

**Боротьба з агентурою:
Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН
в Тернопільщині
1946-1948**

**ЛІТОПИС УПА
Том 46**

Книга 3

**LITOPYS UPA
VOLUME 46**

**Struggle against Agentura:
Protocols of Interrogation of the OUN SB
in Ternopil Region
1946-1948**

Book 3

Editor Petro J. Potichnyj

With English Introduction

**ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ
ТОМ 46**

**Боротьба з агентурою:
Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН
в Тернопільщині
1946-1948**

Книга 3

Редактор Петро Й. Потічний

З англійським вступом

ВИДАННЯ
ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА США І КАНАДИ
ТА
ТОВАРИСТВ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА
ІМ. ГЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ В США І КАНАДІ
ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Редагує колегія
Відповідальний редактор
Петро Й. Потічний

Copyright: © 2007 by Litopys UPA
ISBN: 978-1-897431-03-0 (Canada)
ISBN: 978-966-2105-00-1 (Ukraine)

Обкладинка роботи
Мистця Мирона Левицького

Cataloguing in Publication data:

Litopys UPA – Borot'ba z agenturoiu: Protokoly dopytiv Sluzhby Bezpeky OUN v Ternopil'shchyni 1946-1948. Book 3 / Potichnyj, Petro J. Toronto-Lviv: V-vo Litopys UPA, 2007.

896 p: ill. Ports: 24 cm.
(Litopys Ukrain'skoi Povstans'koi Armii, t. 46, Book 3)

Added title page in English: Struggle against Agentura: Protocols of Interrogation of the OUN SB in Ternopil Region 1946-1948. Book 3.

Includes illustrations & index.
ISBN: 978-1-897431-03-0

1. Sluzhba Bezpeky OUN.
2. OUN Security Service.
3. Ternopil Region – Ukraine.
4. Ukrain'ska Povstans'ka Armiia.

- I. Potichnyj, Petro J. 1930 –
- II. Kylyn–Dudar, Stephania H. 1931 – 1992
- II. Series.

DK 803.U5S35 [DK 508. 79 L5 t. 46]

**До сторіччя від дня народження
Романа Шухевича**

1907- 2007

Фундатором видання цього тому є

**Головна Управа, Станиця Нью Йорк
та Станиці Пассейк і Ірвінгтон, Нью Джерзі
Об'єднання Колишніх Вояків УПА США і Канади
(ОКВ УПА)**

та

**Об'єднання Бувших Вояків Українців Америки
(ОБВУА)**

для

вшанування полеглих вояків УПА

**Обі організації тісно співпрацювали в Суспільній
Службі Комбатанта з метою надавати допомогу
потребуючим колишнім воякам українських армій.
До цієї співпраці найбільше причинився довголітній
голова ОБВУА Осип Труш.**

КИЛИН – ДУДАР
Стефанія Григорівна
(1931 – 1992)

Боротьба з агентурою. Книга третя.

Даний том переслухань СБ ОУН в Тернопільщині, як і два попередні тт. 43–44, складається з документів і матеріалів (т.зв. архів “Запорожця”, віднайдений в околицях сс. Пліхів та Краснопуща, Бережанського р-ну Тернопільської області), які були свого часу заховані повстанцями, та майже п’ять десятиліть, аналогічно до матеріалів з “Озернянського архіву”, перебували закопані в алюмінієвих бідонах глибоко в землі. Про сховок в лісі на межі Тернопільщини і Львівщини та на цвинтарі в с. Краснопуща знала лишень пані Стефанія Дудар, по-чоловікові – Килин, яка понад 40 років тримала цю таємницю в собі. В 1949 році, коли повстанці закопували свої архіви, вони, знаючи, яка доля чекає на них, взяли в свідки 18-річну школярку, яка часто допомагала їм в перенесенні ґрипсів та на обійсті матері якої була їх криївка. Повстанці надіялися, що молода дівчина буде поза підозрінням радянських органів безпеки¹ і зможе дожити до незалежності України та відтак передати документи у власність Української Держави. Майже так воно і сталося – Стефанія Григорівна Дудар–Килин виконала повстанський наказ. З плином часу, в 1991 році, коли важка недуга почала даватися взнаки, звірилася п. Стефанія зі своєю таємницею чоловікові Ярославові Килину та братові Василеві Дудару, які відтак відкопали обидва архіви в листопаді цього ж року. Довідавшись про викопані бідони з документами, п. Григорій Баран, директор музею “Зборівська Битва”, в початках 1994 р. відвідав п. Василя Дудара в с. Пліхів і відтак написав коротеньку статтю про цю знахідку в районній газеті “Зборівська Дзвіниця” (№3, від 18.01.1994 р.), внаслідок чого широкий загал дізнався про віднайдення повстанського архіву. Згодом це привело до розпорошення матеріалів по різних організаціях. Більшість документів п. Степан Андрусинин перевіз на зберігання до обласного відділення Української Республіканської Партії в м. Тернополі, а опісля вони потрапили до голови Тернопільського Крайового Братства ОУН–УПА “Лисоня” п. Петра Касінчука, який, по тривалому зберіганні їх, в 2006 році передав оригінали до

---

¹ За інформацією Василя Дудара, його батько, Григорій Дудар, колишній УСС, активно підтримував повстанців, але через провокативну діяльність агентури МГБ з фальшуванням документів і свідчень був заарештований СБ ОУН та зліквідований. Через декілька місяців після цього вищим проводом СБ було проведено додаткове слідство, яке виявило підступ МГБ та офіційно вибачилося перед родиною Дударів. Згодом, мама Василя Дудара дала згоду на побудову криївки в себе під хатою. Доречі, ця криївка не була викрита радянськими репресивними органами і була засипана господарями щойно на початку 1990-х років.

архіву Центру Досліджень Визвольного Руху (ЦДВР) у Львові, де на даний час (2007 р.) вони зберігаються у фонді “Служба безпеки ОУН”, а фотокопії усіх документів до видавництва “Літопису УПА” з метою їх подальшої публікації та оприлюднення для широкого загалу дослідників та читачів. На жаль, ці матеріали ми отримали вже тоді, коли тт. 43–44 були надруковані.

Структура подання матеріалів т. 46 аналогічна до структури тт. 43–44. Документи подаються у повній відповідності до дат за районами, а саме: Великі Дедеркали, Вишнівець, Збараж, Золотники та Кременець, хоч деякі із них, як, наприклад, справа Олександра Олексюка з Кременецького р-ну, повністю пов’язана зі справами Анни Браславської, Прохора Довгалюка і Петра Смикуржевського з Великодедеркальського р-ну та справою П – О, яка включає в себе повідомлення та протоколи відразу з кількох районів – Великодедеркальського, Вишнівецького, Кременецького, Почаївського та Шумського, тобто, практично, зі всіх районів північної Тернопільщини. Так само, “Справа Юди” включає в себе матеріали з різних районів, як Золотники, Підгайці, Бережани, Козова і Козлів.

Окремі протоколи цієї книги, як, наприклад, “Справа Юди”, в повній мірі перегукуються з матеріалами, вже надрукованими в т. 43 “Літопису УПА”, де в багатьох протоколах згадується ім’я пров. “Жара” і його діяльність в провокативних боївках МГБ, та в т. 44, зокрема, з “Протоколами переслухання Олексі Петровича Войтини та Павла Петровича Войтини”. Всі ці матеріали взаємопов’язані та допомагають прослідкувати зрадницьку діяльність Василя Магдія (“Жар”, “Доля”), який, виконуючи функції Окружного референта СБ, був також таємним агентом МГБ і, як такий, спричинив дуже багато шкоди визвольному рухові. В тт. 43 – 44 правдиві імена, як самого “Жара” – “Доля”, так і осіб, пов’язаних з ним, не були ідентифіковані. Цю прогалину заповнюють документи цього тому, які не тільки розкривають правдиві прізвища зрадника та його агентурної мережі, а теж окреслюють спосіб та підхід його агентурних дій. Також варто звернути увагу, що усіма справами, дотичними діяння Василя Магдія, до їх остаточного завершення, займався слідчий СБ “888”, якого справжнє прізвище, на жаль, ще не вдалося розкрити.

Дуже цікавими треба також вважати переслухання трьох схоплених радянських функціонерів, двох росіян і українця, Олександра М. Потьомкіна (в оригіналі прізвище подається як Патьомкін), агента МГБ, Дмитра І. Шивандронова, оперуповаженого ББ НКВД, та Павла К. Литвиненка, працівника МВД і агента МГБ. Ці документи подають інформації про способи рекрутування, вишкіл і підготовку

людей для ведення агентурної праці спеціально в умовах Західної України. Між іншим, дуже вражає з якою жорстокістю, цинізмом і навіть шантажем вищі чини радянських силових структур керували своїми людьми на нижчих посадах. Нехтування законів, повне попирання прав людини, корупція, хабарництво і мародерство яскраво віддзеркалені в діяльності усіх без виїмку радянських державних структур.

В документах цього тому згадуються також заходи ОУН(м) відновити свою підпільну сітку в Україні. Це видно, наприклад, з протоколу допиту Петра Васильовича Смикуржевського² та “Справи П–О”. Ці події відбувалися в північних районах Тернопільщини, де в половині жовтня 1946 року заходами МГБ було створено псевдо-мельниківську організацію, метою якої було розколоти український визвольний рух та спричинити в ньому самопоборювання. В керівництво цієї організації МГБ залучило Петра Смикуржевського, колишнього “бульбівця”, брат якого, Володимир, був свого часу провідним діячем ОУН(м) в Кременеччині, а відтак хорунжим в Українському Легіоні Самооборони. Отже, від самого початку ця організація опинилася під повною контролею МГБ, яке використовувало її проти ОУН(б) та підпілля, а теж для виявлення “неблагонадійного елемента” серед мешканців суміжних районів Тернопільщини і Рівненщини, де свого часу був сильний рух “бульбівців” та ОУН(м).

Як відомо з інших джерел, ОУН(м) в цей час мала своїх представників в Україні. В 1948 році в Україну, чи може Польщу, відійшов Володимир Дідович (“Шелест”) із “спеціальною місією” і повернувся до Мюнхена щойно в серпні 1955 року.³

---

² Це прізвище виступає в різних видозмінах. Михайло Каркоць–Вовк, у своїй книжці *“Від Вороніжа до Українського Легіону Самооборони*. Рівне, “Каліграф”, 2002, ст. 127 пише про хор. Володимира Смакуржевського (“Трояна”), брата Петра, який загинув в загадкових обставинах в Гановері, Німеччина.

³ Василь Михальчук і Василь Нагірняк, упор. *Біла книга ОУН на зламі ХХ і ХХІ століть*. Київ, Видавництво “Кий”, 2006, ст. 48. Там само в книзі також згадуються імена Остапа, Котя і Чалого, як теж Михайло Остапчук (“Клен”) та Дмитро Фурманець (“Лесик”), які були вислані в Україну Крайовим уповноваженим ПУН-у. Згадка про “Шелеста”, “Мороза” і “Маму” появляється також в книзі Ігора Галаґіди *Prowokacja “Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie “C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*. Warszawa, Instytut Pamięci Narodowej, 2005, ст. 94–97. Про “Шелеста”, як завербованого агента польських спецслужб під псевдонімами “Болеслав” і “Владислав Ковальські” є обширна згадка в книзі Гжеґожа Мотики, *Służby Bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców 1945–1989* (Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2005), ст. 221, 229–233, 235, 237–239. В цій згадці говориться, що “Шелест” повернувся до Німеччини у 1955 році. Згадуються там також “Коть”, “Чалий”, Остапчук, та Фурманець та інші. Це була т.зв. “операція павуки” (Operacja Pałajki), яка мала за завдання розробити ОУН(м).

Наприкінці книги, в розділі “Додатки” подаємо повідомлення про смерть окремих керівників підпілля, які загинули на терені Тернопільщини в результаті зради, зокрема, Василя Магдія. Ці матеріали люб’язно надано видавництву “Літопис УПА” п. Богданом Пителем з Тернополя і походять вони з віднайдених наприкінці квітня 2007 року в лісі коло с. Петриків Тернопільського р-ну повстанських архівів “Калини” і “Тернини”. Тут також поміщено витяг із документу МВД/МГБ, який точно підтверджує, що Василь Магдій (“Жар”) був провокатором і був знищений в результаті спецоперації СБ ОУН.

З огляду на те, що матеріяли т. 46 тематично і часово повністю перегукуються з матеріялами тт. 43 – 44, не подаємо окремого списку слідчих СБ ОУН чи функціонерів радянських спецслужб. Зрештою, всі вони подані у географічно-іменному покажчику при кінці книги та у т. 44.

Слід відмітити, що завдяки старанням п. Петра Касінчука з м. Тернополя та п. Івана Кужди з с. Купчинці Козівського р-ну Тернопільської обл., документи доповнено фотоілюстративним матеріялом.

Підготовку книги, зокрема, набір, макетування та укладення географічно-іменного покажчика забезпечив д-р Ігор Гомзяк. Також, всебічну допомогу у підготовці та появі даної книги надавав пан Микола Кулик. Усім, хто спричинився до появи цього тому, належить велика подяка за цю віддану працю.

Петро Й. Потічний

* * *

The Struggle against the Agentura: Book Three

Like the preceding vols. 43 and 44, the present volume of SB OUN interrogations in the Ternopil' region consists of documents and materials (the so-called "Zaporozhets'" archive unearthed in the vicinity of the villages of Plikhiv and Krasnopushcha in Berezhany raion, Ternopil' oblast) which were buried by the Ukrainian insurgents. Like the materials from the "Ozerna" archive, they remained hidden in aluminum canisters deep in the ground for nearly five decades. The only person who knew about the cache in the forest on the border between Ternopil' and Lviv regions and the one in the cemetery located in the village of Krasnopushcha was Stefaniia Hryhorivna Dudar (married name: Kylyn) who had kept the hiding place of this archive a secret for more than forty years.

When the insurgents, realizing the fate that awaited them, were burying their archives in 1949, they took as a witness an 18-year-old schoolgirl, who often helped them pass secret messages or by working on her mother's homestead, where their hideout was located. The insurgents hoped that the young girl would remain beyond the suspicion of the Soviet security organs,¹ live to see Ukraine's independence, and then hand over the documents to the Ukrainian State.

Things turned out almost exactly as the insurgents had planned. Stefaniia Dudar-Kylyn carried out the insurgents' order. In 1991, when her health began to decline because of serious illness, she revealed her secret to her husband Iaroslav Kylyn and her brother Vasyl' Dudar, who then dug up both archives in November 1991. When Hryhorii Baran, director of the Zboriv Battle Museum [Muzei "Zborivs'ka Bytva"], learned about the unearthed canisters of documents, in early 1994 he paid a visit to Vasyl' Dudar in the village of Plikhiv. Afterwards, he wrote a short article about this discovery, which was published in the raion newspaper *Zborivs'ka Dzvinytsia* (no. 3, 18 January 1994). As a result, the broad public learned about the discovery of the insurgent archive.

---

¹ According to information provided by Vasyl' Dudar, his father Hryhorii Dudar, a former member of the Ukrainian Sich Sharpshooters (USS), actively supported the insurgents. However, as a result of the provocative activity of the MGB agentura, which falsified documents and testimonies, he was arrested by the SB OUN and liquidated. A few months later, the higher SB leadership conducted another investigation that revealed the MGB deception, and an official apology was issued to the Dudar family. Eventually, Vasyl' Dudar's mother gave her permission for a hideout to be constructed underneath her house. The hideout was never discovered by the Soviet organs of repression, and the owners filled it up with earth only in the early 1990s.

In time, the materials were dispersed among various organizations. Stepan Andrusyshyn brought most of the documents for safekeeping in the oblast branch of the Ukrainian Republican Party in the city of Ternopil'. Later they ended up in the possession of Petro Kasinchuk, head of the Ternopil' Territorial Brotherhood of the OUN-UPA ("Lysonia"). After storing them briefly, in 2006 Kasinchuk forwarded the originals to the archive at the Centre for Research on the Liberation Movement (TsDVR) in L'viv, where they are currently (2007) stored in the collection "The OUN Security Service." Photocopies of all the documents were forwarded to the Litopys UPA publishers with the goal of publishing and making them known to broad circles of scholars and readers. Unfortunately, we received these materials after vols. 43 and 44 were printed.

The materials featured in vol. 46 are structured the same way as those contained in vols. 43 and 44. The documents are published in complete correspondence with dates and raions, namely: Velyki Dederkaly, Vyshnivets', Zbarazh, Zolotnyky, and Kremenets.' However, some of them, e.g., the case of Oleksandr Oleksiuk from Kremenets' raion, are wholly connected to the cases of Anna Braslavs'ka, Prokhor Dovhaliuk, and Petro Smykurzhevs'kyi from Velyki Dederkaly raion and the P-O case, which contains announcements and interrogation reports from several raions: Velyki Dederkaly, Vyshnivets', Kremenets', Pochaiv, and Shums'ke, i.e., practically from every raion in the northern part of Ternopil' region. Similarly, the "Iuda Case" includes materials from various raions, such as Zolotnyky, Pidhaitsi, Berezhany, Kozova, and Kozliv.

Individual interrogation reports in this volume, e.g., the "Iuda Case," fully correspond to materials already published in vol. 43 of *Litopys UPA*, in which the name of leader "Zhar" and his activity in the MGB's provocateur fighting groups are mentioned in many interrogation reports, and in vol. 44, particularly the "Reports on the Interrogation of Oleksa Petrovych Voityna and Pavlo Petrovych Voityna." All these materials are interconnected and help trace the traitorous activity of Vasyli' Mahdii ("Zhar," "Dolia") who, in carrying out the functions of Okruha Responsible Leader of the SB, was also a secret agent of the MGB and, as such, inflicted much damage on the Ukrainian liberation movement.

In vols. 43 and 44 the real names of "Zhar"-"Dolia" and the individuals who were linked with him were not identified. This lacuna has been filled by the documents contained in the present volume, which not only reveal the real surname of the traitor and the names of the people in his agentura network, but also describe the method and

approach behind his agentura activities. It is also worthwhile noting that all the cases tangential to the activities of Vasyl' Mahdii, until their ultimate termination, were under the control of SB investigator "888" whose real surname, unfortunately, has not been identified.

The interrogations of three captured Soviet officials—two Russians and one Ukrainian: MGB agent Aleksandr Pot'omkin (in the original his surname is listed as Pat'omkin); Dmitrii Shivandronov, an officer of the criminal investigation department of the BB NKVD (Struggle against Banditry of the People's Commissariat of Internal Affairs), and Pavlo Lytvynenko, an MVD staffer and MGB agent—are also extremely interesting. These documents provide information on the recruitment methods, training, and preparation of people for conducting agentura work specifically in the conditions of Western Ukraine. What is most striking about these materials is the degree of brutality, cynicism, and even blackmail with which the higher ranks of the Soviet power structures controlled their subordinates. Disregard for the law, the utter trampling of human rights, corruption, bribery, and looting are unmistakably reflected in the activity of all Soviet state structures without exception.

The documents in this volume also reveal the measures that were adopted by the OUN(M) to renew its clandestine network in Ukraine. This is evident, e.g., in the report of the interrogation of Petro Smykurzhevs'kyi² and the "Case of P-O." These events were taking place in the northern raions of Ternopil' region, where in mid-October 1946 the MGB created a pseudo-Melnykite organization whose goal was to split the Ukrainian liberation movement and generate an internal struggle. The MGB recruited to the leadership of this organization Petro Smykurzhevs'kyi, a former member of the Taras Bulba-Borovets' movement, whose brother Volodymyr was at one time a leading figure of the OUN(M) in the Kremenets' area and later, Second Lieutenant in the Ukrainian Self-Defense Legion. Therefore, from the very outset this organization was under the complete control of the MGB, which exploited it against the OUN(B) and the underground, and also in order to expose "unreliable elements" among the inhabitants of adjacent raions in Ternopil' and Rivne regions, where a strong Bulba movement and the OUN(M) had at one time existed.

As other sources indicate, during this period the OUN(M) had its own representatives in Ukraine. In 1948 Volodymyr Didovych ("Shelest")

---

² This surname appears in a number of variants. On p. 127 of his book *Vid Voronizha do Ukrains'koho Legionu Samooborony* (Rivne: Kalihraf, 2002) Mykhailo Karkots'-Vovk writes about Second Lieutenant Volodymyr Smakurzhevs'kyi ("Troian"), the brother of Petro, who was killed in mysterious circumstances in Hanover, Germany.

entered Ukraine, or perhaps Poland, with a “special mission” and returned to Munich only in August 1955.³

In “Addenda,” the final chapter of the book, we included an announcement about the death of individual underground leaders, who were killed in the Ternopil’ region as a result of betrayal, in particular by Vasyl’ Mahdii. These materials, which were graciously offered to the Litopys UPA publishers by Bohdan Pytel’ of Ternopil’, come from the “Kalyna” and “Ternyna” insurgent archives that were unearthed in April 2007 in the forest near the village of Petrykiv, Ternopil’ raion. Also included is the extract from an MVD/MGB document that definitively confirms that Vasyl’ Mahdii (“Zhar”–“Dolia”) was a provocateur, who was subsequently liquidated as a result of an SB OUN special operation.

In view of the fact that thematically and chronologically the materials contained in vol. 46 fully dovetail with the materials in vols. 43 and 44, we did not include a separate list of SB OUN investigators or functionaries of the Soviet secret services. All these names are listed in the geographic-name index at the end of this book and in vol. 44.

Thanks to the efforts of Petro Kasinchuk of Ternopil’ and Ivan Kuzhda from the village of Kupchynsi in Kozova raion, Ternopil’ oblast, the documents are supplemented by photographs.

The book was prepared for print by Dr. Ihor Homziak, who was responsible for the computer typesetting, layout, and the name index. We extend our heartfelt thanks to Mykola Kulyk for his all-round support in the preparation and publication of the present volume. We owe a separate debt of gratitude to everyone whose dedicated assistance helped turn this latest publishing project into a reality.

Petro J. Potichnyj

---

³ Vasyl’ Mykhal’chuk and Vasyl’ Nahirniak, comps., *Bila knyha OUN na zlami XX i XXI stolit’* (Kyiv: Kyi, 2006), p. 48. On the same page the authors mention the names “Ostap”, “Kot’”, and “Chalyi” as well as Mykhailo Ostapchuk (“Klen”) and Dmytro Furmanets’ (“Lesyk”), who were sent to Ukraine by the Krai Representative of the PUN. References to “Shelest”, “Moroz”, and “Mama” also appear on pp. 94-97 in Ihor Halagida’s book *Prowokacja “Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie “C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*, published by Instytut Pamięci Narodowej in Warsaw in 2005. There is a lengthy passage about “Shelest” being a recruited agent of the Polish secret services, known under the pseudonyms “Boleslaw” and “Wladyslaw Kowalski” in Grzegorz Motyka’s book *Służby Bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców 1945–1989* (Warsaw: Instytut Pamięci Narodowej, 2005), pp. 221, 229–233, 235, 237–239. There the author writes that “Shelest” returned to Germany in 1955. He also mentions “Kot’”, “Chalyi”, Ostapchuk, Furmanets’, and others. This was the so-called “Spider Operation” (Operacja Pająki) whose task was to exploit the OUN(M).

I. ВЕЛИКОДЕДЕРКАЛЬСЬКИЙ РАЙОН

№ 1/І-1

Протокол допиту Анни Кирилівної Браславської*

Р. 31
Справа ч.: ...
Браславська Анна
Санітарка УПА “Катя”
С/о МГБ

Р-н В. Дедеркали
Дня, 19.8.1947 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ

Браславська Анна, дочка Кирила і Федори, ур. 1922 р. в с. Тилявці, В. Дедеркальського р-ну, Тернопільської обл., українка, малограмотна, рільничка, незамужня. Санітарка УПА – “Катя”. С/о МГБ від 17.7.1947 р.

Я, Браславська Анна, дочка Кирила і Федори, ур. 1922 р. в с. Тилявці, В. Дедеркальського р-ну, Тернопільської області. Живучи сиротою, бо батька я зовсім не пам’ятаю, а мати померла, як я вже трохи піросла, мене сусіди забрали і виховували. В них я пасла худобу. Коли вже піросла, а був у мене ще старший брат, ми обоє перейшли на господарку (брат також служив) й почали самі господарити. Брат мій був дуже працьовитий і спокійної вдачі, так, що ми дуже скоро на новій господарці розжилися. Він почав купляти багато різних українських книжок, журналів та газет. Він вів в селі освідомлюючу працю серед молоді, також я дещо від нього навчилася.

В 1942 р., коли прийшли німці, я довідалася, бо почав менше передо мною конспіруватися, що він працює в Організації, бо часто до нього приходили озброєні хлопці і він з ними кудись ходив і повертався часом через кілька днів. Рівнож до нього дуже часто

---

* В інших протоколах, поміщених у цьому томі, прізвище подають – Брацлавська.

приходили якісь жінки. Вони пізніше познайомилися з моїм братом чим хлопці і стали нав'язувати дружбу зі мною через брата. Опісля втягнули мене до Організації.

Я з великим захопленням і радістю почала працювати з ними в ЖСУ. Якоїсь конкретної роботи в Організації не займала, тому що була малограмотна, а робила все по дорученні (була переважно зв'язковою та переводила в себе в селі різні збірки на Організацію).

З приходом більшовиків у 1944 р., з перших же днів, “заградотряд” арештував мого брата та за кілька днів пограбували господарку, знищили хату й почали питати у людей за мною. Я почала жити по сусідах й дальше помагала в роботі як могла. Хотіла завжди пімститися на більшовиках за брата, який в цей час сидів у в'язниці.

Внедовзі мене люди почали боятися[:] не хотіли тримати, бо боялися, щоб не потерпіли від більшовиків (до мене майже щоночі приходили по справах повстанці) і через короткий час я не могла знайти собі в селі квартири.

Я рішила піти у відділ УПА. На початку місяця жовтня 1944 р. я пішла до сотенного Бистрого, розповіла йому про своє життя і обставини. Він питав про мене ще у своїх стрільців, які ствердили мої слова, і він мене прийняв у сотню за санітарку. Однак мені у відділі довго не [по]щастило бути, бо в бою в с. Потуторів (В. Дедеркали) я зістала ранена в руку і після цього довший [час] я лікувалася. Коли я вже могла піднести руку, (була перебита кість), прийшла в своє село й почала ночувати по сусідах, а вдень ремонтувала по трохи свою хату. Думала сидіти в ній, бо сусіди не хотіли вже тримати, казали, що вже їм докучило, а при цьому до села майже більшовики не приїжджали, отже я могла спокійно жити вдома. Рівнож в цей час ([з] початку 1945 р.) були сильні повстанські рухи. До мене почали знову дуже часто приходити повстанці, а найчастіше заходив рай. комендант СБ зі своїми бойовиками. Також приходили і з[і] інших референтур, які дуже часто висилали мене в розвідку або на зв'язок, також збирала в селі деякі речі, які були потрібні повстанцям – та взагалі робила те, що мені приказували повстанці. Це все я робила з великою охотою.

В м-ці серпні 1945 р. в моєму селі став гарнізон і зараз на третій день почали питати й шукати за мною. Коли я довіда[ла]ся про це, зараз вступилася цілком з дому і почала скриватися з підпільниками зі свого села в полі в криївці. Ховалася з ними до цього часу, поки один з них не пішов з повинною – Грузин Міша. Він привів більшовиків, які ці криївки здобули і повитягали решту їх (хлопців). В цей час я була на полі і помагала одній тітці в'язати овес, коли побачила це все, втекла з поля.

Після цього я стрінула Синюк Гафійку – “Люба” (односельчанка), яка рівнож скривалася від більшовиків. Разом обидві пішли у відділ УПА за санітарки. Опісля ми рішили обидві піти в с. Соснівку (Шумський р-н) до родини Люби й там переживати, бо в нашому селі став гарнізон. Так ми і зробили. Я найнялася на роботу в однієї старенької бабці, а Люба мешкала у своєї родини. Там ми познайомилися з однією дівчиною Леною з с. Борки [тепер Бірки] (В. Дедеркали), яка рівнож переховувалася в однієї тітки недалеко нас. Також часто до нас заходили місцеві повстанці. Там ми були півтора року, бо більше, як рік у моєму селі стояв гарнізон. А коли виїхав, то й так не можна було в селі перебувати, бо за нами дуже слідили сексоти.

В м-ці березні 1947 р. ця Лена пішла з повинною і всипала нас, що ми там перебуваємо. Отже ми залишили ці квартири, а пішли у своє село, де кілька тижнів прожили спокійно. Коли почали питати в селі за нами більшовики, то тоді я з Любою розійшлась: вона знайшла собі місце в с. Вілії, а я пішла до знайомих в с. В. Фільварки, де переживала до останнього часу. Там мені допомагали в харчах місцеві повстанці, а особливо кущовий Вир. Часто я ходил[а] у своє село і до подруги Люби.

Дня, 12.7.47 р. було свято Петра. Я пішла в своє село до церкви. Коло церкви мені поштар вручив два листи від мого брата. Я з великою радістю відійшла в сад й почала читати. Не прочитала ще півсторінки, як побачила коло церкви більшовиків. Тоді я відійшла від церкви і пішла в поле. Незабаром здігнала мене Савчук Анна, яку більшовики недавно випустили з тюрми, яка сказала до мене, щоб не втікати, бо більшовиків є лише трьох і будуть робити коло церкви збори. Дальше вона мені сказала таке: “Я була сьогодні в своєї тітки, яка казала мені, що в неї була Люба і переказувала до тебе через Мартоху (тітку), щоб ти прийшла підвечір до тітки Мартохи”. Я довго не роздумуючи, сказала, то ходім зараз, бо вже час.

Прийшли ми до хати тієї тітки Мартохи і почули якийсь мужеський голос (в неї чоловіка нема, бо згинув на фронті). Коли ми підійшли до дверей, то вони були зі середини замкнені. Я почала стукати в двері. В цей час у хаті повстав рух, хтось ніби скривався. За якийсь час, тітка вийшла і відкрила двері. Увійшовши у хату, зараз, жартуючи, я її спитала, якого вона кавалера сховала. Вона відповіла: “Нащо тобі знати, не будь така цікава” – і в цей час вийшла з хати. Я, користаючи з нагоди, заглянула по кутках в хаті і на столі побачила папіроси і пачку сірників, які лежали під обрусом. Коли я це побачила, скоро закрила, бо до хати йшла господиня. Я сіла спокійно на лаві.

Через 10 хвилин до хати увійшов який[сь] мужчина, літ около 27, чорнявий, очі голубі, в черевиках, синіх штанах і синя рубашка, пошита вітрівкою, яка замикалася наздовж замком, волосся на голові помервлене [скуйовджене] та засмічене, був без кашкета.

Увійшовши в хату, сказав: “Добрий день!” Я відказала, тоді він, розглянув[ся] по хаті й спитав господиня, чи немає гребіня, бо він хоче зачесатися. Господиня не могла знайти, тоді я дала свій гребінь. Він розчесав чуба й сів поруч мене на лаві. В цей час господиня подала обід. Ми сіли всі троє (була Анна Савчук, з якою я прийшла, пополуднали й я збиралася відходити. Тоді він сказав: [“]Ви, подруго, не підете додому, бо я тут квартирую і, незнаючи хто ви, не можу відпустити вас до вечора”. Знаючи такий закон повстанців, я не опираючися, хоч і не знала докладно хто він є, залишаюсь чекати вечора.

В розмовах, він ніби довідується, що я звуся Ганя, і каже: [“]Я чув тут про одну Ганю, яка скривається від більшовиків, чи це не ви будете?” Я, не знаючи, що на це відповісти, відрубала, а на що вам вона. Тоді він сказав, що йому дуже потрібно її, бо чув, що в неї перебувала Люся, яка згинула[,] і ця Ганя повинна знати докладно про її смерть. Коли закінчив говорити – тяжко зітхнув. Після цього я його запитала, чому він так інтересується нею. Він відповів, що це його сестра, і після цих слів дуже заплакав. Казав, що організаційним людям не можна про це знати, але він тільки мені одній про це сказав і, щоб я нікому не говорила.

Я, знаючи з оповідань Люсі, що в неї є брат у повстанцях, повірила, що то він, бо чи ж може чоловік зовсім чужий так щиро плакати, як плакав він. Я йому розказала все про Люсю, що тільки знала аж до її смерті та причину того. Після цього він ще більше заплакав, а накінець заспівав сумну улюблену пісню Люсі – і додав: “Отак колись співала моя Люся”. Це мене зовсім переконало, що він її брат, бо звідки може знати чужий чоловік, як Люся співала?

Далі в нас розмова зав’язалася жвавіша. Він почав розпитувати, чи я маю якусь працю в терені, чи стрічаюся з якимись друзями, чи давно бачилася з Притулою, або Богуном. Я відповіла, що вже дуже давно бачилася з цими повстанцями. Скоро буде рік часу. “Це дуже погано, що ви скриваєтесь від більшовиків вже 2 роки – сказав він, – а не маєте жодної праці в терені. Раз ховатися, то треба вже працювати для організації. Чи ви може не хочете працювати?” Я відповіла, що скільки могтиму і що могтиму – все буду робити. Тоді він сказав до мене: “Добре, якщо ви хочете, то я вам доручу роботу й переведу в другий терен, забезпечу квартирую і там вам буде

безпечніше від більшовиків і будете давати якусь користь для організації”.

Я цим дуже зраділа, тому що вже буду мати якусь роботу і притулок і не буду відірвана від своїх, як було до цього часу. Далі він мене спитав, чи я не маю якоїсь зброї. Я відповіла, що не маю. “А стрихніну маєте – спитав він, щоб на випадок чого було чим покінчити життя?” Не маю нічого – сказала я йому. Тоді він сказав, що це дуже зле. “Знаєте, наші люди живими не здаються. А як би ви покінчили своє життя?” Я відповіла, що покінчу, тільки щоб мала чим. Катам я не здамся жива, буду втікати, поки не вб’ють. “Так, це гарно – каже він, але як дамо вам роботу, то дамо зброю або стрихніну”.

Так ми балакали цілу ніч. Рано я сказала, що піду трохи в село, тоді господиня сказала, щоб я побула на господарці, бо вона їде до міста. Я осталася.

Вдень ми знову говорили обое. Він розказував, що трохи захворів і тому його друзі залишили на кілька днів. Завтра вже будуть повертати назад, то я відійду з ними. “Якщо хочете до праці, – сказав він, то на завтра вечір будьте готові, то відійдемо разом”.

Підвечір прийшла господиня з Крем’янця і щось довший час з ним говорила в другій кімнаті та давала йому пачками папіроси.

Після цього він сказав мені йти додому, забрати речі, які маю, а вечором в понеділок прийти назад до нього. Ми мали відійти. “Якщо мене тут не буде, то заждете – сказав він, бо я сьогодні також відходжу до свого провідника, якому розкажу про вас все і тоді будем знати результат і завтра вам розкажу про вашу справу”. На тім ми розійшлися.

На другий день увечір я прийшла до тієї Мартохи, де вже застала того мужчину. Він, привитавшись зі мною, сказав, чи я не маю кого знакового на передмістях Крем’янця. Крім цього сказав, що вже все полагодив і за годину часу відійдемо. Я дуже втішилася. Знакомих на передмісті Крем’янця я не маю і сказала йому, що нема в мене ніяких знайомих. Тоді він сказав, що дуже зле. “Але це дурниця – сказав він, я вас там познайомлю і будете деякий час там перебувати. Вам буде дуже добре там, бо більшовики не роблять там ні облави, ні засідок”.

Через годину часу ми вдвох рушили в дорогу. Він був тільки з наганом, навіть не мав гранати. Коли я йому звернула увагу, що зле без довгої зброї, тоді він сказав, що ми підемо весь час полями, то нема чого боятися, а переходити часом вдень, то краще тільки з наганом.

Ішли ми весь час полями дуже обережно. Зайшли в якийсь яр, з якого підійшли до хати. Він сказав мені, що ми вже на місці. (Де ця хата, я не знаю. Знаю тільки, що на передмісті Крем'янця, але назви передмістя я не знаю. Якщо б вдень, я б потрапила до тієї хати, а так не знаю, чи потраплю). В хаті вже не світилося. Коли він постукав легенько у вікно, в цій хвилині відчинилися легенько двері і ми увійшли до хати. Вікна в хаті були закриті на темно. В хаті світилася електрика та сидів один чоловік віком близько 40 років, грубий, чорнявий, чужою лисоватий, низького росту, на лиці мав зморшки, вбраний по-цивільному, але чисто, взутий в чоботах (звичайних). Цей, що привів мене, сказав “нема нікого, тільки господар хати?” Цей, ніби господар хати, почав питати, як нам ішлося, чи спокійно в терені та що чувати. Так, розмовляючи з ним, я помітила в нього під полою піджака нагана і в[]цей час зацікавила, подумавши так: господар хати так питає, коло нього є наган. Я стала безрадна серед хати. Вони обидва це зачепили. Зараз почали мене заспокоювати, що вони не більшовики, а свої[,] та стали з мене насміхатися, що, мовляв, налякали добре. Цей, що привів мене звертався все до того лисого “друже провідник”. Цей, ніби провідник, десь вийшов на кілька хвилин. По короткому часі повернувся і приніс вечерю, а мені приніс води, щоб я вмилася та помила ноги. Повечерявши, мене відвели в другу кімнату спати, а сам[і] ще щось довго говорили. Опісля цей старий ліг спати, а цей, що зі мною прийшов[,] щось довго писав (я не могла чомусь заснути і це все бачила).

Рано повставали. Я попрятувала в кімнатах, причому голосно говорила. Цей старий звернув мені увагу, щоб я говорила лише півголосом, а також не виглядати у вікна, чи виходити надвір. Казав, щоб держати цілковиту конспірацію.

Після снідання, яке подала господиня хати, цей старий десь вийшов і через півгодини часу повернувся назад з великим пакунком паперу в руках, розложивши на столі сказав до мене так: “Будемо щось трохи читати, щоб не було скучно”, та став розкладати по столі нашу національну літературу. Була там така література: “Ідея і чин”, “За Українську Державу”, “Повстанець”, “Перець” і інше. Також була література біта на машинці, якої заголовки не пам’ятаю.

Опісля приніс машинку і кличі менш-більш такого змісту (всіх не пам’ятаю): “Смерть Сталіну і НКВД”, “Не дати ні одного кілограма зерна сталінським бандитам”, “Закопувати зерно”, “Не датись винищити нас голодом” і інші. Він почав бити на машинці ці кличі.

Пізніше цей старий прочитав декілька уривків з літератури і, звернувшись до мене сказав: “Ну, що ж, ще вагаєшся, ще не знаєш де

ти є. Я не можу тобі сказати хто я є, але мушу, тому, щоб тебе заспокоїти. Я є провідник з краевого проводу, а це мій помічник” – вказуючи на того, що мене привів. Дальше каже таке: “Ми недавно прибули сюди, так що нас теренові друзі мало знають і ми також ще мало знаємо терен та теренових друзів. Ми прибули сюди, щоб трохи підігнати роботу, а то тут слабо дуже йде. Тепер ми роботу пустимо в ширшому масштабі, втягнемо до праці багато молодих хлопців і дівчат, які ще живуть легально, от тоді робота піде дуже добре, а роботи для всіх хватить”.

Після цієї розмови і цього, що бачила: машинка, література, кличі, пісні повстанчі, які вони обидва по-тихо співали – це мене так переконало, що я цілком повірила, що це свої і почала з ними широко говорити про все, що знала, не скриваючи перед ними нічого.

Опісля він почав мене питати таке: “Ви, Ганю, ходите по селах, як там у селах люди, чи ще держаться, чи не впали ще духом і чи є ще молоді хлопці, з якими можна буде щось робити; приміром, чи знайдуться такі, що зараз підуть в УПА і чи будуть добре битися з більшовиками?”

Я відповіла, що про всі села не знаю, але в тих, що я перебувала, то ще дуже добре держаться люди. Є тільки одиниці, що хотять більшовиків.

Далі він каже: “Схарактеризуйте мені кожне село зокрема: як стоїть, які є люди в селі, з якими можна працювати, а які є сексоти, та які хочуть більшовиків”.

Я відповіла, що можу сказати тільки про своє село, а про інші, то я не знаю докладно людей, а знаю декого і то тільки поверхово.

“Ну, то скажи про своє село, чи є там такі хлопці, що можна було б з ними повести працю добре в селі”.

Тоді я йому сказала, що такі хлопці є. Вже давно вони мене просять, щоб я їх завела у відділ, бо в них зброя є. До таких можна зачислити: Котюк Григорія, Микомелу Григорія, Микомелу Юрка.

Сексоти – явні, це є: голова с/ради Лукашук Іларіон, Юцик Ів.[ан] та малярів онук – Юрчик. Тоді він мене спитав, звідки я знаю, що Юрчик сексот. Я відповіла, що не тільки я знаю, але знає ціле село, бо було видно його роботу. Тоді вони обидва подивилися і сказали, що не може бути, щоб Юрчик був сексотом. Далі цей старий сказав таке: “А чи добре повстанці роблять, що вішають сексотів?” Я йому відповіла, чому ви мене питаєте, ви ж самі знаєте, чи добре, ви є провідник. На мою думку – кажу я, це добре, бо коли б їх не вішати, то до цього часу не можна було б перейти дороги. Тоді він сказав, що ще одного знає в моєму селі сексота, який був комсомольцем ще за першої біль-

шовицької окупації – це Борщинський Віктор. Тоді я сказала, що це неправда, що Борщинський є свій чоловік і то дуже конспіративний і багато допомагає повстанцям. Це найкращий чоловік в селі. На це вони мені нічого не відповіли.

Так ми, перекидаючись словами, пробалакали цілий день.

Увечері цей старий збирається десь відходити і каже: “Я іду до своєї роботи, а завтра вечером може [на]відаюся, Ви тут держіть добру конспірацію; бийте далі кличі та літературу” – попрощав[ся] з нами і відійшов. На[ ]відході спитав мене, чи я не маю жодної зброї, чи стрихніни, щоб у випадку чого покінчити зі собою. Я сказала, що не маю нічого. Тоді він приобіцяв завтра принести пістоля, і з цим відійшов.

Ми залишилися удвох і лягли спати.

Другого дня ми були тільки удвох з тим, що я прийшла. Нічого такого ми з ним не говорили. Він бив на машинці кличі і літературу. Трохи читав мені літературу. Опісля спитав мене, як молодь держиться у с. В. Фільварках. Чи є там добрі дівчата, яким можна було б доручити роботу. Я сказала, що там мало знаю людей; знаю тільки добре три дівчини, а саме: Сяню, Надю і Ганю. Прізвищ їх не знаю. Більше нічого замітного цього дня ми не говорили.

Увечері прийшов цей старий, щось довго обидва говорили в другій кімнаті, опісля спитав мене, як я чуюся, і дав мені того пістоля, що попереднього дня обіцяв. Це був дуже маленький пістолик “шістка”, та спитав мене, чи я вмію ним орудувати. Я відповіла, що не вмію. Тоді він звернувся до того другого й сказав, щоб цей обов’язково мене навчив вдень. Після цього попрощався і пішов, сказавши, що завтра прийде знову.

На третій день зранку, цей, що привів мене сюди, вчив мене як обходитися з пістолем та як його розібрати. В пістолі було 6-ть набоїв. Коли я вже вміла орудувати пістолем і вміла розібрати, тоді він попросив мене, щоб розповісти про своє життя від малих літ.

Я сіла й докладно все розповіла йому, а він усе писав. Після того сказав, щоб я підписалась псевдом; я підписалась псевдом “Катя”. Що він писав – не знаю, бо цього мені не читав.

Після цього згадував в розмові про минуле, про деяких повстанців. Він питав мене про Руденка, Чубка, Прометєя, Вира, Гонту, Юрка і інших. Про Руденка питав, чи знаю його і скільки має біля себе хлопців. Я відповіла, що Руденка знаю дуже мало, бо бачила 2 чи 3 рази і то вночі. В цей час хлопців з ним було около 30-ть[,] це разом з Гонтовими, тому що тоді був і Гонта. Окремо не знаю скільки в Руденка людей.

Про Чубка я сказала, що знаю його дуже добре. Тоді він мене спитав, чи я знаю, що Чубко був у більшовицьких руках, там його обмотали і з ним треба поводитися тепер дуже обережно.

Про Прометея спитав, чи я його знаю і де він зараз перебуває, та що робить. Я відповіла, що знала його, але він вже згинув.

Про Вира спитав, як його здоров'я (він знав, що Вир ранений), та чи я не знаю через кого його можна відшукати. Конечно його треба відшукати, бо треба передати йому медикаменти, літературу та кличі. Я відповіла, що не знаю де його місця, чи криївки, але є одна дівчина, яка повинна про нього знати, бо коли мені було його потрібно, то я завжди його шукала через неї.

Про Юрка я сказала, що він дуже мені знайомий, був колись на Дедеркальщині, тепер в Почаївщині. Я його недавно бачила в Шпиколосах.

Опісля він сказав, чи я знаю, що Притула пішов з повинною. Тоді я дуже застановилася і кажу ніби сама до себе: Притула пішов з повинною, це не може бути, це неправда. Тоді він засміявся і сказав: “Це я жартував так; він тільки змінив своє псевдо”.

Дальше він мене спитав, чи я знаю ветеринара зі с. Вілії – Григора і що то за чоловік. Я відповіла, що це недобрий чоловік, не наш.

Після цього ми поговорили на різні вільні теми і жарти, а між тим він мене спитав таке: “Чи не шкода вам так марнувати молодих літ, так цілий час жити й боятись людям показатись. Дивіться, сьогодні так молодь веселиться, ходять в церкву, в кіно, в театр, вже є багато молодих хлопців, які женяться[,] і дівчата, такі як ви, виходять заміж і т.д.”. Тоді я йому сказала, що це мені дуже обідно таке чути, якщо я раз рішила піти такою дорогою, то я знала, що мене жде, і тепер за нічим не жалію.

Тоді він запитав: “А що буде, як революційна боротьба ще продовжатиметься два роки, то що ж тоді з вами буде”. Я відповіла, що над тим не думаю, що буде за два роки. В першу чергу треба пережити. Після цього він вже нічого такого не говорив.

Увечері знову прийшов цей старий, щось обидва поговорили, а також і зі мною жартував трохи, та відійшов, сказав тільки, щоб ми були на слідуючий вечір готові до відходу.

Четвертого дня ми рівнож були тільки обоє з тим, що мене привів. Це була п'ятниця і [він] майже цілий день постив, та цілий день читав молитовник, який там був раніше на столі.

Підвечір сказав мені, щоб я спакувала літературу і кличі, бо ввечером підемо до Вира. При цьому сказав до мене таке: “Ви, правда, і не думали, щоб тут на передмісті, під носом НКГБ так можна

пересидіти спокійно”. Я відповіла, що ніколи навіть не могла подумати такого, та при цьому додала: а я дурна втікаю аж на Шумщину в Соснівку й там ганяються за мною босяки. А тут спокійно можна переживати. Тоді він мене запитав, в кого я перебувала в Соснівці, та при цьому сказав, що в нього є також знайомі там люди. Я йому сказала, що найбільше перебувала на хуторі у Павлюк Гапки та Горковчук Євки. Тоді він запитав, чи це добрі люди, чи можна коли-небудь перебути з один день в них. Я відповіла, що це 100%-ві жінки, а в Гапки можна перебути, бо в неї є криївка на полі в картоплях. Вона не є велика, але хлопці: Стюпа і Міша часто в ній сиділи. Тоді він сказав, що цих двох друзів знає.

Підвечір ми готувались в дорогу. Він чистив автомата, а я пакувала в торбу літературу та кличі. Коли закінчили свою роботу, чекали старого.

Увечері, як тільки присмеркло, прийшов старий і сказав, щоб ми ще скоро повечеряли, бо час нам вже йти. Ми скоренько повечеряли і рушили втрьох в дорогу. Спочатку йшли полями, а опісля вийшли на шлях і йшли шляхом аж у М. Фільварки. Не доходячи до села, около півкілометра, ми побачили на шляху якийсь рух. Тоді ми всі трое зіскочили набік і старий запитав “хто йде!?” Рівночасно з протилежної сторони відізвався голос “хто йде!?” Тоді старий запитав ще раз “хто там такий!?” Звідтам відповів – “Славко”. Тоді старий сказав, що він є провідник з краевого проводу, після чого ми зійшлися. Старий запитав, куди ідуть. З тієї групи ніби Славко відповів, що йдуть з півдня у ліс. Тоді старий сказав, щоб вони вернулися з ним, він полагодить деякі справи й опісля підемо разом на північ. Ця групка завершилася назад і ми вже разом увійшли в село. В цій групці було около 10-ть людей.

Прийшовши в село М. Фільварки, всі залишилися на дорозі, а я зі старим пішли до Сяні, щоб відшукала Вира. Сяня спала в stodолі. Туди я пішла сама, розбудила її та сказала їй як маєтсья справа, що зі мною є крайовий провідник і хочеться бачити з Виром. Він має йому дати медикаменти, кличі і літературу. Тоді вона мене запитала, чи я добре знаю, що це свої, а не більшовики. Я її запевнила, що це таки свої. Тоді вона сказала, що підемо до сусіди, він там повинен бути, а якщо немає, то я не знаю де. Ми обидві і з нами старий пішли туди, де мав би бути Вир. Я зі старим заждали на дворі, а Сяня пішла питати. Коли Сяня пішла до хати, то старий мене запитав, чи вона (Сяня) належить до організації. Я відповіла, що ні, тільки так допомагає повстанцям, своя дівчина. В цей час Сяня вийшла з хати і сказала, що Вира нема, та вона не знає, де його шукати.

Після цього ми вернулися до гурту. Старий відкликав цього ніби помічника і сказав, щоб ми обоє йшли на стару квартиру, бо там залишилася машинка і матеріали не попрятані і нічого господиня не знає про це, а він залишиться з хлопцями в селі, бо Вир напевно думає, що це більшовики, й тому не хоче показатися. “Вдень якось з ним сконтактуюся” – сказав старий. “Ви йдіть і робіть дальше свою роботу: бийте кличі і літературу[”].

На тім ми попрощалися. Старий залишився в М. Фільварках, а ми обоє відійшли на свою стару квартиру. Вже світало як прийшли. Ми скоренько полягали спати й спали майже до полудня. В полудень прийшла до нас, як він казав, зв’язкова, принесла йому грипса. (Вона і в попередні дні приносила і відносила грипси. Це молода дівчина, літ 18-ть, середнього росту, русява, кликав її Ніною, а мені говорив, що це сестра господині, в якій ми на квартирі. Бачила я її дуже часто, що вона в цієї господині щось робила). Цього дня він не відписував нічого, а тільки щось її сказав усно.

До вечора ми майже нічого поважнішого не говорили. Тільки він читав літературу та різали папір.

Увечері прийшов старий і я зараз запитала його, чи бачився з Виром. Він відповів, що бачився і все в порядку; налагодив зв’язок і оце вертаю звідтам. Вступив до вас, щоб повідомити як мається справа, та зараз відходжу, бо там надворі ждуть мене друзі. На відході щось ще поговорив з цим другим і відійшов.

Шостий день також пройшов без змін. Робили все це, що й попередніми днями.

Підвечір сказав до мене (цей, що мене привів), що ми сьогодні відійдемо з тієї квартири. “Я вас переведу на другу квартиру, бо разом нам не личить. Ви ж дівчина і може мене, як мужчини, в дечому соромитися. Отож вам самі[й] буде найкраще”.

Увечері прийшов старий, ми саме вечеряли. Він спитав, чи ми вже готові до відходу. Ми сказали, що готові, тільки ще повечеряєм і йдем.

Повечерявши, я зі старим вийшла, а цей, що був зі мною цілий день, залишився в кімнаті, сказавши до нас “ідіть, я вас дожену”. Так ми зійшли стежкою вниз. Тут ми перейшли через вулицю поперек і далі пішли стежкою. Старий держав мене під руку й так ми пішли. Коли ми зблизились до другої дороги, я запримітила автомашину і спитала його, що то є. Він відповів, що це нічого, “то якісь спекулянти привезли щось до господарів міняти. Там воєнних коло авта нема”. Тоді я почала порпатися коло свого пістоля. Він це помітив і сказав, щоби була спокійна, бо він щойно тудою переходив і бачив, що це

спекулянти. Коли ми підійшли метрів 10-ть до машини, він цмокнув і мене хтось зловив з-заду за руки, а старий в цей час каже: “Що ви від нас хочете, в мене є документи”. І так, непускаючи мені рук, завели в габіну [кабіну] до машини. Старий сів і взяв за керівницю, а цей другий держав мене за руки. При цьому цей старий гукнув до когось: “Слыш, талкни машину” і відтак ми рушили в дорогу. Куди ми їхали і скільки, я прямо зі страху не пам’ятала. Зупинилися ми біля великого будинку, тут, не пускаючи мене рукою, вивели мене з машини і повели в будинок. Там довго йшли ми коридорами і по сходах, аж нарешті зайшли в кімнату, в якій сиділо за столом двох мужчин: один високого росту, рижуватий, рябий, сухий, у воєнному одязі, але без відзнак; другий був вбраний по-цивільному і писав на машинці. Коли ми опинилися в хаті, старий вийняв у мене з [к]ишені пістоля і посадив мене на лаві під стіною, кажучи: “Ну, що, Ганка, є тут твої друзі, – дивись. Знаєш де ти тепер і хто я такий?” Я відповіла, що де я вже є, знаю, але хто він такий, не знаю. Тоді він сказав: “Ти чула про такого Кравченка? Оце я, слідчий МГБ Кравченко. Тепер вже знаєш?” Я відповіла, що знаю, а при цьому задивилася на стіну, щось думаючи. В цей момент Кравченко сказав до мене: “Що, дивишся чи нема тут Бандери, або Мельника?” Я відповіла, що тут вони не мають чого бути. Опісля Кравченко сказав таке: “Слухай, Ганка, – довго ми за тобою шукали й питали, а Сорокін аж у Почаїв їздив, щоб тебе зловити (при цьому він засміявся), але не міг зловити. Не знали ми хто ти і яка. Тепер знаємо навіть більше як треба, і бачиш сама, що ти вже у нас. А скажи мені, де твій брат?” Я відповіла, що він знає де мій брат, він же сидить в тюрмі. Тоді Кравченко продовжував далі: “Він у нас і ти у нас; він заблуdiv і попав до нас і ти, блукаючи вже два роки, також попала до нас. А за що? За те, що повірила у бандитську брехню за Самостійну Україну, якої ніколи не було і бути не може. А зрештою, хто її зробить? Ти ж сама бачиш скільки ще залишилося бандитів. Чи ж можуть вони щось зробити Радянському Союзові? Зовсім нічого і ніколи. От скажи мені, що ти за два роки злого зробила для нас? Зовсім нічого, так і інші бандити нічого не зробили. Вони тільки скриваються від нас, але ми їх поволи всеодно понищ[и]мо. Ми знаємо, що бандити тебе обдурили, як обдурили багато інших дівчат. Однак багато з дівчат вже побачили, що вони заблуdivили й прийшли до нас з повинною, а ми їх направили на правдиву дорогу. Тепер вони ходять по волі, живуть розкішно та працюють з нами. Наприклад, подруга Іскра чи Дарка та багато їм подібних. Не такі, як ти біднячка, зовсім наша людина, тільки заблуdivила. Скажи мені, чи не досить тобі бідувати? Ти ж з самого малечку бідуєш, ти ж сирота,

чи ж треба тобі ще більше бідувати? Думаю, що вистарчить. Ти стратила здоров'я, ти хвора, а чому і за що? Знаєш, ми тебе мали нагоду не раз застрілити, коли ти втікала, однак ми жаліли тебе, бо знали, що ти бідна й несвідома своєї роботи. Так, Ганка, – робила ти для СБ, а тепер повинна ще для МГБ. Ну, як, – згідна з тим? Будеш видавати нам бандитів?” Я відповіла, що буду робити все, що прикажуть.

В той час увійшов до кімнати ще один військовий, в жовтих погонах, а на грудях мав багато орденів і медалів. Він звернувся до Кравченка словами[:] “Ти хочеш, щоб Ганка тобі видавала бандитів? Де ж така стара бандитка може тобі видавати. Вона ж боїться гріха. А пусти її – тільки будеш бачити. Вона зараз так і полетить до своїх “друзів”. При цьому звернувся до мене: “Думаєш, що як ми тебе пустимо і ти не будеш з нами робити, то це все пропаде? Ні, ми знову тебе зловимо. Не за місяць, то за рік, але зловимо. А тоді ми вже будемо знати, що з тобою зробити. Коли б ти навіть і пішла від нас і зовсім не приходила, то всеодно бандити тебе скоріше зловлять як ми і задушуть. Ми так зробимо. І гріх? Невже ж ти, Ганка, думаєш, що за бандита буде гріх? Ніколи! Бо чи ж може бути гріх видавати владі такого бандита, що душить людей. Подивись, Ганка. Чи добре вони роблять, що заб[и]рають батька чи матір і думають, лишаючи сиротами маленьких дітей, як-от, наприклад[,] Гапчиного ві[т]чима, або голову с/ради зі с. М. Фільварок?”

Після цього знову почав говорити Кравченко: “Бачиш, Ганка, як ми з тобою поведимося. Не б'ємо, не ругаємо, а хочемо з тебе зробити чесну дівчину, яка послужила б ще на славу свого народу. Ти тут побудеш у нас ще кілька днів, розкажеш все, чого ще не сказала, поведеш і покажеш всі місця, в яких ти перебувала, а ми за той час тебе проінструктуємо і доручимо роботу, дамо вказівки, дамо людей до помочі, переведемо в інший район, де бандити тебе не будуть знати і ти там будеш працювати для нас; будеш розвідувати в кого перебувають бандити і будеш повідомляти нас через наших людей, яких ми тобі доруч[и]мо, чи через умовлений пункт. Також дамо тобі псевдонім, яким ти будеш підписуватися на доносах. Коли будеш добре працювати, то забезпечимо тебе і твою сестру. Я думаю, що ти повинна добре працювати. Коли ти змогла два роки скриватися від нас, то потрапиш спритно і це робити. Тут знаєш, Ганка, з ними всіма не договоришся (показуючи на присутніх). Той буде правити своє, той своє, а так ми підемо до мене на квартиру обоє і там договоримося про все, завтра поїдемо, ти покажеш в кого перебувала і все інше”. Я відповіла, що довго мені прийдеться їздити, бо я кожен

день робила в іншого господаря. Він сказав: “Побачимо, а покищо збирайся, підемо”.

Я тепер вже не мала чим викручуватися, бо за тиждень часу, не знаючи де я, добровільно розказала про все, даючи їм матеріали, які були потрібні. За цей час я про все говорила з ними по-щирому, як зі своїми і тому які вони давали мені запитання, я їм відповідала на них, а коли запропонували мені співпрацю, я також погодилася, з думкою, щоб тільки вирватися їм з рук.

Після цього ми вдвох з Кравченком пішли на його квартиру. Дорогою він весь час вів мене під руку. Прийшовши в його помешкання, він завів мене в одну невеличку кімнату й дав мені шинелю, кажучи, щоб я лягла спати. Я лягла і змучена горем задрімнула, однак недовго. Коли пробудилась, надворі дніло. Я подумала, що чекає мене сьогодні, страшно зробилося, що мушу вести катів і показувати місця, людей, де перебувала, і в цей час кинулася до вікна та рішила втікати. Однак з вікна до землі було високо. Кімната була на другому поверсі. Тоді я зачинила вікно й пішла до дверей. Двері в кімнаті були не замкнені. Я вийшла на коридор, послухала, а переконавшись, що всюди тихо, пішла до дверей, які ведуть на подвір'я. Вони були замкнені і я вернулася назад. Тоді пішла до дверей, які вели на балкон. На моє щастя двері були не замкнені і я тихенько відчинила їх та виглянула на дорогу. Попід домом ходив вартовий, якраз йшов очима до мене. Я присіла і розглядалася як злізти з балкону. При цьому побачила, що по стовпі можна спуститися на низ. Коли вартовий обернувся і пішов назад, я зіснулася по стовпі дотолу і з місця звернула за вугол дому, опісля скочила в город, а відтак в корчі в соснину. До дня я забігла ще на Жолобецькі хутори, а рано пішла в с. Шпиколоси, щоб повідомити, що зі мною сталося та сказати тьоті, в якої я перебувала, щоб вона була обережна, бо я похвалила її перед більшовиками.

Надвечір я прийшла в с. М. Фільварки, щоб і тут повідомити дівчат та поінформувати їх, що мають говорити, коли б їх арештували більшовики. Тут в селі я довідалася, скільки лиха наробила. Через мене були б накрили друзів, через мене приарештували дівчат і інше.

Переночувавши на полі під копою, я раненько побігла в село Тетильківці, щоб повідомити тих хлопців, яких всипала перед більшовиками. Повідомивши, я післала Віктора Б. в Соснівку, щоб повідомив Гапку і друзів, що я всипала їх криївку. Кілька днів після цього я довідалася від людей, що на полі в Гапки знайшли більшовики криївку, в якій згинули два повстанці. Після цього я скривалася в селах: Янківці [тепер Іванківці], М. Вікнини, В. Вікнини, Мізюринці, Катербург, Тетильківці, Цецинівка та В. Загайці.

В останньому селі я довідалася в розмові з однією тіткою, що тут можна побачити повстанців, таких як Довгий, Клим і інших. Отже я рішила побути в тієї тітки довший час, стрінутися з кимсь з повстанців та розказати про все.

Цього типа, який так підступно взяв мене у Мартохи, я до сьогодні не знаю.

Дня, 26.8.1947.

98.

* * *

№ 2/1-2

Протокол допиту Прохора Євгеновича Довгалюка

Р. 31
Справа ч. 281[/48]
Р-н Крем'янець
Довгалюк Прохор [-] "Богун"
Агент МГБ "Ворон"

Р-н В. Дедеркали
Дня 14.1.1948 р.

Працею вшановуємо річницю смерті нашого Керівника –
Провідника Михайла.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ

Довгалюк Прохор[,] син Євгена і Агафії, народився 30 січня 1911 року в с. Вілії В. Дедеркальського р-ну Тернопільської обл., українець, осв.[іта] 4 кл.[аси] Нар.[одної] школи, жонатий, рільник. Член ОУН з 1943 р. під пс. "Богун". а/в МГБ від 20.12.1947 р. – "Ворон".

Довгалюк Прохор[,] син Євгена і Агафії з с. Вілії В. Дедеркальського р-ну Тернопільської обл.

Народився в родині селянина 1911 р. в с. Вілії. До школи почав ходити в с. Тетильківцях, де й закінчив 4 кл. н.[ародної] шк.[оли], по закінченню працював при батьках на господарстві.

В 1928 р. вступив в товариство "Просвіта" та працював секретарем філії "Просвіти" в с. Вілії. В "Просвіті" працював аж до часу, коли поляки розв[']язали нашу філію, це було 1932 р. Після того я передплатив собі газету "Громадський Голос" і даліше вів культурно-освітн[ю] роботу в селі. В мене завжди збиралася молодь для читки [читання] газет і книжок. "Громадський Голос" одержував аж до січня 1939 р., поки поляки не заборонили вихід всяких часописів в "Креси Виходне". В 1932 р. я оженився з Кондратюк Ольгою Вікт.[орівною],

та далі жив разом з батьками при господарстві. В 1936 р. я став секретарем в “Кулку Рольнічим” і за моєю ініціативою в той час була створена “Кооператива” в нашому селі, яка належала до “Ревізійного Союзу” в м. Луцьку. В “Кооперативі” я працював бухгалтером аж до приходу большевиків 1939 р. За большевицької окупації мене до управи “Кооперативи” не прийняли, тому, що батько мій був заможний і мене числили “кулаком”. В час першої большевицької окупації я працював тільки при господарстві і жодними іншими справами не інтересувався.

З приходом німців працював при господарстві, а рівночасно був симпатиком ОУН від 1942 р. При кінці цього ж року мене при[й]няли в члени ОУН. З початком 1943 р. кущевий “Прометей” мене назначив станичним на с. Вілію і на тому пості я був аж до липня 1943 р. По мой просьбі мене звільнено, тому що в той час помер мій батько і я мусів зайнятися господаркою і родиною. До того я жив на хуторі і до села було задалеко, а тодішній повстанський сильний рух вимагав багато праці, так, що постійно треба було перебувати в селі. Завжди комусь треба було станичного, треба було бути завжди на пункті. Хоча пізніше я вже станичним не був, одна[к] завжди допомагав станичному в роботі.

З приходом большевиків 1944 р. (в м. [ісяці] березні) фронт перебув вдома в криївці, а коли почали забирати в ЧА я дальше скривався. Коли по селах стали великі сили большевицьких військ і почали шукати тих, які не пішли в армію, та почали сильно тероризувати їх родини, я, щоб залишити родину в спокою, пішов на збірний пункт, з думкою подорозі втекти. До цього мені трапилась дуже добра нагода, бо в с. Рус[ь]ка Гута (Шумський р-н) під час ночі наскочили повстанці, частину конвоїрів знищили, а частину забрали в полон, а нас розігнали додому.

Вернувши додому, я дальше скривався в своїй криївці. Про те, що я не в ЧА, довідалися підпільники з мого села і почали заходити до мене переховуватися. Так я скривався аж до м. [ісяця] жовтня 1944 р. Цього ж місяця мене покликав рай. провідник “Скеля” і призначив бути станичним господарчим в с. Вілії. Від того часу я знова став активно до праці в ОУН. За мою старанну працю в станиці мене в грудні призначили підрайоновим господарчим. На цьому становищі я рівнож давав собі раду. В скорому часі поробив запаси харчів і обуви, так, що не тільки забезпечував районних працівників, але і над-районових. Підрайоновим господарчим я був аж до грудня 1945 р. В грудні, після реорганізації працівників передових, мене призначили районним господарчим. Цього становища я як слід не вів очолити, ще навіть не пов’язався з дорученими мені людьми, як по селах стали

великі большевицькі гарнізони. Це було 18 січня 1946 р. Я до цього був не приготований, не мав відповідних криївок, залишився сам, бо тих людей[,] що були коло мене[,] забрали, а з новими ще не успів сконтактуватися. Рай. провідник “Хвиля” не міг мені доручити людей, тому, що пірвався зв’язок між нами, а на пункті, де ми мали стрінутись, став гарнізон.

Так, чекаючи бойовиків і провідника “Хвилю”, просидів я в селі Вілії сам протягом цілого місяця. Бачачи, що нікого не дочекаюся, рішив піти до інших підпільників перебувати, бо самому дуже скучно. Від Гоменюк Федори [-] “Мамці” я довідався, що на передмісті в одного запільника Смикуровського [Смикуржевського] Петра перебуває підр.[айоновий] ком.[андант] СБ “Омелько”. Я рішив піти туди і разом перебувати. В лютому 1946 р. я добрався до цього Смикуровського [Смикуржевського] Петра, до якого мене завела “Мамця”. Петро, як господар хати, при[й]няв мене дуже радо, він про мене чув від “Омелька”. “Омелько” хотів щоби я до нього прийшов, бо знав, що в мене є запаси харчів, а йому їх бракувало. Петро, знова, не міг всіх, що в нього перебували, прохарчувати, тому що сам був бідний. Крім нас тут перебувала ще “Мамця” і “Калинка” Скибіцька з с. Голибіс, вони також скривалися від большевиків. Коли я там осів, забезпечив троха харчами, однак не на довго цього вистарчило. Тут ми жили дуже скромно (відносно харчів) і конспіративно. Про Петра ніхто не знав, що він криється, крім його родини. “Омелько”, знова, почав нав’язувати справи з любовницями і місце розконспірував. З того Петро був дуже незадоволений, однак мовчав і нічого не говорив “Омелькові”, тому що боявся його. “Омелько” часто страшив Петра, що віддасть його до відділу УПА. Я це все бачив і хотів вже вийти звідтам, бо знав, що це до доброго не дійде. Однак, не маючи зв’язку, незнаючи де кого можна знайти, мусів дальше залишатися на місці. Під кінець квітня на моє щастя я одержав записку від “Гонти” через “Мамцю” (тільки вона знала про мене), в якій мені була в[и]значена стріча. Рівнож було написано в записці, щоб я забрав всі свої речі і йшов до праці в терен. Записку я одержав значно [с]пізнено і хоч на стрічу пішов, однак нікого там не застав. На пункті я застав другу записку, в якій було зазначено, щоб я чекав, то по мене хтось прийде. Тут я чекав аж поки не прийшли ці люди, з якими я мав відійти далі. По мене прийшли станичний господарчий с. Горанки “Сашко” і ще якісь люди, з якими я відійшов та разом перебував, чекаючи стрічі з тереновим провідником.

По якомусь часі я зустрівся з тереновим провідником “Руденком”, який, поки що, призначив мені тих людей, які були коло мене, а саме:

“Сойку”, “Голубенка”, “Жука” та казав забезпечити себе в першу чергу криївками. Другу стрічу назначив через два тижні. До слідуючої стрічі мені криївки не вдалося зробити.

На другій стрічі “Руденко” вже конкретно підпорядкував мені цих людей та дав вказівки по роботі. Но і цей раз мені не вдалося взятись до роботи. Ще ми всього як слід не поговорили, як на нашу квартиру, де ми днювали, в с. Горанці наскочили большевики. Це було 22.7. 1946 р.[оку.] В бою я був ранений, а бойовик “Жук” зівстав вбитий. Решта моїх бойовиків розбіглися хто куди, я залишився знова сам. Увечері того самого дня я ще зустрівся з “Руденком”, який мені сказав, щоб я, якщо маю місце, лічився, а яквилікуюсь, то тоді знову зустрінемось. Я сказав[,] що маю місце на Завал[лі] у Ксені, або назад піду на передмістя, а зв’язок до мене через Ксеню.

Після ранення тиждень часу [я] жив сам на хуторах Завалля у Ксені[,] в якої мав криївку, а “Мамця” мені приносила сюди ліки та робила перев’язки. Коли рана почала більше боліти, я рішив піти до Петра на передмістя, з надією, що він як фельчер [фельдшер] допоможе менівилікуватися.

1-го серпня я передягнувся в [ц]ивільний одяг і [був] тільки з гранатою та наганом в кишені, а “Мамця” з Ксенею запрягли коні, взяли на віз косу, серпи і так ми дісталися на передмістя. Там вони мене залишили у Стадницької Анни на передмістю Тиники, де я ввечері зустрівся з “Омельком” та “Веном”. З ними я стрінувся припадково. “Омелько” мені сказав, що зараз на передмістю зле квартирувати, бо про ті місця де ми квартирували знає Завидюк Ніна, яка є сексоткою МГБ та робить з большевиками засідки, щоби зловити, або вбити “Омелька”. Завидюк Ніна колись була полюбовницею “Омелька”, однак цей найшов собі другу і Ніна за це хотіла помститись.

Перебувши кілька днів в Тинках, ми втрюх перейшли квартирувати на передмістя Ляшуки і Корнії, які ще не були розконспіровані. Тут ми перебули цілий місяць. Коли перейшли на Липовицю, то зараз другого дня пішли всі три до Петра. В нього я позичив блюзу з[о]дягнутися, бо вже було холодно в рубашці, і договорився з ним, що він буде приходити на передмістя Красногірку до Яськевич Федора (“Омелькові” тоді Петро давав застрики від туберкульозу) нас лікувати. Від Петра ми пішли до Завидюк Ніни, чого, то я не знаю, це “Омелько” хотів з нею щось говорити, но її не застали вдома і на тому закінчилось.

В умовлений час Петро прийшов до Яськевича, дав мені і “Омелькові” застрики і ми розійшлися, договорившись, що коли нам його треба буде, то ми при[ш]лемо до нього Яськевичового

хлопця. Однак, нам не довелося[,] щоб Петро дальше нас лікував, через кілька днів прийшла “Мамця” і сказала, що переказувала Зоя (сестра Петра), з якою “Омелька” в’язали любовні історії, щоб ми були обережні з Петром, бо його віддала в руки МГБ Завидюк Ніна, а МГБ перекрутило його на свою сторону. Петро обіцявся їм видати “Омелька”, “Богуна”, “Вена”. Від того дня ми порвали всякі зв’язки з Петром.

Пройшов якийсь час і все було тихо і спокійно, якби ніде нічого не сталося. Одного разу ми хотіли перевірити ту справу і рішили викликати Петра та з ним поговорити. Рівно ж нам ще треба було взяти застрики. Ми післали по нього, як було умовлено, Яськевичового хлопця, но Петро разом з тим хлопцем не прийшов, а тільки спитав куди прийти, і цей йому сказав. Ми, однак, боячись, щоб Петро не прийшов з більшовиками, не чекали, а тільки втікли з міста. Як ми пізніше довідались, Петро прийшов, но значно пізніше. Після того ми більше Петра не викликали і зовсім не давали нікому знати про себе. Добре конспірувалися, так, що Петро не міг нічого про нас довідатись.

Одного разу ми випадково зустрілися з повстанцями “Чубком”, “Букетом” та “Неситим” на передмістю Липов[и]ця і “Чубко” нам сказав[,] що Петро та вже з ним Сукенник Юрко з с. Тетильковець пов’язані з МГБ. При тім він почав сварити і дорікати “Омелькові”, що то все через нього, що такого лиха накрутив з дівками. Крутив голови нараз кільком, а тепер Ніна мстить, стала сексоткою і такого лиха наробила. Також згадав “Омелькові” про Юрка, що розконспірував його перед такою Ніною, а тепер вона його видала більшовикам і ці його вже будуть використовувати проти нас. Я також, як ще перебував у Петра, то бачив, як “Омелько” завжди посилався Юрком і той “на пружинах” ходив перед ним, завжди приходив до Петра говорити з “Омельком”. Цей Юрком викликав собі кого йому тільки треба було, а найбільше дівок[,] і тим його розконспірував. Юрко дуже був прив’язався до “Омелька”, дуже хотів партизанити з “Омельком”. Нераз “Омелько” щось скаже[,] то Юрко зі шкури лізе, щоб виконати це і виробити собі в нього добру опінію. Юрко не знав, що “Омелько” криється сам, без зв’язку з організацією, він думав, що “Омелько” великий начальник. Тому дістав йому папір, кальку, а нарешті дістав йому машину до писання. Він ще в той час ходив до школи.

По якомусь часі після тих подій, коли вже на передмістю широко говорили про те, що Петро працює з більшовиками, “Омелько” став намовляти мене і “Вена”, щоб піти і постріляти Петра і його родину

та Завидюк Ніну, однак “Вено” категорично відмовився і я також. Пізніше він вносив таку пропозицію, щоб викликати Петра з дому самого і чисто його спрятати, но і з цього нічого не вийшло, бо я і “Вено” не давали на це згоди. Так воно і залишилося. Конспіруючись на передмісті[,] ми напители одного учня з медшколи, який погодився нам давати застрики і одного вечора ми всі три забрали ліки і пішли на передмістя Корнії, минаючи Бонівку. Ми ішли полями, а ніч була дуже темна, так, що ми зблудили і “Омелько” від нас відлучився. Ми з “Веном” пізніше зор[і]єнтувалися і пішли на Корнії, де були наші ліки, однак там “Омелька” не було. Ми забрали ліки і вернули назад. Подорозі зайшли в село Бонівку, де довідались від знаомого господаря, що по Джугалях большевики робили дуже велику облаву, і що в школі на Джугалях стоїть великий гарнізон. Ми залишили ліки в цього господаря, а самі почали радитись, де будемо днювати, коли є стільки большевиків. “Вено” радив іти в поле у ярі[,] на що я не погодився, тому, що я хворий, а як перемерзну[,] то ще гірше буде, до того, я не можу втікати, коли треба було б. Я радив іти в с. Вілію і там перебути якийсь час. “Вено” не погодився і ми розійшлися. Він залишився на Бонівці, казав що перебуде до вечера, а відтак піде на Горанщину [Горанщину] і там, в своєї матері, десь може пристроїться.

Прийшовши в с. Вілію, я конспірувався десь може 6 м-[іся]ців і був цілком відірваний від підпілля, нічого не знав і про мене ніхто з теренових працівників не знав. За цей час я одержав був тільки одну записку від “Руденка”, через “Мамцю”, яка принесла мені цю записку до моєї жінки. В записці “Руденко” викликав мене на стрічу, однак, я записку одержав значно пізніше і на стрічу не пішов, тому, що знав, що це надаремно.

Перебуваючи в Вілії, я нічого не знав про “Омелька” і про “Вена”, де вони і що роблять, аж у м-ці березні 1947 р., коли я був змушений втікати з с. Вілії і перейшов скриватись знова на передмістя, то в Бонівці я довідався від Сініцького Григора, що “Омелько” згинув, і ще довідався, що Смикуровський [Смикуржевський] Петро, Юрко С.[укенник] та ще двох яки[х]ось хлопців їхали в с. Горанку і везли туди зброю. Подорозі їх зустріли большевики, дуже побили та арештували. Найбільше побили Петра. Петро і Юрко тоді втікли і зараз ховаються від большевиків. В це я став вірити, бо таке могло бути.

Про “Вена” я так і до сьогодні нічого не чув і не знаю що з ним є.

Про Юрка Сукенника я лише знаю з попереднього, як він ще товаришував з “Омельком”. Тоді він ще був зовсім молодий, ходив в школу, а при тім, вже раніш був знаомий з “Омельком” і дуже оба

зжилися були. Не було такого дня, щоб він не відвідав “Омелька”. Юрко дуже має замилювання до зброї та до партизанського життя. Коли тільки прийде[,] то морочить “Омелька”[,] щоб дав йому пістоля на вечір, хоч походити по місті і може де трапиться нагода[,] то застрілить якого енкаведиста. “Омелько” часом давав йому пістоля, а цей тоді був дуже радий. Накінці він так прив’язався до “Омелька”, що покинув школу і почав з “Омельком” партизанити. Про це згодом донесла Ніна в МГБ, а відтак, я чув, віддала його в руки МГБ. Від того часу я про нього майже нічого не чув, аж до того часу, як мене большевики обробили. З[.]ним я знова стрінувся в Петра, но нічого з ним поважнішого не говорив, тільки спитав його, чому він лишив школу і так собі буває. Він відповів, що з тої школи нема путнього нічого та зі сміхом сказав: “Нашу школу розв’язали”; що Савчук Олександр попав у тюрму і решту школярів потягнув за собою. При тім назвав Савчука дурним, що, мовляв, видумав якусь сам собі мельниківську організацію, мельниківщину, та хоче на тому нажитися, збирав, від дурніших ще як сам, гроші та збіжжя і тут в Крем’янці пропивав.

Про агентурну роботу Юрка я не знаю нічого, знаю лише, що він робив і робить далі з большевиками, але що саме і як, то це мені невідомо. За цей час, від коли нас пов’язало МГБ, він також мені нічого про такі речі не споминав, за винятком того, що похвалився, що він з Петром забрали 1500 крб. у голови с/ради передмістя Корнії. Ці гроші замовили були повстанці, а вони про це довідалися, і під маркою повстанців ці гроші забрали.

Проживши кілька тижнів на передмісті, я в квітні 1947 р. перейшов скриватись у с. Циценівку. Тут в одного господаря зробив в соломі криївку і так конспірував, що ніхто про мене не знав, лише мав зв’язок зі своєю жінкою через Павліка Сидора. Одного разу Сидір сказав мені, що в моєї жінки большевики лишили до мене листа, хоч жінка не хотіла брати. Сидір читав його і говорив, що там було написано, щоб прийти з повинною, то все простять, і т.д. Я того листа сам особисто не читав.

На початку травня 1947 р. увечері до моєї жінки прийшов Смокуровський [Смикуржевський] Петро з Мельник Наталкою К. зі с. Вілії. Він сказав моїй жінці хто він є, що я в нього переховувався і він мене дуже добре знає, та що він мене хоче бачити. Наталка це все перед жінкою потвердила, що так дійсно було, однак жінка йому нічого про мене не сказала. Через якийсь час Петро прийшов до моєї жінки уже сам, лишив записку до мене, та просив жінки, щоби вона передала цю записку до мене. Жінка цю записку передала мені через Сидора. В грипсі Петро писав, що він дуже переживає тяжкі часи, що сам один

ховається і т.д., та просив мене, щоб я прийшов до нього на стрічу на Тетилівецькі [Тетильковецькі] хуторі, до Ткачук Мартохи. Я знав, що Петро вже був в большевицьких руках і на стрічу не дуже то спішився, боячись, щоб не було там якої машинки. Йому відписав, що на стрічу прийти не можу тому, що я також сам один і дуже тут загроза і переслав назад до жінки. Через короткий час я знова одержав тою самою дорогою записку від Петра, в якій він знова те саме писав, однак на цю записку я не відписував.

Цей господар[,] Павлік Сидір, що знав про моє місце перебування і держав зв'язок до моєї жінки, працював у Віленському лісі помічником лісника Кондратюка Олександра Євген. [овича], живе в с. Вілії. Цей Сидір в розмові з Кондратюком проговорився про те, що зі мною часом бачиться, тоді Кондратюк переказав дальше через Сидора, що він дуже хоче мене бачити, бо має до мене дуже важну справу. Сидір мені це все розказав. Я, знаючи Кондратюка, це навіть мій недалекий свояк, отже я через Сидора назначив йому стрічу. Коли я зустрівся з Кондратюком, то він мені сказав: "в лісі вже довший час перебувають повстанці, які знають "Богуна", цебто тебе, і хочуть дуже з тобою бачитись, та просять, щоб їх пов'язати з тобою". З опису і розмови я довідався, що то є Петро. Я розпитав скільки їх там ховається, на що Кондратюк відповів, що часом двох, а часом тр[ь]ох. Найбільше, казав він, перебуває один в лісі і в Ткачук Мартохи. Кондратюкови я розказав, що то є Смикуржевський з передмістя, та що він був уже в большевицьких руках і зараз може робить для большевиків, хоче мене віддати їм. Цей пояснював, що то неможливе, бо наколи б це так було, то він, Кондратюк, вже давно сидів би в тюрмі. Не раз він виносив їсти у ліс, чи воду, розвідував про большевиків та їм доносив. Вже довший час вони є і наслідків нема. В дальшому він почав мене запевняти, що ці люди дійсно ховаються від большевиків і варто з ними побачитися. Кондратюкови я відповів, що зараз до нього на стрічу не піду, бо боюся, при тім, щоб він краще на нього придивився.

Після того, через якийсь час, Кондратюк передав Сидором до мене записку від Петра. Петро допоминається і далі у мене стрічі з ним. Я тоді відчепно написав до нього, що коли буде вигідніше, не буде такої загрози, то до нього прийду. При тому напам'янув, щоб зв'язок держати через Кондратюка лише, і щоб до жінки більше нікого не прислав, а головно Мельник Наталки, бо вона є сексотка.

Від того часу я з Петром переписувався лише через Кондратюка. Від нього одержав дуже багато записок, но відписував йому мало. Так комбінував, щоб уникнути стрічі з ним. В одній записці, коли вже мою жінку забрали на Сибір, Петро, жалуючи мене, писав, щоб я прий-

шов до нього на стрічу, він має документи на мої літа, може мені їх дати, з якими можна часом десь краще перейти.

Через якийсь час Сидір приніс мені якісь документи, хто йому дав, я не питав, бо все думав, що то ті документи, про які писав Петро. Коли я подивився на ті документи, переконався, що вони не відповідають моїй особі і на них зовсім не надіявся, але сховав на всякий випадок.

Пізніше, коли вже Петро мене витягнув з підпілля, я питав його, де він взяв тих документів, то він чомусь відмовився від них і казав, що він мені їх не передавав, а то певно Кондратюк їх десь дістав і передав.

В передостанній записці Петро писав до мене, що він переживає дуже тяжкі часи, немає спокійного місця, а є хворий на серце, потребує лікуватись, а при тім намагає за що купити ані ліків, ані одягу і тут згадує минуле, як він мене переховував та лікував, а сьогодні, коли йому біда[,] то я від нього відмовляюся. Прочитавши цю записку, мені дійсно стало жалко його і я став думати, що це 7 місяців уже, як він переписується зі мною і вже майже знає, де я перебуваю, то якби він дійсно робив з більшовиками, то мене вже накрили б. Я став вагатись, думаючи, чи то один був в більшовицьких руках, а проте вирвався і тепер хіба згине, а другий раз не дасться зловити. Далі передумав все минуле з ним і рішився піти на стрічу до нього, думаючи, нехай він хоч і робить з більшовиками, то він мене не повинен видати їм, тому, що ми так добре по-дружньому жили колись. Невже ж в нього буде настільки совісті мене продати. Так міркуючи, написав йому записку[,] в якій обіцявся[,] що в скорому часі вже до нього прийду. В залученні передав також записку до голови с/ради в с. Тетильківці Лукашука Іларіона, щоб він видав Петрові кожушка, якого я колись у нього лишив, а Петрові написав, щоб він пішов і собі того кожушка забрав. Записку передав через Кондратюка.

Через кілька днів знова одержав записку від Петра, в якій він пише, що голова кожушка не дав, а ту особу, що приходила по того кожушка[,] дуже висварив, висловлюючись: “То ще того “Богуна” не вдушило, доки він мене буде мучити, він хоче, щоб мене через його кожушки забрали на Сибір”, і т.д. Далі Петро писав: “Доки так можна терпіти, щоб сексоти так виступали, а ми будемо сидіти і не будемо їм нічого казати, коли ми ще можемо їм роти заткати. Та що з того буде, коли ми дальше так будемо сидіти, в такий відповідний момент і нічого не робити. Бо цей момент як ми проспимо, то наші діти нас будуть так само проклинати, як ми проклинаємо своїх батьків за 18-ті роки”.

Прочитавши це, я ввечері зібрався і пішов до Ткачук Мартохи, де мав стрінити Петра. Його, однак, не застав, а Мартоха сказала, що він

як відходив, то говорив, що коли я прийду, то щоб почекати на нього, він скоро прийде. Наколи б його не було кілька днів, то Мартоха мала його повідомити, що я чекаю.

14-го грудня 1947 р. ввечері до Мартохи прийшов Петро з Сукенником Юрком, оба були з автоматами і пістолями, в шинелях. Так я вперше зустрів Петра.

При цій стрічі Петро спитав, як я проживаю, чи здоровий і т.д. Я розповів все докладно про моє пережиття, що цілий час скриваюся сам один, дуже мені самому скучно й погано. Цей сказав, що тепер будемо разом, то буде нам краще. Якщо тут не буде відповідного місця, то підемо знова на передмістя. Там тепер вже спокійно і можна краще там прожити, як на селі. Там завжди можна щось нового почути, досить книжок, газет, радіо, так що можна краще жити як на селі.

Після того я його спитав, як він вийшов з тої ситуації, в яку його запроторила Ніна, то він відповів, що то всьому була брехня, що то тільки був доказ на нього і большевики робили засідки на нього та проводили ревізії вдома. Щастя, однак, криївки не знайшли. Незнайшовши нічого, большевики дали спокій, а те, що нібито він був в руках МГБ[,] то пустила його сестра зі злості, бо Петро забороняв їй в любові з "Омельком". Вона думала, що після того наші Петра застрілять, але все виявилось і все в порядку. Далі він сказав, якщо я не маю доброго місця, то щоб іти до нього разом проживати, як колись. Я розказав, що тут дуже большевики оперують, що не можна навіть вночі вилізти з криївки. Петро радив день перебути в Мартохи, а вечером піти на передмістя, бо сьогодні вже пізно і зайти не потрафимо. З Юрком я майже не говорив, тільки він потвердив те, що говорив Петро. Вислухавши те все, я постановив погодитися з ними. Ми спокійно переквартирували у Мартохи і увечері, коли вже мали відходити, сюди прийшов Кондратюк Олекса і Кравець Данило. Чого вони прийшли, то я не знаю, тільки Петро говорив з Кондратюком, щоб той привіз йому дров. В тому часі, коли ми говорили, Кравець пішов додому і приніс літру горілки (самогону), як[у] ми всі випили і розійшлися.

Того вечора ми втрюх[,] Юрко, Петро і я[,] ще зараня пішли до Петра додому, де Юрко залишив свою зброю, а сам пішов на свою квартиру. При відході я йому звернув увагу, що вже пізно і його можуть большевики задержати, на що він відповів, що він зброю лишає, а сам іде без зброї, а на випадок, коли б його хтось задержав, він має документи, а з лиця його тут ніхто не знає.

Як тільки Юрко пішов, ми з Петром зараз полягали спати і рано, поснідавши[,] ми почали говорити на різні теми, головню про

політику з газет, радіо. По довшій дискусії Петро дав мені таке запитання: “Як ти думаєш, що далі вийде з нашої революційної боротьби”. Я відповів, що то вийде на його думку, тоді він сказав: “Я щодня читаю газети та слухаю радіо, отож можу сказати таке, що війни, якої ми чекаємо і на яку покладаємо велику надію, то ще скоро її не буде, це взяти хоч би з промов Жданова, Молотова. Вони висвітлюють, що капіталісти зараз бояться війни, а за років кілька, ще більше будуть її боятися, а атомна бомба, якою американці лякають світ, сьогодні, як заявив Молотов, не є вже страшна і не є секретом, ото значить, що і большевики мають вже атомну бомбу. Отже, як війни не буде, то що тоді далі буде з нашою боротьбою і підпіллям, це все надаремно. Надаремно впало і стільки невинних жертв, бо з такої нашої боротьби нічого не вийде. Большевики нас нищать з одної сторони, а ми самі себе нищимо з другої сторони. От уяви собі, скільки невинно понищили по селах людей наші працівники терену”. Тоді я йому кажу, а що ж робити з тими сексотами, що продають кращих людей, які допомагають у революційній боротьбі, чи повстанців, то що, хіба їм це прощати, чи що? На це він мені не відповів нічого, лише продовжував далі: “Щоб я не був в “Шуцманах” і в “батальйоні” і тільки ховався так як ти, або був тільки у повстанцях, то я б без жодної надуми пішов “з повинюю” і хоч би зберіг життя, а далі то було б видно, а так, то що з того буде, як ми отак собі ховаємося. Хто знає який з того буде кінець, родин наших повивозять в Сибір, а на останку і нас знищать”. Після такої розмови він більше зі мною на такі теми не говорив. Все говорили тільки про минуле, згадував він про “Омелька”, скільки він через нього потерпів і через нього він так погано живе з сестрою Зоєю і т.п.

Другого чи третього дня, як я вже був у Петра, він увечері сказав мені, що іде до одного галичанина позичити книжок та візьме газети. Він повернув пізно вночі і приніс зі собою кілька газет, та книжку “Пісня Поляглих”.

19. 12. увечері в Петра в хаті не світилося, тому що була зіпсута електрична лінія, ми сиділи на темно. Я попередн[ь]о проходився по дворі і мав в к[и]шені нагана. Петро, сідаючи коло мене близенько, взяв рукою за кишеню, [в] якій був наган, та при тім сказав: “Нащо ти держиш наган в к[и]шені, порвеш ним всі кишені, от положи на стіл, та нехай лежить, не рви кишені”. Я послухав і положив нагана на столі. Після того, через півгодини часу, хтось легко постукав у вікно. Петро взяв зі стола мого нагана і пішов відкривати двері. У хату ввійшов Петро і ще хтось, але тому що було темно, невидно було хто. Коли засвітили свічку, я побачив, що то якийсь воєнний, але без зброї. Я

зразу подумав, що то якийсь демобілізований. Він підійшов до мене і представляється, що він старший оперуполномочений МГБ Комаров, я в той час дуже злякався і сам не знав, що зі мною робиться. Тоді Комаров каже до мене: “Не бійся, Прохор, тобі нічого тут страшного не буде, я такий чоловік як і ти, ото ж ми поговоримо і все буде в порядку”. Я в той час розгубився цілком, наган мій у Петра, а я лишився обдурений, як баран, без зброї, і мені дуже стало страшно, я почав цілим тілом трястися. Тоді став до мене говорити Петро: “Не бійся, тобі нічого страшного не буде, це я тобі таке зробив, но знаю, що ти на мене за це не будеш нарікати, бо все зроблено дуже добре і чисто, так що про це ніхто не буде знати, мені Ніна зробила зовсім не так чисто, але я їй сьогодні завдячую, бо я живу сьогодні вільно і спокійно і оце тобі я зробив, що ти можеш, як схочеш, жити спокійно. Цим я тобі врятував життя, бо знаєш, що тебе Сорокін і Хомічов за всяку ціну хотіли вбити, но я, знаючи тебе, як доброго чоловіка, рішив врятувати тобі життя і, оце врятував. Вперед не міг того сказати, бо ти міг не прийти сюди, а це було б для тебе гірше, ото ж успокойся і все буде в порядку[”]. Після того Петро поставив півлітри самогону і ми всі три почали пити. Під час випивки Комаров почав знова: “Не бійся Прохор, до сьогодні ми були ворогами, а від нині будемо, як хочеш, приятелями, а як хочеш, то можемо далі бути ворогами, це залежить на тобі”. Коли вже випили, Петро нишком запитав Комарова, чи ще хтось буде, на що цей відповів: “да прийдуть”. Я це почув. Як я вже троха заспокоївся, Комаров звернувся до мене, щоб йому розповісти свою біографію, від часу німецької окупації до тепер. Я тільки почав говорити, як до хати ввійшло ще двох большевиків. Один з них підійшов до мене і представився, що він є підполковник МГБ Кобазів, при тім подав мені руку, запитав чи я є “Богун”, на що я відповів, що так.

Розглянувшись по кімнаті, Кобазів сказав, що він має про мене багато матеріалів і треба нам про це багато говорити. Тому, що тут буде не вигідно, бо є жінки в хаті, можуть де в чім помішати, краще, як ми підемо до канцелярії МГБ. В міжчасі Петро запитав, чи і він може йти, на що підполковник погодився і сказав, що може йти. Так ми всі пішли до канцелярії МГБ; попереду йшов Комаров, відтак я з одним рядовим большевиком, а за нами Петро і Кобазів. В канцелярії ми застали підполковника, який сидів за столом, грубий, з великим животом, пізніше я довідався від Петра, що то з обл. МГБ підполк. Хорсун. Кобазів доложив тому хто я, цей встав, привітався [привітався] і попросив сідати. Дальше запитав мене чим я останньо працював в ОУН. Я відповів, що вже півтора року, як зовсім не працюю

в організації, а саме, від того часу як мене ранено в с. Горанка, я скривався сам без зв'язку з організацією. На це Хорсун заперечив, мовляв, що в нього є матеріали на мене, що я працюю в надрайоні, маю ще коло себе бойовиків. Коли я відказався від того, він відповів: “Я[,] будучи на вашому місці, чув би велику обиду, тому що раніш так віддано працював в організації, а тепер, чомусь, не дали вам жодної роботи”. Я пояснив це тим, що мабуть в організації є ще досить людей, коли мене не кликали до праці, далі пояснив йому, що був тільки підрайоновим, а не надрайоновим і в надрайоні жодної ділянки не занімав. Після того Хорсун пішов до кімнати, в котрій був Петро, думаю, що ходив питати чи я правду говорю, а до мене приступив Кобазів та почав говорити таке: “Ти не бійся Прохор, а говори все правду, ми тебе за це карати не будемо, хоч би ти й що зробив, ось дивись, “Камінь”, цей був надр.[айоновим] ком.[андантом] СБ, цей дійсно бандит, а ми йому простили все і він до сьогодні живе собі спокійно, і ряд інших ще таких як він. Ото ми тебе відпустимо, ти підеш знова в підпілля, но це підпілля вже буде в нашу користь. І, як ти будеш добре старатися в роботі для нас, то і ми постараємося добре зробити для тебе, повернемо твою жінку з Сибіру, тебе забезпечимо всім потрібним в роботі в підпіллі та будемо також допомагати[”].

Повернувши Хорсун від Петра запитав, чому я на весні не прийшов з повинною, як вони мені писали в листі, на це я відповів, що боявся, щоби не посадили до тюрми чи де инде, а при тім, сказав я, наколи ви мене звільнили б, після того зголошення, додому, то я все одно мусів[.]би скриватися від СБ, бо ці мені б того не простили і тому не йшов з повинною.

Дальше Хорсун запитав хто в с. Вілії забив секретаря с/ради. Я відповів, що не знаю, а люди говорили, що на весілля прийшло чотирьох воєнних, викликали його з хати і застрілили. Хто був тоді – не знаю. “Нам сказано – говорив дальше Хорсун – що його застрілив “Богун”, ото ж ви не бійтеся, а признайтеся, чи то ви це зробили, не думайте, що за це вас зараз будуть карати, ні, для нас це не велика шкода, що там заб'ють якогось секретаря чи фінагента, бо цим не зборять 200 міл[ь]йонового сов. народа і цим також не створять самостійної, не думайте також, що буде війна і ви у війні щось скористаєте, це дарма. Війни не буде, а хоч і буде, то хто знає як скінчиться. У війні той виграє, хто сильніший”. Більше він зі мною не говорив нічого, лише сказав[,] що я маю лишитися один день тут і все розказати Комарову, при тім попрощався зі мною і відвів в другу кімнату Комарова.

В канцелярії, в якій урядовав Комаров, був Петро. Мій протокол почав Комаров з моєї біографії від початку німецької окупації. Я зізнав слідує: В ОУН за німців не працював, а лише господарив вдома. До ОУН мене втягнули лише в листопаді 1944 р. Втягнув мене рай.[онової] ком.[анданта] СБ “Скеля” і доручив мені підр.[айонового] господарчого на 6-ть сіл, і тут вичислив села, в селі Вілії допомагав мені Фурсевич Антін, згинув в 1945 р. Рівнож сказав[,] що “Скеля” згинув. В селі Циценівка допомагала “Зазуля”, прізвища не знаю, вона зараз сидить в тюрмі. В селі Тетильківцях допомагав “Жук” [-] Ковальчук Апат, його також вже нема; в селі Новосілка допомагав Прохорчик [-] “Ясен”, також вже згинув; в селах М. і В. Фільварки допомагав “Вир”. Дальше розказав, що в червні місяці 1945 р. мені доручили до мого підрайону ще 6-ть сіл, в яких мені допомагали слідує особи (подав тільки псевда, бо прізвищ не знав): в селі Горанка [-] “Сашко”, в с. Кушлин – “Бора”, в с. Підгайці – “Кий”, в с. Янківці – “Сянько”, в с. Кудлаївка – “Петрусь”, в с. Катербург немав нікого. Окремо про цих осіб Комаров не питав нічого, бо я сказав, що вони всі вже погинули, за винятком “Петруся”, про якого сказав[,] що точно не знаю. На запитання Комарова, хто ще допомагав крім тих вичислених людей[,] я відпові[в], що допомагали в різних збірках голови с/рад, а більше ніхто. Комаров запитав, де я це все дівав, що приходило до господарки, на що я відказав, що все з сіл я відвозив до Олійника Петра з с. Вілії, цей знова переховував і від нього забирали підпільники в терен, а також відсилали до рай.[онового] ко[м]анданта, а звідтам куди воно йшло я не знаю.

Питав також Комаров, чи давала організація поміч бідним родинам, приміром, родині вбитого повстанця, родині інваліда “Вітчизняної війни”, чи родинам впавших на фронті. Яку давали допомогу і в яким розмірі. Я відповів, що давали без винятку всім бідним, які тільки зверталися за допомогою. Давали найбільше допомогу дровами – будівельним матеріалом, збіжжям, мукою. На початку 1945 р. з одного тільки Віленського лісу видано для бідних понад 100 куб. м. дров, муку, кому потрібно, давали з млинів, збіжжя з магазинів, які ще були з німецької окупації. Дальше, розповів Комарову, що підр.[айоновим] господарчим був я до липня 1946 р., а від тоді, як мене ранено, я не мав праці, а скривався до останнього часу сам, немаючи жодного зв’язку з зверхниками. Рівно ж розказав, на запитання, що в роках 1944 і 1945 перебував вдома, скривався в криївці, яку мав в stodолі, пізніше перебував в Шевчука Гордія [на] хуторі Завалля с. В. Фільварки до 1946 р. В 1946 році перебував на передмісті Крем’янця в Смикуро[вс]ького [Смикуржевського] та в Сіницького Григора [у] с. Бонівка.

Останнім часом перебував у с. Вілія у Світловіцького Антона і Довгалюк Усті, та в с. Циценівці у Лівара Петра.

Потім питав окремо про таких підпільників:

1. “Вира” – чи знаю його, де він, що робить. Відповів, що знаю тільки, що він з с. М. Фільварки, прізвища не знаю, де [і] що робить також не знаю.

2. “Романа” (Ярослав) – я відповів, що він зі села Вілії, Кукуріка Матвій, де зараз і що робить зараз, не знаю.

3. “Чубка” – сказав, що його знаю лише як “Чубка” і більше нічого, бо від вересня 1946 р. його не бачив.

4. “Вена” (чех) – про нього с[ка]зав, що бачи[в]ся з ним в вересні 1946 р. і нічого не знаю, на мою думку він пішов у Чехію.

5. “Іжака”, про нього я сказав, що перший раз чую те псев[д]о, такого зовсім не знаю. Комаров говорив, що він мав би бути десь у с. В. Фільварки, або на хуторах Завалля.

6. “Гарасима”, про нього сказав я, що бачив останньо 1945 р. в с. Вілії і від того часу про нього нічого не знаю.

7. “Савича”, я відповів, що чув від підпільників, що він згинув.

8. “Гонту” [–] питав скільки має років та звідки. Я відповів, що точно не знаю, але правдоподібно[,] що з Шумського р-ну, бо звідти його прислали, років має коло 30.

9. “Руденка”, я розказав, що про нього нічого не знаю, звідки і що робить не відомо.

Наприкінці ще запитав, хто то буде в с. Вілії під пс. “Криниця”, я відповів, що то ветеринар Шпортун Григор, а “Криниця” це була моя кличка до нього, про яку я з ним домовився. При тім Комаров щось покрутив головою і засміявся та спитав чи він молодий, на що я відповів, що в моїх літах.

Про того “Криницю”, на мою думку, то Комаров знав з записки, яку я писав до нього, а саме: коли Петро писав, що він дуже бідує і немає де дітися, я написав до нього[,] щоб він ішов до того Шпортуна і там може перебути якийсь час. В залученні я писав в записці до Шпортуна, щоби при[й]няв Петра так, як мене самого. Записку адресував “Криниця”. Цю записку Петро дав Комарову. Тому оце Комаров і питав мене.

Коли я запитав Комарова[,] як він задивляється на Кондратюка Семена[,] голову с/ради с. Вілії, він відповів: “Він і для нас робить і для бандитів”.

Все це, що я говорив[,] Комаров писав, а відтак дав мені прочитати і підписатися. Я прочитав і на кожній сторінці внизу підписався.

Після ц[ь]ого всього Комаров написав “Зобов’язання” та дав мені псевдо “Ворон”. В “Зобов’язанні” було написано, що до 31 грудня 1947 р. зобов’язуюсь вивідати, де перебувають та що роблять “Чубко”, “Вир”, “Роман” і одного з цих трьох витягти з підпілля. Це дав мені підписати вже псевдом, що я і зробив, підписуючи “Ворон”.

Крім того написав Комаров ще друге “Зобов’язання”, що я стаю до агентурної роботи, і маю це все задержати в великій таємниці, навіть родина про це не сміє знати. За розконспіровання цього буде вважатися, як розконспіровання державної таємниці і за це буду потягнений до найвищої відповідальності. Тут також підписав “Ворон”.

Коли вже все було скінчене, Комаров сказав, що в моїй роботі буде мені допомагати Петро і він, тобто Комаров. Першим моїм завданням було відшукати “Вира”. Комаров радив мені шукати його через “Вирову” дво[ю]рідну сестру Сяню, бо вона напевно знає де він є.

Як Комаров вийшов, Петро каже до мене: “Чи ти знаєш, що рай.[оновий] командант СБ “Сич” був у Комарова в руках”. Я відповів, що такого не чув, а знаю тільки, що “Сича” забили большевики. Петро пояснив, що то випадково його забили, “як не віриш – сказав він – то попитай Комарова”. Коли Комаров повернув, то Петро запитав: “Правда “Сич” був у ваших руках”. Цей відповів стверджуючо. Відтак Петро звернувся до Комарова і сказав[,] щоб цей показав скільки має матеріалів на “Богуна”. Комаров сказав: “Я тепер бачу, що багато на чоловіка було наклепів”. Коли я запитав, чи він має всі записки, які я писав до Петра, цей відповів, що має, але не тут.

На полуденок Комаров приніс півлітри самогону і оселедця на закуску, ми пополуденковали і Комаров десь пішов, а я з Петром залишився, чекаючи вечера.

Увечері прийшов до нас Хорсун з Комаровим. Хорсун запитав мене чи мені все ясно[,] що писав і говорив Комаров, а коли [я] потакнув[,] він сказав: “Від сьогодні ви залишаєтеся і надалі в підпіллі, тільки вже робити не будете для бандитів ОУН чи УПА, а для советської родіни, треба в якнайскорішому часі рештки бандитів виловити, щоб той селянин, який возить колоди чи поставки государству[,] міг спокійно спати, не боячись бандитів. Я знаю, що вам до такої роботи зразу буде дуже трудно привикнути, але згодом ви все зрозумієте і будете робити так, як треба. Надалі маєте так само конспіруватися як до тепер. Наколи б в селі, де ви будете перебувати, проводилась

облава, то ви добре заховайтесь, а як є можливість[,] то втікайте з села, але так, щоб вас ніхто, з проводячих облаву, не помітив. Ті, що будуть проводити облаву[,] не будуть нічого знати. В найскоршому часі маєте нав'язати розвідку в "Гарасима". Вказівки по роботі буде давати Петро, або Комаров".

Відтак запитав чи я не маю до нього яких питань. Я відпові[в], що все мені ясно, а щодо питань[,] то я запитав, чи тепер, як я вже з ними роблю, повернуть мені жінку, на це відповів, що як буду добре працювати[,] то в скорому часі жінку мені вернуть. На тім закінчилася перша стріча, нас вивели з будинку МГБ і ми з Петром вдвох пішли до його дому.

Дорогою мені Петро сказав, щоби не перейматися тим, що мені говорили, це що назначили до 31 грудня відшукати "Чубка"[,] то пусте. Нйти його, наприклад, це не така легка штука. Виведи його з підпілля, коли він такий запеклий ідеаліст, що ти йому зробиш. Його батьків большевики арештували і вони писали до нього, щоб він пішов з повинюю, а він не пішов, а скільки вже писали до нього листів з МГБ і з того нічого не вийшло. Я скажу, що з тим "Чубком" то не така легка справа. Коли він до тепер не пішов з повинюю, то тепер ще по отім не прийде. Якось ми оба будемо викручуватися з тої ситуації. Аби тільки проходив час, вдасться що небуть зробити[,] то добре, а ні[,] то так і буде. За те нас не постріляють. Юркові про це все що з тобою було і які завдання маєш не говори нічого, бо то вітер і може скоро проговоритися. Мене Комаров попереджав навіть, щоб я слідив за ним, хоч і Юркові говорив, щоб той слідив за мною. Юрко мені про це признався. Ото я хочу з Юрком розрахуватися, а будемо ходити тільки разом.

Другого дня увечері, тобто 21. 12.47 р., до Петра прийшов Юрко і казав[,] щоб іти до Комарова[,] нехай дає гроші і підемо в кіно. Ми так і зробили. Зібралися і пішли до Комарова. Там вони довго щось з ним говорили, а відтак Комаров сказав: "Як хочете, то йдіть, тільки вважайте, щоб вас хто не побачив зі знакомих". Опісля ще додав: "Скажу вам новину, що вч[о]ра згинув "Вир" і з ним ще двох чи трьох бандитів. Дістали їх на полі в криївці". Петро його спитав: "чи там де ми колись говорили[,] чи де інде, та як то все відбулося". Комаров відповів[,] що ще точно не знає де, може і там, але то було троха скомбіновано.

Перебуваючи в Петра[,] одного разу в нас зайшла розмова про агентуру. Я говорив, що нас большевики лише хочуть використати, а використавши, нас посадять у в'язницю, як всіх інших таких. Подруге, говорив я, що нам тепер вже треба і своїх боятися, бо чи

раньше чи пізніше про нашу роботу можуть довідатись. Петро відповів, що агентурна робота, то гра з вогнем, но нічого вже не вдіємо, коли вже так сталося[,] то вже треба так держатися. “Коли ми будемо добре робити – сказав дальше – то в тюрму нас не посадять, бо їм агентура буде потрібна завжди. Коли б нас тут розробили свої, то нас перекинуть в інший терен”. Я ще дав питання, що буде, коли б вибухла війна, нас певно тоді постріляли б большевики. Петро сказав, що вразі війни большевикам ще більше потрібна буде агентура. Тоді нас можуть перекидати всюди, а часом і закордон, а коли тут буде нам щось грозити, то нас можуть взяти зі собою.

Ще як ми були в Комарова, коли йшли в [к]іно, він нам казав, щоби пока стоять гарнізони по селах, на села не йти, щоби безпотрібно себе не розконспірувати. Ми так і зробили, цілий час сиділи у Петра.

Через якийсь час ми з Петром пішли в кіно, а тому, що в кіно нічого не висвітлювали, ми постановили вернути додому. Подозі зайшли ми до Комарова. Там ми почали грати в карти і розмовляли на різні теми. Так зговорились ми про ОУН. Комаров сказав: “Щоб в ОУН не терор СБ, то її вже давно не було б, хоч ми багато разів СБ обманювали різними штуками, но все ж таки вони скоро те розоблачували. Напримір, були такі випадки, що ми переводили облаву в лісі, чи в селі і залишали з фіктивними документами торбу чи окремі записки, ніби забули чи загубили. Це все попадало до СБ і вони на підставі документів тих людей, які їм допомагали, чи членів ОУН ліквідували. Наші працівники, натомість, спокійно проводили свою роботу. Це нам було на руку. Багато вони вчатьсь в нас, але і багато ми навчилися в них. Коли б, наприклад, була війна і нам треба було б вести партизанську боротьбу, то ми також так партизанили б як і вони, робили б криївки, сиділи б в них і вели б таку саму боротьбу як і вони”. Я при тім сказав, що МГБ також нераз робить помилки, не дуже приглядається до справ, і навів йому кілька фактів з того, що вони позасуджували багато зовсім невинних дівчат, яка може зробила часом яку рукавицю для УПА і більше нічого і дістала за те 10 років чи 15-ть в'язниці. Комаров відповів[,] що вони це бачать, але закон такий і так мусить бути. Далі я навів Комарову ще і те, що коли мою жінку арештувало МГБ і переводили тут в Крем'янци слідство з нею, то слідчий під час слідства цілував її і намовляв до “гріха”. Відомо, яка ситуація в таких обставинах. На те Комаров відповів, що в родині і то без вирод[к]а не буває, що такі є і в них і в нас.

Перед святами, десь при кінці грудня, або на початк[у] січня, Комаров прийшов до Петра [і питав,] чи може прийти в те місце (яке то вони оба знали і розуміли себе) “Ленін”, та що говорить “Зейка” після того, як йому забрали жінку. Петро відповів, що трудно, щоби “Ленін” в свята в те місце прийшов, а “Зейка” то зовсім за жінкою не переймається, а тільки шкодує сина. Комаров все запевняв, що вони в свята можуть прийти і бути в тих міс[ц]ях, тому треба обов’язково в тих місцях поробити “засади”. Що це за люди[,] “Ленін” і “Зейка”[,] то я не знаю.

В сам Свят-вечір перед вечером прийшов до Петра Юрко і сказав[,] що Комаров говорив, як буде добра розвідка, то підемо ловити “Зейку”. “Зейка” має сьогодні бути в Комарового робітника в гостях, з тим робітником “Зейка” дуже добре живе по-дружньому і цей робітник має видати “Зейку” живим. Мабуть Комаров доброї розвідки не мав, бо не ходили ніде.

На свята до Петра прийшов Комаров зі своєю жінкою і коли вже добре всі собі підпили він зажадав, щоб йому співали бандерівських пісень. Ми тоді співали: “Із гір Карпат лунає пісня волі”, “Зродились ми не мріять, але здійснить”, “Збудись могутня Україно” і інших. На кінець Комаров сказав сестрі Петрової жінки щоби ця заспівала “Була нічка темна” (в цій пісні співається, що приїжджали кати до кожної хати, арештують друзів за підпільну працю). Комаров зазначив, що перед ним можна все говорити і все співати, але тільки тоді коли він сам, без товаришів.

Після Різдвяних свят ми з Петром почали планувати доручену нам роботу, цебто, заангажувати до агентурної праці “Чубка” та “Романа”[,] бо “Вир” уже згинув. Ми обдумували, котрого лег[ш]е буде взяти. Про “Чубка”[,] то ми були певні, що він на це ніколи не погодиться, як рівно ж на стрічу не вийде. В такому разі зістався один – “Роман”. Петро звернувся до мене, щоб я дав свої думки відносно “Романа”. Я сказав, що як мені відомо, то “Роман” рівно ж немає зв’язку з організацією, лише скривається сам про себе, тому думаю, що з ним можна буде легко справитись. Я знав, що коли до нього напишу, то він прийде. Гірше тільки те, сказав я Петрові, що коло нього ще є двох підпільників, які разом з ним скриваються і за стійкість яких я не можу сказати нічого, тому, що їх особисто не знаю. Петро радив, що нам з “Романом” нема чого спішитися, вистарчить, щоб тільки нав’язати з ним переписку, а тоді можна буде з записок довідатись і про його стійкість і про обставини коло нього. Петро говорив, [що] може вдаст[ь]ся взяти його до себе, поживемо разом з ним місяць, а за той час ми про все довідаємось,

пізнаємо його думки і якщо не вдаст[ь]ся нам його завербувати, тоді віддамо його Комарову. Бо так на скору руку не провіривши і висвітлити йому цілу суть справи, тоді він, якщо буде стійкий і хитрий, може втікти від нас і тоді всім розкаже про нас. Найважливіше[,] то пізнати його стійкість. Я впевняв Петра, що коли я напишу до нього[,] то він мені повірить і прийде де тільки скажу, но я не знаю через кого можна його відшукати, на що Петро мені відповів, щоб я тим не журився, він знає через кого. Він розказав мені[,] що на Тетильковецьких хуторах Кривуля, коло Мартохи, в одній старій баби Піфанихи (так її прозивають) живе “Романова” полюбовниця Маріянка (прізвище її не відоме, тому що вона з цілого світа; прийшла сюди за німців і живе до сьогодні, про її особу ніхто нічого не знає. Є здогади, що вона жидівка і втікла[,] коли німці стріляли жидів). Вона напевно знає де перебуває “Роман”, а якщо і не знає, то “Роман” певно часто до неї заходить. Ото через неї можна передати записку до “Романа”, а щоби вона не боялася, то з нею пов’яжемося через Мартоху.

Так поговоривши, ми постановили в першу чергу витягнути “Романа” і в тій справі 10 січня 1948 р. пішли в с. Тетильківці.

В Мартохи ми перебули конспіруючись через два дні, Мартоха знала нас як повстанців, про нашу агентурну роботу не знала нічого, а навіть не підозривала.

Дня 13.I.[19]48 р. ми післали Мартоху до Маріянки і казали Мартосі, щоб Маріянку привела до нас, щоб сказала їй, що її кличуть повстанці. Мартоха, однак, повернула без Маріянки. Коли ми запитали чому та не прийшла, Мартоха відповіла[,] що вона боїться. За словами Мартохи Маріянка боїться і повстанців[,] і большевиків, тому, що її вже кілька разів арештували і випускали большевики, а тепер вона часто ходить в НКВД, тому і боїться повстанців.

Увечері того ж дня ми самі пішли до Маріянки. Вона зразу дуже злякалася, та коли Петро почав її успокоювати, вона мене тоді пізнала і успокоїлася. Коли ми вже розговорилися, я запитав її чи вона знає “Ярослава” (Роман) і чи могла б вона передати йому від мене записки. Маріянка відповіла[,] що знає, записку може передати, але не знає чи скоро. Я сказав[,] що то не спішно, може передати[,] коли буде мати можливість, аби тільки передала.

В записці до “Романа” я написав, що хочу конечно його бачити і прошу його, щоб назначив стрічу.

Ми з Петром вернули до Мартохи і мали чекати в неї на відповідь від “Романа”, но ще того самого вечора нас обох арештувало СБ.

В Мартохи ми перебували спокійно, бо її хата “забронірована” і до неї ніколи не заходили большевики, так казав мені Петро. Вона про це нічого не знала.

Дня 4.2.1948 р.

98

* * *

№ 3/І-3

Протокол допиту Петра Васильовича Смикуржевського

Р. 31

СПРАВА Ч.: 282/48
СМИКУРЖЕВСЬКИЙ ПЕТРО
АГЕНТ МГБ – “КРАВЕЦЬ”

* * *

КРЕМ’ЯНЕЦЬ

* * *

Р. 31

ПРАЦЕЮ ВШАНОВУЄМО ПЕРШУ РІЧНИЦЮ СМЕРТІ НАШОГО
КЕРІВНИКА – СЛ. П. ПРОВІДНИКА МИХАЙЛА.

(До справи агента МГБ “Кравця” належать:
а) Протокол Брацлавської Анни
б) Справа ч.: 1/48
в) Справа ч.: 281/48
г) Папка “П - О”)

Розділи протоколу агента МГБ “Кравця”:

I. Почва агентурної роботи.....	3 стр.*
II. Вербовка і початки агентурної роботи.....	6 [стр.]
III. “Мельниківська” організація і її розробка.....	14 [стр.]
IV. Справа Богуна.....	37 [стр.]
V. Справа Гапки Синюк і Анни Брацлавської.....	55 [стр.]
VI. Працівники органів МГБ.....	62 [стр.]
VII. Співробітники МГБ.....	67 [стр.]
VIII. Ближчі пояснення до поодиноких осіб.....	71 [стр.]

---

* Нумерація сторінок у змісті відповідає пагінації оригіналу.

IX. Плани приміщень Крем'янецького ГО МГБ.....78 [стр.]
X. Завваги слідчого.....81 [стр.]

* * *

Р. 31
Справа ч.: 282/48
Р-н: Крем'янець
Смикуржевський Петро
Агент МГБ – “Кравець”

Р-н: В. Дедеркали
Дня 15 січня 1948 р.

Протокол допиту

Смикуржевський Петро, син Василя і Анни з Завидюків, уроджений 15.10.1920 р. в м. Крем'янці, Тернопільської області, українець, освіта 7 кл[асів] народної школи, брукар, жонатий, бездітний, останньо замешкалий в м. Крем'янці, Безіменний заулок ч. 5, ч. дому 2 при вул. Вишневецькій.
Агент МГБ від З.[8].1946 р. під псевдом “Кравець”.

Я, Смикуржевський Петро, син Василя, уродився 15.10.1920 р. в м. Крем'янці, Тернопільської області, українець, до школи ходив в м. Крем'янці, де в 1935 р. закінчив 7 кл.[асів] нар.[одної] школи.

Крім мене в моїх батьків було ще чотири дівчини і вісім хлопців. Дві дівчини померло ще зовсім малими. Залишилися Марія, з 1911 р. (заміжня за Ключем Антоном і замешкала на Красногірці) та Зоя з 1929 р. (замешкала в сестри Марії). Чотирьох моїх братів померло до 1942 р., один, Володимир*, з 1918 р., виїхав 1943 р. за кордон, а Федір (1925 р.) останньо є в армії молодшим сержантом артилерії. Мати моя померла в 1933 р.

---

* Як подає Михайло Каркоць – “Вовк” у своїй книзі “Від Вороніжа до Українського Легіону Самооборони” (Рівне, 2002) на стор. 127 – хор. Володимир Смакуржевський – “Троян” (прізвище подано саме так) був провідним членом ОУН-м в Крем'яниччині, опісля – в пропагандивному відділі УЛС. Загинув за невияснених обставин у Гановері, Німеччина.

Після закінчення навчального періоду, пішов я, разом з батьком, до праці на шосе, де працював до вибуху польсько-німецької війни. В тому часі був я при відбудові шосе в Почаївському і Крем'янецькому районах. Останніх два роки перед війною я вже працював як самостійний робітник-брукар. По приході большевиків в 1939 р. я зареєструвався в комунхозі як спеціаліст-брукар і там був на учоті. Ще осінню 1939 р. до Крем'янця приїхав інж. Єфремов, який був начальником участка при будові асфальтівки Київ – Львів. Він мобілізував фахівців до будови цієї автостради. До групи, яка начислювала 22 людей, я також попав і виїхав в район Верба, Рівненської області, до будови. Участок інж. Єфремова займав відтинок автостради від Пустеліваня до Михайлівки. Заступником інж. Єфремова був інж. Єгоров. В цьому участку я працював як помічник техника і як майстер. Виконував фізичну працю. Прізвища техника не можу пригадати. Він був по національності росіянин. Мав коротшу ліву руку. При кінці 1940 р. я захворів і звільнився від праці на автостраді та повернув до міста Крем'янця. Крім моєї хвороби, причиною звільнення було і те, що в мене захворів батько і я докладав зусиль, щоб повернути додому. Батько помер 2.2.1940 р. Хворий, лежав я дома[,] а весною 1941 р. приступив до праці в Крем'янецькому комунхозі. Тут я належав, як майстер, до інж. Рудкова і працював на ремонті доріг м. Крем'янця. Моїм безпосереднім зверхником був техник Панфілов. На цій праці застала мене німецько-большевицька війна. Як за Польщі, так і за першої большевицької окупації, я не належав до жодних українських організацій чи товариств. Моїм одиноким заінтересуванням була праця. В час большевицької окупації я не був втягнений ні до комсомолу, ні до профспілки. За Польщі я часто читав тижневик “Батьківщина” і книжки, які одержував від товаришів, як Завидюків Леонтин і Константина (згинули в тюрмі за першої большевицької дійсності. Вони були членами ОУН). Розмови з тими товаришами і читання мали вплив на підвищення моєї національної свідомості.

З приходом німців до нас, я вступив до української поліції, якою тоді кермував Яськевич Лев. Тут працював я до зими 1941 р. В грудні ц.р. нас переорганізували в шуцманшафт, яким командував цугсфірер Медвецький Микола. В шуцманшафті був я до кінця 1942 р. Підчас виконання цієї служби я, і багато інших, прийшли до переконання, що німці не є приятелями українців, а протівно – ворогами. Багато нас почало з нехиттю ставитись до служби в шуцманшафті. Я старався працювати більше фізично, як виконувати обов'язки поліциста. В тому часі прославився своєю жорстокістю і вислужництвом фольксдойчер Савучинський Дмитро. З ним я був знакомий ще з польських

часів. Він був, в нашій школі в Крем'янці, учителем-практикантом. Тоді він себе зачисляв до поляків.

За наше вороже ставлення до німців нас п'ятнадцять людей кинули на Полісся в 106 батальйон, який вів боротьбу з большевицькими партизанами. На початку 1943 р. ми стояли в Людвіполі [Людвиполі], а потім в Березному. Будучи в цьому батальйоні я не брав участі в жодних боях. В тому часі не було боїв. Одного дня я стояв на мості на стійці, сильно перемерз і захворувавши, відійшов до лічниці[,] де пролежав цілий місяць. Підчас моєї неприсутності, в батальйоні зайшли поважні зміни. Між бійцями було дуже багато хлопців з Каменець-Подільської [Кам'янець-Подільської] області. Одного разу споміж них викликали бувшого майора ЧА на СД і він подорозі застрілив галичанина Яцишина[,] а сам втік. Після цього почались сильні арешти. Другий бувший майор ЧА Костенко (був при штабі переводчиком – володів кількома мовами) вивів в поле біля 50 людей, розстріляв 6-ох галичанів, які не хотіли підпорядкуватися його наказам, а з рештою людей відійшов в ліси. В час найбільшого напруження я повернув з лічниці на станицю батальйону. Тут договорилися з іншими і нас 20 бійців рішили також здезертирувати. До цього намовляв нас стрілець батальйону Смолярчук. Він казав, що має зв'язки з нашими партизанами і заведе нас туди. По трьох днях мого повороту з лічниці, ми покинули батальйон і пішли в ліси. Це було напровесні 1943 р., якраз почали леди розтавати і потекли ріки. В лісі ми зустріли другу групу 20 чоловік, якою командував один з командного складу шуцманшафту в м. Березному. Він очолював цілу нашу групу, яку попровадив в сторону Людв[и]поля. Подорозі ми мали коротку стрічу з німцями, яка не принесла жодної шкоди для нашої групи. В Людв[и]полі ми долучили до сотні Кармелюка.

По кількох днях мене призначили санітарем при сотні. Тут я довідався, що цей відділ належить до Бульби. На становищі санітара і пізніше асистента при лікареві, жидові Колосові, я пробув до відступу німців на Захід. Три тижні перед приходом большевиків, червона партизанка зловила лікаря Колоса, а я залишився сам з шпиталькою, в якій було 15 хворих на тиф. Коли фронт почав наблизитися до околиць нашого перебування і всі частини нашої партизанки порозбігалися, я розприділив хворих поміж населення, а сам пішов в сторону Крем'янця. Фронт перейшов в цьому ж самому терені. Зараз за фронтом я посувався, переодягнений в цивільний одяг, в родинні сторони, куди, без жодних перешкод, добився перед Великоднем 1944 р. У Велику П'ятницю я задержався в лісі (Башковеччина) біля села Башковець, Шумського району. Тут я застав знайомих хлопців,

як Кондратюка Грицька (розділ VIII, пункт 1), Струкала Омелька (р.[озділ]. VIII, п. 2), Тарнавського Семена (р.[озділ]. VIII, п. 3) та інших. Додому я наразі не хотів іти[,] бо в Крем'янці скупчилося багато частин ЧА. По кількох днях Грицько дав мені кріса, бо свою зброю я заховав був в тому терені[,] де працював санітарем. Тут, в лісі, я був до пізньої осені 1944 р. Шість тижнів перед Різдом, я залишив зброю в своїх друзів, а сам, взявши дві німецьких гранати, пішов додому з тою ціллю, щоб викопати криївку і скриватися. Зараз на другий день я викопав малу криївку в пивниці і так скривався сам[,] не маючи з ніким зв'язку.

I. ПОЧВА АГЕНТУРНОЇ РОБОТИ.

Весною 1945 р. прийшла до мене, додому, моя двоюрідна сестра Люся (р.[озділ]. VIII, п. 4) і тут я з нею стрінувся. Вона була в підпіллі і прийшла до нас, бо дома боялася бути. По годинній балачці з нею, прийшла Ніна (р.[озділ]. VII, п. 5) і сказала, щоб Люся відходила[,] бо чекає фіра. В цей спосіб я стрінувся з другою сестрою, Ніною. По деякому часі (в другій половині червня) я довідався від Ніни, що Люся отруїлася. Тоді, я ще не знав властивої причини її трагічної смерті. Пізніше довідався, що вона зайшла в тяжу від "Омелька" і тому рішила зробити собі смерть. Правдоподібно в серпні прийшла до мене Ніна і попросила мене, щоб я прийняв до криївки двох повстанців, бо вони не мають де подітися. Я погодився, розуміючи, що в таких обставинах треба допомогти. Ніччю Ніна привела озброєних повстанців: Омелька (р.[озділ]. VIII, п. 6) і Гірняка (р.[озділ]. VIII, п. 7). Від тоді ми разом перебували. На мою квартиру приходила до Омелька "Мамця" (р.[озділ]. VIII, п. 8) і приносила йому якісь записки. Будучи в нас, вона часто з Омельком спала в одному ліжку. Така поведінка, як та-кож брак конспірації, мені не под[о]балася. Дуже часто, майже кожної ночі, приходила до Омелька Ніна. Він також з нею спав в ліжку, тоді, коли Гірняк мусів спати на підлозі і бути свідком різних любовних сцен Омелька і Ніни.

Щоб для людського ока законспірувати нашу хату, я, за порадою Омелька, прийняв ученика школи МТС-у Петра Сапігу (р.[озділ]. VIII, п. 9), який нібито помагав в домашній роботі моїй жінці.

Дня 13.10.1945 р. Омелько, діставши грипса, відійшов від мене разом з Гірняком.

Дня 24.10.1945 р. помер мій син, який прожив всього два місяці. Того самого дня прийшла Мамця і сказала, що вона не має де подітися. Я погодився, щоб вона в мене перебувала. По кількох днях

вона привела ще дев'ятилітнього сина Василя. В тому часі Ніна зайшла в тяжку від Омелька і зробила аборт.

В листопаді повернув Омелько. Він був тільки сам, бо Гірняк відійшов на відпустку. Омелько приніс зі собою деякі застрики, і казав, що його відпустили лічитися. Пізніше признався, що він має бути розстріл[я]ний від своїх, але вдалось йому втекти. В грудні 1945 р. Омелько пов'язався через Мамцю з "Калинкою" (р.[озділ]. VII, п. 17) і вона прибула до мене на квартиру[,] де разом з Омельком переночувала. Від того часу вона частіше приходила до Омелька.

По Різдвяних святах 1946 р. Мамця почала просити мене, щоб я прийняв до себе її двоюрідного брата "Богун". Я погодився, Богун перебрався як жінку і перевели вулицею до мене. Сестра моєї жінки Соня (р.[озділ]. VII, п. 6), перенесла його автомата. Тоді вона працювала убіральною на ГО МГБ.

При кінці січня 1946 р. прибігла Калинка і сказала, що в неї в хаті буде ревізія і вона втекла з рук большевиків. Омелько накричав на неї, мовляв, "я тобі казав нікуди не ходити, а бути тут", і від тоді Калинка залишилася мешкати в моїй хаті. В тому часі Омелько поводився, як господар дому. Часом моя жінка сварилася з Омельком, дорікала йому, що він з хати "бардак" робить, але Омелько загрозив, що повісить її і вона більше не заходила в сварку з Омельком. В нас, в хаті, почали діятися страшні речі. Були випадки, що Омелько сидить в кімнаті з Калинкою і любується з нею. Богун в снігах, чекає і мерзне. За хвилину приходять Нінка. Омелько другими дверима випроваджує Калинку до комірчини, а до себе бере Нінку. Час-до-часу провадить любов з Мамцею. Коли Богун звертав Омелькові увагу на його поведінку, цей накидався на нього зі сваркою і грозив пістолею. Я також дуже часто сварився з Омельком, але з часом прийшов до висновку, що нічого не допоможе. Противно, Омелько почав накидати мені свою волю. Ситуація була нестерпна. Перед виборами прийшла до нас сестра Петра Сапіги Райка (р.[озділ]. VIII, п. 10). Я зауважив, що Омелько і до неї почав залицятися, однак Райка держала його здалека від себе. Це мене спонукало застановитися і звернути увагу чи Омелько не закидає своїх сітей і на мою рідну сестру Зою (р.[озділ]. VII, п. 7), тимбільше, що я зауважив, що Зоя починає підносити до мене голос.

Правдоподібно, в половині лютого Петро Сапіга відійшов від нас. Він не міг дивитися на те все, що в мене діялося. На моїм удержанні залишилися: Омелько, Богун, Калинка, Мамця і її синок Василь. Крім цього була моя жінка Віра і сестра Зоя. Я мав трохи шкури, виправив на підосшви, трохи продав і з того ми харчувалися. Жінка робила

самогонку і продавала. З м'якої шкури я поробив чоботи Омелькові, Мамці і її синкові. Весною, коли вже всі харчі в мене вийшли, то нас піддержував Богун, який забирав через Мамцю харчі здому. В кожному разі 70% удержання моїх "гостей" покривав мій дід.

При кінці лютого (точної дати не пригадую), одного дня рано ми зауважили, що нашу хату оточують большевики. Зої і Мамці тоді не було в хаті. Ми скоро вскочили до криївки, залишаючи мою жінку і Калинку в кухні. Жінка положилася в ліжку, а Калинка сказала большевикам, що являється сестрою чоловіка Віри. Большевики зробили сильну труску і заарештували мою жінку та відвели до ГО МГБ. Там її сильно побили, але вона до нічого не призналася. Арештованою тоді була також Соня і Зіна (р.[озділ]. VIII, п. 11). Вони хоч були тортуровані, однак нічого не сказали. Соню від тоді звільнили з праці в ГО МГБ. Причиною труски був Іван Жуков (р.[озділ]. VII, п. 8), чоловік Зіни.

Вечором[,] після ревізії, ми всі вибралися з криївки і почали квартирувати по стрихах на передмісті Крем'янця. Перебували ми в Яловського Федора (р.[озділ]. VIII, п. 12), Шаховал Анни (р.[озділ]. VIII, п. 13), Яськевич Федора (р.[озділ]. VIII, п. 14) і Стадницької Анни (р.[озділ]. VIII, п. 15). Після ревізії Калинка і Мамця перейшли на квартиру до Юрка Сукенника (р.[озділ]. VII, п. 2). По півтора місячній перебуванні без криївки ми повернули назад до моєї хати. Повернулася також Мамця, Калинка більше в моїй хаті не була.

Тепер Омелько починає наново своє розпусне життя. Крутить голову Ніні і Зої та живе, як з жінкою, з Мамцею. Мене найбільше турбує те, що Зоя ненажарти залюбилася в Омелькові, перестає вчитися, до мене ставиться ворожо. Нінка, в свою чергу, відчуває ревності до Зої. Вона, працюючи в райфінвідділі, майже цілу свою зарплату видає на Омелька. Купує йому ліки (він тоді стало одержував від мене вапневі застрики), харчі, горілку, папіроси і т.п. Часто бувають сварки між Зоєю а Нінкою. Одного дня я знайшов в кишені Зої любовні грипси від і до Омелька. Я розсердився, показав їх Омелькові і зажадав, щоб він вибрався з моєї хати. Він не відходив, а я не дуже настоював на цьому, бо знав, що він не має де подітися. Кілька днів перед Вознесенням Богун одержав записку і мав кудись відходити. Я вечором відпровадив його в[ ]поле і коли повернув, застав Зою і Омелька в одному ліжку. Це допровадило мене до крайності. Мені було жалко сестри, бо вона була ще молода (з 1929) і я боявся, щоб з нею не було так, як з Люсею чи Ніною. Я постановив, мимо всього, вигнати Омелька з моєї хати. Від того дня Зоя почала хворіти. Я висилав її до лікаря, щоб принесла посвідку, але вона не

хотіла цього зробити. Зої часто дорікали, що вона з Омельком спала. Ця в свою чергу відговорювалася, що “Соня також спала”. Весна пройшла в сталих родинних непорозуміннях. Зоя, закінчивши 7 кл. перейшла мешкати до моєї сестри Маруськи (р. [озділ]. VII, п. 9)[,] бо, за її словами, хотіла навчитися шити на машині. Вдійсності, це була тільки покришка для дальших стріч з Омельком. На початку жнив я рішився остаточно зліквідувати цей стан, який витворився в нашій родині. Почав в тій справі говорити на[ ]розум з Омельком. Просив його, щоб він відійшов разом зі мною з мого помешкання і може в цей спосіб ці вічні сварки закінчаться. Омелько погодився зі мною. Ми оба відійшли до Стадніцької Анни, я там його залишив, а сам повернув додому. Омелькові сказав, що я повертаю додому, бо мушу приготуватися до жнив, а в будучому може ще прийду до нього. Від тоді Омелько більше в мене не мешкав. Непорозуміння, однак, не закінчилися. Приблизно по двох тижнях, як він відійшов, Ніна з ревності побила Зою. Нахабності Омелька не було меж. Він, відійшовши від мене, почав підмовляти Зою, щоб мене вигнати з[ ]дому, а тоді вони обоє спокійно замешкають в моїй хаті. Зоя була під повним впливом Омелька. Оповіла йому, що батько перед смертю залишив заповіт[,] в якому говориться, що в хаті має право перебувати кожний член родини до того часу, поки не забезпечить себе своїм власним домом. Омелько, незважаючи на заповіт батька, рішається мене з дому вигнати. Обіцяє Зої, що з нею ожениється, виготовляє на машинці, яка була в Юрка Сукенника, письмо, яким наказує мені до трьох днів вибратися з хати. Письмо мало важність від дня прочитання. Вразі невиконання цього зарядження я мав бути виселений. Крім цього, в письмі говорилося, що я маю залишити Зою взуту, одягнуену і на цілий рік всім, конечним до життя, забезпечену. Це письмо Омелько приніс до мене особисто і прочитавши його, сховав до кишені. Я зажадав копії письма, однак він мені не дав її. По відході Омелька я рішив не вибратися з хати, а коли він схоче мене силою вигнати, то буду боронитися. Вкоротці я мусів таки втекти[,] бо мої гранати Зоя вкрала, а сокиру, яку я тримав в хаті, сховала. Приблизно дві неділі я скривався перед Омельком на хуторах Крем’янецького передмістя. Він шукав за мною, але я все зміняв місця квартирування. По двох тижнях я одержав записку від Омелька, в якій він писав, що хоче зі мною стрітутися, бо хоче давати застрики. При кінці грозив, що в разі спротиву з моєї сторони я буду покараний. Я рішився піти додому і тут чекати Омелька. По кількох днях він прийшов і сказав, що я мушу давати йому застрики. Я дома не хотів цього робити, щоб знову Омелько не захотів в мене

мешкати, і погодився ходити до Яськевича Дока і там лічити Омелька. Він відійшов від мене з тим, що на другий день маємо стрінутися в Дока. Так я ходив два рази до Яськевича і давав Омелькові застрики.

В тому часі щоденно приходила Ніна і питала де можна стрінутися Омелька. Вона знала, що я лікую його, бо сама передавала мені застрики. Я не сказав їй, де стрічаюся з Омельком, бо Ніна могла це розголосити. З другої сторони, не хотів допускати до нових сварок між Ніною а Омельком на тлі любовної вірності. За третим разом я стрінув в Яськевича раненого Богуна і незнайомого повстанця. Як пізніше я довідався, це був чех "Вено".

Мушу ще згадати, що в тому часі, коли я повернув додому, я довідався від Ніни, що Богун ранений. Тоді через Мамцю написав записку до нього, щоб він прибув до мене, коли не має де подітися. Я хотів, щоб Богун був зі мною, бо тоді я був би безпечніший перед Омельком. В іншій записці писав я Богунові про те, що Омелько виганяє мене з хати. Богун радив помиритися і не робити шуму.

Після застрику Богун, Омелько і Вено пішли до мене, бо Богун хотів взяти мою маринарку. Він сам був тільки в рубашці і не мав в що вдягнутися. Подорозі до мене я хотів все розказати Богунові, однак, Омелько так себе вів, що я не міг залишитися з Богуном сам. Коли вони відійшли від мене, я зауважив, що під будинками сидить Ніна. Вона накинулася на мене за те, що я знову з ними зв'язався. Я оправдувався тим, що вже є Богун і я буду безпечніший перед Омельком. Ніна була дуже сердита, кляла Омелькові, називала його гадом, грозила. Пізніше питала мене хто це був разом з Омельком і Богуном. Я сказав, що точно не знаю, а називають його Яциком. Вона запитала, куди вони пішли, але я не знав і їй не сказав. Пізніше Ніна оповідала, що лежала біля будинків і чекала коли прийде Омелько. Я опам'ятував Ніну і казав, що як вона хоче помститися, то нехай не йде заявляти до большевиків, а мститься на самому Омелькові. Ніна запевнила мене, що цього ніколи не зробить. На другий день, знова зайшли до мене Богун, Омелько і чех Яцек – Вено. Вони просили, щоб на другий день прийти до Яськевича дати застрики Омелькові і Богунові. Я погодився. Підчас розмови Омелько почав світити батарейкою і запитав мене, чи я не сховав Ніни. Я сказав йому, що вона так само мені потрібна як і він.

– Чого вона шукає за мною? Чого їй треба від мене? Я її навчу як розпитувати за мною – злостився Омелько. Вдійсності, Ніна була в мене, але кілька хвилин перед їх приходом кудись побігла. На другий день я ходив до Яськевича? Але повстанців там не було.

II. ВЕРБОВКА І ПОЧАТКИ АГЕНТУРНОЇ РОБОТИ

Слідуючого дня, себто 3.8.1946 р., вечором забіг до мене Омелько. Він постукав до вікна і сказав, щоб пустити до хати, бо він хоче зашити собі штани. Я пустив його, дав нитки і голку та запитав, чи він хоче їсти. Цей сказав, що голодний, і я приніс холодного молока для нього. Омелько випив, зашив штани і пішов. За кілька хвилин після його відходу вбігає Ніна і каже до мене: “Слухай, Петро, облава. Немає тут Омелька? Треба сказати, щоб втікав”. Я сказав, що нікого немає і не знаю де вони, та почав збиратися, щоб втекти до криївки. Я ще вспів натягнути штани і якраз вбирався через голову в рубашку, як до хати увійшло кілька[x] людей і один з них обсвітив мене батареєю. В першій хвилині я думав, що це Омелько.

– Що, не впізнаєш мене, Петро?

– Ні, не пізнаю.

– Не бійся, не бійся, це я, Кравченко (р. VI, п. 10).

Я відразу завмер. Кравченко почав мене заспокоювати і сказав, щоб засвітити світло. Я це зробив і побачив, що в хаті, крім Кравченка є ще два капітани (один з них з [P]В МВД), один сержант і два бійці. Жінку і Зою нагнали до другої кімнати, куди пішло також тих два бійці. Ніна поприносила крісла і всіх запросила сідати. Я сів на ліжко, а коло мене Кравченко. Цілий час при розмові була Ніна і цей сержант. Кравченко потракував мене папіроскою і почав розмову:

– Нам пізно, скоро буде ранок, отже мусимо приступати до речі. Ти не маєш чого тр[и]вожитись. Бачиш, ми такі старі і прийшли до тебе, щоб врятувати тобі гарне життя. Чого сидіти по ямах? Сідай, капітан, до стола – звернись Кравченко до одного з капітанів – будемо трохи писати. Ти чого не побрився – звернувся до мене – був у тебе сьогодні Омелько, Богун і Яцек?

Я, не даючи відповіді, подивився на Ніну.

– Говори, говори, – сказала Ніна.

– Був – відповів я.

– З чим вони ходять? – запитав Кравченко.

– Не знаю чи вони мають довгу зброю. В двох я бачив коротку зброю, а в третього жодної не бачив.

– Ти даєш уколи Омелькові?

– Даю.

– Куди ходиш давати?

– На Красногірці (частина передмістя) є одна порожня хата. Туди вони приходять, світять батареєю і в такий спосіб я даю застрики.

- Коли підеш другий раз?
- Не знаю. Вони мають прийти самі або через когось повідомлять.
- Богун ранений? Що, його короста обсипала?
- Не знаю, бо не бачив на ньому корости.
- А які уколи даєш Омелькові?
- Дожильні, кальціум хльораті.
- Ти дальше ходи до них і лікуй їх. Старайся здобути в них симпатію до себе, а якщо треба тобі буде ліків, то ми дамо.

В міжчасі Кравченко підготовив заяву і сказав підписати. Я сказав, щоб він прочитав. Заява звучала: *“Я[,] Смикуржевський Петро Василевич[,] обов’язуюсь і даю свою згоду доносити органам МГБ про Омелька, Богуну і Яцека. Клянусь своєю честю, що буду чесно і совісно працювати”*. Заява була написана на одному листку машинного паперу. Дальшого змісту не пригадую.

- Согодний? – запитав Кравченко.

Я побачив, що тут виходу немає і погодився, підписуючи заяву своїм прізвищем.

- Вибери собі псевдонім, – сказав Кравченко.

Я якраз вибирав голкою з цигарнички недокурок папіроски і сказав, що не знаю як себе назвати.

- А ти що портной? – запитав Кравченко.
- Я ні не портной, ні не кравець.
- Ну, от пиши “Кравець”.

Я підписав під своїм прізвищем своє нове псевдо “Кравець”.

- Тепер покажи нам свою криївку.

Я глянув на Ніну, а вона кивнула головою і сказала: “веди, веди”. Тоді я показав криївку. Кравченко посвітив батарейкою, подивився до середини і вийшов з пивниці. На криївку ходили дивитися оба капітани, які прийшли з Кравченком. Коли повернули до хати, закликали жінку і Зою та наказували їм, щоб нікому нічого не говорили, бо в противному разі так знищать нашу господарку, що камінь на каменеві не залишиться. Кравченко також і мене попереджував, щоб сьогоднішню стрічу держати в повній таємниці. Тому, що вже недалеко було до ранку, вони відійшли з тим, що вечором мали зайти до мене.

В хаті залишилася Ніна. Я запитав її, чому вона втягнула мене в таку біду.

- Те, що хотіла зробити, це і зробила – відповіла Ніна.
- Добре, якщо ти хотіла Омелька всипати, то при чому ж тут я?
- Я інакше не могла зробити, бо не знала де вони заходять, а ти знаєш.

- Ну нехай, але ж Богун чи Яцек тобі нічого не завинили.
- А тобі, що, шкода їх?

Я більше не хотів розмовляти з Ніною. Випив дві склянки горілки і положився спати.

Вечором прийшла Ніна і викликала мене до саду. Там я застав Кравченка і ще двох незнайомих. В присутності Ніни між нами почалась розмова:

- Ну, як твої діла? – запитав Кравченко.
- Немає нічого цікавого – відповів я.
- Не було нікого в тебе?
- Ні, не було.

– Отже ж слухай. Йди роби уколи, здобувай в них довір[']я і дивись за кожним їх рухом. Обсервуй до кого вони заходять і з ким стрічаються. Ти бачиш, що ми тебе витягнули з болота. Тепер можеш вільно жити, але мусиш трохи з нами попрацювати. А як Юрко, заходить до тебе?

- Ні, не було його в мене.

– Завтра Ніна принесе для тебе наган і три гранати. Отже можеш боронитися, якщо Омелько схоче тебе вбити. А коли щось довідаєшся, то передай до нас Ніною. Крім цього напиши автобіографію, а я при[ ]нагоді заберу.

При цьому хочу ще додати, що першої зустрічі з Кравченком я хотів розказувати про те, що я загрожений зі сторони Омелька, але Ніна перебила мені і сказала, що вона вже про це оповіла. Тоді Кравченко приобіцяв мені дати зброю.

На цьому наша розмова закінчилася. Я пішов до Яськевича. Тут зачекав якої півгодини поки прийшли всі три повстанці. Я дав застрик Омелькові і вони відійшли з тим, що мене мали повідомити коли прийдуть. Я хотів тоді про все розказати Богунові, але вони кудись спішилися і я не мав змоги цього зробити. По цій стрічі я пішов додому і ліг спати.

Рано прийшла до мене Ніна, принесла зброю і запитала чи я бачився з Омельком, і, чи давав застрики. Я сказав так, як було.

– Ти не маєш що писати, бо я сьогодні стрінуся з Кравченком в райфінвідділі? – запитала Ніна.

Я відповів, що писати не буду нічого, а якщо вона стрінеться з Кравченком, то нехай сама скаже, що був з повстанцями, дав уколи і вони кудись відійшли. Ніна крім цього сказала, що Кравченко переказував, щоб я далі самостійно діяв, а якщо мені щось буде треба від нього, то щоб нею переказати або особисто з Ніною вечором зайти до його канцелярії.

На третій день, після цієї розмови, прийшов малий син Яськевича Петро і приніс грипса від Омелька, в якому писалося, щоб прибути до Яськевича, де він чекає на мене. Я переказав Петром, щоб вони заждали, бо в мене немає нікого в хаті і тому не можу зараз прийти. Це в дійсності так було. Я тоді не хотів повідомляти Кравченка, що вони є, бо я мав в плані Богунові все розказати, а не знищити його при допомозі МГБ.

Коли я, по деякому часі, прийшов до Яськевича, то повстанців вже не застав. Яськевич сказав мені, що вони забрали всі лікарські прибори і ліки та відійшли. Коли прийдуть і чи взагалі прийдуть, не сказали. Я повернув додому. На другий день рано сказав Нінці, що повстанці були, але чомусь все забрали і відійшли. Як пізніше я довідався, то Зоя розказала Омелькові, що мене Кравченко завербував до агентурної роботи і тому зірвали зі мною зв'язок.

В обідню пору Ніна повідомила, що Кравченко викликає мене до ГО МГБ. Вечором я зібрався і разом з Ніною зайшов до канцелярії Кравченка, де застав його, Комарова (р. VI, п. 14) і незнакого лейтенанта.

– В чім справа, Петро? Чому вони відійшли? – запитав Кравченко. Я розказав про все так, як було.

– Ну нічого. Може їх де викликали, але вони всеодно прийдуть. Почекаємо тиждень часу – сказав Кравченко.

– Мені це щось підозріле. Вони не повинні були так скоро відійти – сказав я.

– Нічого, почекаємо, а потім побачимо як буде. А тепер ти напиши нам свою автобіографію.

Я сів при столі і почав писати свій життєпис. Згадав цілий перебіг життя так, як в дійсності було. Цю автобіографію помістив я на двох сторінках канцелярського листка паперу. Після того Кравченко сказав: “Ніна принесе тобі два застрики. Твоїм завданням буде дати [ц]і застрики Богунові і Яцекові, а Омелька застрілити. Коли неможливо буде дати застрики, то маєш всіх постріляти тим наганом, який ми тобі передали”.

Я погодився це виконати. Комаров запитав мене, чи я був тоді в криївці, як вони робили труску в моїй хаті, і чи це я ходив провірювати Івана Жукова, чоловіка Зіни, сестри моєї жінки. Я викрочувався і не хотів дати прямої відповіді.

– Ну ладно, нас минуле не цікавить, а сьогоднішнє – сказав Комаров і більше нічого мене не питав.

При відході Кравченко сказав, що слідуючого вечора зайде до мене в садок і там ми мали докладніше обговорити справу ліквідації групи Омелька. Я з Нінкою відійшов додому.

В обідню пору, слідуючого дня, прийшла Ніна, принесла застрики, які передав Кравченко, і оповіла мені, що попереднього дня до Чубка (р. VIII, п. 16) прибігав босий Омелько і наказав йому знищити мене і її (Нінку), бо ми сексоти. Я прийшов до висновку, що Омелько і решта повстанців вже довідалися, що я співпрацюю з МГБ. Мені відразу прийшло на думку, що його повідомила Зоя.

Вечором я зайшов до саду, де застав Кравченка, Комарова і якогось незнакогого.

– Що ж нового, Петро? – запитав Кравченко, – бачився з бандитами?

– Ні, не бачився, але вчора Омелько прибігав до Чубка і наказував знищити мене і Нінку як сексотів – відповів я.

– Звідкіля ти знаєш це?

– Мені оповідала Нінка, а вона довідалася від своєї мачухи.

– Може вони на Бонівці?

– Я не знаю, де вони можуть бути.

– А може на Липовиці (передмістя Крем'янця)?

– Я там не маю жодних знайомих і не знаю чи вони там можуть бути.

– А хто, на твою думку, міг Омелька повідомити про те, що ти з нами співпрацюєш?

– Я не знаю звідки вони могли про це довідатися.

– Тепер ти мусиш уважати, бо вони напевно прийдуть тебе знищити. Коли вони схочуть це зробити, то ти боронися тією зброєю, яку тобі дали.

– Що ж я можу таким наганом зробити? Вони мають автомата.

– Ну ладно, завтра ми тобі також принесемо автомата. Коли Омелько приїде, то ти відкрий йому двері, а тоді сипнеш по ньому вогнем.

Я приобіцяв, що так зроблю. Вдійсності, коли б до мене прийшов Омелько, я зробив би так, бо таки хотів йому за це все, що він наробив, відомстити. Ніна, яка була присутня при нашій розмові, сказала, що вже не буде ночувати дома, а перебереться до мене. Я на це погодився. На цьому наша розмова закінчилася. Ніна залишилася в мене ночувати.

Слідуючого вечора прийшов Кравченко, Комаров і незнайомий та принесли мені автомата (ППШ) і два кружки набоїв. Запитали чи не було нікого. Я відповів, що не було. (Ще заки Кравченко прийшов з автоматом, то я за той час перебіг до Яськевича і запитав чи не було Омелька. Там його не було.)

– А до Яськевича ходив?

– Ходив, але їх там також не було.
– А хто, на твою думку, міг Омелька попередити? Це винеслось тільки з твоєї хати, бо крім вас більше ніхто про це не знав – продовжував Кравченко.

– Не знаю хто це міг зробити. Я не повідомив, бо це для самого мене було б недоцільне. Противно, я, власне, хотів би його знищити.

– Це ніхто інший не зробив, тільки Зоя – втрутилась до розмови Ніна.

– А Зоя є сьогодні дома? – запитав мене Кравченко.

– Ні, немає, вона не ночує дома.

– Якщо вона завтра буде, то ти старайся її задержати, ми прийдемо, заберемо її до мене і там з нею поговоримо.

Я погодився на це і вони відійшли.

Слідуючого дня, перед вечором, я задержав Зою і приготувався, що прийде Кравченко. Однак, вже сумерком, прийшов Юрко і коли я з ним почав говорити, Зоя вийшла і вже не повертала. З Юрком був ще один чоловік, мені незнайомий. Пізніше я довідався, що це студент Медінституту – Савчук (р. VIII, п. 17). Ніна якраз виходила з хати до свого дому і стрінулася на порозі з Юрком. Юрко запитав мене, чи це правда, що я співпрацюю з органами МГБ. Я почав його переконувати, що це неправда, що це наклеп Омелька, який відчуває до мене ненависть за те, що я ворожо ставлюся до його відносин зі Зоєю. Цими аргументами мені вдалось Юрка вповні переконати. Потім він оповів, що Анна Стадницька говорила, що я маю вбити одного майора і двох лейтенантів (Богун ходив в погонах майора, а Омелько і Яцек в погонах лейтенантів). Я заперечив і різно аргументуючи переконав Юрка, що це все наклепи Омелька. Я потракував Юрка і його товаришів горілкою і вони відійшли. При відході Юрко запитав, чи завтра рано може прийти і направити черевики. Я сказав, що може. Кілька хвилин після того, як відійшов Юрко, прийшла Ніна. Вона сказала мені, що в садку чекає Кравченко. Я пішов туди і застав самого Кравченка. З ним були ще якісь воєнні, але вони лежали в корчах.

– Є Зойка? – запитав Кравченко.

– Немає – відповів я.

– А Юрко?

– Також немає, був ще з якимсь мені незнайомим, але оба вже відійшли.

При цьому я розповів Кравченкові цілу розмову з Юрком

– Я хочу з Юрком стрінутися і поговорити. Як[ ]би це зробити?

– Завтра рано має до мене прийти Юрко направляти черевики, отже можна стрінутися.

– Ну нічого. Завтра вечором мусиш задержати Зою, а я прийду до тебе і її заберу. А якщо буде в тебе Юрко, то старайся довідатися від нього де перебуває Омелько. Як думаєш, чи Юрко міг приходити на розвідку від Омелька?

– Тільки так. Він напевно приходив з доручення Омелька.

– Добре, то старійся від нього якнайбільше довідатися.

На цьому ми розійшлися.

На другий день рано прийшов Юрко направляти черевики. При роботі ми розговорилися. Я почав його розпитувати про те, як Омелько виготовляв письмо до мене, в якому говорилося, щоб до трьох днів покинути свій дім. Юрко оповів мені, що Омелько разом з Зоєю укладали це письмо, що він (Юрко) ходив разом з Омельком кілька разів на засідку на мене з тою ціллю, щоб, нібито, знати куди я ходжу. Крім цього оповідав, що Омелько допровадив сестру його (Юрка) мами до того, що вона мусіла кілька разів робити аборти. Згадав також, що одержав від Богуна записку, щоб змінити квартиру, бо вона може бути мною всипана. На мій запит, чи не знає де тепер перебуває Омелько, Юрко відповів, що вкортці буде на Бонівці, то може що про нього довідається. Я просив, щоб він розвідав де є Омелько. Юрко приобіцяв мені це зробити.

Вечором я задержав Зою до прибуття Кравченка. З ним прибув також Комаров. Ми пішли до канцелярії Кравченка, де почався допит Зої. Кравченко сказав мені сісти при боці стола, а сам сів напроти Зої. Їх обох ділив стіл. Кравченко довго дивився в очі Зої, а по деякому часі між ними нав'язалась розмова.

– Зоя!

– Гм?

– Я, Кравченко.

Зоя мовчить.

– Зоя!

– Гм?

– Я, Кравченко.

Зоя мовчить.

– Зоя!

– Гм?

– Кого ти любиш?

Зоя мовчить.

– Петра любиш?

– Люблю.

– Віру любиш?

– Люблю.

– А Омелька любиш?

– Ні.

За цим самим порядком продовжувався допит кілька разів.

Пізніше:

– Ти чула, як я казав, щоб нікому не оповідати про те, що ми говорили з Петром?

– Чула.

– А чому ти сказала Омелькові?

– Я не сказала.

– Зоя, ти не крути, я знаю, що ти йому про це сказала. Але скажи мені, ти знаєш де тепер Омелько?

– Я не знаю де він є.

– Я маю певні дані, що ти з ним стрічаєшся і про все йому розказала. Так чи ні?

– Ні.

– І то може неправда, що ти втратила свою дівочу честь від Омелька? – запитав я [З]ої.

Зоя почервоніла і призналася до того, що любить Омелька, що з ним мала полові зносини, але до того, що попередила його про мою агентурну роботу – не призналася. Кравченко витягнув нагайку і сказав, щоб я вийшов. Я не виходив, а він більше не настоював. Вдарив кілька разів цею нагайкою по столі, чим хотів застрашити Зою. Кілька разів легко вдарив Зою, кажучи: “А що буде, коли я тебе так усердно вдарю. Та ти не видержиш, та тут таки сикнеш”. Грубим прокл[ь]онам не було кінця. Зоя більше нічого не сказала. Кравченко приготував розписку, якою зобов’язував Зою держати в таємниці це все, про що тут говорилося і до тижня знайти Омелька. Зоя підписалася. Після цього Кравченко приніс дуже обширний протокол і сказав: “Тут треба, щоб ти, Петро, підписав цей протокол. Ми його виготовили з твоїх слів, які ти нам сказав”. Я попросив, щоб він прочитав цей протокол. По прочитанні я сказав, що його не підпишу, бо там є сказано, що я куркуль, і що я належав до ОУН, а, вдійсності, цього не було. Тоді Кравченко дещо попереcherкував і я підписав. Цей протокол мав около 10 листків канцелярїйного паперу і був писаний рукою. На цьому закінчилася наша розмова і ми пішли додому. При відході Кравченко сказав, що слідуєчого дня вечером прийде до мене.

Подорозі я ганьбив Зою, чому вона так підпала під вплив Омелька. Вона майже цілу дорогу до мене не обзивалася. Дала тільки одну відповідь на моє питання, що свою честь втратила тоді, коли я відпроваджував Богуна.

На другий день Зоя забрала свої речі і відійшла від мене назавжди. При відході я сказав їй, що більше не трактую її як сестру, а вона не може на мене числити як на брата, якщо їй Омелько миліший за мене.

Вечором до саду прийшов Кравченко, Комаров і лейтенант Сабурін (р. VI, п. 17). Кравченко запитав мене чи був Юрко. Я сказав, що не було і оповів, як Зоя покинула мій дім. Підчас цієї розмови прибігла Ніна і сказала, що прийшов Юрко. Кравченко сказав, щоб я йшов до хати і задержав його, а він зараз прийде. Я зайшов до кімнати, привитався з Юрком і, бачучи, що він в Омельковій військовій шапці, запитав: “Ну що ж красноармеец, ти де взяв цієї шапки?” Юрко відповів, що Омелько вже давно в нього цю шапку залишив, і почав оповідати, що люди говорять, що він (Юрко) сексот, бо бачили, що він ніс нагана і ладував в нього набої. Я здивувався і запитав чи він дійсно має нагана. Юрко відповів, що жодної зброї не має. В тому моменті ввійшов до хати Кравченко і Комаров. Вони привитались, посідали і почали жартувати. За хвилю прийшла Ніна і сіла біля Юрка. Я вийшов до кухні митися. Юрко спочатку вів себе дуже спокійно. Його чомусь не здивувало це, що я так спокійно поведжуся в присутності воєнних. Аж коли вчув, “Я Кравченко”, шойно тоді він збентежився. Я, якраз, втираючись, увійшов до кімнати. Юрко був блідий як стіна.

– Ну, хватить, Юрко, бавитися дурницями. Давай приступимо до діла. Ти Омелька знаєш? – питав Кравченко.

– Знаю – відповів Юрко відразу, зорієнтувавшись, що тут йому не вдасться крутити.

– Хто з ним ще перебуває?

– Богун.

– А більше хто?

– Більше нікого не бачив.

– А такого Яцека не знаєш?

– З ними перебуває ще чех Вено.

Кравченко здивувався і сказав до Комарова: “Бачиш, чех і то з ними держиться”.

– Де вони зараз можуть бути? – звернувся Кравченко до Юрка.

– Не знаю де тепер вони можуть бути. Я чув, що недавно Омелько босий прибігав до Чубка і казав, щоб Чубко обов’язково знищив Петра і Ніну.

– Чи ти міг би допомогти нам його (себто Омелька) відшукати?

– Я не знаю де вони тепер можуть бути.

– А кого ти ще знаєш з підпільників на Липовиці?

– Знаю Чубка, Неситого (р. VIII, п. 18) Букета (р. VIII, п. 19).

- Де вони тепер можуть бути?
- Я не знаю.
- Ну дурниця. Вони нам не втечуть. Нам Омелька треба.

При цьому Кравченко витягнув пістоль з кобури і легко постукав Юрка в чоло.

- Я не знаю де він тепер перебуває. Якщо довідаюся, то скажу.
- Ти не знаєш де Омелько писав це письмо, що ним виповідав

Петрові хату?

- Омелько мав готовий, вже написаний лист.

В тому часі я вийшов на двір. Коли повернув, то побачив, що Юрко підписував заяву, а Кравченко сказав, щоб підписав псевдом “Гавриш”. Цю заяву диктував Кравченко, а Юрко писав. В тому самому часі Комаров написав другу заяву, яку пізніше Юрко також підписав.

– От бачиш, одну заяву ти пишеш власною рукою, і якщо ти не схочеш так працювати як ми скажемо, то цю заяву віддамо до СБ, а вони скоро з тобою розщитаються. Друга заява залишиться в нас. Тепер будеш контактуватися з нами через Петра – закінчив Кравченко і всі (він, Комаров і Ніна) вийшли з хати.

Юрко звернувся до мене зі запитом, хто це все зробив. Я сказав йому, що за це може подякувати Нінці. Ніна, випровадивши Кравченка на подвір[']я, повернула до хати. Юрко накинувся на неї словами:

- Ну, і що ти, блядь, наробила?
- Хіба ти ліпший від Омелька? – перепитала Ніна.
- Ех, шкода тільки мені батька, матері і брата. Я знав би, що з тими большевиками зробити – сказав Юрко.

За хвилю він успокоївся. Пізніше оповідав як він разом з Омельком приготувляли місце, де мали мене і Ніну поховати, як нас постріляють.

– Щоб я був знав, що це все аж до того дійде, то я був би його власною пістолею застрілив – закінчив Юрко розмову про Омелька.

При відході Юрка, я радив йому, щоб обдумав як має говорити про машинку, на якій Омелько писав письмо до мене і, щоб пішов на Липовицю чи на Бонівку і довідався де є Омелько, бо з ним остаточно треба покінчити.

Третього дня, після вербовки Юрка, він прийшов до мене. До того часу я нікуди не ходив і з ніким не стрічався. Юрко оповів мені, що був в Новосілках і Фільварочках та довідався, що Омелька викликав провідник і наказав Букетові його і підпільника Яворину (р. VIII, п. 20) розстріляти, отже Омелько вже не живе. Це оповідала йому його дівчина Сяня Томчук (р. VII, п. 10) з Фільварочок. Я дав доручення, щоб Юрко пішов на Липовицю і між підпільниками довідався чи це правда.

Вечором я пішов до “буди” (так ми оба з Юрком називали ГО МГБ). Тут розказав Комарову про те, що довідався від Юрка. Комаров не вірив. Він домагався, щоб за всяку ціну принести певні відомості від Омелька. При відході сказав, щоб прийти до нього слідуєчої середи.

Від того часу я кожного тижня заходив в середу або четвер до “буди”. День явки визначував Комаров, який перебрав мене від Кравченка. Перших дві-три стрічі відбули ми в “буді”, а потім я ходив на приватну квартиру Комарова. Про кожну з тих стріч окремо, мені тяжко сказати, про що ми говорили. В загальному я виніс враження, що мені не довіряють. Комаров дає мені до зрозуміння, що органи МГБ переконані, що це я Омелька попередив. Я остаюсь в скрутному положенні. Гримаю на Ніну, закидаючи, що це все через неї, а вона в свою чергу, дорікає мені, що це через мене Омелькові вдалось втекти з рук. Щоб вирватись з тієї біди я звернувся до Комарова з проханням, щоб він мені вистарався документів. Я мав на думці усунутися з очей органів МГБ, маючи в руках паспорт. Однак, Комаров, хоч і обіцяв, то все ту справу відкладав від середи-до-середи. На стрічах питали мене чи я не маю яких нових відомостей. Я відповідав, що не знаю нічого нового (Юрко тоді до мене дуже рідко заходив і я, вдійності, нічого не знав, що в околиці діється). На питання, чи я перед населенням не є розконспірований як сексот, я відповідав, що багато людей про це знає. Комаров успокоював мене, кажучи, що люди деякий час поговорять, а потім пересатануть. Мені доручив дальше так поводитися, щоб населення думало, що я скриваюся. Одної стрічі розпитували мене про поодиноких людей, які працювали на різних адміністративних постах за німецької окупації. Я дав слідуєчі дані:

1. Медвецький Микола – мій безпосередній командант. Був командантом поліції в степені цугсфюрера. Тепер не відомо де перебуває;

2. Його заступник Барнай Боніфат, группенфюрер поліції;

3. Яблонський – группенфюрер поліції;

4. Свентоховський Сергій – группенфюрер поліції, перед приходом ЧА був переведений в м. Ланівці;

5. Красевич Грицько – заступник группенфюрера поліції. Сам з Сапанова. Про нього мене Комаров сам питав. Казав, що вони мають відомості, що Красевич скривається і є “крупним” бандітом;

6. Яськевич Лев – “Камінь” був на ортскомандатурі командантом вахманів, а потім “що з ним сталося, то ви краще знаєте, бо він у вас вже є”. Комаров сказав, що він хоче від мене про нього довідатися.

На питання, де ці люди можуть тепер перебувати, я сказав, що не знаю, бо в час відступу німецької армії не був в Крем'янці, а потім стало скривався.

Крім цих даних, я також, не пригадую коли саме, розказав про все, як ми перебували в мене на квартирі, куди ходили квартирувати після того як в нас була ревізія, де я давав застрики Омелькові. Словом, розказував все так як було. Большевики не реалізували тоді моїх висп з[огляду на мене. Не хотіли розконспірувати мене як співпрацівника органів МГБ. До цих людей вчепились щойно тоді, коли арештували Мамцю.

Такий стан невиразності в моїй агентурній роботі тривав около двох місяців. Я прийшов до переконання, що вже не вихоплюся з рук органів МГБ. Передімною стало до вибору дві дороги, або дальше крутити і попасти до тюрми, або піти на повну агентурну роботу. Я рішився рятувати своє життя і віддано працювати для органів МГБ. На таке рішення зложились слідуєчі причини:

- а) я бачив, що перед МГБ тяжко буде крутити;
- б) не піти вповні на агентурну роботу – значить загинути;
- в) матеріального забезпечення не мав я майже жодного;
- г) на мою думку, в підпіллю людей вже майже немає. Про тих, які залишилися, я думав так, як про Омелька;
- д) піти в підпілля я не міг, бо не мав жодних зв'язків.

Роздумуючи так, прийшов я до висновку, що треба солідністю в роботі здобути собі авторитет в большевиків, буде матеріальне забезпечення, буде охорона перед евентуальною відплатою зі сторони бандерівців і буде опіка, якщо большевики будуть звідти відступати. Мимо всього, в глибині душі, я ніколи не погоджувався з ними. Бачив на кожному кроці їх обман і брехню, однак ради життя я усунув це на другий план.

ІІІ. “МЕЛЬНИКІВСЬКА” ОРГАНІЗАЦІЯ І ЇЇ РОЗРОБКА

В половині жовтня 1946 р. прийшов до мене Юрко і почав розказувати, що в медичній школі створилася “мельниківська” організація і він вже належить до неї та має агентурне завдання вислідити всіх її членів.

Проминуло може два тижні. Одного дня рано прийшов Юрко і сказав мені, що вечером припровадить до мене “начальника мельниківського штабу” Яворенка.

– Побачиш сам, що це в них за геніальні люди. Це головний організатор мельниківської сітки, мій к[вар]тирант Савчук з Тети-

льковець Велико-Дедеркальського району, студент Медінституту – з сміхом оповідав Юрко.

– Я сказав, що ти бувший бульбівець, надійний чоловік і можеш бути членом нашої організації – продовжував Юрко.

Я погодився на зустріч і він відійшов.

Вечором зайшов Юрко і Савчук. Останній був сильно п'яний. По короткій гутірці в кухні зі всіми домашніми (тоді якраз в мене була сестра жінки Соня), Юрко відкликав мене до кімнати, куди увійшов також Савчук. Він відразу приступив до речі:

– Мені відомо, що ви являєтесь старим бульбівцем і сьогодні не піддержуєте активно бандерівців. З[о]гляду того, що в нас організується мельниківський рух, а він, до певної міри, сходиться у своїх залаженнях з бульбівським, ми просили б Вас прийняти в нашому рухові активну участь – говорив Савчук.

Я спочатку відмовлявся, мовляв, я не маю відповідних здібностей вив'язуватися з роботи в такому рухові. Савчук далше настоював на своєму. Конкретної відповіді я не дав йому, бо не знав, як до цього поставиться Комаров. На цьому ми розійшлися.

Слідуючого вечора вони знова оба прийшли, Юрко передав листа, в якому писалосся, щоб допомогти в організуванні “мельниківської” сітки. До листа був долучени[й] наказ та інструкції слідуючого змісту:

НАКАЗ

Наказую Вам, Пане Кармелюк, зайняти негайно становище окружного провідника нашої організації.

*Нач. [альник] штабу:
Яворенко.*

ІНСТРУКЦІЯ

Організувати зв'язкових, станичних, Червоний Хрест, ЖСУ, пов'язати їх між собою. Назначити в кожному селі по два-три чоловіки, які мають давати звіти про те[,] що зроблено. Назначити військових командантів на ті села, в яких перебувають наші люди. Перевести точний облік членів нашої організації і про це позвітувати мені особисто.

*Нач. [альник] штабу:
Яворенко.*

Дат на наказові та інструкції я не пригадую. В кожному разі, вони вказували, що ці листи були писані кілька днів до того, як я їх одержав. Коли я це все прочитав, то запитав Савчука, як, властиво, ця організація виглядає, де люди, які до неї належать. Я зазначив йому, що заки приступити до роботи, мені треба обов'язково стрінутись з самим Яворенком, щоб ці всі справи вяснити. Савчук сказав, що це перекаже куди слід. Я запитав його, ким він являється. Савчук відповів мені, що він є зв'язківцем від Яворенка. Я запитав як маю його звати.

– Так, як ви мене знаєте, себто по прізвищу – відповів Савчук.

На цьому ми розійшлися. Я зараз по їх відході пішов на квартиру Комарова, де все переповів йому і запитав, що маю дальше робити. Комаров сказав, що наразі сам не знає, але до організації можу належати.

– На виконання цієї інструкції ви не одержите дозволу, бо що за ціль самим нам організувати людей, а потім садовити їх в тюрму. Зрештою, ви почекайте тут, а я зараз поверну і скажу, що треба дальше робити – сказав Комаров.

Я зачекав около години часу, коли Комаров повернув, сказав, що зайняти становище можу тільки під умовою, що не буду виконувати інструкцій Яворенка, а маю розвідати, які люди до цієї організації належать. Крім цього, моїм завданням було розвідати, чи члени цієї організації мають зброю і скільки її є в руках тих людей. Я пішов додому.

Савчука не було в мене кілька днів і я нікуди не ходив. В останньому тижні листопада прийшов до мене Савчук і сказав, що Мамцю арештували. Він був тим дуже задоволений.

– Доскакалась, отже і має. Так само ще Богун попаде – говорив він.

Я запитав, що він чув про Богуна. Савчук відповів, що нічого конкретного. Дальше Савчук сказав, що треба поїхати до Хотівки і там стрінутись та поговорити з людьми, які належать до організації. Я сказав, що можу вечором поїхати. Савчук відійшов від мене з тим, що полагодить справу переходу до Хотівки. Перед вечором прийшов Юрко і ще якийсь незнайомий з ровером. Юрко познакомив нас. Цим незнакомим був член “мельниківської” організації з Хотівки – Орел (р. VIII, п. 21). За хвилину прибув Савчук. Він сказав, що Орел є тим чоловіком, який має мене запровадити до Хотівки і показати людей, з якими треба говорити. Я запитав Орла, скільки він має людей в Хотівці. Цей, по надумі, сказав, що людей ще наразі немає, але коли б поговорити з бувшим сотен-

ним Богуном (р. VIII, п. 22) і його втягнути до нашої організації, то люди будуть. Я запитав чи Орел має якісь цікаві відомості з того терену. Орел сказав, що наразі немає нічого нового, большевики стягають ставку.

– Ну, а як там твої бандерівці? – запитав Савчук.

– Нічого про них не чути – відповів Орел.

Після того Савчук шепнув мені на ухо, що Орлові треба дати доручення, щоб він кожного тижня здавав звіт про події в його околицях. Я передав це Орлові. При кінці розмови я побажав Орлові успіхів в роботі і він відійшов. При відході Савчук сказав, що завтра провадить ще одного чоловіка, який хоче зі мною говорити.

Після цієї розмови я пішов до Комарова і про все розказав.

– Ви тепер зі мною деякий час не будете працювати, бо я їду у відпустку. Зараз підемо до підполковника – сказав Комаров.

Ми зайшли до нач. ГО МГБ – підполковника Кобазіва (р. VI, п. 9). Перший до канцелярії увійшов Комаров і доложив про мій прихід. Пізніше вийшов і сказав, щоб я йшов. Кобазів попросив мене сідати і потракував мене папіроскою.

– Як же ж ваші самостійники, Петро Василевич? – запитав чистою українською мовою Кобазів.

– Мої самостійники понапивалися і сплять – відповів я.

– Як це так?

– А цілком просто. Десь понад міру випили та п'яні пішли спати.

– Ну і клопіт маємо з тим Савчуком. Де ж так можна робити як він вимагає. Прецінь, ми не можемо самі організувати якусь сітку і потім її арештувати. Тоді треба буде і вас, і мене, і Комарова також посадити в тюрму. Ви бачилися з Орлом?

– Бачився. Власне, сьогодні був в мене.

– А Шеремету вже знаєте?

– Ні, не знаю. Савчук казав мені, що завтра має прийти до мене один чоловік, то може це він буде.

– Ну гарно, то ви можете їхати до Хотівки і там старайтеся розвідати, хто ще до тієї організації належить. Запам'ятайте собі, що виконувати цієї інструкції, яку одержали від Савчука, не можете. Зате через ту сітку, яка існує, ми повинні довідатися про рухи бандерівців. Тепер ще на одну справу хочу звернути увагу. До мене до канцелярії більше не приходьте, бо це може хтось зауважити. Якщо треба буде, то зайдете до мене на квартиру.

– Я не знаю де Ваша квартира, отже мені буде тяжко туди зайти.

– Нічого, Комаров Вам сьогодні покаже мою квартиру. Іди, Комаров, подивись чи немає нікого на вулиці і можете відходити.

На цьому наша розмова закінчилася. Кобазів поводивсь зі мною дуже ввічливо. Він виглядав на інтелігентну людину. Подорозі Комаров показав мені квартиру підполковника.

На другий день, рано, прийшов до мене Юрко і Максим Шеремета (р. VIII, п. 23). В розмові я довідався, що він має псевдо “Чорноморець”, що до організації він завербований Савчуком і разом з ним працює від самого початку. Я запитував, чи він знає людей, які належать до організації. Він відповів, що сам не знає, але є такий “Бульба” (р. VII, п. 11), який має людей і з ним можна навіть сьогодні говорити. Мені вже не хотілося, щоб так часто до моєї хати заходили, бо це їм може кинутись в очі, що я себе так добре почуваю. Я сказав, що можу з Бульбою стрінутись вже на іншій квартирі. Юрко приобіцяв, що це полагодить, і вони відійшли.

За якої півгодини прибіг Юрко.

– Слухайте, я привів вам старого – сказав він.

– Якого? – запитав я зі здивуванням.

– Та ж Бульбу. Можна впровадити?

– Коли ти вже припровадив під хату, то звісно, клич до хати.

Дивлюсь, приходять Бульба. Козяча борода стирчить до переду, коліна подерті, п’яти вилазять з черевик, сам вже старий, около 45 років.

– Ви маєте сім’ю – питаю.

– Так, маю п’ятеро дітей, найстаршому чотирнадцять років.

– Чого ж ви вступили в ряди нашої організації?

– Огого! Я вже давно такими справами займаюся. Ще за Польщі я належав до радикалів. Тепер мені бандерівці господарку знищили ще[]й галстук на ший перед цілим селом обіцяли зачепити. Я маю дуже багато знайомих в селах від Рівного до Радивилова і вони всі можуть стати нам в пригоді.

Мені стало жалко старого. Має стільки дітей і пхається до тих молодиків, як Чорноморець чи Савчук. Однак, мені відразу прийшло на думку, що він і так вже порядно обмальований перед ГО МГБ. Бульба так скоро говорив і відразу заторкав прерізні теми, що годі було все запам’ятати. Я запитав, яких він людей там має. Він відразу почав говорити мені про одного, що втік зі Сибіру і тепер спокійно перебуває дома. Я сказав, що такого не можемо залучувати до нашої роботи, бо він може бути агентом. Тоді він сказав, що в Вербі (райцентр Рівненської області) є директор школи Савучинський, досить гарний чоловік. Я почав цікавитися, довідався, що це той самий Савучинський, який відібрав мені частину здоров’я, будучи, як фольксдойчер, при батальйоні шуцманів. При кінці розмови сам

Бульба прийшов до висновку, що це непевний чоловік. Я відпровадив Бульбу з тим, що він має виготовити список людей, які йому є підпорядковані. Цей список має передати до мене через свого дво[ю]рідного брата (про це довідався я від самого Бульби) Чорноморця.

Слідуючого дня прийшов Савчук.

– Ну, що бачив людей? – запитав.

– Бачив. Ти мені скажи, де ти назбирав тих людей? – запитав я.

– А що, може не гарнії? Ти не дивися, що такий Бульба старий.

Він має широкі знакомства і може нам багато допомогти.

Дальше я запитав Савчука, хто властиво є той Яворенко. Савчук спочатку вагався, а потім, під секретом, сказав, що ним власне є він. Пізніше просив мене, щоб дати нагана, то він піде до [Т]етильковець і забере все з кооперативи, бо якраз останніми днями привезли туди спирт, мануфактуру і інше. Я запитав, що буде як переловлять. Це успокоїло Савчука і він зрезигнував зі свого плану. При кінці сказав, що треба поїхати до Хотівки і побалакати з людьми. Він стрінеться з Орлом, прийдуть до мене і всі підемо на стрічу до Хотівки.

Слідуючого вечора я зайшов на квартиру підполковника Кобазіва. Там його не застав. Вкоротці прийшов Кравченко і забрав мене до “буди”. Я переповів йому все так, як було. Спеціальну увагу звернув на Савучинського, бо хотів відомстити йому за те все, що було давніше. Кравченко вислухав і сказав, що я мушу повідомити його, коли піду до Хотівки, бо він тоді не буде посилати туди війська, щоб ми часом не стрінулися. Крім цього казав довідатися, при цій нагоді, про бандерівців і, що робить Сердюк Яків (р. VIII, п. 24), який разом з іншими 16-ма людьми втік з тюрми МГБ в Крем’янці. За словами Кравченка, він був завербований до агентурної роботи, а тепер не дає про себе жодної вістки. Кравченко питав мене, в який спосіб можна було б скомпромітувати Сердюка. Я відповів, що на таких речах не розуміюся. При відході Кравченко сказав, що Юрком перекаже, як я маю поводитися, щоб не зустрітися, в час від’їзду до Хотівки, з військами МГБ.

За кілька днів прийшов до мене Савчук і сказав, що він йде до Тетильковець, а ми оба з Юрком повинні туди прийти вечором. Про це Савчук вже повідомив Юрка. Вечором до мене прийшов Комаров і Юрко та принесли кріса для Савчука (Юрко обіцяв йому, що принесе до села) і набоїв. Про це, що в цьому селі не повинно в той час бути большевиків, Юрко вже договорився. Ми оба пішли до Тетильковець. Там Юрко запровадив мене до діда Савчука Соловія, де ми довіда-

лися, що в селі є большевики. Не полагодивши нічого, ми всі три повернулися до Крем'янця.

Прошло кілька днів. Вечором одного дня прийшов Орел, Юрко і Чорноморець та сказали, що поїдемо до Хотівки. Юрко, до того часу, вже був у "буді", взяв автомата і договорився, що того дня большевиків не буде в Хотівці. Ми поклали автомати на фіру (однокінна), якою приїхав Орел, а самі подались хідником в сторону за місто, в сторону Хотівки. Юрко, подорозі, [в]ступив ще до Савчука (він вже не мешкав тоді в Юрка), а пізніше нас догнав і сказав, що завтра туди прийде Савчук. За містом ми посідали на фіру і спокійно заїхали до Хотівки. Тут заквартирували ми в Орла. Слідуючого дня рано сестра Орла Ганя (р. VIII, п. 25) принесла мені три грипси: від Буревія, Яворенка і о. Захарія з Тетильковець. Яворенко писав, що мене викликає Буревій до Тетильковець, бо хоче зі мною бачитися і говорити про біжучі справи; записка від Буревія була тим самим почерком. В ній говорилося, що в Тетильковецького голови с/ради Лукашука Гаріона (р. VII, п. 12) бандерівці замовили светри та [ш]карпетки і треба їх забрати. Крім цього згадувалось, що до кооперативи в Тетильківцях привезено бочку спирту й інші товари, отже конечно треба піти і все забрати; отець Захарій писав, що він хоче конечно зі мною говорити, бо бандерівці не дають йому дихати. Крім бандерівців йому (о. Захарієві) грозить дяк (р. VIII, п. 26) і Віктор Бурчинський (р. VIII, п. 27).

Вечором ми зайшли до хати, де вже застали Савчука. Я відкликав його і почав говорити, що, прецінь, не можу відразу бути і в Хотівці, і в Тетильківцях. Краще буде, коли він сам (Савчук) піде до Тетильковець і полагодить ці справи. Савчук відповів, що сам не може йти, бо він місцевий і його не послухають. Тоді запитав, чи ми ще не бачились з Богуном. Я відповів, що не бачились ще. Після цього ми послали Юрка до Богуня, який вневдовзі прийшов. З ним говорив Савчук окремо. Про зміст їхньої розмови я не знаю. Пізніше я пішов говорити з Богуном. Ми познайомились і я почав його питати, чи він належав давніше до мельниківської організації і яких знає людей. Богун сказав, що безпосередньої участі в цій організації не брав, тільки був знакомий з деякими людьми. Крім цього зазначив, що на будуче також не думає вступати в ряди підпільної організації, бо він є під надзором районного команданта СБ Юрка і також большевики за ним слідять, отже попав в таке скрутне становище, що неможливо тепер до чого[-]небудь братися. Я побачив, що Богун не піде на роботу проти большевиків. На цьому наша розмова закінчилася. Він відійшов, а я вийшов на подвір[']я, де стрів Бульбу.

– Ви знаєте, я вчора цілу ніч не спав. В селі зробився якийсь рух, почали брехати собаки і я думав, що це вже по мене прийшли або бандерівці, або большевики. Ви знаєте, я прийшов вам сказати, що в нашому селі можна зорганізувати сотню хлопців, тільки щоб зброя була – скоромовкою говорив Бульба.

– Де ж я вам наберу стільки зброї? Що ж це за люди? – запитав я.

– Як треба буде, то піде ціле село Стовбець. Сьогодні вони живуть легально, але це не має значення.

– Ми зараз не можемо цього робити. Ви подивіться, що сьогодні одному тяжко перебути, а ви хочете сотню організувати. Це не ті часи.

– Ну, то їх можна перекинути в інший терен. Але є в мене шістьох людей, з якими треба конечно щось зробити. Вони прямо просяться до роботи.

– Добре, я раніш поїду і приготую місце, а потім їх заберу. А ви, батьку, приготували мені звіти.

– Ні, я забув. Завтра передам через Максима (себто Чорноморця).

Дальше поінформував я Бульбу, як має зладити звіт. Казав звернути увагу, що діється в терені, які бандерівці є в його околицях, як поводять себе большевики на селах і т.д. На цьому наша розмова закінчилася і ми пішли до клуні спати.

Рано, слідуючого дня, Савчук відійшов, а ми мали переднювати і вечором також відійти до Крем'янця. Днем я зайшов в розмову з Орлом. Він говорив, що Богун може працювати, тільки він занадто великий трус. Я почав йому говорити, що вечором він повинен нас відпровадити в сторону Крем'янця. Орел відмовлявся як міг. Казав, що ми, цілком добре, можемо самі піти тою дорогою, якою приїхали. Пізніше я питав, чому він до того часу не виконав доручення Савчука і не зорганізував людей. Орел чомусь крутив і не договорював, потім сказав, що він не має тут таких широких знакомств. Пізніше приїхав до нього якийсь його знакомий і Орел пішов від нас кудись. Більше я його не бачив ні того дня, ні пізніше. Я зорієнтувався, що тут не все в порядку. Почав побоюватись, чи нас не розшифрували і як тільки смерклося, ми оба з Юрком подалися до Крем'янця.

Подорозі Юрко пішов на свою квартиру, а я пішов до “буди”, де стрінувся з Кравченком і про все йому розказав. Кравченко, прочитавши грипси, які я йому передав, висловив свою думку, що треба буде піти до Тетильковець і ще там зорієнтуватися, яких людей має Савчук.

– Ще й попам хочеться мішатися до політики – зауважив Кравченко, прочитавши записку від о. Захарія.

– Тут не йде про політику, а про бабу. Савчук має кривнячку, до якої залицяється цей піп, отже при цій нагоді він зможе і свій хліб спекти – вияснив я.

Кравченко питав, хто такий Буревій. Я відповів, що наразі ще не знаю хто це буде. Наша розмова на тому закінчилася. Кравченко щось позаписував і я відійшов додому з тим, що за кілька днів мав до нього зайти.

За день або два, після нашого повороту з Хотівки, прийшов до мене Савчук і знова почав настоювати, щоб піти в Тетильківці. Я приобіцяв, що на днях підемо.

По кількох днях (точно не пригадую коли саме) ми пішли до Тетильковець. З Крем'янця вийшли вечором. Юрко приніс з “буди” кріса для Савчука і ми всі три за[й]шли до діда Савчука Соловія в Тетильківцях. Тут ми повечеряли і потім пішли до о. Захарія (р. VII, п. 13). Савчук викликав його, поговорив щось, і потім він залишився на подвір[']ю, щоб його матушка не бачила, а ми оба з Юрком зайшли до хати. Юрко залишився в кухні, бо також не хотів, щоб його матушка пізнала, а я зайшов з попом до кімнати.

– Це ви писали грипса до мене? – запитав я о. Захарія.

Він за цей час поставив горілку і закуску.

– Так, це я писав – відповів.

– В чім же ж тут справа?

– Бачите, мені дяк жити не дає. Каже, що з церкви мене викине. Знова ж Бурчинський Вітя грозить мені Сибіром, а сам осінню відвозив Вира (р. VIII, п. 28) кудись разом зі збіркою, яку Вир переводив в Тетильківцях.

– А як ваш голова?

– Це добрий чоловік, тільки треба з ним поговорити. Щоб я знав, де він тепер є, то закликав би його сюди.

– Не треба, якщо буде потрібно, то ми самі з ним поговоримо.

А як у вас люди держаться?

– В нас населення поділилося на два табори. Одні симпатизують з бандерівцями, а другі з мельниківцями, і тому в селі настала гризня між людьми.

Я приобіцяв попові, що піду до дяка та поговорю з ним. При кінці розмови звернув йому увагу, що вони не повинні заводити сварок, бо їм, як представникам церкви, не випадає цього робити. Вийшовши з хати, я розповів Савчукові зміст нашої розмови. Савчук запропонував, щоб піти до дяка і забрати в нього машинку, яку він

закупив для бандерівців і рівночасно вибити дяка за його вороже ставлення до о. Захарія. Ми пішли. В дяка я вповні зорієнтувався в обставині села. В Тетильківцях є великий рід Волинців. Цей рід хоче верховодити селом і зокрема церквою. З[огляду на те, що о. Захарій залицяється до одної молодиці (хоч має свою жінку) з того роду, він також піддержує Волинців. Дяк не може дивитися на таке безправ'я і очолює другу групу селян, які не хочуть допустити до голосу богачів – Волинців. Для мене стало зовсім ясним чому Савчук виступає проти дяка. Він, власне, також належить до роду Волинців. Я признав рацію дякові і запитав, чи в нього є машинка до писання. Він відповів, що була, але він вже віддав її тим, хто в нього замовляв і дав гроші.

– Якщо вам потрібно, то я можу закупити. Передайте до мене дві-три тисячі карбованців, а я вкортці поїду до Львова і куплю – сказав дяк.

Я подякував за його услужливість, попрощався і відійшов. Савчукові розказав, як справа мається з машинкою. Він настоював, щоб доручити дякові зібрати гроші і закупити машинку, але я не погодився на це, бо не хотів йому підставляти ноги. Він своєю поведінкою і ввічливістю подобався мені. Тоді Савчук сказав, що теба піти до голови с/ради, його дядька, і забрати [ш]карпетки, светри і інше, які в нього замовили бандерівці. Тут ми також нічого не скористали. Голова сказав, що перед двома днями віддав замовлені речі “хлопцям”. На наше домагання, голова дав нам підводу і ми від'їхали до Крем'янця. Біля Бонівки фіру завернули, а самі пішли домів. Коли я прийшов додому, то жінка мені сказала, що був Комаров і казав, щоб я обов'язково прийшов до нього, як тільки поверну. Я пішов до “буди”. Коли зайшов до канцелярії підполк. Кобазіва, то застав чужого грубого чоловіка в ранзі підполковника. Кобазів, познакомлюючи нас, сказав, що це начальник Хорсун (р. VI, п. 3). Хорсун привитався, попросив сідати і почав розмову:

– Як же ж почуваетесь, Петро Василевич?

– Дякую, добре себе відчуваю – відповів я.

– Розкажіть мені – продовжував Хорсун по-українськи – що ви знаєте про ту організацію. Ви сьогодні кудись ходили?

– Так, ходив до Тетильковець. Коли ж йдеться про організацію, то, на мою думку, це наразі не представляє собою поважної проблеми. Я думаю, що це все Савчукова фантазія. Крім цього, тут також грає роллю обставина, що Савчук належить до більшого роду Волинців і, не маючи чим себе проявити, він хоче в цей спосіб прославити свій рід. З бандерівцями він не може співпрацювати, а, навпаки, відчуває до них ненависть, бо вони зліквідували кілька осіб з роду Волинців.

Внаслідок цього Волинці втратили авторитет в селі, а організуючи нову організацію, Савчук хотів цей авторитет піднести.

– Звідки ж він може знати ці речі, які він доручує вам робити? Тут щось не те. На мою думку, він має джерело, звідки дістає вказівки, і тому треба за всяку ціну розвідати, хто являється зверхником Савчука.

– Я не перечу. Можливо, що й так є. Розвідати постараюся.

– Зрештою, навіть як Савчук не має зверхника, то для вас він буде покришкою у вашій роботі. За його плечима ви можете довідуватися, що діється між населенням, а найголовніше, вам буде легше вести розвідку про бандерівський рух.

Моя розмова з Хорсуном закінчилася. Кобазів казав зайти за три-чотири дні, а якщо буде щось нового, то можна скорше. Я попрощався і відійшов.

За кілька днів, досить пізно ввечері, прийшов до мене Комаров і сказав, щоб я збирався, бо мене потрібно на дві-три години. В “буді” була група бійців, з якою ми подались на Переліски (передмістя Крем’янця). Подорозі Комаров питав мене, чи я знаю, де мешкає Сильвеструк Федір (р. VIII, п. 29). Я сказав, що певно не знаю. На місці я зорієнтувався, що не знайду цього господаря. Ми були змушені взяти одного дядька і він показав, де мешкає Сильвеструк. Там зробили труску і з нічим повернули до Крем’янця. Тоді я одержав[в] перший раз 300 крб. Пізніше я довідався, що це шукали за Анною Брацлавською (р. VIII, п. 30) і Синюк Гапкою (р. VIII, п. 31). Про це розказував мені Комаров.

Приблизно тиждень я нікуди не ходив, ані до мене ніхто не з’являвся. Одного дня Чорноморець приніс до мене записку від Бульби. Бульба писав, що наші хлопці, котрі були в Медвецького, виконали на оперуповноваженого Сурніна атентат і забрали від нього документи та зброю. При кінці зазначував, що варто було б з тими хлопцями стрінутися, поговорити і забрати здобуті речі. Крім цього звітував, що у Вербівському районі згинуло двох бандерівців і, що большевики на кожного дядька наклали контингент вивезти з лісу по сорок кубометрів дерева. Поставкою грабують людей, а між людьми прокидаються групи злодіїв, які обкрадають населення. Прочитавши це все, я запитав Максима – Чорноморця, хто виконав атентат на Сурніна. Цей сказав мені, що в Сапанові скривається на власну руку Горобець – “Ворона” (р. VIII, п. 32) і з ним 6 або 7 хлопців, і це вони, власне, вбили Сурніна. Між ними є також Сердюк Яків – “Степовий”, який, так як і Горобець, колись був мельниківцем, але тепер перейшов на прямий бандитизм. Краде, грубо поводить з людьми та не конспірується. Вислухавши це все, я написав дві

записки: одну до Сердюка, в якій звертав йому увагу, щоб він уважав на себе і конспірувався, а другу до Бульби, в якій доручував йому, щоб від себе попередив хлопців, щоб вони конспірувались і уважали на себе та, щоб він (Бульба) доручив Сердюкові записку від мене.

Ще давніше, коли Бульба згадував, що може стягнути сто хлопців, то згадував також, що в околицях Сапанова має бути замагацинована велика кількість зброї. Про цю зброю мали б знати ті хлопці, що скриваються. Тим магазином я зацікавився і хотів його відшукати, однак цього мені не вдалось зробити.

Відпроваджуючи Чорноморця, я дав доручення, щоб Бульба на днях зайшов до мене.

Вечором я пішов до Кобазіва. Йому я зреферував це все, про що довідався. Кобазів висловив думку, що Сурніна, правдоподібно, вбив Сердюк Яшка і його треба якнайскорше накрити. Якщо цього не вдасться скоро зробити, то треба хоч довідатися, де є труп Сурніна. Я сказав, що викликав через Максима Бульбу, то, можливо, довідаюся дещо більше про Яшку і про трупа Сурніна. Підполковник говорив, що вони арештували брата Яшки, то може від нього дещо довідаються, а якщо цього не вдасться від нього витягнути і я не розвідаю, то йому (Кобазіву) за Сурніна голову зірвуть. При відході Кобазів сказав, щоб завтра прийти до нього. Це діялося в другій половині грудня 1946 р.

На другий день рано прийшов до мене Бульба. Він сказав, що одержав мої [г]рипси, але не встиг передати, бо щойно перед хвилиною дав йому ці грипси Максим. Коли я сказав Бульбі, щоб він розвідав про Яшку і з ним пов'язався, то цей затряс руками і сказав, що ми не можемо з Сердюком нічого мати спільного, бо він злодій, обікрав його (Бульбу) і брата. В розмові Бульба висловився, що Горобець хоче зі мною бачитися. Я сказав, що дуже радо піду на стрічу, тільки нехай подасть місце, де треба явитися. Потім Бульба запитав мене, чи я не маю літератури, бо люди хочуть читати, а він не має що їм дати. Говорив, що в "Миньковецькому штабі" (так називав групу бандерівців у Вербівському р-ну) є пишуща машинка і вони засипають людей літературою, а ми не даємо нічого. Я сказав, що наразі літератури не маю, а коли прийде, то передам для нього. На мій запит, де поділи трупа Сурніна, Бульба сказав, що його пустили, правдоподібно, під лід. Відходячи, Бульба запитав, де може дістати трохи нафти, бо не має чим світити. Я дав йому 5 літрів нафти і трохи солі. За це я не взяв від нього грошей. Прямо, хотів йому допомогти, бо мені жалко було того старого дядька, що так необережно попав в погане становище.

Вечором пішов я до Кобазіва і про все розказав. Цей не дав мені жодних вказівок, а казав прийти через три дні. Перед відходом я сказав підполковникові, що не маю дров і просив, щоб він якось мені в цьому допоміг. Кобазів приобіцяв, що полагодить ту справу.

Правдоподібно, другого дня прийшов до мене Савчук. Я звернувся до нього, щоб він обов'язково постарався літератури, бо люди хочуть від нас щось бачити. Савчук пропонував, щоб піти або написати до голови с/ради в Тетильківцях, взяти від нього трохи грошей і тоді можна буде закупити машинку. Маючи машинку, можна буде літературу писати. Договорились ми до того, що Савчук напише листівку, а я дам Нінці перебити на машинці райфінвідділу. Крім цього Савчук вимагав від мене звіту, мовляв, Буревій сидить в штабі і йому треба звіти виготовити. Я сказав, що, на мою думку, треба в[ ]першу чергу з Буревієм стрінутися, поговорити, а щойно тоді зможу писати звіти. Наразі сам Савчук може усно передати про те все, що в нас робиться. Ми розійшлися на тому, що Савчук має передати мені підготовлену на машині листівку.

Слідуючого дня Юрко приніс мені рукопис листівки. Змісту не пригадую собі. Запам'ятав тільки речення: “Ми, українці-мельниківці скроєні з іншого матеріалу, як бандерівці”. При кінці листівки був заклик: “Смерть Сталіну!” і підпис “Станиця ... (дата) Нач. Штабу: Яворенко”.

З цією листівкою я пішов вечором до Кобазіва. Йому сказав, що конечно треба літератури, бо від нас стало вимагають члени нашої організації. Кобазів, спочатку, висловився, що не може давати від себе літератури.

– Вистарчить, що бандерівці стало поширюють свої видання, а яка ж ціль ще й нам виступати проти Сталіна. Дивіться, ось і про нас бандерівці не забувають – сказав Кобазів і показав пакет, в якому була залучена література.

На коперті був адрес: “Начальникові НКГБ в м. Крем'янці”.

– Це напевно зробив Якір з Почаївщини. Він вкрав з шахти машинку і тепер печатає листівки. А ви не чули що про Ягора – запитав Кобазів.

Я сказав, що нічого не чув. Дальше, підполковник висловився, що остаточно міг би напечатати яку листівку, але треба, щоб хтось написав. Я сказав, що маю проєкт листівки і вийняв рукопис Савчука. Підполковник переглянув і обіцяв перебити. Пізніше питав ще про Сурніна, але я сказав, що нічого нового не довідався. Кобазів побажав мені веселих Свят і я відійшов додому. До нього мав зайти в третій день Свят.

В умовлений день я був в підполковника, але розмови майже жодної між нами не було, бо я нічого нового не мав і він не давав мені жодних доручень. Слідуючий раз мав прийти тоді, коли Савчук поверне зі Свят до Крем'янця.

Одного дня, між Різдвяними Святами а Водохрищі, прийшов до мене Юрко і приніс записку від Бульби, в якій Бульба звітував про те, що Горобець згинув, а на його місце став Грибенко (р. VIII, п. 33), який хоче зі мною пов'язатися і пришле спеціального гінця до мене. Я відповів Бульбі, що література вкоротці буде, а зв'язківця нехай пришле до мене Юрка, який мене повідомить.

Вечором я пішов до “буди” та сказав Кобазів[у], що одержав грипса і повідомив, що в найближчих днях піду на стрічу до Грибенка, отже треба так зробити, щоб в околицях Сапанова не було війська. Підполковник запевнив мене, що в найближчих днях там війська не буде. Після цього я запитав чи Горобець дійсно вбитий. Кобазів розповів як це було. Двох бійців йшло до хати і Горобець, не чекаючи їх, вискочив і почав до них стріляти з нагана. Один боєць дав серію з десятки і вбив його на місці. Потім згадав таке, що при Горобцеві знайшли записку від мене. При кінці Кобазів сказав, щоб, по можності, перед відходом до Грибенка зайти до нього.

В день Водохрищі, вечором, я був в “буді”, але про ніщо не звітував, бо не мав жодних нових відомостей. Кобазів доручив приглянутись до всіх, хто буде на стрічі, познай[о]митись з ними і розвідати скільки їх там є.

На третій день Водохрищі Чорноморець привів до Юрка Ільчука Мішку (р. VIII, п. 34). Юрко, в свою чергу, припровадив Мішку до мене. Ільчук представився мені як зв'язківець від Грибенка і сказав, що може мене сьогодні вечором з ним пов'язати. Я запропонував йому підождати до вечора. Юрко кудись пішов. Пізніше сказав мені, що ходив до “буди” на стрічу до Кравченка (нач. кадрів) (р. VI, п. 11). Вечором ми пішли на Березину до Туницького Володимира (р. VIII, п. 35), де відбулася стріча з Грибенком. Ми познайомилися і він почав оповідати:

– В Сапанові скривається на власну руку 5 чоловік: Яшка, Володька (р. VIII, п. 36), Василюк (р. VIII, п. 37), я і якийсь галичанин, який не має контакту з попередніми, а скривається сам. Кравцює і дядьки його за це переховують. Тепер я також не маю контакту з ними, бо Яшка чогось до мене придирається. Сам Яшка дуже поганий тип, краде коні, продає і за ці гроші купує горілку. За ним вже питав Якір і тепер він вже скривається від нього. До нас цей чоловік не тільки що не може належати, але його добре було б знищити. Володька і Василюк так само поступають як Яшка. Зброї замагазинованої вже немає, бо

частину її розібрали дядьки поміж себе, а про решту повинен знати Шевчук (р. VII, п. 14) з Білокриниці. Сурніна вбив Горобець. Ми всі разом забавлялися в Яшкового брата і довідалися, що в селі є Сурнін і ще один боєць. Зробили біля млина засідку на нього і Горобець двома пострілами з кріса вбив обох.

В тягу розмови я ставив Грибенкові питання, а він мені відповідав. Про те, де діли трупа Сурніна, я не хотів питати його, бо я був певний, що його пустили під лід, а лишнім питанням не хотів настожувати свого співбесідника. Відносно Яшки я сказав, що за таку поведінку його можна зліквідувати, тільки треба це вміло організувати. Грибенко сказав, що може написати записку і, покликаючись на мене, викликати його на стрічу та вбити. Ми розійшлися на тому, що Грибенко має зліквідувати Яшку, а якщо мені треба буде з ним стрінутися, то я маю його викликати до тієї самої хати, передаючи записку. Без жодних перешкод ми з Юрком повернули через місто додому.

Слідуючого дня зайшов до мене Савчук. Він сказав, що в селі ходили дівчата колядувати, зібрали трохи грошей і варто було б піти та сконфіскувати ці гроші. Коли я його запитав, хто ці гроші має, він відповів, що їх взяла Анна Брацлавська. Я бачив, що Савчук щось крутить і, просто на здогад, сказав йому, що це він взяв гроші. Савчук почервонів, але до цього не признався. Пізніше я довідався від Юрка, що ці гроші взяв таки Савчук. Потім я позвітував Савчукові про стрічу з Грибенком. При цьому я зазначив, що конечно потрібно літератури, а попередньо одержаної Ніна ще не виготовила. Савчук приобіцяв ще одну листівку написати.

Вечором я пішов до “буди”, де стрінувся з Кобазівим. Йому розказав про все, що довідався від Грибенка і Савчука. При розмо[ві] про Сурніна Кобазів висловився, що вже дещо довідався від Яшкового брата. Питав, в який спосіб можна буде знищити Яшку. Я сказав, що Грибенко з Мішкою самі справляться. На цій стрічі Кобазів дав доручення прослідити, де скриваються спільники Яшки і цей галичанин – кравець. За три дні я мав знову до нього прибути.

Дальших кілька стріч з Кобазівим не давали нічого цікавого. Я нікуди не цодив і не мав про що звітувати підполковникові. Стрічі відбувалися що три дні в приватному помешканні Кобазіва. В тому часі він питав мене, чому немає нічого нового про Орла. Я відповів, що Орел чомусь настрашився і вже не проявляє заінтересовання підпільною роботою.

Одного дня зайшов до мене Максим Шеремета і привів мені нового чоловіка. Це був його товариш по школі Бондар Андрій з

Горанки (р. VIII, п. 38). На моє питання, кого ще має Бондар в Горанці, цей відповів, що нікого більше немає. Я попередив його, щоб нікому нічого не говорив про нашу організацію, на що одержав відповідь, що цього ніколи не буде. Бондар хвалився, що має два кріси заховані, гранати і амуніцію. При кінці розмови я сказав йому, щоб він зголосився до Савчука, а в нього одержить дальші вказівки. Я відпровадив їх обох (це вже був вечір) кусник дороги і сам поступив до Кобазіва. Його жінка сказала, щоб я пішов до канцелярії її мужа. Тут я розказав про все підполковникові. Він записав це (так, як, зрештою, всі мої доноси записував, а я тільки підписував) і запитав, коли, врешті, Яшка буде знищений. Я відповів, що цього точно не знаю, але Грибенко повинен з ним скоро справитися. Пізніше я нагадав Кобазіву про дрова, які він обіцяв мені прислати. Підполковник зробив “великі очі”, мовляв, це вже давно повинно було бути полагоджене, але якщо так справа маєється, то дрова завтра мені привезуть. Ці дрова я одержав щойно по місяцеві часу. Відходячи, я запитав, чи то правда, що Омелько вбитий. Між іншим, перед кількома днями я довідався, що Омелька большевики вбили на передмістю Крем’янець і тому поставив таке питання. Кобазів відповів, що певно не знає чи це якраз Омелько.

На другий день, це було 25 січня 1947 р., прийшов до Юрка Мішка Ільчук та переказав до мене, що Грибенко конечно хоче стрінутись зі мною. Вечором я пішов до “буди” і сказав Кобазіву, що мушу їхати на стрічу до Грибенка. До електростанції нас обох з Юрком підвезли санками Кравченко і Сіріченко (р. VI, п. 8), а звідси ми пішли до Туницького. Тут вже чекав на нас Грибенко. Він оповів нам, як вони зліквідували Яшку. Грибенко написав записку, якою викликав Яшку до Кармелюка (себто до мене) на стрічу. Цей прийшов на умовлене місце. Тоді вони посідали на санки і коли виїхали за Сапанів, біля річки Грибенко вистрілом з пістолі вбив його на[] місці. Від Яшки забрали автомата-пістолу і торбу, та закопали це все в сніг. Грибенко викликав мене в тій цілі, щоб передати ці речі. Ми зараз пішли під Сапанів і забрали заховану зброю і торбу. Звідтам мене з Юрком підвезли фірою, яку підшукав Мішка, під Крем’янець. До електростанції, де чекав нас Кравченко, ми підійшли пішки. В “буді” забрали від мене ці всі речі і я розповів Кравченкові, як пройшла стріча з Грибенком та про що ми на ній говорили. Крім цього я сказав йому, що Грибенко домагається, щоб йому дати пістолу, бо Сердюкового він не хотів носити з[] огляду на те, що в селі могли того пістоля пізнати. Кравченко приобіцяв, що другим разом дасть пістоля. На слідуючий день я мав прийти до Кобазіва.

В умовлений час я прийшов в приватне помешкання до підполоковника. Він все занотував і сказав, що на слідуючій стрічі з Грибенком я повинен довідатися, де перебувають ті, що були з Яшкою, і галичанин. Я пригадав Кобазіву про літературу, на що він сказав, що другим разом буде готова. При нашій розмові був присутній Сіріченко. На слідуючу стрічу я мав прийти за три дні.

До стрічі нічого замітного не сталося.

Коли я прийшов в означений час на квартиру Кобазіва, мені сказала його жінка, щоб піти на ГО МГБ. В канцелярії підполковника я застав Хорсуна. На його прохання, я схарактеризував всю роботу, переведену мною від часу моєї попередньої стрічі з Хорсуном до сьогодні. Коли я закінчив, Хорсун висловив своє невдоволення ходом роботи:

– Нам треба в першій мірі Якора знищити. Що з того, що ви там маєте своїх людей, коли не можете провадити розвідки проти бандерівців. За всяку ціну треба так справу поставити, щоб могли знати, де перебуває Я[к]і[р] і Юрко.

Я сказав, що мені конечно треба літератури для людей, тут вже мені обіцяли, а до сьогодні не дали нічого. На це Хорсун сказав, що вкортці літературу пришле разом з документами для мене (документів я стало домагався від своїх зверхників). При кінці розмови Хорсун дав мені 800 крб., а Кобазіву сказав, щоб мені місячно платив по 400 крб. Після розмови з Хорсуном Кобазів звернувся до мене з питанням, коли я піду до Грибенка на стрічу. Я сказав, що не піду, бо не маю літератури, а так, то я не маю що з ним говорити. Він приобіцяв, що скоро цю справу полагодиць, а я з[ ]неділі (стріча була в останніх днях тижня) повинен зайти до нього.

На другий день прийшов до мене Юрко і сказав, що є можливість дістати трохи муки у Вілії, тільки треба написати записку до завідуючого. Коло нас тоді було досить прикро з харчами. Ми разом обдумали це і написали записку та передали до завідуючого через Мартошку Ткачук (р. VIII, п. 39). Цю муку ми одержали щойно по двох, приблизно, тижнях. Оба з Юрком поїхали до Мартошки фірою, де було три метри муки. Всі троє ми поділили по метрові муки.

Того самого дня, коли ми писали записку по муку, до мене зайшов Максим Шеремета, Савчук і Бондар. Вони намовляли мене, щоб піти до голови с/ради на Бонівці і в нього забрати гроші, за які можемо купити машинку до писання. В час обговорювання цієї справи я поставив горілку і вони таки добре підпили. На цю “акцію” я не хотів сам іти, прямо не хотілось мені, дав свого пістоля Савчукові і вони всі пішли по гроші. Подорозі хтось їх настрашив і вони, пообдиравшись

на плотах, прибігли назад до мене. Трохи посварились між собою, звалюючи вину один на одного, і потім розійшлися. Правда, пропонували ще вибратись по гроші до Максимового села, але я не погодився.

На стрічу до Кобазіва ходив я, але його не було в Крем'янці. Він виїхав був до області. Тоді я тільки взяв від Кравченка нагана і передав через Юрка до Грибенка. Коли Юрко повернув від Грибенка, то оповідав, що Грибенко показував йому в якій хаті, звичайно, перебувають рештки з групи Яшка Сердюка. Це хата одної молодиці, яку називають “Глухою” (р. VIII, п. 40). Довідавшись про це, я пішов до Кравченка і йому про це розказав.

Зараз слідуючого дня, після стрічі з Кравченком, прийшов до мене Бондар і Шеремета та домагались, щоб я їхав разом з ними до Горанки забрати трохи муки. Я погодився. Вечором ми взяли в Стадницької Анни коні і, як фірмана, її синка Романа та в чотирьох вибрались до Горанки. Крім Бондара, Юрка і мене, був ще якийсь шофер в шкурняній куртці. Хто він саме, я до сьогодні не знаю. Тоді тільки раз його бачив. Коли ми виїхали за місто, нас задержала військова стежа. Вони зробили труску на санях і знайшли нашу зброю. Тоді нас забрали до канцелярії ГО МГБ та, завівши до одної кімнати, наказали всім лягати на підлогу. По хвилі прийшов Кравченко і коли пізнав нас, сильно розгнівався. Потім покликав кожного з нас на допит, а закінчивши, зібрав всіх в одній кімнаті і порядно збив нагайкою. При всіх питав мене, де я взяв зброю. Я сказав, що позичив в одного лейтенанта. Це саме сказав Юрко. Ми всі признались, що хотіли поїхати до Горанки і взяти трохи муки на прохарчування. Після цього нас всіх випустили. На другий день прийшли всі вчорашні арештовані, випили трохи горілки, обговорили вчорашній випадок і рішили, що, мимовсього, треба буде таки поїхати і розжитись грошей та харчів. Я відмовився їхати. Не хотів другий раз попадати в таку халепу.

Слідуючого дня рано прийшов до мене Максим Шеремета і взяв мою шинелю та паска. Він сказав, що Савчук, він і Бондар вибираються до Горанки на “акцію”.

Вечором, вже досить пізно, прийшов до мене Комаров (він вже повернув з відпустки) і Корнілов (р. VI, п. 24) та закликали мене до ГО МГБ. Перед “будою” Комаров запитав, чи я маю пістоль. Я відповів, що маю. Тоді він, покликавшись на державний наказ, сказав віддати йому пістоль. Я настрашився, бо думав, що за Горанку мене посадять до тюрми, однак, трохи заспокоївся, бо Комаров обіцявся по стрічі пістоль віддати. Коли я зайшов до канцелярії Кобазіва, то застав невідомого полковника, Хорсуна і Кобазіва. Останній познако-

мив мене з полковником. Я довідався, що це Коломиєць (р. VI, п. 2). Хорсун вийшов, а нас трьох залишилося. Полковник почав розмову:

– Ми сьогодні стрінулися перший раз. Я є поінформований про цю організацію, в якій ви працюєте, тільки мене цікавить, хто являється зверхником Савчука.

Я висловив свою думку, що Савчук не має жодного зверхника, а організація є його власним витвором.

– Мені не хочеться вірити – говорив дальше Коломиєць – щоб це так вдійсності було. За Савчуком, на мою думку, скривається ще одна особа, якої ми до того часу ще не розкрили. Вашим завданням є за всяку ціну розвідати, хто, власне, є цею особою.

Пізніше Коломиєць повторив думки Хорсуна про те, що “мельниківська” організація дасть мені можливість вести, під її прикриттям, розвідку про бандерівський рух. Потім запитав, де я стрічаюся зі своїми зверхниками по агентурній роботі.

Ще давніше Кобазів казав, що на таке питання я повинен відповісти, що стрічі відбуваються на приватній квартирі.

Я пригадав таку вказівку підполковника, сказав, що стрічаюся з Кобазівим у приватному помешканні підполковника. Коломиєць висловив своє задоволення і сказав, що треба бути дуже обережним, щоб ніхто не підглянув, що я заходжу до працівників МГБ. Полковник закінчив розмову словами: “Ну, бажаю вам ні пуху, ні пера, проведіть його”. Такими словами звичайно прощавсь також і Хорсун. Я зайшов до неосвітленої кімнати, куди завів мене Кобазів. Подорозі він казав, щоб старатися розвідати де скривається Якір. В кімнаті, освіченій тільки огнем з печі, застав я Комарова і Кравченка (нач. кадрів). Кобазів повернув до полковника. Комаров віддав мені пістолю, а Кравченко, познакомившись зі мною, висловився: “От ... його матъ з начальством, як я йду куди, чи ти, Комаров, то їм не страшно, що мене можуть застрілити, а тут повно охорони, ми всі довкола уважаємо, і він, боячись, щоб його не застрілити, каже віддати пістолю”. Що він хотів тим осягнути – я не знаю. Думаю, що він щиро це говорив. Комаров також висловився в подібний спосіб і оба почали сміятися. За хвилю прийшов Кобазів і пр[о]щаючись дав доручення, щоб я прийшов слідуєчого дня. Він дасть мені літературу і поміняє зброю, бо цю, що в нас відібрали, можуть пізнати. Цеї ночі, як я зауважив, всі енкагебісти були в “буді” і вартували полковника. Поведінка всіх була дуже насторожена, а коло самого Коломийця, то прямо “на пальчиках ходили”, включно з підполковником Кобазівим.

Другого дня ранком, я написав записку до Грибенка, в якій повідомляв його, щоб мене чекав в найближчих днях, бо я хочу з

ним стрінутися. Цього грипса я передав через Юрка. Вечором Юрко сказав, що в “буді” є ще полковник Коломиєць, отже ми не ходили туди.

Третього дня, після розмови з Коломийцем, ми оба з Юрком зайшли до “буді”. Тут застали Кобазіва, який дав нам підписати протокол про наше задержання тоді, коли ми їздили до Горанки. При цьому казав, щоб більше без їх порозуміння нічого не робити, бо це може часом зле скінчитися. Потім дав нам іншу зброю і виготовлену літературу. Це було 8 листівок, писаних на машині. По змісті я зорієнтувався, що це та сама листівка, яку писав Савчук, але дуже скорочена. Рукопис мав чотири картки машинового паперу, а це – на одній сторінці і то не повне. При цьому Кобазів сказав, щоб нікому не говорити, навіть Хорсунові, про те, що ці листівки в нього (Кобазіва) писались. При цьому говоренні був присутній Юрко. Після цього прийшов Кравченко і висунув такий план: він підвезе нас до електростанції, звідки ми підемо на стрічу. Коли Грибенко прибуде і скаже, де квартирують рештки з групи Яшки – ми маємо всі туди піти і їх закидати гранатами чи постріляти з автоматів. Я на цей план не погодився, бо не хотів брати в такій роботі безпосередньої участі. Залишилось на тому, що нас підвезе Кравченко, ми підемо на стрічу, а відомості, які одержимо, перекажемо в “буді”. Нас підвезли машиною. Подорозі Кравченко намовляв мене, щоб я застрілив Грибенка, мовляв, все таки буде менше одного. Я на це не погодився. Коло електростанції ми з Юрком висіли з машини і пішли до Туницького. За деякий час прийшов Грибенко. Він радився, що має зробити, бо ті, що ходили з Яшкою, тепер допитуються його, де Яшка подівся. Щоб оминати клопоту, Грибенко радив і тих постріляти. Я погодився, але плану роботи ми не уложили, бо Грибенко казав, що в селі о/у Сурков (р. VI, п. 26) переводив облаву і він тепер не знає, де ці хлопці поділися. Ця справа мала уточнитися тоді, коли прийде Мішка. Я запитав Грибенка, чи він знає Шевчука. Я хотів з ним пов’язатися, бо мене цікавило розшукати ту зброю, яка була колись замагазинувана мельниківцями. Грибенко сказав, що Шевчука знає, і ми домовилися, що я напишу грипса до нього і, покликаючись на Бульбу і на Мішку, викличу його на стрічу. Я написав записку і передав Грибенкові. Ночували ми в Туницького. Рано Грибенко вислав цього грипса господарем хати до Мішки, який мав занести до Білокриниці і вручити адресатові. Днем Грибенко оповідав мені про свою минувшину. Пополудні прийшов Шевчук. Ми познайомилися і я запитав його, чи він знає, де захована зброя, яку давніше замагазинували наші люди, себто мельниківці. Він мені сказав, що зброя

була замагазинована на цвинтарі в Сапанові, але її розібрали. Знає де ще є заховано біля 10 000 патронів до МП, але тепер неможливо до них дістатися, бо вони глибоко закопані. Були в нього дома патрони, однак він віддав їх Кореневі (р. VIII, п. 41). На цьому наша розмова закінчилася і він відійшов. Коли я запитав Грибенка чи це все правда, що говорив Шевчук, цей відповів, що, на його думку, правда. Протягом цілої розмови Грибенко не показувався Шевчукові, але розмову мав змогу чути. На мій запит, хто це такий Корінь, Грибенко оповів, що це другий Яшка. Людей грабує, свині б'є, пиво з бровару возить і до безтями напивається. За деякий час прийшов Мішка. Він сказав, що Якір (р. VIII, п. 42) замовив для себе три метри муки в Сапанівському млині, де брат [М]ішки Сірожка (р. VIII, п. 43) там працює. За словами Мішки, з Якором було вісім чоловік. Дальше Мішка оповідав, що Володька і Василюк грозять Мішці смертю і тому їх треба післати туди, куди і Яшку післали. Вони тепер заходять до його (Мішки) брата, приносять, виміняну за муку, горілку і запиваються до неприємності. Коли ж до села покажеться Якір, то втікають, як щурі поза хати, хто куди. Я дав доручення, щоб докладно перевірити де вони будуть в найближчих днях, а тоді ми якось зробимо. Відомості Мішка мав принести до Юрка. Грибенкові і Мішці дав одержану від Кобазева літературу. Вечором повернув разом з Юрком до Крем'янця.

На другий вечір пішов я до “буди” і все позвітував Кобазеві. Підполковник дуже заінтересувався справою Якора і доручив мені розвідати, коли він приїде до Сапанова по муку. Розвідку я мав досягнути від брата Мішки.

– Коли приїде Мішка і принесе відомості, то ви зараз вечором прийдіть до мене і про все мені скажете. Справу Володьки і Василюка ми залишимо на другому плані, вони нам не втечуть, а впершу чергу всю увагу треба присвятити Якореві, бо він вже в печінках мені сидить – сказав Кобазів при кінці розмови.

На четвертий день прийшов до мене Мішка і сказав, що цю муку, яку замовив Якір, вже забрав якийсь дядько. Він приїхав вдень і невідомо куди цю муку відвіз. Коли приїде другий раз по муку – невідомо. Про [В]олодьку і Василюка сказав, що вони скриваються в “Глухої”. Ця стріча відбувалася в четвер на квартири Юрка. Слідуючу стрічу я замовив на суботу. До того часу Мішка мав упевнитися, чи ці хлопці є дійсно в “Глухої”, Грибенко мав піти до Бульби і сказати, щоб він взяв для себе трохи муки в Сапанові. В тому мав допомогти йому Грибенко. На стрічу мав я прийти разом з Юрком під Сапанів, до буди, де сушиться торф, а там мав на нас чекати хлопчина від Мішки. Цей хлопчина – Стьопа (р. VIII, п. 44) мав нас сконтактувати.

Цього вечора я пішов до “буди” і про все розказав Кобазеві. При розмові був присутній Кравченко. Він сказав, що в суботу треба буде остаточно покінчити з Володькою і Василюком. Кравченко мав також бути з військом у Сапанові і вразі потреби мав прийти мені з поміччю.

В означений день (в суботу) Кравченко підвіз автомашиною мене і Юрка під станцію і ми пішли на стрічу. З Кравченком умовилися, що як до дванадцятої години ночі не буде нікого, то ми відходимо додому. Біля станції на нас мав чекати Кравченко.

На місці стрічі ми стрінули того хлопчину і, домовившись, він побіг та викликав Грибенка. Цей сказав нам, що Мішка ще звечора пішов до Володьки і Василюка і до того часу його немає. Разом ми пішли під млин і зачекали, а Грибенко пішов за Мішкою. Коли Мішка, Володька і Василюк побачили його в шинелі, думали, що це большевик, і втекли. Тоді ми всі три пішли до Мішки до хати. Тільки закурили, як зауважили, що дорогою їдуть сани і на них 6 чоловік. Ми скоро закрили двері. Перед хатою сани задержались і двоє людей підійшло до вікна і почали кликати Сірожку. З хати йому відповіли, що він в млині. Незнайомі повернули до саней і поїхали в напрямі млина. Я догадався, що це бандерівці. Не умовляючи з Грибенком слідуючої стрічі, ми оба з Юрком втекли з села, бо думали, що це на нас якась лапка. Подорозі вступили в те місце, де мав чекати Кравченко, але його вже там не було. Під містом зловила нас військова стежа. Запровадили на міліцію, де справа виявилася і нас відпустили. Оба з Юрком зайшли ми до “буди”, де вже застали Кравченка. Тут був також Кобазів. Я розповів, як ми настрашилися, коли Якір під’їхав саннями під хату, і дорікав Кравченкові, чому він так скоро відійшов зі свого місця. Кобазів сказав, щоб нікому про те не говорити і відпустив нас додому. Підполковник тому хотів задержати все в таємниці, бо Кравченко мав бути на засідці біля млина і через це, що не виконав своєї роботи, Якір втік йому з[ ]рук. Через три дні ми мали знову зайти до Кобазіва.

Не пригадую, чи в часі між цими двома стрічами був в мене хто чи ні.

В означений час я прийшов до “буди”. Постукав до дверей і почув якийсь незнайомий голос, який дозволяв увійти. Відкривши двері, я побачив незнайомого чоловіка в білому кожусі. Він сидів при столі.

– Ви хто будете? – запитав незнайомий.

– З усього світу – відповів я.

– Може ви “Кравець” ?

– Я ні не портной, ані не кравець – не хочу признатися незна-
комому.

- А як ваше прізвище?
- Смикуржевський.
- Отже ви тут працюєте. Я капітан Міщенко (р. VI, п. 5), приїхав з області по певних дорученнях.

В тому часі прийшов Кобазів і Міщенко приступив до речі.

- Я приїхав з області. Хочу зорієнтуватися, як справи маються з тою “мельниківською” організацією. Матеріали я всі знаю, тільки мені цікаво почути вашу думку відносно поодиноких людей. На мою думку, Савчука треба усунути, бо він буде перешкаджати вам у роботі. Тоді, коли його не буде, ви будете мати вільну руку і зможете ходити туди, де вам буде потрібно.

Я сказав, що Савчук мені зовсім не перешкаджає і я можу робити все, що від мене вимагається.

- А що уявляє собою Максим – питав дальше Міщенко.
- Це слабкий тип, брехун, безхарактерний чоловік.
- А Бульбу ви бачили, хто він є?
- Савчук назначив його районним, бідний аж синій, і тому вступив в організацію, щоб направити своє матеріальне становище. Має жаль до бандерівців, бо вони хотіли його повісити.
- Ми маємо дані, що він і давніше займався подібними справами.

- Я про його минуле не знаю. Сьогодні є так, як я характеризую.

Пізніше Міщенко перейшов на іншу тему. Він запитав мене, куди я перед трьома днями ходив. Я сказав де був і як мене міліція приарештувала. Капітан записав собі це і видно сварився з Кобазівим пізніше, бо по кількох днях полковник дорікав мені пощо я це говорив. За хвилину увійшов Кобазів (він спочатку був тільки хвилину, а потім вийшов з кімнати) і припровадив ще одного незнайомого. В час познакомлювання я довідався, що це слідчий з УМГБ – лейтенант Свердлов (р. VI, п. 7). Він ставив мені майже ті самі питання, що й Міщенко. Я дав йому відповіді такі ж як і Міщенкові. Капітан розповів Свердлову цю подію, як нас арештувала міліція. Він також це записав собі. Кобазіва не було при цьому, як зі мною говорив Свердлов. Дальше Міщенко повернув до тієї самої теми, що й попередньо. Він чомусь настоював, щоб Савчука арештувати.

- Якщо вам він не перешкаджає в роботі, то зате нам перешкаджає. Краще буде, коли ви самі залишит[е]ся. Тоді ви будете мати вільні руки і всі відомості будуть тільки у вас збиратися. Пам'ятайте, що основним вашим завданням є вести розвідку про бандереївців, і тому треба, відповідно до цього, зорганізувати всю роботу – говорив Міщенко.

Я сказав, що наразі не маю можливостей довідатися про рух бандерівців. Тоді капітан запитав мене, чи я що знаю про Дзвона або Савича. Я сказав, що Дзвона взагалі не знаю, а про Савича чув від Богуна і Омелька, що такий є, однак хто він і де працює не знаю. На питання, де тепер перебуває Богун, я відповів, що не орієнтуюся. Дальше Міщенко питав, чи я маю можливість до нього підійти. Я відповів, що наразі не маю можливостей з ним стрінутися, хіба в будучому це дасться зробити. Міщенко ще раз повернувся до справи групи “мельниківців” і сказав, що їй треба буде остаточно зліквідувати, бо таких, як вони є, більше і з ними немає чого бавитися. На мій запит, чи одержу літературу, він відповів, що вкоротці привезе. Потім сказав, що з ним розмова закінчена, а я повинен зайти ще до підполковника Кобазіва, бо він на мене чекає.

– Ну як же ж, вас вже випустили? І чого вони крутяться та час дурно забирають? Щойно одні від'їхали, вже другі є. Щоб хоч що нового сказали, а то нічого не скажуть, а тільки голову завертають – скаржився переді мною Кобазів.

– Що він вас питав? – продовжував підполковник. – Я знаю, він хоче вже Савчука замкнути. І як він не може зрозуміти, що як тільки його арештує, то провалиться вся справа. Приїдуть і вже все нараз хочуть зробити. Треба, прецінь, знати психіку людей. Треба познакомитися з обставинами, які тут існують.

В той час прийшов Кравченко. Поздоров[а]вся і запитав, коли підемо до Сапанова. Я запитав, чи так само буде, як попетреднього разу, що він нас самих залишив на “проізвол судьби”. Дальше казав наново пов'язатися з Грибенком і провадити розвідку про Ягора, Володьку і Василюка. Розійшлися ми на тому, що я мав післати Юрка зі запискою до Грибенка, а коли він поверне, то мав його (Юрка) вислати до Кравченка, а цей перекаже мені, що дальше робити.

Слідуючого дня, рано, прийшов до мене Юрко і я розповів йому про наше завдання. Він був незадоволений, що нас знову пхають в таке непевне місце. Сказав, що цього дня не піде до Грибенка, бо йому не хочеться, а може піде слідуючого дня. Я написав записку до Грибенка, в якій умовляв стрічу в Туницького, і Юрко, забравши її зі собою, відійшов. Слідуючого дня, не дочекавшись Юрка в себе, я пішов до нього. Юрко лежав в ліжку, казав, що ходив до Мішки і перестудився. Записку він передав до Грибенка. За деякий час прийшов Максим, Савчук і Бондар. Савчук спочатку почав говорити про конечність організувати “мельниківську” сітку. Вияснював, що ми мусимо боротьбу провадити, бо цього вимагають від нас люди, які повернули з закордону. Дальше казав, що наша організація вже

частинно пущена в рух. Тоді перебив йому Максим і сказав, що ці люди, яких ми маємо, це ще не організація. Савчук хотів йому перечити і доказувати, що в нього є ще інші люди, але Максим почав сміятися, кажучи, що ми вже всіх тих людей мали змогу бачити.

– От, ти забрав в Тетильківцях гроші. Що ж ти за них купив? – запитав Максим.

– Я закупив пінцети – відповів Савчук.

– Хто ж ці пінцети бачив?

– Я передав їх для червоного хреста.

– Який там в тебе червоний хрест. Ти пішов би до нас, то побачив би. Недавно я стягнув хлопців і як почав з ними бігати по селі дорогою, муштруючи їх, то всі люди лямпки погасили.

– Не подобалось тобі, то заб[и]райся з хати – розгнівався Савчук.

Така сварка тривала приблизно годину. Я бачив, що мені немає що робити між тими дівкаками і, забравши Савчука, пішов до нього на квартиру. Тоді Савчук вже мешкав в галичанина Марчука Михайла (р. VIII, п. 45). Там послухав трохи радіо і пішов до “буди”. Хоч це мав зробити Юрко, однак, з[о]гляду на те, що він захворів, я пішов за нього.

В кабінеті застав я Кобазіва і Кравченка. Їм сказав я, що після-завтра маю стрічу з Грибенком. Кравченко сів біля стола і почав рисувати план Сапанова. Пізніше закликав мене до стола, показав план і ми умовилися, де, на другий день після зустрічі з Грибенком, Кравченко буде на засідці. Завдання так представлялося: я післязавтра стрічаюсь з Грибенком. Разом з ним днюю і приготівляю на вечір ліквідацію Володьки і Василюка. Коли ми їх знищимо, на нас наскочить з військом Кравченко і обстріляє. У висліді такої операції люди повинні зорієнтуватися, що Володьку і Василюка постріляли більшовики.

На стрічу я пішов сам, бо Юрко дальше лежав хворий. Тут застав Грибенка і ми разом переночували, не полагаджуючи, наразі, жодних справ. Рано ми домовилися, що вечером Грибенко піде в село, проведе розвідку за Володькою і Василюком і на містку біля млина зачекає на мене. Там ми стрінемося і при помочі Мішки виконаємо намічену роботу. Перед вечером прийшов Юрко. Він довідався, що я сам пішов, встав з ліжка і віднайшов мене в Туницького. Тепер ми відразу всі три пішли до села. Біля млина Грибенко пішов за Мішкою, а ми оба залишилися. За хвилину прийшов Мішка, Грибенко і Стьопа і ми всі зробили засідку на Володьку і Василюка. За хвилину ми зауважили людей в шинелях. Я знав, що Кравченкові бійці будуть у фуфайках і тому змісця зорієнтувався, що це якісь інші більшовики.

Ми почали тікати. Я впав в річку і замочився, але, в загальному, всі вийшли щасливо з прикрої ситуації. Большевики нас не зауважили. В поворотній дорозі нас здігнав Кравченко і сказав, що це був Сурков, який, власне, розбив нам цілий план. Я сказав Кравченкові, що на такі “операції” я більше не піду. Він заспокоїв мене обіцянкою, що сам Володьку і Василюка накриє.

Кравченко підвіз машиною нас обох до “буди”. Тут ми покурили і пішли додому. Тоді я не говорив з Кобазівим. Кравченко сам доложив йому про невдачну акцію. За три дні я знову мав зайти до “буди”.

Після цієї подорожі я захворів і пролежав два тижні в ліжку. В тому часі приходив до мене Савчук і приніс нову листівку. Я передав її до Ніни і вона перебила її на машинці в десятих примірниках. Листівка мала більше як сторінку друку. Її змісту я не пригадую сьогодні. До Кобазіва я не хотів давати перебивати, бо боявся, що він не погодиться на її кольпортажу, а для людей треба було щось дати. Чотири листівки я дав Савчукові, одну Максимові, Бондарові – “Тополі” одну і Бульбі передав через Максима дві листівки. Решту залишив для Грибенка. До Бульби написав грипса, в якому зазначував, що сам не могу прибути, бо хворію, а листівки передаю через Максима.

Кілька днів після цього, до Юрка прибіг Бульба і передав записку до мене. Юрко, в свою чергу, приніс її до мене. Я почав читати. Бульба писав, що одержав літературу і просить звернути увагу на Максима, бо він висуває різні шкідливі твердження. Каже, що Савчук і Кармелюк (себто я) підозріваються в агентурі, бо листівки пишуться на машинці з російським шрифтом. Таких, на думку Максима, треба обов’язково повісити. Якраз в час читання цієї записки прийшов Максим. Я запитав його, що це все має значити і чи він не хоче бути “найглавнейшим” на місці Савчука.

– Що, це може Савчук “найглавнейший” – здивувався Максим.

– А ти що думаєш? – перепитав я.

– Ну, дам я йому верховодити. Я бачу, що тут щось не те. Що, він хоче за ніс нас водити? – злостився Максим.

До висловів, його підозріння відносно мене, Максим не хотів признатися. По відході ми оба з Юрком почали радитися, що робити. Нас починають підозрівати в агентурній роботі, Юрко висловився, що Максима треба позбутися. Я запитав, як він це думає зробити. Цей сказав, що якось зробить, бо його й так вже питали чи Максим йому не мішає.

Вечором я пішов до “буди” і показав Кобазіву грипса від Бульби. Підполковник сховав грипса і казав, щоб нікому про нього не говорити, бо йому голову скрутять за це, що ми кольпортуємо літературу.

В тому часі прийшов Міщенко. Кобазів схарактеризував Шеремету, як такого, що перешкаджає в роботі і, що з ним обов'язково треба щось зробити. Потім запитали мене, яка моя думка відносно цього. Я сказав, що нехай роблять так, як хочуть. Підчас тієї розмови прийшов Кравченко (нач. кадрів) з Юрком. З ним говорили в окремому кабінеті, а потім мене покликали туди. Обговорювалась справа арештування Максима Шеремети. Юрко казав, що будуть канікули і вони можуть арештувати його в селі. На це Міщенко не погоджувався. Вирішили, що я маю довідатися, коли Максим буде їхати додому, дати знати про це до “буду”, а вони подорозі його арештують.

На цьому стріча [з]акінчилася і ми пішли додому. На другий вечір я знову заходив, але в “буді” нікого не застав і повернув, не відбувши стрічі. Максим не виїжджав додому. До мене також не заходив.

Слідуючого дня на квартиру до Юрка зайшов голова с/ради з Тетильковець. Я ще давніше просив Савчука, щоб він закликав його до себе, бо я хотів з ним дещо поговорити. З Юрком, знова ж, я умовився, щоб він, побачивши голову с/ради, закликав до себе, а я вечором прийду і виясню, хто взяв гроші з коляди. Я сам хотів це знати, доручення від МГБ, в цьому випадку, не мав. Коли я стрінувся з головою і запитав про гроші, він відповів, що їх забрав Савчук. Тоді голова приобіцяв дати нам трохи вівса, жита і бараболі.

Вечором пішов я до “буду”, де застав Комарова. Я запитав його за Міщенком.

– Добре, що нема. Його визвали до області. Приїде такий з області і тільки пхається туди де [т]реба і не треба – відповів Комаров.

Я розказав йому про те, що Савчук забрав гроші з коляди в Тетильківцях, які мав голова с/ради. Після цього розказав йому про цілий перебіг моєї роботи в час його неприсутності. Це мало характер приватної розмови. При кінці Комаров доручив, щоб за два-три дні прийти до нього на приватну квартиру.

В міжчасі (не пригадую, чи перед тим, як я стрічався з головою сільради, чи після того) до мене прийшов Мішка і сказав, що Кравченко робив акцію на село Сапанів і натрапивши на Володьку вбив його. На моє питання, де тепер перебуває Василюк і галичанин-кравець, Мішка відповів, що Василюк пішов з повинною, а галичанин подався в [Г]аличину.

Після стрічі з Комаровим я ніде не ходив. До мене також ніхто не навідувався, бо це було саме напровесні і всюди було дуже болото і стояли води.

На слідуючу стрічу я пішов до Комарова, але його не застав дома і тоді перейшов до “буду”. Там застав я Міщенка. Він поздо-

ров[а]вшись, вийняв кусник паперу і почав питати мене кого я знаю з підрайону, району або надрайону. Я сказав, що не маю жодних відомостей про людей на таких постах. Тоді Міщенко запитав, де може бути Богун. Я відповів, що також не знаю.

– Ми маємо відомості, що він тепер працює в надрайоні – сказав Міщенко.

– Богуна я знаю, але де він працює – не маю поняття – відповів я.

Дальше Міщенко питав, як можна було б з Богом сконтактуватися, чи нічого не дасться зробити через жінку. Пропонував написати листа до нього і вручити жінці. Я сказав, що листа немає найменшого сенсу писати, бо Богун не зголоситься. По довшій дискусії на ту тему, вирішили, що вкоротці поїдемо в околиці перебування Богуна (Вілія – Тетильківці) і я спробую з ним пов'язатися, а якщо це не вдасться, то будемо робити засідки на нього. Пізніше я знова запитав, як мається справа з літературою для людей, які до мене належать. Міщенко витягнув зі своєї підручної валізки “Білу Книгу” мельниківського видання і, даючи мені, зазначив, що її несмію випускати зі своїх рук. Можна давати читати, але визичати невільно. Сказав, щоб йти додому прочитати собі цю “Білу Книгу” і тоді буду знати, що людям говорити. Іншої літератури не дістану, а мушу тільки нею користуватися. (“Білої Книги” я нікому не визичав, вона ще до сьогодні лежить в мене в хаті). Дальше, наполягав, щоб більш інтенсивно працювати, бо останньо я не вив'язуюсь, як слід, з роботи. При цій розмові більш нікого не було. Пращаючись, сказав, щоб зайти ще до Кобазіва.

Я зайшов до підполковника. Він запитав, в який спосіб можна було б зловити Якора.

– Цього я не можу зрозуміти. Капітан Міщенко намагається, щоб зловити Богуна, ви мені говорите про Якора. Чи я можу розірватися і відразу “два зайці ловити”? – поставив я питання.

– Треба старатися якось обі справи полагодити. За Якора мені жити не дають. Він висилає до мене листи з літературою, появляється то тут, то там, а я не можу його накрити. Мішка вам нічого не оповідав про нього?

– Я тільки те від Мішки знаю, що Якір був в млині і брав муку. Більше жодних відомостей про нього не маю.

– Коли слідуючий раз прийде до вас Мішка, то ви довідайтеся, які зв'язки має Якір в Сапанові. Мішка повинен знати від свого брата, який працює в млині – закінчив розмову Кобазів.

За три-чотири дні я мав прийти до Комарова на стрічу.

На другий чи третій день, прийшов до мене Мішка. Він оповідав, що Якір знова брав у млин[і] муку і порозкидав в Сапанові кличі та листівки. За словами Мішки, Якір дає муку одному інвалідові на прізвище Штука Філько (р. VIII, п. 46), який їздить до Львова і за цю муку купує Якорові шкуру та взуття. Він (Штука) вкоротці має робити в Крем'янці шапки для Якора і купувати підошви. На мій запит, звідки він це знає, Мішка відповів, що йому про це батько говорив. Дальше Мішка оповідав, що Грибенко кудись часто відходить, ходив до Бульби довідуватись про те, чи в нього є хлопці, але там не пов'язався з ніким, бо в терені Бульби, крім трьох "ушапістів" більше нікого немає. Максим, за словами Мішки, бунтується, вигорює різні нісенітниця на Савчука і на мене. Я сказав, що Максим хоче бути верховодом і тому це все вигадує.

В означений день я прийшов до Комарова і про це йому розповів. Він все записав і я підписався. Ми ще хвилину поговорили про дрібні справи. Комаров казав, що тепер мають роботи по самі вуха і тому доручив мені прийти за 5-6 днів. Якщо буде щось цікавого, то можу прийти скорше.

З два-три дні знова прийшов до мене Мішка. Це була моя остання стріча з ним. Він оповідав, що приїжджав Якір і в сусіди Мішки розпитував, що сталося з Яшкою Сердюком, як вбили Володьку, про Мішку, Грицька Фещука, Максима Шеремету і про Шеремету Сергія. Мішка висловлював підозріння, що вся справа всипалася і тепер бандерівці нас слідять. Я бачив, що Мішка крутить. На мій запит, хто, на його думку, всипав, звідки сусіди могли знати про тих всіх людей, він по[д]авав виминаючі відповіді і червонів. Я догадувався, що сам Мішка пов'язався з Якором і про все розказав. Мішка відійшов, а я вечором пішов до Комарова.

Коли я про все розказав йому, Комаров також висловився, що це Мішка розкрив перед Якором все, що до того часу робилося. Комаров дав мені доручення, щоб піти на Березину до Туницького і спробувати викликати Грицька – Грибенка. Коли це не вдасться, то буде доказ, що все скінчене.

По кількох днях, я пішов до Туницького. Перед тим вислав Юрка зі запискою до Мішки, щоб він прийшов на стрічу. На стрічу Мішка не прийшов. Я вислав старого Туницького до Грибенка зі запискою, щоб він прибув на стрічу, також нічого не допомгло. Я переночував і переднював на Березині та вислав, вдруге, Юрка до Мішки, але це також не увінчалось успіхом. Я переконався, що з нами пірвано зв'язки. Разом з Юрком ми повернули до Крем'янця і зайшли до Комарова. Коли я про все позвітував, то Комаров погодився з моїм здогадом,

що вони від нас відв'язалися і сказав: “Ми, Петро, програли.” На його (Комарова) думку, треба буде ще поспробувати пов'язатися, бо начальство не повірить, що так могло статися. Ми відійшли з тим, що Комаров мав до мене зайти, коли йому треба буде мене.

В тому часі (не пригадую точно, чи мене хто викликав, чи я сам пішов до “буди”) я стрінувся з Міщенком і він дав мені доручення їхати разом з ним нав'язати зв'язок з Богуном. Вечором автомашиною ми поїхали через Катербург (большевицька назва “Катеринівка”), Дедеркальського району, до Тетильковець. Їхали: Міщенко, Комаров, Юрко, я і кількох бійців. В Катербурзі до нас долучив Хомічов (р. VI, п. 22) з дванадцятьма бійцями. В Тетильківцях ми розділилися. Ми оба з Юрком пішли до Мартошки, а большевики не знаю куди подалися. В Мартошки ми переночували. Рано прийшов до нас Савчук. Він стрінув нас випадково. Казав, що треба зайти до його дядька Волинця Івана (р. VIII, п. 47). До нього часом заходить Богун і може вдасться його перетягнути на нашу сторону. Це було для мене корисним і я цієї справою зацікавився. Савчук пояснював, що Богун любить заходити до дочки Волинця Надьки. Я погодився і сказав, що також хотів би з Богуном поговорити. Вечором ми всі три пішли до секретаря Тетильковецької с/ради – Андрія (р. VIII, п. 48). З ним говорив Савчук, але про що саме – не знаю. Звідтам зайшли до якогось Тюліка (вуличне прізвище), але з ним не говорили, бо він не відкрив дверей. На домагання Савчука, ми мали його вибити за те, що він знищив щепи в Савчукової дівчини Лени (р. VIII, п. 49). Звідтам ми пішли до Волинця Івана. Викликали на подвір[']я, де Савчук нас познакомив, кажучи, що прийшли свої хлопці і хочуть з ним поговорити. Волинець запросив нас до хати. Я запитав, чи до нього заходив Богун. Він відповів, що колись був, але тепер не заходив. Казав, що до нього приходили хлопці з Людвищ, але чи ще колись прийдуть – також не знає. На моє питання, чи він сам бере активну участь в нашій організації, він відповів, що вже старий і такими справами не интересується, зять був мельниківцем, але він виїхав разом з німцями на Захід.

– Часом – продовжував Волинець – прийде до мене оцей молодий Савчук, наговорить мені дечого, але де мені старому братися до таких діл.

– Савчук оповідав мені, що ви активно підтримуєте наш рух.

– Ніколи в світі. Я не боявбися про те вам сказати. До таких справ я не мішався з[']огляду на мою старість.

Я попросив, щоби при нагоді він переказав Богунові, що “мельниківці” хочуть з ним бачитися. На цьому наша розмова закінчилася. Ми попрощалися і пішли до хати Савчука.

Волинця я питав тому про те, чи він співпрацює з нашою організацією, що, свого часу, Савчук, під секретом, сказав мені, що Волинець, як бувший старшина Петлюрівської армії, являється начальником штабу “мельниківської” організації і до нього йдуть всі звіти. Коли я про це сказав в “буді”, то мені доручили це перевірити.

В Савчука ми застали о. Захарія, який до того часу покинув свою попадю і кудись виїхав з дочкою Волинця Івана Сянькою, а тепер приїхав до Савчука в якійсь справі. О. [тець] Захарій був п’яний і нам не довелося з ним говорити. Після цього ми разом з Юрком відійшли до Мартошки. На слідуючий вечір ми, на доручення Савчука, пішли до нового попа, де думали стрінуги Бурчинського Віктора і вибити за те, що він забагато говорить про Савчука. В той час в попа мала бути співанка. Виявилось, що попом є мій старий приятель Бакалець Петро (р. VIII, п. 50) з Крем’янця. На його питання, як застосуватися до розколу, який існує в селі, я порадив, щоб він до нічого не мішався, бо дуже скоро може йому хтось підставити ногу і він на цьому зле вийде. Після цієї розмови ми оба з Юрком відійшли. З Бурчинським не стрінуги, бо прийшли вже по співанці. Звідси ми пішли до ліса на стрічу, де на умовленому місці мав чекати Комаров. Тут застали ми Хомічева, Комарова і ще двох бійців. Комарову я оповів про те, що з Богуном не пов’язався, що Волинець Іван не працює в нашій організації і, що приїхав о. Захарій та лежить п’яний в Савчука. Комаров доручив піти до Мельника Макси[м]а (р. VIII, п. 51) в Вілії і через нього спробувати пов’язатися з Богуном.

Це такий чоловік, що і нам, і бандерівцям служить – сказав Комаров.

На слідуючу стрічу ми умовилися другого дня вечором, в лісі, коло стовпа, який стоїть при дорозі з Вілії на Гаївку. Клички не подали жодної.

Слідуючого дня пополудні я сам зайшов до Мельника Максима. Юрко залишився в Мартошки, бо його Мельник знав. З Мельником я був знакомий ще від того часу, як він привозив харчі до мене для Богуна. Мельник про Богуна нічого не знав. Я говорив йому, що тепер скриваюся і хочу пов’язатися з Богуном. В розмові я довідався, що у Вілії є східняк Долгов (р. VIII, п. 52), який береже бараболі, тут замагазинованих, і можна піти та трохи забрати для себе. Вечором я пішов до Долгова і, як повстанець, казав видати чотири мішки тому чоловікові, який рано приїде до нього і скаже, що він хоче забрати вчора замовлені бараболі. Рано поїхав Максим Мельник і привіз бараболі для мене і Юрка. Після того, як я був у Долгова, ми оба з Юрком пішли на стрічу до Комарова. Тут я розказав, як маєтсья

справа зі зв'язком до Богуна, і він доручив відійти до Крем'янця, а там розв'яжемо якось ту справу.

На другий день ми відійшли до Крем'янця. Подорозі нікого не стрічали.

Слідуючого вечора до мене прийшов Комаров і сказав, щоб збиратись, брати зброю і йти до "буди". В мене якраз був Юрко. Ми оба пішли в ГО МГБ, де вже стояла легкова машина і коло неї Кравченко. Мене покликав Кобазів і сказав, щоб їхати до Туніцького і ще спробувати пов'язатися з Грибенком. Якщо застану його там, то треба застрілити. Коли ж не дасться цього зробити і не пов'яжусь з ним, то треба буде щось іншого придумувати. При цій нагоді може вдасться дещо розвідати про Ягора. Кравченко підвіз нас до електростанції, а далше ми пішли пішки на Березину. Коли я почав стукати до вікна, то нам сказали, що бояться відкривати, бо не знають, хто ми є. Заки домовились – пройшло трохи часу. Нам сказали, що тому три дні був Кравченко, робив сильну ревізію, побив старого, а інших ставив під стіну, лякаючи, що застрілить. Господарі просили, щоб в них не квартирувати, бо вони бояться. Ми відійшли з нічим до Сапанова. Подорозі стрінули фіру і скрилися. В темноті ми зауважили, що їхало шістьох озброєних людей. Ми догадалися, що це Якір. В Сапанові ми зайшли до Мішки, але не застали його, бо, за словами сестри, він повів пасти коні. Ми вийшли з Сапанова в поля і заквартирували біля корчів в хаті. Юрко надумався і рішив, що Кравченка треба трохи погонити по свіжій росі. Ще сонце не зійшло, як він побіг на електростанцію і телефонічно викликав Кравченка. Цей моментально приїхав. Юрко сказав, що Якір заквартирував в Сапанові і можна буде його зловити. Кравченко заальярмував школу МВД і всі поїхали на облаву до Сапанова, але нікого не знайшли. Вечором ми пішли до Крем'янця і вступили до Комарова. Тут розказали про все і прийшли до спільного висновку, що з Мішкою чи Грибенком вже не вдасться пов'язатися. Ми відійшли з тим, що як нас треба буде, то він нас покличе.

Два дні ми сиділи спокійно. На третій – я пішов до Юрка і довідався, що Савчука арештували. Коли повернув до хати, то жінка сказала, що був Комаров і казав, щоб зброю поховати, а самому вийти з хати, бо завтра вони з Савчуком прийдуть до мене на ревізію. Рано я пішов до Юрка. Біля десятої години, рано, я побачив (від Юрка видно мій будинок), як большевики виходять з мого подвір[']я.

Вечором Юрко пішов до "буди" запитати, чи він не може забрати трохи Савчукових книжок. Йому відмовили.

Яких три тижні нас не викликали. В тому часі переводилась ліквідація "мельниківської" сітки.

Арештовано і досі не випущено:

1. Савчук Олександра
2. Шеремету Максима
3. Шевчука Степана

Арештовано і випущено:

1. Шеремету Сергія
2. Лукашука Гаріона
3. Волинця Івана
4. Волинець Лену
5. Волинець ... (батька повісили повстанці)
6. Олексюка Олександра
7. о. Захарія
8. Мартошку

Про ці арештування не можу сказати нічого певного, бо відомості одержував з різних джерел. Трохи довідався від Комарова, а решту одержував від цивільних людей. Про інших, які належали до нашої організації, не можу сказати, чи вони були арештовані, чи ні.

У зв'язку з арештуваннями Юрко одержав доручення піти в "підпілля". Цю ліквідацію переводив Міщенко і Конопльов (р. VI, п. 1) при кінці травня 1947 р.

Ліквідація почалась від о. Захарія. Він, Закаржевський (р. VII, пункт 15), доктор Полушкін (р. VIII, п. 53) і Савчук пили в одному ресторані. В п'яному стані др. Полушкін крикнув: "Перекажіть синам Бандери, що я також козак". На другий день о. Захарій вже сидів в тюрмі. Правдоподібно, слідуючого дня під школу Медінституту під'їхала автомашина, в якій були Конопльов, Міщенко і Комаров. Всі зайшли до канцелярії завшколи, де Комаров зажадав каталогів успішності учнів. Переглянувши їх, вичитав всіх учнів того класу, до якого ходив Савчук, питаючи кожного зокрема, чи є присутній в школі. Пізніше попросили, щоб викликати Савчука. Директор послав одного ученика по Савчука, але його не було в школі, він пішов на базар. Послали туди другого ученика Олексюка. Цей віднайшов його і сказав, що за ним питають з МГБ. Савчук тоді мав при собі більшу кількість [гр]ошей, які передав Олексюкові, а сам зайшов до канцелярії завшколи. Тут його арештували. За цей час одна дівчина, Божкевич Люба (р. VIII, п. 54), побігла на квартиру Савчука і почала шукати за нелегальними речами, щоб їх заховати. Дещо вдалось їй скрити. З арештованим Савчуком зайшли на його квартиру і зробили стислу ревізію. Під ліжком знайшли якісь папери. Його відставили на ГО МГБ. Тут правдоподібно сконфронтували з о. Захарієм і Савчук заломився. На другий день Савчук привів до мене большевиків. Комаров, йдучи до мене на ревізію, взяв

зі собою диску від автомата, ленту від кулемета з кількома набоями і рукопис листівки Савчука. Прийшовши на моє подвір[']я, Савчука залишили під хатою, а самі пішли до середини і почали робити ревізію. В пивниці трохи постріляли і вийшли на двір. Комаров, будучи на стриху, набрав багато різних зошитів і паперів чистих, зверху обвинув листівкою Савчука, і вийшов надвір. Крім “нелегальної літератури” в руках мав також ленту від кулемета з набоями і диску від автомата. Савчук і сусіди це все бачили. Пізніше арештували мою жінку і відійшли в ГО МГБ. Вечором її відпустили. Про це все я довідався частинно від Юрка, а решту від Комарова та моєї жінки. Як проходили арешти інших людей, я не орієнтуюся.

Одного дня прийшов до мене Комаров. Тоді якраз був Юрко. Комаров сказав нам зібратися, взяти зброю і йти з ним. В “буді” ми посідали на автомашину і поїхали на станцію. З нами їхав Кравченко і Комаров. На станції стрінули ми капітана Сергеева (р. VI, п. 12) і ще двох чи трьох незнайомих. Кравченко повернув до Крем'янця. Ми всі пішли до Сапанова, де біля млина, в житі, зробили засідку на Ягора. Цілу ніч ми пролежали, але нікого не бачил[и]. Перед світанком ми оба з Юрком пішли, на доручення Комарова, до Мішки, а тамті повернули в Крем'янець. Юрко зайшов до хати і запитав за Мішкою. Його не було дома. Сестра сказала, що його вже кілька днів немає, бо поїхав в Карпати на курси. Ранком ми повернули на наше старе місце в жито біля корчиків. Там пересиділи до вечора. Ідучи в сторону Крем'янця, ми поступили до Туницького на Березині. Туницький якраз кінчив робити бочку. Закуривши, старий розповів мені, що Якір приходив з шістьма хлопцями, роззброїв Грибенка і арештованого кудись повіз. Пізніше Грицькові вдалось втекти з[']рук Ягора. Туницький твердив, що Грицька – Грибенка віддав в руки бандерівців Мішка. На моє питання, звідки він про це знає, старий не хотів відповісти. Я просив його, щоб він пов'язав мене з Грицьком, однак цей сказав, що взагалі не знає де Грицько тепер може бути. Ми попрощалися з Туницьким і пішли в сторону Крем'янця. Перед станцією ми стрінули Кравченка з бійцями, він чекав на нас. Ми посідали в автомашину і від'їхали до “буди”, а бійці пішли до казарм. В “буді” з нами говорив Кобазів. Я розповів йому про все і він, записавши це, відпустив нас додому з тим, що за два дні маємо зайти до Комарова.

IV. СПРАВА БОГУНА

В означений день я прибув на квартиру Комарова, куди прийшов Міщенко і дав мені доручення, щоб піти в Дедеркальський район і

повести розвідку за Богуном і постаратися з ним пов'язатися. До помочі обіцяв мені дати ще одного чоловіка. На слідуючий вечір я мав чекати в себе, куди він прийде і ми разом поїдемо в Тетильківці.

Слідуючого вечора прийшов до мене Комаров і сказав, щоб збиратися, бо поїдемо в[ ]дорогу. Юрко тоді був в мене. Ми позбиралися, взяли зброю і вийшли на шосе. Тут ми почекали, а Комаров пішов по того третього, що мав з нами їхати. Комаров нас попередив, що цей чоловік може сам сюди прийти, бо знає місце, де ми маємо з ним стрінутися. Крім цього подав нам опис його. На Комарова ми мали чекати до дванадцятої години, а якщо він до того часу не прибуде, то можемо вертати до себе. За хвилю надійшов незнайомий, він був тільки в маринарці, ми домовились і я дав йому шинелю, яку Комаров казав взяти для нього. Ми почали говорити про різні справи. Він питав, чи тут даються взнаки бандерівці, бо близько Тернополя, то добре в'їдаються большевикам в шкуру. Потім почав оповідати анекдоти, які мали протибол[ь]шевицький характер. Крім цього говорив, що сам є з Підкарпаття, що його взяли до агентурної роботи зі школи, та, що кінця тій роботі не видно, а будуть гонити до того часу, поки взагалі не заженуть. Так ми говорили до півночі. Пізніше пішли спати з тим, що вечором слідуючого дня знова зійдемося в тому самому місці.

В означений час ми вийшли в це саме місце. Незнайомого вже застали і він сказав, що Міщенко зараз повинен прибути автомашиною. За хвилю під'їхав Міщенко.

– Андрей, на бери кріса, пістолю і сідайте в машину – крикнув Міщенко.

Ми довідались, що наш новий співробітник називається Андрій (р. VII, п. 1).

Нас підвезли Шумськ[им] шосе до того місця, де звертає дорога до Людвищ. Звідси провели через ліс аж під Тетильковецькі хутор[и]. Ми розійшлися з тим, що в разі потреби до Крем'янця прийде Юрко або Андрій. Означеного часу повороту нам не дали. Ми зайшли до Мартошки, де заночували.

Слідуючого дня рано, я перейшов (без зброї) до Наталки Мельник (р. VII, п. 16) і запитав чи вона передала грипса до Богуна (давніше я передав записку через неї до Богуна, що хочу з ним зустрітися). Вона казала, що записки ще не передала. Я попросив, щоб вона таки вислала її до адресата. При цьому Наталка оповідала, що вчора чи передвчора вона була в Антошка Сідловецького (р. VIII, п. 55) і там правдоподібно є Богун, бо Антін не хотів її пустити до клуні. Вечором ми оба з Юрком пішли до Вілії до жінки Богуна Ольги

(р. VIII, п. 56) і хотіли з нею говорити, але вона сказала, що нас не знає, вночі не хоче з ніким стрічатися і тому нам дверей не відкриє. Я запитав де мешкає Антон Сідловецький. Ольга відповіла, що в другій хаті нижче. Тоді ми зайшли до Сідловецького. Я викликав його на подвір[']я і сказав, що він являється дво[ю]рідним братом моєї жінки матері, що я тепер скриваюся і хочу бачитися з Богоном, який давніше переховувався в мене. Згадав також, що перед хвилиною я був в Ольги, але вона не знає мене і не хоче говорити з нами. Антін признався, що знає, хто я такий, і чув про те, що в мене переховувався Богун, але де тепер він є, не знає. Бачив Богуна, але вже давно. Я попросив його, що в разі, як стринеться коли з Богоном, то нехай скаже, що я хочу конечно з ним зустрітися. Антін обіцяв це зробити. Від нього ми пішли до Наталки. Я ще раз просив її, щоб вона при найближчій нагоді передала записку до Богуна. Звідам ми пішли до Мартошки.

Слідуючого дня Наталка прибігла до нас і сказала, щоб йти з нею, бо хтось мене кличе. Я пішов до неї, перебрався в селянський одяг і з братом Наталки Максимом пішов до села Вілії, де стрінувся з жінкою Богуна Ольгою. Ї[ї] я сказав, що в мене колись скривався Богун, і я хочу з ним стрінутися.

– Ви не дивіться, що люди і Богун говорять, що я працюю з большевиками. Хто б я не був, сексот чи ні, ви, будь ласка, передайте до нього цю записку (записку я взяв від Наталки) – говорив я до Ольги.

Вона взяла грипса і приобіцяла, що як буде мати можливість – передасть. Від неї я пішов до Максима, роздягнувся і вже хотів йти до Мартошки, але Наталка задержала мене і сказала, що вона вчора стрічалася з Богоном у Вілії біля ремізи. З ним було 8 хлопців. Богун не мав часу з нею говорити, бо спішився до кравця, де мав шити штани. Я повернув до Мартошки і про все розказав Андрієві. Цей настрашився, сказав, що “це не шутки, вони (себто бандерівці) можуть нас знищити” і забрався та побіг до Крем’янця повідомляти Міщенка. Перед його відходом ми умовилися, що ніччю вийдемо на стрічу в те місце коло стовпа при дорозі, що йде з Вілії на лісничівку. Вечором ми оба з Юрком пішли в ліс. Коло півночі надійшов Комаров, Міщенко, майор Торішній з УМГБ (р. VI, п. 4), з яким я познакомився, та група бійців. Міщенкові я розказав про все, що розвідав і що робив до того часу. Цей запитав мене, де мешкає Романова (р. VIII, п. 57) сестра. Я сказав, що вона живе недалеко від Наталки, а що робить Роман і де він тепер перебуває, не знаю. Тоді Міщенко розложив карту і почав питати, в який спосіб, на мою думку, найкраще перевести облаву. Я сказав, що тут краще орієнтується Юрко, вони покликали під розпростерту палатку Юрка і він пояснював їм терен та розположення села. Пізніше

Торішній відкликав Міщенко і вони щось між собою говорили. Потім мені доручили з кількома бійцями залишитися на місці, а Юрка забрали зі собою показувати терен. Над ранком прийшов до мене Комаров і сказав, що я маю залишитися через цілий день в лісі, перед вечором прийде до мене Юрко, ми повернемо до Мартошки, там переднюємо, розвідаємо, які будуть поголки між людьми по облаві і вечором прийдемо до Крем'янця.

На слідуєчий день перед вечором я, від Мартошки, перейшов до Наталки розвідати, що нового в околиці, вона сказала, що була облава, їздили кіньми по полях, але нікого не зловили. Я повернув і ми оба з Юрком подались до Крем'янця. До Комарова я зайшов сам. Тут побачив на столі горілку, яйця і пачку грошей. На мій запит, що це таке, Комаров відповів, що йому принесли хабара, але він не хоче ним користуватися, бо це заборонено, і можуть судити. Він написав акт і сказав, що передасть це все на державу. Потім Комаров оповів мені, як проходили арешти Савчука і других. В час нашої розмови зайшов Міщенко. Він, побачивши горілку, почав намовляти Комарова, щоб він дав йому цю горілку, бо він хоче зараз разом її випити. Комаров погодився, але під тою умовою, що Міщенко це бере на свою відповідальність. Так ми випили водку і з'їли яйця. Після цього Міщенко вийняв з кишені один аркуш паперу і розкривши його почав мене питати про деяких людей, як Барнай Боніфат (р. VIII, п. 58), Довгаль Іван (р. VIII, п. 59), Петровський М. (р. VIII, п. 60), Медвецький (р. VIII, п. 61) й інших, але ці прізвища були мені не знаомі і я їх не запам'ятав. Всіх було около 10 прізвищ. Міщенко читав їх персоналії і опис осіб, а я потверджував чи додавав свої завваги. Як пригадую собі, то описи осіб були дуже точні, включно до будови лица, носа, губ і т.п. Міщенко пояснив мені, що це люди, які походять з Крем'янецького району і тепер є на еміграції. Тут утотожнюється їх особи і висилається до спеціального відділу МГБ, який займається викраданням інтересних об'єктів. До списка я подав заввагу, що Барнай і Довгаль походять не з Крем'янецького, а Шумського району. Про інших я міг мало сказати, бо знав їх ще сперед німецької окупації, однак зауважив, що відомості і описи тих осіб були так вірні і точні, що я дуже мало що додав. На аркуші паперу, який читав Міщенко, я зауважив знак "Н – 2 УМГБ" і "№52". Крім цього була дописка: "Совершенно секретно" і щось червоним олівцем, але мені не вдалось того відчитати. Пізніше Міщенко пропонував мені роботу за кордоном, але я не погодився.

– Якщо маєш знакомих за кордоном, то ми вишлемо тебе туди на спеціальну роботу. Зголосимо це до начальника "Второго отделения" і він цю справу полагодить – запропонував Міщенко.

Я не погодився на таку роботу. Дальше Міщенко питає, чи операція на Савчукову групу, на мою думку, добре проведена. Я сказав, що добре проведена, бо “аж пальці видно”. Найгірше це, що я тепер до певної міри розшифрований. Міщенко потішив мене тим, що давніше я був більше розшифрований. Коли Міщенко закінчив зі мною ділові справи, я сказав, що від голови Тетильковецької с/ради хтось з працівників МГБ взяв хабара. (Про це я довідався від мами Юрка). Міщенко відразу скочив і запитав, хто це міг зробити. Я сказав, що хтось з тих, що переводили арешти людей, зв’язаних зі справою Савчука.

– То значить, що або я, або Конопльов – сказав Міщенко.

Я потвердив. Тоді Міщенко дав мені завдання розвідати цю справу і вияснити, хто взяв хабара від згаданого голови с/ради. Коли Комаров вийшов, Міщенко сказав:

– Як ти думаєш, невже я пожертвував би своїми “отличиями”, своєю зарплатою, щоб піти на таку підлість і взяти якогось там хабара.

Я відповів, що не знаю як та справа мається. Факт залишається фактом, що хтось хабара взяв. Коли Комаров повернув, почав “натягати” Міщенка, що він взяв гроші від голови, а не поставив хоч кілька літрів пива. Міщенко заперечував, і твердив, що він хабара не брав. Розмова закінчилася тим, що за два дні я мав прийти до Комарова разом з Юрком.

В цих двох днях нічого помітного не відбулося.

В умовлений день ми прийшли до Комарова, але його не застали. Чекаючи на нього, ми сіли грати [в] карти з його жінкою. По деякому часі Комаров прийшов і ми почали говорити про Міщенка:

– Чого цей “большой пан” закликав вас сьогодні – [в’]їдливо говорив Комаров.

За хвилю ми почули, що хтось сильно гримає в двері. Комаров казав нам вийти в другу кімнату, а сам пішов до дверей. Увійшов Міщенко і ще якийсь незнайомий. Оба були дуже п’яні. Міщенко запитав за нами. Комаров сказав, що були, але вже відійшли.

– Яким правом ти їх відпустив? Я ж казав, що вони мають тут чекати. Хто тобі на це дозволив, щоб відпускати моїх людей? – кричав Міщенко.

– Як ви так ставите питання, то я ані вас, ані ваших людей не знаю – скочив собі Комаров.

Так сперечалися яких п’ятнадцять хвилин. Остаточно Комаров покликав нас обох з Юрком і ми увійшли до кімнати і посідали біля стола. Міщенко і незнайомий не могли на ногах вдержатися. Міщенко запитав чи я ходив в Дедеркальський район. Я відповів, що не можу бути в одному часі і на стрічі, і в Дедеркальському районі.

– Тоді, скажи мені, Петро, як би зловити Богуна. Якщо тобі потрібно грошей чи війська, то кажи, ми все поладимо, тільки щоб якось зловити Богуна – говорив Міщенко.

Я відповів, що не маю, наразі, змоги з ним пов'язатися. Міщенко, по-п'яному, кілька разів по[в]ертав до тієї самої теми і це мене так випровадило з рівноваги, що я зі злістю почав питати Міщенка, чого він від мене хоче. Прецінь, він до того часу міг переконатися, що я щиро беруся до роботи, а тут виходить, що я кручу. Пізніше Міщенко причепився до мене, чому я не дивлюся йому в очі. Між нами вив'язалася суперечка, яку припинив Комаров. Він, до того часу, насуплений сидів при столі і барабанив пальцями. Коли Міщенко вже надто придирався до мене, він до нього звернувся:

– Капітан, чи ви прийшли сюди сваритись, чи поладжувати справи. Чого ви до нього причепились. Та якщо ви так будете поводитися, то він взагалі не схоче з вами говорити.

Жінка Комарова також втрутилася і сказала, що йому (Міщенкові), як представникові “советской власти” не випадає так поводитися, а вона зі своєї сторони не дозволить, щоб тут заводилися бешкети, бо вона є хозяйка дому і не стерпить “безобразия”. Міщенко трохи заспокоївся. Ми остаточно домовилися, що я піду до Тетильковець слідуєчого дня і маю повести розвідку про Богуна, та перевірити як справа мається з грішми, які дав голова с/ради комусь з емг[е]бістів. Юрко мав також зі мною піти. Він продовж цілої суперечки сидів збоку і сміявся. Міщенко почав пр[о]щатися. Поперевертав крісла і наробив багато шуму, бо ногами ледве рухав, такий був п'яний. Коли вони відійшли, я запитав Комарова, що це за незнайомий був. Цей відповів, що це один лейтенант з міністерства, великий дурень, а приїхав сюди і показує великого знавця по боротьбі з бандерівцями. Я запитав, що зробити, чи їхати зараз до Тетильковець і запитати голови с/ради про гроші, чи зачекати до завтра. Комаров порадив їхати ще сьогодні ніччю, бо Міщенко напевно схоче його попередити, щоб голова нікому до цього не признався. При цьому сказав, що завтра вечором він буде також в Тетильківцях і я повинен прийти на старе місце, біля стовпа, на стрічу. Ми попрощалися і відійшли. Юрко пішов додому з тим, що завтра днем має прийти до Мартошки, а я сів на ровер і поїхав до Тетильковець. Заночував в Мартошки, а перед вечором, слідуєчого дня, викликав, через Мартошку, голову с/ради Лукашука. Заки він прийшов, то до мене долучив Юрко. Лукашук на моє прохання оповів, як проводився його арешт. Він сказав, що йо[му] багато коштує це, що він є звільнений.

– Савчук все сказав – говорив Лукашук. [–] Мене викликали до слідчого Міщенка. Цей капітан сказав до мене: “Знаєш голова, ти хочеш жити, але я також хочу жити. Якщо даєш мені десять тисяч карбованців, то я тебе звільню.” Я на це погодився. Пішов додому, взяв п’ять тисяч, які в мене були, бо невістка корову продала, а чотири тисячі шістсот позичив у фінагента в нашому селі. Ідучи до Крем’янця з іншими людьми, які мали свідчити на Савчука, я показав їм на кишеню і сказав: бачите, в мене в кишені є, але як мене не пустять, то всі будете знати, які вони брехуни. В Крем’янці я дав ці гроші Міщенкові і він мене звільнив. Коли це недавно була облава, то Міщенко прийшов до мене з чотирма воєнними і сказав, щоб дати обідати. Я поставив літру горілки, дав наїстися, а Міщенко потім каже до мене: “Ну, голова, ти повинен мені віддати довжок” і показав пальцями, що йому йдеться про гроші. Я побіг до сусіда і позичив чотиреста карбованців [та] віддав йому решту. Хай вони з[г]о[р]ять, навіть тих чотири сотки не подарував.

На моє питання, чи щось питав його Міщенко, голова відповів, що більше нічого не питав.

– А підпису не брали, голова? – запитав я.

– Краще не питайте – відповів Лукашук.

Я догадався, що він підписав заяву.

Вечором ми оба з Юрком пішли до ліса на стрічу. По годині часу прийшов Міщенко, Комаров і около 10 бійців. Міщенко запитав, чи я був з головою с/ради. Я відповів, що його не було дома і я не міг з ним зустрітися. Коли Міщенко віддалився, я відкликав Комарова і про все йому розказав. Цей порадив мені дальше мовчати, а коли повернемось в Крем’янець, він це все передасть начальникові Кобазіву.

– Я думаю, чого Міщенко так цілий день наполягав, щоб їхати в Тетильківці. Він напевно хотів попередити голову, щоб він нікому про це не говорив – закінчив розмову Комаров.

Ми з Юрком залишилися, а большевики пішли на засідку до Вілії. На відхідному Комаров сказав, що вони будуть на хуторах, які належать до Людвищ, під лісом, і як треба буде, то нехай Юрко прийде туди.

Коли ми прийшли до Мартошки, то вона сказала, що недавно чула, як в житі хтось кашляв. Рано вона пішла на подвір[’]я і зауважила, що недалеко її хати в житі є кубла. Значить, хтось робив на нас засідку. Рано ми повели розвідку і довідалися, що це оперативник Шишін з Шумська туди ходить і тепер також квартирує на хуторах біля Людвищ. Юрко пішов до Міщенка, щоб його про це повідомити. Ми боялися, що нас можуть постріляти цілком випадково. Видно Шишін

довідався, що якісь (себто ми) заходять до Мартошки і тому робив засідку. Міщенко сказав Юркові, що вечором буде біля Мартошки на краю ліса і коли зауважить Шишіна, то договориться, щоб він не мішав в роботі.

В тому часі, як Юрко ходив до Міщенка, я пішов до ліса і там зустрівся з Наталкою Мельник. Через неї я передав ще одну записку до Богуна, що хочу з ним стрінутися. Після того прийшов до мене Юрко і я розказав йому, що в селі є Сорокін (нач. Дедеркальського РО МГБ), знайшов якусь порожню криївку на цегольні і дальше робить в селі труски (про це я довідався від Мартошки ще рано). Тоді Юрко порадив, щоб ще раз йти разом до Міщенка і про це розказати. Це вже було перед заходом сонця. Ми пішли на хутор[и] і про все розказали. Міщенко злостився, що йому перешкаджають в роботі. Після цього ми повернули до Мартошки, взяли зброю і вийшли на край лісу. Міщенко вирішив, що не може тут що[-]небудь робити, бо йому мішають з Шумська і Дедеркаль, і доручив всім відходити в Крем'янець. Комаров запропонував, щоб трохи постріляти, заспівати "Ще не вмерла Україна" і тим настрашити Сорокіна та Шишіна. Ми всі пустили по одній серії і відійшли. Гимну не співали. Пізніше ми бачили в тому напрямі ракети і стріли. Сорокін, як видно, шукав за тими, що перед хвилиною стріляли. Зайшовши в Крем'янець, ми пішли спати.

Слідуючого вечора я зайшов до "буди", де стрінувся з Кобазівим. Він відразу запитав мене, як мається справа з грішми, які взяв Міщенко. Я розказав так, як мені говорив Лукашук. Кобазів це все записав і я підписався. Пізніше підполковник казав мені йти до Міщенка, бо він хоче зі мною стрінутися. В Міщенка я попідписував звіти проведеної роботи, які він виготовив. Пізніше він питав мене про Чубка і Романа і радився, як їх можна накрити. Я сказав, що тих людей не знаю і не можу братися до їх розробки. Дальше Міщенко торкнувся справи Богуна і зпитав, чи Наталка правду говорила, що бачила Богуна. Я сказав, що це, на мою думку, неправда. Відносно Богуна я запропонував, щоб зачекати, може він таки відповість на ці всі записки. Пізніше Міщенко запитав, чи я не міг би порадити як взятися за справу Якора. Я відповів, що до нього навіть не думаю братися, бо там ще гірше, як з Чубком чи Романом. На цьому наша розмова закінчилася. Я мав прийти до Комарова за пару (два) днів. Повертаючи з "буди", я стрінувся з Комаровим, який також йшов додому. Я почав жалітися йому, що Міщенко придирається до мене і вимагає таких речей, яких я не в силі виконати. Комаров сказав:

– Вони всі такі. Я також потрапив би написати директиву, але попробуй прийти сюди і зроби те, що в ній вимагається. В області

навчилися тільки вимагати. “Большое начальство” – додав він з іронією.

Я запитав, як вони думають розв’язати справу грошей, які взяв Міщенко. Комаров сказав, що цілком просто: арештують Лукащука, а тоді він сам скаже: “За що ж ви мене арештуєте, коли я вже викупився”.

За два дні я прийшов до Комарова, але Міщенка не було, бо чогось поїхав до Почаєва. Я сказав Комарову, що, в такому разі, треба сидіти дома і чекати аж поверне Міщенко.

– Ні, краще таки піти в Тетильківці і дещо розвідати. Може, якраз, щось нового довідаєтесь про Богуна. Коли він ще не відписав, то треба ще раз до нього вислати записку – відповів Комаров.

Не пригадую, чи він назначив день, коли маю до нього зайти.

Я пішов до Мартошки сам. Вона розказала, що голова с/ради Лукащук казав ї[й], що його викли[кав] Міщенко і питав чому голова оповідав мені про те, що він (Міщенко) взяв від нього гроші. Лукащук висловився перед Мартошкою, що видно цей, що тоді говорив з ним в неї, має зв’язок з большевиками, коли вони так точно про все знають. Вечором я перейшов до Наталки і запитав чи передала попередню мою записку. Вона сказала, що передала. Тоді я написав ще одну записку і залишив в неї. Від Наталки я нічого не довідався.

Коли я повернув до Крем’янця, то це переказав Комарову. Він сказав, що сподівався, що Міщенко таке зробить. Потім Комаров дав доручення, щоб, під якимсь претекстом, взяти від голови розписку, що Міщенко дійсно взяв від нього десять тисяч карбованців. Тоді можна буде написати про те в міністерство. Я сказав, що це майже неможливе до виконання. Голова, знаючи, що я працюю в МГБ, не прийде до мене на стрічу. Комаров таки вимагав, щоб я це зробив. Я мав за два-три дні зайти до нього, він дасть мені пароль на кілька днів і я піду в Тетильківці.

В означений день я прийшов до Комарова. Він дав мені на сім днів пароль. В Тетильківцях я мав постаратися пов’язатися з Богуном і крім цього, як десь стріну Анну Брацлавську або Гапку Синюк, то повинен їх постріляти. Вони, за словами Комарова, часто заходять до Тетильковець і їх можна зловити. Справи одержання розписки від голови с/ради Комаров більше не заторкував і я не реалізував її.

До Тетильковець ми пішли оба з Юрком. Заквартирували в Мартошки, а на другий день пополудні я сам пішов до Наталки запитати чи не було Богуна. Вона сказала, що чула від людей, що Богун пішов на Завалля (хутор[и] за В. Фільварками). Повертаючи від неї я стрінув Кондратюка Олександра (р. VIII, п. 62), який сказав мені, що є Богун і хоче зі мною бачитися. Переказував через нього (Кондратюка),

щоб я задержався кілька днів – він пов'яжеться зі мною. Я повернув до Мартошки і розказав це Юркові. Слідуючого дня ранком ми вийшли до лісу. До нас прийшов брат Юрка Толік (15-16 років) і приніс зелених ще яблук. За деякий час ми почули, що хтось до нас іде. Толік сховався, а ми заждали і побачили Кондратюка. Цей відкликав мене і сказав, що до мене є записка, хтось положив її в нього на клямці від дверей. Я почав сміятися, і запитав, чи це від Богуна. Кондратюк сказав, що від Богуна, але цієї записки не має зі собою, а залишив в хаті. Ми домовилися, що я зажду на краю ліса, а до мене хтось з його родини винесе грипса. По двох годинах чекання, вийшла дочка Кондратюка і принесла записку. Богун писав, що також хоче зі мною стрінутися, попереджував, щоб до Наталки не заходити, бо він її вже давно оминає, що записки можу посилати через Кондратюка, і, що вкортці ми стрінемося. Я зараз написав відповідь і ми повернули до Мартошки, де заночували.

На другий день я пішов в ліс, де стрінув Кондратюка і передав йому записку до Богуна. Вечором ми оба з Юрком повернули до Крем'янця.

При цьому хочу ще зазначити, що з Кондратюком я був давніше знакомий. З ним запізнався через Мельника Максима. Від Кондратюка я брав дрова, а Максим відвозив їх до мене додому.

Крім цього, забув я сказати, що в тому часі, як я ходив до Ольги (жінки Богуна), мені Наталка порадила, щоб написати до Лукашука, щоб він зібрав для нас грошей. Я записку написав і дав Наталці. По деякому часі Наталка принесла мені 1300 крб. Тими грішми ми оба з Юрком поділилися. Своїм зверхникам я про це нічого не говорив.

Повернувши до Крем'янця, я пішов до Комарова і про все йому розказав та дав записку від Богуна. Він сказав, щоб йти додому і чекати на дальше його рішення.

По кількох днях Комаров вислав мене знова до Тетильковець і дав доручення якнайшвидше стрінутися з Богуном.

– Роби як знаєш, тільки приспіши з ним стрічу – говорив Комаров.

Коли б я довідався щось цікавого, то мав зайти до нього на квартиру.

Не пригадую, чи зі мною до Тетильковець тоді ходив Юрко. Були випадки, що я сам ходив, але було й так, що оба ходили. Від Мартошки пішов я до Кондратюка, але Богуна не було. Тоді я написав записку і передав до нього через Кондратюка. Підчас розмови Кондратюк сказав мені, що він має можливість дати мені документи. У Вілії є Кравець Данило (р. VIII, п. 63), якого брат недавно помер, отже можна

його документами користуватися. Я попросив, щоб Кондратюк покликав Кравця до мене, я його попрошу, щоб він дав мені ці документи. На слідуючий, правдоподібно, день я стрінувся з Кравцем і він передав мені військову книжку свого помершого брата. На мою завагу, що їх добре було б дати Богунові, Кондратюк сказав, що ці документи не підходять для Богуна, а він постарається йому другі, кращі документи.

Повернувши до Крем'янця, я зайшов до Комарова і про все позвітував. Одержаний від Кравця документ я показав йому, але не хотів сказати, де його взяв. Комаров на цьому не настоював, щоб я признався де взяв військової книжки. На яке прізвище документ був виданий – Комаров бачив. Після того розмова завелась на тему мого звільнення від агентурної роботи. Комаров приобіцяв, що як розроблю справу Богуна, то він мене звільнить. Я пригадав йому, що він вже раз обіцяв таке перед розробкою “мельниківської” організації, але свого слова не додержав. Комаров засміявся і нічого не відповів. Дальше він радив, щоб звернути увагу на Кондратюка. Якщо через нього можна висилати записки, то значить, що Кондратюк особисто в'яжеться з Богуном, або Богун десь близько перебуває. Тому треба добре розвідати цю справу. Наталку треба залишити, а держатися тільки Кондратюка. Розійшлись ми на тому, що через кілька днів я знова мав піти до Тетильковець.

Коли я прибув до Мартошки, то знову зайшов до ліса і стрінувся з Кондратюком, який передав мені другу записку від Богуна. В ній писав Богун, що покищо не може стрінутися, бо загрожений терен, але в будучому це якось полагодиться. Сьогодні не пригадую точно змісту цієї записки.

Зі запискою я повернув до Крем'янця і сказав, що правдоподібно, Кондратюк не має безпосереднього зв'язку з Богуном, а записки передає через другі руки і тому тяжко буде через нього відшукати Богуна. Найкраще, коли будемо чекати аж сам Богун прийде. Це було в перших днях липня 1947 р. До того часу ми з Юрком зліквідували Гапку Синюк і почали розробляти справу Брацлавської Анни. Це тривало до жнив. Коли Анна Брацлавська втекла з рук МГБ, Міщенко послав мене в Тетильківці розпитати за нею і рівночасно довідатися, як справа мається з Богуном. Вечором я мав ждати на шумськ[ому] шосе в тому місці, де скручує дорога до Людвищ.

В Мартошки я довідався, що Брацлавська була в селі, але кудись пішла. Про Богуна нічого нового не довідався. До нього я написав відповідь на попередню записку і передав через Кондратюка. Вечором вийшов на означене місце стрічі. Зі мною був Юрко. За деякий час

над'їхала грузова машина, повна воєнних. Там був також Міщенко і Плонський (р. VI, п. 20). Я запитав М[і]щенка, куди ми їдемо. Він сказав, що треба обробити одно діло, і, дуже можливо, що вб'ємо одного медведя, ще кращого як Богун. Над ранком заїхали ми до В. Дедеркал. Міщенко запровадив нас на квартиру Сорокіна, де ми мали відпочивати. По деякому часі приїхала якась автомашина. Рано ми побачили, що перед гаражем лежить два трупи. Пізніше Сорокін оповідав, що це заступник Гонти (р. VIII, п. 64) і редактор. Сорокін питав мене, чи це може бути дійсно редактор, чи тільки псевдо. Я сказав, що не знаю як це розуміти. Біля одинадцятої години зайшли до нашої кімнати якийсь підполковник (високий, сивий, худощавий, около 45 років, острій ніс, зуби рідкі, з правої сторони нік[е]левий зуб в горішній щоці, голос м'який, на лівій руці обручка), Сорокін, Науменко (оперробітник РО МГБ) і Горбатов (також оперробітник РО МГБ). По кількох словах привітання підполковник сказав:

– Давайте, розробимо декілька варіантів ліквідації бандитів – Мухи і Славка. В одному місці ми маємо можливість сконтактуватися з тими бандитами. В мене є чотири варіанти реалізації цього питання. В одному селі є зв'язкова. До цієї зв'язкової ми вишлемо з вами (звертаючись до нас обох з Юрком) одну дівчину, яка вас сконтактує. Ця зв'язкова повинна вас завести до другої зв'язкової на інше село. Остання, повинна вас пов'язати з Мухою. Зв'язковим дівчатам ви скажете, що вас прислав надрайоновий провід ОУН.

Я відразу перебив йому і сказав, що я не знаю ані одного псевда з надрайону. Тоді підполковник сказав, що можу назвати себе Руденком (р. VIII, п. 65), або, що я є посланий від Руденка. Тоді я сказав, що дівчата можуть особисто знати Руденка.

– А чого там дівчата на зв'язку мають допитуватися чи приглядатися до вас. Ви йдете до Мухи і все. За вами буде посуватися група бійців і коли будете недалеко коло криївки, то поставите відповідний знак і ми накриємо Муху. Другий варіант: не зачіпаємо першої дівчини, яка колись була зв'язковою, а тепер працює в районі, але самі йдемо до першої зв'язкової. Там ви з нею стрічаєтесь і кажете те саме, що я попередньо вам сказав.

Я відразу опрокинув цей варіант підполковника і сказав, що ця зв'язкова ніколи не повірить в моє говорення. Тоді підполковник висунув третій підхід:

– Йдете безпосередньо до тієї останньої зв'язкової. Ми будемо скриті, а ви оба з Юрком заходите до неї і стараєтесь домоворитися.

Я знова сказав, що з того нічого не вийде з тих самих причин, що попередньо.

– Тоді ми застосуємо четвертий варіант. Ви з Юрком йдете до останньої зв'язкової і стараєтесь з нею домовитися. Коли вона не схоче йти до Мухи, тоді ви арештуєте її під маркою СБ, провадите до криївки і на підставі того, що вона три рази підписала заяву співпраці з нашими органами, розробляєте як сексотку. Вона, обороняючи себе, буде покликуватись на Муху чи Славка і запровадить Вас до них – виложив свій план підполковник.

Науменко сказав, що найкраще буде, коли нам вдалось би дістатися через першу дівчину на зв'язок до другої, а ця запровадила до третьої дівчини, яка пов'язала б нас з Мухой (Муха – підпільник, Славко – кущовий, *зам. 505*). Я на це погодився. Після цієї розмови вони всі вийшли з нашої кімнати. До вечора ніхто до нас не заходив. Їсти нам приносила жінка Сорокіна. Перед вечором я бачив як до хати Сорокіна заходив дядько Юрка – Володимир Максимчук (р. VII, п. 18). Вечором прийшов Міщенко і поговоривши хвилю про маловажні справи, відійшов. Так держали нас три дні. Останнього дня перед вечором знова зайшли до нас ті всі, що були разом з підполковником. Підполковник дав мені список селян, на яких я мав покликатися в розмові зі зв'язковими дівчатами і запитав, чи все зрозуміло з попередньої розмови. Я сказав, що зрозуміло все. Тут підполковник вияснив, що криївка вже є і Науменко знає, де вона знаходиться, та, що вечором поїдемо реалізувати четвертий план нашої роботи.

Вечором під'їхала машина і ми посідали до неї. Там вже було повно бійців. Перед Гриньківцями машина стала. З неї повискакували бійці і між ними дівчина, яка мала провадити нас на зв'язок. Це, як я почув від Науменка, була Надя (р. VIII, п 66). Я запитав Науменка, чи вона знає куди має нас провадити. Він сказав, що сам запровадить. Потім Науменко доручив мені пояснити Наді, яке її завдання. Я здивувався і спитав його, чи вона ще до того часу нічого не знає. Він потвердив. Тоді я відкликав Надю і сказав ї[й], що вона має запровадити мене до якоїсь зв'язкової. До розмови втрутився Науменко і сказав, що вона має запровадити нас двох до Нелі (р. VIII, п. 67) в Гриньківцях, постукати в вікно і викликати Нелю сказати, що вона привела двох людей на зв'язок. Ми пішли. Яких сто метрів від хати Нелі Горбатов з бійцями задержався, а нас троє (Юрко, Надя і я) пішло під хату. Тут не можна було добудитися. Юрко зайшов до стодоли і застав якогось чоловіка. Дядько сказав, що він місцевий. Щойно при його помочі нам відкрили двері і я ввійшов до хати. Зауваживши в ліжку дівчину, я запитав, чи вона Неля. Одержавши потверджуючу відповідь, я попросив, щоб вона зібралася, бо хочу з нею децю поговорити. Вона погодилася досить радо, зібралася і вийшла чогось

до сіней. За хвилю постукав до дверей Науменко. Я вийшов і від нього довідався, що Неля побігла кудись в село. По хвилині ми почули гамір і оклики Нелі: “Мене хочуть повісити!” Науменко післав мене, щоб її пр[и]вести додому і успокоїти. По довшому труді мені вдалось Нелю запровадити до хати. Тут я вияснив в якій цілі я до неї прийшов. Вона категорично заявила, що нікого не знає і нікуди вночі не піде з хати. Вговорювання Наді також нічого не помогли. Я вийшов на подвір[']я і сказав Науменкові в чому справа. Цей махнув рукою, казав викликати Надю і ми всі пішли вздовж села до Матвіївського лісу. Тут полягали спати і пробудившись почали розбирати вчорашню роботу. Я довідався, що це цілком хто інший мав з нами їхати, а не Надя, але ця інша дівчина пішла вбиратися і втекла, отже Науменко був змушений взяти Надю, яка вже яких 6 – 7 місяців ходила в тяжі.

Коло полудня приїхав автомашиною Сорокін, якийсь старшина без правого ока і ще один старший лейтенант. Сорокін дав нам доручення піти вечором до Лени (р. VIII, п. 68) в Матвіївцях і пробувати домовитись як повстанці, а коли це не вдасться, забрати Лену, запровадити до криївки і розробляти як СБ. Показувати місця мав Науменко. Недалеко біля криївки буде чекати Науменко і Горбатов, отже можна буде з ними консультиватися. Сорокін, давши такі розпорядження, взяв Надю і від'їхав. Пополудні було дуже гарячо, і я, як і другі, хотіли дуже води. Тоді Науменко порадив мені піти на один хутір під ліс і там набрати води, але попереджував, що там живе любовниця Мухи, отже, щоб мені хто голови не вкрутив. Я пішов на хутір. Тітка дала баночку води і я повернув до групи. Перед вечором ми поділилися на дві групи: Горбатов з одною групою пішов в невідомому напрямі, а Науменко, Юрко, я і 5 воєнних пішли в село. Недалеко перед хатою Лени я з Юрком пішов на подвід[']я, а решта залягли. Нам досить скоро відкрили двері, але Лени ми не застали дома. Мати сказала, що вона пішла до млина. Я пішов до Науменка і сказав йому, як мається справа. Науменко порадив, щоб, на всякий випадок, піти до одного куркуля, може вона там є. Ми зайшли знову оба з Юрком, але нам не хотіли відкрити дверей. За той час Науменко стрінув голову с/ради і разом з ним прийшов на подвір[']я. Голова постукав і коли сказав кілька слів, йому зараз відчинили двері. Я зайшов до хати і попросив дещо з'їсти. Господар сказав дочці, щоб подала мені їсти. Крім неї була ще одна дівчина. Коли я запитав старого, що це за дівчина, він відповів, що сусідня, прийшла баньки поставити, бо він хворий. Ми напились молока і я вийшов на подвір[']я та сказав Науменкові, що є якась дівчина, але чи це Лена – не знаю. Тоді Науменко запевнив мене, що це якраз Лена. Я зайшов ще раз до хати і

попросив, щоб вона вийшла, я хочу її децю розпитати. В сніях я сказав їй, що являюсь представником від Руденка і хочу їй децю сказати. Лена відповіла мені, що в них немає жодних Руденків і вона не має що зі мною говорити. Тоді я сказав, щоб вона одягнулася, бо піде з нами. Лена за хвилину вийшла і я взяв її попід руку та повів в напрямі, який показував Науменко. Він йшов кілька кроків перед мною. Коли ми зайшли до криївки, Юрко перший вліз до середини і зараз вискочив та сказав, що тут неможливо сидіти. Він пішов до Науменка і порадившись, ми пішли до Матвіївського лісу. Подорозі взяли ми кілька снопків і вже над ранком зайшли в корчі. Тут розтаборились і я почав допитувати Лену. Я був тільки сам з нею, а Науменко сидів недалеко в корчах. Зв'язок між нами держав Юрко. Лена, на мою думку, відразу зорієнтувалася, що вона не є в руках бандерівців, а большевиків. На моє прохання вона розповіла автобіографію. З її говорення я не міг нічого довідатися. На моє питання, що вона знає про хлопців, Лена відповіла, що большевики на сходці говорять про якогось Муху і ще про чотирьох. Вона подала псевда тих чотирьох, але я не пригадую їх. Дальше Лена говорила, що крім тих відомостей вона більше нічого не знає, нічого не бачила, нічого не чула. Тоді я запитав чи це правда, що вона підписувала Науменкові заяви. Лена призналась, що підписала три заяви. Одну в районі, а дві в канцелярії с/ради. Я став безпорадний і вже не мав що більше питати. Біля Лени я залишив Юрка, і розказав як мається справа. Горбатов відразу махнув рукою і сказав, що з того вже нічого не вийде. Я положився спати. Лени також більше ніхто не допитував. Пополудні викликав мене Науменко і сказав, що приїхав підполковник та кличе мене. Коли я зголосився, підполковник спитав, як Лена тримається. Я сказав, що цілий план провалився і нічого з того не вийде, вона, правдоподібно, не знає нічого про бандерівців. Тоді підполковник казав, щоб Лену взяти ще на одну ніч до криївки і дальше допитувати. Коли не схоче говорити, то досвітком випустити її додому, а вони подорозі її зловлять і заарештують. Може тоді вона щонебудь скаже. Я погодився, бо нічого іншого мені не осталося робити. Вечором ми оба з Юрком запровадили Лену до криївки під Гриньківцями і всі полягали спати. Я не допитував Лени і не змушував її до балачки, бо бачив, що це даремні заходи. Досвітком ми Лену звільнили, але додому вона не зайшла, бо її переловили большевики і заарештували. Ми відшукали, на покосах гречки, Науменка і разом пішли в Гриньківці та полягали спати в якійсь клуні біля школи. Коло год. 8-ої рано приїхали машиною підполковник, Сорокін, Міщенко і другі. Мені Науменко казав, що будуть арештувати сім осіб з місцевого населення, внедовзі під'їхала машина

під саму клуню, де ми спали, нам казав Міщенко сідати і вкрив нас палатками, щоб ніхто не пізнав. Машина від'їхала в сторону Дедеркал. Недоїжджаючи до райцентру, машина зупинилась. Недалеко стояла друга автомашина, в якій був Плонський. Міщенко сказав, що ми поїдемо з Плонським до Шумська полагодити одну справу. Ми попрощались з Міщенком і від'їхали до Шумська. Тут заїхали ми на квартиру до Кіріченка (нач. Шумського РО МГБ). Плонський кудись пішов. Кіріченко запропонував нам відпочити, помитись і дещо з'їсти. Ми радо скористали з його пропозиції. Біля полудня прийшов до нас Кіріченко і вияснив ціль нашого приїзду до Шумська.

– В нас є підпільниця Леська з Людвищ. Вона лежить в лічниці ранена. Треба, під маркою бандитів, викрасти її, завести на хутір і там вона, побачивши, що є між бандитами, повинна розказати все, що знає.

Ми погодилися на цю роботу. Кіріченко відійшов, а ми знову положилися на ліжку відпочивати. По деякому часі до нас зайшов Кіріченко і ще якийсь незнайомий. Він був без погонів, досить погано одягнений, низький, сильно збудований, брунет, скоро говорив. Цей незнайомий, на мою думку, був присланий з області. Він пояснював нам ширше наше завдання:

– Як вам відомо, в нас є Леська Данилюк з Людвищ і лежить в лічниці ранена. Вечором під охороною бійців ви під'їдете нашою фірою під лічницю, зайдете в третю кімнату направо та запитаете за Данилюк Лесею. Вона ранена в ногу. Візьмете носилки і при допомозі санітарки вложите її та винесете на фіру. Потім перевезете на хутір при крем'янецьк[ому] шосе до коваля, який колись мав з бандитами зв'язок. Фірман завезе Вас під саму хату того коваля. На хуторі заквартируєте під охороною наших бійців. Ви повинні з нею розмовляти на різні теми, при чому довідатися від неї про криївки та про Гарасимових (р. VIII, п. 69) людей. Якщо вона почне говорити, то ви прийдете до мене на сусідній хутір і скажете, а я вам виясню, на які моменти треба звернути увагу і про що треба довідатися. Основне, щоб вона переконалася, що знаходиться між бандитами, а тоді вже все легко піде.

Коли незнайомий закінчив, Юрко сказав, що не може брати участі в тій роботі, бо Леська його дуже добре знає. Залишилося на тому, що я сам буду виконувати те завдання. Кіріченко дав мені свою маринарку, причепив погони лейтенанта, я мав Міщенкову шапку і так зібраний чекав на підводу. Вечором, коло 21 год., під'їхала фіра, я, Кіріченко і цей незнайомий посідали і поїхали під лічницю. Тут я зіскочив і пішов до будинку. Тільки постукав, а вже санітарка від-

чинила, кажучи: “Ага, добре, добре”. Я думав, що вона поінформована про роботу. Коли я запитав, чи багато хворих і чи є Леська з Людвиш, ранена в ногу, побачив, що санітарка не знає нічого про мій план. Вона показала мені ліжко Леськи і я сказав, щоб санітарка її одягнула, бо я беру її на допрос. Санітарка з переляку почала Леську зовсім роздягати. Я повторив свою першу вимогу. Вона вбрала Леську і помогла положити на носилки, які я приніс з коридору. Ранену ми положили разом з матрасом. Вона тільки стогнала. Ми винесли її на фіру, а я повернув ще раз до лічниці, щоб взяти трохи биндажу. Санітарка прямо не могла говорити. Тоді я вийшов і ми поїхали. За якої півгодини дві санітарки прибігло на РО МВД і зголосили, що Гарасим викрав ранену. В місті зробився переполох. Скріпили стійки, вислали стежі. Про цю роботу знали тільки ті, що робили. Це все оповідав мені на другий день Кіріченко.

Хоч до коваля на хутір було всього один до два кілометрів, то фірман віз нас около дві години. Їхав окружною дорогою полями. За фірою йшло двох бійців. Юрко сидів в задній частині воза. На питання хворої: “Куди ви мене везете?” я заспокоював її і просив, щоб голосно не говорила. Вже по дорозі я зорієнтувався, що Леська догадалася в чім справа. Не знаю по чому вона зауважила, що це не повстанці, а большевики. Нарешті ми приїхали до коваля. Я почав стукати до вікна і думав, що тут вже справа поладжена і коваль знає, що ми маємо приїхати, однак тут, власне, вся робота провалилася. Коли я почав вже таки добре гримати, бо ніхто не обзивався, коваль вискочив на стрих і почав кричати, закликуючи людей на поміч. При цьому бив у якусь бляху. Я післав одного бійця до Кіріченка, щоб запитав, що робити. За хвилю одержав відповідь, щоб за всяку ціну лишити Леську в хаті під охороною бійців, а самому повертати до Шумська. Я пішов ще раз під вікно і коли почав стукати, почув, що другим вікном хтось вискочив і скрився в корчах. Я скочив в корчі і задержав господинь дому. По довшому вговорюванні вдалось мені її заспокоїти. Ранену залишив в хаті, а сам з Юрком посідали на фіру і від'їхали в Шумськ. На квартирі я застав Кіріченка і розказав йому про невдачно проведену роботу. Він запропонував ще один варіант. Вони поїдуть машиною по ранену, а ми з другою групою обстріляємо їх, закидаємо гранатами і відіб'ємо Леську. Я відразу сказав, що це нічого не дасть, бо Леська вже зорієнтувалася, що її хочуть спровокувати. Кіріченко вирішив, що найкраще буде, коли вони її тепер заберуть від коваля до шпиталю, а як піддужає – спробують допитувати. Ми полягали спати. Вечором під'їхала автомашина і ми оба з Юрком від'їхали до Крем'янця. Нас віз тільки шофер, більше нікого не було.

В Крем'янці ми заїхали під “буду”. Там нікого не застали, бо всі пішли на “партсобраніє”. Тоді ми оба з Юрком пішли на квартиру Комарова, але його також не було. Там поскидали шапки, палатки, і пішли додому спати. З Юрком ми сміялися, що большевики зробили добру славу Гарасимові і популяризують його.

На другий вечір я зайшов до Комарова і розказав йому наші пригоди. Він сміявся, називаючи тих оперативників дураками. Розійшлись ми на тому, що я трохи відпочину і піду до Тетильковець довідатися, як справа мається з Богуном.

За кілька днів я пішов до Мартошки. Тут стрінувся з Кондратюком, який дав мені записку від Богуна. В ній Богун писав, щоб я, коли маю можливість, знищив секретаря с/ради у Вілії, бо він являється большевицьким вислужником. Я повернув до Крем'янця і переда[в] записку Комарову. Ми разом радились, як маємо зробити з секретарем. Я пропонував, що піду до Вілії з Юрком і його ми повісимо. Комаров запротестував, кажучи, що за це нас можуть посадити в тюрму. Закінчилось на тому, що ми оба з Юрком підемо, заберемо секретаря і передамо в руки Комарова, а він вже буде знати, що з ним робити. При цьому Комаров говорив мені, що Кобазів нічого не знав про те, що ми їздили в Дедеркали і Шумськ. Міщенко зробив це на власну руку. Розійшлись ми на цьому, що Комаров розвідає, де секретар буде ночувати, а тоді нам скаже, коли маємо йти до нього.

За яких чотири дні я пішов до Комарова і він сказав мені, що можемо йти по секретаря. Він сьогодні має ночувати в Чуша Романа. Комаров оповідав, що в секретаря був сьогодні Міщенко і, ніби ненароком, запитав, де він буде ночувати. Секретар сказав, що в Чуша. Вечором ми оба з Юрком пішли до Вілії, але в означеній хаті секретаря не застали. Він, як ми опісля довідалися, спав тоді в клуні. Цього секретаря тяжко було зловити, бо він сам, як східняк, своєї хати не мав, а квартирував по чужих. Неполагодивши цієї справи, ми пішли до Мартошки, там переднювали, а вечором пішли до Крем'янця і про все розповіли Комарову. Він махнув рукою і сказав: “Не хотів людського полагодження, так нехай пропадає. Я маю для вас іншу роботу. Тепер йдіть додому і відпочивайте, а я заскочу до вас”. Ми пішли.

Слідуючого дня вечором прийшов до мене Комаров і Могилевський (р. VI, п. 19). Тоді був вже в мене Юрко. Комаров вияснив в чому справа: “На Корніях в голови с/ради хтось замовив гроші. Голова доручив зібрати ці гроші Сергієві Шпага. Нам треба довідатися, хто ці гроші замовив”. Я сказав, що в нас є два Сергії Шпаги, отже не знаю котрий це мав би гроші збирати.

– Тоді нам треба піти до голови с/ради і точно розвідати хто ці гроші замовляв – продовжував Комаров.

Я сказав, що голова мене знає особисто і він відразу мене пізнає. Тоді ми вирішили, що до голови піде Юрко і Могилевський. Комаров інстру[кт]ував, як вони мають поводитися:

– Зайдете до хати і запитаєте: “Ну, батьку, як діла?”, а тоді голова повинен відповісти: “Знаєте, я ще не зробив того, що ви мені доручили”, або дасть зібрані гроші і скаже, що стільки-то зібрав.

Ми пішли на Корнії. Юрко з Могилевським зайшли до хати і зачали розпитувати, але голова до нічого не признавався. Ми оба з Комаровим залишилися на подвір[’]ї, отже перебігу розмови точно не знаю. Тоді Юрко і Могилевський вийшли і сказали, що нічого не виходить. Комаров радив взяти список десятників і підемо їх питати. Так і зробили. Запитали одного десятника, він признався, що дістав від голови доручення збирати гроші і збіжжя, зайшли до другого, цей також сказав, що дістав доручення і вже передав голові 800 крб. Тому, що було вже досить пізно, ми пішли додому.

Приблизно тиждень ми нікуди не ходили по агентурній роботі. Раз зайшли в кіно і один чи два рази були в Комарова на картах. В тому часі Комаров принагідно сказав мені, що справу Богуна треба приспішити, бо вкоротці будуть вивозити на Сибір, отже можуть вивезти і жінку Богуна.

– Щоб це нам не перешкодило в роботі, то ви підіть до Тетильковець і повідоміть жінку Богуна, що вона скрилася на деякий час, бо буде вивіз. Можете навіть і[й] запропонувати якусь квартиру і свою поміч. Маючи її на[]оці, ми зможемо скорше зловити Богуна в свої руки.

Я погодився на це. При цьому Комаров сказав, що вкоротці буде опублікований наказ, в якому вияснюватиметься, що до такого-то дня будуть приймати з повинною і не карати, а після даної дати, хоч збережуть життя, але посадять в тюрму.

Одного дня вечором я пішов з Юрком до Мартошки. Слідуючого дня зайшов до Кондратюка і просив, щоб він переказав жінці Богуна, що буде вивіз на Сибір. Якщо вона має відповідне місце, то нехай на деякий час скриється, а коли ні, то я і[й] можу дати певну хату, де вона буде могла перебути якийсь час. Кондратюк приобіцяв, що ще того дня піде і перекаже Олі, щоб вона скрилася. Слідуючого дня я знову стрінувся з Кондратюком, питав його про Богуна, але він нічого не знав, а якщо знав, то не хотів сказати.

Ми повернули до Крем’янця. Я пішов до Комарова і розказав, як полагодив справу з Богуною жінкою.

Слідуючого вечора ми знову в тому самому складі, що попередньо, пішли на Корнії розв'язувати справу грошей, замовлених в голови с/ради. Вперед зайшли до десятника Поліщука Сашки та забрали зібраних 600 крб. і чотири пуди жита. Попереднього разу Юрко сказав десятникам, щоб вони збірки не несли до голови, а залишили в себе. Потім ми пішли до голови. Я знову не заходив, так як і до десятників, до хати, а залишився надворі. Коли голову "притиснули до кута", він признався, що гроші збирав для себе, бо хотів собі дещо купити. Від голови забрали тисячу карбованців і ми всі відійшли додому. Жито залишилося в мене, сто карбованців взяв Комаров, а решту грошей ми призначили на закуп чобіт для Юрка і мене. Я залишився дома і робив чоботи.

Одного дня прийшов Юрко і приніс записку від Богуна. До нього принесла Мартошка, а вона одержала записку від Кондратюка. Богун писав, щоб піти до Лукашука – голови с/ради і взяти для нього кожушка, який Богун давніше залишив в голови. При цьому залучив записку до голови. Крім цього Богун писав, щоб чекати на нього, він прийде і тоді поговоримо про секретаря з Вілії і про інші справи. Вечором я пішов до Комарова і показав записку. Він сказав, що треба йти до Мартошки і чекати на Богуна. Коли я запитав, як зробити зі секретарем у Вілії, він сказав, що можу зробити так, як хочу, але щоб до цієї справи його не мішати.

Слідуючого дня вечором ми оба з Юрком відійшли до Мартошки. Я вислав її зі запискою від Богуна до голови с/ради Лукашука, але вона кожушка не взяла, бо голова в п'яному стані насварив її і сказав, що цього не поладить. Слідуючого дня я написав грипса до Богуна, зазначаючи, як повівся голова з Мартошкою. Який був зміст моєї записки дослівно, я не пригадую, бо тих записок до Богуна я багато писав, більше чим він до мене. В Мартошки ми сиділи около тижня і недочекавшись Богуна повернули до Крем'янця.

Я пішов до Комарова і розказав як мається справа. Потім я висловив свою думку, що найкраще, коли я буду сидіти дома і чекати на повідомлення Богуна. Рівночасно буду шити собі чоботи, бо не маю в чому ходити. Комаров погодився зі мною і я відійшов.

В тому часі хтось повісив секретаря у Вілії і запалив хату. Ми часом ходили в кіно і до Комарова на карти.

Одного дня прийшов до мене Комаров і Зінов'єв (р. VI, п. 6). Він тоді був в мене перший раз. Він сказав, що приїхав з області на місце Міщенка, який тепер є у відпустці.

Я відразу догадався, що це не відпустка, а тюрма за хабар, який він взяв від Лукашука. При цьому хочу згадати, що за деякий час по

повороті з Шумська мене викликали до “буди”, де я застав майора Торішного. Він сказав мені, що приїхав в справі тих грошей, які взяв Міщенко в голови с/ради в Тетильківцях і просить, щоб я все розказав, що знаю про цю справу. Я розповів йому все так, як було, починаючи від того, як я прийшов до Комарова і побачив горілку, яйця і гроші. Майор це все позаписував, і мене відпустив з тим, що слідує ввечера маю прийти і підписати начисто виготовлений протокол. Я тоді пішов був кудись і того протоколу взагалі не підписував.

Зінов'єв запитав мене, доки я буду ще бавитися з Богоном. Я сказав, що не знаю чому він до мене не приходять. До розмови втрутився Комаров і почав пояснювати, що тепер ведеться переписка і є надія. Що скоро Богун пов'яжеться зі мною.

– А Богун знає де ви перебуваєте? – звернувся до мене Зінов'єв.

Я відповів, що знає.

– Чому ж тоді він не прийде і не знищить вас – запитав він.

Я сказав, що не знаю, чому не вбивають мене. По короткій суперечці на тему секретаря з Вілії (Зінов'єв казав, що ми винні, що його бандити вбили, а я казав, що ми невинні, бо я вчас повідомив) Зінов'єв запитав, чи не добре було б, коли б визвати Кондратюка до області і там домовитись з ним, щоб він сказав, де перебуває Богун. Я заперечив і сказав, що це до нічого не доведе, бо Кондратюк не мусить знати, де Богун перебуває, або, по-друге, не мусить взагалі признатися, якщо навіть знає. Тоді Зінов'єв сказав, що треба буде ще раз написати до Богуна і якщо він не відпише, то діло будемо зачинати від Кондратюка. При кінці розмови Зінов'єв дав доручення, щоб завтра ввечером прийти разом з Юрком до Комарова.

В означений час ми зайшли до Комарова, де вже був Зінов'єв. Тут до нічого нового не домовились. Зінов'єв пропонував ще взяти Кондратюка і якщо добровільно не схоче сказати де Богун, то биттям примусити його до цього, але я категорично відмовився, кажучи, що така робота до нічого доброго не доведе.

– Якщо ми так довго чекали і він вже приходять до нас – говорив я – то ще трошки можете зачекати, а нерозумним потягненням можемо все зіпсувати.

Залишилось на тому, що зачекаємо ще деякий час на вістку від Богуна. Ми пішли додому і я взявся до викінчування чобіт.

За кілька днів прийшла до мене Галя (р. VIII, п. 70) і сказала, що приходила Мартошка і оповідала, що в неї вже кілька днів чекає Богун на мене і переказував, що коли я сьогодні не прийду, то відійде.

Вечором я взяв Юрка і пішов до Мартошки. Комарова я не повідомляв про мій відхід. В Мартошки ми стрінулись з Богунюм. Поговорили про минуле і Богун запитав мене, чи це правдя, що я маю зв'язок з большевиками. Я заперечив це. Тоді Богун сказав, що варта було б стрінутися з моєю родиною. Я радо погодився і сказав, що ще навіть цієї ночі можемо перейти, бо моєї криївки не знайшли.

– І цікаво зустрінутись, і встидно – сказав Богун.

До чого він це сказав, я не зрозумів. В Мартошки ми переднювали. Богун оповідав, що того дня як повісили секретаря у Вілії, він був у ветеринара Григорка (р. VIII, п. 71) і цей його так напоїв чимсь, що Богун ледве рухався. Про цього ветеринара ще давніше Богун писав мені, що до нього можна зайти квартирувати, бо це певний чоловік. Я сказав, що він може щось спеціально дав йому напитися, щоб пізніше віддати в руки большевиків. Богун сказав, що це дуже можливе. Вечором прийшов Кондратюк, приніс тютюну, горілки, ми всі разом випили її. З нами був також Данилко Кравець, який прийшов з Кондратюком. Після цього Кондратюк і Кравець відійшли, а ми зібралися і разом з Богунюм пішли до мене. Я маю враження, що Богун не сподівався, що його стріне в мене. Подорозі вступили на Шнури (хуторі біля Крем'янця) і взяли в якогось господаря трохи меду. Зайшовши до мене, ми попрощали[сь з] Юрко[м,] який відійшов до себе додому, а самі порозбиралися і полягали спати. Пополудні прийшов Юрко і ми, згадуючи минуле і сьогоднішню дійсність, проговорили цілий день. Дальших два дні також не було нічого замітного. На третій вечір я пішов до Комарова.

Він мене запитав, як тримається Богун. Про нього знав Комаров від Юрка. Я сказав, що цілком спокійний, тільки жалує за жінкою і дітьми, яких вивезли на Сибір (видно, що Кондратюк не сказав ї[й] про вивіз, бо вона, за словами Богуна, нічого не знала про моє попередження), вірить, що я скриваюся, з організацією нічого спільного тепер не маю. Крім цього сказав, що ці відомості, що про нього подавала Наталка, є неправдиві. Дальше Комаров розпитував, які плани на будуче має Богун і чи не можна з ним зараз поговорити. Я сказав, що Богун має на думці дістати десь документи і втекти в інший терен, а відносно говорення з ним, я запитав, як думає Комаров це зробити і, що буде, коли він не погодиться на агентурну роботу. Комаров пояснив, що скаже Богунові, нехай він вибирає: або співпраця, або може відходити і ми надаліше лишимося ворогами.

– Зрештою, я певний того, що як я з ним поговорю, то він погодиться на співпрацю, – сказав Комаров.

Я порадив, що краще буде, коли я насамперед збагну Богуна чим він дихає, а як побачу, що є догідний момент на говорення з ним – повідомлю через Юрка. Комаров погодився, тільки просив, щоб це якнайскорше перевести. Я пішов додому, а Богунові сказав, що ходив до галичанина за газетами і книжками. Вдійсності я приніс книжки і газети від Комарова.

На другий день (пригадую, що це п'ятниця була) в розмові з Богуном я зорієнтувався, що він не дуже-то твердо себе тримає. Питає, коли вже врешті не треба буде носити зброї, висловлюється, що добре було б вже трохи спокійніше зажити і т.п. Я побачив, що він хитається, і прийшов до висновку, що якраз тепер найкраще буде, коли Комаров з ним поговорить. Передвечором прийшов Юрко. Я сказав йому, щоб покликав Комарова і щоб він (Комаров) забрав зі собою світло (тоді електрика була виключена). Богун вийшов чогось надвір і по хвилі повернув та сів біля мене. Я запитав його чому він обдирає кишені, коли може цілком добре класти нагана на столі. Він так зробив. За хвилину постукав хтось у вікно. Я взяв нагана в кишеню і вийшов відкривати двері. Перед порогом стояв Юрко і Комаров.

- Ну, як там? – запитав Комаров.
- Можете заходити в хату – відповів я.
- А зброя?
- В мене в кишені.

Юрко залишився надворі. Ми оба увійшли до хати. Я почав заслонювати вікна, бо до того часу в хаті було темно.

– Ти що, вже так скоро повернув – запитав Богун, думаючи, що зі мною прийшов Юрко.

Ніхто не обіззався. Комаров засвітив свічку і сказав:

– Будьмо знакомі, я старший оперуполномочений ГО МГБ, лейтенант Комаров – і простягнув до Богуна руку.

Богун спочатку протягнув також руку, але в моменті сховав її за себе. Він був сильно збентежений і блідий.

– Не бійтесь, не бійтесь, дайте руку – заспокоював Комаров.

– Ну, тепер сідайте, чого оба поставали? – сказав я до обох, які стояли проти себе і нічого не говорили.

Комаров розглянувся і оба посідали. Богун був надзвичайно поденервований. Комаров почав його успокоювати, кажучи, що він його вповні розуміє і він на його місці також краще не почувавбися. Потім попросив в мене пляшку горілки. Я дав і ми випили. По цьому Богун трохи успокоївся.

– Тебе, старий, напевно дивує це, що я зробив – говорив я до Богуна – бачиш, я не зробив цього на якусь прикрість тобі, я хотів тобі

допомогти, тебе напевно Сорокін застрілив би, а я хотів, щоб ти жив, я жалував тебе і твоєї родини.

Богун мовчав. Я витягнув його нагана і положив на столі перед Богом. Він відсунув його від себе. Тоді Комаров сказав: “Якщо ви незадоволені тим, що сталося, то ми можемо розійтись і даліше будемо ворогами”. Богун даліше нічого не говорив. Комаров знову старався заспокоїти Богуна і оповідав дещо зі свого пережиття. За хвилию хтось постукав і я відкрив двері. До хати увійшов Кобазів і Могилевський. Вони привиталися, Комаров представив підполковникові Богуна. По короткій розмові Кобазів запропонував Богонові, щоб він перейшов разом з ним до ГО МГБ. Так як до того часу Богун вже почав приходити до себе, то, почувши цю пропозицію, знову стратив певність себе. Я спробував протиставитись тому, бо знав, що Богун боїться, але це нічого не допомгло. Кобазів був неуступчивий. Я попросив дозволу піти разом з Богом, на що підполковник погодився.

В “буді” ми застали Хорсуна. Тепер я зорієнтувався, чому Кобазів так настоював, щоб іти туди. При розмові Хорсуна з Богомом я не був присутній, бо мені казали перейти до іншої кімнати, де сидів я разом з Комаровим і Могилевським. Пізніше прийшов до нас Кравченко. Він почав питати мене, як мої діла і чи я не[чу]в що-небудь про Ягора.

При цьому хочу сказати, що до кожного співробітника є прикріплений один підпільник, якого цей оперробітник повинен розробити і знищити, чи заангажувати до агентурної роботи. Богун був прикріплений спочатку до Міщенка, а потім Комаров вів його справу. До Кравченка був прикріплений Якір і тому він так часто інтересувався ним.

На питання Кравченка я відповів, що про Ягора не мав жодних жодних можливостей довідатися, а мої діла помаленько йдуть. Тут до розмови втрутився Могилевський і запитав Комарова, як, властиво, Богун почував себе, стрінувшись з ним. Щойно тепер Кравченко довідався, що Богун вже в руках МГБ. Він дуже цим здивувався.

– Ну, Богун вже в нас є, а де ж твій Якір? – запитав зі сміхом Комаров Кравченка.

Запитаний гляді[в] спідлоба на Комарова і нічого не відповів. Тоді Комаров почав пояснювати Могилевському, що він (Могилевський) також краще не чувбися, як би так раптово опинився в противному таборі. Кравченко відійшов, а між нами завелась розмова на банальні теми. Вже досить пізно, може по [о]півночі, прийшов до нас Хорсун і запитав мене, чи Богун дійсно через ра-

нення не брав участі в організаційній роботі. Я потвердив, що так відійсності було.

– Як на вашу думку, чи він може знати, де хто ховається і де які є криївки – дальше питав Хорсун.

Я сказав, що не знаю, бо на цю тему з Богуном не говорив. Хорсун відійшов. Ми почали розмовляти про будучі вибори. Комаров не давав мені жодних інструкцій в тій справі, так, як зрештою, і давніше перед виборами в лютому 1946 р. По хвилі Кравченко кудись відкликав Комарова, який по деякому часі повернув і закликав мене до кабінету Кравченка. Там був Хорсун. Він попросив мене сідати і запитав, як я дивлюся на Богуна і, чи це, що він говорить, може бути правдою чи ні. Я сказав, що так, як я Богуна знаю, він не повинен нічого скривати. Пізніше я запитав Хорсуна, як мається справа з жінкою Богуна, чи можна сподіватися, що вона поверне з Сибіру. Хорсун сказав, що за місяць вони постаряються йому жінку повернути.

– Богун буде до вас належати і ви посилайте його на зв'язки. При цьому він повинен вести розвідку де перебувають бандити. Тепер вас буде трьох, отже зможете добре налагодити розвідку. Постарайтеся підшукати одного чоловіка в групі Гарасима, який буде подавати вам відомості про самого Гарасима і його роботу – говорив Хорсун. Я сказав, [щ]о до розробки групи Гарасима не можу братися, бо там не маю жодних знайомих. Хорсун, мимо цього, настоював, щоб в Гарасима мати свого чоловіка. В тому часі прийшов Кобазів. Хорсун запитав його, чи я одержую гроші. На це Кобазів не дав відповіді. Тоді Хорсун доручив йому видати для мене 800 крб., що зараз таки було виконане. Після того Хорсун сказав, що ми маємо залишитися тут на цілий день, бо Комаров буде списувати з Богуна протокол. Оба підполковники вийшли, а за хвилю прийшов Комаров і почав мені дорікати, чому я згодився тут залишитися. На його думку, краще було піти до мене і там справи лагодити. Я сказав, що протестувати не міг, бо Хорсун виразно сказав, що ми маємо тут залишитися. Комаров вийшов і за хвилю припровадив Богуна. Тут нам казав лягати спати, а сам пішов до свого кабінету. Богун чомусь задумався. Я запитав, яка причина цьому. Тоді він запитав мене, чи тут не б'ють, на що я відповів, що до того часу мене не били.

– А не посадять вони мене в тюрму? – запитав Богун.

– Ні, не маєш чого боятися. Дивися, від коли я в них є і ще не посадили. Зрештою, в будучому побачимо. Сьогодні Комаров буде писати протокол, ти підпишеш заяву, а вечором підемо додому – говорив я до Богуна.

– Та, вони можуть і наразі пустити, а пізніше зловлять і таки посадять. Це ж большевики.

– Нічого, ми постараємося вийти з тієї халепи сухо.

Пізніше ми ще говорили про повернення з Сибіру жінки Богуна, а потім полягали спати. Біля десятої години ранку прийшов Комаров і приніс трохи хліба і сала. Ми поснідали і Комаров почав писати протокол з Богуна. Я положився і далі заснув. Що зізнавав Богун – не знаю, бо коли пробудився, то Комаров вже кінчав писати. Він потім кудись побіг, приніс трохи горілки, бараболі, жареного сала, солоні риби і ми пообідали. Після обіду, ми на деякий час лишилися знову тільки з Богуном. Я сказав йому, щоб він уважав, як щось говорить, і не сипав всього, що знає. Богун сказав, що нічого поважнішого не знає. Далі зав'язалась розмова на тему агентури в ОУН. Я сказав Богунові, що Комаров оповідав, що рай-реф СБ Почаївського району – Сич – Рен – Христя (р. VIII, п. 72) був агентом МГБ.

– Чому ж, в такому разі, він згинув і його маму вивезли на Сибір? – запитав Богун.

Я не міг йому цього пояснити, бо сам не знав. Про це оповідав мені Комаров, але я не мав змоги його запитати, як це сталося, що Сич згинув. Потім прийшов Комаров і почав закінчувати роботу з Богуном. Він дав йому прочитати заяву, яку потім Богун підписав псевдом “Ворон”. Далі Комаров дав Богунові завдання через Сяньку Томчук пов'язатися з Виром, а пізніше старатися розвідати про Чубка і нав'язати контакт з людьми Гарасима. Ми сказали, що попробуємо це виконати. За деякий час прийшов до нас Хорсун і запитав Комарова, чи він вже все закінчив з Богуном. Цей потвердив. Тоді Хорсун сказав, що ми ввечері відійдемо додому, відпочинемо, а потім підемо до Тетильковець і постараємося зв'язатися з людьми Гарасима. Крім цього ми мали зв'язатися з Романом у Вілії. Богун сказав, що це дасться полагодити, як тільки довідається, де Роман перебуває. Відносно жінки Богуна Хорсун ще раз приобіцяв, що ця справа буде позитивно полагоджена. По цій розмові ми відійшли додому. Це було 20 грудня 1947 р. На слідуочу стрічу ми мали прийти до Комарова за три дні.

На 23.12.1947 р. зайшли ми всі три (Юрко, Богун і я) до Комарова. Тут ми довідалися, що біля Фільварок на полі вбили Віра і ще двох чи трьох бандерівців. Комаров оповідав, що їх знайшли припадково. Двох воєнних зі школи МВД йшли з полювання і побачили пару з вентилятора. Тоді один залишився, а другий побіг до школи і прикликав підмогу. За короткий час приїхало більше бійців і відкрили

криївку, де бандерівці погинули. Я не вірив, що це так легко вдалося зробити. На мою думку, там хтось мусів їх розробити. Від Комарова ми пішли в кіно. Тоді він не давав нам нових інструкцій чи завдань.

За кілька днів ми оба з Богоном пішли на Шнури, де заказали в якогось господаря (правдоподібно Трачук – по уличному його прозивають Свинячий Перелаз) трохи меду (про це знав Комаров), а звідтам подались до Тетильковець і заночували в Мартошки. Звідси Богун пішов на одну ніч до Вілії, де перебуває його мала дочка, і заніс для неї трохи мануфактури, яку я йому дав від себе. Тим хотів я трохи допомогти йому. Я ходив до Кондратюка, щоб він завіз мені трохи дров (коли я повернув додому, то дрова вже були. Кондратюк, на мою думку, не знав, що я співпрацюю з органами МГБ). На другий день Богун повернув і ми відійшли до Крем'янця. Зі завдань, які ми одержали, не виконали нічого, бо, за словами Богуна, Роман, правдоподібно, перебуває на Бонівці. Повертаючи, ми забрали около чотири кілограми меду в Трачука.

На другий, чи третій день, я зайшов до Комарова і розказав йому про все, що ми зробили. Комаров жалував, що не маємо жодного конкретного матеріалу, бо він тепер не може ставити вимог відносно жінки Богуна.

– Тепер Хорсун і Кобазів у відпустці. Добре було б хоч що небудь зробити. Щоб принаймні записка була від Романа – говорив Комаров.

Тоді я не одержав жодних нових завдань. На новий рік я знову ходив до Комарова, і носив для нього вигнану, моєю жінкою, горілку. Комаров казав, щоб зайти до нього з Богоном на слідуючий вечір.

Ми прийшли в означений час, але з Комаровим не далось говорити, бо він лежав на підлозі зовсім п'яний.

На слідуючий вечір я вдруге зайшов з Богоном до Комарова. Про ділові справи ми майже не говорили. Комаров питав Богуна, що представляє собою Григорко – ветеринар у Вілії. Богун оповідав, що цей так впоїв чимсь його, що він не міг стати на ноги. При цьому запитав, яка могла бути ціль Григорка. Комаров не дав ясної відповіді, казав, що не знає, що Григорко хотів тим зробити. Дальше Богун питав Комарова, хто допитував його жінку. Комаров сказав, що по жінку він їздив, а допитував Міщенко. Тоді Богун сказав, що Міщенко замість допитувати, цілував його жінку і намовляв до статевих зносин. Комаров тим зацікавився і сказав, що цю справу можна буде порушити перед Хорсуном, коли він поверне з відпустки. За це Міщенко може дістати 10 років тюрми. Ми відійшли від Комарова з тим, що він вкоротці до нас зайде.

Дня 4.1.1948 р. ми всі три (Юрко, Богун і я) поїхали до Тетильковець. Подорозі вступили до Трачука і знову замовили меду, який взяли, повертаючи до Крем'янця. Ми заїхали до Вілії до рідні Богуну. Там повечеряли, випили пляшку горілки і потім поїхали до Мартошки. Для неї я привіз пуд білої муки, яку, свого часу, взяв зо млина для Мартошки. Тієї самої ночі ми повернули до Крем'янця.

Слідуючого дня вечором прийшов Комаров і сказав, щоб на Свят Вечір прибути до нього всім трьом, бо підемо на засідку. За його відомостями додому на кутю мають прибути підпільники Краснодемський – Бувалий (р. VIII, п. 73) і Денисевич Микола – Ленін (р. VIII, п. 74). Я почав відмагатися, мотивуючи тим, що хочу спокійно відсвяткувати Свята. Залишилося на тому, що Комаров зайде до мене ніччю перед Різдом. Хоч ми чекали, то Комаров не прийшов в означений час. На другий день Свят Комаров був в мене в гостях. Коли я питав його, чи ще кого попросити до товариства, він висловив бажання бути тільки серед моєї сім'ї, бо тоді не треба буде нічим кремпуватися. Разом з ним і його жінкою ми співали різні пісні, до революційних включно. Комаров був дуже задоволений з проведеного в мене вечора.

На третій день Свят Богун ходив на Бонівку розпитати за Романом, але тут не було чутки про нього.

Дня 10.1.1948 р. я пішов до Комарова і сказав про те, що Богун ходив на Бонівку, але [Рома]на не відшукав. Тоді я сказав, щоб Комаров дав мені клички на кілька днів і ми підемо до Тетильковець та постараємось звіттам пошукати за Гомоном. Нових інструкцій я не одержав.

На слідуючий день передвечором прийшов Юрко і приніс мені паролі на 7 днів. Вечором оба з Богуном ми відійшли до Мартошки. На місці ми не застали господині. Я залишився сам, а Богун пішов до себе до Вілії. По деякому часі прийшла Мартошка. Над раном повернув Богун. Вечором ми пішли з Богуном в село Тетильківці до якогось дядька (прізвища не знаю). Тут довідався я в який спосіб голова с/ради з большевиками в п'яному стані замордували одного селянина літом 1947 р. Потім ми ще поступали до місцевого священика довідатись, хто до нього приходив за грішми. Про це ми довідалися від когось в селі. Вияснилося, що це брехня, бо священик мій дуже добре знайомий, був би признався мені. Після цього заходили ми до Волинця Івана і до його дочок, бо до них хотів Богун довідатися [навідатися]. Пізно ніччю повернули до Мартохи. Слідуючого дня ми довідалися від Ма[рт]ошки, що на хуторі Кривулі перебуває закарпатка Маріянка (р. VIII, п. 75), яка любиться з Романом і через неї найлегше

переслати на Романа записку. Вечором ми пішли до Маріянки. В розмові з нею ми зорієнтувались, що вона мусить працювати з МГБ. Коли Богун поставив кілька питань відносно способу її підпільничання, вона так зам'ялася, що це відразу Боговнові і мені кинулося в очі. Маріянка обіцяла занести грипса. Богун написав записку і передав її. Від Маріянки ми пов[е]рнули до Мартошки. По вечері прийшли повстанці і арештували нас.

V. СПРАВА ГАПКИ СИНЮК І АННИ БРАЦЛАВСЬКОЇ

Дня 14 червня 1947 р. я квартирував в Мартошки. Рано був Юрко, але пізніше відійшов до Крем'янця. Пополудні зайшла до хати якась дівчина. Я не хотів, щоб вона мене бачила, і тому сховався на печі. Мартошка дала ї[й] дещо з'їсти і незнайома відійшла. Пізніше Мартошка оповіла мені, що це Гапка Синюк, яка скривається перед більшовиками. Я відразу тим зацікавився, бо мав завдання її і Анну Брацлавську зліквідувати. На мій запит, куди Гапка пішла і чи прийде ще, господиня відповіла, що пішла подивитися на свою хату, а завтра прийде.

Слідуючого дня рано я пробудився (спав в хаті на ліжку) і побачив, що в хаті є якась дівчина. Вона по миттю чесалася. Я відразу догадався, що це Гапка, бо знав, як вона приблизно виглядає. Її описував мені Юрко і Мартошка. Між нами нав'язалася розмова. Я почав жартувати з Гапкою, називаючи її тіткою, а себе дядьком з Людвищ. В міжчасі написав я записку до Юрка, повідомляючи його, що є Гапка, і щоб він прийшов до Мартошки. По сніданні Мартошка понесла грипса, а ми залишилися самі в хаті. Гапка положилася в ліжку спати, а я за той час побрився і читав книжку. В обідню пору Мартошка повернула і сказала, що записку до Юрка вислала. По обіді я відкликав Мартошку і сказав ї[й], щоб вона часом не проговорила про мене і Юрка, бо Гапка не повинна знати, що я ходжу з Юрком. Пізніше я повів розмову про минуле. Гапка оповідала, що була санітаркою у відділі Бистрого, що там мала хлопця Калину і, що тепер не має де подітися – мусить скриватися. Я зі своєї сторони ставив різні питання, які в'язалися з підпільним життям, у висліді чого Гапка мала поняття, що я добре обзнайомлений з підпіллям. Гапку питав я про Омелька, а найбільше про мою двоюрідну сестру Люсю. Вона оповідала мені, що Люся випила отруту через те, що зайшла в тяжу від Омелька. Перед вечором сказала Мартошка, що в селі є група більшовиків і ми обоє з Гапкою пішли до ліса. Там перебули біля години часу і потім повернули знову до Мартошки. Я приобіцяв Гапці,

що постараюся для неї о добру квартиру, де вона зможе спокійно переховуватися. Тим хотів я задержати її до приходу Юрка. Цього вечора Юрко не прийшов. Ми обоє полягали спати на стриху. Я не робив жодних старань, щоб використати її як жінку, бо вона мені не подобалася своїм зовнішнім виглядом і, по-друге – знав, що повстанцеві так не випадає робити, а Гапка повинна мати враження, що я являюся українським повстанцем.

На другий день рано прийшов Юрко. Ми, поснідавши, дальше сиділи на стриху. Коли Гапка зауважила, що в хаті є Юрко, дуже збентежилася. Я запитав її, що це за чоловік. Гапка відповіла, що це Юрко Сукенник, колись добрий хлопець, а тепер сексот. Коли в хаті стишилося, я сказав, що піду води напитися і подивлюся, куди цей Юрко пішов. Юркові сказав шепотом, що Гапка сидить на стриху і вечором він зможе з нею поговорити. Юрко вже давно говорив мені, що має охоту стрінутись з Гапкою і запитати її, чому вона всім оповідає, що він є сексотом. Юркові сказав я, що Гапка взагалі не орієнтується про місця перебування підпільників, бо останньо не має з ними зв'язку. Він, мимо всього, намагався стрінутися з Гапкою. Ми умовилися, що вечором я запроваджу її до ліса, там в умовленому місці стрінемося і, поговоривши з нею, побачимо, що дальше робити. Юрко тихо вийшов з хати, а я повернув на стрих і почав ширше розпитувати про Юрка. Гапка оповідала мені, що колись в Юрковій хаті часто квартирували повстанці, вона сама часто там бувала, що Юрко тепер вчиться в Крем'янці, є сексотом і погрожує ї[й], що знищить при найближчій нагоді. Про причину цього погрожування Гапка не сказала мені нічого конкретного. Підчас розмови я зауважив в неї на шиї срібного хрестика моєї роботи. Я відразу його пізнав, бо він був інкрустований білими кораликами. На мій запит, де вона його взяла, Гапка відповіла, що купила в Почаєві. Я пригадав собі, що такого хрестика я дав був Юркові, однак Гапка до цього не признавалася (пізніше Юрко оповідав мені, що цього хрестика Гапка в нього вкрала ще тоді, коли він не був заангажований до агентурної роботи). Вечором я сказав Гапці, що підемо на нову квартиру і вона разом зі мною вийшла на означене Юрком місце. Тут ми не зустрілися, бо в лісі я почув брязкіт диск [дисків] від кулемета і ми обоє повернули до Мартошки. Я пішов вдруге на означене місце, але Юрка вже не було. Пізніше Юрко оповідав, що він пішов до Крем'янця, бо думав, що ми не чекали на нього, а прямо пішли до міста. Хто був з кулеметом в лісі, я до[ ]сьогодні не знаю. Ми обоє знову залишилися в Мартошки ночувати. Слідуючого дня передвечором прийшов Юрко і передав через Мартошку грипса від Комарова. Він писав: *“Друже Кравець!*

Скільки ви вже будете бавитися з тою засранкою. Пора вже з нею покінчити. К.[омаров]". Мартошка сказала, що Юрко буде чекати на нас біля корчів глоту при стежці до лісу. Вечором я вийшов з Гапкою на умовлене місце. Ї[й] я даліше говорив, що переходимо на іншу квартиру. В означеному місці ми стрінули Юрка. Я запитав його, як незнайомого, що він тут робить. Цей відповів, що шукає набоїв, які тут повинні бути закопані. Тоді я запитав Гапки, що це за один. Вона відповіла, що це Юрко. Так розмовляючи ми зайшли в ліс і тут посідали. Я запитав Юрка, чи він знакомий з цією дівчиною. Цей відповів, що знакомий і почав розпитувати Гапку за що вона його оплямлює перед людьми, що він є сексотом. Гапка відмовлялася. Вона була збентежена і перестрашена. Тоді Юрко сказав, що тепер вона повинна з ним піти до Крем'янця, і він ще з неї зробить сексотку. Гапка відповіла, що ніколи на це не погодиться. Коли вона обернулася до нас плечима, Юрко показав рукою, що вже викопав яму, і її треба буде задушити. Я кивком голови погодився на це. Тоді я запропонував, щоб перейти в другий лісок, бо тут при дорозі небезпечно говорити. Ми по[в]ставали і відійшли кілька кроків, як Юрко замахнувся лопатою, яку мав зі собою, і вдарив нею Гапку по голові. Ця навіть не зойкнула, а відразу повалилася на землю. Тоді ми оба заложили Гапці на шию шнурок і задушили. Потім віднесли трупа до приготованої Юрком ями, закопали і повернули до Мартошки. Чи Мартошка догадувал[ас]я, що ми зробили з Гапкою – не знаю. Ми про це не говорили ніколи. Слідуючого вечора ми повернули до Крем'янця. Комарову я передав хусточку і нитки, які ми знайшли при трупі Гапки, та переповів, як ми виконали роботу з Гапкою. Комаров сказав, що він вже позвітував про це. Коли я запитав, як саме позвітував, цей відповів, що мені цього не потрібно знати.

Пізніше (не пригадую коли саме) ми оба з Юрком забрали від Юркового діда-маляра записки з санітарного курсу, які, свого часу, залишила там Гапка, і також передали Комарову.

* * *

Дня 12 липня 1947 р. я заквартирував в Мартошки. Приблизно по Богослуженні до дверей хтось постукав. Я скоро вискочив до стайні, а до хати зайшло дві дівчини. За деякий час прийшла Мартошка і сказала, що це Анна Брацлавська і Анна Савчук, і, що вони зауважили на столі мої папіроси (Савчук Анна – р. VIII, п. 76). Я сказав Мартошці, що за хвилю прийду до хати і поговорю з тими дівчатами. На мій запит, котра з них Брацлавська, Мартошка відповіла, що та в білій суконці.

Чому обі дівчата прийшли тоді до Мартошки – я не знаю. Брацлавської я тоді не викликав. Можливо, що викликала сама Мартошка, бо давніше я говорив ї[й], що хочу з Ганкою стрінутися.

За хвилю я прийшов до хати і привитався з дівчатами. Вони деякий час говорили між собою про різні банальні справи, а я попросив води напитися і гребіня зачесатися. Потім дівчата почали між собою жартувати і співати пісні. Я до них прилучився і разом з ними співав. По деякому часі Анна Савчук почала збиратися відходити і кликала Брацлавську зі собою. Щоб задержати останню, я взяв її туфлі і почав на жарт взуватися. Тим я задержав Брацлавську, а Савчук Анна відійшла. Пізніше я перебрався на дівчину і ми разом вийшли на подвір'я під стодолу, де почали говорити про різні справи. Я питався Ганки про сестру Люсю, а вона мені оповідала так, як Гапка Синюк. Після того Ганка оповіла про різних підпільників, як Притулу, Руденка та інших (сьогодні не пригадую котрих саме). Я робив враження, що всіх їх знаю і орієнтуюся про хід підпільної роботи. Так ми проговорили до вечора. Я не пригадую чи вже тоді я згадував ї[й] про те, що візьму її до організаційної роботи чи щойно на слідуючий день. Ми пішли до хати вечеряти, а потім полягали спати. Я спав з Ганкою в одному ліжку, обіцяючи попередньо, [щ]о буду спати дуже спокійно так, що вона може не боятись за себе. Того я придержався.

Відносно Ганки я начеркнув собі план дальшого поступування з нею. Застрілити її я не хотів. Прямо жалко мені було Ганки. Я думав, що допровадженням її до агентурної роботи збережу її життя, а потім нехай сама робить те, що буде уважати за відповідне. Думав з'єднати собі Ганку шляхом розбуджування в неї патріотичних почувань, приобіцяти, що заангажую її до оргроботи і в тій цілі запропонувати перейти на іншу квартиру. Заздалегідь повідомити Юрка, щоб приготував мою квартиру до того, що я з Ганкою зайду туди. Коли Ганка погодиться піти, то запроваджу її до себе додому, а там передам Комарову, який мав би вже чекати на нас. Коли ж Ганка не дасться зловити на патріотичні почування, то постараюся залюбити її в собі і тоді поступити, так як попередньо. Намовити, щоб перейшла до вказаної мною квартири, а там передати її в руки МГБ.

Ранком я відкликав Мартошку і сказав, щоб вона пішла до Крем'янця і сказала Юркові, що є Ганка і він повинен вечером зайти сюди. Крім того Мартошка мала принести від Юрка трохи папіросів. По сніданні Мартошка пішла до Крем'янця, а ми обоє залишилися. Перед відходом, Мартошка сказала, що в обідню пору прийде Ганка Савчук видіти корови та полагодити дещо при господарці. Залишившись вдвох з Брацлавською, я знову зачав її розпитувати про

Люсю. Тоді Ганка почала широко оповідати мені про переживання Люсі в той час, коли вона зайшла в тяжку. Це оповідання мене так зворушило, що я розплакався. Все стало мені перед очима – Омелько, як спричинник смерті моєї сестри, як спричинник моєї агентурної роботи і, що у висліді цього всього я мушу цю дівчину (Ганку) віддати в[руки] МГБ. Ганка почала мене заспокоювати. Я висловився, що люблю її за те, що вона мене так жалує. Чи я співав тоді які Люсині пісні, я не пригадую. Пізніше говорив я Ганці, що візьму її до організаційної роботи, що вона повинна щиро працювати для добра справи, що переведу її на певну квартиру де вона буде трохи краще забезпечена. Ганка на все дуже радо погодилася. Точно передати цілу нашу розмову сьогодні вже не можу, бо не пригадую добре. Перед обідом прийшла Ганка Савчук. Обі дівчата, щось між собою говорили, але я не чув, бо був в кухні. За деякий час повернула Мартошка. Вона відкликала мене в другу кімнату і сказала, що переказала все Юркові і передала мені кілька пачок папіросів. При цьому Мартошка сказала, що ввечері прийде Юрко. По обіді ми зайнялися розмовами про різні банальні справи. Перед ввечері Ганка сказала, що хоче піти в село і перебраться в інший одяг, а святочне покинути, бо як вона піде зі мною на іншу квартиру, то краще буде йти в старому одягу. Я на це погодився під тою умовою, що вона має повернути до мене на слідуючий вечір. При цьому я зазначив, що також відходжу до провідника, а якщо вона мене завтра не застане, то нехай почекає. Тут я числився з тим, що мене міг викликати Комаров. Обі дівчата відійшли в село, а я залишився і чекав Юрка. Він по деякому часі прийшов. Я розказав йому, що Ганка вже в наших руках, але тепер пішла до села перебиратися. Це, власне, добре, бо коли б ми забрали її відразу, то Ганка Савчук про це довідалась би, а так Брацлавська завтра прийде сама і ніхто не буде знати де вона поділася. Ці вияснення давав я Юркові на його здивування, що я відпустив з[рук] Ганку. По обговоренні цієї справи, ми вирішили, що Юрко залищиться ночувати, а завтра ранком піде до Крем'янця і повідомить Комарова, щоб він ввечері чекав в мене дома, куди я припроваджу Ганку. Ранком Юрко відійшов, а я залишився чекати на Брацлавську.

Ввечері Ганка прийшла і ми разом подалися до Крем'янця. Подорозі, коли ми переходили через один горб, вона сказала, що ці околиці знає. В дальшій дорозі вона не орієнтувалася куди йде. Так ми зайшли до мене в садок. Що ми говорили подорозі – я не пригадую. В садку я залишив Ганку, а сам пішов на подвір'я, де застав Комарова, Кобазіва, Юрка і Кравченка. Вони якраз надійшли з міста. Я доложив, що Ганка [є] в садку. Кобазів сказав, щоби запровадити її до хати, а

Кравченко за хвилю прийде і поговорить. Мою жінку ми вирішили випроводити до Юрка, щоб вона там ночувала. Я пішов до хати, сказав жінці, щоб йшла до Юрка спати, а сам повернув до Ганки, яку за хвилю припровадив до моєї хати. Тут застали ми Кравченка. Я сказав, що це господар хати. Вони привиталися, а я вийшов на подвір[']я до Комарова і тихо запитав, чому вони всі прийшли, тоді коли я просив, щоб прийшов тільки Комаров. Цей відповів, що нічого не вдіє, бо це ж начальство і роблять так, як їм подобається. Кобазів сидів збоку сильно п'яний. Всі вони були в цивільній одежі. Їх Ганка не бачила, бо вони скрилися, коли я з Ганкою надходив. Коли я повернув до хати, то Кравченко і Ганка про щось розмовляли. Кравченко встав і [з-]під поли виставився пістоль. Це зауважила Ганка і сильно збентежилася. Я запримітив це і почав успокоювати Ганку, говорячи що це такий самий чоловік, як ми і, що він являється моїм провідником. Це трохи успокоїло Брацлавську. По деякому часі Кравченко сказав, що вже пора лягати спати бо надворі світає. Тоді я пішов до другої кімнати і простелив ліжко для Ганки. Вона лягла в ліжко, а я залишився з Кравченком, кажучи ще при Ганці, що маю дещо написати. Кравченко вийшов надвір і коли повернув, то сказав, що тамтих вже немає і, що треба одному не спати, бо Ганка може втекти. Я сказав, що чуюся вже досить змучений і не можу вартувати. Тоді Кравченко згодився, що я можу лягати відпочити, а він піде до другої кімнати і положиться біля Ганки.

Слідуючого дня, ранком, прийшла жінка. Вона була сердита, що я попереднього вечора нагнав її з хати. Пізніше прийшла Соня, яка, зрештою, майже щоденно до нас приходила. Вона помагала жінці працювати на городі. Я цілий час не був присутній при розмові Кравченка з Ганкою. Коли я зайшов до кімнати, де вони говорили, то почув, що Ганка оповідає про Вира, його хлопців, про якусь Соснівецьку Гапку і якихось двох підпільників зі Соснівки. Я втрутився до розмови і запитав чи вона знає Віктора Бурчинського з Тетильковець. Ганка відповіла, що це свій чоловік. На моє питання хто такий Григорко Патриків (р. VIII, п. 77) – відповіла, що не знає такого. Я не міг [ї] докладніше описати його і на цьому я залишив розмову. В час мого говорення з Ганкою, Кравченко написав листа до Кобазіва і передав Сонею до міста. Соня пішла, а по деякому часі повернула, і принесла обід і відповідь на цю записку.

(Об'єкт категорично твердив, що записки приносила тільки Соня. В час перебування Брацлавської в нього, Ніна заходила тільки один раз і не стрічалась з Ганкою. Зрештою, опис, який подає Ганка в своєму протоколі, незгідний з описом Ніни. Брацлавська знала Ніну

дуже добре ще з тих часів коли жила Люся і як рідна сестра Ніни часто з нею стрічалася в присутності Ганки – *зам. 505*).

Дальше Кравченко питав Ганку про сексотів які є в терені. Ганка оповідала про якихось людей, але я не пригадую про яких саме. Запам'ятав тільки, що говорила про Юрка, що він працює сексотом і останньо живе в Крем'янці. Кравченко розпитував ширше про Юрка, питав який він на ріст, скільки приблизно має літ і т. п., та все це записував, як, зрештою, й все, що Ганка оповідала. Пізніше я знову запитав про голову с/ради в Тетильківцях. Ганка відповіла, що давніше це був добрий чоловік, а тепер навіть підійти до нього страшно, такий вредний зробився. Дальше знову говорив Кравченко але я не пригадую що саме. Опісля Ганка оповіла, що в Тетильківцях під каплицею є захована зброя і, що в одній жінки (вона казала в якої, але я не пригадую прізвища) є захований організаційний спирт і вона тепер цей спирт розбазарює. Її чоловік колись був господарчим ОУН і пізніше щось з ним сталося, в кожному разі вона лишилася вдовою. Чи Ганка оповідала, що з тим господарчим сталося – я не пригадую собі. Потім Ганка ще оповідала про якихось хлопців в Тетильківцях, казала, що Гріша Котюків має автомата. Сьогодні я не можу цієї розмови передати так, як вона велася бо вже забув, але пригадую, що Кравченко питав, як можна пов'язатися з Виром. Ганка відповіла, що у Малих Фільварках знає дівчину Сяню, яка може сказати де повинен бути Вир. Кравченко сказав, що треба буде в найближчому часі з Виром пов'язатися, бо тут треба перевести деяку реорганізацію, поставити краще роботу і крім цього, має передати Вирові літературу та клічі.

Коли Соня повернула з обідом і відповіддю на його лист, то Кравченко ще раз вислав її до міста по папіроси і пиво. По деякому часі Соня принесла замовлені речі і ми посідали обідати. По обіді Кравченко зауважив через вікно як сусідні дівчата боролися на траві і почав сміятися, та оповідати грубі дотепи. Чи пізніше ще говорили про організаційні справи – я не пригадую. Кравченко співав якісь пісні і жартував з Ганкою і Сонею. Вечором Кравченко збирався відходити. Він говорив з Ганкою про якогось пістоля і ще про щось, але я не чув цілої розмови. Перед відходом він сказав мені, щоб уважати на Ганку, а він вкортці поверне і скаже, що з Ганкою дальше робити. Крім цього висловився, що є можливим, що сьогодні ще відійдемо на Фільварки до Вира. Я сказав, що не маю автомата (свогого я залишив в Мартошки). Кравченко приобіцяв, що автомата принесе. Я залишився сам з Ганком, взяв гітару і почав грати і співати. В короткому часі Кравченко повернув, приніс для мене

автомата та трохи революційної літератури. Цю літературу положив він на стіл, і казав, щоб ми її читали. Я взяв дещо і пішов до кухні переглянути. Там була “Ідея і Чин”, “Лист колгоспників ...”, газета “Діло”, або “Неділя”, і різні кличі. За той час Кравченко щось говорив з Ганкою, але я не чув що саме. Потім Кравченко сказав, що мусить відходити, бо має ще писати на машині літературу та кличі, а завтра вечором прийде. Коли я випровадив його до сіней, він сказав мені, що тут Юрко і Комаров будуть вартувати під хатою, щоб Ганка не втекла. Я повернув до хати і ми пішли спати. Жінка спала в кухні, а я з Ганкою в кімнаті в одному ліжку. По коротких заходах з моєї сторони Ганка погодилася мати зі мною статеві зносини. Жінка моя не могла мені в цьому випадку дорікати, бо знала, що я був зобов’язаний Ганки сторожити. Тоді я зауважив, що я не є байдужий для Ганки. Вона мене полюбила.

Того дня ми трохи довше спали. По сніданні я прочитав Ганці одну статтю з “Ідеї і Чин”, а потім я читав книжку, а Ганка переглядала літературу. Пізніше я упорядковував кличі (довші обтинав) і переписував вручну. Цю роботу доручив був мені Кравченко попереднього дня. Вечором ми обоє вийшли в садок слухати радіо, яке недалеко було заінстальоване і до саду було дуже добре чути. По деякому часі прийшов Кравченко. Він дав Ганці малу пістолу “шістку”, а мені 500 крб, кажучи, що ми повинні купити собі харчів. Пізніше Кравченко оповідав, що він дуже радий, бо сьогодні майже з[ ]рук, большевиків втік підпільник Глинка (запільник на передмістю Крем’янця). Що він пізніше говорив з Ганкою я не знаю, бо був в кухні. Коли я повернув, то бачив як Ганка бавилася “шісткою”. По деякому часі Кравченко відійшов. Коли я випровадив його до сіней, він сердито сказав, що Глинка втік йому майже сперед носа. Ніччю я знову спав разом з Ганкою і мав статеві зносини. Ганка не знала, що в хаті моя жінка, вона думала, що ми на квартирі в якоїсь господині.

Скільки днів була в мене Ганка – я не можу точно сказати. Цього не пригадую сьогодні. В кожному разі в тому часі я говорив з нею на різні теми. Вона оповідала мені, що десь в терені скривається ще її товаришка Гапка, що знає Маріанку-закарпатку, про ряд інших людей, яких я сьогодні не пригадую. Я це все собі записував, але ніде не віддавав. Ці записки ще сьогодні є в мене дома. Я часто говорив з Ганкою на різні патріотичні теми, щоб тим упевнити її, що вона має до діла з повстанцями. В тому часі я вчив Ганку користуватися пістолем, який вона одержала від Кравченка. Одного дня Кравченко передав Сонею записку до Ганки, в якій писав, що він тепер зайнятий і не має змоги прийти. Я також писав одну записку до Кравченка в присут-

ності Ганки. Цього вимагав Кравченко, щоб Ганка бачила, що ми маємо тісний зв'язок. В тому часі я також писав листа до свого брата, який є в армії.

По кількох днях (трьох чи чотирьох) ввечері прийшов Кравченко і сказав, що зараз підемо до Малих Фільварок, сконтактуватися з Виром. Мені доручив взяти написані кличі і листівки. Він приніс зі собою плащ-палатки для Ганки і для мене. Ми вийшли з хати. Надворі було дуже темно. На подвір'ю чекав Комаров, але його Ганка не бачила. Я з Комар[о]вим пішов попереду, а Кравченко з Ганкою, взявшись попід руки – ззаду. Подорозі Комаров сказав мені де на нас буде чекати група бійців і, що з нею є також Юрко. Шосою ми зайшли до перехрестя доріг: Шумськ – Крем'янець – Почаїв – Вишневець. Тут ми стрінули групу бійців, яка складалася з 7-8 чоловік. Ми оба з Комаровим сконтактувалися з цією групою без клички і без жодних окликів. Чи які оклики були між Кравченком [т]а групою, я не пригадую. Коли він підійшов, група пішла вперед стрілецьким рядком, я за Комаровим, а Кравченко з Ганкою позаду. Де йшов Юрко, я не бачив. В селі Ганка сказала куди йти, а я передавав це в чолу групи. Таким порядком ми прийшли на подвір[']я до Сяні. Група залягла на дорозі, а Ганка з Кравченком пішла під хату. Вона заходила до хати, бо там залишила свої туфлі. Чи в хаті був також Кравченко я не знаю. Там вона не застала Сяні, а вийшовши порадила, щоб піти до сусідньої клуні і там її пошукати. На сусіднє господарство я також пішов з Ганкою і Кравченком. Я став на розі клуні, а Ганка з Кравченком пішла будити господаря. По деякому часі вони обоє пішли до клуні і там знайшли Сяню. Кол[и] Сяня вийшла на подвір[']я, то Ганка сказала, що прийшли хлопці і хочуть стрінутися з Виром. Сяня відповіла, що не знає де Вир є. Тоді Ганка відкликала її в сторону і деякий час щось обі говорили. Після того Сяня попровела нас в село. Ми зайшли під одно господарство і залишилися на дорозі, а Сяня пішла під хату. По деякому часі вона вийшла до нас і сказала, щоб почекати, а вона піде ще в одне місце. Кравченко сказав, щоб піти нагля[д]цем за нею, бо він мусить залишитися при Ганці. Я не пішов за Сянею. Вона по деякому часі повернула і сказала, що не знає де Вира знайти, бо його в селі немає. Кравченко тоді сказав Сяні, що він являється провідником Славком і прийшов до Вира передати кличі, пошту та налагодити роботу. Сяня це вислухала і знову відкликала Ганку в сторону і щось з нею говорила. Коли вони повернули і Сяня знову повторила, що не знає де Вира шукати, Кравченко посадив їх під клуню, а сам відкликав мене і Комарова та сказав, що думає тут заквартирувати, щоб остаточно договори-

тися з Сянею. Комаров висловився, що вже все пропало і ми Вира не відшукаємо, бо Сяня напевно зорінтувалася, хто ми такі. Я сказав, що квартирувати тут в селі не буду, бо це не дасть жодних успіхів. Пізніше Кравченко відкликав ще Комарова, поговорив з ним декілька хвилин і повернувши сказав мені взяти Ганку і відходити додому. Я так зробив. Поворотна дорога була досить тяжка, бо почав дощ падати. Додому ми повернули вже ранком. Моя жінка почала сваритися зі мною, чого я знову Ганку привів зі собою. Я пояснював, що ввечері має прийти Кравченко і забрати її від нас. Помучені ми полягали спати.

Ввечері прийшов Кравченко і сказав мені, що вони арештували Сяню і забрали до Крем'янця. До Ганки сказав, що з Виром не вдалось йому пов'язатися, а треба буде поспробувати сконтактуватися в другому місці. Мотивуючи, що він дуже змучений, Кравченко відійшов до себе.

На другий чи третій день перед ввечері Кравченко прийшов і сказав до мене, що приїхав машиною і забере Ганку до канцелярії ГО МГБ.

Попереднього дня я говорив Ганці, що перейдемо на іншу квартиру. Це зробив я тому, бо Ганка чула, як жінка сварилася зі мною за якусь дрібницю, і вона думала, що сварка зайшла сприводу нашого квартирування. На запит Ганки чи господиня сварилася за квартиру, я сказав, що ні, але якщо вона незадоволена, то перейдемо в друге місце.

Кравченко сказав Ганці, щоб вона збиралася, бо піде з ним на іншу квартиру. По вечері (Кравченко вечеряв разом з нами) я вийшов надвір і стрінув Комарова. Ми закурили папіроси і в тому часі Кравченко вийшов з хати. Він сказав, щоб я збирався і здоганяв їх. Комарова Ганка не бачила. Він кинув папіроску і пішов вслід за Кравченком і Ганкою. Я повернув до хати і ліг спати. Пізніше Комаров оповідав мені, що коли Кравченко зближався до машини, він підійшов зі заду і крикнув "Руки вгору!". Кравченко сказав, що в нього є документи і скоро сів в кабінку і взяв в руки керівницю. За той ча[с] Комаров попхнув Ганку в задню частину автомашини і так завезли її до канцелярії ГО МГБ.

Крім цього Комаров говорив, що Ганку вони звільнили, і вона за тиждень, у вівторок, має прийти до них. Рівночасно висловився, що він не дуже вірить, що вона поверне.

По деякому часі, Комаров сказав, щоб розпитати в Тетильківцях за Ганкою, бо вона мала зголоситися, а немає про неї жодної чутки. Будучи в Мартошки я довідався, що Ганка була в Тетильківцях, але куди пішла, ніхто не знає.

VI. ПРАЦІВНИКИ ОРГАНІВ МГБ

МГБ УРСР

1. Лейтенант Конопльов, 28-30 років, низький, худощавий, brunet. За його словами, зараз по приході фронту був в спецгрупі, яка оперувала в Дедеркальському і Ланівецькому районах. Твердив, що багато людей вирвав з підпілля.

УМГБ по Т/О

2. Полковник Коломиєць, начальник УМГБ по Т/О, около 40 років, високий, сивий, чешеться догори, чоло високе, трохи лисий, добре не вимовляє букви “р”. Ніс орлиний, лице подовгасте. Гарно говорить українською мовою. Про минуле Коломиєця я одного разу питав Комарова, але він сказав, що мені цього не потрібно знати.

3. Підполковник Хорсун – оперативний робітник УМГБ, коло 42-ох років, середній ріст, грубий, з великим животом, чорний, чешеться догори, високе чоло, трохи лисий, лице округле, очі сірі, ніс з горбком посередині, спідня губа більша – висить, шия коротка сильна, говорить поволі, часто повторює “гмм”. Пальці на руках короткі, грубі. Добре говорить українською мовою.

Комаров оповідав, що він сам родом з Полтави, по національності українець. Свого часу оповідав мені сам Хорсун, що на Стрипі біля Тернополя він наклав багато провідників ОУН. Мова зайшла про силу організації. Я твердив, що ОУН ще досить сильна і її не скоро вдасться знищити. Хорсун сказав, що тепер майже все спаралізоване, бо він, одержавши доручення знищити тих провідників до шістьох місяців, виконав своє завдання і наклав їх на Стрипі. Згинув один окружний провідник, один ще вищий і кількох інших людей. Крім цього, одного провідника взяли живого. Коли я сказав, що крім тих, що є тут, є ще за кордоном організація, Хорсун відповів, що він наклав одного кур'єра з дуже важливою експреспоштою і з тих матеріалів довідалися багато цікавих речей, однак організація, після тих документів, справно не функціонує.

Сам Хорсун з людьми дуже чемно обходиться, але Комаров казав, що коли немає нікого постороннього, то Хорсун до свого підпорядкованого матюкає. До Крем'янця приїжджає Хорсун часом машиною, а часом літаком. Ходить звичайно у військовому, з пістолем, правдоподібно, ТТ.

4. Майор Торішній, яку функцію займає – не знаю. До Крем'янця приїжджав в справі хабарів, які брав кап. Міщенко. Віком коло 32-33 роки, високий, білявий, чешеться догори, чоло середнє, ніс рівний, під очима часто здригається шкура – нервовий, лице подовгасте, худощаве, українською мовою не говорить. З розмови з ним я довідався, що він по національності руський, про це він сам казав. Комаров говорив, що Торішній колись був міліціонером.

5. Капітан Міщенко, яку функцію займає – не знаю. В Крем'янці перебував в справі Савчука і його організації. Літ понад 30, чорний, чешеться догори, волосся фалисте, чоло високе, ніс фальований, лице подовгасте – сухорляве, борода остра з ямкою посередині, високий, сильно збудований. Говорить українською мовою з м'яким “л”, басом, гугняво. Сам оповідав, що походить з Полтавщини і був спочатку в міліції, потім пішов в партизани, де працював начальником розвідки при групі Федорова. Оперував в Пінських болотах. Любить пиячити і ходять на жінки. Коли жінка Богуна була арештована, то намагався її використати на статевому тлі. Хабарник. З людьми поводить грубо. Фотоамастор – носить зі собою апарат “Лейка”.

6. Лейтенант Зінов'єв, до Крем'янця приїздив на місце Міщенка. Віком коло тридцять років, високий, темношатин, чешеться догори, чоло рівне – високе, ніс прямий, очі темносірі, в горішній щоці має з обох боків по одному срібному зубові, лице подовгасте, борода кругла. Говорить по-білоруськи, теноровим голосом, часто вживає слова “якоби”. По цьому можна твердити, що він був в міліції.

Комаров, свого часу, казав, що по слові “якоби” можна пізнати всіх міліціонерів. Міліціонери, пишучи протоколи, дуже часто вживають того слова, нпр., “такого-то дня прийшов такий-то чоловік і сказав, що якоби в нього хтось вкрав... і т. д.”. Цього слова вживають так часто, що воно входить, як навик, в мову майже кожного міліціонера. По цьому, власне, слові можна міліціонера пізнати.

За словами Зінов'єва, він провадив роботою спецгрупи в Галичині, розробляючи групу Морозенка. Морозенко, за словами Зінов'єва, був східняком і Зінов'єв часто рейдував під його маркою. Коли Зінов'єв хотів сказати, що був в Галичині, то говорив: “був між вуйками”. На мою думку цей термін він вживав тому, що тільки в Галичині замість слова “дядько” вживають “вуйко”.

7. Лейтенант (правдоподібно в цьому ступені) Свердлов, помічник Хорсуна, літ около 25, низький, щуплий, блондин, чеше-

ться догори. Комаров оповідав, що коли вбирається в цивільний одяг, то зачисується на праву сторону. Любить гарно вдягатися. Чоло середнє, ніс маленький. Говорить скоромовкою по-українськи і російськи. Сам жвавий. Комаров казав, що був разом з ним в школі СМЕРШ.

8. Молодший лейтенант Сіріченко, приїздив з Хорсуном. Віком коло 25 років, вищесереднього росту, худорлявий, блондин, чешеться догори, чоло опукле – середнє, ніс орлиний, очі сірі, борода остра, лице подовгасте, добре говорить по-українськи, хід військовий – рівномірний. В тракті розмови часто підносить один палець догори. Комаров говорив, що він дуже нервовий і займається донощцтвом про інших співпрацівників МГБ. При ньому не можна щиро говорити, бо все донесе до начальників. Останньо, не знаю з яких причин, його перевели на підрядну роботу. Інші співпрацівники з УМГБ дуже не любили його і, правдоподібно, вони підставили йому ногу.

Крем'янецький ГО МГБ

9. Підполковник Кобазів Іван Дорофєєвич, начальник ГО МГБ, українець, 45-50 років, низький, щуплий, тендітний, блондин, чешеться догори, лисий, чоло високе-рівне, ніс прямий легко вигнутий, очі сірі, лице подовгасте, худе, борода гостра, в горішній щоці з правої сторони вставлений білий зуб, енергійний, часто хворує на ревматизм, має вигляд хворовитої людини, голос різкий – тонкий, дуже добре говорить українською мовою. За словами Комарова, він походить з Харківщини і має 20 років служби в НКВД. Кобазів має жінку (висока ростом, в його літах, любить вбиратися) і двох дітей. Володя недавно прийшов з армії як демобілізований, а другий вчиться в школі в Крем'янці. Мешкає при вулиці Спортовій, другий дім направо, як йдеться з міста, на другому поверсі, квартира ч. 6. Сам Кобазів точний і солідний у своїй роботі.

10. Капітан Кравченко Василь Юхимович, замначальника, з 1908 року уродження, українець з Полтавщини, низький, сильної будови, чорний, чешеться догори, чоло високе, очі пивні, ніс прямий, лице овальне, борода широка. Має жінку з 1921 р. уродження з Полтавщини Марію і п'ятилітнього хлопця Валентина. Говорить дома з родиною по-українськи. Сам знає шоферство. З минулого, оповідав, як він зловив бувшого німецького бургомістра Бригадира – “Чорного”. Під час облави в якихось корчах вони заскочили групу підпільників

в якій був Чорний. Облава робилася на всипу і вони знали де група перебуває. Чорний, будучи раненим, втік в село Рохманів або Бриків Шумського району і там сховався до криївки під печею. Кравченко знайшов ту криївку, встромив до середини цівку автомата і сказав, щоб вилазив, бо в противному разі застрілить. Чорний вийшов з криївки і його завезли в Крем'янець, звідки літаком відставили безпосередньо до Києва. За це Кравченко одержав Червону зірку. В поведінці з людьми Кравченко дуже брутальний, любить пиячити і ходити по жінках. В Крем'янці та околиці його всі дуже бояться. Без матюкання йому тяжко говорити. Крім цього вміє жартувати. Любить брати хабарі. В м. Крем'янці живе Рогальський Борис. Його брат Юрко засуджений на 5 років тюрми за підроблювання документів. В половині 1946 р. Кравченко почав придиратися до Рогальського Бориса за його брата. Щоб Кравченка заспокоїти, Борис викликав його до себе в гостину (липень 1946 р.) і дав три – чотири тисячі карбованців. Від тоді Кравченко дав Рогальському спокій.

Одного разу (літом 1947 р.), Кравченко разом з Комаровим були в Людвищах у мельника – чеха Фалтуса і попросив його меду. Фалтус дав коло 6 кг меду на їх обох. Кравченко не поділився з Комаровим, а всей мід забрав до себе. Про це, з огірченням, оповідав Комаров.

Відносно Ганки Брацлавської, Комаров оповідав, що машиною вони підвезли Ганку під “буду”. Ганка загубила в автомашині гребінець, то Комаров ще ходив шукати того гребінця і, знайшовши його, відніс Ганці. Пізніше Кравченко взяв Ганку до себе додому (це говорив мені під секретом). Коли Кравченко повернув на другий день до “буду”, то сказав, що він відпустив Ганку. Дальше Комаров оповідав, що тоді, коли Сяньку Томчук Кравченко арештував, то приневолив її підписати якийсь записаний піпірець прізвищем і ім'ям Ганки Брацлавської. Я також бачив кусник паперу, на якому Сянька вправлялася підписувати Ганку і себе. Думаю, що причиною такої відкритості Комарова була горілка, бо тоді він був досить п'яний. Кравченко мешкає в тому самому домі, що Кобазів, на партері, перші двері направо.

11. Капітан Кравченко, зав. відділом кадрів ГО МГБ, літ около 50, українець, високий ростом, сивий, чешеться догори, чоло високе, ніс прямий, лице худе, подовгасте, борода остра, має вставлені золоті і срібні зуби, але в котрій щоці і де, не пригадую. Говорить більше по-російськи, але вміє також по-українськи. З чужих мов знає добре узбецьку. Має жінку і троє дітей. Кравченко сам говорив, що дома старається говорити по-російськи, але це не вдається. Часом до нього хтось чужий зайде і йому соромно, що в хаті не говориться російською

мовою. За словами Кравченка, з його найстаршого сина виросте правдивий “бандюра”, бо коли він вимагає, щоб говорити по-російськи, то син питає чи батько читав конституцію в якій говориться, що в СРСР кожний говорить своєю мовою. Давніше Кравченко працював в РО МГБ в Ланівцях, але за якісь промахи (слова Комарова), як сексуальному тлі і хабарництво, його перевели в Крем’янець і в цій справі викликав його Хрущов до себе. Кравченко мешкає разом з родиною десь при вулиці “17 вересня”.

12. Лейтенант Комаров Іван Василевич, старший оперуполномочений, руський, родом з Іван[о]вської області РСФСР, уроджений 1916 р., середнього росту, блондин, носить зачіску “їжака”, чоло середнє, ніс звихнутий вліво, на чолі з правої сторони маленький шрам, лице подовгасте, худе, борода остра, на правій руці вказуючий палець дещо коло нігтя зігнутий, в ході любить втягати голову в рамена. Говорить тільки російською мовою. Має жінку з сибірської тайги Наталія Семенівна Киселева (не прийняла прізвища по мужові), за її словами, українка, хоч по-українськи досить слабо говорить. Син Борис має три роки. Живе при вулиці Ясної ч. 3. За словами Комарова, він має середню освіту, вчився в ФЗ[О] на ткача, пізніше був бухгалтером в колгоспі в своєму селі, потім пішов до армії в морський авіаційний флот і був на Далекому Сході біля Владивостока. В ЧА був командиром роти. Потім був в школі СМЕРШ. Підчас війни працював в МГБ в Києві, а потім був перенесений до Б[е]рдичева. Тут познакомився з жінкою і одружився. З Бердичева, на власне бажання, перенесли його в Підволочиський район, Тернопільської області, а в 1945 році – до Крем’янця. Сам Комаров солідний у виконванні своїх обов’язків, і хабарів та шахрайства не любить, хоч обстоювання за правдою нераз його досить коштує. Як приклад цього, він оповідав про те, чому він мусів зголоситися до роботи в з[а]хідних областях України.

Будучи в Бердичеві при МГБ, до нього прийшов один чоловік, який дав цікаві матеріали про залишену німецьку агентуру. Комаров дещо записав і пішов до свого начальника зі звітом. Начальник забрав від нього записане і сказав, що тією справою сам займеться. По деякому часі знову прийшов той чоловік і запитав чому не реалізують його донос. Комаров тоді почав сам ширше тією справою інтересуватися і зібрав багато цікавих матеріалів. Одного разу приїхав його знайомий з ЦК КП(б)У і Комаров доложив йому про цю агентуру. Цей пішов до начальника і запитав, чому він не арештує всипаних людей з тієї справи. Тоді начальник почав викручуватися, що не має часу цієї

справою зайнятися. Представник з ЦК відразу показав матеріали, зібрані Комаровим. Пізніше, коли знайомий Комарова відїхав, то начальник так взявся до Комарова, що він мусів шукати іншого місця праці.

Сам Комаров має досить великі здібності по оперативній роботі. Між іншим, потрапить розв'язувати досить складні шифри. Пити багато не любить, але коли п'яний, то робиться відкритий і багато цікавого може сказати. На мою думку, він не є "іскренним" робітником, а працює в МГБ тільки тому, щоб забезпечити собі життя. В засаді він належить до добрих людей.

13. Капітан Сергієв, оперативний робітник, переведений на початку 1947 року з ГО МВД, уроджений 1920 р., руський, середнього росту, бльондин, але голову має бриту, чоло високе, ніс прямий, обличчя овальне, постава горда, контужений, не вимовляє добре слів і мляво говорить. По-українськи не вмє говорити, мешкає при вулиці Туницькій на квартирі Ковальчук Дори Наумівної.

14. Капітан Ярмолаїв [Єрмолаєв?] Григорій, оперативний робітник, руський, літ около 35, високий, сильної будови, чорний, зачіска догори, чоло низьке, ніс довгий, кінець носа синій, борода кругла, лице овальне широке, п'яниця і грубіян. Любить тортурувати. Мешкає біля ГО МГБ, перший дім за КПЗ наліво, коли йти з міста.

15. Старший слідчий Філіпов, руський, літ коло 45, низький, бльондин, зачіска догори, чоло середнє, ніс прямий, ходить в окулярах, борода широка, лице кругле, ядушливий, культурна поведінка з людьми, ніколи на нікого не кричить. Говорить добре узбе[ц]ькою мовою. Ходить все в цивільному.

16. Абрамов, оперробітник, правдоподібно, жид, літ коло 37, низький, чорний, зачіска догори, кучерявий, чоло високе, ніс жидівський, лице подовгасте, борода остра, здовж лица з лівої сторони від вуха до бороди шрам, ходить все в цивільному, говорить тільки російською мовою з жидівським акцентом, має жінку жидівку.

17. Лейтенант Сабурін Степан, оперробітник, руський, Комаров називає його земляком, високого росту, літ до 30, бльондин, зачіска догори, чоло високе, ніс довгий, очі сірі, лице подовгасте, борода остра, говорить гугняво російською мовою.

18. Лейтенант Козлов, оперробітник, руський, літ коло 30, низький, щуплий, чорний, зачіска догори, чоло високе, ніс прямий, трохи острый, борода остра, подана вперед, лице клинковате, очі сірі, хитрі, заростає тільки на бороді і під носом, останньо запустив вуса, говорить російською мовою. Має жінку і двоє дітей, любить горілку. Комаров оповідав, що одного разу Козлов сильно проклинав партію і правительство за те, що немає в що взутися. Казав, що не піде на операцію, бо босий. Одного разу в моїй присутності він звернувся до Комарова, щоб цей позичив два карбованці, бо не має за що купити карток на хліб. При цьому також проклинав партію і уряд.

19. Молодший лейтенант Могилевський, помічник Комарова, уроджений 1926 р., українець з Харківщини, нижчесереднього росту, дуже ясний блондин, зачіска хвиляста догори, чоло високе, ніс широкий прямий, очі сірі. Борода кругла, лице овальне. Здається, що має шрам на чолі, але з якої сторони, не пам'ятаю. Говорить українською мовою. В другій половині 1947 р. приїхав з Ташкенту, де був на вишколі. Комаров казав, що він сирота, має середню освіту і здібний в роботі.

20. Лейтенант Плонський, оперробітник, здається, що він належить до Дедеркальського РО МГБ, а в Крем'янці перебуває, як представник, літ понад 30, руський, нижчесереднього росту, грубий, блондин, високе чоло, ніс малий, лице широке, борода кругла, говорить російською мовою.

21. Лейтенант Макушін, оперативний робітник, руський, літ около 30, високого росту, темний блондин, зачісується догори з розділом посередині, волосся кучеряве, чоло середнє, ніс прямий при кінці грубший, лице подовгасте, борода кругла, працює на Сапанівському участку, говорить російською мовою.

22. Лейтенант Хомичов, оперробітник, руський, уроджений 1911 р., високого росту, темний шатин, зачіска догори, чоло середнє, ніс довгий, лице подовгасте, борода округла, невиразно говорить російською мовою, оперативну роботу веде на терені Дедеркальського району, хоч мешкає в Крем'янці. Звітує і в Дедеркалах, і в Крем'янці.

23. Лейтенант Пчелінков Іван, середнього росту, білявий, ніс прямий, тоді як я його бачив, то голову, праву сторону, мав

забандажовану. Давніше був ранений повстанцями кількома к[у]лями в плечі.

24. Лейтенант Корнілов, оперативний робітник, руський, літ коло 30, малий, щуплий, чорнявий, говорить російською мовою, любить радіо, мотоцикль і, взагалі, щось модного.

[25. і 26.] Крім вищезгаданих є ще Лятін і Сурков, але я їх не знаю.

VII. СПІВРОБІТНИКИ МГБ

У МГБ по Т/О

1. Андрій, українець з Підкарпаття, літ около 26, низького росту, сильної будови, чорний, зачіска хвиляста догори, чоло високе, ніс хвилястий, лице подовгасте, борода кругла, на лиці і грудях сильний чорний заріст, говорить тихо. За словами Андрія, він, за німецької дійсності, вчився в Києві, потім в Празькому Університеті, звідки попав в У МГБ по Т/О. Останньо працює в редакції "Вільне Життя". Сам Андрій товариський і жартівливий.

Крем'янецький ГО МГБ

2. Сукенник Юрко Андрієвич, українець, уроджений 1929 року в Биківцях, Дедеркальського району. Батько був священиком, тепер сидить в тюрмі за протибольшевицьку промову. Юрко ходив один рік до Медінституту в Крем'янці, високий, худорлявий, шатин, чешеться догори, чоло середнє, ніс довгий, брови зрослі разом, лице подовгасте, борода остра. Мати працює в Музичній школі убиральницею. Контактувався переважно з Кравченком (начкадрів). Найбільше працював разом зі мною, про що говорить в протоколі. Юрко має діда маляра, який мешкає на Тетильковецьких хуторах (Александрівка).

3. Журик, українець, мешкає в Крем'янці, уроджений 1922 або [19]23 року, бльондин, за німецької дійсності він працював в шевській артілі УПА в Антонівцях, Шумського району. Коли прийшли большевики, Журик зголосився з повинюю і всипав все, що знав. Пізніше він брав участь в поборюванні підпілля і свідомих українців. Безпосередню участь брав також в акціях провокативної групи Каміня. Одного разу він заходив до мене ніби-то купити січкарню. Пізніше Комаров оповідав мені, що його висилав ГО МВД, щоб він зорієнтувався де я

живу, а нічю мали зробити засідку на мене. Тоді я вже був зв'язаний з ГО МГБ. Засідки не робили, бо Комаров довідався про те і заборонив.

4. Отець Каранковський Сергій – обласний благочинний, замешкалий в Крем'янці на Туниках в церковному домі, літ около 45, високий. Юрко оповідав, що Кравченко (завкадрами) розказував йому, що о. Сергій сказав, що в нього повстанці взяли машинку до писання.

– Ти, поп, ... твою мать, ти тут сидиш і нічого не знаєш, а бандити довкола тебе ходять, – оповідав Кравченко про його розмову з о. Сергієм.

Кравченко дуже часто до нього заходить. По деяких натяках Кравченка Юрко переконався, що о. Сергій співпрацює з ним.

5. Шеремета Ніна, з дому Завидюк, українка, уроджена 1926 р. в Крем'янці при вул. Вишневецькій ч. 54, середнього росту, середньої будови, чорна, чоло зовсім низьке, очі чорні, ніс кирпатий, фризюра коротка ундольована, пальці на руках короткі, грубі, нігті на руках дуже короткі. Літом 1947 р. вийшла заміж за Шеремету Миколу з Крем'янця, коваля, демобілізованого з ЧА, комсомольця. Ніна являється мені двоюрідною сестрою. Тепер мешкає при вул. Вишневецькій 54. Про її агентурну роботу згадано в протоколі.

Коли Люся померла внаслідок випиття отрути, то Ніну зараз господарі, де була Люся, повідомили і вона прийшла до померлої. Небіжку спорядили і мали ховати. В тому часі Ніна вже любилася з Омельком. Труп Люсі лежав в хаті на катафалку, а Ніна з Омельком в stodолі любувалася. Це може свідчити про характер самої Ніни.

В райфінвідділі дальше працює. Була на курсі у Львові і останньо має посаду старшого інспектора. Чи дальше працює агентурно – не знаю. Комаров хотів кілька разів з нею стрінутися, але коли довідався, що вона ходить в тяжі, не стрічався.

6. Омельчук Соня, рідна сестра моєї жінки Віри, уроджена в 1927 році, малограмотна. З приходом большевиків працювала убиральницею в ГО МГБ. По ревізії в мене (березень 1946 р.) її арештували, порядно вибили і по тижневі часу звільнили. Хоч знала про мою криївку, але не всипала її. Про мою агентурну роботу знала і нею часом послуговувався Кравченко в переношуванні записок до мене. Мешкає переважно в своїй сестри Зіни, хоч дуже часто перебуває в мене дома. По арештуванні її звільнили з праці в ГО МГБ і до[ ]сьогодні вона ніде не працює.

7. Смикуржевська Зоя, дочка Василя, українка, уроджена 12.12.1929 р. в Крем'янці на передмісті Красногірка. Ясна блондинка, ніс кирпатий, лице округле. Моя наймолодша сестра. Зараз ходить до 9 кл. десятирічки. Про підписання заяви згадано в протоколі.

8. Жуков Іван, українець, [з-]під Чкаловська, літ около 36, був в ЧА, як демобілізований працював в Крем'янці в МТС, потім познакомився з дво[ю]рідною сестрою моєї жінки Зіною і оженився в січні 1946 р. Сам говорив до могого швагра Ключа Антона, що підписав заяву. Комаров говорив мені, що Жуков вмисне підписав заяву, щоб мене згладити зі світу і пізніше користуватися моїм майном. Коли, після ревізії в березні 1946 р. мою жінку арештували і в хаті не було нікого з домашніх, то Жуков прийшов до мене і забрав з хати всі мої речі, кажучи, що хоче скрити. Пізніше тих речей не віддав, а пропив. Тепер Жуков працює на примусових роботах в Донбасі, бо він обікрав одну жінку коло Чугалів і за це дістав один рік примусових робіт. Сам Жуков середнього росту, сильної будови, чорний, чоло середнє, лице округле, ніс прямий, п'яниця (пропив все майно жінки).

9. Ключ Марія, дочка Василя, моя найстарша сестра, уроджена 1911 року. Вийшла заміж за Ключа Антона Микитовича з Красногірки ч. 8 в 1932 році і там замешкала. Має четверо дітей (Ігор, Ганя, Микола, Галя). Комаров оповідав мені, що вона донесла про те, де я був за німців і, що останньо переховуюся від большевиків.

10. Томчук Сяня, дочка Олекси, українка, низька, з Малих Фільварок, сильно збудована, блондинка. Колись до неї залицявся Юрко. Комаров згадував, що вона тепер повинна себе оправдати роботою. З того я зорієнтувався, що вона співпрацює з ГО МГБ.

(За Польщі і за першої большевицької окупації ходила до школи, за німців працювала при господарстві і жила при батьках. В 1943 році була пунктовою сан[і]таркою УЧХ. В 1944 – [19]45 році була зв'язковою при кущі. В 1945 році робила перев'язку провокаторові Каменеві і за те большевики її арештували, де вона підписала заяву, про що призналася перед СБ. Від того часу її виключили від праці в організації. В липні 1947 року Крем'янецьке ГО МГБ знову її арештувало (гляди Справа Брацлавської Анни, і Справа ч. 282/48). Під тортурами видала дві криївки кущового Вири, після чого її звільнили з арешту і вона зараз живе дома при батьках. Томчук Сянька уроджена в 1928 ро[ці] в с. Малих Фільварках, освіта 4 кл. НШ – дані з картотечного листка).

11. Шеремета Сергій, українець, літ около 45, замешкалий в Турії, Вербівського р-ну, Рівенської області, селянин – учитель, низький, ясний блондин, носить вуси і бороду, має жінку і діти. Налезав до “мельниківської” організації під псевдом Бульба. Був арештований. Комаров казав мені, що купив його за боханку хліба.

12. Лукашук Гаріон [Іларіон], голова с/ради в Тетильківцях, літ около 55, замешкалий в Тетильківцях. Комаров говорив, що Лукашук являється своєю людиною. По поведінці голови я також бачив, що він по всіх правдоподібностях працює з органами ГО МГБ.

(Лукашук Іларіон, уроджений 1889 р. в селі Тетильківцях, три класи народної школи, жонатий, рільник. За Польщі і за першої большевицької окупації господарив, за німців був начальником громади, з приходом большевиків в 1944 р. з перших днів став головою с/ради і на тім становищі працює до[ ]сьогодні. В 1944 – [19]45 роках активно допомагав УПА, збирав грошеві і харчеві контингенти і т.п., за що большевики його кілька разів арештували. До нашого руху ставився не дуже прихильно, а більше симпатизував з мельниківцям. Після кількох арештів і тоді коли став в селі гарнізон (в 1946 р.) він почав ходити ночами з большевиками, доказував до кого заходять повстанці та хто симпатизує з повстанцями. Коло тих осіб робили засідки або арештували. В 1946 р. він хотів віддати большевикам Брацлавську Анну, але вона скорше догадалася в чому справа і майже з большевицьких рук втекла. Від того часу Лукашук почав явно виступати проти повстанців, називаючи їх бандитами, а при тім допомагав “мельниківській” організації, збираючи для них гроші та збіжжя. Його двох синів сидить у большевицькій тюрмі за співпрацю з УПА. Останнім часом не ночує дома, бо боїться повстанців. – Дані з картотечного листка.)

13. Отець Трофимлюк Захарій, українець, літ около 45, низький, худий, шатин, має довше волосся і чешеться догори, чоло високе в зморшках, ніс прямий, лице подовгасте, носить коротку борідку, має жінку і дочку 17 – 18 років – Раю. Працював священиком в селі Тетильківцях. Пізніше кудись вибрався, але де перебуває – на знаю. Одного разу Міщенко питав мене чи я не знаю де може бути о. Захарій. Я сказав, що не знаю. Тоді Міщенко висловився: “От дрань, я хотів йому допомогти, щоб вирятувати з біди, а він не приходить. І будь добрий на другий раз для таких людей.” Коли я запитав чи о. Захарій мав прийти до нього. Міщенко зам’явся і щось там сказав на оправдання. Я всміхнувся. Тоді Міщенко признав, що я догадливий чоловік.

14. Шевчук Степан, українець, уроджений 1921 р., вище-середнього росту, шат[е]н, чешеться догори, лице подовгасте клинком, працював в Білокриниці в радгоспі трактористом. Сам родом з Білокриниці. Мав дозвіл на ношення рушниці. Комаров говорив мені, що в час арештування Шевчук признався, що підписав заяву співробітникові Суркову. Останньо Шевчук був арештований, чи випущений – не знаю.

15. Закаржевський Володимир, правдоподібно, українець, около 25 років життя, ясний бьондин, середнього росту, худорлявий, зачіска догори, чоло середнє, ніс прямий, лице середньо подовгасте, ранений (де саме не знаю), коли поденервується, то трясє головою, мешкає в Крем'янці, закінчив медшколу і останньо працює в туберкульозному диспансері в Крем'янці. Був в ЧА в ранзі сержанта або лейтенанта. Одного разу Юрко висловився, що Закаржевський працює в агентурі ГО МГБ. Комаров також згадував, що з ним зустрічається.

16. Мельник Наталка, дочка Касіяна, українка, літ около 35, незамужня, покритка, має семилітнього хлопчика Василя, замешкала на хуторах, які належать до села Вілії. Була кілька разів арештована. Комаров одного разу дав мені до зрозуміння, що вона співпрацює з ними, але з неї немає потіхи.

(Уроджена 1917 р. в селі Вілії, неграмотна. В 1945 р. була арештована за те, що переховувала у себе одну підпільницю. По звільненні з тюрми почала цікавитися повстанськими рухами, в багатьох осіб розпитувала про повстанців, а також вела провокативні розмови з селянами і тим хотіла одержати відомості про підпільний рух. До неї часто заходить о/у МГБ Хомичев. Гляди справа 281/48; – Дані з картотечного листка).

Шумський РО МГБ

17. Скибіцька Калинка, з Шумщини, деякий час мешкала в мене, про що згадано в протоколі. Комаров казав, що її завербував Кириченко, і вона видала 6 дівчат з Медичної школи.

(Народилася 1925 р. в Голибісах, Шумського району, Тернопільської області. Батько Лукаш. Українка, освіта 6 кл. Народної школи, вільна, жила при батьках, на початках 1946 р. вчилася в Крем'янецькому медінституті. За Польщі і за першої большевицької окупації вчилася в школі, за німців жила при батьках та працювала при

господарці. В 1943 р. працювала в УЧХ, з приходом большевиків в 1944 р. дальше працювала в ОУН зв'язковою та пунктовою санітаркою. В 1945 р., коли большевики розкрили її через всіпи інших дівчат, то вона втекла з села в м. Крем'янець і тут вступила до Медінституту на акушерський відділ. В січні 1946 р. її знову розкрили і вона почала скриватися перед большевиками. Перебувала у Смикуржевського Петра на Красногірці разом з Омельком. Навесну 1946 р. на вулиці в Крем'янці зловив її лейтенант МГБ Кириченко та відразу завербував до агентурної роботи. Після того вона повернула у своє рідне село. – Дані з картотечного листка.)

Дедеркальський РО МГБ

18. Максимчук Володимир Спиридонович, уроджений 1917 р., українець, живе на хуторах біля села Тетильковець в маляра – діда Юрка. Повернув з ЧА, як демобілізований. Про нього оповідала мені жінка Сорокіна, що він вже кілька разів приходив і не хотів заходити на РО МГБ, а вона мусіла викликати чоловіка на розмову з Максимчуком додому. Будучи в Дедеркалах я також бачив як Максимчук заходив до помешкання Сорокіна.

(Уроджений 1916 р., українець, неповносередня освіта, жонатий, рільник. За Польщі вчився в школі і жив при батьках. В 1938 р. пішов у польську армію, де захопила його польсько-німецька війна. На війні він попав в советський полон і його вивезли в Росію, де був аж до 1946 р. Звідтам повернув додому, маючи степінь старшого сержанта. Оженився і господарить при батькові. В нашій революційній боротьбі не має найменшого поняття. В розмові трактує нас як дійсних бандитів. Одного разу він прийшов до Мартошки Ткачук і спитав її чому вона в себе переховує бандитів. При цьому висловився, що коли б в неї не було малих дітей, то він навчив би її як переховувати бандитів. Дуже часто до нього заходить Хомичев. Літом 1947 р. доніс нач. РО МГБ Дедеркальського району – Сорокіну, що в Мартошки часто перебувають бандити. – Дані з картотечного листка.)

19. Два рази бачив я, як з Крем'янецького ГО МГБ Кравченко (завкадрами) випроваджував одного чоловіка. Я не знаю його прізвища. Сам він низький, худий, сивий, біля вуха з правої сторони має на шиї шрам, около 50 років. За німців був зі мною в поліції. Тепер мешкає в Крем'янці. Дуже можливо, що його агентурне псевдо є "Шалапут", бо одного разу я чув, як Міщенко з Комаровим під час розмови висловлювали таке псевдо.

Всі майстр[и]-слюсарі, які з приходом большевиків були броніровані – співпрацюють з Крем'янецьким ГО МГБ. До них належать: Яловський Тимко, Адамович Петро, Новаковський Микола, Осіпов Ігнат, Головацький Петро, Головацький Микола, Запольський Микола, Кухоль, Томашевський Гринько і Фурсевич Тонько. Вони самі висловлювались про те, що підписували заяви.

VIII. БЛИЖЧІ ПОЯСНЕННЯ ДО ПООДИНОКИХ ОСІБ

1. Кондратюк Григорій, українець, уроджений 1919 р. в Довжку, Шумського району. З приходом большевиків в 1944 р. скривався перед мобілізацією в ЧА. Всипаний мною, що ми разом скривалися.

2. Струкало Омелько, українець, около 32 роки, правдоподібно зі Шпиколос Крем'янецького району. З приходом большевиків скривався разом зі мною в Вашковецькому лісі. Всипаний мною.

3. Тарновський Семен, около 50 років життя, з Чугалів біля Крем'янця, скривався разом зі мною в Вашковеччині. Це всипав я.

4. Люся Завидюк, моя двоюрідна сестра, уроджена 1922 р., любилася в Омелькові і зайшовши від його в тяжку, випила отруту, від чого померла. Працювала в ОУН.

[5]. * Бойко Василь – “Омелько”, народився 1922 р. в Шумську, Тернопільської області, де проживав до підпілля. Освіта 7 кл. народної школи, українець, вільний, син шевця. За Польщі і за першої большевицької окупації вчився в школі, за німців працював в уряді (заготконтора) писаром, та рівночасно спочатку 1942 року працює в ОУН, в лютому 1943 р. пішов в підпілля, де був бойовиком при райрефові СБ Сіркові, потім при Боровикові. Від вересня 1943 року був бойовиком при надрайоновому референтові СБ Палійові. З приходом большевиків в 1944 р. з перших днів до червня 1944 р. був на надрайоновому пункті зв'язку СБ. З липня 1944 р. до листопада 1945 р. працював підрайоновим підреферентом СБ. Будучи на цьому становищі, дозволяв собі на різного рода проступки, а особливо на сексуальному тлі. За ці провини, а головно за те, що спричинився до смерті Люсі, мав бути потягнений до відповідальності [відповідальності] перед вищими органами ОУН, але одержавши записку,

---

* В оригіналі порушено нумерацію – пропущено пункт 5.

якою наказувалось йому прийти на стрічу – дезертирував і скривався сам на передмістю Крем'янця, переважно у Смикуржевського Петра. При кінці 1945 року я дав доручення зловити його і покарати за вчинки, яких він допустився давніше і останньо на передмістю Крем'янця. Омелько прийшов на стрічу, але по дорозі до компетентних чинників СБ втік і почав дальше скриватися. В 1946 р. я дав доручення кільком райрефам СБ, щоб за всяку ціну його зліквідували. Деякий час не можна було його відшукати. Дня 20.1.1947 р. Омелько згинув на Бонівці біля Крем'янця, причому вбив одного більшовика. – *Реф. СБ при ОПОУН.*

[6]. Гірняк, являвся бойовиком при Омелькові. Останньо працює в ОУН.

[7]. Гоменюк Федора Антонівна, “Мамця”, уроджена 1910 року в селі Вілія В. Дедеркальського району, українка, неписьменна, замужня, рільничка. За Польщі, за першої більшовицької окупації і за німців працювала при господарці. За другої більшовицької окупації спочатку також працювала при господарці та допомагала українському визвольному рухові. Вона зробила в себе криївку і лікувала ранених Бурлаченка, Чубка, Ворона, Неситого та інших. В 1945 р. в неї також лікувався Омелько, причому розконспірував її, про що осінню 1945 року довідалися більшовики і хотіли її арештувати, але вона скрилася. Від того часу залишила хату та почала проживати в підпіллі. Переважно перебувала на передмісті Крем'янця, хоч інші місця квартирування підпільників також знала. Дня 20.12.1946 р. Мамцю зловив в селі Вілії Сорокін та арештував. При слідстві вона всипала криївку в Шевчука Гордія на Заваллі (хуторі біля В. Фільварок), в якій давніше перебував Омелько і Богун. Криївка була пуста. Крім цього всипала багато людей, як нпр., Яловського Федора [з] Климова, Яськевич Федора, Стадніцьку Анну, Шушкевича Івана на передмістю Крем'янця, та Янчинську Ксеню Гордійову на Заваллі. Всіх цих людей більшовики після того арештували і випускали. Її засудили на 10 років в'язниці. Зараз вона є у Львові, де лежить хвора. – Дані з картотечного листа.

[8]. Сапіга Петро Никифорович, українець, уроджений 1926 р. на Заваллі біля с. В. Фільварок, 6 кл. народної школи, тепер жонатий, рільник. За першої більшовицької окупації і за німців вчився в школі. З приходом більшовиків в 1944 році, щоб не йти в ЧА, він записався, що є з 1928 року і пішов вчитися в школу МТС в Крем'янці. В 1947

році він залишив школу, оженився та живе дома. Супроти нього органи СБ не мають жодних застережень. – Дані з картотечного листка. Петро Смикуржевський твердив, що не всипав С.[апіги] П.[етра] перед органами МГБ.

[9]. Сапіга Райка, рідна сестра Петра Сапіги, уроджена 1923 року на хуторі Завалля. В 1947 році вийшла заміж за Романюка з цього ж села, якого батька зліквідували повстанці, через що він ставиться до підпільного руху негативно. Супроти Раї не має жодних застережень. – Дані з картотечного листка.

[10]. Зіна Жукова, з дому Омельчук, рідна сестра жінки Петра Смикуржевського. За словами П.[етра] С.[микуржевського] уроджена 1924 р., вийшла заміж за Жукова Івана, була арештована разом з Сонею і його жінкою після ревізії в березні 1946 р., але нічого не всипала.

[11]. Яловський Федір, народився 1901 року на передмісті Крем'янця – Климова. Українець, 5 кл. НСШ, жонатий, рільник, контужений підчас війни 1945 р., глуховатий. Після арештування Мамці був арештований, але звільнений. Працює на господарці.

[12]. Шаховал Анна, уроджена 1915 р. на передмісті Крем'янця Климова. Українка, неграмотна, заміжня, рільничка. Її чоловік згинув на фронті 1944 р. До нашого руху ставиться байдуже, не розуміючи його.

[13]. Яськевич Федір (Док), уроджений 1907 року на передмісті Крем'янця Красногірка, українець, малограмотний, жонатий, рільник. За Польщі, за першої большевицької окупації і за німців працював при господарці. З приходом большевиків в 1944 р. до Ча не пішов через те, що йому вмерла жінка, а двоє малих дітей не було на кого залишити (це за його твердженням). В 1947 р. по арештуванні Мамці був також арештований, але в короткому часі відпущений. Тепер працює на своєму господарстві. – Виписка з картотечного листка.

[14]. Стадницька Анна Іллівна, народилася 1904 року на Бонівці, проживає на Красногірці. Українка, малограмотна, рільничка. Чоловік в 1941 р. пішов в Ча, оженився з іншою та живе в Росії. Була всипана Мамцею, за що її большевики арештували, але вкортці випустили.

[15]. Чубко, підпільник, уроджений в Крем'янці і до підпілля там замешкалий.

[16]. Савчук Олександр Петрович, народився 1927 р. в селі Тетильківцях, студент Медінституту. За Польщі і за першої більшовицької окупації вчився в школі, за німців жив при батьках та працював коло господарки. З приходом більшовиків в 1944 р. також спочатку працював дома, а коли в 1945 р. хотіли його забрати в стрибки, він, щоб не йти на цю роботу, пішов в Крем'янець до Медінституту. Вся його родина (Волинці) за німців належала до мельниківського угруповання і він також схилювався в ту сторону. Записавшись до школи в Крем'янці він почав підбирати до себе кращих товаришів і творити з них "мельниківську" організацію. Сам він часто приносив листівки до Тетильковець. Ці листівки були писані на машині. Крім цього в голови с/ради с. Тетильковець Лукашука замовляв контингент грошей і збіжжя, що голова виконував. В травні 1947 р. МГБ арештувало Савчука і його спільників. – Виписка з картотечного листа.

[17]. Неситий – бойовик, родом з Крем'янця.

[18]. Букет – родом з Вінницької області, ройовий УПА, пізніше працював в тереновій сітці бойовиком. Згинув 10.4.1947 р. в дуже геройський спосіб.

[19]. Яворина – працював бойовиком в тереновій сітці. Походить з Тетильковець.

[20]. Чумакевич (правдоподібно Василь), українець, з Хотівки, з 1927 р., учитель в Сапанові, середнього росту, шат[е]н, щуплий. Псевдо в "мельниківській" організації – Орел (дані від Кравця).

[21]. Олексюк Олександр, з Хотівки, українець, уроджений 24.8.1911 р. в селі Гаї (хутір Олексюки), Крем'янецького району, освіта 3 кл. народної школи, рільник, швець, нежонатий (гляди справа ч.: 1/48).

[22]. Шеремета Максим, українець, около 19 років життя, з Турії, Вербівського району, Рівенської області, студент медичного технікуму в Крем'янці. Належав до "мельниківської" організації під псевдом Чорноморець. Арештований (дані від Кравця).

[23]. Сердюк Яків, зі с. Сапанова, запільник, деякий час був пов'язаний з ОУН, але за нахил до злочинства відсепарований. На початку 1947 р. вбитий Фещуком Грицем (гляди "П – О", повідомлення ч.: 16/.

[24]. Чумакевич Анна, з Хотівки, сестра Орла, около 20 років життя, висока ростом, brunетка, замешкала в Хотівці. Всипана мною.

[25]. Дяк в Тетильківцях, ближчих відомостей про нього немає. Кравець також не міг його схарактеризувати, бо стрічався тільки один раз і то вночі. За твердженням Кравця він тепер не живе в Тетильківцях. Всипаний Кравцем.

[26]. Бурчинський Віктор Сазонович, народився 1908 р. в Тетильківцях, українець, три класи народної школи, жонатий, рільник, інвалід "вітчизняної війни", контужений на ноги. За Польщі, за першої большевицької окупації і за німців працював при господарці. До підпільного руху не ставиться вороже. Був в ЧА, звідки повернув контужений. В 1946 р. зібрав в селі 600 крб. для Анни Брацлавської і Гапки Синюк, про що довідалися большевики і приарештували його. По деякому часі звільнили. – Виписка з картотечного листка.

[27]. Томчук Олександр – "Вир", уроджений в селі Малі Фільварки. В ОУН працював кущовим теренової сітки. Згинув дня 20.12.1947 р.

[28]. Сильвеструк Федір, українець, старий чоловік, замешкалий на Перелісах біля Крем'янця. Комаров твердив, що в нього переховується Ганна Брацлавська і Синюк Гапка (за словами Кравця).

[29]. Брацлавська Анна, народжена 1922 року в селі Тилявці, Дедеркальського району, українка, малограмотна, санітарка УПА – "Катя". Підступом завербована до агентурної роботи, але втекла з[]рук Крем'янецького ГО МГБ, коли зорієнтувалася, що її спровоковано (Гляди протокол Брацлавської Анни.)

[30]. Синюк Гапка, українка з Тетильковець, бувша санітарка УПА. Замордована Кравцем і Юрком Сукенником.

[31]. Горобець, запільник в селі Сапанові.

[32]. Фещук Гриць, уроджений 1922 р., в 1944 р. весною був на еміграції, а потім повернув в родинні околиці. Раніше належав до мельниківського угруповання. Скривався індивідуально. Потім я з ним пов'язався і він належав до “мельниківської” організації під псевдом Грибенко. Комаров казав, що він осінню 1947 р. згинув – за словами Кравця. (Гляди “П – О” повідомлення ч.: 15).

[33]. Ільчук Михайло, українець з Сапанова, около 20 років життя, низький, середньої будови, блондин, чоло високе, ніс прямий, лице подовгасте, борода остра, чешеться догори, вчився в Лісотехникумі в Білокриниці біля Крем'янця. Належав до “мельниківської” організації під псевдом “Мішка” – за словами Кравця. (Гляди “П – О” повідомлення ч.: 15).

[34]. Туніцький Володимир, українець, замешкалий на Березині, около 60 років життя. В нього я робив стрічі з Грибенком. Мною виспаний – за словами Кравця.

[35]. Володька – запільник в Сапанові. Вбитий большевиками.

[36]. Василюк – запільник в Сапанові. Здався большевикам тоді, коли вбили Володьку.

[37]. Бондар Андрій Василевич, українець, з Горанки, около 20 років, студент Медінституту, член “мельниківської” організації під псевдом Тополя. Що з ним сталося після арешту “мельниківської сітки” – не знаю. (За словами Кравця.)

[38]. Ткачук Мартошка Степанівна, українка, замешкала на хуторах Александрівка біля села Тетильковець, уроджена 1917 р., чоловік згинув на фронті, має троє дітей. Про мою агентурну роботу не знала. Я в неї найчастіше перебував і жив як з жінкою. Про моє перебування в неї знав ГО МГБ. (За словами Кравця.)

[39]. Глуха – хто вона саме – я не знаю. В хаті їх є дві жінки і мешкають недалеко біля Ільчука Михайла. В тих жінок часто перебували запільники, про що я повідомив МГБ. (за словами Кравця.)

[40]. Корінь – повстанець, перебував найчастіше в околицях Білокриниці. Згинув літом 1947 р. Комаров оповідав, що Корінь і ще один повстанець йшли вечором дорогою попри казарми в

Білокриниці. Оперативник ГО МГБ Лятін пізнав його по описі і відразу вбив з автомата.

[41]. Якір – член ОУН в Почаївському районі. Останньо ранений в коліно, попадаючи на большевицьку засідку.

[42]. Сірожка Ільчук, брат Михайла – “Мішки”. Працює при млині в Сапанові, відбираючи мірчук.

[43]. Стьопа, з Сапанова, уроджений 1926 р., але виглядає на молодого хлопчину. Виходив на стрічі і пов’язав мене з Грищенком, про що знає Крем’янецький ГО МГБ.

[44]. Маркуч [Марчук] Михайло, українець, з Галичини, годинникар, понад 40 років, замешкалий при вул. Туницькій, має жінку і двоє дітей. В нього на квартирі був Савчук Олександр. Сам походить з Підкаміння [Підкамін] або околиць. В час переходу фронту був евакуований і тут залишився. Казав, що не хоче туди повертати, бо там він скомпромітований протибольшевицькою роботою. (За словами Кравця).

[45]. Шутка Філько, повернув з фронту без ноги, спекулянт, замешкалий біля Королівського Мосту (на хуторах між Сапановом та Млинівцями). Доставляв товари Якорові, про що я повідомив ГО МГБ.

[46]. Волинець Іван Леонтієвич, уроджений 1896 р. в Тетильківцях і там замешкалий. Українець, 4 кл народної школи, жонатий рільник. За Польщі і за першої большевицької окупації працював при господарці. За німців також господарив, а в 1943 р. був сотником резерви УПА в селі Тетильківцях. На це становище він не пішов охотно, але його зобов’язала ОУН тому, що він був сотником в Петлюрівській армії. За німецької дійсності симпатизував з мельниківським угрупованням. Як давніше, так і тепер до нашого руху ставиться негативно. В лютому 1945 р. був арештований разом зі своїми дочками Надею і Анною (чоловік Наді, як мельниківець, втік на еміграцію). Надя в 1944 р. була станичною господарчою в селі Тетильківцях. Після кількох днів арешту їх всіх позвільняли. Після цього Надя була ще чотири рази арештована. Після ліквідації “мельниківської” організації арештували також Волинця Івана, однак скоро випустили. Його брата Матвія зліквідували повстанці за співробітництво з органами МГБ (виписка з картотечного листка).

[47]. Андрій, секретар с/ради в с. Тетильківцях.

[48]. Волинець Лена Матвіївна, народилась 1926 р. в селі Тетильківцях, українка, 5 кл народної школи, вільна, рільничка. За Польщі вчилась у школі, за першої большевицької окупації та за німців жила при батьках, за другої большевицької окупації далше працювала при господарці та була зв'язковою у підрайонового Миколи. В 1945 році її арештував гарнізон, який стояв в с. Тетильківцях. Там вона всипала ряд дівчат з Тетильковець, а також нічю водила і показувала, де живуть родини підпільників або де можуть переховуватись підпільники. По тижневі арешту її звільнили, але після того до неї стало заходити начальник гарнізону. Її батько був с/о МГБ і зліквідований повстанцями в 1945 р. До неї, як до нареченої, заходив часто Савчук Олександр (виписка з картотечного листа).

[49]. Закалець Петро, українець, около 28 років, священник в Тетильківцях. Походить з Крем'янця. Заки перейшов до Тетильковець, то жив в Крем'янці в Соборі. Про те, що я до нього заходив, не звітував в ГО МГБ (за словами Кравця).

[50]. Мельник Максим Касіянович, народився 1921 р. в с. Вілія. Українець, малограмотний, жонатий, рільник, інвалід на руку і ногу. За Польщі, за першої больш.[евицької] окупації і за німців працював при господарці. Політичними справами зовсім не інтересувався. Тепер живе при родині. В 1946 р. начальник гарнізону, який стояв в Тетильківцях арештував його за те, що він публично проклинав Сталіна і больш.[евицьку] владу. Після того арешту його звільнили і він почав ходити часто в гарнізон, пік для них хліб і т.п. По виїзді гарнізону до нього часто заходять оперробітники з Дедеркальського РО МГБ. Останньо часто заходить до нього о/у РО МГБ Хомичев. В селі люди про нього говорять, що він с/о (виписка з картотечного листка).

[51]. Долгов, руский, літ ко[л]о 60, голова кооперативи на села Вілія, Тетильківці, Цец[е]нівка, замешкалий у Вілії. Люди оповідали мені, що він все донесе на МГБ, що тільки почує (за словами Кравця).

[52]. Доктор Полушкін, правдоподібно, руский, завздоров-відділом в Крем'янці, морфініст, п'яниця (за словами Кравця).

[53]. Божкевич Люба, з Ланівеччини, студентка Медінституту, мешкає в тому самому домі, що й Марчук Михайло – галичанин.

Коли Савчук О. був арештований в школі, то вона побігла до його кімнати прятати нелегальні речі. Про це знає Комаров. Одного разу Комаров доручував Юркові розвідати чи вона вислана до Медінституту з рамени ОУН, чи сама туди пішла. ГО МГБ розпоряджає компроматеріалами про неї ще з часів, заки вона не вписалася до Медінституту (за словами Кравця).

[54]. Світловіцький Антон Максимович, уроджений 1905 року, на передмісті Крем'янці Корніях. Від 1930 року живе в селі Вілії. Українець, малограмотний, жонатий, рільник. За Польщі, за першої больш.[евицької] окупації, за німців працював при господарці. З приходом большевиків в 1944 році в час мобілізації пішов в ЧА, але по хворобі його залишили до роботи в МТС-і (хворий на пропуклину), де працював як чорноробочий до 1946 р. Пізніше його звільнили з цієї роботи і від того часу господарить дома. До нашого руху не ставиться ворожо (виписка з картотечного листа).

[55]. Ольга Довгалюк Вікторівна, з дому Кондратюк, в 1932 році вийшла заміж за Довгалюка Прохора – “Богуна”. В 1947 році вивезена на Сибір.

[56]. Овчарук-Кукуріка Матвій – “Роман” (безбатченко) уродився 1926 року в селі Вілії, українець, освіта 4 кл НС, вільний, рільник. За Польщі працював при господарці, за першої больш.[евицької] окупації був завклубу в с. Вілія, в час німецької дійсності, як тільки повстав український визвольний рух, він з перших днів взяв активну участь в революційній боротьбі, де спочатку був зв'язковим, а опісля (при кінці 1943 р.) станичним ОУН в селі Вілія. В половині в 1944 р. пішов на політвишкіл і після того став підрайоновим пропагандистом та робив виступи по селах. З початком 1946 р., коли загинув його звержник Олесь, то до нього зв'язок перервався і він від того часу почав конспіруватися зі запальниками села Новосілок. Цілий час перебував в Бонівці. Будучи там, він часом допускався до проступків (збирав харчеві контингенти, різні данини від селян, включно до оріхів, а за невиконання бив селян, чим доморалізував мешканців передмістя). Після того його кілька разів викликав райпровідник, але він на стрічу не приходив, а перед органами ОУН почав скриватися. Останім часом він ходить з Іванчуком Петром, який в 1945 р. пішов з повинною, а тепер ховається. Роман тетер пише накази до голів с/рад, щоб збирали йому сало, гроші і т.п. (виписка з картотечного листа).

[57]. Барнай Боніфат, з Людвищ. За німецької дійсності був в українській поліції, а пізніше в німецькій в Крем'янці. Перед приходом большевиків в 1944 р. виїхав на еміграцію.

[58]. Довгаль Іван, з Людвищ. За німецької дійсності був спочатку в українській поліції в Крем'янці, а пізніше в німецькій. Перед приходом большевиків в 1944 р. виїхав на еміграцію.

[59]. Петровський Микола, мешкав в Крем'янці, за німецької дійсності був в українській поліції, а потім в німецькій. Перед приходом большевиків в 1944 р. виїхав на еміграцію.

[60]. Медвецький Микола, родом з Крем'янця, був в українській і німецькій поліції за німецької дійсності, пізніше виїхав на еміграцію.

[61]. Кондратюк Олександр Євгенович, народився в 1904 році в селі Вілія. Українець, три класи народної школи, жонатий, рільник, дезертир з ЧА, пізніше арештований і випущений. Тепер працює лісником. За Польщі, за першої больш.[евийської] окупації і за німецької працював при господарці. В 1944 році в час мобілізації пішов в ЧА, однак, по кількох місяцях він здезертирував і почав скриватися в себе дома. В 1945 році його большевики зловили, але по деякому часі звільнили. Після того він працював в МТС-і на Оборах біля В. Дедеркал. Там він щось вкрав чи посварився з директором і його за те посадили до в'язниці. Однак по чотирьох місяцях його знову звільнили і в 1946 р. він став лісником у Віленському лісі (виписка з картотечного листка).

[62]. Кравець – Ткачук Данило Зінов'євич, народився 1911 р. в с. Вілія. Українець, три класи народної школи, жонатий, рільник. За Польщі, за першої больш.[евийської] окупації і за німецької працював при господарці, не інтересуючись жодним політичним життям. В 1944 р. в час мобілізації пішов в ЧА, звідки повернувся в 1945 р. В 1946 р. став сторожем у лісі. Від того часу дуже часто до нього заходять всякого рода большевики, воєнні і з райадміністрації (виписка з картотечного листка).

[63]. Гонта – райреф СБ В. Дедеркальського району.

[64]. Руденко – райпровідник В. Дедеркальського району.

[65]. Надя, давніше була зв'язковою ОУН, потім зголосилася з повинною і почала мешкати у В. Дедеркалах. Правдоподібно родом з Бірок В. Дедеркальського району. Сама низька, сильно збудована, ясна блондинка, літ коло 20, лице широке, ніс малий – кирпатий, фризюра коротка, тоді була в тяжі (за словами Кравця).

[66]. Неля Гаврилюк, замешкала в Гриньківцях В. Дедеркальського району. Уроджена 1928 р., висока, блондинка, сильно збудована. Науменко казав, що вона була зв'язковою ОУН (за словами Кравця).

[67]. Рижевська Лєна, замешкала в Матвіївцях В. Дедеркальського району, уроджена 1928 р. Сама казала, що Науменко примушував її три рази підписувати заяву. Була арештована. За словами Науменка вона працювала зв'язковою ОУН.

[68]. Гарасим – бувший сотенний УПА. По реорганізації УПА даліше провадив бойовою роботою в терені Шумського району.

[69]. Максимчук Галя Спиридонівна, уроджена 1928 р., замешкала в Крем'янці. Ходить на вечірні курси десятирічки, рідна сестра Юркової Мами. Колись (за словами Юрка) була на санітарному вишколі ОУН (за словами Кравця).

[70]. Шпортун Григор Гнатович, народився 1911 р. в с. Вілія, де останньо проживає, українець, освіта 4 кл народної школи і ветеринарний курс, жонатий, на лівій руці не має два пальці. За Польщі, за першої больш. [євицької] окупації і за німців працював при господарці, не інтересуючись жодними політичними подіями. В 1944 р. став ветеринаром і на цьому становищі працює до сьогодні. До нього дуже часто заходять оперробітники МГБ. В червні 1947 р. одна людина, будучи в ГО МГБ в Крем'янці, побачила Шпортуну і запитала його, що він тут робить. Він дуже зам'явся і відповів, що його викликає Міщенко. Там був около двох годин.

[71]. Сич – Рен – Христя – райреф СБ Почаївського району, який згинув в бою з большевиками в 1946 р.

[72]. Краснодемський Василь, з Крем'янця, українець, уроджений 1911 р., середнього росту, чорний, очі великі – пивні, носить вуса і велику бороду, по вуличному називають його “Зейка”. За нім-

ців був начальником тюрми і коли повстанці розбили тюрму, почав скриватися перед жандармерією. Пізніше працював шефом шевської артілі УПА в Антонівцях Шумського району під псевдо Бувалий. З приходом большевиків в 1944 р. почав скриватися і на нелегальному положенні залишився до сьогодні. Жінку і дітей вивезли на Сибір (за Кравцем).

[73]. Денисович Микола, з Крем'янця, українець, уроджений, правдоподібно, в 1914 р., середнього росту, сильної будови, ясный бльондин – кучерявий, за німців був в поліції, потім в УПА. З приходом большевиків в 1944 р. пішов з повинюю, але пізніше знову почав скриватися і так лишився до сьогодні. Комаров казав, що він має підпільне псевдо “Ленін” (за словами Кравця).

[74]. Маріянка, за її словами, вона походить з Підкарпаття, прийшла сюди в час поводі і вже залишилась. Середнього росту, чорна, лице біле подовгасте, ніс довгий, посередині з горбочком, звичайно перебуває на хуторі біля Тетилковець. Заробляє шиттям. Правдоподібно вона заангажована Сорокіним до агентурної роботи. Любитья зі запальником Романом (за словами Кравця).

[75]. Савчук Анна, замешкала в Тетилківцях, кривнячка Ткачук Мартошки.

[76]. Котюк Григор Сергійович (вуличне прізвище Патриків), уродився 1929 року в с. Тетилківцях, українець, освіта 4 кл народної школи, вільний, рільник. Живе при батьках та працює при господарці. До нашого руху ставиться прихильно. Він завжди знав де перебуває Букет та був у нього зв'язковим. Недавно Котюк був арештований большевиками за злодійство (належав до групи 12 злодіїв, які мали зброю та грабили селян). По кількох днях арешту його звільнили.

ІХ. ПЛАН ПРИМІЩЕННЯ ГО МГБ

Пояснення:

Рис. ч.: 2 (стор. 80 [154])

Рис. ч.: 1 (стор. 79 [153])

1. Кабінет Макушіна
2. –”– Філіпова
3. –”– Абрамова
4. магазин
5. кабінет Козлова і Сабуріна
6. вул. Беаупре (б. назва)

1. Кабінет зам. нач Кравченка
2. загальна концепція
3. кабінет завкадр. Кравченка
4. кабінет Комарова і Могилевського
5. кабінет Сергієва і Корнілова
6. радіостанція
7. кабінет Кобазіва
8. вул. Беаупре (б. назва)

**ПРИМІЩЕННЯ
ГО МГБ**
(партер)
1:100
(Без жодного
поміру – на[ ]око)

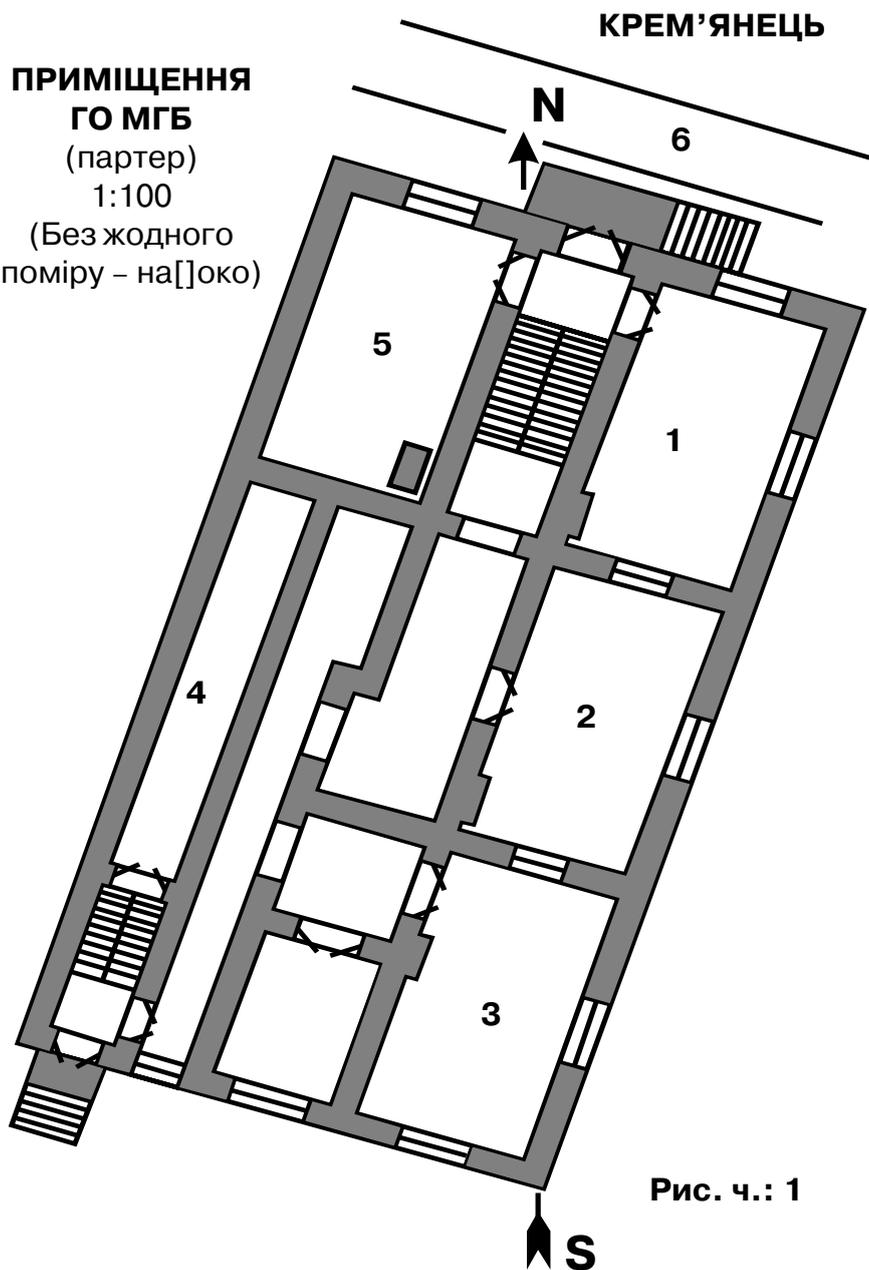
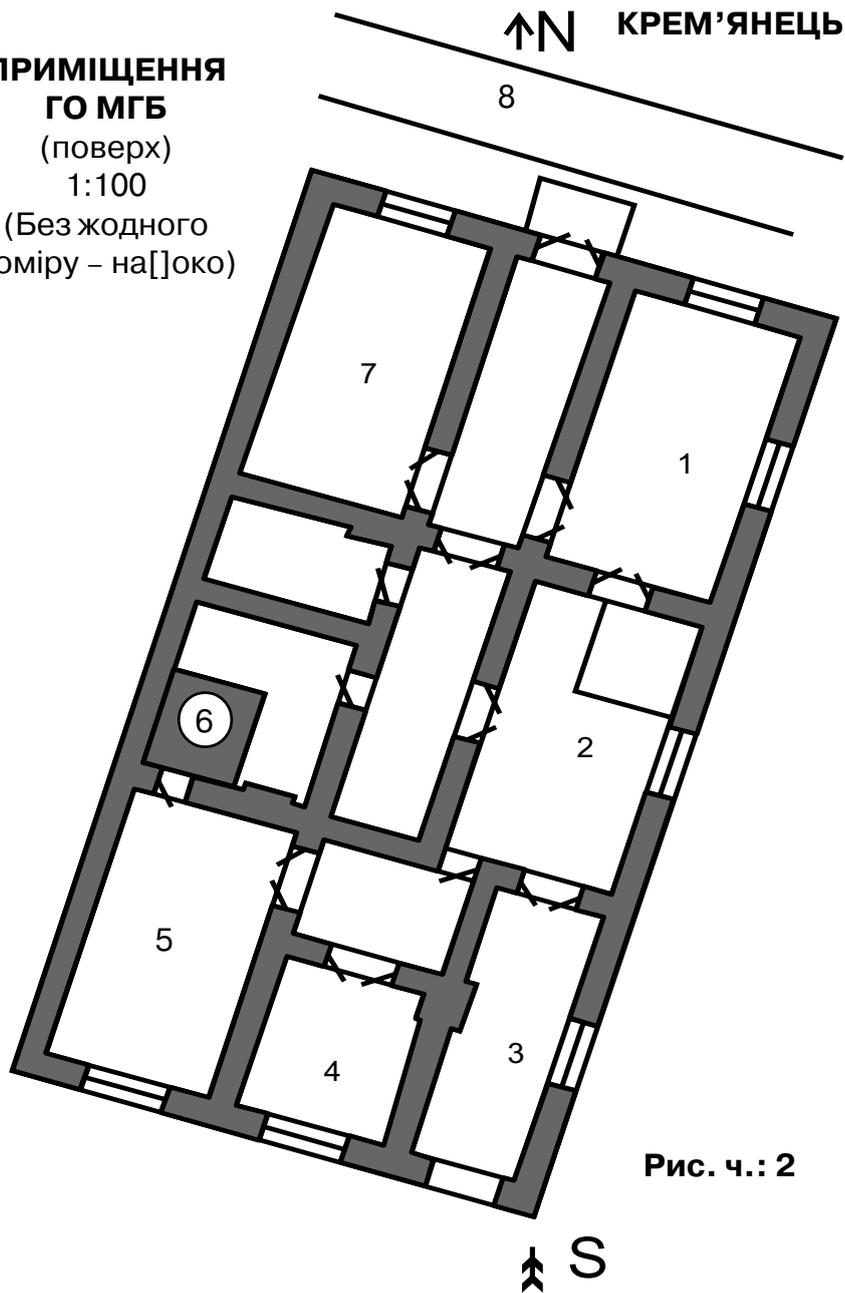

Рис. ч.: 1

**ПРИМІЩЕННЯ
ГО МГБ**
(поверх)
1:100
(Без жодного
поміру – на[]око)

Х. ЗАВВАГИ СЛІДЧОГО

Кравець був арештований органами СБ разом з новозавербованим Богуном (агентурне псевдо – “Ворон”). Тяжко сказати, що робили б вони, коли б знали від першої хвилини, що мають до діла з повстанцями. Повстанці зарекомендувалися як працівники МГБ. Я скорше схильний вірити, що були б не ставили збройного опору, mimo того, що оба були озброєні.

Кравець (так, як і Ворон) відразу рішили говорити всю правду. На них дуже сильно вплинуло оточення, в якому несподівано опинилися. Кравець, між іншим, сказав : “Коли б я був знав, що повстанців є ще так багато і, що так справно все діє – я ніколи не був би так низько полетів, як це сталося (його провадили через кілька криївок). Дружність, веселість, певність себе, яка панує між вами, є для мене зовсім новим світом. Маю враження, що кожний агент – українець, який, хоч би трошки знав про правдивий стан підпілля, покинув би цю ганебну роботу, або так робив би, щоб не принести шкоди”.

Кравець свої зізнання зложив без найменшого фізичного примусу. В моїх руках було досить компрометуючих матеріалів і я мав всі можливості контролювати його правдомовність. Він не тільки potwierдив всі компроматериали (крім деяких незначних моментів), але признався до таких речей (справа Гапки Синюк), про які він міг бути певний, що ніхто не знає. Ліквідацію Гапки Синюк уважав найбільшим своїм злочином. До нього признався прикінці першого загального допиту, попросивши наперед, щоб дати йому можливість говорити без третіх осіб.

Психічна структура Кравця була досить дивна. Належав він до тих людей чуттєвих. Сам мав нахил до писання віршів, любив слухати і співати тужливі пісні, ніжне і щире ставлення до нього – розбрювало його. В своїй основі Кравець був не злий чоловік, однак заслабий, щоби, в сучасній дійсності, самостійно рішатися на якийсь ризиковий крок. Інстинкт самозбереження був сильніший в нього, чим національності почуття.

Довше перебування між нами і кілька щирих розмов в чотири очі, зовсім змінили його. Я був переконаний, що того чоловіка можна випустити і він не піде більше на роботу проти нас, однак те, що він пізнав кілька криївок і, все ж таки, багато цікавого і нового довідався з розмов між нами, не дозволило мені піти на ризико.

Кравець був в нас тільки перший день зі зв’язаними руками. З тим він вповні погоджувався і розумів, що ми не можемо в іншій спосіб поступити. На другий день, пізнавши його до певної міри, я дозво-

лив руки розв'язати. Це дуже добре вплинуло на нього. Одного дня я, маючи на думці вповадити його у відповідний настрій, почав співати “Виряджала мати сина”. Хлопці підхопили і ми всі разом переспівали цілу пісню. Петро забився в куток і мовчав. Я стягнув заслонку над ліжком, ліг біля нього і почав тихо говорити:

– Петро, я маю до вас одно прохання.

Кравець повернув до мене голову, не обзиваючись.

– Я вас дуже прошу не зробіть мені якої дурниці, використовуючи те, що я дозволив розв'язати вам руки. Ви бачите, що я зовсім добре міг би сказати прив'язати вас до стовпа і не ризикувати, але мені тяжко це зробити. Я свідомий того, що вас будуть боліти руки, і тому не хочу робити вам прикrostі. Прецінь, ви така сама людина як і я. Ми, українські повстанці, всі боремося за цілий український нарід, включно зі злодіями і агентами. Ми для свого народу готові кожної хвилини життя віддати тому, що понад все любимо свій нарід, отже тяжко нам робити прикrostі навіть тим, які провинилися супроти самих себе і цілої української спільноти. Тому я прошу вас, – мого арештованого, не зробіть мені якої пакості. Коли ж вам стрілить така дурниця до голови і ви рішительні втечу від нас, то запам'ятайте, що на тому не сміють потерпіти жодні інші люди крім мене. Я не дорожу своїм життям, я давно вирікся його, але через те, що я ризкую, не сміє ніхто потерпіти з моїх друзів чи господарів, де ми перебуваємо. Коли ви втечете, то я і так застрілюся, бо не буду мати нічого на виправдання перед своїм зверхником.

Ці слова так зворушили Петра, що він плакав, як дитина. Я почав гладити його по голові, кажучи, що нехай не журиться, я доложу всіх старань, щоби кара, на яку він заслужив, була справедлива. Кравець ще більше розплакався.

– Не йде мені про кару – говорив він по хвилі, – але мені дуже прикро, чому я такий нещасливий, чому я скорше не завернув з тієї дороги, чому ще в 1944 р. не пішов тим шляхом, що ви всі. Я здаю собі справу, що я зробив, але сьогодні самотнім моїм бажанням є піти до Крем'янця і за це все відомстити. Який я був би щасливий, коли б міг бачити перед собою арештованого Кравченка. Мені серце розривається з якогось жалю, коли бачу, що ви замість бити мене, в страшний спосіб карати мене – жалуєте і просите, щоб я не втік. Ні, я того ніколи не зроблю. Я нікуди від вас не хочу йти, я хочу з вами бути.

До таких і подібних слів ставиться, звичайно, з резервою, а навіть заострюється обережність. Але поведінка об'єкта в останньому моменті перед смертю багато говорить за себе. Останні слова Кравця були: “Пращай світе, за тебе, кате, гину. Слава Україні!”.

Виринає питання: чи варто на цьому місці про такі справи згадувати? Вони ж не відносяться до суті агентурної справи.

Пригадуються слова сл. п. Провідника Михайла: “Ми з’являємося лікарями, яких завдання є лікувати свій нарід перед моральною гниллю, перед духовним занепадом”. Отже не ліквідація хворих духовно, але лікування. І хоч сьогодні ми є в таких умовах, що не можемо вповні цієї тактики застосувати, то, на мою думку, доцільним є, в поодиноких протоколах, такі завваги подавати, щоби в Українській Державі ми могли їх використовувати у своїй дуже відповідальній праці. Розробляючи об’єкта, ми повинні не тільки розкривати всю його агентурну роботу, але також старатися вірно вияснити причини, що були поштовхом до цього ганебного діла. Знаючи це, ми, в дуже багатьох випадках, зможемо запобігти гниттю багатьох менше стійких одиниць нашої спільноти. Тому якраз я досить багато місця присвятив першому розділові цього протоколу.

Коли ж йдеться про розбіжності між протоколом Анни Брацлавської і зізнаннями Кравця, то на мою думку, вина падає або на Брацлавську, або на слідчого, який міг несовісно опрацювати протокол. Богун також твердив, що, наприклад, машинки ніколи не бачив в Петра, ані Петро не згадував про писання на машинці в його хаті, хоч розмова на такі теми велася.

25 лютого 1948 р.

- 505 -

* * *

№ 4/І-4

Повідомлення до справи “П – О”*

Р 31

До справи: “П – О”

Р-н В. Дедеркали.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 1

На терені В. Дедеркальського р-ну появилась нова форма агентури. Юрчик, студент Крем’янецького медінституту, з Крив[у]лі б. с. Тетильковець, внук маляра, був арештований і останньо часто появляється в сусідніх селах та розповідає, що в Крем’янецькі ліси прибули партизанські відділи Мельника та внедовзі вони повинні прийти до сіл Дедеркальського р-ну. За словами Юрчика, ці відділи борються проти НКВД і СБ. Сам Юрчик показував якісь листівки, які, нібито, розкидають ці мельниківські відділи.

Дунай.

* * *

Р 31

До справи: “П – О”

Р-н Вишнівець

Березень 1947 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 2

В терені появилися бувші мельниківці, які зараз працюють в м. Крем’янці та агітують проти бандерівців, [т]а закликають молодь до вступлення в мельниківську організацію, яка бореться під проводом Мельника проти большевиків.

Ці мельниківці появляються вдень, а на ніч від[’]їзджають в м. Крем’янець.

Максим

* * *

---

* Очевидно, судячи зі змісту повідомлень, криптонім “П – О” є скороченням від слів “підпільна організація”.

Р 31
До справи: "П – О"
Р-н В. Дедеркали.

Серпень 1947 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 3

Влітку ц.[ього] р.[оку] до одного господаря, зв'язаного з ре-в.[олюційним] рухом, в с. Фільварки зайшов невідомий чоловік, який говорив, що є повстанець і був в нього в 1944 р. з відділом. Господар незнакомого не пізнав. Той "повстанець" залишив записку до місцевого голови с/ради[,] в якій писалося, щоби голова с/ради зібрав трохи грошей, бо організація тепер веде роботу на СУЗ, а там тяжко за хліб і тому населення на ЗУЗ повинно давати гроші і таким способом піддержувати оргроботу на СУЗ. Голова с/ради мав доставляти гроші до того господаря[,] через якого одержав записку. При відході сказав, що по гроші прийде сам або пришле своїх людей. Коли голова с/ради грошей не зібрав, то господар, в якого була перша записка, одержав другого грипса, гляди "Славуца" ч. 13.

Дунай.

* * *

Р 31
До справи: "П – О"
Р-н Шумськ

Серпень 1947 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 4

Один студент зі с. Стінка в тягу розмови висловився, що в м. Крем'янці діє "яка[сь] організація" і час від часу появляються протибольшевицькі листівки[,] писані вручну або рисовані.

Прокіп.

* * *

Р 31
До справи: "П – О"
Р-н Вишнівець

Жовтень 1947 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 5

Одна дівчина, скомпроментована перед большевиками за співпрацю з ОУН, і тепер с[кри]вається в м. Крем'янці у якоїсь своєї доброї знаомої чи родички, ходила з Крем'янця повідомляти одного чоловіка в с. Шумбар, р-н В. Дедеркали, щоб ішов на стрічу до "Провідника Ворона". Його вона завела до Крем'янця.

506

* * *

Р 31
До справи: "П – О"
Р-н В. Дедеркали.

Жовтень 1947 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 6

Чоловік зі с. Шумбар, який з початком большевицької окупації 1944 р. скривався та брав участь у визвольно-революційній боротьбі, а опісля зголосився чи був зловлений, працював у м. Крем'янці, а сьогодні, правдоподібно, працює даліше, але часто перебуває вдома, був повідомлений добре знакомою дівчиною з часів підпілля з терену Вишневецького р-ну, про те[;] що він має піти на стрічу до "провідника надрайону". Ця дівчина привела його до м. Крем'янця, звідки він зв'язком, який держать дівчата, прибув до с. Білокриниці, Крем'янецького р-ну. Тут він правдоподібно квартирував. В Білокриниці його зв'язкові дівчата завели до хати на хутір під лісом між сс. Білокриниця, Андруга (Мала чи Велика) та Лішня. На цих хуторах застав дівчину з Вишневецьчини, через яку одержав виклик, вона сконтакувала його з чоловіком своєї доброї знаомої[;] в якій скривається (ця дівчина). Цей чоловік представився, як провідник надрайону Ворон.

В говоренні Ворон сказав, що тепер є новозорганізований провід надрайону, є багато роботи і в тій цілі його, як колишнього працівника ОУН[;] він кликав. Даліше сказав, що про нього довідався від

товаришки своєї жінки і тепер він, хоч і злегалізований, повинен
дальше працювати для добра народу. Під кінець запропонував йому
закупити для організації цикльостилеву машину. Чоловік цей
погодився.

506

* * *

[Р. 31]
До справи: "П – О"
Р-н В. Дедеркали

Листопад 1947 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 7

Один чоловік твердив, що бачив в м. Крем'янці друковані листівки і одну карикатуру, яка зображує як Сталін ділить Європу. Цей чоловік знає трьох людей з м. Крем'янця, які ангажували його до тайної протибольшевицької організації. Вони, власне, показували ці листівки і карикатури.

А – с.

* * *

[Р. 31]
До справи: "П – О"
Р-н Почаїв

19.12.1947 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 8

Кущевий дг. Летивітер довідався, що на передмісті Крем'янця в одній жінки є захований, з часів німецької окупації, рямковий [рамковий] цикльостиль. В першій половині листопада ц. [ього] р. [оку] дг. Летивітер зайшов до тієї жінки[,] щоби забрати циклостиль, але вона сказала, що день скорше були "свої хлопці" і його забрали (з ОУН ніхто не ходив по цей цикльостиль).

Крім цього дг. Летивітер довідався від місцевого населення, що в м. Крем'янці існує підпільна організація, яка видає листівки з підписом "Луцьк – Рівне, СУС" (Союз Українських Студентів). Між листівками є також карикатура, яка зображує як Сталін ділить Європу.

177

Ціллю організації є охопити місто та інтелегенцію. До ОУН ставиться негативно, називаючи її членів “отаманчиками”. Поширює чутки, що бандерівці скоро будуть знищені, а тоді вони переберуть керму боротьби українського народу за Самостійність.

А – с.

* * *

[Р. 31]
До справи: “П – О”
Р-н Вишнівець

Грудень 1947 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 9

Повідомляю[,] що підпільна організація ангажувала до співпраці одну дівчину, яка в минулому була мельниківкою і з приходом большевиків в 1944 р. була арештована і випущена. Згадана дівчина не погодилася на співпрацю з організацією. Крім цього маю відомості, що до цієї організації втягають бувших мельниківців і тих, що свого часу пішли з повинною до органів радвлади, і студентську молодь. Цілі тієї організації є опанувати міста та інтелігенцію. До ОУН ставиться негативно. Українських повстанців називають “отаманчиками” і мають надію, що большевики скоро знищать ОУН, а тоді вони переберуть керму боротьби українського народу проти большевизму.

А – т.

* * *

Р 31
До справи: “П – О”
Р-н В. Дедеркали

21.12.1947 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 10.

До зв'язківця дг. Мручка звернувся зі запискою райреф СБ Вишнівецького р-ну Зірка (злегалізувався на початку 1945 р.)[,] в якій писав, що він не є такий, як про нього дехто говорить, а даліше пра-

цює для добра справи і в будучому вповні себе виправдає перед українським народом. Коли дг. Мручко написав[,] щоб він переслав йому пістоль, якого заховав перед легалізацією, Зірка відповів, що цього зробити не може, бо він потрібний йому при виконванні оргзавдань. За словами Зірки, він від[']їзджає в справах в Дніпропетровськ.

505.

* * *

Р 31

До справи: "П – О"

Р-н [В.] Дедеркали

26.12.1947 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 11

Я одержав записку від Зірки, яку він особисто привіз до моєї знаомої тітки, до якої я часто заходжу і через яку я вже раз з Зіркою контактувався.

Мручко.

(Відпис з оригіналу)

Здоров Фидун!

В перших словах хочу тебе повідомити, що я живий і здоровий[,] чого і тобі від щирого серця бажаю. Хочу тобі кілька слів написати про себе. Я пока живу[,] но як далі буде[,] то Бог його знає. Зараз я ховаюся і блукаю по світі. Маю якісь погані документи і завдяки їм маю можливість вдержатись. Сам не знаю, що маю зараз робити. Дорогий Фидин [Фидун,] прошу тебе як свого рідного [рідного,] напиши мені, як там в тебе діло і взагалі як діло в організації. Як йде вам робота[, б]о те все мене цікавить. Недумай[,] коли я покинув партизанку[,] значить я ворог. Ні[,] всі ті[,] котрі так говорять[,] помиляються. Я став ще більше вірніший своїй справі[,] своєму народові. Я вмру[,] но не зраджу ні слова. Невже друзі мої думають, що Зірка міг би здатися большевикам і міг[']би піти на вислуги їм. Того зробити я ніколи не можу і не зроблю. Нехай мене і рахують зрадником і чим

179

хотять[,] но я клянусь перед Богом[,] що заповідь декалогу ніколи не зраджуні на один крок. Не думай[,] Фидун[,] коли я зараз не працюю[,] значить я відстав від своїх. Я[,] наприклад[,] набрав ще більше практики відносно своєї роботи і більше набрався мужества. Н[ев]же ти можеш і другі повірити в те, що я здався. Подумай так сам. Коли[б] я здався[,] значить я мусів[б]и багато, багато видати, а я[,] річ ясна[,] що знав і знаю багато. І ко[л]и[б] я здався[,] я мусів[б]и все те видати. А скажи? Видав я багато у Вишневецькому районі чи взагалі де? Чи продав я хо[ч] кого одного? Ні[,] того нема, небуло і nebude!!! І ще раз хочу підкреслити, коли[б] я здався[,] моя[б] жінка ховатися не потребувала і я також ховатися не потребував. Тепер хочу тобі написати через що я покинув партизанку. Я її ніколи не покинув і не покину, хоч я зараз з вами не працюю[,] но я всеж таки школюсь сам по собі [і] користь[,] думаю[,] що дам ще велику. Пригадай собі Фидун як я з тобою і с.п. Костем [ходили] у Вишнівець до Добровольського. То був наказ Оси, і я його виконав з честю і совістю. Мені кається[,] що я був довірений[,] коли мені таку річ довірили [і] поручили зробити. Я її зробив, а після того що сказалось? Коли Сірий заступив місце Оси[,] мені прийшов грипс і Макарові вмісті, щоб я зловив Добровольського живим і доставив його в надрайон. Я того зробити не міг[,] бо Добровольський вже більше не хоті[в] виходити. Тоді Сірий сказав[,] якщо його не доставим[,] то він мене рострілить [розстріляє,] тобто за те[,] що я ніби співпрацюю з большевиками. Подумай сам[,] чи таке можливе, впрост стыдно навіть подумати, щоб я міг з більшовиками співпрацювати. Ну скажи так сам. Ти мене вже знайш [знаєш] і Оса мене ще більше знає. Я[,] правда[,] почув таку річ і помімо всього мусів припинити свою діяльність. Ти[ж] знайш [знаєш] сам[,] що Сірому дуже легко ростріляти [розстріляти] кого небуть [кого-небудь] за дурницю[,] а людину так легко виховати і навчити не можна. І так я проходжу своє марне життя. Я хочу знати[,] якої думки про мене зараз провід, я хочу знати[,] що було[б][,] коли я повернувся назад і чи взагалі довірили[б] мені роботу назад.

Фидун[,] ти проси там ком. СБ, щоб дурниці не зробив часом та за мене не помстився на батькові мому і на рідні мої[й]. Вони цілком нічого не винні. На тому буду кінчати. Фидун[,] напиши мені чи Оса ще живий і де він може знаходитись. Я дуже цікавлюсь ним. Бо знайш [знаєш,] тако[го] друга як він я ще не мав. Фидун[,] ти знайш [знаєш,] що Сашу мого видав "Льотчик" з Перемірки [Передмірки]. Напиши[,] якщо він є вдома[,] то напиши Веселому чи там кому з Вишневецького р-ну[,] щоб з такими зрадниками розраховалися як вдійсності з зрадниками. А я пока не зрадник.

*На тому я кінчаю. Шлю тобі і твоїм друзям щирий привіт і бажаю
Вам усім здійснення ваших мрій. Згинь[,] но не здавайсь!!!*

Слава Укр[аїні]!

Героям Слава!

Юрко Бойчук

* * *

Р 31

До справи: "П – О"

Р-н В. Дедеркали

28.12.1947 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 12

В залученні подаю зізнання Ваврисюка Ананія Пилиповича.

Р 31

До справи: "П – О"

Ваврисюк Ананій

Р-н В. Дедеркали

22.12.1947 р.

ПРОТОКОЛ ЗІЗНАННЯ.

Ваврисюк Ананій [П]илипович[,] народжений 1920 р. в с. Шумбарі В.[елико-] Дедеркальського р-ну, Тернопільської обл., українець, освіта н[е]п[овно]/середня, жонатий.

Ваврисюк Ананій Пилипович[,] народжений 1920 р. в с. Шумбарі, В. Дедеркальського р-ну, Тернопільської обл. До початкової школи ходив в родинному селі, відтак вступив в торговельну школу в м. Крем'янці, яку закінчив в 1938 р. По закінченні школи перебував при батьках аж до приходу большевиків 1939 р. Підчас першої большевицької окупації я почав учителювати і був учителем аж до приходу німців. З приходом німців я перейшов жити до м. Крем'янця[,] де хотів відкрити крамницю. З крамницею мені не вельося і я почав спекулювати. В той час я оженився і перейшов жити до дому моєї жінки не передмістя Крем'янця – Ляшуки.

В 1943 р. німці з поляками переводили арешти і розстріли української інтелігенції, я з жінкою перейшов жити до своїх батьків в с. Шумбарі.

Село в той час було охоплене вповні українським революційно-визвольним рухом. Побачивши це[,] я рівно ж не хотів бути останнім. Я виявив свою охоту до співпраці тереновим працівником в районі, на що ті з охотою погодились. Тоді жінка моя стала машиністкою при надрайоні, а я працював бухгалтером при обласному господарчому “Максимові”. Коли почав зближатися фронт, нам казали законспіруватися і переждати аж нас покличуть знова до праці. Щоб перебути фронт[,] я пішов до родинного села, а жінка пішла на передмістя Крем’янця до свого дому. Вдома я перебув до місяця серпня 1944 р. До організаційної роботи в своєму селі я не вступав, думаючи, що мене покличуть до моєї попередньої праці.

В серпні цього року я заквартирував на хуторах біля с. Бірки, на стриху в одній жінки. Цього дня большевики робили облаву на ці хутори [хутори] і мене найшли на стриху. З большевиками був в той час нач. РО НКГБ Сорокін. Коли мене стягнули зі стриху[,] він почав мене бити, розбив мені голову автоматом і так побитого повезли до р-ну та вкинули до тюрми.

Після допитів мене держали ще цілий місяць в КПЗ, а відтак звільнили. Мені запропонували працю в р-ні, на що я погодився, бо наколи б я відмовився[,] то мене засудили б. Сталої праці я не мав, а лише посилали мене то сюди, то туди, як “бандіта”. Зразу я працював в столові [їдальні]. Потім у ССТ і в інших установах.

В 1946 р. я почав спекулювати, на тому добре заробляв і частину давав жінці Сорокіна. Її почав я просити, щоб вона постаралася, щоб мене звільнили з праці в р-ні, а за те, я буду могти більше для неї щось давати. При кінці 1946 р. Сорокін мене звільнив від праці і я почав займатися виключно спекуляцією. Доходи частинно я ділив з жінкою Сорокіна.

Я жив переважно у Крем’янці в домі жінки. У нас часто перебувала дівчина з с. Лози, Вишневецького р-ну, яка скривалася від большевиків. Її знаю як Олю*, прізвища не знаю.

В мамі жила також жінка брата моєї жінки Катя. Мужа її большевики зловили десь на СУЗ та засудили на 25 р. Як з ним точно було

---

* Мова йде про Ольгу Горошко, дружину Михайла Кондрася (“Великана”). Для ширшої інформації див. книгу Софії Буняк “Одісея Ольги Горошко. Художньо-документальна розповідь з історії повстанського руху в 1940–1950-і роки”, видавництво “Криниця”, Київ, 2000.

ніхто не знає. Він 1944 р. відійшов з відділом УПА на СУЗ. В відділі був політ-виховником під пс. “Опара”. (Відділ “Великана”).

Від 1947 р. живу трохи коло жінки, а трохи при батьках.

Під кінець липня 1947 р. Катя сказала мені[,] що Оля дуже хоче зі мною бути, лише прийти до мене боїться, бо тут її вже большевики знають. Вона просила[,] щоб прийти до неї. Дорогу до неї знала Катя. Я погодився її відвідати і другого дня Катя мене завела до села Голуби. Там Катя мене передала дочці Катиної тітки, яка мене мала вести далі. Як та дівчина називається[,] я не питав, з огляду на конспірацію. Вона мене завела на хутор[и], які лежать на схід від села Голуби, о три кілометри віддалі. Хуторів цих було шість, розположені попри ліс. Перед хуторами є пі[щ]аний насип (Курган). Ми зайшли в середню хату тих хуторів, коло хати маленький хлівчик, господар високий чорнявий, літ около 30, в хаті двоє дітей – хлопчиків, один має 8-м, другий 10-ть років.

В хаті застав я Олю, яка сказала мені, щоб я заждав, зараз прийде [її] муж, “Великан” і щось буде зі мною говорити. Пока прийшов той “Великан” Оля мене вгощала вечерою, рівнож представляла мені свого півторарічного сінка Ігоря. Через якийсь час прийшов Олі муж. Він середнього росту, білявий, обличчя округле, ніс широкий, на чолі шрам від рани, одягнений в зелен[и]й мундір [мундир], з автоматом ППШ, коло боку пістоль і планшет.

Привітавшись зі мною, він почав говорити, що від Олі довідався про те, що я спекулюю, їзду до Львова, маю багато знайомих і чи не міг би я йому дещо купити. Я відповів, що можу все купити[,] що тільки є. Тоді цей почав говорити[,] щоб купити йому друкарку, хоч таку, як в р-ні (педалівку), а він мені заплатить скільки я захочу. Я погодився і якщо куплю[,] то повідомлю його.

Відтак почав зі мною говорити на політичні теми, про міжнародню ситуацію, давав мені читати листівки. Листівки мали такі заголовки: “Відозва до населення України”, “Українці”, “Звернення” і інші, які я вже позабував. Зміст їх був – боротися проти колгоспів та чим тільки можна, – допомагати повстанцям.

На відході сказав, що через місяць мене покличе знова, а за цей час щоб я купив те, що він просив.

Звідтіля я з тією дівчиною вернув в с. Голуби, а відтак з Катєю пішов у Крем’янець.

До Львова я їздив кілька разів, однак друкарки не найшов. Йому про це не повідомляв і він мене не викликав. Олю я бачив раз у Крем’янці, але вона мені нічого не говорила, я рівно ж мовчав.

Останнім часом займаюся тим, що викупляю людей з тюрми. Це роблю в порозумінні з Полонським [Плонським?] (слідчий МГБ в м. Кре-

м'янці) і з жінкою Сорокіна. Полонський хоч постійно живе в м. Крем'янці, однак належить до РО МГБ в Дедеркалах. Він там знає всі справи.

Роблю я це так: беру гроші від родини арештованого, передаю їх Полонському або жінці Сорокіна і ці арештованого звільняють. Як вони це роблять я не знаю.

Таким способом я викупив з тюрми, за 3000 крб. дівчину, Томчук Сяню, з с. М. Фільварки. Тепер викупляю ще одну дівчину з того ж села Кричинську Надю, але за неї хочуть 7000 крб., як справа піде, я ще не знаю.

Після вивізки [вивезення] людей на Сибір, я хотів викупити від вивозу Степанця Івана з с. Ц[е]ценівки і в тій справі був 23. 10. 1947 р. в Сорокіна на квартирі. Жінка Сорокіна говорила, що постаріється зробити, за кілька тисяч. При розмові висловилося, що минулої ночі, тобто 22. 10. [19]47 р., було в неї на квартирі 5-ть “бандитів”, які працюють з большевиками, і пішли в Шумський і Лановецький р-ни. Вони ког[ось] дожидали. Один з них був дуже кучерявий, і як вона говорила “очень красивий, єто действительно бандит, така красота”.

Замітка:

Переслухуваний спочатку говорив, що його викликав “Ворон”, але пізніше твердив, що таки “Великан”.

Ком. УПА “Великан” був на Волині. Він відійшов на схід. Більше про те повинен знати дг. “Артем”.

При зверненні уваги, що передше йшов через Білокриницю, сказав, що тільки так сказав. Виходить, що тут щось почав крутити.

98

* * *

Р 31

До справи: “П – О”

Р-н В. Дедеркали

5. 1. 1948 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 13

На початку листопада 1947 р. завідуючий комунгоспу в райцентрі В. Дедеркал[и] Косенко Семен з Дніпропетровської обл. давав деяким робітникам, які роблять в комунгоспі, протикомуністичні та протиколгоспні листівки і казав їм розкидати по селах[. Ц]і листівки ніби видані Українськими повстанцями, в залученні висилаю одну з тих

листівок. Давав він ті листівки таким робітникам, що не дуже то люблять сов.[єтську] власть, при тім він з ними говорив, що він хоч служить у большевиків, однак він і разом бореться проти них, та що він не один такий, а багато сов.[єтських] службовців ведуть шкідливу большевикам роботу. Далі говорив, що в м. Крем'янці дуже багато є таких службовців, що його брат працює в друкарні в м. Крем'янці та тайком друкує ці кличі і листівки. Ці листівки він також одержав від свого брата. Такі листівки були розкинуті в сс. М. Загайці, Шумбар, Ц[є]ценівка, а також в райцентрі в клубі та в інших установах. Рано большевики в райцентрі позривали всі ті листівки, в РО МГБ ствердили, що листівки і кличі ці друкувалися в друкарні рай-газети "Прапор перемоги" і в зв'язку з тим позвільняли з праці всіх працівників з ЗУЗ.

Листівки ті в селах розкинули Ковальчук Сава з с. М. Загірці [Малі Загайці] і Адамов Василь з с. Ц[є]ценівки.

Гонта

ЛИСТІВКА

(відпис з оригіналу)

ЗВЕРНЕННЯ.

Громадяни[,] настала година[,] коли жидівсько-сталінська влада хоче і у вас зробити вічне рабство – колхози. Навіки погубить вільне життя, за яке мріє і буде мріять Український нарід. Ні[]кроку в колхоз. Смерть жидам. Сини України. Сини герої. Боріться до[]послідньої к[r]аплі крові, за віл[ь]ні простори, за Українську землю.

Хто тільки посміє продаться жидам[,] той вічно продає своїх дітей на злидні і страдання. Привіт вільним демократичним країнам Америці, Англії.

Вічна слава героям[,] які полягли за самостійну Україну. Спіль юнаки[,] ми довершим чини ваші.

*За рідну Україну, за[]нашу батьківщину,
Життя не жалію, я[]маю надію,
Що мрія народня зі[]мною живе,
Ніколи на світі вона не умре.*

*.....
З вами піднявся на захист рідної України,*

ГОЛОВНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПОВСТАНЕЦЬ

%ПІКА%

М. ПОЛЕ

1947 года. Травень.

(Листівка переписана разом з блудами[,] які є в оригіналі.
Оригінал писаний на пишущій машинці).

Дунай.

* * *

Р 31
До справи: "П – О"

6.1.1948 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 14

Протокол Брацлавської Анни з с. Тетильковець, В.[елико-]
Дедеркальського р-ну належить включити до справи: "П – О". В цьому
протоколі висвітлюється методи Крем'янецького РО МГБ в анга-
жуванні людей до підпільної організації.

505

* * *

Р. 31
До справи: "П – О"
Р-н Крем'янець

Дня 28.1.1948 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 15

Фещук Гриць зі с. Сапанова, Крем'янецького р-ну. Був на
еміграції, правдоподібно, підчас другої окупації повернувся і став до
праці в Білокриниці, Крем'янецького р-ну. За якийсь час за ним питає
НКВД. Він вже [мав] пістоля, втікає від роботи і йде в підпілля. Зразу
"ушапує", а восени 1946 р. забрав до себе Яшка (Середюк Яків). З
ним він працював. В м-ці січні 1947 р. за щось посварився з Яшкою й
він останнього застрілив. Після того був арештований органами СБ
(Зенко), але втік з криївки (був тоді в криївці Зенко, Час і Голуб, те-
пер коло Степана, він був на варті). Після цього даліше "ушапував"
в с. Сапанові разом з іншими.

В м-ці листопаді правдоподібно згинув від большевиків.
Повідомлення ще не маю.

Дня 28.1.1948 р.

Прокіп.

Замітка:

З ним правдоподібно згинув також Ільчук Міша. Про нього нема жодних даних. Там про них ніхто не орієнтується. Це мельниківщина і банда. Село мельниківське здавна. Дані не точні, бо немає змоги там скоро довідатись.

Прокіп.

* * *

Р. 31

До справи: "П – О"

Р-н Крем'янець

Дня 28.1.1948 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 16

Середюк Яків зі с. Сапанова. Скривався від 1944 р. індивідуально. Приблизно восени 1944 р. його забрав куц. СБ Курган до роботи. Однак тому, що мав нахил до злочинства, звільнив його від роботи і він дальше крився. При цьому перебував в терені Дубенщини, коло Крем'янця по Андрузі і Чугалях кругом Крем'янця. В той час, правдоподібно, був зловлений більшовиками і втік. Більшовики його сильно побили, вибили 2 зуби. Коли втік, почав дуже глумити більшовиків. Більшовики за те вивезли його родину в Сибір. Восени 1946 р. Якор доручив йому станицю, мав нагляд над млином та подавав інформації. В той час сильно пиячив, жодне звернення не помагало.

В січні 1947 р. застрілив о/у Крем'янецького ГО МВД Сурніна (чи Сурнінка). Зараз після цього зголошуються до більшовиків "ушапісти" і всипали це, що то він забив Сурніна. Тіло його витягли і перевезли до Крем'янця. За якийсь час його застрілив Фещук Гриць. Люди говорили, що посварилися.

Дня 28.1.1948 р.

Прокіп.

* * *

Р. 31
До справи: “П – О”
Р-н Вишнівець

Дня 28.1.1948 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 17

З інформативних джерел:

В м. Вишнівці є тепер дентист. Він був на еміграції і вернувся в 1944 р. Якийсь час був в Крем’янці, описля, за його словами, за ним почали питати і він перейшов з Крем’янця у Вишнівець. Тут працював дентистом, але приватно, не офіційно. Останньо висловився, що також працює для українського народу, большевики вже натрапляють на його сліди і він мусить кудись “мазати”. Збирається на Схід.

Дня 28.1.1948 р.

Прокіп.

* * *

Р. 31
До справи: “П – О”
Р-н Крем’янець

Дня 22.1.1948 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 18

Ученик ІІ курсу лісотехнікуму про “П – О” в Крем’янці розповідає таке:

В м-ці березні 1947 р. від свого товариша, з Шумського р-ну, Грицюка Анатолія довідався, що в школі діє (в лісотехнікумі) тайна організація, яка називається “Союз Українських Студентів”. Говорив з ним Грицюк Анатолій, який правдоподібно є провідником в школі. Грицюка А. втягнув до тієї організації Кирилюк Петро зі с. Липки, Межиріцького р-ну, Рівенської обл. Тепер він часто приїжджає до Грицюка й, як видно, являється його зверхником.

В квітні 1947 р. Грицюк запропонував йому вступити в ряди цієї організації, однак цей відмовився. Відповів, що не хоче, бо щоб не сталося так, як в [19]41 р., коли то повтягали, а описля большевики все поарештували. У відповідь Грицюк сказав, що на місце тих, що падуть, стають міліони. При цьому, як приклад, подав, що до цієї

організації належить уже 5 осіб, а саме: Колобов Микола з Вербівського р-ну, Рівенської обл. (На першому курсі лісотехнікуму), Богуславський з м. Крем'янця, інших не пам'ятає. В листопадові дні давали панахиду на честь поляглих Героїв.

В м-ці грудні проводили протибольшевицьку акцію: розкинули листівки, на дверях будинку НКГБ приліпили листівку, щось в роді "До працівників адміністрації, членів ВКП(б) і т.п.", побили якогось комсорга (правдоподібно шкільного). Були також карикатури, які зображали, як Сталін в кремлі зажурився. Цю карикатуру бачив. Нарисовано кремль і зажуреного Сталіна, а під сподом олівцем написано "Сталін в кремлі зажурився". Напис мав бути писаний на машині, але не мали й тому не випускали.

Останньо довідався від Грицюка, що мають листівку "30 років большевицького панування в Україні" з зображенням трупів. Стараються дістати таких більше і розклеїти 25 січня (в честь проголошення Самостійної України 22 січня 1918 р.). Останньо стараються дістати машинку до писання. Її вже нашли, якась військова з [масо]вим шрифтом, але чи вона вже в Крем'янці чи ні він не знає, бо вже йде від Кирилюка Петра, однак зараз не мають грошей.

Цей, що розповідав про це[,] говорив, що може дістати набоїв, але треба грошей. Руденкові передав 34 кг крісових набоїв, говорить, що мав закопані.

Грицюк Анатолій за німців був пропагандистом в ОУН (або мельниківець[,] не знаю), був ранений, вилічився, опісля зловлений до ЧА. Там рівно ж був ранений кілька разів і звільнений додому. Після цього вступив у лісотехнікум на II курс в м. Крем'янці.

Богуславський з м. Крем'янця, тепер на II курсі лісотехнікуму.

Колобов Микола з Вербівського р-ну, Рівенської обл., на 1 курсі лісотехнікуму в м. Крем'янці.

Кирилук Петро з с. Липки, Межиріцького р-ну, Рівенської обл., на II курсі лісотехнікуму.

Дня 22.1.1948 р.

Прокіп

Замітка:

Цей ученик зі с. Фільварок В., В. Дедеркальського р-ну. Тепер він вдома. Мав їхати до школи у Львові, але не прий[н]яли.

П-п. [Прокіп]

* * *

№ 5/І-5

**Протокол допиту Олександра Микитовича
Патьомкіна**

Р.31.

СПРАВА Ч.:17/48
ПАТЬОМКІН ОЛЕКСАНДР
АГЕНТ МГБ СССР

РАЙОН В.[ЕЛИКІ] ДЕДЕРКАЛИ

Р. 31.
Справа ч.: 17/48
Р-н В. Дедеркали
Патьомкін Олександр
Агент МГБ СССР.

Р-н В. Дедеркали
Дня 11.9.1948 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ.

Патьомкін Олександр, син Микити і Ксенії Денисової, ур. 29.8.1886 р. в м.Кронштадті, Ленінградської обл., руський, освіта вища, без-партійний, військовий, жонатий, завідуючий лікарським участком в с. Матвіївцях, В. Дедеркальського р-ну, Тернопільської обл., де й замешкалий.
Агент МГБ СССР від квітня 1948р.

Я, Патьомкін Олександр, син Микити і Ксенії Денисової, ур. 29.8.1886 року в м.Кронштадті, Ленінградської обл. В сім'ї простого робітника.

Батько мій працював на пароходному заводі ковалем. Мати була прачкою та куховаркою й служила наперемінку по великих панських дворах і в такий спосіб допомагала заробляти батькові на виживлення сім'ї.

Я був четвертою з черги дитиною. Старші від мене були: брат Микола, брат Михайло і сестра Марія, але вони ще в дитинстві повмирали. Причиною були дитячі хвороби. У зв'язку з цим я залишився у батьків сам один.

Дитячі літа я провів при батькові. На 10 році життя я поступив у школу в родинному місті в т. зв. "Городское Улице "Моргановка"" (так його називали тоді). В цій школі я учився три роки і закінчив її. Після цього я хотів поступити у якусь вищу школу, а особливо в морську фельдшерську школу. Однак мене, як сина простого робітника, ніде не хотіли прийняти. Довго я ходив разом з батьками по різних начальниках і вкінці при допомозі офіцерів, в яких працювала моя мама, як зарібниця, мені таки вдалося поступити у згадану фельдшерську морську школу. Це було в 1900 році.

В 1904 р. , у зв'язку з японсько-російською війною нас дострочно випустили та дали звання фельдшерів 2-ї статті й забрали на службу у флот, де за науку всі випускники були забов'язані прослужити по 6 років, бо за навчання не платили нічого.

З Кронштадта мене перевели в порт імператора Олександра III в м. Лібау на Балтійському побережжі в 9-й флотський екіпаж, з якого направили в морську лікарню до роботи в функції фельдшера. Це було в місяці березні.

В місяці липні 1904 р. я був назначений у чинний флот адмірала Рождественського на крейсер першого рангу під назвою "Дмитрий Донской" також у функції фельдшера.

29.10.1904 р. наша ескадра перейшла на Далекий Схід, куди ми плили до травня 1905 р. Між Японією а Росією вже точилася війна й ми були направлені на фронт.

В травні 1905 р. при вході в Цусімський пролив на Японському морі наша ескадра стрінулася з японською ескадрою і ми були змушені вступити в бій. У висліді бою наша ескадра була розбита японською і лише крейсер, на якому був я, відв'язався від бою і попрямував до Владивостока. Однак причалити нам не вдалося, бо у віддалі 200 миль (морських) нас таки наздігнула японська ескадра вдруге й 16 травня ми були змушені ще раз вступити в бій, у висліді якого наш крейсер був розбитий і потонув поблизу острова Джульетта у віддалі 200 саженив від берега. Рятункові човни були знищені у бою. Всім грозила смерть. Тоді начальник крейсера дав наказ кинути зброю в море, самим спасатися як можна. Всі різними способами діставалися до берега, однак не всі доплили. З 505 чоловік обслуги і 23 офіцерів на острів дісталось 282 чоловіки обслуги і 8 офіцерів. Все це дісталось на острів без жодних харчів і

дожидали спасення, бо власними силами не можна було нічого вдіяти.

17 травня до нас підплив японський крейсер “Кассуга”, спустив рятувальні човни, які приплили на острів з відділом японських офіцерів. Вони перешукали нас, повідбирали деякі речі (годинники, золоті перстені, фотоапарати), переписали нас і тоді частинами почали перевозити на крейсер. На крейсері всіх помістили в батарейній палубі.

З моря привезли нас в кріпость Коб’є, де примістили в лагері для військовополонених. В цьому лагері ми не робили нічого. Прохарчування було дуже добре, поведінка охорони була надзвичайно тактовна.

Через 1 і пів або 2 місяці, після реорганізації, наші два лікарі, я і ще один фельдшер та св’ященик були направлені в м. Сасебо для обслуги в лікарні наших (руських) ранених, які попадали до рук японців на фронті. За цю роботу нам платили. Це робила американська місія в порозумінні з руським урядом. В переводі на російські гроші ми одержували по 100 рублів місячно. Ці гроші йшли на наші особисті потреби, бо приміщеннями і прохарчуванням ми були забезпечені. Крім цього, тут ми в означений час мали право на свободний вихід в місто, а в лікарні жили без жодного нагляду. Знаходячись в лікарні і при роботі, ми носили одягу військовополонених. В місто виходили в цивільному вбранні, яке були зобов’язані мати для того, щоб не було яких[-]небудь репресій чи виступів зі сторони місцевого населення, яке було розлючене війною.

Приблизно по 2 місяцях, коли в цій лікарні було мало хворих і ранених російських солдатів, медичний персонал разом з оставшими раненими і хворими перевезли в другу лікарню в м. Нагасакі. Тут ми пробули ще около місяця часу. Наші компетенції були тут такі самі, як в Сасебо.

З Нагасакі нас перевезли в м. Мацуяма в один з великих лагерів для військовополонених, бо ранених і хворих в Нагасакі вже було цілком мало й не було що робити. Тут ми рахувалися як обслуга полонених. Права медичного персоналу були і тут ширші, як всіх полонених. Ми мали право на вихід в місто на відпочинок, були забезпечені кращими помешканнями і т.п., чого не мали загально всі полонені, за винятком офіцерів та духовників. Ці мали такі самі права.

Через три або трохи більше тижнів (точно не пригадую) зі сторони військовополонених, яких начислялося около 80 000, повстало невдоволення. З приводу того, що видавали весь час тільки білий хліб, почали вимагати також чорного хліба та заміни рису будь[-]яки-

ми іншими крупами. У зв'язку з цим було убито декілька японських офіцерів. Після цього японське командування вислало військо для успокоєння. Почалися репресії, у висліді яких було вбито около 2 000 руських солдатів та багато побито. Опісля перепроваджувалося слідство, були арештовані провідники страйку, в лагері відбувався відкритий суд, який головних провідників засудив на кару смерті через розстріл, а менш важних вислало на різні важкі роботи. Крім цього, скоро після цієї події почали розформовувати лагер.

В цьому лагері я вперше познакомився з підпільною літературою, в якій велася пропаганда проти царського уряду. Це були брошурки, писані руською мовою, які поширювалися в лагері нелегально. Хто їх поширював, я не знав. Мені дав мій товариш-офіцер. З цих брошур я довідався також вперше про безпорядки, які відбувалися в Росії, та про хвилювання російських робітників на заводах і фабриках, а також про заворушення серед солдатів флоту. Багато про це писалося також в японській пресі, яку читали наші офіцери, що знали японську мову, й переповідали нам.

При розформуванні лагеря в першу чергу виділили з загальної маси полонених офіцерів, лікарів, фельдшерів і взагалі медичний персонал та духовних осіб, як "непричастних" до безпорядків, і відправили в м. Іокогаму, де медичних працівників розприділили по військових лікарнях, а офіцерів і інших приділили до інших робіт, головно легких. В Іокогамі я пробув около 3 місяців. Змін в обсягу наших компетенцій не було. Ми дальше користувалися тими самими правами, виконували подібні роботи та одержували зарплату, як в попередніх місцях праці, й жилося нам добре.

По 3 місяцях мед.працівників перевезли в м. Токіо на боротьбу з появленою там дезинтерією серед місцевого населення та військовополонених. Після закінчення ліквідації епідемії медичних робітників, в тому числі і мене, перевезли знову у Нагасакі в лагер для військовополонених, звідки вже почався частинний обмін військовополоненими між російським і японським урядами.

В перших тижнях березня 1906 р. ми, медичні робітники, офіцери і священники були назначені у відправку в Росію. В половині березня нас погрузили на пасажирські пароходи французької концесії "Массажері і К^О" й повезли у Владивосток.

Коли пароходи підійшли до порту у Владивостоку, то на рей[д] їм увійти було заборонено, у висліді чого вони були змушені зупинитися поблизу пристані. Через добу приїхало морське командування (російське), перевірили нас усіх по списках і перебрали від японського командування. При передачі японський генерал в присутності нас усіх

заявив, що військовополонені – офіцери, медичні працівники і священники вели себе беззастережно, а мед. персонал належно на нього роботу виповняв добре й в нічім злім запримічені не були. Після цього представник руського морського командування контрадмірал Старк звернувся до нас з промовою. Він говорив:

“Ви прибули на руську землю після довготривалої розлуки з рідними та після мучен[ич]ого полону в чужій країні. Мені дуже приємно слухати слова про вашу гарну поведінку в полоні та про совісне виконання роботи там. Я надіюся, що тут ви будете працювати ще краще для віри, царя і вітчизни. У нас, в Росії, зараз неспокійно. Підбурювачі і агітатори повстають проти нашого монарха і підбурюють руський народ. Я надіюся, що ви не підете по їх слідах, а будете чесно служити царю і вітчизні. За нашого царя – ура!” Всі відповіли кількаразовим вигуком “ура”, після чого він попрощався і від’їхав.

На другий день нас перевели у пристань, а тоді у бухту “Золотий Ріг” й тоді частинами почали перевозити в карантинні бараки, де продержали нас 14 днів. По 14 днях стали нас частинами перевозити на залізницю й погрузати у вагони. Коли вже перевезли всіх, тоді повезли в напрямі Москви.

По 32 днях важкої дороги ми прибули до Петрограду. Тут нас розприділили знову по частинах відповідних родів військ. Я попав у гвардійський морський екіпаж та працював у лікарні в функції старшого фельдшера.

Під час плавання на судні й в полоні я весь час підвищ[ув]ав свій рівень освіти з метою здати іспит та одержати атестат зрілості. Тепер цю справу я взяв до особливої уваги й почав наполегливо вчитися.

Із гвардійського екіпажа по 6 місяцях мене перевели на роботу в Миколаївську морську лікарню в Петрограді. Тут я працював як старший фельдшер півтора року й одержав звання кандидата на “класную должность”. Після цього мене перевели на роботу в лікарню Морського Кадетського Корпусу. Тут я мав досить багато вільного часу й тому зайнявся остаточно закінченням самонавчання до задачі іспиту на атестат зрілості.

В місяці квітні 1910 р. при допомозі начальства мені вдалося здати іспит і одержати цей атестат зрілості; іспит здав при 1 Гімназії імператора Олександра III.

В травні 1910 р. я закінчив військово-морську службу, після чого став добиватися, щоб прийняли мене на науку в університет, але як син простого робітника ні в один з них потрапити не міг. Накінець знову таки при допомозі згаданого морського начальства

мені вдалося поступити в Дербський Університет в м. Юрієв Ліфляндської губернії на медичний факультет з тим, що після закінчення університету буду змушений вернутися назад на службу в морський флот.

Будучи в університеті, в 1912 р. я одружився з Федоровою Євдокією з Ленінграда, яка була дочкою купця.

В 1915 р., в час імперіялістичної війни, ми дострочно закінчили науку в університеті, здавши державний іспит, і одержали звання докторів. Після цього я, як моряк, був назначений лікарем в морські батальйони на ріку Аакурлянську, де, зголосившись в розпорядження командуючого морськими батальйонами капітана першого рангу Загорянського – Кисіля, одержав перший офіцерський чин – колежського регістратора.

В лютому 1917 р. я одержав контузію й поранення в два пальці правої руки, після чого був направлений на лічення в морську лікарню в Петрограді. Лічився я около 3 місяців. Після виздоровлення мене виписали з лікарні та назначили старшим доктором на великих кораблях. Попрацювавши ст. доктором около 3 місяців, мене перевели на працю в морську лікарню та назначили помічником завідуючого венеричним підвідділом.

В 1919 р. за участь в партії соціалістів-революціонерів мене звільнили з роботи й т. зв. “Ленінградская Тройка ЧК” засудила мене на 5 р. виселення в Соловки. Суд відбувався заочно, як судили майже всіх у той час. В тюрмі і на засланні я працював як доктор.

В 1923 р. мене звільнили і направили в м. Новгород під надзор міліції з обов’язкою явкою один раз в тиждень в міліцію для перевірки. Там я поступив на роботу доктора в Шексінський район як завідуючий лікарським участком.

В 1925 р. там же в мене несподівано був переведений обшук й серед книг була знайдена брошура з лозунгом соціалістів-революціонерів “В борьбе обретешь ты право свое” під заголовком “Что такое социалисты-революционеры и большевики и чего мы хотим социалисти-революционеры?” Мене арештувало Новгородське Губ.[ернське] ЧК і присудило мене на заслання на Біломорсько-Балтійський канал на 3 роки до примусових робіт.

Прибувши туди на другий шлюз каналу, мене назначили на роботу в лікарню для арештованих, де по ході роботи я дійшов до третього шлюза в 1927 році в місяці листопаді.

В листопаді 1927 р. мене звільнили від примусової роботи за добру роботу, примірну поведінку та маловажності проступку з правами життя в м. Петрозаводську.

Прибувши туди, мені Наркоматом Охорони Здоров'я було запропоноване місце роботи зав. приймальним покоєм при лижній фабриці. Одночасно я мав другу службу в міській поліклініці, як зав. венкабінетом. Там я пробув 2 роки, після чого мені було дозволено виїхати куди завгодно, за винятком Ленінграда, Москви і других центральних міст. Я написав заяву в НКВД з просьбою дати мені право виїзду з причин хвороби в Крим в м. Севастопіль, що мені дозволили.

Приїхавши в Севастопіль, я одержав місце роботи в міській лікарні, як доктор у венеричному підвідділі. В Севастополі я стрінувся зі старими знакомими офіцерами – моряками, розказав їм про своє важке положення і гонення з місця на місце, які запропонували мені подати просьбу до ком. Чорноморським флотом старого офіцера Орлова, щоб прийняв мене знову у флот в функції доктора, при чому мені старі товариші – офіцери обіцяли допомогти і порекомендувати мене. Я зробив це.

Через 6 місяців я одержав визов у Севастопільський військомат, де мені об'явили, що я прийнятий до військової служби у флот в функції доктора і протягом трьох днів повинен явитися в штаб командуючого Чорноморським флотом, де одержу назначення.

Явившись в штаб ком. Чорноморським флотом, я був назначений доктором в 6-ту морську артилерійну бригаду.

Через три місяці мене перевели старшим доктором в перший морський кулеметний батальйон.

В 1931 р. мене назначили старшим доктором в школу морських лікарів в Севастополі, де я провадив виклади. При кінці 1932 р. мене разом зі школою перевели в м. Єйськ над Азовським морем, де служив до кінця 1940 р. В половині цього року мене перевели в м. Ленінград в міську лікарню та назнач[или] зав. венеричним підвідділом.

З початком війни я був направлений в морську піхоту діючої армії начальником полевого шпиталю. Знаходячись на фронтах I і II українському, I і II білоруському і Ленінградському, в кінці 1944 р. був ранений в голову з порушенням твердої мозгової оболонки і сильно контужений. Після цього мене направили на лічення в першу обласну Московську психо-неврологічну лікарню на станцію Столбовая. Тут знаходився на ліченні 6 місяців. Опісля був переведений в Психо-неврологічний інститут в Москву з тої причини, що у мене були пошкоджені нерви пам'яті. Тут до кінцевоговилічення пролежав три з половиною місяців. При виписці з лікарні мені оголосили, що я одержав чин підполковника медслужби зі звільненням у відставку зовсім. Там мене також повідомили, що є повідомлення про загибель моєї сім'ї, яка осталася в Ленінграді. Вона погинула в лютому 1942 р.

Складалася із матері 94 р. , жінки і 7 дітей. В дім, де проживала сім'я, попала бомба з літака й люди, які там знаходилися в 6-поверховому домі, всі погинули. Налет відбувся в 2 год. ночі за московським часом, коли всі спали. Крім цього, повідомили мене про те, що за солідне виконання роботи на фронтах мене нагороджено орденом “Красная звезда”.

Вийшовши з лікарні, я все таки рішив поїхати в Ленінград і самому подивитися на місце катастрофи. Приїхавши туди, я побачив на місці дому, в якому жила сім'я, тільки грузи розвалин. Нікого з членів сім'ї, ані дальшої родини не знайшов. Тоді почав добиватися дозволу на життя в домі інвалідів. Це мені вдалося скоро досягнути й я там примістився. Поживши трохи, я став добиватися, щоб в заміну за розвалений дім мені приділили житлову квартиру. Багато енергії це коштувало мені, бо з квартирами було дуже важко, через те, що Ленінград сильно був знищений війною, але вкінці мені вдалося таки виклопотати квартиру – при Соціялістичній вулиці, Ч. 27, квартира 40.

Примістившись в цій квартирі, я довгий час був без роботи. Жив за гроші, які одержував із соцзабезпечення (100, а потім 75 карб.) за поранення. Опісля одержав місце праці в обласній Ленінградській епідеміологічній станції, як помічник епідеміолога зі завданням роз'їжджати по районах області по боротьбі з висипним тифом. Якийсь час я працював тут, але робота виказалася не по мої силі й я звільнився.

Будучи без роботи, я рішив поїхати в Севастополь або в Одесу (в кожному разі над Чорне море) з причини занепаду на здоров'ї. В тій цілі я одержав командіровку, але в Одесі мені в Севастополь не дозволили їхати, не пояснивши причини, і я рішив залишитися в Одесі. Тут пішов в облвідділ охорони здоров'я з просьбою дати мені місце праці де[-]небудь в Одеській області на курорті, санаторії або в домі відпочинку, але мені заявили, що місць в даний час нема, пр[и]-чому запропонували мені місце роботи в Березівському районі в радгоспі ім. 17 парконференції. Я, не маючи іншого місця, погодився їхати в Березівський район.

Приїхавши в райвідділ охорони здоров'я, одержав “направление” в радгоспі ім. 17 партконференції, мене поінформували де знайти машину з радгоспу і я пішов туди. Знайшов машину й так дістався в призначений радгосп. Це було місце у віддалі 30 клм. від райцентру в степу, поблизу нема ні села, ні хутора. Це прямо побудовані бараки для робочих, які важко працюють і про ніщо більше не всилі думати.

Приїхавши туди, я був поражений тим, що там побачив. Люди жили в таких жахливих умовах, амбулаторія знаходилася в такому

непорядку, що це прямо важко описати. Кімната амбуляторії величиною 28 м. розділена пополам, в одній поміщалася амбуляторія, в другій – фельдшер зі сім'єю (6 осіб), а коли я спитав, де кімната для лікаря, мені сказали, що такої ніколи не було й зараз нема, а лікар повинен жити разом зі сім'єю фельдшера. Це мене прямо приголомшило, а до того я був змучений дорогою, отже цього дня вже не йшов нікуди, а попросив, щоб фельдшер прийняв мене переночувати. Він відпустив мені своє ліжко й я положився спати, думаючи, що воно з того вийде та як я буду тут жити. Фельдшер положився на підлозі.

Переночувавши, я рано другого дня разом з фельдшером, бо сам не знав дороги, пішов до директора радгоспу. Скоро ми відшукали його, бо не було де шукати серед кількох обдертих будинків, і я подав йому призначення з району, попросив при цьому, щоб дав мені квартиру. Він прочитав призначення і сказав, що квартири нема. Я почав йому доказувати, що він повинен мені таки дати квартиру, бо таке розпорядження райздороввідділу, та забезпечити харчами і всім необхідним. Тоді він сказав, щоб наразі мешкати разом з сім'єю фельдшера. Я однак категорично відмовився та сказав, що я серед такої великої сім'ї ще й у такій маленькій кімнатці мешкати не можу. Тоді він покликав коменданта будинків радгоспу і сказав йому, щоб завів та показав мені приміщення, вказуючи де. Я пішов. Комендант обійшов кілька будинків і вказав мені на приміщення. Це була напівповалена хатина, без покриття, внаслідок чого обвалився один вугол. Всюди була надзвичайна сирість, цвіль і т.п. Я подивився і заявив, що це приміщення для життя не придатне. Комендант сказав, щоб іти знову до директора, бо він сам мені нічого не допоможе. Я пішов. Прийшовши в кабінет, я заявив директорові, що в приміщенні, яке мені запропоновано, жити не можна. На це він мені сказав, що другого нема. Крім цього, завдав мені питання, чи я партійний. Я відповів, що партійним ніколи не був і не є. Тоді він бундючно сказав, що коли так, то можу помішатися і з фельдшером. Я почав доказувати знову, що там нема де жити, що навіть ліжка нема де поставити, але він на це "порадив" мені іронічно, що можу спати і на долівці. На цьому наша розмова закінчилася і я з нічим вийшов. Всю цю розмову чув також фельдшер. На дорозі він, бачачи моє скрутне положення, сказав, щоб іти до нього, якимось тим часом помістимося. Я був змушений погодитися з його пропозицією, хоч і соромно мені було старому, що після таких довгих років напруженої праці тепер, вже перед гробою дошкою, з мене так глузують такі молодики партійці, як цей директор. Але ради на це не було. Мало того, я навіть побоявся

висловити свої жалі фельдшерові, бо не знав, що він за людина, хоч він і назверх виказував доброзичливість для мене. В дальшому тягу дорогою фельдшер старався мене потішати. Він говорив, що трохи треба потерпіти, а потім може якось устроюся або виїду зовсім, як це зробило вже три лікарі, що приїжджали сюди перед моїм приїздом. “Директор поганий чоловік і безпартійних не любить” закінчив фельдшер. Я мовчав, не хотів нічого говорити, щоб з люті не наговорити яких нісенітниць, а потім за них не відповідати.

Прийшовши до фельдшера, я не робив вже того дня нічого. Також нікуди не ходив. Харчувався тим, що дав фельдшер.

На другий день я пішов у столову рано на снідання. Вона була брудна, незаметена. На снідання дали борщ з буряка і тухлої кислої капусти, заправлений гірким рослинним олієм. Крім цього, зразу на цілу добу видали 1 кг. хліба з мішаної житньої, ячмінної і пшоняної муки, якого не брав навіть ніж, не то мої старі зуби. Я з’їв трошки того снідання, забрав вифасований хліб і пішов на квартиру, до краю огірчений з такої посади. Слід згадати; що ця столова – це одинокий середник прохарчування робітників родгоспу.

В таких і подібних обставинах я жив около місяця часу. Заняттям моїм було лічити хворих – робітників радгоспу, бо інших мешканців там не було.

При кінці місяця я поїхав в район по зарплату. Одержавши зарплату (850 карб.), я став просити зав. райздороввідділу, щоб мене звільнила з роботи, представляючи ї[й] можливості життя. Вона вислухала мене і сказала, щоб прийти рівно о 3 год. (я був десь об 11 год.), то вона скаже мені, чи зможе мене звільнити, чи ні. Я пішов трохи в міст[е]чко, а о 3 год. зайшов у райздороввідділ. Завідуюча мені сказала, що моєї справи сьогодні рішити неможливо й треба мені ждати до слідуєчого дня. Я залишився. Ночував у райздороввідділі, а харчувався за власні гроші.

На другий день рано я зголосився знову до зав. райздороввідділом. Вона сказала, щоб іти з нею до голови райвиконкому й там рішиться справа мого звільнення. Ми пішли.

Прийшовши до кабінету голови, завідуюча об’яснила причину мого бажання звільнення з роботи, опісля він вислухав мене й сказав, що можна звільнити, якщо завідуюча немає нічого проти. Ця відповіла, що ї[й] на цьому нічого не залежить і я остався звільнений. Одержавши звільнення, я розрахувався з райздороввідділом і рішив їхати в Ленінград.

З Березівського райцентру я поїхав у Одесу. Тут купив білет до Москви й через Москву поїхав прямо в Ленінград.

В Ленінграді я зголосився в міськздороввідділ, але роботи там по моїй спеціальності не було. Тоді я зголосився в облвідділі охорони здоров'я, але й там такої роботи не було. Як пояснення мені сказали, що й так сидить в Ленінграді 600 лікарів без роботи. Я вийшов з нічим і був у досить критичному становищі, бо в такому великому міст[т]і людина без роботи, а тим самим і без грошей не має спрможностей для життя.

Наразі я примістився в домі інвалідів. Щоб якось жити, став займатися спекуляцією. Наразі в мене було ще трохи грошей зароблених, трохи мені давали з соцзабезпечення, отже я став купувати різні дрібні рідкісні в місті речі й перепродувати їх і в такий спосіб заробляв собі на прожиття.

В перших числах квітня 1948 р. я поштою одержав повідомлення явитися в обласний відділ охорони здоров'я.

Прийшовши в облздороввідділ, зголосився у відділі кадрів. Там нач. кадрів сказав мені заждати, бо буде зі мною говорити зав. облздороввідділом. При цьому направив мене в почекальню, де я застав кількох мужчин і жінок (всіх около 12 осіб). Найперш були відпущені всі жінки, а опісля секретар оголосив, щоб заходили всі ті, які одержали визов. При цьому додав, щоб визвані заходили в кабінет всі разом.

Нас пішло 6 чоловік. Прізвищ я їх не знаю, знаю тільки, що всі були ленінградці й я побачив їх тут перший раз. Всі були старшого віку і лише одному – наймолодшому було 45-48 років.

В кабінеті зав. поздоров[а]вся з нами, після чого запропонував нам сісти. Коли вже всі посідали, завідучий став говорити: "Тов. доктори! В Ленінграді більше як 600 лікарів безробітних. Ми визвали вас сюди – старих лікарів-одиночок, спеціалістів – венерологів, щоб направити вас у Москву по потребі виїзду в Західну Україну для боротьби з вензахворюваннями. (При цьому в кабінеті сидів у кріслі рядом зі зав. чоловік у військовому костюмі, якого зав. нам не представляв. Так само сам присутній цього не пояснив. Він взагалі нічого не говорив). Товариші – колеги, ви їдете в Західну Україну на медичну роботу. Але вам треба знати, що там є так звані бандерівські групи. Вони дуже ненавидять приїжджих туди радянських людей. Там вам прийдеться працювати в важких обставинах. Більше я вам про це сказати нічого не можу, а дальше все потрібне для ведення роботи вам все розкажуть в "Большом доме" (так називають в нас в Ленінграді будинок при вул. Літейній, ч. 37, в якому поміщається УМГБ)." Зараз ідіть до зав. відділом кадрів при облвідділі охорони здоров'я, там дістанете "направление" і завтра о 9 год. явитесь в "Большом доме".

Опісля звернувся до сидячого громадянина зі словами: “Ну, значить все!” Він відповів : “Да, завтра там скажут остальное.” По цих словах устав і вийшов. Після його відходу ми пішли у відділ кадрів по документи. Розмова була скінчена. Ми розпрощалися зі зав. Мірошніковим, він побажав нам успіхів в роботі й ми вийшли.

Відділ кадрів поміщався в цьому самому домі (при вул. Пролеткульту, 1). Прийшовши туди, там ми стрінули багато службовців і лікарів. Скоро по вказівках ми відшукали зав. відділом кадрів (прізвища не знаю), зголосили свою причину приходу, на що одержали відповідь, щоб трохи заждати, бо ще все не готове. Ми посідали і ждали з 1–20 хв. Між собою ми не говорили нічого, бо бачилися перший раз, а, крім цього, судячи по собі, думаю, що кожний був зайнятий думками про майбутню роботу. Вкоротці зав. сказала, що можна одержувати документи й стала визивати кожного по прізвищу (я не запам’ятав жодного). Коли я прийшов до столу, одержав два пакети. Один адресований : Москва, Министерство Здравохранения, Подотдел Кадров, Селянка, 8”, а другий – “Большой Дом, Литейна, 37” (значить Ленінградське УМГБ). При цьому усно сказала, щоб завтра о 9 годині зголоситися в “Большом Доме” та подати останній пакет. Ми попрощалися, вийшли і розійшлися кожний у свою сторону.

Я пішов додому. Вдома віддихнув трохи після обіду, увечері пішов в кіно, а, вернувшись, нічого не думаючи, положився до нічного відпочинку.

На другий день (числа точно не пригадую, був м-ць квітень [19]48 р.) після сніданку я пішов у “Большой Дом”. Туди приїхав трамваем о 8:45 год. Підходячи до входових дверей, я стрінув трьох лікарів, які попереднього дня були разом зі мною в облздороввідділі. Я поздоровкався з ними й включився до їх гурту. При цьому один з них зауважив: “Ну, от, еще двоих и мы в сборе. Что то нам здесь скажут”. Другий, стоячий поряд, до нікого не звертаючись, відповів: “Что-нибудь скажут”. В той час підійшли два згаданих лікарі, поздоров[а]лись й тоді ті, що стояли напереді й раніше приїхали, попрямували в “Большой Дом”, закликаючи туди й нас. Найперш ми увійшли в під’їзд. По правій стороні там стояв столик, за яким сидів сержант, а над ним було написано “Камендатура”. Він зразу встав, і спитав, чо́го нам потрібно. Йому відповіли, що прийшли по визову, при цьому подали пакети. Ті, що стояли найближче нього, додали ще, що ми лікарі, яких облздороввідділ направив сюди. Він сказав, щоб подождати, а сам пішов у двері, які поміщалися зараз з боку стола.

Через декілька хвилин з ним вийшов з цих самих дверей лейтенант. Сержант знову сів на своє місце, а лейтенант підійшов до нас, привитався і попросив наші пакети. Він забрав їх, сказав нам підждати ще пару хвилин, а сам пішов по коридорі. Через 10 хв. вернувся і сказав, щоб йти за ним. Ми пішли трохи коридором, опісля по сходах (мармурових, як і весь дім) піднялися на поверх, де повернули коридором вправо. Прийшовши до третіх дверей, лейтенант задержався й так, як я стояв перший від нього, сказав, щоб підждати тут, а сам пішов вперед. Проїшовши декілька дверей, завернув коридором знову вправо і там зник. Проїшло кілька хвилин, він знову вернувся до мене (вже лише сам, лікарів, які пішли з ним, не було) і сказав, що тепер і мене устроїть, бо напевно вже можна. Постукав у двері, дві-три хвилини ждав, а тоді звідтам роздався голос “Можна”. Лейтенант відкрив двері й пішов в кімнату, а я подався за ним. В кімнаті за столом сидів чоловік в військовому, якому лейтенант віддав почесть і зголосив, що до нього доктор з облздороввідділу, при чому передав йому пакет. Цей встав з-за стола, сказав “я знаю”, взяв мій пакет й сказав лейтенантові, що може бути свобідний. Дижурний віддав почесть і вийшов, а цей чоловік звернувся до мене зі словами: “Прошу, садитесь”. Сам сів за столом, а мені вказав крісло, яке стояло по правій стороні. Після цього, закурюючи, спитав, чи я курящий і попросив закурювати. Ми закурили. Після цього він розірвав пакет й прочитав. По хвилині перевернув записку письмом на долину і поклав на стіл, конверт кинув під стіл в ящик, а до мене сказав: “Ну, доктор і так ви поїдете в Західну Україну на роботу по медичній лінії, а при цьому по другій. А по якій, я зараз вам роз[']ясню. Ви чоловік старший, проживший багато, перенісший на своїх плечах революцію в нашому славному Ленінграді, бачивший все побудоване, а особливо після Вітчизняної війни, ви втратили сім’ю, як багато других, що ми маємо під заміткою, а з розбитого будуємо нове, краще. Ви їздили по районах Ленінградської обл., бачили, як розростаються в нас колгоспи, радгоспи і МТС, і бачили як багато в них живуть. Ви їд[е]те в місцевість де колгоспів, радгоспів і МТС не тільки що нема, але де про це населення ще не має поняття. З цієї сторони ви будете нам помічником. Буде це чисто політична робота, а одночасно ідуча з вашою медичинською роботою. Ви їд[е]те лічити від вен. захворювань людей, а тому вам прийдеться дуже багато стрічатися з населенням Західної України – це окупована місцевість, яка зараз прилучена знову до ССРСР. Вона входить в склад УССРСР, а УССРСР – в склад ССРСР. Но там є ще т. зв. бандерівський рух, а ми називаємо його бандитським рухом. І от, ці банди підбурюють населення, що їм потрібна Самостійна Україна без

підпорядкування Москви й управління з Москви тільки шкодить українському народові. Однак це неправда. Українська ССР, як ви знаєте, входить в склад Союзу, де є ще 15 республік, і рад. уряд хоче так само добра для українського народу як й для нашого народу. Приїжджаючих туди (в Зах. Україну) із центральних міст М[о]ски там дуже не люблять. Особливо не люблять робітників МГБ, МВД і других організацій, які борються за піддержання порядку й міцність рад. уряду. В[а]ш[е] завдання, к[о]ли пр[и]їдете на місце, буде заключатися в тому, що ви будете роз[']яснювати місцевому населенню як гарно і багато живуть люди в наших колгоспах і радгоспах. Взагалі робота в такій системі господарства дає гарні результати. До ваших розмов, як приїхавшому з центрального міста СССР, будуть відноситися з довір[']ям, бо населення думає, що все те, що робиться там і взагалі на Україні, сюди не доходить, а місцеві недомагання викликані місцевими працівниками, про що центр нічого знати не може. От в чому буде заключатися ваша поміч нашій організації. А в будучому, що треба буде робити в нашу поміч з банд. рухом – ще вам об[']яснять дальше, бо нам усі дрібниці не відомі, бо ми не мали з цим до діла. Пам'ятайте те, що це називається секретною роботою. Цього ви нікому не роз[']яснюйте і ні з ким на цю тему не говоріть. За таку роботу ми будемо вам помагати матеріально, а, в залежності від роботи, може й повернемо назад в Ленінград, де вам будуть запропоновані багато кращі місця в роботі. Ви зрозуміли мене доктор?” Я відповів, що зрозумів і замітив: “Тов. полковник, ви знаєте, я міський житель і серед сільського населення ніколи не працював й не знакомий з ним, а особливо в чужій місцевості”. Він вислухав мене та заспокоїв: “Нічого, доктор, не переймайтесь. Ви ознакоमितесь, а робити вам допоможуть. На цьому я закінчую.” По хвилині надуми сказав, що сьогодні я повинен виїхати в Москву. Білети на поїзд одержу разом зі всіма іншими докторами через нач. Московського вокзалу в Ленінграді, який буде поінформований в цій справі. Поїзд відходить о 0:30. На вокзалі треба бути о 24 год. По приїзді в Москву ви спершу підете по ваших мед. організаціях, а опісля вас направлять в МГБ СССР, де з вами ще поговорять. “Ну, а тепер до свідання. Сейчас вас проведут.” Він подзвонив і за пару хвилин явився дижурний лейтенант. Підполковник звернувся до нього з запитанням, чи все готове для мене і інших. Дижурний відповів, що ще ні. Тоді звернувся до мене: “Проходите, доктор, там немно[ж]ко подождите.” Подав мені руку на прощання, побажав щасливої дороги та успіхів у роботі, і ми розійшлися. Я пішов у супроводі дижурного, який завів мене в приміщення комендатури, де я застав трьох докторів-товаришів, що сиділи й читали газети. Через 10 хв. прийшов ще один

доктор, а через 15 – 20 хв. після цього прийшов останній. З приходом останнього джурний вийшов у другу кімнату, звідки по хвилині вернувся і кожному з нас вручив пакет, не називаючи по прізвищі. Роздавши пакети, сказав, що о 12 год. ночі повинні бути всі на Московському вокзалі. Після цього вивів нас в під'їзд і ми вийшли на вулицю.

На вулиці задержались, закурили, причому один із нас, лікарів, завважив: “Ну й діла.” Але на це ніхто нічого не відповів. Після цього всі розійшлися в різні сторони, маючи кожний свої плани.

Я поїхав додому та приготувався до дороги. Об 11:30 год. я прийшов на вокзал. Із лікарів нікого ще не було. Я пішов у буфет, щоб ще перед дорогою напитися чаю. Пробувши там з 40 – 50 хв., вийшов з наміром піти в кабінет нач. вокзалу, але надворі стрінув останніх зна-них мені лікарів і задержався біля них. Коли прийшли ми до кабінету, постукали в двері, але відповіді не було. Тоді ми ще розійшлися кож-ний у свою сторону. Одні пішли пити чай, другі – в кіоск за газетами, інші проходилися по вокзалу. Я пішов в кіоск, щоб купити газети. Через кілька хвилин один із лікарів підійшов до кіоску й сказав мені, що нач. вокзалу в кабінеті. Заки ми вернулися з кіоску та заки проп-халися через товпу людей, стрінули нач. вокзалу при виході з кабінету, який замикав двері. Один з нас звернувся до нього і пояснив, що ми лікарі й їдемо в Москву, а тому нам потрібні білети. Він відповів, скіль-ки нас. Ми відповіли, що 6 чоловік. Він сказав, що добре, та запропо-нував зайти в касу ч.: 7, де постукати у вікно і сказати, що нач. вокзалу казав видати білети для 6 лікарів, які їдуть в Москву по розпорядженні “Большого Дома”, то видадуть. Ми підійшли, зробили так, як він казав, і тоді нам видали кожному зокрема білети на Москву.

Одержавши білети, ми пішли у вагони. Слід зазначити, що білети були розділені так, що в один вагон, крім пасажирів, два лікарі. В купе, в якому їхав я, їхав ще якийсь старий чоловік. Коли ми примістилися, я почав щось з ним говорити, але він виругався і почав “ремзати”, що тут в нього остається гарна квартира, що він не хоче їхати, що “к чорту” така робота, і попросив не мішати йому, бо буде спати. Я покинув його, також ліг і заснув, нічого не думаючи. Спав цілу дорогу.

Приїхавши в Москву, я вийшов з вагона з лікарем, з яким їхав, й ми разом розшукували інших, але через величезний натовп пасажирів не могли їх стрінути. Тоді розпитали, як потрапити на Селянку, на що одержали відповідь, що можна їхати по метро, в тролейбусі або авто-мобілем, але найближче їхати по метро. Тут треба доїхати до біб-ліотеки Леніна, це на четвертім перестанку, вийти із метро, піднятися вгору по цій вулиці, дійти до вугла і перша вулиця направо буде

Селянка, а там вже легко знайти номер дому, який нам потрібен. Ми направилися вказаною дорогою, знайшли потрібну вулицю й номер дому, знайшли підвідділ кадрів охорони здоров'я, опісля, розпитуючи, знайшли завідуючого підвідділом кадрів, пояснили, що ми лікарі з Ленінграда, що нас направили на роботу в Західну Україну, й тоді він, попросивши наші документи, взявся до нашої справи. Ми передали йому видані нам в Ленінградському відділі кадрів охорони здоров'я пакети, а пакети адресовані: "Москва[,] Площадь Дзержинського[,] МГБ ССРСР["] (на в[у]глу був штамп "От Ленинградского МГБ") сказав держати й пред[']явити в МГБ ССРСР. Коли відібрав пакети і сказав, що нам прийдеться підождати, бо з нами повинен говорити міністр по розподілу кадрів лікарів по краях, областях і ре[с]публіках, а його зараз нема, бо кудись виїхав і повернеться через 30 хв., або через 1 год. Після цього провів нас у приймальню салю. В приймальній салі ми застали декількох чоловіків. Ми привиталися, сіли і ждали, читали переважно газети. Між собою не говорили нічого. Всі були поміж собою чужі і не[ ]мали с[піль]них тем для обговорення, а до того, як видно було з верхнього вигляду, кожний мав свої турботи і впов[н]і був ними зайнятий. Газетів і різних журналів була там велика кількість на стоячому посередині великому столі. По лівій стороні ще один стіл, письмовий, правдоподібно секретаря, на якому було декілька телефонів, а за столом сиділа жінка, років 25, бл[о]ндинка, кучеряве волосся, стрижена, середнього росту, одіта в темно-коричневе плаття, лякеровані туфлі, на руці мала годинник.

Кругом столів б[у]ли крісла, а під столами [стінами] канапки [канапи,] покриті шкірою. На стінах були портрети Сталіна, Калініна, Молотова, Кагановича – взагалі портретів було дуже багато, так, що й не можу пригадати детально де які портрети я бачив, бо їх є всюди, в кожній кімнаті надзвичайно багато.

Ждати прийшлося цілу годину, а може й більше, уже не пригадую.

Коли приїхав міністр, почався прийом по черзі. По докладу секретаря останніми покликав нас усіх разом. Секретарка привела нас в його (м[і]ністра) кімнату і зголосила, що це лікарі з Ленінграда, та вийшла, а міністр встав з кріс[л]а з-за стола, привитався з кожн[и]м, подавши руку, після чого попросив нас сісти. Ми сіли, він сів також, а тоді спитав, коли ми приїхали. Ми відповіли, що сьогодні рано.

- Ну хорошо. Ви знаєте, куди ви їдете, вам говорили?
- Да, говорили.
- Я вам тільки коротко ще повторю те, що ще треба буде, вам скажуть дальше і в других місцях. Ви їдете на боротьбу з вензахворюванням[и] в Західну Україну, як[і] там дуже розвинут[і], особливо

сиф[іліс], оставлений після німецької окупації. Там місцевих венерологів старих мало, а то й зовсім нема, а які є молоді, під різними причинами в сільські місцевості не йдуть, а стараються остановитись в містах. Тому Міністерство Охорони Здоров'я УССР звернулося до нас вислати туди достаточне число старих венерологів. Товариші! Робота в Західній Україні буде не легка, а досить важка, там до цього часу населення старається ухилятися від вилікування цих хворіб. А чому? Тому, що там нема санітарно-профілактичної роботи. Населенню не роз[']яснено добре про[ ]шкоди, які завдають ці захворювання, а внаслідок цього і випадки смерти від них. Вам в першу чергу прийдеться там створити венпункти, санітарні кордони, а т[о]ді вже приступати до загальної контролі населення, починаючи з народження дитини і кінчаючи глибокими стариками. У всього населення, яке буде перевірене, повинна бути взята кров на реакцію Вассермана і у випадку викриття хворих повинні бути створені участко-контрольні карточки. Після цього треба буде приступати до регулярного їх лікування. Медикаментами для лікування хворих Міністерство Охорони здоров'я ССРСР вас буде забезпечувати в достаній кількості, в справі чого вже зроблені розпорядження Міністерству фармацевтично-хімічної промисловості й про це повідомлено міністерство УССР. Чому я ск[а]за[в], що робота і боротьба з вен. хворими буде в Західній Україні не легка? Тому, що там населення живе в неколгоспній системі, а живе поодинці. Культурно-просвітницької санітарної роботи там велося дуже мало, в деяких місцях і зовсім не було. Клубів в сільських місцевостях, хатч[и]тал[ень], кіно і других просвітницьких осередків дуже мало, а то[ ]й і зовсім немає. Тому населення в темноті поняття про шкоди вен. захворювань. Одночасно з цією роботою [працюватимете], щоб облегшити місцевим урядам, МГБ і МВД в зміслі організації колгоспів, щоб скоріше об'єднати населення. Більше детально про роботу з органами МГБ і МВД вам об'являть в цих організаціях.

На роботу ви їдете за рахунок держави. Добове, підйомне (зарплату за час переїзду) і проїздне вам заплатять в Києві, а ні, то в області, остаточно після прибуття на місце роботи.

Ще додам. В Західній Україні, тобто там, де ви будете працювати, є т.зв. бандерівський рух, який перешкоджає там всякому культурному розвиткові. Но я особисто не в курсі тієї справи і який він носить характер, мені не відомо. У всякому випадку великого задержання у вашій роботі не буде. На цьому я кінчу. Бажаю вам щасливої дороги, гарної роботи та успіхів у цій роботі. А зараз, якщо готові документи, ви їх одержите і повинні будете ще сьогодні виїхати в Київ. Вийшовши

від мене, ви повинні обов'язково зайти в те місце, куди адресований ваш другий пакет. Там ще з вами поговорять. Розкажуть те, чого я не знаю і чого вам не говорив.”

Після цього подзвонив і в кабінет увійшла секретарка, якій він сказав, щоб довідалася в нач. кадрів, чи готові документи лікарям, які виїжджають на роботу в Західну Україну, й повідомити його. Вона вийшла, а ми сиділи на місці й ждали, перекидаючись словами про різні неб[и]лиці. Через пару хвилин вернулася секретарка й повідомила, що документи готові. Міністр встав і сказав: “Ну, ще раз вам бажаю всього хорошого та щасливо доїхати.” Він всім нам сильно потиснув руки і, звертаючись до секретарки, сказав, щоб провела нас до нач. відділу кадрів. Ми вклонилися, сказали “до свидання” і вийшли за секретаркою.

Привівши нас в кабінет нач. кадрів, секретарка сказала, що міністр прислав нас по документи, і сама вийшла, а ми осталися в кабінеті. Нач. кадрів сказав “хорошо” і, не витаючись, став нишпорити в паперах. Ми стояли перед столом. По хвилі він всім зокрема роздав документи, адресовані “УССР, Министерство здравоохранения, Отдел кадров, Киев”. При цьому сказав, що поїдемо в Київ. Згідно одержання проїзних білетів сказав, що одержимо вказівки в МГБ, куди вже повідомлено про нашу справу. Ми попрощалися й вийшли на вулицю, щоб податися в МГБ ССРСР, розпитавши вперед нач. кадрів, як туди потрапити. Він пояснив, щоб сісти на тролейбус ч. 17, доїхати до площі Дзержинського й навскіс від перестанка буде великий гарний дім. Це і буде МГБ ССРСР. Там кругом крутяться вартові, отже легко потрапити, куди треба.

Ми сіли на вказаний тролейбус, приїхали на площу Дзержинського, відшукали цей дім, кругом якого, як собаки, крутяться вартові, підійшли до головної брами, де стояло двох вартових з автоматами. До них ми сказали, що нам треба пройти в нутро дому. Вони нічого нам не відповіли, лише один з них підійшов до дзвінка, потиснув і знову став на своє місце як вкопаний. А до нас зараз вийшов мл. лейтенант і спитав, чого нам треба. Один із лікарів, який стояв найближче, мовчки показав йому пакет. Він взяв його, подивився і, віддаючи пакет назад у руки, сказав, щоб зайти направо в під'їзд, де написано “комендатура”. Ми пішли у вказаний під'їзд, де також стояв вартовий, якому передній пояснив, що нам треба зайти в комендатуру. Він сказав, щоб заходити, і ми зайшли. По правій стороні під'їзду стояв стіл, на якому було декілька телефонів, а за столом сидів ст. сержант. Він встав і, звертаючись до нас, спитав, чого нам потрібно. Ми машинально всі стали машинально витягати пакети і хотіли дати

Йому, але він, не розглядаючи їх, сказав подождати тут, а сам кудись пішов. Через пару хвилин вийшов з цього самого напрямку в супроводі ст. лейтенанта, у військовій формі з револьвером при боці. Прийшовши до нас, ст. сержант знову сів за стіл, а ст. лейт.[енант] спитав нас, чого нам потрібно. Ми відповіли, що нас направили з міністерства охорони здоров'я і показали йому свої пакети. Він забрав усі ці наші пакети і сказав, щоб йти за ним. Провів нас до площадки першого поверху, відчинив перші двері направо і сказав, щоб заходити. Ми увійшли в кімнату, обставлену попід стінами кріслами з шкіряними сидіннями і спинками, а по стінах було навішано повно різних портретів. По середині стояв стіл темно-жовтого кольору. На вікнах сиділи два військові, мабуть лейтенанти, і щось між собою говорили. Ст. лейтенант, який привів нас сюди, попросив, щоб ми сіли, й пару хвилин подождали, а сам вийшов.

Через 10 хв. повернувся і сказав йти за ним. Ми пішли й зупинились на площадці 3 поверху. Тоді с[т.] лейтенант одному сказав йти за ним, а останнім сказав заждати. З цим одним пішов по коридору направо і за кілька хвилин повернувся уже сам до нас. Так само зробив з другим. Третнього покликав мене. Ми пішли коридором, звернули вправо і зупинилися перед важкими дубовими дверми коричневого кольору з масивною бронзовою ручкою. С[т.] лейтенант постукав й звідтам роздався глухий голос: "Войдите". С[т.] лейтенант відкрив двері і увійшов до середини, сказавши мені йти за ним та закрити двері. Коли я замкнув двері й пустився йти далі, заплутався в тяжких прид[в]ерних порт'єрах, зеленої барви, так що ледве відістався в кімнату при допомозі с[т.] лейтенанта. Перше, що я побачив, – це стоячий прямо дверей великий дубовий письмовий стіл, темно-коричневого кольору, за яким в кріслі сидів чоловік у військовому, дуже новенькому мундирі в чині підполковника або полковника (я добре не приглянувся). Він звернувся до с[т.] лейтенанта й спитав, в чому діло. В руці держав олівець. С[т.] лейтенант відрепортував: "Доктор, який їде в Західну Україну" (ми про це йому сказали ще в комендатурі, як передавали пакети) і передав пакет полковникові. Цей відповів, що знає, й, взявши пакет, дозволив йому відійти. С[т.] лейтенант вийшов, а полковник, звернувшись до мене, попросив сідати, вказавши крісло, яке стояло в правій стороні стола. Він сів у крісло, з якого встав під час рапорту, а я за ним сів також. Після цього, нічого не говорячи, розірвав мій пакет, прочитав невелике письмо, писане на машині, й тоді, положивши його під верхню папку чорного кольору, на якій було написано тисненими золотими буквами "К докладу", та викинувши конверт у ящик під стіл, звернувся до мене.

Я за той час роздивився по кімнаті й що замітив, то те, що вона всупереч кімнатам в міністерстві охорони здоров'я була надзвичайно – прямо кричуще – вибаглива. Був я в багатьох місцевостях за свого життя, був у досить великих магнатів, урядників, людей науки, ал[е] подібної вибагливості ніде не бачив. Найбільше замітним було те, що цілу долівку застеляє надзвичайно гарний, різноколь[ор]овий килим, на якому нога грузла як в мох й ні шороху не чути при переході. При розгляді цього килиму чоловік має приємне враження, відчуває якусь ласкавість, прямо очей не можна відірвати. Двері і вікна покриті зеленими порт'єрами, по лівій стороні стоїть отаманка з 4-ма подушками (шкіряними), рядом з отаманкою шкіряне крісло. У вуглу також шкіряне крісло. Дальше попід стіну стоїть невелика отаман[к]а з 6-ма подушками, також шкіряними. Як продовження її стоїть ще 6 крісел. Дальше був почеплений великий порт'єр, і як мені видавалося, хоч не було видно, там повинні вміщатися двері. У вуглу стояло також крісло. Прямо перед входовими дверима стоїть великий письмовий стіл, правдоподібно з дубового матеріалу, темно-коричневого кольору, як я вже казав, прикрашений різними орнаментами та різьбами. Рядом з цим столом стоїть ще один маленький столик, на якому стояла карафка з водою та стакан на підставці. Письмовий стіл, як звичайно вроблений зеленим сукном, а на ньому велике шл[і]-фоване скло. На столі лежали папки різного кольору і величини, поскладані одна на одну, пресбюар, чорнильний прибор з гарним, виробленим зі слон[о]вої кости, орлом, розпустившим крила та охопившим кігтями і дзьобом за підставку покришки чорнильного прибору. За столом було крісло, обшите шкірою, в якому сидів господар кімнати. За спиною у нього на стіні висів великий портрет Сталіна на весь ріст у формі генералісімуса, в золотій рамі, а може тільки позолоченій, за шклом. З правої сторони портрет Кагановича (до половини) в таких же рамках за шклом. По лівій стороні портрет Берії, подібний до Кагановича, а дальше були розміщені ще портрети Дзержинського, Молотова й других, яких я й не пригадую. Цікаво відмітити той факт, що я ніде не зауважив портрета Леніна. На письмовому столі по лівій і правій сторонах були дві електричні лампи, переносні, зі зеленими абажурами. Поперек від письмового стола в довжину кімнати прямо входових дверей стоїть ще один великий стіл, покритий зеленим сукном, яке обшите кругом барха[т]ом, а до обшиття п[о]начіплювані різні вироби зі слон[о]вої кости, а по сторонах стола по 6 шкіряних крісел й одно крісло в кінці стола спинкою до дверей. На столі було три переносних електричних лампи зі зеленими абажурами й два графіни з водою зі склянками на підставках. В кінці

стола підвищення на ча[ш]ку для зливання води. До другого кінця стола притискав[ся] письмовий стіл. Крім цього ще стояли два крісла даліше від стола, де, як видно, сідали відвідувачі, бо на одному з них сидів саме я.

Коли полковник прочитав записку, повернув зір на мене й, нічого не говорячи, обвів мене строгим і уважним поглядом. Спинившись на очах, спитав:

- Ви коли приїхали?
- Сьогодні рано – відповів я.
- Ви всі 6 чоловік разом?
- Так.
- Ви знаєте, куди ви їдете?

– Так, в Ленінграді нам пояснювали. Говорили, що в Західну Україну по боротьбі з вензахворюваннями серед тамошнього населення.

– Ви ленінградець?

– Родився в Кронштадті і дитинство проводив там, а опісля майже постійно жив у Ленінграді.

- Хто ваші родичі?
- Батько із селян і працював робітником на пароходному заводі.

Мати спочатку працювала прачкою, а опісля кухаркою по великих панах.

- Ви там учились?
- Так, спочатку вчився в міській школі в Морганівці в Кронштадті, а опісля через брак фінансів був змушений покинути цю школу. І лише завдяки панові, в якого мати служила кухаркою, – це барон, інженер-м[е]ханік флоту в чині полковника, Швейкін, – домігся того, що мене прийняли у морську фельдшерську школу при Миколаєвському морському шпиталі, куди приймали тільки дітей військових. Це було 1900 р. В 1904 р. я закінчив цю школу й тоді мене взяли в флот як фельдшера.

- У вас[?]брати і сестри є?
- Ні. Було два брати і сестра, але вони померли ще в дитинстві.

Я залишився тільки один.

- Ваші родичі живуть?
- Ні.
- Ваша сім'я є?
- Ні. моя сім'я вся погинула в Ленінграді під час блокади.
- А хто саме загинув?
- Стара мати 94 роки, жінка і 7 дітей.
- А ви де були?

- На фронті.
- Коли ви довідалися про загибель сім'ї?
- В кінці 1945 р. після виходу із нервно-психічної лікарні.
- А ще якісь рідні ваші є?
- Ні, нема.
- А де вони?
- Одні погибли в час голоду в Ленінграді, а останні також померли вже. Може дехто ще й є, але я не маю про них жодних відомостей.
- Ви знаєте на яку роботу ви їдете?
- Знаю. Говорили, що по боротьбі з вензахворюваннями.
- Так, правильно. А крім того ви будете помагати нам. В чому саме буде заключатися ваша поміч, я зараз вам скажу. Ви взагалі знаєте що[-]небудь про Західну Україну?
- Ні, не знаю нічого, бо там ще не був.
- Так я вам розкажу. Західна Україна – це бувша окупована німцями місцевість й визволена нашою Червоною Армією. Раніше вона знаходилася під зарядом поляків. Н[а]селення там некультурне, забите, напівграмотне. Клубів і хат-читалень раніше не було, а тепер хоч і є, однак не достаточна кількість. Колгоспів, радгоспів і МТС там нема. А якщо де й є, то це тільки початки побудови. Так як ви їдете туди на роботу, вам треба знати, що там весь час ведеться боротьба. Ще[ ]й сьогодні там існує повстанчо-бандерівський рух, який ми називаємо бандитизмом. Ми б уже давно з ним справилися, знищили його; ми кинули б туди війська і другі сили, але ми не придаємо цьому значення, бо у нас є зараз багато іншої важкої роботи. Однак боротьбу з ними ми ведемо. Спитаємо: чого вони хочуть, чого домагаються бандерівці? Їм не подобається управління з Москви. А головне – вони ненавидять нашого вождя і учителя товариша Сталіна. Вони хочуть мати самостійну Україну зі своїм управлінням з самих українців, як вони називають “Самостійну” (це слово він сказав по-українськи з особливим підчеркненням). Но цього не може бути. Там населення весь час надіється, що скоро буде війна. Це хибне розуміння політичних проблем і марні надії. Війни не буде. Наша дипломатія до цього не допустить. Вона піде на “все-возмо[ж]ные” уступки, щоб тільки не допустити до війни. І саме надіючись на війну, бандерівці продовжують боротьбу з нашим урядом, надіючись відірвати тоді територію України від решти території ССРСР. По слухам, дійшовшим до нас, там є ще й другі організації, крім бандерівської, які мають ціль відірвати Україну від ССРСР. Але, чи вони мають зв'язки з бандерівським рухом, нам не відомо. У банд[е]рівськх бандах бере участь не тільки місцеве

населення, але там є також бувші солдати, молодший комсклад, а також офіцерство ЧА. Треба його розуміти як цілком організований політичний рух, участь в якому бере напевно і місцева інтелігенція. Післані із центра туди робітники в більшій част[і] неправильно насвітлюють факти, часом і зовсім їх закривають. Ви поїдете туди не як агітатор і відповідальний працівник, а як допоміжний робітник. Ви будете нашим “осв[е]домителем”. Ваші завдання будуть такі: “Ви повинні будете зблизитися з населенням, ознакомитися з ним, вивчити його структуру та настрої по відношенні до радянської влади, вивчити погляди по відношенні до організації колгоспів, радгоспів і МТС. Завжди роз[’]яснюючи доцільність і корисність цих організацій, як державних, які в першу чергу одержують від держави як грошеву, так і матеріальну допомогу, ви зможете це досягнути. Як, напр., на випадок неурожайності – на посів і прожиток, поповнення новими породами скота згаданих організацій, а в тому і населення, – це головню підчеркувати на кожному кроці серед місцевого населення. Говорити, як ви знаєте, що з цього для населення велика користь, до сьгодні у висліді такої системи господарства є вже колгоспи-мільйонери, з яких на трудовень видається від двох – до шістьох кг. зерна, багато других хлібних культур, а грішми колгоспники одержують від 25 до 50 карб. на трудовень (в дійсності ніде цього я не бачив, найбільше платили в колгоспах Ленінградської обл. по 15 карб. на трудовень, але я не перечив цього, боявся). Тому радянська держава і старається про краще життя селянства при посередництві організації колгоспів. Ви також повинні будете, стрічаючись зі селянством і здобувши його довір[’]я, довідуватися про настрої у відношенні до бандерівського руху. Довідуючись поступово хто із яких родин пішов у ліс до бандерівців, як і хто з населення допомагає їм, наглядати і розвідувати, хто їм співчуває. Вашим завданням[і] буде також наглядати за тим, як і хто працює в даному місці з радянських державних працівників, висланих туди з центра нашої держави, чи її периферій. Входити з ними в розмови й довідуватися яке їх відношення і погляди на бандерівський рух, а одночасно обсервувати, чи вони не знаються з іншими організаціями, ціллю яких є відірвання України від території Радянського Союзу, якщо такі організації є. Крім цього, нашим завданням буде виявити, чи ці організації, якщо ви про них довідаєтесь, співпрацюють з бандерівцями, чи вони діють самостійно. Дальше, ви повинні будете на місці призначення на роботу, як лікар, організувати т.зв. кружки з місцевого населення, яке мало б помагати вам в роботі. До таких кружків ви повинні втягати людей різного віку, полу і спеціальности, а в першу чергу ви повинні, виявивши комсомольську

організацію, яка повинна бути в кожному селі, залучити комсомольців до кружка і прив'язати їх до себе. Щоб ви мали успіх в цій роботі, перебуваючи в селі, ви повинні різними методами [ ] прив'язувати до себе населення різних шарів, здобувши в них довір'я. Це вам буде робити не важко, бо ви чоловік, приїхавший із центра, будете в очах населення а[в]торитетним. Туди подробиці з життя в центрі СРСР не доходять, отже люди будуть вам вірити й те, що ви скаж[е]те, буде для них правдою, тим більше, що все горе, яке приходить від радянської держави, місцеве населення приписує не урядові, а державним працівникам, які працюють на місці. Вони вірять, що цього всього, що з ними роблять, центральне управління не знає, отже до вас повинно ставитися з довір[']ям і повинно розказувати вам про всі свої жалі, лише для цього треба буде підбирати догідні моменти та відповідно підійти. Говорити ви повинні про різне й то все обаргументовувати так, як неухильну правду. Говорити про колгоспне і індивідуальне господарське життя, причому розхвалювати колгоспне, а доводити недоцільність і шкоди індивідуального і т.п. По відгуках на ваші пояснення і доведення ви будете орієнтуватися про політичні настрої поодиноких людей, а на підставі цього можна буде судити наскільки важні і які саме завдання ви повинні давати зорганізованому кружку. Організувати кружок ви повинні тільки в тому селі, де будете жити постійно. Опісля учасникам цього кружка ви повинні роз[']яснювати, щоб вони поширювали їх самі. Чому саме і в який спосіб, ви зараз довідаєтеся. Про спосіб не треба багато говорити. Напр., кожний член кружка має своїх знайомих, а головні рідних по інших селах. Це і є потрібний матеріал для поширення вашої пропаганди та самого кружка. Учасники кружка розказують таким знайомим і рідним про те, що ви говорили раніше їм, розказують про вас, про організацію самого кружка, здобувають довір[']я й поступово дають завдання, щоб даний учасник організував у своєму селі подібний кружок, який вів би пропаганду за організацію колгоспів. Коли ж новоорганізований вашими членами кружка кружок схоче, тобто буде заінтересований, в роз'ясненні якогось питання, а цей член не буде спроможний зробити, то тоді й ви можете поїхати до такого кружка й виступити з доповіддю. Але підчеркую – жодних організаційних справ ви не рішаєте, а виступаєте тільки як доповідач, якого для роз'яснення запросив до себе кружок. Це тому, щоб такі кружки, одержавши започаткування, організувалися самоту[ж]ки, щоб вони не були насильно накинені, а тоді вони рости[мут] на вартості. Тут враховується цей момент, що тамошнє населення дуже не любить того, що їм стараються накинути силою, а тому й треба прийняти такий

метод в організації кружків, як перших зав'язків колективізації. В такий спосіб кружки можуть поширюватися на широкому терені (не брати до уваги адміністративного поділу), але ви будете мати діло лише з одним кружком. Це такі будуть ваші завдання, доктор. Як тільки ви будете працювати совісно і зробите яку-небудь роботу, ви будете дуже добре забезпечені матеріально й будете видвигнуті на відповідн[и]й пост по своїй лінії роботи й жити вам буде краще. Але попереджаю, що як тільки ви будете ухилятися від цієї роботи й не будете як слід працювати, тоді ми вас заставимо працювати там, де буде треба, но ви вже не будете користуватися свободою. Не забувайте, що нам відомий кожний ваш крок ще з часів революції і зараз після неї.”

Скінчивши говорити, полковник (мені здається, що він таки був у ранзі полковника) пару хвилин щось думав, підперши рукою лице, а тоді став шукати чогось по папках. Підняв одну папку, опісля другу й з третьої витягнув кусок паперу, як пів машинового аркуша, й, прикликаючи мене до себе, закрив долонею щось написане на ньому на друкарні та сказав підписатися в долині, де було написано: “Подпись ответственного лица”. Я підписався, як завжди підписував рецепти, але він на це сказав: “Нет, нет не так, надо подписать разборчиво, поставитъ инициалы, а тогда фамилию”, після чого я в дужках виразно написав: “А. Н. Патемкин”. Завважив я ще, що вгорі по середині на цьому папері було написано чорними масивними буквами “ОБЯ-ЗАТЕЛЬСТВО”. Слід відмітити ще цю обставину, що коли я попросив, щоб прочитав мені, що маю підписувати, то він сказав, що нічого важного там нема й треба підписати.

Коли я вже підписав, він сховав цей папір назад в цю саму папку, а до мене сказав, що від сьогодні я буду в них на учоті й буду очами й ухами їх там, на окраїні ССРСР в Західній Україні, зазначаючи, що безпосереднього зв'язку зі мною він мати не буде, а всі дані з роботи я повинен подавати чоловікові, який буде доручувати мені роботу останній. Це буде в області, в якій я буду працювати.

На цьому мова про роботу була закінчена. Полковник сказав, що зараз я одержу пакет, з яким поїду в Київ, а там мене направлять, куди потрібно, також дальше скажуть, що ще треба буде відносно роботи. На закінчення сказав: “Поїд[е]те всі разом. Товаришів стрінете на долині, де будете одержувати документи.” Після цього подзвонив й у кабінет прийшов той самий ст. лейтенант, який привів мене до нього. Його він спитав, чи вже вільні лікарі, а коли цей сказав, що вже трьох є на долині, спитав, чи все вже оформлено. На друге питання ст. лейтенант відповів, що все готове. Тоді, встаючи, звернувся до мене: “Ну, всього доброго, доктор. Бажаю вам щасливої дороги.”

Я вклонився й подякував. Він відповів на мій уклін малим схиленням голови, але руки не подав, як це зробив міністр охорони здоров'я. Ст. лейтенант стукнув об[ц]асами й подався до дверей, а я пішов за ним. Він завів мене в комендатуру, де я вже застав трьох своїх товаришів, які сиділи на кріслах і читали газети. Я також сів поруч них, але тому, що не мав, що читати, не робив нічого. Говорити не було як, бо тут були також військові, отже я мовчав.

Розмова в МГБ з полковником тривала около двох годин.

Через деякий час ст. лейтенант привів ще двох лікарів, після чого сказав, що вже всі, й вручив нам по пакетові в білому конверті, асресовані[м]: “Киев, УССР, МГБ”, а внизу вже не пригадую який номер, опісля риска й слова “От Московского МГБ СССР”. Пакет був перешитий з вугла на вугол навхрест. Крім цього, ст. лейтенант дав нам запечатований пакет, адресований: “Нач. Киевского вокзала города Москвы”, причому сказав, що це є в справі видачі проїзних білетів, про приготування яких вже повідомлено. Треба буде знайти тільки нач. вокзалу, а він вже пояснить, що треба робити дальше та куди йти, або видасть білети сам. Поїзд їде о 22:30, на вокзалі треба бути о 21 год. “А тепер мож[е]те виходить” – закінчив ст. лейтенант, ідучи до виходу попереду сам, а за ним і ми вийшли на вулицю. Тут ще сказав, що кому треба їхати, то метро направо, вказуючи де саме.

Дійшовши до станції метро, один з товаришів запропонував піти щось з'їсти. З цим погодилися всі й ми пішли розшукати столу. Заки нам вдалося її відшукати, ми були змушені пройти два міських квартали. Зайшовши туди, ми застали багато людей, і не було свободних столів. Крім цього, щоб купити обід нам прийшлося стояти в черзі, на що пройшло більше як година часу. Перший освободжений стіл зайняла наша трійка, опісля до другого сіла друга трійка й ми остаточно дістали обід – суп і картопля з котлетами та по гальбі пива, що коштувало на[м] 14 карб. з копійками, кожного зокрема. В столовій ми пробули около 3 год. часу, бо подача була надзвичайно повільна.

Після обіду всі вийшли на вулицю, пристанули, закурили, під час чого один з товаришів спитав, хто куди йде, бо до відходу поїзду залишалось ще багато часу. Йому у відповідь були різні слова – відшукати знайомих, оглядати магазини тощо. Я рішив поїхати прямо на вокзал, бо був уже порядно змучений і хотів відпочити, а знайомих у мене не було жодних в Москві, щоб зайти до них. Ми розійшлися, умовивши стрічу на вокзалі перед 21 год.

Приїхавши на вокзал, я хотів увійти в почекальню, але мене туди не пустили, бо без білетів не пускали взагалі, а в мене пакета

не було, бо взяв котрийсь з товаришів. Тоді я пішов у недалекий парк – городець (сквер), сів на свобідну лавку й дивився на дітей, які гралися в різні діточі забави. Посидівши з годину часу, я побачив публіку, яка несла в руках газети “Вечерн[я]я Москва”. Я розпитав, де їх продають, а довідавшись, що тут таки в парку є кіоск, пішов туди.

Біля кіоску я побачив товпу людей, які стояли в черзі й купували газети. Я й собі став у чергу й, купивши газету “Вечерн[я]я Москва”, знову вертався на залишене місце. Подорозі побачив вивіску з написом “Кіно” і попрямував туди. Висвітлювали фільм “Гибель врага”. Мені подобалася ця тема з недавно пережитого воєнного життя і я рішив піти в кіно.

Як звичайно, став у чергу, купив білет і пішов дивитися фільм. Подобався мені.

З кіно я вийшов о 8:10 год. і після цього попрямував до вокзалу. Підійшовши до головних дверей, став роздивлятися, чи нема де кого з товаришів подорожі. Однак не було нікого. Я не йшов уже нікуди, а крутився біля вокзалу. О пів до дев’ятої години приїхали два лікарі. Ми стали розпитувати один одного про враження, а за той час почали прибувати й інші. Коли вже зібралися всі, тоді той, що мав пакет до нач. вокзалу, запропонував йти розшукувати начальника вокзалу. Нас пропустили через головні входові двері, пояснили, як і де знайти начальника, й ми подалися в контору нач. [альника.] Тут віддали пакет нач. [альнику] і пояснили, що їдемо в Західну Україну на роботу, й потрібні нам білети в Київ. Він взяв пакет, розірвав і, прочитавши записку, сказав, що йому тількищо дзвонили в цій справі. Після цього повів нас у касу. Перед касою попросив нас подождати, а сам зайшов у середину. Через декілька хвилин вийшов і вручив нам білети, причому кожний одержав місце в окремому вагоні. Думаю, що це було зроблене МГБ, щоб ми дорогою нічого зі собою не говорили. А може й справді не було вже місць разом, як казав нач. вокзалу, не можу сказати. Вже було около 22 год. Одержавши білети, ми спитали, чи можна пройти у вагони. Він відповів, що зараз ще рано, але можна буде через 20 хв. і передав нас через контрольну браму в доручення кондуктора, сказавши, щоб пропустив нас першими у вагони. Ми подождали з 15 – 20 хв. на пероні біля кондуктора й тоді посідали у вагони.

Увійшовши у вагон, я, тому що був дуже зморений, розположився спати й зразу заснув. Пробудився аж рано около 11 год. на одній із великих станцій, але назви не пригадую. Там поїзд стояв 30 чи 40 хв., отже я вийшов на базар, щоб купити собі їсти.

Вернувшись, наївся і за той час поїзд поїхав даліше. Нічого замітного не було аж до самого Києва.

В Київ ми приїхали рано на третій день. Вийшовши з вагона на перон, я старався розшукати кого-небудь із лікарів. Стрінувши одного, ми разом пішли до виходу, думаючи стрінути останніх при виході. Однак, пропустивши всю публіку, ми все-таки нікого більше не стрінули. Тоді я запропонував зайти в буфет і напиться чаю. Ми пішли, але тому, що ще було дуже рано, буфет був закритий. Тоді ми рішили спитати залізничного службовця, де тут можна напиться чаю і відпочити. Він відповів, що зараз при виході з вокзалу є відкриті чайні, де продають чай і інші зимні закуски. Говорив по-українськи. Ми пішли, відшукали буфет й зайшли в його середину. Тут, напившись чаю, посиділи, розпитали буфетчиці, як нам знайти міністерство охорони здоров'я й тоді рішили йти до мети. Тому, що дорога була не так дуже далека, а до того ми хотіли ще оглянути Київ, пішли пішком. Однак, шукаючи по вулицях і перевулках, ми заблудили. Крутилися досить довго, поки вже за вказівками стрічних людей добилися до міністерства охорони здоров'я. Перед будинком ми стрінули товаришів подорожі – лікарів. Поздоровкавшись, розпитали один одного про подорож і враження з неї, й після цього рішили піти у відділ кадрів при міністерстві охорони здоров'я. Була вже 10 год.

Увійшовши у коридор вказаного дому, ми попали зразу в “общий отдел”. Тут спитали якоїсь дівчини, як видно секретарки, як нам знайти відділ кадрів. Вона сказала нам, ми вийшли знову на коридор і скоро знайшли напис на дверях “Відділ кадрів”, а під ним по-руськи було написано: “Отдел кадров”. Увійшовши туди, ми застали мужчину, який сидів за столом. Привитавшись, він спитав, чого нам треба (говорив по-українськи). Один із нас пояснив, що ми лікарі з Ленінграда, яких направляють на роботу в Західну Україну. Він вислухав і сказав “добре”, одночасно питаючи, чому нас так мало приїхало. Один із нас відповів, що про це нам нічого не говорили. Тоді він сказав, що просили прислати більше 20-ти осіб, а тут тільки 6 прислали. На це один із нас сказав, що може приїдуть пізніше, з чим він погодився. Після цього сказав:

– Так от як, товариші. Я нач. відділу кадрів і розподілом лікарів по областях не займаюся, а цим завідує третій заступник міністра охорони здоров'я, але його зараз нема. Він буде через півтори – дві години. А тому ви оставте тут зараз, що є у вас із Москви, й приходіть в цю кімнату до мене о 13 год. Зараз можете йти по своїх справах, а хто бажає, хай жде в коридорі. Там є на столі газети і журнали,

отже можна посидіти. Крім того, пояснив, що внизу є столова, отже можна зайти й там зараз можна одержати чай і холодну закуску.

Ми подякували за пояснення, вийшли в коридор і тут договорювалися, куди хто піде. Стрічу назначили тут о 13 год. Я мав охоту оглянути Київську Печерську Лавру та Дніпро. Отже туди й вибрався. Дуже мені все подобалося. Лавра, хоч була порядно зруйнована, проте виглядала чудово. В міністерство вернувсь я о 13 год. Тут зас-тав уже всіх згаданих товаришів. Згаданого вище нач. відділу кадрів в той момент не було. Через декілька хвилин він прийшов і сказав, що вже є міністр, йому доложено про нас і він зараз повинен говорити з нами. При цьому звернувся до дівчини секретарки, щоб завела нас у приймальню.

Коли ми прийшли туди, там було вже з 10–12 осіб, правдо-подібно лікарів, та дівчин[а], мабуть також секретарк[а], до якої на-ша провідниця сказала, щоб вона представила нас міністру. Ця ска-зала, що пропустить попереду ждучих, а тоді повідомить про нас. Го-ворили між собою мішаниною русько-української мови. Після цього нас попросила сісти, вказала газети й журнали, що лежали на столі, й [попросила] підождати. Ми посідали й почали переглядати хто га-зети, а хто журнали.

Через 15 хв. розпочався прийом. Спочатку викликали по черзі тих, що раніше прийшли. Вкінці покликали нас всіх разом. Увійшовши в кабінет, нам на стрічу встав міністр, привитався з кожним за руку і попросив сісти, підсуваючи крісла ближче до стола. Після цього сів у крісло сам. Ми також посідали кругом стола у вказані крісла. Тоді питав:

- Когда вы приехали?
- Сегодня – відповіли ми.
- Вы все венерологи?
- Да.

– Ну, вот и хорошо. *(дальшу його мову подаю в перекладі – зам. [ітка] слід. [чого]).* Зараз ми розприділимо вас по областях, кого куди, а дальше розприділення ви одержите в областях.

Робити вам прийдеться в районах та в сільських лікарських уча-стках. В цей час він подзвонив, увійшла секретарка, якій він сказав, щоб попросила сюди нач. відділу кадрів зі списками. З якими, він знає, бо вже була мова про це. Секретарка вийшла й через пару хви-лин увійшов нач. відділу кадрів. Він положив на стіл перед зам. міністра папку розкритою, після чого міністр, звертаючись до нач. відділу кадрів по імені і по-батькові, сказав: “От бачите? Просили присла-ти більше 20 осіб, а прислали тільки 6. Ви писали ще туди прохання?”).

У відповідь нач. відділу кадрів сказав, що писав у Москву ще раз, щоб прислали дострочно, але нічого нема. Тоді зам. міністра сказав, що може ще приїдуть, і взяв список у руки, питаючи нач. відділу кадрів, чи він уже намітив, куди післати на роботу прибувших лікарів. Цей відповів, що приблизно вже намітив місця виїзду для них, але якщо буде треба, то можна буде зробити зміни. На це зам. міністра спитав його, чи “направлення” з Москви в нього. Цей відповів, що вони тут, в папці під списком. Після цього зам. міністра взяв ці всі “направлення” в руку й почав викликати по прізвищу кожного із нас. Перший викликаний був назначений в Ізмаїл[ь]ську обл. Другий призначений в Станіславівську обл., третього у Львівську обл., мене, четвертого – в Тернопільську обл., п’ятого в Дрогобицьку обл., а шостого післав у ще одну обл. в Західній Україні, але я не пригадую її назви. Виїхати до роботи в області, сказав, треба ще сьогодні. При цьому пояснив, коли відходить поїзд. Після цього звернувся до нач. відділу кадрів, щоб приготував всі папери і розпорядження. Нач. відділу кадрів вийшов, а зам. міністра став даліше говорити.

– Так, товариші, Вам пояснювали, чого і куди ви їд[е]те в Москві?
– Ми відповіли, що пояснювали.
– А дорогою вам ніхто не говорив, що ви можете потрапити в небезпечні місця?

– Ні, ми з ніким про це нічого не говорили.
– Так я ще вам дещо поясню. Робота ваша буде така: В нас тут на Україні, і на Західній Україні особливо, поширилися дуже у великих масштабах вензахворювання, а особливо люїса. Гонореї, правда, нема або менше, але при тих силах, що є в нас, нема змоги ліквідувати, бо дуже мало в нас старих венерологів. Молодь і сімейні лікарі вперто не їдуть під претекстом різних причин на роботу по селах і районах, а продовжують залишатися в більших містах. Багатьох ми вже судили, обмежували зарплату, але це таки не помагає. Ви мабуть всі одиночки, безсімейні?

Ми відповіли, що так.

– Так і добре. Особливих зусиль в перетранспортуванні вам не буде. Робота буде важка, бо їд[е]те в непочатий, під оглядом цієї ділянки роботи, край. В першу чергу треба буде приступити до поголового огляду населення – брати кров на реакцію Вассермана. У нас, правда, є в деяких райцентрах, а в областях більше, д[и]спансери з стаціонарними ліжками, також і без них, а крім цього вже є декуди такі венпункти. Однак їх ще недостатня кількість. Коли ви приїд[е]те в область, а опісля на місце призначення до роботи, якщо не буде там ще зорганізованих венпунктів, вам прийдеться такі організувати і

відкривати. Медикаменти ви будете одержувати від нас через область і райони. Розпорядження про забезпечення вас медикаментами є з міністерства охорони здоров'я ССРСР і міністерства охорони здоров'я УССРСР і все це розіслано по областях.

Справу ведення відчитів і запис хворих вам пояснять в областях.

Одночасно з цим вам прийдеться ще провадити санітарно-освітню роботу на тему вензахворювань та боротьбу з ними, пояснюючи, що це наслідки польської і німецької окупацій та що радянська держава звертає на це вечичезну увагу й відпускає на це великі суми грошей. Також вам прийдеться брати участь в політично-агітаційній роботі, роз[']яснюючи, як зумієте. Це в поміч других установ, а саме МГБ і МВД. Вам правдоподібно про це говорили в Москві.

Ми відповіли, що говорили.

– Прийдеться вам і тут зайти в МГБ, де вам ще пояснять дещо відносно цієї роботи. Однак зазначую, що це не буде ваша обов'язкова робота і від неї не повинна терпіти медична робота. Вона буде лише вашим допоміжним завданням. В областях вас познакомлять з медичною роботою більше подрібно [детально], бо ми зараз не знаємо, які там на міс[ці] обставини. У вас є які-небудь документи з МГБ з Москви?

– Так, у кожного з нас є пакет у Київське МГБ – відповів один з нас.

– З цими пакетами ви й підете туди, а як туди потрапити, розпитайте в нач. відділу кадрів, він вам пояснить. На цьому я кінчу. Мені хотілося б поговорити з вами більше, але не маю часу, бо зараз виїжджаю на засідання, отже мушу кінчати.

Скінчивши говорити, подзвонив. Секретарка тільки відчинила двері і він сказав їй, щоб попросила нач. кадрів до нього, й вона вернулася.

Через 2–3 хв. прийшов нач. відділу кадрів, якого міністр спитав, чи все готове. Він відповів, що ще ні, але зараз буде закінчено виготовлення документів. Тоді міністр ще спитав, як з переїздом, на що начальник відділу кадрів сказав, що вже дзвонив і домоворився (він не сказав куди дзвонив). При цьому сказав, що нам видадуть кожному посвідчення про видачу білета. А зараз, сказав, просили направити їх туди (ми зрозуміли, що в МГБ). Тоді ми звернулися до міністра з питанням, як буде з видачею нам грошей, про які говорили в Москві. Ві[н] відповів, усміхаючись, що з приємністю нам заплатили б, але всі гроші передані в області, отже нам заплатять там. По трьох місяцях служби. Це тому так, бо були випадки, що лікарі одержували зарплату з місця, однак, замість до роботи, вони їхали куди-завгодно, і тре-

ба було їх розшукувати, що недало позитивних результатів. Скінчивши це, сказав, що можемо відходити. Побажав нам всього доброго, щасливої дороги, потисну[в] кожного сильно за руку й ми вийшли за нач. відділу кадрів, щоб одержати документи.

В супроводі нач. відділу кадрів ми вийшли з кабінету заступника міністра охорони здоров'я й подалися цілою групою до кабінету нач. відділу кадрів. Прийшовши туди, нач. відділу кадрів звернувся до дівчини з питанням, чи готові документи. Вона відповіла, що зараз закінчить виготовляти. Ми ждали тут. Через 2–3 хв. вона подала їх йому, він підписав і, взявши всі в руку, кудись подався. Через декілька хвилин прийшов і, викликаючи кожного по прізвищі, став видавати документи. Мені видав “командировочное удостоверение” і “требование” на одержання проїзного білета. При цьому сказав, що зараз нам треба ще зайти в МГБ, пояснюючи, що треба сісти на трамвай номер 7, доїхати до першого перестанку, висісти, дійти до трамваєвої петлі й тоді перейти дорогу, напроти буде 4-поверховий дім, кругом якого стоять вартові. Це й буде МГБ УССР. Розпрощавшись з ним, ми пішли на вулицю.

На вулиці один із товаришів сказав: “Когда это кончатся муки и исп[ы]тания?” Другий відповів: “Ну, к[о]нец еще далеко, а что будет впереди – неизвестно.” Третій додав до того: “Бог терпел и нам велел.” Так ми, розмовляючи, дійшли до трамвайного перестанку. Через 10 хв. прийшов трамвай, ми посідали й поїхали. Прибувши на кінцевий перестанок, висіли й зразу побачили напроти себе великий 4-ри поверховий дім, сірої краски, перед яким на тротуарі крутилися солдати зі зброєю. Ми подалися туди.

Прийшовши до головного входу, де вгорі висів напис “Командатура”, ми звернулися до стоячого там вартового з проханням пустити нас до середини. Вартовий відповів “Сейчас” і подзвонив. На дзвінок вийшов ст. сержант, який запитав нас, чого нам потрібно. Ми відповіли, що ми приїхали з Ленінграда через Москву і нам веліли сюди зайти. Тоді він спитав, чи в нас є якісь документи. Ми відповіли, що в кожного є пакет. Тоді він запропонував нам йти за ним. Ми увійшли в коридор, де по правій стороні стояв стіл, ст. сержант зайшов за стіл і, сідаючи в крісло, сказав, щоб дати пакети. Він забрав їх і зараз пішов коридором, поверн[та]ючи в близькі двері, а нам сказав подождати.

Ми сіли мовчки. На столі було декілька телефонів і ми розглядали їх.

Через пару хвилин ст. сержант повернувся в товаристві лейтенанта, який попросив нас йти за ним і завів нас у кімнату. Тут сказав нам пождати, а сам вийшов.

Кімната ця мала вигляд приймальної. На правій стороні стояв письмовий стіл, а у двох його п[оп]еречних кінцях сиділи лейтенанти і курили. На столі стояли телефони та ще якісь дрібниці, як письмовий прибор, якісь підозкидвані папери, розкрита велика книга і т.п. Вдовжину стола стояли крісла зі шкіряними спинками і сидженнями. По середині кімнати стояв ще один округлий стіл, на якому лежали газети і журнали. Ці газети і журнали ми переглядали, бо при[з]відході лейтенант сказав, щоб, хто хоче, зайнятися літературою, а він зараз прийде.

Через 10–15 хв. він вернувся й попросив нас йти за ним. Та як я сидів крайній, встав і перший пішов за ним. За мною пішли інші. Лейтенант завів нас на площадку другого поверху, тут задержався й, звертаючись до мене, сказав йти за ним, а іншим казав підодждати. Мене повів довгим коридором направо. Задержався здається в третіх дверях від площадки, постукав й звідтам почувся голос: “Можна, войдите”. Лейтенант перший, а я за ним, увійшли в кімнату, де за письмовим столом посеред кімнати сидів підполковник, років 35–40, вище середнього росту, темнорусий шат[е]н, волосся зачесане назад, лице округле, брите, ніс довгий, прямий, брови широкі, в військовому мундирі зеленого кольору, на лівій руці мав годинника зі золотою бронзолетою (або позолоченою). Коли ми увійшли, він піднявся з крісла й, відповівши на наш привіт малим уклоном голови, спитав, в чому справа. Лейтенант подав йому пакет. Він подивився і сказав, щоб лейтенант ішов, а мені запропонував сісти в крісло при столі. Опісля, держачи пакет в руці, спитав по-руськи:

- Коли ви приїхали з Москви?
- Сьогодні рано – відповів я також по-руськи.
- А звідки зараз?
- Із відділу кадрів міністерства охорони здоров’я.
- Скільки вас приїхало?
- Шість чоловік.
- Всі старші, чи є молоді?
- Є і старші від мене, але ще один років 48–50.
- Ви сімейні?
- Судячи по відповідях товаришів, ми всі одиночки, не то вдівці, не то нежонаті – відповів я жартуючи.

На цьому підполковник пер[е]рвав розмову й став розривати пакет. Вийнявши з конверта білий папір, прочитав трохи, й тоді, звертаючись до мене, сказав: “Та у вас знамените прізвище. Ви часом не з потомків князя Патьомкіна Тавріческого?”

- Ні, я син простого робітника – відповів я.
  - Ну це все одно. З вами говорили в нашій організації в Москві?
  - Так, говорили. Але багато з цього я ще не засвоїв і не все розумію.
  - Нічого, зрозумієте пізніше. Це не така трудна робота. Легша як возитися з вашими рецептами, хворими і медикаментами. Ви були коли-небудь на Україні.
  - Раніше ніколи не був, а недавно один місяць я працював в Одеській обл. в степовому радгоспі.
  - А чому виїхали звідтам?
  - З сімейних обставин і через погані життєві спроможності.
  - Так ви України, а особливо Західної, зовсім не знаєте?
  - Можна сказати, що не знаю.
  - По-українськи говорити також не вмієте?
  - Ні.
  - Ну, нічого. Навчитесь, привикнете. Ви – лєнінградець?
  - Так.
- Помовчавши трохи сказав:
- Трудноват[о] вам буде привикати.
  - Яюсь привикну – сказав я.
  - Ну, як там життя в Ленінграді? Як з прохарчуванням? Все є?
  - Є, але треба мати великі гроші. Хто має гроші, той може купити все.
  - Ну, тут в нас все дешевше й всього багато. Гол[о]дувати вам не прийдеться. А ще до того в областях і районах, там багато живуть. Отже так: я вкортці познакомлю вас з Україною, а особливо зі Західною, куди ви поїд[е]те на роботу. Вся ця територія недавно визволена від окупантів. Народ там уважають забитим, малограмотним, недорозви[ну]тим культурно, але це далеко не так. Правда, там мало є клубів, хат-читалень, театрів, кіно, особливо в районах і на селах. А тому нашого радянського культурного розв[и]тку там мало. Однак населення роз[в]инуте по-своєму. По всій Західній Україні ще[ ]й досі існують бандерівські рухи, які ми називаємо бандитизмом. Однак вам треба знати, що це вповні зорганізований політичний рух, який бореться за створення самостійної України і який змагає до цілковитого відірвання України від Москви. Але тому, розуміється, ніколи не бути. Ми тут ведемо проти бандерівців завзяту боротьбу, але, на жаль, недобилися ще бажаних результатів. В цій боротьбі погинуло і ще гине багато наших цінних робітників. На їх місця приїжджають другі і, ясна справа, їм [т]аки вдаст[ь]ся остаточно зліквідувати цей рух. Та це питання будучого. Треба вам знати, що населення в Західній

Україні живе виключно надією на скору війну, коли то, по[ї]х сподіваннях, буде легше відірватися від цілости ССРСР. Але війни не буде. Вам говорили про це в Москві?

– Так, говорили – відповів я.

– Ну, от, картина ясна. Самостійної України і окремого управління не буде, а буде управління, яке є зараз, і буде Україна лише в складі Союзу 16-ти братських республік. В Західній Україні люди, як в містах, так і в районах, а найбільше в сільських місцевостях, дуже невдоволені приїздом радянських працівників особливо, і радянських людей взагалі. В районах і по селах тут всюди одноосібники й привикли землю числити своєю власністю, як це було в них за Польщі і німецької окупації. А радянська держава хоче у них ввести колгоспний лад, зорганізувати радгоспи і МТС-и та об'єднати їх в одне ціле. Цьому супротивляються бандерівці. Вон[и] знають, що коли поліквідують в Західній Україні одноосібників, коли позганяють до сіл хуторян, тоді боротьба з нами їм буде багато важча. Правда, ходять слухи, що там існує ще якась “обедененная организация” по побудові самостійної України, в склад якої входять переважно інтелігенція і вчені, але подробиці нам ще не відомі й ми не можемо добитися вияснення цього, як також не знаємо, чи вона ко[о]рдинує свою роботу з бандерівською організацією, чи ні. Знаємо одне, що в склад цієї організації входять тільки корінні українці, тобто тільки ті українці, які вродилися тільки на Україні. Правда, хоч там є люди радянські, як робітники, державні працівники, які живуть в Західній Україні довший час, і здається, що вони дійсно радянські люди, проте виявляється, що вони мають симпатії зі згаданими самостійними рухами (чи це тільки українці, чи він мав на думці також і руських, я не розумів, в[і] кожному разі, це люди, які приїхали з центральної Росії і України). Ясна справа, узнаючи їх, ми скоро з цим справляємося й знищуємо їх, або заставляємо робити так, як нам цього потрібно. Ви зрозуміли мене, доктор?

– Частинно зрозумів.

– А чому тільки частинно?

– Тому, що з дороги, втомлений, а до того так багато говорять, що в моїй старечій голові не все як слід вкладається.

– Смішно. Ну, але гарно.

– Тепер поговоримо про те, в чому буде заключатися ваша поміч нам, помимо вашої основної роботи. Як уже вам г[о]ворили, війни не буде, бо до цього не допустять, а тому ви повинні це роз[']яснювати населен[ю]. Це буде ваша лінія агітаційної роботи. Дальше. Ви будете в тісних відносинах з населенням. Старайтеся

здобути довір[']я в нього, а опісля приглядайтеся, прислухайтесь до його бажань, інтересуйтеся його наболілими питаннями, узнавайте п[о]гляди на організацію колгоспів, радгоспів і МТС. При цьому старайтеся широко роз[']яснювати корисність колективної системи, наводячи пр[и]клади з ж[и]ття в колгоспах Ленінградської області, пояснюйте, яке гарне життя в колгоспах на сході, пояснюйте скільки колгоспи д[а]ють користи населенню та як це населення заможньо живе. Для цього старайтеся творити кружки з місцевого населення[,] яке б краще розуміло вас та довірливо ставилося б до ваших роз[']яснень. І саме при посередництві цих людей творитимете “п[ол]ный кружок” по проведенні організації колгоспів. Там, на Західній Україні, по селах є комсомольці. Але вони живуть в строгій тайні. Постарайтеся самі розвідати про них, а в крайньому випадку, коли здобу[де]те довір[']я райкому комсомолу, познакоміться з ними (комсомольцями), вивчіть їх і з них можна в першу чергу організувати згаданий кружок. Село, в якому ви будете жити, обов'язково пов'язане родинними нитками з сусідніми селами, а тому в них знайдуться рідні, друзі, добрі знакомі громадян, які будуть знаходитися в кружку, якщо такий даст[ьс]я вам зорганізувати. Отже старайтеся, щоб члени кружка передавали їм все те, що будете говорити в кружку про колгоспи. В такий спосіб будете поширювати агітацію за організацію колгоспів. Якщо вам скажуть особи з вашого кружка, що вас хочуть послухати особисто в інших селах такі симпатички, то йдіть, роз[']яснюйте їм справу колективізації, але в кожному випадку самі там кружків не організуйте. Вони повинні створюватись там самі, в залежності від “возникшего интереса к колхозам и пользы их”. Тут враховується те, що із самоініціативно зорганізованих кружків буде більше користи, бо тоді це буде для людей більш спр[и]ймальне, а коли ви будете такі кружки організ[ов]увати самі, люди уважатимуть це насильно накиненим і можуть поставитись до цієї справи з недовір[']ям, немов би це мало якусь ціль, ворожу їхнім інтересам. Крім цього, населення на Західній Україні дуже ненавидить накиненої їм організованості. Багато більш спри[й]нятне для них є те, що вони організують самі, а тому нам треба в цьому випадку до цього пристосуватися.

Інтересуйтеся населенням в селі, в якому будете жити, а головню вивча[й]т[е] їх погляди на бандерівський рух. Вам треба знати, що бандерівці – це люди не приїхавші звідки-небудь, а все це вихідці із місцевого населення, які втікають у ліси від яких-небудь переслідунвань радянським урядом. А тому між ними а населенням є дуже тісні зв'язки. Заходячи в будь-яку хату, ви інтересуйтеся, яка дана сім'я,

хто відсутній, де, коли приходить додому відсутній і т.п. Коли такі родини у вас будуть, запам'ят[ов]уйте їх, опісля старайтесь приглядатися, коли і хто ходить до них зі чужих людей, в яких справах, в якому часі. Коли таке виявиться, прослідкуйте звідки і куди вони йдуть. Інтересуйтеся, чи не носить така сім'я куди-небудь рано або увечері продуктів. Якщо таке зауважите, старайтеся запам'ятати, в якому напрямку, коли вертається. Все це будете докладати чоловікові, який буде представлений вам з р-ну для зв'язку.

Вашим завданням буде також наглядати за радянськими державними працівниками, висланими туди на роботу – як вони її проводять, чи не ведуть її на шкоду Радянському Союзові. Про всі неправильності повідомляйте.

За проявлення цієї роботи ви будете щедро нагороджені нами. Але зазначую, що коли ви не будете проводити цієї роботи або будете її вести неправильно, ви будете зразу зняті з вашої основної роботи й вас вишл[ю]ть туди, куди нам буде потрібно. Ви зрозумі[л]и мене?

– Так, зрозумів.

– Ну, на цьому від мене все, а що ще треба буде вам сказати, вам доповнять в області, в яку ви їд[е]те, де більше ознайомлені з місцевими вимогами роботи. А зараз ви одержите пакет в УМГБ міста Тернополя, куди ви будете зобов'язані зайти. Підчеркую, що коли ви не явитесь, вас заставлять явитися, але тоді буде вже гірше. Тепер ви підете в комендатуру, де вам дадуть пакет.

– Товариш підполковник – спитав я – а як мені дістати проїзний білет? В міністерстві охорони здоров'я дали мені посві[д]ку на одержання білета й казали, що у вас одержу відповідне посвідчення, щоб одержати білет позачергово.

– Зараз – і він подзвонив. Прийшов згаданий уже лейтенант, якому підполковник сказав, щоб оформив білет на Тернопіль на сьогоднішній поїзд. Цей відрепортував і ждав. Підполковник тоді звернувся до мене, побажав щасливої дороги, я подякував і тоді він сказав, що можемо відходити. Руки мені не подав.

Я вийшов з лейтенантом і подався у комендатуру. Тут з докторів вже не було, чи ще не було нікого. Ні тут, ні в другому міс[ці] я з ними вже не стрічався. Лейтенант видав мені пакет в білому конверті на адресу: "г. Тернополь, обласное МГБ", а внизу номер, не пригад[у]ю який, підчеркнено й напис "От МГБ УССР" та "Предписание" начальникові станції на видачу білета до Тернополя в спальному вагоні "за наличный ра[с]чет в нашей брони".

Я з цим пішов на станцію, без особливих труднощів одержав білет і о 22 год. 40 хв. від[']їхав на Тернопіль.

В Тернопіль я приїхав 30.4.1948 р. без цікавих інцидентів. Дорогою з ніким не вів жодних розмов, бо всі пасажери були чужі, а [я] був зайнятий виключно думками про роботу.

Приїхавши в Тернопіль, я вийшов з вагона, але тому, що було ще досить рано, прийшлося мені ждати на в[о]кзалі до 9 год. за московським часом.

О 9 год. вийшов на вулицю, розпитав стрічних людей, де знаходиться обласний відділ охорони здоров'я і пішо[в] розшукувати його. Його я знайшов скоро. Він поміщається при вулиці (назви не знаю), яка являється продовженням тієї, що йде від станції, вугловий дім зараз за "сквером" по лівій стороні. В ц[ьо]му домі поміщається також ресторан "Дніст[е]р". Розпитуючи, я знайшов відділ кадрів, де застав мужчину, як пізніше довідався, завідуючого відділом кадрів (прізвища не знаю, років 23, невисокого росту, середньої будови, говорить по-руськи). До нього я звернувся й подав "направление". Він прочитав і сказав, що зараз завідуючого облв[і]дділом охорони здоров'я нема, а буде аж о 10 год. При цьому сказав, чи буду ждати тут, чи кудись піду. Я відповів, що буду чекати тут. Тоді він відвів мене в другу кімнату до секретарки (років 28, блондинка, волосся в завивку, попелового кольору, бліде лице овальної форми, середнього росту, говорила по-руськи, але акцент український). Зав. відділом кадрів сказав до неї, що я буду тут ждати, а як прийде Остап Григорович, то в першу чергу доложити йому, що це направлений доктор на роботу з Києва. При цьому додав, що "командировочное направление" в нього. Після цього зав. відділом кадрів відійшов, а я остався й ждав. Секретарка щось писала та переглядала якісь папери. З нею я не говорив нічого.

О 10 год. прийшов зав. відділом охорони здоров'я Остап Григорович Рябушенко (про його прізвище я довідався пізніше). Як тільки увійшов, поздоровкався зі секретаркою і спитав, чи є хто до нього. Вона відповіла, що є і представила мене. Він привітався, потиснув мене за руку й в свою чергу спитав, чи я до нього. Я відповів, що так, і тоді він попросив мене до свого кабінету (говорив чистою українською мовою). Ми пішли.

В кабінеті він роздягнувся, сів за стіл, попросив мене сісти, а тоді спитав, звідки я приїхав. Я відповів, що зараз із Києва, а взагалі із Ленінграда. В дальшому розпитав, коли я приїхав, як їхалося, що нового в "центрі" і т.п., на що я давав йому загальникові відповіді. Тоді подзвонив до секретарки. Коли вона прийшла, він сказав, щоб зараз покликати до нього зав. відділом кадрів. Ця відійшла й за пару хвилин прибув зав. відділом кадрів. Його він спитав, чи має списки

вільних місць на сільських лікарських участках. Він сказав, що зараз принесе, і вийшов, а за пару хвилин вернувся з книгою в руках, повідомляючи усно, що є вільний тільки один лікарський участок на селі – це в с. Матвіївцях В. Дедеркальського р-ну. Зав. відділом охорони здоров'я сказав, що добре, й, звертаючись до мене, сказав, що туди я поїду. При цьому сказав, що там мені буде добре. Опісля спитав, чи в мене є сім'я. Я відповів, що ні. Тоді сказав ще, чи в мене є трудова книжка. Її також в мене не було. Вкінці попросив мене документи. Я подав йому майже всі ці документи, що от є в мене зараз. Він скоро переглянув й спитав, де справка з останнього місця роботи. Я найшов йому між паперами справку звільнення з роботи в Березівському р-ні, Одеської області й тоді він сказав, щоб зав. відділом кадрів оформив мене та дав наказ на[п[е]реведення мене на роботу в село Матвіївці В. Дедеркальського району. Мені доручив зробити копії зі всіх документів, при чому зав. відділом кадрів доручив дати мені когось до помочі. Сам сказав, що ві[д']їжджає й буде тут о 12 або о 1-й год. дня. На цьому розмова закінчилася й я вийшов з кабінету разом зі з[ав]. відділом кадрів, який завів мене в кімнату, де поміщався санітарно-епідемічний відділ. Там стояло тільки 4 пустих столи та крісла біля них, а більше не було нікого. Зав. відділом кадрів попросив мене сісти при одному з них, сказав, що зараз принесе папір і перо та вийшов. За пару хвилин приніс це, чорнило було на столі, і я знімав копії з документів, остаючись тільки сам.

Через 30–40 хв. прийшли в кімнату дві жінки, які сіли за столи й переглядали якісь папери, які були у шуфлядах (пізніше я довідався, що це були лікарки).

Об 11-й годині 30 хв. я закінчив перепис[у]вати документи й тоді пішов до зав. відділом кадрів. Там залишив усе й пішов у ресторан пити чай, бо зав. облвідділом охорони здоров'я ще не було.

З ресторану вернувся знову в кабінет зав. відділом кадрів. З ним пішов у кабінет зав. облвідділом охорони здоров'я. Тому що в кабінеті крім нього не було нікого, він зразу почав розглядати мою справу. Попідписував усі, принесені зав. відділом кадрів, документи й тоді попросив зав. відділом кадрів вийти, бо хоче зі мною трошки поговорити.

Коли ми залишилися самі, він попросив мене сісти, а тоді спитав, чи я коли працював уже на селі. Я відповів, що ні.

– А що це ви надумали приїхати аж до нас? – спитав, наче здивований.

– Нат[и]снули, прижали й тому приїхав – відповів я.

Він подивився уважно на мене й не сказав нічого. Опісля продовж[ув]ав:

– Вам прийдеться тут працювати в сільському лікарському участку по боротьбі з вензахворюваннями. Ви знаєте про те?

Я відповів, що знаю, бо про це говорили зі мною в Москві і Києві.

– От і добре – сказав він. – Так що ви в курсі діла. Тут в нас в Тернополі – обласний венд[и]спансер, а в районі, в якому ви будете працювати, відносно роботи вам скажуть більше. А ви знаєте, що в нас тут неспокійно? Є бандерівці, але вони наразі медпрацівників не зачіпають. Так що особливо нема чого боятися й не треба головно звертати уваги на розмови. Будете робити потихенько. Крім цієї роботи, вам прийдеться брати участь і в за[га]льно-політичній роботі. Зараз в нас переводиться стягування позики, отже треба буде прийняти участь в цій кампанії й помагати місцевим організаціям в стягуванні позики з населення. Так само ви, як людина образована, на селі повинні брати участь і в других подібних кампаніях.

Я відповів, що мені це все говорили.

– Ну, а тепер попідписую ваші документи, копії з ваших документів остануться в нас, бо треба завести “Дело”, а оригінали візьміть зі собою. У вас тут є хтось зі знайомих?

Я відповів, що ні.

– Тоді вам прийдеться вдень побути в місті, а вночі йде туди поїзд, отже поїд[е]те в район. Там буде легше, як у місті.

Тоді я звернувся до нього з проханням видати мені трохи грошей, бо в мене немає нічого. Він відповів, що зараз нікому грошей не видається тут перед поступленням на роботу, згідно з останнім розпорядженням, а, крім цього, видали зарплату на свята і в касі грошей здається нема.

– А зрештою, – сказав – я зараз довідаюся. По цих словах подзвонив. В кабінет увійшл[а] секретарка, якій він доручив попросити до нього головного бухгалтера. Вона вийшл[а] й скоро прийшов головний бухгалтер (жид по-національності, прізвища не пригадую, хо[ч] Рябушенк[о] назвав його, років 45, середнього росту, чорний, з лисиною на голові, коротко підстрижений, товстий) і Рябушенко спитав його, чи в касі є гроші, бо треба би видати дещо для мене. Цей відповів, що нема, бо останніх 50 карб. вже видав перед хвилиною. Тоді Рябушенко звернувся до мене й сказав, що з приємністю хотів би мені допомогти, але, на жаль, нічого не виходить, бо в касі вже нема грошей. При цьому порадив мені як-небудь добиратися до району, а там допоможуть. Видав мені документи, ми попрощалися з ним за руки, він побажав мені щасливої дороги й я хотів виходити, але тут

пригадав собі про те, що мені треба зайти ще в УМГБ, й спитав його, де воно поміщається. Він пояснив, що треба іти назад вулицею, яка веде до станції, перейти городець, головну вулицю й тоді в першому переулку дім на вуглу по лівій стороні, коли перейти переулоч. Пояснивши, спитав, чи мені треба туди зайти. Я потвердив його питання, подумав хвилину і вийшов.

Без особливих труднощів я відшукав цей дім, підійшов до вартового, який стояв у головній брамі, й сказав, що мені по справі треба зайти до середини. Він, на моє здивування, відповів, щоб йти. Увійшовши в коридор, я побачив по правій стороні стіл, за яким сидів сержант. На столі стояло декілька телефонів, чорнильниця і перо та якісь книжки в вигляді квитанцій. Коли я наблизився до нього, він спитав, чого мені потрібно, до кого маю справу. Я відповів, що цього не знаю, але маю пакет. Він тоді попросив показати його, що я й зробив. Він взяв його в руки, прочитав адрес[у] і сказав, щоб підождати, а сам пішов сходами на поверх. Через декілька хвилин з ним прийшов лейтенант, тримаючи мій пакет в руці. Прийшовши до мене, спитав, чи це мій пакет. Я потвердив це, тоді він спитав, де я його одержав. Я відповів, що в Києві, та додав, що там мені сказали негайно після прибуття явитися з ним в Тернопільське МГБ. Він сказав, що добре, й попросив мене заждати тут, а сам пішов, щоб довідатися, куди мене направити. При цьому попросив мене сісти. Я сів, а він з пакетом пішов у цю саму сторону, звідки прийшов разом зі сержантом.

Вернувся через 15–20 хв. й попросив мене йти за ним. Я пішов і він запровадив мене на перший поверх, де ми зупинились перед кімнатою ч. 4 (такий напис був на білій емалевій табличці, чорний). Лейтенант постукав до дверей й зі середини почувся голос “войдите”. Ми увійшли в кімнату, де лейтенант відрапортував: “Вот гражданин, который передал мне пакет, а я вручил его вам.” Йому відповів мужчина у військовому костюмі в чині капітана, вище середнього росту, лице довге, прямий довгий ніс, біляві густі брови, волосся зачесане назад, бльондин, говорив по-руськи. Він сказав:

– Хорошо, я вже прочитал.

І звертаючись до мене, сказав:

– Здравствуйте, тов. ленинградец.

Встав, подав мені руку, попросив сісти, а до лейтенанта сказав, що може йти. Лейтенант вийшов, а капітан, сідаючи, питав мене:

– Ну, як ви добралися до нас?

– Нічого, дякую, добре.

– Ну, як там? Не воюють ще?

– Ні, все спокійно. Наразі не чути нічого.
– Так воно і повинно бути. Н[у], а в нас слухи – війна, війна і війна. От ми тут і воюємо. Але не зі закордонними ворогами, а з внутрішніми – бандерівцями – і не знаємо, чи скоро закінчимо з цим усім. Так вони нам надоїли, але зробити остаточно нічого не можемо. Звичайно, з часом ми їх знищимо, але коли й як, сказати трудно.

Ви приїхали сюди по боротьбі з вензахворюваннями, але вам прийдеться зайнятися тут і другою роботою, помагаючи нам. Гов[о]рили вам про це?

– Так, говорили.
– Розказували, як маються справи?
– Так, пояснювали.
– Ну, а я вам ще дещо розкажу, може й те саме ще раз, а може щось добавлю, пояснивши місцеві відносини. Вас куди назначив облвідділ охорони здоров'я?

– У В. Дедеркальський р-н, в с. Матвіївці.
– Ну, це ще нічого. От, коли б ви попали в Станіславівську обл., то там було б гірше. Ну, гарно [добре]. Я поясню вам про цей район.

Банди там, куди ви їд[е]те, є також. Але там вони ще не проявляють такої активності, як по других місцях. Район, в який їд[е]те, – це терен одноосібників. Колгоспів там дуже-дуже мало. Їх щойно починають організ[ов]увати. І в цьому саме перешкоджають бандерівці. Вони розкидають листівки, прокламації, літературу, грозючи “господарям”, як тут називають, різними способами і найбільше тим, що, вступаючи в колгоспи, вони будуть голодувати. А культурно-просвітницької роз[’]яснювальної роботи з нашої сторони там нема і населення не знає, що робити. Крім цього населення ненавидить нашу центральну радянську моск[о]вську владу, а в тому числі нас і НКВД, як захисників цієї влади. Но це не важно. Не люблять і не треба, опісля полюблять, коли ми їх заставимо і прижмемо. Район, в який їд[е]те, – цілком незорганізований під оглядом колгоспного ладу. Коли-то вони там були зорганізовані подекуди, але опісля розсипалися і тепер знову з трудом приходиться їх організ[ов]увати.

Ви думаете може, що бандерівці – це звідки-небудь прибувші люди? Нічого подібного. Це люди, які рекрутуються з місцевого населення, невдоволеного існуючим порядком і небаж[а]ючим підпорядкуватися радянському урядові. Там є і бувші солдати ЧА, і всякі сержанти, є навіть офіцери, крім цього, там є також багато інтелігентних людей, добр[е] освідчених. Саме населення помагає їм і матеріально, і грішми. А тому така важка боротьба з ними. В них ціль

одна – створити незалежну Україну і не підчинятися Москві, а жити і управляти самим, поставивши своїх керівників в Києві. Але цього, звичайно, не може бути. Україна сама досить велика, вона “сознательно” увійшла в Союз ССР і вийти звідтам ніколи не може, так що все це їх пуста балаканина. Вони головним чином надіються на війну, якої не буде, як ви, правдоподібно, чули в центрі, їдучи сюди. Вони думають, що буде війна і тоді буде легше підняти повстання, але, як не буде війни, так не буде й повстання. От вся політика тут на місці. В[ ]чим же буде заключатися ваша поміч для нас?

Коли ви прийд[е]те на місце в село, вам треба поступово ближче познакомитися з населенням. Вступайте в розмови з населенням, інтересуйтеся їх життям і розвіду[й]те, чи вдоволене воно ним, чи ні, а тим самим, чи населення вдоволене існуючим порядком. Опісля вам треба створювати теми розмов про організацію колгоспів та про вступлення в них. При цьому вашим завданням буде замічати тих людей, які будуть інтересуватися колгоспним питанням, а потім в цьому селі, підбра[в]ши три до п’ять чоловік, постарайтеся створити кружок, який буде ініціатором організації колгоспу. Ви, як лікар, приїхавший із центра, тим більше із Ленінграда, де всюди існують колгоспи, старайтеся пропагувати гарне життя в колгоспах, багате життя людей в них, зажиточність, гарні заробітки на трудовні, й вони до вас, як до лікаря, до того чоловіка старшого віку, будуть відноситися з довір[’]ям, а крім цього, ви більше, як хто другий, будете знаходитися серед них. Коли ви створите такий кружок, тоді буд[е]те інформувати його членів, щоб поширювали те, що ви будете говорити, серед своїх рідних і знайомих по других селах і це pomoже саме в пропаганді за організацію колгоспів. Поступово там, тобто по сусідніх селах, можуть створюватися самоініціативні кружки, а коли буде велике захоплення й буде потрібно більшого роз[’]яснення, вас можуть просити приїхати для розмов. Тоді ви повинні будете виїхати і поговорити з цікавими в цій справі. Однак самі не старайтеся творити кружків по других селах, а то це буде те, що ви нав’язуєте їм цю справу насильно й тоді будуть відноситися до цього з недовір[’]ям.

В усіх селах, правдоподібно, є комсомольці. Вони повинні бути також там, де ви будете працювати. Постарайтеся розвідати хто належить до комсомольської організації, бо тут прийнято, що комсомольці мусять скриватися. Вони бояться бандерівців. Якщо ви розвідаєте про комсомольців, постарайтеся заінтересувати їх своїми роз[’]яснювальними бесідами і втягнути у згаданий нижче кружок. Тоді вони самі будуть продовж[ув]ати почату вами роботу з населенням, а ви відійдете в сторону.

У селі, де ви будете жити, поінтересуйтеся родинами, з членів яких хтось втік в ліс (тут так називають те, що дани[й] член сім'ї пішов до бандерівців). Старайтеся зжитися з такими родинами близько, наглядайте, коли, в який саме час появляються там свіжі особи, старайтеся під якимсь претекстом зайти туди, коли буде хтось посторонній, а потім будете передавати це чоловікові, який буде особисто пов'язаний з вами, а він вже буде подавати далше, куди треба. Самі жодних записок не робіть, а старайтеся все запам'ят[ов]увати й передавати усно.

Також необхідно вам треба буде наглядати за радянськими державними працівниками, якщо такі будуть в селі. Приглядайтеся, як вони ведуть роботу, чи не скривляють її по відношенні до “мероприятий” радянського уряду. У випадку необхідних випадків і особливо важних радянських працівників, можете написати сюди по адресу: “Тернополь, п/я 28 капітану Кулакову”. Коли ж ви схоц[е]те, щоб письмо із поштового ящика [поштової скриньки] попало особисто мені, то додайте на конверті “До востребования” і підчеркн[і]ть. Тоді цей пакет обов'язково буде вручений особисто мені. Попереджаю, що жодних зворотних адресів на конверті не п[о]трібно.

Якщо справа дуже важна і потребує негайного рішення, тоді можете звернутися до першого секретаря райпарткому. Однак старайтеся звертатися з такими справами до району лише в крайньому випадку.

Це було б все, що вам потрібно знати зараз. Хочу вас ще попередити, що у випадку неправильної вашої роботи, тобто невиконання даних вам завдань, вас будуть строго судити. Будете зняті з роботи, яку ви маєте по медичній лінії, і тоді ви підпадете висилці на таку роботу, де вже не будете свободним громадянином і будете робити таку роботу, яку вам назначать, а до того під строгим контролем. Коли ж ви будете виконати точно, тоді будьте певні, вас усім забезпечать.

– Ви всі обіцяєте, а в мене нема ні копійки – сказав я. – Не[ ]дали в Москві, не[ ]дали в Києві і відказались тут в облвідділі охорони здоров'я. А я не маю за що доїхати на місце призначення до роботи, а до того змушений голодувати. Хоч би тут мені виплатили на рахунок підйомного, проїзного та добового. Капітан нічого не сказав на це, лише почав дзвонити по телефону, викликаючи Рябушенка. Опісля говорив:

– Тов. Рябушенко! У мене сидить доктор з Ленінграда і у нього нема грошей. Не[ ]має за що їхати та приходиться йому голодувати,

а ви відмовили йому у видачі пі[д]йомних грошей. Ви полагодьте цю[ ]справу як-небудь. Чоловіка на час свят не можна оставляти без грошей. Знайдіть хоч 200 карбованців.

Після цього мовчав, слухаючи. Вкінці сказав: “да, хорошо” і положив трубку. Тоді, звертаючись до мене, сказав:

– Зараз ви підете в облвідділ охорони здоров’я і там одержите гроші.

Ще одне. Чоловік для зв’язку з вами буде післаний до вас на село з району. А “обязательство” ви підписували де-небудь?

– Так, підписував в Москві. Однак м[е]ні не прочитали його і я не знаю, що там було написано.

– Небійтеся. Особливого там нічого не було. Там написано те, що я сказав вам у змислі невыповнення роботи. А тепер ідіть в облвідділ охорони здоров’я, там вам видадуть гроші. Зараз вас проведуть. Досвіданія – встав і подав мені руку. Опісля подзвонив і в кімнату увійшов лейтенант, який вивів мене на вулицю.

Розмова в Тернополі тривала около півтори години.

З УМГБ я пішов в облвідділ охорони здоров’я, де мені видали 200 карбованців на рахунок підйомного. З облвідділ[у] охорони здоров’я я пішов на місто, бо не мав вже що робити.

Ночував на станції. О 5 год. ранку сів на поїзд і поїхав аж у Ямпіль. Звідси, розпитуючи дорогу, пішком прийшов у В. Дедеркали. Це було 1.5.[19]48 р.

Тому, що всі уряди були закриті, а я не мав тут нікого знакового, щоб переночувати, рішив розшукати квартиру зав. райвідділу охорони здоров’я. Це мені вдалося зробити без особливих труднощів і я зголосився туди. Прийшовши на квартиру зав. райвідділу охорони здоров’я, показав документи з області, на що завідуюча відповіла, що нічого зараз зробити не може, бо свято, а сказала прийти 3.5.[19]48 р. о 9 год. Тоді я сказав, що не маю де перебувати. Вона відповіла, що на квартиру мене примістить і попросила до чаю, де при столі сиділа якась її родина з Ш[е]петівки (сестра з чоловіком). Я напився чаю, вони розпитали мене про життя в Москві та Ленінграді і Києві, після чого завідуюча покликала ще одну свою сестру, якій доручила завести мене до працівників райвідділу охорони здоров’я та щоб попросила від неї, щоб вони мене переночували через два дні. Я попрощався і вийшов. С[е]стра завідуючої завела мене на квартиру цих помічників, де я пробув два дні. Цікавого нічого не було.

3.5.[19]48 р. рано я пішов у райздороввідділ. Завідуючої Романовської Поліни Андріївної, як я довідався від цих працівників, з якими перебував два дні, ще не було. Вона прийшла приблизно через

півгодини і зараз взялася до моєї справи. Попросила в бухгалтера “Книгу приказов” і сама власною рукою написала наказ про призначення мене зав. сільським лікарським участком в село Матвіївці. Опісля сказала, щоб я написав автобіографію. Дала мені папір і я написав, хоч таку автобіографію я писав вже в області при оформленні. Вона, на моє пояснення, що я вже писав в області, сказала, що ї[й] потрібно, бо буде докладати про мене в райвиконкомі, щоб затвердили мене на роботу. Написавши, я віддав їй, після чого завідувача сказала, що піду у Матвіївці. Там треба перебрати амбулаторію від старої завідувачої лікарським участком Біловусової і приступити до роботи. При цьому сказала, що коли вже буде оформлене перебрання амбулаторії, то через кілька днів треба прийти в райздороввідділ, щоб розчислитися з Біловусовою, перевіривши, чи все здано. Коли вже було все оформлено, я пішов ще у паспортний стіл, щоб приписатися, взявши виписку із приказу в райздороввідділі. Однак начальника паспортного стола не було, бо був кудись виїхав. Так сказала секретарка. Вона сказала також, що іти на місце призначення до роботи, а припишуся колись інакше, коли буду в районі, а може й до мене зайде колись сам начальник паспортного стола. Вона сказала мені також, що в цій справі треба ще й говорити з начальником міліції, а він також десь на селах. Я вернувся у райздороввідділ, де про все розказав Романовській. Вона ск[а]зала, щоб йти до роботи й, як провідника, дала мені хлопця Мішу (так вона зверталася до нього). Він мав завести мене в Матвіївці, познакомити з головою с/ради та попросити від неї, щоб забезпечив мене квартирою та прохарчуванням. Після цього ми попрощалися і я в супроводі Міші пішов у Матвіївці.

Подорозі я довідався, що Міша робить вакцинатором в райздороввідділі, уродився на Полтавщині, а сюди приїхав до роботи разом зі сестрою, яка працює головою медсантряду тут же в районі.

Йшли ми через Загайці. Я був дуже втомився і попросив його, щоб зайти десь трохи що-небудь п[о]їсти та віддихнути. Він погодився з моєю пропозицією і ми зайшли до фельдшера Суботи (місцевий). З ним Міша познакомив мене, ми трохи під[’]їли, випили півлітри самогон[к]и, поговорили про різні дрібниці й пішли далше.

О 3–4 год. ми прийшли в село Матвіївці. Зайшли прямо в с/раду. Тут Міша познакомив мене з головою Сторо[ж]уком Максимом Василь[о]вичем та секретаркою Любою (прізвища не знаю й досі), передав слова Романовської й відійшов, а я остався в с/раді. Голова сказав до мене, що зараз великодні свята й нічого не може зробити, але тимчасово я перебуваю в одній хаті, куди заведе мене десятник.

Скоро прийшов десятник і завів мене до якогось громадянина, прізвища якого не знаю, бо в нього я тільки переночував й більше мені не приходилось з ним стрічатися.

4.5.[19]48 р. я пішов після сніданку в с/раду, де застав голову і його заступника Лачука Йосипа, з яким познакомив мене голова. Ми вдвійку поговорили трохи про приміщення мене на квартиру і рішили, що наразі я перебуду кілька днів у заступника, а опісля квартиру мені підшукають. Побувши трохи в с/раді, я рішив піти до Біловусової та перебрати амбулаторію.

Прийшовши туди, я стрінув її на подвір[']ю, дав приказ про здачу амбулаторії, на що вона сердито сказала, що амбулаторії не здасть, поки ї[й] не видадуть зарплати, якої не видавали вже через три місяці. Приказ перед моїми очима вона подерла. Слід зазначити, що жодної амбулаторії тут не було. Біловусова жила разом з сім'єю в кухні, а в кімнаті, де мала приміщатися амбулаторія, держала бараболі, муку і інші дрібні господарські речі. Оглянувши це все, я пішов назад у с/раду.

Побувши трохи в с/раді, пішов до заступника, в якого перебував до 7.8.[19]48 р. За той час я не робив жодної роботи, тільки кожного дня ходив до Біл[о]вусової та домагався здачі амбулаторії. 7.5. я остаточно домігся своєї мети й ми зробили документи про перебрання мною амбулаторії.

Перебуваючи на квартирі в заступника голови Лачука, я вів з ним різні розмови. Розказував йому про життя в Ленінграді. Розказував про життя моє на фронті, про своє поранення, про сімейну катастрофу, а також про те, що життя в Ленінграді цілком інакше, що там нема таких безпорядків і насильств і т.п. Одночасно він зі співчуттям розказував мені про життя тут. Розповідав про те, як жило селянство за Польщі, під час німецької окупації, та порівнював його з теперішнім. З його мови я довідався, що за Польщі жити було багато краще, що люди жили собі спокійно. Правда, податки були також, але вони були можливі до виконання, а не як тепер, що тільки давай, давай і давай і кінця цьому не видно. Про німецьку окупацію говорив, що тоді жити було ще гірше, як тепер, але ж це, як він казав, були німці, а то свої люди. У висліді таких розмов я виніс враження, що цей чоловік невдоволений існуючим порядком, а тому ні тепер, ні ніколи пізніше з ним я жодних розмов на тему завданої мені в органах МГБ роботи не вів.

8.5.[19]48 р. я поїхав у район, щоб представити документи про пер[е]брання мною амбулаторії. Нічого цікавого мені там не сказали і тоді я ще пішов у аптеку, щоб замовити медикаменти. Більше того дня я не заходив нікуди, бо підвода, якою я приїхав випадково, на-

віть не з Матвієвець, спішилась і не хотіла ждати мене. Я вернувся до заступника й у нього ночував.

На другий день я остаточно перебрав амбулаторію і став її упорядковувати, бо Біловусова вже була вибралася. Це упорядкування зайняло мені цілий день часу, так, що цього дня більше нічого помітного не було. Ночувати ходив до сина голови с/ради крамаря Романа, в якого в той саме час був хворий хлопчина і я його лічив. В Романа я пробув 2 доби. Розмовляючи з ним, я довідався, що він слюсар і працює в райпромкомбінаті. Сам він чоловік далекий від всякої політики, а знає тільки своє ремесло, з якого живе й про жодні колгоспи і т. п. думати не хоче. В даний час він найбільше зайнятий тим, щоб якось вибратися в місто (Дедеркали) й там жити постійно, тим більше, що він зв'язаний уже з ним роботою.

Рано я поснідав і пішов у амбулаторію. Тут застав уже цілковитий порядок, який зробила санітарка Пашан Саша (вона й досі живе в кухні цього самого будинку). Оглянувши приміщення, сказав ї[й], що піду в с/р[аду] поговорити про прохарчування. Так і зробив.

В с/раді застав голову, який сказав, що хату, де я буду харчуватися, вже знайшов. При цьому дав мені десятника та сказав піти оглянути та домовитися. Десятник завів мене до Соломії (прізвища не знаю, це дво[ю]рідна сестра акушерки Маруськи Слободянюк). Хата мені подобалася і з нею я домовився, що за 200 карб. вона буде готувати мені снідання, обід і вечерю протягом місяця часу. В неї я харчувався до цього часу, але не заплатив ї[й] ще ні копійки, бо не одержав зарплати й во[на] бачила це, тому й не поминалася. Від Соломії я повернув назад у с/р[аду] і тут почав домовлятися з головою про квартиру. Він казав, що переходив ціле село, але ніхто не погоджується прийняти. То ми разом рішили, що я буду спати тим-часо[во] в приміщенні амбулаторії, зробивши там ліжко. Голова дав мені подушку, р[я]дно й якийсь кожух накриватися і я там примістився. Так я улюкувався й жив. Зі Соломією я навіть мав думку женитися, але вона не погодилася й на тому закінчилося.

Будучи зайнятий улюкуванням, я більше до жодної роботи не брався, тим більше до агентурної, Наразі я тільки орієнтувався в обставинах села та знакомився з населенням і місцевістю.

16.5.[19]48 р. я вертався від хворого й вступив, вже не пригадую чого, до с/ради. Чогось треба було мені до голови. Перед с/радою я стрінув голову, а крім цього там стояла ще група військових. Коли я підійшов до голови, один з них спитав його, хто я такий. Голова познакомив нас і я довідався, що маю діло з нач. паспортного стола (прізвища не знаю) та нач. міліції Молчановим. З ними я поговорив

в справі приписки й, полагодивши справу з головою, пішов. Поза цим я з ними не говорив нічого.

17.5.[19]48 р. рано в амбулаторію до мене прийшов незнакомий мені лейтенант з автоматом на плечі та пістолею при боці. В амбулаторії в той час були: акушерка Рибрина Надя, фельдшерка Плонська Ганя й санітарка Пашан Саша. Він привитався й спитав, хто доктор. Я встав і сказав, що я. Він тоді сказав, що хворий, як мужчина, й треба йому зі мною поговорити. Тоді я попросив, щоб помічники оставили нас самих.

Коли всі вийшли, лейтенант закрив двері й ми посідали при столику один напроти одного й тоді він сказав, що він не в справі хвороби прийшов до мене, а по другій справі. При цьому представився, що він робітник РО МГБ Науменко (високий, сильної будови, блондин, круглолиций, волосся зачесане назад, має великі світлі густі брови, що зрослися посередині, одітий був у зелений військовий костюм, в чоботах, говорить мішаною українсько-руською мовами) й присланий до мене для зв'язку. "Вам про це говорили" – спитав він вкінці. Я відповів, що говорили.

– От і гарно [добре] – сказав він. – Ну, як ви тут устроїлися?

Я відповів, що ніяк. Квартири до того часу не мав, весь час поневірявся по людях і оце тількищо як-небудь устроївся та ночую в амбулаторії.

– А як з прохарчуванням? – спитав він.

– Так само, як і з квартирою – відповів я. – Недавно тільки договорився з Соломінкою в справі прохарчування. До того часу люди годували.

– А, я знаю – сказав він. – Там вам буде непогано. Сало в[ ]неї є, мука біла є, їх тільки двоє з дочкою, а сама вона приготувати вміє. Сам я в неї кілька разів обідав. Вона й самогонку гонить і завжди можна випити. А як плата, скільки вона від вас бере?

– 200 карб. в місяць.

– Ну, тут така плата всюди.

Помовчавши трохи, спитав:

– Ну, а як тут у вас з роботою?

– З медичною погано.

– А з нашою, як? – перепитав він.

– Також нема нічого – сказав я. – Я ще нікого не знаю, до нікого особливо не приглядався, бо не мав часу й взагалі не знаю, чи знайду час для цієї роботи поза таким навалом праці по медичній лінії.

– Ну, нічого. Як[ ]небудь будете виділяти частинку часу для цього. Поступово. А на тему квартири, то не гарно же вам валятися в

амбулаторії. Я постараюся вас устроїти. Піду в с/раду, поговорю з головою, а ви, коли закінчите тут роботу, зайдете туди. А наразі устроюйтесь та приглядайтесь. Інтересні відомості будете давати мені раз в 1[0] днів, починаючи від сьогоднішнього. Особливо з роботою не спішіться. Приглядайтесь тільки до всього.

– Їхав, нажимали, залякували – сказав я. – Сюди приїхав – ви от будете нажимати, а тут ще й по медичній лінії вимагають, я прямо зійду з розуму, або ще втечу.

– Нічого, доктор. Не такий чорт страшний, як його малюють. Я часто буваю тут і буду вам допомагати, не лякайтесь. Білі плями будемо замазувати якось (він був порядно випивший). Ну, пока, доктор. Зайдіть у с/раду. Попер[е]джаю вас ще, щоб ви не говорили ніде зі мною в присутності других осіб. При зустрічах поводитесь коротко – здрастуй і прощай – і на тому кінець. До вас я буду ходити під претекстом хворого.

Не прощаючись він пішов, бо мали ми ще стрінутися в с/раді.

О 2 год. за місцевим часом я закінчив роботу в амбулаторії, пообідав і після обіду пішов в с/раду.

В с/раді застав голову, Науменка, секретарку, і друг[ого] заступник[а] голови Максимюк[а], з яким голова мене познакомив, бо побачив його лише перший раз. Крім цього, був ще місцевий фінагент, прізвища якого не знаю до цього часу. Всі були зайняті якоюсь спільною мовою. Коли я прийшов, вони перервали розмову, відповіли на моє привітання і тоді Науменко сказав:

– А от і доктор. Добре, що прийшов. Сторожук (звернувся він до голови) треба кінець-кінцем знайти квартиру старо[м]у.

Голова відповів, що шукає, але ніяк не може знайти підходящої. “Столову ми вже знайшли” і, звертаючись до мене, спитав: “Ну, як, добре там, доктор?” Я відповів, що поки[-]що добре. Тоді голова дальше продовж[ув]ав виправд[ов]уватися, що ніяк не можна знайти підходящої квартири. На це Науменко сказав, що погано шукали, і став називати селян по прізвищах, де можна б мене примістити. Голова на його запити давав відповіді, чому не погоджуються. Так вичисляючи й обговорюючи кожного, дійшли аж до Панфіла (фризієр, який був у ЧА і там одружився, тепер живе з тією жінкою тут; вона з Челябінської області). На цьому зупинилися, бо голова сказав, що в нього ще не був. Тоді Науменко запропонував піти до нього отак цілою гурмою. Ми встали і пішли.

Дорогою Науменко жартував, що тепер щодня буду стрижений і бритий, і що скоро мене тут ще оженять, з чого всі щиро сміялися,

бо мені старому вже, кожний бачив, не до женячки, а до смерти зближалися дні.

Панфіла ми застали вдома. По короткій розмові домовилися, що я буду в нього на квартирі, за що буду платити по 50 карб. місячно. Після договорення Науменко запропонував випити могорич і в цій справі вислали голову. Самі сиділи в хаті та ждали голову, поки принесе горілку. Жінка Панфіла Ганя приготувляла закуску. Через 15–20 хв. голова вернувся назад і приніс зі собою 1 л. самогонки. Ми сіли і випили, жартуючи, та закусили. Після короткого “балю” розійшлися. Я пішов в амбулаторію по речі, щоб перенести їх сюди, а інші пішли у свої сторони. У цього Панфіла я жив около 2 місяців.

Слід зазначити, що Панфіл – це дуже хитрий чоловік і напевно співпрацює з Науменком, який дуже часто приходиться до нього під видом бриття чи стриження, хоч в районі ця справа устроєна краще. Особисто я з ним говорив багато і довідався, що його попередня жінка (місцева) була взята “нічними” (значить повстанцями) і пропала без вістки. Він привіз другу жінку й зараз збирається виїжджати в Челябінськ, звідки жінка, але ця справа чомусь кінчиться тільки на говоренні. До нього, крім Науменка, приїжджають і інші працівники району, весь час там п’ють і т. п.

Будучи в Панфіла, я говорив з ним на тему організації колгоспів у селі й пропонував йому починати цю роботу, але він боявся та говорив, що зараз можуть убити.

З моменту переходу на квартиру до Панфіла, я познакомився зі сусідом Панфіла Володею, який дуже часто до нього заходив (жінка в нього зі с. Борщівки, Ланівецького р-ну, високий, чорнявий, років около 30). Із ним я говорив про всякі події, а найбільше про життя в ЧА, бо в цій темі ми знаходили дуже багато спільно пережитих моментів і з приємністю згадували їх. Поступово я запропонував йому зайнятися організацією колгоспу в селі, але він на це сказав, що колгоспи – це добра річ, але тут їх організувати не вдасться, бо населення, яке здавна приривчаєне до приватної власности, не зрозуміє вигоди, яку приносить йому колгоспна система, отже шкода цим займатися, бо нічого не вийде. Я ще доказував, що навпаки, може вийти і повинно вийти, що треба тільки відважитися на таке діло, а напевно буде все в порядку, тим більше, що цю справу піддержить влада, але він не погоджувався зі мною і вкінці сказав, що це пуста робота, бо ніхто на організацію колгоспів не погодиться. Все[-]таки я не здавався і кожну нагоду використовував, щоб поговорити з ним та втягувати його в розмову з іншими на ці і подібні теми, але він вкінці відмовився взагалі від моїх пропозицій, а крім цього радив мені

також покинути займатися тим ділом, бо це мен[е], як лікаря, тільки компрометує між населенням в селі. Натякував також, що можуть для мене виникнути у зв'язку з такою роботою великі неприємності, але цього я не розумів і лише тепер розвиднілося мені в очах, що він натякував про повстанців. На цьому залишилася моя, можна сказати, перша спроба поважнішого характеру організувати кружок по ініціативі організації колгоспу. Це до певної міри зневірило мене та заломило надії на успішність в цій роботі, але цілковито здатися я не думав, бо весь час мені перед очима стояв суд та висилка.

Після невдачі з Володею я рішив у цій справі поговорити з переселенцями, які живуть поблизу Панфіла, й від останнього я про них довідався. Я думав, що з ними діло повинно піти скоріше, бо місцеві мають ще господарства й їм важко позбутися їх через традиційне прив'язання, а такі бездомники не будуть мати нічого до втрачення й з охотою погодяться на запропоноване їм діло. Підбравши відповідний момент, я пішов до одного з них, щоб купити тютюну, бо він торгував ним, а одночасно зробити “намеки” по згаданій роботі. Коли я прийшов туди, то, крім господаря, застав ще двох переселенців, які сиділи і курили. Погода була добра. Я поздоровкався з ними, сів і став, як звичайно, розпитувати, як живуть. Вони з жалем [в] очах і голосі відповіли, що вигнали їх з рідного гнізда й зараз приходиться бідувати на далекій чужині. При цьому кожен став розказувати свою біду. Я вислухав їх і став розважати, говорячи, що з часом воно якось поправиться. Однак вони в це не вірили й сумнівалися, чи таке є можливе тут взагалі. Тоді я прямо запропонував їм вступити в колгосп, приступити до активної організації його та упорядкування, а тоді в них усе буде та життя покращає. На це один з них сказав: “Панє, не нада нам ні колгоспів, ні жодного другого чорта і ти до нас з такими розмовами не приходи. Іди сам в колгосп, якщо хочеш, і роби.” На це я відповів, що в колгосп їх не силує вступати, лише раджу, а вони, як собі хочуть, і, бачачи, що заліз в сліпий кут, попросив, щоб продав мені тютюну. Купивши тютюну, пішов на квартиру, думаючи, що з моєї пропаганди нічого не буде.

Увечері я стрінувся з Володею і через те, що не мав з ким поділитися прикрими враженнями, розказав йому про свій “пропагандивний виступ” серед переселенців із Польщі. Він посміявся з цього та сказав, не пояснюючи, що це треба кинути взагалі. Ідучи спати, я так і думав, що треба перервати цю пропаганду і підодждати до стрічі з Науменком, може він щось порадить в цьому. З цією думкою я заснув.

Около 5–6 днів після того було якесь свято й я пішов до церкви. Слід зазначити, що я пішов туди п'яний. Коли я постояв трохи в [за]дусі, прочитав апостола, тоді дуже впрів і горілка мене дуже сильно розібрала. Вкінці, не можучи вже держатися на ногах, вийшов надвір. Під церквою я ліг на траві поблизу гуртка молодих мужчин і почав з ними розмову. Змісту добре не пригадую, бо був п'яний, але знаю, що я говорив їм про те, що їх визволила ЧА, тепер вони живуть вільні від німецького і польського ярем, і тепер ми всі разом повинні допомагати державі, а тим самим і самим собі будувати краще життя. Однак, як тільки я почав це говорити, всі почали розходитися, а один навіть сказав, що це вже срара пісня. Опісля я заснув і проспав 15–20 хв. Пробудившись, напівсвідомий пішов додому, залишивши в церкві свій кашкет. Вдома ліг спати.

Коли я встав, то Ганя сказала, що приходив Володя і питав чогось за мною та просив зайти до нього, коли я встану. Я пішов.

Застав його на дерева[x] [клецках], де він сидів. Він спитав, чи я вже виспався, а опісля – де мій кашкет. Я щойно тоді пригадав про те, що лишив [його на] крил[о]сі. Він [його] віддав мені і сказав, що з мене вже сміються через так поставлену пропаганду за організацію колгоспів. При цьому переповів мені те, що я говорив біля церкви, кажучи, щоб залишити цю справу, бо інакше не хоче мати зі мною жодного відношення.

Після цього кілька днів я вже не робив нічого, лише ждав Науменка.

Через два-три дні після цієї “історії” до мене прийшов Науменко. Він застав мене самого в кабінеті й ми без перешкод почали розмову. На його жадання я розповів йому все про свою роботу і наслідки – це все, що було вислідом таких розмов. Він сказав, що я не вмю вести цієї роботи. Тоді я просив, щоб він розказав мені, як саме треба робити, як говорити з людьми. Він тільки пояснив, що я не вмю тут підходити до людей. Треба було поступово довідуватися про думки цих людей, а не відразу говорити про колгосп. Про організацію колгоспу поступово, й то дуже обережно, робити тільки натяки.

При цьому сказав мені, що треба зайнятися читанням газет там, де зберуться громадяни. Спочатку прочитати їм про те, що робиться на білому світі, постаратися роз[']яснити їм прочитане, а потім, наче випадково, прочитати щось про колгоспне будівництво та роботу. Уважати треба найбільше на те, щоб не мучити слухачів. Якщо будуть погано слухати, то відразу перервати це, а починати розмову про щось таке, що їх цікавить. На цьому наша розмова закінчилася і він

сказав, що прийняв це, як перший відчит з моєї роботи. Після цього встав і вийшов надвір. Це було приблизно 28–30.5.[19]48 р.

Після цього, не пригадую яке було свято, я пішов до мельника Миколи за горілкою, бо хотів запити договір з муляром, який мав поставити мені піч, але, не діставши нічого, вертався і подорозі біля церкви стрінув гурт мужчин і присів біля них. Вони попросили мене закурити, я дав, ми закурили й почали розмовляти на різні дрібничкові теми. Один із них спитав, чи дуже розбитий Ленінград після війни та яке життя там тепер. Я розказав, підчеркуючи, що хто має гроші, той живе добре, а хто ні, той голодує. Опісля вони спитали, чи є там колгоспи. Я відповів, що в самому місті Ленінграді нема, але по селах області є. Слово по слові й я почав торочити свою пропаганду, говорячи, що все-таки краще жити і обробляти землю гуртом, але мені відповіли, що цього не хочуть слухати і краще згинуть без колгоспів, як в колгоспах. Я замовчав і подався далі, бо бачив, що мої слова не знаходять відповідного ґрунту, і як би я з ними не підходив, завжди населення цього не сприймало, лише відносилось до них з ненавистю.

Не знайшовши відповідного ґрунту для своєї пропаганди, я рішив взятися до другої роботи, може вона легше піде, а саме виявлення “бандерівських” родин та людей, які відсутні, а про них нема жодних даних, де вони. В тій цілі пішов у с/раду під претекстом дістати дані про новонароджених, яких від мене вимагав рай-здороввідділ, і тоді попросив посімейний список, бо від голови Сторожука довідався, що там все це є відмічене. Так я довідався про 8 родин, яких сини були відсутні, і записав собі їх. Це я зробив у першу чергу на те, щоб мати хоч який-небудь матеріал для Науменка. Секретарці пояснив, що мені треба давати щомісяця загальний стан населення, і тому я хочу це остаточно упорядкувати, бо до того часу весь час давали неправильно.

З цими даними я став дождатися Науменка.

Він прийшов 12 чи 13 червня до мене в амбулаторію вдень. Мене там в той час не було. Я був у хворого, який живе на нижній вулиці. Коли я прийшов до хати, побачив гарно, чисто накритий стіл, а на ньому все приготоване для обіду для кількох чоловік. Мене це здивувало. Невже ж це для мене таке прийняття? Щоб заспокоїти свою цікавість, я жартами спитав, що це має бути, і довідався, що це замовлений для участкового обід. Заки я оглянув хвору, в хату увійшли: уповноважений Кириченко і двох його помічників. Їх попросили до столу обідати, але Кириченко з “фугом” спитав, чи є горілка. Господиня відповіла, що нема. Він тоді приказав, щоб зараз знайти.

Господиня почала проситися, що не має грошей, бо дуже великий податок наложили на неї і т. п. Тоді Кириченко шарпнув за скатерть і вся посуда з обідом полетіла на землю. При цьому на адресу господині посипались прокльони та груба лайка, а на закінчення сл[о]ва: “Ти ще мене погам’ятаєш.” Тоді всі три вийшли надвір. Я стояв наче при[голомш]ений. Господиня плакала та збирала побиту посуду, а опісля жалувалася мені, але в мене не було слів що-небудь сказати їй, чи хоч би заспокоїти. Виступати одверто я не хотів, а виправдати такий вчинок не було совісти. З страшною ненавистю до таких[ ]людей я вийшов з хати й подався в амбулаторію. Тут санітарка повідомила мене, що був Науменко й казав переказати мені, щоб, коли прийду, нікуди не виходити до того часу, поки не стрінуся з ним. Я сів у амбулаторії і ждав.

О 3 год. прийшов Науменко. Привітавшись, розпитав, як справи. Я розповів йому про те, що довідався, крім випадку з уповноваженим, він поглянув у свій блокнот і сказав, що всі у нього вже є записані, лише один новий. Того одного записав (прізвища не знаю, як пізніше виказалося, він відправлений на Донбас). Коли я вийняв свою записку, він спитав, чому ношу її зі собою, але я пояснив, що тільки тепер витягнув її, бо довідався, що він є (вдійсності я [її] весь час держав при собі). На це він сказав, що добре, й тоді спитав, чи я хочу увечері випити. Я відповів, що можу, коли б[у]д[е] добра закуска. Тоді він сказав прийти до хати над обривом біля Лачука до тещі (так її називають). Ми домовилися, що стрінемося там о 10 год., попрощалися і він пішов. Нових завдань не давав мені.

Прийшовши увечері до вказаної хати, застав там його, голову с/р[ади], ще одного мл. лейтенанта, чорного, який говорить по-українськи. Вони вже були п’яні. Я привітався і пристав до[ї]х компанії. Всі разом ми добре випили, тоді Сторожук пішов, а Науменко запропонував мені піти до Плонської на патефон. Однак я не пішов і ми розпрощалися на вулиці. Цей чорний мл. лейтенант залишився спати в тещі.

14.6.[19]48 р. я стрінув на вулиці цього мл. лейтенанта з двома солдатами і довідався від нього, що до 1.7. Науменка не буде, бо кудись виїхав. Більше я з ним не говорив нічого.

Одержавши таку вістку, я створив собі план нічим не інтересуватися, а в кінці місяця одержати зарплату й кудись виїхати, бо бачив, що зі завданої мені роботи не вив’яжуся. Крім цього, така робота мені не подобалась. Я був більше зацікавлений медичною роботою і нею тепер всеціло був зайнятий.

28.6.[19]48 р. я поїхав у район на зібрання. Поїхав зі заступником голови с/ради. Зібрання мало бути о 3 год., отже я рішив піти перед тим ще в паспортний стіл в справі приписки. Прийшовши в канцелярію, застав там нач. паспортного стола Котова, якому розповів, в якій справі прийшов. Він сказав, що нема зараз Молчанова [Молчанова], отже не може нічого зробити. При цьому сказав прийти після закінчення зібрання. Я пішов знову з нічим.

На засіданні були присутні всі лікарі (з участкових [дільничих] тільки я, бо більше участків [дільниць] в р-ні нема), фельдшери і акушерки. Всі відчитувалися зі проведеної роботи, а крім цього читали нам постанову міністерства охорони здоров'я про боротьбу з туберкульозом. Після закінчення зібрання я спитав, як зі зарплатою, але не було грошей, бо не видали в банку в Шумську.

З райздороввідділу я пішов прямо до підводи, бо було вже досить пізно. В паспортний стіл не заходив. Вже смерком приїхав у Матвіївці.

29.6.[19]48 р. до мене приїхав з Пищатинських хуторів один громадянин і забрав мене до хворого. Будучи на квартирі хворого, в розмові я довідався, що перший секретар райкому комсомолу Олива, який являється уповноваженим на це село по різних поставках, дуже погано поводить з населенням, викривляючи лінію поступування радянських державних працівників. Він беззаконно забирає від селян худобу, збіжжя, кури, яйця, а навіть домашні хатні речі. Селяни цим були дуже обурені й я відчув, що саме така поведінка найбільше підриває авторитет влади серед населення. Тому я рішився про цей випадок поговорити з кимсь з вищих органів влади або написати, тим більше, що в той момент перед очі мені прийшла поведінка уповноваженого на Матвіївці Кириченка, який лише за те, що жінка не мала за що купити горілки, не сів до найкраще приготованого обіду, а перекинув усе зі стола на долівку й вийшов. Взагалі кажучи, такі приклади для мене були цілком чужі і р[а]зючі. Я не міг на це дивитися й не міг зрозуміти тих людей, що так робили. А найважніше те, що я не знаходив причини для такої поведінки.

Оглянувши хворого, я поїхав додому. Дорогою пустився дощ, я промок і порядно простудився, у висліді чого був хворий і нікуди не виходив аж до 12.7.[19]48 р.

3.7.[19]48 р. до мене на квартиру прийшов Науменко, який застав мене в постелі. В той час у мене сиділа Плонська й міряла температуру. Я був без пам'яті й про це довідався від неї. Науменко спитав, що зі мною, а довідавшись, що простудився, пішов. Не говорив нічого про роботу.

14.7.[19]48 р. я трохи піддужав і разом з Плонською поїхав у район, щоб одержати офіційне [офіційне] звільнення від роботи. Там мені виписали рецепти, дали звільнення до 1.8.[19]48 р. зі строгим застереженням [не] виходити з хати, бо було серйозне запалення легенів. Отже цей цілий місяць я не робив нічого.

Слід згадати, що 20.7.[19]48 р. я посварився за всякі справи з Панфілом і переїхав на квартиру до батька Соломінки. В сусідстві його я пробув до 23.7.[19]48 р.

23.7. я остаточно оформив своє життя. Познакомившись вже раніше з Валентиною Беліковою з Курської обл., цього дня я одружився. Вона жила тут у сестри й з нею мене познайомила Плонська. Зараз ї[й] 48 років. Після одруження я переїхав до неї на квартиру й жив до останнього часу.

25.7. до мене на квартиру прийшла санітарка Пащан [Пашан?] Саша, яка повідомила, що привезли важкохворого й дуже пр[о]сять мене прийти. Я одівся й разом з нею пішов в амбулаторію.

Оглянувши хворого (мужчина з Темногаєць, який мав запалення легенів), написав "направление" в райлікарню (там він на третій день умер) і залишився вже в амбулаторії. Замітного цього дня не було нічого.

26.7.[19]48 р. я зранку був в амбулаторії, а опісля пішов додому. Подорозі мене наздігнала санітарка й повідомила, що мене кличе Науменко. Я повернувся і стрінувся з ним в амбулаторії. Привітавшись, він сказав, що в мене напевно нема нічого, бо був хворий, і він в цій справі написав. Опісля сказав, що не пізніше 4.8.[19]48 р. я повинен йому дати матеріяли, а до 5.8. він обов'язково буде в мене. На[ ]цьому стріча закінчилася. Науменко попрощався і пішов в свою сторону, а я пішов додому, думаючи дорогою, як тут щось здобути, але способу не знаходив.

2.8., ідучи в амбулаторію, я зайшов в с/раду. Біля с/ради стрінув ст[р]ебків і дві підводи. Я пом[и]нув їх і зайшов в канцелярію до голови, щоб полагодити справу цегли на ремонт амбулаторії. Поговоривши в справі цегли, я спитав, чого тут є стрибки. Голова пояснив мені, що ловлять на Донбас до роботи тих, що повтікали. Я ще трохи посидів і тоді прийшла дівчина за мною, щоб йти до хворої мами (живе на фільварку в кам'яному домі). Я пішов і виявилось, що ця жінка хвора на малярію. Я оглянув цю жінку, виписав рецепти й хотів відходити, але мене попросили до столу. Випивши майже півлітри горілки та закусивши, я, вже порядно п'яний, пішов в напрямі амбулаторії. Прийшовши, застав її замкненою, бо санітарка кудись пішла. Тоді я рішив йти додому. Недалеко дому я стрінув сусіднього хлопця

Голода Арсена, який стояв на вулиці з кошиком харчів. Я спитав його, куди йде, і довідався, що він втікає від с[т]ребків та дожидає товариша Дімки. Цей скоро прийшов і вони пішли в поле. Я прийшов додому, зайшов у хату й позвав сироту Марусю, в якій ми жили (це її дім), якої розпитав, як прізвище Дімки. Вона відповіла, що Корнійчук, і не Дімка, а Максим, а Дімкою його тільки прозивають. Я записав це, зібрався і пішов в с/раду, щоб повідомити про це стрєбків. Ідучи, на вулиці біля с/ради стрінув участкового міліції з Гриньковець Соколовського, з яким познакомив мене голова, і його спитав, в чому справа. Я, будучи п'яний, в присутності стрєбків та голови розказав йому про вище згаданий випадок. Він сказав, щоб розвідати про їх родини, хто висланий, арештований, все списати й дати йому. При цьому я сказав, щоб він цю справу лагоди[в] негайно (тобто, щоб ловив цих хлопців), бо я роблю секретно, але він сказав, що не має часу. Тоді я пішов додому, знову розпитав Маруську про них і довідався, що брат Корнійчука Максима та б[а]тьк[о] Ілля вислані на Сибір, а дво[ю]рідний брат Арсена Голода Петро Голод сидить в тюрмі. Я це списав на картці й пішов до с/ради, але Соколовського вже не застав. Цю записку я вложив у кишеню і повернувся додому, рішивши передати це Науменкові.

На другий день, чи на третій, добре не пригадую, я написав лист до Кулакова, в якому повідомив його про поведінку Оливи і Кириченка. Як пізніше я довідався, Оливу арештували і засудили, не знаю на скільки років, а Кириченка вроді забрали в армію, але мені здається, що це тільки маскування. Його або арештували, або перевели на іншу роботу в інший район.

В означені дні стріча з Науменком не відбулася, бо його не було, а стрінулись ми аж 15.8.[19]48 р. Він прийшов до мене в амбулаторію. В той час було в мене двох хворих, отже Науменко підждав, аж я їх відпущу, а тоді ми почали г[о]ворити. Він в першу чергу спитав, що[н]ового. Я відповів. Що зараз ще нема нічого, але маю вже намічені родини, про яких думаю зібрати повні дані, і тоді передам. Він погодився з тим і сказав, що при кінці місяця я мушу дати матеріяли за весь міс[я]ць. Крім цього сказав, [що] в кінці місяця він зобов'язаний відіслати мене в Тернопіль для роз[']яснення справи, чому нема матеріялів. На ць[о]му стріча закінчилася і він вийшов. Це була моя остання стріча з Науменком. Більше я з ним не стрічався.

28.8. я їздив на зібрання в район і по зарплату. На зібранні не було нічого замітного. Крім обговорення ділової роботи, більше про ніщо там мови не було. Зарплати також не одержав, бо ще не при-

везли грошей з каси. Казали приїхати в перших днях вересня, то видадуть зарплату за всі місяці.

Зі зібрання я ще пішов у паспортний стіл, де остаточно полагодив справу приписки. Мене приписали й з паспортного стола я пішов до підводи, що їхала в Матвіївці.

1.9.[19]48 р. голова приніс мені записку від Романовської, в якій вона повідомляла, що згідно з розпорядженням я повинен 3.9.[19]48 р. бути в області на засіданні участкових сільськи[х] лікарськи[х] участк[ів]. Записку я одержав через руки, отже з головою навіть не стрічався.

3.9.[19]48 р. я поїхав в Ланівці, а з Ланівець поїздом поїхав в Тернопіль. Приїхав вже після полудня, зголосився й там мені сказали, що ранішнє засідання вже відбулося, а треба ще заждати на вечірнє. Я чекав у облздороввідділі. Увечері в залі засідань зібралося багато участкових лікарів, але всі вони були чужі для мене. З[ ]ти[х], що їхали зі мною, не було нікого. Говорив завідуючий про епідемічні захворювання, про венеричні хвороби і т. п. – взагалі тільки про лікарські справи. Після закінчення всі розійшлися ночувати. Хто мав знайомих, йшов туди, а хто ні, то лишався в гуртожитку в облздороввідділі. Я остався з останніми, бо знайомих в мене не було в Тернополі.

На другий день поїхав додому. В МГБ не заходив.

9.9.[19]48 р. я поїхав з жінкою в район по зарплату. Ми думали одержати зарплату за всі місяці моєї роботи і виїхати звідси, яким би то не було способом. Для того всі наші речі були спаковані й ми ждали тільки одержання зарплати. Жінка їздила зі мною тому, бо хотіла щось купити. Однак зарплати ми не одержали. Казали, що цілком певно видадуть 13.9.1948 р. Ми вернулися з нічим додому.

Увечері цього дня мене арештували.

Ще пропустив я. Будучи одного разу, не пригадую коли точно, в розмові з головою я довідався, що має бути вивіз і з Матвійовець мають вивезти 70 чи 80 родин. Науменко про цю справу мені ще не говорив нічого. Коли саме мав би бути цей вивіз, я не знаю.

Дня 20.9.1948 р.

506.

* * *

II. ВИШНІВЕЦЬКИЙ РАЙОН

№ 6/II-1

Протокол допиту Павла Карповича Литвиненка

Р. 31

СПРАВА Ч.: 12/48

ЛИТВИНЕНКО ПАВЛО К.

БУВШИЙ УЧАСТКОВИЙ РО МВД

АГЕНТ РО МВД – РО МГБ

ВИШНІВЕЦЬ

* * *

РОЗДІЛИ ПРОТОКОЛУ.

ТРИДЕННИЙ ВИШКІЛ У ВІННИЦІ	ст.	16 *
ВИШКІЛ У КИЄВІ	ст.	26
ВИКЛАДИ ПО ПОЛІТЗАНЯТТЮ	ст.	28
ВИКЛАДИ ПО ВЕДЕННІ РОБОТИ В ОРГАНАХ МВД	ст.	37
ВИКЛАДИ ПО ПОВНЕННІ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МВД	ст.	46
ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	ст.	49
ПРАЦЯ У ВИШНІВЕЦЬКОМУ РО МВД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПОЧАТОК АГЕНТУРНОЇ РОБОТИ	ст.	54
ЗВІЛЬНЕННЯ З РОБОТИ В РО МВД, ПРАЦЯ В СТРОЙКОНТОРІ І ДАЛЬШЕ ВЕДЕННЯ АГЕНТУРНОЇ РОБОТИ	ст.	126
ПРАЦЯ В РАЙФІНВІДДІЛІ І АГЕНТУРНА РОБОТА	ст.	142
ПЛАНІ ПРИМІЩЕНЬ ОРГАНІВ МВД І МГБ	ст.	162

* * *

---

* Нумерація сторінок у змісті відповідає пагінації оригіналу.

Р. 31
Справа Ч.: 12/48
Р-н Вишнівець
Литвиненко Павло
б. участ. РО МВД
Агент РО МВД і РО МГБ

Р-н Вишнівець
Дня 10.6.1948 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ

Литвиненко Павло, син Карпа і Тетяни Музики, ур. 8.8.1915 р. в с. Вирва, Малинського р-ну, Житомирської обл., українець, 7 кл. нар. школи, військовий, жонатий, працівник райфінвідділу, замешк. в м. Вишнівці, Терноп. обл.
Б. участковий РО МВД.
Агент РО МВД і РО МГБ.

Я, Литвиненко Павло, син Карпа і Тетяни Музики, ур. 8.8.1915 р. в с. Вирва, Малинського р-ну, Житомирської обл. в сім'ї рільника-середняка. Батьки мої займалися рільництвом і мали три з половиною гектари землі, коня, корову та сільськогосподарський реманент. Сім'я складалася з 6 душ: дід з 1865 р. нар., батько з 1890 р. нар., мати з 1892 р. нар., брат Петро з 1918 р. нар., сестра Таня з 1924 року нар. та я.

В родинному селі я жив не довго, бо в 1929 р., під час організації колгоспів в Україні, батько здав весь сільсько-господарський реманент і землю в колгосп, продав хату, а сам з родиною переїхав жити на станцію Іршу, Малинського р-ну, Житомирської обл., купив тут хату в Шубовича Володимира й став працювати на станції залізничником. Останньо працює вдома бондарем, з чого удержує матір та сестру. Брат Петро 1944 р. змобілізований в ЧА. де був до 1946 р. рядовим солдатом. 1946 р. прийшов додому як демобілізований і зараз працює шофером на лісопильному заводі. Сестра Таня часто ходить на роботу на цей же завод, але сталої праці не має.

Дитячі роки я провів при батьках. В 1923 р. поступив у сільську школу в родинному селі, де пробув до 1928 р. і закінчив 5 кл. Дальше вчитися я не міг, бо не дозволяли матеріальні спроможності. Я був змушений шукати роботи, щоб дати піддержку сім'ї, яка у зв'язку з організацією колгоспів знаходилася вже тоді в завидному стані. Її знайшов у своєму селі. Став пастухом, займаючи на пасовисько разом з молодший братом 17 штук. худоби і заробляв на літо 975 рублів. Зимом у деякі дні ходив на роботу в лісопильний завод.

Навесні знову став пастухом і тим разом обидва з братом ми займали вже 32 шт. худоби. За кожен штуку ми одержували по 50 рублів за роботу пастуха за ціле літо, отже заробили 1600 карб., “вигонщину” (буханку хліба і що[-]небудь до хліба від кожної господині, коли пастух перший раз займає пасти), “петрівщину” (це саме на Петра) і “дяківщину” (це саме на Михайла, восени). Такий звичай по селах в околиці.

Зимом я знову робив на лісопильному заводі. За літо я трохи підріс і тепер став уже повноправним робітником. Відкидав я доски і одержував зарплату по 2 карб. на день. На цьому заводі я проробив до 1934 р.

В цьому році в нас проводилась друга залізна дорога і я поступив туди на роботу, бо вона була корисніша; денно я заробляв до 5 карб. Робота була різна: переносив швелі, погрузував і розгрузував баляс і т.п. Крім цього, одержували всі робітники по 900 грам хліба денно.

При цій роботі я вже мав більше часу, бо працював лише 8 год. денно і вільний час використовував на науку, яку вів самоту[ж]ки при помочі дядька, який працював майстром на цій дорозі і був досить грамотний. Тут я працював до 1936 р. і за цей час проробив ще 6 і 7 класи школи.

В 1936 р. я одружився з Бурхат Вірою Йосипівною з м. Берездів, того ж р-ну, Кам'янець-Подільської обл. Однак з жінкою довго не прожив, бо 25.10.[19]36 р. мене покликали до чинної служби в ЧА.

З райвоєнкомату мене направили в м. Ямпіль, де призначили у 58 – 20 часть, 1 роту, 2 взвод, 1 отделение. В армії я прослужив до 30.10.[19]38 р.

Там був спеціальний розклад годин, після якого солдати живуть протягом цілого часу. Це: підйом – 6 год. (з[и]мою), 5 год. (літом) рання зарядка (30 хв), вмивання (30 хв), ранішня перевірка (45 хв), свободний час (15 хв), політзаняття (2 год), снідання (30хв), підготовка до занять (15 хв), вийти з кошарів (15 хв), заняття на стрільниці (до 3 год. після полудня). О 3:30 год. повинні прийти в казарми й до

4 год. повинні всі почистити зброю і поробити порядок біля себе. О 4 год. – обід, який тривав 1 год. часу. Після цього “мертвий час” – одна год. (все відпочиває, спить). Опісля підйом і 15 хв. фіз-культурних занять. По фізкультурних заняттях підготовка до занять на наступний день (до 9 год. вечора). О 9 год. вечеря (влітку, а взимі т.зв. вільний час солдата, а вечеря в 10 годині). Після вечері слідує вечірня переключка, на яку призначено 15 хв. часу. Тоді ще 10 хвилин-на вечірня прогулянка і спання.

В армії я виучав станкового кулемета, ручного кулемета й інш., а спеціалістом був при станковому кулеметі і мав Ч. 1

В 1937 р. я одержав з дому листа, в якому батьки писали, що моя жінка гуляє з іншими мужчинами. Я не вірив і написав до неї листа. У відповідь одержав також листа, в якому вона писала, щоб приїжджати додому на розвід. Я одержав відпустку, поїхав додому, переконався у правдивості слів батьків і рішив взяти розвід, відвіз її до батьків у Берездів, де вона залишил[а]ся і перебуває до сьогодні, а сам вернувся у Ямпіль, де продовжав службові дні.

30. 10. [19]38 р. мене демобілізували з чинної служби з ЧА, але я не поїхав додому, а зараз після цього одружився з дівчиною Собко Наталією Константинівною зі села Гальжбіївки, Ямпільського р-ну, Вінницької обл., з якою я запізнався ще під час перебування в ЧА. Після цього став жити при батьках жінки в Гальжбіївці.

Місяць після відпустки з армії я не працював ніде, а жив при батьках жінки. Через місяць мене установили на роботу в кооперативі, де я став продавцем. Робота була не важка. Я працював 8–10 год. денно і одержував 2% доходу від вторгованої суми. Денно звичайно в кооперативі був оборот 300, 400, а коли був якийсь кращій матеріал – 700–800 карб. Отже денно я заробляв від 60 до 160 карб. Крім цього, я мав повний доступ до закупів товарів, яких мені було потрібно. Так я працював до кінця [19]40 р.

Десь в м-ці листопаді [19]40 р. жид Капелюшник Лейба, який був бухгалтером в кооперативі, сказав, щоб я залишив йому мануфактури. Я не залишив, бо було мало і я не міг відмовити людям. Тоді я навіть собі нічого не залишив. Він на мене за це розгнівався і при обчисленні зробив мені мінус на 1500 карб., яких я не міг розтратити, бо в кооперативи нічого не брав. Після цього він повідомив про це райсоюз, який передав справу в суд. Суд засудив мене на півтора року тюрми. Я ще подався в область до касації, але це нічого не змінило. Присуд був потверджений і мене забрали в тюрму.

З дому я пішов на міліцію, де після особистої ревізії мене посадили в камеру. Тут пробув 2 тижні. За цей час нас зібралось 7

чоловік: Зав. ресторану Тонкопій Михайло з Ямполья, Директор ресторану жид Наумович Мойше, бухгалтер цього ресторану також жид Рабінович Гершко (оба з Ямполья), Бабій Павло зі села Кисниця, цього ж р-ну (за хуліганство), Варатік Кирило зі села Кисниці (за нездачу хлібопоставки), Будник Іван зі села Кисниці (також за нездачу хлібопоставки) і я (за розтрату держ. грошей). Всі були засуджені від 1,5 до 4 роки тюрми.

В грудні 1940 р. нас відправили у Вінницьку тюрму. З Ямполья машиною привезли нас на станцію, а зі станції в 1 год. ночі поїздом у спеціальному вагоні (був заготований) під охороною НКВД нас відвезли на станцію Вапнярка. Тут ми ждали до 9 год. ранку, поки прибув поїзд з Одеси. В одеському поїзді нас погрузили в останній вагон. В вагоні були пороблені спеціальні полиці, висотою в лежачого чоловіка, де лежали арештовані. У вагоні ми застали багато арештованих, які мучилися від горячі і бруду.

З Вапнярки нас повезли у Вінницю. Тут на станції нас розгрузили і садили рядком перед вагоном. Всіх арештованих було около 120 чоловік, яких сторожило около 90 енкаведистів та понад 10 собак. Між арештованими були громадяни різного полу і віку, крім дітей. Вигрузивши всіх та передавши тюремній охороні наші документи, нас гнали до тюрми. Зі станції ми пройшли около 200 м. по шосе Вінниця – Жмеринка, опісля зв[е]рнули на північ поза[ ]містом. Пройшовши з півкілометра, я побачив великий 5 поверховий будинок, помазаний жовто-чорною краскою зі заготованими вікнами з “козирками”, а кругом будинка мурована 2 метрова стіна, на верху якої 80–100 см. висоти був обснований колючий дріт. На кожному вуглу були побудовані спеціальні вежі для вартових стрілочників. На перший погляд не важко було догадатися, що це тюрма. Нас усіх, не спиняючи провели через грубу залізну, висоти муру, браму, яка зараз за нами зачинилася і ми опинилися на тюремному подвір'ю, яке було обгороджене трьома корпусами будинку і мало вигляд букви “П”. Тут нас посадили всіх на землю. По якомусь часі почали визивати по 5 осіб, яких запроваджували ще через одну залізну браму в будинок, де поміщалася, як я пізніше довідався, дижурка. Це пуста 3 x 3 метрова кімната, де я, що був покликаний разом з ямпільськими арештованими, застав 5 енкаведистів, які, брутально лаючись, заставили нас роздягнутися до нага. Ми роздягнулися. [С]кинену одержу вони перешукали, повідривали всі шнурочки, гудзики та шнурівки від черевик, опісля пообмацували нас голих, та приказали вбратись назад у своє вбрання. Після цього перевірили наші прізвища по списках, які мали у себе, і вивели на довший коридор. Тут ми стояли поки

зібралося з 20 осіб. Тоді підходив один енкаведист, відімкнув ще одну залізну браму і ми подалися сходами на верх. Спинились на 5 поверху. Перед кожним поверхом енкаведист відмикав і замикав за нами залізну браму. На 5 поверху нас 5 Ямпільських загнали в III камеру. В камері ми побачили жахливе видовище. В ній було повн[о] людей, які сиділи на підлозі [з] зігнутими колінами й безперервно не знати що говорили між собою. Всіх в камері, величини 10 x 10 м. було, як пізніше я довідався, 175 чоловік. Енкаведист впихнув нас у двері, потиснув ними і замкнув. Йти не було куди, отже ми стояли перед дверми. Зараз до нас кинулися арештовані, як пчоли до меду. Один забрав торбу, в якій було ще дещо їсти, другий поліз до кишені, і забрав тютюн і т.п. Коли вже нас цілком обчистили, а ми стояли з вираженими очима і не знали що діється, до нас підійшов один з арештованих – якийсь кременезний дядько з вусами (старшина камери), який примістив нас в одному кутку, де ми посідали і говорили між собою про різні небилиці, щоб скорше проходив час. Також перекидалися словами з чужими, які розпитували, звідки ми, за що засуджені, на скільки років і т.п. Так ми діждалися вечора.

О 9 год. нам подали залізні мисочки з супом, в якому було 2 картоплі, з півложки круп і який так неприємно воняв, що ми його не могли їсти і віддали другим, які з нас посміялися, а суп таки з'їли. З 20 хв. знову прийшов ключник і забрав роздані мисочки, замкнув камеру, після чого всі почали розміщуватися, щоб якось лягти спати.

В 11 год. всі повинні були замовкнути і спати, але дуже часто цілу ніч ув'язнені говорили між собою про різні дурниці – байки, а спали вдень. Світло горіло цілий час (електрична лампа над дверима). Ми були помучені дорогою і лягли, але спати годі було, бо ноги сусідів, яких набралось десь дуже багато і кожен хотів покласти наверха, не давали. Якось ми долежали до 7 год. ранку.

О 7 год. дижурний відчинив і всі виходили до клозету. Всіх з камери виганяв на коридор, строїв у дворяд і вів до кльозету старшина. Слід згадати, що кльозет дуже брудний, однак спрагнені арештовані не числилися з тим і пили воду з кранів та милися. Коли вже всі полагодили свої фіз[i]ологічні потреби, знову строїлись у дворяд на коридорі й відходили до камери. Тут ждали до 9 год.

О 9 год. до камери приходив дижурний, який видавав старшині камери хліб та цукор. Цей опісля ділив. У висліді кожен в'язень одержував 600 грам хліба, з якого при натисненні текла вода, і сірникову коробку цукру. Опісля до того ще видавали в мисці 1/2 л. горячої води (чай). Це було снідання. Після сніданку знову дижурний зами-

кав камеру і в'язні даліше шуміли, спали, жартували і т. п., дожидаючи обіду.

О 2 год. був обід. На перше дали борщ. Це була синя рідина, в якій пливало пару капусти і з 5 гр. кусок кишки, на якій я побачив кал. Цей борщ був такий вонючий, що їсти було годі, але голод примушував. На друге давали одну столову ложку пшоняної каші, цілком пісної. Хто мав цукор – цукрував.

О 9 год. вечора – вечеря, на яку давали завжди однаковий вонючий суп.

Крім цього, арештованих кам[е]рами випускали на подвір'я на 15 хв. на прогулянку. На цій прогульці треба було держати руки назад, і ходити вкруг по подвір[']ю.

Так ми жили 2 тижні. Через два тижні нас визивали по одному на коридор, звідки забрали у кімнату, яка поміщалася на цьому 5 поверху між 105 а 106 камерами. В кімнаті я застав 2 енкаведистів (були у військовому, але без зброї), які сказали, що зараз будемо грати на роялі. Я думав, що будуть бити, але вкоротці переконався, що ні. Один а них взяв грубе шкло, розміром 40 x 50 см., насмарував його чорною фарбою і поклав на стіл. Тоді я прикладав до нього по черзі всі пальці спочатку правої, а тоді і лівої руки та долоні обох рук і відбивав на спеціально приготованих бланках. Опісля почепили мені на шиї 46 номер, посадили на крісло і сфотографували. Не питаючи нічого, відправили назад у камеру.

Так я просидів у цій тюрмі до 12.3.1941 р.

12.3.41 р. мене викликали на коридор. Разом зі мною покликали ще Тонкопія Михайла та ще 5 чужих. Так викликали декого з усіх камер і завели до пустої камери. За якийсь час до нас прийшов молодий чоловік в цивільному і почав розпитувати, хто хворий. Ми вже знали, що будуть набирати на роботу, отже ніхто нічого не говорив, бо хотів вирватися з тюрми. Тоді він кожного оглянув і з всіх (120) вистроїв дворяд. Після цього почав говорити, що забере нас на роботу на суперфосфатний завод у Вінниці. При цьому почав вихвалити умови праці, обіцяючи, що будуть давати добрі харчі, хто буде виконувати норми, а навіть платити гроші та “розконвоювати” і пускати в місто. Після цього нас повели вниз і зупинили на нижньому коридорі. Тут нас обкружили 20 стрілочників, які повели колоною по 4 на суперфосфатний завод, що помішувався на східному передмісті Вінниці.

З тюрми нас привели у бараки, обгороджені досками та вартивнями. У бараках нам призначили спеціальні кімнати, в яких були нари, ми примістилися і відпочивали. Через півгодини до нас прий-

шов нач. ІТК (Ісправітельних Трудових Робіт) (прізвища не знаю, ходив у цивільному і військовому) і почав говорити, що взяли нас на роботу, бо невивистачає людей, яких вони звільнили додому. Даліше говорив, що від якості роботи залежатимуть умови прожиття, хто як буде робити, так буде їсти. За зразкову працю будуть давати навіть нагороди. При кінці розмови, яка тривала з 30 хв., попросив нас на обід і повів у столову, яка поміщалася у цьому ж бараку.

На обід нам дали борщ, в якому було вже по куску м'яса. Після тюрми – це був дуже добрий борщ. На друге дали горох з рибою, 700 грамів хліба. Цим ми вже наїлися. Після обіду ми були свобідні. Сиділи в бараках і спали або ходили по подвір'ю.

На другий день нас розприділили по бригадах. Я попав у третю бригаду, яка робила при навантажуванні суперфосфату на вагони. Бригадиром був якийсь Грішка, з арештованих, кацап.

При цій роботі я пробув неповних два місяці. Денно треба було робити 12 год. За роботу не платили нічого. Прохарчування було краще за тюремне лише пару днів після того, як ми прибули. Опісля зовсім не відрізнялося від тюремного. Полегшу ми мали тут тільки в тому, що не душилися і могли одержати скоріше передачу.

28 травня 41 р. нас 150 чоловік забрали й пігнали у село Вишенька (району не знаю, 15-20 кілометрів від Вінниці), де нас вигнали на поле й там ми мали будувати аеродром.

В першу чергу нам привезли матеріал для побудови бараків для себе. Ми їх будували 3 дні. Опісля ще будували столову, склади і т.п. За три дні сюди знову пригнали групу робітників-арештантів з різних тюрем. Поступово тут зібралося до 2500 – 3000 осіб (муж[ч]ин і жінок).

Коли вже були готові приміщення для життя, нас повели рівняти площу, величиною до 500 гектарів. Опісля били камінці, цементували і т.д. Поробивши так трохи більше як два місяці, одного разу в обідову пору налетіли німецькі літаки, і висадили в повітря все те, що ми до того часу зробили.

Між робітниками-арештованими вже ходили чутки, що ведеться війна між СССР а Німеччиною, але коли вона почалась і чи ведеться дійсно, ніхто ще конкретно не знав, бо офіціального повідомлення не було. В цей день, після бомбардування аеродрому, нас всіх зібрали па подвір'ї бараку, куди вийшов якийсь начальник з пакою газет і почав говорити, що фашистська Німеччина віроломно напала на СССР, що ворог немилосердно бомбардує наші села і міста, наші заводи і фабрики, руйнуючи мирні об'єкти промислового виробництва. Даліше говорив, що багато з нас відпустять по домах, отже, щоб не

зівати, а йти в свої райони, зголошуватися в райвійськоматах і йти в ЧА боронити незалежність своєї держави. Після цього його виступу ми вже до роботи не пішли, а просиділи в бараках два дні. За цей час частину людей відпустили додому (около 200–300 мужчин і стільки ж жінок), а оставших почали приготувляти до евакуації. Брали з колгоспів підводи, погрузували все майно з бараків і везли кудись.

26.6.41 р. нас построїли в колони, поділили на 5 груп, видали по 2 кг. хліба, по 1/2 кг. дрібної риби (шпротів), попередили, щоб не втікати, бо дорогою будуть видавати документи і відпускати додому, а без документів, коли хто втече, можуть переловити й розстріляти як шпіона. Наприкінці сказали, що йдемо в напрямі Білої Церкви і групами ми під охороною стрільків вирушили в дорогу. Група від групи йшла у віддалі півкілометра.

По дорозі першого тижня відносилися до людей добре. Що 5 кілометрів робили передишку, декого викликали, видавали документи і відпускали додому.

На другий тиждень почали поводитись з арештованими похижацьки. Води взагалі не давали, харчі також були жадливі, так що люди почали відставати. Тих, що вибивалися зі сил і не могли йти енкаведисти вбивали (дострілювали). Були випадки, що разом дострілювали по 15 чоловік. Додому відпускали тільки дуже незначну частину, у висліді чого арештовані почали ночами втікати.

Недалеко Білої Церкви ми спинилися в якомусь колгоспі поблизу села (назви не пригадую), де нас по одному почали викликати на подвір[']я, підпускали до вікна якогось великого будинку й, видаючи справки, говорили, щоб заждати поки приїде машина, дістанемо по півкілограма хліба й підемо додому. П[е]реді мною вже викликали були 16 чоловік. Я був 17. Після одержання справки, я ждав ще, щоб одержати хліб. Так нас назбиралося вже около 35-40 чоловік. Тоді до нас вийшов мл. лейтенант, який ще у Вінниці говорив нам про війну й почав знову говорити про те, що ми вже тепер не арештовані, а повноправні громадяни, такі самі як і він, отже треба братись серйозно за роботу, бо над батьківщиною нависла небезпека. Після звільнення треба кожному негайно прямувати у свій район, ставати на учот і йти в ЧА. Хто сподіється що його район вже зайнятий німецькими військами, хай йде в будь[-]який інший райвоенкомат, хоч би от навіть білоцерківський, вступає в ЧА. Коли ж комусь таки прийдеється залишитись під окупацією німців, то хай собі зятямить, що не сміє гайнувати часу і сидіти без роботи. Боротьба з ворогом – це обов'язок кожного громадянина ССРСР. У цій боротьбі буде перемога большевиків, однак її треба здобути власними силами. Для того в ти-

лу ворога на радянській території будуть організ[ову]ватися партизанські відділи, які вестимуть диверсійну роботу й цим будуть допомагати ЧА перемагати ворога на фронтах. "Отже, хто останеться під німецькою окупацією, хоч вірю, що таких буде дуже мало, хай не трусить, а приступає до участі в диверсійній роботі. Кожен з вас був арештований, але це нічого не значить, бо кожен з вас мав свою провину. Тепер пер[е]д нами всіма є грізна небезпека, отже ми всі, як один повинні приступити до роботи і цю небезпеку ліквідувати".

На цьому закінчив. Ми ще трохи пождали, але машин з хлібом не було, отже почали розходитись. Нас 4 (я, Тонкопій М., Бабій П., і ще один молодий хлопець з Олевського р-ну, Житомирської обл.) подалися на Вінницю. Харчувалися тим, що дістали по селах від людей. Помало селами без жодних перешкод ми добилися до Вінниці. Тут цей хлопець Мітька (прізвища не знаю) відлучився і пішов у свої сторони, а нас трьох сіли на товарний поїзд у Вінниці і поїхали на Жмеринку. У Жмеринці пересіли у другий товарний поїзд і пустилися їхати на Вапнярку, але по дорозі нас почали бомбардувати німецькі літаки, внаслідок чого ми були змушені залишити поїзд і добиватися додому пішком. Селами ми дійшли до Дзигівки, де залишився Павло, а я з Тонкопієм пішли далі. 18.7.[19]41 р. я прибув додому.

Вдома від жінки довідався, що всі чоловіки пішли в армію, а наступного дня мала йти вже остання партія стариків. Я був дуже зморений і перетомлений, отже на міг йти куди-небудь і рішив залишитися вдома. Жінка винесла мені в садок під дерева (морва) в жито ліжко, я ліг і там на свіжому повітрі відпочивав. Крім цього, я не хотів, щоб хто-небудь бачив мене, бо тоді, мимо перетомлення, треба було б таки йти і зголоситися на воєнкоматі і хто зна, чи й не забрали б в армію. Після цього я ще посидів пару днів, а коли почався бій, перейшов з бабами в яр. Там мене й застали німці.

Німецька армія прибула в наше село 24.7.[19]41 р. Як тільки зайняли село, люди зараз кинулись по колгоспних магазинах і почали брати різне майно. Я взяв трохи муки і около 30 кг. цукру. Жінка ще ходила до кооперативної бази, але не взяла нічого, бо побачила там трупів (німці побили трьох большевицьких вартових).

Люди стрічали німців з хлібом і сіллю, кидали їм під ноги квіти й надіялися, що з їхнім приходом покращає життя. Більшість була рада з того, що позбулася колгоспного ярма. Тепер надіялися всі, що роздадуть землю й кожен стане господарем на зразок своїх батьків чи дідів.

І дійсно. Перших два тижні німці поводилися з населенням добре. Не грабили, не били, роздавали майно з магазинів і кооперативів

забираючи лише дрібниці для себе. Був лише один випадок, де німці знасилували одну вдову – Граждан Ксеньку.

Німці були в нас 10 днів. За цей час наставили нового голову с/ради – Справник Захарій, секретаря – Олексій Іван, зорганізували міліцію, яка складалася з 4 осіб, а саме: Мазниця Гриць, Заболотний Мітька, Рудий Андрій і Паславський Олекса. Начальником був Мазниця Гриць. Завданням їх було охороняти майно, яке було ще в колгоспі.

В неділю приїхало з району 4 німці машиною, які скликали людей на збори, де мали ділити колгоспну землю та сільсько-господарський інвентар і худобу. Так і зробили. Розділили все майно поміж населення, а земля покищо залишилася так.

В місяці листопаді, коли вже наш район перейшов під заряд румунів, був наказ, щоб з кожного двора здати контингент: 1 кожух, пару рукавиць, пару шарпет [шарпеток] вовняних, молоко. Я не мав свого господарства, отже контингенту не одержав.

Роботи сталої я не мав, а куди треба було, туди й посилав мене голова. Найбільше я сторожив в полі біля збіжжя та біля магазинів. Крім цього кожний мав призначену частину землі для обробітку.

З часом, тому що було мало тяглової сили і не було чим обробляти землі, коні і воли знову усупільнили – на десять хатів призначили для обробки землі пару коней і пару волів. В такий спосіб обробляли землю до кінця німецької окупації. За це, давали частину збіжжя і з цього населення жило.

В 1943 р. я під час випивки побачив у свого шурина Вовка Захарія фінкові набої в кишені, коли він витягав хусточку до носа. Після цього, будучи з ним на самоті, я спитав, чому це він носить набої. Він відповів, що скаже мені, коли я буду людиною і буду робити те, що треба робити. Я сказав, що як треба, то буду робити. Тоді він почав розказувати мені, що під румунською окупацією є зорганізована тайна організація, яка має на меті бити румунів та німців і в такий спосіб допомагати ЧА на фронті перемагати ворога. Говорив, що до організації належать: Побережний Олександр, Побережний Афанасій, Мариуца Трифон, Саша, який приїхав десь зі сходу і пристав у прийоми до Марисі (прізвища її не знаю, так її і називають в селі), Головацький Борис з Миронівки (сусіднє село), майор з Миронівки, який остався після фронту і зараз був зав. млина, Хоменко. Після цього він (Захарій) не давав мені ще жодних завдань, лише сказав, скоро буде наказ кожному підпільникові забити 5 німців і 10 румунів.

Після цього преїшло не більше як тиждень часу, коли з Ямполья в село приїхала жандармерія і арештувала: Вовка Захарія, Побережного Афанасія, Сашу, Мариуцу Трифона, Ільницького Ваньку і забрали

в Ямпіль. Після їх арештування почали перепроваджувати в селі обшуки по сусідах і родині. Мене повідомила про це дівчина Захарія Ганя (15 років, ходить до школи), після чого я зараз вийшов з дому і пішов в село Білу до жінчиної сестри Федішин Мотрони. Звідтам я післав її хлопця до себе додому, щоб прикликав жінку або довідався що робиться там. Коли він вернувся, сказав, що можна йти. Жандармерія була, перепроваджували ревізію, але нічого не питала, отже можна йти додому. Під вечір я пішов додому. З жінкою стрінувся біля річки, яка вже йшла по мене. Вона сказала, що в селі н[е]ма нікого і можна йти додому. Крім цього сказала, що ще одна партія жандармерії поїхала на Миронівку, але що там робили, не знати, бо ще не верталися. Я пішов додому.

На другий день жінка Захарія збиралася до Ямполь і зайшла до мене. Вона сказала, що жандармерія, арештуючи Захарія, дуже добре з ним поводитися і казала, щоб тільки здав зброю і його звільнять. Мав вернутися на другий день рано, але нема. Тому вона і пішла до Ямполь.

Увечері вона, вертаючись з Ямполь, зайшла до мене й з плачем розказала, що Захарій вже в тюрмі і що крім Гальжбіївських арештували ще Побережного Олексу /зав. млина в Ямполь, голову р-ну (б. інженера цукрового заводу з Тростянця), брата Тонкопія Мішки з Ямполь, Гловацького Бориса з Миронівки (Ямп. [ільський] р-н), майора Хоменка з Миронівки і майора з Петрівського (Ямп. [ільського] р-ну). Розповідала, що арештували ще багато з Ямполь, але я вже не пригадую кого, та що набили людьми повну тюрму. Від мене вона пішла додому, а я також залишився вдома.

На другий день вона несла до нього передачу й зайшла до мене. Я на куску грубого паперу написав записку до Захарія такого змісту:

“Захарій!

Скажи як з Тобою діло. За що взяли і що питали? Де то, що ми говорили?

Павло.”

Цю записку я вложив у дно кошика під драничину. Про це спеціально ми не умовлялися, але перед тим говорили на такі теми й я, як такий, що був у тюрмі, розповідав йому багато про такі справи.

Після цього жінка Захарія пішла у Ямпіль, а я пішов на поле, щоб принести соломи палити. По дорозі зайшов до брата своєї жінки Собка Семена, який також пішов зі мною. Дорогою ми говорили на тему арештування, але приходили до висновку, що арештовані нічого

не говорять, бо все спокійно. При цій нагоді ми призналися один одному про участь в підпільній роботі, про те, що мали робити напад на тюрму, що мали одержати зброю. У висліді і Семен і я були невдоволені з того, що Захарій хоч одному з нас не показав де захована зброя. Тепер можна б зібрати хлопців і піти на тюрму. Тоді я сказав йому про те, що написав записку до Захарія, може часом напише, де є зброя. На цьому наша розмова закінчилася на подібні теми, ми набрали соломи й повернулися додому.

Через декілька хвилин після того, як я приніс солому додому, до мене прийшла Оля, яка верталася з Ямполь, і вже сміючись, сказала, що є записка від Захарія. Він передав її, зав[и]нувши у паперовий корок від пляшки з молока. Я взяв цю записку і прочитав. Захарій писав:

“Павло!

У мене все в порядку. Завтра мабуть буду вдома.

*З привітом
Захарій.”*

На другий день ми всі чекали на Захарія, але його не було. Після полудня Оля понесла передачу. Я не писав нічого.

Передвечором Оля прийшла додому і сказала, що не хотіли чомусь навіть передачі прийняти. Взяли лише півлітри молока і кусок хліба. Решту завернули назад.

На третій день десь о 10 год. я щось робив на подвір[']ю і зда- лека побачив як до мене йшов Захарій і сміявся. Коли прийшов, ми привіталися і зайшли в окрему кімнату, де я про все його розпитував. Він сказав, що страшного нічого нема. Покищо звільнили лише його, але є надія, що скоро звільнять і інших. Його звільнили, бо признався, що має зброю (наган) і погодився його віддати. Після цього я спитав, що будемо робити далше. Він відповів, що робота не сміє припинитися. Хоч нема попередніх співпрацівників, але треба якось далше лагодити роботу. Я в дальшому мав працювати разом з Собком Семеном. Актуальне завдання моє було – зорганізувати хлопців, щоб були готові до збройного чину. Він сказав, що я, як його (Захаріїв) заступник, за всяку ціну маю на післязавтра зорганізувати 30 хлопців і назначити їм стрічу в Глибокім ярі біля кринички. Там під камінням є зброя. Її мали вони одержати і всі разом мали йти на тюрму. При цьому Захарій висловився, що “нас трохи побідили, арештували Побережного Ол., забрали радіоприймач та машинку до писання, а з-під містка забрали 15 чи 25 крісів і підводу амуніції, але не треба

падати духом, а працювати даліше. На цьому наша розмова закінчилася. Захарій пішов додому, а я взявся за роботу.

На другий день “примар” визвав мене (тоді був Яшан Іван) до громади й доручив мені дижурство біля складів. Я погодився на таку роботу і став сторожем.

Будучи сторожем біля державних магазинів, я і тут вів підривну роботу. Увечері кожного дня до мене приходили люди, яким я без спротиву дозволяв брати державне майно. Десь після тижня я побачив, що збіжжя чим раз меншає, отже с'як чи так мені цю роботу треба буде покинути. Тоді я рішив хоч набрати зерна для себе. Я разом зі Захарієм взяв увечері 8 ц. пшениці на підводу й завіз на половину додому. Возив сам. В цей момент хтось вкрав бочку з-під магазину, яка стояла з водою на випадок пожеги.

На другий день мене покл[и]кали на жан[д]армерію й почал[и] обвинувачувати в тому, що я цю бочку продав. При цьому добре мене побили. З цього часу я більше дижурити не йшов.

На третій день знову по мене прийшли два жандармеристи, які забрали мене до громади. Там я застав уже з 12 осіб цив. [ільних] людей, а саме: Лісний Павло, Братшевський (старий), Нароган Гриць, Ткач Ванька Вас. [ильович], Блява Іван, Хворостян К[о]сть, Гусак Гриць, Домбровський Вяч[е]слав, Мазур Василь, Пшеперкевич Петро, Булат Петро, Ісаков Іван. Це було десь околи 20–25 січня [19]44 р.

До всіх “примар” (глова громади) сказав, що поженемо худобу з господарства, куди нам скажуть. Нам дадуть провідників і поженемо туди, де прикаже офіцер, (при цьому вказав нам офіцера жандармерії). Ми на це не сказали нічого. Молоді хлопці зараз таки почали втікати, а нас 8 чоловік старших обкружили жандармеристи. За якийсь час нас посадили на дві підводи й під конвоєм румунів повезли на громгосп. По дорозі я скавав, що хочу напитися води, зліз з підводи і втік.

Вдома добре вдягнувся й рішив скриватися. Зараз я пішов на Шаньків (частина села) до жінчиної тітки, яка живе під лісом й добре в неї перебувати. Про це сказав лише жінці.

В тітки я пробув до заходу сонця, а опісля пішов у село й зайшов до Захарія. Його застав удома. Побачивши мене, Захарій сказав, що добре, що я прийшов, то вже не піде до мене. При цьому сказав, щоб завтра всі мої хлопці і я сам був у Глибокому Ярі біля кринички. На цьому ми розійшлися. Я пішов додому.

Увечері зайшов до Семена, повідомив його про місце стрічі та доручив піти і повідомити про збірку таких хлопців: Граждана Олексу, Хворостяна Павла, Бачищевського Івана, Лісника Гриця. Ці люди ще

не брали участі у підпільній роботі. Їм я оце вперше запропонував таку роботу і вони дали на це свою згоду. До них я підходив в такий спосіб: стрінувшись, розмовляв на різні теми, запитував, чи не згідний він піти, щоб напр. випустити арештованих з тюрми. Коли співбесідник висловлював хотіння, тоді я пропонував йому бути завжди готовим і ждати наказу, який може прийти дуже скоро. Оце вперше я повідомив їх, щоб зібралися в Глибокім яру. Семенові при відході сказав, щоб він також не задержувався дома, а скоро звечора прямував туди. Після цього я пішов додому, де переночував.

На другий день рано прийшла до мене Захарова ді[в]чина й сказала, що досві[т]ком в них було 30 румунів, які знову заарештували батька. Крім цього сказала, що зараз в селі ще є багато румунів.

Я зараз післав жінку в село на розвідку та доручив їй піти до Семена і переказати, щоб ішов у Білянський ліс за брід, де ми стрінемось. Сам я скрився тимчасом на горищі.

Коли прийшла жінка, сказала, що Семен уже подався у напрямі Білянського лісу бо в селі є багато румунів, які переводять ревізії, причому б'ють за щось молодих мужчин і хлопців. Я умовився з жінкою, щоб у вечері вийшла до млина біля містка на стрічу і два рази кашлянула. Я буду сидіти в турб[і]ні. Крім цього, хай візьме дещо їсти. Полагодивши це все, подався в ліс.

Коли я доходив вже до броду, побачив що в ліс яром подалося два мужчини. Хто, я [не] пізнав, але був певний, що це хтось зі своїх. Я подався за ними, і вкортці стрінув Семена, Янковського Феньку, Натуринського Дем[']яна. Вони сказали, що по їх вулиці ходили румуну, переводили ревізії, арештовували мужчин і допитували, чи є партизани.

Разом з ними я побув у лісі до вечора, а увечері, ми всі подалися до млина. Тут я на умовлений знак стрін[у]вся а жінкою, яка повідомила, що в селі нема нікого і можна йти додому. Ми пішли.

З того часу я вже не ночував в хаті, а спав на горищі, ходив на Шаньків, Білу й квартирував по родичах і знайомих. Лише іноді, як в селі було цілком спокійно, залишався вдома. Так було саме четвертого дня після арештування.

Рано, коли я ще спав, до мене прийшли голова громади, два жандармеристи (Рудий Андрій і Мазниця Гриць), сторож громади і чотири румуни. Вони приказали мені зібратися і йти з ними. Я виконав їх приказ і попросився надвір, щоб очиститись після сну. Вони відпустили мене без охорони. Ясна річ, що я не міг не використати такої нагоди до втечі, бо спеціально попросився надвір, щоб втекти. Вийшовши надвір, я пішов на Білу до жінчи-

ної сестри Мотрони. Тут сидів у хаті, бо був босий, а надворі було ще зимно.

На другий день прийшла жінка, принесла мені чоботи і сказала, що мене х[о]тіли взяти рубати дрова, тепер за те, що втік, розстріляють, як зловлять (жінка догадувалась, де я можу бути, хоч з нею я не умовлявся), вдома покищо спокійно. Дальше сказала, що Юстина (поварка на жандармерії) казала, що зробить, щоб усе було добре, тільки треба каменданта жан[д]армерії запросити на хрестини, які я збирався робити. Однак я не погодився на таку ласку. Я не хотів, щоб румуни були в мене на хрестинах тому, щоб опісля люди не сміялися з мене та не показували пальцями. На цьому розмова з жінкою на цю тему закінчилася. Вона при відході сказала, що зробить як знає, а я в кожному разі можу завтра приходити додому, бо буде все впорядку.

На другий день рано прийшла теща і сказала, щоб йти додому, бо треба рубати дрова на неділю. При цьому сказала, що кум (жандармерист) говорив, що все буде добре і нема чого боятися.

Я зібрався, пішов в ліс назбирати дров і прийшов додому. Вдома почав рубати дрова. Ніхто до мене не приходив і не зачіпав. Так я побув цілий день, а увечері прийшов нач. жандармерії Миколай (румун) і Юстина і почав питати де його кум, тобто я. Зі собою приніс пів кг. ковбаси, півлітри горілки, білий хліб і ще дещо. Коли він зайшов у хату, я спочатку трохи злякався, але Юстина успокоїла мене. Пізніше румун сказав, що нема чого боятися, бо він прийшов по-доброму. Зрештою, румун.[ська] жандармерія кумів не б'є. Після такого вступу, ми сіли за стіл і почали пити горілку. Жінка приготувала закуску, ми випили й тоді румун, вже трохи п'яний, почав кричати на мене, чого я втік. Я відповів, що боявся, щоб не били як попереднього разу. Він посміявся з того сказав, що можу бути спокійним, поспівав трохи своїх румунських пісень і пішов разом з Юстиною на жандармерію. Була вже година 10. При відході сказав, щоб рано прийшла кума (тобто жінка), то дасть муку, сало, м'ясо, горілку і т.п. При цьому дуже боявся і наказував, щоб його не обманути і не взяти в куми когось іншого, бо це був би для нього дуже великий сором.

На другий день пішла до нього жінка й за якийсь час вернулася в супроводі двох румунів [і] принесла: 2 пуди муки, 2 кг. сала, 5-6 кг м'яса. Вдень ці самі солдати принесли ще 10 л горілки. Все це мало бути на хрестини.

Під вечір посходилися гості, сусіди і родина, а також Юстина, яку зараз післали по нач. Миколу та його писаря. Коли вже всі зійшлися,

забрали дитину і пішли до церкви. Румун і Юстина були другою парою кумів. Дитині дали ім'я Люба.

Після христу всі знову вернулися до хати, де румун запропонував, що покаже як хрестять дітей в Румунії. Попросив н[очв]и, налив туди трохи літньої води, поклав на це пеленку, яку витягнув зі спеціально приготованого пакета, взяв дитину, роздів до нага, трохи обмив і став обмотувати на переміну різними пел[е]нками. При цьому закликав, хто обмотає так дитину, щоб мати не могла розмотати. Це в Румунії звичай. Всі куми повинні по черзі подарками обмотувати дитину. Після цієї церемонії всі сіли за стіл. Тут румун знову хотів показати свій звичай. Він сказав, щоб мати назбирала яких-небудь квіток (навіть з бур[']яну), зв'язала їх і після цього мали перепивати. В такий спосіб зібрали трохи грошей, бо кожен за квітку платив. Коли скінчилася ця забавка, всі забавлялись. Одні співали, другі гуляли, говорили і т.п. Так аж до ранку. Рано всі гості розійшлися по домах з тим, що мали знову зійтися ще на дві години в полудень. Тим разом кум-румун знову приніс 6 л. горілки. Принесли зі собою горілку також гості і всі разом ще "поправляли" хрестини.

Після хрестин я перебував вдома.

Підпільна робота припинилася. Захарія з іншими арештували й вони сиділи в тюрмі. Я не одержував жодних вказівок, отже не міг нічого робити. Іноді Захарій писав з тюрми, але про роботу не згадував нічого. Писав тільки, щоб бути безпечним, бо арештовані нічого не видадуть, щоб інформувати його про хід фронтових дій і т. п. Однак я вже до нього не писав. Перепискою зайнявся Янковський який інформував його про все.

В перших числах березня до нас у село дійшла така чутка: при нач. тюрми була переводчиця Марія, з походження бесарабка з Флорешту. Вона, як видно, мала зв'язки з більшовицьким підпіллям. Крім цього, дуже крутила, як казали, кругом свого пальця нач. тюрми. Саме тепер вона підпоїла в себе на квартирі нач. тюрми, взяла ключі, підпоїла вартового тюрми й відімкнула першу камеру, з якої втекли три в'язні: майор з Миронівки, лейт. Гловацький Борис з Миронівки і ще один майор з Петрівського. Вона хотіла відімкнути ще другу камеру, але якраз наспіла зміна й, побачивши її на коридорі, що втікала, застрілила.

Тим часом фронт з кожним днем зближався. Румуни були в постійній тривозі й гарячково приготовлялися до евакуації. Куди вони мали їхати, ніхто не знав, але було видно, що вони готовляться в дорогу.

8.3.44 р. ми почули, що арештованих з Ямпільської тюрми вивезли за Дністер. В тому числі був і Захарій. Звідам він уже ніколи не повернувся у рідне село. Де подівся, не знати.

В 10–12 числах березня румуни почали вивозити свої речі за Дністер. По селі ходила чутка, що війська ЧА вже зайняли Вінницю і спішним маршем наближаються до Ямполь.

Від 15.3. в селі вже небуло нікого з окупантів. Всі очікали більшовиків, які скоро і з[']явилися. 16.3. в селі вже була більшовицька розвідка.

17.3. в село наїхало більше військо. Бою близько не було. Люди були в більшості вдоволені їхнім приходом, бо хтось впустив чутку, що є постанова про знесення колгоспної системи, а землю роздадуть між населенням. Такі чутки підтверджувалися ще й тим, що всі бачили в більшовиків наглядні зміни: [в] армії впроваджено пагони, державою признана релі[г]ія і т. п. Дядьки говорили, що “тепер їх вже навчили як жити”.

Головою с/ради став Ільницький Іван. В селі ще не[ ]було цілковитого порядку. Все було ще не на[ ]місці, тільки тимчасове.

18.3. дижурний, яким був т.зв. австріяк – Ткач Василь – почав ходити по селі й скликати, щоб всі молоді мужчини брали на два дні харчі, сокиру чи лопату і йшли до роботи, зголосившись у с/раді.

Я пішов. У с/раді сидів лейтенант і ст. сержант, які списували генералія з прибувших і казали, щоб ждати на подвір[']ю. О 3 годині нас, може 25 чоловік, пігнали в Ямпіль.

В Ямполі нас долучили до саперної часті. Тут до нас вийшов ст. лейтенант розпитав хто що може робити, а після того розприділювали до різних технічних робіт.

Мене зі Семеном Собком призначили в кузню, де ми робили скоблі. За ніч треба було зробити не менше 130 скоблів, а вдень брали, щоб підносити матеріал для будови зірваного румунами моста. Це була “5 отдельна саперно-инженерна бригада”, яка пі[д]чинялася командуючому фронтом.

20.3. я заскочив ще додому, бо було близько, попрощався з жінкою, сказав, що йду на фронт і знов вернувся до роботи. Зараз після цього нас пігнали в м. Сороку. Тут дали нам трохи спокою. Ми відпочили, а опісля нас пігнали на Бельци. У Бельцах нас вже поділяли по взводах і отделеніях, хоч вони були дуже не повні. В отделенії було 6 - 7 чоловік. Тут побули ми три дні й пішли далше може 7-8 кілометрів в напрямі Кишенева, де копали протитанкові рови. При цій роботі ми пробули місяць часу.

20.4. ми пішли під Ясси. Тут робили мости через річ[е]чку (назви не знаю) для переправи моторизованих частин ЧА. Однак звідси нас скоро відтиснули сильною атакою на наші позиції нім.[ецькі] і румун.[ські] моторизовані частини.

Тут під Яссами я пройшов побіжний вишкіл по мінерній ділянці. Навчали, як вкладати капсули в міни, як закладати міни (мінувати), як розмінувати і інше.

По якомусь часі з-під Ясс нас повезли в саме місто, яке звільнили наші війська від німецької окупації. Тут пробули два тижні. За цей час ми розмінували місто при допомозі “миноискателей”. Це апарат в вигляді кінської підкови, прикріплений [до] 3 метрової залізної палки. Від апарату є пущений провід до слухавок, які закладається на уха. Провід в апараті лучиться з спеціальною катушкою. Це зовнішній вигляд. Апарату я не ро[з]бирав, як нерозбирав його ніхто з людей нашої частини. Міни при допомозі цих апаратів шукалося в цей спосіб, що водилося при землі цією палкою й при[ ]наближені її три метри до заліза апарат починив б[р]иніти. Глибиною почує апар[а]т міну в землі на 40 см. В повітрі навіть на 7 м.

З Ясс нас маршем направили на Пл[о]єшті. Тут ми також розмінували місто, копали за містом протитанкові рови і т. п. По тижневі часу подалися дальше за фронтом в напрямі Будапешту.

25.3.1945 р. нас притранспортували під Будапешт. Тут нас прикріпили до важкої 203 мм. артилерії. Нашим завданням було підшукувати і перевіряти місця для установаження артилерії.

Тут я довго не пробув. Бо на 8 день був поранений в голову. Куля пройшла через верхню щоку наскрізь. Мене відставили на перев[']язочний пункт, а опісля в шпиталь під Будапешт. В шпиталі я пробув 17 діб після чого перевели мене в санчасть при санбаті номер 9 (2 бригада). Там я пробув ще один з половиною місяця, а опісля направили в ротну санчасть. При роті я пробув 4 дні і знову зголосився до лікаря, бо був хворий на жолудок. Лікар призна[в] мене хворим і мене відправили в шпиталь номер 5217, який поміщався 60–70 клм. на захід від Будапешта. Тут мене взяли на рентген і виявилось, що хворий на язву жолудка. Побув я тут два тижні, після чого направили в “лікарню язвенників” (біля Відня, Австрія). В цій лікарні я лічився аж до 12.7.45 р. Цього місяця я одержав історію хвороби і звільнення додому.

Прибув я додому десь перед 20.7. До 1.8. пробув, відпочиваючи, а опісля почав шукати роботи. Її я знайшов, устроївшись в ліспромгоспі в м. Сорока. Цю роботу я знайшов у цей спосіб: їдучи додому я на станції в Пл[о]єшті стрінувся з одним безруким (інвалід вітчизняної війни), з яким завів розмов і довідався, що він завхозом ліспромгоспу в Сороках. Я розпитав його про роботу і довідався, що там можна стати на роботу. Отже за його посередництвом я й устроївся в ліспромгоспі на роботу. Був продавцем в магазині й заробляв по 300–400 карб. місячно.

При цій роботі я пробув до 25.12.[19]46 р. поки не виїхав ліс-промгосп в Чернівці. Я не міг туди поїхати, бо була хвора жінка.

Директором ліспромгоспу був Чумаков (старий дядя), нач. ОРС-а (отдел Раб.[очего] Снабжения) – Куліков.

29.12.46 р. я повернувся з родиною у Гальжбіївку. Тут на роботу не ставав, бо не оплачувалась. Мені було поплатніше їздити в західні області України, купувати, міняти збіжжя, перевозити його на схід і тут продавати – словом спекулювати, ніж працювати в колгоспі чи деінде у своєму селі.

В Західну Україну я їздив 5 разів. В січні їздив два рази в Сарни. Тут міняв речі на хліб. Чекаючи на станції в Сарнах цілу добу на поїзд, я почув як один дя[д]ько-східняк з Одеської обл. розповідав таке: нас тр[ь]ох чоловік поїхали сюди, щоб проміняти деякі речі на хліб. В тій цілі і ходили по селах недалеко Сарн. Це було пізною осінню [19]46 р. Щоб не докучати людям по селах, а до того нам так випадала дорога, ми заночували одної ночі в лісі. Розклавши вогонь, ми варили вечерю. Аж тут підходить до нас трьох людей зі зброєю. Щоб це були військові, не можна сказати, бо, по-перше чого вони мали б бути вночі в лісі, а, по-друге, вони відрізнялися від військових. 2 були напів-цивільно одягнені, а 1 у військовому зі сумкою на плечах. Вони прийшли до нас, посідали, розпитали звідки ми і що тут робимо, а коли ми все поправді розповіли, спитали, чи ми не боїмось бандерівців. Ми відповіли, що не маємо чого боятися, бо вони такі самі люди, як і ми. Вони нічого на це [не] сказали, посідали трохи і пішли. Це напевно були бандерівці – закінчив дядько розповідати.

Другий дядько розповідав знову таку історію: “Одного разу я поїхав в Тернопільську обл. по хліб з двома бабами. А відомо, що з бабами в дорозі пропаще діло. Так і мені б[у]ло тоді. Заміняли ми трохи хліба і хотіли дістатись з ним на станцію, однак ніхто не хотів відвезти. Ми посідали за селом і радились, що зробити. Нараз до нас наблизилась три молоді хлопці, які спитали, чого ми тут сидимо та чого плачуть жінки. Ми розповіли. Тоді один з них пішов у село і за пару хвилин до нас приїхав дядько. Ці 2 погрузили наші пакунки на віз, попрощалися з нами і пішли в свою дорогу. Нас дядько завіз на станцію, а коли ми запропонували йому 40 карб. за це, яких в нас трьох ще було, він подякував і сказав, що йому вже заплатили. Це також були бандерівці, бо наші військові так не роблять”.

Тоді ще багато розповідали один одному про пригоди з бандерівцями, але я вже не пригад[у]ю їх. В кожному разі розмови крутилися найбільше навколо цієї теми.

В м. лютому, березні і квітні [19]47 р. я їздив ще 3 рази за хлібом в Тернопільську обл. Їздив туди тому, бо тут було д[е]шевше збіжжя. За цей час був у таких місцях: Тернопіль, Корначівка, Гн[и]дава, Бодаки (села Ланів.[ецького] і Вишнів.[ецького] р-нів).

За останній раз в м. квітні, вертаючи додому, я мав такий випадок: погрузились ми о 10 год. ночі в Тернополі на станції на поїзд Тернопіль–Підволочиська, примістившись на задній площадці. Недалеко Підволочиськ на площадку вискочили 3 мужчини з ножами (фінками) в руках, в цивільному убрані й почали відбирати пакунки ві[д] пасажирів. Хто не хотів дати, били. Тоді убили одного дя[д]ька, який не хотів дати пакунка, а один дя[д]ьк[о] скочив з поїзда за пакунком, то також не знаю, що сталося з ним, бо кричав надоліні. А вони були й надоліні, бо з площадки було видно, як по обі сторони поїзда йшло ще по 4 - 5 чоловік, які підбирали ці пакунки, що скидали ті, які були на площадці. Хто були ці люди не знаю, бо, коли ми зголосили про це на міліції в Підволочиськах, нам сказали що це неправда, що ми самі між собою б[']ємося, а те, що нас пограбили – видумка на те, щоб нам задурно дали збіжжя. Отже по цьому можна догадуватися, що це були руки самих більшовиків. Від мене забрали все. Залишилося лише трошки зерна, яке було в окремій торбині і я кину[в] його на пі[д]логу.

Вернувшись додому я був поставлений в критичне положення, але раду якось мусів собі давати.

Одного дня я йшов до жінчиної сестри Олі, щоб позичити пилки та нарізати увечері дров у ярі. На дорозі стрінувся з Мариуцою Миколою (голова с/ради), який спитав, чи я не маю охоти поїхати в Західну Україну на роботу. При цьому говорив, що життя там буде не таке як тут, – будуть платити і можна буде жити. Я відповів, що пораджуся з жінкою і пішов до Олі.

Прийшовши туди, розповів Олі про пропозицію Мариуци. Вона висловила думку, що може це й не погано було б. Хоч би діти не пухли з голоду, а то ради не можна дати. Я взяв пилку і пішов додому. Вдома розповів жінці про це і разом з нею рішив їхати в Західну Україну на роботу.

На другий день мене дижурний повідомив, щоб йти до с/ради, куди викликає мене голова. Я вже догадувався в якій справі, отже навіть нічого не питав дижурного, лише сказав, що зараз іду. Прийшовши до канцелярії с/ради, стрінувся з головою. Він зараз спитав, чи згідній іти на запропоновану ним роботу. Я сказав, що згідний, і тоді він почав говорити, що є спеціальна постанова облвиконкому і райвиконкому про те, щоб з кожної с/ради виділяти по одному

чоловікові й вислати в західні області України на роботу. Робота не важка і можна буде добре жити. На моє питання, яка саме робота, відповів, що там є різні спеціальності отже така робота, яку я сам захочу. Я цим задоволься і більше не розпитував. Тоді голова звернувся до секретаря Балтяна Якова, щоб цей написав в РО МВД в Ланівцях, що Гальжбіївська с/рада по постанові обл- і рай. виконкомів виділила на роб[о]ту Литвиненка і направляє в роз-порядження. Я забрав це “направлення” і пішов додому.

Вдома поснідав, зібрався і пішов у Ямпіль.

В Ямполі зайшов до дому РО МВД, яке поміщається при вулиці Красноармійській. Перед домом на лавці я застав 3 мужчин: Федішиного Івана зі села Петрівки, Козака Петра з Миронівки і Нанієва Йосипа з Білої. Я привитився в ними і пішов до дижурного, який поміщався в першій кімнаті направо з головного коридору. Дижурив тоді мл. лейт. Дрозд Сила. Коли я увійшов до кімнати, він спитав у якій справі. Я відповів, що мене направила с/рада. Тоді він без надуми сказав, щоб іти до тих людей, що сидять надворі і ждати поки не покличуть. Я пішов.

Сівши біля цих людей, почав розпитувати, чого вони ждуть. Вони розповіли, що їх направила с/рада до нач. РО МВД, а чого, не знають. Тоді я почав розпитувати, чи с/рада дала їм “направлення”, і довідався, що вони одержали такі самі “направлення” як і я, і що їм так само як й мені запропонували їхати в Західну Україну на роботу. Після цього велися розмови на теми життя в Західній Україні. Всі були переконані, що там краще жити й кожен мав охоту туди їхати. Так ми поговорили з 20–30 хв. За цей час біля нас присіли і взяли участь у розмові: Нароган зі села [Дз]игівки, Росіцький Степан зі села Флеменди і зі села Михайлівки Ванька Урсол, великий чудак, шукар.

Коли вже було нас 7, появ[и]вся в дижурстві начальник і почав розпитувати (нам було чути через відчинене вікно), що за люди роблять якесь зібрання. Дижурний відповів, що це люди направлені с/радами. Після цього нач. підійшов до нас і спитав, чи довго ждемо його. Ми відповіли, що ні. Тоді він вийняв блокнот записав наші прізвища і з якого села та забрав “направлення”, сказавши, що зараз іде в райпартком і поверне не довше як за півгодини, отже, щоб його ждати.

Ми осталися і жартували. Поважніших розмов не велося. Найбільше гнув різні “бандилуки” Урсол.

За 30 хв. вернувся начальник і сказав, щоб зайти до нього в кабінет, там дещо поговоримо, і повів нас в кабінет, який поміщався напроти дижурної кімнати.

В кабінеті ми посідали (трохи на табуретках трохи на дивані), він сів також за стіл і почав говорити (по-руськи): – Товарищі, чи з[на]єте ви, чого вас сюди направили?

– Їхати в Західну Україну на роботу – відповів дехто.

– Правильно. Тепер я поясню вам, яка це робота. Це робота державна, дуже важна і відповідальна, – робота в органах МВД. По постанові облвиконкому і райвиконкому кожна с/рада повинна виділити й направити на таку роботу одного чоловіка. Отже ви й прибули. Зараз я вас коротенько ознакою з цією роботою.

Вам прийдеться їхати в західні області України й кожному прийдеться працювати в органах МВД по отделах.

Тут присутній зі с/ради [Дз]игівки спитав, чому с/рада не сказала нам на яку роботу нас направляють.

Начальник відповів, що це повинен був зробити голова с/ради, а чому не зробив, це не його діло. Після роз'яснення кожен мав надуматися і, коли вже с/рада присилає, значить цей чоловік погодився на запропоновану роботу, сюди шнурком ніхто не тягнув. Раз дали згоду, значить треба їхати, бо в противному випадку поїхав би був хтось інший. Зрештою, вас направляє туди ваша с/рада, народ, наша комуністична партія, отже ніхто не сміє відказуватись від такої роботи. А якщо хтось бажає бути дезорганізатором цієї роботи, хоче бути зривщиком, то будь-ласка. Але для таких ми місце знайдемо. Хай завтрашнього дня готуйте сумку зі сухарями й ми направимо його туди, [де] пасуться білі ведмеді.

На це ніхто нічого не сказав, але запитали, з чим туди їхати, коли нема ні хліба, ні грошей, вдома залишаються старі батьки або жінка з дітьми, – що вони будуть робити.

Начальник відповів, що про це радянська влада пам'ятає. Нам видадуть командіровки, видадуть гроші і хліб. З родинами буде полагоджено в цей спосіб, що район видасть розпорядження колгоспам видати для таких родин піддержку. Вони будуть вповні забезпечені всім необхідним.

Після цього почав розказувати, що робота в західних областях – так само як і в східних, це робота в органах МВД та допомога в роботі МГБ. В багатьох випадках є вона подібна до роботи в східних областях, але трохи складніша, бо там ще досить пош[и]рені націоналістичні групи. Це т.зв. бандерівці, які борються з радвладою і компартією, борються, щоб віддати Україну я ярмо нім.[ецьким] фашистам або американським імперіалістам. Для того наша партія рішила поповнити й вислати туди більшу кількість робітників, які будуть вести боротьбу з цими націоналістичними групами, які ще осталися.

Тут закінчив розмову на цю тему і перейшов до обговорення міжнародного положення. Говорив, що ССРСР – це найпередовіша країна демократії в цілому світі, якого сили з дня на день зростають. Комуністичні партії в капіталістичних країнах сьогодні рука в руку з нашою комуністичною партією ведуть завзяту політичну боротьбу з капіталістичним світом, поширюють свої впливи, добиваються все нових успіхів та прямують до остаточної перемоги над р[е]акцією. Наша держава розгромила фашистську Німеччин[у], розбила мілітаристичну Японію, навела порядки в цілій східній і центральній Європі і Азії. З нею сьогодні числяться всі народи і держави, вони з дня на день все краще розуміють, що наша політика – це політика миру і безпеки в цілому світі, це побудова кращого життя для людей. І вашим завданням якраз є йти в західні області України, де народ ще не може зрозуміти нашої комуністичної ідеї, на роботу, щоб закріпити те, що ми досягнули в жорстокій війні. Крім цього, треба знати, що там ще є поширені націоналістичні групи, які ведуть підривну роботу і їх треба ліквідувати. Ви будете працювати в органах МВД та допомагати органам МГБ саме винищувати ці групи.

Наприкінці сказав, що зараз вже 2 год., отже нам пора йти додому. Всі повинні прийти знову слідуючого дня о 8 год. й поїдемо у Вінницю.

Тут Нанієв сказав, що немає навіть за що купити білета, але начальник відповів, щоб приходити, а у Вінницю поїд[е]мо його автомашиною. Харчі також видадуть. На цьому розмова закінчилася, ми всі разом вийшли з кабінету начальника й кожен пішов у свою дорогу.

Вдома я сказав жінці, що треба їхати в Західну Україну на роботу в МВД. Жінка цим була дуже незадоволена, але була змушена погодитися, бо грозив Сибір.

Рано другого дня я зібрався і пішов з жінкою у Ямпіль. Жінку взяв зі собою тому, бо сподівався, що при допомозі начальника дістану хоч трохи хліба для дітей. Прибувши у Ямпіль, я пішов до начальника Нарожного на квартиру (вулиця Красноармійська, 17) але стрінувся з ним на коридорі. Тут і попросив його, щоб написав записку у райсоюз, щоб там видали для дітей і жінки хоч пару буханок хліба. Він відповів, щоб йти в РО МВД, а він зараз прийде і все полагодить. Я пішов. За пару хвилин прийшов начальник, спитав, хто потребує для дітей хліба і виписав записки в райсоюз. Тоді жінка одержала 3 кг. хліба. Так само одержали і другі жінки, які також одержали записки в райсоюз. Попереднього дня про це мови не було, але в кожного вдома була біда і тому тягнув за собою жінку, щоб щось дістати.

Після цього начальник покликав нас у свій кабінет, видав по 1 кг. хліба й по 20 карб. і ми, сівши на машину, від[']їхали у Вінницю. Їхали ми прямо шосейною дорогою через Шаргород, Копайгород і о 2 год. приїхали у Вінницю.

ТРИДЕННИЙ ВИШКІЛ У ВІННИЦІ.

У Вінниці заїхали прямо на двір УМВД, яке поміщалось при вул. Коцюбинського (третій дім від вул. Первомайської, коли йти на південь, числа не бачив я). Там ми згрузилися й попросили начальника Нарожного, щоб пустив нас на базар купити що-небудь до хліба, він відпустив на півгодини. На базарі кожен купував, що мав змогу, найбільше молоко. Коли вернулися назад до машини, начальник вже ждав на нас. Зараз забрав нас і повів у дім. В першу чергу ми увійшли у кімнату, досить обширну, заложену шкільними лавками, зі столом по середині. Тут начальник сказав нам сісти, а сам кудись пішов.

Через 5 хв. прийшов майор. Увійшовши, майор привітався, ми відповіли і він пішов до столу. В цей момент нач. Нарожний спитав, чи йому можна відійти. Одержавши дозвіл, вийшов. Майор сів за стіл і сказав, щоб ми присунулись ближче і сіли біля нього на лавках (ми сіли в задніх біля дверей), дещо поговоримо.

Після цього почав кожного по порядку розпитувати: з якого села, району, що робив, яка освіта, який склад сім'ї, як жив до цього часу. Розпитавши всіх, почав говорити:

– По моему ви повинні знати, чого вас сюди направили ще з району, але може кому ще щось не ясно, то ми про все вам роз[']яснимо.

В цей момент до кімнати увійшов сержант, подав йому якусь записку, після чого майор сказав, що не буде нас затруднювати після дороги, зараз підемо на обід, а опісля будемо відпочивати. З цими словами піднявся, вивів нас на коридор і передав сержантові, який завів у столову. Там сказав, щоб нам видали обід.

Ми сіли до столу і почали їсти. За пару хвилин до нас прийшов майор і, підходячи до кожного зокрема, дивився та запит[у]вав, чи смакує обід. Ми відповідали, що смакує, бо дійсно смакував. Після обіду нас забрав цей сержант і завів у спальню. Тут сказав, щоб роздягатися і відпочивати. Спочатку ми ще жартували, але вкоротці, тому що були помучені, всі поснули і проспали до 6 год.

О 6 год. в кімнату зайшов якийсь мужчина у військовому без погонів і сказав, що вже пора вставати, 6 год. Ми повставали. За пару хвилин прийшов сержант, який завів нас до криниці вмиватися і сказав, щоб бути готовим до вечері на 8 год., бо опісля підемо в кіно.

О 8 год. під проводом сержанта пішли в столову на вечерю. Була жарена картопля і чай. Під час вечері в столову не заходив ніхто лише був сержант.

Повечерявши, ми пішли в свою кімнату. За пару хвилин прийшов сержант, трохи посидів, розпитав, чого нас сюди привезли, куди направляють на роботу і т.п. Так пройшло з 20 хв. Перед 9 год. ми всі зібралися і пішли в кіно. Висвітлювали фільм “Бой под Моск[во]ю”.

Після закінчення сеансу ми прийшли у свою кімнату і лягли спати. З нами спав також сержант.

На другий день до 8 год. всі буди вже на ногах. Спеціальної команди вставати не було, але до того часу вже ніхто не спав. Повмивались, почистились і під проводом сержанта пішли у столову. На снідання давали: суп з лапшою (макарон) і картоплею та хліб. Суп був посмарований салом. Після снідання ми пішли знову у свою кімнату. Тут відпочили пару хвилин, а опісля сержант завів нас у кімнату, в якій говорив з нами попереднього дня майор.

В коротці прийшов майор (цей сам) і сказав, що зараз роз[’]яснить нам ціль нашого приїзду сюди і завдання. Після цього сів за стіл, сказав, щоб ми сіли ближче нього, і почав говорити:

– Темою сьогоднішнього дня буде: ціль приїзду в область та ознакнення з роботою.

На рішення облвиконкому та райвиконкому депутатів трудящих ми покликали вас сюди, щоб ознакомитися з вами, щоб познакомити вас з нашим життям, ознакомити вас з сьогоднішнім міжнародним положенням та внутрішнім життям нашої країни, вкінці оприділити ваші здібності та стремління, дати правильну характеристику вашої будучої роботи й у висліді призначити на відповідну роботу.

До певної міри я з вами познакомився вже вчора. Сьгодні ви ще тільки розкаж[е]те коротко свої біографії та дасте відповіді на мої запитання, щоб я міг це записати. Після цього кожен по черзі розказував з якого року, з якого села, який склад сім’ї, як жив до цього часу та чим займався, якої думки про керівництво державою та про партію і т. п. Ясна річ, що наші відповіді були точні, а про керівництво державою і партію всі висловлювали похвалу, бо ніхто не смів протестувати, маючи перед очима попередню заяву нач. Нарожного.

Коли вже всі розповіли біографії і відповіли на завданні питання, а він записав в блокнотику, непомітно перейшов до обговорення міжнародного положення та характеристики сил й могутності СССР.

Він говорив, наша країна – країна робітників і селян – стала сьгодні одною з наймогутніших держав світу. Вона розгромила фашистівську Німеччину, допомогла розбити мілітаристичну Японію,

тим доказала свою силу і у висліді всі держави почали з нею числитися, а мільйони простих людей за кордоном, які й до цього часу були зорганізовані у свої комуністичні партії, почали ще більше організуватися та піддержувати правильну політику ССРСР. Так сталося з партією комуністів Китаю, Франції, Греції, Італії, та[к] сталося навіть у таких капіталістичних і реакційних державах, як Америка і Англія і ряді інших держав, не говорячи вже про ті, що цілковито переключилися при нашій допомозі на сутодемократичні рейки життя (Польща, Чехословаччина, Румунія, Мадярщина, Югославія, Болгарія, Фінляндія). А все це сталося завдяки вмілому керівництву нашої партії і уряду, завдяки високо піднесеній роботі наших радянських людей. Сьогоднішнє наше завдання – добиватися того, щоб наша країна далі йшла в авангарді передових держав світу. А це залежатиме тільки від нас самих, від нашої постави до призначеної нам роботи. Радянські люди, виховані комуністичною партією, докладають всіх зусиль, щоб наша країна була передовою, щоб вона була першою. Сьогодні наш народ, загартований уроками Вітчизняної війни під проводом комуністичної партії і уряду з великим ентузіазмом відгукнувся на заклик партії – виконати 4-ий п'ятирічний план за 4 роки. Наші робітники і шахтарі виконують свої норми в 150, а то й 200 %. Наші колгоспники, як вам відомо, також перевиконують свої норми, добиваючись все нових, все кращих успіхів. І тому я закликаю вас, коли приступите до роботи, так само взятися до неї солідно й з найбільшою енергією, щоб ви не осталися позаду згадуваних хоч[і]би робітників фабрик та заводів.

Ви є ті люди, яких виховувала радянська влада і наша, сталінська партія. На ваше виховання партія і уряд витрачали кошти як під час навчання, так і опісля, виховуючи вас культурно, і тепер, коли партія і народ доручає вам роботу, ви повинні енергійно взятися за її виконання, щоб оправдати себе перед ними та не звести її довір[']я до вас.

Ми зібрали вас для того, щоб ознакомити з буд[у]ч[о]ю роботою, яку ви, як вам вже відомо, будете виконувати в районах західних областей України в наших органах МВД.

Зараз ви являєтесь “сотрудниками МВД” – першими людьми нашого колгоспного селянства і робітників. Не всім доручається така робота. Вас видвигнув народ і партія. Вам доручили цю роботу і ви повинні бути гордими з цього та чесно і совісно виконувати доручені вам завдання. Так, товариші, ви пізнаєте все, зрозумієте важливість тієї роботи, а тоді, я вірю, будете передовими працівниками.

А тепер підемо далі. Дехто з нас може і подумав уже, що говорять про виконання роботи, про те, що її виконання – це гор-

дість і почесний обов'язок, а ще ні словом не згадали про саму роботу, що це має бути за робота і як її виконувати. Зараз і це розкажу вам.

Як я вже сказав, – ви являєтесь працівниками МВД. І, отже, наперед, заки ознакомити вас з вашою роботою в будучому, треба ознакомити вас зі самою організацією, в якій ви буд[е]те працювати. Організація, в якій ви б[у]д[е]те працювати – це МВД. Що ж таке МВД. Це організація, яка наводить порядки та охороняє закони партії й уряду в нашій соціалістичній радянській державі. Вона також, як сторож законів, додержується всіх законів, які видаються нашим урядом та чесно і доброякісно їх виконує, тому що від неї саме вимага[є]ться охорони цих законів, охорони приватної і державної власно[ст]і. Хто працює в органах МВД чесно і якісно, тому надається всі пільги, така людина є авторитетною серед мас народу нашої держави. Такий працівник:

а) не платить жодних податків,

б) має право в першу чергу всюди зайти та взяти, що йому потрібно,

в) має право над усіми громадянами, бо він являється виразником закону.

Думаю, що все це для вас зрозуміле. Однак знаю також, що не один з вас думає: “все в порядку, але як буде з дорогою, що буде їсти родина і т. п.” Те, що у вас маються сьогодні ще серйозні нестачі в області матеріального забезпечення, це так. Але запевняю вас, що ці нестачі будуть ліквідовані в найкоротші строки. До того змагає наша радянська держава, до цього змагає наша партія і будьте певні, що це буде зроблено. В першу чергу ми подбаємо про те, щоб були забезпечені всім необхідним ваші родини. Та знайте, що за те і від вас будемо вимагати. Ви повинні працювати чесно і зразково. Наша постава до вас і ваших родин буде залежати виключно під вас самих. Як будете виконувати роботу, так ми будемо дбати про вас і ваші родини. Отже, як бачите, про це думати вам нема чого. Вам тільки взятись до роботи й виконувати доручені вам завдання, а все інше буде поладжене. Вкінці попереджаю вас, щоб хтось не схотів саботувати тієї роботи, бо може бути з ним погано. Про це ви вже знаєте від нач. свого району, однак і я вам ще роз[']яснюю, що за саботування та підрив роботи в нас є тільки одне – наш радянський суд.

Покищо зробимо перекур. Опісля будемо говорити даліше. Таких перекурів до того часу вже було два.

Після цього встав від столу і кудись пішов. Ми також вийшли на двір курити. Вкоротці до нас прийшов якийсь сержант і сказав, щоб іти з ним на обід. Ми пішли у згадану столову.

На обід давали суп з лапшою і м'ясом і хліб, а на друге м'яту картоплю з жареним м'ясом. З'ївши, ми пішли у свою кімнату, полягали на ліжка і відпочивали.

Через півгодини до нас прийшов знаний нам майор і сказав, щоб зайти у викладову кімнату, де з нами буде говорити підполковник. Він ознакомиць нас з майбутньою роботою та пояснить, як треба її виконувати. Ми пішли у згадану кімнату, посідали в лавки і дожидали підполковника, розмовляючи на різні дрібничкові теми у зв'язку з роботою в зах. обл. України. Погодившись з тим, що до роботи йти мусимо, ми розважала один одного та приходили до висновку, що там таки буде нам краще жити, скоріше дістанемо хліб та будемо мати різні пільги.

Прошло не більше, як 5 хв., коли розкрилися двері і у кімнату увійшов підполковник. Ми піднялися, але він помахом руки дав знак, щоб сидіти. Після цього сказав "Здрастуйте". Ми відповіли і сіли. Він також сів за стіл і сказав, що зараз хоче з нами познайомитися. Вийняв блокнот і сказав до Нанієва, щоб розказав йому коротко автобіографію. Він розпитував, звідки, хто по званні, який склад сім'ї, хто з соцпоходження, яка освіта, ким і де робив до того часу. Цей відповів, що з 1918 р. народження, народився в с. Білій, робітник, бо працював при шосейній дорозі, вдома ще є 4 особи – жінка, дитина і батьки, освіта – 5 кл. наршколи, з соцпоходження середняк, останньо не працював ніде у зв'язку з поганою погодою, але є на учоті в Ямполі як робітник ОШОСДОР-у. Опісля спитав, чи хоче працювати в органах МВД. Нанієв відповів, що хоче. Підполковник все це записав і тоді це саме питав слідуєчого, вчитуючи з блокнота наші прізвища, які, як видно, мусів мати записані. Всі відповідали так приблизно, як Нанієв, лише Могилівський Філько зі села Дзигівки спитав, як будемо виконувати цю роботу, коли ми її не знаємо. На це він (підполк.) відповів, що навчиться. На те й є в рад. [янській] державі школи, щоб вчити, хто не знає. Крім цього, були зміни у біографічних даних.

Перепитавши так усіх, почав говорити, що заки приступити до роботи, треба пізнати цю роботу, треба навчитися її організувати.

Як вам уже відомо, ваша робота – це робота в органах МВД, тісно пов'язана з роботою МГБ. Робота це не легка і відповідальна. Першим і найважливішим завданням є беззастережно і безпомилково виконувати завдання тих своїх начальників, яким ви будете підпорядковані. А щоб ви могли як слід виконувати цю роботу, то ви мусите її дуже добре знати, як[]то кажуть, знати її так, як своїх п'ять пальців. Без такого знання не[]може бути мови про саму роботу. Де-що я зараз вам розкажу, а решту вам розкажуть інші люди, з якими

ви будете мати нагоду ще говорити й які будуть вас ознайомлювати з роботою та її виконанням. Крім цього, ви одержите спеціальні книжечки – “Статут МВД”, будете їх вивчати, а там багато пишеться про саму роботу та поведінку працівника МВД. Щоб ви краще зрозуміли, що пишеться в тих книжечках, я зараз коротко вам дещо розкажу.

В обсяг вашої роботи буде входити:

- а) боротьба з преступним елементом,
- б) виявлення шпiонажi в нашiй країні.

До а). Пр[е]ступним елементом називаємо таких людей, які весь час роблять проступки. Це різного рода грабіжники, які грабують селянство, злодії, що поповнюють крадежі, жуліки-карманщики, які постійно наносять шкоди громадянам по різних містах, різних видів спекулянти і т.п. Сюди входять також боротьба з хуліганством, бо це підриває здорові моральні основи нашого народу.

До б). Шпiонаж – це робота закордонних органiв у нутрi нашiй держави, з ним треба нам постійно боротися, бо ворог завжди буде намагатися пізнати всі наші спроможності, пізнати місця розташування наших сил, таємних заходів, укріплень і т.п. Це для нього дуже важні матеріали на випадок війни, а для нас знову може мати це катастрофальні наслідки. Крім цього, люди, які ведуть таку роботу, стараються видобути якнайбільше цінних матеріалів з органів МГБ, стараються також кидати непорозуміння між самих працівників цих організацій і в цей[ ] спiсiб наводити шкоду нашiй державі. Вашим завданням буде виявляти таких людей, розкривати їх роботу і передавати матеріали в МГБ, які будуть реалізувати. Вашим завданням є здобувати матеріали і в цьому саме буде ваша допомога органам МГБ.

Крім цього, йдучи на роботу в області Західної України, ви ще зустрінетесь з т.зв. підпільними бандерівськими групами. В їхньому складі є люди, які не хочуть підпорядковуватися радянській владі, а тому й ведуть боротьбу з нею. Велику роботу по ліквідації цих груп уже проведено до цього часу нашими органами безпеки, однак вони існують ще й досі. Треба вам знати про них те, що це бувші виступники фашистської Німеччини і Гітлера, які старалися продати Україну в неволю німцям. Вони страшно знущалися з населення під час окупації, а коли німці відступили, залишилися даліше продовжувати свою ганебну роботу. Вони стараються терористичними актами підривати побудову соціалістичного ладу в Західній Україні, стараються завдати нашій державі шкоди, убивають наших кращих людей, робітників органів МВД і МГБ, членів нашiй партії. Сили їх дуже малі, але вони

все таки продовжують існувати й наше завдання, завдання людей східних областей, допомогти місцевому населенню знищити ці групи та перепровадити перебудову соціалістичного ладу.

Тут глянув на годинник (на руці) і спитав, чи зробимо перекур зараз, тобто після 40 хв., чи будемо продовжати далі. Всі захотіли перериву і він сказав, що можна виходити на 10 хв. надвір. Ми всі встали і вийшли надвір та закурили. По 10 хв. всі зайшли у кімнату. Підполковника не було. Через декілька хвилин він прийшов і став продовжати.

– Не думайте, що все це я говорив от-так собі, щоб тільки поговорити з вами. Ні. Ваша робота важка і відповідальна, а раз її до-ручає вам наряд, партія і уряд. Ви повинні виконувати її чесно, добросовісно і старанно. Хочу вас попередити також, в терені, в якому ви будете працювати, можуть бути різні провокації. Їм ви не повинні піддаватися, бо це будуть тільки провокації, якими схочуть звести на манівці вашу роботу. Ви – люди, виховані радянською державою, повинні розуміти, що тільки радянський лад – правильний лад, що тільки він обстоює інтереси трудящих. Проживши в радянській державі 25 років, ви бачите, що наша держава все міцніє, життя налагоджується з кожним днем, доля трудящих кращає. Бандерівські групи, які можуть підходити до вас з провокаціями, будуть обіцяти вам багато дечого, але ви не вірте, бо вони будуть вас обманювати. Це дрібні групи, які нічого не мають і нічого не зможуть зробити, а рано чи пізно, ми їх виявимо і знищимо. Коли ж ви піддастесь їхнім провокаціям, будете давати їм інформації чи матеріали з роботи наших органів, будете прикривати осіб, яких треба викривати чи навіть перейдете до них, вам життя не буде.

Такі справи ми викриємо, а тоді для таких людей в нас місця не буде – ми їх знищимо, як зрадників, а їх родини будуть вічно мати на собі чорну пляму зрадництва.

Приступивши до роботи, ви повинні докладати всіх сил, щоб здобути якнайбільше матеріалів, повинні точно ці матеріали передавати своїм начальникам, бо коли знищиться ці групи, тоді в нашій державі життя набагато покращає. Коли ви приступите до роботи, тоді одержите точніші вказівки відносно роботи. Це я вам говорю лише загально, щоб ви орієнтувалися і знали як поступити в таких випадках.

Треба вам знати також, що для ведення такої роботи, вам треба буде на призначеному місці роботи мати людей, які інформували б вас про все. Без таких людей неможливо провадити роботи. Отже ви, приступивши до роботи на участку, повинні підібрати собі “доверен-

[н]ые лица”. Це такі люди, які повинні інформувати вас про все, що робиться на участку, щоб ви могли орієнтуватися у справах і усталювати що і як робити далі. Особливо тут треба бути обережним, бо можуть вам попастись люди різних поглядів і здібні для різної роботи.

“Доверен[н]ые лица” можна пі[д]бирати з різних середовищ і з людей різного віку, статі та характерів. В залежності від того, які спец[и]фічні прикмети у намічено[ї] на д. л. людини, треба приступати до неї, щоб уформити по різньому. Словом ця проблема вимагає довгого і детального вивчення та спеціальної уваги. Це вже виявляється і усталюється методи підходу на місці роботи.

Найкраще і найбезпечніше підбирати д.л. з-посеред громадян старшого віку, мужчин. З жінками треба остерігатись мати діло, бо звичайно у жінок, як кажуть, довгий волос, а короткий розум. Жінки не вміють держати тайн, вони завжди знайдуть когось, з ким можна поговорити, розказати всі тайни, а тоді робота провалюється, бо д.л. розконспірується і йому важко що-небудь довідатися. Молодих хлопців також не практикувати, хіба в окремих випадках. Треба пам’ятати, що молоді хлопці – це люди, які не мають ще стало виробленого характеру, дуже часто розгуляні, не практичні в житті й можуть скоро проговоритись. Щоб до того не дійшло, а ви намітили якусь кандидатуру на д.л., тоді таку людину треба довго студіювати (2–3 місяці), перевіряти, поступово давати завдання і лише після того, як виявиться, що не підведе, приступати до остаточного оформлення. Найкраще, як я вже сказав, мати діло з мужчинами пожилого віку, тому що це люди, які рішившись на якусь роботу, вже обдумають її і не так швидко змінюють свої переконання, коли добре ними керувати.

Щодо підходу, то я наведу вам декілька прикладів, щоб ви могли зорієнтуватися, як це робиться. Отже ви призначені на участок і вам треба зорганізувати роботу. В першу чергу треба підібрати д.л. Як то зробити? Треба до роботи приступити так: Приїхати в село, познайомитись з сільською адміністрацією і в першу чергу розпитати голову, чи є в його с/раді такі люди, які робили щось при адміністрації в [19]40 –[19] 41 рр. Якщо є такі, тоді розпитати, що вони роблять, як живуть, що робили, взяти короткі характеристики. Одержавши це, рішайте. Якщо виявиться, що такий чоловік за той час нічим себе не скомпromетував, можна до нього підходити. Спочатку старатись збагнути, яку ціль становить для нього життя, опісля давати маленькі завдання. Коли він справляється, оформляєте на д.л. Ціль життя та недомагання кандидата на д.л. треба завжди старанно вивчати, бо це козир при

ангажуванні. Господар, який побачить, що ви можете йому допомогти в господарстві, буде вам віддячуватись за це й розказувати, що ви йому запропонуєте.

Другий випадок: зустрічаєтесь з населенням під час перебування на участку. В такий час треба старатися пізнавати людей. Спочатку ви не орієнтуєтесь про поставу до радвлдади поодиноких людей, отже вам треба про це довідатися. В цій цілі заводите розмову з будь-яким дядьком на тему його життя. Розпитуєте, як він жив за Польщі, як під час нім.[ецької] окупації, як жили інші люди. По відповідях зорієнтуєтесь, чи даний чоловік прихильник цих режимів, чи ні. Наприкінці розмови можна завдати питання, як живеться йому зараз. Коли чоловік висловлюється пр[о] теперішн[е] життя позитивно, можна давати йому маленькі завдання. По їх виконванні можна буде орієнтуватися, чи дана людина буде працювати, чи ні, Якщо виявиться, [що] людина бажає робити, приступати до остаточного оформлення.

Ще один варіант.

Ви довідалися, що дан[и]й кандидат на д. л. “борика[е]ться з бідою” в господарстві, це його основна ціль життя, стараєтесь з таким чоловіком поговорити і розпитати про якусь маленьку справу напр. кражу або щось подібне. За це пообіцяєте звільнити його, напр., від податку, с.– г. налогу і т.п. Коли він погодиться на ваші пропозиції, можна оформляти та давати завдання. Пізніше в розмовах давати йому зрозуміти, що це робота тайна й за розконспірування його буде судити суд. З працівниками наших партійних організацій (фінвідділ, уповмінзаг) поговорить, щоб не тягали такого чоловіка на список. Вони це завжди зроблять, бо орієнтуються в чому справа. Тут звертаю вашу увагу на те, щоб ви не забули попередити даного чоловіка (д.л.) про те, щоб говорив перед населенням, що податок платить, бо це може його розконспірувати й провалити роботу.

Можна також пізнавати людей і ангажувати на д.л. під час випивки. В таких випадках старатися не пити багато самому, а підпоїти кандидата на д.л. Люди при горілці робляться ширими і можуть скоро дати точне світло про себе. Коли бачите, що чоловік – прихильник радянської влади, запропонувати йому подати інформації про яку-небудь дрібненьку справу. Напр. спекулянта, кражу і т.п. Коли він зробить те, дати йому більші завдання і так поступово підтягати. Пізніше можна йому в чомусь допомогти (звільнити від налогу, податку і т.п.), щоб заохотити до дальшої роботи.

Коли ви вже підшукаєте людей, переконаєтесь, що вони хочуть працювати і працюють сумлінно, а на це треба около два-три місяці

часу, тоді приступаєте до остаточного оформлення. Воно характерне тим, що від д.л. береться підписку у такій формі (він подав нам вивраний з блокнота листок, де було написано вручну):

“РОЗПИСКА:

Я, громадянин села Яруга Могилевського р-на Вінницької області Иванов Иван Иванович, рождення 1898 года, даю настоящую подписку тов. Григорову Антону Федоровичу, сотруднику Ямпольського РО МВД в том, что я обов’язуюсь информировать тов. Григорова про все возникшие происшествия по своему селу Яруга, а особенно такие в[ы]явления:

- 1. В[ы]явление воровских групп,*
- 2. В[ы]явление спекуляции та хулиганства,*
- 3. Выявление чуждих лиц, незнакомых, которые перебувають в селе Яруга,*
- 4. Выявление связных с бандеровскими группами та выявление самих бандеровских групп, которые будут скриваться в селе Яруга.*

Обов’язуюсь не розгlašать моей подписки даже перед своєю женою и своими родными. За розгlašение мн[о]й этой подписки, я буду привлечен к судовой ответственности как изменник родины, в чем власноручно подписываюсь

Дата .....

Подпись.....”

Ми цю підписку поклали перед собою й переписали. При цьому були такі запитання: звідки довідатися про точн[и]й рік народження того, що дає підписку та чи можна писати по[-]українськи. Підполковник відповів, що точний рік народження треба взяти з його особистих документів, а крім цього, після підписки треба обов’язково взяти в с/радї на такого чоловіка справку-характеристику та долучити до підписки, отже там також буде точно вказаний рік народження. На друге питання відповів, щоб писати як хто хоче.

За цей час, як ми переписували, підполковник ходив по кімнаті, дивився, як хто пише, справляв помилки і т.п.

Тепер ще з[в]ертаю вашу увагу на ту обставину, як поводитися з д.л. і робітниками МВД, з якими ви будете працювати. Вам в ніякому разі не вільно розказувати про те, що вас прислала на роботу ваша область. Ні дов. лицам, ні працівникам МВД, особливо міліціонерам. Про це говорите тільки там, де вас про це питають. Ваша розхляба-

ність в цьому випадку може привести до того, що попадетесь в руки бандерівців, а звідтам вороття вже нема – вас розстріляють, або замучать на тортурах.

Може бути ще випадок, що ви негайно попадетесь в руки бандерівців. Тоді вони будуть вас допитувати, будуть обіцяти багато, але це буде брехня. Для прикладу візьміть, хоч би німців, як вони поводитися з радянськими полоненими. Вони тих, які здавалися, розстрілювали, морили голодом, палили живцем і т.п. Так робили німці. Сто разів гірше знущаються над народом бандерівці – люди, які стратили всякі почуття гуманності. Коли ж кого стріне така доля, то тоді я, як друг, раджу згинутися, а нічого не сказати про свою роботу. Особливо треба конспірувати те, щоб не довідалися, що вас вислала на роботу ваша область. І кажу, коли ви, попавшись, думаєте про все розказати, тоді вже попрощайтесь з білим світом. Вони таких не звільняють, а мучать до смерті або розстрілюють. Крім цього, коли ви про все їм розкажете, на вашу родину впаде велика чорна плями, всі будуть уважати вас за зрадника, за найтяжчого ворога, який зрадив свій народ, завів його сподівання. Для таких місця нема нігде. Його знищать бандерівці, а коли навіть і комусь вдасться вирватись, то тут у нас для нього не може бути місця. До того ми зразу перестаємо числитися, як з чесною, його родинною, для неї перестанемо давати допомогу, а то й вивеземо на Сибір. Це не належить до сьогоднішньої нашої теми, але я, як друг ваш і такий, що знає вже багато про те, хотів вас попередити та дати вказівки, як у таких випадках поступати. Краще чесно згинутися і бути взірцем для інших, ніж заплямувати свою честь і честь своєї родини.

На цьому закінчив говорити і сказав, що зробимо перекур, а опісля ще трохи поговоримо і підемо відпочивати.

Ми вийшли надвір і закурили. Гов[о]рили різне й, звичайно, найбільше про будучу роботу. Вихід був один – якось буде.

За пару хвилин (10–15) знову зайшли в попередню кімнату і ждали підполковника. Він скоро прийшов і почав продовжати виклад.

– Зараз я ще коротко розкажу вам про те, як саме вести роботу, коли вже все зорганізовано на участку. До точностей це не вдасться розказати, бо кожна робота має свої особливості, за якими завжди треба числитися при її виконванні, але можу розказати вам про це загально. Коли у вас вже зорганізована робота і підібрані дов. лица, ви даєте їм завдання. Це ви будете одержувати від свого начальника, отже тут нічого говорити. Однак вам треба обов'язково знати, в який спосіб поводитися з одержаними матеріалами від д.л. Одержані матеріали треба переглянути, уточнити дані на місці, розпитавши про

це д. л., переписати це на чистому папері, вложити в конверт, залякувати (коли нема ляку, попросити у с/раді, там завжди повинен бути), заадресувати на старшого опер-працівника або начальника РО МВД (при цьому подати прізвища, щоб менше кидалося в очі) і висилати принагідним гінцем або негайно їхати в район самому й передати матеріали. Тут не слід забувати про те, що гінець, який відвозить листа, повинен привезти вам поквитування від того, що одержав пакет. Діждавшись поквитовання, даєт[е] завдання д.л., щоб дальше слідив, що робиться навколо цього місця, де ведеться справа. Ніколи не зближатися туди самому, бо можна провалити справу. Коли приїде старший оперпрацівник, про все спостережене доложити йому і тоді він скаже, що робити дальше. Звичайно ви будете вільні і змож[е]те приступити до іншої роботи. Так повинні ви вест[и] роботу.

Про пророблену роботу подаєт[е] рапорти своєму начальникові, до яких долучується поквитовання, як показник пророблених вами справ.

Про рапорти нам підполковник не пояснював, лише сказав, що про це нам розкажуть на місці призначеної роботи.

На цьому закінчили і він сказав, що можемо відпочивати до наступного дня. Попрощався і вийшов. Ми також вийшли. Була вже 6 год.

Ми походили трохи по дворі, опісля пішли в свою кімнату, де кож[е]н робив те, що йому подобалося. Прийшов до нас сержант, приніс шашки, доміно та карти, й ми забавлялися до 8 год.

О 8 год. разом зі сержантом пішли на вечерю у столову. Давали картоплю і чай.

Після вечері пішли назад в кімнату, трохи посиділи, а перед 9 год. до нас прийшов ст. сержант і ми всі разом пішли в кіно. Висвітлювали фільм-кіножурнал з ділянки сільського господарства. Ми навіть не просиділи до кінця, бо був нецікавий, і пішли “додому”. Тут грали ще до 12 год. в шашки, доміно та карти. О 12 год. пішли спати. Спали майже до 8 год.

О 8 год. встали, повмивалися і пішли на снідання. Давали суп – ячмінний з м’ясом.

О 9 год. прийшов до нас майор. Він розпитав, як снідання, чи досить хліба і т. п., а опісля сказав, щоб приготуватися в дорогу, але не додому, а в Київ. Там нам ще дещо розкажуть, оформлять і після цього ми станемо дійсними працівниками МВД.

Коли він це говорив, у кімнату зайшов якийсь капітан і почав щось говорити півголосом. Ми почули, що сказав – “хоче бачити”. Тоді майор звернувся до нас і сказав, щоб йти за ним ще в одну кімнату,

там буде з нами говорити ще генерал-майор. Ми вийшли надвір і зайшли в будинок напроти в першу кімнату наліво (будинок одноповерховий). Це була середньої величини кімнат[а], чиста, з двома вікнами до півдня. В кімнаті стояв стіл, дві шаф[и], залізний ящик, 5 табoretків, за столом два крісла та грубка при дверях. Тут капітан сказав нам сісти й почекати, а сам кудись вийшов.

Через мінут 2-3 в кімнату зайшов генерал-майор. Ми почали підніматися, щоб його привітати, але він сказав “нічого, нічого” і ми знову посідали. Після цього сказав “Здоровствуйте”. Ми відповіли й ждали, трохи [с]тривожені, що він буде говорити. Він сів на крісло за стіл і почав розпитувати, як нам живеться, чи дають нам досить їсти, як поводяться з нами, чи водили в кіно. Ми відповідали, як було. Опісля питав, як ми жили вдома, як живуть наші родини. Ми відповідали, що погано, бо в колгоспах мало хліба, а треба їхати в зах. [ідні] обл. купувати, а нема за що. На це він відповів, що знає. Це дозволено у зв’язку з тим, що на східних обл. була посуха, отже треба, щоб колгоспників піддержали зах. [ідні] обл., де посуха не завдала таких дошкульних шкод урожаєві. Опісля питав, як нас учили, чи щось зрозуміли з того, що нам говорили, як чуємось на силах, чи зможемо робити цю роботу і т. п. Ми відповіли, що те, що нам говорили, зрозуміле, робота не така важка, лише треба, щоб хтось показав, як її виконувати. При цьому кожен висловив бажання працювати, але щоб спочатку при комусь, щоб підучитись. Він відповів, щоб тим не турбуватись, нас підучать, покажуть і будемо робити. “До того часу ви працювали в колгоспах і мало що знали. Тепер, завдяки рад. [янській] державі, вас підучать, ви багато дечого зрозумієте, станете свідомішими громадянами нашої держави й будете працювати. Якщо будете добре слухати, схочете розуміти, будете мати охоту вчитися – станете кращими людьми в нашій державі й життя ваше буде легше. Не думайте, що я, напр., був іншим чоловіком, як ви. Ні. Я був на селі, походжу так само з родини бідняків як і ви, але я хотів учитись і сьогодні мені живеться краще. Учитись в нашій радянській державі кожен має право. Перед ним відкриті всі двері наукових закладів, лише, щоб цього схотів той, що йому треба вчитись.

Дотепер Вам уже дещо говорили. Однак це мало. Це якби для вступу. Сьогодні ви поїдете в Київ, там вас будуть вчити більше, лише треба, щоб ви були уважні, щоб добре слухали те, що будуть говорити. Спочатку ви станете участковими робітниками МВД, опісля, як схочете, підете на 2-річні курси і станете оперробітниками, а опісля як по ступеньках підете ви[щ]е і життя ваше буде краще. Одне тільки, щоб ви цього хотіли, а в нашій державі всього можна добитися. Раз

людина здібна і має охоту працювати – вона може добитися різних становищ.

Дальше говорив, що в Київ поїде нас не 7 чоловік, але поїдуть і інші люди. Туди поїдуть люди з кожного району Вінницької області, так що нічого сумувати, буде нам весело.

Тепер можна йти у свою кімнату і приготуватися до дороги. Скоро сюди будуть прибувати люди, тоді разом підемо на станцію і поїдемо в Київ. На цьому закінчив і ми почали вставати. Але тут котрийсь з товаришів сказав, що у нас нема грошей на дорогу. Генерал-майор, усміхаючись, відповів, що про це за нас подумали вже раніше. Дорога для нас буде безплатна, харчі на дорогу одержимо, трохи грошей на власні розходи також нам дадуть, так що тут нема чим журитися. Після цього ми відходили, кожен сказавши “до-свідання”. На це він відповідав “нічого, нічого, ми ще тоже будемо бачитесь на станції, ідіть і приготуйтеся”. Сам залишився в кімнаті, сидючи за столом.

Коли ми прийшли у свою кімнату, сюди знову зайшов майор і сказав, щоб виділити з-поміж себе старшого групи, який буде добиватися всього для нас. Ми зараз таки видвигнули Нанієва. Після цього майор сказав уже йому, щоб ішов з ним, то забере хліб для нас на дорогу та до хліба. Обидва вийшли, а за якийсь час Нанієв приніс дві і пів буханки хліба на нас 7 чоловік та дві півкілограмові банки рибної консерви. Після цього склав список нас усіх і подав у касу, щоб видали гроші. Однак зараз йому грошей не видали, бо треба було на списку власноручно підписуватись. Отже ми пішли усі в касу і одержали по 100 карб. на дорогу. Обіцяли видати ще більше. Це тільки на початок.

Одержавши все потрібне на дорогу, ми приготувляли свої пакунки і ждали у свої кімнаті.

За якийсь час прийшов майор, забрав нас і повів на подвір'я. Тут ми стрінули людей з різних районів Вінницької області. Прізвищ їх не пригадую. Можу лише приблизно подати число людей з районів, і то не всіх, бо не пригадую.

Ямпільський район	7 чоловік,
Томашпільський -"-	8 -"-
Могилів-Подільський -"-	10 -"-
Шаргородський -"-	6 -"-
Копайгородський -"-	10 -"-
Жмеринський -"-	12 -"-
Вінницький -"-	15 -"-
Тульчинський -"-	9 -"-

Літинський -"-.....	10-12 -"-
Гайсинський -"-.....	12 -"-
Немирівський -"-.....	10 -"-

Були ще люди з Брацла[в]ського, Лінецького, Хмельницького, Липовецького і інших районів, але числа не пригад[у]ю. В середньому з кожного району було по 10 осіб. Всіх людей з Вінницької області, як виявилось при закупі білетів на станції, було 270 чоловік.

На подвір[']ю нас вистроїли в колону по 4 чоловік й під проводом майора ми відійшли на станцію, яка поміщалася не більше пів кілометра в південно-західному напрямі від УМВД.

На станції кожний старший групи одержав білети на свою групу, після чого всі ждали поїзду.

Поїзд прибув на станцію о 12:23 год., постояв 23 хв. на станції, за цей час увільнили 3 вагони від пасажирів, ми погрузилися туди й поїхали в Київ.

ВИШКІЛ У КИЄВІ.

В Київ ми приїхали на другий день о 9 год. Тут на пероні нас зустрічав цей генерал-майор, що говорив з нами у Вінниці, капітан, 2 лейтенанти. Капітан і лейтенанти сказали, щоб ми построїлися в колону, а як зізліли всі, нас вивели на станцію і сказали, щоб нікуди не розходитись, бо зараз прийдуть машини і поїдемо даліше. Однак заки прибули машини, нам прийшлося ждати 20-30 хв. В кінці прибуло 5 грузових машин, ми погрузилися і поїхали на вулицю Подольську. Тут зупинилися на подвір[']ї, на брамі якого було число 21. Це мабуть номер дому. Тут ми згрузилися і групами по 10-20 чоловік під проводом якихсь військових, але без погонів, відходили у будинок. Йшли довгим коридором, по боках якого були двері до кімнат. Номерів не було. Нас 10 чоловік направили у другу кімнату від входу направо і сказали, що це буде наша кімната. Зараз нам мали видати матраси, а опісля мали привезти ще ліжка. В кімнаті був лише стіл і кілька табуреток. Полишавши свої торби, ми вийшли на подвір[']я й попросили, щоб нам видали матраси. Нам дали їх у складі, який поміщався при цьому ж подвір[']ї. Крім матрасів видали ще по два простирала і коцові. Два простирала на те, щоб одне стелити, а другим вкриватися під коц.

Одержавши це, ми постелилися на підлозі і відпочивали. Перед вечором двох пішло на базар [і] купили дещо їсти, ми поїли й вже була 8 год. Ще трохи посиділи, поговорили й полягали спати.

На другий день нас ніхто не будив. Ми повставали, знову з'їли хто що мав свого, хто не мав, купив на базарі, і чекали розпорядження.

О 10 год. машинами на двір почали привозити соломку. Нам оголосили, щоб іти і набивати матраси.

Для тих матрасів без порядку ми прововтузились з годину часу й ніхто не міг набити, бо видирали соломку один в одного. Аж прийшов якийсь капітан і сказав, щоб набивати по кімнатах, трохи пер[е]толочилося.

Понабивавши матраси, ми постелили їх по порядку на підлозі й ждали. Їли те, що мали або купили на базарі за одержані гроші.

Цього дня ми просиділи мабуть до 3 години. О 3 годині прийшов до нас капітан. Він взяв дві перші кімнати, в т.ч. і нашу, і повів на обід в столову, яка поміщалася на противні[й] стороні вулиці.

На обід давали суп з пшоняною крупою та бараболю, политу сосом, з котлетами. Крім цього, видали по 200 грам хліба. Під час обіду капітан сидів у столовій. Коли всі наїлися, він відвів нас у наші кімнати, а туди на обід повів дві слідуєчі кімнати. Так водив усіх.

Після обіду ми відпочивали. Не робили нічого.

О 6 год. в такий самий спосіб водив на вечерю. При цьому сказав, щоб в подібний спосіб після оголошення ходити сюди харчуватися кожного дня. На вечерю була каша з мілких ячмінних круп і чай.

Після вечері пішли спати.

Тут слід згадати ще про те, що кожного разу, коли з кімнати група куди-небудь в[и]ходила, завжди залишався один дижурити, бо були випадки крадежі.

На третій день після сніданку до нас в кімнату зайшов капітан, який сказав, щоб виходити на подвір[']я, ми вийшли. Так само вийшли інші кімнати. На подвір[']ю нас поділили на три групи. Дві відправили в кімнати, а одну, в т.ч. і наш десяток, капітан повів у "общий зал", тут ми поставали і ждали, бо сказав, що зараз з нами буде хтось говорити. За пару хвилин прийшов якийсь чоловік у військовому без погонів, привітався і почав говорити.

Він говорив, що всі ми колгоспники і робітники, люди трудові, і сюди забрали нас на те, щоб навчити й зробити з нас працівників МВД. Це, що до того часу ви були робітниками й колгоспниками – не важно. Зараз ви можете виконувати й іншу роботу. Як каже народна приказка, "святі горшків не ліплять". Так і ви – навчитесь і будете працювати. Зараз я розкажу вам про ціль вашого приїзду до нас та про те, чого ми вас повинні тут навчити. Ми привезли вас сюди для того, щоб підучити вас політично, роз[']яснити вам стремління нашої держави, а коли ви це зрозумієте, тоді у вас зродиться належна любов до батьківщини, любов до роботи для неї, що сьогодні є найважливіше. Ми привезли вас сюди, щоб дати зрозуміти цілі і завдання нашої партії

і уряду й, коли ви зрозумієте це, тоді будете поважати і любити свою державу, будете з пошаною ставитись до партії та будете виконувати її розпорядження.

Ви приїхали сюди, щоб ми навчили вас працювати в органах МВД. Розуміється, ми цього навчимо вас. Однак, заки зробити те, треба роз[']яснити вам суть цієї науки.

Основна ваша робота у нас – це навчитися працювати в органах МВД. Однак в парі з тим ми будемо старатися підучити вас також політично. Не забувайте, що той, хто не грамотний політично, той сьогодні як сліпець, хоч би де він був, хоч би що робив, нічого не буде бачити, бо він політично сліпий, неграмотний.

Наша радянська держава, яка після побідоносної війни з фашистською Німеччиною виказалась передовою державою світу, вимагає сьогодні від нас усіх надзвичайних зусиль. Вона вимагає від нас, радянських людей, надзвичайної впертості, енергії і послідовної активної праці. На сьогоднішній день в нашій державі – колосальний рух вперед. Наші робітники заводів і фабрик, а також наші славні шахтарі і колгоспники беруть на себе зобов'язання виконувати і перевиконувати високі норми, щоб виконати сталінську п'ятирічку в 4 роки й тим самим добитися переваги над закордонними державами.

Вам, товариші, які приїхали сюди на науку, треба взятися до роботи з повною серйозністю. Ви повинні пам'ятати про те, що вами опікується держава. Вона хоче зробити з вас кращих людей і тому ви остаетесь в довгу [боргу] перед нею. Цей довг [борг] ви вирівняєте своєю активністю в роботі зараз і в будучому, для того закликаю вас під час навчання заключати між собою соцзмагання, щоб добитися кращих результатів у науці і йти рука в руку з нашими передовиками техніки, сільського господарства і науки.

Довго я вас задержувати не буд[у]. Ви зараз підете куди вам укажуть. Одне, що прошу вас – будьте уважні в науці, бо вона відкриє вам очі, зробить у вас любов до всього трудящого людства, вона дасть вам силу, запал енергії та витривалість у вашій майбутній роботі.

На цьому він закінчив. Ми пішли у свої кімнати, думаючи, що заняття на сьогодні закінчилося. Однак, це тільки був початок першого дня.

Через 10–15 хв. у нашу кімнату зайшов капітан і сказав, щоб йти з ним на заняття. Старший групи Нанієв назначив мене джурним, отже я остався в кімнаті, а всі вийшли з капітаном. Я замкнув двері, зробив трохи порядок в кімнаті, опісля ліг на матрац, думаючи, що буде далі. Думалося різне, найбільше – яка буде робота та які можливості прожиття будуть з неї. В таких моментах на думку завжди

приходить жінка з голодними дітьми, їхня доля вдома зараз та в будучому, бо не вірилось, щоб там їм допомогли чим-небудь.

Виклади по політзаняттю.

Політзаняття викладав капітан (прізвища не знаю) і часом заступав його ст. лейтенант (прізвища також не знаю). Вони були у військових мундирах і тому ми зверталися до них тільки по чинах, а ніколи не чули, щоб хтось звертався по прізвищах.

Політзаняття відбувалося у кімнаті номер 5. Спочатку там були тільки таб[у]ретки, й то не вистачало, щоб усі сиділи, отже трохи слухачів стояло, стіл, за столом одно крісло для викладача. На стінах, побілених вапном, були розвішені портрети Сталіна, Молотова, Кагановича, Калініна та великі дві фізичні карти світу (півкулі). Виклади почалися 15.3. і тягнулися до 25.3.[19]47 р. Кожної лекції я вже звичайно не пригадую, але буду старатися передати те, що запам'ятав.

На вступній лекції я сам не був, бо мене назначив старший групи Нанієв дижурним в нашій кімнаті. Передаю те, що говорили хлопці, коли повернулися з викладів.

Найперш говорив, що треба бути політично грамотним, бо без знання політики, без знання того, що робиться в краю і закордоном не можна вести правильно роботи. Треба постійно прочитувати сторінку за сторінкою нашу радянську пресу, треба інтересуватися внутрішнім і зовнішнім політичним життям країни. Говорив, що до тепер ми були по селах, працювали по колгоспах, радгоспах і фабриках й у зв'язку з тим, напевно, мало цікавилися політичним життям, для того нас ознакомлюють з політикою тут.

Дальше говорив про післявоєнне досягнення радянської держави – про хід виконання 4 сталінської п'ятирічки, про те, що планування – це найкращий метод для успішного розвитку народного господарства та індустрії, причому наводив різні приклади виконання і перевиконання плану шахтарів, працівників фабрик та колгоспників.

Розповідаючи це, курсанти не сприймали викладу як наукового матеріалу, а висловлювали різні дотепи, критикували і найбільше сміялися з досягнення колгоспного ладу.

Відносини дрібних закордонних держав до ССРСР.

Чехословаччина і ССРСР: Чехословацький народ, як і радянський народ, завжди старався і старається жити з миролюбними народами в добрих відносинах. Однак в історії бувають випадки, де волею,

хотінням народу не керує цей же народ, а кучка людей, яким недорогої інтереси народу й тому вони ведуть політику, вигідну тільки для їх класу. Так було й в Чехословаччині до визволення їх радянськими військами. З моментом визволення, Чехословаччина стала на шлях правильної демократії. Комуністична партія Чехословаччини, яка після визволення почала набирати великий розмахів роботи, добивається сьогодні все нових успіхів. Кращі люди в державі ведуть енергійну роботу, змагаючи до демократизації свого народу. ССРСР, який розуміє те, що значить боротися зі силами реакції, підтримує і допомагає чеському народові, заключає з ним різні договори, як торговельний, культурний і інші. І можна бути певним, що чеський народ в майбутньому буде йти нога в ногу з радянським народом, розуміючи, що спільна сила – це велика, могутня, незнищима сила.

Болгарія і ССРСР: Колись в Болгарії панували сили реакції, а простий народ, робітники і селянство жили в жахливих умовах. Вони не мали змоги вчитися, не мали права користати з продуктів своєї праці, бо все було в руках банкірів, фабрикантів та великих землевласників. Про політичне життя можна сказати, що вони взагалі не мали жодних прав. Там не було свободи слова, свободи преси, партійної приналежності. Під час великої Вітчизняної війни Болгарію, як і Чехословаччину, визволила радянська армія і з того часу болгарський народ став вільним. Болгарська демократична комуністична партія, яка до того часу була поза законом і не мала жодних політичних прав, а працювала нелегально, з великою енергією взялася до розбудови демократичного життя та ліквідації реакції. Сьогодні болгарський народ йде в парі зі своїми сусідами, разом з великим радянським народом, до завершення найсправедливішої демократизації своєї країни – до народної демократизації. Нова Болгарська республіка заключила з нами договори й напевно буде завжди йти з нами в одних рядах.

Польща, Румунія, Мадярщина, і Югославія та ССРСР: Колись в цих державах панували пани й експлуатували робітників та селянство. І хоч як вони боролися проти капіталістичного ладу, зорганізовані в комуністичні партії, сили капіталізму до війни там були ще так сильні, що їм не було змоги що-небудь добитися. Однак інтереси трудящих – священна робота. Хто бореться за інтереси трудящих мас, той напевно переможе. Так сталося в цих державах. Ці народи при піддержці славного радянського народу, радянської армії розпочали визвольну боротьбу з фашистами й сьогодні там перемогла демократія. Ці народи вибирають до керування державою людей, які здібні керувати нею, та людей, які обстоюють інтереси трудящих мас. Сьогодні тру-

дящі цих держав мають право на таємне, й демократичне голосування, мають право на свободу вислову на п[у]блічних зібраннях, в них є свобода преси, вони мають право на науку на працю й т.д. Ці держави при підтримці ССРСР розбудовують у себе сільське господарство і індустрію, промисловість. Вони заключили з нами торговельні договори та договори про взаємну допомогу й йдуть нога в ногу з ССРСР, відбиваючи всі напади реакції та імперіалістичних хижаків.

Фінляндія і ССРСР: Колись у Фінляндії панували сили реакції, яким не були важні інтереси трудящих та добро держави. Вони старалися тільки якнайбільше нажити добра для себе і у зв'язку з тим, розуміючи, що ССРСР обстоює інтереси простих людей, старалися відірвати, відокремити Фінляндію від ССРСР, а завжди шукали собі союзників у західних капіталістичних державах. Тому то ССРСР був змушений навіть воювати з Фінляндією. Лише у період вітчизняної війни Фінляндія переборола в себе сили реакції і переключилася на рейки демократичного життя. Сьогодні фінляндський народ знає, що союз з такою державою як ССРСР – це велика запорука майбутнього, і тому всяко старається скріпити зв'язки своєї незалежної держави з ССРСР. Сьогодні в Фінляндії панує демократія. Фінляндський народ, який своєю кров'ю завоював собі права на політичне життя, ніколи не допустить до того, щоб в державі знову узяти верх реакціонери, і в тій цілі буде старатися піддержувати добрі відносини з ССРСР.

Греція і ССРСР: Н[а]певно багато з вас знає про те, що Греція – це одна з найстаріших держав світу. Греція довгий період часу жила самостійним державним і політичним життям та тішилася світовим авторитетом. Однак зі зростом могутності Англії і Америки, сила і світове значення Греції почали підупадати. Англо-американські імперіалісти, розуміючи вигідне географічне положення Греції, почали всіма силами добиватися того, щоб підкорити її політично, довго змагався грецький народ, але остаточно знайшлися запродавці з-посеред самого грецького народу, які стратили всяке почуття національної гордості і пішли на шлях цілковитого вислужництва закордонним імперіалістам. Лише трудящі Греції не погодилися з тим. Вони, зорганізовані у свої демократичні партії, розпочали нерівну жорстоку боротьбу й змагають сьогодні до повалення реакційного уряду та до встановлення у своїй країні демократичного порядку. Радянський Союз, якому дорогі інтереси всіх трудящих, співчуває грецькому народові, і його представництва в міжнародних організаціях добиваються того, щоб грецький народ став самостійним, щоб був він господарем у своїй державі сам, а не вислужницькі сили реакції та чужі імперіалізми.

Жовтнева революція і після-революційний період СРСР.

(Лекція 16.3. Спочатку, як тільки прийшов капітан на лекцію, приніс зі собою газету “Правду” і сказав, що прочитає нам дещо з газети, щоб ознакомити нас з життям Радянського Союзу. Читав статті з другої і третьої сторінки. Там писалося про досягнення робітників на шахтах, про досягнення на заходах, в колгоспах і т.п. Писалось про зобов’язання, які взяли на себе робітники й колгоспники, про заключення соц. змагань і т. д. Все, що капітан читав пояснював, доповнював, але робив це так мляво, не захоплюючи, що хотілося спати. І взагалі на його викладах хлопці дуже н[у]дилися, не вмів зацікавити тим, що розповідав чи читав. На читання газети прийшло около 40 хв.). Опісля говорив:

– Щоб ви краще зрозуміли, що значать ті сьогоднішні досягнення нашої держави, я зараз розкажу вам дещо з історії СРСР, а особливо про створення СРСР, тобто про велику Жовтневу революцію.

В 1914 р. Росія почала війну з тодішньою Німеччиною [і] т.зв. Австрією. Війни ніхто не хотів, бо це була війна не визвольна, а така, що одні імперіалісти кидали трудящих на таких самих своїх братів по другому боці фронту, а другі імперіалісти, обстоюючи свої власні інтереси, кидали мільйони на фронті і примушували вести братовбивчу війну. Отже, як бачите, війна була братовбивча – трудящі однієї країни вбивали трудящих інших країн і навпаки, а все для добра капіталістів.

Ленін, який ще до тої війни, зорганізував сильну комуністичну партію в Росії і вів підпільну боротьбу з царатом, зрозумів це як ніхто інший і почав приготівляти трудящих Росії до революції. Він вертається в Росію з еміграції, скликає таких найвидатніших революційних діячів як Сталін, Дзерж[и]нський, Орджонікідзе, Петровський і інші та особисто кер[у]є підготовкою до перевороту. Він організує трудящих у тилу, опісля – трудящих солдатів на фронті і починає боротьбу з царатом. Почалась революція в Петербурзі, сьогоднішньому Ленінграді. Царя скоро вдалося скинути, бо проти нього був весь народ. Однак трудящі не добилися вповні своїх прав. Владу захопила буржуазія, створивши т.зв. Тимчасовий уряд в Петербурзі, й стала правити по-своєму. Тоді Ленін зі своїми дорадниками підготівляє ще один переворот, в якому владу повинні захопити трудящі. Такий переворот відбувся в місяці жовтні 1917 р., де владу цілковито захопили трудящі, створивши Владу Рад. Це ми і називаємо великою Жовтневою революцією.

Буржуазія була відсунена від керування державою, але вона була ще сильна і готувалася до боротьби з більшовиками, які були при

владі. Крім цього, ще велася війна з Німеччиною. Треба було бути надзвичайно чулим, щоб все це упорядкувати, а це зробив Ленін. Він заключив перемир[']я з Німеччиною/Австрією, яка також була розбурхана різними революціями, і почав творити ЧА, щоб повести її на внутрішніх ворогів – буржуазію. В цьому велика заслуга також тов. Сталіна – великого організатора та стратега. Під його проводом ЧА розбила буржуазні армії Денікіна, Колчака, Врангеля, Петлюри, Махна і ряду інших дрібних ватажків, закріпила за трудящими завоювання Жовтневої революції і почала очищувати країну від контрреволюції. Так протягнулося до 1921 р. В цьому році всі ці банди були розбиті і повністю ліквідовані.

Молода радянська держава, знищена війною зі зовнішніми та внутрішніми ворогами, мусіла приступити до цілковитої перебудови в усіх галузях економічного життя. В першу чергу треба було приступити до організації сільського господарства, бо хліб, як сказав Ленін, вирішає життя і долю держави. Почалася організація колективного господарства. Однак люди ще тоді не зрозуміли доцільності такої системи економічного життя і почали оп[и]ратися, що приносило молодій державі шкоду й могло допровадити до провалу більшовицького уряду. Тоді партія, яка стає керівником всякого життя в державі, допустила т.з. НЕП.

Цей період розвитку радянської держави характерний тим, що тоді можна було мати фабрикантам у власності фабрики, дозволялася приватна власність в сільському господарстві – словом, цей період був подібний цілком до капіталістичного ладу, з тією лише різницею, що державою керувала Влада Рад. Це було створено на те, щоб буржуазія відбудувала промисловість і індустрію, куркулі, щоб відбудували сільське господарство, бо молода рад.[янська] держава, виснажена до того війнами з внутрішніми ворогами, не мала змоги робити це власними силами. В такий спосіб вдалося пустити в рух фабрики і заводи, трохи відбудувати сільське госп.[одарство] та шахтарство.

Розвиток СССР до 1930 року.

Коли вже у наслідок існування непу були пущені в рух фабрики і розбудоване трохи сільське господарство, уряд рішив зліквідувати приватну власність фабрикантів та розпочав ліквідацію куркульства в сільському господарстві. Фабрики й заводи перейшли в розпорядження робітничого класу, був введений 8 годинний робочий день і почалася розбудова індустрії, в першу чергу легкої. З-за кордону

почали спроваджувати виробничі станки, будувати нові фабрики для виробництва сільсько-господарських машин, комбайнів, тракторів і т.д. В тій цілі в 1929 р. уряд, під керівництвом Сталіна створив п'ятирічний план – т.зв. першу сталінську п'ятирічку.

Розвиток ССРСР від 1930 по 1940 рр.

Перша сталінська, п'ятирічка поставила перед собою завдання:

- а) Підвищити розбудову легкої промисловості,
- б) Дрібні сільські господарства перетворити на великі колективні господарства,
- в) Започаткувати важку промисловість.

Ці завдання п'ятирічка передбачали виконати в 5 років. Після плану в першу чергу приступлено до реорганізації сільського господарства. Приватну власність, особливо великих землевласників, т.зв. куркулів, було зліквідовано і тих, що не хотіли підпорядкуватися розпорядженням держави, вивезен[о] на Сибір, позасил[а]но в конц.[ентраційні] лагери на “Исправительные работы” й зорганізовано колгоспне господарство, яке в усьому перевищало дрібне індивідуальне господарство. Правда, було багато недомагань в цій ділянці роботи, але це треба пояснити тим, що народ ще як слід не зрозумів був того, що колективне господарство – це найкраща розв'язка економічного питання взагалі, а, крім цього, серед народу були нарочні шкідники, які підривали правильну організацію колективного господарства й тому то в 1932/33 рр. в нашій державі повстав великий голод. Щоб краще зрозуміти це, вистачить навести такий факт, що мав місце в м. Одесі. Працівники заготзерно поставились до роботи несерйозно й у висліді прийняття сирого та мокрого збіжжя, а до того зсипка його під голим небом на землі, причинилося до того, що тисячі тонн збіжжя спарились і його треба було вивезти ешелонами у море. Не слід забувати, що тут поважну роль відіграла та обставина, що наші працівники ще тоді не мали відповідної практичної підготовки, а це також мало величезний вплив на хід подій в цьому напрямі.

Ясно, що для правильного ведення господарства у великих колективах були необхідні відповідні сільсько-господарські машини. Це передбачив п'ятирічний план і впарі з реорганізацією сільського господарства посилено почав натискати на виробництво сільсько-господарських машин. Наші заводи почали випускати сівалки, косарки, плуги – весь сільсько-господарськи[й] інвентар кращої якості, щоб було легше працювати в колгоспах. Колгоспні села регулярно

одержували всі ці машини й використовували їх при обробці землі, підвищуючи продуктивність праці колгоспників. Тут не можна не відмітити тієї обставини, що радянський народ правильно зрозумів заклик партії і уряду, з посвятою взявся до вип[о]внення поста[вл]ених перед ним завдань і добився належних успіхів. Вам, як будучим державним працівникам, треба знати те й у будучому ставитись до роботи так, як цього вимагатиме від вас партія і уряд, а їх плани, їх політика – правильні, б[у]дьте певні.

Коли були виповнені завдання першої п'ятирічки – говорив дальше капітан – партія і уряд підготували другу п'ятирічку. Завданням другої п'ятирічки було:

а) дальший розвиток сільського господарства,

б) посилення виробництва легкої промисловості і розбудова її до належної висоти,

в) розбудова важкої промисловості.

Як я вам вже сказав раніше, відбудова сільського господарства та легкої промисловості була вже налагоджена і її у[д]альшому треба було лише удосконалювати. Проте ми були надзвичайно відсталі в організації важкої промисловості. Треба було побудувати заводи, які випускали б для колгоспів різні важкі машини, як трактори, грузові автомашини, комбайни і т. п. Без цього не можна було поставити на відповідний рівень сільське господарство. Крім цього, треба було посилити обороноздатність нашої країни, яка знаходилася тоді в оточенні капіталістичних держав. Тому-то друга п'ятирічка поставила перед радянським народом завдання – всі сили спрямувати на розбудову важкої промисловості. Наші інженери опрацьовували плани, а наші славні робітники в скорому часі побудували такі великі заводи, як: Челябінський тракторний завод, Сталінградський тракторний завод, який при переключенні може виробляти також танки, Харківський автомобільний завод, завод, який виробляє літаки (місця не сказав), а також в часі другої п'ятирічки повстала така гігантна будівля, як наш славний Дніпрогес.

Маючи такі заводи, ми могли вже правильно зростати в силу в усіх напрямках.

(На цьому виклад був перерваний до слідуючого дня. Прибувши на заняття другого дня, капітан спитав, чи ми пам'ятаємо те, що він говорив на попередніх лекціях. Ми відповіли, що дещо пам'ятаємо, але не все. Він тоді сказав, що треба знати. “Хоч це не є основна ваша робота, але вам це треба знати для того, щоб ви знали де ви вирости і серед яких обставин, щоб ви зрозуміли вагу і відповідальність вашої роботи, щоб ви пізнали, серед яких труднощів зростала і міцніла на-

ша країна, щоб ви полюбили її і знали для кого будете працювати в будучому. А зараз ми будемо продовжати далі”).

Він сів на крісло за столом і почав розповідати, а ми слухали.

– Сьогодні я розкажу вам про саму основу – третю сталінську п’ятирічку. Завданням третьої п’ятирічки було:

а) доповнити недомагання першої [і] другої п’ятирічок в області сільського господарства, промисловості та легкої індустрії,

б) розбудувати основну важку промисловість, поставивши її на належну висоту.

Почалася енергійна робота. Виконувалися і перевиконувалися назначені норми. Однак нам цієї третьої п’ятирічки не вдалося закінчити, бо віроломна Німеччина нав’язала нам війну – 1941 р.

Третю п’ятирічку ми ще інакше називаємо “тяжкою п’ятирічкою”. Чому ми її так називаємо? Тому, що в період тієї п’ятирічки, тобто в період війни, нам приходилося поконувати надзвичайні труднощі. Ми були змушені евакуювати наші заводи, тобто станки, [д]алеко на схід, укріпляти їх при [н]есприятливих умовах і пускати в хід, бо треба було давати продукції для фронту. Така доля стрінула нашу третю рішач[у] п’ятирічку, до закінчення якої оставалося уже небагато часу. В цій п’ятирічці було заплановано удосконалити те, що будували до нашого часу, розбудувати основну важку промисловість, добудувати достатню кількість потужних заводів і конвеєрів, на яких наша робота могла б вестися без особливих зусиль, при допомозі електричного струму. Однак все це розгромила війна й сьогодні ми мусимо настановляти нові п’ятирічки зі завданням піднести народне сільське господарство до передвоєнного рівня.

(На цьому лекція закінчилася. Слідуючого дня ми знову прийшли на заняття як звичайно, але до нас довго ніхто не приходив. По 20–30 хв. ми вийшли на коридор і курили. Під час цього біля нас переходив ст. лейтенант, який пішов на коридор, де поміщався наш клас. Вертаючись, він приступив до нас і спитав, з якої ми кімнати. Ми відповіли, що займаємось у 5 кімнаті. Тоді він сказав, щоб іти з ним, бо будемо займатися. Коли вже все успокоїлося, ст. лейтенант спитав, що нам розказати, що нас цікавить. Ми відповіли, щоб він розповів нам про війну між СРСР і Японією – 1936 р. Він з охотою погодився і почав розказувати):

– Японські війська часто нападали на радянську територію, грабили людей і т.п. Перед війною 1936 р. я був саме на Далекому Сході і служив саме в одному з пограничних відділів нашої охорони. Це було в місяці вересні. Одного дня нас підняли по тривозі. Ніхто не знав, що таке. Всі зайняли оборонні становища і ждали дальших

наказів, а їх нема. Так ми ждали дві години. За дві години до нас прибули підкріплення, однак й даліше ніхто не знав, що робиться. Через 40 хв. після прибуття підкріплення подають команду, щоб приготувитися до бою з японцями. Всі були спокійні, холоднокровні, мабуть ще не вірили, що такі буде бій, аж тут дивимось – лізуть на нас як мурахи. Якісь такі страшні, червоношкірі. Серце так і заколотилось. Нас же тільки взвод і ми всі знали, що більше нема нікого. В цей момент чуємо команду: “Не розгублятися, до нас іде підкріплення. Полеві війська.” Ми трохи успокоїлись і ждемо. Вони вже й близько, кричать, вже й можна відкривати по них вогонь, а команди нема. Аж, як підпустимо ми їх на 150–200, а то й менше метрів, як відкриємо вогонь з кулеметів, застосовуючи перехресний метод, так вони падають, як мухи, а лізти до нас не перестають. Все нові набираються. Вже й вода в кулеметах закипіла, вже цівки стали червоні в крісах, а вони не спиняються. Остаточно ми якось їх таки припинили і якраз в той момент до нас наспіла допомога – полева частина. Тоді ми знову почали їх підчищати. Опісля нам подали команду відступати на укріплені р[у]-бежі, де в “точках” вже сиділи інші частини. Відступати прийшлося по поверхні, отже не дивно, що ми тут понюхали вже артилерійного диму. Японці хотіли зайняти Далекий Схід. Вони думали, що наші частини далеко і їм це легко вдасться зробити. Японія вже давно снувала свої плани про завоювання цієї частини ССРСР і оце почала. Однак дорого прийшлося і нічого не дісталось. Ми розбили їх на озері Хасан, тепер ще добили разом з Англією і Америкою, так що вона вже ніколи не буде простягати рук по чуже.

(На цьому закінчив розповідь про радянсько-японську війну, опісля трохи пожартував з нами, і тоді спитав, чи подобалася нам ця тема. Ми відповіли, що подобалася і просили, щоб він завжди приходив до нас на політзаняття. Він засміявся і погодився. На цьому ми закінчили урок і пішли на обід. На другий день знов викладав цей ст. лейт[е]нант. Прийшовши в кімнату, спитав, чи довго ждемо на нього, ми відповіли, як було, він ще кинув щось веселе, всі засміялися і тоді спитав, що нас цікавить, то він розкаже. Ми попросили, щоб розказав нам про те, як в[е]деться війна в Китаю. Він погодився і став розказувати).

– Зараз в Китаю ведеться т.зв. внутрішня війна. Сьогодні там воюють між собою два табори – реакційний гомінданівський уряд, який піддержує Америка, і демократичні партії Китаю. Зараз там вже зорганізована подібна до нашої ЧА Китайська демократична армія, яка носить п’ятикутну зірку та бореться з капіталістичним ладом і закордонним імперіалізмом. Це значить, що бідні люди – пролетарі і

селянство визволяються з-під ярма багачів, подібно як ми визволялися у період Жовтневої революції. Тому, що це армія миролюбна, яка визволяє бідняків з-під ярма багачів, ми цій армії допомагаємо. СРСР допомагає цій армії озброєнням, продуктами та частинно обмундируванням. Живою силою ми їм ще не допомагаємо, хоч і говорять, що там є радянські війська, але це неправда. Ми в внутрішні справи чужих народів не мішаємося. Інша справа давати матеріальну піддержку, однак це ніяк не є втручанням в внутрішні справи, як це роблять імперіалісти Америки і Англії. Наші війська стоять на границі Китаю, але в їх боротьбу не вмішуються.

Тут хтось зі слухачів сказав, що подають точні дані про те, що там є наші війська. Він відповів:

– Військ нема. Є лише командири, які вчать китайців воювати, а головно вчать керувати в штабах. Армією і боями керують самі китайські старшини. Це нічого не значить, що в Китаї є наші старшини, так буває дуже часто. Напр., у Військових Академіях у Москві і зараз вчать китайські командири, але чи це значить, що китайці умішуються у наші внутрішні справи? Ні. Це така наша допомога китайцям. Ми їх тільки вчимо воювати. Наші командири, хоч перебувають в Китаю, але командування на себе не перебирають, а армії там нема. Розказувати і вчити – це не великий гріх, та не є допомога у війні, а друж[е]ська допомога. Для кращого розуміння я наведу вам такий приклад: вас двох б'ється. Я підхожу до одного з вас і кажу: ти не так б'єш, ти бий його отак. Хіба я тут кому допомагаю? Ні. Я тільки йому розказую, як бити, повчаю його, а він сам його вдарить. Звичайно я допомагаю йому, але це не є фізична допомога і така допомога називається не воєнною допомогою, коли будемо говорити це у відношенні до Китаю, а друж[е]ська, миролюбна допомога, допомога добрими відносинами. Тепер зрозуміли нашу допомогу Китаєві? Говоріть, не стидайтеся.

Однак на цю тему більше ніхто нічого не говори[в], а хтось спитав, чого воювала з Китаєм Японія. Ст. лейт[е]нант відповів:

– Японія з Китаєм воювала тому, що хотіли підкорити Китай під своє панування і зробити його колонією. Японія розположена на островах, країна бідна, без підземних природніх багатств. Вона не має куди розростатися і не має з чого жити. А Китай – це країна, яка нараховує 400 мільйонів населення, має величезний п[р]остір, розпоряджає величезними природніми багатствами, отже для Японії це був лакомий кусок. Вона думала, що Китай, як країна некультурна, незорганіз[о]вана і ї[й] вдаст[ь]я скоро осягнути перемогу та завести там свої порядки. Однак вийшло навпаки. Як-то кажуть, хто

гонить за двома зайцями, той і одного не зловить. Хотіла завоювати і Далекий Схід, і Китай, а тут втяли їй хвоста при самому хребті, так, що з життя свого не рада сьогодні. Але “котюзі по заслугі”.

Сьогодні Японія розбита. Вона капітулювала перед силами демократії і тепер їй треба довго підводитися, поки ві[д]чухається від завданих ран, разом з її союзницею Німеччиною.

Пояснивши це, ст. лейт[е]нант спитав, хто має які запитання ще. Ніхто нічого не питав. Лише хтось попросив, щоб розказав ще про війну в Іспанії. Він подумав щось, опісля подивився на годинник і сказав, що на цю тему будемо говорити на другий раз, бо до обіду осталося лише 20 хв., отже вийдемо, покуримо, приготуємось до обіду, щоб з апетитом з'їсти, опісля віддихнути, щоб сало зав'язалося. Всі засміялися і погодилися з його пропозицією.

На другий день всі ждали ст. лейтенанта, але замість нього в кімнату прийшов капітан. Він привітався, сів за стіл і ждав. В кімнаті гуло. Щось говорили між собою курсанти. Капітан ждав і не говорив нічого. Читав газету, яку приніс зі собою в руці. В кінці всі затихли і тоді він, піднявшись з газетою в руці, почав говорити про те, що ми не знаємо дисципліни, що ми, як малі діти, яких треба успокоювати, що повинні бути вже поважні, а то треба 10–15 хв. часу на те, щоб ми наговорилися, хоч і так маємо досить часу на те поза уроками. Всі мовчали. Тоді він знову сів за стіл, і, розложивши газету, сказав, що є указ уряду та комуністичної партії більшовиків в справі допомоги колгоспам посівним матеріалом, щоб колгоспники мали чим засіяти колгоспні поля, також держава виділяє колгоспникам збіжжя на прохарчування. Газети не читав, лише розказував. Вона лежала на столі.

– Як вам відомо, деякі колгоспи вже й одержали таку допомогу. Старі колгоспники, інваліди Вітчизняної війни одержали допомогу в першу чергу. Після них одержали допомогу колгоспниці – вдови та сироти, чоловіки і батьки яких погинули на фронтах під час війни. Допомога призначена також багатосімейним, які крайньо зубожіли.

Як бачите, в нас не так, як в капіталістичних країнах – [де] ніхто не дбає про трудовий народ. Наш уряд і комуністична партія, зрозумівши, що в 1946 р. через посуху був недорід, рішили допомогти трудящим, щоб вони мали чим сіяти, що їсти й у висліді що збирати в 1947р.

На цей указ відгукнулися всі трудящі нашої країни. Вони з щирого серця шлють подяку керівництву державою і партії і в свою чергу беруть на себе зобов'язання – виконати свої завдання-норми в півтора до два рази. Робітники фабрик і заводів, працівники шахт, передові колгоспники зрозуміли піклування про трудящий народ уряду і пар-

тії і не залишаються в боргу перед ними, взяли на себе високі зобов'язання.

До обіду ще залишилося досить часу, отже ми поговоримо ще дещо на тему:

Відносини між США а СССР.

Під час війни Америка була заключила з нами союз про взаємну допомогу. Спочатку вона помагала нам машинами, озброєнням, продуктами та обмундируванням, опісля відкрила другий фронт на заході, що у великій мірі причинилося до розгрому гітлерівської Німеччини, яка була змушена зняти зі східного фронту декілька дивізій до боротьби з англо-американцями, що улегшило боротьбу ЧА. Це передбачали наш уряд і партія, бо вони знали, що Америка не схоче остатися посоромленою, будь-то без неї сталася перемога і хоч би прикінці війни візьме активну участь у боротьбі з Німеччиною. Так і сталося.

Сьогодні в Америці знайшлися знову такі люди, які хочуть нової війни. Вони підготовляють до війни з СССР Англію і Туреччину та ряд інших держав, нахабно хваляться своїми атомними бомбами. Наш міністр закордонних справ Молотов дав їм відповідь, що атомною енергією в нас володіють на заводах, фабриках, за її поміччю пускають в рух станки. Як сказав Молотов, “створити і пустити в рух станки заводів при помочі атомів – це і є фактом, що робота над атомною енергією доведена до кінця”. Крім того, Молотов сказав, що мало того, щоб мати атомну бомбу, треба ще знати як від неї захищатися. Отже, як видно з його слів, – в СССР є вже не тільки атомні бомби, а є і способи захищатися від атомних бомб. Сьогодні СССР Америки не боїться. Про це повинні знати ви, бо ті, що кричать про війну, знають про це вже давно, і тому вони тільки кричать.

[С]лід згадати, що на різних конференціях радянські делегати ніколи не можуть погодитись з делегатом Америки. Це тому, що СССР у своїй політиці йде по правильному шляху. Ми не хочемо війни, не хочемо проливати людську кров, але ми і не побоїмося погроз та залякувань американських імперіалістів. Коли треба буде, то ми “любую минуту” виступи[м]о в обор[о]ні своїх прав та дамо відчуті вогоргові свою силу, свою найновішу техніку.

Мусимо кінчати, бо пора на обід. Завтра ст. л-т доповість вам решту. Його й спитаєте, коли комусь щось буде неясне. Можна йти на обід.

На другий день до нас прийшов ст. л-т, як звичайно зі спізненням на 20 хв. Прийшов в кімнату, відразу почав жартувати та “загинати”

різні “фіндиклюшки”, як сам це називав. Говорив різні “віци” з побу- [т]ового життя, головно селянського та солдатського. Наказавши нам “7 верств до небес” та “три[ ]мішки гречаної полови”, як це він називав, сказав: “Ну ладно. На сьогодні вистарчить цієї теми. Відкладемо на завтра, а зараз візьмемось до чогось другого.

Я обіцяв вам на останній моїй лекції розповісти про війну в Іспанії. Думаю, що ви про цю війну знаєте не менше як я, але раз таке ваше бажання, то я вам розкажу.

Революція в Іспанії почалася в 1933 р. і протягнулася 5 років. Тоді повстали трудящі Іспанії проти свого диктатора Франко та кліки капіталістів, які держали руку з Франко. Вони боролися за те, щоб мати право висловлювати свої думки, голосувати на того, хто обстоює їхні інтереси, щоб мати право на працю, щоб підвищилась їхні зарплата, щоб робочий день числив 8 год. і т. п. Всього цього відмовив трудящим Франко, який, маючи в розпорядженні армію та поліцію страшно знущався над робочими. Робочі не стерпіли цих знущань і повстали проти нього. Вони, будували барикади на вулицях міста, творили повстанчі загони, опісля створили армію і почали воювати.

СССР допомагав трудящим іспанцям. Наші льотчики завозили їм продукти, одяг, а звідтам забирали ранених та бідних сиріт. Тут одних лічили наші лікарі, а других виховували у дитбудинках. Сьогодні ви можете зустріти в нас молодих іспанців, які вирости, вивчилися і зараз працюють по радянських заводах, фабриках та різних установах. Іспанські трудящі тоді не могли вибороти собі права на політичне життя і перемогли капіталісти. Однак їхня робота буде записана золотими буквами в історії боротьби пролетаріату. До того часу ще ніхто в світі не боровся так завзято і настойчиво, як боролися іспанські трудящі. Там горстка повсталих покривджених робітників воювала так довго проти державної армії, яка ніяк не могла дати ради іспанським революціонерам. Сьогодні в тій частині країни панує Франція.[”]

На цьому ст. л-т закінчив цю тому і розпустив нас на обід. На другий день він викладав знову. Була тема:

Перша післявоєнна п’ятирічка.

Завданням цієї п’ятирічки є – добитися передвоєнного рівня в сільському господарстві, промисловості та індустрії. Як вам відомо, наша держава за період війни дуже потерпіла від окупації. Тому-то комуністична партія і уряд встановили, щоб доложити всіх сил і під-

няти народне господарство до такого рівня, як воно стояло до війни і в тій цілі було оголошено п'ятирічний план.

В першу чергу партія і уряд постановили підкріпити наше колгоспне селянство, самі колгоспи та дати їм змогу стати хоч у 50% у відношенні до передвоєнного рівня. В тій цілі держава видала постанови про допомогу потерпілим колгоспам збіжжям та сільськогосподарськими машинами.

В слід за піднесення колгоспного життя рішенням постановлено відбудувати легку промисловість, щоб забезпечити колгоспи та колгоспників сільськогосподарським знаряддям та тягловою технікою, а колгоспників продуктами та товарами широкого вжитку. Після такої допомоги наші колгоспні села будуть поступово дороблятися.

Завданням першої післявоєнної сталінської п'ятирічки є відбудувати на бувшій окупованій частині території ССРСР промисловість, відбудувати знищені фабрики і заводи, поставити на належний рівень шахтарство. Такі завдання п'ятирічки.

На постанови уряду і партії відгукнулися всі передові радянські люди. Вини взяли на себе високі зобов'язання і ці зобов'язання виконують з великими успіхами.

На цьому лекція закінчилася. На другий день знову викладав ст. л-т. Він спочатку спитав, хто має які запитання, а коли ніхто не давав, він розпочав гутірку на загальні теми. Говорилося про різне. Про колгоспне життя, про державну роботу, про роботу в органах МВД, а також про кавалерські справи. Так пройшло з годину часу. По годині часу в кімнату зайшов капітан, який мав у нас політзаняття, і майор, який викладав, як вести роботу в органах МВД. Майор спитав, як засвоїли ми пройдений матеріал. Ст. л-т відповів, що добре. Тоді капітан спитав, чому не докінчує ст. л-т розпочатої ним попереднього дня теми. Ми відповіли, що вже докінчив. Тоді майор спитав, як зрозуміли те, що вчили.

Ст. л-т відповів:

– Вони люди зі сіл, ніколи про це не чули й мало розбираються. Однак, як схочуть, то підучаться.

Опісля майор ще спитав, чи не було переривів у навчанні. Ми відповіли, що не було. Тоді майор сказав, що нам тут розказали тільки дещо. В будучому, як схочемо, то навчимося більше. Це буде залежати від нас самих.

Щось поговорив тихо з капітаном і оба вийшли з кімнати. Ми також зараз розійшлися, бо виклади були вже закінчені. До обіду ще було з 30 хв., отже ми пішли ще у свою кімнату.

Виклади по веденні роботи в органах МВД.

Виклади провадилися в кімнаті номер 7. Величина кімнати 8x12 м. На переді стояв стіл, біля стола стояла шафа, а за столом крісло. Перед столом стояли таб[у]ретки і лавки. По одній стороні було 4 вікна, які виходили на південний захід. На стінах висіли портрети Сталіна, Леніна, Хрущова і Молотова.

Кімната була побілена вапном і то як видно перед нашим прибуттям, бо на підлозі були ще сліди вапна. Викладав майор. Характерне в його викладах було те, що до свого предмету він умів прив'язати слухачів. Як тільки приходив на лекцію, ніколи відразу не брався до конкретного матеріалу, а завжди старався, СТАРАВСЯ чимось захопити, розворушити, розсмішити слухачів. В тій цілі розповідав різні чи то правдиві, чи видумані історії про себе, чи когось і то обов'язково в такій формі, що слухачі мусіли розсміятися. Найбільше розповідав про те, як він був парубком та ніде не мав щастя у коханні, бо дуже соромився жінок. Розповідаючи такі історії про себе, він майже завжди запитував, яке ми мали щастя в цьому випадку. Ясно, що, бачачи таку щирість і безцеремонність, ми також не дуже "стіснялися" й часто розповідали різні історії про себе. Для прикладу наведу один з таких "віців". Майор розповідав: "Це було в той час, коли я поступив на роботу в МВД в Немешаєві біля Києва і якраз мав дижурство. В цей день я познакомився на вулиці з гарною дівчиною. Вона сказала мені, щоб був увечері в буфеті, причому попередила, що як обманю, то більше й стрічатися не схоче. А тут дижурство. Я призадумався, що зробити. І видумав. Сказав своєму начальникові, що захворів і хочу піти в поліклініку. Він мене звільнив з дижурства і я пішов, але не в поліклініку, а прямо в буфет. Там стрінувся зі своєю знакомою, яка при зустрічі спитала, як я прийшов, коли в мене сьогодні дижурство. Я відповів, що звільнився. Після цього запропонував зайти у буфет. Вона не відмовилася і ми зайшли. В буфеті я сказав, щоб нам дали по 200 грам горілки та по стакану пива, ми випили, закусили, і тоді я запропонував ї[й] піти зі мною в парк. Вона з охотою погодилася пройтися по свіжому повітрі і ми пішли. Там, як то звичайно в таких випадках, я почав добиватися свого. Вона не відказувалась і ми скоро договорилися. Тільки я почав братись за діло, а вона каже: "А ваш начальник каже, що не можна." Я оглянувся і... бачу, мій начальник стоїть і дивиться. Мабуть слідив мене. Я як зірвуся, як піду, аж у дижурці опинився. І лише тут помітив, що у мене штани не защеПЛені. Так через ціле місто пролетів і з сорому не спам'ятався, щоб застєбнути. Такий-то я мав випадок. Отже, хлопці, уважайте, щоб

котромусь не повторилася така історія та щоб не червонів, так як червонів я перед своїм начальником. Не треба обманювати. Ясна річ, що слухачі аж лягали від сміху, слухаючи такий анекдот. Витративши з 30–40 хв на такі і подібні анекдоти, майор звичайно казав “ша”, чекав пару секунд заки цілком успокоїться, а успокоювалось завжди дуже скоро, і починав викладати матеріал. Коли ж побачив під час викладу, що хтось схилив голову й ніби-то дрімає, з місця переривав виклад і починав розповідати якусь історію, яка викликала б раптовий гучний регіт. Цей, що дрімав, звичайно зривався і не знав, що робиться, бо при звичаївся і сподівався слухати монотонну мову викладача, а тут раптом такий сміх. Тоді майор, звертаючись до всіх, говорив: “Чого ви так розсміялися, бачите його (показав рукою) розбудили”. Слухачі ще раз голосно засміялися і на цьому кінчилася історія зі сном, а майор далі приступав до викладу. Після такої події більше вже не рішався дрімати не тільки той, що його “набрав”, але й інші не хотів опинитися в такій ситуації.

Вступ.

Сьогодні ми познайомимося з роботою в органах МВД. Бо щоб вести цю роботу, треба знати як її організувати, з чого взятися в перших днях.

З першого дня поступлення на роботу вам треба познайомитися з порядком в МВД, де будете працювати та зі своїм начальством. Ви в першу чергу повинні знати, кому ви підпорядковуєтесь. Про саму роботу ви узнаете вже від своїх начальників, яким будете підпорядковуватися.

Щоб вести роботу, можна вчитися самому, прохаючи поради в різних випадках товаришів, які є при такій самій роботі вже довгий час. Однак, щоб вам було легше працювати, ми рішили познакомити вас з тією роботою тут. Можуть бути такі випадки, що ваші начальники наговорять вам стільки, що ви не будете знати з чого почати. Для того ми в наступних наших лекціях будемо говорити саме про цю роботу та про послідовність її виконання.

Хочу вас поінформувати також про те, що найкраще при виконанні роботи, коли щось неясне і не знати як до нього взятися, попросити товариша, щоб пояснив. А є такі товариші, і з вами також напевно будуть, що вони все розкажуть. Знаю з власного переконання, що ви, хоч і вийдете від нас підучені, хоч і зрозумієте все і будете знати, як починати, як вести і як закінчувати роботу, про те при виконанні у вас буде зароджуватися сумнів у правильності її

виконання вами. Так звичайно є у початкових працівників. Так було й у мене. Тому рекомендую вам в таких випадках звертатися з порадами до старших стажем товаришів, які виконують таку саму роботу. Це буде дуже доцільно, бо ви його дуже добре зрозумієте, а він знову розкаже, бо буде знати з практики, як такі справи полагоджувати.

Коли ви перебувал[и] в області, вам уже дещо говорили про роботу. Тут ми ще раз повторимо те, ш[и]рше розглянемо кожне питання у наступних наших лекціях.

На сьогодні досить. Лі[п]ше менше говорити, то більше запам'ятається. Як каже народна приповідка: “Тихше їдеш, дальше будеш.” Багато вам говорити не будемо, але те, що скажемо, ви повинні уважно прослухати і гарно запам'ятати. В житті вона вам пригод[и]ться, а зараз ми будемо кінчати. Можете іти відпочивати.

На цьому ми розійшлися. На другий день ми всі зійшлися в значений час і ждали майора. Однак його чомусь не було. Почались балачки на різні теми, а найбільше розв[и]нулася тема протє, як хлопці їздили за хлібом в Західну Україну, як промінювали свої лахи на скромні пуди хліба і т.п. Співбесідник Сашко (прізвища не знаю) з [Т]омашпільського району говорив, що тут нам голови крутять, а вдома десь наші родини напевно голоду[ю]ть. Чи не краще було б, щоб замість витратити ті кошти на нас тут, вони вручили їх нам у руки і сказали їхати до роботи. Тоді хоч би свої родини забезпечили на якийсь час, поки щось заробили б. А при роботі ми могли б повчитись, як треба робити, від товаришів, що там вже довш[и]й час роблять. Його думку всі схвалювали, але були сумніви щодо правильності цього. На таких розмовах нам пройшло з годину часу, заки прийшов майор.

Увійшовши в кімнату, майор сказав: “Здрайствуйте, хлопці-молодці, що у вас нового? Чим займаєтесь? Про що у вас ведуться такі жваві розмови?”

Ми відповіли, що говоримо про своє життя. Майор спитав, про яке саме життя. Тоді цей самий Сашко, що говорив попередньо сказав: “Ми тут маємо всі вигоди, але вдома що робиться. От, напр., я скажу про себе. В мене двоє старих батьків, жінка та двоє малих дітей залишилися. Я причуваю, що зараз вони сидять вдома без куска хліба, бо я його не залишив, а мене тут держать. Чи не кращ[е] було б, щоб все те, що тут на мене витрачають, дали мені на руки й сказали їхати до роботи. Я зразу поїхав би і то ще з більшою охотою. І заки там щось заробив би, то мав би чим допомогти сім'ї”.

На це майор сказав, щоб не журитися, бо нашим родинам допоможуть. А нас треба трохи підучити обов'язково, бо як нічого не будемо знати, то роботи з нас не буде жодної. “Що буде з вас за

робітник, як ви не будете знати своєї роботи. Такому робітникові, як-то кажуть, грош-ціна в базарний день. Треба хоч трохи знати свою роботу. Хоч трохи підучитися теоретично, а п[о]тім вже можна буде вчитися на практиці. Ви думаєте неправильно. Якби так всі думали, то навіщо тоді везли б вас сюди? Краще було б направити вас на роботу ще з району. Сказали б ви[ ]направляєтеся в Західну Україну на роботу в органи МВД в такий-то район і на тому кінець. Ви поїхали б туди і яка була б з вас користь. Все одно якби вас там і не було. Самі бач[и]те, що погано думаєте. Коли, може, ще в кого є такі думки, то раджу ними не займатись, бо це недоцільно, а краще взятись до роботи. Вас і так не відпустять, бо це було б погано для вас самих. Ви пізніше, приступивши до роботи, нарікали б за такий вчинок не тільки на себе, але й на тих, які дозволили вам це зробити. Отже раджу покинути такі думки, бо вони наскрізь погані і неправильні. Давайте, краще будемо говорити по суті діла.

Щоб знати, як вести роботу в органах МВД, треба насамперед пізнати всіх своїх робітників, які роблять в даному місці, тісно з ними пов'язатися і про все розпитати, розпитати на те, щоб зорієнтуватися, в який спосіб в даному місці треба вести роботу та як її організувати. Далі, треба вивчити “Приказ[ ]номер 644”, де описується, як повинен поводитись робітник МВД, що він повинен робити і знати. І врешті, вміти підійти до кожної роботи, знати, як її організувати та як і з чого почати.

На цьому лекція закінчилася, бо вже була пора кінчити роботу. На наступній лекції майор приобіцяв, що буде розказувати про те, як розпочати роботу.

Як розпочати роботу на участку.

Отже вас направили в райвідділ МВД. Там з вами поговорив начальник і призначив участковим. Як організувати роботу на участку?

Насамперед, ви зобов'язані пізнати, яка віддаль з участку в райвідділ, ким, тобто з якими участковими, межує ваш участок, опісля контактуєтесь з сусідніми участковими й ведете розмови на тему, які люди у вашому участку, які нас[т]рої, яке ставлення до МВД, про що пізніше переконуєтесь самі. Віддаль від участку до райвідділу вказує на те, коли і як, кіньми чи пішком, вам треба іти на участок. Це ви робите ще тоді, коли перебуваєте в районі. Опісля з участковими з сусідніх участків їдете або йдете на участок. Приїхавши в село, в першу чергу ви знайомитеся з головою с/ради, секретарем, членами с/ради, головою кооперативи, а також із активом села – зав. клу-

бом, учителями і іншими. Одночасно знайомитесь зі селянами й починаєте їх вивчати, щоб переконатися, хто яких поглядів. На це вам потрібно місяць-два часу. За цей час ви вже когось пізнаєте, вивчите. Коли вам видається, що даний чоловік є прихильником радвлади й не клониться до інших політичних угруповань, стараєтеся жити з ним в дружеських відносинах, стараєтесь йому щось порадити, чимсь допомогти. Це на те, щоб виробити собі авторитет в цього чоловіка. Пам'ятайте, що людина, яку ви вивчаєте і намічуєте, повинна мати вас за друга, але одночасно ви повинні бути для неї чимсь вищим, більш досвідченим, ви повинні бути для неї авторитетом. Без такої поведінки не може бути добре поставлений початок роботи, а тим самим і ціла робота.

На сьогодні досить. Я не розказував вам широко. Але це треба запам'ятати і цього придержуватися. В кого є які запитання? Що не зрозуміле?

Всі відповіли, що виклади зрозуміли. Тоді він сказав, що, коли все зрозуміле, то можна йти відпочивати та добре вкладати все у свої голови, бо коли кому прийдеться повторяти, то буде поган[о]. Ми ро-зійшлися.

На другий день ми якось-то забарилися аж до 3 год., хоть навчання мало початися о 2. Коли в кімнату прийшов майор, ми всі помітно почали притишувати голос, а в кінці взагалі втихли. Він привітався і сказав, що вже бачить в нас появу дисципліни, хоч на 10%, а то раніше не було нічого. Це нічого, це все добре. Але ж за нічого, то й нема нічого. А нічого, дівчат псує. Як я колись, вирвавшись з дижурства, – пригадуєте, як я розповідав вам. Всі почали голосно сміятися.

Ну а з вас як, портив хтось? Ану чи знайдеться такий смільчак, що розкаже нам свою історію, своє горе, що приходилося йому переживати, як мені. Не стісняйтесь, говоріть, а потім ще я щось вам розкажу, бо якщо ні, то я не чекаю. Нема охотника? Так я починаю.

– Гуляв я з одною гарною і дуже чесною, думав собі, дівчиною, і вже надумувався взяти її собі за жінку. Такий я вже був радий, що буду мати таку гарнесеньку жіночку та ще й чесну. Ну і що ж ви собі думаєте? Іду парком, спішу до неї, біжу стежкою і нічого перед собою не бачу, тільки вона й у голові в мене. Весь час в очах стоїть. Так вже я влюбився у неї, як чорт у суху грушу. Не біжу, а прямо лечу на стрічу. Врешті чуть не вбився, так упав. А чого? Бо прямо набіг на мою любиму, яка лежала під моїм товаришем, а ноги її були в нього на погонах. Побачивши це, я так злякався, що чуть не помер. Ось що було мені з моєю красунею.

Ми так розсміялися, що годі було здержуватись. Тоді майор сказав: “Ну, гарно, хлопці, ви смієтесь з мене старого, але вже досить. Візьмемось трох за діло. Ша!”

– Ну, ви вже, напр., в селі 20 днів. Вже підшукали собі людей, потоваришили з ними, – що потрібно робити дальше? З людьми, що в добрих з вами відносинах, ви починаєте вести розмови, розпитуєте, як їм жилося за Польщі, як за німецької окупації, а як живеться зараз при радвладі. Як вони дивляться на радвладу: чи правильні порядки, чи правильно поставлене шкільництво, праця на фабриках і заводах, колгоспна система, – словом розпитувати про все і старатися, щоб якнайбільше говорив співбесідник. В розмові про селянське життя, особливо господарства, старайтеся натякнути на те, що в колгоспі краще працювати, як поодинці, бо там роблять все гуртом і тому продуктивніша праця, а окремо так не зробиш. Співбесідник щось відповість і по його відповіді ви зорієнтуєтесь, до певної міри, яких поглядів цей чоловік.

Коли ж у вас знайдуться такі, що були покривджені під яким-небудь оглядом, тоді розпитуєте, чим саме його покривдили, й у розмові доказуєте, що радянська влада не така, що вона такого не зробить, що в нас є справедливість і т.п. Коли співрозмовник погоджується з вашими думками і піддержує їх, тоді запитуєте, чи в селі є такі люди, що не люблять радянської влади. Незалежно від відповіді, нав’язуєте співбесідникові розмову дальше. Розпитуєте, чи були в них злодії за Польщі, чи ще зараз займаються цим ділом і т.п. Коли знайдуться в селі такі люди, спитайте цього чоловіка, чи він не погодився б вам показати тих людей, які обкрадають мирних громадян та спекулюють і наживаються чужим майном. Якщо буде говорити, то так, щоб про це ніхто не знав. Я також буду мовчати про це і ніколи не буду говорити з ніким. Якщо ви допоможете мені викрити цих харцизів, то я тоді чимсь вам допоможу. Постараюсь звільнити від контингенту, податку і т.п. У дальшому таких людей ви ще студіюєте з місяць часу, розпитуєте одного про другого, розпитуєте по сторонніх людей про них, особливо пристарілих дідів, жінок та малих дітей. Це на те, щоб мати різні характеристики й всеціло зорієнтуватися про таких людей. Це другий етап роботи, коли ви приступите до роботи на участку.

Не думайте, що все це так легко прийдеється, як оце приходитьсь вам слухати. Це дуже важка робота, бо від цього залежить вся ваша майбутня робота і тому до неї треба приступати обережно, все вичислювати, а тому вона і не легка. Як зробите, так і будете мати. Це називається підбір довірених людей, від яких ви будете довідуватися

різні справи, отже тому до цієї роботи треба поставитися найсерйозніше.

На сьогодні досить. Вас напевно мучать добре на політзаняттях, а як людина перемучена, то небагато вона скористає з того, що їй говорять. Знаю це, бо самому приходилося вчитися так само, як і вам. Можна розходитися на відпочинок. Відпочивайте та передумуйте те, що почули тут.

Слідую чого дня майор продовжив даліше попередню тему.

Коли ви вже перевірили дану людину через селян і голову с/ради і не одержали застережливих матеріалів на неї, тоді такій людині даєте завдання. Завдання даєте малі, але в такій формі, щоб вона почула, що мусить це зробити. Перші завдання дається звичайно такі: довідатись, чи в селі є:

1. Злодії, які обкрадають мирне населення. Чи такі злодії були за Польщі та що з ними сталося.

2. Спекулянти, які за товари, що мають назначену ціну, беруть великі гроші від населення і цим наживаються.

3. Грабіжники, які грабують мирне населення.

Це повинно тривати місяць часу. За цей час ви даліше вивчаєте тих людей, приглядаєтесь, як вони виконують завдані їм вами завдання. Крім цього доручаєте іншим людям, або одній людині слідити за першою, а третій за другою і т.д. Попереджаю, що цю справу треба робити дуже обережно, щоб вони про це не знали. Треба при дорученні цієї роботи застосовувати всі правила конспірації і головно створити враження, що таке завдання ви доручаєте тільки цій людині, а більш нікому. Після цього збираєте матеріали, і, вивчивши їх, робите відповідні висновки. Розуміється, ви зразу бачите, хто дав правильні матеріали, а хто обманув.

Крім організації довірених людей, вам треба ознайомлюватися з участком ширше. Для того з с/ради вам повинні дати списки людей на те, щоб ви були в курсі діла. Напр., до вас приїхав громадянин і заявив, що в нього пропали такі і такі речі. Ви маєте д.л. і списки людей, яких вивчаєте, отже д.л. даєте завдання довідатись, хто міг покрасти ці речі, намічуючи зі списку людей, за якими д.л. по[в]инні слідити. Вот вам і готовий матеріал та правильне ведення роботи.

Хто має які запитання? Кому неясно?

Всі мовчали.

Якщо все ясно, так можна розходитись на відпочинок.

На другий день майор продовжив даліше. Отже ви дали завдання довіреним лицам прослідити, хто поповнив крадіж. Самі за цей

час, налагодивши добрі контакти з д.л., перебуваєте на участку і чекаєте, заки вам поступлять матеріали. Коли д.л. подадуть вам точно, хто поповнив крадіж, тоді берете 3–4 чоловіка з с/ради (звичайно адміністрацію) і йдете до злочинця та усталюєте факт крадіж. Якщо знайдете речі, забираєте їх і даєте на переховання в с/раду, самі пишете записку до оперуповноваженого, повідомляючи, що на участку такому-то, такого-то участкового виявлено крадіж у гр.[омадянина] такого-то громадянином таким-то і виявились такі-то речі. Під цим підписуєтесь. Записку вкладаєте в конверт, заляковуєте адресуєте на відповідного оперуповноваженого і висилаєте принагідним післанцем (може бути будь-хто зі селян) в район. Перед тим від післанця треба обов'язково взяти розписку такого змісту:

“Розписка”

Мною гр. _____ с. _____ (назва), району _____ (назва) _____ (прізвище гінця) дано цю розписку участковому _____ (прізвище) в тім, що я одержав пакет засвіргучований на адресу в райвідділ МВД оп/уп. _____ (прізвище) і зобов'язуюсь доставити розписку про одержання пакета участковому _____ (прізвище).

Дата _____

Підпис гінця _____

Виславши гінця в райвідділ, ви чекаєте поки приїде оперуповноважений, а радше чекаєте гінця, бо він може принести вам записку від оперуповноваженого, який буде писати, що ви повинні дальше робити. Діждавшись гінця, забираєте від нього пошту та розписку про одержання пакета оперуповноваженим і тоді ваша робота закінчена. Якщо приїде сам оперуповноважений, тоді він уже вам скаже що робити дальше.

Однак буває так, що у вас ще недостатня кількість дов. лиц. Отже виявляючи крадіж, ви можете ангажувати також д.л. Робиться це в той спосіб і я таких випадках, коли цей, що поповнив крадіж, признається до вини і проситься, щоб його не передавати в суд. Ви нібито затаюєте те, що він поповнив крадіж, робитесь добрим чоловіком, але за це вимагаєте, щоб він робив те, що ви йому будете казати. Звичайно, злочинець, притиснений до кута, погоджується. Проте вам треба знати, що такі д.л. правди говорити не будуть, головно будуть крутити про крадіж, бо це є їхнім фахом. Однак вони можуть вам дати матеріали про інші справи, напр., спекуляцію, хуліганство, шпіонажу і т.п. Заангажувавши таку людину на д.л., ви матеріалів в райвід-

діл не подаєте, лише самі стараєтесь погодити побідженого з злодієм. Віддаєте крадені речі і звичайно на цьому кінчиться.

На цьому лекція закінчилася і ми пішій на відпочинок.

На другий день майор продовж[ув]ав даліше.

Як розставити сили на участку.

Для правильного ведення роботи вам треба знати, як розставити правильно сили на участку, тобто, як розмістити дов. лиц на участку. Неправильне розставлення довірених людей на участку – це дуже серйозна хиба в роботі. Краще мати якнайменше д.л., але добре і правильно їх розмістити на участку, ніж мати багато д.л., але ангажувати їх безпорядку, безцільно їх розміщувати.

Отже д.л. на у частку треба розміщувати так, щоб при їх помочі під вашим наглядом був кожний куток участку. Довірена людина повина бути на кожній вулиці кожного села, в кожному закутку села та посередині.

Розмістивши в такий спосіб довірених людей, треба кожному дати окреме завдання до виконання. Здається з[р]облене все. Однак воно так не є. Вам ще треба поставити контроль над тими довіреними людьми, щоб переконатися, чи вони солідно виконують дані їм вами завдання. Для цього ви непомітно для них заходите в ті місця, які є зв'язані з їх роботою, і контролюєте їх особисто. Лише після цього ви можете бути певні про правильність їх даних.

На цьому закінчив виклад майор і вийшов, а за пару хвилин прийшов ст. л-т і почав викладати як повнити службу в органах МВД.

На другий день ми всі зійшлися на виклад, але майора не було. Як звичайно, почалися розмови на різні теми. Найбільше завжди ми крутилися навколо теми: ми тут і нам добре, а що там роблять наші родини. При цьому кожний так пристрасно розповідав про свою біду, що в кімнаті було чути тільки гул і окремі відірвані голоси сильних на гр[у]ді людей. Так було і сьогодні, поки не увійшов у кімнату майор. Як завжди, після привітання, він запитав, про що так гаряче розмовляємо. Ми відповіли, що розказуємо один одному різні історії. Він сказав, що добре, але як говоримо, то говорити так, щоб з цього була для нас якась користь у майбутній роботі. Правди ми йому не сказали тому, що не хотіли; він був би зараз доказував нам нашу неправильність у думках, а ми були певні, що так є дійсно, як ми думали та причували.

Після цього майор, сказавши ще кілька коротких дотепів, почав продовж[ув]ати попередню лекцію, питаючи наперед, на чому ми

закінчили. Ми відповіли гуртом, що на контролі д.л. на участку. Після цього він почав говорити.

От ви були на участках довірених л[ю]дей і довідалис[ь], що вони були там, де ви їм доручили роботу – а це можуть вам сказати малі діти чи старі діди і баби – тоді вже можете з ними стрічатися.

На стрічі жадаєте від них (стрічаєтесь з кожним зокрема) звіту з пророблен[о]ї роботи. Після одержання інформації від д.л. ви робите відповідній висновок і після цього даєте нові завдання до виконання. Крім цього, ви вже орієнтуєтесь, як працює дана людина і яка може бути з неї користь в роботі, отже у відповідності до того і даєте завдання. На цей раз треба такому чоловікові, що виконав ваше попереднє завдання, дати завдання прослідити, чи на його [у]частку перебувають чужі немісцеві люди. Коли д.л. вашого попереднього завдання не виконав, а ви маєте дані, бо контролювали його, що була змога виконати, тоді його дальше студіюєте, даючи маленькі завдання, подібно до перших. Після цього, тобто зустрічей з д.л., ви дожидаєте, як виконають вони ваші завдання.

На цьому закінчено лекцію. Майор попрощався і вийшов, а ми залишилися в кімнаті ще на виклад ст. л-та по повненні служби в органах МВД.

На другий день на виклад прийшов не майор, а капітан. Він сказав, що буде заступати майора, бо останній не має часу. Говорив по-руськи. Він спитав, чи ми вже вчилися про д.л., а, довідавшись, що вже, сказав, що розкаже нам про те, що таке “доверенние лица”.

Чим являються “доверенние лица”.

“Доверенное лицо” – це такий чоловік, який інформує вас про всі тайни того відтинка участка, на якому він проживає. Це такий чоловік, якому ви даєте завдання, направляєте туди, звідки вам потрібно яких відомостей. На підставі цих відомостей ви ведете роботу. Орієнтуєтесь про розроблюване середовище. Без таких матеріалів, а тим самим і без д.л., ви не могл[и] б нічого робити. Ви були б зі зв’язаними руками, були б сліпими, нічого не знали б і нічого не бачили б. “Доверенные лица” являються для вас очима і вухами. Тому, ви повинні, будучи при роботі, якнайбільше уваги присвячувати організації д.л., бо як будете мати добре зорганізовану сітку д. л., тоді лише ви зможете правильно поставити роботу.

Тому, що вже досить пізно – говорив капітан – ми сьогодні закінчимо, і ви підете відпочивати, а завтра разом з майором постаємо закінчити весь матеріал, що[б] 25. зробити вільне. Можете виходити на двір.

Ми вийшли і закурили, очікуючи ст. л-та. Капітан не знав, що в нас є ще лекція по повненні служби.

На другий день ми сиділи в кімнаті, але всі були якісь особливі. Мабуть, кожний думав про те, як саме будуть закінчуватися ці виклади, який буде результат, бо в кімнаті було тихіше як завжди.

Через 15–20 хв. відчинилися двері і в кімнату зайшли майор, капітан, який викладав попереднього дня, і ст. л-т, який викладав службу. Перший увійшов майор і привітався словом “здрасуйте”. Ми так же відповіли. Тоді майор сів за стіл на крісло, а капітан і ст. л-т стояли. Ми дали дві таб[у]ретки, після чого капітан сів з правої сторони майора, а л-т з лівої. Тоді майор почав говорити.

– В кого будуть які запитання з пройденого матеріалу?

Хтось з курсантів (непригадую хто) спитав, що не знаємо ще, як поступити з д.л., яке не дає жодних матеріалів.

– А тов. капітан вам про це не говорив?

– Ні. Тов. капітан говорив нам про те, чим являються д.л., а про це ні.

– Гарно [Добре]. Зараз ми закінчимо – і почав говорити.

Отже, д.л. дають вам матеріали. Ви їх перевіряєте й після того, як виявиться, що матеріали поступають правильні, ви таке дов.лице, остаточно оформлюєте. Робиться це в той спосіб: зі с/ради береться на нього справку-характеристику, долучується інформативні матеріали, які ви зібрали від різних людей в тракті ангажування даного д.л., і назначуєте йому стрічу. Стрічу треба улаштувати так, щоб про неї ніхто не знав, а коли вже мусить знати, то щоб ніколи не довідався про ціль цієї стрічі. На стрічі дов. лицу даєте підписати “Підписку” про те, що він зобов’язується інформувати вас про всі ворожі радянському ладові роботи, самих шпигунів виявляти, як ворогів народу. При підписі такої “Підписки” ви строго наказуєте, щоб той, що підписує, про це нікому не говорив, бо коли розконспірує цю справу, тоді його буде судити суд і дістане 5–10 років тюрми, або вивезуть його на Сибір разом з родиною. Підписку долучуєте до вижче згаданих матеріалів і держите в себе.

Після цього даєте завдання вже такі, які приходять у порядку денному вашої роботи.

Попереджаю, що контроль над такими д.л. припинятися не повинен. Ви постійно наглядаєте за ним і перевіряєте, чи він виконує доручену вами роботу.

Про бандерівців у Києві не говорили нічого. Говорили нам про це у Вінниці, а опісля ще в районі.

– “Дов. лицу” в час виконувannya роботи ви стараєтесь допомогти, головню матеріально. Робити старання, що[б] йому знизили зернопоставку, податок, молокопоставку (а це вам завжди зроблять наші партійні працівники, бо вони орієнтуються в чому діло). Тим здобуваєте довір’я та симпатії у дов. лица й одержуєте більше матеріалів.

Всі інформації від дов. л. вам треба принагідним або спеціальним гінцем направляти в засвіргучованих конвертах у райвідділ. При цьому не забувати взяти від нього розписку. Я вже про це вам говорив, отже знаєте, як це робиться і навіщо, – щоб не пропав пакет. Доповню тільки, що після одержання розписки від гінця про те, що він вручив пакет адресатові, розписку, яку підписав о/уп. нищите. Це для обережності. Можна десь її зг[у]бити і тоді хтось, знайшовши її, а може попасти якраз на цього гінця, дасть вам, а л[и]ста задержить. Крім цього, розписку треба нищити при очах[гінця], щоб він бачив, що діло доведене до кінця і в нього цієї записки ніхто більше не буде жадати. А як ви сховаєте її, він може думати різно.

Кандидатів на д.л., які не подають інформації, зразу покидаєте, їм не говорите нічого до того часу, поки вони самі до вас не зголосяться з якими-небудь матеріалами. Лише після одержання матеріалів, ви приступаєте до їх дальшого оформлення. Якщо не дасть матеріалів, тоді залишаєте назавжди.

Так повинна виглядати ваша робота на участку. При роботі ви завжди повинні керуватись думкою, що робите не для свого начальника, а для всього народу. Для нашої батьківщини. Пам’ятайте те, що про все думають і за все відповідають люди. Ви являєтесь радянськими державними працівниками, ви маєте всюди доступ, ви користуєтесь авторитетом, яким користуються всі наші державні працівники, але ви повинні в свою чергу почуватись до обов’язку й ясно та сумлінно виконувати покладені на вас вашими начальниками державні завдання.

Якщо хтось має які-неб[у]дь запитання до викладачів, прошу питати. Що не зрозуміле, просіть пояснень. Нема в нікого запитань?

Всі мовчали.

Якщо так, то будемо кінчати й ви підете відпочивати. Завтра занять не буде. Буде вільне. Після цього ви будете ще пр[о]ходити

практичні заняття. Зараз вам дадуть дещо курити на час відпочинку (до того часу такого не було, тютюн купували за свої гроші). Ми пішли у свою кімнату.

За пару хвилин нам принесли по 2 пачки папіросів “Катюша” та по 1 коробочці сірників.

ВИКЛАД ПО ПОВНЕННІ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МВД.

Викладав ст. л-т. Говорив по-руськи і завжди був дуже серйозний. Ці виклади були як би доповненням до викладів про ведення роботи в органах МВД. Вони й велися у цій самій кімнаті номер 7 і на них забирали трохи часу з тих занять. Особливої прог[ра]ми не було. Не почались вони також разом з політзаняттям та викладами по роботі. Їх почав дуже коротко викладати ст. л-т після 20 березня.

Ми всі були на дворі й курили. Щойно закінчив виклад майор і сказав, щоб ждати, бо буде з нами говорити ст. л-т про повнення служби в МВД[. С]коро прийшов ст. л-т, який сказав йти в кімнату, бо будемо ще дещо говорити. Ми зайшли. Ст. л-т ждав поки ми стихнемо та станемо його слухати. Коли втихло, він почав говорити.

– Товариші! Щоб вас довго не держати і не перетомлювати, я коротко розкажу вам про службу робітника МВД.

Служба в МВД – це гордість і слава для кожного державного працівника, для кожного громадянина ССРСР. Робітник МВД явл[я]ється авторитетним чоловіком в очах всіх громадян – селянства, робітників, трудової інтелігенції. Його поважають всі, як чесного і примірного чоловіка, який стоїть на сторожі всіх законів виданих урядом і нашою партією. Тому-то робітник МВД, як передова людина яку всі поважають і люблять, без особливих труднощів має всюди доступ та всюди веде себе чесно і примірно.

Такими робітниками скоро станете ви, ще недавно селян[и] і робітники. Ви повинні бути горді з того, що вам народ, уряд і партія доручили таку важну, чесну і відповідальну роботу, тому ви повинні оправдати себе в цій роботі. Вас зробили чесними працівниками, але й ви повинні бути в будучому чесними і солідними у відношенні до цієї роботи, яку будуть вам доручати.

На сьогодні досить. Зараз ви підете на вечерю і будете відпочивати. В слідуєчї лекціях я буду інформувати вас далше про службу в МВД, бо без цього працівник МВД не може бути повновартісним.

Після цього ст. л-т, сказавши “Досвідання”, вийшов. [М]и також зібралися і пішли на вечерю.

На другий день ст. л-т знову застав нас надворі, як ми курили, вийшовши зі занять майора. Покликавши нас в кімнату, почав говорити. Спочатку говорив приблизно те саме, що попереднього дня, а опісля продовжив даліше.

– Служити в органах МВД – це найперш треба бути дисциплінарним. Що це значить? Це значить, що ви повинні всі накази ваших начальників виконувати точно, чесно і якнайстаранніше. Ніколи не треба заходити в суперечки (“пререкання”) з начальниками, і раз начальник вам говорить зробити те, чи те, ви повинні виконувати його завдання без дебатів. Він знає, навіщо це і за це відповідає. Коли начальник робить вам якусь замітку відносно роботи, ви рівнож повинні його вислухати, а не оправдувати себе, бо він стоїть вище вас і бачить ваші помилки краще за вас.

Даліше. Робітник МВД повинен л[ю]бити свою роботу і службу: це – подавати доклади з проведеної роботи точно в означений реченець, віддавати почесні старшим по службі та товаришам, подавати доклади під час ди[жу]рства. Всього цього ви повинні навчитися.

Зараз я розкажу вам про віддання почесей та про звітування під час дижурства, про віддавання почесей під час варті не буду вам говорити, бо це вам не потрібно. Ви варті держати не будете.

Участкові МВД вітають усіх старших по службі начальників – робітників старших чинами в МВД (в ЧА не обов’язково) та рівних собі робітників МВД. Йому віддають почесь всі рядові робітники МВД. Почесні віддається під час першої зустрічі. Коли зустрічаєтесь більше, не вітаєте їх.

Почесь віддається в цей спосіб, що притягається ліву руку по шві з малим відслоненням ліктя до переду, а праву руку береться до боку голови, ставлячи її по поземній площині – під козинок. Коли стоїте, робите це без жодних оборотів, а коли йдете, то ще робите наклін голови в цю сторону, якою переходить начальник, чи той, що йому віддає почесь.

Коли ви стоїте з довгою зброєю, то вітаєте в цій самі поставі, лише притягаєте кріс до ноги (в дижурного автомата нема ніколи). Якщо йдете, тоді почесь віддаєте в той спосіб, що ліву руку витягаєте по шві, а правою притискаєте кріс на плечі. Головою робите легкий наклін в сторону того, що його вітаєте. Якщо у вас є автомат, тоді в тій самій поставі лише кладете праву руку на кожух автомата, який повинен висіти у вас на грудях.

Під час джурства (на СУЗ джурять у райвідділах по порядку участкові МВД, на ЗУЗ це практикується рідше, бо участкові мають більше роботи). Про обов'язки на джурстві ви довідаєтеся на місці призначення до роботи. Я тільки навчу вас, як повинні ви докладати начальникові, коли він приходить перший раз в райвідділ з нічного відпочинку. Звичайно він в першу чергу зайде в джурну кімнату. Тоді ви стаєте на струнко, праву руку берете під козирок і говорите: "Тов. (назва чину – лейтенант, капітан, майор) за ваше отсу[т]свіє за время моего д[е]журства прои[с]шествий по району не произошло. Дежурный ..... (назва райотдела МВД .....) прізвище джурного".

Під час докладу руку весь час держиться при "уголовному уборе" (при козирку). Після закінчення ви робите крок вправо (даєте прохід). "Приветствующий" відказує "здра[в]ствуйте".

Все це повинен знати кожний робітник МВД, бо воно буде потрібно при виконванні роботи.

На цьому лекція закінчилася і ст. л-т вийшов. Ми також вийшли за ним і пішли на вечерю.

На другий день, як звичайно, ми всі курили надворі. До нас прийшов ст. л-т і також закурив. Постоявши трохи та поговоривши на різні дрібничкові теми з 5 хв. ми всі, а попереду ст. л-т, пішли в кімнату на виклад. Ст. л-т говорив.

Сьогодні я ще коротко розкажу вам про те, як треба рапортувати начальникам про свою роботу.

Кожний участковий МВД повинен в точно означений час подавати своїм начальникам писані рапорти. Взірець і точніші пояснення в цій справі ви одержите на місці призначення до праці. Я тільки скажу, що ця справа належить до обов'язків робітників МВД і її треба виконувати так само солідно, як усе інше. Рапорти треба подавати своєчасно. Це на те, щоб начальники орієнтувалися про вашу роботу та про те, що ви дійсно перебуваєте на призначеному місці.

Треба вам ще знати й придержувати "Наказу МВД номер 644". Це книжечка, в якій є ряд правил, які вказують що і як повинен робити працівник МВД та як він повинен поводитися. Такі книжечки ви одержите від своїх начальників, коли будете приступати до роботи.

Це треба вам знати про службу в МВД.

Отже, як бачите, служба в МВД є тісно зв'язана з роботою в МВД. Ці дві справи окремо існувати не можуть. Для того, щоб добре виконати службу в МВД, треба й добре вести роботу.

Зна[ч]ить, закінчили. Завтра ще будемо мати одну спільну лекцію, під час якої можна буде спитати, що кому буде незрозуміле. Гарно все передумайте. Зараз можна іти на вечерю та відпочивати.

Ми і пішли на вечерю.

На спільній лекції (гляди стор. 45) не говорилося нічого про цей діл науки. На цьому виклади по сповненню служби в органах МВД закінчилися.

5.3.[19]47 р. ми вже були всі зібрані, щоб іти на сніданок, але ніхто не повідомляв, що можна йти. Врешті прийшов ст. л-т, який мав в нас політзаняття і сказав, щоб наперед зайти в кімнату номер 7, там ще дещо поговоримо, заки буде готове снідання (гляди стор. 37).

Після цієї коротенької лекції ми пішли на снідання.

Поснідавши, ми відпочивали у своїй кімнаті, забавляючись грою в шахи, шашки та доміно. Дехто спав. Читати ніхто не читав, бо не було що. Зрештою, ніхто не ходив, щоб дали газети, може були б і дали.

Обід був у 3 год. Давали український борщ з м'ясом, лапшу (макарони) з олією та “на десерт” по чашці компоту (варені яблука і груші).

Після обіду відпочивали. Мали повний спокій. Ніхто нас не тривожив.

На вулицю не ходив ніхто, бо не пускали. В брамі стояв вартовий.

Вечеря була від 5-6 год. Ходили організовано групами, як завжди. На вечерю давали душену картоплю та по дві склянки чаю. Після вечері ми пішли в свою кімнату, де на гутірках та забавах просиділи до півночі, а опісля пішли спати.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ.

26.3.[19]47 р. снідання було готове на 8 год., а тому нас збудили о 7 год.30 хв., на півгодини раніше, як завжди. О 8 год. 30 хв. ми поснідали.

Прийшовши назад на подвір'я, застали майора, що викладав, як вести роботу в МВД, який сказав, що сьогодні ми поїдемо машинами за місто й будемо проходити практично те, що вчилися дотепер на лекціях.

– Будете знаходитися з участками та підбирати “доверенные лица”. Дожидайте, скоро прибудуть машини і поїдемо у Цветков у лісовий парк і там будемо вчитися.

О 10 год. приїхали 4 грузових машини “с[т]удебекер[и]”. Ми почали погрузатись. На кожную машину сіло по 20 людей, після чого машини виїхали з двору. Попереду їхала легкова машина, за якою грузові машини їхали трохи містом, а опісля звернули вліво й поїхали прямо в недалекій віддалі від залізниці. Проїхавши з 5 клм. Ми побачили лісовий парк.

Приїхавши в парк, машини зупинилися і нам сказали позлазити. Опісля до нас підійшов майор, капітан та ст. лейтенант (ці, що викладали), які сказали, щоб ми поставали в ряд по 4, що ми і зробили. В цей час від напряду, де зупинилася легкова машина, надійшов ще один майор, два капітани і трьох у військовому без погонів, яких ми до цього часу ще не бачили. Коли вже всі люди були упорядковані і стояли в рядах, майор (нам знаний вже) став говорити.

– Сьогодні ми почнемо проводити практичні заняття. Ви будете уявляти собі, що перебуваєте на участку в селі, і будете вести роботу. За село, яке колись призначать вам, як участок, ви берете зараз ко[ж]ний своє село, в якому до того часу жив. Ходячи по парку, ви повинні намічувати собі, уявляючи своє село, вулиці, окремі будинки і т.д. На це даю вам годину часу. Це буде ознайомлення з участком. На 12 год. щоб усі були тут. Далеко не розходитись. Ходити групами по 5–10 чоловік, щоб хто не заблудив. На сигнал машини всі повинні сходитись сюди. Ми групами розійшлись по парку.

Група, в якій я був, складалась з 10 чоловік: це курсанти з Ямпільського р-ну і 3 з Томашпільського р-ну (прізвищ не знаю). Ми ходили по ліс[о]-парку й один другому розказували, що тут у моєму селі центр, тут така вулиця, тут така, тут с/рада, там школа і т.п. Все відмічали по деревах. Походивши так трохи, ми почули сигнал легкової машини. Це був знак, що треба спішити на місце зібрання. Поки зійшлися вже була година перша.

Коли всі зійшлися і повставали в ряди, майор спитав, чи вже познайомились з участками, чи намітили собі, що потрібно. Всі відповіли, що познайомились і намітили.

– То добре. Значить у вашій роботі пройшло вже 0,5–1 місяць часу. Тепер ви будете підбирати “доверенные лица”. На участку на це призначено 2–3 місяці часу. Тут вам призначений час до 4 год. Щоб усі були вже тут, бо хто залишиться, той буде іти в Київ пішком.

“Доверенные лица” можна підбирати з-поміж себе. Ви можете бути д.л. одні в одних протягом всього нашого практичного вишколу. Попереджаю, що до цієї роботи треба ставитись цілком серйозно, бо це ви перевіряєте те, що засвоїли під час теоретичного вишколу.

Хто буде собі шуткувати з цих занять, тоді так і буде проходити робота йому на участку. Можете розходитись.

Ми групами в тому самому складі знову розійшлися по лісі. Наша група відійшла від машини 200–300 метрів, після чого ми по 2 розходились між деревами та підшукували дов. лиц. Робили ми це в той спосіб: підходили до товариша й казали, що він буде в нас д.л. Опісля, підходили до другого, третього і т. д., хтось знову підходив до мене і також казав, що я буду в нього д.л. Умовившись з товаришами про те, хто в кого має бути дов. лицом, кожний зокрема сідав собі десь під деревом і передумував те, що чув на викладах про цю справу.

Я підібрав собі за д.л. Нанієва і Сашка з Томашпільського р-ну, їм так і прямо сказав про те, бо інакше тут годі було зробити.

Начальники-викладачі ходили по 2 або 3 поміж нами й слухали та приглядалися, як це ми робимо та на які те[м]и ведуться в нас розмови. З нами під час цього не говорили нічого.

Так ми проходили групами й по одному до гудка машини.

Зійшовшись о 4 год. на збірне місце, поставали в ряди, після чого майор спитав, як ми це робили. Ми відповідали, що підбирали з-поміж себе д.л., а опісля пригадували все те, що говорили нам раніше про це. Він, вислухавши, сказав, що так й треба робити. Головне – знати що і як слідує в роботі робити. На це й ці практичні заняття.

Після цього почислив, чи є всі, а переконавшись, що є всі, сказав, щоб грузитись на машини. Ми погрузилися і поїхали тією самою дорогою в МВД.

Приїхавши на місце, ми згрузилися і зразу пішли я столову на обід розбившись на дві групи.

Інші курсанти також їздили на практичні заняття. Вони були в других лісах. Говорили, що одні їздили за Дніпро, другі десь за Сінний базар, а також їздили на Хрещатик. Наніч всі приїжджали в МВД, а рано знову роз'їжджалися.

Вечеря була о 8 годині. Після вечері всі скоро пішли спати, бо були пере[в]томленні цілоденним ходженням.

27.3. нас побудили о 8 годині. Заки ми позбиралися, почистились, помились, вже була 9 год. Після цього пішли групами на снідання, про зготування якого повідомив дижурний.

Коли ми вийшли зі столової, на вулиці біля брами МВД, вже ждали на нас машини. Була 10 година. Нам сказали грузитись, що ми і зробили. Коли вже всі були на машинах, підійшов майор і спитав, чи є всі. Йому відповіли, що є. Тоді сказав шоферам, що кожний має 20 чоловік, щоб вазали. Після цього майор пішов до легкової машини, яка за

пару секунд рушили з місця, а за нею по одній рушили також машини-грузовики. Ми поїхали цією самою дорогою у цей сам лісопарк, що були попереднього дня.

Приїхавши у парк на це саме місце, машини зупинилися. Всім сказали злісти. Опісля всі курсанти поставали в лаву по 4, після чого наперед вийшов знаний майор і сказав, що сьогодні будемо оформляти “дов. лица” і вести початкову роботу. Цілковито ще оформляти не будемо, лише частково, тобто будете їх щойно практикувати. Будете давати їм малі завдання, контролювати. На це в нас сьогодні день до 4 год. Попереджаю, що опісля кож[е]н буде здавати мені звіт з проробленої ним роботи. Можна йти.

Ми знову групами розійшлися по лісі, як попереднього дня, але обов’язково в тому самому складі. Ми, Ямпільські, держалися купи.

Роботу виконували так: знову підходили один до одного так, щоб інші не бачили й [д]омовлялися, що буде “дов. лицом”[. З]авдань не могли давати, бо не мали на це відповідних матеріалів. Це вже кожний робив собі в думці. Про це ми вже між собою говорили. В загальному ми більше говорили про щось інше, – як про родини, про умови праці в Західній Україні і т.д. Ця робота виглядала нам на діточку забавку. Кожен був би сто разів більше радий, коли б його на цей час відпустили додому, ніж мали морочити голови.

Начальники ходили та звертали увагу, коли хтось пустував помітно. Найбільше звертали увагу Притулякові Мішці з Могилів-Подільського р-ну. Він дуже великий комік і надзвичайно дотепний хлопець. Йому викладачі вказували щось три рази, що не займається роботою, а на останнє за[у]важення відповів: “Я вже підібрав і на роботу вислав своїх дов. лиц, ходять і нюхають, де пахне щось добре”.

День пройшов скоро. О 4 год. на сигнал гудка всі зійшлися на збірний пункт і поставали в 4 лаві. Після цього майор проходив вздовж і кожного зокрема питав, скільки має “дов. лиц”. Відповідали навмання, а може і хто правду сказав. В кожному разі у кожного було від 5 до 8 “дов. лиц”.

Провіривши всіх, майор дав команду: “По машинам!” Всі скоро були на машинах. Коли все було в порядку, легкова рушила вперед, а за нею подалися наші грузовики.

Приїхавши в МВД, ми позлазили з машин і, розділившись на дві групи, пішли на обід.

Після обіду пішли у свої кімнати і відпочивали аж до вечері. О 8 годині повечеряли, після чого всі були вільні і робили, що кому подобалося. Грали в шашки, доміно, спали та дискутували.

28.3. знов побудили нас перед 8 годиною. Скоро позбиравшись, пішли на снідання. Коли вернулися, машин ще не було. О 9 год. до нас вийшов майор і сказав, зараз вже поїдемо, лише винесуть нам зошити і олівці, бо сьогодні “дов. лица” вже повинні подавати матеріали. За яких 10–15 хв. принесли й роздали нам по одному зошитові та олівцеві. За цей час під’їхали автомашини, ми погрузилися й в тому самому складі, що попередніх днів, поїхали старою дорогою в лісопарк Цветков.

Приїхавши у парк на старе місце, ми скоро позлазили з машин й поставали в 4 лаві. Тоді підійшов майор, поділив нас на 4 групи, до кожної групи прикріпив одного, що приїхав з ним, які мали являтися нашими начальниками. До нашої групи, яка числила 10 осіб, прикріпили капітана, який попередньо мав у нас доклад про “дов. лица”. Коли все було упорядковано, майор сказав, що начальники груп будуть являтися для нас райвідділами МВД. Це будуть: начальник, старший оперуповноважений, оперуповноважений, і ми зобов’язані сьогодні писати й відсилати гінцями одержані від “дов. лиц” інформації. Інформації хай кожний подає такі, які знає. Можна розходитись до роботи. Збірка тут о 4 годині.

Ми пішли трохи далі від машин (200–300 метрів), посідали під деревами й кожний почав писати записку у “райвідділ МВД”. Пізніше я довідався, що кожний писав те, що міг видумати. Я писав так:

“Начальнику РО МВД.

На участку с. Гальжбіївка виявлено крадіж у гр. Божемського Івана Івановича, якого обікрив Павловський Степан Іванович. Речі, вкрадені в Божемського, виявлено і передано до с/ради.

*Участковий РО МВД
Литвиненко”.*

Після цього писав розписку такого змісту:

“Розписка

дана мною, посильним Гальжбіївської с/ради Дмитровим Іваном Яковичем, участковому РО МВД в тім, що я зобов’язуюсь вручити пакет на ім’я начальника Ямпільського РО МВД, в чім і розписуюсь.

Дмитров Іван Якович”.

З попередньою і цією розпискою я прийшов до капітана й вручив йому. Він подивився і сказав, що добре. Треба писати таки[х] штук 2–3 і буде все в порядку. Після цього вдер кусок чистого паперу і написав щось незрозуміло і віддав мені. Так ми займались аж 4 години.

О 4 год. на зов гудка машини ми всі зійшлися на збірний пункт. Тут майор сказав стати в 4 лави, після чого перевіряв нашу цілоденну роботу в “райвідділах” та в нас. Провіривши, сказав, що добре.

Після цього всі погр[у]зилися на машини й поїхали в МВД. Тут повторилося знов те саме, що було попередніх днів – обід, вечеря та відпочинок.

29.3. до 9 год. ми вже поснідали і ждали на подвір'ю. Тут до нас прийшов майор і сказав: “Хлопці! сьогодні у вас рішачий бойовий день. Ви повинні попрацювати так, щоб кожен одержав відмінну оцінку. На заняттях сьогодні буде перевіряти вас генерал-майор. Треба триматися, щоб не підкачати перед іншими групами, бо кажуть, що в них діло йде добре. Ви повинні їм не тільки дорівняти, але й перевищити. Треба, щоб ви вийшли першими й всі групою одержали премію. А премія призначена грішми і не мала, отже не зівайте, а пишть побільше те, що потрібне при роботі.

Ми повинні перемогти й бути першими. Це наша честь. Тому працюйте солідно, щоб не підвести своїх викладачів”.

Ми всі групою відповіли, що не підведем.

Після цього сказав, щоб виходити на вулицю і сідати на машини. Ми скоро погрузилися на машини й поїхали в ліс[о]-парк.

Тут спинилися на старому місці й позлазили з автомашин. Поставали у 4 лаві, після чого майор сказав: “Сьогодні ви будете вести вже всю роботу на участку. Це значить, що ви працюєте вже 4-5 місяців, і тому треба подавати різні матеріали, як вам говорилося на складах. Вашими начальниками даліше являються ці самі люди, що були попереднього дня. Можете йти до роботи”.

Ми розійшлися знову групами в тому самому складі, що й вчора.

Порозсідавшись попід дерева, писали один одному рапорти, підписки “дов. лиц”, підписки гінців і т.д. Так понаписували по 5, 6, 7, а то й 10 шт., коли почули гудок машини. Всі подалися на збірний пункт, де стали у 4 лавах.

Коли вже всі упорядкувалися, до нас підійшов генерал-майор, який прибув у парк в часі нашого заняття. Був у плащпалатці, в чоботях і круглій військовій кепці зі зеленого сукна. Підійшовши до нас, спитав, як проходять заняття. Ми відповіли, що добре. Тоді він почав питати, що треба зробити, коли сказали, коли сказали, що сталася крадіж. Йому відповіли, що треба “дов. лиц” направити на розшук, а

самому прийняти заяву про крадіж від дядька. Опісля спитав, як [о]формлюється вже провірене “дов. лице”. Відповіли (все один, два, три, разом), що треба взяти від нього підпису, а в с/радї справку-характеристику. Опісля питав, що треба робити, коли поступила інформація від “дов. лица”. Йому відповіли, що матеріали направляються у райвідділ ст. оп/уп., або оп/уп., взявши наперед розписку від післанця. Дальше було питання: “Яким повинен бути робітник МВД?” Відповіли, що робітник МВД повинен бути дисциплінарним і уважним до селянства. В кінці спитав генерал-майор, що охороняє робітник МВД і за чим слідкує. Йому відповіли, робітник МВД охороняє державне, колгоспне та селянське майно і слідкує за правильним виконанням усіх державних законів, а також слідить за всіма порядками.

– Добре – сказав генерал-майор. А тепер покажіть мені свої роботи.

Ми показали.

Він подивився і сказав: “Молодці, хлопці. Варто їм подякувати за навчання, а за роботу – побачимо. Знаєте так усі?”

Ми відповіли, що всі.

Тоді він сказав, що можна їхати на обід. “Ану, хлопці, гайда по машинах!”

Ми всі погрузились на машини. Генерал-майор сів у легкову і після цього ми рушили в МВД. Пообідавши, відпочивали. Під час відпочинку до нас прийшов майор і сказав: “Добре, хлопці. Побили рекорд усім. Вийшли переможцями і нам призначена премія – по 200 карб. на кожного і продукти на дорогу”.

Після цього сів біля стола і сказав, що зараз будемо заповняти “Лічний листок.” (так майор писав на великому аркуші білого паперу). Після цього писав відповіді під номером, а питання давав усно. Я заповнив такий листок (такі самі листки заповняли і інші, всі курсанти):

“Лічний листок.

1. Фамілія, ім'я і по-батькові. *Литвиненко Павло Карпович.*
2. Рік народження. *1915 рік.*
3. Стать. *Мужчина.*
4. Національність. *Українець.*
5. Де родився? *с.Вирва, Малинського р-ну, Житомирської обл.*
6. Партійність (член ВКП(б), член ВЛКСМ). *Б/П.*
7. Освіта. *5 кл.*
8. Яку школу закінчив? *Сільську неповно-середню.*

9. Де кінчив школу? *с. Вирва, Малинського р-ну, Житомирської обл.*

10. Де проживає зараз? *с. Гальжбіївка, Ямпільського р-ну, Вінницької обл.*

11. Соц. стан. *Службовець.*

12. Соцстан батьків. *Селяни.*

13. Коли служив у Червоній Армії? *В 1936–38 рр.*

14. Чи служив у білій армії. *Ні.*

15. Чи був учасником Жовтневої революції? *Ні.*

16. Чи судився, за що, на скільки був засуджений. *Судився за розтрату 1500 крб. на один і півроку.*

17. Де проживають батьки. *Ст. Ірша. Малинського р-ну, Житомирськ. обл.*

18. Склад сім'ї. *Жінка Литвиненко Наталія Константиновна, 1918 р. нар., дочка Світлана Павлівна, 1939 р. нар., дочка Люба Павлівна, 1944 р. нар.*

19. Де проживає сім'я. *с. Гальжбіївка, Ямпільського р-ну, Вінницької обл.*

20. Вислані та розкуркулені з рідних ваших та жінки. *Вислан[и]й брат матері Музика Павло Ісакович. Із жінчиних нема.*

За моїми словами підписано вірно, про що і

підписуюсь ..... (Литвиненко)".

Такі "Лічні листки" заповняли всі курсанти. Про це я довідався пізніш[е]. Зараз знав лише, що писали їх всі з нашої кімнати.

Коли майор всіх перепитав, сказав, щоб відпочивати, бо завтра о 9 год. треба буде вже йти до поїзду і від'їжджати.

30.3. ми повставали мабуть о 8 год. Помилися, як звичайно, біля колодязя на подвір'ю і пішли організовано на снідання.

Прийшовши в столову, застали на столах карафки з пивом, до якого була домішана горілка, та тарілки з жареним свинячим м'ясом.

Ми п[о]розсідалися за столи і снідали. Після м'яса нам подали ще кофе і то скільки хто хотів. Після такого сніданку хлопці стали трохи п'яні й почали голосніше говорити, що викликало в столовій похвалений шум і рух. Слід згадати, що тим разом з нами снідали також майор, капітан і ст. л-т. Вони разом з нами їли, пили пиво та агітували, щоб добре працювати, то буде нам добре жити. Після сніданку нам принесли і роздали по 2 пачки папіросів "Катюша" та по коробці сірників кожному. Коли це закінчилося, тоді встав майор і сказав: "Товариші! За хорошу вашу роботу під час навчання та за серйозне

ставлення до завдань вам призначена премія – кожному на руки видадуть по 200 карб., забезпечується проїздними білетами та харчами на три дні – кожний одержить 3 кг хліба (2 кг. чорного і 1 кг. білого) і по 500 гр. сала або “свинную тушонку”, хто що схоче. Крім цього, кожний може взяти за гроші мануфактури в магазині, маринованих оселедців, по кілограмові цукру, цукерків і “пряників”. Зараз ви можете виходити й іти купувати згадані речі. А поки що, товариші, бажаю вам успіхів у роботі та кращого життя в майбутньому.” Ми по одному та гуртками відказували “спасібо”. Після цього ми вийшли зі столової і подалися у свої кімнати. Там забрали свої сумки та кошики і організовано під проводом того ж таки майора пішли у харчмагазин (третій будинок від МВД при цій самій вулиці по цій самій стороні), де купували цукор, цукерки, оселедці та “прянікі”. Мануфактури ніхто не хотів брати, бо кожний хотів привезти трохи грошей додому, може треба буде купити хліба для дітей, зрештою, її в селі по кооперативах досить продавали, отже не було потреби везти аж з Києва. Я купив: 1 кг. цукру, 1 кг. цукерків, 1 кг. “пряників” і печені (сухарики), 1 кг. оселедців і за це все разом заплатив 52 карб. З цим ми вернулися у свої кімнати, де вже ждали на нас автомашини. Ми скоро ще пішли в магазин, де нам видали по 3 кг. хліба та 500 гр. сала або консерви (за це не платили) і, погрузившись на машини, поїхали на станцію. Сюди в каб[і]нах автомашин їхав дехто з наших викладачів. На станції нас прийняв якийсь капітан. Крім цього, з нами був “наш” майор. Нас запровадили у спеціальний зал, де ми ожидали. Не застали там нікого. Майор зараз пішов по білети, а ми ждали. За якої півгодини в залі були вже всі 270 чол. Провідники інших груп також пішли по білети для своїх курсантів. Всі одержували білети на руки і безплатно. Одержавши білети, ми ждали поїзда, який мав від’їжджати о 4 год. Викладачі весь час були з нами. Вони говорили щось між собою, лагодили, коли хтось з курсантів звертався до них з чимсь, щось розказували поодиноким курсантам або цілим групам, як хотіли слухати – словом вони старалися бути дуже добрими нашими опікунами. Перед 4 “наш” майор сказав до всіх разом (цив. людей не було, бо ми ждали в окремій кімнаті): “Зараз ви поїдете у свої р-ни, тобто додому”. Коли приїдете, зараз зголоситесь у своїх начальників МВД. Від них і одержите ви повідомлення, що даліше робити, тобто куди їхати, через 10–15 днів. До свідання, товариші, та щасливої дороги”. В цей час на станцію прибув поїзд, ми посідали до окремо приготованих вагонів, залишаючи викладачів на станції. За пару хвилин після цього поїзд рушив і ми всі поїхали Одеським поїздом у напрямку Вінниці. По дорозі кожен вже висідав, де йому було вигідно. Ми, Ямпільські, без пересадки приїха-

ли аж у Вапнярку. Тут пересіли на вузькоколіяку і приїхали в Ямпіль. Приїхавши, ми мали зараз зголоситися до нач. РО МВД, але, порадившись, ми вирішили, що зараз туди з клунками заходити не будемо, а зійдемося і зголосимося на слідуєчий день. Так і погодилися й цього дня відразу всі подалися додому. 1 квітня о 6 год. вечора я був удома.

ПРАЦЯ У ВИШНІВЕЦЬКОМУ РО МВД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПОЧАТКИ АГЕНТУРНОЇ РОБОТИ.

Прийшовши додому, я застав жінку, яка варила дітям на вечерю останні лушпини з картопель. Діти втішилися моїм приходом, а жінка почала дорікати, що я їжджу кудись, а тут діти з голоду пухнуть. “Залишив їх голодних, а сам вдаєш парубка. Коли ж ти вже подумаєш про тих нещасних дітей? Подивися, що з них зробилося...” Я мовчав. Виправдання не хотів шукати, бо бачив, що діти дійсно почали пухнути з голоду. Щоб трохи розвеселити жінку та дітей, я взявся до розпакування мішків. В першу чергу витягнув по куску “пряників” та білого хліба та дав дітям. Опісля дав їм ще по одному цукорку. Діти з прожогом кинулися на мої подарунки і скоро їх у них вже не було. Я був змушений дати їм ще що-небудь.

Коли жінка втихомирилася, я сказав, що не знав сам, що прийдеться так довго бути. Нас задержали при науці. Через 10–15 днів приїде повідомлення і треба буде їхати на Західну Україну на роботу в органи МВД. При цьому я викладав на стіл все те, що приніс зі собою. Я хотів тим здобути в жінки симпатії і уникнути дорікання з її сторони. Однак вона, почувши про те, що я маю робити в органах МВД, знову почала говорити з обуренням, що не хоче, щоб я був при такій роботі, що це собача робота, а не людська і т.п. Я старався її втихомирити, розважаючи, що якось буде. Остаточно ми дійшли до порозуміння і рішили, що вона продасть трохи привезених мною речей і за одержані гроші купимо хліба. Так і сталося.

На другий день я разом з жінкою пішов у район. Жінка забрала трохи продуктів і продавала на базарі. Вторгувала 320 карб.

Я стрівся з товаришами на умовленому місці біля ресторану і всі разом ми пішли в РО МВД. Тут зголосилися до начальника, який попросив нас до свого кабінету. В кабінеті питав, як наша робота, що нового привезли, як нам було на вишколі, добре чи зле і т.п. Ми відповіли, що все пішло добре. Опісля сказали, що ми дістали доручення, як від’їжджали додому, зголоситися в нього і сказати, що через 10–15 днів через нього нам прийдуть повідомлення, що ми повинні робити далі і куди їхати. Начальник вислухав нас і сказав, що може-

мо тепер йти додому, але зазначив, що за самовільний виїзд з району буде потягати до відповідальності та віддасть під суд. Тепер про зміну свого місця перебування треба негайно повідомляти його й виїжджати можна тільки після його дозволу. Ми відповіли, що нікуди не збираємося виїжджати, хіба що комусь треба буде поїхати в Західну Україну замінити хліба. Тоді начальник сказав, що за хлібом можна їхати, але їхати зараз, щоб за 10 днів вернутися. Тоді я, Нанієв і Могилівський сказали, що завтра таки їдемо в Західну Україну за хлібом. На цьому наша розмова закінчилася і ми вийшли з кабінету та попрямували всі групою на базар. Тут розлучилися.

Я відшукав жінку, яка вже все попродала, купив для дітей на затирку 6 фунтів кукурудзяної муки та 15 фунтів житньої муки на хліб і відро бараболь, з чим разом з жінкою подався додому.

3 квітня я, Натуринський Артем, Собко Семен та жінчина сестра Федішин Мотрона зібралися і пішли в Ямпіль на станцію, звідки поїздом поїхали в Західну Україну за хлібом. Я мав зі собою: “отрез” сіромакового кольору сукна (3 м.), 5 м. білого полотна, 2 вишивані рушники, хустку та гарну шерстяну спідницю з жінки. З Ямпольського поїздом через Вапнярку ми приїхали прямо в Тернопіль 5 квітня. Цього дня поїздом поїхали далше і зупинилися аж в с. Корначівці, Ланівецького р-ну, де згрузилися. З Корначівки ми поїхали в напрямі с. Бодаки, Вишнівецького р-ну, Терн. [опільської] обл., бо там ми мали вже знайомих дядьків з попередньої поїздки за хлібом. По дорозі ми зупинилися в с. Ришнівка (Вишнів. [ецького] р-н), де я у священика проміняв кусок “отреза” та спідницю на 4 буди жита, одну буханку хліба, трохи круп та гороху. Це все в нього залишилося до мого повороту, а я подався далше зі своїми товаришами подорожі в с. Бодаки. Туди ми йшли також ще й тому, що в цьому селі з Гальжбіївки працювали: баба “Готка” – Мотря та брат Артема Натуринського Дем’ян. При їх допоміж ми сподівалися скоріше промінати речі на хліб. З ними ми стрічалися й вони вказали нам, де можна змінити хліба. Спеціальних, інших цілей під час цієї поїздки, як змінити хліба, в мене не було. В Бодаки поїхав тільки тому, що там були з мого села люди, і при їх допоміж я надіявся скоріше змінити хліба.

В Бодаках я проміняв решту своїх речей, за що змінював ще один і пів пуда жита, найняв підводу на спілку з товаришами, які приїхали разом зі мною за хлібом і 7 квітня подався на станцію в Корначівку, забираючи по дорозі від священика з Ришнівки залишене зерно. 7 квітня ми приїхали в Тернопіль.

В Тернополі переночували і на другий день, погрузившись на відкриту площадку товарного поїзду, поїхали в напрямі Підволочиськ.

Була ніч. На площадці всі дрімали. У віддалі 2 кл. від Підволочиськ до нас на площадку вискочили озброєні в ножі (фінки) якісь люди в цивільних костюмах, які почали відбирати від нас все те, що ми везли. Їх було на площадці трьох. Крім цього по обох боках поїзду ще ішли по 4-5 чоловік, які підбирали те, що скидали ці з площадки. Тоді ці бандити убили 2 чоловіків, які не хотіли їм віддати хліба.

Коли ми приїхали в Підволочиськ й повідомили про цей випадок міліцію, з нас посміялися та сказали, що таких вони вже бачили, що наперед самі б'ються, а опісля ідуть жалуватися. Не було жодної ради. Втраченого не було змоги повернути назад. Треба було з нічим вертатися додому. В мене з усього, що я наміняв, залишилося лише півтора пуда зерна, яке я мав в окремій торбині і під час грабежу кинув на підлогу, так що бандити не могли знайти і забрати.

Приїхавши додому, я не знав, що даліше робити. Вдома вже не було нічого, що можна б було проміняти на хліб, а грошей не було, грозила голодова смерть, особливо нею була загрожена сім'я, коли я виїхав би в Західну Україну на роботу. Тому мені прийшла до голови, як вихід з положення, така думка. Підмовити жінчиного брата Собка Семена підробити ключі до кооперативи й у спілці з ним обкрасти кооперативу та виїхати з родиною в Західну Україну.

13.4.47 р. мене покликав нач. Ямпільського РО МВД Нарожний і сказав, що час виїжджати на роботу. При цьому спитав, який р-н та які села я найкраще знаю у Західній Україні. Я відповів, що найкраще знаю села: Ришнівку, Бодаки, Вишнівецького р-ну, Терноп. [ільської] обл. Тоді він сказав, що поїду туди на роботу. Після цього я спитав ще, чи дасть мені яке "направлення". Він відповів, що видасть мені справку, в якій буде вказуватись, що мене направляється в службових справах в Західну Україну, а все інше надішлеться поштою. По цих словах сів і написав справку такого змісту:

*УССР
Винницкая обл.
Ямпольский р-н
РО МВД
13 апреля 1947 г.
г. Ямполь*

СПРАВКА

Видана Литвиненку Павлу Карповичу в том, что он действительно направляется в Тернопольскую область, Вишневецкий район по службовому делу[,] в чем и утверждается.

Нач. Ямпольского РО МВД ..... (Нарожний)

Я взяв цю справку і пішов додому. Того дня з моїх товаришів по роботі – курсантів не було в РО МВД нікого. З ніким я також не стрічався на вулиці. Почув тільки від жінчиної сестри з Білої Федишин Мотрони К. [остянтинівної], що Нанієв поїхав у Сарни до роботи.

Прийшовши додому, я взявся до реалізації задуманого плану про кооперативу. Найперш підробив ключа, опісля сказав про свій задум Семенові, який погодився з моєю думкою і о 12 год. ночі з 13/14 квітня ми пішли обкрадати кооперативу. Семен стояв на варті й слухав, чи хто не йде, а я відімкнув кооперативу, засвітив сірника, щоб подивитися, де що стоїть, і тоді почав скидати в мішок все, що було. Набравши мішок мануфактури, галош, панчіх, одеколону і т.п. дрібних речей, я подав Семенові. Опісля знайшов ще барилку з горілкою, яку також кинув у мішок і подав надвір Семенові. Вже не було що брати й я хотів замкнути кооперативу й відходити, як Семен залярмував, що хтось наближається до нас вулицею. Я покинув замикати, взяв один мішок, а Семен другий і ми скоро подалися городами до яру. В яру ми все з мішками запакували в яму (там є такі природні щілини), закрили бур'яном і відійшли, посипавши свої сліди тертим тютюном та натерши собі підошви, щоб не дослідили собаками. Після цього пішли додому спати.

Прийшовши додому вже над ранком, я поклався спати. Жінка питала, де я так довго був, але я сказав, що ходив зі Семеном на Шаньків, щоб щось придбати додому. Вона сказала, що боїться, щоб я знову не попав у тюрму, після чого ми поснули. Про мою роботу в кооперативі жінка не знала нічого.

Рано прийшла до мене теща і почала питати, де то ми зі Семеном були та що робили, що він ще й досі такий переляканий, все дивиться у вікно та нічого не говорить. Я відповів, щоб вона пішла і спитала його. І ніби нехотя, щоб вона відчепилася, сказав, що ходили по дрова, але за нами гнався лісник і мусіли покинути. Про те, щоб так говорити, ми умовилися зі Семеном перед родиною поки все затреться. Ключ остався в ярі разом з речами.

Після сніданку я пішов у с/раду. Коли стрінувся з головою с/ради Маркуцою М., він спитав, як діло, маючи на увазі мій виїзд на роботу в Західну Україну. Показав йому справку і попросив, щоб дав мені підводу до Ямполь. Він погодився і після цього розповів мені про те, що вночі хтось обікрав кооперативу. Я, сміючись, сказав, що там нічого путнього не було, а хлопці-молодці хоч горілки вип'ють. На це він сказав, що приведуть собаку і все знайдуть, але я висловив сумнів у цьому. Він був певний, що знайдуть. Поговоривши ще про дещо, я пішов додому.

Ідучи, вступив до Семена. Він рубав дрова. Коли я підійшов близько нього, він подивився на мене мутними очима і не сказав нічого. Я засміявся. Він тоді спитав, чого сміюся. Я сказав, що з нього, та розказав йому про свою розмову з головою с/ради. Про кооперацію сказав, що вже ходять по селі і шукають. При цьому сказав, щоб він не хвилювався, коли будуть на нашій вулиці, бо нічого вони не знайдуть. Після цього пішов додому.

Надвечір по нашій вулиці ходили перевіряти хати: голова с/ради, якась баба (нацменка) з РО МВД, прикажчик Маркуца Ганя, секретар с/ради, бухгалтер кооперативи Гриць (прізвища вже не пригадую), завхоз колгоспу та фінагент. Вони шукали всюди, але не знайшли жодних слідів. Собаки не було.

По трьох днях я запропонував Семенові піти зі мною в яр, забрати ці речі і поділитися, але Семен не погоджувався і казав ще під[о]ждати хоч день. Я таки настоював на своєму й під вечір ми пішли й принесли ці речі до мене, де розділилися усім по половині.

Коли жінка побачила це, стала дорікати нам за таку роботу та висловлювала боязнь, щоб ми не попали у тюрму. Я заспокоїв її такими словами: “То не в бідного дядька. Мать їхню туди... Вони цим не пострадають. Держава не збідніє, а нам піддержка буде. З голоду не будемо гинути.” Цим жінка заспокоїлася – а може тільки притихла, не знаю. Ми поділилися. У кожного було: 3 м. чорного сукна, 5 м. білої фланелі, 3 м. тонкого білого полотна, 2,5 м. білого бархату, 7 пар панчіх, 4 пари “носків”, 3 пари галош, 2 пари босаків, 2 пари черевик і 13 л. горілки. Семен свою забрав додому, а я свою заховав у пустій стіні та прикрив килимом. За пару днів я 10 л. горілки продав у с. Білій по 90 карб. і за гроші купив дітям пальтечка та черевички. Оставші гроші залишив на дорогу, а крім цього купив собі трохи ліків до жолудку, на який даліше дуже часто хворів. Приготовившись до дороги, я з жінкою спакував усе в торбини і виїхав підводою, яку дав голова с/ради до Ямполья. Це було 18 квітня. У Ямполі сіли на вузькоколіяку і об 11 год. ночі приїхали до Вапнярки. З Вапнярки ми поїхали у Жмеринку. Тут було сильне перепоვნення, так що я був змушений разом з дітьми ждати тут до 20 квітня. За цей час мені хтось вкрав торбу з хлібом, але я порадив собі тим, що мав ще трохи грошей і якимось прокормив дітей. 20 квітня погрузився з дітьми і клунками в товарний вагон і поїхав на Тернопіль, куди приїхав 21 квітня увечері. Переночувавши на станції, рано 22 квітня погрузився на поїзд, який відходив на Збараж (також товарний) і ним приїхав до Корначівки. Тут вигрузився о 12 год. дня. З Корначівки з цим усім пішком (18 клм.) вже після заходу сонця прийшов до краю змучений у с. Бодаки.

Тут я залишив дітей з жінкою на краю села в садку, а сам пішов вулицею шукати квартири. Тільки відійшов від жінки може з 200 м., як мене задержали 3 військових (пізніше я довідався, що один з них був Любасюк з МВД) і спитали, чого я сюди приїхав. Я подав їм справку. Вони подивилися і сказали, щоб пождати, то вони зараз дадуть мені квартиру, і пішли в село. Я, однак, на них не ждав, бо було ще зимно і діти мерзли на дворі. А сам став проситись у дядьків на ніч. Довго не прийшлося шукати. Мене прийняв на квартиру, як пізніше я довідався Мельник Арсенько (мати Фросина, яка командує усім в господарстві).

В район я не поїхав тому, що по-перше, відразу не мав охоти працювати в органах МВД, а, по-друге, я хотів зорієнтуватися наперед про життя в селах Зах.[ідної] України, щоб знати, як поводитися, будучи при роботі. Там були з мого села люди, про яких я вже говорив, і від них я міг про все довідатися. А їхати мені було однаково: так був лишений відразу на власні сили, чи був би їхав відразу у Вишнівець, чи село. Крім цього на тому, щоб їхати вперед в село дуже наполягала моя жінка, яка уважала, що праця в МВД – це найгірша, як вона називала “собача праця”. Жити ще поки що було з чого, і я рішив їхати не відразу у Вишнівець, а в Бодаки.

Замітка слідчого:

Скільки я не старався доказувати об’єктові, що він висланий в село спеціально, до того брав до уваги також його роботу з лікуванням, він все відмовлявся і твердив, що поїхав туди саме з тих причин, що вказані вище. Вкінці погодився з цим, бо поступлення об’єкта до роботи в органах МВД у Вишнівець сталося всупереч правильним логічним виводам. Об’єкт розконспірується і стає до праці якраз тоді, коли вже мав широкі знайомства з людьми, що від них міг би черпати цінні матеріали про рев. рухи.

В Арсенька я жив тиждень часу. Протягом цього часу не ходив нікуди. Господареві я помагав при праці на господарстві, а жінка помагала дещо господині. Крім цього, проміняв я за 1 бух. хліба ведро картопель і миску пшона 2 м. білого полотна (в сусіди, дво[ю]рідня сестра матері Арсена, живе в четвертій хаті по напрямі до церкви по лівій стороні). За цей час я познакомився з сусідкою Яриною, яка живе зараз через пліт від Арсенька догори і вона запропонувала, щоб я з родиною перейшов на квартиру до неї. Вона була сама і погано їй господарювалося. Навіть в хаті не було кого оставити, коли мала куди-небудь йти.

В Ярини я пробув від 29 квітня до 18 червня 1947 р. За цей час я помагав разом з жінкою працювати їй на господарстві (1,5 га поля) та ходив працювати до інших господарів села. Робив усе, що кому було потрібно. Ходив у поле з кіньми, рубав дрова, різав січку, молотив і т.п.

Одного разу (не пригадую точно котрого дня місяці в травні) до Ярини прийшла жінка (по вуличному “груба баба”, дуже грубезна, живе як іти під гору по вулиці Залужжя з 500 м. від початку), яка почала розповідати, що її хлопець Коля вже кілька днів боліє на живіт і ніщо йому не помагає. Я це чув. Тут мені прийшли на думку мої ліки (я ще в Сороках купив собі “колгоспну аптечку” і докупив дещо перед виїздом з Ямполя) і я дав їй жолудочні таблетки. Цілі я не мав жодної. Прямо з вдячності до людей, які так добре зі мною поводитись та дали притулок зі сім’єю, хотів чимось віддячитись. Це хлопцеві помогло і за три дні він став цілком здоровий, а я одержав у селі між людьми звання “доктора” та популярність. З того часу, кого тільки що заболіло, зараз зголошувався до мене і просив помочі. Ясна справа, що за це мені платили, чим хто міг. Так я почав лічити людей у селі. З часом я почав набирати практики й у нескладних хворобах мої ради завжди помагали. До того мав аптечку і користувався в цій роботі ліками, які були в ній. Тут саме пригадувалися мені слова жінчиного двоюрідного брата, який закінчив докторат і був перед моїм виїздом у селі на відпочинку Мазура Григорія Олександровича. Він сказав, що в житті людині добре все вміти робити, тоді вона не буде бідувати. При цьому розказував мені про те, як і чим лічити найпримітивніші хвороби (переважно зовнішнього характеру та жолудочні). Зараз я пригадував його поучення, але мало що пригадувалось, бо тоді я на це не звертав уваги і забув вже до того часу. Тепер я бачив, що це мені пригодилося б. Тоді я, маючи надію ще застати його в селі, почав нотувати собі як і що кого болить. При стрічі думав про все розпитати.

В м-ці травні (15–22) я поїхав у Гальжбіївку, щоб стрінутись з Мазуром Григорієм та довідатися від нього дещо про хвороби та їх лікування. Він з охотою розказав мені, що було можливо, я занотував і вернувся всело Бодаки. Мазурові я розказував про свою роботу. Він перестерігав мене, що цього не можна робити без відома здоров’я відділу. Зараз Мазур дістав призначення професора в Чехію (де, точно не знаю). Про це я довідався від Натуринського Артема, який приїжджав сюди до брата.

Приїхавши у Бодаки, я дальше лічив людей. Лікування стало якби моєю фаховою роботою. Кожного дня приходив хтось із селян і просив поради. Я давав. За це мені платили продуктами й так я годував сім’ю. І то навіть добре годував, а майже нічого не робив.

З часом я став таким популярним “дохтором” у селі, що слава про мене розійшлася і по других селах, як-то: Котюжини, Кривчики, Манів, Снігурівка, Лози, Старий Вишнівець, а навіть Вікнини (з В. [е-лико] Дедеркальського р-ну). Хоч в деяких з тих сіл, як напр. Котюжини, Кривчики і Ст. Вишнівець і були офіціальні більшовицькі фельдшери, то їх поведінка з людьми і неохайність в роботі такі великі, що люди скоріше йшли до мене, як до них. Я, чи міг що порадити, чи не міг, в кожному разі ніколи не відмовив у просьбі та завжди давав поради по своїй спроможності.

Найбільше до[ ]поширення моєї популярності як лікаря причинилося те, що я вилічив хвору на паралі[ч] вже третій рік дівчину Ганю Басюка Івана, хоч її вже возили й у Вишнівець, і в Крем’янець. Крім цього, був ще характерний і популярний випадок з якимсь родичем Бодацького дя[д]ька (прізвища не знаю; коли я лічив його, Дячина Петро сказав, щоб менше інтересуватися, а робити своє діло/якому осколок з гранати залетів під чашку в коліні і не можна було його вийняти). Його вже возили й у Вишнівець, але говорили, що й там ніхто не міг допомогти: осколок залетів йому під час того, як горіла хата в одного дядька в Бодаках (не знаю, як його звати, я щойно був приїхав у село). В нього більшовики були знайшли криївку й вели бій з повстанцями, про що я довідався пізніше. Що там сталося конкретно, ніхто не сказав мені, [а] я й не дуже розпитував (сам Петро казав, що не знає).

Тепер розкажу, як я познакомився з Дячиною Петром, з яким в дальшому тягу моєї справи буде в’язатися дуже багато поодиноких справ.

Коли я виїжджав в Західну Україну, зі мною поїхав туди хлопець жінчиної сестри Олі Вовк Володя. Поїхав він зі мною тому, щоб не мучитися вдома, де залишив маму-вдову, стару бабу та троє молодших брата і сестри і лише одну старшу від себе сестру Ганю, яка вчилася в Сороках у педшколі. Цей хлопець шукав, у селі роботи й зайшов до Дячини Петра та просився за пастуха. Петро розпитав його про все і сказав, щоб я прийшов до нього, то поговоримо.

Коли ми стрінулися, то розговорилися і скоро стали такими щирими, що вже розповідали собі про все навзаєм і не боялися один одного. Я також показав йому справку і розказав на яку роботу мене прислали. Він сказав, щоб роздивитись та зробити, як буду уважати за відповідне. Так почалась наша дружба.

16 червня я вертався з ліками від хворого з-під лісу (прізвища не знаю, чоловік років 40, бідний, жінка Тодорка, в хаті є ще стара мати і двоє дітей) і на дорозі між цією хатою а моєю квартирою мене

зупинили військові (пізніше я довідався, що це були капітан Костромін і л-т Любасюк з Вишнівецького РО МВД). Костромін спитав мене, звідки. Я відповів, що з Бодак. Тоді він попросив документи. Я подав йому паспорт, війсьний білет і справку, видану мені останньо Ямпільським РО МВД. Костромін подивився, після чого спитав, чому я своєчасно не явився в РО МВД. Я відповів, що недавно приїхав. Тоді він сказав, що брешу, бо справка видана ще 13 квітня. Я ще пробував боронитися тим, що був хворий, показував йому історію хвороби, але він на це не звертав уваги і сказав, що будуть мене судити за неприписку в районі, за незголошення до роботи, а коли подивився в кошик і побачив ліки, сказав, що ще й за те, що без позволення лікую людей. Сказавши це, доручив зголоситися слідуючого дня в РО МВД, куди забрали мої документи та кошик з ліками. З ними був ще один рядовий міліціонер (пізніше я довідався, що це Сторож).

Повернувшись додому, я розказав про все жінці і пішов до Петра, щоб порадитись, що тут робити. Я уважав, що він місцевий і краще знає обставини, а тому й ск[о]ріше і правильніший вихід зі ситуації повинен знайти. П[е]тро вислухав мене, розпитав, що мені говорили, і сказав, що самотній рятунок у мене – це моя історія хвороби. До цього ще треба взяти справку з лікарні й тоді до роботи в МВД не візьмуть та судити не будуть мати підстави. Тоді я познакомився також ще з братом Петра Семеном, який жив на одному подвір[']ю з Петром.

17 червня я пішов до Вишнівця й у першу чергу зайшов до лікарні, щоб взяти посвідку, що я дійсно маю дальше язву жолудка й не можу цілком добре працювати. Доктор Сторож спитав, навіщо мені ця справка. Я відповів, що для РО МВД. Тоді він зажадав “направлення” з МВД, інакше справки не хотів видати. Я був змушений піти в РО МВД без справки.

Прийшовши в РО МВД, спитав за н[а]чальником міліції. Дижурний відповів, що вийшов надвір і за 5 хв. буд[е] тут. Коли увійшов Костромін (про його прізвище я довідався пізніше, як працював в РО МВД) дижурний, вказуючи на мене, сказав, що до нього “цей громадянин”. Костромін спитав, чого мені потрібно. Я відповів, що “направлення” до лікарні, щоб мені видали справку, що я хворий. Тоді він спитав, як я називаюся. Я сказав та додав, що вчора він забрав від мене на дорозі документ і кошик з ліками. Він пригадав це і попросив мене зі собою на перший поверх у свій кабінет.

Сівши за стіл, Костромін попросив мене сісти і сказав, що будуть мене судити, а на це зібралося вже багато проступків. Щоб не бути судженим, він радив мені зробити так: “Завтра їде в область нач. РО МВД. З ним їде ще один чоловік, який хоче стати до роботи в МВД. З

ним їдь і ти, а там буде видно. Перейдеш комісію і тоді, як признають хворим, не візьмуть до роботи і судити не буде за що. А так вператись нема найменшого сенсу, за таку впертість можна лише більше дістати на суді”.

Після цього віддав мені мій кошик і додав, що це для мене добра рада від нього.

Я взяв у руки свій кошик і хотів дивитися, чи є всі речі, але в цей момент в кабінет зайшов Харламов (про його прізвище я довідався тоді, як працював участковним) і Костромін представив мене йому. Харламов, вислухавши його, сказав, щоб я завтра прибув сюди о 9 год. поїду в область. Зі собою сказав взяти на добу харчів. Тоді я сказав, що хочу взяти справку в поліклініці. Він відповів, що це зробиться завтра, як прийду. Я взяв свій кошик і відійшов. Документи залишалися.

Прийшовши додому, я сказав жінці, що мушу їхати завтра з начальником РО МВД в область. Вона нічого на це не сказала, лише додала, що тепер вже не викручусь, хіба спасе історія хвороби. Після цього я пішов до Петра і Семена.

Петра і Семена я застав на подвір[']ю. Стринувшись, вони спитали, що доброго я приніс їм. Я відповів, що і як мається справа та попросив поради, що далі робити. Вони відповіли, що тут вже поради мені не можуть нічого. Один вихід – це твердити, що був хворий і на підтвердження показувати історію хвороби. Поговоривши ще трохи на різні дрібничкові теми, я попрощався і пішов додому.

19 червня перед 9 год. я був уже в РО МВД. Тут на коридорі стрінув незнаюмого чоловіка, який сидів на лавці. Я підійшов до нього і спитав, кого він очікує. Він відповів, що начальників, бо має їхати в Тернопіль. Далі слово по слові ми порозумілися. Це був той, що казав вчора Костромін. Він сам родом з Білої Церкви, називається Жуковський Іван. Приїхав сюди тому півроку, роб[и]в по дядьках в селі Федьківцях, опісля пристав до якоїсь жінки, а тому, що вона бідна і нема з чого жити, рішив стати на роботу в РО МВД.

За цей час прийшов Костромін і сказав, щоб подождати ще з 5 хв.: прийде начальник і поїдемо. Після цього пішов далі коридором.

2–3 хв. після відходу від нас Костроміна, прийшов нач. Харламов. Я зараз попросив, щоб видав мені “направление” в поліклініку, щоб я міг взяти справку. Він відповів, що справки вже готові, а мені треба зайти лише до Костроміна й забрати свої документи. Нікуди йти вже не треба, бо зараз будемо від’їжджати, щоб на 9 год. бути в Тернополі. Після цього пішов в цей самий напрям, що раніше Костромін. Я пі-

шов в кабінет Костроміна і забрав документи. З ним не мав жодної розмови, поза темою документів.

Через 10 хв. шофер зарядив машину. Харламов забрав нас з коридору і сказав, щоб сісти на машину (грузова), а сам сів у кабінку біля шофера. Ми поїхали з Вишнівця на Колодно, звідси на Збараж, а зі Збаража по шосе аж в Тернопіль. По дорозі на машину насадало і трохи цивільних пасажирів, які йшли в Тернопіль, і всі ми перед 3 години приїхали в Тернопіль. (Від кожного пасажира брали до 60 карбованців. Хто забрав гроші, не знаю).

В Тернополі ми заїхали на подвір[']я УМВД. Тут начальник залишив нас на машині, а сам пішов у дім (вулиці не знаю, це при які[й]сь головній вулиці, перед якою є городець). Черев 5 хв. прийшов до нас начальник і сказав, щоб йти за ним. Ми пішли в дім, в який раніше заходив він. Тут минули дижурного й по сходах пішли на поверх, де зайшли у крайню кімнату номер 11 (на дверях був тільки номер). В кімнаті ми застали начальника кадрів (про це я довідався з того, що Харламов звертався до нього словами: “Товарищ нач. отдела кадров, от эти два человека”). За столом напроти дверей сидів ще якийсь один працівник, років до 25 і щось писав. Був без шапки, бльондин у військовому уніформі без погон[і]в. Нач. кадрів сидів за столом [при] дверях по правій стороні. На стінах кімнати висіли портрети вождів більшовизму та карта Європи.

Після доповіді про нас нач. відділу кадрів Харламов сів збоку, а нач. відділу кадрів спитав, як моє прізвище. Я сказав. Тоді він сказав, щоб Жуковський вийшов і почекав на коридорі, а до мене сказав, що з сьогоднішнім днем я являюся робітником Вишнівецького райвідділу МВД (не знаю, чи він непевно казав райвідділу, а правдоподібно, що так). Я сказав, що я хворий і потребує лічтисся, але він на це здивовано сказав: “Как это так? Вас учили полмесяца, а вы отказываетесь от работы” В відповів, що від роботи не відказуюсь, але хворий, при цьому подав історію хвороби. Він прочитав і спитав, звертаючись до Харламова: “Тов. Харламов, у вас есть такие документи?” Харламов подав йому справку з Вишнівецької поліклініки, якої я навіть не бачив. Цей прочитав і сказав до мене: “Вы начинаете саботировать? Сейчас вызовем врача, он вас проверит.” При цьому звернувся до того, що сидів за столом: “Петро Григорович, позовите врача”. Цей вийшов і за пару хвилин привів лікарку, яка спитала, де є ці хворі. Довідавшись від нач. кадрів, що це я, сказала, щоб зняти рубашку. Я зняв, вона постукала пальцем по грудях і плечах, помацала щось, дала прочитати на відділі 2 м. великі чорні букви і написала посвідку, що здоров і могу працювати. На мою історі[ю] хвороби, яку я їй

подав, сказала, що стара вже і не важна. Коли нач. відділу кадрів прочитав цю посвідку, сказав, що умію добре крутити, але мені в дальшому не вдасться. Треба працювати чесно і солідно. “Приступайте к работе, какою вам доручили партия и правительство та выполняйте указы начальства”. Після цього сказав, що можу вийти на коридор і пождати. Я вийшов, а в кімнату покликали Жуковського.

Я пождав десь з півгодини, поки вийшов Жуковський з Харламовим і тоді ми всі три подалися до машини. Тут Харламов сказав, щоб ми ждали і пильнували, щоб хтось не повідкручував частин від машини, а сам з шофером (пізніше я довідався, що його звати Деркач, східняк) кудись пішов. Їх не було до 10–11 години ночі.

За цей час ми з Жуковським говорили на різні теми, а найбільше про сучасне життя і все приходили до висновку, що жити погано, важко, але причин такого життя і виходу з тої ситуації не знаходили. Зрештою, ми були ще чужі і не у всьому звіялися. Говорили ми також на політичні теми й приходили до висновку, що Америка готується до війни з ССРСР, бо на радянсько-турецькій границі стоять американські війська, – а чого вони мають тут стояти. Говорили ми також про міліцію і, як я зорієнтувався з розповідей Жуковського, він також не пішов туди з ідеї, а застала його нужда: був крайньо обдертий, босий, хліба вдома не було, і не було жодної ради.

Так ми проговорили до 10 чи 11 години. В той час прийшли Харламов і Деркач, обидва п’яні і Харламов сказав, щоб ми ждали тут до ранку, а рано вони прийдуть, і кудись пішли.

На другий день о 10 год. прийшов Харламов з шофером та спитав нас, чи все впорядку біля машини. Ми відповіли, що не сталосся нічого. Тоді шофер пустив машину, ми посідали і виїхали з подвір[’]я. Проїхавши трохи вулицею вправо біля городу, машина зупинилась і Харламов з шофером зайшли в якийсь будинок (напису не було). Ми сиділи на машині. За пару хвилин вийшов шофер і покликав нас до середини. Зайшовши, ми побачили, що це якийсь ресторан. В ньому не було нікого. На одному зі столів стояло дві тарілки теплого борщу, до якого попросив нас шофер, а сам пішов за якусь занавісу, звідки доносилися мужські голоси. Ми з’їли цей борщ і розглядалися по кімнаті. Знайшовши дірку в занавісі, ми побачили, що в другій кімнаті сиділи при столах військові і цивільні люди, які їли, пили пиво та горілку. Біля одного з цих столів сидів Харламов і шофер, перед якими також стояло пиво та горілка. Ми подивилися на це, але не говорили нічого. Я боявся Жуковського, а про нього не знаю.

За якийсь час до нас прийшов шофер і забрав зі собою за цю занавісу та привів до стола, за яким сидів уже цілком п’яний Харла-

мов, бо навіть добре говорити не міг. Він сказав, плутаючи язиком, щоб пити та їсти. На столі була ковбаса, печене м'ясо, горілка, пиво і білий хліб, якого не доїли Харламов і шофер. Ми це з'їли. В кімнаті були ще різні люди, військові і цивільні, які приходили, снідали, інші відходили.

Поївши, ми взяли Харламова під руки, вивели надвір і посадили в кабінку машини, де він зразу заснув. Шофер пустив машину і ми поїхали містом. На краю міста шофер взяв ще з 15 пасажирів до Збаража, від яких брав по 50 рублів, і ми поїхала на Збараж.

По дорозі не було нічого замітного. В Збаражі пасажири злізли, шофер взяв з 10 чоловік пасажирів на Вишнівець, від яких брав по 40 рублів і ми поїхали у Вишнівець.

У Вишнівець приїхали о 5 год. Коли ми злізли з машини, Харламов сказав, що можемо йти додому, а 1-го липня до 9 год., щоб були в РО МВД. При цьому до мене Харламов сказав, що документи віддасть тоді, коли стану до роботи.

Прийшовши додому я про все розказав жінці. Вона дорікала мені, але бачила, що я сам не вдоволений цією роботою, отже дала спокій.

Пізніше я пішов до Петра і Семена, яким розказав про все, що зі мною сталося. Вони посміялись трохи з комісії в області, а про роботу сказали, що як буду робити для людей, так і буду мати від людей. Ми покурили, я трохи посидів і пішов додому.

До 1-го липня я перебував вдома і дальше продовжав лічити людей. За цей час лічив екзему в жінки з хут. Лісовики, яка мала її на носі вже рік і не могла нічим її злічити. Я дав їй масті і, як пізніше довідався, вона злічила екзему до 90%. В цей час також приходила до мене ще якась жінка зі села Котюжини, якої син також був хворий на екзему. Я дав ї[й] масті, але який результат, не знаю до сьогодні. За це вони давали мені дещо з продуктів.

1-го липня [19]47 р. перед 9 год. я прийшов у Вишнівець і зайшов у РО МВД. В дижурці застав дижурного Кондратенка і міліціонера Сабельнікова. З ними я ждав. Через 15 хв. прийшли міліціонери: Топорков, Попов, Сторож, Демчук, Локоть, Соколовський і Жуковський (про їхні прізвища я довідався пі[з]ніше, як вже працював в РО МВД, тоді ще всіх не знав). Всі, розмовляючи на різні теми, ждали.

О 9 год. 30 хв. прийшов Костромін і сказав, щоб усі участкові міліціонери та я зайшли до нього в кабінет. З присутніх піднялись: Попов, Сабельніков і Топорков. Я долучився до них і ми пішли в кабінет Костроміна. Тут посідали, де хто міг (таб[у]ретки, диван) і тоді Костромін, сидячи за столом, сказав: "Ну, хлопці, до нас прибув один но-

вий робітник, якому ви, як старі працівники, повинні у всьому допомагати, щоб він міг скоро зорієнтуватися в роботі, яку ведуть учаскові. Ви повинні поінформувати тов. Литвиненка про учасок, допомогти йому познакомитись з людьми, – словом ви повинні впровадити його в курс діла. Попереджаю, щоб на учасках, не було безділля, п'янства, та бешкетів. Треба поводитись культурно, бути увічливим до людей, давати їм відповіді на запитання та поради”.

В цей момент до кабінету зайшов Харламов і спитав Костроміна, хто подав які матеріали. Цей відповів, що нема жодних матеріалів. Тоді Харламов як закричав: “Как это так? Почему нет никаких материалов? Наш оперсостав сидит без работы, а участковые ничего, не делают. Почему у вас так плохо с работой тов. Костромин? Вы не хотите с[]ними работать. Вы от них не требуете ничего. Теперь я буду требовать сам от вас и от участковых. Что ж вы себе думаете? Государство вам деньги пл[а]тит, а вы должны работать. Этого не может быть. Я заявляю вам категорически, что если не будете работать и не будут поступать материалы, вас будем судить, как бездельников, как саботажников, после чего выгоним с работы как негодяев. Получите волчий билет, буд[е]те шлеться всюду, а на работу вас никто не примет. От сегодняшнего дня каждый участковый должен подавать два раза в месяц рапорты. Вы, тов. Костромин, дадите им формы, как писать эти рапорты, а я потом посмотрю, – пускай мне кто посмеет не выполнить моего приказа! Выгону, как хозяин негодного собаку. Вы, тов. Костромин, поясните им, как делать и что делать. Скажу только, что кто больше сделает, тот получит премию – 50 рублей. У меня все. Можете продолжать, тов. Костромин”, – і Харламов вийшов. Після цього Костромін продовжав дальше: “Ну, товариші, чули, яку пісню співав мені? Отже пора взятися за роботу. А то ви до того часу, можна сказати, не робили нічого. Нач. правильно сказав, що держава задурно нам гроші платить. Від нас не поступила жодна робота. Тільки ходили по учасках п'яні, як шевці, а там стільки роботи. Дивіться:

[1.] Раз, чистота: ви проходили чужі держави, бачили, як живуть інші народи, які в них порядки. А порівняйте в нас! Які в нас двори дя[д]ьків, які вулиці? На упорядкування цього всього ви повинні звертати увагу, а тих, які не підпорядковуються, притягати до відповідальності. Вот вам і матеріал.

2. Роблення горілки: як вам відомо, населенню забороняється робити самовільно горілку. Це робота державна і на це ми маємо спирт-заводи та гуральні. А що робиться по селах? Ви не тільки не притягаєте до відповідальності тих, які займаються цією роботою,

але ви самі кажете, щоб населення робило самогон, щоб ви ма[л]и чим впиватися. Хіба не вистачає для вас у магазинах? Треба до цієї справи остаточно приглянутися і потягати до строгої відповідальності всіх осіб, які роблять самогон. А хіба це не матеріал? Неправильно ви робите, коли говорити, що нема матеріалів. Матеріали є, тільки треба їх шукати, треба хотіти їх знайти.

3. Жорна: забороняється населенню мати власні ручні млини – жорна. А чи хоч один з вас подав до того часу хоч одну справу про жорна? Ніхто. І каж[е]те, що нема матеріалів. Хіба це не матеріали?

4. Потягати дядьків за “бродение собак”. Треба попередити селян, щоб вони поприв’язували всіх собак. Коли ж після цього вилетить собака і буде брехати на рад. робітника, треба записати господаря, як такого, що не підпорядковується радянським законам, що злісно пускає собаку на р[а]дянського працівника.

Я можу вам навести безкінечне число подібних прикладів, за що можна потягати населення до відповідальності, а тоді буде в нас робота, – ми будемо “снабжать оперсостав матеріалами”.

“Тепер, почему нет ни одного дела по борьбе с бандитизмом?” Ви знаєте, що до вас належить також виявлення “бандерівських” зв’язкових та членів груп. Чи ж протягом місяця жоден участковий не може дати хоч одної справи по виявленню таких осіб? Може, а не хоче. Попереджаю, що хто не буде мати хоч одної справи з цього діл[а] за півмісяця, сюди хай і не приходять. Я про нього не хочу чути. Ви мусите подавати матеріали, яких від вас жадається, а то наш оперсостав сидить без роботи. Він скоріше знаходить собі роботу сам на участках, як це зроблять участкові. Хіба це правильна робота? Така робота далі не може вестися. Ми мусимо дати нашому оперсоставу матеріали, щоб він не сидів бездільно. Треба підбирати побільше “дов. лиц”, щоб ішла робота, а то у вас нема нічого, жодної роботи”.

На цьому Костромін закінчив говорити, а дав нам форми рапортів, на підставі яких треба було кожного першого і 15 числа в місяць подавати матеріали. Відпис рапорту зі слів:

Форма номер 3.

*Начальнику милиции Вишневецкого района
Капитану т. Костромину
От участк.[ового] милиц.[ии] по участку с. ...*

РАПОРТ.

Доношу до Вашего ведома, что на участке с. ....выявлено:

1. Краж .....
2. Хулиганств .....
3. Спекуляций .....

В чем и доношу до вашего ведома.

Число ..... М. .... год.

Участк. [овый] милиц. [ии] .....

Крім цього, до рапорту включалося ще четверту точку, як[у] Костромін завжди передавав усно. Це справа “бандерівщини”. Чому, не знаю. Правдоподібно тому, що рапорти передавалося без секрету секретареві, а відомості про підпілля подавалося спеціальною писулькою самому нач. міліції або нач. РО МВД.

Після вручення форми рапортів, які були писані від руки, Костромін дав нам (дехто вже мав) наказ номер 644. Це маленькі книжечки.

(Відпис зі слів).

Обкладинка:

НАКАЗ Ч. 644.

Права и обязанности работников МВД.

г. Киев

Це саме було і на другій сторінці. На третій сторінці були ці правила.

1. *Работник МВД должен быть дисциплинирован.*
2. *Работник МВД должен быть авторитетным.*
3. *Работник МВД не отлучается без разрешения начальника.*
4. *Работник МВД при несчастных случаях (пожарах, наводнениях) должен быть на месте.*
5. *Работник МВД должен жить на участке.*
6. *Работник МВД должен давать крестьянам и рабочим все ответы правильн[о] на их жалобы.*
7. *Работник МВД должен строго следить за государственным имуществом.*
8. *Работник МВД должен следить за сохранностью имущества крестьянства.*

9. *Работник МВД должен не допускать на участке краж и хулиганства.*

10. *Работник МВД должен следить за подозрелими лицами.*

11. *Работник МВД строго следит за правильным выполнением всех государственных законов.*

12. *Работник МВД обо всех случаях на участке докладывает начальнику.*

1946 год.

г. Киев

Ще було щось написано на останній сторінці, але я не пригад[у]ю що, бо після одержання не вчив його аж так дуже, лише кілька разів прочитав. Може я і не сказав всіх правил по порядку, може переверчував деякі слова, але основний зміст я передав так, як вдійсності є.

Після цього Костромін сказав мені, що я буду участковим на села: Малий і Великий Раківець. З участком записують мене Сабельніков (участк.[овий] на села: Федьківці, Загороддя, Старий Вишнівець), Топорков (участк.[овий] на села: Кінахівці – Мишківці і Бутин), і Попов (участк.[овий] на села: [Дз]виняча, Великий і Малий Кунинець). Даліше Костромін говорив (завжди говорив по-руськи) до мене:

– як вести роботу на участку, ви знаєте, бо були на вишколі і вам про це говорили. Я скажу тільки коротко.

Робота міліції – це дуже відповідальна робота. До неї треба ставитись поважно і солідно сповняти всі накази і інструкції, які будуть видаватися. Зараз я не маю часу багато з вами говорити. Розкажу тільки про ваші завдання, дам інструкції і ви поїд[е]те на участок до роботи. В дальшому ви самі будете бачити, як треба робити.

Вашим завданням на участку в першу чергу є:

1. Пов'язатися з головою с/ради.

2. Слідити, щоб не було:

- а) краж,
- б) хуліганств,
- в) спекуляції.

Як це робити, ви знаєте. Попереджаю, що до всього на участку треба приглядатися. Ви, будучи в ЧА, проходили інші держави і бачили, які порядки були в них. Такі порядки повинні бути і по наших селах. Для того наші, робітники повинні бути культурними, уважними, не пити, не хуліганити, не тероризувати населення. Треба пово-

дитися так, щоб вас кожний селянин щиро приймав у своїй хаті, а не замикав перед вами двері. До [п]росьб населення треб[а] ставитись з увагою і завжди давати ради на їх запитання. Такою поведінкою ви виробите собі авторитет в селі і тоді до кожної хати та людини матимете доступ. Ще[ ]раз перестерігаю, що не сміє б[у]ти випадок, щоб міліціонер був п'яний на участку й у висліді не звертав уваги на всі скарг[и] населення Така поведінка – це компрометація радянської влади і за це будемо притягати до судової відповідальності. Особливо це відноситься до вас, тов. Литвиненко. Ви, як новий працівник, мож[е]те не бути про це поінформовані, отже запам'ятайте собі те.

Форму рапорту ви одержали, отже по цій формі прошу звітувати й що два тижні подавати мені рапорти з проробленої роботи.

Коли Костромін це говорив, інші участкові були також у кімнаті і це слухали. Хоч Костромін звертався тут спеціально до мене, але також напоминав і їх, щоб не повторялися випадки безчестя.

На цьому відправа закінчилася і Костромін сказав, що можемо їхати на участки. До мене сказав ще, щоб зайти до зав. складом Ізвєкової С[у]занни, яка видасть мені покищо наган.

Ми вийшли з кабінету Костроміна і я пішов до зав. складом. Там одержав якийсь старий наган і 3 набої, бо іншої зброї не було. Пас у мене був свій, отже я не хотів брати портяного, який мені давала, а кабури на наган не було в складі. По обмундирування також треба було їхати в область, бо не було.

Вийшовши з РО МВД, я призадумався, бо наговорили стільки, що я і непам'ятав усього, але ради не було. Мусів іти до роботи. Попов і Топорков сказали, що це не первина, і що такі порції приходиться слухати майже кожен раз. “Вони тільки знають сидіти в кабінетах і вимагати матеріалів, а самі на участок і носа не показують” – говорив Топорков.

Около 11–12 год. ми всі чотири вийшли з Вишнівці і подалися на Кінахівці – Мишківці (одна с/рада). Тут Топорков залишив нас у садку, а сам пішов до приміщення “истребительного батальона”. Побув там пару хвилин (що робив, не знаю), опісля вернувся і сказав, що все в порядку. Після цього ми всі разом пішли в с/раду, яка поміщалася у шкільному будинку. В канцелярії ми застали голову (так під 35 років), секретаря (молодий хлопець), заступника голови (35–36 років). Топорков щось поговорив з ними окремо, а опісля нам сказав, що підемо до заступника на обід. Ми цим були дуже вдоволені, бо вже добре були зголодніли.

Зі заступником ми пішли до його хати, яка була може 600 м. від с/ради.

В хаті в нього було чисто, привітно, гарно. Заступник попросив нас до столу, жінка поставила миску сири зі сметаною, опісля він витягнув літру грілки з-під лави і сказав, щоб гоститись його скромною гостиною. Ми випили цю горілку, з'їли те, що дали, подякували і пішли на В. Раківець.

У В. Раківець ми прийшли о 4 год. Зайшли у с/раду, де застали Косарчука, який працює у райумовмінзагу, який роздавав населенню накази на поставку хліба. Крім цього в с/раді був голова і секретар. Сабельников відкликав голову і секретаря і сказав їм в моїй присутності, що я являюся участковим міліції на село і про всі непорядки треба повідомляти мене. Після, цього я вже розпитував голову, що нового в селі, але він відповів, що все по-старому. Нових подій не було. На цьому знайомлення закінчилося і ми почали виходити надвір. За нами вийшов голова і сказав, щоб нікуди далеко не йти, бо підемо в одне місце, щоб "краще познакомитися". Ми відповіли, що зараз вернемося і пішли до школи. Там ми мали в плані зайти до учителів і познакомитися, а особливо я хотів познакомитися з директором, щоб опісля вже при його допомозі занакомитися з іншими учителями. Однак тут ми не застали нікого, отже, покрутившись, були змушені вернутися назад у с/раду. Під час цього я довідався від Сабельникова, що цей голова – це "голова з голів". Він, коли б тільки не приїхати в село і скільки б не бути, ніколи не пустить "на сухо". В селі в нього всюди порядок, держить дисципліну з людьми, що скаже – закон і усі його слухають. В цілому районі нема кращого голови.

Вернувшись у с/раду, ми сіли на лавці надворі і закурили. За хвилину вийшов голова і запропонував нам піти на обід. В цей момент вийшов надвір також Косарчук, який також попросився, до нашої компанії.

Ми всі, жартуючи, пішли в село і зайшли, як виявилось, до хати того ж таки голови. В ногу застали фінагента Корчика (років 40–42, середнього росту, круглолиций, волосся, колись чорне, зараз сивіє, очі чорні, права рука покалічена на війні в 1944 – 45 рр.), заступника голови с/ради Йосипа (прізвища не знаю, зараз він уже звільнений), жінку голови Марію і двоє дітей: дівчинка років 10–12 і хлопець років 8–10. Ми через ванькір, в якому був помітний досить гарний порядок, зайшли усі до великої хати, де посідали кругом стола на кріслах й говорили на різні теми, переважно жартуючи.

За 10–15 хв. після нашого прибуття жінка подала на стіл борщ. Голова поставив 2 півлітри горілки, ми випили і почали їсти борщ. Тут голова знову поставив ще дві півлітри горілки, після чого ми пили вже таки добре. Пили так, що я не знаю, коли заснув. Пробудився аж

на другий день і побачив, що всі спали на підлозі, де була розстелена солома. Не було лише заступника і фінагента.

Вмившись, ми сіли снідати, де повторилось, що було вчора. Випивши ще 4 літри горілки, ми взяли підводу і п'яні, як ніч, поїхали на Вишнівець.

Правда, коли я відходив з району на участок, мені наказували разом з іншими, щоб не пити, але тут цього я не мав на думці. Я ще не був в курсі роботи, отже робив те, що робили інші. Цієї теми, щоб не бути п'яними, ніхто не зачіпав, і воно якимось так ішло.

Цілу дорогу я спав, а що робили інші, не знаю. Пробудився я аж на подвір'ю РО МВД, коли всі злазили з підводи. Тут Косарчук від нас відлучився, а Сабельніков запропонував піти спати. Топорков, (як звичайно п'яні) знову хотів іти “на баби”, а Попов – у кіно. Так почалася сварка, при якій нас застав Харламов, хоч був вже вечір. Він почав кричати на нас, чому приїхали п'яні, а опісля приказав йти за ним у кабінет. Ми пішли.

В кабінеті Харламов добре нас збештав і сказав, що Сабельніков, Топорков і Попов дістають по три доби арешту, а мене на перший раз карається “виговором з попередженням” більше не пити.

В джурці, куди з нами прийшов Харламов, приказав віддати тим трьом зброю і паски та посадив їх в тюрму, а мені сказали йти проспатися в stodoli, бо п'яному в “общезитии” перебувати не вільно. Я пішов, після чого смачно заснув на сні.

Досві[т]ком збудився і прийшов додому. Тут приніс з лісу дров, ще дещо зробив, а 5 липня рано знову прийшов у РО МВД.

Прийшовши в джурку, я стрінув попередніх своїх товаришів, яких спитав, чи поїдемо на участок. Вони відповіли, що Костромін сказав заждати, бо буде щось говорити. За пару хвилин надійшов Костромін і покликав нас зі собою. Ми пішли у його кабінет.

В кабінеті він почав нас сварити та дорікати за нетактовність, а в кінці заборонив їздити групами на участки, бо в такий спосіб ніхто нічого не робить, а тільки п'є. Грозив, що викинуть з роботи, дадуть “вовчий білет і т.п.” Словом – грозив, просив та попереджав, щоб в такий спосіб примусити участкових робити роботу.

В кабінеті Костроміна ми були 15 хв. Під час цього до кабінету зайшов ст. оп/уп. Щаблев і спитав, хто участковий на село В. Раківець. Костромін показав на мене. Тоді він сказав, щоб після закінчення зайти до його кабінету (гляди план). Після закінчення я зайшов туди, і застав його самого. Щось писав при столі. Він покликав мене до стола й сказав, що є маленька робота. При цьому показав записку такого змісту:

*“Участковому с. Раковець Вел. [икий]
Сделать проверку – допросить 2– 3 крестьян с 2– 3 участков
села за граждан:
Козака Петра –
Дидька Ефимия –
в подозрении пострела в с/совет через окно с южной стороны.
Материал подать нарочным не позже 10– 15/VII. – [19]47г.”*

Показавши це, спитав, чи я знаю, як це робити. Я відповів, що ні. Тоді він сказав, що треба взяти з 2– 3 частків села людей і допитати. “А ви допити робили” – спитав. Я відповів, що ні. Тоді пояснив: голову с/ради спитати про чесних людей у селі, які ніколи не сварилися, не билися в селі і т.п. При цьому питати про багато людей, а з них занотувати собі по одному з кожного участка. Опісля піти в село, взяти наміченого дядька і зробити допит, але так, щоб цього не чув ніхто з посторонніх людей. Допит робити так: стрінувшись, розпитувати, які податки має платити даний селянин, які налоги, скільки вже заплатив, якщо не виконав, то спитати, чому і т.п. Після цього розпитати і записати генералія. Зробивши це, спитати, чи цей селянин знає тих людей, про яких іде справа. Односельчан відповість, що знає. Тоді питати, чи вони сварилися, чи билися, чи грозили коли кому. Дядько відповість. Після цього можна ще поставити питання, чи не бачив, щоб вони ходили ночами та куди. Дальше ще можна дати якесь питання, але подібного змісту. Питань можна давати не менше 3 до 5. При цьому все треба писати – питання і відповіді. Паперу не жалувати, якщо нема, я дам. Навіть якщо дядько каже, що ходив “за стодолу”, то й це треба писати. Так допитати кожного і все запечатувати в конверті та вислати на адресу “Ст. оп/уп. Щаблев” або “Нач. РО МВД Харламов” дижурним с/ради, від якого треба взяти розписку. В себе в зошиті записати прізвище дижурного, число, якого висилається, і хто одержав. Розписка, яку принесе дижурний, хай буде в зошити. Він ще більше говорив мені, як висилати матеріали, але я сказав, що знаю про це з вишколу. Так ми поговорили 15–20 хв. і я вийшов.

На мене ждав у дижурці Топорков. Ми оба пішли на Кінахівці – Мишківці. По дорозі говорили найбільше про те, що матеріали вимагають, а їх нема звідки брати, хіба треба задурно обвинувачувати дядька, видумувати на нього або що. Крім того, розказував мені Топорков про Єфанова, який був участковим в Бодаках. Він весь час пив. За це його зняли з роботи і поставили на дижурстві, але він дальше пив. Його садили в карцер, а в кінці вислали в область. Там його роздягнули, роззули і відіслали назад в район. Тут його звільнили з

роботи і видали “вовчий білет”, в якому написали, що Єфанова до роботи не рекомендується брати, бо це зривщик, бездільник і т.п. Була зима. Він так мучився, голодував і мерз, а вкінці обікрав одного дядька і кудись виїхав. Зараз про нього нема жодної чутки. Останньо я чув, що він став директором клубу в Почаєві.

Так, розмовляючи, ми дійшли до с/ради Мишківці – Кінахівці. Тут закурили і я пішов на свій участок (4 клм.). Йшов сам стежкою через поле. Не стрічав нікого.

До с/ради я прийшов о 2–3 год., де застав дижурного, який сказав, що голова пішов з тим, що роздає накази на поставку по селі. Залишившись в с/раді, я розпочав розмову з дижурним, маючи на меті підбір “дов. лиц”. Розпитував, як він жив за Польщі, як тепер і т.д. Він висловився, що за Польщі було краще жити, що я йому потвердив це. Дядько тоді зібрав, віддав податок і ніхто його більше не зачіпав. Тепер не те. Весь час давай та давай і кінця тому нема. І ставку, і податок, і культзбір, і страховку, і молоко, і м’ясо – словом все давай. А що купити можна? Одеколон, пряжки, радіоприймачі і т.п. При цьому він спитав мене, чому так, що на базарі все є, а в магазинах нема. Я відповів йому, що це роблять жиди, які в коопераціях і спекулюють. Після такої відповіді я спитав, чи в селі є спекулянти. Він відповів, що була одна східняка, яка привозила різні, потрібні для селян, речі. Як синьку, мило, сірники, дещо з мануфактури, але вона виїхала й тепер про неї нічого не чути. Більше таких спекулянтів нема.

Після цього я спитав його, чи в селі є такі, що були в ЧА ще з 1941 р. Питав я про таких тому, що передбачав (про це на вишколі не говорили), що такі люди були довго в ЧА і повинні бути прихильними до влади, за яку воювали. Він повідомив, що є – це Німець Павло Іванович, ур. 1916 р. Він прибув з ЧА в [19]46 р. Тоді я розпитав про його господарку і довідався, що він за Польщі мав 0,65 га землі і дуже бідував. Коли вернувся з ЧА, наділили його 1 га землі, але й це небагато піднесло його матеріальний рівень. Зараз він дуже бідує і не може “звести кінці до купи”, що заробить власними руками, як столяр, з того і живе.

Опісля розпитував про другого, який був у ЧА ще з 1941 р. Цей живе при дядькові Демчанові Грицеві, бо мати його померла й нічого не залишила. Це Демчан Іван Петрович. Хата повалилася і зараз він не має з чого і де жити, а тому що дядько забрав все після смерті матері, то він і живе при ньому. Але тут, перериваючи нашу розмову, в с/раду зайшли голова і заступник. Ми привіталися і він (голова) спитав, чи довго вже сиджу. Я відповів, що не дуже довго. “От сидів та говорив з дижурним, щоб веселіше було”.

Під час нашого говоріння заступник кудись пішов. Ми ще трохи поговорили, а тоді голова сказав в присутності дижурного, що підемо в одне місце і ми вийшли. На дорозі сказав мені, що підемо на обід. Я погодився, тим більше, що від ранку ще нічого не їв. Дорогою я розпитував голову, де тут живуть такі добрі люди, що ніколи ні з ким не спорили і не билися – словом чесні люди. Він звичайно поцікавився, нащо мені, але я йому відповів, що треба мені знати, щоб міг зайти та переночувати, коли буде треба, а то нічого не знаю. Він пообіцяв мені показати. За цей час ми дійшли до “його першого заступника”, як казав голова. Я сміючись спитав голову, чому перший. Хіба їх в нього десять. Але голова сказав, що перший тому, бо коли він щось скаже, то завжди послухає і зробить, що треба. Так ми зайшли до хати.

Тут була його жінка Настя, стара мати, троє дітей від 4–12 рок. [ів] і сам господар Йосип, який зараз після нашого приходу сказав, щоб жінка поставила щось їсти. Сам поставив півлітру й ми почали обідати. В цей час прийшов Косарчук і пристав до компанії. Під час цього ми говорили про все – найбільше про хлібоздачу; я про свою роботу не говорив нічого, бо були не потрібні свідки.

Пообідавши, Косарчук запропонував нам усім піти з ним по селі й допомогти роздати накази. Ми пішли і до вечора пройшли участок до с/ради.

Прийшовши до с/ради, Косарчук сказав, що довго задержуватися не будемо, бо тут був випадок, що вже стріляли до с/ради, отже треба йти за дня і знайти квартиру. Голова с/ради післав ще по змінного дижурного, а коли цей прийшов, голова сказав, що сам іде додому, а нам вже наготовлена підвода й можемо їхати у Вишнівець (для конспірації). Після цього ми всі три вийшли (вже темніло) і подалися до голови наніч. Про[й]шли трохи і тоді голова, використовуючи момент, коли Косарчук остався для полагодження фіз[і]ологічних потреб, відповів на моє запитання під час того, як ми йшли на обід. Він показав мені хату Олійника Івана та сказав, що до нього можна завжди заходити й поговорити. Господар чесний. Крім цього сказав, що на другому кінці села є ще Онищук Кирило, до якого також можна заходити (старий дядько). За цей час наспів Косарчук і ми всі три подалися далі. Минули хату голови, опісля скрутили в третій двір і пішли на городи, а городами зайшли на двір голови, де посідали на соломі. Тут голова сказав, що найкраще, щоб ніхто не знав, що ми будемо в нього. Хоч був певний, що ніхто не прийде, проте казав послухати треба, чи хто не цікавиться, куди пішли. Посиділи ми трохи, поговорили тихо і зайшли в хату.

Тут повечеряли і полягали спати. Розмов цікавих не велося. Найбільше розповідав різних цікавих смішних подій Косарчук, які йому приводилось бачити вдень при роздачі наказів на контингент.

Встали ми о 10 год., поснідали і пішли в село. Косарчук пішов з головою, а я відлучився і зайшов до Олійника, якого вчора показав мені голова, маючи надію його переслухати. Однак його не застав вдома. Тоді пішов на другий кінець села, щоб переслухати Онищука Кирила. Зайшов я в самий кінець, опісля вернувся і зайшов у третю хату, досить гарну та простору. Ходило мені про те, щоб, покликавши Онищука, я мав де говорити з ним, щоб було дві кімнати. (В цій хаті живе жінка років 38–40 та була вдома дівчина Ніна років 8, господаря тоді не було вдома, був у пол[і]). Я зайшов до тієї хати і спитав, де живе Онищук Кирило. Довідавшись, що це сусід цієї господині, післав дівчину, щоб покликала його, мовляв, мама кличе, бо щось поросся захворіло.

Коли Кирило прийшов, спитав, що сталося. Я відповів за господиню, що хочу з ним про дещо поговорити. Після цього попросив дозволу в тітки зайти в другу кімнату. Господиня дозволила і я з Кирилом зайшов туди.

Ми посідали при столі, тоді я сказав, що хочу з ним про дещо поговорити, але щиро. Він сказав, що буде цілком щирий. Тоді я вийняв зошит і записав його зізнання:

“Онищук Кирило Петрович, 1908 року народження, малограмотний, жонатий, житель Раківця Великого, 5 душ сім’ї, бідняк.

- 1. Чи знаєте ви громадян Козака Петра і Дідика Єфімія? – Знаю.*
- 2. Чи ви чули коли-небудь, щоб вони сварилися з ким-небудь? – Чув, спорили, бо в нас так буває, що часто можна, спорити.*
- 3. Чи були угрози тим, що спорили з ними? – Угрози були одні одним.*
- 4. Чи замічали ви тих людей де-небудь у нічну пору? – Так, щоб ходили, не бачив, але, як їхали з поля, то бачив.*
- 5. Яке ставлення їх до селян і до тих, що з району і як вони про них говорять? – Вони з селянами часто сваряться, бо такі зажерливі, що все їм не вистачає, а за тих, що з району, при мені не говорили нічого.*

З моїх слів записан[о] вірно, про що розписуюсь

Онищук Кирило Петрович.”

Коли я скінчив писати, Кирило спитав, навіщо мені це. Я відповів, що треба людей на роботу в промкомбінат. Але Кирило висловив вагання в тому, чи вони підуть, бо мають свої господарства і дуже за

ними розпадаються. Я сказав, що спробую їх і, як погодяться, то підуть, бо туди саме таких потріб[б]но, що за господарство дбають. На цьому наша розмова закінчилася і ми разом вийшли з кімнати надвір. Тут я його залишив, а сам пішов прямо до с/ради.

Подорозі зайшов до Олійника Івана. Його застав надворі. Спитав його прізвище, опісля – хто є в хаті. Він відповів, що в хаті є жінка та дитина. Після цього ми зайшли в хату, де я сказав, що хочу з ним про дещо порадитися. Він, як звичайно, сказав, що скаже, що від нього буду жадати. Опісля я питав його, а він відповідав, що я записував на зошиті:

“Олійник Іван Трохимович, 1914 р. народження, 3 кл. нар. школи, жонатий, сім’я – жінка і двоє дітей від 2–6 р., житель села В. Раківець, бідняк.

1. Скажіть, чи знаєте таких громадян, як Козак Петро і Дідик Єфім? – Так, знаю.

2. Чи чули ви про їхні спори з другими селянами? – Та хіба в нас мало спорять люди між собою. Так само і вони спорили багато разів. Коли тільки є спір, то там є Козак і Дідик, бо їм ніколи нічого не вистачає, завжди для них мало.

3. Чи були погрози з їх сторони кому-небудь з тих, що вони з ними спорили? – При спорах завжди погрози бувають. Так і вони грозили і їм грозили.

4. Чи ви замічали їх де-небудь в нічну пору? – Так, щоб ходили самі, не бачив, а їхати – їхали то досвіта, то пізно увечері з поля чи в поле.

5. Яке ставлення їх до селян та до тих, що з району і що вони про них говорять? – Яке ж може бути ставлення? Таке, як і всіх. Живуть з людьми, як треба. А те, що поспорили – так ми всі споримо. А про районних робітників я ніде не чув, щоб говорили. Зрештою, не знаю, може дещо й говорили.

З моїх слів записано вірно в чім і підписуюсь.

Олійник Іван Трохимович”.

– А навіщо це ви питали мене про це і записали? – запитав Іван, коли я скінчив писати. Я відповів, що чув, що вони завзяті до роботи, отже хочу перевірити і взяти їх на роботу в промкомбінат.

– Де вони підуть, як вони так держаться своїх господарств.

– Може якраз погодяться і підуть, спробую їх самих.

На цьому наша розмова закінчилася і тоді господар, мимо моєї відмови, запросив мене до столу з’їсти. Після цього він почастивав

мене чашкою молока. Подякувавши я пішов у с/раду. Була вже година 2–3.

В с/раді я застав Косарчука з головою і ще щось трьох господарів, що дожидали видачі наказів на хлібопоставки. Голова, відриваючись від роботи, спитав, як діло. Я відповів, що добре. Тоді Косарчук спитав, куди я ходив. Я відповів, що ознакомлюватися зі селом. За пару хвилин після цього, коли голова був вільний, я сказав йому, щоб визвав до с/ради Козака Петра і Дідика Єфіма. Він зараз післав по них дижурного, а я, щоб не дармувати, помагав Косарчукові роздавали накази, бо він сам не встигав задовольняти всіх людей. Через півгодини прийшли Козак і Дідик (разом), після чого я покликав Козака до стола і вголос почав його агітувати, щоб ішов в промкомбінат на роботу, якого, як дбайливого за роботу, наставлять завідуючим господарством. Він відповів, що не має кого залишити біля свого господарства, а одна жінка не справиться, отже не може йти на роботу. Я його відпустив, бо людям, на мою думку, було досить, щоб знали, чого я його, визивав. Опісля звернувся до Дідика з цією самою пропозицією. Розпитав його, хто є вдома, яка господарка, запропонував йти до роботи в промкомбінат. Він також відмовлявся, мотивуючись тим, що господарство обширне, вдома тільки старий, неспосібний до роботи батько і хвора жінка, отже нема на кого залишити господарства. Я сказав, щоб порадилися обидва з Козаком, бо одному треба буде таки піти, і тоді його відпустив також.

В с/раду я викликав Дідика і Козака на те, щоб підтвердити свої слова, сказані під час слідств, про що обов'язково мусіли пізніше знати всі люди в селі, бо ті, яким я сказав, напевно про це розголосять. А треба було чимсь затушувати дійсну ціль моїх допитів.

В с/раді я побув до якої години 6 з Косарчуком, а опісля голова запропонував піти на обід до Якилини (мешкає при вулиці, яка веде до церкви, від с/ради 200 метрів в південно[-]західному напрямі, з правої сторони вулиці, вдома була сама). Туди ми пішли втрьох. Побідавши, ми вернулися в с/раду, де продовжали роздавати накази.

В с/раді робили до вечора, а тоді, оставивши в с/раді дижурного, в такий самий спосіб, як попереднього дня, знову пішли до голови на нічліг.

На другий день рано, коли Косарчук вийшов надвір, я сказав, щоб голова вказав мені ще когось зі села, де я міг би зайти переночувати, чи наїстися, як буде потреба. Він вказав мені Дзюба Данила Федоровича, який живе на краю села, коли йти дорогою з Ямполь, четверта хата з лівої сторони вулиці під білою черепицею, мурована з білого каменя. Опісля я ще спитав про Німця Павла, що це за чоло-

вік. Він відповів, що це бідняк з бідняків і мені туди нема чого заходити. “Чоловік він добрий, прийшов [19]46 р. з Ча, але ж бідний” – говорив голова. Дальше я спитав, хто такий Демчан Іван Петрович. Про нього голова сказав, що “він і сам в дядька живе, бо хати немає” (він думав, це я маю намір туди заходити їсти) на цьому наша розмова закінчилася, бо прийшов Косарчук, а я не хотів, щоб він чув, чим я інтересуюся. Я вийшов ще надвір помитися, опісля ми снідали. Після сніданку ми по одному городами пішли в с/раду.

Тут разом посиділи з 15 хв., після чого я сказав, що мушу піти ще в одну частину села й познакомитися з тереном та деякими людьми. Вийшов з с/ради і пішов прямо до Дзюби Данила. У вказаному кінці села я опитав якусь малу дівчину, де він живе і за її вказівкою зайшов на його подвір’я (на вулиці були й старші люди, але на мою думку мала дівчина не повинна нікому говорити про це, а коли хтось побачив, що міг думати, що я зайшов туди випадково). В Дзюби не застав нікого, крім малих дітей, отже не робив нічого.

Ідучи назад, я зайшов на вулицю, що йде на Кінахівці – Мишківці, де за даними пастушків, які гнали худобу з поля, знайшов Німця Павлі Івановича.

Коли я зайшов на подвір[']я, він щось майстрував. Побачивши мене, покинув роботу і вийшов назустріч. Після цього ми посідали на до[ш]ки і я почав розпитувати його, що робить, для кого, що за це бере, і т.п. Після коротенької розмови на такі теми, Німець запропонував мені зайти до хати. Я спитав, хто є в хаті, а, переконавшись, що нема нікого, пішов. В хаті ми закурили, при чому Павло сказав: “таке в мене життя” – і показав рукою на хату, в якій було повно грязі і непорядок. Опісля спитав, чи я не хочу їсти. Я відповів, що їсти не хочу, але він таки вперся, щоб випити з ним півлітри горілки і закусити. Ми випили, закусили хлібом в цибулю, після чого розговорилися. Він розпитував, як це я так не боюся сам ходити по селі, де ночую, і т. д. Я відповідав тільки, щоб задовольнити його цікавість, але правди не говорив в жодному випадку. Він при цьому бідкався, що не може мене запросити до себе, бо нема де спати. Я за це йому дуже подякував, а запропонував дещо розказати про Козака Петра і Дідика Єфіма, бо переночувати можу де-небудь. Він сказав, що Дідик і Козак це люди недобрі, дуже ганяються за майном та можуть когонебудь так побити, що пізніше довго треба буде “вилізуватися” – і ніхто навіть про це знати не буде. Після цього ми випили ще решту горілки, а закусуючи, я спитав, чому люди не зберуться і не заплатять їм за таку поведінку. Він сказав, що ніхто не хоче зачіпати, бо вони можуть за таке навіть спалити.

– Ну, а що вони поробляють? – спитав я. – Чи можете ви щонебудь довідатися про них?

– А я знаю. Як би так ближче них жив, то може і довідався б дещо. Хіба може взнаю від інших хлопців, то тоді вам скажу. Але що буде, як ви розкаж[е]те їм або вони довідаються від кого-небудь іншого? Я й так живу, як горох при дорозі.

– Ви не турбуйтеся. Про це ніхто знати не буде, бо я з ніким про вас не буду говорити, а зустрічатися будемо незаметно, так що довідатися вони не будуть мати змоги.

Опісля я спитав, чи він одержав наказ на поставку хліба. Він відповів, що одержав та додав, що земля вся лежить облогом, а треба дати два з лишнім центнери і нема де взяти. На це я відповів, що як буде жити зі мною в добрих відносинах, то постараяся, йому зменшити або взагалі звільнити від поставки, а також поможу, коли буде податок. Він сказав, що як я потурбуюсь ним, то він і мене послухає та буде робити, що скажу. Після цього я сказав йому, щоб прослідив за Козаком і Дідиком, а зібрані матеріали подав мені. Стрінутись можемо тоді, як він буде в с/раді. При стрічі він повинен йти вперед, а я позаду ідесь в незаметному місці поговоримо. Він погодився і на цьому наша розмова закінчилася. Взявши від нього наказ на хлібопоставки, я відійшов.

Прийшовши в с/раду, застав Косарчука і багато людей, яким він роздавав накази на поставку. Косарчук попросив, щоб допомогти йому, після цього я помагав роздавати накази.

О 6 год. голова сказав, щоб піти на обід. Однак в цей момент надійшов Дідик і почав просити, щоб не брати його на роботу. При цьому запропонував піти до нього й подивитися, хто залишається вдома. Я погодився. Тоді Дідик відкликав голову і щось з ним говорив (думаю, що просив, щоб піти до нього на обід). Вже була 6 год. 30 хв. Порадившись, ми рішили побути ще в с/раді до 8 год., а тоді вже йти на обід і на вечерю разом. Так і зробили, відіславши Дідика з тим, що прийдемо до нього після 8 год.

Прийшовши до нього, застали все приготоване до обіду, включно з три-літровим бутлем горілки. Зараз сіли до обіду. Коли вже всі добре підпили, Дідик почав говорити, допитуючись, хто то так напосівся, щоб він пішов у Вишнівець. Я відповів, що всі люди говорять, що він добре господарить, а там треба такого господаря, отже я і рішив взяти його. Після цього він почав просити, щоб його не брати. Я погодився на тому, що може піде Козак, але він і цього почав боронити, доказуючи, що й у нього нема кому залишитися на господарстві, а радив мені брати такого, що в нього є старші хлопці

або здоровий батько, що можуть робити на господарстві. Тоді я сказав що побачу. При цьому зазначив, що хотів зробити для нього краще, бо за роботу, був би одержував гроші. Він сказав, що гроші йому здалися б, але нема кого залишити на господарстві. Остаточно я сказав йому, щоб не хвилювався, а я якось зроблю. Після такого полагодження справи ми почали пити вже таки добре. Я пив також, але вже остерігався, щоб не впитися до безтями. Коли всі вже клонились спати, я був ще при пам'яті. До цього мене примушувало найгірше те, що боявся бандерівців. В Дідика ми й заночували.

На другий день ми повставали й застали на столі це саме, що попереднього дня. Ми поснідали і пішли в с/раду.

В с/раді я трохи посидів, помагаючи Косарчукові роздавати накази, а опісля пішов до Дзюби.

Прийшовши до нього, я застав жінку, яка сказала, що господар десь вийшов на сусіди. Я попросив, щоб вона післала когось по нього, бо хочу з ним щось поговорити.

Стрінувшись з Дзюбою, я привітався, при чому він спитав, чи заходив до нього вчора. Я потвердив це і сказав, що хочу з ним дещо поговорити. Він зразу запропонував мені піти до окремої кімнати, де, сівши при столі, я почав його розпитувати про Дідика і Козака, записуючи його зізнання в зошиті:

“Дзюба Данило Федорович, 1912 р. народження, сімейний стан – жонатий, на утриманні має двоє дітей від 4–9 років і жінку, малограмотний, бідняк, житель села В. Раківця.

1. Чи ви знаєте громадян Козака Петра і Дідика Єфімія? – Знаю добре.

2. Чи чули ви їхні спори зі селянами? – Сам особисто не чув, а чув від людей.

3. Чи були погрози кому-небудь? – Погрози бувають при сварці в усіх, що я тебе навчу, я тобі дам. Ну, а вони такі, що люблять пофастатись, щоб їх боялися і доказують це тому, що вони господарі (значить великі).

4. Чи ви стрічали їх де-небудь вночі? – Самому не приходилось бачити, а від людей чув, що вони такі, що ночами недосипляють і тягнуть у свої господарства, щоб у них було найбільше всього і найкраще.

5. Яке ставлення їх до селян та ставлення до приїжджих з району і що вони про них говорять? – Зі селянами вони поводяться не добре, а про районних працівників, як думають і говорять, не знаю, бо ніхто про те нічого не говорив.

З моїх слів записано вірно в чім і підписуюсь

Дзюба Данило Федорович.”

Коли я скінчив писати, він спитав, чи це правда, що їх хочуть взяти до роботи. Я відповів, що це правда, але вони не погоджуються на це. На це Данило сказав, що і не погодяться, бо вони дуже переймаються своїми господарствами. На цьому наша розмова закінчилася. Він просив мене обідати з ним, але я подякував і пішов у с/раду.

В с/раді попросив конверт і ляку, запакував ці матеріали, що стягнув, залякував, заадресував “Вишнівець, РО МВД, ст. оп/уповн. Щаблеву”, а внизу підчеркнув і підписався, – і сказав голові, щоб дав мені посланця до Вишнівця. Скоро прийшов дижурний Дідик Яким Герасимович, якому я дав підписати таку розписку:

“Розписка

Дана мною, гражданином с. В. Раковец Дидыком Якимом Герасимовичем, участковому Литвиненку, в том что мною получено от него конверт засвиргучеваный на адрес: Вышнинец, ст. опер/уполн. [омоченому] Щаблеву, в чем и разписываюсь.

8/VII –[19]47 года.

Дидык Яким Герасимович.”

Коли він підписався, я сказав, щоб він пішов у РО МВД і спитав дижурного, де йому знайти Щаблева. Цей скаже. Щаблев сам лисий, грубий, низький, в окулярах. Його треба спитати, чи це Щаблев. Як відповість, що так, тоді віддати йому конверт і зажадати розписку про одержання. Без розписки не віддати. Як не буде Щаблева, то забрати конверт назад.

Цю мову з хлопцем чув голова с/ради, Косарчук й ще якісь дядьки.

Відіславши посланця в район, я ждав у с/раді і помагав Косарчукові роздавати накази. За цей час планував стрінутись увечері з Німцем і при його помочі знайти Демчана Івана, якого хотів заангажувати на “дов. лице”. В с/раді я був до заходу сонця. Після цього я вийшов надвір і пішов по вулиці при якій жив Німець, надіючись стрінути його припадково, як буде брати воду. Але його не стрінув. До хати також не хотів заходити, щоб на це не звернули уваги люди і тому вернувся назад у с/раду. Косарчук і Давидяк Юхим Захарович (голова с/ради) були ще в канцелярії і голова давав останні розпорядження заступникові, щоб назначив нового дижурного та ще щось полагодив,

не пригадую. Я сказав заступникові, щоб сказав післанцеві, який прибуде, що я буду ждати на нього завтра рано в с/раді.

Вийшовши зі с/ради, ми попрямували до голови, але тут зустріли на дорозі Козака Петра, який зупинив нас і просив, щоб зайти до нього. Ми пішли. По дорозі Косарчук сказав: “Щось ми тут розходились, певно голови нам таки знімуть”. Я відповів, що всеодно, коли не вмирати, то десь тратити”.

В Козака господарка велика, хата гарна, всюди порядок. Нам подали добру вечерю з горілкою і при вечері Козак почав просити, щоб не взяти його до роботи. Я сказав, що побачу, може піде хтось інший.

В Козака ми заночували.

На другий день ми поснідали і пішли у с/раду. Тут я застав вже піланця, який ждав на мене. Він вручив мені розписку такого змісту:

“Розписка

Одержано пакет з участка В. Р[а]ковець за підписом на конверті Литвиненко.

8/VII – [19]47 р.

Старший о/уп. РО МВД Щаблев.”

Сховавши розписку, я вийшов надвір. За мною вийшов також голова с/ради, якого я спитав, де живе Демчан. Він сказав, що недалеко церкви, при вулиці, яка веде до с/ради, домок під цинковою бляхою. Після цього я пішов до Демчана, але по дорозі рішив зайти ще до Німця і в тій цілі звернув на городи, щоб зайти до нього непомітно. Німця я застав на подвір[’]ю, який щось тесав. Я привітався і спитав, як наше діло. Він відповів, що питав одних хлопів про Козака і Дідика, але не сказали нічого. Я ще поговорив з ним щось на цю тему, а опісля дав такі завдання:

а) подати список злодіїв, які крали за Польщі, а про яких чути, що цим ділом займаються зараз;

б) подати список спекулянтів.

Слідуючу стрічу з ним умовив на вулиці, яка повертає від нього в поле на другий день рано (тобто 10.7.) Там не жив ніхто, а вулиця обсаджена деревами, так ще можна було стрічатися незаметно.

Від Німця я пішов через город на “церковну вулицю”, де без труду знайшов дім Демчана Івана. В хаті застав його дядька, який сказав, що Іван поїхав у поле. Я був змушений вернутися з нічим до с/ради.

У с/раді знову помагав роздавати накази (ці накази були так помішані, а до того треба було шукати і відмічати на окремому спис-

ку людей, що їх роздача дуже пиняво йшла). Під час цього я вийняв наказ Німця і сказав Косарчуківі, щоб звільнив його від ставки. Цей погодився, спитавши наперед, чи треба обов'язково. Посторонні люди цієї розмови не чули. Я сидів близько нього і потихо йому про це сказав.

Під вечір ми пішли на обід до голови, сказавши людям, щоб з півгодини подождали. Там скоро пообідали і, залишивши голову, пішли знову у с/раду. По дорозі говорили на тему звільнення Німця від контингенту. В канцелярії, коли прийшли, зі списків його вичеркнули, а на наказі написали (Косарчук): “Знять як неправильно обложеного – 9/VII – [19]47 р. Косарчук”. Це я забрав у кишеню.

Скоро прийшов голова і ми дальше продовжали роздавати накази аж до вечора.

Увечері (ще було видно) я знову пішов до Демчана, але його ще не було вдома і я мусів вернутися, не поговоривши з ним. Більше не ходив нікуди.

Ночували у голови.

10.7.[19]47 р. встали о 8 год., поснідали і пішли до с/рад[и], щоб закінчити роздачу наказів, але я відлучився перед с/радою і пішов на стрічу до Німця.

Прийшовши на означене місце, я застав його, що вже хотів йти додому. Він сказав тоді, що за Польщі займалися злодійством: Донатій Яків Григорович і Данилюк Петро Іванович. Я їх записав. Про тих, що займаються злодійством зараз, не сказав нічого, бо ще не розвідав. Після одержання інформації від нього я віддав наказ і сказав, що він вже не буде давати ставки, а виконавцям, якщо будуть іти, треба сказати, що віддав. Він подякував за мою роботу і сказав підбадьорений, що постарається зробити те, що я сказав. Після цього я сказав, щоб він обов'язково довідався, хто зараз краде. Це треба робити так: Розпитувати жінки, родини та людей, які ніколи не крали, а вміють тримати язик за зубами. Крім цього сказав, щоб він провів, чи немає зв'язків зі злодіями Демчана Іван та де він найчастіше буває і з ким товаришує. Стрічу умовив з ним в с/раді. Перед стрічою доручив йому списати все, що розвідає, і тоді прийти в с/раду. Коли я побачу його в с/раді, якщо нікого не буде, то заберу і поговорю, а якщо хтось буде, то вийду за ним надвір і тоді ми стрінемося в якомусь безлюдному місці. На цьому стріча закінчилася і Німець пішов дорогою додому, а я через городи вернувся в с/раду. В с/раді пробув до обіду. Я помагав роздавати накази.

Обідали в заступника Йосипа, від якого я не пішов в с/раду вже, а пішов у школу, щоб краще познакомитися з учителями. В

школі зайшов до мешкання директора, але його не було, а була тільки жінка. Директор був у Вишнівці. Я розпитав її, які учителі є, звідки і т.п. Вона сказала, що східняків є тут мало, а самі місцеві. Зі східняків є лише Довженко Ніна Петрівна, з Вінницької обл., Могилівського р-ну, зі с. Грушки, та Якимович Анна Григорівна зі с. Яруга, того ж р-ну, Вінницької обл. Вони зараз живуть напроти с/ради. Після короткої розмови з жінкою директора, я пішов у с/раду.

Посидівши трохи в с/раді, я запропонував Косарчукові піти до учительсьок, про яких довідався від жінки директора. Він погодився і ми пішли.

Зайшли ми до хати і попросили води напитися. Нам подала якась стара бабуся, якої я спитав, чи є Аня і Ніна. Бабуся відповіла, що десь в хаті при книжках. Тоді я спитав, чи можна до них зайти, але вона сказала, щоб попитати їх, бо не знає. Ми підійшли до дверей, звідки нам відповіли два голоси, що можна зайти. Ми зайшли, після чого почалися перші познайомлючі розмови. Я з Косарчуком розпитував їх, звідки, як живуть, що роблять зараз. Вони спочатку мене обманювали, не хотіли сказати звідки, але коли я їм показав, що знаю вже про це, призналися й ми були вже земляками, бо я також признався, що з Вінницької області. Після цього вони, жартуючи, розпитували, чи я не боюся так ходити ще й без зброї (мій наган був у кишені, бо не було кабури), де сплю і т.п. Я відповідав, що не маю чого боятися, а сплю, де попало. При цьому зажартував, що якби вони добрі, то попросили б до себе, ми завжди недалеко перебуваємо до самого вечора, але вони відмовилися, бо в них не було де спати. Так ми поговорили з 20–30 хв. і пішли назад в с/раду, де продовжали залишену роботу.

До вечора я вже не ходив нікуди. Ночувати пішли до голови, конспіруючи свій захід туди.

11.7.47 р. рано пішли в с/раду і рішили скоро закінчити роздачу наказів і поїхати у Вишнівець. Так і зробили. Взяли підводу й поїхали. Я у Вишнівець не заїжджав, а прямо пішов додому.

Вдома не було нічого замітного. Я постарався жінці дров, ще дещо і 15 липня рано пішов у РО МВД.

В дижурці я застав уже Сабельнікова і Попова, а за хвилю прийшов Топорков. Стрінувшись, ми розповідали один одному про життя на участках, але про роботу між собою не говорили нічого. Найбільше розказували про п'ятику. Крім цього виготовляли рапорти. Я також ще не мав виготовленого, отже сів при столі і написав:

*“Начальнику милиции Вишневецкого РО МВД
капитану т. Костр[о]мину.
от участкового участка В. Раковец
Литвиненка П.К.*

РАПОРТ.

Доношу до Вашего ведома, что за время с 1/VII – [19]47 г. по 15/VII – [19]47 г. на участке Раковец В. произведено следующ[и]е работы мероприятий:

- 1. Выявлено краж. Нет.*
- 2. Выя[в]лено хулиганств. Нет.*
- 3. Выявлено спекуляций. Нет.*
- 4. Выполнено задания старшего о/упол. т. Щаблева одно, в чем прилагаю росписку тов. Щаблева о получении выполнения.
15/VII – [19]47 г.*

Участковый ..... (Литвиненко).”

На місці крапок власноручний підпис.

Репорти писали також й інші участкові. Один одному ми показували їх, але я вже не пригадую, яку роботу вповнили тамті участкові.

О 10 год. Соколовський покликав нас до кабінету Костроміна.

Тут, після привітання, Костромін говорив, що ми дальше не вповняємо його доручень, що цілком мало подали матеріалів, що деякі участкові (це відносилось до Попова) навіть не вповнили завдань “оперс[о]става” і т.п. Завдань не дав нам нових. Після цієї нажимки на роботу спитав, скільки хто має “дов. лиц”. Ми [по] порядку відповідали, називаючи число заангажованих. Пригадую, що найбільше “дов. лиц” було у Попова – 4, у Топоркова – 2, у Сабельнікова – 3. Я подав одного. На закінчення Костромін сказав, щоб обов’язково дати “дела” до кінця місяця, погрозив арештом за п’янство і відпустив, сказавши, щоб зайти в “оперсостав” та забрати завдання. Тоді ще сказав також, що тепер можна вертатися в район лише на визов, або по хворобі чи спеціальній потребі в помочі сім’ї. Репорти здали секретареві РО МВД.

Вийшовши з кабінету Костроміна, я зайшов до опер/уп. Сердюка, але в нього для мене не було нічого. Мій участок не збігався з його. Опісля я пішов до опер/уп. Кащесва. Цей також нічого не дав. Тоді зайшов ще до Любасюка, який на втятому зі зошита куску паперу дав мені таку записку: “Узнати де знаходиться Барладян Ксеня

Яколевна”. Після одержання цього завдання я спитав, що і як маю робити, щоб про це довідатися. Він відповів, що спитати голови с/ради. Якщо він не знає, тоді перевірити списки у с/раді. Якщо і там немає такої, тоді дати завдання десятникам, щоб перевірили свої десятки. В такий спосіб справа буде доведена до кінця. Матеріали вислати на його адресу до першого серпня [19]47 р. Опісля я пішов до ст. о/уп. Щаблева. Цей сказав, що є робота, при цьому сказав, що треба перевірити Заболотну Марію Кіндратівну. Я хотів записати це прізвище, але він вдержав мене словами: “Нет, обождите. Я вам дам” і дав мені таку записку, написану вручну олівцем.

“Участ – [ко]вому участка Раковец В.

Сделать проверку за гр-ку Заболотна Мария Ко[н]дратовна.

- 1. Чем занимается в настоящее время?*
- 2. Чем заминалась до сегодняшнего дня?*
- 3. Откуда прибыла?*
- 4. Когда прибыла?*

Выяснить через 3–х или 4–х человек села и узнать точные данные ее работы и чем занимается.

Ст. о/уп. Щаблев

Срок выполнения до 25/VII–[19] 47 г.

Сколько живет в селе?

В кого живет?”

Давши мені цю записку, спитав, як я буду це робити. Я сказав, що буду перевіряти так само, як виконував попереднє завдання. Він сказав, що таке поставлення роботи є правильне, але тут під час допитів я всіх матеріалів не одержу. Тут треба буде ще дати завдання “дов. лицам”, які повинні подати те, що не зізнають на допитах допитувані люди. Крім цього, треба прислухуватися до розмов населення. Можна спитати декого з підростків, від яких можна про такі справи довідатися, а на цьому ніщо не потерпить, бо вони після сказання зараз про це забувають. На цьому наша розмова закінчилася і я вийшов на коридор, де ще раз почав читати цю записку, чи не буде ще щось незрозуміле. Але надійшов Сабельніков і сказав, щоб сховати, бо як побач[а]ть (начальники) то будуть “брати”. – Завдання рішається тільки з тим, від кого одержав – сказав повчаюче Сабельніков. Отже я сховав цю записку і пішов разом зі Сабельніковим надвір. Тут стрінули. Попова і Топоркова і всі разом закурили. При цьому котрийсь висловився “дали, то дали” (значить завдання).

Постоявши пару хвилин, ми розійшлися. Було початок 11 години. Я пішов разом з Топорковим.

На дорозі з Вишнівця до Ст. Вишнівця стрів підводу з В. Раківця (їхав голова, фінагент, Косарчук і якийсь дядько), отже я покинув Топоркова і поїхав з ними прямо у Раківцець В. Заїхали в с/раду. Була, година 1-ша.

Зі с/ради я, голова і Косарчук пішли до заступника, якому голова сказав, щоб пішов і викликав десятників. Після цього ми пішли до голови. Подорозі голова висловився, що має замороку з Косарчуком. Останні це чув, але не спротивився, лише засміявся та сказав, що треба робити. В голови ми пообідали і пішли в с/раду, де вже зібралися десятники. Їм Косарчук доручив скликати людей для перевірки по господарчих книгах. Вони пішли. Після цього, я попросив голову, щоб дав мені книгу по прибутті і виб[у]тті людей. Я мав на думці завдання Любасюка – знайти Барладян Марію. Однак у книзі її не було вписаної. Після цього я спитав про неї голову, але він нічого про неї не знав.

За якийсь час в с/раду приходили десятники з людьми. Я разом з головою розпитував, чи на їх участках нема Барладян Марії, але жоден нічого про це не сказав. Тоді я сказав галові, щоб дав розпорядження десятникам перевірити на своїх участках і про вислід повідомити його. Десятники і це зробили, але нічого не добилися. В селі такої не було і нема. Після цього я зажадав від голови справку такого змісту:

*“УРСР
Тернопільська обл.
Вишнівецький р-н
с. Вел. Раківцець
17/VII– [19]47 року*

СПРАВКА

Видана ця справка Вишнівецькому РО МВД в тім, що по с. В. Раковець гр-ки Барладян Марії нема і не було, де перевірено десятників по селі та в записній книзі прибуття і вибуття селян, про що і стверджується.

*Глова с/р. Давидяк
Секретар с/р. Дідик Ів.”*

Опісля до цієї справки пришпилив ще записку такого змісту:

“О/упол. т. Любасюку [Лобасюк].

Повідомляю Вас, що при розшуку мною на участку В. Раковець гр-ки Барладян Марії не обнаружено і не виявлено, де було мною та головою с/ради вкесті з десятиниками пройдено по десятках в порядку провірки документів.

Участковий участка

В. Раковець ..... (Литвиненко)

17/VII– [19]47.

В дійсності я робив це 15.7., але підписав 17.7., а вислав аж 18.7. Це для того, бо могли не повірити, що я так скоро це зробив і могли дати ще раз робити.

Понаписувавши ці справки, я сховав у кишеню.

Коли вже ця справа була закінчена (вже було під вечір), я спитав голови, чи в селі живе Заболотна Марія Кіндратівна. Він відповів, що напевно не знає. Була якась груба дівчина недалеко від с/ради в тітки, але чи це Заболотна, то він не знає. Можна провірити. Тоді я спитав його, чим вона займалася, і довідався, що колись вона привозила дещо у село і продавала людям, а від 2-ох тижнів її вже не видно. Кудись поїхала. Я сказав, щоб він покликав в с/раду цю тітку. Голова покликав джурного і сказав йому, щоб покликав у с/раду Уляну. Джурний пішов, а вернувшись, сказав, що у неї якийсь східняк молотить і сказав йому, що Уляна пішла до мами.

Вже був вечір і ми пішли до голови на квартиру. Тут, коли голова був надворі, я сказав до Косарчука, щоб він зробив якое з контингентом голови за те, що ми весь час у нього перебуваємо, бо так надуживати людей сумління не дозволяє. Косарчук погодився і ми, коли вернувся до хати голова, зараз почали про це розмову, у висліді якої голова був звільнений від поставки (8 центнерів). Після цього ми приступили до вечері, при якій так попили горілки, що пішли спати без пам'яті.

На другий день рано повставали, після чого Косарчук з головою рішали, як робити провірку селян в справах господарчих, а я сказав голові, що треба мені переслухати кількох людей про Заболотну. Він порекомендував мені Уляну, в якої правдоподібно Заболотна перебувала. Після сніданку ми пішли всі три в с/раду. Тут голова зі своєї ініціативи сказав, що краще буде коли він перейде до Уляни сам і попитає, чи в неї напевно перебувала Заболотна і що вона про

неї знає. Після цього можна буде вже говорити даліше. Він пішов, бо я погодився на його пропозицію, а я залишився помагати Косарчукові.

За яких 15 хв. прийшов голова і сказав (при Косарчукові), що Заболотна перебувала в Уляни, але вже два тижні, як вона забрала свої речі і кудись виїхала. Я рішив визвати саму Уляну і точніше про все розпитати. Так і зробив. Прикликав її в с/раду і в присутності Косарчука та голови допитував її (конспіруватись не було вже чого, бо вона виїхала). На мої питання вона зізнала, що я записав у зошиті:

“Заяць Уляна Григорівна, 1898 р. народження, удова, бездітна, середнячка, неграмотна.

1. Скільки у вас проживала Заболотна Марія? – Вона в мене була з місяць часу.

2. Що вона у вас робила? – Помагала мені робити на господарстві, бо я хвора на серце.

3. А звідки вона сама? – Я її не розпитувала. Говорила, що східнячка з Київської обл.

4. А вона їздила кудись в той час, як жила у вас? Їздила в Київ.

5. Що вона привозила звідтам? – Я давала їй гроші, то вона привезла мені 5 м. мануфактури, привезла була ще красок, синки, 2 кг. дріжджів. Більше нічого.

6. Що ще скажете про неї? Яке її відношення до роботи і до Вас? – Вона до роботи дуже була добра, дуже слухала і все робила. Я навіть плакала, коли вона відходила.

З моїх слів записано вірно в чім і підписуюся

За неграмотну Литвиненко”.

Після цього я відпустив Уляну, а сам пішов у село, щоб зустріти десь Німця. Не стрінувши його ніде, на дорозі, я пішов до його дому. Йшов я вулицею. Тоді люди були в полю і я уважав, що ніхто не бачив, що я до нього зайшов. Німця я застав у хаті. Після привітання спитав, як у нього діла. Він відповів, що помало. Тоді я спитав, що він виконав з моїх доручень. Він відповів, що немає жодних відомостей, бо нічого не чути. Я злегка почав його ганьбити, чому то він так погано працює, але він мотивував це тим що ніхто нічого про злодіїв не говорить. Про Дідика і Козака сказав, що вони ночами їздять по дрова в ліс і вже понавозили стільки, що більше ніхто не має. Після цього я сказав, щоб він узнав точно, чи Заболотна Марія дійсно виїхала від Уляни назавжди, чи тільки тимчасово. Він сказав, що її в селі називали Маруська і довідається про неї. В цей час у хату зайшла жінка і

перервала нам розмову. Я, щоб виправдати те, що зайшов до хати[,]перед нею напився води і вийшов.

Від Німця пішов до школи, де застав директора Добровольського Івана Петровича з Кам[']янець-Подільської обл. Після познайомлення я розпитував його, як йому живеться, які учителі є зі східних областей і т.п. Він відповів, що живеться йому добре, а учителі зараз на відпустках. При цьому сказав, що вже будуть нові учителі, бо переминюють. Тут будуть працювати зі східняків Дробоцький Григорій Павлович, Шишкевич Настя і Шаповалова Катя. Дві останні будуть мешкати на квартирі Ніни і Гані. Опісля я спитав його, яке відношення селян до учителів-східняків. Він відповів, що можна миритися, люди не злі. Так ми поговорили з 30 хв., я попрощався і пішов. Перед відходом директор попросив заходити до нього частіше, то йому буде веселіше.

Я пішов у с/раду. Тут застав Косарчука і голову, які даліше нишпорили по господарчих книгах і вишукували тих, що не записали всієї землі. Крім цього всюди було багато людей, які голосно між собою говорили і весь час майже про землю. Я трохи посидів з ними, поговорив де з ким на різні дрібничкові теми і вийшов надвір. За мною вийшов також голова (я про це йому нічого не казав) і я спитав його, кого б можна ще розпитати про Заболотну. Він подумав і тоді сказав, що “я дам тобі таких людей” (тут ми вже незаметно почали говорити один до одного на “ти”). Це: Заяць Прокіп, а опісля, як треба буде, дам ще. Він мешкає недалеко с/ради. Я зараз таки пішов до нього.

Заяця застав вдома, якому сказав, що хочу з ним поговорити. Хочу, щоб він розказав, що знає. Він погодився і тоді ми зайшли в хату. Тут я ставив йому питання, а він відповідав. Його зізнання я записав у зошиті:

“Заяць Прокіп Данилович, 1900 р. народження, жонатий, українець, малограмотний, бідняк, сім'я – 6 душ – троє дітей, мати і жінка, житель села В. Раківець.

- 1. Ви Заб[о]лотну Марію знали? – Знав.*
- 2. Де вона проживає? – Проживала у Заяць Уляни Григорівної, а тепер виїхала не знаю куди. Говорила, що до брата.*
- 3. Чим вона займалася до сьогоднішнього дня? – Помагала робити на господарстві Уляні.*
- 4. Скільки вона проживала в Уляни? – Вона проживала в неї, як не помиляюсь, около 3-ох місяців часу.*
- 5. Звідки вона прибула? – Говорила, що з Київа.*

6. Коли саме вона прибула? – Я вже вам казав, пройшло три місяці.

7. Чи їздила вона в другі міста і коли саме? – Їздила до брата, казала, вже місяць тому.

8. Що вона привезла? – Привезла мануфактури Уляні та хустку і ще син[ь]ку, краску і з кілограм дріжджів.

9. А чи вона зовсім виїхала, чи тільки тимчасово, і куди саме виїхала? – Як будь-то би виїхала зовсім, бо говорила, що брат написав письмо і їде до брата, але куди саме, не можу сказати.

З моїх слів записано вірно в чім і підписуюсь
16/VII– [19]47р.

Заяць Прокіп”

Після закінчення ми закурили. При цьому Прокіп спитав, чого я про неї розпитую, що чути про неї. Щось мабу[т]ь вкрала. Я відповів, що не знаю. Сказали спитати з району, от і питаю. На цьому наша розмова закінчилася і я пішов в с/раду.

Вже заходило сонце. Косарчук кінчав перевіряти другий у часток села по господарських книгах, а голова стояв надворі. Він і перший мене стрінув та спитав, як діло та де Заболотна Марія. Я відповів, що знаю так само, як і він. При цьому сказав йому, що він дає мені таких людей, які нічого не говорять про те, де вона. Тоді голова сказав, щоб спитати ще: Демчана Якова, Гловатюка Кирила і Слюсарчука Захарія. Після цього ми ще трохи посиділи в с/раді і пішли до голови ночувати. Замітного не було нічого. Найбільше говорили про контингент.

На другий день я з Косарчуком і головою пішов у с/раду. Тут побув з годину часу і тоді пішов до Демчана з думкою таки поговорити з ним, може вдаст[ьс]я заангажувати на “дов. лице” (мова про Івана). Його я застав вдома самого і почав розпитувати, як він живе. Він розповів про свою біду, про те, що був у ЧА, хата йому повалилася, нема за що поставити й живе у дядька. Я порадив йому позичити гроші в банку, але він відповів, що не знає до кого звернутися з тим. Тоді я сказав, щоб він частіше приходив в с/раду, щось поміг би там, то тоді і йому хтось поміг би скоріше, хоч доброю радою. Він на це нічого не сказав, лише зазначив, що колись прийде. З його мови я виніс враження, що це людина незарадна, м’яка й мало користі дасть, коли навіть і заангажую його на “дов. лице”. Не добившись конкретного результату, я вернувся в с/раду.

В с/раді я трохи посидів і тоді туди прийшла одна жінка з плачем. Голова спитав, що таке. Вона розповіла, що її чоловік напився і вигав-

няє всіх з хати. Тоді я, Косарчук, голова і дижурний Данилюк Кирило пішли з цією жінкою, де застали п'яного чоловіка. Голова сказав до нього: "Ванька, що ти робиш бучу? Навіщо б'єш жінку?" Він п'яний почав ругатися і сказав, що він ще не бив її, лише потягнув 2 рази батюгою. Ми йому сказали, щоб він більше так не робив, настрашили судом і пішли назад до с/ради. По дорозі я спитав голови, як прізвище Ваньки. Він сказав, що Козира, чоловік без заміток, а оце певно "скочив у гречку" й тому посварився з жінкою. В с/раді я записав його в блокноті, щоб точніше перевірити.

В с/раді я помагав Косарчукові, який даліше мучився з провірками землі. Під час цього спитав голови, чи Козира не буває у відлученні. Цей відповів, що не помітно, а всі накази виконує солідно. Так пройшло до вечора.

Увечері я пішов до Німця і стрінувся з ним на вулиці, коли він йшов по воду. Біля криниці я дав йому завдання перевірити, куди ходить Козира, де буває, що робить. Крім цього питав його, що це за чоловік. Німець відповів, що це чоловік спокійний і гарний. Він може сказати, коли десь щось почує. На цьому наша розмова закінчилася. Я напився води і пішов назад. Стрічі не умовляв. Про попередні завдання також нічого не говорив, бо не хотів задержуватися. На мене ждав голова і Косарчук в с/раді, а крім цього, не хотів, щоб хтось бачив, що я з ним довго говорю.

Ночувати пішли до Йосипа, де при горілці домовилися, що за нашу поміч (від контингенту Косарчук звільнив також заступника) вони приготують нам щось на 20.7. для наших родин.

На другий день пішли в с/раду. Це було 18.7. Я зап[е]чатував конверт, заадресував на Любасюка, визвав дижурного Давидяка Сашу (років 18), взяв розписку і вислав його в район. Він поїхав на коні.

Давидяк Саша з МВД не мав нічого спільного, хіба так, що про це я не знав. З пакетом я посилав його тому, що він був дижурним.

Після цього я спитав голови, де живе Демчан Яків. Він сказав, що на другому участку друга хата від містка по лівій стороні, коли йти зі с/ради. Я пішов туди і застав його при гонці горілки. Він дуже злякався і почав просити, щоб не подавати його в суд, бо це він робить щойно перший раз і т. п. Я заспокоїв його та сказав, що прийшов цілком в іншій справі. Жінка, яка до того часу стояла близько і слухала нашу розмову, зараз забігала по подвір[']ю, почала носитися з яйцями, а, зайшовши в хату, почала тарабанити мисками. Я сказав господареві, щоб поставив жінку біля апарата, а ми щось поговоримо в хаті. Він відповів, щоб заждати, заки вона приготує щось на закуску і тоді підем.

Прийшовши в хату, ми застали на столі пів літри горілки та яєшню, жарену на салі. Господар попросив сісти за стіл і з'їсти, але я сказав, що наперед зробимо роботу а тоді будемо їсти. Я розпитав його генералія, й опісля записав в зошиті:

“Демчан Яків Савович, 1910 р. народження, українець, бідняк, малограмотний, жонатий, має двоє дітей від одного до трьох років, житель села В. Раковець”.

Коли я поч[а]в це писати, він, перериваючи, почав проситися, що нетреба писати, що це перший раз, [з]алишити це і т.д. Я перебив йому та сказав, щоб він залишив цю мову, а відповідав на мої запитання і продовжав даліше:

“1. Скажіть, чи ви знаєте Заболотну Марію і як ви її знаєте? – Я її знаю так, що вона знаходилася в Заяць Уляни, в неї весь час робила і Уляна казала, що це роботяща добра дівчина.

2. Чим займалася Марія, будучи в Уляни? – Робила на її господарстві.

3. А звідки вона прибула? – Вона прибула зі сходу, казала, що з Києва.

4. Коли вона прибула до Уляни? – Числа не пригадую, а так приблизно буде вже місяців 3, як не більше.

5. Чи їздила вона коли на схід, в Київ або в інші міста? – Казала Уляна, що їздила до брата в Київ.

6. Що вона звідтам привезла? – Привезла мануфактури Уляні та хустку і краски, синьки, дріжджів. Скільки, не знаю.

7. Чи другий раз ще коли їздила? – Більше не їздила.

8. Куди вона виїхала і чи зовсім, чи тимчасово? – Казала Уляна, що їде до брата і як буде їй там добре, то залишиться в нього, а як ні, то приїде назад до Уляни.

8. [9.] Що ще ви можете сказати про Марію? – Про неї ще можу сказати, що вона говорила, що сирота, що не має притулку та ще добре робила, а більше такого не знаю нічого.

*З моїх слів записано вірно в чім і власноручно підписуюсь
18/VII– [19]47 р.*

Демчан Яків Савович”.

Коли я скінчив писати, Яків сказав, що я його дуже налякав, що йому почали трястися руки і ноги, що думав, що буду подавати його за горілку і т.п. Я засміявся і сказав, що за горілку описують і подають в суд тих людей, які не вміють робити, а тих, що вміють, не подають і

не судять, а ще й дякують. Після цього він попросив поспробувати, чи він вміє робити. Ми випили по два килішки, закусили і я зібрався до відходу, подякувавши за гостину. Від Демчана я пішов у с/раду. Був трохи п'яний, бо горілка була сильна.

В с/раді я застав Косарчука і голову при роботі та післанця, який вже вернувся з району і ждав на мене. Він вручив мені записку такого змісту:

“Т. Литвиненко!

Очень быстро Вы выполняете данное Вам задание, учтите что есть пословица “что быстро робится, слипое родится”, вот чтоб и у Вас так не получилось. Вам был указан срок выполнения, пожалуйста, подчиняйтесь указаниям, а посему нада еще крепче проверить самому по селу. Срок Вам до 1/VIII – [19]47 г.

18/УІІ– 47 г.

о/у. Любасюк”.

Я прочитав цю записку і, будучи під чаркою, вголос сказав – “мать його ...”, що почув Косарчук та спитав, що таке. Я сказав, що як не роби, заплата одна, самі навчають, як треба робити. Позлостившись трохи, я запропонував голові піти зі мною й трохи походити по селі. Тут обізвався Косарчук і спитав, чого ходити, як так часу нема. Я, не числячися вже з нічим, сказав, що тільки не охота читати, але таки прочитав “що скоро робиться, сліпе родиться”. Він засміявся та спитав, навіщо зробив так скоро. Я змовчав, а опісля сказав, що думав, що чим скоріше, тим ліпше. Після цього вийшов з головою надвір і сказав, що треба ще йти самому по участках (десятках) і провіряти, чи нема Барладян Марії. Та голова сказав, що тут абсолютного нема потреби ходити, бо десятники сказали б, коли б вона була. “Напиши справку, ми підпишемо і буде порядок” сказав голова. Я погодився. В цей час прийшов Козак Петро і відкликав голову набік та щось йому говорив. Коли голова вернувся, сказав, що краще нам піти до того дядька (тобто Козака) й скористати з нагоди празника (якесь було свято чи може неділя). А завтра приобіцяв дати розпорядження десятникам ще раз провірити десятки й тоді вже буде певно. Я погодився. Опісля ще спитав голову, чи він вже думає що про наші родини з Косарчуком. Він відповів, що на завтра вечір все буде впорядку. Тоді я покликав Косарчука і ми пішли до Козака.

В Козака ми забавлялися до другого дня. Він, говорячи з головою, спеціально кликав нас до себе, бо думав, що я таки візьму

його до роботи у промкомбінат. Під час забави, коли зайшла про це мова, я сказав йому, що наразі до роботи не піде, у висліді чого він сказав, що не забуде за мене.

На другий день ми всі разом пішли до с/ради, де викликали десятників і вказали кожному зокрема, що на його участку перебуває Барладян Марія і він мусить її відшукати та повідомити мене. Після цього я перебував у с/раді. Не робив нічого. Тут посиділи до полудня і пішли до голови на обід.

Пообідавши, ми вже не йшли до с/ради, а перебували в голови. О 3 год. до голови приїхав підводою дядько (прізвища не знаю) і привіз цілу підводу подарунків для мене і Косарчука від голови і заступника. Голова сказав, щоб цей дядько пішов до Якима (сусід голови) і сказав йому, щоб запряг свого коня і голови, бо поїде у Вишнівець. Опісля, коли вже була друга підвода, з попередньої переложили: мішок картопель (3 пуди), 2 пуди чорної і 1 пуд білої муки, кошик (3 клг.) сала, 5 клг. м'яса, 3 л. горілки, 30 шт. яєць, 2 клг. масла, трохи сира. Це саме залишилося й на попередній підводі. Коли це було зроблене, ми умовилися з головою, щоб 20.7. підвода чекала рано коло містка з Вишнівця на Старий Вишнівець, я сів на одну підводу, а Косарчук на другу й виїхали зі села. Я поїхав прямо на Бодаки, а Косарчук поїхав у Вишнівець.

Вдома не було нічого нового. Приїхавши, я приобіцяв жінці, що приміщу її десь ближче міста, щоб могла частіше ходити на базар.

На другий день я пішов у Вишнівець. Подорозі зайшов до Філика Танаса на хут. Чернявських і згодив у нього квартиру. Він погодився держати мою сім[']ю за опал квартитри (в одній кімнаті). Після цього я пішов до мі[с]тка, де мала ждати підвода з Раківця. Ішов я поза базаром, щоб нікого не зустріти, бо були б зараз кричали. Коли прийшов до містка, підводи ще не було. За пару хвилин прийшов Косарчук і ми разом пішли на Ст. Вишнівець, де біля млина ждали підводу. О 10 год. прибула підвода, ми посідали і поїхали у В. Раківець.

По дорозі я домовився з Косарчуком, що ще цього дня підем у М. Раківець, бо там я нікого ще не знаю, а треба познакомитися зі селом.

У В. Раківець ми приїхала о першій годині. Заїхали до с/ради, де Косарчук ждав на мене, а я ходив до Німця.

Стрінувшись з Німцем, я спитав його, що зробив зі завданих йому завдань. Він відповів: "Іван – це такий чоловік, що з ним можна говорити. Коли я з ним говорив, то він сказав, що в нас є участковий і треба йому допомагати, а то заведеться злодійство, як по інших селах. При цьому сказав, що є такі хлопці, що крадуть, але ще треба

за ними послідувати”. Опісля я спитав його про попередню роботу. Він відповів, що про Козака і Дідика не чути нічого. Про Заболотну не сказав нічого, а я і забув спитати. Так само не було мови про Барладян М. Після цього я дав йому завдання пізнати наставлення Козири Івана. В цій цілі говорити з ним більше про тих, які крадуть, що можуть красти. Також говорити з ним на тему спекулянтів у селі. Поговоривши з Німцем з 5– 6 хв., я вийшов на городи і пішов аж на вулицю, яка йде з Вишнівця (цілком протилежною стороною). Це на те, щоб не кинути підозріння на Німця. Так я мав намір зробити враження, що перейшов його двір і пішов далі, маючи якусь ціль, бо ніхто не сподівався б, що заради конспірації, я хотів би аж так далеко йти. З протилежної сторони я прийшов до с/ради, де ждав Косарчук, щоб їхати на М. Раківець. Була вже година 4.

На М. Раківець ми, порадившись, рішили піти пішком (3 клм). Туди прийшли ми о 5 год. Зайшли у с/раду, де застали Богуславського Бориса (з райкому комсомолу, уповн. [оважений] по всіх контингентах), Дорошенка (оп./уповн. РО МГБ) і 2 стрелки з Мишковець, голову с/р. Заяця Филимона, секретаря (прізвища не знаю). З Богуславським я був знайомий. Стрільчак з ним кілька разів у Вишнівці. Через нього я познайомився з сільським активом. Опісля почав розмову з Дорошенком, який розпитував мене, звідки приїхав, що нового у Вишнівці і т. п. Я відповів, що з Вишнівця виїхав сьогодні рано, а нового нема нічого. Через пів години Дорошенко кудись пішов, а ми залишилися. Почалися розмови на різні дрібничкові теми. При цьому Богуславський розповів мені, що Дорошенко прибув до села ще зранку, щось довгий час говорив з головою с/ради на самоті та писав. Після цього я попросив голову, щоб розказав про новини у селі. Він відповів, що для міліції новин нема жодних. Після цього я довідався від Богуславського, що син голови засуджений за крадіж, отже голова може не говорити про такі справи. Опісля я ще розпитував голову, чи в нього є такі люди, що пішли в ЧА ще в [19]41 році й тепер вернулись додому, але таких не було. Вкінці я спитав його ще, чи в селі є спекулянти. Про цих він також нічого не сказав.

О 8 год. ми пішли з головою на вечерю до Корнія (прізвища не знаю, мешкає в п'ятій хаті від с/ради коли вийти з подвір[']я наліво, хата під білою бляхою, років 35– 38, в хаті є жінка Юстина і стара баба). В Корнія ми і переночували.

21.7. ми пішли до с/ради. Не розпочавши ще роботи тут, я одержав записку від голови с/ради В. Раківця, яку приніс якийсь хлопець років 16, такого змісту:

“Т. участковому Литвиненко.

Повідомляємо вас, що з учора на сьогодні, тобто в цю ніч, в нас в селі сталася крадіж угромадянина Данилюка Івана. Приходьте зараз. 21/VII– [19]47 р.

голова с/ради Давидяк”.

Я прочитав записку, показав Косарчукові й після цього ми рішили піти в В. Раківець.

Прийшли ми у с/раду о 10 год. Біля с/ради я побачив Німця, який крутився. Я, побачивши його, подався у якісь корчі на городи, а за мною прийшов Німець. Він сказав, що сталася крадіж і що її поповнив Калина Петро Данилович. Це бачив Козира Іван, який і сказав йому. Жито сховане під старою соломою біля хліва. Одержавши такі інформації, я пішов в с/раду. Завдань нових Німцеві не давав. Стрічі також не умовляв.

В с/радї я стрінувся з головою, який мені позвітував, що сталася крадіж в Данилюка Ів[а]на. Я відповів, що вже знаю й навіть знаю, де вона схована. Це чув також Косарчук. Вони обидва, не вірячи, жартом спитали, по чому я вгадую. Я відповів, що по зорях. Після цього сказав Косарчукові і голові, щоб пішли зі мною. Подорозі ще зайшли ми до Данилюка, якого, як власника краденого, також взяли зі собою. Після цього пішли до Калини Петра.

Калину ми застали в хаті. Він лежав у ліжку і сказав, що болить його голова та ноги трусяться. Я сказав на це, щоб усі відступилися від ліжка, а я його зараз вилічу і тихо сказав йому, щоб він встав та витягнув з цеї (я показав йому через вікно) старої соломи жито та сказав Іванові, що пошуткував з ним. Калина спочатку почав відпиратися, що нічого не знає, але коли я загрозив йому судом, коли будемо витягати самі мішок з червоним паском (про це сказав мені Іван), він встав і почав на мене дивитися переляканим поглядом. Я сказав, щоб він скоріше рухався, але Калина сказав що ми прийшли до нього дурно. Він жита не хотів вкрасти, а тільки пожартував з Іваном. Після цього пішов витягати жито зі соломи, яке я доручив йому занести до Івана. Крім цього сказав, щоб зайшов до с/ради, коли буде вертатися додому. Полагодивши це все, я з Косарчуком і головою пішов в с/раду. Подорозі Косарчук і голова спитали, як я так точно про це знаю. Я відповів, що сказали мені ті, які бачили як він крав.

В с/радї я сказав ще голові, що хоч і не бачу, що він робить, а все знаю. Він сказав, що коли так, то скривати нема що. Я погодився з його думкою і додав, що поставити роботу – значить так скоро все

знати, що до кого належить. Вкоротці після цього прийшов Калина. Я покликав його надвір і почав говорити:

– От, бачиш, як ти неправильно зробив? Будеш суджений, як подам у суд. Дістанеш не менше 5 років.

Після цього Калина почав просити, щоб його не подавати в суд.

– Зроби щось для мене, то я подарую. В тебе є такі хлопці, що займаються цим ділом. Скажи про них і все буде в порядку.

Він погодився і сказав, щоб зайти увечері до нього. На цьому наша розмова закінчилася, Калина пішов додому, а я пішов до Козирі з думкою заангажувати його на “дов. лице”.

Козирю я застав на подвір[']ю, що вийшов зі стодоли. Стрінувшись, ми знову зайшли в стодолу, де я почав йому говорити:

– За твою роботу, Ванька, буде тобі подяка.

– За яку роботу? – спитав Козира.

– Як за яку? Ти ж сказав, що поповнена крадіж і чесно зробив. Так повинен робити кожний чесний громадянин.

– Знаєте, я взагалі цього не люблю.

– Так і добре. Знаєш що, Ванька? Якщо ти будеш так далі працювати, то я про тебе також подумаю. Бачу, як ти бідно живеш, і подумаю. Згода?

– Як буду знати, про все буду вас повідомляти.

Після цього я запропонував йому розказати, хто ще краде та хто займається спекуляцією. Про злодіїв він сказав, що треба подумати, а про спекуляцію сказав, що може сказати зараз. При цьому сказав, що спекуляцією займається Загайдук Петро зі Жмеринки, який їздить у Львів, Київ і живе з того, що вспекулює. Тоді я дав йому завдання повідомити мене, коли саме він приїде звідкись. Після цього наша розмова закінчилася і я пішов у с/раду.

Посидівши трохи, я сказав до голови, щоб пішов зі мною до Головатюка, і децю його питаємо про Заболотну. Голова погодився і ми пішли, але Головатюка Кирила не застали. Від нього пішли в тій самій цілі до Слюсарчука Захарія. Цього застали вдома і голова йому сказав, що він арештований. Після цього пішли до хати. В хаті я запропонував йому розказати правду про те, що буду його питати. Опісля на мої питання він зізнав слідує:

“Слюсарчук Захарій Кирилович, 1912 р. уродження, українець, жонатий, має двоє дітей від одного до 4 років, малограмотний, бідняк, житель і уродженець села В. Раківець.

1. Чи занете ви Марію Заболотну? – Знаю, тільки не зовсім, бо вона не з нашого села.

2. В кого вона живе? – В Уляни напроти с/ради.
3. Скільки вона живе в Уляни? – А вже буде з 3 місяці, а то й більше.
4. Звідки вона прибула до Уляни? – Говорили люди, що з Києва, так, само і Уляна казала, що прибула з Києва від брата.
5. Коли вона прибула? – Я казав, що вже є 3 місяці, а то й більше. Її зараз немає.
6. Чим вона займалася в Уляни? – В Уляни робила на господарстві, помагала ї[й].
7. А чим вона зараз займається? – А цього я вже не можу сказати, бо її нема тут вже з півтора тижня.
8. Чи їздила вона коли в місто Київ чи Львів? – Казала Уляна, що їздила в Київ до брата.
9. Коли саме вона їздила? – Вже буде місяць чи півтора, як вона їздила.
10. Що вона звідтам привезла? – Привезла мануфактуру, не знаю скільки. Уляні хустку та синьки, красок, дріжджів.
11. Куди вона виїхала і чого? – Куди виїхала не знаю, но казали, що до брата. Сама Уляна казала, що Маруся має виїхати до брата.
12. Чи зовсім вона виїхала, чи на якийсь час? – За це я вам не можу сказати, но Уляна сказала, що як добре буде ї[й] біля брата, то більше не прибуде.

З моїх слів записано вірно в чім і підписуюсь

Слюсарчук Захарій Кирилович”.

Голова це слухав. Коли я скінчив, Захар сказав, що налякали його. В дальшій розмові він спитав, чому питаю про неї. Я відповів, що потрібно, тому й питаю. Звідси пішли з головою у с/раду, забрали Косарчука Івана і пішли до голови. Сонце вже було зайшло. В нього ми переночували.

До Калини я не заходив, бо було пізно, і хотів зайти до нього сам.

На другий день ми пішли до с/ради, звідки я пішов до Калини. Стрінувшись з ним в хаті, ми привіталися, після чого Калина спитав чому я не прийшов вчора. Я відповів, що це неважно, та спитав, що він зробив з того, що я йому сказав. Він відповів, що нічого, бо думав, що вже списаний протокол і поданий в суд. Я сказав, що протоколу не списав, а раз сказав, що не подам, то значить не подам, лише як він зробить свою роботу. Тут жінка перервала нашу розмову і спитала, що він має робити. Але я їй відповів, що краще хай вийде надвір, а я собі поговорю з чоловіком. Вона не квапилася цього зробити, отже

я сказав, щоб Калина пішов зі мною. Ми зайшли до стодоли, де я йому сказав: “От так, Калина, або будете робити те, що я вам скажу, або буду подавати вашу справу в суд зараз і ви дістанете від 5–7 років тюрми”.

– Як ви не будете мене подавати в суд, то я через пару днів скажу все, що буду знати.

– Треба довідатися, як живуть Козак Петро і Дідик Єфім: де вони ходять, де бувають, з ким товаришують, чи бувають де ніччю. На це строк до 3 днів. Крім цього, подати людей, які уміють і люблять красоти, хоч не в цьому селі, то на другому. Строк виконання також 3 дні.

– Добре. Я це зроблю. Хоч не посплю трохи, але просліджу і скажу.

Опісля він запропонував мені зайти ще до хати дещо з’їсти. Я погодився. Жінка поставила нам їсти, він витягнув півлітри горілки й ми стали пити горілку, причому я сказав, що вип’ємо за те, щоб краще нам пішла робота. Він відповів: “Дай Боже, щоб якнайкраще, але прошу протоколу не писати, а я вам віддячуся”. При цьому нагадував про мою родину, але я відповів, що цього мені не потрібно, а хай зробить те, що я сказав. Він відповів, що буде старатися зробити, але за це також подякує мені, бо я зробив для нього добре. Я сказав, що це в другу чергу, а в першу чергу хай подумає про свої завдання.

Від Калини я пішов у с/раду, де застав голову і Косарчука. Голові я сказав, що треба пройтись до Головатюка. Після цього вийшов, надвір, щоб іти до нього, але на дорозі стрінув Козиру Івана, який сказав, що приїхав Загайдук Петро з Києва і є зараз вдома. Привіз дещо і можна йти на перевірку. Про це мені Козира сказав під час того, як прикурював папіроса, тому-то я й не говорив тоді з ним про ніщо більше. Після цього Козира пішов додому, а я трохи постояв, вдаючи, що думаю і вернувся в с/раду, де сказав голові, що підемо до Загайдука Петра, а не до Головатюка. Тут Косарчук спитав, що це за чоловік, що він не знає його. Я запропонував розказати про нього голові. Цей сказав, що це приїжджий зі Жмеринки, живе тут вже рік та помагає людям тим, що привозить дещо і тут продає, з чого живе. Після цього я з головою вийшов і ми подалися до Загайдука. Дорогою голова ще старався мене відмовити від відвідин Загайдука, характеризуючи його як бідняка, п’яницю і т.п., який піддержує людей, а люди його й так живе. Однак я настоював на цьому, щоб піти й ми пішли. Я хотів перевірити, чи він дійсно спекулянт, чи можна буде з нього щось зробити (заангажувати на “дов. лице”).

Прийшовши до хати, ми застали його при упорядкуванні того, що привіз. А було: 50 кор. пасти, 1 клг. син[ь]ки, красок різних, шевсь-

ка смола – 30 кусків, 10 алюмінієвих мисок, 12 м. мануфактури трьох сортів, та ще якісь дрібниці.

В хаті було дуже брудно, діти обірвані, отже ми рішили, що він не є спекулянтом.

Я сказав йому, що це спекуляція, а за неї судять, отже, щоб не попав, куди не треба. Він відповів, що це є його рятунок в скрутному положенні. Я сказав, що знаю про це, бо сам недавно прибув сюди, але він таки повинен уважати. Після цього я попросив його документи, з яких довідався, що він є зі Жмеренки і не приписаний тут в районі. Тоді спитав його, чому він не приписаний. За це будуть судити. Він відповів, що не приписаний тому, бо думав виїжджати. На це я сказав, що заки він виїде, то можуть його судити за таке ставлення до розпоряджень. Вкінці дав йому строк на приписку 24 години. Він приобіцяв, що зареєструється ще таки сьогодні. З тим ми вийшли надвір. Загайдук вийшов за нами і спитав, як би так зробити, щоб він міг ще хоч трохи прожити тут без приписки в районі, бо скоро хоче від'їжджати, тоже, щоб не мати замороки з цією пропискою. Я сказав, що на це я нічого зараз не можу сказати, а може прийти пізніше, тоді поговоримо. На цьому наша розмова закінчилася і ми пішли в с/раду, де я знову потягнув голову й Косарчука до Слюсарчука. На дорозі нас стрінув заступник і сказав, що в селі є якісь люди, якби міліція. Ми вернулися назад трохи і тоді я з Косарчуком зайшли до хати Уляни, а голова стояв на подвір'ї і дивився. До хати ми зайшли тому, бо не знали, хто є в селі. Ми думали, що це бандерівці. Через пів години до с/ради приїхала підвода. Я пізнав, що коні з міліції, а опісля, приглянувшись, пізнав о/у РО МВД Сердюка і міліціонерів – Сторожа та Локотя. Вони зайшли в с/раду, а ми з Косарчуком городами вийшли на вулицю (на те, щоб показати, що ми були в селі при роботі) і попрямували в с/раду. Тут, стрінувшись зі Сердюком, я довідався, що він перевіряє участки, – що роблять участкові, чи є на участках, та пояснити, що не ясне в роботі. Про це Сердюк сказав мені в присутності Косарчука і голови. Після цього почалися розмови на різні дрібничкові теми. Тут я використав момент і моргнув до голови. Цей зрозумів мене і відморгнувся (треба було приготувати добрий обід, бо Сердюк – це такий о/у, що в горілці може втопитися). Після цього Сердюк запропонував мені піти з ним у садок. Ми пішли. Тут я в першу чергу спитав, чи він може переночувати, чи мусить вертатися зараз назад. Він відповів, що робота в нього є на дві доби – допомгти Топоркову на участку і побути в мене не менше добу.

Опісля Сердюк спитав, як і що я роблю. Я розказав йому коротко про всю свою роботу та показав матеріали, які одержав від людей

при допитах. Він вислухав це, переглянув ці документи і сказав, що добре. Після цього у блокноті записав:

“Участок Великий Раковець.

По участку Великий Раковець участовий Литвиненко під час мого приїзду для пр[о]верки участкового Литвиненка був на участку. Робота в нього поставлена правильно, а завдання виконуються повністю з оцінкою добре.

23/VII– [19]47 р.

о/уп. Сердюк”.

Крім цього, при розмові Сердюк показував мені в бл[о]кноті, що на участку Топоркова робота поставлена неправильно. Це він мені показав тому, бо я не вірив, що він таку оцінку мого участка, як записав у блокноті, подасть до начальства. Він доказував, що подасть так, як записав у блокноті. Ми ще поговорили про деякі дрібниці і тоді Сердюк спитав, чи можна буде десь пообідати, бо “кишки марша грають”. Я покликав голову і сказав, щоб він пішов до Дідика (тому, бо там гарно в хаті, чи[с]то і він в змозі приготувати), хай приготує добрий обід на 4 чоловік. З-ох можна післати до Козака. А зараз сказав голові, щоб замовив в когось близько що-неб[у]дь перекусити. Голова пішов прямо до Дідика, мабуть забув про моє останнє зарядження, тому я пішов сам до Уляни і сказав ї[й], щоб приготувала що-небудь з’їсти. Вернувшись, я ще трохи посидів зі Сердюком, а опісля ми пішли до Уляни.

Вийшовши від Уляни, Сердюк сказав, щоб післати ще кудись на перекуску міліціонерів. Я покликав заступника і він це полагодив.

Ми знову пішли у садок, де почали говорити знову на тему моєї роботи на участку. Говорили про те, як я вів допити, що з них довідався і т.п. Вкінці Сердюк схотів перевірити тих людей, яких я допитував. Ми пішли до Демчана Якова. Його ми стрінули на вулиці, після чого пішли до його хати. Тут Сердюк, взявши це, що я ранніше писав, почав давати Демчанові ті самі питання, що я. Цей відповідав так само, як мені. Скінчивши, ми посиділи ще з 5 хв. і пішли. На дорозі я спитав, чи правильно переведений допит. Він відповів, що правильно, після чого почав розпитувати, чи я інтересувався “проявленням бандгруп та связними бадеровцев”. Я відповів, що покищо не чути нічого. Таких завдань і не давав “дов. лицам”, бо вони ще не цілком оформлені. Коли я це сказав, тоді Сердюк замітив, що “робота храмає”. Треба працювати краще. Опісля питав, чи в селі є учителі зі східних облас-

тей. Я відповів, що є тільки директор, бо інші на відпустці. Вів спитав, чи я щось говорив з директором. Я відповів, що говорив з ним тільки про учителів та про село загалом. Тоді Сердюк поінтер[е]сувався, як директор схарактеризував село. Я відповів, що справку дав добру, але фактів жодних (про факти Сердюк не питав). Помовчавши трохи, Сердюк ще раз вернувся до мови про “дов. лица” та спивав, які я дав їм завдання. Я сказав, що завдання дав такі:

- а) виявити людей, які займалися і займаються крадіжжю,
- б) виявити спекулянтів,
- в) за[в]дання на доручену роботу Щаблевим.

Після цього Сердюк сказав, що завдання на роботу Щаблева треба дати кожному “дов. лицу”, бо “в ній не можна добитися толку”. При цьому сказав, щоб добре натиснути та добитися якихсь результатів. Так, розмовляючи, ми зайшли в с/раду, де застали Косарчука, Сторожа і Локтя. Була вже 9 година. Зараз прийшов голова і сказав, що можна вже йти на вечерю.

Ми – Сердюк, Косарчук, голова і я – пішли вперед, а міліціонери їхали позаду на підводі. В брамі Дідика ми заждали, направили підводу з міліціонерами до Козака (мешкає через дорогу), якому голова сказав, щоб забрав коні до стайні, для міліціонерів і фірмана видав замовлену ним вечерю. Міліціонерам сказав, що ми будемо в хаті напроти. Після цього ми зайшли до хати Дідика.

Прийшовши до хати, ми порозбиралися і сіли до вечері. Добре підупивши горілки, Сердюк сказав до мене, що я ще й досі не виконав завдання Щаблева. Тут голова, який сидів поруч, сказав, що робота в нас вся зроблена. Це було вказівкою для Сердюка, що він проговорився, й він почав про цілком друге – що не виконаний як слід план здачі м’яса, не підготувались до хлібопоставки і т.п. На ці і подібні теми мова велася вже до кінця вечері, після якої ми поклалися спати. Варти жодної не було. Про неї трохи клопотався Сердюк, але голова впевнив його, що нема жодної потреби держати варту, бо в селі цілком спокійно.

На другий день о 10 год. всі встали, поснідали добре знову з горілкою і підпиті вийшли на вулицю. Тут постояли хвилю, голова пішов по підводу й скоро ми поїхали до с/ради. Тут Сердюк знову покликав мене в садок і почав говорити, що в мене нема жодного судового діла, не виявлено жодного підозрілого “лица”, отже треба взятися до роботи серйозніше, бо на цьому саме участку робота стоїть перед провалом. Я сказав на це, що в мене ще не оформлені, як слід, “дов. лица” й тому робота ще не поставлена па відповідній рівень. Тоді він сказав, щоб до 25.7– [19]47 р. покінчити остаточно з оформ-

ленням “дов. лиц”, а тоді приступити до виявлення підозрілих осіб. Крім цього, після оформлення давати конкретні завдання “дов. лицам” і висилати матеріали, яких вимагається. В цей час до нас наближався Косарчук, отже ми закінчили говорити про роботу, а на закінчення Сердюк сказав: “Не забудь, а пригадай усе”. Ми встали й пішли на стрічу Косарчукові. Цей щось спитав Сердюка, вже не пригадую що і пішов кудись убік. Ми пішли до с/ради. В с/раді не було нікого, отже Сердюк ще спитав мене, скільки “дов. лиц” маю на меті оформити. Я сказав, що три. Тоді він сказав, що двом з них, певнішим, треба буде дати по оформленні завдання по виявленні “бандеровских связних” та взагалі по виявленні підозрілих людей, одного залишити з попередніми завданнями. Треба охоплювати цілість роботи. На цьому наша розмова закінчилася і Сердюк від’їхав на участок Топоркова.

Після від’їзду Сердюка я сказав голові, щоб дав мені справки-характеристики на Німця Павла і Козиру Івана. Голова спитав, навіщо мені це. Я відповів, що треба та попередив його, щоб не ставив більше подібних питань. Тоді голова виписав мені дві справки такого змісту:

“УРСР

Тернопільська обл.

Вишнівецький р-н

с. Вел. Раковець

25/VII– [19]47 р.

СПРАВКА

Видана на гр-на с. Вел. Раковець Вишнівецького р-ну, Тернопільської обл. Німець Павло Іванович в тім, що він являється жителем с. Вел. [икий] Раковець Вишнівецького району, Тернопільської обл., по соцстану бідняк, сім’я складається з 6 осіб, служив у Червоній Армії з 1941 р. та демобілізувався в 1946 р. в жовтні місяці, підозріння за ним нема з боку політичного та громадянського й не помічалось.

Німець являється одним з кращих громадян щодо відношення до Радянського Союзу, який виконує всі постанови та накази партії та нашого уряду. Справка видана для пред’явлення у Вишнівецьке РО МВД про що й свідчиться.

Голова с/ради Давидяк”

І друга справка на Козиру Івана:

“УРСР
Тернопільська обл.
Вишнівецький р-н
с. Вел.[икий] Раківець
25/VII– [19]47 р.

СПРАВКА

Видана на гр-на с. В. Раківець Вишнівецького р-ну, Тернопільської обл. Козиру Івана Герасимовича в тім, що він являється жителем с. Великого Раківця Вишнівецького району, Тернопільської обл., по соцстану бідняк, сім'я складається з 4-ох осіб, служив у Червоній Армії з 1944 р. і демобілізувався в 1946 р. в місяці листопаді. При окупації знаходився вдома у своєму селі Вел. Раківець Вишнівецького р-ну Тернопільської обл., робив у своєму сільському господарстві, зв'язків з німецькими окупантами не мав жодних, підозріння по селу політичного та громадського не помічається.

Козира являється одним з кращих громадян щодо відношення до Радянського Союзу, який виконує всі постанови партії і уряду, а також всі види держпоставок, в чім і свідчиться.

Голова с/ради Давидяк”

Одержавши ці справки, я заховав їх у кишеню і пішов до Німця. До нього зайшов з города, щоб ніхто не бачив. Застав його вдома. Після привітання я почав розпитувати, що він зробив з доручених завдань. Він відповів, що зараз даних не має жодних, але наді[є]ться. Як щось довідається, то подасть. Після цього я написав підписку такого змісту і дав йому підписати:

“ПІДПИСКА

Я гр-н с. В. Раківець Вишнівецького р-ну Тернопільської обл. Німець Павло Іванович даю цю підписку участковому участка с. В. Раківець Вишнівецького р-ну Тернопільської обл. Вишнівецького РО МВД Литвиненку Павлу Карповичу в тім, що зобов'язуюсь доносити та інформувати про всі проішшества по селу В. Раківець а саме:

1. Про кражу в селі та хто зробив цю кражу,
2. Хуліганство на селі,
3. Спекуляцію, цебто спекулянтів,
4. Виявляти підозрілих осіб та змовників на зроблення замаху,

5. Виявляти связних з групами бандерівців і самі групи де перебувають в селі,

6. Виявляти шпiонажу закордонних держав і шпiонiв в селі.

Всі ці зазначені факти зобов'язують зразу інформувати участкового та хоронити і не розказувати навіть перед своїми рідними, як своєю дружиною. За розголошення мною цієї підписки і вказаних фактів буду відповідати перед судом, як зрадник нашої держави, в чім даю цю підписку і власноручно підписуюсь

Нiмець П. І.”

Коли я прочитав йому цю підписку, він трохи налякався і почав на мене дивитися. Опісля спитав, що буде, як він не буде про це все знати. Я відповів, що буде подавати те, що буде знати, а знати те, чого я буду вимагати, він повинен. Матеріали треба подавати на зустрічах, які будемо між собою умовляти або класти в умовлених місцях. Коли я йому це пояснив, він підписав.

Після підписання підписки я доручив йому вияснити справу з пострілом, який був в с/раду (не знаю коли, бо це перед моїм приходом до роботи). Це треба зробити в цей спосіб: довідатися, хто мав після фронту [19]44 р. кріс. Особливу увагу звернути на Козака Петра і Дідика Єфіма. Треба довідатися, з ким вони дуже посварилися й з тим чоловіком старатися поговорити. Вислухавши мене, Німець сказав, що візьметься за це діло. Я ще пообіцяв йому чимсь допомогти, як він щось зробить, і на цьому наша розмова закінчилася. При відході я йому ще сказав, щоб повідомив мене про хід роботи за 3–5 днів. Я буду в с/раді, отже можна прийти прикурювати.

Від Німця я пішов до Головатюка Кирила. Заставши його вдома, я сказав, що хочу в ним поговорити. Після цього ми зайшли в окрему кімнату, де він зізнав:

“Головатюк Кирило Трохимович, 1909 р. народження, бідняк, малограмотний, жонатий, сім'я складається з 6 душ – троє дітей віком від трьох до 9 років, жінка і стара мати, житель і уродженець села Великого Раківця, українець.

1. Скажіть чи знаєте Заболотну Марію? – Так, знаю, що в нашому селі така жила в Уляни.

2. Коли вона сюди прибула? – Вже зо 3-и чи може більше, добре не пригадаю, місяців.

3. Звідки вона сюди прибула? – Чув від людей та самої Уляни, що з Києва.

4. Що вона тут робила у вашому селі? – В селі вона ніде нічого не робила, а робила в Уляни на господарстві.

5. Куди вона їздила? – Казала Уляна, що їздила в Київ до свого брата.

6. Коли саме вона їздила? – Вже буде з місяць чи півтора, щось добре не пам'ятаю.

7. Що вона привезла з Києва? – Уляна говорила, що мануфактуру на пару платів та хустину Уляні і ще там різної син[ь]ки, краски та дріжджів з кіло.

8. Чи ще коли їздила в які міста? – Не чув більше ні від кого. Коли вона щось ще привезла б, то хтось ще знав би про це крім Уляни. А тепер Уляна за нею дуже жалує, що вона поїхала”.

Тут я сказав, щоб він заждав, бо я його не питаю, а хай відповідає на питання.

“9. Коли вона виїхала від Уляни? – Вже буде з півтори неділі, а то й дві.

10. Чого вона виїхала, з якої нагоди? – Уляна казала, що від брата одержала листа, тому й поїхала.

11. Коли виїжджала, то обіцяла Уляні скоро повернутися? – Казала, що як буде там добро коло брата то залиш[и]ться, а як погано, то скоро назад вернеться.

З моїх слів записано вірно в чім і підписуюсь

Головатюк Кирило”.

Від Кирила я пішов до с/ради, де виготовляв ці допити і думав направити у Вишнівець, але не вислав, бо нагадав собі про записку Любасюка і рішив, що краще день пізніше, ніж опісля ще раз робити це саме. Тоді сказав, щоб голова написав справку на те, що в селі нема Барладян Марії. Він сів і написав мені справку такого змісту:

“УРСР
Тернопільська обл.
Вишнівецький р-н
с. В. Раківець
25/VII–[19]47 р.

СПРАВКА

Видана В. Раковецькою с/радою участковому по участку с. В. Раковець Литвиненку для Вишнівецького РО МВД в тім, що по провірці

в книзі реєстрації прибуття і вибуття громадян по провірці по десятиках десятниками, а також самим участковим разом з головою сільради, громадянк[и], про яку було запитано з Ямпільського РО МВД, Барладян Марія Іванівна, такої в селі не було раніше і нема сьогодні. Про що й свідчить В.Раковецька сільрада і стверджує

*Голова с/ради Давидяк
Представник з Вишнівецького
райуповмінзагу Косарчук
Участковий по участку села
В. Раковець Литвиненко.*

Взявши цю справку, я заховав її в кишеню і пішов до Загайдука. Ідучи, я стрінув його в половині дороги, що саме йшов у с/раду. Він хотів приписатись. Стрінувши його, я спитав, чому так пізно, буде суджений. Він почав проситися та говорити, щоб не подавати його в суд. Тоді сказав, що шуткою з ним. Він цим трохи заспокоївся і спитав, куди я йду. Я відповів, що до нього, так, довідатися. Тоді він вернувся і пішов разом зі мною. По дорозі я його спитав, скільки тут живе. Він відповів, що 3 місяці.

– За тих 3 місяці ви село вже трохи пізнали?

– Пізнав, але мало.

– Ну то що, ви можете мені дати деякі відомості?

– Я знати, то може щось і знаю, але знаєте як тепер? Ви когось покараєте, коли я скажу, а тоді мені так дадуть що хто зна чи й виду-жаю.

– То ми не мусимо робити так, щоб це всі знали. Можемо стрічатися в таких місцях, що ніхто бачити не буде і тоді буде все в порядку.

– Знаєте, я чоловік чужий, мало що зможу дати. Краще ви мене не зачіпайте, нехай сім'я моя буде в спокою. Ви користі з мене не будете мати ніякої.

Я тоді рішив його залишити і пішов назад в с/раду. Тут посидів ще трохи з Косарчуком і головою, а опісля ми всі 3 пішли до голови наніч.

Подорозі Косарчук почав питати, де я так часто буваю та що за така дурна моя робота. Я відповів сміючись, що як буду сидіти на місці, то нічого не буду знати. Крім цього зазначив йому, щоб він більше про таке не питав, бо це до нього не належить. На цьому розмова на цю тему скінчилася і Косарчук ніколи вже нічого не питав про мою роботу. Увечері при вечері він почав сердитися та дорікати, що я можу щось подавати на нього в район, і заявив, що зі мною більше не буде ходити. Я його почав втихомирювати та доказувати, що цього

не зроблю бо маю свою роботу і нею займаюся, але йому про це сказати не можу. Тоді він попросив, щоб хоч дати йому кількох таких людей, що про все розказують, бо йому по його роботі також потрібно все знати. Я сказав, щоб пішов і договориювався. При цьому погодився його поінформувати про те, як підбирати людей, щоб про все доносили. На цьому наша розмова на цю тему закінчилася. Голови при цьому не було. Він щось робив надворі.

На другий день ми пішли в с/раду. Тут я зап[е]чатував конверт з роботою для Щаблева, заадресував, взяв розписку від Головатюка Кирила і вислав його у район, пояснивши, куди йти і чого допоминатись при віддачі пакета (розписки про одержання). Коли б не було Щаблева, тоді пакет мав подати до нач. РО МВД. У випадку, коли б не було ні того, ні другого, пакет забрати назад.

Після цього вийшов у садок з Косарчуком і почав йому говорити на зачеплену попереднього дня увечері тему. При цьому він спитав, як треба робити взагалі цю справу. Тоді я йому сказав:

– Ти, от собі підбери таких пару людей, на однім, другім і т.д. десятках, які мали б говорити тобі правду, а це тобі легше зробити, як мені. А саме: такому чоловікові знизити ставку, а за це він тобі повинен говорити, що будеш вимагати. В такий спосіб будеш знати, хто що робить у селі, що говорить, а навіть що думає про тебе. Ставку тобі не важко знизити, а в цьому буде б[а]гато помочі в роботі і тобі, і мені, бо час[т]ин[у] моєї роботи ти будеш могли доручувати їм.

Тоді Косарчук спитав, що зробити, коли не погоджуються на таку роботу. Я порадив йому звернутися до голови й попросити, щоб він розказав, хто з людей чесний, ніколи не спорив і не спорить, не бився, хто політично не підозрілий, а тоді вже при помочі зниження чи звільнення від контингенту договоритися. Косарчук погодився з цим і сказав, що йде до голови питати про таких людей. Я сам залишився у садку і сказав, що хочу полежати трохи на траві.

Коли відійшов Косарчук, мені прийшло на думку оформлення на “дов. лице” Козири. Рішив піти зараз. Полежав ще з 10–15 хв. і пішов, але з дороги побачив, що в нього замкнені двері на колодку, рішив навіть не заходити, щоб не кидати підозріння, а піти помимо на городи. Так безцільно я проходив по селі десь з 20 хв., а тоді хотів ще раз перейти через подвір[']я Козири і, як його нема вдома, піти в с/раду. Але його застав, як відмикав хату. Ми зайшли в хату після чого я розпитував його про виконання завданих йому завдань. Він відповів, що вже трошки є, і розповів мені про деяких хлопців, що і раніше, і зараз трохи займалися крадіжжю. Це хуторяни, 500м. від села, й називаються: Головатюк Денис Прокопів, Григорчук Кирило

Данилович. Ще мав двох, але ще не вияснено цілком, як з ними справи. Я записав це у блокноті, під надпискою “З – л” (злодії) Тоді я спитав ще про виповнення інших завдань, які я йому дав. Він відповів, що кіньми їздили вночі (мова про Козака і Дідика), а пішком не чув. Це я рівнож записав в блокноті так: “К–з–к, Д–и–к їзда кіньми, ніч”. Повністю не писав, щоб часом не згубити блокнота і не розконспірувати справи. Опісля я спитав, чи Козира обіцяється про все мені говорити. Він погодився і я взяв від нього підписку, такого самого змісту як від Німця Павла.

Сховавши підписку, я сказав, щоб він сильніше прослідив за рухами Козака і Дідика. При цьому сказав йому, що це справа з пострілом в с/раду. Отже треба довідатися, хто мав кіса після [19]44 р., а особливо прислухатися до тих, що живуть вороже з Дідиком і Козаком, щоб від них довідатися про останніх, бо на них паде підозріння. Після цього, як розвідає, треба повідомити в такий спосіб: завжди мати при собі папір і те, що говорити, написати коротко і ясно. От, напр., почув, що Козак з Дідиком перейшли вночі. Треба писати: число, скільки годин, хто перейшов, в який напрям. Опісля мене можна знайти в будь-якій частині села. При стрічі я завжди буду просити закурити і тоді в газеті чи папірці можна подати цю записку. Він погодився на таке й був удоволений. Опісля я сказав, щоб шукав мене завжди через 3–5 днів і зібрався до відходу. Козира хотів за мною виходити надвір, але я сказав, що не треба, щоб не бачили люди.

Від Козири я пішов у с/раду, але тут не застав нікого, тільки дижурного. Я тоді пішов до Уляни до стодоли і ліг спати, сказавши дижурному і Уляні, де мене шукати, як прийде голова і Косарчук.

Перед заходом сонця мене збудила Уляна і сказала, що мене шукає голова. Я встав і пішов до нього і Косарчука, які стояли на дорозі. На моє питання, де вони були, відповіли, що ходили по участках.

Ночувати ми пішли до заступника у соломі, бо вже довго крутилися на одному місці й боялися, щоб не прийшли до нас бандерівці.

28.7.[19]47 р. я пробув цілий день з Косарчуком у с/раді. Замітного не було нічого. Ночували знову у заступника в стодолі, бо там нас ще ніхто не бачив.

29.7.[19]47 р. я знову не робив нічого, тільки безцільно шлявся по селі. Не мав роботи, бо завдання були вже виконані. Ночували у заступника, де Косарчук похвалився, що вже має 3 чоловік, які будуть йому про все розказувати. Їм він пообіцяв зняти половину контингенту (кого не сказав). Тоді я попросив, щоб звільнив мені

одного, але він не годився і сказав писати до Дехніча. Я відповів, що як напишу до Дехніча, то він мені не одного, а 80 звільнить, а тобі напише, чому не зробив того, що говорилося. Після цього він погодився. (Я мав на меті звільнити Козиру). На цьому наша розмова і закінчилася; остаточно ми не домовилися.

30.7.[19]47 р. ми пішли рано в с/раду, де я рішив піти до Німця і Козири та довідатися, чи є які дані. При цьому не мав думки заходити до них додому, а лише переходити й м[и]моходом стрінати десь на дорозі чи подвір[']ю і тоді поговорити. В тій цілі пішов вулицею, при якій живе Німець, і стрінув на вулиці перед хатою його жінку Теклю, від якої довідався, що Павло пішов у Вишнівець, бо захворіла дитина. Звідси кругом вулицями пішов пішов до Козири. Зайшов на подвір[']я (туди була стежка) і довідався в жінки, що Івана нема, бо пішов до брата. Я вернувся в с/раду, де сказав голові, щоб на 12 год. була підвода, бо поїдемо з Косарчуком додому. Голова дав зарядження в цій справі й тоді ми всі пішли до нього на обід. Пообідавши, ми добре п'яні поїхали на Вишнівець. Біля містка зі Стар. Вишнівця на Новий я зліз і пішком пішов додому, зайшовши ще до Філика, щоб остаточно домовитися в справі квартири для сім'ї. Він сказав, що можна приїжджати хоч би й зараз.

Додому я прийшов увечері, але зараз пішов ще у Вишнівець, бо пригадав собі, що будуть видавати обмундирування, про що я довідався від Топоркова, коли відходив з ним на участок 15.7. Крім цього мали видати гроші (міс.[ячну] зарплату).

В РО МВД я прибув десь після 8 год. і зайшов до дижурного (Кондратенко), якого спитав, чи є Су[з]анна, тоді він мені сказав, щоб іти наверх, там хлопці одержують обмундирування. Коли я прийшов на перший поверх то Жуковський уже одержав і примірював на коридорі, а Соколовському якраз видавали. Я попросив і мені видали також: рубашку і штани синього кольору, погони 2-ві пари (сині), дві пари білля, стару шинелю “б.у.” “бывшее упо[т]ребление”, яку видали на 1 рік, кашкет (синій з червоним окол[у]шком), чоб[о]ти і онучі. Одержавши це все, я розписався на спеціальній листі і тоді мені ще видали зарплату – 336 карб. та 18 шт. патронів до нагана і кабуру (брезентову). При видачі патронів мені Сузанна пропонувала взяти піхотинку, але я її не взяв, бо була без мушки і без паска та ще до того дуже заіржавіла. Я зараз перебрався в дижурці, своє старе вбрання замотав у шинелю і пішов додому. Додому прибув вже смерком.

Увечері в розмові з жінкою, яка нарікала на те що їй далеко ходити до міста, сказав, що перевезу її на хут. Чернявських, звідтам вже буде ближче. Опісля сів і написав рапорт.

*Нач. милиции Вишневцекого РО МВД
капитану тов. Костромину.
От участкового участка с. В. Раковец
Литвиненка П. К.*

РАПОРТ.

Доношу до Вашего ведома, что за время моего пребывания на участке с. В. Раковец мной произведены следующие мероприятия происшествий.

Выявлено:

- 1. Краж. Нет.*
- 2. Хулиганства. Нет.*
- 3. Спекуляций. Нет.*
- 4. Подозреваемых лиц. Нет.*
- 5. Связных с группами банд. [еровцев.] Нет.*
- 6. Групп банд. [еровцев.] Нет.*

Выполнено задание Щаблева, прилаг. [аемая] розп. [иска]

Выполнено задания Любасюка, прилаг. [аемая] розп. [иска]

Поступило донесений от дов. лиц два, а саме: подозрение в краже и езда ночью в неизвестное направление. Это по заданию Щаблева за Казака и Дидыка. В чем и доношу до Вашего ведома.

*Участковый участка по селу В. Раковец (Литвинен[ко])
1/VIII – [19]47 г.*

“Прилагаемая розписка” – це розписка за вислані матеріали. Розписку завжди долучується до рапорту. Це я зробив і цей раз. Доносів “дов. лиц” не долучується.

Після виготовлення рапорту я пішов спати.

На другий день я, ідучи у Вишнівець, взяв жінку зі собою, щоб показати їй квартиру. На квартири я й залишив її, а сам пішов у Вишнівець в РО МВД. Була 9 година. Коли я прийшов, довідався від дижурного, що дехто вже здав рапорти до секретаря, а декого ще не було. Я пішов у кабінет Костроміна й здав рапорт йому особисто. Він подивився і сказав, що така робота до нічого не годиться, – всі як би змовилися. Покричав ще трохи, щоб взятися до роботи, що викинуть і т.п., а опісля сказав, щоб зайти в “оперсостав” по завдання і відпустив. При відході я попросив його, щоб дозволив мені взяти підводу з міліції переве[з]ти жінку на нову квартиру. Він дозволив і я вийшов. Зайшов до Щаблева, якому сказав, що “дов. [л]ице” доніс, що Козак

і Дідик їздили кудись вночі. На це він сказав, щоб більше попрацювати над тією справою, розставити краще сили та слідити. Нового не було нічого. Нічого нового не було і в інших оперативників. Я взяв коні й скоро поїхав у Бодаки, звідки перевіз сім'ю до Філика й пішов у поліклініку, щоб взяти відпустку на три дні, бо був хворий. Таку посвідку я одержав і прийшовши додому, сказав, щоб жінка занесла її до Костроміна, що вона зробила. Я пробув три дні вдома. Не робив нічого, бо дуже болів на жолудок і не міг. На четвертий день я знову пішов у поліклініку, бо далше був хворий. Тим разом одержав звільнення на 5 днів та рецепт на закуп ліків. Вдома я пробув 5 днів на відпустку, а опісля ще побув 2 дні без відпустки й 11.8.[19]47 р. пішов у В. Раківець.

В Раківці зайшов у с/раду, де застав дижурного. Його я спитав чи був хто з урядників, але довідався, що ні голови, ні Косарчука від ранку не було в с/раді. Зі с/ради я пішов до заступника, якому сказав, щоб дав мені їсти, після чого я пішов спати у стодолу. До роботи я не брався, бо був ще хворий, а крім цього, вже була година 7–8 і я не хотів крутитися по селі.

12.8. я встав і пішов до с/ради. Тут застав голову, якого спитав, чи був Косарчук, але його не було ні 10, ні 11.8. Про село сказав, що все як було, так і є. Після цієї розмови, голова спитав, кудя я піду. Я відповів, що на черешні, і умовив з ним, стрічу в с/раді в 3–4 годині. Зі с/ради я пішов до Козири.

Стрінувшись з Козирою, я довідався, що він вже другий день дожидає мене, щоб дати новини. Після цього розповів, що Головатюк і Григорчук з хутора принесли рамки з медом зі села Кінаховець. Принесли по 15 шт. і сховали в погребі, вибравши в стіні яму, та заложили назад камінчиками. Я взяв собі це на замітку в блокнот і пішов до с/ради. Тут сказав дижурному, щоб приготував підводу або верхового коня. Сам залишився в с/раді. Коли він вернувся, сказав, що зараз прийде голова з конем або підводою. За яких 20–30 хв. приїхав підводою голова і спитав, в чому справа. Я відповів, що побачить опісля. Цією підводою я поїхав в Кінахівці до Топоркова, якого стрінув в с/раді. Його я спитав, чи все впорядку на його участку. Він відповів, ругаючись, що сталася крадіж і ніхто нічого не може сказати. Тоді я спитав, яка саме крадіж. Він пояснив мені, що в одній вдови вкрадено з 5 вуликів рамки і муха лишилася без меду. Вислухавши це, я спитав його, що треба робити, коли знайдеться крадене майно з другого участка на моєму участку. Він відповів, що треба повідомити того участкового, що з його участка крадене майно, а опісля разом повідомити “оперсостав” (я до цього часу цього не

знав). Тоді я сказав йому, що у мене є ця крадіж і стоїть в цілості. Після цього він сказав, що напише до Щаблева або Костроміна в цій справі і вишле їздового. Так і зробив. Ми ждали в с/раді. Через годину вернувся післанець і привіз записку, адресовану на Топоркова, в якій Костромін повідомив, що виїхав Сердюк. Ми дожидали його в с/раді.

Сердюк приїхав у с/раду через 30 хв. на коні і спитав, що сталося. Топорков доложив, що сталася крадіж тому 2 дні, він вже другий день товчеться і нічого нема, а оце я приїхав і повідомив, що знайдено крадіж. Після цього Сердюк сказав, щоб їхати у Раківець з ним і разом виясн[и]мо цю справу. Подорозі ми заїхали до тієї жінки, що в неї вкрадено рамки, і Сердюк залишив нас на дорозі, а сам пішов і зробив “протокол допроса потерпілої”, описавши, яким порядком були розставлені після крадіжки вулики, і т.п. Через 30 хвилин ми поїхали у Раківець, де заїхали в с/раду. Тут застали дижурного, якого зараз післали по голову. Коли прийшов голова, Сердюк сказав, що треба взяти зі собою 2 члени с/ради, з якими він піде разом зі Сердюком. Голова покликав Демчана Давида і Слюсарчука Захара. В цей час я розказав Сердюкові, що в Головатюка Данила в погребі заховані рамки в стіні з правої сторони. Сказав також, що участь в крадіжці брав також сусід Данила Григорчук. Коли всі зібралися, ми пішли туди.

Прийшовши до тих хат (хутір), Сердюк доручив Топоркову прив[ес]ти Григорчука до Головатюка, а ми всі пішли до Головатюка. Його застали вдома, що робив щось зі соломою в stodolі. Коли ми прийшли до нього, то зразу було помітно, що він винний, бо постійно мінився: то білий, то червоний. До нього перший почав говорити Сердюк. Він питав, чи є півлітра, бо прийшли гості. Ми ждали на Топоркова з Григорчуком.

Коли привів Топорков Григорчука, Сердюк сказав до них обох, щоб вони визнали свій гріх зразу, то менша кара буде. “А знаєте, що за бджоли судять так само, як за чоловіка” – говорив Сердюк. Вони мовчали. Тоді Сердюк ще раз повторив, щоб вони винесли все зі стіни в погр[е]бі, завеземо всі разом тій тітці й буде все в порядку. Тоді Головатюк сказав, що як так, то всеодно: і так суд, і так суд. Після цього пішли та винесли зі стіни 30 рамок. Коли розбили стіну, там було коритко, в ньому поскладані рамки і мед стікав у коритко. Після винесення рамок надвір, Сердюк брав їх по одному до хати і писав протокол допиту. Тримав в хаті кожного десь з пів години. Як закінчив, сказав запрягти коні і, забравши рамки, ми поїхали до тієї жінки, а я з головою і членами с/ради вернувся у село.

Дорогою голова питав мене, звідки він так про все знає. Я відповів, що не знаю, а мене викликав у Кінахівці і там я про все довідався. У висліді тієї розмови голова сказав, що якийсь добре робить що доносить відразу аж у район, а не до мене. Так ми прийшли до с/ради. Тут посиділи трохи, а що був уже вечер, пішли з головою до нього.

В голови я ночував. Замітного не було нічого. Голова весь час допитувався, як Сердюк так скоро узнав про все. Я повторив, що не знаю, бо питати не смів.

На другий день я ходив до Німця, але від нього не довідався нічого. Тоді я го[во]рив йому на стрічі, що для нього я зробив, а він то не зроб[и]в ні одної роботи. Сказав про жито, але про [це] міг сказати і Ковира. Він говорив, що старається щось довідатися, але нічого нема. Тоді я сказав, що мало старатися, а треба піти самому і подивитися. На це Німець сказав, що йому ходити не можна, бо[ ]й так люди говорять, що злидняк всюди шляється. Тоді я йому сказав, що це, що я йому доручив, він зробити мусить. Він приобіцяв. На цьому наша розмова закінчилася і я пішов в с/раду, думаючи, що з нього нічого не буде.

Біля с/ради я полежав трохи на траві, а тому, що чувся хворим, сказав голові, що йду спати до стодоли заступника. Так і зробив. Увечері прийшов голова і забрав мене до себе, де я переночував.

14. 8. я пішов з головою до с/ради. Тут посидів трохи і пішов до Козири, щоб попитати його про Козака і Дідика та ще про деяких людей.

Козиру я застав вдома. Він сказав, що вечорами був біля Козака і Дідика, але вони не виїжджали нікуди. Більше не мав нічого. Тоді я сказав йому, щоб ходив по селі, розводив розмови з різними людьми і про все, що довідається, докладав мені. Він погодився і я пішов назад у с/раду.

Тут сказав голові, щоб дав підводу, бо поїду у Вишнівець. Я поїхав і о 3 годині був уже у Вишнівці. З Вишнівця пішов додому, де ліг до ліжка, бо був хворий. Відновлялася язва [виразка] жолудка [шлунку].

Увечері я написав рапорт і ліг спати. Рапорт був такого змісту:

*“Начальнику милиции Вишневецкого РО МВД
капитану тов. Костромину
от участкового участка села Великий Раковец
Литвиненка П. К.*

РАПОРТ.

*Доношу до Вашего ведома, что за время пребывания в меня на
участке с. В. Раковец с 1/VIII. по 15/VIII – [19]47 г. мной произведены
следующие мероприятия:*

Виявлено:

1. Краж. Одна.

Примеч[ание]: С другого участка имущество.

2. Виявлено спекуляцій. Нет.

3. Виявлено хуліганств. Нет.

4. Виявлено секретных групп б.[андерівських.] Нет.

5. – //– связанных групп б.[андерівських.] Нет.

6. – //– шпионажу. Нет.

В чем и доношу до Вашего ведома.

15/VIII– 47 г.

Участковый участка с. В. Раковец
(Литвиненко)”.

1[6].8. рано я пішов у Вишнівець. Подорозі я зайшов на поліклініку, взяв звільнення на 5 днів і тоді пішов в РО МВД. Прийшов о 10 год. 30 хв. Костроміна стрінув на коридорі, коли виходив зі свого кабінету. Він спитав мене, коли я здавав рапорт, ч[о]му так пізно. Я показав йому справку з поліклініки і сказав, що хворий. Опісля він переглянув рапорт і, не сказавши нічого про роботу, дозволив відійти. Я пішов додому.

Цих 5 днів я пробув удома і майже весь час пролежав у ліжку, бо був таки порядно хворий. Жінка принесла мені таблетки до жолудка, які одержала в аптеці на видану мені рецепту і я лічився.

Вдома я пролежав до 22.8. Замітного не було нічого.

22.8. десь около 12 год. я пішком вибрався у В. Раківець. Туди прийшов мабуть о 4 год. і зайшов у с/раду. Тут застав Косарчука, голову і заступника. При привітанні голова спитав, чому так довго не приходив. Я відповів, що був хворий, та у свою чергу спитав, що нового є, що так питає. Він відповів, що побилися 2 “пацани”. Понапивалися і розбили один одному голови. Я післав по них дижурного. Цей вернувся, але без них, і сказав, що вони повтікали й казали, що не підуть. Крім цього, дижурний сказав, що вони вже помирилися. Я сказав до голови, що як помирилися, то нехай так і буде.

Передвечером ми пішли до голови, в якого заночували.

Коли ми вечеряли хтось почав стукати до дверей. Ми трохи полякалися, бо думали, що вже прийшли по нас бандерівці, але до хати прийшла Заяць Христя Денисівна. Вона розказала голові, що Гордійчук Іван Прокопович і Гордійчук Данило Захарович прийшли п'яні на її подвіря і побили її сина Кирила. Ще вона щось багато говорила, що вони розбійники, що весь час нападають на її сина,

опісля пішла, бо голова сказав їй, що цю справу полагодиться завтра. Я і Косарчук її не показувалися. Ми не хотіли, щоб вона нас бачила в голови. Я записав собі це в блокноті, щоб не забути, після чого вже в спокою ночували.

На другий день рано ми повставали, поснідали й пішли в с/раду, звідки я післав по цих 2-ох хлопців, тобто Гордійчука Івана і Данила. Коли дижурний вернувся, сказав, що не застав їх вдома. Тоді я післав його по Заяця Кирила та його маму Христю. Вони прийшли. У Кирила були під очима синці та на голові гуля. Я переслухував їх. Мати Кирила, Христя, зізнала слідує:

“Заяць Христя Данилівна, мати потерпівшого Заяця Кирила Савковича розказала, що 22.8.[19]47 р. о 9 год. вечора мій хлопець Кирило був на подвір[’]ю і лагодив воза на завтра їхати в поле, бо хотів вивезти гною. В цей час влетіли цих 2 розбишаки Гордійчук[о]вих – це Гордійчук Іван Прок.[опович] та Гордійчук Данило Захар.[ович] та причепилися до мого хлопця дати їм закурити. Опісля стали питати, куди він збирається наніч їхати, певно щось красти, і стали його штурхати та сміятися з нього, називаючи його маминим синочком. Він все відходив та просив, щоб вони не лізли, бо він їх не зачіпає. Тоді Данило штурхнув його так, що той аж похилився, і відштурхнув його. При цьому сказав, щоб вони йшли собі, куди направилися. Вони тоді почали матюкати і Іван вдарив Кирила. Кирило схопив палку і палкою вдарив Івана по спині так, що той аж зігнувся. Після цього Данило накинувся на Кирила і звалив його на землю й обидва почали бити його нісками. Били так, що аж кров з нього потекла. Якби я не була вибігла з хати і не оборонила, то були б забили. Я відігнала їх, під[в]ела хлопця і забрала до хати, де обмила і побігла шукати вас. Але вас в с/раді не було, отже я пішла до голови.

З моїх слів записано вірно про що і підписуюся

Заяць Христя.”

Після цього я покликав її сина Кирила, якого попросив розказати як то було тоді, коли його побили. Він розказав це саме, що його мати. Я записав це і сказав до обох, що можуть відійти додому, а винуватці будуть потягнені до відповідальності.

Коли закінчив з цими двома, знову післав дижурного по Гордійчуків, а сам ждав у с/раді. Однак дижурний знову вернувся без них і сказав, що не хочуть йти. Після цього я сказав голові, що підемо до них, заберемо і посадимо в льох. Ми пішли всі три (був також Косарчук).

Коли прийшли до них, вони поховалися, але ми їх знайшли і забрали у с/раду. Тут посадили в льох і сказа[л]и, що це за, те, що не явилися на визов. По 10–15 хвиликах я сказав голові, щоб покликав мені одного з них. Голова п[р]ивів мені Данила. Я сказав йому, що за розбійство судити будемо. Тоді він почав виправдуватися, що був п'яний та хотів пошуткувати. Тоді я сказав, що діло передам в суд, а він як собі хоче, хай мириться, чи не мириться. Після цього сказав голові покликати Івана. Цьому рівнож сказав, що передаю в суд за такі хуліганські вчинки. При цьому зазначив їм, щоб ждали в с/раді до розпорядження, бо як підуть насильно, то зразу направимо в район. Після цього написав записку до ст. о/уп. такого змісту:

“Ст. о/уп. т. Щаблеву.

Сообщаю, что на участке В. Раковец произошло происшествие в виде хулиганства, где надсилаю Вам два листки разказ[о]в Заяць Кирила як потерпев[ш]его та его матери як св[и]д[е]теля. Нарушители порядка – это Гордийчук Иван та Гордийчук Данило. Присилайте на разследствие этой sprawy.

23/VIII– [19]47 г.

Участковый Литвиненко”.

Цю записку і зізнання Заяця Кирила та Христі я запакував в конверт і вислав в район Демчаном Іваном, якого покликав мені голова. Він поїхав конем.

Гордійчук[и] були в с/раді. Я також сидів біля них. В розмові Данило зухвало висловився, що я їх тільки лякаю, але я сказав, що не лякаю і будуть суджені.

Через годину приїхав Демчан та Сердюк з ним на коні. Демчан віддав мені розписку про одержання пакета від Щаблева, а Сердюк спитав, що таке. Я відповів, що є “два орли”, які побили хлопця та ще й насміхаються, що їм нічого за це не буде. Сердюк сказав покликати побідженого, по якого пішов дижурний. За цей час цих двох – Івана і Данила – забради надвір, де Сердюк сказав їх держати. За пару хвилин прийшов Кирило і Сердюк почав допитувати його. Я був в той час надворі при Іванові і Данилові.

Через 30–40 хвилин Сердюк покликав Івана. Кирило відпустив додому. Опісля допитував Івана. Через відчинене вікно я чув, що він казав йому розказати як це сталося, а крім цього давав йому питання про причину їх нападу на Кирила, завіщо вони його побили і т.п.

Іван відповідав, що вони лише шуткували. Опісля покликав Данила, якого розпитував це саме. За пару хвилин вийшов надвір і сказав, що це дурість. Судити не хоч[е]ться молодих хлопців, хіба взяти їх у Вишнівець, посадити на дві – три доби та трохи промняти біля роботи (говорив так перед мною, Косарчуком і головою). Тоді покликав Івана і Данила до канцелярії, взяв від них підписки, що являться завтра в РО МВД і відпустив їх додому.

Коли вже ця справа була закінчена, голова запропонував нам усім піти на обід. Ми поставили коня Сердюка в Уляни і всі пішли до голови. Тут пообідали і вернулися назад в с/раду. Тут посиділи трохи і тоді Сердюк, попросившись з головою і Косарчуком, сказав, щоб я пішов з ним по коня до Уляни. Дорогою він спитав, як йде в мене робота, які нові матеріали поступили. Я відповів, що, крім цієї справи, нема нічого. Він сказав, що це дурниця, а важніше – це робота по других питаннях, як виявленні підозрілих людей, шпіонажі та бандерівських груп. При цьому зазначив, що треба краще організувати роботу. Я відповів, що нічого нема, а як нема, то не вроджу. Так ми трошки поговорили і він поїхав у район, а я вернувся у с/раду, де з Косарчуком і головою сиділи в с/раді без роботи. По якомусь часі голова запропонував піти до заступника, бо й так не було жодної роботи, а сидіти не хотілося. Ми пішли і полягали в столі спати.

Увечері повечеряли і в нього заночували.

25.8.[19]47 р. рано ми пішли в с/раду. Тут я подумав собі про Калину, бо уважав, що з Німця не буде жодної роботи. Я постан[о]в[и]в піти до Калини і заангажувати його на “дов. лице”. Однак його я не застав вдома й мусів вернутися назад в с/раду, де пробув до вечора та помагав Косарчукові перевіряти списки.

Увечері пішов до Козири. Я найперш сказав, щоб він дав мені свій наказ на поставку, то може щось зроблю, а опісля спитав, чи має нові якісь матеріали. Він відповів, що нема нічого. На цьому ми й розійшлися. Завдань я не давав йому жодних, контактуватися мав зі мною по-старому. Від Козири я пішов ще у с/раду, бо надіявся, що там будуть ждати на мене Косарчук і голова. Ще було з година до смерку. Ми рішили, що пробудемо в с/раді до смерку, а опісля непомітно підемо на квартиру до голови. За цей час я сказав Косарчукові, щоб звільнив від поставки Козиру. Він без спротиву написав на наказі: “Знять за перерахунок з 1946 року”.

Увечері, полягавши спати, ми говорили між собою про роботу. Під час розмови Косарчук признався мені, що вже має по одному “дов. лицу” на першому, третьому і п’ятому участках. Тоді я попросив

його, щоб давав їм також завдання по ділянці моєї роботи, як слідження за крадіжю, слідження за підозрілими людьми і т.п. Він погодився.

На другий день ми пішли в с/раду обидва з Косарчуком. Подорожі ми зайшли до одної хати (пройшли 100 м. дорогою від голови до с/ради, тут є вуличк[а] вправо, на в[у]глі садок, а це по цій самій стороні друга хата від вугла), де Косарчук щось лагодив. Думаю, що ходив до “дов. лица”, бо коли вийшов, то заругався й сказав, що нема нічого. Це було на другому участку, отже може бути, що це інша справа, але я так думав.

В с/раді ми сиділи без роботи і говорили про різні небилиці. Десь о 1-й годині біля с/ради появився Козира. Ми стрінулися і я віддав йому наказ. Він переходив випадково. Матеріалів немав жодних. Я також не говорив йому нічого, бо не хотів його довго задержувати. Тоді Козира запросив мене з Косарчуком зайти до нього.

Посидівши ще трохи в с/раді, після цього, я запропонував Косарчукові піти зі мною до Козири. Ми пішли. Косарчук не орієнтувався про мої відносини з Козиною. Ми в нього випили пляшку горілки, закусили і скоро пішли назад. Після цього ходили по садках та збирали вишні. Роботи не було жодної, отже ми так і ходили. Коли прийшли до с/ради, тут застали Г[ор]дійчука Прокопа, який просив, щоб не судити хлопця за розбій. Я пообіцяв йому це зробити. При цьому він просив, щоб зайти до нього, але ми не пішли, а зайшли до Гордійчука Захарія, бо цей ближче мешкає. Захар також просив, щоб звільнити хлопця. Я пообіцяв.

Ночували ми у голови с/ради в stodolі, бо в хаті було горяче.

Слідуючого дня ми пішли в с/раду, але тут не було що робити й ми, провіривши 7-ий участок, сиділи без роботи. Цього дня я пішов до Калини. Застав його на городі, де спитав, чи має щось для мене. Він не сказав нічого. Від Калина я пішов у с/раду, де пробув до вечора. Ночувати ходили до голови с/ради і спали в stodolі.

До 30.8.[19]47 р. я не робив нічого, лише крутився по селі з Косарчуком. Не мав конкретної роботи, бо “дов. лица” не подавали жодних матеріалів. О 12 год. 30.8. ми взяли в селі підводу і обидва з Косарчуком поїхали в Вишнівець, добре підпити обидва в заступника голови, де були на обіді. П’яні ми обидва з Косарчуком приїхали на подвір[’]я РО МВД, де мене помітив Харламов і зараз посадив на 3 доби в карцер за п’янство.

З арешту випустив мене 3.9.[19]47 р. і сказав, що на участок більше не піду, а буду дижурити. Тоді я сказав, що хворий й мушу йти на поліклініку. Харламов дозволив. На поліклініці я одержав звільнен-

ня на 5 днів і перебув їх вдома. За цей час не робив нічого, бо був хворий і мусів лежати в ліжку. По 5-ти днях я знову пішов на поліклініку і тим разом одержав звільнення аж до 18. 10. Звільнення одержав на тій підставі, що був хворий на язву жолудка і мусів лічитися. Весь час я лежав в ліжку. Був такий хворий, що ногою не міг ступити.

Слід зазначити, що за цей місяць я зарплати не одержав і жив разом зі сім'єю за те, що здобула жінка.

19. 10. [19]47 р. я пішов у РО МВД. Зайшов у дижурну кімнату, а опісля пустився йти в кабінет Костроміна, але стрінув його на коридорі, що саме виходив зі свого кабінету. Я показав йому справки та сказав, що хотів би ще трохи відпочити, бо чуюся дуже ослаблений. Він відповів, що на участок вже не піду, а буду дижурити, причому спитав, чи я згідний. Я погодився і тоді він сказав, що можу йти додому, а 20. 10. в 9-й годині прийняти дижурство. Крім цього, сказав, щоб дати ще рапорт з останнього півмісяця роботи на участку. Я сказав, що напишу, коли буду дижурити, і пішов додому.

Ідучи дорогою, я думав, чому-то мене перевели на дижурство. Додуматись не міг до нічого. Пояснив собі це своєю хворобою і більше не думав.

20. 10. о 9-й годині я прийшов у РО МВД і прийняв дижурство. Дижурив Кондратенко. Крім цього в дижурці я застав 3-ох працівників з області, 2-ох одітих в фуфайках, а 1 в сірому довгому плащі. Хто вони, я не знав і до сьогодні не знаю. На другий день вони кудись виїхали і більше я їх не бачив. Всі були узброєні в автомати та мали при собі плащпалатки. Погонів в них не було. 2 з них були старші, а 1, найвищий, молодий.

Коли я зголосився до перебрання дижурства, Кондратенко сказав мені, що треба вписати пере[б]рання в книзі рапортів (“Книга рапортів”). Я зараз сів і по вказівках К[о]дратенка написав (це мав писати він, але він казав, щоб я причувався):

*“Начальнику милиции Вишневецкого РО МВД
капитану тов. Костромину
от д[е]журного по Вишневецком РО МВД
Литвиненко П. К.*

Доношу до Вашего ведома, что за время моего д[е]журства с 19/Х – [19]47 г. по 20/Х – [19]47 г. и Вашего отсутствия по р[а]йотделу не случилось никаких происшествий, в чем и передаю свое д[е]журство новоназначенному д[е]журному т. Литвиненку П. К., а также все имущество, которое находився в д[е]журной комнате:

1. Стол – 1 шт.
2. Таб[у]ретка – 1 шт.
3. Чернильный прибор.
4. Кер[о]синная лампа.
5. Электрическая лампа.
6. Шафа для раздевания д[е]журного.
7. Книга рапортов сдачи и приема д[е]журства.

20/X – [19]47 г.

Д[е]журство сдал: Кондратенко
принял: Литвиненко

Після цього Кондратенко сказав мені, що пізніше прийде Костромін і проінструктує мене, як вести дижурство. Крім цього підпорядкував мені міліціонера Демчука, який мав дижурити на коридорі, та Соколовського, який мав дижурити вдень також на коридорі, а вночі надворі, а Демчук на коридорі. Дальше сказа, що коли приходять які люди, тоді направляти їх до кабінетів тих працівників, до яких вони просяться. Сказав мені також про те, що бувають випадки, коли приходять люди з міста і зголошують про крадіж документів, бійку і т. п., отже це повинен дижурний списати і подати до ст. оперуповноваженого. Коли приходять начальство, то тоді постаршині треба зголошувати кожному про те, в якому стані дижурство. Якщо перший приходять начальник РО МВД, тоді зголошується тільки йому. Форма зголошення, яку подав мені усно Кондратенко:

“Тов. Капитан!

За время моего д[е]журства и Вашего отсутствия происшествий по району не произошло (якщо щось сталося, тоді назвати цю подію). Д[е]журный по Вишневецкому РО МВД Литвиненко”.

Коли Кондратенко мене поучував, прийшов Костромін. Він спитав, чи Кондратенко розказав мені, що я маю робити. Я сказав, що розказав. Тоді звернувся до мене, чи я все розумію. Я потвердив. Тоді він спитав, кому підпорядковується дижурний. Я відповів, що начальнику. Він пояснив, що тільки начальнику міліції і начальнику РО МВД, а також ст. оперуповноваженому, який остається за начальника. Після цього ще спитав, як я умію докладати. Я відповів, що Кондратенко мені розказував. Він додав до цього, що доклади треба робити нач. РО МВД та, якщо поважаю, нач. міліції. Коли ж приходять хтось з оперуповноважених скоріше за начальників, тоді, якщо є якась

подія, треба про неї докладати йому, щоб він міг вже рішати справу, заки прийде начальник. Опісля ще докладається начальникові РО МВД і нач. міліції. Опісля ще пояснив, що людей з пакетами та визову, треба направляти туди, куди вони домагаються. Коли хтось приходиться з жалобою, тоді прийняти його, записати прізвище, ім'я і по-батькові та місце прожиття і зміст жалоби. Це все подати до ст. оперуповноваженого.

Крім цього додав, що я розпорядж[а]юся тими двома міліціонерами, які призначені для дижурства.

Опісля, трохи помовчавши, знову звернувся до мене і сказав, що коли щось повідомляється телефонами зі сіл чи якоїсь установи з міста, тоді зараз телефоном повідомляти про це нач. міліції і опісля нач. РО МВД. Вони дадуть вказівки, що робити далше. Це робота на дижурстві. Крім цього сказав, що після зміни треба ще піти на участок. Що і як робити, я вже знаю. Участок мій, це села: Загороддя і Федьківці. Головну увагу треба тут звернути на спекуляцію, бо це близько міста. Крім цього сказав, щоб матеріали про “дов. лица” з участка В. Раковець знищити, бо за людей буду відповідати особисто.

О 11–12 год. цього дня Харламов визвав міліц. Сторожа, якому сказав, щоб їхав верхом на села і поскликав в район усіх участкових на 9 год. вечора. Цей [о]сідлав кобилу нач. “Машку” і поїхав. Приїхав околo 6 год. і сказав, щоб передати начальникові, що всі участкові будуть на 8 год. Я передав це Харламову, коли він був у дижурці.

О 8 год. походилися в дижурку всі участкові і оперуповноважені, а в “общезитии” були також рядові міліціонери. Участкові питали мене, чого визиває начальник, але я їм не сказав, бо цього не знав сам.

О 8 год. 40 хв. Щаблев сказав, щоб повідомляти начальника, що всі вже зібралися, але я не хотів, бо було розпорядження повідомити о 9 годині. Тоді Щаблев подзвонив сам і сказав, що через 5 хв. можна буде йти. Побули ще трохи і пішли, а я залишився на дижурстві. Вкортці прийшов Костромін і сказав, щоб о 9 год. виставити варту надворі, позачиняти двері та наказати дижурному на коридорі, щоб не спав. Після цього пішов в “общезитие”, закрив вікно і сів.

Об 11 год. всі вийшли з кабінету Харламова разом з останнім і вийшли на вулицю, де казав їм Харламов заждати. Мені сказав, щоб дижурити дуже уважно, строго заборонив заснути при дижурстві, бо можуть дзвонити і треба буде відповідати. Якщо хтось буде викликати його, то відповісти, що поїхав по завдан[н]і. Наприкінці сказав ще, щоб наглядати за дижурними, щоб б[у]ли на своїх місцях. Вночі, казав також дзвонити по селах та запитувати чи все впорядку. Після цього

вийшов з РО МВД, але куди пішов, не знаю. Позакривавши двері і вікна, я сидів.

Десь коло години 1-ї я дзвонив у Бодаки, Лози, Заруддя, Колодно – Селисько, Колодно – Лісовиччина та запитував, чи спокійно. Всі відповідали. Було сп[о]кійно. Надранком ще раз подзвонив по всіх цих селах, але не було нічого нового. Так я пробув до ранку, але не знав конкретно, що робиться, хоч підготовку, рух бачив.

21. 10. рано прийшов Кондратенко і сказав, біля РО МГБ стоїть багато підв'яз з людьми, яких вивозять. Крім цього, він сказав, що на села виїхав весь оперативний персонал та гарнізон органів МГБ і МВД. Я передав Кондратенкові джурство і хотів йти додому, але прийшов Костромін і сказав, щоб я пообідав і був цілий день в джурці. Я пішов і о 12 годині вернувся знову в РО МВД. Вдома не довідався, нічого нового. Біля мене не вивозили.

По якомусь часі я сказав Кондратенкові що піду в одне місце. Хотів я піти в Загороддя до того бородатого спекулянта, про якого одного разу, коли я був у Попова, говорив мені секретар с/ради зі с. Дзвиняча. Він тоді (секретар) ніс якусь мануфактуру від нього. Добре я цього вже не пригадую.

Пішов я на Загороддя, але в с/раді не застив нікого, крім джурної дівчини, яка замітала підлогу. В с/раду я заходив, щоб довідатися, де цей спекулянт мешкає. З нічим я був змушений вернутися в РО МВД. Тут до вечора просидів в “общезитиі”.

Увечері пішов додому. Тут повечеряв і знову вернувся в РО МВД, бо таке одержав розпорядження від Костроміна. Тут в “общезитиі” проспав до ранку. Разом зі мною спали також Соколовський і Демчук.

22. 10. я джурив. Цікавого не було нічого. Оперуповноважених, нач. РО МВД і участкових, які виїхали ще 20. 10. вночі, коли і вийшли з РО МВД (про це я довідався пізніше від Кондратенка) не було ще.

23. 10. о 9 год. я передав джурство Кондратенкові і пішов додому. Тут пообідав і пішов на Федьківці, щоб познайомитися з участком. Відшукав я, розпитуючи людей, голову с/ради, познакомися з головою с/ради, після чого спитав його про новини в селі. Він відповів, що новин нема жодих. Я пого[во]рив з ним з 30 хв. про різні дрібниці і пішов назад додому.

24. 10. знову пішов на джурство. Цього дня десь об 11 годині прийшов дядько з Дзвинячої (рокі[в] 45, зі сивою бородою, короткостриженою, вуса закручені догори, також сиві, лице кругле, ніс короткий, грубий, брови широкі, очі маленькі, волосся низом сиве, вбраний був у куртці, чоботах, штани сірі “холошні”, шапка чорна баранкова, ріст вище середнього, склад тіла грубий), і спитав за

нач. Харламовим або Костроміним. Я відповів, що нема, та спитав, чого йому треба, чи не може бути Щаблев. Він відповів, що ні, а найкраще, щоб був Харламов. Після цього він ждав у коридорі та ходив по дворі. Около 3 години прийшов Харламов і цей чоловік пішов з ним до його кабінету, де говорив щось з 15 хв. Більше цього дня не було нічого цікавого.

25.10. я передав дижурство і пішов на Федьківці, де у с/раді стрінув голову Жилу Єфимія. Його я спитав, що нового, для міліції не було нічого, а так – то забрали на Сибір 3 сім'ї. При цьому голова жалувався, що цілу ніч не спав, бо мусів ходити з воєнними по селі та описувати господарства вивезених. Після цього я пішов додому.

26.10. знову пішов дижурити. Не пригадую, щоб було щось замітного. Знаю, що говорив з Демчуком про Федьківці (це його село) і в розмові довідався, що там є також комсомольці, як Левинець Василь, який конспірується і до того часу мало хто знає про те, що він в комсомолі. Я взяв собі його на замітку і мав на меті заангажувати на “дов. лице”.

27.10. я пішов на Федьківці, щоб зустрітися з Левинцем В. і зорієнтуватися, що це за людина й чи можна буде завербувати його до роботи. Прийшовши до с/ради, де застав голову, спитав його, що робить Левинець В. і що це за хлопець. Голова відповів, що це дуже добрий хлопець, один на все село і помагає дещо в с/раді. Опісля я просив голову, щоб познакомив мене з ним, але його не було вдома, був у Вишнівці. Після цього я пішов додому, бо вже був добре зголоднів.

28.10. знову дижував. Цього дня приходив хлопець з с. Колодна–Селиська й питав за Кашеєвим. Приносив пакет від участкового Сабельнікова. Хлопець років 18–20, русявий, прізвища його не знаю.

29.10. після здачі дижурства я пішов на Загороддя. Там поговорив з головою про підготовку до виборів, про події в селі, з яких не було ні одної цікавої, і вертався додому, але на дорозі нагадав собі за згаданого вище спекулянта. Я розпитав голови, який йшов зі мною селом, де він мешкає, і пішов до нього. Однак і тим разом не застав його вдома. Після цього пішов додому.

Вдома не було дров. Я приобіцяв господареві, що візьму коні з РО МВД і тоді привеземо.

30.10. я перебрав дижурство, а разом з тим зі мною залишився дядько зі села Шимковець (середнього росту, худощавий, у короткому білому старому кошуку, шапка набиванка селянського виробу, років 28–30, обличчя довге, ніс довгий рівний, брови малі, очі сірі, волосся русяве, товстогубий), який, як сказав Кондратенко, ждав від 3 години попереднього дня на Харламова з пакетом.

О 10 годині прийшов Харламов і спитав, що це за чоловік. Я сказав, що до нього з пакетом. Тоді він забрав його нагору, звідки він дуже скорим ходом вертався через 20 хв., червоний спітнілий зі шапкою в руках (на мою думку Харламов мусів щось добре від нього вимагати).

О 8 год., коли Харламов відходив з РО МВД, сказав мені попередити всіх участкових, коли зйдуться завтра, щоб нікуди не розходилися, бо буде наука. Про це я мав повідомити також Костроміна та сказати йому, щоб дав таке розпорядження участковим.

1.11. після передання дижурства я пішов до Костроміна і попросив, щоб дав коні привезти дров. Він дозволив і я, взявши коні, поїхав додому. Тут Танас зі сином Іваном і я привезли дві фіри дров, після чого Іван відвів коні в РО МВД.

2.11. я прийняв дижурство. В дижурці застав Шаповалова з УМВД (ст. оперуповноважений) років 35–37, середнього росту, brunet, лице півкругле, ніс тон[к]ий, гострий, очі чорні, рот широкий, брови чорні, бриті, р[а]мена опущені вниз, стан тонкий, говорить мішаною рос[ійс]ько-українською мовою, ноги витягнуті в колінах, як у кавалериста, серйозний, погляд бистрий, на губах завжди усмішка, зуби білі, губи тонкі, має привычку заложити руки в кишені й задумано ходити, говорить мало. За мене він був в РО МВД тільки один раз. Крім цього був ще другий раз, коли я вже не робив в МВД, казали, що перевіряв “оперсостав”.

Крім цього була лекція по загальному пі[д]учен[н]ю участкових міліціонерів, та рядових міліціонерів. Викладали: учителька середньої школи Галина Петрівна (викладала арифметику), Людміла Василівна (викладала українську і російську мови, також учителька середньої школи). Виклади тривали від 2.11. до 18.12.[19]47 р. Три рази на тиждень по 2 години на день. З міліціонерів не ходив лише Попов, який мав закінчену середню освіту.

3.11. після передання дижурства я був на викладах, звідки пішов додому. Цього дня не було нічого замітного.

4.11. дижував. Цього дня зі Заруддя до Любасюка приходив брат і щось дуже важне мав йому сказати, але не[було] змоги, бо опер/уп. держав Шаповалов, який цього дня виїхав в область. Більше нічого замітного не пригад[у]ю.

5.11. після передання дижурства я пішов у Федьківці до Левинця Василя, якого застав в с/радї й при помочі голови познакомився. В канцелярії я не міг нічого з ним говорити, але розговорився, коли він йшов на обід. З розмови я зорієнтувався, що він знається з усіма працівниками МВД. Коли я про це довідався, сказав йому, щоб і для

мене, як участкового, дещо зробив. Він відповів, що має надію викрити якогось доброго злодюгу, і на цьому ми розійшлися. Я пішов додому.

Вдома застав Палажку з Бодак, яка приходила чогось до жінки (в неї був східняк, але чогось відправила, це моя сусідка, яка живе через дорогу).

6.11. я дижуривав. Пригадую, що був післанець з Федьковець до Щаблева, який приносив записку (16 років, прізвища не знаю). Коли він виходив, з ним прийшов в дижурку Щаблев і сказав мені, щоб дати йому 2-ох міліціонерів. Після цього взяв Локтя і Сторожа, взяв десятку і автомат і сказав мені, що йде на Федьківці. Коли хтось буде до нього, хай пожде, бо скоро вернеться. І дійсно, за недовгий час він прийшов, міліціонери привели Волянюка Степана, який під рукою ніс жмут "баракла". Це саме несли також міліціонери. Коли я це побачив, зараз подумав собі, що це робота Левинця і мені з ним нема що робити.

7.11. після дижурства я пішов додому, де застав новонароджену дочку, якій опісля дали імя Валя. Вдома я побув до обіду, а опісля пішов на Загороддя, де стрівся з головою Морозом Іваном. Він повідомив мене, що в селі все в порядку. З ним поговорив я з 30 хв. і пішов назад додому.

8.11. я дижуривав. Не пригадую, щоб було щось замітного. Приходили лише люди з Федьківець по своє майно, яке вчора принесли з Волянюком.

9.11 після здачі дижурства була лекція. Після лекції я пішов додому. Цього дня не було нічого замітного.

10.11. рівнож була школа від 10 до 12 години, але я на науці не був, бо дижуривав. Будучи в дижурці сам, я написав листа у В. Раківець в якому просив голову с/ради, щоб постарався для мене щось на хрестини. Листа вислав на другий день.

11.11. я здав дижурство, після чого пішов на лекцію. Викладали руську мову. Коли я виходив з лекції, бачив, як Щаблев зі Сторожем і Демчуком знову йшов на Федьківці. На другий день я довідався від Кондратенка, який був на дижурстві, що вони ходили по Волянюкову жінку Перепелицю Ольгу (східнячка), з якою принесли ще трохи майна краденого.

12.11. я дижуривав. Під час дижурства до мене зголосився чоловік з Бутина на прізвище Щербатюк, в якого вкрадено документи на базарі та 600 карб. Це я передав Щаблеву.

Опісля був післанець з с. Дзвиняча з пакетом від Попова до Щаблева. Приносив якийсь старик.

Цього дня також був пакет на Любасюка, який принесла якась жінка зі Заруддя (добре я на неї не приглянувся). Вона напевно вже

була в Любасюка, бо не розпитувала мене, куди до нього йти, а лише спитала, чи є, і сказала: “Ну, то я йду до нього”. Верталася через пів години.

13.11. я після передачі дижурства ходив на Федьківці. Зайшов до с/ради, де спитав голови, де Васька (Левинець). Голова відповів, що пішов додому і зараз прийде. Я ждав в с/раді. Тому, що його довго не було, я спитав голови, де він живе, і пішов до нього. Не дійшовши до його хати, стрінув його і спитав, що нового. Він відповів, що новості – це Волянюк Степан з жінкою на міліції. Зрозумів, що для мене в нього нема нічого. Вернувся з ним до с/ради. Тут посидів з 20–30 хв. і пішов додому.

На дорозі стрінув Косарчука, який йшов додому з В. Раківця. Він спитав, чому я не приходжу в село (ще не знав про те, що я на дижурстві). Я розповів йому про зміни зі мною і після цього поговорив про матеріальну піддержку. Він приобіцяв мені щось допомогти і ми розійшлися.

14.11. під час дижурства до мене зголошувалися люди з Бутина і пізнавали свої речі.

Крім цього до Сердюка приносив пакет від Топоркова Пянтковський 28–30 років, жонатий, одна дитина).

В 11 годині виїхали кудись на села: Костромін, Сердюк, Сторож і Кашеев. Коли вони вернулися, я довідався від Сторожа, що їздили у Чеснівський Раківець, Почаївського р-ну в справі злодіїв (там були Волянюкові товариші – Козак, здається Данило, Дідик (старий), Олійник Іван (молодий) і Демчан Гриць. Їх цього дня арештували. Пізніше я довідався, що вони всі призналися до вини і їх судили. Волянюк дістав 20 р. тюрми, Олійник – 15, Козак [–] 20, Дідик [–] 10, Демчан [–] 8. Це була група грабіжників, які ходили під маркою більшовиків і бандерівців та грабили населення. Вони пограбили щось 47 родин. Ходили зі зброєю.

15.11. я здав дижурство і пішов додому. Тут на мене ждав лист від голови с/ради з В. Раківця, який писав, що 18.11. він щось пришле мені на хрестини.

16.11. я дижував. Під час цього було письмо до Щаблева від Топоркова, яке приносив цей сам Пянтковський. З Колодна – Селиська також було письмо до Щаблева або нач. РО МВД. Це мабуть від Сабельнікова, бо він там весь час крутився. Письмо приносив якийсь дядько, років 50, який називав Щаблева “начальник Щабель”.

17.11. я після здачі дижурства ходив до згаданого вже спекулянта у Загородді. Тим разом, я застав його вдома. Він після привітання здихну і сказав, що [ч]огось-то міліція почала до нього

довідуватися. Я сказав, що це нічого страшного. Дальше ми розговорилися і [я] попросив його, щоб привіз мені дещо з мануфактури. Я не[ ]мав на меті її забрати, бо в мене не було грошей, але я хотів переконатися, що це за чоловік. На цьому ми розійшлися і я пішов у с/раду.

В с/радї я, крім дижурного, не застав нікого і пішов додому.

18.11 я пішов дижурити. Було багато передач з Ч.[еснівського] Раківця. Підвечір зі с. Дзвинячої секретар с/ради, якого я бачив свого часу у Попова прийшов в товаристві енкагебістів, які здали його нач. КПЗ. Він тимчасово сидів у дижурці. Я почав з ним розмову, з якої довідався, що він переносив листи бандерівців. При цьому він нагадав мені стрічу в Вишнівці, коли він ніс мануфактуру від бородастого спекулянта. Тоді йому казали взяти в нього лист і перенести до секретаря в М. Кунинець. На закінчення він сказав, що не знає, що буде, але до всього признався. Зловили його з листом. При горілці він вилетів йому з кишені і це побачив хтось з енкагебістів. Після цього він був у Крем'янці, суду ще не було.

Більше не пригадую нічого цікавого.

19.11 я здав дижурство і пішов додому. Тут жінка повідомила мене, що голова с/ради з В. Раківця прислав: 2 п[у]ди муки на хліб, 3 пуди бараболь, пів пуда білої муки, 4 кг м'яса, 2 кг сала, 30 штук яєць, 1 кг масла, дві миски сири і 4 літри горілки. Він писав, щоб вибачити, що мало, бо більше не встигли приготувати. Казав що колись другим разом. Жінка відписала – подякувала та просила на хрестини.

20.11. я дижував. Під час цього, пригадую, що була пошта від Попова з Дзвинячої до Щаблева. Приносив якийсь дядько (років 35, в бунді, шапка баранкова).

Опі[с]ля до Любасюка знову приходила ця сама жінка, що була вже раз за мого дижурства (років 28, волосся чорняве, коси, лоб широкий, курноса, лице округле широкі, очі великі сірі).

З Колодна – Лісовиччина було письмо на нач. РО МВД. Приносив мужчина середнього росту 36–38 років, лице округле, ніс грубий, очі чорні, з-під шапки-папахи показувалося русяве волосся, брови риж[у]ваті, губи товсті, грубі, говорив грубим голосом, одітий був у білому кожусі до колін. В нач. він був з 20 хв.

21.11. я передав дижурство і пішов додому.

22.11. дижував. Цього дня до Крем'янця відправляли машин[у] за продуктами. Їздила Сузанна і Сторож. Крім цього приносили передачі злочинцям.

Цього дня приходив хтось з РО МГБ по секретаря з Дзвинячої, який сидів в КПЗ. Однак він був ще не зареєстрований і тому нач.

КПЗ не видав його. Крім цього, не було розписки, а без розписки взагалі не вільно нікого видавити з тюрми.

23.11. після дежурства я пішов додому, де приготувався до хрестин (гнав горілку).

24.11. я дежував. Цього дня об 11 год. Харламов, Деркач, Соколовський і Сузанна виїхали в область. В якій справі, не знаю. Сузанна в справах господарчих.

Крім цього робили баню для арештованих (була дезінфекція).

25.11. я передав дежурство і пішов додому. Вдома справляв хрестини. З гостей були: Попов з жінкою (куми), Костромін з жінкою, сусіди: Чернявський Микола, Листовський Франко (був у польській армії, зараз спекулює), Федько з жінкою (Чернявський) і ще дехто зі сусідів. Я просив також Дячину Петра, але він не прийшов, бо в нього були шваг[и].

26.11. за мене дежував за старанням Костроміна нач. КПЗ. Я був удома і далі продовжував хрестини. Гості були приблизно ці самі.

27.11. далі продовжувалися хрестини. Тим разом були вже тільки куми та жінк[и] сестр[а], яка приїхала була з Гальжбіївки.

28.11. я дежував. Цього дня приїхав з області Харламов. Сузанна привезла обмундирування для міліціонерів.

Після полудня вивозили арештованих в Крем'янець. Везли машиною. Всіх було 10 осіб (вивезли всіх). Конвоювали їх Сердюк, Сторож, Сабельніков, Жуковський і Попов.

З області разом з Харламовим приїхав Шаповалов, який на другий день їздив з Харламовим у Дзвиняче. З ними їздив ще Сторож і Кашеев. Сторож розказував мені, що вони були десь на хрестинах, були в с/раді та ще в якогось дядька, в якого добре підпили.

29.11. після здачі дежурства я пішов на базар, щоб купити щось з продуктів. Тут стрінувся з Петром Дячиною, якого спитав, чому не був на хрестинах. Він відповів, що не було як, бо в нього також, були гості. При цьому просив мене на Різдво до себе.

30.11. при передачі дежурства Кондратенко сказав мені, що є 3-ох арештованих – 2 “карманщики” і 1 якийсь старий без документів, якого цього дня підвечір випустили, взявши підписку, що він виїде з району (це був якийсь східняк).

О 5 годині, коли Харламов йшов додому, спинився в дежурці. Тут не було в той час нікого. Він ще провірив й опісля почав говорити:

- Ну, як діло?
- Нічого, плохо.
- Чого плохо?

– Тому, що нема що їсти. Що я куплю за тих 400 карб. А тих 500 гр. хліба мало.

– Ну, це одно. А так, робота? На участок ходиш?

– Ходжу, але нема тут нічого.

– Так це нічого. Ми тебе перекинемо на Бодаки.

– То чого тоді зразу мене не оставили в Бодаках?

– Бо тоді ти нічого не зробив би. Тому ми тебе і кинули у В. Раковець, щоб тебе пізнали люди. Тепер в Бодаках вже знають, що ти добрий чоловік.

Я хотів щось сказати, але він перебив мене словами:

– Ні, ні. Ми розчислили, як треба робити. Ти думаєш, що ми не знаємо, звідки ти приїхав? Знаємо. І знаємо все про твою роботу. За це все ми могли б тебе засудити не менше як на 5 років тюрми, але ми пожаліли тебе, твою сім'ю.

– Мене не було за що судити, бо я жодного проступку не зробив.

– Як так? Держава на тебе гроші витратила, дала тобі на дорогу, а ти спекулював медикаментами, без права лічив людей, а до того жив без приписки.

– Ну, що ж? Я заробляв хліб для дітей і робив для людей добре.

– Так, ми знаємо цю роботу і за неї в нас судять.

– Що з того було б, коли б мене були засудили, а так я людям помагав.

– Та лиши це. З першого ти повинен приступити до роботи на цьому участку. Знаєш, що в нас люди роблять по приказах.

Не памятаю, що я відповів на це, а він продовжав далі:

– Тільки тебе попереджаю, що коли буде якась нетактовність з твоєї сторони, то тоді жалійся сам на себе.

На цьому наша розмова закінчилася і Харламов вийшов.

Після його відходу я призадумався, що мають значити ці його слова. Невже ж дійсно, коли б я був у Бодаках на участку, не зміг би зробити того, що вимагається від участкового міліції? До висновку не міг прийти. Це було для мене неясне, але я знав, що мені всього не потрібно знати, й сказав собі, що якимось то буде.

Я дижуривав далі. О 9 год. Харламов перевіряв, чи правильно разставлені пости. Поста надворі в цей час не було, отже він приказав зараз виставити. При відході він спитав мене, чи я надумався. При цьому зазначив, що як так, то передо мною стоїть гарна робота. Тоді я висловив сумнів, чи зможу її виконати. Він сказав, що допоможе мені. І відійшов.

Після цього я сказав Демчукові, що мене перекидають на участок в Бодаки.

1.12. я здав дижурство і пішов прямо додому. Тут розказав жінці, що мене перекидають на участок в Бодаки.

2.12. я приня[в] дижурство і довідався від Кондратенка, що в КПЗ, є один чоловік з Раківця за крадіж дров. Хто, він не сказав мені.

Об 11 год. прийшов з Великого Кунинця Дідик Трохим, який питає за Щаблевим, щоб здати письмо. Через 5 хв. він вернувся від Щаблева й я спитав його, хто в них є в селі. Він описав мені Попова, отже, значить, пошта від Попова.

О 1-й годині було письмо з Кінаховець, яке приніс Пянтковський. Він спитав, чи є Щаблев і пішов до нього. Вийшов за 15 хв. [илин.]

Опісля прийшов до Локтя батько з Заруддя. Вони говорили щось тайком і з їх розмови я почув, як Локоть сказав, щоб батько не турбувався. Коли вони скінчили і батько відійшов, я спитав його про новості. Він сказав, що стрелки стріляли на когось, але втік.

Підвечір приходила до Любасюка згадана вище жінка з Заруддя. Була в нього коло 30 хв.

Через 30–40 хв. прийшов Любасюк в дижурку і сказав Соколовському, щоб відшукав Локтя, Сторожа і Жуковського. О 5-й годині 15 хв. нач. РО МВД, Сердюк, Любасюк, Кашеев, Костромін і згадані міліціонери сіли на машину і поїхали. При відході Харламов сказав, що за нього залишається Щаблев і щоб чекав поки не приїдуть.

О 6-й год. Щаблев виходив і я передав йому розпорядження Харламова. Після цього ми говорили на різні теми й, між іншим, я довідався, що вони поїхали в Заруддя, але там нічого важного нема.

О 8-й годині 30 хв. вернулася машина з тими самими людьми, що поїхали. Від Сторожа я довідався, що там хтось хотів спалити колгосп.

3.12. я передав дижурство Кондратенкові. При цьому був Костромін. Він сказав, щоб йти на новопризначений участок, а через пару днів зі мною буде говорити Харламов.

Я пішов додому, а звідси пішов у Бодаки. У Бодаках зайшов до Дячини Петра, якого застав на подвір[']ю. Після привітання він спитав, за чим добрим. Я розповів йому, що буду участковим на це село. Ми коротко поговорили, після чого Петро сказав, що немає часу зараз, а просив, щоб прийти до нього в неділю. Я зрозумів, що він не хоче мати нічого спільного з людьми у формі. Від Петра я пішов до с/ради, де застав Колю (працівник райуповмінзагу), голову с/ради (зараз знятий) та ще якихось людей. Коля спитав, що нового та чого я прибув. Я потихо сказав йому, що це мій участок. Після цього я стрінувся з Остаповим Альошкою Олекс., з яким говорив на теми по-

дій у селі. Він сказав, що вчора в селі були воєнні і що все в порядку. Після цього я пішов додому.

4. 12. я перебрав дижурство і дижував. При докладі Костромін спитав, чи я був на новому участку, чи познакомився з головою. Я відповів, що був і розказав йому з ким стрічався. Він зі словами “Ну, ладно” закінчив розмову зі мною і пішов до свого кабінету.

Цього дня після обіду було письмо від Сабельнікова на Харламова. Приносив Мартинюк з Колодна (про прізвище довідався в такий спосіб: я спитав його до кого, а він відповів: “я – Мартинюк”, це якийсь трохи дурний, років 40–45, оброслий, рижі борода, лице подовгасте, русявий, вуса малі, рижі, ніс короткий перкатий, нижня губа товстіша, дуже великі вуха).

Опісля було ще письмо від Топоркова до Щаблева; приносив дядько з Мишковець (років 55–60, сильної будови, на долонях рук дуже багато бородавок, живе недалеко церкви). Надвечір була ще пошта від Попова. Приносив чоловік з Малого Кунинця (середнього росту, чорнявий, лице кругле, жовтого кольору, ніс короткий, очі чорні, мутні, брови рижоваті, говорив м[']яким тонким голосом).

Увечері, коли Харламов йшов на квартиру, сказав, щоб завтра після зміни ждати його.

5. 12. рано я здав дижурство і дожидав Харламова. Він прийшов о 10–й годині. Спішним ходом подався наверх, звідки через 2–3 хв. по телефоні сказав, щоб прислати до нього Сторожа. Цей був у дижурці і зараз пішов. Тоді я сказав Кондратенкові, щоб повідомив Харламова, що я жду на нього. Він відповів, що[б] йти додому та [на]відатися на участок, а зі мною буде говорити завтра. Я пішов додому.

Вдома пообідав і ліг спати. Збудився пізно, і тому вже на участок не було часу йти.

6. 12. я прийняв дижурство, під час якого Кондратенко розказав мені про те, що вчора Харламов був дуже сердитий, ганяв кудись Сторожа, а сам ходив як бісоватий. В цей час надійшов Сторож. Ми спитали його, куди він ходив, але він не сказав. Вкоротці прийшов Костромін, який після докладу про зміну дижурства, питав мене, як у мене робота на новому участку. Я сказав, що ще не говорив з Харламовим. На це він відповів, що Харламов вчора був зайнятий і повинен поговорити зі мною сьогодні. Після цього пішов наверх.

Около 11 год. прийшов у дижурку Харламов, якому я почав докладати про зміну дижурства, і збився. Він сказав, щоб “отставить” та піти до Костроміна, щоб навчив мене докладати. За пару хвилин прийшов Костромін і почав дорікати мені, чому не навчуся докладати. Я сказав йому, що докладати вмю, лише збився.

Около 12 год. зі Заруддя прийшов хлопець (років 18–20 середнього росту, лице подовгасте, русявий, очі сірі, ніс довгастий з горбинкою зверху, губи тонкі), який питав за Любасюком і мав до нього пакет. Віддати мені не хотів, бо мусів взяти розписку. Він пішов нагору, звідки зараз вернувся.

Підвечір до Любасюка приходила ще згадана жінка зі Заруддя. Вона тільки сказала мені, що йде до Любасюка і пішла. Була в нього довго, бо я вже був забув за неї, коли вона верталася.

Вона з ним любовних справ не могла мати, бо в нього є жінка і дитина у Вишнівці. Мусіла приносити йому дані зі села.

Від Попова також була пошта, яку приніс хлопець зі села Дзвиняче. (25 років, середнього росту, кремезний, русявий, лице подовгасте, ніс довгастий, чоло широке, високе). Він питав за начальником. Я направив його до Харламова, звідки він вертався через 35–40 хв. і не[]попав у дижурку, а пішов коридором до КПЗ. Дижурний направив його до виходу.

Від Топоркова була жінка з Кінаховець (молода, около 18 років, русява, круглолиця). Вона мала пакет до Щаблева у конверті, від якого скоро вернулася.

Цього дня в Зар[у]ддя знову їздили: Харламов, Любасюк, Сердюк, Сторож і Жуковський. Звідтам привезли голову кооперативи, за яким числилася розтрата до 50000 карб. В дижурці Любасюк писав на нього протокол задержання. Його прізвище – Розбицький.

О 7 год. 30 хв., коли вже не[]було нікого в дижурці, прийшов Харламов. Він став посеред кімнати, заложив руки у кишені штанів, схилив голову й щось пару хвилин думав. Опісля підняв голову і сказав:

– Ну, Литвиненко, пора почати роботу в Бодаках.

– Я вже був в Бодаках.

– Що ж ти там зробив?

– Був у с/раді, пройшов по селі.

– Що ж з того за користь? Треба почати роботу.

– Яку ж роботу почати, коли я тільки прийшов на участок? Буду починати.

– Ні, це не мова. Треба підбирати “дов. лица” і за пару днів почати роботу.

Я спитав, як так за пару днів можна розпочати роботу. Але він відповів, що на підбір “дов. лиц” не треба більше, як тиждень часу. Я відповів, що за тиждень може щось піберу.

– От. Спеціально в Бодаках при підборі “дов. лиц” треба відразу розшукувати зв’язкових до Сокола. Чув?

– Чув про такого від наших робітників.

– Через тиждень долож[и]ш, скільки підібрав “дов. лиц” і яка ведеться робота.

На цьому закінчив розмову і відійшов.

Вночі не було нічого замітного. Я дзвонив по с/радах, відповідали всі, що спокійно.

Рано 7.12. я здав дижурство і пішов додому. Вдома поснідав і пішов у Бодаки. Тут зайшов до Остапова Альошки (східняк, живе там, де с/рада, пристав у прийма), якого я спитав, що нового в селі. Він відповів, що все по-старому. Тоді я запропонував йому розповісти про старе. Він розповів мені про те, що на Залужжі (частина села) були розкидані бандерівські листівки і говорив, що хтось мусить тут бути. Тоді я запропонував йому, щоб довідувався, хто є і хто розчіплює листівки. Він спочатку вимовлявся, бо боявся, щоб його не підозрівали, але я почав його успокоювати, поучати, як він має це робити і тоді він погодився. Остаточно я доручив йому розвідати про те, хто розкинув ці листівки та звідки починав. Це він мав розвідувати в розмові з жінкою та іншими знайомими людьми. Стрічатись ми мали в с/раді, бо він живе через сіни в тому самому будинку.

Від Аль[о]шки я пішов до односельчанина Петра Самоїловича, який мешкав десь на Залужжі недалеко містка та ходив по роботах (молотив). Його я не знайшов, бо не довідався, де він робить. Тоді рішив піти до Дячини Петра.

Дячини також не застав вдома, бо поїхав у ліс по дрова.

Тоді рішив зайти до Басюка Івана і довідатися, як нога Гані (дочка, яку я лічив раніше). Зайшов я до нього тільки тому, щоб подивитись на висліди своєї роботи, а при цьому може почнуть говорити щось на тему листівок і я щось довідаюся. Івана я застав вдома, ми поговорили трохи на тему рани дочки, я пообіцяв принести ще масті і пішов додому. Про афішки ніхто не починав мови жодної, а я сам не хотів цієї теми зачіпати, щоб не кинути на себе підозріння, що цікавлюся такими темами.

Від Івана пішов прямо додому.

8.12. я пішов в РО МВД, прийняв дижурство і сидів. Коли відходив Кондратенко, сказав, що як прийдуть люди до голови кооперативи зі Заруддя, то не брати передачі, а направити їх до Харламова. Лише після цього можна взяти буде передачу.

Пізніше в розмові з Демчуком я довідався, що Харламов останньої ночі сидів у своєму кабінеті до 11 год. і коли відходив, це бачив Жуковський, був дуже перетомлений чи сердитий.

Об 11 год. цього дня прийшов Харламов, якому я доложив, що за час дижурства подій не було. Тоді він спитав, як діла на участку. Я

відповів, що починаю оформляти “дов. лица”. Він сказав, що добре. Тоді я розповів йому, що в Бодаках з 6/7.12. були розкидані бандерівські листівки. Він, вислухавши, спитав мене, чи я бачив, які вони. Я відповів, що їх не бачив, лише говорили мені, що були розкидані. На це він сказав, що так можуть багато дечого говорити. Треба їх бачити на власні очі. Вкінці доручив мені прослідити цю справу і про вислід повідомити його. Тут підкреслено повторив, що це вторинне завдання для мене, перше – це організація “дов. лиц” та виявлення бандерівських зв’язкових, які контактуються зі Соколом, що повинен там бути. При відході він сказав: “Коли виповниш це завдання, побачи себе по-другому. Зрозумів?” Я відповів, що зрозумів і на цьому розмова закінчилася.

Опісля був гінець з поштою від Сабельнікова. Приїжджав молодий чоловік з Колодна – Селиська (середнього росту, 28–30 років, брунет, лице подовгасте, сіро-чорні очі, ніс довгастий, брови широкі, говорив грубим голосом). Він питав за Щаблевим або нач. РО МВД. Я направив його до Щаблева, звідки вернувся через 15 хв. При виході з джурки сказав: “Це що за заморока?” До чого він це сказав, не знаю. Приблизно за годину прийшов знову і сказав, що йому треба знову зайти до того грубого начальника, що був раніше (Щаблева). У Щаблева він пробув около години часу і вийшов спітнілий, трохи зляканий. В джурці він попросив мене газети закурити і пішов.

О 7-й годині вечора, коли всі порозходилися, прийшов Костромін і почав питати, як моя робота, чи я вже підібрав “дов. лиц” і т.п. Я сказав, що роботу починаю. Деяких “дов. лиц” вже маю намічених. Він тоді напімнув, щоб скоріше лагодити цю справу, бо роботи там є багато. Тоді я сказав, що [маю] мало часу, бо джурство. Він відповів що треба час розприділити, робити по плану. На цьому закінчив і пішов.

За пару хвилин після цього прийшов Харламов. Він зразу почав питати, чи я вже почав конкретну роботу. Я відповів, що вже підібрав “дов. лиц” і дав завдання по дорученій роботі. При цьому сказав, що одне “дов. лице” щось вагається. Він відповів, що можна приобіцяти матеріальну поміч. При цьому спитав, хто це. Я сказав, що це мій односельчанин. На це він сказав, що це дуже добре, бо йому якраз матеріальна поміч потрібна. Приобіцяти йому матеріальну поміч і дати завдання довідатися, хто розвішав листівки. Коли буде крутити, [на]лякати, що заберуть його на Донбас до роботи, не дозволять тут жити, а то й будуть судити, бо він напевно живе тут без приписки. Попередив мене, щоб не забути того, що він сказав, і відійшов.

Коли прийшов джурний Демчук, сказав, що Харламов дав мені строгий і важкий до виконання наказ. Я спитав, звідки він знає про це. Він відповів, що чув через двері (підслухував).

Об 11 годині ночі хтось почав стукати до замкнених дверей. Я пішов туди і спитав, хто такий. Звідтам почув голос Костроміна, який приказав відчинити. Я відчинив і у коридор увійшли Костромін і Харламов. Вони спитали, що нового та чи в джурці є міліціонери. Я сказав, що в джурці нема, але відпочивають в “общезитии”. Тоді Харламов доручив покликати Соколовського. Я покликав і післали його по Щаблева, бо хотіли йти перевіряти місто. Після цього Харламов спитав, чи є Сторож і Жуковський, а якщо є, то розбудити їх. Я збудив і за 5 хв. вони були вже в джурці. Харламов ходив та курился, а Костромін сидів біля стола. За якийсь час Харламов сказав до присутніх, що зараз підуть в місто і будуть перевіряти пости. Попереджував, щоб йти тихо і без розмов та не стріляти, коли хтось буде йти дорогою. За 15–20 хв. прийшов Щаблев, якому Харламов сказав (чули всі), що сьогодні треба перевірити Вишнівець та деякі квартири. Опісля всі зібралися і пішли. При відході Харламов доручив мені подзвонити по с/радах і попитати, що нового.

Незадовго після їх відходу я дзвонив. Відповідали джурні, що все в порядку. Мовчало тільки Колодно–Лісовиччина.

Надранком прийшли міліціонери і сказали, що ходили по вулицях та деяких хатах. При цьому трапилася така історія: Косун Василь (нач. пасп. стола, з Харківської обл., 1912 р. народження, середнього росту, русявий, круглолиций, при розмові часто сміється, стрижений завжди наголо, молодший л-т, освіта середня, стаж роботи – 6 р., у Вишнівці з 1945 р., жінки тут нема, але вже й тут він женився два рази і два рази брав розвід, оперативної роботи не веде) був у земвідділі у машиністки (прізвища її не знаю, українка, 28–30 років, неповно-середня освіта, ряба від віспи, працює від кінця 1946 р. в Вишнівці). Коли прийшли на перевірку, він сховався. Його витягнули і після цього натягали та дуже сміялися. Опісля Сторож розповідав, що були також на Мухавці, але там не трапилося нічого. В колгоспі, коли прийшли на перевірку, застали всіх сторожів сплячими. Харламов казав, що їх будуть судити.

Рано 9.12. прийшов Кондратенко, я передав йому джурство, і пішов додому.

Вдома побув зо 2-ві години і тоді пішов на Бодаки. Йшов низом понад річку і вступив до Дячини П. Його застав вдома й розговорився. Тепер вже він не старався мене позбутися, а радо розповідав про те, що писалося в листівках. При цьому я попросив його, щоб дав мені прочитати таку листівку. Він відповів, що не має. При цьому сказав,

що колись прочитаю ще. Опісля він розпитував про мою роботу. Я розказав, що робота нічого, дижурю, а після дижурства провіряю, чи в селі нема крадежі. Він сказав, що тут не крадуть. Після цього я розпитував його, чи в селі є хто з моїх односельчан, де живе Готка (про неї мені розказав Володя, а я хотів стрінутися з нею, бо вона про все всім розкажує) та Петро Самоїлович, якого я мав, на меті заангажувати на “дов. лице”. Петро сказав, що Самоїлович приходив до нього і просився молотити. Прийде через день. Зараз він молотить біля церкви в когось. Про Готку сказав, що не знає де вона.

Від Петра я пішов униз в напрямі церкви, де хотів стрінутися з Самоїловичем. Подорозі стрінувся з бувшим своїм сусідом десятихатником Макуїдою Василем, який питає, чого я ходжу по селі. Я відповів, що провіряю, чи в селі нема крадежів. Опісля спитав його, що тут нового. Він відповів, що все по-старому. Тоді спитав його, де баба Готка. Він сказав, і я пішов до неї, яка жила в сусідстві Василя. Її стрінув на вулиці. Поговорив спочатку на теми родинного життя, про односельчан, опісля спитав, що чути про афішки. Вона відповіла, що мені, як міліціонерові, не треба про це питати. Але я таки настояв, щоб вона мені таки дещо сказала. Вона вкінці відповіла, що “нам (східнякам) не треба про це говорити” та зазначила, що вона неграмотна і тому не читала їх. Опісля я спитав, чи вона скаже, коли ще будуть такі афішки. Вона відповіла, що як треба буде, то скаже. Вкінці я розпитав її точно, де молотить Петро Самоїлович і пішов до нього. Його я таки не знайшов, але знайшов Лаврука Володю, (син Івана, який свого часу кинув чорнильницею в портрет Сталіна в канц[е]лярії с/ради в с. Гальжбіївці і опісля втік в Західну Україну). Його я спитав, де Васька (його батько) і довідався, що він тут. Він був під шопою і робив рамки до вуликів. Я пішов до нього, привітався і тоді ми говорили про село. В розмові Васька сказав, що в селі “хлопці действують”. Були афішки, але, на жаль, не прийшлося читати. Він говорив, що тут не так, як в нас, що всі бояться, а коли й хто щось зробить, то так, що всі зараз про це трублять. Я питаю його, чи він не знає хто розвішував ці афішки, але він відповів що інтересувався, хотів навіть сам з “хлопцями” стрінутися, але тут люди не такі, нічого не хочуть сказати, хоч знають, що я втік з дому і тут перебуваю без відома влади. Тоді я почав його підходити, щоб довідатись дещо більше. Я говорив:

– О, Васька, чомусь тут біля тебе слабо. Там (значить у Гальжбіївці) ти був герой, а тут навіть про афішки не можеш довідатися, не то з “хлопцями” стрінутися.

Він відповів, що вже питаю, і має надію довідатись, а то й пов’язатися з “хлопцями”. Казали, що подивляться на нього.

Після цього я почав допитуватись, хто казав. Він відповів, що скаже тоді, як буде діло, а зараз нема що про це говорити. Тоді спитав, чи він поінформує мене про все, що довідається. Він видив[ив]ся на мене перелякано і спитав, навіщо мені це (він певно знав, що я в міліції, хоч я був у цивільному вбранні, яке скинув зараз після першої стрічі з Дячиною Петром). Я відповів, сміючись, що я сам вже давно хотів стрінутися з “хлопцями”. Тоді він сказав, що побачить. Щоб ще більше розвіяти його підозріння, я почав говорити, що колись ми були друзями і щоб далше наша дружба не переривалась, щоб він допоміг мені стрінутися з “хлопцями”, бо далше жити так не хочу. Він тоді сказав, що наперед сам обізнається краще з людьми, зв’яжеться з хлопцями, а тоді про все розкаже мені. При відході я попросив його, щоб відшукав Петра Самоїловича, бо хочу з ним стрінутись та поговорити про родинні справи. Після цього пішов до Остапового Альошки.

Прийшовши до с/ради, я застав голову та ще якихось людей зі села. Посидів трохи і тоді спитав голови, де в нього вода, щоб напитися. Голова сказав, як я сподівався, що в хаті Альошки. Я пішов туди, але його в хаті не було. Була тільки жінка і діти. Я напився води і спитав, де він є. Жінка сказала, що десь надворі. Я пішов надвір, стрінув його в stodолі, як він молотив, і почав розмову. Але він не довідався нічого, бо його як східняка, бояться люди. При цьому висловився, що часом жінці скажуть скоріше, як йому. Я зорієнтувався, що він крутить, і сказав йому про це. При цьому сказав, що якби він хотів довідатися, то довідався б від жінки що треба. Опісля приобіцяв йому допомогти матеріально, як буде робити, що скажу. І ніби від нехотя додав, що як не схоче, можуть його навіть і судити, бо він не приписаний, не взятий на учот та здизертирував від роботи. Він сказав, що сам знає про це. До нього вже приїжджав Кашеєв з Ко[но]ненком і казали, що будуть судити. Я додав до того, що можуть добре “вцідити”. Але якщо буде робити те, що буду йому казати, то все буде впорядку. Він врешті сказав, що буде говорити те, що зможе довідатися. Я порадив йому довідуватися про все через жінку, бо жінка місцева і про все знає від людей, які перед нею не скриваються. Він ще говорив, що не хоче питати її про це, але я сказав, що як схоче, то підійде, і розмова на цю тему скінчилася. Опісля я питав його, чи був хто вночі у с/раді коли. (Я хотів перевірити його, чи буде говорити правду, бо знав, що колись вночі повстанці побили телефон). Він відповів, що колись були воєнні, а між ними і голова, але це на його думку була облава. Тоді я спитав його, чи він був вдома, як били в с/раді телефон. Він відповів, що був тоді у млині, але чув від жінки, що були

“хлопці” і побили телефон. Було їх 4-ох. Після цього я сказав, щоб у подібний спосіб довідувався про інше. Вона йому скаже, бо це жінка, а тільки треба підійти. Вкінці я сказав йому, щоб попрацював для мене, то я постараюся попрацювати для нього й “виведу його на чисту воду”, постараюся приписати, взяти на учот, щоб він міг собі спокійно жити в селі. При цьому сказав також, щоб про події повідомляв мене телефоном, бо я буду дижурити на РО МВД, від години 11–12. На цьому ми закінчили розмову, я ще раз зайшов до с/ради, спитав Колю, який звідкись прийшов і писав щось за столом, чи піде додому, а довідавшись, що він піде додому аж у 6 год., а зараз була щойно 4, рішив піти додому сам. Ішов знову низом і біля містка вступив ще до Васьки та спитав, чи він відшукав Петра Самоїловича. Він відповів, що Петро буде в нього аж увечері і буде ночувати. Тоді я сказав, щоб він був в нього післязавтра, бо я хочу з ним щось поговорити, і пішов додому.

10.12. я пішов дижурити. При зміні Кондратенко передав мені, що вночі були постріли на Черепіях (частина міста), отже, як прийде нач. РО МВД, то треба йому про це доложити. Тоді я спитав його, чому він не докладав по телефону. Він відповів, що по телефону докладав, ала треба доложити також і усно. Після цього Кондратенко відійшов.

Перший в дижурку прийшов Костромін, якому я доложив про постріли на Черепіях, про які вночі повідомили по телефону з маслозаводу. Костромін сказав, що знає вже про це. Після цього відійшов.

За пару хвилин прийшов Харламов, я почав йому докладати, але він сказав, щоб залишити, бо про все вже знає, повідомляли по телефону, а сказав, щоб зараз покликати Сторожа і Локтя. Після цього пішов у кабінет, давши розпорядження Сторожеві і Локтеві іти з Любасюком, який зараз прийде.

Через 10–15 хв. прийшов Любасюк. Він сказав, що директор маслозаводу був п'яний, вистріляв вночі диску набоїв з автомата і ранив одного хлопця. Після цього вони відійшли і за кільканадцять хвилин привели директора маслозаводу (прізвища його не знаю).

Після цього з Великого Куниця приносив пакет від Попова до Щаблева Кошак Давид (років 39–40). Був у нього з 5 хвилин.

Здається, що цього дня більше не було нічого цікавого. Альошка не дзвонив, а я не хотів його викликати, щоб часом когось не було в с/раді.

11.12. після передачі дижурства я був вдома. Після сніданку пішов у Бодаки. Зайшов до Васьки, від якого довідався, що Петро

Самоїлович буде в нього під час обіду. Я сказав, щоб подождав на мене і пішов в с/раду. В с/раді застав тільки дижурну (не знаю прізвища). Опісля я зайшов до Альошки, але його не застав в хаті. Жінка сказала, що він поїхав у ліс по хворост. Я вийшов і пустився йти на вулицю, але на дорозі стрінувся з фельдшеркою (прізвища не знаю, говорила по-українськи, около 24 р., рижа, висока, була в ЧА, в селі її люди не злюбили й вона скоро пішла до роботи в район, де зараз працює прибиральницею в поліклініці). Вона спитала, чи є голова, а, довідавшись, що нема, пішла в село. Я пішов до Васьки, але Самоїловича ще не було. Васька післав по нього свого хлопця, а я за той час почав розмову з ним. В першу чергу спитав, що нового він чув. Він відповів, що “трудновато” добитися чогось. Я спитав, чому так, що нічого не чув. Він відповів, що чути чув, але жодного толку з того. При цьому розповів мені про те, що минулої ночі в нього були якісь люди і говорили з господарем. Рано питав господаря, хто то був, але цей сказав, що “совіти”. Однак Васька казав, що це не більшовики, бо більшовики говорять голосно і по-руськи, а це говорили по-українськи і тихо. Це напевно були “хлопці”. Тоді я спитав, чому він не вийшов до них і не погорорив. Васька відповів, що струсив, бо думав, що це дійсно більшовики. Що вони говорили, він не чув, бо говорили потихо. Тут надійшов його хлопець і сказав, що Петро зараз прийде.

Може за 5 хв. прийшов Петро Самоїлович, привітався й почав розпитувати мене як робота. Я відповів йому словом “нічого” і почав з ним розмову на тему життя вдома (Гальжбіївці). Опісля поступово перейшов до балачки на тему його роботи тут. Він ходив по людях і молотив. Так поговорили ми трохи і тоді я сказав, що не буду їх задержувати, бо й сам мало часу маю, треба віддихнути. Петро також пішов зі мною та спитав на дорозі, чого я від нього хотів. Я голосно відповів, (ще могли чути Васька і його хлопець), що так, хотів довідатись, що нового в Гальжбіївці. Опісля Петро спитав, що я роблю. Я відповів, що працюю в РО МВД. Він здихнув і сказав, що треба якось жити. Після цього я почав йому говорити:

- Хочу з вами дещо поговорити, Петро Самоїлович.
  - Що ж ви хотіли від мене?
  - Я хотів би від вас допомоги, тільки не знаю, чи ви схоч[е]те мені допомогти.
  - Говоріть, як зможу, то допоможу.
  - Як ви зробите для мене, то я постараюся і для вас зробити.
- Зараз є наказ всіх східняків направляти назад до роботи в колгоспи. Ви на моєму участку і я повинен вас направити в колгосп. Якщо ви,

будете дещо робити для мене, то я тоді вас не буду нікуди направляти і ви будете собі жити тут.

- Що ж саме я мав би робити?
- А от, ви чули про афішки, які були розкидані в селі.
- Чув.
- Ну, а не знаєте, хто їх розкидав?
- Цього мені не приходилось чути.
- Ви змож[е]те узнати, звідки появляються вони та хто їх чіпляє?
- Трудно, але може яюсь попробую.
- Так от, довідайтеся.

Після цього я спитав, чи він не бачив бандерівців. Він відповів, що в Бодаках не бачив, але бачив у Гнидаві (Вишн. р-н), коли молотив. Опісля розповів: я робив у одного дядька. Закінчивши молотити, перейшов до другого і мене післали у стодолу спати. Вночі до мене зайшли 4-ох хлопців, молодих, такі самі люди, як і ми. Одіті були в більшовицьких воєнних уніформах та в цивільному. Вони присвітили ф[о]нарем та розпитували мене, звідки я, що роблю, питали про життя в колгоспі і т.п. По тому я зорієнтувався, що це бандерівці. Це було десь пітора місяця тому. Тут (тобто у Бодаках) я ще не бачив. Тоді я сказав, що він буде в мене права рука на участку. Буде ходити по людях молотити й буде прислухуватися, хто що говорить, що роблять люди, куди заходять бандерівці, хто розвішує афішки, хто має зв'язки з бандерівцями, які бандерівські зв'язкові є в селі, хто виносить бандерівцям їсти в ліс і т. д. Але зазначив йому, що це треба робити конспіративно, не цікавитись при людях, робити враження, що ви цим взагалі не цікавитесь, а тільки займаєтесь роботою. Коли хтось почне говорити на такі теми, тоді можна дещо сказати, але ніколи не треба розпитувати, щоб не підозріли. Він погодився. Тоді ще раз йому сказав, що нікуди його тепер не виженуть зі села, а коли хто з міліціонерів буде його виганяти, то щоб сказав, що я дозволив йому бути в селі. Про контакт умовилися так: Коли він буде переходити від одного господаря до другого, то повинен зайти до Альошки і в розмові непомітно сказати, звідки куди перейшов на роботу. Напр. сьогодні вже закінчив роботу у Василя чи Семена, а завтра вже буду молотити в Гаврила), я зайду до Альошки, бо він мешкає в тому самому будинку, що поміщається с/рада і в розмові непомітно довідаюся, де він зараз працює. На цьому ми розійшлися. Він пішов до своєї роботи, а я пішов додому. Говорив я з ним може з 20 хв. на вулиці. Це не могло бути підозрілим, бо всі люди знали, що ми односельчани, отже можемо говорити про різне.

12.12. я дижуривав. При передачі не було нічого нового.

О 1-й годині Господарисько Яків з Великого Кунинця приносив пакет від Попова до нач. РО МВД. В нач. [альника] був недовго.

Опісля було письмо від Сабельнікова до Щаблева. Приносив якийсь маленький дуже меткий дядько з Колодна – Лісовиччина, років 36, дуже скоро говорив. Він ходив до Щаблева і скоро вернувся назад.

До Любасюка цього дня приходила згадана уже жінка зі Заруддя. Була в нього з 30–40 хв.

Від Топоркова також приносив пакет Пянтковський на Харламова. Він заходив до нього і був досить довго (з 40 хв.).

О 7 год. вечора, коли я вийшов надвір до клозету й оставив за себе Демчука в джурці, туди зайшов Харламов і спитав, де я. Коли я прийшов, він строго спитав, чому я залишаю джурство. Я відповів, що залишив за себе Демчука, але він ще строгіше спитав, скільки я там повинен сидіти. Я мовчав. Тоді він сказав, що Демчук останеться за мене на джурстві, а я піду до нього в кабінет. З цими словами пішов вперед, а я за ним. В кабінеті він, вже легким голосом, попросив мене сісти, сів сам напроти мене при столі і почав розпитувати про роботу.

– Ну, Литвиненко, як робота?

– Нічого, пока йде помаленько. Починаю перевіряти “дов. лица”.

– Що ж ви зробили за цей період часу?

– Підібрав деяких “дов. лиц” і дав завдання.

– А яку роботу ви зробили над тим, що я вам говорив – над афішками, про які ви мені докладали?

– Розставив “дов. лиц” і дав завдання, щоб довідалися, хто їх розкидав та звідки вони появилися.

– Чому ви не повідомляли мене про кожний день своєї роботи?

– Тому, що ви говорили доложити про роботу через тиждень, а, по-друге, я думав доложити про все, як знайдеться джерело.

– Що це за робота? Ви хоч[е]те робити, чи ви не хоч[е]те робити? Скажіть! А може ви думаєте щось інше?

– Я роботу виповняю і роботу поставив так, як ви мені говорили. Не докладав тому, що ще не довів до кінця роботи. Крім цього, не знав, що треба докладати кожного дня.

– Як це так? Всі повідомляють, що роблять щодня, а ти один знайшовся такий, що не повідомляєш.

Ще щось говорив, але не пригадую. Вкінці спитав: “Чому?”

– Мені ніхто не говорив про цей приказ, що треба щодня докладати про роботу. По-друге, хлопці на участках щодня, а я і джурю, і ще до того участок так далеко. В мене не вистачає сил, щоб усе зробити.

- (Вже легше) Ти не горячись, а роби так, щоб була робота і щоб було можливо. А як в тебе з “дов. лицами”? Гарних людей підібрав?
- Самі східняки.
- З місцевих нема нікого?
- Покищо нема.
- Ну, слухай – перед тобою стоїть одне завдання. Іди сюди, сідай ближче, поговоримо толком.
- Я присунувся до нього, він виняв пачку папіросів “Катюша”, попросив закурити, але я відповів:
- Товариш капітан, я ще сьогодні не обідав, отже дякую за курення.
- Чому не обідав?
- Додому далеко, а грошей нема, тому й не обідав.
- Ну, ладно. Ти закурюй, крепший б[у]деш, та, от, слухай уважно. Тоді вирвав з блокнота листок паперу, поклав перед собою і спитав:
- Слухай, Литвиненко. Ти жив у Бодаках, кого ти найкраще знаєш там?
- Я знаю багато людей, але тільки з видження, а по прізвищах знаю мало.
- А кого саме знаєш?
- Знаю Мельника Арсенька, в якого я жив, знаю десятника Мокуїду Василя, Дячину Петра ...
- Тут начальник мене перебив:
- А звідки і як знаєш Дячину Петра?
- В нього пасе худобу моєї жінки сестри хлопець, який приїхав сюди зі мною.
- Ну і що він платить за те? Скільки платить?
- Ми погодилися так: скільки люди, стільки й він дасть.
- Ну а ще кого знаєш?
- Я говорю, що з вигляду знаю багато, але так по прізвищах, не пригад[у]ю більше.
- А, от, Чемериса Івана? Знаєш такого?
- Чув, що є така фамілія.
- А Шандрука Івана?
- Такого взагалі не знаю, навіть не чув.
- Так от слухай. Справа такого рода (і почав писати на положеному перед собою раніше аркуші паперу):

“Зап[о]мнить:

1. Дячина Петро? особое внимание.

2. Чемерис Иван? особое внимание.

3. Шандр[у]к Иван с женой?"

Коли скінчив писати, сказав:

– От, Дячину Петра, говориш, знаєш?

– Знаю.

– Над ним треба багато поробити. Взяти його під спеціальний контроль. Розставити біля нього “дов. лиц” і слідити, куди він виходить з дому, коли, в який час, коли приходить і звідки, хто до нього в який час приходить, звідки, в який час і куди відходить. Все це треба знати. Так само і Чемерис Іван. З ним ця сама справа. До них треба підійти так, щоб взяти в них точні матеріали, коли, в який час бувають в селі бандерівські групи і коли їх очига[є]ться. Така повинна бути робота в тебе з цими двома людьми в найкоротший строк, найдалше до 1.1.1948 р. Шандрук Іван – в цього ти повинен взяти відомості, коли голова с/ради давав йому наряд їхати вночі і куди. Хто в нього бував ночами, коли має бути наряд і куди. От це від Шандрука Івана треба довідатися. Строк цей сам. Думаю, що з роботою ти справишся.

Я відповів, що це для мене дуже важка робота і я її не буду міг виконати.

– Ти цю роботу будеш міг зробити і зробиш, а ми тобі допоможемо. Через пару днів ти сам побачиш нашу допомогу й тоді тобі буде легко робити цю роботу. Я сам постараюся про цю допомогу, щоб тобі було легше виконати завдання.

– Як[ ]же ж ви мені допомож[е]те?

– Зараз я тобі не скажу нічого. Ти будеш знати це через 2–3 дні.

– Ну, як? Погоджуєшся з роботою?

– Робота, то робота, але не знаю, як з нею справлюся.

– Справишся, лише розстав правильно свої сили – “дов. лица”.

Про допомогу тобі нема чого хвилюватися. Я за свої слова відповідаю. Що сказав, то зроблю. Зрозумів?

– Зрозумів.

– Так, можеш іти. Коли Демчук питає, чого був у мене, скажеш, що “брав” за те, що покинув дижурку. Візьми цю записку, але уважай, щоб не згубив.

На цьому закінчив і встав. Я встав також і ми разом пішли в дижурку. Тут Харламов сказав Демчукові, щоб побув ще трохи за мене на дижурстві, а я піду пообідаю, і вийшов надвір. Я також вийшов. Вже смеркало. Тут я подумав і сказав: “Е, вже перебуду так. Темно.” Але Харламов, який стояв недалеко, обізвався: “Пойдем, пойдём. Я тебя возьму на обед”. Ми пішли у буфет (недалеко, зараз на роз-

доріжжі), сіли за стіл і він спитав обслугову, що є їсти. Йому відповіли, що першого вже нема, а є лише друге. Тоді він сказав, щоб дати 300 гр. горілки – 100 і 200 гр. та по “бакалу” пива і 2 другі. Опісля купив пачку папіросів “Порт” (25 шт.), коробку сірників і дав мені, кажучи: “Бачиш? Якщо чоловік думає робити, тоді до нього так ставимось”. Я скоро випив 100 гр. горілки, а Харламов 200, з’їв свою порцію, випив пиво, після чого Харламов запропонував мені ще з’їсти його порцію, бо він лише вкусив 2–3 рази і покинув (були котлети). Я з’їв і його, подякував і пішов.

Вночі я дзвонив в Бодаки до Альошки, звідки він відповів, що все в порядку, (дижурного в с/радї не було ніколи). Я питав його, хто був, що чув нового. Він відповів, що був у нього тільки Петро Самоїлович. Я спитав тоді, куди пішов, і довідався, що він на старому міс[ц]і.

Демчукові на питання, що хотів Харламов, сказав, що набирав мене за диж[у]рство.

Надранком Демчук захворів і просив, щоб звільнити його. Я подзвонив до Харламова в цій справі, який сказав, що можна звільнити, а на його місце взяти Жуковського.

Вже було видно, як з воєнкомату подзвонив дижурний і повідомив, що йшла грузова машина і на повороті перекинулася. Є жертви. Просив, щоб вислати о/уп. на слідство. В цій справі я подзвонив до Костроміна і одержав відповідь, щоб покликати Щаблева або Любасюка і направити туди. Я зняв з поста Соколовського (була 6 год) і післав його по Щаблева.

Пізніше я довідався, що в машині лопли тормози і на крутій повороті вона перекин[у]лася, у висліді чого було трьох потовчених цивільних людей та шофер.

13. 12. о 9-й годині прийшов Кондратенко. Я передав йому дижурство, розповів про подію і пішов додому.

Об 11 годині пішов у Бодаки. Найперш зайшов до Альошки, якому сказав, щоб слідив за Чемерисом Іваном, який живе недалеко нього і йому буде легко це робити. Він мав слідити, куди він ходить, звідки приходить, коли, хто до нього заходить, звідки приходить і куди відходить. Він відмовлявся трохи від цієї роботи, але я сказав, що як собі хоче, а це мусить робити. Опісля спитав, де Петро Самоїлович. Він сказав, що на старому місці біля церкви та спитав, навіщо він мені. Я відповів, що чув, що він одержав листа здому, отже хотів би дещо довідатися. Коли я це сказав, він також хотів піти та дещо довідатися про село. Ми пішли вдвох.

Петра ми застали в stodолі, де він молотив (прізвища господаря не знаю, він шевцює, хата напроти криниці, яка є на вулиці

недалеко церкви). Привіталися і посідали. Петро спитав, що нового й за чим ми прийшли. Я відповів, що чув, що він одержав письмо з дому, отже хочемо довідатися, що нового пишуть. Він відповів, що нема нічого особливого. Те, що було раніше, те є і зараз, як міряли баночками муку на базарі, так і міряють даліше. Тоді Альошка спитав, чи не пишуть щось про його родину. Петро відповів, що нема нічого. Так ми посідали трохи, тоді Альошка сказав, що піде додому. Я з ним пішов до криниці і подорозі наказував ще раз, щоб взявся до виконання того, що я сказав, бо в противному випадку буде з ним погано. Він сказав, що буде робити, і пішов, а я напився води і знову вернувся до Петра у stodолу. Тут сказав йому, що маю для нього роботу. Він спитав, яку. Тоді я знову спитав, чи він знає Дячину Петра. Він відповів, що знає й завтра має йти до нього мотити ячмінь. Я відповів, що це дуже добре. І почав йому говорити, щоб він, коли буде в нього, нічого з ним не говорив на політичні теми, а приглядався, куди він ходить, коли, коли вертається і звідки, хто до нього приходить, звідки і куди відходить, коли, яку він роботу найбільше робить та прислухуватися, про що в нього найбільше говориться. Це одне. Опісля я подивився на записку, бо забув прізвище Шандрука і спитав, чи він знає Шандрука Івана. Він сказав, що не знає такого, але приобіцяв довідатися. Тоді я сказав, що як довідається, то хай і за ним поглядає так само, як і за Дячиною. Наприкінці я наказав, щоб він нікому не говорив про ці справи, і пішов до містка. Подорозі зайшов до Васьки, якого застав біля роботи та спитав про новини. Він нічого нового не довідався. Від Васьки я пустився йти додому, але подумав, що добре було б побачити хлопця, який пасе в Дячини худобу, та розпитати його про Петра – куди він ходить, коли, коли приходить, хто звідки приходить до нього та куди відходить і в тій цілі пішов доріжиною на ліс, сподіючись стрінуги його на пасовиську. Однак його не стрінув і пішов додому.

14. 12. я прийняв джурство. При передачі не було нічого нового.

Десь перед пол[у]днем приходив, не пригадую до кого, один стробок зі Заруддя – Давиденко (східняк). В якій справі, не знаю.

О 8 год. я стрінувся в джурці з Харламовим. Більше не було нікого, отже я розказав йому, що був вчора в Бодаках і дав завдання одному “дов. лицу” слідити за Дячиною Петром, а другому – за Чемерисом. Про Шандрука сказав, що ці “дов. лица” не знають, де мешкає, а інших покищо не маю. Харламов сказав, що наразі може бути так, та пригадав, щоб завтра позвітувати йому, які будуть новини. Наприкінці сказав, щоб частіше дзвонити по с/радах та довідуватися, що робиться.

Вночі я кілька разів дзвонив по с/радах, але не було нічого цікавого.

15.12. мене змінив Кондратенко о 9 год. 30 хв. Я вийшов і на розі будинка стрінув Харламова. Він спитав, чому так пізно з дижуруства. Я відповів йому, що Кондратенко захворів, отже [с]пізнився. Опісля спитав, чи не забуваю роботи. Я відповів, що ні. Тоді він сказав, щоб завтра про все його поінформувати, і пішов у РО МВД, а я пішов додому.

Вдома поснідав і о 12 год. пішов на Бодаки. Ішов через ліс, щоб таки стрінутися з Володею. Стрінув я його на пасовиську й почав розпитувати про Петра. Він відповів, що не бачив, щоб він кудись ходив і до нього ніхто не приходив. Тоді я сказав йому, щоб дивився, куди вечорами ходить Петро, хто до нього приходить, коли Петро вертається додому. Володя погодився, я наказав йому, щоб нікому нічого не говорив, і пішов далше. (Я його знав раніше. Це дуже конспіративний хлопець і я був певний, що він про мене, коли я буду від нього цього вимагати, нікому нічого не скаже. Крім цього, він дуже був зі мною зжитий та любив мене, бо я йому часто розказував різні події з життя, а найважніше це те, що я вирвав його з біди, а він це добре розумів, бо мав уже 14 років). Після стрічі з Володею я пішов до Дячини П.[етра.]

Петра я застав па подвір[']ю. Після привітання спитав його, чи є Петро Самоїлович, а коли він сказав, що молотить в stodолі, я пішов туди. Зі мною до stodолі прийшов також Дячина. Ми посідали на снопи, закурили і говорили про війну, голод на СУЗ, життя на СУЗ і ЗУЗ, про життя за Польщі і т. п. За якийсь час прийшов ще брат Петра Дячини Семен і ми всі разом говорили з годину часу. З розмови я зорієнтувався, що Петро і Семен Дячини мені вірять. Для скріплення довір[']я, під час розмови я завжди старався потакувати на їх слова та додавати дещо свого, що підкріплювало їх висновки. Протягом всієї розмови Петро і Семен весь час старалися створити в нас (мене і Самоїловича) враження, що за Польщі було життя, а зараз одна тільки мука. Тут хочу сказати дещо про себе, тобто про свої переконання, на які такі розмови мали вплив. Коли Петро і Семен Дячини говорили про своє життя за Польщі і наводили факти, далше, коли вони почали характеризувати теперішнє життя та наводити факти, які вони чомусь краще бачили і розуміли, як я, в мене почали ворухитися думки. Я почав розуміти, що так жити це дійсно мука, і почав душевно зв[']язуватися з ними, почав їм симпатизувати, але почуття дисциплінарності, яке виробилося в мене при роботі, далше, наказ начальника, який був для мене чимсь, що я мушу його зробити, і

примушували мене стояти на старій позиції. Душевно, чутливо Петро і Семен полонили мене, я навіть розумів їх, але почуття обов'язку штовхало мене до того, щоб у розмові довідатися якнайбільше того, що потрібно мені для виконання роботи. В цей момент головну ціль мого життя становило виконання роботи, бо з ним в'язалося моє існування. Мені здавалося, що втративши ласку в "начальства" я не буду міг жити, бо воно, що схоче, те й зробить зі мною. Одне, я почав коливатися. Розум мій не годився з існуючими порядками. Коли до того часу я бачив тільки зло, то тепер я почав добачувати вже і його винуватців. Бракувало мені тільки вирватися з-під матеріальної залежності держави і я був би став її противником. Однак саме ця матеріальна залежність примушувала мене, мимо суперечних виводів робити ту роботу, яка мені призначена. Були різні думки в мене після цієї розмови, але тоді ще найсильнішим було бажання виконати призначену роботу і дістати за це нагороду, щоб поправити своє життя. Не знаю, може і більше аргументів про неправильність існуючого ладу, були б переродили мене, але їх не було мені кому дати.

Після цієї розмови я був майже певний, що Дячина Петро і Семен мають зв'язки з підпіллям. В тій цілі рішаюсь якось поговорити з Самоїловичем і дати йому тверді завдання слідити за ними, тим більше, що він був співбесідником нашої досить обширної теми. (Про те, що і на нього могла ця розмова вплинути так, як і на мене, я не подумав в цей момент).

Закінчивши розмову, Петро Дячина запропонував мені і Самоїловичеві (це зрозуміло) піти до нього на обід. Однак я подякував. Чомусь стидався, не можу сказати чому саме, але якось не хотілося в нього їсти. Прямо мучила совість. Однак він твердо настоював на своєму, говорив, що це в них звичай і я був змушений піти. При обіді ми даліше говорили про життя теперішнє. Петро обережно наводив мені факти про неправильність в роботі радвлда. Він наводив мені факти. Напр. "От візьмем цей рік. Радянська влада сильна і неможна сказати, щоб була зла, але неправильно поставлена господарська система. Візьмім колгосп на сході і індивідуальне господарство тут. На сході голод, а тут нема. Значить, якби не колгоспи, голоду не було б, бо посуха однакова і тут і там була". Я з цим годився і годився не тільки з ціллю (згадана вище), але фактично погоджувався з цим. Подібні розмови велися протягом цілого обіду.

Після обіду я з Петром і Семеном закури́в (Самоїлович не кури́в) і даліше говорили. Але скоро жінка Семена покликала, Петро пішов дати їсти коневі і я з Самоїловичем вийшов надвір. В столоді спитав його, що нового. Не було нічого. Тоді я сказав йому, що Дячина Петро

і Семен напевно мають зв'язки з бандерівцями і треба за ними добре слідити. Після цього пішов до Альошки.

Альошка сказав, що вчора увечері Чемерис був в с/раді, говорив з ним, а коли відходив, виходив за ним надвір і бачив, що пішов прямо до хати. Тоді я спитав, на які теми говорили. Альошка відповів, що Чемерис (заст. голови с/ради) говорив про виконання податків та контингенту молока. Сьогодні Чемерис дуже раненько йшов до школи. Я занотував це у блокнот. Опісля Альошка сказав мені, що вночі в селі брехали собаки, але чи хто був, не знає. На цьому я закінчив з Альошкою розмову. Після цього пішов до Васьки.

В розмові з Ваською також довідався, що в селі брехали собаки, але він більше не знав нічого. Від Васьки я пішов додому.

Вдома на листку паперу написав, що в селі Бодаках з 14 на 15 грудня було сильне гавкання собак. Чемерис досвіта ходив до школи.

16.12. я пішов дижурити. При передачі Кондратенко не сказав нічого нового.

О 10 год. 30 хв. прийшов Харламов, якому я доложив про перебрання дижурства та передав записку, в якій були списані події в Бодаках. Він спитав, що це таке. Я відповів, що “сводка” за 13.12. з Бодак. Не читаючи, він пішов у свій кабінет.

Після 6 год. вечора в дижурку прийшов з папкою Зотов з РО МГБ. Я сидів біля телефону за столом. Він спитав, де нач. КПЗ, а коли я сказав, що в “общезитии”, сказав покликати його. Я крикнув до Жуковського, який стояв на коридорі, щоб покликав Єстегнеєва. Тоді Зотов попросив позволення сісти біля стола. Я устав з крісла і став ззаду. Коли прийшов Єстегнеєв, Зотов сказав, що прийшов до нього і хоче оставити це “дело”. Єстегнеєв спитав, чому. Цей відповів, що забув взяти ключі й не хоче вже вертатися. Єстегнеєв погодився, і опісля Зотов сказав до нього: “От, смотри, оставляю эти докуме[н]ты”. При цьому почав помаленько перекидати по листку, кажучи, що ці документи побудуть в нього. Всіх 27 штук. При перелистуванні я побачив прізвища Дячина Петро і Чемерис Іван, які Зотов перекидав дуже помало та говорив до Єстегнеєва. Мене як щось кольнуло. Ніколи такого ще не було, щоб матеріали з МГБ давали в шафу нач. КПЗ, а тут Зотов передає та ще так помало перекидає, ніби навмисне, щоб бачити і то якраз прізвища, які записав мені Харламов. Однак ще не зрозумів в чому справа. Після перелистування (всіх не перекидав) передав папку Єстегнеєву і вийшов на коридор, де на нього ждала сестра Харламова. Єстегнеєв поклав папку в шафу (залізна, вдовбана в стіну в дижурці), замкнув і пішов спати.

О 10 год. ночі подзвонив до мене Харламов і просив зайти до нього в кабінет. Я залишив у дижурці Жуковського, а сам пішов.

Коли я прийшов в кабінет, Харламов сидів за столом і щось писав. Коли я прийшов, він покинув писати і спитав, хто з чужих був увечері в дижурці. Я відповів, [що] з чужих не було нікого. Тоді він спитав, хто був з робітників. Я подумав трохи (про Зотова вже й забув) і сказав, що був Зотов.

– Чого приходив? – питав Харламов, як завжди по-руськи.

– Щось віддав Єстегнееву.

– Ти бачив що?

– Якісь документи.

– Які документи?

– Я знаю. Якісь папери.

– А прізвища ці ти бачив?

– Я стояв узаді. Вони перекидали, але я не бачив добре.

– Ну скажи, ти бачив ці прізвища?

– (Я вже знав які). Бачив.

– От тобі і поміч.

– Це ж у шафі?

– Треба зробити так, щоб ці документи були у твоїх руках. Тільки попереджаю, якщо з твоєї сторони будуть які-небудь розмови про те, що я говорив на цю тему з тобою, застрілю, як собаку, а тоді посиджу 3 роки за тебе.

– Я промовчав і думав, що тут підстроєна машинка, але Харламов сказав:

– Тут тобі нічого довго думати. Нічого страшного нема, а є справа, яка являється помічною.

– Яка ж може мені бути тут поміч? Вони ж у шафі?

– Ет, ти, баран. Ти й ще не розумієш? Там є на шафі другий ключ, він не добрий, але відчин[и]ш. Там можеш дістати документи на вказаних мною людей і з ними зробити все.

– А потім мене на яких 5–10 років в тюрму?

– Що ти думаєш, що я для тебе тюрму роблю? Я тобі помагаю, а ти такою “хирньою” займаєшся. Зрозумів?

– Зрозумів. А коли тоді судити будете?

– Та що ти? Знову “чушь” пориш? Тобі матеріали даються для помочі, а ти видумуєш. Ну, менше будемо говорити, а більше робити. Можеш іти. До 18–20.12. ти повинен одержати згадані матеріали з шафи, передати їх людям та одержати за них відомості.

– А як зробити з другим дижурним?

– Дижурного направити по роботі. По[с]лати кудись. Якщо схо-
чеш, все зробиш. А виповниш завдання на 20 число, одержиш за
роботу. Зрозуміло (з притиском)?

– Зрозуміло, але малий строк.

– Та куди малий, строк? Завтра мож[е]ш все зробити.

– А як я нічого ще не зроблю сьогодні?

– Ти багато не говори, а роби, що сказано. Щ[е] раз повторюю,
що я тобі сказав це в [к]абінеті і нічого не сміє вийти звідси, хоч би що
з тобою сталося. Зрозумів?

– Зрозумів.

– Можеш іти.

Я пішов і думав, як це зробити. Були в мене також думки, що за
це можуть судити й може не робити цього, але у висліді постановив
такі зробити, бо після виконання цієї роботи надіявся, що покращає
моє життя.

Може за 30 хв. після цього через дижурку перейшов Харламов
і вийшов на вулицю. Я пішов зачинити за ним двері, де він ще раз
повторив, щоб не забувати того, що він сказав, і братися до роботи.
Закривши двері, я планував, як це зробити. Видумав такий план:
Післати Жуковського по воду, замкнути за ним двері і за цей час
забрати документи. Але в той час хтось постукав у браму. Я відчи-
нив і в дижурку прийшов Костромін і Сердюк. Вони прийшли п'яні
й Костромін почав розпитувати, що роблю, як дижурство. Я
загальними словами відповів йому. Після цього він сів на тапчані
під грубою і заснув, а Сердюк ходив по дижурці і співав. Опісля
пішов в “общезитие”, розбудив хлопців, всі прийшли в дижурку і
почали шуткувати. Розказували різні “віці”, боролися і т. п. Так
просиділи цілу ніч. Костромін спав. В 6 год. пішли, я не міг нічого
зробити.

Зв'язку з моєю роботою це не могло мати, на мою думку, бо
Кондратенко розповідав, що такі випадки були часто раніше, хоч за
мене цього не було.

17. 12. я передав дижурство і пішов в Бодаки, поснідавши удо-
ма. Зайшов до Дячини. Будучи на подвір[']ю, я почув, що хтось
молотить в stodолі, отже я догадався, що це Самоїлович. І пішов
туди. Тут спитав його, що нового має. Він відповів, що все старе,
нового нема нічого. Тоді я вийшов надвір, де стрінувся з Петром
Дячиною. Його я розпитав, чи він був коли арештований. Він споч-
атку казав, що ні, а опісля признався, що був на допиті в РО МГБ.
Крім цього, сказав, що разом з ним були на допиті Шандрук і
Чемерис. Тоді я сказав, що є матеріали і напевно ця справа буде

поновлена. Значить будуть знову брати на допит. Він відповів, що як є за що, то хай беруть. Тоді я спитав його, що буде, коли я дістану ці матеріали і передам йому, так що ця справа стане бути неактуальною. Він відповів, що коли можна взяти та, щоб не відповідати, то було б добре взяти, але як пізніше мають тягати, то краще не брати. При цьому сказав, що за таку справу мені віддячиться. Я сказав, що зроблю це. Підроблю ключа і дістану ці матеріали та порятую його у біді. Він сказав, щоб зробити, як уважаю за відповідне. Тоді спитав його, за що його тягнули. Він відповів, що хтось наговорив, що він мав зв'язки з бандерівцями. За це їх трьох допитували. Наприкінці я зазначив, що про цю справу мусить знати тільки він та я. Остаточно можна буде сказати ще Чемерисові і Шандрукові, якщо з ними можна мати діло. Петро відповів, що Шандрукові можна буде сказати, але за Чемериса він не певний – його жінка така, що може “хляпнути”. В дальшій розмові я спитав, як це так, що задурно на людину насідають. Він тоді почав говорити: Було це ще в 1945 р. Тоді ми всі робили і зналися. Тоді, я не буду скривати, бо бачу, що [ви] людина своя, були в нас люди. Тепер вже нема. В Бодаках взагалі нікого нема. І от за це мене й тягнули. Може й зараз ще десь є люди, але тут нема. Опісля спитав, куди я піду. Я відповів, що до с/ради. Тоді він попередив мене, щоб таки не йти до Чемериса. Можна буде йому сказати тільки самому, як вже буде зроблена робота. Після цього я пустився йти. Він ще спинив мене і сказав, що коли буду вертати, то зайти до нього. Я погодився і пішов.

Від Дячини я пішов до с/ради, де стрінувся з Альошкою. Тут спитав його, що нового має. Він відповів, що Чемерис був увечері попереднього дня в 10 год. в селі, але коли вернувся, не бачив, бо стояв з годину надворі і він не вертався. Опісля сказав, що від жінки довідався, що в селі були якісь люди. Я це собі занотував у блокноті, після чого сказав Альошці, що погано робить. Треба було прослідити Чемериса, а жінки розпитати, в кого були ці люди, скільки, куди пішли. Він сказав, що не знав, що так треба робити та приобіцяв зробити це на другий раз. На цьому наша розмова закінчилася і я пішов до Дячини.

На подвір[']ю я застав в нього якогось старого дядька. Це був Шандрук Іван, з яким Дячина мене зараз познакомив. Після цього ми зайшли до хати, сіли за стіл і тоді жінка Дячини подала нам сало та поставила півлітри горілки. Сама пішла до Семена. Ми випили цю півлітру, закусили, опісля випили ще другу півлітру і тоді Дячина сказав, що як я зроблю те, що казав, то й про мене

люди не забудуть. Він сказав, що тоді я зможу ходити по селі, коли схочу, і ніхто мене не зачепить. Він говорив, що про мене знають люди, мною інтересувалися, знають, як я поведився на участку у Великому Раківці, знають, що я вже участковий на Бодаки, але зазначив, що коли я буду добрий, то й для мене будуть добрі люди. Шандрук не говорив нічого. Він тільки казав “умгу” після того, що говорив Петро. Я посидів трохи в них, і добре на підпитку пішов додому.

18.12. я пішов на дижурство. При передачі не було нічого замітного. Після прийняття дижурства я упорядкував відомості, які одержав від Альошки.

О 10 год. 30 хв. прийшов Харламов і я передав йому ці відомості. Він не читав, нічого не говорив, лише пішов у кабінет.

Десь о 1-й годині було письмо від Топоркова до Щаблева. Приносив Пянтковський.

Також було письмо від Сабельнікова до Щаблева. Приносив якийсь хлопець (18–19 років, середнього росту, тонкий, лице довгасте, русавий).

О 8 год. прийшов в дижурку Харламов і спитав, чи це все. Я відповів, що ще нічого не зробив тут. Він плюнув набік, щось буркнув і пішов. Був дуже сердитий.

О 11 год. ночі я дзвонив по селах. Не було нічого замітного.

О 2 год. ночі дзвонив другий раз. З Бодак відповідав Альошка. Я питав його, де був в 11 год., але він відповів, що я повинен знати. Більше нічого ми не говорили.

Після цього я сказав Жуковському, щоб пішов по воду, замкнув за ним двері і, знайшовши старого ключа на шафі, відімкнув її і забрав вказані мені Харламовим документи. Там було ще більше документів, але я був [с]тривожений і не пригадую прізвищ, ані сіл. Я скоро вирвав з папки ці три документи, сховав у холяву чобіт, і взявся замикати шафу. З трудом вдалося мені обернути один раз ключ і почав стукати надворі Жуковський. Я на цьому залишив, поклав ключа на місце і пішов йому відчинити. Що було написано на він[ь]етці папки, не пригадую. Я відразу почав шукати за документами, а на верх не звертав уваги.

До ранку вже не було нічого цікавого.

19.12. я передав дижурство і пішов додому. Тут в шопі вийняв ці документи і подивився. Були всі однакові, лише різні прізвища. Вони виглядали так:

(В ріжку було написано)

Постановление возобно-
вить и создать вновь
Подмазов

“Утверждаю
Нач. Вишневецкого РО МГБ
(підпис, нечтк. [нечіткий])

ПОСТАНОВЛЕНИЕ
(о мере задержания)

Я, оп. уполномочений Вишневецкого РО МГБ л-т Зотов сего числа поизвел задержание гр-нина (нку) с. Бодаки Вишневецкого р-ну Т/О Дячину Петра в том, что он подозревается в связи с группой УПА, а посему:

ПОСТАНОВИЛ:

Дячину Петра задержать и водворить в КПЗ Вишневецкого РО МВД с _____ по _____ в подозрении как в связи с группой УПА по ст. 54– II–54а, в чем и объявить подrazписку.

О/уп. Вишневецкого РО МГБ л-т Зотов”.

Бланки були писані на друкарні, а вивовнення було чорнилом.

Я поснідав, забрав ці документи, розділивши кожний окремо, і пішов прямо до Дячини Петра.

Стрінувшись з Дячиною, він спитав, що нового. Я відповів, що все впорядку. Після цього ми пішли в льох, який був під Семеновою хатою і там я показав йому ці документи. Коли Петро це побачив, сказав: “Ну, голубе. Чим тебе відблагодарити? За це все я вас не забуду і люди вас не забудуть, які знають вже про все”. Опісля сказав: Знаєте що? Дайте мені це “постановление”, як вам треба буде назад, то я поверну. Хоч на 3 дні”. Я спитав, навіщо йому. Він відповів, щоб не питати його, навіщо, а дати, бо треба. Я сказав, що боюсь, але він успокоїв мене та запевнював, що не підведе. Тоді я погодився йому віддати, але просив, щоб був обережний. Він запевняв, що буде все впорядку. Крім цього сказав, що за кілька днів підре це “Постановление” при моїх очах. Тоді я “Постановление” на нього віддав йому. Коли я віддав йому це “Постановление”, він сказав, що тепер вже не буде таїти. Про мене люди не забудуть. Можу ходити, куди треба й куди хочу, ніхто мене не зачепить. Після цього я порадився, як зробити з Шандруком. Він сказав, що можна буде його покликати. Я

погодився та сказав, хай жде мене тут, а я йду до с/ради. На цьому ми закінчили й вийшли з пивниці. Я пішов до с/ради, маючи намір стрінутися з Альошкою.

Стрінув його на подвір[']ю і спитав, як справи. Він сказав, що ходив вчора за Чемерисом, який був у попа. Тоді я спитав, чи був довго у нього, і довідався, що з годину часу. Від попа пішов додому. Більше Альошка не чув нічого. Тоді я сказав йому, щоб далі слідив за Чемерисом особливо, а крім цього, щоб дивився та слухав, що робиться в селі. На цьому розмову з Альошкою закінчив і пішов назад до Дячини.

В Дячини був уже Шандрук і говорив в stodолі з Самоїловичем. Коли я прийшов, Дячина сказав молотнику йти до хати обідати, а ми всі три залишилися в столі. Тут я вийняв “Постановление” на Шандрука, прочитав і передав Петрові, щоб показав йому. Цей показав і назад віддав мені. Я при їх очах порвав його, вийняв сірники і спалив кусочки. Шандрук зв[о]рушено подякував за роботу і сказав, що люди не забудуть про мене та він віддячиться. Тут Петро перепросив нас і сказав, що піде до хати. Я залишився з Шандруком. На одинці я спитав його, чи він куди-небудь їздив вночі. Він відповів, що їздив один раз до лісу, але вже давно. Тепер ні. Опісля я спитав його, чи в нього були коли які люди в хаті вночі. Він відповів, що часто бувають вночі воєнні.

– Я за воєнні не питаю, а за других.

– Були колись два рази. Один раз так, а один приходили їсти.

– Коли це було?

– В 1946 р. В 1947 р. й душа не була в хаті. А навіщо це вам? – спитав вкінці Шандрук.

– Цікаво мені, за що забирали вас і тепер знову мали забрати.

– А тепер брати вже не будуть?

– Ні. А скажіть мені, що питали, як забирали вас?

– Питали про те, чи стрічався з “бандитами”, чи їздив на наряд для них, чи заходили. Вони багато питали.

– Скільки ви сиділи?

– Три доби.

Т[у]т я вийняв блокнот, записав дані від Альошки і почав писати дані від Шандрука. Шандрук сидів і мовчав, а вкінці спитав, що я пишу. Я відповів, що був у с/раді і забув собі щось занотувати.

За цей час вийшов Самоїлович. Шандрук встав і попросив мене до хати, але я сказав, щоб ішов, а я ще трохи поговорю зі земляком.

На самоті я спитав, що нового. Самоїлович відповів, що вчора Петро ходив до сусіди і вернувся о 10 год. Тоді я спитав, чи хто

приходив до нього. Він відповів, що вдень приходив сусід за ножицями стригтись. Тут вийшов Петро Дячина і забрав мене до хати.

В хаті на столі вже стояла півлітра горілки і закуска. Ми випили цю півлітру, опісля Шандрук витягнув з кишені ще одну півлітру, яку ми випили, а тоді Петро сказав: “Іване, беріть мого коня, запрягайте у свій віз, забирайте, що говорили, і приїжджайте сюди.” Шандрук пішов, а Петро сказав, що зараз вони мені трохи дечого дадуть, а на другий раз більше. Крім цього сказав, що тепер я можу бути певний за своє життя в Бодаках і в лісі. В цей момент увійшов Самоїлович. Почалися розмови на загальні теми. За цей час приїхав Шандрук. Я пішов ще зі Самоїловичем до стодоли і тут йому сказав, щоб добре уважав за Дячиною (тут я мав на думці “Постановление”, яке на мою думку він мав комусь показати з повстанців, отже може вдасться знайти джерело або місце їх перебування). Опісля вийшов я зі стодоли й тут Шандрук і Дячина сказали, що наразі дають мені: 1 пуд муки житньої, 2 пуди бараболь та ще щось трошки з товщу. Я сів на підводу і поїхав з Дячиною додому.

Вдома жінка питала, де я цього дістав, але я відповів, що це не її діло.

Опісля написав осягнуті інформації на картці паперу.

“Донесение дов. лиц.

Чемерис Иван 18/12–[19]47 р. о 10 год. вечора був у попа до 11 год. 30 хв. ночі.

Шандрук Иван в 1946 р. їздив до ліса один раз, один раз жінка варила їсти для бандерівців, які наїлися і пішли, а один раз були так.

Дячина Петро не ходив нікуди, крім сусіди.

18/12–[19]47 р. ходив до сусіди і скоро вернувся назад. Сусід приходив до нього за ножицями стригтись.

В селі спокійно.

20/12–[19]47 р.

участковий РО МВД Литвиненко”.

20. 12. я пішов джигурити. При передачі не було нічого цікавого. О 10 год. передав Харламову списані відомості. Він спитав, що таке, я пояснив і він пішов нагору.

Опісля від Попова до Щаблева приносив пакет Господарисько Иван з В. Кунинця.

Після полудня до Любасюка приходив зі Заруддя стробок – східняк, який був у нього з год. [ину] часу.

Увечері з Гнидави привели два чоловіки і одну жінку до КПЗ. Привів Олійник (зав. хозчасті при РО МГБ (низького росту, довговолосий, русий). Цих людей звільнили через два дні. В якій справі їх покликали, я не знаю.

21.12. я передав дижурство і пішов додому.

ЗВІЛЬНЕННЯ З РОБОТИ В РО МВД, ПРАЦЯ В СТРОЙКОНТОРІ І ДАЛЬШЕ ВЕДЕННЯ АГЕНТУРНОЇ РОБОТИ.

21.12.[19]47 р. під час сніданку до мене прийшов Кашцев і Кононенко, які сказали, що мене визиває нач. Харламов. Я спитав, що таке. Кашцев відповів, що не стало набоїв. Я сказав тоді, що можна поглянути в мене. Тут жінка підступила до мене і сказала, щоб дати їй портфель з грішми (Там були також документи та “Постановление” на Чемериса), що я зробив. Після цього я зібрався і пішов у РО МВД, де Кашцев завіз мене у кабінет нач. В кабінеті я застав Жуковського, Щаблева і Харламова. Коли я увійшов, Харламов спитав, звертаючись до Жуковського:

– Тов. Жуковський, ви по воду ходили?

– Ходив.

– Коли?

– 18 числа цього місяця.

– А 20 ходили?

– Ні.

– А 19?

– Ні.

– Можете бути свободні.

Жуковський вийшов, а Харламов звернувся до мене і приказав зняти наган та пас. Опісля питає:

– Литвиненко, ви документи взяли?

– Які?

– Як то які? Ті, що лежали в шафі нач. КПЗ.

– Як я міг взяти, коли ключа на мав?

– Як це так? Ти взяв документи, чому відказуєшся? Ах, ти сволоч, та ти ще не будеш признаватися? – і підійшов до мене та вдарив у лице. Я спитав, за що б'є мене. Він крикнув, щоб замовчати та віддати документи. Я сказав, що документів не брав. Тоді він взяв одною рукою за рубашку, а другою бив по лиці і питає:

– Ти документи взяв?

– Ні.

Тоді лівою рукою бив дальше. Бив досить довго, а тоді пустив. Після цього Щаблев, який до того часу мовчав, сказав:

– Не [так] треба зробити бандерівській сволоті. Треба забити, як собаку. Як він пізнався з ними? Ходить безпечно по селах і ніхто не чіпає. Кращих робітників убивають, а сволочів ніхто не троне.

Після цього вийняв нагана і наганом почав бити мене попід боки. Харламов знову всадив мені нагана в рот і крутив по зубах. Я почав кричати. Тоді зав'язали мені рот якимсь лахом, я задихався і впав без пам'яті. Спам'ятався тоді, коли котрийсь влив на мене води з графина. Опісля мене підвели на ноги. Я сказав, щоб не били мене, бо я робив те, що мені казали. Тут Харламов вдарив мене кулаком в рот, а рукояткою нагана в голову і я знову стратив притомність. Пам'ятаю, що сказав, як падав, “сам же сказав”. Коли прийшов до пам'яті, то почув, як Харламов сказав, щоб Щаблев витер мені кров з обличчя. Після цього приказав вивести мене в камеру. Щаблев вивів мене на коридор, але чомусь зараз назад привів. Тоді Харламов продовжав даліше:

– Ну, документи забрав? Постав його під стінкою, Щаблев.

Цей поставив мене у вуглу кімнати, а Харламов вийняв наган і вистрілив спочатку з одної сторони, опісля з другої, а даліше вже не знаю, бо впав на підлогу без пам'яті.

Коли прийшов до пам'яті, Харламов даліше питав, чи скажу, що вкрав документи. Я відповів, що скажу і сказав, що він мені казав взяти і тому я взяв. Коли я це сказав, він як скажений скочив до мене та почав мене бити наганом куди попало, так що я відразу впав на підлогу та втратив притомність. Прийшов до пам'яті аж в камері, коли нач. КПЗ приніс води. Він спитав, що сталося, за що мене так збили. Я відповів, що за документи Зотова та спитав, чи його ще не покликали. Він відповів, що ні. Тоді я спитав, чи він вже віддав документи Зотову. Він сказав, що віддав сьогодні. На цьому закінчилася розмова, бо нач. КПЗ відійшов.

Через півгодини я почув, як котрийсь з дижурних кричав: [“]нач. КПЗ к начальнику!” Я догадався, чого його покликали. Чере[з] годину-дві я почав знову просити води. Прийшов нач. КПЗ і сказав мені через двері, що нема ключа, бо забрав Харламов. Так я сидів до смерку. О 8 год. прийшов Харламов і нач. КПЗ дав мені води чашку. При цьому Харламов сказав, що досить для сволочі. Я відповів, що за науку. Цей крикнув, що зараз застрілить мене, і відійшов. Коли замикав камеру, я ще чув, що Харламов вказав до нього, що як дасть без його відома мені їсти, то посадить його на 20 діб. Так я без нічого сидів до 23. 23 дали мені їсти.

27.12. мене знову покликали в кабінет Харламова, де я застав, крім Харламова, ще прокурора Івасюка. Прокурор почав мене пита-

ти, як це було. Я відповів, що нічого не взяв, бо немає ключа. Тоді Харламов сказав, що нач. КПЗ може сказати, чи була відкрита шафа, чи ні. Після цього покликали нач. КПЗ. Як він прийшов, прокурор звернувся до Харламова з проською вийти на пару хвилин на коридор. Цей спочатку не хотів, але опісля вийшов. Тоді прокурор спитав Єстегнеєва, чи за час мого джурства була відкрита його шафа, особливо в числах [з] 16 до 20. Цей відповів, що не замічав цього. Після 18–19 була замкнена на один оборот, але він не пригадував, чи так замкнув, чи ні. Прокурор це записав (він писав все і питання і відповіді). Опісля продовжав даліше:

– Ви пригадуєте, які документи прийняли від Зотова?

– Пригад[у]ю.

– Під розпискою приймали, чи ні?

– Ні. Взяв так і положив.

– Ви числили, скільки їх було?

– Ні не числили.

– А знаєте скільки було?

– Ні, не знаю.

– Документи ви здавали так само, як і приймали? Пр[е]тен[з]ій до Вас не було жодних за документи?

– Ні, не говорив нічого.

На цьому скінчив з Єстегнеєвим і звернувся до мене з питанням, чому так, що начальник говорить, що я взяв ці документи. Я відповів, що я робив те, що він вчив мене. Про всю мою роботу він знає і можна його спитати. Більше мене нічого не питав. Прийшов Харламов і сказав Кащееву, щоб відвів мене в камеру.

29. 12. мені сказав нач. КПЗ, що нічого не получится з їх “махінацій”. Там мабуть жодних документів не було. Прокурор щось сварився з Харламовим і кажуть, що подали в область, щоб зняти його. Говорять, що будуть судити.

О 7 год. Єстегнеєв випустив мене з камери і сказав, щоб йти додому. Я пішов.

Вдома в першу чергу порвав “Постановление” на Чемериса, а опісля про все розказав жінці. Вона не сказала нічого. З цього дня я ліг в ліжку, бо був порядно хворий.

1. 1. [19]48 р. до мене з жінкою прийшов Попов і сказав, що є розпорядження з області зняти мене з роботи. Він приходив до мене в гості. Тоді він розказував також, що звільняють від роботи в органах МВД всіх тих, які були під німецькою окупацією. Говорив, що його також повинні звільнити, бо був під німецькою окупацією.

2.1 я, не знаю від кого, довідався, що зняли з роботи Попова та Товпу (міліціонер), які були під німецькою окупацією і за це їх зняли.

До 17.1.[19]48 р. я був вдома. Не ходив нікуди, бо був хворий і лежав в ліжку. Цього дня приходив Сторож по обмундирування, але я не здав і проходив ще місяць часу.

15.2.[19]48 р. прийшов Сторож і сказав, що я арештований. Я замотав обмундирування в шинелю і заніс, де здав Сузанні. Цього дня мене визвав до свого кабінету Харламов. Я застав його в кабінеті. Сидів за столом. Я привітався, він відповів і спитав, чи я знаю, чоґо він мене визвав. Я відповів, що не знаю. Тоді він сказав:

– От, слухай, Литвиненко, я визвав тебе для того, щоб ти взяв приклад з таких, як другі, що також звільнені з роботи, та дальше працював для нас. Напр., Попов, Товпа також звільнені, але вони нас не забувають. Хоч ми трохи з тобою і побилися та посварилися, але це дурниця. Так треба було. Це зрозумієш тоді, коли будеш робити глибше. Тоді тільки пізнаєш все це, коли будеш виповняти всі завдання.

– Це що зняли мене з роботи, я розумію, але завіщо ви мене так набили?

– Треба було комусь відповісти за це, бо неправильно розчислено і зроблено (він мені про цю неправильність не сказав, але на мою думку, це неправильно розчислено тому, бо матеріали вже були вислані в область, а Харламов про це міґ не знати). За цю роботу мав хтось добре попаритись. Добре, що на тому сталося, але справа ще не закінчена, отже може й прийдеться тобі ще відповідати.

– Ви ж мене самі вчили так робити.

– В те, що я тобі сказав взяти документи, повірять тільки дурак. В це ніхто не повірять. А коли схочеш добиватися правди, тоді посид[и]ш з 10 років. Коли хочеш, щоб було добре, то візьмись до цієї роботи дальше. Я тобі дозволю стати на якусь цивільну роботу і будеш продовжати.

– А навіщо забираєте обмундирування від мене? Я ж не маю в чому ходити?

– Ти зрозумій, що так треба. Треба, щоб до тебе селяни не мали жодних підозрінь. Вони повинні знати тільки те, що ти з нами вже розчислився. Зрештою, вибирай одне з двох: або будеш робити, або я віддам тебе під суд. Я подумав, прийшов до висновку, що він таки може віддати під суд, і рішив дальше робити. Коли я погодився дальше працювати, тоді Харламов сказав, щоб іти і шукати собі цивільну роботу. При цьому зазначив, щоб вже продовжати агентурну роботу в Бодаках. На цьому наша розмова закінчилась і я пішов додому.

16.2 я пішов [у] стройконтору, щоб стати там на роботу. Мені сказали, що працівника потрібно, але зараз нема завідуючого, отже не можуть мені сказати конкретно. Я з нічим вернувся додому.

Після полудня я пішов у Бодаки. Ціллю моєю було – дістати децю з продуктів від Петра та зібрати матеріали по дорученій Харламовим роботі. Зайшов я найперш до Альошки, який сказав, що Чемерис часто ходить увечері в село в напрямі церкви. Я це занотував собі і сказав йому, щоб краще слідив. Від нього пішов до Дячини. Тут застав Семена, від якого довідався, що Петро поїхав в ліс за хворостом. Тоді спитав мене, чого мені потрібно. Я відповів, що вже другий місяць нічого не роблю, отже думав сказати Петрові, щоб він, коли може, допоміг мені чимсь з продуктів або дав щось за те, що Володя пасе худобу. Він приобіцяв переказати це братові. Тоді я спитав його, де Самоїлович, і довідався, що він молотить в сусідстві. Я пішов до нього. Розповів йому про те, що вже не працюю в МВД, поговорив ще про деякі справи, вкінці спитав, що нового зі старої роботи. Він розказав, що Дячина два-три рази в тиждень виходить кудись з дому і буває до 10–12 години. Крім цього сказав, що за час моєї nepřисутності в Бодаках, до Петра одної ночі приходило 2-ох чоловіків, які вночі стукнули три рази в вікно, після чого до них вийшов Петро і щось говорив. Хто це був, він не знає, але по поведінці можна судити, що це були бандерівці. Я сказав Самоїловичу, щоб далі слідив за Дячиною і пішов додому.

17.2. я пішов до Харламова, щоб взяти від нього справку на прийняття мене до роботи. Він сказав, що справки не потрібно. А коли треба буде, то він дасть усну відповідь. Опісля питав, як стара робота. Я відповів, що буду робити й можу вже подати деякі матеріали. Після цього розказав те, що довідався від Альошки і Самоїловича. Він сказав, що це добре та додав, що коли я буду далі вести цю роботу, то дозволить мені стати на роботу в якійсь організації, а крім цього дасть мені матеріальну піддержку від себе. Тоді я сказав, що в зв'язку з роботою в Бодаках мені була б на руку така робота, при якій я міг би стрічатися з людьми зі села Бодаки. Тоді він спитав, яку я роботу вже собі намітив. Я відповів, що в стройконторі. Він сказав, що можна уряджуватися, а опісля побачимо. На цьому наша розмова закінчилася і я пішов прямо в стройконтору.

В стройконторі застав інж. Павловського, від якого довідався, що 20.2. буде завідуючий Соколов П.І., отже можна написати заяву, то цю справу полагоди́ть. Я зараз попросив кусок паперу сів і написав заяву та подав йому. Він сказав, щоб довідатися 20. від 12 до 2 години. Після цього я пішов додому.

18.2. до мене приїхав Петро Дячина з Шандруком і привезли по півтора пуди жита 4 пуди бараболь. Я бараболі залишив вдома, а жито цією самою підводою, бо вони їхали в Вишнівець, завіз до млина, де заміняв на муку. Вертаючись з ними (вони також міняли збіжжя на муку), я йшов пішком з Петром, а Шандрук їхав. Під час цього Петро сказав, що добре було б довідатися, коли б можна, на кого з Бодак заведена судова справа і як вона стоїть. Крім цього сказав, щоб подати “дов. лиц”, про яких я зможу довідатися. Я відповів, що про справу довідатися трудніше, бо вона напевно вже передана в суд, а про “дов. лица” побачу, може вдасться щось зробити. Так розмовляючи, ми дійшли до моєї хати, я скинув свою муку і вони поїхали далше.

20.2. я пішов у стройконтору і спитав Соболева, як з моєю заявою. Він сказав, що зараз подзвонить в РОМВД й рішить, та почав дзвонити до Харламова. Пов’язавшись, сказав (я чув): “До мене прийшов твій бувший працівник Литвиненко, як з тим, що ти раніше говорив?” Тоді слухав. Вкінці сказав, що зараз передасть трубку й попросив мене до телефону. При телефоні був Харламов. Він спитав, чому я не зайшов до нього сьогодні. Я відповів, що не знав, що треба, бо договорився про приступлення до роботи. Він сказав, що пройшли дні й треба було зайти. Я сказав, що мав на увазі зайти й зайду, як буду вертатися. На цьому розмова закінчилася і я передав трубку Соболеву. Цей спитав, яке остаточне рішення. Опісля щось слухав з 2 хв. й на закінчення сказав, що добре. Після цього сказав до мене, що приймає мене до роботи з місячним “воспітанієм в должності бригадира” й доручив сьогодні познакомитися з роботою, а завтра вже приступити до роботи. Я вийшов і пішов до Харламова.

В кабінеті Харламов спитав мене, що нового. Я сказав, що Петро вимагає, щоб подати список “дов. лиц” та справу якогось бодацького чоловіка. Він відповів, що зі справою нічого не буде, бо вона вже в суді, а з “дов. лицами” можна буде якось зробити. “Я тут вчити тебе не буду. Хлопців знакомих маєш, можеш дати випити й дістанеш. А, по-друге, ти мав своїх” – сказав Харламов. Я відповів, що боюсь, щоб так не сталося, як попередньо, краще хай судить відразу. Він відповів, що тут нема чого боятись, бо жодних паперів не треба брати й ніхто не помітить. Я погодився і сказав, що зараз мені треба йти ознакомлюватися з роботою. Він відповів, що можу відійти, але попередив, щоб жодних справ не затягувати, а зразу повідомляти. Від Харламова я знову пішов у стройконтору. Тут зав. сказав, що моя робота така: кожного дня рано на його розпорядження розставити робочих по роботах і, не відлучаючись, наглядати за їх роботою. Далше я повинен вести учот роботи та

запис роботи кожного робочого за день. Рано при роботі треба бути о 8 год. 30 хв.

В стройконторі я працював від 20.2. – 22.4.[19]48 р.

Денно працював по 10–11 годин. Зарплата на місяць – 600 карб. з відчисленням 60 карб. Роботи були різні й в залежності від цього я мав під своїм зарядженням різне число людей. Робітники не були сталі, а приходили з різних сіл: Кривчики, Котюжини, Снігурівка, Манево, Федьківці, Загороддя, Бутин, Мишківці, Кінахівці, Лози, Мухавець, Вишнівець Н. і Старий (з Бодак не було). Від 20.2. – 5.3.[19]48 р. заготовляли цеглу і частково камінь для випалювання вапна. Від 5.3. до 22.4. – покриття пошти, перебудова стін та поправа будинку для ошадкаси. Крім цього, заготовляли лісоматеріал.

25.2.[19]48 р. під час заготовлення каменя біля будинку РО МГБ надійшов Подмазов і спитав, що тут роблю. (Він знав усіх робітників РО МВД). Я відповів, що заготовляю камінь. Опісля він спитав, чи я вже встроївся на роботу. Я потвердив та сказав, що працюю бригадиром в стройконторі. Тоді він спитав, як робота та куди ходжу. Я відповів, що роботи багато і нема куди ходити. Тоді сказав, щоб зайти до нього в кабінет, бо на вулиці говорити не зручно. Я сказав, що буде сваритися зав. за те, що покину робочих, але він сказав, що довго не буду, й він за це нічого не скаже. Я погодився і разом з ним зайшов у його кабінет. В кабінеті Подмазов попросив мене сісти і спитав, як я полагодив справу з Харламовим. Я спитав, яку.

– Чому ви питаєте? – спитав у свою чергу Подмазов. Хіба думаєте, що я не знаю за що ви сиділи, чому Харламов зняв вас з роботи? Я все це прекрасно знаю, отже ви скажіть, як полагодили цю справу, бо він не допускав вас до роботи, а зараз, бачу, ви при роботі.

– Справу ми полагодили добре.

– А саме, як?

– Я погодився робити далі те, що він буде казати.

– І ви щось вже зробили?

– Деякі питання через своїх “дов. лиц” я вже вияснив йому.

– А скажіть мені таке: які були відносини Харламова з Зотовим, як ви дижурили, чи часто вони стрічалися?

– Зотов за мого дижурства заходив до кабінету Харламова тільки два рази.

– Що говорив вам Харламов перед тим, як давав роботу?

– Він давав роботу та говорив, що допоможе мені в її виконанні.

– Ну і була вам в цьому допомога?

– Була.

– Добре, а зараз як, ви думаєте працювати тільки, з Харламовим, чи і нам щось допоможе?

– Якщо ви будете давати мені завдання, а я буду могли їх виконати, то мені без різниці.

– Завдання по нашій роботі будуть такі самі, як і по роботі Харламова, з тією різницею, що нам треба подавати зведення частіше. Якщо ви погоджуєтесь робити для нас цю роботу, то можете жадати створення сприятливих обставин для успішного ведення цієї роботи. Ми вам допоможемо. Крім цього, забезпечимо вас матеріально трохи краще, як Харламов.

Я вас трохи задержав. Завтра чи післязавтра, як будете мати час, зайдіть до мене, то поговоримо трохи більше.

Я приобіцяв і вийшов.

До 29.2.[19]48 р. не було нічого замітного. Я весь час був зайнятий роботою в стройконторі.

29.2. була неділя і було вільне. Маючи трохи більше вільного часу, пішов у Бодаки. В першу чергу зайшов до Дячини Петра. Йому я сказав, що зі справою, про яку він говорив, трудніше, бо це судова справа, а зі суду не маю змоги дістати, а з “дов. лицами” повинно вдатися щось зробити. При цьому сказав йому, що думаю з цією справою зробити так: вигнати горілки, впоїти знайомих хлопців, які приходять до мене і часто питають за горілкою, і тоді переписати з їх записних блокнотів. Тоді Петро спитав, хто саме до мене приходять. Я відповів, що часто біля мене переходить з Лозів у Вишнівець Кашеєв з Кононенком, то заходить, приходять також Сабельніков. Їх можна впоїти й дістати “дов. лица”. Петро подумав щось і сказав, що це буде добре. Опісля спитав, чи я маю з чого зробити горілку. Я відповів, що маю ще з 5 кг. з того, що вони привезли мені. Тоді він сказав, що цю справу він поладить сам і сказав, щоб зайти до нього, коли буду вертатися. Я погодився і пішов.

Від Петра Дячини я пішов до Альошки. В с/раді було багато людей, отже мені не було як поговорити з ним насамоті. Тоді я підбра[в] момент, моргнув до нього й вийшов до стодоли. Він скоро прийшов до мене і я спитав його, що нового має. Він відповів, що цілий цей тиждень був зайнятий роботою на господарстві й тому не мав змоги нічого розвідати. Я трохи посварився з ним та дав завдання розвідати дещо за сьогоднішній день і прийти завтра на базар, де стрінемося о 12 год. біля будинку ошадкаси. Опісля я розпитував, що і де робить Самоїлович і довідався, що сьогодні він був у Альошки й пішов до Васьки Лаврука. Я пішов туди, але його не застав. Від Володі довідався, що він був і пішов додому. Васьки та-

кож не було, бо повів додому корову, яку купив тут і повіз туди продавати. Від Васьки я пішов до Самоїловича й застав його на старому місці. Стрінувшись, я розпитав його про новини й довідався, що Дячина П.[етро] вчора пішов о 6 год. в село й програв у карти цілу ніч. Так говорив його господар. Я занотував собі це і тоді дав завдання Самоїловичу слідити за Дячиною далше та обов'язково довідатися від свого господаря, де програв у карти ніч Дячина. Від Самоїловича я пішов до Дячини. Він приготував для мене 8 кг. муки, миску гороху, трохи пшона й [я] збирався йти додому, але перед відходом жартом ще спитав, де це він вчора так гульнув. Він сказав, щоб залишити, бо й так жінка не дає спокою. Після цього пішов додому.

Вдома доручив господареві вигнати самогонку.

На другий день я пішов до роботи, де при зустрічі Соболев сказав, щоб краще наглядати за робочими. При цьому спитав, де я був 25.2. Я відповів, що визивав мене Подмазов, який сказав його про це повідомити. На це він сказав, що його це нічого не обходить, а треба робити так, щоб була робота.

О 12 год. до 1-ої я стрінувся в означеному місці з Альошкою. Він сказав, що вчора увечері Чемерис ішов вулицею до церкви, але помітив, що хтось йде за ним (йшов Альоша) і пішов далше. Я пішов за ним. Чемерис звернув на городи й городами окружною дорогою зайшов до попа. В той час в попа світилося ясно світло та були позавішувані вікна. В хаті півголосом, що не можна було розібрати гомоніли якісь голоси. Чемерис побув трохи у попа, а тоді вийшов і подався на Залужжя. Тут Альошка його згубив і вернувся під його хату, куди він прийшов через годину часу приблизно. Це протягнулося до півночі. Опісля я спитав Альошки, чи Чемерис часто ходить до попа. Він відповів, що бачив його там вже три рази. Опісля я спитав, де ще він заходить. Альошка відповів, що часто ходить на вулицю Залужжя, але ще не знає до кого. Тоді я дав йому завдання прослідити до кого заходить Чемерис на вул. Залужжя і на цьому стріча закінчилася.

До 5.3.[19]48 р. не було нічого помітного.

5.3.[19]48 р. під час обіду викликав мене Харламов по телефону і спитав, чому не приходжу до нього, як робота. Я відповів, що робота йде, але заходити нема з чим. Тоді він сказав, щоб таки зайти до нього. Я сказав про це Соболеву, який відповів, що можна йти, але не надовго. Я пішов.

В кабінеті Харламов спитав, чому я мовчу. Я відповів це саме – що не мав з чим заходити, а зараз те, що маю, подам. Після цього почав розказувати йому донесення Альошки та Самоїловича з не-

ділі. Він спочатку слухав, а опісля дав мені картку паперу та попросив написати це все. Я сів і написав. Після прочитання він дав мені завдання:

а) довідатися, де пробув Петро Дячина вночі з 29.2 на 1.3.

б) до кого заходить Чемерис на вулиці Залужжя.

Я сказав йому, що ці саме завдання я вже дав “дов. лицам”. Він відповів, що добре, і після цього я почав жалуватися, що не можу як слід вести цієї роботи, бо маю дуже мало часу – тільки в неділю. Він сказав, що покищо поробити так, а опісля він постарається перекинути мене на іншу вигіднішу роботу, то тоді будуть кращі спроможності, бо робота буде більш самостійна. Тоді спитав, коли я подам матеріали слідуєчий раз. Я відповів, що не раніше як після неділі, бо до того часу не буду могли бути в Бодаках. Він погодився з цим і сказав, що можу відійти до своєї роботи.

Після обіду, будучи при роботі на вулиці, я стрінувся з Подмазовим, який спитав, чи маю час. Я відповів, що, крім обідової пори, в мене вільного часу нема, хіба що в неділю. Тоді він сказав, щоб зайти до нього в кабінет в неділю, або, як буду мати час, раніше. Я приобіцяв й далі взятися до своєї роботи, а він пішов.

На другий день під час обіду я рішив зайти до Подмазова. Повідомивши про це Павловського, я пішов. Однак з ним не стрінувся, бо секретарка сказала, що він пішов в райпартком на зібрання. Я вернувся назад до своєї роботи.

В неділю я з жінкою пішов на Бодаки. З жінкою тому, бо вона знала, що я кожної неділі ходжу в Бодаки, отже може я вже другу собі знайшов. Ми зайшли до Альошки. Жінка, як звичайно, розпочала досить завзяту розмову з жінкою Альошки, а я насамоті спитав останнього, що нового має. Альошка відповів, що Чемерис за цей час був раз у Макуїди Василя з годину часу, а другий раз ходив ще кудись на долішню вулицю. Я собі це занотував, що Чемерис у вівторок ходив до Макуїди Василя, а в п'ятницю на долину. Опісля дав завдання Альошці далі слідити за його рухами.

В Альошки ми пообідали й після цього пішли до Дячини Петра. На дорозі недалеко Дячини ми стрінули Самоїловича, від якого насамоті (жінка вже побачила Володю і пішла до нього) я довідався від нього, що Дячина програв ніч у карти у Івана (я догадувався що це у Шандрука (на долині)). Я скоро покинув Самоїловича, сказавши йому слідити далі й пішов до Дячини. Крім цього, здається, що я дав йому тоді завдання довідатися точно прізвище Івана.

У Дячини з ним розмов на тему роботи не було, лише я довідався від Володі, що Дячина програв в Шандрука в карти за цілу ніч 30 карб.

і за це дуже з ним сварилася жінка. Поговоривши трохи, ми пішли додому. В понеділок я пішов до роботи.

У час обіду я упорядкував собі на окремі картці донесення “дов. лиц” і хотів зайти до Харламова, але Соколов не дозволив, бо сказав, щоб видати під час обіду доски на рами до вікон для економії.

8.3. під час обіду я пішов до Харламова. Його я стрів у брамі РО МВД і подав донесення. Він, не читаючи, сказав, щоб продовжати роботу далі й відпустив мене.

9.3. я пішов ще раз в РО МГБ. Подмазов застав у кабінеті. Щось писав. Після привітання він попросив мене сісти та почав розпитувати, як робота. Я відповів, що робота в мене така, що не маю ні хвилини вільного часу. Він попросив розказати йому детальніше і тоді я пояснив йому, що робітники поденні, тому за ними треба весь час наглядати, бо інакше не піде робота. Він вислухав мене і сказав, що це трохи погано, а опісля приобіцяв перевести мене на таку роботу, при якій я буду мати більше часу та буде кращий прибуток. Я спитав, що це саме за робота. Він відповів, що в раймінзагу чи райфінвідділі. В одному мається до діла з продуктами, а в другому з грішми. Тут на основі закону можна зробити все – мати досить для себе, ще й населення за це буде дякувати. Напр., ви звільняєте дядька від податку чи ставки на підставі закону, але дядько з вдячності ніколи не відмовить щось дати вам за “вашу поміч”. В такий спосіб можна з людьми жити. При такій роботі буде більше вільного часу, отже можна буде тоді краще взятися до роботи в Бодаках. Я висловив думку, чому-то відразу не дали мене на цю роботу, але він сказав, щоб не спішити. “Все зробиться, щоб тільки була охота робити” – закінчив Подмазов говорення на цю тему. Опісля спитав, що нового в Бодаках. Я відповів, що там все постарому. Він не вдоволився цією відповіддю й спитав, чи я подавав інформації Харламову. Я відповів, що подавав. Тоді він спитав, чому не хочу подати йому. Я сказав, що навіть такої думки не мав, але не знав, що треба йому подавати це, що Харламову, бо він нічого про це не казав. Він сказав на закінчення, що я повинен подавати йому інформації так само, як Харламову, та попросив розказати йому те, що подав сьогодні Харламов. Я переповів йому останні донесення “дов. лиц”. Коли я скінчив, він сказав, що це ніщо. Інформації треба подавати частіше. Це, що для Харламова, то для Харламова, а що для нього, то це окрема справа. Говорив ще, що створить мені кращі умовини для ведення цієї роботи, але я вже й не багато вірив, бо вони всі багато обіцяли, коли треба їм було матеріалів, а мало давали, коли щось треба було. При відході Подмазов сказав, що зараз

завдань не дає мені жодних, а подавати йому ті матеріали, які подаю для Харламова. Я погодився, попрощався і пішов.

Після полудня цього дня я при роботі почав розмову з одним робітником зі с. Котюжин на прізвище Невідомський. Я розпитував його, як живуть зараз люди на селі, чи бувають воєнні, що роблять, які податки, контингенти і так далі. Опісля зайшла мова про життя в [19]44–45 рр., про яке Невідомський висловився, що тоді було краже жити, бо тоді були кращі хлопці, було з ким що робити. Я почав розпитувати, які саме ці хлопці, чи є вони ще зараз, де, що роблять і т. п. Він вказав мені на Андрія з хут. Лісовиків. Його брат зараз в ЧА, до [19]46 р. не було про нього жодної чутки, в [19]46 р. прийшов і пішов у армію. Розказав також, що в нього є ще один брат, який живе під лісом в с. Кривчиках, також гарний хлопець, з яким можна було щось робити. Їх прізвище Вітюки. Починаючи розмову, я прямо хотів довідатись про новини в селі, однак з часом зорієнтувався, що натрапив на людину неконспіративну або прихильну (про це я більше сумнівався) й в мене зродилася думка – підготовляти собі ґрунт для роботи з Подмазовим, хоч він мені ще нічого про конкретну роботу з ним не говорив. Я навіть думав заангажувати Невідомського до агент.[урної] роботи, але більше його вже не бачив і тому ця справа стала неактуальною.

На другий день я знову був при роботі.

Керуючись тією самою ціллю, я на другий день знову почав розмову з Панчуком (Котюжини, добрий “плотнік”). Говорив з ним про село, про теперішнє життя, про життя колись і т. п. У висліді я поставив йому питання, що являє собою Вітюк Андрій. Він відповів, що таких, як Вітюк Андрій і його брати, нема багато. Тоді я, щоб продовжити розмову, спитав, чим вони такі особливі, чи такі добрі, чи такі дуже погані. Він відповів, що це хлопці, яких поважають всі Лісовики і Кривчики. Вони не люблять неправди й за правду постоять. В біді вони порятують кожного, поділяться останньою кришкою хліба. На цьому я закінчив з ним розмову, щоб не кинути підозріння, що я спеціально розпитую його про такі справи.

Взагалі – ця робота, це не було ведення агентурної роботи чи ангажування агентури серед робітників, бо таких завдань я не мав. Це була самоініціатива, якийсь невідомий потяг до такої роботи. Хоч я й перестав працювати в РО МВД, хоч мені тих “дов. лиц” вже й не треба було, проте мене щось штовхало весь час після цього приглядатися до всього з точки зору енкаведівського. Крім цього, я хотів чимсь похвалитися перед Подмазовим. По-перше, це був тільки потяг амбіції, а, по-друге, я думав, що коли я проявлю

самоініціативу в роботі для Подмазова, він стане для мене уважніший та може дасть яку нагороду або так допоможе матеріально.

В неділю (14.3.) я почав збиратися в Бодаки, але жінка почала дорікати мені й сказала, що не піду. Людські жінки ходять з чоловіками, а я весь час, тільки яка вільна хвилинка знайдеться, зараз лечу в Бодаки. Вона про мою агентурну роботу взагалі нічого не орієнтувалася, отже для неї було дивним, чого я так часто ходжу у Бодаки. У висліді невеличкої суперечки я в Бодаки не пішов, а пішов з жінкою до її сестри, яка живе на Мухавці. Цікавого не було нічого.

В середу Харламов подзвонив в стройконттору, щоб я прийшов до нього. Я пішов у його кабінет. Він попросив мене сісти, дав закурити й спитав, які матеріали поступають. Я відповів, що не знаю, бо не маю можливості піти в Бодаки. Він вказав мені на вільний день – неділю, і спитав, чому я не використав його для цієї роботи. Я відповів, що жінка свариться, що жодної вільної хвилини не побуду з нею, причому розповів йому про подію в неділю. Він слухав, слухав, а коли я скінчив, як вдарить кулаком об стіл, аж папірос вилетів з руки, як закричить, чому я підриваю роботу, аж в ухах залящало. Я мовчав. Коли він трохи перекричав, я тоді спокійно пригадав йому про його обіцянку – що не буде вже сваритися, та допоможе мені в роботі. Після цього він став говорити вже легше, що треба робити, а він скоро повинен приготувати для мене якусь кращу роботу. При цьому зазначив, що до неділі я повинен подати йому інформативні матеріали з минулого тижня до неділі. Я відповів, що це зробити мені не важко, щоб тільки мати свобідний час. Він відповів, щоб закінчити роботу сьогодні о 6 год. і після цього ще піти в Бодаки, щоб на завтра були матеріали. При цьому він сказав: “Якщо зробиш ти, то зроблю і я”. Я відповів, що як тільки буде можливо, то зроблю. Наприкінці Харламов просив пробачення за свою поведінку, виправдуючись, що він взагалі такий гарячий. На цьому наша розмова закінчилася і я пішов у стройконттору до роботи.

20.3.[19]48 р. я стрінув у місті Альошку, який ніс посылку на пошту, яку вислав додому. Я скористав з того і розпитав його про події. Він сказав, що про Чемериса Івана треба розпитати краще Шимуду Василя, бо він завжди до нього заходить. При цьому сказав, що сліддив за Чемерисом два рази і завжди дослідив аж до Шимуди. Я тоді доручив Альошці розпитати Василя самому, а коли він не погодився (бо замало його знає), то тоді сказав, щоб мимо всього (поганий терен для слідження) прослідити, куди іде Іван від Шимуди, хто ще приходиться до Шимуди, коли Чемерис вертається від Шимуди додому. Цей погодився і на цьому наша розмова закінчилася.

На другий день, це була неділя, я пішов у Бодаки. В першу чергу зайшов до Васьки Лаврука, щоб розпитати, що нового вдома (про те, що він вернувся, я довідався від Альошки попереднього дня) та спитати де Самоїлович. Васьки я не застав, але від Володі довідався, що він в Готки і що з Гальжбіївки приїхали сюди за хлібом ще: Натуринський Ол. (брат Дем'яна, який живе у приймах на хуторі Чернявських і працює при видобутку каменя), Натуринський Артем (приїхав до Готки), Блява Фросина (тут вона шила по людях на машинці). Я пішов до Альошки, але його не застав. Жінка сказала, що приїхали люди з його села і він пішов розпитати про батьків. [К]рім цього, сказала, що він повинен скоро вже вернутися, бо вже з півтори години як пішов. Я рішив почекати на нього тут. Через 30–40 хв. прийшов Альоша й розказав, що життя в Гальжбіївці таке саме, як було, біда та й годі. Вони всі були вже у дяка. Я посидів з Альошкою з 20 хв. і пішов до них, щоб розпитати, що нового в селі. Альошка не мав нічого нового, бо щойно попереднього дня була стріча й усе він розказав мені на стрічі. Я лише розпитав його точніше про попереднє.

Прийшовши до дяка, я застав усіх згаданих односельчан, а між ними і Самоїловича. Я розпитав про новини в селі, а опісля подивився на Самоїловича, він зрозумів мене і ми обидва пішли вулицею в напрямі Дячини. Насамоті Самоїлович сказав мені, що тепер йому важко провадити розвідку, бо вже на другій квартирі. Довідався лише, що Дячина пив цілу ніч і грав у карти згаданого разу у Шандрука Ів[ана.] Учетвер був у його господаря увечері, щось говорили пошепки і пішов о 10 год. Я дав йому завдання дальше слідити та довідуватися про розмови. На цьому стріча закінчилася і я пішов додому.

В понеділок я пішов до роботи. Провіряючи робочих біля ощадкаси, я стрінувся з Подмазовим, який надійшов з вулиці від Сторожа в напрямі РО МГБ. Я привітався й він спитав, чи маю щось нового для нього. Я відповів, що маю. Тоді він попросив мене до кабінету. При повороті у браму я побачив, що ззаду йшов Харламов. В кабінеті спитав, які новості. Я сказав, що можу розказати, але він дав мені картку паперу з блокнота, який лежав на столі й попросив мене написати все на картці та залишити йому. Я сів і написав:

“Інформ. “дов. лиц” по селі Бодаки.

Чемерис Іван у вівторок вийшов з дому о 8 год. вечора і пробув у громадянина Шимуди Василя до 11–12. Учетвер вийшов з дому о 9 год. в напрямі Макуїди Василя, де пробув також до год. 12. В суботу вийшов увечері в напрямі церкви, пішов трохи далі, опісля вернувся

і зайшов до попа. Зараз світло засвітилося ясно, але вікна зараз закрили. Вийшов через годину і пішов у напрямі Макуїди Василя.

Дячина Петр[о] увечері від 8 до 10 год. мав тиху розмову зі сусідом.

Литвиненко.”

Він прочитав це і сказав, що добре. Опісля питав:

– Скільки разів ви стрічалися з “дов. лицами”

– В суботу і неділю.

– Мало. Треба більше стрічатися.

– Товариш капітан, як я можу більше стрічатися, як я працюю від 8 год. до 8?

– Покищо поробіть так, а опісля перекинемо на другу роботу.

– Але ж це трудно.

– Я вірю, але теба поробити хоч цей місяць. Потім вам буде легше і легше, і для вас і для сім’ї буде легше, але треба поробити.

Я спитав, чи це все. Він відповів, що так як усе, але хотів би мене попередити, що коли я думаю зараз робити, а потім кинути, то краще не починати. “Я те, що пообіцяв, зроблю, але й ви повинні попрацювати. Коло першого я щось подумаю про ваше сімейне положення. Будуть гроші, то я вас піддержу” – говорив Подмазов на закінчення. На цьому наша розмова закінчилася і я, хоч не мав думки заходити до Харламова, пішов, бо він бачив, як я заходив до Подмазова, отже не хотів, щоб він дальше копав на мене. Заходити не хотів до нього тому, бо він зі мною сварився, кричав, а я вже мав іншу роботу, отже хотів з ним зірвати.

Харламова я застав в кабінеті. Він розпитав, що нового, коли ходив у Бодаки і т.п., а опісля дав мені листок паперу і сказав мені списати інформацію “дов. лиц”. Я написав так само як Подмазову. Він прочитав і спитав, чому так мало про Дячину. Я відповів, що “дов. лице” зараз не може слідити за ним і пояснив йому обстановку з Петром Самоїловичем. Опісля спитав, чому я так довго не подавав інформації. Я відповів, що[ ] працюю від 8 до 8 години, отже не мав змоги піти до “дов. лиц”. Він вислухав і сказав, що трохи погано, що аж 12 год. роботи, але треба попрацювати так, а опісля побач[и]мо. Опісля він радив мені викликати “дов. лиц” до себе, але я висловив сумнів в тому, чи вони схочуть до мене приходити. Будуть боятися. Опісля він ще говорив, щоб підшукувати “дов. лиц” з-поміж робочих, але я сказав, що ця справа також не вдасться, бо робочі поденні, отже не завжди будуть, а крім цього з Бодак ніхто по ходить на роботу. На цьому стріча закінчилася і я пішов до роботи. Говорили ми з 15 хв.

До неділі я вже не ходив нікуди.

В середу, під час роботи, я знову говорив з Панчуком з Котюжин (цей добрий “плотнік”). Я питав його, кого він знає з Бодак. Він відповів, що знав хлопців з того самого року, але багато з них вже нема. Я спитав тоді, чи знає Макуїду Василя. Він відповів, що знає і сказав, що це добрий хлопець. Опісля я питав за Чемериса Івана. Про нього він сказав, що любить з кожного посміятися, дуже хитрий, розуміється на мед[и]цині, бо був санітаром в ЧА, неда[в]но він вернувся навіть з Сибіру. Тоді я спитав, за що і коли його вивезли. Він відповів, що виїхав ще у [19]44 р. Приїхав вкінці [19]45 р. зі сімєю і зараз живе вдома. За що вивезений, не сказав.

Опісля я спитав, чи він знає Дячину Семена і Петра. Він відповів, що цих знає добре. Петро за Польщі був в кооперативі, а Семен був бухгалтером у місті. Вони дуже здібні хлопці і вміють жити. Мали тільки по 2 га землі, але жили добре за Польщі. На цьому я закінчив розмову, бо не хотів настирливо дальше розпитувати його, щоб не зорієнтувався, що я маю в цьому якусь ціль. Ціль у мене була – перевірити правдомовність “дов. лиц”.

В неділю я сказав жінці, що йду у Вишнівець, щоб скласти баланс, а сам пішов у Бодаки. Йшов через луг, де стрінув Володю, який пас худобу. Я розпитав його про життя, чи не бив його Петро, чи не сварився з ним, чи є лист з дому і т.п. Він розповів, що все впорядку. Лише один раз Петро покрутив його за ухо, бо заснув біля товару і товар наробив шкоди. Опісля я спитав його дальше:

- Ну, а як взагалі тобі живеться?
- Добре, тільки роботи багато.
- А він, що не помагає тобі?
- Він має свою.
- Важко тобі?
- Трохи, але яюсь добуду.
- А говорив Петро коли за мене?
- Ні, не чув.
- Слухай, Володя, ти не говори йому, якби питав, чи ти бачив мене. Кажі, що не стрічався. Добре?
- Добре.
- А як ти лягаєш спати, вдома Петро?
- Як коли. Часом ходить до Семена, або до сусідів.
- Придивися краще, куди він ходить і коли приходить.
- Добре.
- А хто до нього приходив увечері коли?
- Я за[в]жди засну, то не чую.

- То не спи.
- Але спати хочеться. Цілий день наганяюся за худобою і скоро засну.
- Один веч[і]р не поспи, на другу ніч виспишся.
- Добре. А нащо це вам, дядю?
- Тобі цього не треба. Як виростеш, то скажу тобі. Добре?
- Добре.
- Ну, гляди, нічого не говори Петрові.
- Ні, ні.

Так поговорив я з Володею і пішов до Альошки. Його не було. Я трохи пождав, поговорив з його жінкою, від якої, між іншим, довідався, що Самоїлович буде молотити з неділі в Семена Дячини, а опісля сказав жінці, щоб переказала Альошці, хай жде на мене. Сам я пішов до Макуїди Василя. Я хотів з ним краще познакомитися, може щось довідаюся в розмові, а крім цього думав стріннути котрогось з “дов. лиц” на вулиці. Василя я застав в хаті. Поговорив з ним на різні буденні теми і пішов назад. Не довідався від нього нічого.

На дорозі стрінув бабу Готку. Її я спитав, що чути, але вона відповіла, що в селі як в селі. Сусідка Василя Макуїди казала, що в четвер в Макуїди були на подвір[']ю якісь люди вночі, певно бандерівці. Я ще з нею поговорив про деякі дрібниці і пішов до Альошки.

Альшку я застав при обіді. Він попросив мене до столу, ми пообідали і після обіду вийшли надвір, щоб “подивитися на малі цуценята”, як казав Альошка. Надворі я спитав його, що нового. Він відповів, що Чемерис у понеділок був у Макуїди, опісля пішов на низ. В Макуїди був з 15 хв. У вівторок тільки перейшовся до церкви і назад вернувся додому. Не знаю чого. Йшов за ним і розминувся. В середу не йшов нікуди. У четвер був у попа. Крім цього у четвер увечері в с/раді було трьох воєнних, але хто, не знаю. Говорили по-ураїнськи. Один був з автоматом, інші не знаю з чим. Жінки питали, де голова, хто був вдень, чи зараз хтось ночує в селі з району. В суботу Чемерис пішов вулицею вниз, але я не йшов за ним. На цьому стріча з Альошкою закінчилася. Я пішов до Самоїловича, не давши йому жодних завдань.

Самоїлович не чув нічого. Він сказав, що на другий день піде молотити до Семена, то тоді будуть відомості. Від Самоїловича я пішов додому.

29.3. я пішов до роботи. Під час обіду зайшов до Подмазова, який попросив мене списати інформації “дов. лиц”. Я списав на картці паперу те, що довідався пореднього дня в Бодаках і подав йому.

Коли Подмазов прочитав, сказав, що добре. Опісля спитав:

- Про Дячину що скажете?

- “Дов. лице” не змогло прослідити і дати даних.
- Ну, бачу тепер вашу роботу. Треба ще краще поробити. Є над чим. Постараємося і для вас.
- Коли ж ви постараетеся?
- А от якщо вспієте, то зайдіть вечером до мене. А ні, то завтра в обід.
- А як з роботою? Ця робота не дає мені як слід виконувати завдань.
- Ще трохи поробіть. Скоро постараємося вас перекинути на іншу роботу.
- Вже мені можна йти?
- Якщо нічого не маєте, можна йти. А прихо[д]ьте увечері, або завтра.

Я пішов до Харламова, але його не за[с]тав. З РО МВД пішов у стройконтору.

Після обіду я перевіряв робочих і на вулиці стрінувся з Харламовим. Він спитав, що є нового та чому я не заходив до нього. Я відповів, що заходив, але не застав його. Тоді він сказав, щоб зайти до нього завтра.

На другий день підчас обіду я зайшов до кабінету Подмазова. Він спочатку розпитував про різні дрібнички, а опісля вийняв з шухляди запечатаний конверт і дав мені, сказавши, що це його обіцянка. Я подякував і хотів зараз розпечатувати, але він сказав, щоб сховати і опісля подивитися. Це тільки початок. В дальшому, як буду робити, так буду мати. Чим краще робота, тим більше буду мати. Опісля говорив, щоб частіше довідуватись в Бодаки, але я говорив, що не могу, бо довго мушу бути при праці. Він приобіцяв, що скоро перекинуть мене на іншу роботу і після цього я вийшов.

Від Подмазова я пішов до Харламова, якого застав в кабінеті. Тут спочатку розказав, а опісля написав йому інформації “дов. лиц” і подав йому. Він прочитав і сказав, що треба краще працювати, бо коли жінки підказують, то значить є халатне ставлення до роботи. (Я написав в донесенні, що в Макуїди були бандерівці і це передано жінкою). Я відповів, що коли б у мене не було заінтересування роботою, то цього не було б. Він на це не сказав нічого, а по хвилі сказав, що не треба завжди людей судити. Часом вони можуть ще дещо зробити. Це відносилось до мене. Опісля ми говорили на тему перекинення мене на другу роботу. Він дальше тільки обіцяв, але конкретного не сказав нічого. Наприкінці дав мені 50 карб. на пиво, на що я сказав, що треба наперед купити для дітей хліба. Він ще раз повторив, що не на хліб, а на пиво дає мені, і сказав, щоб дальше

натискати на роботу, то більше буду мати. На цьому стріча закінчилася і я пішов назад у стройконтору.

До 4.4., тобто до неділі, я вже не робив нічого по агентурній роботі.

В неділю я пішов у Бодаки і обов'язково постановив стрінутися з Володею. В тій цілі пішов через луг і там його стрінув. Він розказав, що Петро як пішов у середу увечері, то прийшов аж рано. Прийшов, тихенько роздягнувся і спав. Досвіта бачив чоботи, які були оброшені і з болотом. Цього вечора він говорив з кимсь надворі. Я це занотував собі, наказав йому, щоб нікому нічого не говорив і пішов далі. В Бодаках зайшов до Васьки, від якого довідався, що попереднього тижня в селі були партизани, але я не розпитував його точніше, щоб він мене не підозрів у співпраці з органами МВД – МГБ. З Ваською я поговорив ще на різні дрібні теми і пішов до Альошки. Альошку я застав сплячого. Він при жінці розповів, що ходив вчора грати в карти і тому не виспався. Я догадався, що він в карти не грав, а ходив у розвідку. Так ми поговорили якийсь час, а опісля Альошка післав жінку по воду, а мені розповів, що в суботу Чемерис його наводився. Зразу пішов до попа. В нього був з півтори години часу і опісля пішов до Макуїди. В Макуїди також побув з годину часу і тоді пішов вулицею вниз, де зайшов до хати одного дядька, де Альошка ждав на нього аж до третіх півнів, але не діждався. Я спитав, чи він знає цю хату. Він відповів, що знає, і ми домовилися, що він мені її покаже. Після цього він зібрався і ми пішли. Це була хата Шандрука Івана.

Після цього я пішов до Самоїловича. Однак його не застав вдома, але довідався, що він пішов до Васьки. Я хотів поговорити з Дячинами (Самоїлович молотив у Семена), але їх також не було вдома, десь пішли в село. Тоді я пішов в напрямі містка, щоб зайти до Васьки та поговорити зі Самоїловичем, однак стрінув його на дорозі. Він розказав, що Петро тільки в суботу кудись ходив і не було його цілу ніч. Протягом тижня ходив тільки до сусідів, в яких був не довше як до 10 год. Я записав це, сказав, щоб він слідив його далі і на цьому стріча закінчилася. Я пішов прямо додому.

В понеділок пішов до роботи. Під час обіду в першу чергу зайшов до Подмазова. Його не застав, а Олійник сказав, що пішов на базар. Я тоді пішов до Харламова, але від дижурного (Кондратенко) довідався, що цього також нема в кабінеті. Тоді я пішов на базар, щоб купити щось з'їсти (стрічатись з котрим-небудь мені не було сенсу, бо я мусів писати). Тут купив дві булки по 5 карб., 100 гр. ковбаси (10 карб.) і це було для мене на обід.

Опісля я пішов до будинку ошадкаси, звідки побачив Подмазова і пішов за ним. Проте не стрінувся, бо він пішов до себе на

квартиру і я не міг його догнати. Після цього пішов до своєї роботи і вже цього дня не ходив нікуди.

У вівторок я зайшов до Подмазова знову під час обіду. Після привітання він спитав, що нового. Я розказав йому, а опісля списав на картці паперу донесення “дов. лиц”. Він поглянув і сказав, що треба більше робити. Я сказав, що роблю добре і те, що подають “дов. лица” подаю сюди. Він сказав, що треба перевірити їх самому. Піти увечері і перевірити їх роботу. Я на це не погодився і говорив, що боюся. Він умовляв мене, доказував, що на мене ніхто не зверне уваги бо я в цивільному вбранні і т. д., але я не погодився і сказав, що жалко лишати дітей з жінкою. На цьому він скінчив про це говорити, а почав інше. Він говорив, що коли є в селі Паращук, (оперуповноважений РО МГБ), то нема матеріалів, а коли його нема в селі, то тоді обов’язково є якісь матеріали. Я сказав, що не знаю, як це робиться. Він погодився з моєю думкою й додав, що також не знає, але треба вчитися. Він говорив:

– Бачите, коли наші солдати бувають у селі, то там нема жодного руху, ніхто нікуди не йде, як ворожбити знають про це, а коли нема, то в селі є рух. Ти подаєш (він взяв у руки те, що я написав), що у вівторок Чемерис ходив, у четвер ходив, тоді наших не було там. В середу наші там були, Чемерис вдома. Як вони можуть про це знати, що наші солдати є в селі?

– А зві[д]ки я знаю? Зрештою, солдатів видно ж, вони йдуть вдень.

– Та ні. Буває, що йдуть вдень, а буває, що і вночі, і ніхто цього не бачить.

– Я про це вже нічого не знаю.

– Ну, але тут треба подумати, треба повчитися, щоб цю загадку розгадати. Я тобі скажу. Щоб бути певним, треба в першу чергу перевірити “дов. лица”.

– Вночі я, товариш капітан, не піду.

– Чому? Та ж тут нема нічого страшного. Ви ж цивільний громадянин і вас ніхто не зачепить.

– Я на це не рішуся і не піду. Краще, як я буду мати іншу роботу, тоді буду мати змогу частіше туди ходити і тоді буде робота поставлена краще. Вночі я боюся йти.

– Ну, добре. В цьому місяці я щось зроблю. Я вже говорив в цій справі. Так бути не може. Треба робити і найголовніше – це перевіряти “дов. лица”.

На цьому розмова з Подмазовим закінчилась і я пішов до Харламова.

Застав його в кабінеті. Щось писав. Коли я прийшов, він спрятав усе у шухляду, а до мене сказав сісти. Я сів, опісля він спитав, що

нового. Я відповів, що “дов. “лица” не подали нічого. Він сказав, що погано поставлена робота. Я відповів, що не знаю, але хлопці добрі і не повинні нічого пропустити. Тоді Харламов вже остріше сказав, що не роблю роботи я, або не роблять мої “дов. лица”. Тоді я сказав, щоб він пояснив мені, що саме і як я маю робити. Він відповів, що завдання дав, а як його виконати то треба подумати. Опісля сказав, що треба якось примусити до роботи “дов. лица”. Треба їм щось приобіцяти, настрашити і т.п., щоб вони робили. Я відповів, що на те треба мати час, а я при такій роботі, що цього часу не маю. Він приобіцяв знову, що якось полагодиць цю справу і на цьому стріча закінчилася.

До кінця тижня не було нічого цікавого.

В неділю було вільне і я пішов у Бодаки. Тут зайшов до Альошки, якого застав у хаті самого. Він розповів, що за цілий тиждень нема нічого цікавого. В суботу ходив за Чемерисом майже цілу ніч. Він вийшов увечері з дому, і пішов до попа. В попа побув з півгодини, і пішов на Залужжя до Макуїди Василя. В Макуїди пробув з півтори години, після чого пішов через городи до Шандрука Івана. Там пробув майже до ранку і вернуся додому. Я занотував собі це, сказав йому, щоб краще взявся до роботи, бо буде погано і пішов до Сам[о]їловича, який був у Семена.

Самоїлович розказав, що увечері чув, як Петро Дячина кудись ходив і прийшов пізно додому. Це було в суботу. Попередніх днів не ходив нікуди, за винятком сусідів. Тоді я сказав, що він погано слідить. Він відмагався тим, що зайнятий роботою і не може про все довідуватися, бо не всюди має вступ. При цьому й на себе мусить уважати. Тоді я сказав, що уважати треба, але треба і робити. Треба прислухуватися, що говорить, з ким стрічається, як часто стрічається, та куди заходить. Він сказав, що слухати, то він може, але кудись піти, то й[о]му важко. Буде зараз підозріння.

Я пішов від Самоїловича додому. Тут жінка почала зі мною сваритися та дорікати, що я весь час ходжу кудись і дому не тримаюся у вільні дні. Я трохи поденервований сказав їй остро, що це не її діло, а я ходжу по роботі.

В понеділок я пішов до роботи. Під час обіду зайшов до Подмазова, якого застав в кабінеті і передав йому донесення “дов. лиц”. Він поглянув і сказав, що мало роблять мої “дов. лица”. Треба від них вимагати більше. Я сказав, що не маю можності частіше до них довідуватися. Тоді він сказав, що скоро переведуть мене на іншу роботу і на цьому стріча закінчилася. Я вийшов з кабінету Подмазова і пішов до Харламова. В джурці джурний Кондратенко питає, чого я так часто ходжу до Харламова, але я відповів йому,

що чогось визиває і весь час чіпляється. Опісля пішов в кабінет Харламова.

Харламов щось писав за столом. Коли я прийшов, він попросив мене сісти і спитав, що нового. Я розказав йому донесення "дов. лиц", опісля переписав на картці паперу і подав йому. Харламов подивився і сказав, що цілком мало робиться. Треба взятися за роботу краще, якщо думаю жити з ним у згоді. Грозив, що звільнять мене з роботи, видадуть "вовчий білет" і т. п. Тоді я сказав, що які будуть умовини для роботи, така буде і робота. Того, що не можу зробити, не зроблю. На цьому стріча з Харламовим закінчилася і я пішов в стройконтору.

До 22.4. не було нічого замітного. Коли я прийшов до роботи 22.4. Собол[є]в повідомив мене, що по розпорядженю Харламова я знятий з роботи. Причин мені не сказав. Тоді я пішов до Харламова.

Харламова я застав в кабінеті. Прийшовши, я спитав, чому мене зняли з роботи. Він почав кричати, сваритися, називати мене ледарем, що не хочу робити і за це будуть мене судити. При цьому нагадував мені про справу з документами і зазначив, що коли я не візьмусь як слід до роботи, то не тільки, що роботи ніде не дістану, але мене засадять на кільканадцять років тюрми. По якомусь часі уже легше сказав, що мене зняли з роботи й тепер маю можливості взятися до роботи в Бодаках. Якщо я покажу свою роботу, тоді мене приймуть на кращу роботу і я дальше буду робити, а як не буде роботи, тоді піду під суд. Я подумав і сказав, щоб дав роботу, я буду робити. Він відповів, що завдання я одержав і треба тільки робити. На цьому закінчив говорити і я вийшов з його кабінету.

Прийшовши додому, сказав жінці, що скоро одержу кращу роботу, то тоді може якось налагодиться краще життя. Правди всієї їй не кавав, щоб не гризлася.

Маючи вільний час, я цього тижня у середу пішов в Бодаки. Зайшов найперш до Альошки, який сказав, що попереднього дня Чемерис ходив увечері на Залужжя, звідки вернувся аж досві[т]ком. Я занотував собі це. Більше він не мав нічого нового. Опісля я сказав йому, щоб він дальше слідив за Чемерисом і на цьому стріча закінчилася. Від Альошки я пішов до Дячини.

Дячини вдома цього дня не було. Я стрінувся з Володею, який сказав, що Дячина ходив кудись з якимсь дядьком і вернувся уночі. Після розмови з Володею я пішов додому.

Вдома не робив нічого. Крутився і кавав жінці, що ожидаю нової роботи.

В п'ятницю я сказав жінці, що йду у Вишнівець, а сам пішов знову у Бодаки. На стрічі Альошка сказав мені, що в селі попереднього

дня вночі були якісь воєнні. Чемерис за ці дні не ходив нікуди. До Дячини я не заходив. Був у Васьки, але цей не сказав мені нічого. Говорив тільки, що цього тижня в селі були більшовики вночі. Від Васьки пішов додому.

В неділю знову пішов у Бодаки. В першу чергу зайшов до Альошки, від якого довідався, що Чемерис в су[б]оту передвечором пішов до школи. Побув там з годину часу і знову вернувся аж близько дому, але тут повернув і пішов на вулицю Залужжя, якою перейшов і вернувся додому, не заходячи до нікого. Від Альошки я пішов до Самоїловича. Самоїлович сказав, що Дячина у вівторок пішов кудись з дому і вернувся пізно вночі. Я записав собі ці інформації, сказав Самоїловичу щоб дальше слідив і пішов додому.

В понеділок я зайшов до Подмазова. Після привітання я усно розказав йому донесення “дов. лиц” за тиждень, після чого він дав мені картку паперу і сказав списати. Я сів при столі і списав все те, що довідався протягом тижня, та подав йому. Він подивився і не сказав нічого. По якомусь часі сказав, що поговорить сьогодні з Дехнічом, то може за пару днів стану до нової роботи. На цьому стріча була закінчена і я вийшов з кабінету. З РО МГБ я пішов до Харламова. Його застав у кабінеті. Він після привітання ститав, що нового маю. Я розповів йому донесення “дов. лиц”. Він вислухав, а опісля сказав списати. Я сів при столі і списав та подав йому. Він прочитав і сказав, що мене як не натиснути, то й роботи нема. Я відповів, що маю можливості тепер більше стрічатися з “дов. лицами” і тому більше є матеріалів. Після цього він сказав, що за пару днів мене попросять до другої, багато кращої роботи, і на цьому стріча закінчилася. Я вийшов з кабінету Харламова і пішов додому.

Вдома жінка почала дорікати мені, що діти немаєють, що їсти, а я весь час ходжу собі як парубок та про ніщо не дбаю. Я приобіцяв їй, що за пару днів стану до доброї роботи і тоді все поправиться.

У че[т]вер я пішов у Бодаки. Найперш, стрінувся з Альошкою, від якого довідався, що Чемерис у вівторок ходив до Макуїди Василя, від якого вернувся пізно вночі, більше не було нічого цікавого. Я дав йому завдання дальше слідити за Чемерисом, поговорив ще про різні дрібниці і пішов до Самоїловича.

Цей сказав, що Петро Дячина ходив у вівторок кудись і вернувся пізно вночі. На другий день рано жінка сварилася з ним за те, що він ходить по ночах. Сказавши Самоїловичу, щоб слідив дальше за Дячиною, я пішов додому.

ПРАЦЯ В РАЙФІНВІДДІЛІ І АГЕНТУРНА РОБОТА.

У п'ятницю (7.5.[19]48 р.) я пішов у Вишнівець, щоб купити щось на базарі з харч[о]продуктів. Переходячи біля фінвідділу, стрінув Герасімова (зав. райфінвідділу), який сказав, щоб зайти до нього в кабінет. Я зайшов разом з ним і тут він спитав мене, де я працюю. Я відповів, що наразі не працюю ніде. Тоді він запропонував мені працювати участкового інспектора у райфінвідділі. Я відповів, що цієї роботи не знаю, отже сумніваюся, чи зможу її виконувати як слід. Він сказав, що покаже мені [і] буду робити, бо там нема нічого складного, щоб тільки була охота робити. Після цього говорив, що це робота до[б]ра, буду багато часу проводити на селах, а тому і піддержка буде від людей. Я погодився працювати у райфінвідділі. Тоді Герасімов сказав, щоб написати заяву про прийняття до праці. (Заява на те, щоб перевести прийняття формально). Я написав заяву і підписав числом 10, що[б] з десятого одержувати зарплату. Коли я подав заяву, Герасімов сказав, що в суботу і неділю ще до роботи не піду, а в понеділок буде зібрання участкових інспекторів, отже треба прийти, тут мене проінструктують в роботі і після цього я приступлю до роботи. На цьому наша розмова закінчилася і я, вже веселіший, пішов додому, де про все розказав жінці.

Перекинення мене на роботу – це робота виключно Подмазова і Харламова, які в цій справі мені говорили про те, перед тим. Як видно, то вони самі сказали Герасімову, щоб взяв мене до роботи, бо звідки ж він міг знати, що я вже не при роботі.

В суботу я не ходив нікуди. Полагоджував домашні справи господарського характеру.

В неділю я пішов до сестри жінки разом з жінкою. У Бодаки не ходив тому, бо хотів віддихнути перед роботою одиий день, а, по-друге, мене вже й так питали в Бодаках, чого так часто кручуся. Причиною було також ще й те, що мені вже дали роботу, отже мені не було потреби спеціально старатися про роботу.

В понеділок о 9 год. я пішов у райфінвідділ, де застав Жилу (страх інспектор), Пеньоньчка Костя (інспек. держприбутків), а опісля прийшли: Левинець (інспек. держстраху), Любянецька Оля (касієрка), Дубок Оля (податковий к[а]сієр), Демчан Маруся (б. старш. інспектор), Люся (бухгалтер), Зюзін Петро (старш. ісп.), його жінка Марія (щотовод), Марія Іванівна (секретарка), Попов Василь (уч. ісп., б. уч. РО МВД), Жукова Катя (уч. ісп.), Ярмоленко Марія (уч. ісп.), Тася (виплачує гроші багатодітним матерям) і Герасімов, який сказав, що як зберуться фінагенти зі сіл (фінагентів скликається кожного

понеділка у райфінвідділ) то, щоб задержались, бо буде зібрання. Сам кудись пішов.

Фінагенти зійшлися об 11 год. 30 хв. Герасімов був вже у своєму кабінеті. Його повідомили, що вже зібралися фінагенти, й тоді він покликав всіх до свого кабінету. Тут порозсідалися по таб[у]ретках і лавках, які забрали з інших кімнат, після чого Герасімов подзвонив до Вавренюка (голова РВК). Заки прийшов Вавренюк, Герасімов почав говорити. Він говорив про те, що погано працюють працівники фінвідділу, що район по фінансових справах стоїть на останньому місці і т.п. Спочатку говорив повільно, а опісля все більше запалювався і вкінці говорення його перетворювалося в крик:

– Район остався у хвості. Що ви собі думаєте? Мене будуть судити, а вас, що ні? Заки мене засудять, то я когось засуджу. Особливо халатно до роботи ставляться фінагенти і їх я буду судити. За вас я не буду ходити по селах і говорити дядькам про гроші. Це повинні робити ви, у вас списки, а ні, то будуть вас судити.

За яких 15 хв. прийшов Вавр[е]нюк. Йому дали крісло, на яке він сів, і тоді Герасімов сказав, щоб всі агенти по п[о]рядку зробили ві[д]чити про свою роботу – скільки грошей здано, скільки ще треба стягати та що думає робити в найбли[жч]ий час. Після цього кожний додавав такий коротенький звіт, що тривало около годину часу. Під час цього фінагенти говорили, що люди не мають з чого платити, не мають грошей. На це голова райвиконкому сказав, щоб тягнути останню коро-ву, поросся, продавати все майно, бо розчислитися з державою населення мусить. Коли вже всі фінагенти зробили відчити зі своєї роботи, Герасімов сказав, щоб участкові інспектори розказали, як вони допомагають фінагентам в роботі та як перевіряють цю роботу. Після цього всі участкові інспектори (я ні) пояснювали, як вони працюють – ходять по селах з фінагентами, роз[']яснюють людям що треба платити, бо будуть судити, перевіряють по списках та полагоджують помилки (часом два рази записаний, часом взагалі не записаний, не видана квитанція і т. п.). Коли були закінчені ці звіти уч. інсп., Герасімов сказав, що до 20.5. мусить бути виконаний план здачі грошей, бо 20 він поїде в область на відчит, то не буде червоніти за когось. Якщо хтось не виповнить свого плану, піде під суд. Це в першу чергу відносилось до фінагентів, які повинні приймати всі методи, щоб виповнити план здачі грошей хоч до 75%–80% плану. Хто не виповнить – піде під суд. Після цього встав Вавренюк і сказав, [що] Герасімов робить неправильно. Він повинен зараз направити матеріали на таких зривщиків роботи, як фінагент з Дзвинячої, в суд, а тоді піде виповнення плану. Герасімов не сказав нічого на це. На цьому перша

частина зібрання закінчилася і ми всі вийшли на перекур. Коли виходили, Герасімов сказав, щоб уч. інсп. не розходилися, і через 5–10 хв. знову зайшли до нього в кабінет. Фінагенти розійшлися.

В кабінет Герасімова ми прийшли аж через 30 хв. Тут був Герасімов і Вавринюк. Коли всі посідали, Герасімов став говорити про те, що ми являємося рад. держ. робітниками, яким роботу доручає партія і уряд, які поставили перед нами завдання – плани, які ми повинні вповні виконати. Говорив, що робота у фінвідділі дуже відповідальна і її треба виконувати так, що[б] вона була в районі не на останньому місці, а щоб район був по фінансах на одному з передових місць. Він говорив, що, будучи на селах, ми повинні всіх сил докладати, щоб наша радянська влада мала найкращі успіхи. Треба боротися з агентурою українсько-німецьких націоналістів, які ведуть пропаганду, ворожу Радянському Союзу, треба при стягуванні грошей роз[']яснювати населенню, що це воно робить добро саме для себе, що піддержує державу, а держава забезпечує їх життя і т.п. Опісля приступив до інструктажу, кажучи, що дехто вже знає про те, як вести роботу у райфінвідділі, але для кращого розуміння та тому, що ще є один новий працівник, він роз[']яснить ще раз.

Інструкції щодо роботи в райфінвідділі участковим інспекторам.

Участкові інспектори – це люди, які постійно повинні перебувати по селах і нагл[я]дати за виконанням наказів, які одержуть фінагенти. Їх завданням є:

1. Оподаткувати всіх:
  - а) землеробів,
  - б) ремісників.

Тут треба провести таку роботу: Ви одержит[е] чисті бланки і опісля по старих списках, які можете одержати в райфінвідділі, або по сільсько-господарських книгах зі с/рад, вписуєте все майно даного господаря й опісля накладаєте податок по вказівках з книжечки: “Інструкція о налоге на холостяков, одиноких и малосемейных граждан СССР”. По даних, які є в “Інструкції” накладається сума для даного господаря. Крім цього, оподатковується на підставі цієї “Інструкції” також різних ремісників (шевців, кравців, горшкоробів, черепичників і т. п.), які не мають жодних документів (що роблять у артілі).

Однак на цьому робота участкових інсп. не заключається. Уч. інсп. повинен ще знати, як і на якій підставі знімати податки, описувати і т. п. Це треба знати в першу чергу, тому щоб запобігти анархії ро-

боти на місці, а, по-друге, ще й тому, що з роботою райфінвідділу пов'язані також роботи наших інших організацій. Отже у зв'язку з цим уч. інсп. має право:

а) знімати податки або знімати частково. Це має право робити кожний уч. інсп., коли йдеться про суму до 1000 карб. Вище цієї суми уч. інсп. не має права знімати податку, лише всі документи направляє у райфінвідділ. З таких сум уч. інсп. увільняє громадян:

1) Коли вони є інвалідами I і II рангу Вітч.[изняної] війни. В залежності від того, який є маєтковий стан, склад сім'ї та спроможності даного громадянина, його звільняється цілковито або частково.

2) Коли вони є вдовами червоноармійців, які погинули під час Вітч.[изняної] війни. Це також в залежності від того, які є спроможності даної громадянки. Якщо має більші доходи, оподатковувати частково, менші – знімати цілком, лише нараховується в списку, а з місця знімати.

3) Коли є старі громадяни (мужчини від 65 р. життя, жінки від 50 років життя). Коли є одна особа робоча, можна звільнити до 30%.

4) Взагалі бідних, які не мають з чого платити податку.

5) Всіх, без винятку, людей, коли цього зажадають:

а) Працівники райпарткому. В цій справі можуть звернутися працівники райпарткому всіх функцій, включно до уповноважених на село. Це для того, що в роботі працівникам потрібні різні люди, які могли б допомагати працівникам успішно переводити роботу. Отже, такий працівник може зажадати цього від працівника райфінвідділу, який ніколи не сміє відмовити. Коли ж заходить таке, що уч. інсп. має якісь сумніви відносно такої справи, тоді матеріали, тобто "Акт обстеження" направляється в райфінвідділ до завідуючого і звільняє тільки після надіслання йому рішення ст. інспектора або завідуючого. Це відноситься не тільки до працівників райпарткому, але й інших, які будуть звертатися, а саме:

б) Працівники райвиконкому (тільки голова) тому, що він рівно[ж] повинен мати своїх довірених людей, які помагали б йому в роботі, а для того треба їх чимсь прив'язати до себе. В такому випадку один екземпляр документів про звільнення (може бути і часткове) дається працівникові цієї установи, а другий залишається в себе.

в) Працівники РО МГБ (крім рядових солдатів) тому, що вони ведуть оперативну роботу з укр.-нім. націоналістами й потребують у підборі довірених людей різних улегшень для них. Тоді також складається два екземпляри документів. Коли вже завершиться обробка даної людини, тоді ще один примірник надсилається в райфінвідділ.

г) Працівників РО МВД (включно з участк. [овим] міліції РО МВД), коли вони цього зажадають, бо вони також ведуть роботу по охороні порядку у державі й мусять мати своїх довірених людей, а при оформленні можуть заходити потреби їх звільнення або часткового звільнення.

д) Воєнком. Цей також веде роботу по виявленні людей, які не взяті на учот (допризивників і т.п.), а тому мусять мати своїх довірених людей, яких треба ангажувати різними способами.

е) Прокурор. Він веде роботу по різних справах. Обіймає всі види проступків, включно до політичних, а тому веде виявлення всіх справ, як і всі, через довірених людей, яких часом заходить потреба звільнити від податку.

є) Суддя, коли звертається. Такі випадки бувають рідко, але якщо бувають, то їм не відказувати.

ж) Слідчий прокурора. Веде слідства по цих самих справах, що й прокурор й буде вимагати приблизно того самого, бо він являється його заступником.

з) Судовий виконавець, який є уповноважений від райпарткому, а одночасно веде розшук підозрілих з інших областей чи районів (осіб). Він у своїй роботі мусить керуватися різними методами, а тому і може звертатися до вас з пропозицією звільнити даного гр-на від податку.

и) Голова с/ради, коли він користується авторитетом району. Такий чоловік може вести роботу по дорученнях МГБ – МВД, та буде потребувати помочі довірених людей. А для їх оформлення треба буде звертатися до таких методів чи звільнення.

Уч. інсп. має право і повинен також робити описи майна громадян, коли:

1) Дядько може, а не хоче сплатити наложеного податку і каже, що не сплатить.

2) Коли цього зажадають:

а) Працівники райпарткому всіх функцій, включно до уповн. на село. У веденні роботи їм потрібно часом налякати дядька, йому треба дати такий “Акт опису”, з яким він опісля йде і пропонує або робити, що він буде вимагати, або подасть в суд.

б) Працівники МГБ. По підборі довірених людей їм треба уживати різних методів, і коли треба дядька притиснути до кута, щоб подавав матеріали по дорученій роботі треба його настрашити описом.

в) Працівники МВД. Ці ведуть подібну роботу до працівників МГБ по виявленні підозрілих осіб, шпіонажі та охороні порядків, а тому їм

потрібні для тієї роботи довірені люди, які виконують дорученні завдання.

г) Голова райвиконкому, який також часом налякує дану людину, коли хоче її заангажувати до роботи.

д) Воєнком. При підборі довірених людей йому також потрібні акти опису і тому треба йому у цьому допомогти.

е) Слідчий прокурора і сам прокурор. В цій самій справі, що попередні.

є) Часом голова с/ради (але тільки після особистого розглянення справи). З цими старатися мати мало діла, бо вони можуть підвести – описати лишньо, бо можуть бути особисті порахунки. Крім цього, в такому випадку, уч. інсп. підриває собі авторитет (виконує те, що каже голова).

В загальному треба сказати, що райфінвідділ, а також райупо[в]-мінзаг тісно пов'язані з оперативною роботою всіх установ, а в першу чергу органів МГБ – МВД, бо [в] їх руках фінансові да доходіві справи, при помочі яких можна керувати людьми у кожному випа[д]-ку. За ці справи дуже напоминав Герасімов, щоб не розконспірувати перед населенням, в першу чергу, а також матеріали залишити в безпечних місцях, коли перебувається на селі вночі, щоб не попали до рук бандерівців.

Після цього інструктажу Герасімова [в]став Вавренюк і сказав, що робота уч. інсп. райфінвідділу – це важливіша робота за його роботу, бо в їх руках являються глибокі тайни у веденні роботи і щоб тих тайн щадити, як ока в голові. Тоді я ще не розумів цілком слів Вавренюка, але коли я попрацював не довго (лише трошки більше як місяць) зрозумів, що уч. інсп. райфінвідділу може принести для оперативної роботи поважні шкоди. Він в дуже великій мірі орієнтується в тому, кого і як ангажують оперробітники РО МГБ – РО МВД [з] людей до агентурної роботи. Крім цього, можна орієнтуватися про старі “дов. лица” переважно з того, що їх без основних підстав з інструкції по оподаткуванні на жадання даного працівника звільняється від податку чи контингенту.

Прикінці зібрання Герасімов ще раз почав говорити про те, що сьогодні або завтра з нами будуть говорити нач. Харламов і Подмазов. На цьому зібрання закінчилося і ми всі розійшлися по кімнатах, полагаджуючи кожен свою справу.

Закурюючи, я сказав до Попова, що наговорили стільки, що аж в ухах лящить. Не знати звідки братися і що починати. Він відповів, що їхнє діло говорити, а коли приступиш до роботи, то воно само покаже, як треба робити. Такі і подібні розмови були між усіма пра-

цівниками. Ніхто се[р]йозно не застановлявся над тим, як саме робити цю роботу, а одержував інструкції і думав, що якось воно буде.

Я пішов до ст. інсп. Зюзіна, який призначив мені участок: В. і М. Кунинець, Федьківці, Загороддя, Кривчики і Котюжини. Після цього він видав мені різні списки та пояснив, як робити описи та списи (в цих справах були форми, гляди документи до справи ч. 12/48). З моїм участком була ще така справа: Названі вище села належали до Жукової Каті, [це] був її участок. Мені зразу призначили участок Розбицької, яка вкрала 4300 карб. і втекла кудись. Це було так: Романюк Іван з В. Куниця платив податок у Вишнівці. Вона підійшла до нього, виписала квитанції, забрала гроші і зараз того дня втекла. Пізніше по провідках квитанцій зорієнтувалися в чому справа, але її вже не було. Зараз токож про неї не має чутки. Отже до мене мали належати села: Гнидава, Чайчинці. Ришнівка, Коханівка, Шимківці, Діброва і ще якісь (всіх не знаю, бо на участку не був). В той час була хвора моя жінка, отже мені було не вигідно працювати на так далекому участку і, поговоривши з Жуковою, я замінявся. Це потвердив ст. інсп. і тоді я почав працювати на цьому участку, а вона на Розбицької.

При передачі списків Катя передала мені також замітки до них, а саме: на бажання о/у РО МГБ Паращука звільнити та виготовити документи на:

1. Чубика Кирила Григоровича зі с. Котюжини,
2. Возного Миколу П. – “ –
3. Панчука Олексу Карповича – “ –
4. Панчука Ахтема Степановича – “ –
5. Невідомського Іллю – “ – , – якого не було

навіть у списку, але вона сказала, щоб взагалі його не чіпати, бо з ним вже полагоджено ще на початку року. Я й записав його під сподом, щоб знати, може часом буде ще щось з ним. Він належить до Паращука.

Про Кубоцького Кирила Федоровича і Самборського Олександра Петровича зі села Кривчик казала, що вони вже списані, але ще нема нічого від Паращука, отже, коли він звернеться за документами, то треба буде їх зробити, з ними ще не рішено – тоді або оподаткувати, або треба буде звільнити. Про Тимчука Григорія зі с. Кривчик сказали, що все вже зроблено, як сказав Паращук (звільнено). Савич Уляна Павлівна і Сендецький Антін Михайлович зняті по бідності, але на підставі даних Паращука. Отже не знати, як з ними справа. Крім цього, Жукова сказала, що на бажання Паращука зі с. Кривчик треба звільнити від податку таких людей:

1. Луцик Олександр Антонович,
2. Стахурський Іван Демидович,
3. Барва Текля Юхимі[в]на,
4. Кубоцька Анастасія Миколаївна,
5. Поліщук Анна Афанасівна,
6. Миколайчук Якилина Ф[е]дорівна,
7. Левинець Кирикей Афанасієвич,
8. Трачук Олександр Євгенович,
9. Климчук Марфа Іванів[н]а,
10. Стахурський Дмитро Іванович,
11. Сендецька Наталія Василівна,
12. Дячина Маркіян Михайлович,
13. Кутрань Григорій Мик.
14. Соловей Мифодій Іванович,
15. Левинець Ксеня Петрівна.

В списку (гляди докуме[н]ти до справи ч. 12/48) зазначено “списать”.

Крім цього, вона сказала, що описаний [Ск]оробогатий Григорій Григорович також на бажання Паращука. Його напевно ангажував до співпраці, але він не погоджувався, отже треба було його описати, щоб налякати. Трачука Андрія на бажання Паращука звільнено ще на початку року. Про його справу я не орієнтуюся більше нічого.

Опісля Катя пояснила мені список зі с. Котюжин. Тут на жадання Паращука треба було звільнити:

1. Плевачук Катерину М.
2. Чорного Ів[а]на Прокоповича.
3. Дощика Сергія Сергієвича.

Крім цього, Катя передала справку про звільнення з Малого Куниця Савич Олександрі Павлівної, за яку старався Боков. Це передала мені Катя при передачі участка.

Від ст. інсп. я одержав ще нові списки і “Інструкцію ...”, після чого ми розійшлися додому. Була вже година 5.

На другий день о 9 год. я знову пішов у райфінвідділ. Дехто з інспекторів вже був, а дехто прийшов пізніше. Зюїн сказав, щоб нікуди не розходитися, бо прийде Герасімов і буде щось говорити. Ми чекали. Через пів години прийшов Герасімов і сказав, що зараз подзвонить в МГБ і МВД, бо треба нам туди піти. Пішов до свого кабінету і вернувся за 5 хв., кажучи, що зараз підемо в РО МГБ– МВД, там дещо поговорять з нами і тоді будемо знати, що робити і як, бо дотепер він тільки сам давав нам напрямні, але порядку в цьому не було. Після цього ми пішли в РО МВД. Крім участк. інсп. був також Зюїн.

Ідучи вулицею, ми жартували, де Попов сказав: “а тепер ідем на причащаніє”. В РО МВД перейшли через джурку і пішли прямо в кабінет Харламова. Дижурив Топорков.

Коли зайшли в кабінет, Харламов, сміючись сказав: “Що за наступление на меня?”. Після цього поздоровкався з Герасімовим і попросив усіх сідати. Ми сіли і мовчали. Тоді Герасімов сказав до Харламова, що привів своїх працівників до нього, щоб сказати, яку можемо йому дати поміч. Харламов сказав, що добре, і почав говорити.

– Ви, робітники райфінвідділу, являєтесь важними держ. робітниками, яким держава й партія доручила таку важну справу, як фінанси. Дальше говорив про те, куди ті гроші йдуть, що за них можна зробити і т.д. і т.п. Опісля говорив, що фінвідділ і МВД повинні мати тісні зв’язки, бо одне без одного не можуть існувати, а тому одна організація п[о]в[и]нна завжди допомагати другій організації. Дальше говорив, що робітники фінвідділу можуть зробити дуже багато в тому, щоб допомогти робітникам МВД виконувати успішно роботу, якої від них вимагається. Наприкінці сказав, що його бажанням є, щоб робітники фінвідділу, коли до них звернуться робітники МВД, не відмовляли своєї помочі, бо часто робітники МВД в своїй роботі будуть потребувати звільнення даного громадянина від податку, або їм треба буде документів на описування. Якщо робітники фінвідділу будуть допомагати цим, то вони багато зроблять для роботи. Тут Герасімов сказав, що вже про це говорив та пояснював. Тоді Харламов сказав, що це від нього все. Найважливіше – це те, щоб між цими двома організаціями були тісні зв’язки, щоб робота була однаково важна, без огляду на розприділення. На цьому він закінчив говорити і спитав, кому що не ясне. Ніхто нічого не говорив, отже він сказав, що можна відходити. Ми вийшли і пішли в РО МГБ.

Тут, в першу чергу, зайшли у кабінет секретаря, а опісля Подмазов запросив нас до свого кабінету. Тут Герасімов сказав, що ми були вже у Харламова і тепер прийшли до нього, щоб він пояснив чого, якої помочі будуть вимагати робітники МГБ від робітників райфінвідділу. Опісля Подмазов говорив.

Найперш говорив про те, що являють собою гроші, яку вони відіграють роль в житті людей і держав, що без них нічого не можна зробити, що за них пр[а]цюють мільйони робітників і т. п. Тут Герасімов перервав йому і сказав, щоб говорив коротше, бо нам вже пояснював це, а зараз нам треба йти до роботи. Тоді Подмазов сказав, щоб робітники райфінвідділу держали тісні зв’язки з робітниками МГБ, бо в перших знаходяться ключі до людей на селах, вони дер-

жать тісні зв'язки з людьми в селах, отже можуть в багатьох випадках допомогти робітникам МГБ виконувати свою роботу. Опісля горорив, щоб не було жодних непорозумінь, щоб робітники фінвідділу не відмовляли своєї помочі, а щоб, тим більше допомагали розвідкою та даними, які відносяться до роботи МГБ. Робітникам МГБ будуть по[т]рібні акти опису майна деяких громадян або документи на звільнення. Від цих людей наші робітники будуть побирати дані по своїй роботі, отже, щоб робітники фінвідділу не противилися вимогам робітників МГБ. Він ще говорив на цю тему досить обширно, а при кінці закликав до співдружності в роботі, щоб в такий спосіб зміцнювати сили уряду і партії, та проговорився, що робітники рійфінвідділу повинні підчинятися робітникам МГБ. На ці слова встав Герасімов і сказав, що Подмазов говорить неправильно, що робітники фінвідділу повинні підчинятися робітникам МГБ, бо вони мають своїх начальників і підчиняються їм, бо відповідають за свою фахову роботу. Підчинятися робітникам МГБ можуть тільки по роботі МГБ. На це Подмазов сказав, що не приказує підчинятися, а лише говорить про взаємний зв'язок. Він ще трохи говорив на ці теми, а вкінці сказав, що можемо відходити. Ми вийшли з його кабінету і пішли у фінвідділ. З фінвідділу пішли на обід. Після обіду знову всі мали зібратися у фінвідділі.

Після обіду всі ждали на першого секретаря райпарткому Агеєва. Він прийшов у третій годині. Ми всі зайшли в кабінет Герасімова і тут Агеєв говорив (говорив дуже гарно, я так не зможу переказати):

Товариші! В попередні роки наш район був завжди на першому, другому, а найменше на третьому місці. Ніколи наш район не оставався так відсталим, як він є зараз. Я спитаю вас: чому це так? Чи погано працює ваша організація, ваше керівництво? Чи погано керує керівництво району? Чи може погано працюєте ви самі, уч. інсп. фінвідділу. Так. Керівництво району не працює погано, бо уповноважені райпарткому по селах і виконують свої плани. Не погано також працює керівництво фінвідділу. Відповідальність за те, що наш район на останньому місці, за те, що мусимо червоніти при відчитих в області, паде саме на вас – участкових інспекторів, які не виконують як слід, своїх обов'язків. Ви, люди, виховані в нашій радянській державі знаєте, що представляють собою гроші. Ви знаєте, яке величезне значення має наш карбованець, ця наша копійка. За них працюють робітники, на них чекають сотні наших державних працівників, на них чекають інваліди, які проливали кров на фронтах, охороняючи перед фашистами нашу державу, на них чекають сироти, на них чекають наші вчені, бо без грошей в сьогоднішню добу не можна жити, не мож-

на розвиватися. А тому, товариші, я звертаюся до вас зі закликом, щоби ви докладали всіх зусиль, щоб в цьому році виконати і перевиконати поставлений перед вами план. Звертаюся до вас, щоб ви підтягнули роботу в своїй організації, щоб на вас не обиджались ні робітники, ні наші державні працівники. Щоб вони могли одержувати в час свою зарплату і нормально вести роботу. І от я скажу вам, товариші: для того, щоб ця робота як слід була налагоджена, для того, щоб не було, відсталості у вас, і в роботі взагалі – повинна бути співпраця, повинен бути зв'язок між працівниками різних наших установ. От, від вас, працівників фінвідділу, також будуть вимагати помочі, так само, як цю поміч уділювати вам. В чому ж саме буде заключатися ваша поміч? Ваша поміч буде паперова. Це значить, що ви не повинні відказувати в складуванні доручуваних вам документів у першу чергу робітникам МГБ – МВД, а також і робітникам райпарткому. Я не буду вам роз[']яснювати, навіщо і як це робиться. Це вам, думаю вже роз[']яснювали, скільки було потрібно. Я скажу тільки, що коли до вас звернеться за паміччю робітник райпарткому, а також працівники МГБ – МВД, ви ніколи не повинні заходити з ними у спір і полагодити те, чого вони вимагають, бо цього вимагає спільна робота. Конкретно: від вас будуть вимагати звільнення від податку деяких людей і ви не повинні відмовляти в цьому. Нащо це? Це на те, що наші працівники райпарткому, а також працівники МГБ – МВД ведуть роботу й часто для її реалізації потрібні різні люди. І саме про таких людей буде іти справа. Для того, щоб даний робітник здобув цінні матеріали для ведення роботи, треба буде знизити, цілком зняти, або підвищити фінансові податки, і в цьому саме буде заключатися ваша поміч.

На цьому він закінчив і спитав, що кому не ясно, хто має які запитання. Не було жодних. Тоді Герасімов сказав, що він з Вавренюком вчора роз[']яснював нам цю справу, а сьогодні ми вже ходили для цього в РО МГБ і МВД.

На це Агеєв сказав, що добре, і перейшов до закликів, щоб якнайкраще працювати, щоб район був на першому місці. На цьому закінчив і тоді Герасімов сказав, щоб ми йшли в'яснювати незрозумілі питання. Ми вийшли, а він остався з Агеєвим в кабінеті. Вони вийшли через кілька хвилин.

Ми полагодили, що кому було потрібно і також пішли додому.

14.5. я знову пішов у райфінвідділ. Тут записався у записній книзі (записувалось кожного дня коли прибув і куди пішов на роботу) і разом з Поповим пішов на Мухавець, щоб зорієнтуватися як ведеться робота. До обіду ми пробули в Мухавці, а опісля пішли на Лози.

В Лозах також не було нічого замітного. Попов весь час показував, як складається списки, як оподатковується – взагалі показував, як вести роботу, бо він вже раніше при цій роботі й краще орієнтувався. В Лозах ми пробули до 6 год. а опісля пішли додому.

15.5. був вихідний. Я не ходив ні куди.

16.5., коли я прийшов у фінвідділ, Герасімов спитав, де я був учора. Я відповів, що ходив з Поповим, який показував, як вести роботу. Він сказав, що добре, та додав, щоб побути з ним пару днів, він пояснить, а тоді можна буде іти на свій участок.

Цього дня я пішов з Поповим знову. Попов взяв у Мухавці фін-агента Користовського і ми пішли на Бодаки (він також фінагент на Бодаки). Коли підходили до Бодак, стрінули Парашука з групою (9 осіб), який відкликав Попова і передав йому якусь записку. Попов тільки вказав мені на цю записку і сказав, що цих людей треба списати (звільнити від податку). Ми пішли в село, залишаючи Парашука. По дорозі Попов пояснив, в який спосіб списується людей. Він говорив, що коли, напр., треба списати даного господаря, треба піти до нього і списати все так, щоб він не мав за що платити податку. Треба при опод[ат]куванні записати те, що зменшує суму, а залишити те, за що треба платити (напр. в господарстві записати тільки склад сім'ї і хату, або ще щось др[і]бне). Це робиться тільки для замазування очей. Опісля складається акт списання і один дається Парашукові, а один залишається в себе до того часу, поки він не дасть рішення, що зробити остаточно – звільнити, чи оподаткувати. Якщо звільнити, тоді складається ще один примірник документів і висилається у райфінвідділ. Якщо оподаткувати, тоді накладається сума і стягається гроші. Це пояснював мені в присутності Користовського.

Так ми, розмовляючи, прийшли в с/раду. Попов післав по дядьків, а я вийшов надвір і стрінувся з Альошкою. Він, на питання, що нового, розповів, що цього тижня ходив два рази за Чемерисом на Залужжя. Останньо в понеділок ходив до Шандрука Івана. Опісля сказав мені, що Самоїлович передавав привіт і поїхав додому. Коли він мені це сказав, я вже нікуди не йшов, а залишився в с/раді і перебував з Поповим. Альошці нових завдань не давав, а казав далше слідити за Чемерисом.

Попов до тих людей, що подав Парашук до списування, цього дня не ходив. Напевно тому, бо мав затягнуту роботу по стягуванні грошей. У Бодаках ми побули з дві – три години і пішли назад на Лози.

Тут стрін[у]ли Костр[о]міна, Кашеева і Кононенко, які ходили п'яні по селі. З ними був ще мій сусід Листовський Фр[а]нко і шукав пі[в]-

літру. Ми поговорили з ними про деякі дрібниці біля каплички, після чого я пішов додому. Вони просили мене заждати, щоб іти разом, але я сказав, що як будуть іти, то хай зайдуть, може і в мене щось знайдеться, але треба йти приготувати. Попов з Користовським залишилися, а я пішов. Залишатися я не хотів тому, що треба було з ними випити, а я не хотів вертатися додому п'яний, бо дуже дорікала жінка.

Цього дня вони до мене не заходили, а пішли прямо в місто.

17.5. я пішов у фінвідділ, але тому, що ще всіх не було, я рішив піти до Подмазова. Коли я розповів йому дані, які подав мені Альошка, він спитав, чому так мало. Я відповів, що у мене “дов. лице”, що слідило за Дячиною – східняк і виїхав додому, тому й нема даних. Тоді він спитав, до кого належать Бодаки. Я відповів, що до Попова. Він подумав щось і спитав, які села належать до мене. Я сказав. Опісля спитав ще, які села належать до Попова. Я відповів, що: Мухавець, Лози, Дзвиняче, Бодаки, Снігурівка і Манево. Тоді він подумав і сказав, щоб зайти до нього через пару днів, коли буду мати час. Я вийшов.

Від Подмазова пішов у фінвідділ. Тут записався, що йду на Загороддя і пішов до Харламова.

Зайшовши в кабінет, я застав його за столом, що щось писав. Коли я сказав “здрасуйте”, він махнув головою і дальше кінчив писати. По хвилі спитав, що нового, відкладаючи роботу набік. Я почав розказувати, але він перервав, дав кусок паперу і сказав написати. Я списав те, що довідався від Альошки і подав йому. Він прочитав і спитав, чому нема нічого про Дячину. Я пояснив, що “дов. лице” був східняк і виїхав додому. Тоді сказав, що треба підшукати нового. Я сказав, що це не мій участок. Він спитав чий, а довідавшись, спитав, які села належать до мене. Я розказав йому. Тоді він сказав, що поговорить, щоб Бодаки прилучили до мене. На це я сказав, що Бодаки належать до Попова і він може з роботи краще вив'язатися за мене. На що він коротко і рішуче сказав, що це не моє діло. Я повинен дальше налагодити роботу в Бодаках. Опісля спитав, чи я знаю, що повинен я помагати робітникам МВД. Я відповів, що знаю. Тоді він сказав, щоб допомагати, створювати сприятливі умовини, бо треба підбирати “дов. лица”. На цьому розмова закінчилася, я вийшов з кабінету Харламова і пішов на Загороддя.

Тут зайшов до с/ради, де застав голову Мороза. Його я спитав, де фінаг[е]нт, а що його не було, бо він з Федьковець, я спитав, як в нього з боргами. Він відповів, що в нього в селі порядок. Тоді показав йому по[с]писках, що багато людей ще не сплатили податків, але він, приглянувшись, сказав, що це неправильно і треба перевіряти. Після

цього ми ходили по селі провіряли. Після перевірки я спитав його, чи в селі є такі бідні люди, що їх треба звільняти від податку. Він сказав, що такі є, але треба Цикіна (упов. райпарткому на с/раду), бо він має на це дані. Я рішив діждатися Цикіна, але він був у Федьківцях і на Загороддя не прийшов.

Під час перевірки населення голова сказав, що в нього є один чоловік, немісцевий, який має якісь незрозумілі документи на різні допомоги. Я рішив піти до нього. Прийшовши, я попросив його документи. Він зразу показав документи, що він переселенець з Польщі, Штойко Роман, який був в Одеській обл., де працював як робітник на цукровому заводі і одержував допомогу, в Дніпропетровській обл., де також одержував допомогу і працював у якійсь фабриці, далі був у Збараському р-ні – Терноп.[ільської] обл., звідки мав справку як колгоспник, що заробляє хліба для сім'ї і працює у Збаражі сторожем при МТС, останньо був у Ст. Вишнівці і працював у колгоспі, останньо живе в Загородді і нічого не робить. Живе на пустій польській хаті з жінкою і двома дочками (16 і 18 років). Родина його досить гарно приодіта, не займалася, як видно зі зверхнього вигляду, фізичною працею. Сам він з 1903 р. мав вигляд інтелігентного (руки малі, не спрацьовані) чоловіка, але його убрання, вуси і борода роблять його старшим і подібним до селянина. В розмові були польські вислови, але по-українськи гов[о]рив досить добре. По національності українець. На мою думку це був шпін. Це підтверджує те, що на третій день після тієї перевірки він виїхав не знати куди. Хату йому відпустив голова як колгоспникові, який працює у Ст. Вишнівецькому колгоспі.

Під час перевірки я питав його, яку і [де він] одержував допомогу. Він відповів, що допомогу одержував як переселенець. Він казав: “Коли висилили, то говорили, що буде допомога, отже я вимагав по закону”. З його документів я не добився толку, отже рішив цю справу перевірити у райфінвідділі.

Після цього я ще перевіряв людей й, не діждавшись Цикіна, пішов додому.

18. 5. я пішов на Федьківці. Стрінувшись з фінагентом, я проходив з ним по селі і стягав податок. Так ми проходили до години 5, а тоді фінагент (Лемов Василь) запропонував мені піти до нього пообідати. Ми пішли, але на дорозі нас зупинив Лисиця і запросив до себе, щоб перевірити справу оподаткування вуликів. Полагодивши цю справу (там була зведена до купи і разом оподаткована пасіка його й його бр[а]та та записана на нього), ми пішли з фінагентом на обід. Після о[б]їду я пішов додому.

Проходячи біля РО МГБ, я зайшов до Подмазова, який казав попереднього дня зайти до нього в найближчий час. Після прив[і]тан-ня він сказав, що коли мій участок Котюжини і Кравчики, то треб[а] зайнятись таким діло[м]: провирити, чим займався, що робив, хто і де є з родини Вітюка Захара з Котюжин (хут. Лісовики). (Про цю справу я Подмазову не говорив нічого, хоч раніше довідався від робітників у стройконторі, що Вітюки добрі хлопці і один з них невідомо де був до 1946 р.). Ці відомості повинні бути зібранні до вечора сліду-ючого дня і прийти до нього до кабінету, бо він буде в кабінеті до 8 год. Тоді я розказав йому про Штойка Романа, він розпитував про його вид, про сім'ю, а вкінці спитав, чи знає про це Харламов. Я від-повів, що ні. Тоді він сказав, що треба би повідомити, щоб післав туди людей на провірку. На цьому розмова з Подмаз[о]вим закінчилася і я вийшов з його кабінету. Після цього пішов до Харламова, якого зас-тавав також ще в кабінеті. Йому я розповів про Штойка Романа. Він опісля розпитував мене так само, як Подмазов, про його зверхній вигляд, про склад сім'ї, які в нього документи і т.п. Я все це йому розказав. Після цього спитав, як справи в Бодаках. Я відповів, що нічого не знаю, бо це не мій часток. При цьому розказав йому, що вчора був на Загородді, а сьогодні на Федьківцях. Тоді сказав, щоб при найближ-чій нагоді провирити, що там робиться. Я дав обіцянку і вийшов з його кабінету. Від Харламова пішов прямо додому.

Вдома не було нічого замітного.

19.5. після записання в книзі у райфінвідділі, куди йду до роботи, пішов на Котюжини. Тут зайшов до Щербатого, який являється го-ловою копер.[ативи], а zarazом і фінагентом і який був мені вже знакомий з того, що він часто був на базі у Вишнівці, а один раз я навіть попросив його, щоб відпустив мені кусок мила до прання. Стрінушись, почав розпитувати його про це, як виповняються подат-ки, й при цьому провиряв по списках людей. В тягу роботи я спитав його, чому у список не втягений такий, як Вітюк Захарій. Він відповів, що його вже три місяці тому арештували з МГБ і зараз його нема. Залишилася лише жінка, діти та стара мама. Я сказав, що треба би туди зайти. Пізніше, ідучи вулицею, ми зайшли до хати Захарія. Його мама була мені вже знакома, бо приходила свого часу за ліками до мене й тому ми скоро розговорилися. Від неї я довідався, що Заха-рія забрав Парашук, що він нічого не винен, а хтось наговорив на ньо-го щось по злобі, що його два брати, а її сини також не вдома – один [був] в армії і одружився в Чкаловській області, а другий в армії слу-жить ще й досі, що тут живе його родина – жінка і дівчина. Від родини Захарія ми пішли на хут. Лісовики. На дорозі нас стрінув Парашук,

який сидів біля хати в долині зі солдатами (було 7 осіб). Парашук, побачивши нас, здалек[у] сказав, щоб подождати. Я сказав Щербатому, щоб трохи дальше почекав на мене, сам залишився з Парашуком. Після привітання Парашук спитав, чи я являюся на ці села уч. інсп. з райфінвідділу. Я potwierдив це. Тоді він спитав, які ще села належать до мене. Я сказав. Він подумав хвилину і сказав, що буде мати до мене деяке діло, опісля спитав, коли я ще тут буду. Я відповів, що не знаю, і тоді ми домовилися, що стрінемось у неділю у Вишнівці. Зараз спитав, чи я орієнтуюся, що повинен допомагати йому, та сказав, що має для мене маленьку роботу. Я відповів, що орієнтуюся про це, бо говорили. Тоді він сказав: "Отже я поки ще домоворюся... (зробив павзу, певно проговорився) зі своїми хлопцями, куди ми підемо". Після цього ми попрощалися і він пішов до свої[х] солдатів, а я наздігнав Щербатого і ми пішли дальше на Лісовики. Тут походили ще трохи в справах податкових, після чого я пішов додому.

20.5. була неділя і я пішов у Вишнівець, де на базарі стрінувся з Парашуком. Він сказав, що я повинен йому звільнити від податку декілька людей, а саме: Загадзея Федоха Харитоновича, Кутровського Степана Йосиповича і Козиру Петра Вікторовича (всі зі с. Котюжин). Я погодився і пішов. Ідучи додому, я стрінув на вулиці голову с/ради Мороза, від якого довідався, що Штойка Романа в суботу не стало в селі і не знати, де подівся. Після цього за ним шукали з РО МВД, і оце саме в цій справі покликали його (Мороза) в РО МВД. Опісля я питав його, що ще нового в селі. Він сказав, що нема нічого більше, лише мене хотів бачити Цикін. Після нього я пішов додому. Вдома відпочивав. Не робив нічого.

21.5. я пішов у райфінвідділ, записався і пішов на Котюжини. На дорозі, біля Бодацького містка, стрінувся з Альошкою, який їхав у Вишнівець до млина та полагоджувати ще якісь справи. Я при нагоді спитав його, що нового довідався за цей час. Він розказав, що нема нічого особливого. Чемерис заходив увечері тільки до школи, був у с/раді, питав за головою, але десь дальше не ходив. Тоді я сказав, що він добре не уважав і нічого не знає. Він відповів, що дивиться так, як завжди. На закінчення я сказав, щоб він на будуче краще прослідив його, бо якщо так буде робити, то не буде добре. На цьому ми розійшлися і я пішов у Котюжини.

В Котюжинах стрінувся зі Щербатим, з яким пішов до Кутровського, щоб скласти документи на звільнення його від податку. Полагодивши з Кутровським, ми пішли до Козири Петра, якого також звільнили від податку та виготовили документи на це. Від Козири пішли до Загадзея Федоха, якого рівнож я звільнив від податку. Опіс-

ля ми зайшли до Пальчука Калини. Ідучи, Щербатий сказав, що цей може дати дещо додому, коли його звільнити від податку, а крім цього, може розказувати про все, що робиться в селі. Тут я спитав, чи Щербатий не буде розказувати. Він відповів, що й так все розказує.

В Пальчука я докінчував оформляти документи на звільнення попередніх людей, а Щербатий за цей час шепотом (я чув їх мову) говорив господареві, щоб просив мене про звільнення від податку, але за це треба щось “перекинути” (дати). Коли я закінчив писати акти, він почав мені говорити про звільнення. У висліді розмови я сказав йому, що побачу, який з нього буде чоловік. Тоді він почав говорити, що я ще не знаю його, що він може все зробити, і т.п. Після цього я запропонував йому розказати все, що знає про Вітюка Андрія. Він відповів, що про нього нема що так розказувати, бо він хлопець добрий. Тоді я сказав, що це мало, і запропонував розказати ще, що знає про його брата Прокопа. Він відповів, що цей пристав у прийма під ліс до Кривчик, і про нього не може нічого сказати. Я сказав, що це мало і треба більше розказати. Він відповів, що про це нема що говорити й запропонував краще пообідати. Я погодився. Під час обіду при горілці я далше продовжав попередньо перервану розмову. При цьому я сказав, хто краще розкаже, Пальчук, чи Щербатий. Тоді Щербатий сказав, щоб Пальчук не скривав, а розказав людям, які то вони (Вітюки) були в 1944–45 рр. Тоді цей рішився і розказав, що в 1945 р. Андрій був десь з півроку в бандерівцях, опісля прийшов і живе вдома. Про Прокопа сказав, що він ще молодий і був у ЧА. Тоді я спитав, що він робить зараз, де буває. Калина відповів, що це вже треба узнати на хуторі близько нього. Я спитав, в кого там можна розпитати. Тоді Щербатий сказав, що найбільше можна довідатися від матері Захарія Вітюка. Я погодився на його пропозицію і на закінчення спитав, чи вони обидва будуть говорити, що будуть знати. Вони погодилися. Після цього я сказав Калині, що коли він буде працювати для мене, то звільню його від податку. На цьому наша розмова закінчилася. Ми пообідали і пішли на хут. Лісовики, щоб зайти до матері Захарія – Вітюк Пестини.

Подорозі в ліску я стрінув Парашука з групою, я віддав йому документи, після чого він сказав, щоб звільнити йому ще Гончарука Антона Івановича і Плевачук Катерину Михайлівну зі с. Котюжин. Нашої розмови Щербатий не чув. Коли я наздигнав його, він спитав, що я говорив з Парашуком. Я відповів, що питав його, куди піде. Так ми зайшли до Песті, з якою почали говорити. Після привітання та розмови на різні господарські теми, я запропонував їй розказати про своє горе. Слово по слові я довідався від неї, що Андрій, як ніч так

день кудись ходить, а найбільше до Прокопа. При цьому вона сказала, що Захарій ніде ні кроку не був, то попав, а він (Андрій) і досі сидить вдома. Вкінці я спитав, куди він ходив цього тижня. Вона відповіла, що цього тижня він був три рази у Прокопа в Кривчиках. Після цього я спитав, чи вона буде дивитися, куди він буде ходити. Вона погодилася і сказала, що про все буде говорити. Від Пестини ми пішли в село, де Щербатий залишився, а я пішов додому. При відході я сказав, щоб він завтра був у Кривчиках (він також фінагент на Кривчики).

Додому я прийшов у 5 годині і тому, щоб не йти до Подмазова завтра рано, бо далека дорога, рішив піти ще цього дня.

Стрінувшись з Подмазовим в його кабінеті, я сказав, що Вітюк Андрій часто буває у свого брата Прокопа, лісничого в Кривчиках, який живе під лісом. Про Чемериса сказав, що цього тижня дальше не ходив нікуди, лише був у школі та крутився по вулиці біля хати. Він сказав, щоб посилити нагляд за Вітюком. Я відповів, що такий нагляд вже є, але інформації можуть бути тільки такі: буде казати коли виходить, і коли приходить до хати. Про те, де буває, ще не можна довідуватися. Тоді він сказав, щоб якнайскорше створити такий нагляд, щоб довів його до мети і назад. Я відповів, до постараяся це зробити. Після цього Подмазов сказав, щоб поставити під нагляд Самборського Гриця з Кривчик та слідити за Прокопом Вітюком. Крім цих поставити нагляд над Іваном (мешкає в другій хаті на зах від голови кооперативи в Кривчиках). Я сказав, що зроблю це, але донесень зараз ще не буде, бо треба зорганізувати “дов. лица”, а на це може пройти з тиждень часу. Він погодився з цим і сказав, що треба пі[д]готовлятися.

Вийшовши від Подмазова, я зайшов до Харламова, щоб розказати йому про Чемериса. Його застав у кабінеті і переповів донесення Альошки. Харламов вислухав і сказав, що така робота “ні к чорту”. Я відповів, що це не мій участок, а я покищо виповняю завдання МГБ. Він відповів, що це не квестія, бо часу маю досить, і можу робити і тут, і там. На цьому наша розмова закінчилася і я пішов додому.

22.5. коли я прийшов у райфінвідділ, Зюїн повідомив мене про зміну на участку. Ярмоленко перевели на фінагентку, а тому до мого участка прилучили ще села: Бутин, Кінахівці – Мишківці. Знову ж Котюжини і Кривчики забрали від мене. Ці зміни робили виключно працівники райфінвідділу. Яка причина, я не знаю.

При передачі тих сіл, мені передали також списки та “Исполнительные листы” з суду, які являють собою штрафування уже через суд. Їх подав райфінвідділ за недоплату податку. До таких належать: Борисевич Іларіон Т[и]мофійович зі с. Федьковець (подав фінвідділ),

Цимбалюк Василь Кі[н]дратович, Циб[у]х Іван Іванович, Мусько Христя Йосипівна і Мацюк Іван Степанович (всі зі с. Бутин). Матеріали на цих людей передав мені Зюзін. Правдоподібно в[о]ни з оперативною роботою не мають нічого спільного. Заміток до цих матеріалів не було жодних, бо не було уч. інсп. Ярмоленко Марії. Після цього Зюзін сказав, що можна йти до роботи, а коли прийде Ярмоленко, тоді він питає, чи до цього є ще що. Однак я не пішов на новопризначені села, а пішов у Кривчики, щоб зібрати дані про Івана, який живе біля кооперативи, та про Самборського і Вітюків.

Подорозі я зайшов до Котюжин, щоб взяти Щербатого і з ним піти у Кравчики. Так і зробив. Від Щербатого не довідався нічого, бо він нічого не знав. Подорозі ми зайшли до Калини, але він сказав що сьогодні не чув нічого, бо це не так скоро можна довідатися, а, по-друге, нікуди не ходив. Він сказав, щоб зайти до Пестини, то вона скаже за вчорашній день. Ми так і зробили. Від Пестини довідалися, що Андрій вийшов з дому ще попереднього дня підвечір і до сьогодні не вернувся. Його батько з жінкою непокояться, чого-то його так довго нема. Після цього ми пішли в Кривчики. На початку села я стрів Парашука, якому передав справки про звільнення від податку Антоніни Гончарук і Плевачук Катерини. Цього Щербатий не бачив, бо ми відійшли набік. При розході він спитав, де я буду, а довідавшись, що в с/раді, сказав, що подасть мені там ще кількох людей, щоб звільнити від податку. Після цього ми пішли зі Щербатим далше і ходили по селі та збирали гроші. Під час цього я спитав Щербатого, як на його думку довідатися про Самборського, що він робив раніше і робить зараз. Щербатий сказав, що треба перевірити. Тоді я спитав, як це зробити. Він відповів, що перевірить це сам, бо має тут декількох людей, які все скажуть. Тоді сказав, щоб при нагоді розпитав ще про Івана, який мешкає біля кооперативи. Так ми прийшли аж у с/раду. Тут Щербатий мене залишив, а сам пішов по згаданій роботі. За якийсь час після цього прийшов Парашук. В с/раді не було нікого, лише дижурний. Парашук попросив його вийти надвір, а мені сказав, що треба звільнити від податку та оформити документи на таких людей:

1. Стахурський Іван Демидович,
2. Тимчук Павло Макарович,
3. Левинець Гива Андрієвич,
4. Поліщук Анна Афанасієвна,
5. Скоробогатий Григорій (на цього документи сказав виготовити ще сьогодні),
6. Ткачук Олександр Євгенович,
7. Стахурський Дмитро Ігнатович,

8. Сендецька Наталія Василівна,
9. Дячина Маркіян Михайлович,
10. Кутрань Грагорій Миколаєвич,
11. Тимчук Григорій Данилович (цього також сказав оформити зараз),
12. Соловей Мифодій Іванович,
13. Левинець Ксеня Петрівна,

Я зараз взявся до оформлення документів. Слід згадати про те, що цих людей казала звільнити ще Жукова, коли передавали мені списки. Я зараз виписав документи на Тимчука Григорія Дан. [ило-вича], які Парашук забрав і пішов. Мені сказав, що буде тут так через пів години або годину, щоб були готові документи на останніх людей. Відходячи, сказав, щоб піти зараз з ним до четвертої хати від с/ради і описати Скоробогатого Григорія Григоровича та описати його майно. Ми пішли. При описі Скоробогатий весь час просив Парашука (бо мене не знав), щоб не подавати в суд, бо він все за-платить. Коли я відходив, то чув, що Парашук сказав: “Добре, добре, я поговорю, але, щоб ти був чоловіком”. Я вернувся у с/раду і ви-готовляв документи, а він пішов до Тимчука Григорія (я бачив).

Коли я вже виписав половину документів, прийшов Щербатий і я спитав його, що нового. Він відповів, що зараз нема нічого, але є надія, що буде. При цьому запропонував мені піти в одне місце на обід та познайомитися з тими людьми, що мали про все розказати. Я скінчив роботу і ми пішли до Дідика Івана Фомовича, брат жі[н]ки якого [з]араз генералом був в ЧА (пішов у 1940 р.). Тут нас попро-сили обідати. При обіді Дідик просив, щоб звільнити його від по-датку, а за це він буде робити все, що буду вимагати. Однак його мову перервав Романюк Іван Іванович, який прийшов, і ми попро-сили його до обіду. Після обіду він розказував, що пробув рік в ЧА, прийшов додому, а тут господарка розорана та ще до того багато податку наложили. При цьому він просив, щоб звільнити його, а те, що казав Щербатий, він буде робити. Я догадався в чому справа (робота Щербатого). До його просьби прилучився Дідик і тоді я їм обом приобіцяв це зробити, але щоб вони виконували свої обіцянки. Після цього я спитав, що скажуть вони зараз про тих людей, що говорив Щербатий (він сказав мені, що вже питав про них, отже я догадувався, що він тільки тих питав). Вони відповіли, що треба краще прослідити, а тоді буде можна щось говорити. Зараз ска-зали, що вони часто десь бувають. Тоді я спитав, коли вони зможуть подати більше матеріалів. Вони відповіли, що як звільню їх від по-датку, то коли буду – чере[з] день-два. На цьому розмова на ці теми закінчилася і я зі Щербатим пішов у с/раду.

В с/раді мене дожидав Парашук. Я передав йому виготовлені документи і пішов з Щербатим додому. На дорозі Щербатий сказав мені, що Дідик і Романюк будуть слухати й усе, що буде треба, зроблять.

У Бодаки я цього дня не заходив, бо була вже 6 год., а я думав цього дня зайти ще в РО МГБ. Зайшовши туди, довідався, що Подмазова нема, бо кудись вийшов. Я пустився йти додому, але на вулиці стрінувся з о/уп. РО МГБ Боковим. Він сказав (про те, що я уч. інсп. на села його участку, він вже знав), що добре, що стрінувся зі мною та попросив, щоб оформити йому документи на звільнення від податку таких людей:

1. Шимуда Володимир Степанович з хут. Червоної (живе під лісом в самому ріжку),
2. Лукашук Фома Олександрович, – х[у]т. Червона,
3. Волянський Степан Миколаєвич – [хут. Червона,]
4. Бондарчук Марія Константинівна – [хут. Червона.]

Ці документи просив виготовити на слідуючий день, для чого ми умовили собі стрічу біля с/ради у В. Куниці (неділі ми не числили за робочий день). Після цього я пішов додому.

23.5. була неділя і в мене було вільне. Цього дня я виготовляв тільки документи на поданих Боковим людей.

Після полудня до мене прийшов Кашеев і Кононе[н]ко, які верталися у місто з Лозів. Вони були вже досить добре п'яні, а коли прийшли до мене, почали просити, щоб я ще вгостив їх. Мені прийшла на думку порада Харламова – дістати “дов. лица” і передати Дячині П., що[б] одержати за це від нього матеріали важні для оперативної роботи. В тій цілі я попросив їх до столу і поставив півлітру горілки. Ми втрьох випили її, закусили, й тоді я поставив ще літру. Скоро ми випили і цю літру, причому я не пив, бо старався бути тверезим, маючи на думці крадіж матеріалів. Після цього Кашеев з Кононенком вже були добре пияні але ще сиділи. Тоді я витягнув ще півлітру горілки і поставив на стіл. Жінка почала щось говорити, але я подивився не неї і вона вийшла до кухні. Ми випили ще тої півлітри горілки, після чого Кашеев перекинувся на ліжку і почав дрімати, а Кононенко вийшов надвір. За якийсь час Кашеев почав храпіти. Я легко відчинив його планшетку і почав шукати за списком “дов. лиц”. Скоро я знайшов такий список, але там було тільки трьох чоловік зі села Бодак. Я відписав цих людей, замкнув сумку (планшетку) і вийшов також надвір до Кононенка. Прізвищ цих людей не пригадую. По якомусь часі Кононенко збудив Кашеева і вони пішли у місто.

24.5. я пішов у райфінвідділ, вписався в книзі, після чого зайшов до Подмазова, щоб подати йому відомості про Вітюків та інших людей зі Кривчик, про яких довідався в суботу. Я зайшов в його кабінет і подав йому те, що довідався. Подмазов вислухав це і після цього спитав, чи я помагаю в роботі робітникам МГБ. Я відповів, що виконую все, чого вони від мене жадають. Він попросив розповісти йому, чим я вже кому допоміг. Я сказав, що зробив те, чого вимагав Парашук та Боков. Він сказав, що добре, пригадав, щоб збирати дальші матеріали з Кривчик і Котюжин і сказав, що можу відійти. Про Бодаки не згадував нічого. Вийшовши з к[а]бінету Подмазова, я пішов додому. Вдома поснідав і пішов на В. Кунинець.

Біля с/ради у В. Куниці я стрінувся з Боковим. Тут передав йому виготовлені документи й хотів йти до своєї роботи, але він задержав мене і подав до звільнення від податку ще таких людей:

1. Господарисько Іван,
2. Кошак (здається Максим),
3. Філик Давид,
4. Скоробогатий Дмитро.

Крім цих були ще інші (всіх около 16 осіб), але я не можу їх пригадати. При передачі списку цих людей, Боков дуже просив, щоб йому зробити це ще цього дня. Я погодився й, договорившись, що о 4–5 год. зійдемося і підемо разом додому, розійшлися. Я залишився в с/раді оформляти документи, а дижурного післав по фінагента Шаруна. Він прийшов, коли в мене було вже виписаних 10 штук. Тоді я пішов з ним у село зб[и]рати гроші за податок. Походивши трохи, ми вернулися у с/р., де я залишився продовжати перервану роботу, він пішов збирати позику. Під час цього до мене подзвонив з району Герасімов. Я відізвався й тоді він сказав мені, що до 18 червня будемо робити без жодних вихідних, бо 18 він їде в область на відчит, отже, щоб були стягнені гроші. При цьому наказував, щоб всі сили спрямувати в тому напрямі, щоб зібрати якнайбільше грошей. Я докінчив виготовлення документів і пішов з Шаруном в село дальше збирати гроші.

По селі ми ходили до години 7. В той час прийшов Боков, наказав дві підводи і ми поїхали в Вишнівець.

На другий день я пішов у Бутин. Тут стрінувся з фінагентом Беркутом і ходив по селі збирати гроші. Більше я тут не стрічався з ніким.

26.5. я пішов у Кінахівці – Мишківці. Прийшовши до с/р., застав голову с/ради та Топоркова. Я сказав голові, щоб покликав фінагента Пянтковського, а сам залишився в с/раді. Тут Топорков спитав мене, коли я буду в Бутині. Я відповів, що був попереднього дня. Тоді він

сказав, що потребує моєї помочі, і дав до звільнення від податку таких людей:

1. Дробик Ігнатій Лавр.
2. Коваль Іван Кирилович,
3. Трачук Павло Іванович,
4. Цимбровс[ь]кий Григорій Степанович,
5. Левинець Пилип Якимович,
6. Андрощук Митрофан Петрович,
7. Казновецький Борис Корнієвич,
8. Гуменний Павло Петрович,
9. Ткачук Петро Матвієвич,
10. Казновецька Марта Романівна,
11. Парій Марія Дмитрівна,
12. Німець Григорій Степанович,
13. Цимбалюк Марта.

К[рі]м цього просив, щоб йому скласти документи на опис майна таких людей зі с. Бутин:

1. Тродик Олекса Григорович,
2. Савула Марта Олексівна,
3. Кравець Григорій Іванович,
4. Ткачук Марія Андріївна,
5. Жилюк Ксеня Іванівна,
6. Асаула Наталія Василівна,
7. Сидорчук Анастасія К.
8. Трачук Лікерія Єфремівна,
9. Трачук Василь Миколаєвич.

Після одержання цього списку я попросив в нього зошит і сказав, що коли він піде за мене з фінагентом в село збирати гроші, то я зараз візьмусь до його роботи. З описом треба буде почекати, тут треба йти до кожного громадянина, щоб він, почув те, що його описують, бо може не повірити в це і тоді не буде потрібного ефекту. Після [цього] Топорков пішов з фінагентом в село, а я залишивсь в с/радї і виготовляв ці матеріали. Коли я вже викінчував їх, прийшов Топорков, я передав йому ці документи і сказав, що в кожному ще треба буде зазначити, скільки землі, яке господарство та який стан сім'ї. Опісля спитав фінагента скільки зібрали грошей. Він відповів, що 120 карб. На цьому я закінчив свою роботу і пішов додому.

Слідуючого дня я пішов на Загороддя, де мав стрінутися зі Сердюком, який сказав мені про це попереднього дня, як я вертався додому. Однак Сердюка не було, а я стрінувся з Топорковим. Ми порадилися і пішли на Бутин. Тут цілий день описували дюдей, яких

попереднього дня подав мені Топорков. При описі Кравець Григорій погодився сплатити податок і тому я відмовився його описувати, бо це було грубе насильство і я на це не мав права. Топорков дуже настоював на цьому, але я відмовився. Тоді він сказав, що буде скаржитись до начальника. Подібна історія була з Дротиком Олексою та Трачуком Василем, яких я також відмовився описувати, бо вони також погоджувалися зараз сплатити податок. На цьому ми зупинилися, трохи посварилися, а опісля ходили на хутір в справі “Исполнительных листов”. Там предложили одному дядькові сплатит[и] податок, або те, що описане, передамо в суд. Це саме пр[е]дложили і іншим трьом (їх прізвищ не пригадую). Вони погодилися сплатити гроші за тиждень часу. Перед вечером я пішов додому.

Ідучи через Загороддя, стрінув Сердюка, який дав мені на списання таких людей:

1. Бодасюк Василь Михайлович,
2. Мінзорський Василь М.,
3. Романов [Романів?] Степан.

Ще було пару годин до вечора, отже ми вдвох пішли і описали майно цих людей. Опісля Сердюк дав мені до звільнення від податку таких людей:

1. Кузніцов Федір В.,
2. Гук Григорій Іванович,
3. Салайда Єфросінія Іванівна,
4. Філик Володимир Андрієвич,
5. Чернецька Віра Петрівна,
6. Шпак Василь Степанович,
7. Баран Іван Андрієвич,
8. Чернецький Степан Якубович,
9. Бодасюк Олекса Михайлович,
10. Господарисько Андрій Петрович,
11. Лукашук Михайло Андрієвич.

Я сказав йому, що як буде папір, то одержить документи, і тоді ми разом пішли у Вишнівець. Подорозі Сердюк сказав, чи я бачу, як це гарно видумано. Я спитав, що саме. Він пояснив, що списування і описування. При цьому він сказав, що раніше треба було походити, заки прийдеться зна[й]ти когось поки щось розкаже, а зараз дуже легко. Так ми дійшли до Вишнівця, де я його залишив, а сам пішов додому.

Вдома не було нічого замітного.

28.5. я пішов на Федьківці, де стягав гроші за податок. Під час цього стрінувся з Жуковським, на жадання якого звільнив від податку таких людей:

1. Кулина Євгенія Василівна,
2. Левинець Микола Якимович.

Опісля він запропонував мені виготовити документи на звільнення від податку:

1. Канюк Арсеній М.
2. Харчук Олександра,
3. Левинець Василь Дем'янович.

Для описання, подав мені:

1. Мороз Йосип Степанович,
2. Динесюк Ілля Федорович.

Однак я сказав, щоб поч[е]кав з цим до другої стрічі. Це я зробив тому, бо не мав розпорядження виконувати вимоги рядових міліціонерів, а про те, що Жуковський вже був участковим, я не знав.

Перших трьох я звільним йому тому, щоб не сказали, що не помагаю. У Федьківцях я побув до вечора, а тоді пішов додому.

29.5. я пішов на Котюжини. Тут зайшов до Щербатого, а опісля з ним пішов в Кривчики до Дідика Івана, щоб зібрати матеріали. Однак його не застав вдома, бо поїхав в ліс "розробляти новину" на просо. Тоді я пішов до Р[о]манюка Івана, але цього не застав вдома. Жінка сказала, що поїхав з тестем у ліс.

Я вертав додому і подорозі зайшов у Бодаки. Тут пішов до Альошки, щоб забрати від нього інформації. Стрінувшись, він сказав, що Чемерис тепер нікуди не ходить, лише до сусідів, а часом приходиться до с/ради. Я почав трохи на нього сварити, що він не слідить за ним. Він сказав, що слідить, але тепер робота в полі і нема часу. На цьому стріча закінчилася і я пішов до Дячини Петра.

Я бачив, що Альошка вже не хоче робити. Може він був би і краще робив, але це не був мій участок, я мало туди довідувався і він не чув натиску.

Дячину я застав вдома. Поговоривши з ним на різні дрібні теми господарського характеру та про найновіші події в селі, подав йому вкрадені від Кашеєва документи. Він сказав, що добре, але це мало. Тоді я сказав, що більше не маю змоги дістати.

Від Дячини я прийшов додому, а тому, що був щойно полудень, я пішов на Загороддя. В половині дороги стрінувся зі Сердюком, який вертався у Вишнівець. Йому я передав документи на звільнення від податку тих людей, яких він мені подав. Тоді він сказав, що ще треба йому описати:

1. Шпака Василя Степановича,
2. Гранкін Віру,
3. Гук Ольгу Трохимівну,

4. Савчук Ліду Федорівну,
5. Романова Івана Федоровича.

Тоді він вернувся і ми пішли разом в Загороддя, де описували цих людей. Слід зазначити, що ці люди, хоч їх і мало, але вони будуть йому робити. Особливо піддалися Шпак Василь, Гук Ольга і Романов С.[тепан] Після зроблення цієї роботи я пішов додому.

30.5. зайшовши в райфінвідділ, я сказав Герасімову про Жуковського. Він подзвонив до Харламова і сказав мені, що йому треба робити так само, як і всім іншим. Після цього я пішов на Федьківці. Тут визвав фінагента і в його присутності списував та описував людей, яких попередньо подав мені Жуковський. Це я скінчив і тоді пішов з фінагентом по селі, де стрінули Жилу підпившого, який говорив, що цієї ночі його душили. Він був п'яний і його в'язали, а він говорив, що його хтось хотів задушити. В селі я пробув до вечора й пішов додому.

Слідуючого дня я пішов на Кінахівці – Мишківці. Тут покликав фінагента і ходив по селі та збирав податки. Стрінувши Топоркова, запропонував йому допомогти мені в роботі. Він погодився і ми цілий день ходили по дядьках. Цікавого не було нічого. Звідси я пішов додому.

1.6. з фінвідділу я пішов на Бутин. Тут з Беркетою ходив по цих людях, які були описані й обіцяли заплатити. Коли прийшли до Трачук Марії, вона сказала, що прийшов цей міліціонер (Топорков) і сказав, що як я скажу в кого є апарати для роблення самогону, хто займається крадіжжю, зробить так, що не будуть судити та не треба буде платити грошей. Вона на це не погодилася і зараз дала мені гроші. Жалілася при цьому на нього. У висліді описані осталися тільки Кравець Григорій, Трачук Василь М. Інші заплатили мені гроші цього дня. Увечері, стрінувшись з Топорковим, він просив, щоб звільнити, саме тих двох останніх, що я й зробив. З Бутина я пішов додому. Біля РО МГБ я стрінувся з Боковим, який сказав, щоб завтра прийти сюди, то поїдемо разом у В. Кунинець. Після цього я пішов додому.

На другий день я прийшов, але Бокова не застав. Тоді на В. Кунинець пішов сам. Подорозі стрінув Попова, від якого довідався, що Боков пішов у М. Кунинець. Крім цього, сказав, щоб не йти на село, а записався, то йти додому і спати, бо й так ніхто про це не буде знати. При цьому сказав, що як йому (Герасімову) можна сидіти вдома, то й нам можна. Я тоді пішов у фінвідділ, щоб переконатися. Тут Герасімова не було, але застав Костя Пеньоньчка, який виписував “командіровки” для себе. Я попросив, щоб виписав мені. Він спитав, чи не скажу нікому, а коли я запевнив його, що ні, він виписав мені “командіровку” в Колодно – Селисько. З тими “командіровками” така справа: коли

когось направляєтся з фінвідділу з одного участка в другий, то виписують командіровку та платять гроші за страчений день. Звичайно платили від 27–30 карб. (по 3% від зарплати). Після цього я пішов додому.

З.б., коли я прийшов у фінвідділ, Герасімов сказав, що мене викликає по телефону до свого кабінету Подмазов. При цьому спитав, що я так часто маю до діла з МГБ. Я відповів, що треба, причому сказав, що мабуть сьогодні треба буде піти у Кривчики. Він тоді розкричався, що це не мій участок, що за роботу відповідає він, а не Подмазов, що зарплату платить мені фінвідділ, а не МГБ, а тому не Подмазов, а він (Герас. [імов]) повинен мною керувати. Опісля сказав, щоб піти й довідатися, що вони хочуть. Я пішов.

Прийшовши в кабінет Подмазова, я привітався, після чого він спитав, коли я був у Кривчиках та чому не подаю матеріалів. Я відповів, що весь час перебував при роботі на своєму участку, куди посилав мене Герасімов, і туди не мав часу піти. Тоді він спитав, чому Кривчики і Котюжини вже не належать до мене. Я відповів, що по розпорядженню ст. інсп. відлучили, а мені на це місце дали Мишківці – Кінахівці та Бутин. Після цього він сердито сказав, що таке, що такі часті зміни на участках. Я відповів, що це до мене не належить, бо зміни роблять ст. інсп. і Герасімов. Накінець сказав, що я повинен сьогодні піти в Кривчики, зібрати потрібні матеріали й увечері принести до нього. Я відповів, що як Герасімов пустить, то піду, але він сказав, щоб йти зараз, а він з Герасімовим договориться сам. На цьому стріча закінчилася. Про Бодаки він не питав нічого, а я сам також не згадував, бо не мав жодких матеріалів. Від Подмазова я все-таки пішов до фінвідділу, щоб повідомити Герасімова про розпорядження Подмазова. Коли я це сказав, він задержав мене і пішов до телефону. За якийсь час прийшов і сказав, що це я останній раз йду по дорученні МГБ чи МВД на чужий участок. “Ми маємо свою роботу і їм допомагаємо, а нашими робітниками вони не мають права ніколи розпоряджатися. Сьогодні можна ще піти” – говорив Герасімов.

Я, найперш, пішов на Котюжини до Щербатого, а з ним на Лісовики до баби Пестини, щоб від неї дещо довідатися про Андрія та село, бо Щербатий нічого не знав. Пестина сказала, що Андрій по різних причинах часто ходить у напрямі брата Прокопа, від якого вертається додому на другий-третій день. Більше вона не знала нічого.

Від Пестини ми пішли на Кривчики до Дідика Івана. Він сказав, що Самборський і Іван часто відходять у напрямі лісу, а останньо вийшли кудись ще вчора і до сьогодні їх нема. Одержавши ці

відомості, я зі Щербатим вернувся на Лісовики, а звідам вже сам пішов при нагоді на Бодаки.

Тут я зайшов до Альошки, який сказав, що не має жодних матеріалів, бо не збирав. Тоді я сказав йому, щоб він [з] завт[р]ашнього дня приступив до роботи, розвідав, що було попередньо і збирав нові матеріали. Він холоднокровно сказав, що буде робити, але я бачив, що він невдоволений і спитав, про причину. Він відповів, що роботи багато, а тут і податок платити треба, і ставку, і молоко, і м'ясо, збіжжя треба буде давати, а тут нема звідки. Тоді я сказав, щоб він цим не турбувався, бо я допоможу йому. Звільню від податків, від податків і т. п. На це він сказав, що “яке буде добрий день, таке й доброго здоров'я”. На цьому ми розійшлися. До Дячини я вже не загодив, бо було пізно і я міг не вспіти зайти в РО МГБ.

З Бодак я пішов у РО МГБ. Тут зайшов в кабінет Подмазова, позвітував йому про всі зібрані події, на що він сказав, що “як не нажмеш кобилі хвоста, то не поїдете”. Опісля він казав, щоб знаходити час піти раз-два в тиждень туди і зібрати матеріали, не говорячи нічого Герасімову. На цьому стріча закінчилася і я пішов додому.

Вдома не було нічого цікавого.

На другий день я пішов у фінвідділ, де всі працівники дожидали Герасімова. Перед 10 год. він прийшов, а з ним ще прийшла ревізорка з області, на ім'я Віра (східнічка, українка, років около 24, стан тонкий, висока, на обличчі смуглява, коси чорні з завивкою, брови чорні, підскубані, очі чорні, лице округле, губи помаль[ов]ані червоною краскою, з “ридикюлем”). Герасімов сказав усім зайти у кабінет, де почав говорити про те, що зближається строк відчитів, через день викликає на відчит РПК, 18 треба їхати в область, а план збирання грошей не виконаний. Сказав, що з цього дня всі працівники повинні працювати без віддиху й без вихідного, щоб стягнути хоч 50–70 % грошей до дня виїзду в область. Наприкінці сказав, що сьогодні групою, в складі: Зюзін, Попов, Жукова, Литвиненко, нова фінагентка та ревізорка з обл.[асті] по своїй охоті підуть на М. Кунинець. На цьому зібрання закінчилося і ми пішком пішла на М. Кунинець. На дорозі мене покликав Подмазов і сказав, що, будучи в Кунинці (він знав про це), приглянутися до справ, які в'яжуться з роботою МГБ – точно не вказував, бо не було часу.

На дорозі нас напав дощ і заки ми прийшли в М. Кунинець, то вже добре помокли. Тут пройшли по людях на другому участку і у зв'язку з дощем просиділи до вечора, не зробивши нічого. Віра ходила зі всіма по хатах і перевіряла, чи правильно оподатковане майно громадян. Після заходу сонця ми під прикриттям дощу

подалися в район. При розході Зюзін сказав, що слідуючого дня можна сходитися на годину пізніше, як буде погода, а як буде дощ, то можна побути вдома до полудня.

5.6.[19]48 р. падав дощ з переривами. Ми зійшлися на 11 год. Тоді Герасімов сказав, що на участки вже пізно йти, але в місті є багато людей, бо приїхали на базар, отже вони будуть приходити у фінвідділ, тому кожний уч.[астковий] інсп.[ектор] повинен давати пояснення людям зі свого участку. Ми залишилися в фінвідділі й працювали до год. 5–ї.

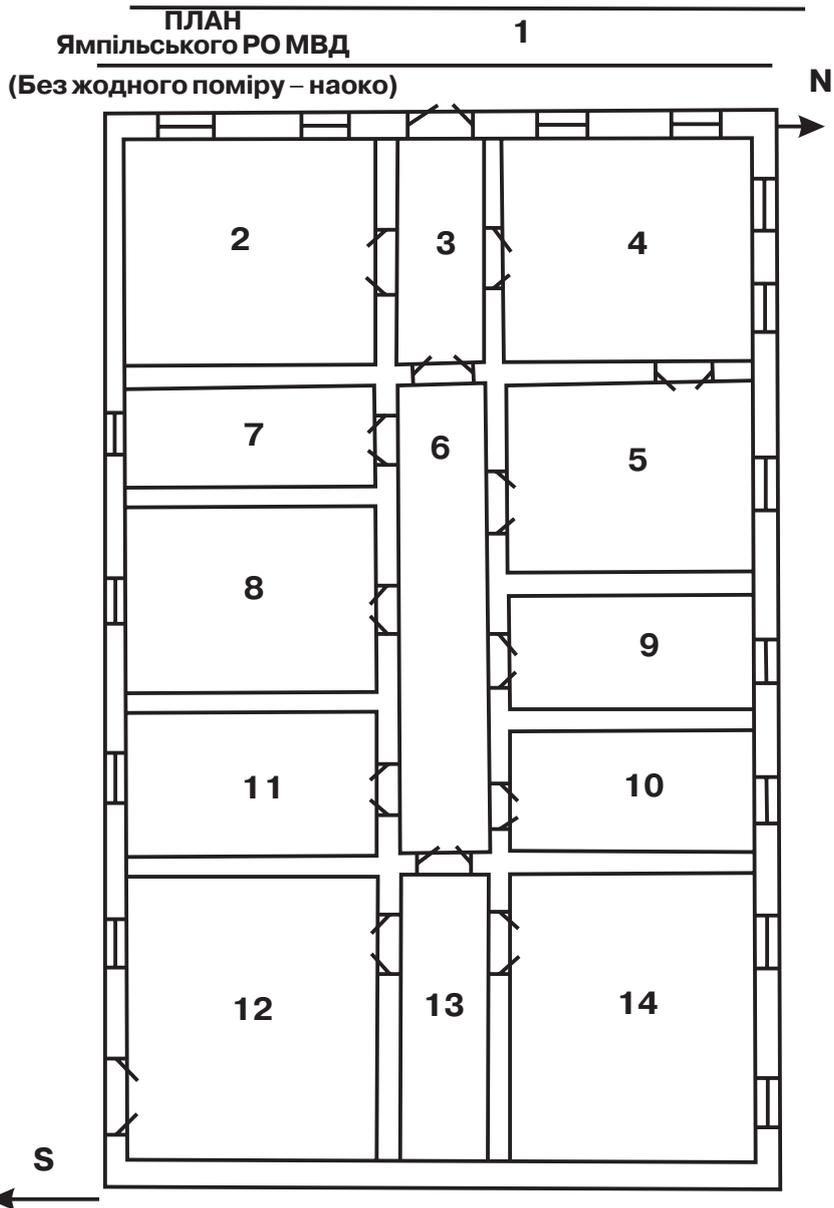
6.6.[19]48 р. Герасімов зібрав майже всіх робітників фінвідділу, а саме: Зюзін, Попов, Тася, Литвиненко, Жукова, облревізорка, нова фінагентка, Пеньоньчко, Жила, Левинець, з ошадкаси одна жінка, з держстраху одна жінка і під своїм командуванням повів на В. Кунинець. У В. Куниці ми розбилися на дві групи. Одна під проводом Пеньоньчка в складі: Жила, Левинець, Жукова, з держстраху жінка, Довбилов (уповноважений РПК, який долучив у В. Куниці) пішла на Малий Кунинець, а останні залишилися у В. Куниці. Тут Герасімов кожному призначив участок і ми ходили по хатах з десятниками та виганяли людей нести гроші до с/р. Десь о 1–2 год. я почув у селі вистріл, але не звернув на це уваги. Через годину, коли я перевіряв квитанції в одного з дядьків, до мене підійшло двох озброєних людей в чорних цивільних костюмах, які приказали піднести руки вгору, що я виконав. Вони обшукали мене і забрали зі собою. Тут я довідався, що це повстанці, які забили Герасімова, який не хотів здатися й підпорядкуватися їм, а інших нагнали зі села до району.

Дня, 4.7.1948 р.

506.

* * *

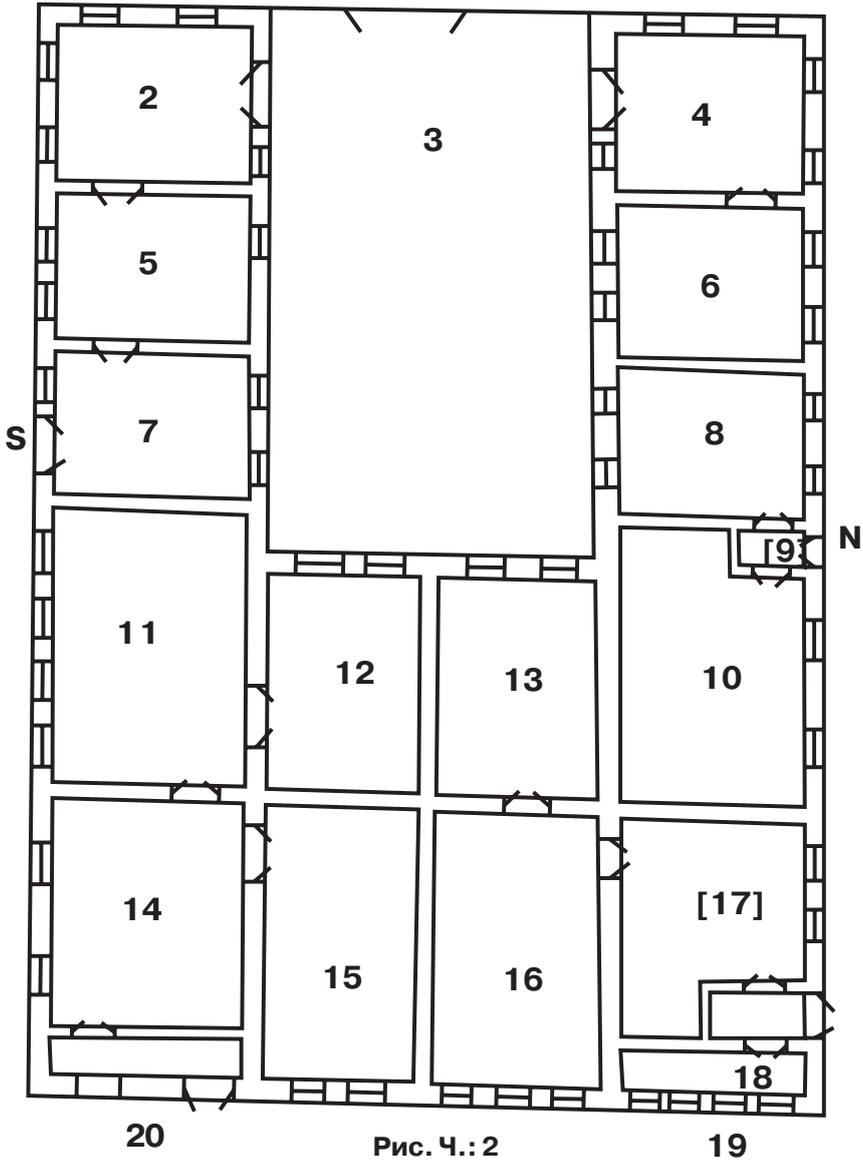
ПЛАНИ ПРИМІЩЕНЬ ОРГАНІВ МВД І МГБ

Рис. Ч.: 1

1

ПЛАН
Вінницького УМВД
(без жодного поміру)

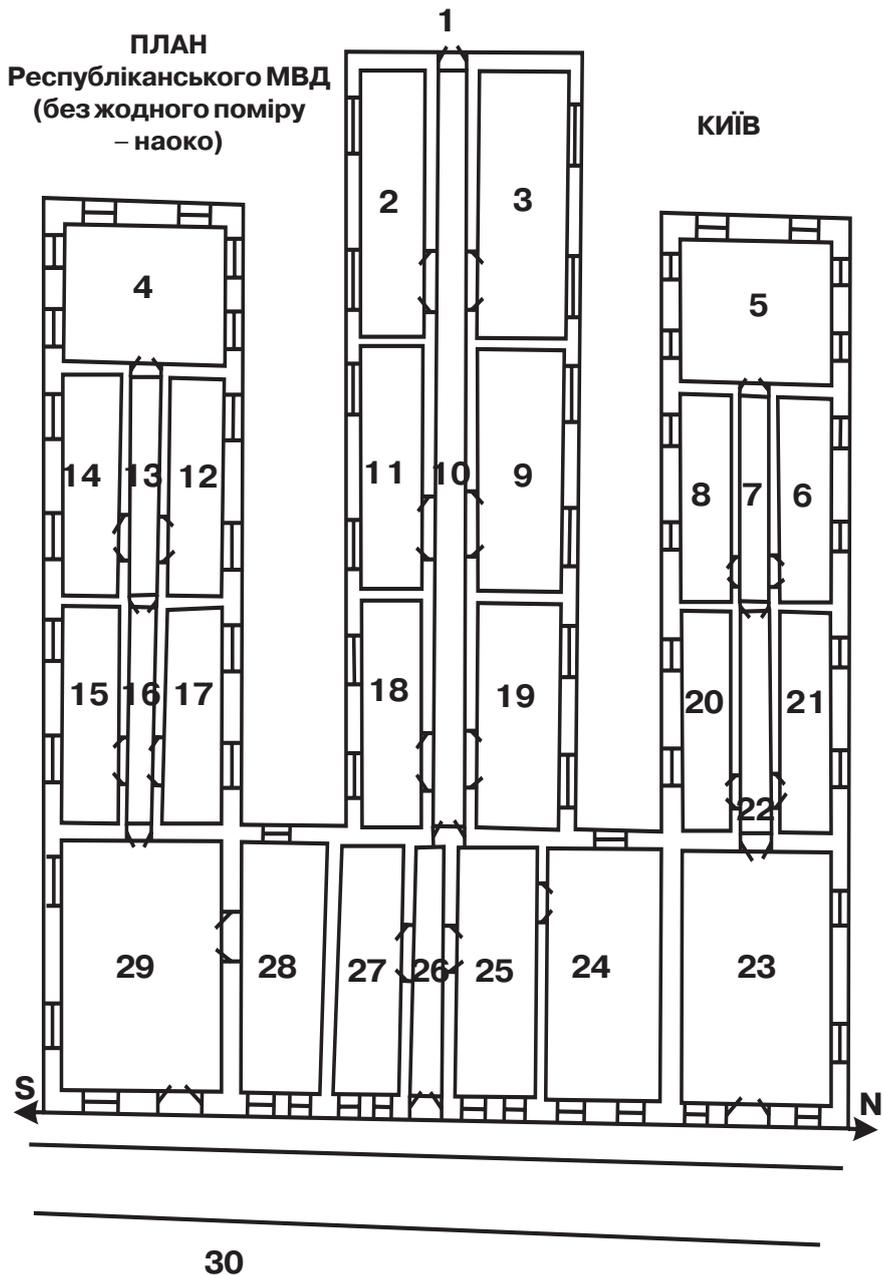
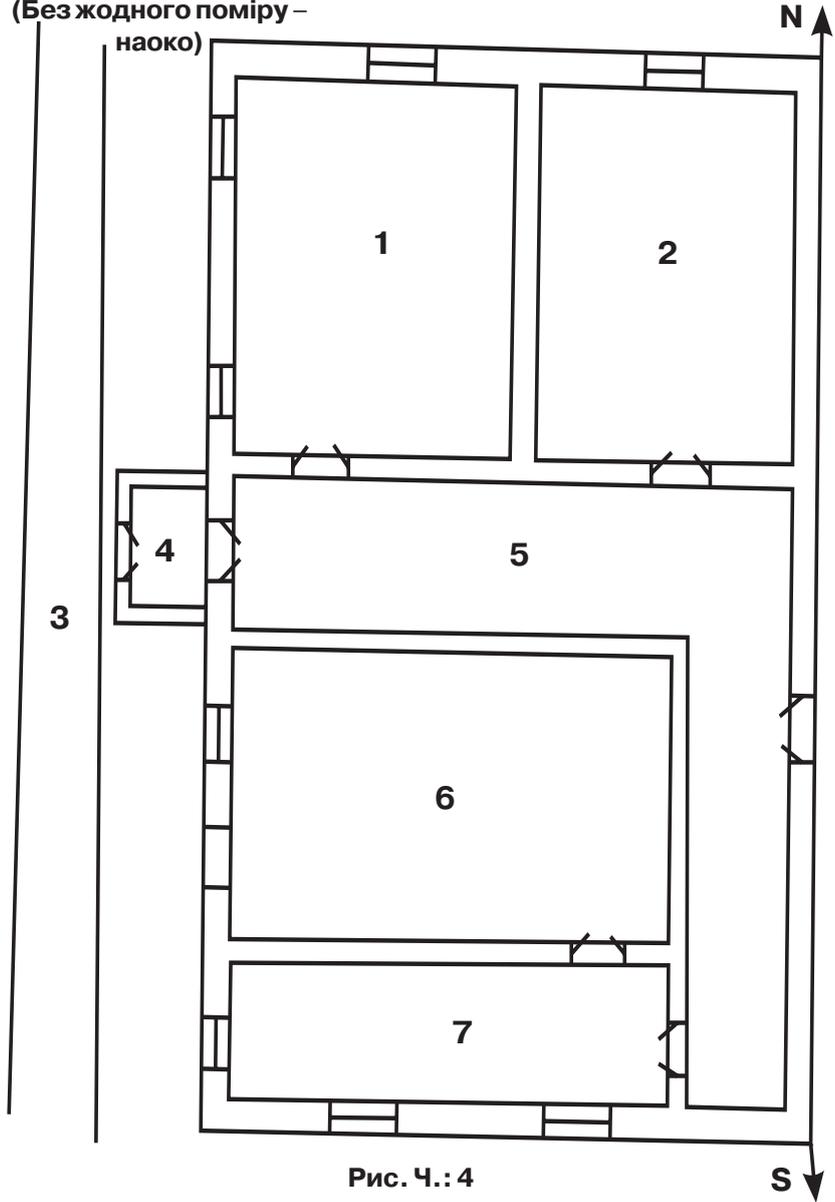

Рис. Ч.: 3

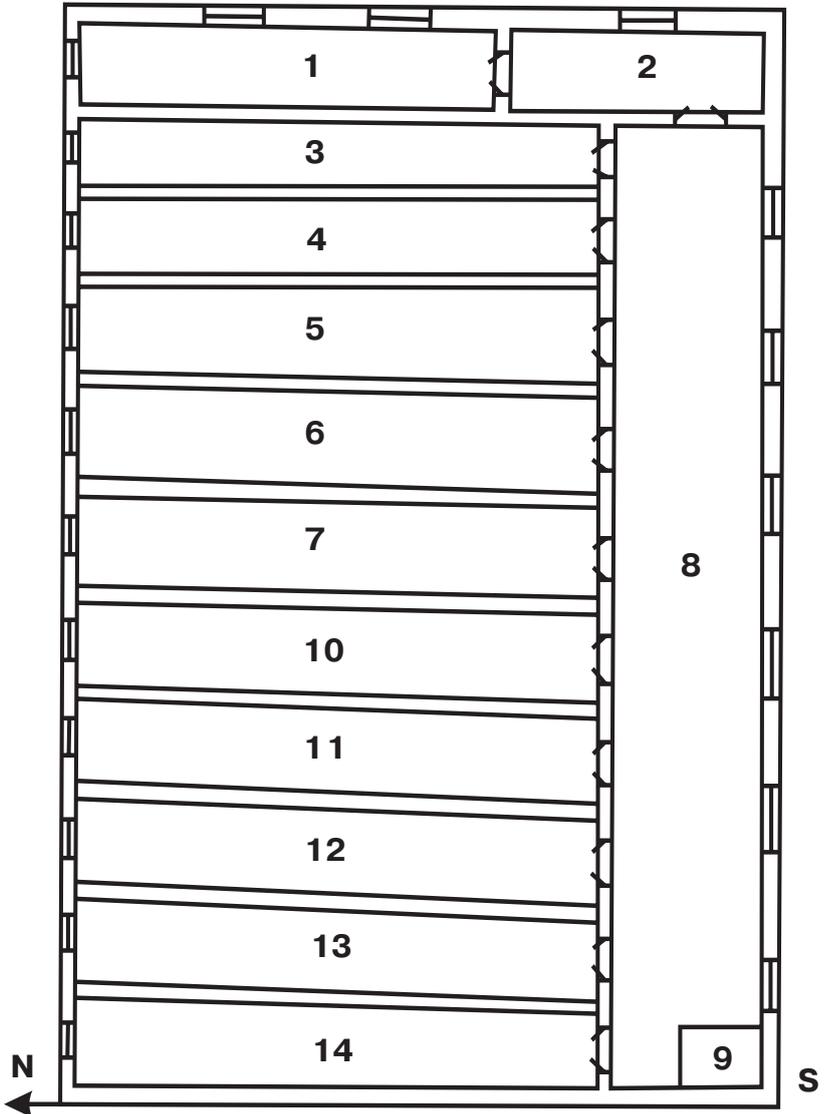

ПЛАН
Тернопільського УМВД
Партер.
(Без жодного поміру –
наоко)

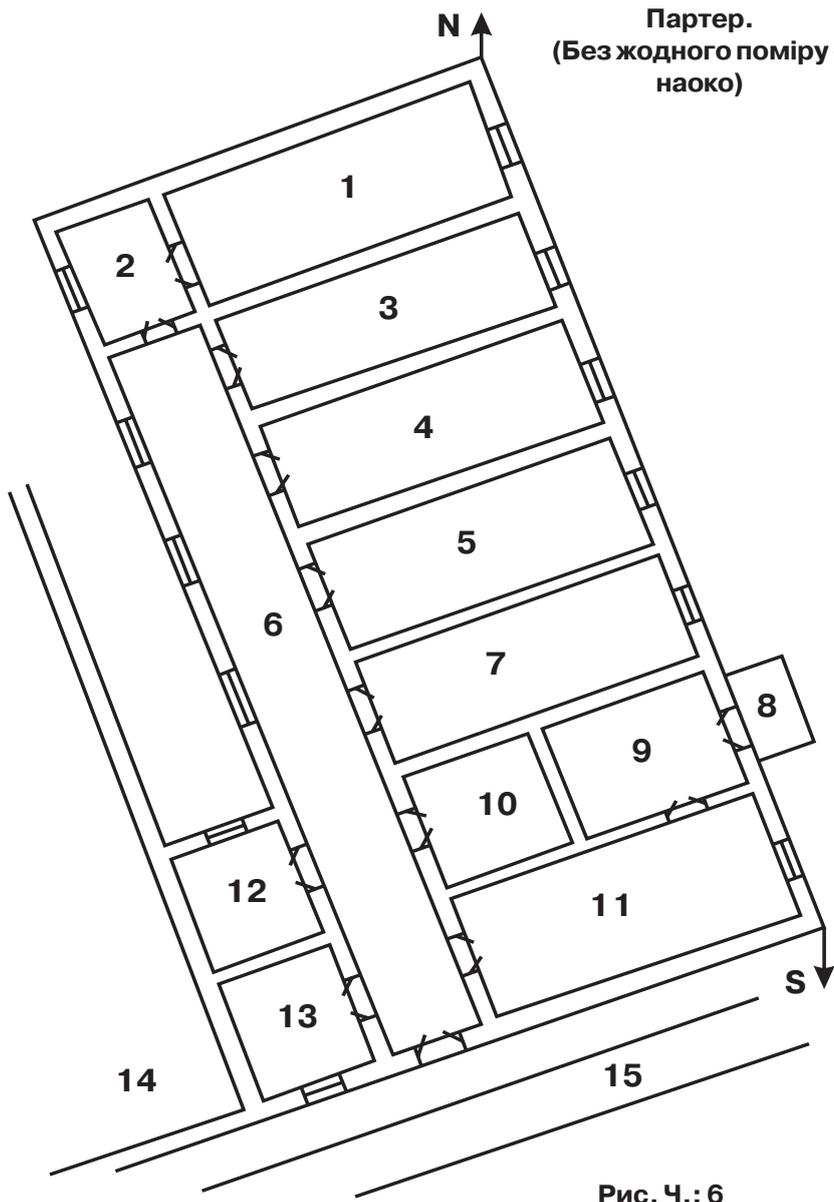
Рис. Ч.: 4

ПЛАН
Тернопільського УМВД
1 поверх.
(Без жодного поміру – наоко)

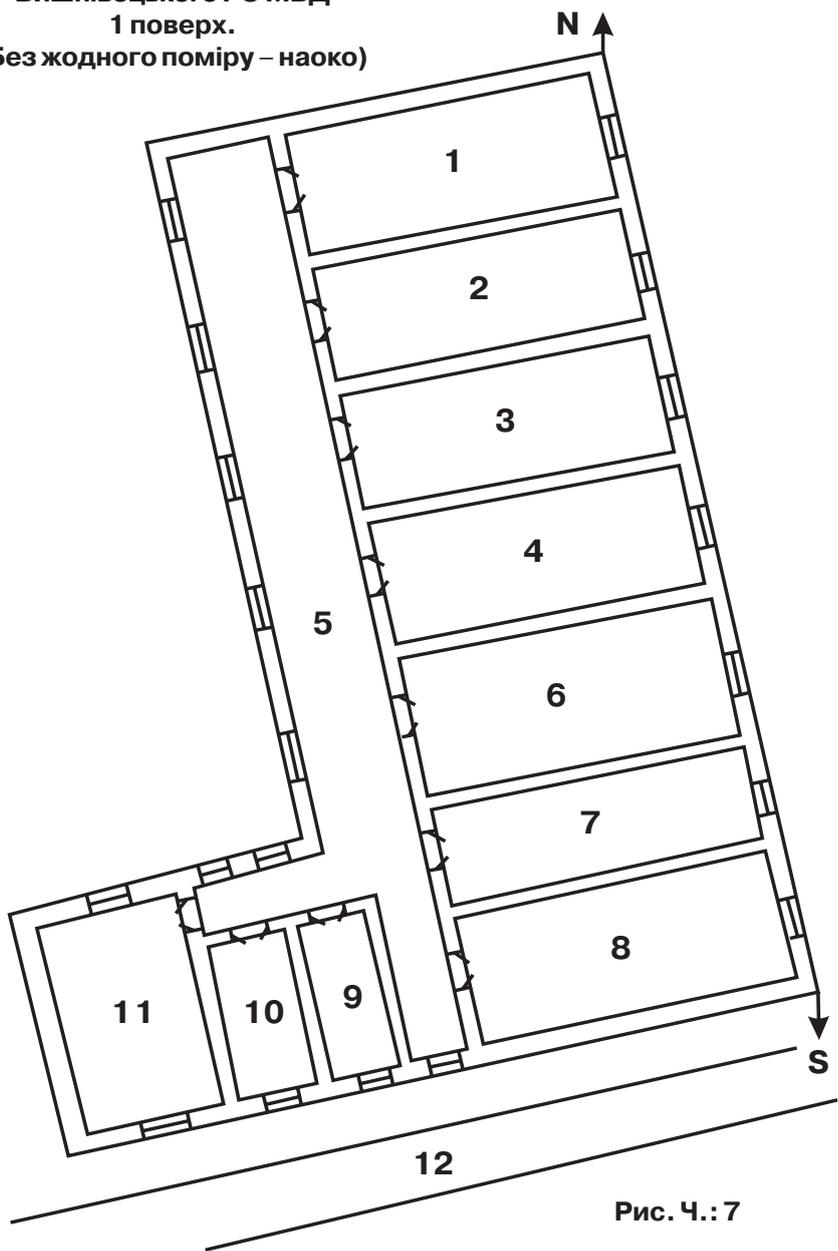
Рис. Ч.: 5

ПЛАН
Вишнівецького РО МВД
Партер.
(Без жодного поміру –
наоко)

Рис. Ч.: 6

ПЛАН
Вишнівецького РО МВД
1 поверх.
(Без жодного поміру – наоко)

Рис. Ч.: 7

ПЛАН
Вишнівецького РО МГБ
(Без жодного поміру – на око)

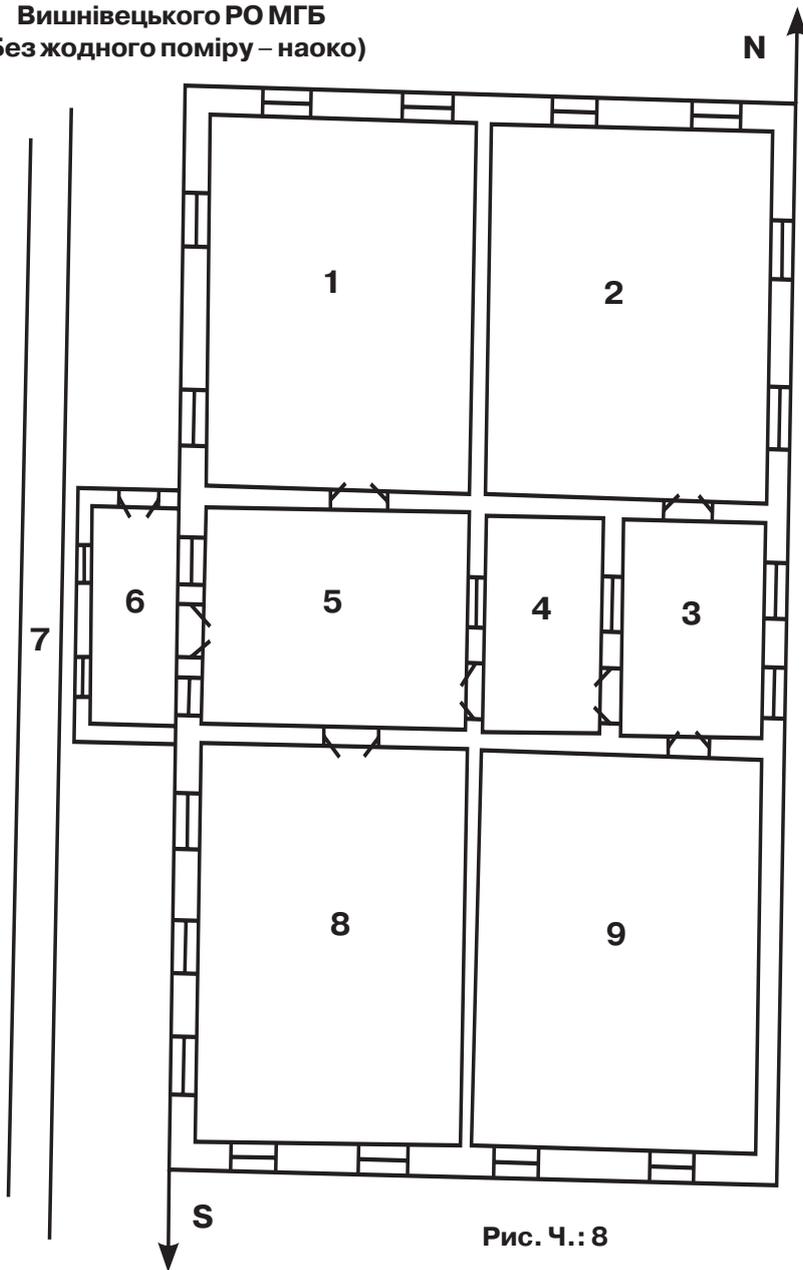

Рис. Ч.: 8

Пояснення до планів:

Рис. Ч.: 1. (стор. 162).*

- 1 – вулиця.
- 2 – дижурна кімната.
- 3 – коридор.
- 4 – кабінет нач. РО МВД Нарожного.
- 5 – кабінет начальника міліції Собка.
- 6 – коридор.
- 7 – паспортний стіл.
- 8 – кабінет секретаря РО МВД.
- 9 – кабінет ст. оперуповноваженого РО МВД.
- 10 – кабінет нач. КПЗ.
- 11 – кабінет оперуповноважених РО МВД.
- 12 – сіни (коридор).
- 13 – коридор.
- 14 – КПЗ.

Рис. Ч.: 2. (стор. 163).*

- 1 – вулиця.
- 2 – кімната.
- 3 – підвір[']я.
- 4 – кімната.
- 5 – кімната.
- 6 – кімната.
- 7 – кімната.
- 8 – дижурна кімната.
- 9 – коридор.
- 10 – кімната.
- 11 – кімната для занять.
- 12 – гуртожиток “общезитие”.
- 13 – кабінет секретаря.
- 14 – дижурна кімната.
- 15 – кімната.
- 16 – кабінет майора.
- 17 – кабінет підполковника.
- 18 – коридор.
- 19 – коридор.
- 20 – коридор.

---

* Нумерація сторінок відповідає пагінації аркушів оригіналу

Рис. Ч.: 3. (стор. 164).*

- 1 – кімната для загальних зборів.
- 2 – кімната для занять Ч. 5. (середній корпус).
- 3 – кімната для занять Ч. 6. (середній корпус).
- 4 – кімната для занять Ч. 7. (лівий корпус).
- 5 – кімната для занять Ч. 7. (правий корпус).
- 6 – кімната для занять Ч. 6. (пр[а]вий корпус).
- 7 – коридор.
- 8 – кімната для занять Ч. 5. (правий корпус).
- 9 – гуртожиток.
- 10 – коридор.
- 11 – гуртожиток.
- 12 – кімната для занять Ч. 6. (лівий корпус).
- 13 – коридор.
- 14 – кімната для занять Ч. 5. (лівий корпус).
- 15 – кімната [для занять] Ч. 3. (лівий корпус).
- 16 – коридор.
- 17 – кімната для занять Ч. 4. (лівий корпус).
- 18 – гуртожиток.
- 19 – гуртожиток.
- 20 – кімната для занять Ч. 3. (правий корпус).
- 21 – кімната для занять Ч. 4. (правий корпус).
- 22 – коридор.
- 23 – пуста кімната.
- 24 – пуста кімната.
- 25 – гуртожиток.
- 26 – коридор.
- 27 – гуртожиток.
- 28 – пуста кімната.
- 29 – пуста кімната.
- 30 – вулиця.

Рис. Ч.: 4. (стор. 165).*

- 1 – кімната.
- 2 – кімната.
- 3 – вулиця.
- 4 – ганок.
- 5 – коридор.
- 6 – кабінет нач. УМВД.
- 7 – кабінет секретаря

---

* Нумерація сторінок відповідає пагінації аркушів оригіналу

Рис. Ч.: 5. (стор. 166).*^{*}

- 1 – кабінет нач. кадрів УМВД. (кімната Ч.12.)
- 2 – кімната Ч. 11.
- 3 – кімната Ч. 10.
- 4 – кімната Ч. 9.
- 5 – кімната Ч. 8.
- 6 – кімната Ч. 7.
- 7 – кімната Ч. 6.
- 8 – коридор.
- 9 – вихід сходів.
- 10 – кімната Ч. 5.
- 11 – кімната Ч. 4.
- 12 – кімната Ч. 3.
- 13 – кімната Ч. 2.
- 14 – кімната Ч. 1.

Рис. Ч.: 6.(стор. 167).*^{*}

- 1 – кімната для старих архівів
- 2 – коридор.
- 3 – камера.
- 4 – камера.
- 5 – камера.
- 6 – коридор.
- 7 – камера.
- 8 – ганок.
- 9 – коридор.
- 10 – сходи на перший поверх.
- 11 – дижурна кімната.
- 12 – кімната для задержання жінок.
- 13 – кімната для задержання мужчин.
- 14 – костел.
- 15 – вулиця.

Рис. Ч.: 7.(стор. 168).*^{*}

- 1 – ленуголок.
- 2 – кабінет ст. о/у РО МВД Щаблева.
- 3 – кабінет о/у Костроміна.
- 4 – кабінет о/у Кашеева і Сердюка.

---

* Нумерація сторінок відповідає пагінації аркушів оригіналу

- 5 – коридор.
- 6 – склад обмундирування.
- 7 – кімната архівів РО МВД.
- 8 – пуста кімната.
- 9 – кабінет нач. міліції РО МВД Любасюка.
- 10 – [кімната] секретаря РО МВД.
- 11 – кабінет нач. РО МВД Харламова.
- 12 – вулиця.

Замітка:

В місяці травні 1948 р. Костроміна з нач. міліції РО МВД знято, а на цей пост настановлено о/у Любасюка. Костромін тепер сповняє функцію оперуповноваженого РО МВД.

Рис. Ч.: 8. (стор. 169)-*

- 1 – кабінет нач. РО МГБ Подмазова.
- 2 – кабінет оперуповноважених.
- 3 – кабінет оперуповноважених.
- 4 – джурна кімната.
- 5 – коридор.
- 6 – ганок.
- 7 – вулиця
- 8 – кімната заст. нач. РО МГБ Зотова.
- 9 – кімната оперуповноважених.

506.

* * *

---

* Нумерація сторінок відповідає пагінації аркушів оригіналу

ІІІ. ЗБАРАЗЬКИЙ РАЙОН

№ 7/ІІІ-1

Протокол допиту Дмитра Івановича Шивандронова

Р.31
Справа Ч.: 76/47
Р-н Збараж
Шивандронов Дмитро
Руський
О/у ББ

Р-н Збараж
Дня 9.1.1947 р.

ПРОТОКОЛ

Шивандронов Дмитро, син Івана і Марфи з Грішкових, ур. [З].11.1919р. в с. Мокеєвську, Зорейського р-ну, Московської обл., руський, пед-інститут, член ВКП(б), жонатий з Лебеденко Клавдією, одна дитина (син Дмитро 2 роки).
Замешканий в м. Збаражі при вул. Комсомольській ч.: 12.
Від 15 квітня 1944 р. оперуповноважений НКВД.

Я, Шивандронов Дмитро, син Івана і Марфи з Грішкових, ур. [З].11.1919р, в с. Мокеєвську, Зорейського р-ну, Московської області. В 1927 р. почав ходити до школи в м. Москві, де покінчив 7 кл. НСШ. Після закінчення шкільної науки, в 1934 р. пішов до праці на слюсарський завод в м. Москві, де працював звичайним робітником. В цьому часі вечорами переходив педагогічний курс, а іспити склав вже в 1939 р. Цього ж самого року був забраний в ЧА, Після 2-місячного вишколу призначили мене до Погран-Войск НКВД в м. Хабаровськ.

В часі німецько-більшевицької війни в 1942 р. вислали мене до офіцерської школи в м. Алмаата [Алма-Ата, тепер Алмати]. Зі школи

вийшов вже зі ступенем мл. лейтенанта військ НКВД. Направили мене в Київську область, де став я командиром роти, з якої від'їхав на фронт. В боях за м. Сталінград втратив я свою роту, після чого мене приділили до 120-го запасного полку.

Після 3 місяців призначили мене до танкової частини (бригада ч.5) 1-го Українського Фронту, який був під командуванням маршала Жукова. По короткому часі в танковій частині став я помічником командира підрозділу, яким командував ст. лейт. Костів. Після його смерті в м. Тернополі став я командиром цього ж підрозділу.

Коли ЧА забрала м. Тернопіль, в той час 15 квітня 1944 р. військове командування призначило мене до НКВД. Тернопільське УНКВД мене вислало у Крем'янецький ГО НКВД у функції оперуповноваженого НКВД. Начальником Крем'янецького ГО НКВД був Супрунов. Там зразу, через три місяці, працював секретарем, а разом і машиністом. По кількох місяцях в Крем'янець прийшло доповнення персоналу ГО НКВД, після чого майор Супрунов назначив мене оперуповноваженим, що мав обслуговувати пожежну сторожу, яка містилася в цей час при вул. Широкий, педінститут і лікарський курс.

В пожежній сторожі моїм обов'язком було слідити за порядком, дезертирством, що в цьому часі було часте і там під моєю розпорядимістю була агентура. Коли я перебирав службу в пожежній сторожі від свого попередника капітана Сіліна, цей передав мені трьох агентів, які працювали в пожежній сторожі, а саме:

- 1) Биндисюк Пилип (клички не мав),
- 2) Биндисюк Гелену (клички не пригадую собі),
- 3) Дмитро (прізвища і клички не пригадую собі). Сам він роджений в 1919 р. в м. Крем'янці.

Згодом підібрав я собі двох агентів, а саме: Музику Івана сина Теодора родом з м. Крем'янця і Шушкевича Івана сина Теодора, родом з села Липовець. Всі вони мали слідити за німецькими агентами.

Донесли мені, що Войціцка за німецької окупації працювала переводчицею в магістраті, що Ключка Микола був німецьким агентом за німецької дійсності. Працював агентом в с. Жолоби. Крем'янецького р-ну.

Шушкевич доніс на Степанюка, який за німецької дійсності працював в магістраті і був їхнім агентом.

Биндисюки донесли мені, що Захарчук Іван Дмитрович зі с. Дубна за німецької окупації був начальником шосейних доріг в Крем'янецькому повіті і відпроваджував людей на роботи в Німеччину. За це йому німці добре платили.

Інші матеріали були інформаційного характеру про пожежну сторожу, в яких говорилось про поведінку працівників в час служби і поза службою.

Моїм завданням в педінституті було слідити за персоналом інституту. Там мав я агентів-учеників, які zarazом являлися асистентами. Було їх двох, однак вони були неофіціальні, тому що не мав дозволу їх реєструвати. Перша на ім'я Валя, родом з м. Чорткова, яка в цей час була на історичному факультеті і рівночасно асистенткою, друга агентка – східнячка, яка була на мовному факультеті і рівночасно асистенткою професора Скобінецького, що жив при вулиці Старий Вал.

Зареєстровані агенти в педінституті належали безпосередньо ГО НКГБ, про яких я не знав.

В лікарській школі мої завдання були наступні: перевірка кадрів, організація комсомолу, що припоручив мені 1-ий секретар горкомпартії тов. Зінченко. Агентура в лікарській школі належала до НКГБ тому, що учасники цієї школи вербовано та віддавано в розпорядження УНКГБ. Курсантів вербували тому, що вони відходили в те, чи інше село, чи місто і там мали б вести агентурну роботу. Цих зареєстрованих агентів УНКГБ могло передати даному “отделенію”, чи “отделу” НКГБ.

В м-ці вересні 1945 р. покликав мене нач. відділу кадрів УНКВД Тернопільської області майор Кривошиєв, який повідомив, про моє перенесення до району Збаража, де мав я зголоситися до нач. РО НКВД ст. лейт. Пахомова. В перших днях м-ця вересня цього ж року став я до праці в РО НКВД Збараського р-ну. Нач. Пахомов призначив мене статистиком польської агентури і розсекреч[е]ної агентури, яка була неактивна або здемаскована. В цьому часі агентів серед поляків не вербувалося тому, що поляки виїздили на Захід. Польські організації, про що донесла польська агентура, в Збараському районі були такі: “Плуг”, “Меч”, “Озон”.

Про польську агентуру не можу сказати нічого конкретного тому, що я з ними не працював. Знаю тільки, що всієї польської агентури було до 150 чоловік, які вже виїхали в Польщу. Від цих агентів ми довідалися про існування повищезгаданих польських організацій. Зараз між поляками, які залишились ще по селах району, агентури жодної немає, виходячи з цього, що не діють польські підпільні організації і не потрібно агентів.

Коли виїжджали поляки, була створена фільтраційна комісія, яка складалася зі наступних членів: я, як предсідник цієї комісії, предсідник з міліції та від РО НКГБ. Присутні були також оперупов-

новажений з РО НКВД і НКГБ, які змінювались, що було в залежності від сіл району, жителі-поляки, які переходили дану реєстрацію. До фільтраційної комісії від РО НКГБ входили: кожний участковий оперуповноважений, що змінювались: з Лубянецького куща майор Канаєв, Чорноліського куща – лейт. Тихоньов [Тихонов], з Максимівського куща – лейт. Волков і з Кобилівського куща – лейт. Трохимчук. Від РО НКВД: з Лубянецького куща лейт. Бородін, з Черниховецького куща – лейт. Ватулін, Кобилівського – лейт. Курошенко і Максимівського [–] мл. лейт. Захаров.

Ця фільтраційна комісія, що була створена при кінці 1945 р., мала завдання переводити слідства над всіма поворотцями з Німеччини. В протоколі зверталось увагу, хто їх випроваджував на роботу, де працював в Німеччині, при чому працював, кого знає “ізменників родіни”, що походили з території ССРСР. Зверталось увагу також на це, що робив до цього часу. Дальшим завданням було перевірити, хто працював за німецької окупації спільно з німцями і хто брав участь у винищенні євреїв. Цю статистику людей закінчили ми в м-ці серпні 1946 р.

Своїх особистих агентів, я, як предсідник фільтраційної комісії в м. Збаражі мав таких: Миколаєву [Ніколаєву?] Валентину під псевдом “Ніна”, родом зі Смоленської області, замужня за Миколаєвим зі с. Курник, Збараського р-ну. Прізвищ других агентів, які були призначені на м. Збараж не пригадую собі. Знаю, тільки, де працюють ті агенти: одна бухгалтером в пивнім заводі, походить зі східних областей України, літ около 23 – 24, середнього росту, волосся риже [руде], лице округле, розведена зі своїм чоловіком; друга живе при вулиці Крупської, замужня, за жителем м. Збаража, працює на пошті прийомщицею заказного письма; начальник пошти Сакогнін, санітарка в лічниці, прізвище якої мені не відоме, родом, правдоподібно, зі с. Синягви [Синяви] або Синягівки, Збараського району, вернула з Німеччини. (Не дуже висока, худощава, ніс перкатий). Слідуюча агентка працює в банку (родом зі Збаража) низького росту, чорнява, на ім'я Марія.

Протягом м-[і]сяців вересня і жовтня 1946 р. не працював я нігде (тому що жінка після пологів була хвора. Одначе рахувався я як працівник РО МВД, хоч і не працював).

На початку м-ця листопада, коли подужала моя жінка, нач. РО МВД Пахомов призначив мене уповноваженим на такі села: Чернихівці, Верняки, Охримівці, Заруддя, Валахівка і хут. Сабашиха. Першим моїм завданням було не допустити, щоб в свято жовтневої революції не були по селах розповсюджені антидержавні листівки.

Дня, 13 листопада нач. Пахомов назначив мене о/у ББ на такі села: Чернихівці, Охримівці, хутір Сабашиха, Заруддя, Валахівка, Стриївка, Кїйданці, Романове Село, Стрийовецькі Гори [Гори-Стрийовецькі], Максимівка, Збаразькі Чагарі [Чагарі-Збаразькі], Крет[і]вці, Грицівці і хутір Гуляй Поле. Моїм завданням, перш за все було, покінчити список поворотців з Німеччини і пов'язатися із заповданою мені через ст. лейт. о/у ББ кап. Третьякова, агентурою. Після цього я виїхав до свого куща.

Дня, 16 листопада 1946 р. прибув я до с. Стриївки, а опісля їздив по других селах. Агентуру мав я перебрати в цей спосіб: представитися, що я робітник РО МВД на місце попереднього о/у Захарова і призначений на це село. Даному агентові мав я сказати його прізвище, а потім псевдо.

По селах мав я таких агентів:

Чернихівці:

- 1) Грубіян Василь, син Семена, ур. 1929 р., а/пс. "Робітник".
- 2) Гураль Василь, син Семена, ур. 1895 р., а/псевдо "Голуб".
- 3) Дроздовський Микола, син Омеляна, ур. 1907 р. а/пс. "Охотник".

- 4) Яциковський Василь, син Данила, ур. 1913 р. а/пс. "Данилів".
- 5) Ратушний Микола, син Михайла, ур. 1913 р. а/пс. "Рижов".
- 6) Телевяк Микола, син Дмитра, ур. 1898 р. а/пс. "Дмитрій".

Охримівці:

- 7) Когут Катерина, ур. 1919 р. а/пс. "Капустяна".
- 8) Музика Микола, син Петра, ур. 1929 р. а/пс. "Жук".
- 9) Брик Петро, а/пс. "Яблуков".
- 10) Крисоватий Василь, а/пс. "Витровський".

Х. [утір] Сабашиха:

- 11) Цибринський Яків, син Василя, ур. 1900 р., а/пс. "Яструб".

Заруддя:

- 12) Лецишин Михайло, син Василя, ур. 1929 р. а/пс. "Річка".

- 13) Дєдів Теодор, син Романа, ур. 1920 р. а/пс. "Розов".

Стриївка:

- 14) Гумен Володимир, син Олекси, ур. 1928 р. а/пс. "Грізний".
- 15) Краєвська Александра, донька Льва, ур. 1926 р. а/пс. "Кравцова".

Кїйданці:

- 16) Творищ[у]к Константин, а/пс. "Ткачук".

Стрийовецькі Гори [Гори-Стрийовецькі]:

- 17) Зарубинська Стефанія, донька Олекси, ур. 1929 р., а/пс. "Світляна".

18) Гоновський Лука, син Петра, ур. 1927 р., а/пс. “Гавриш”.

Романове Село:

19) Сарматюк Зузанна, донька Семена, ур. 1923 р., а/пс. “Зірка”.

20) Чорний Михайло, син Василя, ур. 1899 р., а/пс. “Чернешов”.

Грицівці:

21) Сиско Семен, син Григорія, ур. 1925 р., а/пс. “Смілий”.

22) Петрусь Іван, син Юлія, ур. 1929 р. а/пс. “Поляков”.

В селах: Максимівці, Збаразькі Чагарі і хут. Гуляй Поле не мав я заподаної агентури і до цього часу ще не підібрав собі.

З повищезгаданими сексотами стрічі відбував в слідуючий спосіб: кликав на переслухання повор[о]тців з Німеччини і при цьому сексотів. Коли в цей спосіб запізнався з даним сексотом, то друга стріча відбувалася десь принагідно. На “сліпі” стрічі покищо не умовлявся. Сексоти мали мені звітувати 2-3 рази в місяць.

Завдання давав я їм слідуючі: слідкувати за “бандерівцями”, до кого заходять, де квартирують, хто дає їй харчі, де їхні криївки, в кого пропало збіжжя або безрога, як йде підготовка до виборів, й чи населення добровільно піде голосувати. Коли якийсь сексот донесе, то оперативник обов’язково мусить доставити донос ст. оперуповноваженому, а цей докладає нач. РО МВД. Коли, наприклад, сексот донесе, що вислідив криївку, сейчас докладається ст. о/у або нач. РО МВД. Після цього береться військо і їдеться на означене сексотом місце. За цей донос даний сексот одержує нагороду.

Агентуру в районі затверджує РО МГБ або нач. РО МВД. Коли агент через три місяці, а навіть до року не дасть жодних матеріалів, тоді знімається його з агентурного учоту. Про це йому не говориться і держиться зв’язок поки можна. За час моєї оперативної роботи агентура слабо діяла і не дала жодних конкретних доносів. Мене контролював ст. оперуповноважений і нач. РО МВД.

Про іншу агентуру мені не відомо, тому що ця робота є дуже секретна зі сторони працівників РО МВД. Начальникові є підпорядковані резиденти і він або нач. ББ кермує їхньою роботою.

Міліція також має своїх агентів, про яких мені не відомо. Вони мають завдання, які доручають їм працівники ОУР (“Отдел Уголовного Розиска”). Цей відділ бореться із грабіжництвом і незаконним переживанням без паспорту, з безприютністю, спекуляцією, самогоноваренням, проституцією, бореться проти випадків нищення плоду, слідкує за незаконним держанням вогнепальної зброї. Завданням їхнім є також провірювати торгівлю і склади. Агентура міліції належить до участкових міліції, має “строчні” завдання, тоді звітує оперуповноваженому, коли ні, то участковому. Опер-

уповноважений докладає про це нач. міліції, а цей, якщо цього потрібно, до управління міліції.

Агентура МГБ тут на Україні наставлена головно на ОУН. Крім цього, завданням органів МГБ є слідкування за шпіонажем чужоземних держав, що діє на території СРСР. Агентура серед священства належить також до органів МГБ. Про агентурну сітку РО МГБ нічого конкретного сказати не можу, тільки знаю, що структура агентурної сітки така сама, як в МВД.

Знаю також про контррозвідку “СМЕРШ”, яку замість “особого отделу” вже в час війни zorganizував сам Сталін. Має завдання слідкувати за антидержавними проявами в ЧА. При МГБ є також контррозвідка “СМЕРШ”, що займається політичною розвідкою в чужоземних державах. Структури контррозвідки “СМЕРШ” не знаю. Контррозвідка “СМЕРШ” в ЧА і при МГБ безпосередньо підпорядковані Сталіну. Вона діє в кожній області, як сильно, мені не відомо. Знаю про це з оповідань працівників РО МВД, що відділ “СМЕРШ” -у є в кожній області. На Збаразький р-он уповноваженим від “СМЕРШ” -у є лейт. Кокорін. Я його ще не бачив і які він має завдання, не відомо мені.

Знаю слідуючих агентів, що перебувають на зв’язку в других оперативників:

1. Гонта Павло – “Гарасимчук”, мешкає в м. Збаражі при вул. Пархоменка, агент кап. Третьякова.

2. Мирончук Анна – “Данилівна”, родом з с. Черниховець, агентка нач. ББ кап. Третьякова. Через три рази одержувала грошеву нагороду, в якій сумі і защо – мені не відомо.

3. Гевко (ім’я не відоме) походить зі с. Лубянок Нижчих [Нижчі Луб’янки], зараз працює на МТС-і в м. Збаражі, літ около 29, середнього росту, чорнявий, лице прищовате. Перебуває на зв’язку в старшого оперативника ББ Захарова.

4. Ніколаєва Варвара зі с. Курник, була арештована органами МВД. Вербував її лейт. Колосов і зараз перебуває вона в нього на зв’язку

5. Сень (ім’я не відоме), голова с/ради с. Зарубинець, псевдо не відоме, на зв’язку лейт. Колосова.

6. Анна (прізвище не знаю), родом зі с. Синягівки, на зв’язку в старшого оперативника мл. лейт. Захарова. Уроджена в 1919 р., середнього зросту, худощава, працює в дома на господарстві.

7. Мочула (ім’я не відоме), родом зі с. Стегніковець, а замешканий в с. Чернихівцях (Кут), на зв’язку в старшого лейт. МВД Пивоварова.

Сама вдова, має одну дочку (літ около 4), середнього росту, лице повне волосся чорне.

8. Несторова Марія, донька Олекси, працює в райкомпартії, літ около 40, середнього росту, шатинка, лице худощаве. Резидент МГБ, кличка не відома. Була підпорядкована нач. РО МГБ кап. Абрамову.

Знаю з видження багато людей, які заходять до нач. Пахомова. Чи вони є всі агентами, не можу сказати, бо до нього заходить багато людей в різних справах.

9. Брегін (ім'я не відоме), голова с/ради в с. Валахівці. Про це, що він завербований, сам мені признався. Зараз на зв'язку в кап. Третьякова.

10. Огородник (ім'я не відоме), бувший голова с/ради в с. Кобилля [Кобилля]. Зараз працює в Збаразькому райвиконкомі. Агент РО МГБ.

11. Наконешний (ім'я не відоме), голова с/ради с. Кобилії [Кобилля]. Агент РО МГБ, стало ходив на стрічі до Абрамова.

12. Огородник Андрій – зав. ошадкаси в м. Збаражі. Агент РО МГБ на зв'язку в кап. Войтюка.

13. Голова с/ради с. Розношинець (прізвище і ім'я не відоме), агент РО МГБ на зв'язку лейт. Тіхоньова [Тіхонов].

14. Крамарка с. Синягівки (прізвище і ім'я не відоме). Агент РО МГБ. Про неї мені оповідав о/у ББ Захаров, що вона пов'язана з о/у МГБ лейт. Тіхоньовим.

15. Священик із с. Іванчан (прізвище і ім'я не відоме). Завербований органами РО МГБ, кап. Абрамовим. Орієнтуюсь, що він є агентом, бо нач. РО МГБ Абрамов забороняв працівникам РО МВД до нього заходити. Він напевно є агентом. Як священик, обслуговує такі села: Кобилія [Кобилля], Березовиця, Іванчани, Курники, Доброводи [Доброводи], Чумалі, Оприлівці, Зарубинці, Івашківці і Новики.

Кінцева замітка слідчого.

Дня, 12.1.47 року об'єкта передано заступникові мого ділового зверхника.

(55)

* * *

(Дня, 13.1.1947 р. почав я розглядами справу о/у ББ Шивандро[но]ва).

Я, Шивандр[он]ов Дмитро, син Івана, по-національності – руський, ур. 7. 1.1919 р. в с. Макиївські Висьолкі, Зорейского р-ну, Мос-

ковської області в сім'ї робітника. Вдома, крім мене, був ще старший брат Константин, ур. 1918 р., вбитий в Хоконських боях, та чотири сестри: Марія – ур. 1922 р., живе в м. Москві, працює машиністкою в якомусь підприємстві, друга сестра – Александра, ур. 1924 р., інвалід вітчизняної війни. В час війни служила радисткою в авіаційній частині. Третя – Галина, ур. 1925 р., живе в м. Москві при родичах і зараз учиться в інституті, Ніна з 1932 р. живе коло батьків. Батько мій від 1918 р. працює на Московському заводі. Від 1936 р. член ВКП(б).

На 7 році життя пішов я до школи № 320, яка поміщалася при вулиці Большой Казьонний Переход, де покінчив у 1934 році 7 кл.

Восени того ж самого року, поступив до праці на завод як слюсар.

При кінці 1944 р. здав іспити вечірніх педагогічних курсів і зівстав прийнятий на перший курс факультету історії, географії, фізики і мат[е]матики. На курси ходив без залишення праці на заводі і в 1939 р. склав іспит з оцінкою на добре та одержав диплом. В комсомольську організацію поступив ще в інституті в 1936 р., а в кандидати ВКП(б) на заводі в м-ці січні 1939 р.

В м-ці вересні 1939 р. забрали мене в Хабаровський Край до служби в Погран-Войск[ах] НКВД, де приділили мене до отряду, що поміщався в с. Вітково, яким кермував лейт. Скрипка. Наша комендантура поміщалася на станції Веземская (нач. її був Турчин Іван). Отряд дорівнює дивізії ЧА і підпорядковується Г[л]ав.[ному] Упр.[авленію] Погр.[анічних] Войск НКВД. Командантура складалася з 3 – 5 застав, підпорядковувалася отрядові. Місце[м] її осідку [вибирали] звичайно село, де б знаходилася залізнична станція. Застава складалася, в середньому, з 20 чоловік. Кількість їх залежна була від терену. В ній крім піхотинців були також і кіннотчики.

Після приїзду в отряд, два місяці переходив я “обученіє”. Опісля кинули мене на фронт коло озера Хасан.

В м-ці квітні 1940 р. стягнули мене назад до служби на заставу в с. Вітково. Після чотирьох місяців кинули мене знову на фронт на річку Хол-Кінгол [Халхін-Гол], де перебув до кінця 1940 р.

В м-ці січні 1941 р. через територію Манджурії, вернулися ми знову на свою заставу. В боях на річці Хол-Кінгол [Халхін-Гол] я був к[о]нтужений, в зв'язку з чим пішов до шпиталю в м. Хабаровськ, де пролежав до м-ця травня 1941 р. Після того пішов знову до служби на заставу.

В м-ці серпні 1941 р. нас молодих стягнули з застав до м. Хабаровська та почали підготовляти до виїзду на фронт. З м. Хабаровська, після місячної переформіровки, кину[ли] нас (цілу дивізію) в Крим для евакуації промисловості та цивільного населення. В м-ці жовтні

були ми вже в Криму. Звідтіля вспіли ми ще вивезти станки з Керченського металургійного заводу, станки консервного заводу, зірвали Керченські каменеломи та частинно евакуювали людей.

В м-ці січні 1942 р. наша дивізія одержала наказ виступити з Криму. Ми виступили та пішки подалися до Алмаати, куди прибули за місяць часу. В риму нашою дивізією командував генерал-майор, прізвища якого не пам'ятаю. Там зістав він ранений в живіт і військо несло його на шинелях та плащпалатках з Криму аж до Алмаати.

В Алмааті на початку м-ця березня 1942 р. попав я в ЛВУ (Ленінградское Военное Училище Войск НКВД), яке було евакуйоване з м. Ленінграда. В училищу було 3 500 учасників. Директором його був підполковник, прізвище якого не знаю, начальник штабу був полковник Семьонов, комісаром училища старший батальйонний комісар, прізвища його не знаю. Училище поміщалось в новозбудованих казармах. В ньому програма науки була армійська. Завданням його було підготовляти командирів рот і батальйонів, щоб опісля кинути їх на фронт. Наука мала тривати 2 роки, одначе, в зв'язку з поганими обставинами, скінчилася 25 вересня 1942 р. Після закінчення цього, випускників, вже з офіцерським ст[у]пенем, розіслали по різних фронтах. Я, разом з іншими, направився з м. Алмаати до м. Москви, де формувалися військові частини до виїзду на фронт. Подорозі в м. Москву в м. Куйбишеві наш ешелон довше задержався. В цьому ж часі в м. Куйбишеві поміщався уряд СРСР, а також і штаб нашої дивізії. Від свого штабу ми одержали вже призначення. Мене назначили командиром стрілкової роти, 120-го стрілкового полку, 33 стрел.[ко-вой] дивізії. (Пізніше нашому полкові, а також і дизізії присвоїли гвардійське звання). Рядовий склад цієї частини ждав на командний склад під м. Дебальць[е]во (80 кілометрів від м. Сталінграда), куди і направив нас штаб дивізії. Там я, як командир роти, одержав роту (160 чоловік). За два дні наша ціла дивізія пішла в бій за м. Дебальць[е]-во, де після 3-денних боїв стала розбита. Моя бойова рота складалася з чотирьох стрілкових взводів: кулеметного і мінометного взводу, роя автоматчиків, якого завданням було нищити залогу підбитого ворожого танка, роя "тила", що достарчав харчі і амуніцію. Крім цього був санітарний рій, рій зв'язку і розвідки. В бою за м. Дебальцево я втратив цілу свою роту, остався тільки з 13 людьми.

Після цього відіслали мене в 120-ий запасний полк, де мав ожидати нового приділення.

В м-ці лютому 1943 р. відставили нас в м. Саратов. Тут, після перевірки моїх документів і визнавши, що я офіцер з ЛВУ, направили мене в 33 стрілкову дивізію військ НКВД, по охороні залізних доріг.

Командиром дивізії був полковник Мел[ь]ніков, нач. штабу дивізії полк. Фунтіков. Штаб дивізії скерував мене в м. Чкалов, бувший Ор[е]нбург, в 73-ій полк залізнодорожних військ НКВД. Я попав на станцію Кондогоя до ком роти лейт. Столипіна. Цей направив мене на перестанок Езембет, де одержав 28 бійців і мав завдання охороняти залізнодорожній міст. Командиром 73 полку Залізньо-Дорожних Військ НКВД був майор Антонов.

В м-ці травні 1943 р. я поступив в члени ВКП(б). Одержавши в штабі дивізії партбилет, я разом зі своїми товаришами поїхав з м. Саратова до м. Куйбишева. Там пішли ми в ресторан, попилися, та почали стріляти. В цей час, припадково, до ресторану зайшов лейт. Столипін та арештував нас за нашу поведінку і відставив до штабу полка, де вкарали нас по п'ять діб строгого арешту. Після цього перекинули нас в м. Саратов до у[чеб]ного полку військ[к] НКВД, щоб підготовлялися до виїзду на фронт. Через кілька днів приїхав до нас ешелон бійців, яких я мав відставити до м. Міл[є]рово та передати командуванню запасного полку. Після місяця часу приїхав я разом з ешелоном до м. Міл[є]рово, Сталінградської області. До м. Києва, відповідальним за ешелон був кап. Дехтяров. Внедовзі я дістав роту казахів і разом із цим ешелоном поїхав до штабу 1-го Українського фронту, де прибули при кінці лютого 1944 р. По дорозі на фронт, переводили ми з бійцями вишкіл. При кінці м-ця лютого 1944р. приїхали ми до м. Києва. Тут стрінувся зі знайомили товаришами, з якими був на річці Хол-Кінгол [Халхін-Гол] в боях і біля озера Хасан, а саме з лейт. Агафіним, замкомбатом по технічній часті кап. Кузьменком Віктором. Всі вони перебували в танковій бригаді під командою підполковника Ліпіцького. Також між ними був ст. лейт. Петрушічкін і ст. лейт. Ніколаєв. Я звернувся до своїх товаришів, щоб вони просили підполковника о прийнятті мене до цієї танкової частини. Він погодився. Написав записку, з якою я мав, разом зі своїми товаришами піти до Наркомату Оборони. Там дозволили мені на перехід в танкову бригаду підполковника Ліпіцького.

На початку м-ця березня 1944 р. наша бригада переїхала з м. Києва до м. Житомира, де простояла два дні, а потім через місто Новоград-Волинський, попрямували на м. Рівне. Після 10-денного перебування через м. Шепетівку переїхали ми до м. Ямполья. Тут команду над нашою бригадою перейняв полковник, прізвища якого не знаю. Після кількох днів одержали ми повний бойовий виряд. Около 25 березня 1944 р. з м. Ямполья, розділившись по три групи, подалися на фронт в напрямі м. Тернополя. В бій танкова бригада виступила на початку квітня 1944 р. 14 квітня, німці, обкружені в Тернополі, здалися

і 15 квітня святкували ми вже перемогу. Цього ж самого дня нам прочитали наказ марш. Жукова на підставі приказу Президії Верховної Ради УРСР, щоб з бригади виділити 100 чоловік для органів НКВД і НКГБ по Тернопільській області, для організації “отделів” і “отделеній”. Пригадую собі слідуючих товаришів, що були передані в розпорядження УНКВД по Тернопільській області:

ст. лейт. Зіков Володимир, ур. 1917 р. або 1918 р., на початку був в м. Збаражі, відтак зістав командантом УНКВД по Тернопільській області.

ст. лейт. Потьомкін, син Івана, ур. 1916 р. або 1917 р. працював в ГО НКВД в м. Крем'янци.

мл. лейт. Молдаванов Петро, ур. 1920 р. залишився при УНКВД.

мл. лейт. Агарков Іван, ур. 1916 р. працював в м. Крем'янци.

мл. лейт. Карандашов, ур. 1917 р., був направлений в Почаївський район.

лейт. Вілов Саша, ур. 1921 р., був направлений в Вишнівецький район.

Трохи пізніше вже після взяття м. Бродів, з цієї бригади командування, на підставі даного указу, вислало в розпорядження УНКВД по Львівській області слідуючих мені відомих офіцерів:

лейт. Гафіна Василь, ур. 1918 р.

кап. Кузьменка Віктора, ур. 1920 р.

ст. лейт. Миколу (прізвища не пригадую собі), тому що мав біле волосся, кликали його “Седой”.

Офіцери, які були приділені до УНКВД по Львівській області, перебули около 2 і пів-місяця в м. Крем'янци, тому що УНКВД по Львівській області, тимчасово, поміщалось там.

Пригадую собі ще одного офіцера, що від 1942 р. до 1946 р. служив в Чорноморському флоті, а опісля був направлений до органів УНКВД по Львівській області.

Дня, 16.4.44 р. приїхав я до м. Збаража (там тоді поміщалось Тернопільське УНКВД) і зголосився у відділі кадрів до майора Кривошиєва. Цей відіслав мене до нач. УНКВД підполк. Сараєва. На другий день нач. Сараєв зібрав нас усіх, зreferував нам, що на Західній Україні діє підпілля ОУН та армія УПА, що добре озброєна німецькою зброєю, оперує малими групами і наносить великі шкоди для радянської держави. Командирами цих груп переважно є німці, а також і власовці. Зазначив, що ОУН і УПА треба нищити військовою силою і розкладати при помочі агентури. Знання в цьому ділі ми повинні набрати від своїх начальників. Після цього покликав нас кожного зокрема, розпитував від коли в армії, в яких боях брав

участь, цікавився освітнім рівнем. При цьому дав призначення мені о/у в ГО НКВД по м. Крем'янець.

Ст. лейт. Зіков заявив нач. Сараєву, що він ранений, к[о]нтужений і нервовохворий і тому призначив його командантом УНКВД по Терноп.[ільській] області. Всіх решту назначив о/у і розприділив по окремих районах.

Дня, 25.4.44 р. мл. лейт. Агарков і я поїхали до м. Крем'янця та зголосилися до нач. ГО НКВД майора Супрунова. Він відразу дав нам відпустку аж до перш[о]травневих свят. Мешкали ми в будинку ГО НКВД тому, що фронт був недалеко і, відносно цього, був спеціальний наказ від нач. НКВД Сараєва.

Після перш[о]травневих свят, я разом з мл. лейт. Агаровим, зголосилися до праці в майора Супрунова. Він припоручив нам познакомитися з указами, наказами та різного рода директивами Наркомату ВД СРСР і УРСР.

Напр., в інструктивному матеріалі “О работе [с] агентурой” вказувалося, щоб вербувати агентів на патріотичних почуваннях або на компромітуючих матеріалах. Зазначено там було, що агент, завербований на патріотичних почуваннях, є багато цінніший і тим самим дасть кращі матеріали; агента завербованого на компромітуючих матеріалах завсіди треба держати під шантажем, щоб одержати більш цінні матеріали.

Директива – “Об организации истребительных батальонов”, – які мали завдання охороняти село, слідкувати за ОУН-івським підпіллям. Головною ціллю того було приєднувати собі молодь та не дозволити їй до переходу підпільного життя.

Директива – “Об нарушении ревзаконности”, – сторого забороняла всякі види хабарництва, п'янства, незаконних арештів і проти придержування осіб – робітників НКВД, НКГБ і міліції. Там указані були факти зловживання працівників радорганів в даній області.

Пригадую собі ще одну директиву, в якій говорилось, щоб, звільнитися від маловартісної агентури, зняти її з учота, а старатися вербувати нову, більш активну, щоб була кількісно мала, але якісно добра, на переведення чистки серед агентури і завербування нової активної був призначений місяць часу.

Директива – “О повышении бдительности среди работников НКВД и милиции” – напр., в Шумському районі був такий випадок, що дижурний заснув, оставляючи коло себе стрелка, який пішов і привів “бандерівців”. Вони зробили наскок, побили всіх дижурних і стійкових та звільнили з тюрми родини, які були призначені на вивіз у Сибір.

Нач. міліції покарали за це тюрмою (скільки років не пам'ятаю), а нач. НКВД 20-денним арештом.

Існує також директива про нагородження робітників НКВД, міліції за добру роботу: кого грішми чи годинниками, других орде[н]ами і медалями.

Директива – “О заведении порядков в КПЗ” (Камера Предварительного Задержания). Слід було очистити камеру від осіб, не підлеглих арештові. Напр., осіб задержаних органами НКВД, міліції не вільно держати більше 48-ім годин, а в крайньому випадку 72 год. Контроль відносно цього була наложена на прокурора.

Крім цього був ряд інших директив і приказів, одначе я їх собі не пригадую. Там знайомився я також з УПК (Уголовно-Процессуальный Кодекс) і з УК (Уголовный Кодекс).

Уголовный Кодекс передбачує в своїх статтях характер проступків, злочинів і рівночасно намічує кару. Напр. сторінка 54 УК говорить о контрреволюції, шпіонажі і диверсії внутрі держави. Особи підлягаючі цій статті будуть карані від 5 – 10-річною тюрмою. У воєнний час вимір кари за це від 5 – 20 років тюрми. В деяких випадках приміюється і кара розстрілу. В час війни, осіб по ст. 54, вже не судить воєнний трибунал, лише воєнно-полевий суд.

Ст.: 54, 1 а говорить о контрреволюції, яка направлена на підрив могутності держави, о публичних виступах проти радзаконів, проти партії і уряду та о терористичних антидержавних акціях.

Ст. 54 §11 – говорить про групове збройне повстання, дії якого направлені проти партії і уряду і їхніх збройних сил.

Ст. 54 §20 – говорить о співучасті даної особи в якомусь вбивстві і антидержавному виступі.

Ст. 54 §19 – говорить о посередній співучасті в антидержавних промахах. (Напр. хтось не брав безпосередньої участі в даному вбивстві, одначе знав про це і не повідомив рад. органів безпеки).

Уголовно-Процессуальный Кодекс дає пояснення і підтвердження статтям Уголовного Кодексу. Крім цього дає право на арештування, на закінчення слідуючого [слідчого] матеріалу, як рівнож дає право передавати слідуючий [слідчий] матеріал в інші органи, в інший район чи область. Рівночасно на підставі УПК виноситься “постановление” про затвердження слідуючих [слідчих справ, та дає право на арештування даної особи. В загальному на Західній Україні найбільше потрібно знати такі статті УК: ст. 54, § 10, ст. 54, § 11, ст. 54, § 19, ст. 54, § 20, і ст. 200 УПК.

Крім запізнання УПК і УК рівночасно познайомився я з книжкою під заголовком: “О работе органов НКЧ [ВЧК], ОГПУ, НКВД і НКГБ

1917–1944 гг.” В перший період роботи [В]ЧК, ОГПУ було направлено на розгром залишної білогвардійщини, а також троцькістсько-бухаринського блоку. (1-ий період Дзержинського). Як по містах так і по селах вербувалося агентів з робітників і селян, які брали участь в поваленні царського режиму. В цей час, в загальному, вербувалося агентів на патріотичних почуваннях тому, бо тоді більшість населення прихильно була наставлена до рад. влади. На ці роки припадає також і боротьба з церквою. Щодо священства, були такі, які вповні перейшли на службу органам [В]ЧК, чи ОГПУ, а які не згодилися на співпрацю, підставлялося під них агентів, які були завербовані з церковної обслуги, як: дзвонаря, погрібника, паламаря, чи дяка.

Другий період (Ягода) був заверш[е]нням розгрому останків білогвардійщини і повне розгорнення роботи по нищенні троцькістсько-бухаринського блоку. В цьому часі ці органи активно до[по]магали партії і урядові у запровадженні колективізації.

Третій період (Єжов – НКВД) повна ліквідація троцькістсько-бухаринського блоку і рівночасно розгром “военной груп[и]ровки”, в склад якої входили: Тухачевський, Бл[ю]хер, Єгоров, [Г]амарнік, і др.

Четвертий період (Берія). На цей час припадає т.зв. шахтинський процес. В якому було виявлено підривну роботу в галузі промисловості. В цьому періоді позначається посилена боротьба [з] іноземною розвідкою, як рівнож масова засилка своїх розвідників на території чужих держав. В 1941 р. Главное Управление Государственной Безопасности підноситься до рівня Комісаріату і так повстав НКГБ.

Робота органів [В]ЧК, ОГПУ, НКВД і НКГБ заключається в тім, щоб вести боротьбу з ворогами народу, диверсійно-терористичними актами, шпіонажем, збройними повстаннями та зі всяким проступним елементом. Рівночасно ведуть боротьбу з розвідкою інших держав на своїй території та займаються висилкою розвідників в чужій державі. До них належали і належить охорона і оборона державних підприємств, державних границь і придержаня порядку серед населення.

Перебуваючи в м. Крем’янці, часто був я присутній на слідствах, які перепроваджував нач. ГО НКВД Супрунов або нач. ББ кап. Сінін. В дійсності участі в слідствах я не брав, лише прислухувався як допитується арештованих, як уформлюється документи, які ставиться питання арештованим і яких уживається засобів, щоб признався. Це все тривало около три місяці часу, приблизно, до половини м-ця липня 1944 р.

В цей час, коли я був присутній на слідствах вищезгаданих слідчих, був великий наплив арештованих повстанців, членів і симпатиків ОУН. Приглядаючися слідств[у], мені ходило пізнати методи

заломлювання арештованого: Пізнав такі: деяких арештованих давалося заломлювати переконаванням, що сов. влада дає можливості до життя всім громадянам ССРСР, а цим самим і йому. Для його добра і його родини воює ЧА, яка не вбиває мирного населення, так як “бандерівці”. Притому порівнюється життя, як жилося за польської влади, за німецької окупації, й зараз. Річ ясна, що арештований відповість, що за польської вдали погано жив, за німців також, а за большевиків людина завсіди живе в страху. Часами вдається переконати арештованого. Були випадки, що арештованого в цей спосіб не вдалося зломити, тоді пристосовується т.зв. “наочну ставку”. Напр., десь військо зловило трьох підпільників, один признався, а двох ні. Тоді цей, що признався наочно доказує і свідчить про їхню антидержавну роботу. Якщо “наочна ставка” не pomoже, тоді даного арештованого замикається на “одиначку” і там сидить деякий час. В міжчасі органи вишукують більше компроматеріалів, на нього та знаходять свідків, щоб наочно свідчили проти нього. Переважно такі справи відсилається до УНКВД. В крайніх випадках на “наочну ставку” в часі слідства або вже суду, покликається агента, який свідчить на підсудного. Після цього, такого агента, вже знімають з учоту. Арештованому, що сидить на “одиначці” дають щодругий день їсти – кусок хліба і горнятко води.

На підставі статті 200 УПК виготовляється акт закінчення слідства і разом з матеріалами відсилається в 1-ий “спецотдел” УНКВД, який може поновити слідство або і в такій формі передати під суд. Закінчивши слідство з арештованим, один з працівників РО НКВД їде в УНКВД. Там, в слідчому підвідділові дає до переглядування матеріали після чого вказують, чи можна передати цю справу в 1-ий “спецотдел” УНКВД. Якщо слідчий підвідділ УНКВД при перевірці матеріалів переведеного слідства визнає, що вони не повні, тоді вказує як їх доповнити і, аж після того вислати в 1-ий “спецотдел” УНКВД. Цей “отдел” знову, якщо слідство недостатньо переведене, пересилає назад в РО НКВД для доповнення слідчих матеріалів. Головно вказується на поновні і більш точні допити свідків. Є випадки, що арештований на суду відкликає свої попередні зізнання в часі слідства. Тоді допитується свідків в присутності підсудного. Якщо свідок посвідчить в присутності підсудного, підтвердить правдивість його промаху, тоді підсудного судять. Якщо підсудний відкликає свої попередні зізнання і не має свідків, щоб свідчили проти нього, 1-ий “спецотдел” може знову направити справу в РО НКВД для поновлення її або передати в Слідчу Групу при УНКВД.

При кінці м-ця липня 1944 р. був великий наплив арештованих зі сіл. Тоді нач. Супрунов заставив мене, щоб я помагав в канцелярійній роботі, а саме: виготовляти документи на задержання, арештування, “постановлення” на закінчення слідчої справи і тим подібне, це я мав переписувати в 4-ох примірниках. Нереписувалося все рукою, але тому, що я мав власну машину до писання, яку за 1000 крб. продав нач. Супрунову, всі матеріали почав вже на ній перебивати.

Працюючи в ГО НКВД знайшов я собі квартиру в Турика Степана, сина Івана при вул. Старі Вали. Турик Степан працював завідуючим міськвно. На початку мешкав в нього я сам, однак в початкових днях червня до м. Крем’янця приїхало УНКВД по Львівській області, яке перебувало [тут] до цього часу, поки ЧА не забрала м. Львова. Зі мною мешкали слідуючі працівники Львівського УНКВД:

- 1) Горіх Василь – лейтенант.
- 2) Кузьменко Віктор – капітан.
- 3) Микола (кликали його Мішка) – ст. лейтенант.
- 4) Микола (кликали його “Седой”) – ст. лейтенант.
- 5) Орехов Жорж (перше був моряком) – лейтенант.

Коли в м. Крем’янці перебувало УНКВД, працівники його помагали переводити операції по селах і лісах, допитувати арештованих, а деякі з цих тільки прислухувалися слідстві. (Це був новонабраний оперативний склад).

Так нас 6-ох мешкало до кінця м-ця липня 1944 р., до часу, поки я з м. Москви не привіз своєї жінки. Жінка моя, Лебеденко Клавдія, донька Дмитра, ур. 1916 р., в м. Москві, по-національності – руська, освіта – вища педагогічна. Батька її розстріляли білогвардійці при кінці 1917 р. в м. Уфі. Вдова, крім неї, – було де двох братів: старший Петро з 1915 р. і молодший Михайло з 1917 р. Петро, як лейт. авіації в 1936 р. був висланий в Іспанію, де згинув в м. Мадри[д]і. Михайло – полк. авіації, згинув в 1942 р. в боях за м. Сталінград. (Була поголоска, що він вів ескадрилю середніх бомбардувальників, в часі бою його машина зістала підбита і він рішився вести її на таран. В той час штурман застрілив його з пістоля, а сам врятувався на легкопаді. Цього штурмана зі ст.[упенем] капітана, – контррозвідка “СМЕРШ” розстрілила).

Лебеденко Клавдія формально не була моєю жінкою, жив я з нею без вінчання від 1939 р. Мав вже 3-річну доньку, яка, одначе, померла. Жінка в 1942 р. була на фронті і працювала машиністкою в штабі полку, до котрого і я належав. В 1942 р. в боях за Дебальцево, Сталінградської області, німці несподівано підійшли під землянку штабу полка, вбили стійкового і почали стріляти досередини.

Внаслідок цього жінка зістала ранена в ногу і руку, а донька від ран померла. Зараз з нею маю сина Дмитра (16 місяців). Формально повинчався з нею щойно в серпні 1944 р. в м. Крем'янці, після її приїзду з м. Москви. Тепер живе зі мною в м. Збаражі.

Машиністом при ГО НКВД був я до кінця 1944 р. Крім цього виїжджав на військові операції. На початку 1945 р. я вже переводив менш важні слідства. Крім роботи в РО НКВД я працював в педінституті, а документи мав інструктора ПВХО. В інституті, на першому курсі, я викладав історію народів СРСР, географію і воєнне діло. В інституті я не числився як штатний викладач, зарплати не побирав, а працював в числі т.зв. загальної допомоги викладачам. Викладав тоді, коли було потрібно. Заняття мав два дні в тижні, по 2 – 3 год. денно. Документи, які я посідав, були видані на це, щоб ніхто не зорієнтувався, що я є працівником РО НКВД. Про це знав тільки учитель Скаржевський, учитель Скобінецький, директор інституту, Тур[и]к Степан – зав. міськвно. Це їм було відоме, одначе, про це нікому не говорили. В інституті я мав право контролювати роботу дирекції і провірювати виконання намічених планів роботи. Там мав я також свою агентуру. (Реєстровані не бул[и] і псевд не мали). Агентом в мене був асистент проф. Скаржевського, асистентка Ніна, що заразом була студенткою третього курсу та допомагала викладачеві фізик[о]-математичних наук. Прізвищ їхніх не знаю – прямо не цікавився. Знаю лише те, що походили зі східних областей УРСР. Конкретних завдань в агентурній роботі я їм не давав, інформували мене тільки про життя та поведінку студентів та учительського персоналу.

Крім цього я працював оперативником в пожарній сторожі в м. Крем'янці та в лікарському технікумі.

Спеціального доручення у нав'язуванні агентури, я не мав. З цими агентками в педінституті я запізнався на спортивній площі. Вони почали передо мною жалуватися, що директор інституту забирає для себе продукти, які приходять до їдальні. Частинно зуживає їх сам, а решту продає по спекуляційних цінах. Рівнож забирає товари, як мануфактуру, обуву, які приходили до крамниці інституту. Я це все записав і подав нач. Супрунову. Від цього дня ці асистентки почали мене більш систематично інформувати про відносини в інституті. Кожноразово я про це все звітував Супрунову. Зібравши достаточні матеріали про зловживання директора, віддав це до Горкомпартії. В половині 1945 р. секретар Горкомпартії передав справу до міліції, а звідсілля направили до суду. Директора виключено з партії, звільнено з праці і засуджено на кілька років тюрми (точно не пригадую собі). (Між іншим, на цього директора були

доноси, що входив у полові зносини зі студентками, а одна з них була вже у вагітному стані).

Після кількох місяців праці в ГО НКВД, нач. ББ кап. Сінін передав мені агентуру, що знаходилася в пожежній сторожі. Агентами там були слідуючі особи:

1. Бендесюк [Биндисюк?] Олена, ур. 1923 р., українка, працювала телефоністкою; агентурного її псевда не пригадую собі, середнього росту, блондинка, жила в м. Крем'янці.

2. Бендисюк Пилип (дядько Олени), ур. 1915 р., працював у функції нач. караула.

3. Дмитро, по-батькові Іванович (прізвища його не пам'ятаю), ур. 1919 р. в м. Крем'янці, вільний. Середнього росту, блондин, працював командиром "отделенія". Весною 1945 р. виїхав був до Львова або Києва на однорічний пожежний курс. Агентурного псевда не пригадую собі.

Кап. Сінін, в першу чергу, познайомив мене з цими агентами на стрічах. Відбувалися вони головню вечірньою порою на вулиці, в парк коло ресторану, на спортовій площі і других місяцях. Коли вже їх перебрав, стрічався три рази в місяць, після заздальгідь виготовленого плану, якого затверджували нач. ГО НКВД або нач. ББ.

З Бендисюк Оленою найбільше стрічався в клубі під час танців або коло кіна. Танцюючи, мені передавала усно звіт, а я їй інструктаж.

З Бендисюк Пилипом стрічався в ресторані в означеному часі. Там я з ним довго не говорив, щоб хтось з присутніх не підозрів нас. Часами стрічався з ним вечірньою порою і на вулиці.

Відбуваючи стрічі з агентом-жінкою на танцях, треба було добре уважати, щоб не заговоритися, забуваючи при цьому про музику. (Такий випадок вже був). Начальство завжди мене відносно цього попереджало. Стрічі з агентами-жінками переважно практикувалися вечірньою порою в означеному місці.

Кожного місяця відбувалися з агентами контрольні стрічі. Напр., нач. ГО НКВД або ББ, познайомившись з планом стріч, повідомляє даного оперативника, що буде присутній на стрічі з його агентом. На стрічі він спершу нічого не говорить, тільки слухає. Коли агент не виконав дорученого йому завдання, питає його чому не виконав, цікавиться, які давав інструкції відносно цього виконання даний оперативник. У випадку, коли агент не вив'язується з роботи, а має можливості до ведення її, викликає його на особисту стрічу сам нач. даного відділу або нач. ББ і допитується про причини, які не дозволяють йому до ведення агентурної роботи. На контрольних

стрічах можуть бути присутні опер. УНКВД або нач. даного відділу УНКВД.

Агентура в пожежній сторожі мала за завдання слідкувати за рухами і поведінкою пожежників. Виявляти, чи немає членів ОУН, чи нема намагань і ознак підривної роботи: щось зіпсувати в моторі, чи нищити пожежне знаряддя. Також мала слідкувати за проявами злочинства в часі пожежі та інформувати про моральний стан працівників.

Бендисюк Олена, як телефоністка, надавалася на агентку тому, що могла підслухувати розмови і при цьому визнавати думку деяких людей. Від неї я одержував також комп[р]матеріали на Войціцку, яка за німців працювала переводчицею в магістраті. Донесла мені, що Войціцка за німців одержувала грошові премії, німецькі харчеві картки і, правдоподібно, працювала в гестапо. Органам НКВД ходило взнати, чи вона тут не є залишена як німецька розвідчиця. Одначе цього не вдалося виявити. Войціцка вже тепер, за рад. влади, працювала телефоністкою в пожежній сторожі і після одержання цих комп-матеріалів на неї, була звільнена з роботи.

Бендисюк Пилип подав матеріали, по більшій часті, інформаційного характеру. Напр., що нач. пожежної сторожі Бендисюк Микола п'є горілку зі своїми працівниками, що дані пожежники приходять на роботу п'яними, і т.п.

В половині м-ця липня 1945 р. в пожежну, сторожу прибув політрук Суханов і, від нього почав я забирати місячний звіт про моральний стан працівників.

Крім цих вищезгаданих трьох агентів, в пожежній сторожі завербував я собі ще двох. Після того, як я перебрав оперативну роботу в пожежній сторожі, нач. ББ Сінін доручив мені завербувати кілька агентів. В першу чергу мусів я собі намітити кандидатів під агентуру, вибрав:

1. Музиченка Івана, сина Федора, ур. 1897 р., в м. Крем'янці, – власника камениці, в якій мав ресторан. За Польщі, німців і тепер працював інструктором в пожежній сторожі. Мав надзір за порядком протипожежного інвентаря по селах, млинах, фабриках і заводах.

2. Шушкевича Івана, сина Федора, ур. 1910 р. в м. Крем'янці, працював в пожежній сторожі помічником нач. по строевій частині.

Коли я представив цих двох кандидатів під агентуру нач. Сініну, він спитав мене, чому саме я їх хочу завербувати. Я відповів, що Музиченко є власником ресторану, контролером по селах і підприємствах протипожежного інвентаря, і тим самим буде мати змогу стрічатися з різними людьми. Щодо Шушкевича, я відповів,

що він зараз пиячить зі своїми підвладними, що йому, беручи під увагу його функцію не випадало. Через нього мені розходилося взнати, – хто розкрадає речі, продукти, які були доставлені для всіх працівників пожежної сторожі. Кап. Сінін погодився на їхню вербовку.

За кілька днів я покликав Музиченка до габінету [кабінету]. При вербовці був присутній кап. Сінін, він нічого не говорив, тільки слухав. Коли тільки прийшов Музиченко, я почав на нього кричати за це, що він п'яничить [пиячить] зі своїми підвладними, помімо цього, що вже кілька разів мав упімнення за це. Крім цього заявив йому, що за цю поведінку його [треба] звільнити з роботи. Музиченко, вчувши це, обіцяв, що вже більше не буде пити та буде так поступати, як захоче НКВД. Я відповів, щоб добре жити з НКВД, мусить співпрацювати та вдечому допомагати органам НКВД. Він спитав мене, в чому саме він повинен допомагати. Я відповів, що він повинен доносити про моральний стан пожежників і щоб довідався хто з пожежників, в часі підпалення німцями гетто, не гасив вогню, а тільки рабував. (Про це кружляли по місті такі чутки). Також припоручив я йому підслухувати розмови прихожих селян в його ресторан. Він погодився на цю роботу. Тоді я списав автобіографію, списав про рідних і знайомих, написав підписку та дав йому підписатися. Він підписався своїм прізвищем. Яке було його агентурне псевдо – не пригадую собі. Після цього я наказав Музиченкові, щоб це все держав в строгому секреті. Вже при його відході кап. Сінін казав звернути йому більшу увагу на ресторан. Після відходу Музиченка, кап. Сінін заявив, що вербовка була мною вміло переведена.

Зараз на другий день покликав я до габінету Шушкевича, його завербував я в такий сам спосіб, що і Музиченка. Шушкевича вербував сам без присутності Сініна. Як Музиченко так і Шушкевич один про другого не знали, що вони завербовані. Агентурного псевда Шушкевича також не пригадуй собі.

Всі ці 5-ть с/о були зареєстровані і були в мене на зв'язку аж до кінця мого перебування в м. Крем'янці. Виїжджаючи, передав я їх майорові Супрунову.

З Музиченком, головно, стрічався я на заводах, як: цегольняному, ливарному, тютюн[о]вому і по різних установах. Туди він їздив, як інспектор протипожежного інвентаря, при[ ]чому, як правило, повинен бути працівник міліції. Томуто мої стрічі з ним взагалі не були підозрілі.

З Шушкевичем стрічався, переважно, вечірньою порою на вулиці.

В м. Крем'янці, при вул. Широкий, там, де була колись музична школа, поміщається зараз лікарський технікум. Тут протягом трьох

місяців вишколюють акушерок на села і медсестер. В цьому технікумі ГО НКВД своєї агентури не мав. Завданням опер.[ативника] було перевірити цих осіб, що поступили на науку. На цей курс приймали молодь як з міста, так із села, а освітою не менше 7 кл. НСШ. Кожний, хто вписувався, мусів подати свої документи: паспорт або метричальний витяг, автобіографію, справку про освіту, справку про стан здоров'я, дві фотокарточки та заяву. Дирекція всі подані документи подавала в ГО НКВД для перевірки. Цю роботу припоручив мені нач. ББ Сінін.

Перевірка переводилася в цей спосіб: перш за все перевірялося докладно біографію, як щось знайшлося підозрілого, відразу счеркувалося його заяву. Крім цього, я, зі списком поступаючих на курс, йшов в ГО НКГБ і там запитував, чи немає в них якихось компроматеріалів на ці особи. Перевірку в ГО НКГБ переводив з даним о/у, з якого участка походили ці вступаючі до технікуму. Коли при перевірці знайшлися компроматеріали на дану особу, счеркувалося її зі списку, а від нач. ГО НКГБ [брав посвідку], що в них мається компроматеріали на дану особу. Якщо їх не було, то брав посвідку, що жодних компроматеріалів немає.

Таку саму перевірку переводив я з працівниками ОУР і ОБХСС. Від них брав також подібні посвідки.

Перевівши перевірку з вищевказаними органами, всі ці матеріали, за винятком посвідок від ГО НКВД, ОУР і ОБХСС, відносив знову в дирекцію лікарського технікуму. Директор[о]в[і] вказував кого можна прийняти, а чію заяву відкину[т]и.

Іспити здавали всі, що поступали до цього технікуму. Якщо дирекція вже перед іспитами знала кого прийняти, а кого ні, – то тих, яких не вільно було прийняти, старалися його “спалити”. Коли дирекція довідалася після іспитів про це, то старалася знайти ряд таких причин, що не дозволяли б даній особі бути учасником цього курсу. Ніколи неприйнятий не смів знати глибокої причини в цьому.

Ця стисла перевірка була пристосована на це, щоб уникнути можливостей всякого рода підривної роботи. Це може проявлятися в затроюванні води, харчів, доставі невідповідних застриків або, щоб не получилось таке, що випусник технікуму не пішов в повстанчі відділи та не давав там санітарної помочі.

ГО НКГБ, напевно, мав в дирекції і технікумі свою агентуру, яка і хто був, мені не відомо.

Зараз ГО МГБ і РО МГБ перед кожним державним святом, як: 1-е травня, жовтневої революції забирає до себе, на час свят, з аптек, поліклінік, лічниць, санпунктів всі тр[у]йливі середники.

Працівники УНКВД по Львівській області, що літом перебували в м. Крем'янци, переважно сиділи в районі та вели слідства, рідко їздили на військовій операції. Звіти зі своєї роботи передавали нач. Львівського УНКВД, а цей знову в Тернопільське УНКВД. Вони також вербували агентів, реєстрували в першому “спецотделі” Львівського УНКВД, до Крем'янецького ГО НКВД зверталися тільки за компрометуючими матеріалами. Коли зловили члена ОУН, самі переводили слідство, самі судили, домагаючися при цьому тільки санкції на арештування від Крем'янецького прокурора. Новонабраний оперативний склад ГО НКВД часто прислухувався до їхніх слідств.

На початку 1945 р. я почав вже самостійно вести слідства деяких менш важких справ. В тягу цього нач. Супрунов або кап. Сінін завсіди вказував на помилки або недотягнення в моєму протоколі, після чого я це мусів направляти. В Крем'янци працював я до 25 серпня 45 р. В цих днях я одержав телеграму з “отделу” кадрів Тернопільського УНКВД – явитися в м. Чортків. Там в “отделі” кадрів майор Кривошиєв повідомив мене, що я призначений працювати в Збаразькому РО НКВД. Вручив мені також пакет, який я мав передати нач. РО НКВД ст. лейт. Пахомову. Чому мене перекинули – ще[ї] досі не знаю. Зразу хотів мене перекинути в Почаївський район, одначе я на це не погодився.

До м. Збаража приїхав 29 серпня 1945 р. Відразу зголосився до нач. РО НКВД Пахомова, який мене, згідно з наказом, назначив о/у ББ. Ще того самого дня запізнав мене з тодішнім оперскладом РО НКВД. Він представлявся так:

1) Нач. ББ мл. лейт. Андріанов, зараз він перебуває в м. Бережанах в РО НКВД.

2) Ст. о/у ББ мл. лейт. Захаров. Після мого приїзду Андріанов виїхав, а Захаров зістав на його місці.

3) Ст. о/у ОУР мл. лейт. Бородін, зараз нач. міліції в Підгаєцькому районі.

4) О/у ББ мл. лейт. Курошенко. Зараз він звільнений з органів МВД.

Около 5 вересня 1945 р. Пахомов поїхав до м. Чорткова, а я звернувся до нач. ББ Андріанова, щоб цей дозволив мені поїхати по жінку до м. Крем'янця. Він дозволив і сказав взяти тільки командировку в заст. нач. Суматохіна. Ще того самого дня поїхав я до м. Крем'янця і за кілька днів привіз жінку до м. Збаража. Тут довідався від своїх товаришів, що між нач. ББ Андріановим, а заст. нач. Суматохіним виникла сварка за це, що вони без його дозволу погодилися на мій виїзд.

З жінкою замешкав я в маленькому домі одного поляка, який виїхав [до] Польщі. Квартира була не відповідна, я старався другої і вкінці одержав ордер на двокімнатне мешкання при вул. Кірова 21. Коли я вже перевіз свої речі, виявилось, що квартира занята одним капітаном орденоносцем, який не хотів мені уступити. Остаточо я мусів зрезигнувати з неї і замешкав знову в попередньому домі разом з адвокатом Степановичем Орестом, сином Миколи.

В м-ці травні 1946 р. зі Збаража виїжджали поляки і я замешкав в одному домі, що був власністю однієї польки. Після цього я мав авантуру з зав. допоміжного господарства і лісгоспу інж. Франком. Було це так: Коли виїжджала ця полька, ключі від помешкання передала мені. Голова міськради Литвинчук обіцяв видати мені ордер, однак не дав. Інженер Франко почав перевозити свої речі, але я його не пустив на квартиру, а почав сам перепроваджуватися. Інж.[енер] покликав Литвинчука, голову виконкому, прокурора, вони трохи покричали на мене, я, однак, інженера не пустив і так остався мешкати на цій квартирі аж до сьогодні.

Дня, 22 жовтня 1945 р. народився в мене син і назвали ми його моїм ім'ям.

В Збаразькому РО НКВД дістав я відразу придоручення від нач. ББ Андріянова зняти з учота польську агентуру, тому що поляки виїжджали на Захід. Агентів цих було около 150 чоловік. Цю роботу покінчив я на початках листопада 1945 р.

В другій половині листопада 1945 р. вийшла нова директива з м. Москви – “О начале работы с людьми прибывшими с Германии”. Зараз після цього прийшов наказ від УНКВД за підписом майора Кривошиєва, щоб нач. Пахомов вислав одного оперпрацівника на семінар в м. Чортків. Там мали познайомити зі способом переслухування поворотців та методам вербування їх до агентури.

На цей семінар нач. Пахомов вислав мене і я поїхав. Там були по одному оперативникові з кожного району. Пригадую собі тільки, що з Крем'янецького ГО НКВД був мл. лейт. Кузьменко. Тому, що всі оперпрацівники не приїхали на час, курс був поділений на дві групи. Перешколивши одних, що скоріше приїхали, приступали до другої групи.

По скінченню цього курсу, вже виїжджаючи з м. Чорткова, 1-ий “спецотдел” передав мені чисті бланкети, в яких потрібно було вписувати дані про кожного репатріанта. Вручили мені також деякі матеріали про репатріантів, що проживають на терені Збаразького району. Ці матеріали УНКВД одержало від “прифронтових фільтраційних комісій”, що діяли за фронтом на території Німеччини,

Словаччини, і др. окупованих країн. Майже всі репатріанти переходили через ці “фільтраційні комісії” в місцевостях, куди були вивезені на роботу. Крім того, я привіз наказ від нач. УНКВД генерал-майора Булиги, в якому говорилося – створити в районі “фільтраційну комісію”, що мала складатися зі слідуючих осіб: предсідника цієї комісії опер. мл. лейт. Шивандронов (тобто я) і члени комісії: нач. міліції Суматохін, заст. нач. РО НКГБ кап. Войтюк та з обох органів опер-працівники, в залежності, які села покликалися. Робота “фільтраційної комісії” мала бути закінчена до серпня 1946 р.

Зараз, на другий день, після мого приїзду, була створена така комісія та розпочала свою роботу. Мені, як предсідникові цієї комісії, була підпорядкована машиністка з РО НКГБ Аня (прізвища не знаю) та секретарка з РО НКВД Таня Гуляєва. Вона зараз в нас не працює, бо вийшла заміж і виїхала з м. Збаража.

Робота “фільтраційної комісії” була закінчена в половині серпня 1946 р. Після закінчення її, я всі документи, матеріали завів в 1-ий “отдел” УНКВД.

Після цього я займався розшуком людей, які повтікали з примусових робіт, чи підприємств на території СРСР. Дирекція даного підприємства, з якого втік працівник, повідомляла органи УНКВД з обсягу території, якого походив даний втікач. УНКВД повідомляла відповідний РО УНКВД.

З початком вересня 1946 р. захворіла моя жінка. Обслуги не було, щоб могла піклуватися дитиною, тому я дістав звільнення від праці аж до м-ця жовтня [19]46 року. В цьому часі приїхала була контрольна комісія з м. Москви, перевіряти роботу органів РО НКВД і міліції. В перевірці виявилось, що я не ходжу до праці. Голова цієї комісії зі ступенем майора скликав лікарську комісію, і прийшов до мене на квартиру. Взнавши, що моя жінка дійсно хвора та що я живу в поганих матеріальних умовах, приказав нач. РО МВД Пахомову дати мені грошеву допомогу у висоті 500 крб.

В перших днях листопада 1946 р. я вже пішов до праці. Зараз за кілька днів відбулося “совещение” працівників РО МВД, Ми оперативники мусіли їхати, згідно з новою директивою, на села, щоб доповнити матеріали про репатріантів. Мені призначили такі села: Верняки, Чернихівці, Охримівці і хутір Сабашиху. Передали також мені агентуру на ці села і доручили доповнити матеріали репатріюваних осіб.

Дня, 1. 11. поїхав я в с. Чернихівці, щоб стягнути доповнюючі дані про поворотців. Це робив я в слідуючий спосіб: до окремої кімнатки в будинку с/ради викликав репатріантів, а рівночасно покликав, через

дижурних, на стрічі переданих мені с/о. Після того два дні перебував в с. Охримівцях. Вечером завжди вертався до с. Черниховець. В цьому селі перебув я до 10.11., а потім відїхав до району.

Дня, 12.11. я, прийшовши до праці, застав кап. Третьякова, якого надали тут на нач. ББ. Цього ж самого дня відбулося “совещание” офіцерського складу РО МВД. На цьому нач. Пахомов повідомив нас, що від[ ]сьогодні кап. Третьяков являється нач. ББ. Він розприділив між оперсклад[ом] всі села району, створивши чотири кущі. Мені призначив другий кущ, в склад якого входять слідуєчі села: Чернихівці, Охримівці, Заруддя, Валахівка, Стрийівка, Грицівці, Кретівці. Кїйданці, Романове Село, Стрийовецькі Гори, Збаразькі Чагарі, Максимівка, х. Гуляй Поле, х. Сабашиху. Приказали нам зараз слідуєчого дня виїжджати на села.

Дня, 13.12. до району з с. Курник привезли вбитого участкового міліції Валіка. На другий день мав відбутися похорон, і тому ми ще один день задержалися з виїздом на села.

Слідуєчого дня відразу поїхав до с. Черниховець, там взяв підводу і подався на с. Заруддя. Тут до будинку с/ради викликав поворотців з Німеччини, а між ними покликав с/о Лещишина, – “Річка” до себе на стрічу. В цій роботі був зайнятий аж до вечора, а потім пішов на нічліг до учительок (Зіни і Віри). Другого дня пішов до с. Стрийівки. Тут цілий день викликав поворотців з Німеччини, а с/о ні, бо ще не мав переданих. Дещо пізніше кап. Третьяков передав мені на агентурний зв’язок Краєвецьку і директора школи Кравцова.

В селах Кретівцях і Грицівцях, був одну добу. З с/о ще не стрічався, бо ще з тих сіл не мав переданих.

Слідуєчого дня поїхав до с. Кїйданець. Цілий день переслухував поворотців з Німеччини, а вечором покликав собі с/о Творищука Костя – “Ткач”. Вже пізно вночі поїхав до Романового Села, де заночував в голови с/ради. Слідуєчого дня покликав поворотців і стрічався з с/о Чорним – “Чернишов” та з крамаркою під а/псевдом “Зорка”. Тієї самої ночі, син голови с/ради відвіз мене до с. Максимівки. Там, вже рано, повязався я телефонічно з кап. Третьяковим. Цей приказав мені приїхати в м. Збараж. Там вручив мені нові матеріали в справі поворотців. Ця робота мала бути викінчена до 25 грудня 1946. Після того я знову поїхав на села. Дня, 25 грудня [19]46 року приїхав я знову до м. Збаража та передав матеріали про поворотців та агентурні доноси Третьякову. В м. Збаражі я перебув до 28.12. Того ж самого дня кап. Третьяков [сказав], що поїде в мій кущ на контрольні стрічі з моїми с/о. Третьяков був на контрольній стрічі з моїм с/о з с. Черниховець і з с. Охримовець. Дня, 31.12 Третьяков відїхав в район, а

мені приказав далі залишатися в цих селах. В мене на зв'язку всіх с/о було вже 22 чоловік. Ще того самого дня поїхав я в сел[а] свого куща. Головно, перебував в с. Чернихівцях і Охримівцях. Стрічався з одним агентом зі с. Ч[ер]ниховець по пс. “Рижов”.

Дня, 8. 1. 1947 р. ходив я на свята на хут. Сабашиху до лісного Звалінського, а відтак до с. Охримовець. Там зайшов до голови с/р Добровольського, але його вдома не було. Вступив я також і до Жукова, який був лейт. в ЧА, а зараз живе там з однією полькою. Його також не застав я вдома. Тоді я з агентом уповмінзагу по Збаразьким районі Ходаковським, рішився вночі йти до с. Черниховець. Подорожі стрілися ми з групою “бандерівців”. Я спершу думав, що це частина з “опергрупи” і навіть не намагався робити спротиву. Коли вже від мене відібрали пістоль, після говорення українською мовою, поведінки і військової форми, я вже всеціло зорієнтувався, що знаходжуся в руках “бандерівців”.

Останні накази для працівників РО МВД.

1. Наказ – “Улу[ч]шить роботу с агентурой”. Зазначається, щоб під жодним виглядом не брати від агентів хабарів, не пити з ними горілки, з агентами не женитися, не входити з ними в полові зносини. Не вербувати агентів тільки на те, щоб черпати від них матеріальні користі. Наполягати на це, щоб агентура була робот[о]спосібна і активна.

2. Наказ, підписаний Сараєвим, в якому вказується, щоб оперативники і війська МВД не сиділи в районі, а цілий час були по селах. Оперативники повинні бути постійно в контакті з гарнізонами військ МВД, з ними організувати часті проч[і]ски лісів, по селах і по лісах робити засідки та контролювати підозрілі хати.

Метод вербовки органів МВД.

Вербовка агента проходить па патріотичних почуваннях, на компматеріалах, за підкупом, в час п'яного стану, і за підсилкою гарних жінок.

Щоб пропхати агента в[ ]нутр[о] підпільної організації, підбирається людей, на яких вже мається компрометуючі матеріали. Напр., служив в гестапо, при “СС-дивізії”, був переводчиком в нім. армії, висилав до Німеччини на роботу людей, коли хтось з родини є членом підпільної організації і знаходиться на нелегальному положенні, коли сам був членом ОУН, був учасником повстання в 1939 р., служив при

українській поліції в 1941 р., був при українській поліції в роках 1941 – [19]44, має зв'язок з членами ОУН чи УПА і т.п.

Намітивши собі відповідно[го] кандидата на агентуру, в першу чергу збирається на нього весь компроматеріал. Коли вже це є вповні зібране, в залежності від обставин і умовин, в яких проживає даний кандидат, стараюся з ним стрінутися. Напр., кандидат живе в селі і [працює] на господарстві. В такому випадку організується масовий визов населення, числом 15 – 30 осіб (часами і менше, це залежить від кількості намічених кандидатів під агентуру) до приміщення с/ради чи прямо до будинку РО МВД. Там всіх по одному переслушується. Цих людей покликаємо через голови с/рад. При переслухуванні кожного однаково питаємо про час і місце народження, про його життя за Польщі, німців і тепер, чи служив в армії і де, і як виконує державні податки. Крім цього домагаємося, щоб переслухуваний подав свою автобіографію у письмовій формі, питаємо про його рідних, знайомих і товаришів. Вкінці беремо від переслуханого підпис, щоб це все, про що його тут питали, держав в таємниці. Такий самий допит переводиться із кандидатом під агентуру. Коли напише свою автобіографію, подасть дані про своїх рідних, знайомих і товаришів, (це все записується), і після цього представляємо всі його компрометуючі матеріали, на основі яких грозить йому покарання зі сторони рад. влади. Направити це можна тільки тоді, коли погодиться на співпрацю з органами МВД. Якщо спочатку не хоче погодитися, грозимо йому арештом і вивозом родини на Сибір. Коли вже погодився, жадаємо від нього підпису заяви.

Форма заяви виглядає слідує:

“Заява

подписана мною Степанюк Николаем Ивановичем, ро[жд]. 1924 г. в с. Максимовка, украинец, б/п, хол[о]стой, хозяйствует.

Даю настоящую подписку органам МВД в том, что обязуюсь сотрудничать с органами МВД по выявлению и раскрытию ОУН-[о]вского подполья, а также банд-формирования УПА и бандитов одиночек, проживающих на нелегальном положении.

Обязуюсь выполнять все данные м[н]е задачи и поручения своевременно и срочно. О своей связи с органами МВД не буду разглашать ни родственникам, ни близким знакомым. За разглашение этого буду нести ответственность перед судом военного

тр[и]бунала. Все свои агентдонесения буду подпис[ы]вать под псевдонимом "Иван".

Дня, 2. 11. 1946 р.

Степанюк Микола Іванович"

Таку заяву працівник МВД підшиває в "лічне дело". Туди входить ще автобіографія агента, список його рідних і знайомих, рапорт і план "спецотделу" УМВД. (Нач. 1-го "спецотдела" Тернопільського УМВД майор Мохначов). По тижневі або два часу, 1-ий "спецотдел" присилає ці матеріали назад. Крім цього присилають ще анкетний листок, де тільки зазначене є число агента і його агентурне псевдо. З цими матеріалами присилають ще також папку т.зв. "лічне дело", де також є зазначений номер агента. В РО МВД анкетний листок виповняє цей оперативник, що вербував даного агента. В папку "лічне дело" вкладається ще папку "рабочее дело", де повинні підшиватися всі агентурні доноси.

Можуть зложитися так обставини, що в час масового переслухування людей не було можливостей завербувати наміченого кандидата. Тоді з ним, за який тиждень або два часу, умовляємося на стрічу. Вона має відбутися в якомусь домі, на квартирі даного оперативника, чи, врешті, в будинку РО МВД. Видання місця стрічі є залежне від даного оперативника, що вербує.

Коли кандидат під агентуру працює на якомусь підприємстві чи установі, вербовку переводиться також при масовому визові працівників даної інструкції.

Також можна завербувати під час перебування даної особи під арештом, що зараз вже мало практикується.

Напр., завербованому агентові можемо дати завдання пропхатися в[ ]нутро підпільної організації, умовившись наперед про форми контактів. Коли нас повідомить, що вже знаходиться в підпільній організації, щойно тепер починає одержувати конкретні інструкції щодо роботи, що є в залежності від осередку, в який пропхався.

Якщо агент пропхався в підпільну організацію, і цього не звітує оперативникові, цей намагається сконтактуватися з ним через других агентів. Перші інструкції новозавербованому агентові дає наступні:

В першу чергу вказує в який осередок він повинен пролізти і там довідуватися, які є провідники, хто коло них працює, які їхні прізвища, звідки походять, яка в них зброя і т.п. Вербувати а/в є дозволено тільки начальникові РО МВД або опитному оперативникові РО МВД.

Агента можна завербувати також в його домі, зайшовши до нього на обід. Стринувшись з кандидатом під агентуру десь на базарі,

чи на вулиці, можна кликнути його десь на приватну квартиру і там завербувати.

Внутрішнього агента можна ще завербувати в такий спосіб: напр., десь зловили в лісі кількох повстанців і відвезли їх в район. В час слідства вдалося одного завербувати на агента. Тоді оперативники організують його втечу, що може бути з тюрми, з проходу, перепровадження з одного місця в друге. Після такої сфабрикованої втечі, охорона КПЗ не старається контролювати передач призначених для інших арештованих, дозволяють на перепис з родиною. Ціль полягає в тому, щоб ця “втеча” набрала розголосу, що вплинуло б на кращу маскеровку завербування.

Може бути і такий спосіб:

Наприклад, зловлений повстанець на слідстві до всього признався, після чого органи МВД завербували його на агента. Щоб його звільнити з тюрми і дійсну причину вміло замаскувати, його справу, wraz з другими, віддається до суду. Вже наперед даний агент є поіструктований оперативником, як повинен держатися на суді, а саме: на всякі питання судді, як: чи був членом ОУН, учасником УПА, яка його була функція – заперечувати і до нічого не признатися. Річ ясна, що в слідчих матеріалах, які є представлені до суду від органів МВД, є зазначено, щоб даного підсудного суд звільнив від даної вини і кари. Такий агент, вже звільнений з тюрми, одержує судову посвідку вже про звільнення його. Між населення[м] і повстанцями повинен говорити, що звільнений на цій підставі, що до нічого не признався.

Резидент являється лучником між агентами, а оперативником. На стрічах з агентами відбирає від них доноси і особисто передає даному оперативникові. Роботою резидентів кермує в районі нач. РО МВД, а в більших містах ст. оперробітник. Резидент своїх агентів знає тільки по псевдах. Дану особу завербувати на резидента має право тільки нач. РО МВД, або ст. оперативник МВД. Вербується його, переважно, на патріотичних почуваннях. Кандидат цей, повинна бути людина з освітою не нижче неповно-середньою, комсомолец, кандидат або член партії і політично вироблений. Зараз вказано є вербувати на резидентів осіб зі східних областей України. Дозволено є і мешканця західної України, але такого, що від 1941 р. перебував на території СРСР і є кандидатом або членом партії. Завербованого резидента також реєструється в 1-ім “спецотделі” УМВД.

Агент рейдовик є вербований також на патріотичних почуваннях. Рідкість буває, що вербують па компматеріалах. Роботою їхньою кермує переважно УМВД. Висилаючи його в рейд, дають точно начеркнений план, як прямує так і поворотню сторону. Рівночасно

одержує фальсифікований документ. Ним може бути громадянин як східних так і західних областей УРСР. Наприклад, УМВД, висилаючи агента-рейдовика, може вручити йому документи і командировку в тім, що даний житель Крем'янецького району (або другого) має дозвіл виїхати в Чортківський район щоб відшукати родину, яка була там евакуйована в час стабілізації фронту. Він, крім фіктивних документів, одержує дійсний документ, на підставі якого, кожний РО МВД чи гарнізон військ МВД, зобов'язаний дати йому в кожному випадку поміч. Агенти-рейдовики, в переважній кількості бувають платні. Безумовно, що таким агентом мусить бути людина інтелігентна, політично-грамотн[а] і з великий життєвим досвідом.

С/о – секретний освідомітель. Їх вербується з різного елементу на патріотичних почуванням і компрометуючих матеріалах. Вербування можуть переводити всі оперативники даного РО МВД. С/о являється інформатором про осіб свого окруження.

(Форма постановлення на арешт).

*“Утверждаю”
нач. РО МВД
ст. л. Пахомов
(підпис)*

*Постановленіє
на содержаніє под стражу.*

16 Января 1946 г.

г. Збараж

Я, оперуповноважений ББ РО МВД мл. лейт. Шивандронов, сего чісла заключаю под стражу жітеля с. Черниховци Гірчіца Михайла Николаєвича,

*1915 г. рожд., уродженец і жіте[ль] с. Черниховци,
Збаражского рай. по-нац. – українець, соцпроісхожде-
неніє – із крестьян, холостой, образованіє – 4 кл., б/п.*

НАШЕЛ:

что Гірчіца Михайло Николаєвич в період нємецкой окупації добровольно вступіл в організацію ОУН і подозревается в прінадлежности к “ОУН”, а поетому

ПОСТАНОВІЛ:

Гірчіцу Михайла Миколаєвича заключить под стражу сроком на 72 часа для выяснения этого дела.

О/у ББ РО МВД
мл. лейт. Шивандронов
(підпис)

“Согласен”
нач. ББ РО МВД
кап. Третьяков
(підпис)

* * *

(Форма протоколу задержання).

“Утверждаю”
нач. РО МВД
ст. лейт. Пахомов
(підпис)

Протокол задержания.

4 мая 1946 г.

г. Збараж

НАШЕЛ:

Я, о/у ББ мл. лейт. Шивандронов сего числа, находясь в с. Черниховци, Збаражского рай., задержал в присутствии гол. [о-ви] сельсовета Гураль і десятніка Осадчук, жителей с. Черниховци, Гірчіцу Михайла Миколаєвича, 1915 г. рождения в с. Черниховци, Збаражского рай.

Место жительства: с. Черниховци, Збаражского района.
Професія: крестянін.
Образование: 4 кл.
Партійность: б/п.
Національність: українець.

ХАРАКТЕР ПРЕСТУПЛЕННЯ

Поздовревається в прїнадежности к організації “ОУН”.

ПОСТАНОВІЛ:

По стат., 98 УПК гр-на Гірчіца М.М. задержать, чтобы последний не скрїлся от суда і следствия.

*Подпїс задержаного.
Подпїс лїца задержавшего.*

При обиске гр-на Гірчіца М.М.:

- 1) Паспорт*
- 2) Часы золотие, карманние.*

* * *

(Форма протоколу допиту).

Я, о/у ББ РО МВД мл. лейт. Шивандронов, сего чїсла допросїл в качестве задержаного:

Іванов Іван Іванович 192[6?] г. рожд., уроженец Сумской области, Перещатїнского района, с. Новосїлка, по-нац. українец, соцпроїсхождение – із рабочих, холост, б/п, образование – 3 кл., место жїтельств[а] в данное время Тернопольская область, Збаражской рай., с. Кїйданци, работает в колхозе. (подаются здесь чи судїлса, где арестувалса і какий отбил строк тюремного наказания).

Об уголовной отве[тс]твенности за дачу ложних показаний предупреждаю по ст. 89 УК УРСР.

(Подпїс допрашїваемого)

Вопрос: Чем занїмались во время нїмецкой оккупации і где прожївал[и]?

Ответ: З 1941 г. по 1945 г. прожївал я і т.д.

Вопрос: Во время нїмецкой оккупации Збаражского рай. ви арест[а]м і допрос[а]м подвергалїсь со стороны нїмецкїх карательних отрядов, скажіте где, когда і за что?

Ответ: Ні арестам, ні допросам не подвергался.

Вопрос: Почему вы, как уроженец Сумской обл., попали на территорию Тернопольской обл., и при походе немецких войск остались у них в[ ]тилу, а не пошли на службу в КА?

Ответ: Я как военнопленный бил привезьон немцами на работу в г.Збараж.

Вопрос: Знаходясь в[ ]тилу у немцев, почему не вступілі у партизанское соединеніе Ковпака?

Ответ: Я не імел возможностей в етому.

Вопрос: Что вы імееете ещо дополнїть к своїм показанїям?

Ответ: Дополнїть [к] своїм показанїям я нічого больше не імєю.

Протокол допроса запїсан с моїх слов правильно, прочїтан м[н]е в слух, в чем і расписиваюсь:

Іванов Іван Іванович.

Епізод з серпня 1944 р. в м. Крем'янці.

В їдальні №1 напроти костела сиділо трьох офіцерів ЧА (два майори і один капітан). До середини, в цей час, зайшли: нач. ББ кап. Сінін, ст. о/у лейт. Сороков, ст. о/у ст. лейт. Семенов і я. Внедовзі прийш[ли] ще: Агафін Василь з Львівського УМВД і о/у лейт. Макушін. Кап. Сінін, звертаючись до кельнерки, що саме подавала пиво офіцерам ЧА, приказав ї[й] скоро подати обід. Один з майорів ЧА звернув кап. Сініну увагу, що нетактовно поступає, тим більше, що вони по ступенях є старші. На це кап. Сінін відповів після руської привички: "Нух.. тобі в ж..". Після цього вислову, майор встав, витягнув пістоль і накинувся на Сініна з криком. Рівночасно витягнули пістолі і друзі майора ЧА. В обороні кап. Сініна виступили його друзі і, забравши в руки крісла, почали наступати на офіц.[ерів] ЧА. В цей момент до їдальні зайшов заст. горсовета Соколов. Вмішався в бійку, але одержавши доброго прочуханця від офіц.[ерів] ЧА, скоро зник з їдальні. Хтось з присутніх осіб повідомив уже міліцію, що прийшла і хотіла розігнати авантуру. Кап. Сінін, накинувшись з ординарними висловами на нач. міліції ст. лейт. Марінченка, нагнав його з їдальні. Ст. лейт. відійшов і доложив це заст. нач. ОБ[Б] підп. Шаганову. (В цьому часі він перебував в м. Крем'янці, приїхав на "совещание" і перевірку роботи оперпрацівників ГО НКВД).

Підп. Шаганов, увійшовши до їдальні, побачив до крові побитих офіц.[ерів] ЧА. Перервав авантуру і почав допитувати кап. Сініна про причини виникнення цього. Тоді підп. Шаганов підступив до май. ЧА,

що почав сварку, поставив його під стіну і вдарив рукою в лице, причому сказ[ав]: “То від моряка Чорноморського флоту” (сам Шаганов був офіц.[ером] морського флоту). При другому ударові сказав: “То от органів НКВД, якіє живут в[і]тилу, є... жену фронтовіка, а рано смотр[я]т в газ[е]тах нет-лі іх в списках наградьонних”.

Після того авантура вже припинилася, підп. Шаганов віддав офіц.[ерам] ЧА зброю, медалі і орде[н]и. Внедовзі прийшов під їдальню цілий “взвод” ЧА враз з командантом міста і намагався забрати зі собою працівників ГО НКВД. Тоді підп. Шаганов, звертаючись до нього, сказав: “По-моєму я старший за вас і ви повинні в першу чергу звернутися до мене”. Тоді командант міста познайомився зі Шагановим і цей приобіцяв, що тих авантурників забере до УНКВД. На цьому докінчилося. Вже в будинку ГО НКВД підп. Шаганов сторого наказав нач. міліції ст. лейт. Маріченкові, щоб цей нікому не говорив хто був в їдальні, а оперпрацівникам УНКВД приказав виїхати на кілька днів на села. Вже аж за кілька днів повідомили, що в місті спокійно і ми всі вернулися назад. В зв’язку з цим було ще багато тяганини, а потім затерлася ця справа.

Замітка слідчого:

Дня, 24. 1. 1947 р. справу о/у Шивандронова Дмитра, я передав своєму діловому зверхникові.

(77)

* * *

Дня, 25.1.1947 р. я почав переслухувати о/у ББ мл. лейт. Шивандронова Дмитра. Матеріал почав охоплювати в окремих питаннях.

Моє перебування в Погран-Військ[ах] НКВД.

В м. вересні 1939 р. виїхав я з м. Москви в армію до м. Хабаровська. Там нас обмундирували і відправили на уч[е]бний пункт. (В цьому часі я вже був кандидатом ВКП(б)).

На уч[е]бному пункті в м. Бекін вивчали ми два місяці строевую підготовку, політ-підготовку, а потім прийняли присягу. Після цього прийняли мене до Погран-Військ НКВД. Туди приймали перш за все комсомольців, кандидатів чи членів партії. Освіта мусіла бути не нижче 7 кл. НСШ. Бажано було, щоб були гарні його фізичні здібності.

Після присяги, я, враз з другими, від’їхав в м. Радеково, де точилися тоді бої з японцями. Звідси направили нас в околиці о. Хасан

і, вневдовзі припала мені честь бути учасником цього славного бою. В загальному, бої на цьому відтинкові фронту закінчилися в місяцях січні і лютому 1940 р. На цілій довж[и]ні фронту брала участь ціла далекосхідня армія (Приморський і Хабаровський військовий округ) під командуванням марш. Ворошилова. Після цього, деякий час, держали нас в резерві, бо були передбачення, що будуть поновлені наступи японців. Мимо ожидань, їх не було. Вневдовзі приїхали до нас сержанти [з] погран-застав і почали добирати із нас до повного складу кожної застави по 10 – 15 бійців. Мене, ще з 10 бійцями приділили до погран-застави біля с. Вінніково. Туди проводив нас сержант Тимошенко. Околиця скрізь була – тайга. Границя пробігала вздовж р. Ус[с]урі. Наша застава знаходилася у недалекій віддалі від с. Вінніково. Будинки наші були віддалені які 50 м. від границі. Було їх багато, а саме: казарми, дома начальників, що мешкали разом з жінками, стайні, магазини з харчами та амуніцією та баня. Всіх нас в цій заставі було 190 чоловік. Начальники жили в своїх домах, але, коли було “казармное положение”, то приходили до нас. Будинок казарми був збудований з грубого дерева, а ніччю вікна від японської сторони заступали ми залізними плитами. Всі ці наші будинки було обгороджені дротяними дворядовими засіками. Коло солдатської казарми ніч і день стояв вартовий.

Нач. застави – ним може бути кожний командир, найнижчий рангою мл. лейтенанта, що покінчив воєнне училище. Відповідальний він був за охорону границь і свого участка і завжди міг рішати у всіх можливих прикордонних випадках. Придержаного на кордоні даним нарядом, він мусів докладно перевірити і спротокувати і тоді або відпускав дану особу, або доставляв до командантури Погран-Войск НКВД. Нач. застави за мого перебування був лейт. Скрипка. (В 1942 р., правдоподібно, згинув на Криму).

Заступник начальника застави відповідальним був за вишкіл строевої підготовки, а вразі неприсутності начальника, заступав його. Був ним лейт. Олімов.

“Політ-руководитель” – Щепцов. До нього належала політ підготовка, перепроводжування комсомольських зібрань, організування лекцій по вивченню історії ВКП(б), ходив також часто на перевірку нарядів.

Воєн-фель[д]шер – прізвища його не пригадую собі. Відповідав за здоров'я особового складу застави, а також кожного дня перевірявав поживу.

Старшина – відповідав за склади [а]муніції, обмундирування і харчів. Прізвища його не пригадую собі.

Командири “отделеній” – (було їх около 7 чоловік). “Отделенія” були: стрілецькі, автоматні, кулеметні, снайперські, кавалерійські і собаководчі. Командиром даного “отделенія” був сержант. Рядовий боєць мав нагана, без якого йому не можна було нікуди виходити, решта озброєння було залежне від його призначення. Командири, крім пістолів, носили ще шаблі і кожен мав свого кавалерійського коня.

Програма дня на заставі.

Робочий день зачинався від 7 години вечором, за тамошнім часом. Весь особовий склад збирався у повному виряді у спальній кімнаті, тому що вона була розміром найбільша. Прибувшому начальникові або заступникові дижурний докладав, що стілько-то людей готові до його особистого інструктажа. (Тому що на заставі був постійний рух, ці бійці, що прибули з наряду пізніше, ставали з лівого флангу і заслухували інструктаж).

Начальник застави давав розподіл праці на слідуючу добу. Якщо на кордоні було спокійно, про що він сам докладав, висилав наніч наряди на лівий і правий фланг, а частину в засідку. На день були назначені часові, що стояли коло слупів по охороні державної границі. (Часто так бувало, що коло цього пункту, де стояв часовий, була створена засідка, про яку даний часовий не міг знати. Вона примічувала його рухи і поведінку в часі служби. Коли б хтось заснув на посту, чекав його розстріл). Крім цього в казармі оставалось одно “отделеніє” а також 2 – 3 кавалеристів-розвідників. Решта бійців відпочивала.

Після інструктажа начальника, слово міг забрати політрук. Переважно міг звертати увагу на невідповідну поведінку бійців в приміщенні казарми і на деякі некультурні поступки.

Якщо було загрозове положення, то з комендантури приходила поміч. Вони квартирували в тайзі під палатками у віддалі 600 – 200 метрів від границі. В такому випадку, в тайгу, заборонялося ходити цивільному населенні.

Наша застава мала участок кордону під охороною 20 клм. (від казарми 10 клм. в одну сторону, а 10 клм. в другу). Тому, що це була тайга – рівний простір, довжина участку була така довга. В гористих околицях, багнистих і в лісових, віддаль участку була від 8 – 10 клм. Це у зв'язку з цим, бо в такому поземеллі є більша можливість прикордонних інцидентів і намагань переходу.

Здовж берега ріки Ус[с]урі, що 500 м., знаходився “государственный столб” із написами: по-руському: на одній стороні – СССР, а на другій – Манджурія. Днем, коло кожного столба стояв часовий, по

команді смірно. Дозволялося йому тільки ходження коло столба у радіусі 5 м. Зі собою мав бінокль. Виходили з хвилиною світанку. В літі стояли завсіди по 4 год., а зимою від 1 – 2 год., що залежало від температури повітря.

На випадок, коли б щось запримітив, докладає це переходячому нарядові. Якщо наряд вже у віддалі 100 м., кричати, кликати йому не можна, дає тільки означений вистріл з кріса. Ці повертаються і він їм докладає. Після такого вистрілу мусить також здемаскуватися і засідка, що була наставлена на даного часового. Якщо б нав'язався бій, то часовий прилучається до даної бойової групи. Крім цього коло кожного столба або недалеко дерева знаходиться контакт і телефонна трубка. Коли наряду немає близько, залучує і телефонічно повідомляє команду застави.

Здовж кордону переходили завсіди наряди, кількість їх була різна. Установлена кличка переважно числова. Напр., на сьогодні є призначена кличка 15-ть. При переक्ликуванні, одна сторона і друга повинні подати такі числа, яких сума виносила б 15-ть. В цьому випадку міг бути різний добір чисел. Кожний наряд мав зі собою тресованих [дресованих] собак.

Наряд – це є узброєна група бійців від 1-го і більше, з якимсь означеним завданням.

В будинку застави знаходився наблюдательний пункт, який складався з дижурного і двох бійців, вони завсіди днем обсервували околицю.

Задержану особу в прикордонній полосі відставляли до нач. застави. Цей коротко списував протокол, випитував: прізвище і ім'я, звідки родом, чому тут знаходиться, звідки йде і куди та з якою ціллю. Якщо відповіді цього задержаного виявляються неясними, то відставляє його до комендатури.

Комендантура [комендатура] Погран-Войск НКВД – має до диспозиції кілька застав. Число їхнє є залежне від даної околиці. Якщо терен лісистий, багнистий, гористий, то ї[й] підпорядковані є 6 – 8 застав, якщо терен більш відкритий – 2 – 3 застав[и]. Комендантура поміщається переважно по містах, де є залізно-дорожня станція. Там завжди стоїть призначений для неї бронепоезд. Комендантура мала охорону: були піхотинці, а також і кавалеристи. Комендантура складалася з начальника комендатури, комісар, начальника штабу, різного рода військових командирів, начальника санчасті, начальника снабження, ветврача.

Нач. комендатури відповідальний був за роботу своїх застав. Ступінь його від ст. лейт.[енанта] до майора.

Воєнкомісар – відповідальний за політроботу і заразом контролює її по заставах.

Нач. штаба комендантури – укладає плани по переведенні військового вишколу по всіх приналежних заставах.

Комендантура є підпорядкована “Отрядові Погран-Військ НКВД”. Наш “отряд” знаходився в м. Хабаровську. Скільки до нього належало комендантур, я не знаю, бо був рядовим бійцем і навіть не цікавився тими справами. “Отряд” складався тоді з: начальника “отряда”, комісара “отряда”, політотдела”, “особого отдела” і “отдела фізической подготовки”, строевої і кавалерійської підготовки, “отдела собаководства”, фотографіческого і лабораторного. Всі ці “отдели”, крім “особого”, підлягали нач. “отряда” і нач. штабу “отряда”.

“Особий отдел” при “Отрядові Погран-Войск НКВД” – займався поширення[м] агентури серед “особого” складу. Своїх агентів мали по всіх заставах не менше 5-ть чоловік. Такий агент мав доносити про поведінку і говорення кожного бійця. Були також наставлені і на командирів. Напр., задержано на кордоні контрабанду, агент мав слідити і донести, чи даний командир не привлас[н]ив собі товарів, чи не роздав між бійців. Мене також, одного разу, взивали до цього “отделу”, хотіли завербувати на агента, одначе я не погодився.

Більше про “отряд” я не можу нічого сказати, бо не знаю.

В цьому часі відносини совітсько-японські були дуже заострені і тому були дуже часті випадки засил[а]ння на нашу територію їхніх агентів-шпигунів. Вони приходили під різними формами.

Нелегальною дорогою засилали в такий спосіб:

а) був випадок, що змальтретовану людину під наркозом пустили на біг р[і]ки так, щоб міг доплисти до нашого берега. Ми, узрівши, витягнули з води, дали медичну поміч і потім, вже після допитів, вияснилось, що це був японський шпигун;

б) на ріці Ус[с]урі було ряд островів, на які катером заїздили шпигуни, перебували там пару днів і потім, вибравши відповідний момент, напр., темні і дощеві ночі, – переправлялися на нашу сторону;

в) часті випадки переходу кордону були в часі бою, в одному пункті витворювали стрілянину, щоб наші всі сили охорони направити в той напрям, а в другому місці переходили кордон;

г) часті були випадки переходу у граничному пункті двох застав;

д) часто скидали шпигунів з літаків;

В загальному перехід через кордон відбувався все темними ночами. Коли наряд запримітив людину, що переходить кордон, не вільно було йому стріляти, а тільки старатися обкружити, щоб його

зловити живим. До помочі мали [д]ресованих собак, що в погоні за утікаючою людиною, перш за все [намагалися] схопити його за карк, а потім за праву руку, щоб тим самим не дозволити йому вхопити за зброю. За час мого перебування в Погран-Войск[ах] НКВД не було жодного випадку, щоб переходячий кордону, якого вже запримітили, зумів ще втекти.

В цьому часі в м. Харбині [Харбіні] існувала славна шпигунська школа полков. Семьонова. Учасниками її були, головно, емігранти-білогвардійці. Більш легальною дорогою засилали японці своїх шпигунів разом з різними дипломатичними місіями, військовими аташе, кореспондентами, туристами.

Ми також часто на японську сторону засилали своїх шпигунів. Як це робилося і кого висилали, – точно не можу сказати, бо тоді в наряд йшли тільки командири. Ми, бійці, тільки орієнтувалися, що вони напевно організують засилку шпигунів.

Справоведення в органах МВД.

“Наблюдательное дело” – це є рід папки, де підшиваються агентурні доноси на певну групу контрреволюційного елемента, за яким є створено “наблюдение”, що може тягнути і пару років. Туди вкладаються компроматериали про дану групу з усіх агентурних “істочників”. (В Збараському РО МВД таке “дело” було заведено в мене на бандбоївку “Довбуша” (пров.[ідник] групи запільників – зам.[ітка] 15-ть), а в ст. о/у ББ мл. лейт. Захарова на бандбоївку “Шума” (рай-провідник – зам.[ітка] 15-ть).

Матеріали збирається такі де б говорилося про їхню роботу, кількість людей, їхній вигляд, всі їхні антидержавні промахи, їхні підсобники та зв’язківці. Матеріали на цю групу збирається до цього часу, поки існуватиме ця група, незалежно від протягу часу.

Після ліквідації цієї групи, пишеться “заключеніє” по поводу закінчення даного “наблюдательного дела”. Коли зловиться якогось учасника з тієї контрреволюційної групи, тоді його всі зізнання про неї також підшиваються до тієї папки. На обгортці цього “наблюдательного дела” стоїть назва:

*“Наблюдательное дело”
(агентурна розробка)
по бандбойовке “Довбуша”.*

В папці на першій сторінці є список пономерованих доносів на дану групу. За цим слідує пару сторінок записаних, а опісля є

зроблений список учасників групи. Вже на дальших сторінках наліплюється агентурні доноси на неї. “Наблюдательное дело” заводить нач. ББ РО МВД або нач. РО МГБ, а потім передає цього оперуповноваженому, в якого участку сіл скупчується дана група.

Якщо часом зістане вбитий керівник групи, тоді в списку учасників зазначається це, а рівночасно вписується при яких обставинах це пройшло. Одначе відмічається, що група далі існує, а наразі нового керівника ще не устійнено. Коли дійдуть до нашого відома точні дані про наслідника, тоді прикінці списку учасників записується його псевдо, прізвище із зазначенням, що це новий керівник. Таке ж саме зазначення робиться і на обгортці цієї папки. “Наблюдательное дело” буде провадитися до цього часу, поки учасники цієї групи перебувають на нелегальному положенні, хоча б з бігом літ не було жодної за ними антидержавної активності. Якщо, напр., в списку учасників бойвки “Довбуша” є 10 чол., а раптом появляються агентурні доноси що “Довбуш” вже ходить з 5-ма, зразу це вкладається до папки, як донесення. Коли подібні доноси появляються через довгий протяг часу, тоді у списку учасників, коло тих, що вже не ходять з “Довбушем”, ставиться знак запитання. Це означає, що наразі не є відомо органам МВД чи даного учасника десь перекинули, чи зістав вбитий.

(Форма донесення, яку після змісту можна втягнути до даного “наблюдательного дела”).

*Источник
“Жук”
25 января 1946 г.*

*Принял о/у ББ
Мл. лейт. Шивандронов
25 января 1946 г.*

Агентурное донесение.

Источнику в беседе из жителем с. Кийданцы Ганчарук Иван установлено что в ноч[ь] з 24 на 25 января 1946 г. в дом председателя сельсовета Пастернак І.С. зайшли вооружонные люди в количестве 10 человек. Среди них были: Мечкин Василь – “Довбуш”, Линко Владимир, Гирчица Николай; остальные 7 человек для источника не

известные. Последн[и]е, взяв у председателя сельсовета Пастернака водку, сало, муку и другие продукты питания, направились в с. Горы Срийовецкие.

*Прочитал
нач. РО МВД
(підпис)*

Жук

*Верно
оперуполномоченный ББ
мл. лейт. Шивандронов.*

Такий донос дається в першу чергу прочитати нач. ББ або нач. РО МВД. Якщо начальник схоче, наслідком доносу, прийняти військові операції, пише:

“Оперуполномоченному мл. лейт. Шивандронову организовать проверку домов председателя сельсовета Пастернак и йому прилегающих соседей або поставит засаду. Срок исполнения до 28 января 1946 г.”.

Якщо в часі операції вб'ють якогось “бандерівця”, то привозять його до району. Тут прикликають з кожного села сексотів, а також арештованих з КПЗ, щоб пізнавали цього трупа. Кожного вбитого фотографується. Одна фотокарточка лишається в РО МВД, а другу відсилається в 1-ий “спецотдел” УМВД.

На місці вбивства відразу списується акт.
(Форма такого акту).

АКТ

16 января 1946 г .

*с. Черниховцы,
рай. Збараж*

Мы, ниже подписавшиеся, оперуполномоченный ББ мл. лейт. Шивандронов, замкомбанд [замкомбата?] вийськ МВД кап. Патьомкин, председатель сельсовета с. Черниховцы Гураль Василь, составили настоящий акт на предмет опознания убитого бандита при проведении воинской операции в с. Черниховци Дудык Василь. Труп жителям с. Черниховцы неизвесный. Документи взятые следующие: две штафеты, за подписю господарчого “ОУН” по кли[ч]ке “Дуб”, литература, аптечка, и другие предметы.

Одновременно с этим убит[ий] имел при себ[е] автомат из круглым диском за № 2580, пистолет ТТ из двум[я] обоймами № 150803, и четыре гранаты марки Ф-1.

В том и составили настоящий акт.

(Подписи вже згадуваемых).

Після цього нач. РО МВД пише докладную записку, долучає до цього фотокарточку із вбитого, акт списаний на місці і всі ці матеріали відсилає до 1-го “спецотдела” УМВД. Для даної військової частини нач. РО МВД пише справку про вбивство “бандерівця”, як документ, на одержання якогось відзначення за це. Трофеї з вбитого, як правило, забирає цей, хто вбив, одначе при цьому часто бувають різні непорозуміння і колотнечі.

“РОЗИСКОЕ ДЕЛО” – це є папка, де збирається всі матеріали, на дизертира ЧА. Подібні “дела” в органах міліції у відділі ОУР є заведені на дизертирів [з] промисловості. “Розискное дело” тоді вже стає неважне, коли знайдуть цього чоловіка або з точних джерел стане нам відомо, що він помер. Коли в даній військовій частині виявиться якийсь дезертир, тоді розвідка “СМЕРШ” запитує відносного РО МВД на терені якого він родився. В цьому випадку, без огляду на це, чи цей дезертир перебуває [у] цьому районі, чи ні і, чи органам РО МВД відомо про нього, чи ні, – всі його матеріали та документи прис[и]лають сюди. Ми вже в РО МВД заводимо на нього “розискное дело”. Сюди вкладаються всі його біографічні дані, докладний опис, характеристика. Крім цього присилають з ЧА санкцію від прокурора і командира даної військової частини, на підставі чого, ми вже можемо його при любій нагоді правно арештувати. Відшукування цього дезертира ЧА можна припоручити і відділові ОУР. Коли буде встановлено, що його немає на території даного району, тоді наступає міжрайонний розшук або і міжобласний.

Коли, одначе, в тягу цього розшуку за дезертиром ЧА одержимо від нього компрматеріали як на учасника контрреволюційної організації, чи армії, втягається вже його до “наблюдательного дела” даної групи, в якій перебуває. Разом з цим, всі матеріали про нього із “розискного дела” вже втягається сюди. В разі зловлення його, будуть вже судити за дезерцію і контрреволюційну роботу.

Коли в нас на даного дезертира ЧА мається тільки “розискное дело” і його контрреволюційна робота ще невідома, а матеріали про це вже скоріше одержало РО МГБ, в цьому випадку ми зобов’язані це “розискное дело” передати до них.

“ДЕЛО ФОРМУЛЯР” – це папка, в якій підшиваються всі компроматериали на осіб даного “об’єкта обстеження”: напр., на пожежну сторожу, райвиконком, спиртзавод і т.д. В загальному на кожн[у] районну установу, чи підприємство. Це знаходиться і веде ним тільки нач. РО МВД.

В цьому “дело формуляр” є список всіх працівників даної установи. Вкладається туди автобіографія кожного працівника, різні компроматериали, як: всі за ним прояви злочинства, спекуляції, прогули, антидержавне говорення та зв’язок з контрреволюційним елементом.

“ЛИТЕРНОЕ ДЕЛО” – директива від листопада 1946 р. від УББ МВД УРСР за підписом Сараєва говорить, в який спосіб заводити ці “дела”, і вже почавши від виборів, заводити на кожне село. Впарі з цим прийшла така форма, як заводити їх. Протягом 1947 р. вони повинні вже бути викінчені.

Там є спеціальні рубрики із написами, які слід заповняти. Це відноситься спершу про поодиноких господарів, а потім в загальному про ціле село. Береться під увагу: стан даної сім’ї, соцпоходження, культурний рівень, освітній рівень, протидержавне недотягнення, чи мав або має зв’язок з підпіллям, чи член даної родини не перебуває в підпіллі. Скільки будинків, яка їх будова, та з каменя чи з глини, яка пивниця, точні поміри кожного будинку, скільки має худоби і орного ґрунту.

Окремо подається про сільський актив (адміністрація села).

Про село, в загальному, звертається на слідуюче увагу: скільки населення від 16 років і вище, національність, скільки переселенців, з яких районів, скільки вже виїхало поляків, а скільки де осталося, скільки приїхало репатріантів, а скільки ще немає. Скільки було в ЧА, демобілізованих, ранених, вбитих, скільки ще зараз перебуває в армії. Яке число учасників УПА, ОУН, вже вбитих, зловлених, зголошених, а скільки ще зараз перебуває на нелегальному положенні. Яке число з цього села працювало в польській адміністрації, німецькій і зараз. Яка кількість втекла з німцями, скільки за німецької окупації було в руках поліції, гестапо, СС і армії. Скільки бандитських родин живе легально, скільки криється, скільки вивезених, а скільки вже повернуло з заслання. Скільки родин бандпідсобників криється, а скільки вивезених.

Яка культура села, яка активність контрреволюційного елементу, скільки було випадків вбивств рад. людей зі сторони цього елементу, скільки знищено агентів контрреволюційним елементом. Яка поставка податків державі, скільки разів зірвано збори, як ходить населення на

них, як приймається в цьому селі радагітація і пропаганда. Яка кількість в селі комсомольців, піонерів, комуністів, як молодь йде до “истребительных батальонов”, охоче чи примусово, як забезпечують охорону села. Скільки в селі венерично хворих, скільки було випадків крадежі і хто, скільки знайдено самогонних апаратів і в кого.

“Литерное дело”, згідно з директивою, повинен заводити нач. ББ РО МВД, а матеріали повинні збирати оперробітники. Ці “літерние дела” маєть заводити по всіх областях УРСР.

На мою думку ці “дела” заводяться на це, щоб мати повну характеристику про кожного господаря і про село.

“ЛИЧНОЕ ДЕЛО” – це папка призначена для кожного агента. В цьому є ще папка – “рабочее дело”. В папці “личное дело” знаходиться автобіографія агента, анкета, “підписка”, “рапорт вербовки”, “план вербовки”, “справка з РО МГБ”, “справка з райисполкома”. Крім цього тут є зазначено про покарання, нагороди і підвищення даного агента.

(Форма анкети)

АНКЕТА № 35
(агента – псевдоним “Жуков”)

1. Фамилия имя и отчество _____
2. Год и место рождения _____
3. Соц-происхождение _____
4. Национальность _____
5. Адрес место жительства _____
6. Образование _____
7. Категория (с/о, а/в, а/м, а/рез.) _____
8. Професія _____
9. Адрес места работы _____
10. Партийность _____
11. Гражданство (СССР, Польша і т.д.) _____

Список родственников.

Родственники	год рождения	место рождения	место жительства
Отец			
Мать			
Дети			
Брат			
Сестра			
Дед			

Список друзей

Фамилия, имя и отчество	год рождения	место рождения	место жительства
-------------------------	--------------	----------------	------------------

(Внизу пишеться як пішов на вербовку).

На вербовку пошел добровольно, на патриотических чувствах.

(підписів жодних не ставиться)

(Форма “подписки”)

ПОДПИСКА

25 января 1947 г.

с. Черниховцы

Я, Петров Иван Иванович, 1919 г. рожд., уроженец с. Черниховцы, Збаражского рай., даю настоящую подписку органам МВД в том, что я обязуюсь сотрудничать с ними по выкритию и розгрому “ОУН-кого” подполья, а також бандформирований “УПА”, как в групповом, так і в одиночном составе.

Обязуюсь все даваемые задания выполнять своевременно и в срок. О своих связях с органами МВД обязуюсь никому не розглашать, ни родственникам, ни близким знакомым. За розглашение данной подписки несу ответственность перед судом Военного Трибунала.

Все полученные материалы и данные буду передавать под псевдонимом “Жуков”.

(Підпис агента дійсним прізвищем)

Подписку отобрал 25 января 1947 г.

оперупол. мл. лейт. Шивандронов.

(Форма на “план вербовки”)

Утверждаю
нач. РО МВД
(підпис)

ПЛАН
(вербовки)

25 января 1947 г.

г. Збараж

1. Вербовку произвожу при масовом вызове населения в сельсовет с. Черныховцы.

2. Вербую на патриотических чувствах, последнему доказываю о моральном единстве Сов. Союза в борьбе с врагами народа, привожу пример победы Сов. Армии над немецкими оккупантами.

3. Получив согласие о сотрудничестве с органами МВД, от последнего отб[и]раю подписку и автобиографию.

Согласен
нач. ББ РО МВД
(підпис)

оперупол. ББ
мл. лейт. Шивандронов

(форма – “рапорт на вербовку”)

Утверждаю
нач. РО МВД
(підпис)

РАПОРТ
(на вербовку)

25 января 1947 г.

г. Збараж.

Доношу до Вашего сведения о том, что при массовом вызове в с. Черныховцы, был завербован в качестве с/о Петров Иван Иванович, 1919 г. рожд., уроженец с. Черныховцы, украинец, б/п, 6 кл., крестьянин, холост, гражданин УССР.

Прошу Вашей санкции на вербовку секретного осведомителя под псевдонимом “Жуков” и взятия последнего на центральный учет в 1-й “спецотдел” УМВД по Тернопольской области. Последний на вербовку пошел добровольно, завербован мной на патриотических чувствах.

Согласен
нач. ББ РО МВД
(підпис)

оперупол. ББ РО МВД
мл. лейт. Шивандронов

Після того нач. РО МВД засилає до нач. РО МГБ т.зв. “спец-проверку”. Там є список від 10 – 15 осіб, серед котрих є 2 – 3 нами

завербованих с/о. Запитує, чи не має в РО МГБ якихось компроматеріалів на ті всі особи. Це робиться в той спосіб тому, щоб РО МГБ не було “зорієнтоване про нашу агентуру”. Подібні спецпроверки засилаємо до органів міліції. При цьому мають місце різні фокуси. Раз ст. оперуповноважений РО МГБ Канаєв прислав “спецпроверку”, в якій на списку були подані вже погібші особи. На це ми йому відповіли по-руському. Нач. РО МВД, відносно цього, до нач. РО МГБ пише записку слідуючого змісту:

25 января 1947 г.

Начальнику Збаражского РО МГБ.

Збаражский РО МВД просит Вас проверить и срочно сообщить о провер[я]емы[х] нами: Петров Иван Иванович, (краткие биографические данные), Степанов А. М., Костик А. Р., Сливка А. З. и другие.

О наличии компроматериалов на последнего просим сообщить нам и не состо[я]т-ли последние у Ваш[е]й агентурной сети.

*Нач. РО МВД
(підпис)*

Цель запроса “В”

Буква “В” означає вербовку. Органи РО МГБ зобов’язані нам дати всі компроматеріали, які посідають на дані особи. Одначе, при тому бувають різні непорозуміння, щодо передачі цих компроматеріалів так, що вкінці справу вирішує “управление” МВД, чи МГБ.

Коли в списку осіб, про яких запитуємо РО МГБ, останні мають намічених також вже кілька осіб, чи кандидатів під агентуру, то на цьому самому списку тільки підчеркують і дописують слово “не трогать”. Річ ясна, що і тут практикують способи дезорієнтовання нас.

“Справка из райисполкома” – говорить про це, що Петров І.І. є замешкалій в с. Чернихівцях і займається сільським господарством.

Оформлення документів агента, завербованого на компроматеріалах, є подібне.

(Форма на “план вербовки”)

ПЛАН
(вербовки)

Утверждаю
нач. РО МВД
(підпис)

25 января 1947 г.

г. Збараж

1. Вербовку буду производить в своем рабочем кабинете.
2. Во время беседы буду вызывать на откровенность вербуемого. Если последни[й] не будет имел в беседе откровенности, то предъявляю ему компрматериал, имеющийся в РО МВД, на чому последнего я должен завербовать в агентурную сеть.

Согласен
нач. ББ РО МВД
(підпис)

оперупол. ББ РО МВД
мл. лейт. Шивандронов

(Форма на "рапорт")

РАПОРТ
(на вербовку)

Утверждаю
нач. РО МВД
(підпис)

25 января 1947 г.

г. Збараж

Доношу до Вашего сведения о том, что мной был завербован в качестве с/о "КАЧОР" на компрматериалах Степанов И. И.

(Краткие биографические данные).

Последний, во время немецкой оккупации, работал начальником украинской полиции, где вместе с немцами принимал участие в грабеже и розстреле еврейского населения в г. Збараже, (подаются все компрматериалы) поетому прошу включить последнего в агентурную сеть с реестрацией в 1. "спецотделе" УМВД.

Согласен
нач. ББ РО МВД
(підпис)

оперупол. ББ РО МВД
мл. лейт. Шивандронов

Якщо агент, завербований на компрматеріалах, не вив'язується з роботи, то щоб не було балясту в цій роботі, знімається його з "учоту". На нього пишеться слідуюче "постановление":

ПОСТАНОВЛЕНИЕ
(по личному делу № 35, с/о – "Качор").

30 января 1947 г.

г. Збараж

Я, оперупол. ББ мл. лейт. Шивандронов розсматрел материал, поступивший в органы РО МВД на с/о "Качор".

нашел

„Качор" был завербован в 1946 г. в январе месяце, на вербовку был вызван Збаражским РО МВД, завербован на компрматериалах.

(краткие биографические данные)

Не смотря на то, что "Качор" имеет за собой предступление перед Родиной, он своей вины не оправдал перед Сов. Правительством. [В]место того, чтобы работать с органами МВД по выкрытию "ОУН-кого" подполия, "Качор" от встреч, явок скривал[ся], мотивуя всякими предлогами;

постановил

Личное и робочое дело с/о "Качора" направить в 1-й "спецотдел" Тернопольського УМВД для снятия последнего с центрального учота, числимши[в]ся за Збаражским РО МВД.

Согласен
нач. ББ РО МВД
(підпис)

оперупол. ББ РО МВД
мл. лейт. Шивандронов

Якщо дана особа, що передше була завербована на компрматеріалах, викажеться нер[о]ботоспособною, тоді знімається з учота, а проти неї ведеться розслідування. Коли ще мала кількість компрматеріалів, на які ще не можна одержати санкції від прокурора на арештування, тоді далі збирається компрматеріали.

1 "спецотдел" УМВД, після одержання від нас "лічного" і "робочого дела" нероботоспособного агента, залишає це в себе, а нам присилає тільки записку, що агент № 53 знятий з учота.

Якщо зістане вбитий агент контрреволюційним елементом, то це оформлюється в слідуючий спосіб:

АКТ

27 января 1947 г.

с. Черныховцы

Мы, нижеподписавшиеся оперупол. ББ РО МВД мл. лейт. Шивандронов, пред.[седатель] сельсовета Гураль Василь и жители с. Черныховцы Дудик Степан, Гирчица Н., Кипыбида Д. составили настоящий акт на предмет убийства жителя с. Черныховцы Петрова И.И. в ночь з 25 на 26 января 1947 г. в с. Черныховцы на территории своего хозяйства. Был убит бандитами за связь с органами МВД. В чом и составили настоящий акт.

(подписы св[и]дет[е]лей).

Крім цього береться ще справку від голови с/ради, яка стверджує, що тоді, а тоді був вбитий житель цього села.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(по личному делу № 35, с/о – “Жуков”)

27 января 1947 г.

г. Збараж

Я, оперупол. ББ РО МВД мл. лейт. Шивандронов сего числа розмотрел поступивший материал в Збаражский РО МВД на с/о “Жукова”

нашол

с/о “Жуков” был завербован в январе 1946 г. на вербовку пошол добровольно, завербован на патриотических чувствах. В ночь з 25 на 26 января 1947 г. был убит бандитами в с. Черныховцы на т[ер]-ритории своего хозяйства за связь с органами МВД.

На протяжении своей работы “Жуков” показал себя работоспособным агентом.

(Краткие биографич. дание)

постановил

Личное и робочее дело с/о “Жукова” направить в 1 “спецотдел” УМВД по Терн.[опольской] обл., для снятия последнего с центрального учета, числившегося за Збаражским РО МВД.

Согласен
нач. РО МВД
(підпис)

оперупол. ББ РО МВД
мл. лейт. Шивандронов

РАПОРТ

Снять
нач. РО МВД
(підпис)

28 января 1947 г.

г. Збараж

Доношу Вам о том, что в ночь с 25 на 26 января 1947 г. в с. Черниховцы на территории своего хозяйства был убит бандитами с/о "Жуков" за связь с органами МВД. "Жуков" был завербован 10 января 1946 г. и на протяжении своей работы давал ценные материалы по [ра]скрытии "ОУН-новского" подпол[ь]я. По этому прошу Вашего ходатайства перед УМВД о снятие с/о "Жукова" с центрального учета, 1 "спецотдела" УМВД, числившегося за Збаражским РО МВД.

оперупол. ББ РО МВД
мл. лейт. Шивандронов

Ці всі матеріали відсилається до 1 "спецотделу" УМВД. Якщо даний агент виїжджає, напр., в Польщу, другий район, в армію і його потрібно зняти з учета, то, крім цих вищеуказаних матеріалів, долучується ще характеристику його агентурної роботи. Вона може бути додатня або від'ємна.

"РОБОЧОЕ ДЕЛО" – папка, де підшивається всі агентурні доноси. На першій сторінці в список осіб антирадянського наставляння, про яких доніс даний агент.

Більше, відносно справоведення, не знаю. Про "агентурне дело" я ще не чув. Можливо, що вони є заведені в органах МГБ, про це я також не знаю, бо їхня робота є дуже секретна.

Вертикальна будова органів МВД.

Міністерство Внутрішніх Справ Всесоюзного значення поділяється на Республіканського значення. Йому підпорядковане є слідуюче "управление (для МВД УРСР): "Главное Управление Борьбы с Бандитизмом (нач. полков. Сараев).

МВД СРСР поділяється на Главни[е] Управления:

1. Главное Управление Оперативных Войск МВД.
2. - " - Залізнодорожних Войск МВД.
3. - " - Погран-Войск МВД.
4. - " - Правительственных Войск МВД.
5. - " - Конвойных Войск МВД.
6. - " - Рабочо-крест[ь]янской Милиции МВД.

До Оперативних Військ МВД належить боротьба зі збройним контрреволюційним елементом на території СРСР. Поділяються вони на дивізії, полки, батальйони, роти, взводи і “отделения”. Якась частина тих військ, перебуваючи в даному районі чи області, підчиняється начальникові УМВД або РО МВД.

До Залізнодорожних Військ МВД в мирний час належить охорона залізнодорожних мостів і тунелів, а у воєнний час ще також супроводження воєнних грузів і узброєння від місця погрузки до місця вивезення. Поділяються на: дивізії, полки, батальйони, роти, гарнізони.

До Погран-Військ МВД належить охорона державних кордонів, а в парі з тим, боротьба з контрабандою, прикордонними шпіонами і диверсантами.

До Правительственних Військ МВД належить охорона тюрем, лагер[е]й і перепровадження арештованих. Вони заб[и]рають з тюрем вже засуджених. Підчиняються начальникам тюрем і лагерей. Поділені є також на дивізії, полки, батальйони, роти і взводи та “отделения”. В м. Тернополі стоїть батальйон Конвойних Військ МВД.

До Робочо-Крест[ь]янської Міліції належить боротьба з різними категоріями кр[и]мінальних злочинців.

До Промисленних Військ МВД належить охорона воєнних заводів, що становлять велике значення для держави.

Про будову МВД по Республіках не знаю.

МВД Республіканського значення по областях має “Управления” МВД, а ці знову по районах – “отделы” або “отделения”. В містах середньої величини є ГО МВД, якому можуть підлягати “райотделения” МВД міста. РО МВД підчиняється тільки УМВД. В таких містах, як Москва, Ленінград, Київ є “управления” МВД, що обслуговують тільки їхню територію.

Коли даний район має до диспозиції більшу кількість сіл, промисловість, більшу скупченість контрреволюційного елементу, – в ньому є створений районний “отдел” МВД. Тут завжди є повний штат працівників.

У випадку, коли на території даного району є більша по-жвавленість контрреволюційного елементу і маєтья ряд даних про перебування якогось підпільного проводу, тоді УМВД до помочі присилає “временних оперуполномочених”, які можуть перебувати кілька місяців, рік, а навіть кілька років. Вони, крім сталої платні, побирають ще “командировочное”. В минулому році в Крем’янецький район, в час виборів, приїхало було таких двох оперуповноважених, що перебували чотири місяці.

Склад районного “Отдела” МВД.

Начальник Районного “Отдела” МВД.
Заступник нач. РО МВД по ББ (нач. ББ РО МВД)
Заступник нач. РО МВД по міліції (нач. міліції).
Начальник ББ (Бор[ь]би з Бандитизмом).
Старший оперуповноважений ББ.
Оперуповноважений ББ.
Оперуповноважений ББ.
Секретар (загальний для всіх відділів).
Начальник Штабу “Истребительного Баталиона”.
Районний Пожарний Інспектор – Районна Пожарная Охорона.
Начальник “Исправительно-Трудовой Работы”.

Начальник міліції.
Начальник Паспортного Стола.
Паспортник.
Регістратор.
Начальник Военно-Учотного Стола (тільки один).
ОУР (“Отдел Уголовного Розиска”).
Оперуповноважений ОУР.
Оперуповноважений ОУР.
ОБХСС (“Отдел Борьбы с Хисничеством [Хищением] Социалистической Собственности”).
Оперуповноважений ОБХСС.
Помічник оперуповноваженого ОБХСС.
З[АГС] (“Запис[ь] Актов Гражданского Состояния”).
Завідуючий ЗАГСу.
Інструктор ЗАГС.
“Государственный Архив”
Завідуючий Гос. Архівом.
ОШОСДОР (“Отдел Шосейних Дорог”).
Начальник Ведомостной Милиции (Ведомостная Милиция).
Командир Отделения по охране КПЗ (Камера Предварительного Задержания)
Участкові уповноважені міліції.
Фінансист і господарчий (в одній особі).

Склад районного “Отделения” МВД.

Начальник РО МВД.
Заст. нач. РО МВД по ББ (ст. оперупол. ББ).

Заст. нач. РО МВД по міліції (нач. міліції).
Старший оперуповн.[оважений] ББ.
Помічник оперуповн.[оважений] ББ.
(Або може бути два оперуповноважені ББ).
Нач. Штабу “Истреб. бат.”
Начальника “Исправите[ль]но-Трудовой Работи” – нема.
Секретар, фінансіст і господарчий в одній особі.
Начальник Міліції.
Военно-Учотного Стола – нема.
Паспортний Стіл (один працівник, що обслуговує разом Паспортний і Военно-Учотний Стіл).
ОУР (тільки один оперуповноважений).
ОБХСС (також тільки один оперуповн.[оважений])
З[АГС] (тільки один працівник).
Участкові уповноважені міліції (менша кількість).
“Ведомостная Милиция”.
“Государственный Архив”.
ОШОСДОР.
Командир “Отделения” по охороні КПЗ.
Начальник РО МВД є відповідальний за роботу своїх підвідділів. Він, або нач. ББ видає санкцію на вербовку с/о. Може кермувати оперативною роботою з а/в, а/м і а/резидентом, одначе, в більшості випадків, перенимає УМВД. Нач. РО МВД є підпорядкований нач. УМВД. Нач. ББ підпорядковується нач. РО МВД, а разом і нач. ОББ при УМВД. (Нач. ОББ УМВД по Терн.[опільській] обл. є майор Матвеев. Раніше був в армії (середнього росту, худорлявий, шатин).
Звичайний оперуповноважений може вербувати велику кількість с/о, щоб тільки дав собі раду. Цілий район є поділений на участки. До кожно[го] з них є прикріплений один оперуповноважений.
Начальник Штабу “Истреб. бат.”-на – йому підпорядковуються всі “истребительские групи”, яким дає він план роботи, проводить підготовку з ними, видає амуніцію, зброю, обмундирування і гроші. Підпорядковується нач. РО МВД, а також такому відділові при УМВД, якого назви не знаю.
Начальник “Исправительно-Трудовой Работи” – засудженим на примусову роботу розприділяє місця відроблення її. 25% заробітної плати такого примусовця відсилається в банк. Підпорядковується нач. РО МВД, а також такому відділові при УМВД, якого назви не знаю.
Рай. Пожежний Інспектор – відповідає за роботу пожарних команд по селах.

Міліція поборює крадежі, рабунки із убивствами, [не]законне нищення людського плоду, проституцію, безпризорство і самогоноварення та спекуляцію.

ОУР – бореться з проявами злочинства на особисту власність, займається також розшуком дизертирів [з] ЧА і промисловості.

ОБХСС – бореться з проявами крадежі, що звернені на соціалістичне добро, зі спекуляцією і підроблюванням документів.

“Государственный Архив” – туди, після закінчення року, кожна районна установа дає свої архіви.

РО МВД – РО МГБ і Райкомпартія – всі свої архіви відсилають в обласне управління.

Паспортний Стіл – займається видачею паспортів і прописуванням місця замешкання. Підпорядковується нач. рай. міліції і Паспортному Столові в Області.

“Военно-Учотный Стол” – реєструє військово зобов’язаних людей, що служили в армії. Назви такого самого відділу в УМВД – не знаю.

“Ведомостная Милиция” – охороняє банки державного значення і монетні дома. Складається і командира “отделения” і 3 – 4 міліціонерів. Підпорядковується нач. рай. міліції.

“Фінансист і хозяйственный” – видає зарплату, харчові картки, обмундировання і заготовляє корм для коней.

Участкові уповноважені підлягають нач. рай. міліції. Кожний має участок від 2 – 3 сіл. Виконують завдання оперативників ОУР, ОБХСС і ББ.

КПС – її охороняє командир “отделения” по охороні КПЗ, що має до помочі певну кількість міліціонерів.

Будова Городского Отдела МВД.

Нач. Городского Отдела МВД.

Заместитель нач. ГО МВД по ББ (нач. ББ ГО МВД).

Земеститель нач. ГО МВД по Милиции (нач. Милиции).

Секретар.

Технічний відділ (машиніст, бухгалтер і завхоз).

Нач. ББ ГО МВД.

(Два ст. оперуповноважен[их], або 3 – 4 оперуповноважених).

Нач. Штаба Истребительных Баталионов.

Нач. Исправительно-Трудовой Работы. (2 – 3 працівники).

Рай. Пожарный Инспектор (один чоловік).

Нач. Городского Отдела Милиции.

Заместитель нач. ГО Милиции по политчасти (нач. по политчасти).

Секретар.

Машиністка.

Нач. по політчасті (політичне виховання працівників).

Нач. ОУР.

Ст. оперуповноважений ОУР.

Два до три оперуповноважених і один пом. оперуповноваженого ОУР.

Нач. ОБХСС.

Ст. оперуповноважений ОБХСС.

(Якщо є два оперуповн.[оважених], то є один пом. оперуповноваженого).

Інспектор Государственной Автомобильной Инспекции (видача номерів на аватомашини, мотоцикли, велосипеди і реєстрація їх).

Нач. Городского Паспортного Стола.

Два працівники.

З[АГС].

Завідучий загсу.

Інструктор загсу.

Государственный Архив.

Зав. Архиву і два – три працівники.

ОШОСДОР.

Ведомостная Милиция[я] – командир взвода Ведомостной Милиции (30 – 40 міл.[іціонерів]).

Нач. тюрми.

Участкові уповноважені (до 15 чоловік).

Інспектор Боевой Подготовки – відповідає за вишкіл міліціонерів.

Радист (радіовисильня — підлягає нач. ГО МВД).

Шофер і два візники.

Будова Управления МВД.

Нач. УМВД.

Заместитель нач. УМВД по ОББ (нач. ОББ).

- “ - по Милиции (нач. Управления Милиции).

- “ - по Кадрам (нач. Отдела Кадров).

- “ - по ХОЗО (нач. Хозяйственного Отдела).

Нач. ОББ УМВД (Отдел Борьбы с Бандитизмом).

Заместитель нач. ОББ.

Нач. Оперативной Группы ОББ.

Нач. Спец-Группы ОББ.

Нач. Группы Наблюдения над Рай. Отделам[и], Отделениям[и] и Гор. Отделам[и].

Нач. 1 Спецотдела УМВД.

Нач. Отделения по агентуре.

Нач. Отделения по следственным делам.

Нач. Отделения по репатриантам.

Нач. Отделения по дезерции [с] ЧА и промышленности.

Командант Управления УМВД.

Нач. Контррозвідки “СМЕРШ”.

Нач. Финансового Отдела.

Нач. Отдела Кадров.

Нач. Хозяйственного Отдела.

Нач. Санчасти.

Нач. ИТР (Исправительно-Трудовых Робот).

Нач. Управления Милиции.

Заместитель нач. по политчасти (нач. по политчасти).

Нач. по политчасти.

Нач. ОБХСС.

Нач. ОУР.

[З]АГС, Государственный Архив, Паспортный Стол, ОШОСДОР, Военно-Учетный Стол, Государственно-Автомобильная Инспекция.

(Про ці вичислені відділи міліції докладно не можу сказати, бо не відомо мені, який їх склад і назви).

Ведомосная Милиция — командир подр[а]зделения Ведомосной Милиции.

Нач. Боевой Подготовки.

Тюремний Отдел — йому підчиняються начальники тюрем.

Опер-Чекистской Отдел.

Следственная Группа при ОББ – кермує агентурно-оперативною роботою по районах. Про їхніх агентів навіть часами не знає сам нач. РО МВД. Переважно кермують роботою агентів-внутрішників, агентів-маршрутників і агентів-резидентів.

Спец-Группа при ОББ – займається розшифровуванням різних ворожих шифрів і кодів, а також на наказ нач. УМВД зашифровують секретні накази. В їхньому розпорядженні є також радіовисильня. Взагаліному є відповідальна за зв'язок з районами.

Группа Наблюдения за Рай. Отделами, Отделениями і Гор. Отделами. Складається з більшого числа оперативників, що кожний з них має призначен[о] від 1 – 3 районів, стежать за роботою органів РО МВД і при кожній нагоді контролюють її. На Збаражський РО МВД

є призначений з цієї групи ст. лейт. Єрукаєв. Часто приїжджає до нач. ББ або РО МВД, а потім контролює роботу оперативників. Переглядає “личные” і “рабочие” дела” агентів, цікавиться про кожного і дає відповідні вказівки при цьому, щодо оперативної роботи.

1. Спецотдел УМВД – займається реєстрацією всіх матеріалів, документів надісланих з “райотделів”, “отделеній”, ґрунтовно розробляють їх і студіюють. Туди пересилається також всі матеріали здобуті на “бандерівцях”. (Більш докладно про цей відділ не знаю).

Контррозвідка “СМЕРШ” – при УМВД – обставляє агентурою працівників МВД в Управленію, по всіх “райотделах”, “отделеніях” і “горотделах”. Мають свою внутрішню агентуру. З цього відділу на Збаразький, Новосільський, Ланівецький “райотдел” МВД є призначений лейт. Кукарін, – (середнього росту, шатин, худорлявий, ходить в формі пограничника, руський, літ около 35 – 38). Про цей відділ не можу сказати нічого, бо його робота дуже секретна.

Командант Управління УМВД – в своєму розпорядженні має певну кількість міліціонерів, що охороняють будинок УМВД і приватні мешкання начальників.

Опер-Чекістської Отдел — до нього належить видача зброї по районах, як працівникам МВД так і цивільним особам.

Тернопільське УМВД.

Нач. УМВД – генерал-майор Булига. Цю функцію перейняв в м-ці травні 1946 р. Тоді разом з бувшим нач. Сараєвим їздив по районах і провірявав роботу. Полк. Сараєв є зараз нач. Главного Управління ББ в м. Києві. В часі від’їзду також мав ще ступінь полковника. Вигляд нач. Булиги: літ около 45, високо росту, круглолиций, елегантно вбраний, при боці мав пістоль “Мавзер” в дерев’яній кобурі. Нач. Булига перед тим був командиром дивізії, ступінь його – армійський. Тоді з полк. Сараєвим і шофером приїжджав до м. Збаража таксівою “Віл[лі]с”.

Нач. ОББ – майор Матвеев. Цей відділ обійняв в м-[іся]ці липні 1945 р. Перед тим був в армії, де і в яких військах служив, не знаю. До цього часу не було нач. ОББ, заступав підполк. Шаганов, яку то функцію ще досі сповняє. Майора Матвеева я ще не бачив і до Збаразького РО МВД ще не приїжджав.

Зам. Нач. ОББ підполк. Шаганов – літ около 30, середнього росту, чорнявий, очі темні, голос грубий – бар[и]тон, хід качковатий. Ходить в уніформі морського офіцера. За мого перебування вже був раз в Збаразькому РО МВД.

Нач. Следственной Группы при ОББ – ст. лейт. Пазін, українець, літ від 35 – 37, високого росту, худорлявий, голос шип[л]ячий, два

горішні січні зуби – золоті. В м-ці червні 1946 р. приїжджав до Збараського РО МВД, приїжджав для перевірки “следственных дел”. Скільки працівників у цій групі, я не знаю. Відомо мені, що там працює одна дуже здібна слідча (жінка) по прізвищу Міщенко. (Українка, літ около 32, має закінчений юридичний факультет. В роках 1940 – 41 працювала також слідчим у Львівському УМВД. Її муж також працює в Тернопільському УМВД, але в якому відділі, не знаю).

Нач. Оперативной Группы при ОББ – кап. Соколов, руський, літ 30 – 33, прибув тут з Далекого Сходу, високого росту, шатин, худорлявий, лице біде як в туберкульозника. В 1945 р. проводив оперативним відділом і їздив по районах: Шумському, Крем’янецькому, Гусятинському, Бережанському і др. В м. Збаражі ще не був. Скільки працівників у цій групі – не знаю.

Нач. Отдела Кадров – майор Кривошиєв, його заступник кап. Фьодоров. Вигляд майора Кривошиєва – середнього росту, майже сивий, дуже працюючий, літ около 50.

Командант Управления УМВД – спершу був ст. лейт. Зіков, мій фронтний товариш. Зараз його перекинули до Львівського УМВД. На його місце прийшов якийсь капітан, але я його ще не бачив.

Нач. 1-го Спецотдела май. Махначов, а його заступник май. Сидоренко. Майора Махначова я ще не бачив. Вигляд майора Сидоренка: середнього росту, шатин, лице вісповате, около 38 літ. Перше був нач. комендатури в Погран-Войск НКВД. Зараз ходить в уніформі пограничника. За час мого перебування в м. Збаражі був два рази; перевірявав “розискние дела” в органах РО МВД (ББ і ОУР). Докладніше про цей відділ я не знаю.

Нач. Управления Милиции полк. Зюганов, літ около 50, високого росту. Більше про нього і про решту відділ не можу нічого сказати, бо ми нічого з ними не мали до діла. Знаю ще, що нач. Обласного Паспортного Стола є ст. лейт. Созонов. До нього я письмово звертався, щоб видав моїй жінці документ. Його, одначе, я не бачив.

Більше про будову цих відділ[і]в я не знаю нічого. Будова УМГБ не є мені відома. Про склад РО МГБ знаю тільки взагалі: Нач. РО МГБ, заступник РО МГБ, секретар, ст. оперуповноважений, 3 – 4 оперуповноважених, і 2 – 3 вахтєори. В “райотделению” кількість оперуповноважених є менша.

Слідчі методи май. Супрунова.

Саме основне в часі слідства здобути в арештованого довір’я і приязнь. Цілий час держати його в такому наставленні, щоб все вірив у можливість звільнення його з-під арешту і виходу його на волю.

Тому то бажанням арештованої особи треба йти завжди назустріч. Виповняти всі його прохання, як: передачі та стрічі з рідними. Поведінка слідчого супроти арештованого повинна бути культурна, ввічлива, що повинна вплинути на нього і зародити думку про слідчі органи МВД, не як про людей далеких до гуманності, але таких, що дійсно бажать добра даному арештованому.

Вже відразу, з перших днів арешту, можна зорієнтуватися як буде відповідати арештований. Якщо задуманий, сумовитий – доказ цього, що все ж таки мріє про життя, волю, а боїться засудження, або смерті. В таких випадках може думати і тужити за домом, родиною, жінкою, дітьми, чи нареченою. Про ці його слабкі місця характеру можна зорієнтуватися з автобіографії.

Я часто, враз з другими молодими оперативниками-слідчими, був присутній на слідствах, якими провадив нач. Крем'янецького ГО МВД май. Супрунов. Він від перших днів починав вести себе з арештованим по-дружньому. Напр., арештовний сидить в кімнаті засумований. Входить май. Супрунов й відразу його питає: “Як тебе звати?”

Арештований: “Міхал Вересюк”.

Супрунов: “Ну, сідай Міхал, не бойся... може куриш? (дав гарні папіроси). Не журися, Міхал, НКВД не є таке страшне, то тільки бандьори так вас полохають. От ми собі дещо поговоримо, ви нам дещо скажете, а ми запишемо – і все в порядку. А, ти, знаєш хто я є? – Я начальник самого ГО МВД.”

Тепер просить розповісти автобіографію. Тут звертає увагу на всі моменти життя, цікавиться молодечим віком, його товаришами, думками, шкільною наукою, які предмети любив в школі, яку літературу зараз читає і які книжки, за яким змістом, його найбільше цікавлять. Звертав увагу на це, в якому товаристві любив знаходитися, з якими характерами симпатизує, а яких уникає. Питає також даного арештованого про його мрії, бажання на будуче. В тягу цього розповідання, старався після цих даних окреслити його характер, пізнати його слабкі і сильні сторони, щоб опісля, в дальшому току слідства, вдаряти по слабих ціхах характеру, а сильні ідеалізувати.

Май. Супрунов, щоб здобути собі довір'я і приязнь в арештованого, що після його думки являлося запорукою в позитивному розв'язанні даної справи, – старався показати перед арештованим, що він особисто піклується його передачами, стрічами з родиною, його здоров'ям і другими його проханнями.

В часі розповіджування автобіографії звертав увагу на це, в яких місцях дана особа виявляє вповні моменти свого життя, а в яких сухо-

побіжно. Це доказ, що в цих місцях є щось обтяжуючого його. В такому – випадку, детально випитувати про це.

Із автобіографії можна зорієнтуватися про початки його контрреволюційної роботи. В повності вивчав роки, почавши від 1936 р. до моменту арештування. В роках 1936 – [19]39 цікавився про життя арештованого, його членів родини, чим займався, до яких товариств і організацій належав, як був арештований за польської влади, які знає польські організації, яких знав провідників українського політичного руху. Випитуючи детально, при поновній провірці, можна зорієнтуватися, чи говорить правду, чи ні.

Від 1939 р. по тепер, питав про його життя, де працював, якщо на заводі, установі, то вимагав подання прізвищ йому знаних начальників і робітників, чому в 1941 р. не пішов в армію, а коли був, то з яких причин опинився вдома. Що робив зимою з 1943/44 рр., яких знає “руководителей” ОУН в своєму селі за німців і де вони зараз, хто збирав гроші за німців і чи до нього приходили, чому весною 1944 р. не пішов в армію, де скривався і з ким, яку роботу сповняв і т.д.

Часами взагалі, маючи компроматів на арештованого, із детально розробленої автобіографії, можна влучно зорієнтуватися, чи міг мати до діла з контрреволюційною роботою, чи ні. При наявності їх широко випитував навкруги цих даних. Ми не задовольняємося ніколи цією кількістю матеріалів, що є тільки в нашій диспозиції, а звертаємося також до органів МГБ, чи контррозвідки “СМЕРШ”, які зобов’язані, якщо їх мають, нам передати.

Якщо в часі слідства даний арештований не говорить правди, а тільки старається всіляко викручуватися, – не зможе дивитися слідчому прямо в вічі, поведінка його неспокійна, часто буде курити, помітне в нього поденервування, як: тремтіння рук, нервові здриги лица. Час від часу буде зітхати, а відповіді в нього короткі: “Не бачив, не знаю”. Така особа при розповіданні автобіографії завжди буде проскакувати через ці моменти життя, які його компрометують перед органами МВД.

Вищеуказаний спосіб поведінки під час слідства, говорить про брехливість зізнань, а разом свідчить про слабкість характеру, а іменно брак сильної волі. Від такого в дальшому тягу слідства легше є добитися правдивих зізнань. До таких типів майор Супрунов старався ласкаво підходити. Вдаряв на те, що в ряди ОУН-івського підпілля пішов несвідомо, примусово, – що і є відомо органам МВД з других джерел. Змальовував йому в гарних красках життя, представляв горе, що зараз панує вдома – плач жінки і дітей, родичів. Взнавши, що в

нього слаба сторінка – любов до жінки і дітей, говорив: “Не думай, що тільки ти будеш мучитись. За тебе ціле своє життя буде страждати десь на засланні жінка і діти. І там не раз, терплячи сильні морози і голод, будуть проклинати батька, що запропастив їхнє життя. Діти не будуть мати можливості вчитися, а цілий свій вік будуть горювати в каторгах. Коли скажеш нам правду, будеш далі жити з жінкою і дітьми, а навіть зможемо дати деяку матеріальну поміч”.

Якщо в арештованого була помітна любов до свобідного життя, то говорив: “Ти, сматрі, що це ти зробив, відрікаєшся від красоти життя, хочеш марнувати свій молодечий вік і вибираєш собі це животіння в цих понурих мурах, або на засланні серед ледовитої Півночі. Ти ж ще молодий, тобі тільки жити! От, роз[’]ясни нам всі свої провини супроти рад. влади так, як попушці на сповіді, а за це тебе, як чесного громадянина, що хоче поправитися, звільнимо від усякого покарання”.

Якщо надмірно любить наречену, яка перебуває на волі, то дозволяємо на часті стрічі з нею, коли тільки попросить. Май. Супрунов старався також впливати на наречену, щоб доказувала своєму полюбовникові, що краще буде як признається, тоді вийде на волю і вони зможуть повінчатися і щасливо зажити.

Коли арештований починає говорити правду, погляд його прямо ввічі слідчому, стає спокійний, а справу вияснює дрібничково без жодних надумувань, що і зараз являється для нього психічною полегшою. При цьому слідує так часті і дуже питоменні фрази – завваги його: “а ну, поч[е]кайте пане начальник, зараз собі пригадаю; о, пане начальник, я ще вам того не сказав, запишіть!”.

Якщо під час слідства погляд арештованого визиваючий, прямо ввічі слідчому, доказ цього, що говорить неправду і готовий навіть на тортури, чи смерть зі сторони органів МВД, а не буде зізнавати правдиво. Часами в цьому випадку можна помилитися, бо то може бути така прикмета, властивість даного характеру. Така поведінка, абстрагуючи від цієї другої можливості, говорить за тим, що така людина є сильного і незломного характеру, до таких типів підходимо обережно. Не вільно кричати, застрахувати, бо це впливає від[’]ємно. Така людина може замкнутися в собі і нічого не буде відповідати. Більше вдаряти на амбіцію і мораль.

Таких арештованих май. Супрунов, найперше на двох – трьох виз[о]вах старався заламати ідеологічно, морально. При цьому примінював т.зв. моральну сповідь або “розяснение”. Була менш-більш такого змісту: “Добре ви воюєте за Самостійну Україну. Порівняйте, тепер, нашу армію, німецьку і армію УПА. (При цьому май. Супрунов

висловлювався про УПА як про армію, ніколи не уживав вислову “банда”, тому щоб це не вплинуло від[?]ємно на його амбіцію), Ми так це знищ[и]мо, чи за рік, чи за два. Ну, і де[?]ж буде будова цієї України. Ви самі собі будете для себе лагери, а злидні і заслання для цілого українського народу. Дивіться, вам погано жилося за Польщі, немов у ярмі, ми вас висвободили. За німців ви також зазнавали політичних утисків, ми вдруге висвободили. Дивіться, що рад. влада побудувала для України: заводи, школи, клуби, кіно, українські діти ходять в школу разом з руськими, ви захорували – лікар безплатний, офіцер в нас [в] армії не син поміщика чи капіталіста, але може бути і ваш син, що є селянського походження. Наука в нас безплатна. Кожний, навіть і ваш син, може бути інженером, лікарем, чи професором. Ваші верховоди вас обманули, обіцяли що буде Самостійна Україна. Якої ж ви хочете Самостійної України, коли зараз маєте свободу, щодо вибору роботи, безплатне навчання, розвивається промисловість і процвітає культура. Самостійної України вам не вдасться постройти, бо нарид знає, що ви тільки німецькі агенти і вислужники і хочете знову закабалити Україну під німецьке ярмо. Знищити вас – це вже питання короткого часу. Ми знаємо, що вас несвідомо, під силою зброї заставили воювати проти своєї рідні. Але все ж таки зараз маєте нагоду спокутувати свої провини перед рад. владою і бути чесни громадянином”.

Коли арештований далі держався, май. Супрунов говорив: “Дивись, (і брав в руку любу папку) за це, що ми маємо про вас, і так вже можемо засудити, але краще признайтеся, тоді це все вам подаруємо, бо будемо бачити, що ви маєте охоту поправитися”.

Коли мається якісь компматеріали на арештованого, то на домагання його можна їх зачитати. Коли немає їх, то йдемо на обман; показуємо на його прізвища чиї-небудь компматеріали.

В таких випадках дається також завдання агентурі, щоб добути більше число компматеріалів. Коли і ці опрокине, стосується т.зв. очну ставку. Свідок наочно йому доказує про правдивість даних, якими диспонують органи МВД, які говорять про участь, чи зв’язь з контр-революційною організацією. В дуже рідких випадках, коли немає свідків, дається на очну ставку свого агента. Переважно таких арештованих відсилається до Слідчої Групи при ОББ МВД.

Коли на даного арештованого не маємо поважніших або взагалі жодних компматеріалів, і ми невпевнені в правдивість його зізнань, тоді робимо в цей спосіб: коло нього разом сідає кількох слідчих, кожний за порядком списує широко протокол. В тягу цього не дається арештованому надумуватися. Після цього порівнюємо всі ці

протоколи допиту і бачимо, в яких місцях є несхожість, що підчеркуємо червоним олівцем. Потім виготовляємо остаточний протокол, запитуємо, чому в нього такі розбіжності в зізнаннях, перебираємося за кожне слово, щоб добитися остаточно правди. Часами, в подібних випадках протоколювання, бувають незначні відхилення у зізнаннях, але це йде на рахунок того, що арештований міг забути спершу, а потім собі пригадав. По більшій часті такі справи відсилаємо до Слідчої Групи при ОББ УМВД.

Коли попаде в тюрму, що рідко трапляється, такий ярий, стійкий, націоналіст, ОУН-овець, то, розуміється, що відразу веде себе весело, гордо, готовий на все. В цьому немає слабих місць характеру. Його відразу відсилається в УМВД, а звідсіля навіть в наркомат. Ми знову в РО МВД вишукуємо на нього всі компроматериали, на підставі яких його засуджує Воєнний Трибунал. Коли відмовляється від зізнань, то й так в УМВД без жодного шуму його “шльопнуть”.

Зараз кожне слідство муситься вести в присутності райпрокурора, щоб не було фальсифікації протоколу зі сторони слідчого. Заст.[упник] обласного прокурора Гершов є спеціально призначений по надзорам за РО МВД і РО МГБ. Обласним прокурором є Ташченко.

В протоколюванні жінок примінюється такі самі методи, однак, з ними дуже тяжка справа в протоколюванні. Кожна жінка багато говорить, крутить так, що часто дезорієнтує слідчого.

Якщо реалізація зізнань (всип) даного арештованого принесе позитивні результати, і коли арештований не має за собою поважних промахів, – тоді звільняється; коли за ним більші промахи, то зістає засуджений, однак легшим виміром кари.

У випадку, коли попаде якась особа, про яку нічого не знаємо, навіть прізвища, тоді його фотографуємо, відсилаємо до УМВД, а ці знову можуть оголосити обласний або союзний розшук. При цьому є завжди співдія всіх органів, як: МВД, МГБ, контррозвідки “СМЕРШ” і своєї розвідки, що діє на території других держав.

В Збаразькому РО МВД дуже добре висловлювалися про нач. Збаразького РО МГБ кап. Абрамова, як про доброго слідчого і оперативника. Присутній на його слідствах я не був, тільки знаю, з оповідань, що кожну справу вдалося йому розв’язати. Завербував також велику кількість агентів і майже всі вони є роботоспособними. Ще й досі користуються майже його агентурою.

Зараз є заборонено, директивою з УМВД, уживати при слідстві методи “пр[и]нуждення”, однак, мимо цього, в деяких РО МВД ще й досі уживають. Напр. в Новосільському РО МВД, нач. ББ ст. лейт.

Юрієв славний був з цього. Зараз за це його має судити Воєнний Трибунал.

Взагалі, щоб бути добрим слідчим, треба, що являється основним, знати психологію людей, – по виразах обличчя, вмінні читати думки людини, бути всесторонньо-освіченим, в поведінці з арештованим – культурним, бути видержливим до кінця і відзначитися більшою силою волі. Зізнання арештованого, що часом посідають вповні брехливе підложжя, повинен сприймати спокійно, не повинен ніколи поденервуватися, чи кричати. Нервування арештованого повинен роззброювати ще більшою своєю ввічливістю і легким успокоюючим сміхом.

Орієнтировки і директиви для Збаразького РО МВД від Тернопільського УМВД (за 1946 р.)

“Орієнтировка від літа 1946 р.

В перших часах органи МВД чи МГБ проводили там операції, де по їхнім даним знаходився бандитський елемент. Після цього банделемент з цих сіл перейшов в другі села. Слідкувальна робота в цих перших селах, як органів МВД чи МГБ була наслідком цього пере[р]вана. По якомусь часі, банди “ОУН-івського” підпілля, взнавши, що оперативна робота органів в цих селах слаба, перейшли знову до цих сіл, де в гл[и]боко законспірованому виді продовжують свою контрреволюційну роботу.

Тому поручаємо почати ґрунтовну перевірку цих сіл. Одночасно приказуємо звернути увагу на ці села, де взагалі не було бандитського елементу ані руху”.

Орієнтировка відносно виборів 1947 р.

“Доложити всіх зусиль, щоб не було таких фактів, як в перейшлому році, як: палення виборчих урн, виборчих діляниць, щоб не пропадали списки голосуючих, а також, щоб не було випадків вбивства членів виборчої комісії. В цьому напрямі провести роботу як з військами МВД, так і з бійцями “истреб.бат.” і вповні забезпечувати охорону виборів. Проводити щоденні операції по намічених селах, щоб паралі[з]увати всякі намагання дії ворожої пропаганди. В день виборів організувати патрулювання по цих дорогах, що ведуть з даного села в район”.

Ще на початку 1946 р. була спеціальна директива з Москви від МВД СРСР, щоб ґрунтовно перевірювати репатріантів тому, що виказалось між ними велике число шпівнів іноземних розвідок, головно: англійської, американської, французької і німецької. Після

кількох випадків зловлення стверджується, що головно на[д]силають на східну частину СРСР, де є більше скупчення промисловості. Згідно з цією директивою по всіх РО МВД були створені т.зв. фільтраційні комісії по перевірці репатріантів.

Весною 1946 р. був виданий, спеціальний наказ від ЦК Партії, щоб всі родини, призначені на вивіз, звільнити, та взагалі заборонити будь-який вивіз без дозволу мініст[е]рства.

При кінці листопада 1946 р. була спец. директива від МВД про нав'язування агентури серед переселенців тому, що серед них є багато контрреволюційного елементу.

Спершу організування "істребительних батальйонів" і вербування серед них сітки секретних осведомителів належало виключно до міліції. Однак згодом виявилось, що серед них існує багато прихильників контрреволюційної ОУН. Справу організування "істреб. бат." згідно з директивою від жовтня 1946 р., передано РО МВД, а вербування серед них сітки с/о до ББ РО МВД. В цій директиві указувалося також, щоб ґрунтовно перевірити бійців "істреб. бат.", щоб між ними не було "ізмеників родини" або кривняків осіб, що зараз перебувають на нелегальному положенні. С/о серед "істреб. бат.", давати інструктаж, щоб точно між бійцями слідкували за випадками крадежі набоїв, гранат. При цьому визнавати виконавців цього. Досвід показує, що ця амуніція, в більшості, опиняється у ворогів народу – членів ОУН-івського підпілля.

Точно вишукувати виконавців різних крадежей і рабунків, чинені останньо масово бійцями "істреб. бат.", – маскуючи бандитами ОУН-івського підпілля, які то промахи є завсіди викривані і визнавані населенням. Слід звертати також увагу на моральний стан бійців: яке говорення між ними про контрреволюційне підпілля, чи не співають їхніх пісень, як виконують службу, чи охоче чи з тягарем та як ведуть себе в бою. С/о – бійцеві "істреб. бат." не тільки спеціально наставляти на роботу серед бійців, але також можна доручити слідкувальну роботу за контрреволюційним елементом серед населення.

Останьо на початку 1946 р., цілий час приходили запитання – накази від УМВД, щоб перевірити і устійнити, чи в рядах ОУН, УПА перебувають ще німці на провідних становищах. (Партія кричить, що є, однак, ми ще досі цього не ствердили. Після "обнаруження" ряду криївок запитуємо начальство, а де ж ті німці, коли ми ще ані разу не знайшли, хоча стільки говорять про українсько-німецьких націоналістів". Начальство в таких випадках відповідає нам, що вони десь знаходяться в центрі).

Свого часу була директива, що працівникам МВД [і] МГБ не вільно женитися на місцевих дівчатах, тільки з комсомолками зі східних областей.

Є загальна директива, що органи МВД і МГБ повинні обслуговувати кожне “міроприйняття” уряду. Напр., кандидат в депутати до Верховної Ради УРСР повинен якогось означеного дня приїхати до даного села на збори. Відносно цього агентурна сітка вже наперед дістає інструктаж, щоб виявляти настрої населення, рухи контрреволюційного елементу в селі і про обстановку, яка панує і яка може витворитися, повідомляють оперуповноважених, а ці щойно вирішують, чи можливо приїхати, чи ні.

Зараз перед виборами до Верховної Ради УРСР, органи МВД натискають на свою агентурну сітку, щоб спеціально звернута була увага на настрої, дух населення і антивиборчі вислови даних громадян.

У виборчій комісії даного села завжди мусить бути 2 – 3 наших с/о, а в такій же кількості і РО МГБ. “Уполномочений” райкомпартії виготовляє список членів виборчої комісії на дане село і присилає його органам РО МВД і РО МГБ із запитанням, чи не маємо щось компрометуючого на ці особи. Звертається увагу на це, щоб в цьому списку не було осіб, на яких мають у нас компроматериали, як на бандитських підсобників; не сміють бути також і кривняки осіб, які зараз перебувають в нелегальному положенні. Ми, переглянувши цей список, виготовляємо свій, в якому є наших с/о 2 – 3 і відсилаємо це до РО МГБ. Вони також стараються прохати своїх с/о. Які є нашими с/о, вони цього не знають. Виготовляють свій новий список, де вже є їхніх 2 – 3 с/о і таке може бути, що наших с/о посчеркують. Тому то при цьому виникає різного рода плутанина так, що остаточно працівники РО МВД і РО МГБ виборчу комісію устанавляють разом. С/о у виборчій комісії повинні обсервувати і стежити за роботою членів виборчої комісії, як проходить голосування, чи хто не счеркує на бюлетенях кандидатів, уважати, щоб часом хто в бюлетень не завинув білого фосфору, наслідком чого, могла б загоріти ціла урна. Повинні також замічати, хто отягався від голосування і прийшов саме при кінці.

Директива від ЦК КП(б)У від листопада 1946 р.
(Прийшла до Райкомпартії).

Якщо на участку даного оперуповноваженого заїде якесь бандпроявлення як: розброєння станиці “истреб. бат.”, чи вбивство бійця “истреб.б.[атальйону]” і коли живий останеться участковий міліції і оперуповноважений ББ, тоді участкового мається судити на

10 літ тюрми, а оперуповноваженого на 5 літ тюрми. Якщо вб'ють оперуповноваженого ББ, тоді участкового судять на 10 літ, а нач. РО МВД на 5 літ тюрми. За вбивство секретаря партії на території даного участку, оперуповн. ББ повиннося судити на досмертну в'язницю, а нач. РО МВД – розстріл.

Нам відразу, як працівникам МВД, стало ясно, що це тільки метод застрашення. Відповідальність в подібних випадках буде залежна від обставин, в яких мало місце дане вбивство.

Нам, оперативникам ББ, не є відомі всі директиви. Є такі, що тільки призначені для нач. РО МВД і нач. ББ РО МВД.

Списування польської агентури в Збараському РО МВД.
(від м-ця вересня 1945 до кінця 1945р.)

Приїхавши в Збараський РО МВД, я, яко уповноважений ББ, дістав від нач. РО МВД доручення списувати польську агентуру Збараського району. Тоді саме був прийшов спец. наказ від УМВД, щоб виготовити списки цієї агентури, бо це саме був той час, коли поляки виїжджали на Захід. Ця агентура була створена виключено по польському питанні. Всіх агентів було около 150 чол., з них около 30 осіб роботоспосібних.

Пригадую собі одного агента під псевдонімом “Гонта” (прізвища його не знаю), родом з с. Залужжа. Він викрив і про це доніс, що в с. Залужжа існує польська нелегальна організація “ОЗОН”; що в господаря Сікорського збираються поляки, мають зброю, нелегальну літературу і машину до писання. Ми це перевірили і дійсно найшли вищеуказані речі. Вдальшому виказалось, що на території Збараського р-ну діють такі підпільні організації як: “Плуг” і “Меч”.

Складу, побудови цих організацій я не знаю, відомо тільки, що їхньою ціллю була боротьба за “Велику Польщу”. Тим самим була звернена проти СРСР, а головно “бандерівського” руху.

В с. Заруддя сильно діяла організація “Плуг”. Які були там керівники і як вдалось викрити це – не пригадую собі.

Діючих, узброєних груп між ними не було. Головно масово серед поляків поширювали нелегальну літературу і вербували членів. Підлягали в своїй роботі АК. Поляків, зв'язаних з цими організація, ми не арештували тому, що їхня робота головно була звернена проти “бандерівців”, що являлося для нас дуже помічним явищем. Поляки тоді, головно, поповняли “истреб.бат.” і впарі з нашими військами винищували з'єднання УПА. Друге – що були вже приготовані до від'їзду на Захід.

Я до “личних” і “робоч[и]х дел” дописував ще постановлення, рапорт, характеристику його агентурної роботи, посвідку від Польського Комітету, що даний громадянин вже виїхав. Опісля це все передавав я до 1 “спецотдела” (отделение по агентуре) УМВД. Цією роботою був зайнятий около чотири місяці.

Моя робота у фільтраційній комісії.

Наші війська, займаючи території, окуповані німцями, стрінулися з великим числом робітників громадян СРСР, які мали охоту вертатися на батьківщину. Одначе між ними було дуже багато зрадників нашої держави, як б. [увші] працівники гестапо, різного рода поліцаї, розвідки і формацій військових Власова. Тому на території Німеччини, Чехії були відразу створені т.зв. фільтраційні пункти по репатріантам. Вони складалися з працівників МВД і МГБ, а також контррозвідки “СМЕРШ”. Там на кожного репатріанта, що переходив через цей фільтраційний пун[к]т, заводили “дел[о] репатріанта”.

Було багато робітників, що не переходили через ці пункти і на нього, вже після його приїзду, “дело репатріанта” заводилося в даному РО МВД. Осіб підозрілих, ці фільтраційні пункти вже відразу задержували. Також вже з них молодих мужчин відсилали в армію, а деяких робітників, про що я тільки орієнтуюся, що таке могло бути, – відсилали в окупаційну зону союзників на розвідчу роботу. Чи на тих фільтраційних пунктах вже вербували агентуру і засилали на ці території, я точно не знаю, але здається що ні, бо не стрічав я жодного випадку, щоб на їхніх матеріалах (“дело репатріанта”) було зазначено про це. Фільтраційні пункти ці, “дела” засилали до 1 “спецотделу (отделенія” по репатріантам) УМВД, на території якого родилися дані поворотці.

При кінці 1945 р. була вийшла спеціальна орієнтировка від НКВД СРСР, щоб ґрунтовно по районах перевірити репатріантів і нав’язати серед них агентуру. Йде про те, щоб взнати, хто з них був переводчиком в німецькій армії, вояком “СС”, працівником гестапо і різних поліцій. З такого елементу найбільше рекрутується шпівнів іноземних розвідок: анґлійської, американської, французької, німецької. Зістали вони заслані на територію СРСР в час масового напливу репатріантів. У великій кількості є вони у Східних областях СРСР, де є більше скупчені промисловості. Уже були випадки зловлення таких в Московській і Куйбишевській областях. Згідно з цим треба було створити при кожному РО МВД фільтраційну Комісію для поновної провірки репатріантів. Цю роботу мали переводити тільки органи НКВД, а

працівники НКГБ мали тільки помагати. Як правило, цю роботу повинні були переводити працівники органів НКГБ, але тоді справа виглядала б більш поважною і могла б наробити небажаного шуму. Ходило тільки про це, щоб її умаловажнити. Тому-то предсідником цієї фільтраційної комісії в Збараському районі вибрано мене, а вже заст.[упником] моїм був нач. НКГБ кап. Войтюк. Чи так вдійсності було, я не знаю, це мої тільки здогади.

В останніх днях м-ця грудня 1945 р. від УНКВД прийшов наказ до РО НКВД, щоб в м. Чортків вислати одного оперативника на десятиденний сем[і]нар для підготовки по роботі у фільтраційній комісії. Нач. РО НКВД Пахомов призначив мене. Чому спеціально мене, не знаю. За кілька днів я поїхав туди. З Крем'янецького РО НКВД був призначений о/у ББ Кузьменко, а з Почаївського о/у ББ Карандашов. Сем[і]нар тривав тільки 6-ть днів. Викладав заст. нач. 1 "спецотделу" УНКВД май. Сидоренко. Зазнайомлював нас з оформлюванням документів, що входять в "дело репатріанта" і на що головню звернути увагу при допитах репатріанта.

В "дело репатріанта" входять слідуєчі документи:

1. Анкета репатріанта.
2. Протокол допиту.
3. Особисті документи репатріанта (арбайтскарте, паспорт).
4. Карточка форма №1.

АНКЕТА.

1. Через какою границу проехал до СССР _____
2. Фамилия, имя, отчество (фамилию менял, или нет) _____
3. Год рождения _____
4. Место рождения _____
5. Адрес последнего места жительства до времени выезда в Германию _____
6. Национальность _____
7. Со[ц]-происхождение _____
8. Образование _____
9. Специальность _____
10. Партийность _____
11. Номер партбилета, дата вступления в партию, или комс. Организацию _____
12. [Г]де н[а]ходитс[я] партбилет, комсом. кв[и]ток _____

13. Какими языками владеет народов СССР, а какими иностранными _____
14. Трудовая деятельность о[т] 1939 – 41 г. _____
15. Когда и при каких обстоятельствах попал в Германию _____
16. [А]рест[а]м и допрос[а]м подвергалс[я] со стороны немецких полиц.[ейских] органов, где, когда и за что _____
17. В армиях воюющих прот[ив] СССР служил, или нет _____
18. Трудовая деятельность нахождения в Германии _____
19. Какими войсками, где и когда был освобождён _____
20. Какого знаете из русских предателей советской родины _____
21. Кто может подтвердит[ь] ваши показания, что дали в анкете _____
22. Какие документы имеете _____
23. Где хочет жить опраш[и]ваемый _____

(Підпис репатріанта).

Ще на фільтраційних пунктах від поворотця відбирали всі його особисті документи, які вкладали в його “дело репатріанта”. Видавали тільки посвідку з дозволом на переїзд кордону.

Карточка форма № 1.

1. Фамилия, имя, отчество _____
2. Год рождения _____
3. Место рождения _____
4. Домашний адрес _____
5. Национальность _____
6. Партийность _____
7. Образование _____
8. Профессия _____
9. С какого года по как[о]й был в Германии _____

Протокол допиту – в ньому, головно, треба було звертати увагу при яких обставинах виїхав на роботу в Німеччину, примусово, чи добровільно, де працював, до яких товариств, організацій там належав, чи не був арештований[и] органами гестапо і за що, якими військами був висвободжений, як союзними, то яким способом знайшовся по радянській стороні, чи не був переслухуваний військовими властями союзників, де переходив контроль через фільтраційни[й] пункт, як переїхав кордон.

Після того пишеться “заклучение”.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Утверждаю
Нач. РО МВД
(підпис)

Утверждаю
Нач. РО МГБ
(підпис)

28 сентября 1946 г.

По делу репатрианта Кручко С.П. прибывшего из Германии на территорию Збаражского района в сентябре месяце 1946 г.

нашел –

Кручко С.П. в 1942 г. немецкими войсками был вывезен на работу в Германию в г. Кенигзберг, где работал на сахарном заводе в должности рабочего. В 1943 г. в январе месяце Кручко С.П. был арестован полицией, что не подчинился майстеру и наньос йому физическое оскорбление. За что был арестован и просидел две недели. После того был освобождён и направлен в угольную шахту в г. Ланц. В 1945 г. в июне месяце был освобождён амерьканскими войсками и в августе месяце 1945 г. был передан на советскую территорию, где прошол фильтрационный пункт №2532 в г. Ланц.

постановил –

считать постоянным место жительства в с. Кййданцы, Збаражского района. Дело репатрианта Кручко С.П. направляется для дальнейшей розработки в Збаражский РО МГБ.

Это заключение направляется в 1. “спецотдел” УМВД по Тарнопольской обл.

Члены фильтрационной комиссии.
(підписи)

Председатель Рай.[онной]
фильтраци[о]нной Комиссии
(підпис)

При кінці цього семінару май. Сидоренко вказував нам на що звертати увагу при вербовці агентів серед репатріантів. Слід вибирати таких, щоб знали не менше особисто 15 репатріантів, колишніх комсомольців, та, щоб були освічені.

Виїжджаючи з Чорткова, забрав я з УНКВД всі “дела репатріантів” поворотців, що родилися в Збаразькому районі. Разом з цим привіз я наказ від нач. УНКВД ген. майора Булиги, щоб негайно при

Збараському РО НКВД створити фільтраційну комісію по перевірці репатріантів. В цьому наказі був вже поданий склад цієї комісії, а саме:

Предсідатель комісії _____ я (мл. лейт. Шивандронов)

Члени комісії _____ зам. нач. РО НКГБ кап. Войтюк
нач. міліції кап. Суматохін.

Внедовзі ця комісія була створена. В ній я працював предсідником аж до м-ця серпня 1946 р. Відомо мені, що РО МГБ завербувало до агентури репатріанта Бригадира, ур. в с.М.Глубічок, Збараського району. За німецької окупації він працював в м. Тернополі при гестапо. О/у РО МВД і РО МГБ, що були присутні в цій фільтраційній комісії, також вербували агентів – яких, точно не знаю.

Відомі мені методи вербовки в органах МВД.

Вербовку агентури органи МВД проводять зараз, головно, на компроматеріалах і на патріотичних почуваннях. Рідкісні бувають випадки вербування через підкупство і способом підсилення під кандидата гарних дівчат. В органах МВД є слідуочі роди агентів:

Агент/резидент – це є посередник фігурант агентури між агентами а даним оперуповноваженим. Резидентом мусить бути член або кандидат партії. В рідких випадках безпартійний. Мусить бути людина авторитетна, політично грамотна. Вербується його тільки на патріотичних почуваннях. Кожний об'єкт обслідування (фабрика, село, місто) має свої специфічні властивості і, відповідно до цього, робота резидента мусить примінятися. Якщо, напр., резидент знаходиться в якомусь робітничому середовищі, тоді може мати на зв'язку до 20 агентів. Коли призначений на села, тоді дається йому меншу кількість агентів, щоб не обтяжувати його роботою, і тим самим, не здемаскувати його. Резидент, переважно, підбирає собі таке заняття, що дозволя[ло] б йому на свободу рухів. Резидент, від підпорядкованого йому агента, бере агентурне донесення, а сам передає від оперуповн. інструктаж. Сам інструктажу не дає, тільки в рідких випадках, коли справа вимагає скорого реалізування, може виявити свою ініціативу і покермувати роботою по своїй думці.

Якщо в сітці даного резидента викажеться кілька неробото-спосібних агентів, про це він мусить позвітувати оперуповноваженому. Цей, або натискає на його роботу, або старається зняти його з учоту. Підчиняти їх якомусь активному агентові зі сітки резидента їх не вільно. Робота резидента є платна. Одержувати може до 100 крб. в місяць, це залежить від його роботи. В даному районі може бути 2 – 3 резиденти. В Збараському районі резидентів немає.

РО МГБ має одну резидентку на прізвище Несторова Марія Александрівна – зав. уочтним відділом РК КП(б)У. Вона також є уповноважена від райкому партії по контингенті на с. Чернихівці.

Якщо даний резидент вив'язується з роботи і викаже свої здібності в цьому, то на його особисте бажання можуть віддати до оперативної школи, або вже як оперуповноваженого перекинути в другий район.

Агент/внутрішник – займається агентурною роботою внутрі антидержавного середовища. Більш докладно про цей рід агентури не можу сказати, бо в практиці ще з тим не стрічався.

Агент/зв'язист – такого найменування агента, я ще в органах МВД не стрічав.

Агент/маршрутник – виконує агентурну роботу по точно наміченій трасі, дорозі. Мусить бути членом або кандидатом партії, політично грамотним і докладно обзнайомлений з життям, звичаями і вдачею населення, з яким міг би стрічатися в тягу своєї агентурної роботи. Часом, як агент-маршрутник, для встановлення місця перебування якогось підпільного осередку, може бути кинений один або більше оперробітників і тоді він вже зветься оперативник/маршрутник. Агентів-маршрутників висилає УМВД або УМГБ, а оперативників-маршрутників також Управління або і Міністерство ВД чи ГБ. Перебування їх на терені даного району є навіть секретне нач. РО МВД чи РО МГБ.

Даний агент-маршрутник має відразу точний інструктаж від свого місця вислання. В даному терені ніхто про нього не повинен знати і з ніким не повинен контактуватися. Є спеціальні агенти-маршрутники, що обслуговують залізничні лінії та слідкують за переїздом осіб.

Часами вже за виявленим шпіоном посилається кількох оперативників-маршрутників, щоб прослідували більшість зв'язаних з ним.

Агент/квартирник – це є агент власник даного дому, одну кімнату якого відпускає для стріч, явок оперробітника зі своїми агентами. Таку явочну, строго в тягу роботи конспіровану квартиру, обирається переважно в[]домі затишному, відокремленому від всяких вуличних рухів, тому щоб часте ходження на цю квартиру не було кимсь замічене. Бажаним є, щоб в такому домі було два входи. Сім'я повинна складатися головно зі старших людей, де б не було дітей чи молодіжі, при наявності чого, могли б бути часті відвідини через знайомих.

Найперше від жителів цього дому береться заяву в цім, що будуть держати в строгій тайні про це навіть перед другими працівниками вербуючого органу, не говорячи про працівників вже других органів

(МГБ чи міліції). Господиня даного мешкання вже наперед є поінформована про час тих стріч і тому завжди повинна бути до цього приготована. За одержані гроші приготує все необхідне для гостини даних агентів. Мається розуміти, що таке переводиться, якщо стрічі відбуваються із цінними агентами. В день означеної стрічі, коли на неї оперробітник не зможе прийти, даний агент, цьому агентіві-квартирникові повинен лишити записку, наперед застерігаючи, щоб вона не попала в руки других працівників МГБ чи міліції. У випадку ревізії в цьому мешканні працівниками других органів, цей агент-квартирник цю записку повинен спалити.

Часами, у момент стрічі на цій квартирі даного оперробітника з агентом, може до помешкання зайти працівник міліції для перевірки проживаючих осіб в цьому домі. Щоб не здемаскувати цієї квартири, оперробітник повинен вийти з цієї квартири другими дверми, в крайньому випадку виказується паспортом. Часами така явочна квартира оперробітника МВД з агентами може бути просліджена агентами МГБ. Ці, після перевірки, повідомляють нас, що та явочна квартира є вже розконспірована. Тоді ми змушені вже її залишити.

В такій квартирі можуть стрічатися кілька оперробітників зі своїми агентами, однак після точного графіку стріч, щоб не получилось розсекречення агентів.

Такі явочні квартири можуть бути також по різних реставраціях в порозумінні з даною обслугою, від якої наперед береться заяви про вдержання секретності. До цього підбирається осібну кімнату і обслуговувати може тільки один чоловік. Кімнати ці часто змінюється.

Стрічі з агентами в явочних квартирах практикуються головню по великих містах.

Се[кр]етний осведомітель – це тип агента, який дає доноси, здобути при помочі свого слуху і зору. Матеріали, які достачає сітка секретних осведомітелей, є більш інформативного характеру про антидержавне середовище. Секретних осведомітелей вербується, головню, на патріотичних і на компрометуючих матеріалах.

Санкцію на “В” (вербовку) с/о дає нач. РО МВД або нач. ББ РО МВД.

Санкцію на вербовку агента-внутрішника і агента-резидента дає вже нач. УМВД або нач. ОББ УМВД.

Довереное ліцо – ним послуговуються органи міліції. Інформує: хто гонить самогон, хто живе без паспорту, та зорієнтовує про випадки крадежі. В органах міліції він не є реєстрований і не є платний. Бувають ними колишні с/о, що зараз не мають вже можливостей вести агентурну роботу.

Кандидатів під агентуру, головню, вибирається людей авторитетних, грамотних і таких, щоб їхнє заняття дозволяло на більшу свободу рухів. Методи вербовки проходять у відповідності до середовища і обстановки. Напр.: в робітничому середовищі є бригада, що складається з 10 чоловік. Хочемо серед них мати одного або двох агентів. На даному підприємстві є відділ кадрів, який збирає всі дані додатні і від[']ємні матеріали про даного робітника. Мають кожного автобіографію, список родичів і знайомих, опінія начальників про нього щодо праці, зазначені є всі його спізнєння і прогули, авторитет серед робітників, чи схильний є до податків і яких. Такі дані про кожного робітника можемо черпнути з відділу кадрів. Крім того, зобов'язуємо ще свою агентуру, що вже діє на заводі. Головну увагу звертати на тих 10 робітників. Більше мати з ними стичності, ходити на випивку, для чого спеціально дається агентам гроші. При цьому агент повинен докладно пізнати його характер. Як ставиться до начальства, п'ятирічних планів, як живе вдома, куди часто ходить і т.д. Після цього всі ці дані про даного чоловіка (робітника), що їх доставить нам агент, ми студіюємо. З цього числа десяти робітників, напевно знайдуться такі, що взірцево ведуть себе під час роботи, посідають авторитет серед мас, але є такі, за якими вже ряд недотягнєнь в роботі, що можуть його вже компрометувати перед органами МВД.

За якийсь час кличемо всіх тих робітників по одному або організуємо масовий визов робітників, нібито задля якоїсь перевірки документів. З наміченими кандидатами зразу ведемо розмову на загальні буденні теми. Потім запитуємо, від якого часу працює на заводі, чи не мав вже спізнєнь, прогулів праці, як проходить соцзмагання між робітниками і виконання п'ятирічного плану. При цьому цікавимось його родинним життям. Це все на те, щоб взнати, чи його відповіді будуть стосуватися з нашими даними про нього. Чи не старається часом, зменшувати свої обтяжуючі матеріали або надати їм іншого вигляду. Потім даємо йому написати автобіографію, список родичів і знайомих. Після цього приступаєм до самого основного – до вербовки. Спосіб переведення її залежить від даного оперативника. Я, наприклад, завербував би такого робітника на агента, який являється передовиком в роботі, має авторитет і тим самим йому довіряють маси і який в любий момент міг би сказати: “Товариші, а тепер зака[ч]аймо рукави і до праці, щоб виконати і перевиконати державні плани!”

При вербовці я говорив би до нього так: “Ви на заводі являєтеся передовиком, за вами йде вся маса. Ви, як громадянин СРСР, повинні нам виказати свою поміч”.

Він: “Моїм обов’язком, як громадянина й так є прийти і заявити про деякі антидержавні прояви серед робітників”.

Я: “Це мало”.

Тут треба навести якийсь факт, що мав місце на заводі. Напр., як один робітник виступив на мітингу проти начальників, – і запитав його, чому саме він про це не доніс. Подібні приклади повинні зародити в ньому думку про органи МВД, що вони посідають дуже сильну розвідку. Це повинно супроводитися з його хвилинним психічним розстроєнням. В цьому моменті я підсуваю йому підписку і, якщо він чесний громадян СРСР, то, напевно, не відмовиться від агентурної роботи. Опісля даю йому інструктаж: слідкувати за цими людьми, що проти наших п’ятирічних планів, виявляти зривщиків роботи і дезорганізаторів маси. Стрічу з ними видаю собі десь на вулиці вечірньою порою, в ресторані в означеному часі, чи в якомусь парку.

З-поміж тих десятиох робітників можна ще вибрали одного, двох, що мають за собою ряд компрометуючих вчинків: зрив роботи, не виконання плану, хуліганство. Такий робітник під тиском подібних компроматеріалів мусить погодитися на агентурну роботу, бо, в противному разі, грозило б йому судове покарання. В інструктажі, щоб це не вийшло підозріле після визову для окруження, вказую йому, щоб далі вів себе як попередньо.

Якщо в тягу агентурної роботи агент виявиться цінним, якого доноси дали поважні результати, і, коли починає зароджувати навкруги нього підозріння, в такому випадку його, wraz з більшим числом робітників, арештуємо, а потім конспіративно wraz з родиною переводимо його в якийсь другий, далеко віддалений робітничий город. Там по свому фахові стає до праці і знову, за разом, веде агентурну роботу.

Часами, коли є дані, що серед робітників на заводі існує нелегальна організація, і при помочі агентів-робітників тяжко є попасти на слід, тоді можуть вислати на цей завод, як звичайного робітника, оперативника, що має завдання вже докладно простудіювати це робітниче середовище. В праці на цьому заводі держиться посередньо: не дуже висувається вперед і не є послідним.

Якщо є підходящий кандидат під агентуру, що міг би давати цінні матеріали про дане середовище, одначе в нас немає на нього компроматеріалів, а вербовка на патріотичних почуваннях може вийти невдалою, то вдаємося до слідуемого методу: Під кандидат[а] підсувається гарну дівчину-агентку, починають обоє дружити і по якомусь часі можуть мати місце полові зносини. Поінформовані про це органи МВД виробляють для неї (агентки) лікарську посвідку, що

стверджує про її вагітність. Безперечно, що ця посвідка не є вірогідним документом про її фіз[і]ологічний стан. Після цього органи МВД покликають даного кандидата до себе, і закидають йому незаконні полові зносини, домагаються платежі аліментів і при цьому застерігають, що в случаї невиконання цього, справу віддадуть до суду. Цей, предбачаючи компрометацію, буде старатися і просити за всяку ціну цю справу полагодити по тихому та у ви[щ]ому колі. Безумовно, що в цьому випадку органи МВД підуть йому на зустріч. Ціною згоди на агентурну роботу, будуть запевняти його, що цю справу з дівчиною полагодять самі і вже в будучому не буде вона мати супроти нього якихсь домагань. Може зайти такий випадок, що дійсно ця агентка може бути вагітною. При подібному ході справи кошти на знищення плоду носять органи МВД.

Завербувати агента можна також під час випивки. Його спеціально впивається, і таких, що мають більшу свободу руху. Вербуємо агентів із сільського активу, як: голова с/ради, заступник, секретар, голова земгромади, голова колгоспу, заст. голови колгоспу, десятники, голова кооперативи, фінагент, молочарка, крамарка, учителі, а також і демобілізованих, комсомольців, з родин, яких член зліквідований органами СБ. Вербовка проходить на патріотичних почуваннях або на компрматеріалах. Переводиться її при масовому визові населення в будинку РО МВД або в приміщенні с/ради. Від літа 1946 р. з УМВД є наказ, щоб з агентами не стрічатися в будинку РО МВД. При вербовці агента в даному селі, звертається увагу на це, чи він докладно знає своє село та чи його заняття оправдувало б часте ходження по ньому в різній порі дня.

Якщо хтось з демобілізованих був завербований в армії контррозвідкою “СМЕРШ”, то зараз його “личное дело” і “рабочее дело” направляється тільки до РО МГБ відносного району. Хоча б передше ще перед відходом до армії, був завербований органами НКВД, а опісля контррозвідкою “СМЕРШ”, то все ж таки, після демобілізації передається його до диспозиції органів МГБ.

Якщо завербований нами працівник пішов в армію, то після двох місяців часу його “личное і рабочее дело” відсилаємо в 1 “спецотдел” УМВД. Якщо був роботоспосібним агентом, залучуємо ще записку, де указується, в якій перебуває військовій частині. Коли був поганим агентом, то долучується записку, в якій говор[и]ться, що пішов в армію, одначе назви його військової частини не подається.

До вербовки зголошених з повинною ставимося, загально, з резервою тому, що рахуємося з тим, що може бути багато між ними агентів СБ, які і погодилибся на нашу агентурну роботу, тільки з цією

ціллю, щоб визнавати нашу агентурно-оперативну методику і інформували про неї органи СБ. Є випадки, що вербують, одначе, в малій кількості, бо вербування всіх було б безглуздя[м] з нашої сторони. Зголошених, що знали і багато дали матеріалів про контр-революційне середовище, вже не вербуємо, тому що не буде ефекту з його роботи, бо населення до нього буде ставитися з підозрою. Скоріш вербуємо цих зголошених, що досі скривалися одинцем і були відсепаровані від роботи в ОУН чи УПА.

Завербованого агента, перш за все, випробовується, чи буде він роботоспосібним. Даємо йому завдання, а потім розцінюємо це виконання. Після його 2 – 3 доносів вже можна зорієнтуватися про його роботу в будучому. Якщо перші познаки його роботи викажуться задовольняючі для нас, [ш]ойно тоді його “личное і рабочее дело” відсилаємо в 1 “спецотдел” УМВД. Внедовзі, після заре[є]стрування, вони це присилають нам назад з числовим зазначенням цієї папки. Часто так буває, що зразу агент дає доноси, а потім починає від-в[’]язуватися від роботи. Скоріше його не вільно знимати з уоту аж після 5 – 6 місяців. Щоб не було пустки, часто ми самі оперативники дописуємо там “ліві” агентурні доноси. Це на те, щоб позбутися нагани зі сторони начальства.

Переважно більшість роботоспосібних агентів є вербовані на компрматеріалах. Стараються працювати тому, що чують за собою “чорний хвіст”.

Один оперативник про сітку агентів другого оперативника не повинен знати і тому один перед другим конспірує їх. Бувають випадки, що деякі оперативники є слабої волі і можуть виговоритися перед жінками, що в дальшому може принести погані наслідки.

Коли даний агент в тягу своєї агентурної роботи виявиться цінним, тоді кермування ним перебирає оперативник з УМВД. Цих цінних агентів вишукують відпоручники від групи “наблюдения” при УМВД і передають їх до диспозиції оперативної групи при УМВД.

Стрічі з агентом – секретним осведомітелем відбуваються найменше три рази в місяць після точно означеного графіку. На ньому є зазначено місце, день і година стрічі. Кожний оперуповноважений має графік своєї агентурної сітки, який стверджує нач. РО МВД і нач. ББ РО МВД.

(Форма графіку)

Псевдонім	Дні місяця					Місце стрічі
	1	2	3	4	5	
“Галя”			8 г.			Вечором на вулиці коло млина
“Степан”				10		В будинку с/ради

Якщо стріча відбудеться, то замість знака мінус ставиться плюс. Стрічі з с/о відбуваються в будь-якому будинку села чи райцентру. Ходить тільки про це, щоб ніхто не підглянув і не підозрів. Часто відбуваються також стрічі вечірньою порою коло якогось означеного пункту.

В агентурній роботі кожний найменший рух повинен маскуватися. Це залежить від обстановки і відносин даного середовища, в якому проявляється ця робота. Напр., я знаходжуся в приміщенні с/ради. На моє бажання прийшло сюди кількох господарів і мій с/о, з яким я хочу стрінутися. Переслухую по черзі кожного і при цьому можу відібрати від с/о доноси. Коли, напр., потрібно мені з ним довше говорити, то в присутності всіх починаю на нього кричати і грозити його [му] тюрмою чи вивозом на Сибір за невиконання контингенту, чи якогось іншого державного налогу, а потім можу приказати участковому задержати його ув'язненим цілу добу на станиці стрибків. Пізніше, зайшовши туди, можу досхочу з ним наговоритися. В подібному випадку може проситися за нього голова с/ради, я остаточно мушу погодитися і потім, як завжди буває, йду разом з другими до нього на випивку. Там вже в хаті, відповідно порозумівшись мімікою з ним, виходжу надвір. Внедовзі він виходить за мною і в клуні, чи якомусь сараєві також можу з ним поговорити.

Часами, коли мій с/о має гарні коні, приходжу до с/ради і говорю голові, що мені потрібна підвода. При цьому вказую, що бажаним для мене було б, коли б зі мною поїхав цей господар, бо має добрі і гарні коні. В тягу дороги маю можливість з ним поговорити про всілякі справи.

У випадку, коли маємо донос, що в селі є бандити, а більш точних даних про них не маєм, тоді в це село їде опергрупа, досвітком обкружує його і ще вночі даний оперативник з частиною війська йде в село і приказує перевести ревізії в цій частині села, де є його один або два с/о. На ревізію до свого с/о старається оперативник йти сам і, використовуючи момент, напр., приказує господареві (своєму с/о) лізти на стрих, сам лізе за ним і там може з ним докладно поговорити. Це саме може зробити в якійсь коморі, клуні. Старшини і бійці військ МВД взагалі не є поінформовані про агентуру МВД чи МГБ і перед ними є строга конспірація цього.

Є указано, щоб родина даного с/о, взагалі, не знала про його агентурну роботу. Зараз нічю стрічі з с/о майже не відбуваються, бо селяни в цій порі бояться ходити. Скоріше вечірньою порою в означеному місці і часі. Такий с/о, виходячи з дому, повинен сказати, що йде, напр., до сусіда. Обов'язково мусить піти до нього, посидіти дещо, а щойно по тім, іти на стрічу. Це тому так робиться, щоб уникнули

можливого підозріння зі сторони жінки щодо його невідомих ходжень, що і в будучому могло б грозити здемаскованн[ям] його.

Часами, коли с/о не дає доносів, потрібно мені зайти до його хати. Тому вступав підряд до сусідніх йому хатів, питав там за головою с/р, бо вказано мені є, що саме пішов в цю частину села. Дещо посиджу, покурю, а потім іду до другої, третьої хати, а вкінці до нього.

Сітка с/о інформує нас зі слухів населення про контрреволюційний елемент. Даному с/о дається часто завдання, напр., прослідити місце перебування підпідника-одиночка, підпільницю або сконтр[о]лювати чи де до даних хат заходять ще повстанці. Загально сітка с/о погано нас інформує тому, що людина під шантажем не буде іскренна в роботі, тим більше, що зараз час непевний. Вони є немов між двома огнями, і дають доноси більше загального орієнтуючого змісту. Дуже рідко трапляється, щоб був активним і цінним с/о. Коли є завербований агент, що має особисті зв'яз[ки] з підпільниками, тоді цю справу перебирає нач. ББ або нач. РО МВД. Якщо в далекому селі немає підпільних рухів, то дається для с/о такий інструктаж: старші віком повинні інформувати органи МВД про морально-політичний стан населення. Чи думають про війну з Англію і Америкою, яке говорення про Самостійну Україну, чи ходять на зібрання, як здають державні податки, які говорення відносно колгоспів, хто скрив землю, худобу, як голова с/ради працює з населенням, чи бере хабарі, чи зменшує кому контингент. В цьому випадку вказує йому на кого повинен звернути більшу увагу. Молоді віком (хлопці, дівчата) повинні нас інформувати, яке ставлення молоді до рад. влади. Чи не існує сітка юнацтва, чи вечорами не роблять яких сходин, чи не співають контрреволюційних пісень, чи не переводять громадських, збіжєвих і харчових збірок для повстанців, як ставляться до комсомолу і яке говорення в них щодо його організування в селі.

Загально є натиск, щоб в кожному селі мати найменше від 2 – 3 с/о. Коли є дані, що в цьому селі гуртується підпілля, тоді число с/о збільшуємо, чим більше, тим краще.

Коли на дане село маємо вже ряд даних, що в ньому перебуває підпілля, тоді разом з опергрупою виїжджаємо туди на перевірку. Старший оперуповноважений зіставляється на фільтраційному пункті в селі, а решта оперуповноважених йде разом з військом і кермують тією операцією. При цьому головну увагу звертається на підозрілі хати.

Якщо одерж[и]мо донос від особи, що передше не була зв'язана з нами агентурною роботою, оперуповноважений списує це як "заявление", а вже до нач. РО МВД рапорт про це, що громадянин доносить слідує. Після такого стараємося завербувати цю особу

до агентурної роботи. Якщо до нашого відома дійде, що даний с/о вже здемаскований і його співпраця з органами МВД відома для контрреволюційного СБ і яке їх не ліквідує, як ворогів їхнього стремління, тоді ми цього с/о починаємо уважати вже за агента “двойника” і знімаємо його з учоту. Рахуємося з тим, що органи СБ можуть вести проти нас оперативну роботу.

Оперробітник повинен бути видержливий, спокійний, політично грамотний, морально стійкий, щоб жодні тягарі життя не наносили на нього свого впливу. Повинен бути вимагаючим до себе і до своїх підвладних, розрахований в роботі, діяти продумано без поспіху (сім раз відмір, раз відріж). Мусить бути військово вишколений. Орієнтуватися ширше в міжнародньому положенні, слідити за політичними новинами дня, а й також не кидати культурного життя. Часто ходити в кіно, театр і цікавитися літературою. Достатні знання повинен також мати в галузі техніки. Добре мусить їздити велосипедом, мотоциклом і автом.

Вся агентура оперативного складу при РО МВД, (крім нач. РО МВД і нач. ББ) є списана в журналі реєстрації. Начальство має свою реєстрацію агентури.

(Форма).

Журнал регистрации агентурно-осведомительной сети
Збаражского РО МВД.
(Стара форма)

№	Псевдоним	№ личного дела	категория	С к[е]м связан
1	“Карло”	355	с/о	оперуповн. Патьомкин
2	“Орел”	208	а/в	ст. оперуповн. Захаров

(Новая форма после директивного указания № 011 с апреля 1946 г.)

№	Фамилия, имя, отчество	Год рожд.	Место рожд.	Место жит.	Псевдоним	№ лич. дела	Катег.	с к[е]м связан
1	Рибак Иван Степанович	1.X.1909	Кийданцы	Кийданцы	“Жуков”	2105	с/ост.	Оу Захаров

Якщо даного агента знімаємо з учота, то пишемо олівцем, що “снят с учета” і його “личное и рабочее дело” пересилаємо в 1 “спец-отдел” УМВД.

Органи міліції (ОУР, ОБХСС) мають свій власний Журнал реєстрації. ОУР посідає ще в себе списки всіх померших, убитих, розстріляних, вивезених і народжених.

В органах РО МВД є ще заведений т.зв. “Журнал регистрации следственных дел”.

№	След. дело	№	Год рожд.	Место рожд.	Место жит.	Дата ареста	Харак. преступ.	Дата [о]конч[а]ния и мероприятие
1	Гнатюк І.І.	368	3.2.1919 г.	Збараж	нелег. полож.	25.1. 1946 г.	Член ОУН	15.2.1946 г. следствие закончено и оправлено в 1 спецотдел по подсудности.

При кінці цього журналу підшиваємо цінні протоколи допиту, на підставі яких можемо переводити арешти. Також є уміщений список підпільників. Цей журнал знаходиться в нач. РО МВД.

Деякі ширші пояснення до списку сітки с/о.

1. Сисько Семен Григорович, ур. 1925 р. в с. Грицівцях. Зараз бійцем “истреб.бат.”. 3.1.1947 р. одержав я від нач. ББ Третькова його “личное и рабочее дело”. Його агентурне псевдо “Смілий”. З ним я не стрічався ще жодного разу.

2. Петрусь Іван Юрієвич – “Поляков” (псевдо), ур. 1929 р. в с. Крецівцях, стробок. Його вербували ще органи міліції. Дня, 1.3.1947 р. передав мені нач. ББ Третьков. З ним я ще не стрічався.

3. Зарубецька Степанія Олексіївна – “Світляна” ур. 1929 р. в с. Стрийовецькі Гори. Вербував її на патріотичних почуваннях ст. оперуповн. МВД Захаров, але коли, не знаю. Її “личное и рабочее дело” одержав я від нач. ББ Третькова 12.11.1946 р. З нею ще не стрічався.

4. Огоновський Лука Петрович – “Гаврош”, ур. 1924 р. в с. Стрийовецьких Горах, б. стробок, зараз господарить. Завербований ще органами міліції, хто не знаю. Його “личное и рабочее дело” одержав 3.1.1947 р. від нач. ББ Третькова. Досі ще з ним не стрічався.

5. Тварищук [Творищук] Константин – “Ткачук”, ур. в с. Кїйданцях, селянин. Він вже є старший і носить бороду. Завербований ще в 1945 р. ст. о/у Захаровим на патріотичних почуваннях. Його “личное и рабочее дело” передав мені нач. ББ Третьков 12 листопада 1946 р. Стрічався з ним тільки один раз в канц. с/ради. Це було в грудні 1946 р. Я його визвав до с/ради разом з репатріантами. Коли

прийшов, я поспитав про його прізвище, він відповів, що називається Тварищук Константин. Я значуче моргнув до нього, вийшов надвір, по хвилині він також вийшов і в шопі я його поспитав, чи він знає Захарова, бо від сьогодні він буде вже зі мною співпрацювати. Він відповів, що знає, та подав своє агентурне псевдо. Тоді він не мав ще жодних матеріалів. Я приказав йому, щоб до кінця грудня постарався взнати до яких хат заходять повстанці. Після того я більше з ним вже не стрічався.

6. Лецишин Михайло Васильович – “Речка”, ур. 1929 р. в с. Заруддя, б. стрибок, зараз хворий на туберкульоз. Завербований ще органами міліції, коли не знаю. Його “личное и рабочее дело” одержав З. 1. 1947 р. від нач. ББ Третьякова. З ним ще не стрічався.

7. Дедів Теодор Романович – “Розов”, ур. 1920 р. в с. Заруддя, зараз стробком в с. Стриївці. Завербований ще органами міліції. Його “личное и рабочее дело” одержав З. 1. 1947 р. від нач. ББ Третьякова. З ним ще не стрічався.

8. Гумен Володимир Олексієвич – “Грозний”, ур. 1928 р. в с. Стриївці, зараз заступником участкового міліції в с. Стриївці. Ходить завжди з ручним кулеметом. Завербований ще органами міліції. Його “личное и рабочее дело” одержав я З. 1. 1947 р. від нач. ББ Третьякова. З ним ще не стрічався.

9. Краєвська Александра Львівна – “Кравцова”, ур. 1920 р. в с. Стриївці. Її муж був при “СС-Дивізії”, зараз засуджений. Вона ще завербована літом 1944 р. о/у Захаровим на компматеріалах. Її “личное и рабочее дело” одержав 12 листопада 1946 р. від нач. ББ Третьякова. Агентурних доносів в неї мало. При кінці листопада 1946 р. стрічався я з нею в с. Стриївці в учительському габінеті. Учителів там тоді не було, бо всі були на занятті. Тоді не одержав я від неї агентурного доносу. Я дав їй завдання, щоб дізналася, хто є виконавцем крадіжок, що в цьому часі мали місце в с. Стриївці. В голови с/ради вкрали шкіряну куртку і 2000 крб. та др. речі. На цій стрічі жалувалася мені, що її хочуть перенести на учительську посаду в с. Кобилію, куди дуже боїться їхати, бо там ще багато “бандерівців”. Просила вставитись в цій справі за неї. Другий раз зайшла була до нач. Паспортного Стола. Ст. о/у Захаров побачив її і покликав до мене. Я про це доложив нач. ББ Третьякову і просив поговорити з нею, бо вона взагалі не хоче працювати. Зараз маю встановлені стрічі три рази в місяць в учительському габінеті. Я мав приходити до школи під предлогом перевірки списку учителів, учнів, за зшитками, папером. Я домовився з нею про стрічі в цій порі, коли вона свобідна від заняття, а других учителів немає в габінеті. Після цього я вже з нею не стрічався. Зразу була

вона роботоспівною, а тепер старається відв'язатися від агентурної роботи.

10. Когут Катерина Пилипівна – “Капустіна”, ур. 1919 р. в с. Охримівцях. Завербована ще в кінці 1944 р. на патріотичних почуваннях через о/у Захарова. Агентурних доносів в неї середн[я] кількість, в більшості інформативного характеру. Завербована була в цьому часі, коли її чоловік був в армії. Її “личное і рабочее дело” одержав я 12 листопада 1946 р. Не стрічався ще з нею жодного разу тому, що лежала хвора після пологів у больниці. Загально є вона середньо роботоспівною с/о.

11. Музика Микола Петрович, – “Жук”, ур. 1929 р. в с. Охримівцях, бувший стробок на станиці в с. Чернихівцях, зараз працює вдома. Завербований ще весною 1945 р. на патріотичних почуваннях о/у ББ ст. лейт. Служенком. Його “личное и рабочее дело” передано мені 12 листопада 1946 р. Стрічався з ним два рази. Першу стрічу я мав з ним при кінці листопада 1946 р. Вечором цього дня приїхав я в село Охримівці, зайшов до с/ради і дижурному приказав закликати голову с/ради, секретаря і цього Музику Миколу. Голову відразу післав я шукати за підводою, секретаря за списками додому, а з Музикою лишився та обговорив з ним справи. Тоді він агентурного доносу не дав. Я визначив йому другу стрічу. Якщо прийде в цей означений день дижурний до нього і буде взивати до с/ради, то він повинен йти під цвинтар, коло фігури Божої Матери, де вже мав я на нього ждати. Ця стріча випала контрольною. Присутній на ній був нач. ББ Третьяков. Музика також тоді жодного доносу не мав, оправдуючись, що нічого не може дослідити, бо ночами боїться ходити по селі. Третьяков поінструктував його, щоб більше підшукував собі товаришів, знайомих і через них довідувався про повстанчі рухи. Після того я вже з ним не стрічався. Коли він ще був стробком, то більше давав доносів на стробків, а саме: хто краде патрони, гранати. Зараз старається відв'язатися від роботи.

12. Брик Петро – “Яблоков”, ур. в с. Охримівцях, інвалід вітчизняної війни. Завербований в 1945 р. на патріотичних почуваннях о/у Захаровим. Це є роботоспівний с/о. Стрічався з ним чотири рази після цього, як 1 листопада 1946 р. передав мені його нач. ББ Третьяков. Була вже з ним одна контрольна стріча нач. ББ Третьякова. Він є заступником голови с/ради. Перший раз стрічався я з ним в другій кімнаті с/ради, але тоді він не мав жодних матеріалів. Другий раз також стрінувся в с/раді і цим разом дав мені агентурний донос, що Цебринський Ярослав втік зі Сибіру і зараз скривається в селі. Цей донос передав я нач. ББ Третьякову, а цей приказав нач. міліції

провірити будинки його родини. Після цього була вже два рази поставлена засідка, одна без жодного результату. В день третьої стрічі приїхав я разом до села з нач. ББ Третяковим і зайшли ми до с/ради. Голови тоді не було, поїхав до Збаража. Нач. ББ Третяков, звертаючися до заст. голови с/ради – Брика М.[Петра], сказав, що нам потрібно таких а таких посвідок, а я тим часом сказав йому, щоб йшов на ріг церкви коло цвинтаря. По хвилині він пішов туди, говорячи, що йде за горілкою. Я з Третяковим також вийшов і немов оглядаючи церкву та село, також подався в це місце. На цій стрічі також не мав жодного доносу, сказав тільки, що чув від людей, що в селі були “бандерівці”, але в яких хатах ще точно не довідався. Заявив, що коли знає, то донесе. Після цього я вже з ним не стрічався.

13. Груб'як Василь Семенович – “Роботник”, ур. 1929 р. в с. Чернихівцях, зараз стрелком в цьому ж селі. Мешкає недалеко від будинку с/ради. Завербований він ще органами міліції на патріотичних почуваннях. Дня, 3.11.1946 р. передав мені його нач. ББ Третяков. Стрічався з ним три рази. Перший раз стрінувся я з ним в с/раді, тоді доносу мені жодного не дав. На другій стрічі на станиці стрелків також мені нічого не доніс, цим разом дав я йому завдання довідатися хто зі стрелків виладоував мені з кружка в автоматів всі набой, зіставивши тільки 5 штук. До третьої стрічі він ще не мав змоги про це розвідати. В його “робочому делі” нема багато агентурних доносів. Коли це був с/о міліції, доніс про самагоноваренників.

14. Гураль Василь Семенович – “Голуб”, ур. 1898 р. в с. Чернихівцях. Зараз головою с/ради. Людина спосібна до великих провокацій. Завербований на патріотичних почуваннях весною 1946 р. о/у Затулінім. Агентурних доносів в нього багато, однак всі пусті, поголоски або ним самим сфабриковані. Його “личное и рабочее дело” одержав я в листопаді 1946 р. З ним стрічався я завжди, коли був в с. Чернихівцях. Він був вже в мене два рази на приватній квартирі в м. Збаражі. Перший раз, коли довідався, що я буду його оперативником, досвітком приїхав і відразу мені запропонував хабаря. Мається розуміти я цього не прийняв. Другий раз загостив з якоюсь антидержавною листівкою. Доносить самі небелиці. Вже два рази одержав від нач. РО МВД Пахомова нагороди, але не за агентурну роботу, тільки за хабарі для нього. Перший раз одержав 150 крб., а другий – 200 крб. Тому я мусів фабрикувати на конто цих нагород “ліві” агентурні доноси.

15. Дроздовський Омелян Миколаєвич – “Охотник”, ур. 1907 р. в с. Чернихівцях, зараз десятником в цьому ж селі на участку “за річкою”. Завербований на патріотичних почуваннях в 1944 р., коли був ще

головою с/ради, о/у Служенком. РО НКГБ прислав до нас запрос відносно “В”, одначе ми відповіли “не трогать”. Передано мені його в листопаді 1946 р. Стрічався вже з ним около чотири рази. Завжди вечірньою порою. Доноси його орієнтуючого характеру.

16. Яцковський Василь Данилович – “Данилов”, ур. 1913 р. в с. Чернихівцях, бувший голова с/ради, демобілізований з армії в 1945 р. Завербований контррозвідкою “СМЕРШ” і також там доносив під агентурним псевдом “Данилов”. По приході з армії, завербував його на патріотичних почуваннях о/у Захаров. Внедовзі із контррозвідки до Збараського РО МГБ прийшло його “личное и рабочее дело”. Ці завізували його, одначе він заявив, що вже завербований через МВД. Нач. РО МГБ домагався від нас його теперішнього “личного и рабочего дела”, одначе нач. РО МВД Пахомов ще й досі не хоче віддати. Він зараз є с/о РО МГБ і РО МВД. Нам цінних доносів не дає, може в РО МГБ дає цінніші, але я точно не знаю. З нами старається завжди уникати стрічі. Я раз назначив йому стрічу коло млина, другим разом взивав до с/ради – оба рази не вийшов. Я змушений був іти до нього додому під предлогом якоїсь справи, як до бувшого голови с/ради. Мав з ним контрольну стрічу нач. ББ Третьяков, трохи сварив, грозив, але і це не помогло.

17. Ратушний Микола Миколайович – “Рижов”, ур. 1913 р. в с. Чернихівцях, селянин, дизертир ЧА. Завербований на компматеріалах при кінці 1945 р. о/у Ватуліним. Я одержав його на зв’язок 1.11.1946 р. Стрічався з ним три рази, завжди вечором коло млина. Доноси дає більш орієнтуючі, конкретних жодних. На другій стрічі доніс, що в саді на польській хаті є криївка. Я дав йому доручення сконтролювати, чи там нема слідів на снігу. На третій стрічі повідомив, що слідів немає жодних і ми навіть не старалися цього перевіряти. Він є роботоспосібний с/о, одначен не може достарчати конкретних доносів, бо населення його трохи підозріває.

18. Телевяк Микола Дмитрович – “Дмитрій”, ур. 1898 р. в с. Чернихівцях. Завербований для хабарства ще в 1944 р. о/у Служенком. Зараз також достарчає різних продуктів. Агентурних доносів не дає жодних. Одержав я його 1.11.1946 р. Ходив тільки раз до нього додому на випивку.

19. Цибринський Яків Васильович – “Яструб”, ур. 1900 р. зараз проживає на хут. Сабашиха, демобілізований. Завербований на патріотичних почуваннях літом 1946 р. о/у Ватуліним. Передано мені його 1.11.1946 р. Стрічався я з ним вже два рази. Перший раз стрічався в нього вдома, доносів тоді жодного не дав. Я дав йому

завдання прослідити, чи до лісничого Звалінського [Зволінського] і господаря Блашкевича (оба мешкають під лісом) не заходять “бандерівці”. Другий раз я стрічався також в його хаті. Даного завдання мною не виконав, оправдуючись, що не мав змоги.

20. Кресоватий – “Ветровский”, ур. в с. Охримівцях. Бувший стробок, завербований ще органами міліції. Передано мені його щойно 3.1.1947 р. Зараз він від’їхав на якісь курси до м. Чорткова і я ще з ним не стрічався. Не переглядав його “личного и рабочего” дел.

21. Сарматюк Зузанн[а] Семенівна – “Зорка”, ур. 1923 р. в Романовому Селі, крамарка. Завербована на патріотичних почуваннях ще в літі 1945 р. о/у Захаровим. Передано мені її 3.1.1947 р. Переглядав я її “личное и рабочее дело”, попередньо давала агентурні доноси більш орієнтуючого характеру. Передше була вона на зв’язку у ст. о/у Захарова. Він [п]опередив мене, щоб з нею дуже осторожно вести роботу, бо вона боїться. З нею я вже випадкового запізнався в с/раді, одначе агентурної стрічі ще не мав.

22. Чорний Михайло Васильович – “Чернишов”, ур. 1899 р. в Романовому Селі, інвалід вітчизняної війни, працює вдома при господарстві. Завербований на патріотичних почуваннях ст. о/у Захаровим. Передано мені його 3.1.1947 р. Переглядав я його “личное и рабочее дело”, попередні доноси інформативного характеру, напр., після роззброєння станиці стробків у цьому селі доніс, що була банда силою 50 чоловік. З ним я ще не мав жодної стрічі.

Крім цього є ще відомі мені с/о, що є на зв’язку в других о/у РО МВД.

Які є на зв’язку в нач. РО МВД Пахомова, не знаю.

На зв’язку в нач. ББ Третьякова є слідуєчі мені знані с/о:

1. Николаевна [Ніколаєва] Валентина – “Ніна”, руська. Ніде зараз не працює, живе в м. Збаражі при площі Жовтня. Правдоподібно займається проституцією. Я її, яко репатріантку завербував літом 1946 р. на патріотичних почуваннях. Її муж зараз демобілізований з армії. Перебуває вона на зв’язку нач. ББ Третьякова.

2. Меренчук Анна – “Данилова”, родом з с. Черниховець, проживає зараз в м. Збаражі і працює кравчиною в дитячому домі. Одержала вже грошеву нагороду 300 крб. від нач. РО МВД тому, що по її даних в Чернихівському лісі вбито “бандерівця” на прізвище Долішній. Часто заходить вона до будинку РО МВД.

3. Гонта Павло – “Герасимчук”, працює на залізниці, замешкалий при вул. Пархоменка в м. Збаражі, часто приходить до габінету нач. ББ Третьякова.

4. Брегін Михайло, ур. 1915 р. замешкалий в с. Валахівцях, західник. Про його агентурну роботу довідався я випадково від секретарки, яка підслухала його розмову з нач. ББ Третяковим.

На зв'язку в ст. оперуповн. Захарова:

1. Гевко Тарас – “Гаврилук”, ур. 1926 р. в с. Луб[']янках. Зараз працює трактористом в МТС-і. Він є цінним агентом. Вже кілька разів одержував грошеву нагороду. Після його доносів вбито вже 3 – 4 “бандерівців”. Стрічається з Захаровим в будинку РО МВД.

2. Аня (прізвища не знаю) – “Микітка”, ур. 1919 р. в с. Синягівці. Мешкає недалеко фільварку при вулиці, що пробігає вдолину. Вона займає половину дому, а другу половину західняки. Вона дає цінні доноси, а саме: точно подає куди заходять “бандерівці” та хто з селян їм допомагає. Зараз часто заходить до будинку РО МВД до нач. ББ Третякова або ст. о/у Захарова.

Про інших с/о, що завербовані органами РО МВД, я не знаю.

Кваліфікації, робота і життя працівників Збаразького РО МВД і РО НКГБ.

В час вітчизняної війни з причини цього, що були дуже часті випадки запродавства і дизерції серед старшин ЧА, ЦК партії змушений був видати наказ, щоб на фронт також відсилали працівників НКВД і НКГБ. Частина з цих поприділювано до “особого отдела” по частинах армії, що згодом переіменувалася на контррозвідку “СМЕРШ” (Смерть шпіонам), а решту поприділювано до військових частин на пости військових командирів. Протягом довголітньої вітчизняної війни багато погинуло. Територія СРСР від 1943 р. почала значно збільшуватись і всюди потрібно було обсади кваліфікованими в цьому ділі людьми. Однак тоді, як і тепер, відчувається великий брак кваліфікованих працівників НКВД чи НКГБ. Тому-то, в тягу завоювань даних територій, призначувано до праці в органи НКВД і НКГБ, головню до цих перших, людей із військового офіцерського складу. Підбирали, головню, таких, що були членами або кандидатами партії та передше служили при якихсь військах НКВД.

Спершу призначувано таких на пом. оп[е]рробітників, чи як технічну канц[е]лярійну силу та припоручувано в тягу цієї роботи засвоювати собі від старих оперробітників теоретичне і практичне знання в цьому напрямі.

До Крем'янецького ГО НКВД були передані з армії слідувачі офіцери:

1. Шивандронов – мл. лейт. на о/у ББ.
2. Макушін – лейт. на о/у ББ.

3. Огарков – мл. лейт. на о/у ОУР.
До Крем'янецького ГО НКГБ з армії в 1944 р. перейшли:
1. Пат[ьо]мкін – ст. лейт. на о/у ГО НКГБ.
2. Кравченко – кап. на заст. нач. ГО НКГБ. До війни працював в органах НКВД, а в армії був командиром танкового батальйону.
3. Сурнін – мл. лейт. на о/у ГО НКГБ.

Збаразьке РО МГБ.

Старі працівники:

- Нач. РО МГБ кап. Вюнїк
Ст. о/у май. Канаєв
О/у Трофімчук

Бувші працівники контррозвідки “СМЕРШ”.

- Заст. нач. РО МГБ кап. Войтюк.
О/у РО МГБ ст. лейт. Півоваров.
О/у РО МГБ ст. лейт. Кононов.
Секретар РО МГБ Усанов також присланий з армії, в якій частині служив я не знаю.

Збаразьке РО МВД.

Старі працівники:

- Нач. РО МВД ст. лейт. Пахомов
Нач. ББ РО МВД кап. Третьяков (приїхав сюди в листопаді 1946 р. з Гусятинського району, де також був нач. ББ).
Нач. міліції кап. Суматохін (за 15-літню роботу в органах міліції одержав орде[н] “Червона Зірка”).
Оперуповн. ОБХСС ст. лейт. Сараєв (передше був міліціонером).
О/у ОБХСС мл. лейт. Лохнєв
Нач. Паспортного Стола Топор
Мл. лейт. Бородін (зараз нач. міліції в м. Підгайцях).

Молоді працівники надані з армії:

- Ст. о/у ББ мл. лейт. Захаров
О/у мл. лейт. Шивандронов
О/у ББ лейт. Колосов (передше був командиром батальйона Оперативних Військ НКВД. Зараз перевели його в Копичинецький район).

Нач. Штаба “Истребительного Баталиона ст. лейт. Заїкін (в армії був помкомроту бронетанкових військ).

Міліціонери і участкові уповноважені – це головні учасники партизанських відділів Фьодорова і Ковпака, що були розформовані при кінці 1944 р.

Новопризначеному оперуповноваженому в РО МГБ найперше дають дрібничкові завдання, головні, у канцелярській роботі: написати рапорт, анкету і дають переглядати протоколи допиту. Після цього беруть прислух[ов]уватись до слідства опитаних слідчих. По якомусь часі, засвоївши вже собі уголовні і карні кодекси, припоручують списувати менш важні протоколи допиту, які опісля беруть до корекції. Вказують на помилки, де слабо виявлені місця. У такій функції пом. оперуповноваженого перебуває деякий час, в залежності, як даний кандидат вив’язується з цієї роботи. Робота пом. оперуповноваженого, переважно, канцелярська, а вже по якомусь часі можуть доручити вести менш важливе слідство, а опісля і оперативну роботу серед слабих с/о (менш цінних).

Зараз же відбувається чистка, реорганізація відділів МВД і МГБ. Працівників, яких призначено в ці органи під час війни і, які виявилися нездібними до цієї роботи, вже усувають, а на їх місце дають абсолютів оперативних шкіл, що існують в УРСР, в містах: Львові, Одесі, Києві. Що це за школи, точно не знаю. В м. Одесі, правдоподібно, [бо в] ОУР є випуск[к]ник цієї школи Шкарбелюк, родом з с. Кїйданець, Збаразького району. Ця школа є однорічна.

В м. Москві вже від давна існує вища школа НКВД, яка готує вже нач. “отделів” і “управленій” НКВД, в цю школу посилають вже оперативників.

При кінці листопада 1946 р. прийшло запотребування до райкому комсомолу від обкому комсомолу вислати з кожного району трьох комсомольців до оперативної школи в м. Львів. Кандидатами повинні бути чесні і активні комсомольці, освіта не менше 7 кл. і такі, що, будучи членами комсомолу, виказалися вже роботою по нищенню націоналістичного підпілля. Після закінчення такої оперативної школи даний випускник може стати або пом. о/у або оперуповн., – це залежить від того, з яким вислідом покінчить цю школу.

До оперативної школи на оперперепідготовку в м. Київ, щоб підвищити теор[е]тичний рівень знання, можуть вислати пом. оперуповн. або оперуповноваженого. Після цього, що залежить вже від оцінок здаваних дисциплін, може стати оперуповноваженим[,] ст. оперуповноваженим або і нач. райотдела.

За літа служби в органах МВД винагородження є наступне:

За 10 р. роботи – медаль “За боеви[є] заслуги”.

За 15 р. –”– – орде[н] “Красной звезды”.

За 20 р. –”– – “Боевого красного знамени”.

За 25 р. –”– – “Лунина” [Ленина].

За 26-27 р. вдруге одержує орден “Боевого красного знамени”.

В Збаразькому РО МВД є замітний хаос в роботі. Немає навіть машини до писання (стоїть якась поломана). Часто перебивати ходимо до парткому. На широку скалю є розвинен[є] хабарство, а, головно, найбільше побирає їх нач. РО МВД Пахомов. С/о, що не дають жодних агентурних доносів, щоб заспокоїти начальство, привозять хабарі, а цей, яко реванж, за це дає їм грошеві нагороди, ніби за агентурну роботу. Подібний випадок був з головою с/ради с. Черниховець Гуралем, якого нагородив двічі: раз 300 крб, другий раз 250 крб., ніби за агентурну роботу, одначе в його “робочому дели” жодних доносів не було. Тому ми, оперативники, боючись контролі з УМВД і відповідальності за це, мусили самі видумувати доноси і там їх залучити.

УМВД за найменше невиконання даних наказів карає. Нач. Пахомов в 1946 р. вже три рази по 10 діб сидів в тюрмі в м. Чорткові. Мається розуміти, що про це ніхто не знав. На різні запити, де нач. РО МВД ми відповідали, що поїхав в командіровку. Нач. Пахомов загалі, не вив’язується з роботи. Щоб вдержати[ся] на цьому становищі, завжди, їдучи в УМВД, бере зі собою доброго хабаря. Ми оперативники його не любимо за його невідповідне трактування нас. Прозиваємо його прямо “дураком”, “Гебельсом” або “курінним”. Він до війни 1941 р. був “уполномоченим” міліції в м. Москві.

Кожний працівник РО МВД має своє “личное дело” у відділі кадрів при УМВД. Там є подана детальна автобіографія, справка про освіту, здоров’я, список родичів і знайомих, а також записується туди про різні осяги в роботі, нагороди і догани.

Хабарництво є не тільки розвинене в органах МВД, але також і в райкомпартії. Бувають випадки, що рідко трапляється, бо за це є судова відповідальність, що даний слідчий може сфальсифікувати протокол допиту даного арештованого і опісля звільнити його. Подібний випадок вже мав місце в Збаразькому РО МВД. Колишній нач. ББ Андріянов звільнив за золотого годинника хлопця Підирського [Підгірського?] зі с. Кїйданець, якому закидувано приналежність до Юнацтва. Коли це зістало відоме, його zdeградували й перенесли в другий район на оперуповноваженого.

В нас в РО МВД бувають “совещания” всіх працівників. На цьому завжди нач. РО МВД робить доклад, в якому з[']ясовує, в яких селах активізується ще контрреволюційний еленент, яка зараз його робота

і при цьому дає напрямні до скорої їх ліквідації. Тут зазнаюмлює нас із новими директивами, що прийшли з УМВД. На цьому “совещанію” висказує чия сітка с/о добре діє, а в котрого оперативника є недомагання і які. При цьому ніколи не назве псевдоніма даного цінного с/о і не подасть його прізвища. Ці “освещения” повинні відбуватися раз в тиждень, одначе цього немає, переважно що[д]ва тижні.

Робота в органах МВД є кампанійна. Прийшла директива по фільтрації репатріантів – всі сили кидають на це, щоб виконати. Прийшла директива по вербовці с/о серед бійців “истреб. бат.” – всіх працівників заангажовують до цього. Тепер є передвиборчий час і, згідно з директивою, дається інструктаж всім с/о, щоб визнавали настрої ма[с] і слідкували за рухами контрреволюційного елемента.

Контролі нашої роботи є досить часті. Провіряють або відпоручники УМВД або із МВД СРСР. Зимою 1946 р., перед виборами, на контроль із НКВД СРСР приїжджав генерал Горшков (герой Советського Союзу), а разом з ним трьох ад[’]ютантів. Точніше про нього не знаю. Він, найперше, провіряв УНКВД, а потім кожний РО НКВД зокрема. Контролював підготовку до виборів, питав про кількість контрреволюційного елемента та про його активність, а в оперативників переглядав “личное и рабочее дело”. З ним їздив також нач. Тернопільського УМВД полк. Сараєв. Після цього контролю полк. Сараєв почав вимагати від нас поширення агентурної сітки. Як нам стало відомо, що після цього контролю в Шумському і Почаївському районах, за погане виконання роботи, нач. Сараєв покарав начальників РО МВД цих районів по 10 днів арешту.

В половині жовтня 1946 р. була контроль із УМВД і було також двох представників з МВД СРСР (один майор, а другий підполковник). Провірювали “наблюдательное, личное и рабочее дела”. З оперативниками нічого не говорили, переговорювали тільки з начальниками. Після цього контролю нач. РО МВД Пахомов почав на нас натискати, щоб с/о давали більш конкретні доноси, а не загальні, орієнтуючі. Мені закинув, що я неправильно переводив реєстрацію репатріантів – не було відтисків пальців. Внедовзі, після цього, нач. Пахомов висловився, що закидали йому, що мало є арештів та не розрушено в цьому році жодної “бандерівської” криївки і не вбито підпільників. Клади також натиск на розшук дезертирів [з] ЧА і промисловості.

В м-ці травні 1946 р., коли УМВД перебирав генерал-майор Булига, то їздив разом з бувшим начальником Сараєвим по районах, і провірював роботу РО МВД. Приїжджали тоді автом “Віл[лі]с” (їх двох і шофер). Шофер на наші деякі запити нічого не відповідав. В

часі їзди генерал-майор Булига сідав завжди спереду коло шофера. Будучи в нас, переговорювали тільки з начальниками.

До нас дуже часто, майже щотижня приїжджав із “Группы Наблюдения” за роботою РО МВД і ГО МВД контролер оперативник ст. лейт. Єрукаєв. Приїжджає до нач. РО МВД і нач. ББ. Потім закликає по черзі до себе оперуповноважених, запитує їх, як агентура, арештування, роботоспосібність с/о. Перевіряє всі “дела” і дає відносно кожного с/о інструктаж, на що, головне, повинен даний с/о звертати увагу. На[ш] Збаразький РО МВД, тому що має більшу кількість сіл до диспозиції, являється комунікаційним осередком, тому є “райотделом” МВД. В Збаражі є також “райотдел” МГБ. В “райотделе” є завжди повний склад працівників. В “райотделению” немає повного складу.

Часами, так як в м. Крем’янци і Чорткові, ГО МВД може обслуговувати села тому, що нема “райотделу”, а саме місто своєю величиною є мале. В таких випадках підсилюється даний ГО МВД.

У випадку, коли в даному районі є більша пожвавленість контрреволюційного елемента, тоді на домагання УМВД може прислати до помочі “временних” оперуповноважених, які можуть перебувати в даному районі місяць, рік, а навіть і два роки. Такий “временний” оперуповноважений, крім своєї штатної платні, побирає “командіровочное”. Минулого року в Крем’янецький район, в час виборів, приїхало було трьох оперативників зі східних областей України і перебували в Крем’янци чотири місяці. Один з них на Сході був нач. РО МВД, а тут працював оперуповноваженим.

Всі важніші справи з РО МВД до розроблення перебирає УМВД, а також і воно посилає своїх агентів та кермує їхньою роботою про що, часами, навіть нач. РО МВД не є поінформований. Вербують до агентури людей більш інтелігентних.

Кращих працівників мають “отделы” МГБ, тому, що вони ведуть боротьбу зі шпіонажем та контрреволюцією, що знаходиться за кордоном і має зв’язки з подібним елементом внутрі СРСР.

До диспозиції МГБ належить також вербовка агентів серед священства, тільки до них належать голови с/рад, лікарі і вищі учбові заведення. Під контролем МГБ є всі медпункти, санаторії і аптеки.

В 1946 р. кадри працівників МГБ поповнено ще працівниками контррозвідки “СМЕРШ” з демобілізованих частин ЧА. Тим самим всі їхні справи “дела” передано до відносних “отделів” МГБ. В час виборів 1946 р. в м. Збаражі стояв штаб дивізії піхоти. Командиром цієї дивізії був генерал-майор Шмільов. Частини її були розташовані по селах північних районів Тернопільської області. В м-ці квітні 1946 р. цю

дивізію демобілізовано, а робітників “СМЕРШ” направлено до Тернопільського УМВД звідки поприділювано їх по “райотделах”. В тягу цих пару літ, органи МГБ вже виказалися зі своєю роботою так, що здобули собі респект. Робота їхня замітна спокійністю, витривалістю та систематикою. Щоб взятись до якогось діла, перш за все, збирають цілий ряд компроматеріалів, а коли вже мають в достатній кількості, приступають до реалізації. Роботу свою дуже осекречують перед органами УМВД, а головню агентів. До МГБ райкомпартія (як в м. Збаражі) краще ставиться, і завжди йде їм на уступки. Наведу один приклад, що мав місце в м. Збаражі. Раз працівники РО МГБ забрали неправно із райторгу багато спирту. Райкомпартія, довідавшись про це, промовчала і навіть делікатно не звернула уваги нач. РО МГБ кап. Абрамову. Ми, внедовзі довідались про це і собі втяли таку штуку. О, які громи посипалися на нас, спирт відібрали і ця справа дійшла аж до УМВД.

Працівники МВД і МГБ часто, в формі жартів, прозивають себе на взаїм: нас “міліціонерами”, а ми їх “жандармами”. Нач. Збараського РО МГБ Абрамова, що має дуже великий авторитет в районі та в області, старий чекіст, здібний оперативник, називали у жартівливій бесіді “фірером”, а нашого пр[я]мо “дураком” або часами “Гебельсом” і “курінним”.

В нас в РО МВД брак такої сист[е]матики, спокійності в роботі, тому, що в нас, головню, самі молоді неопитні працівники. Замітна в нас на кожному кроці галайкутватість. На підставі якихось незначних доносів “истре[б]ни” в роботі, тому що немає відповідного, влучного, вмілого підбору кандидатів під агентуру. В Збараському РО МВД є на зв’язку більша кількість агентів, одначе за ними дуже незначна конкретна робота, РО МГБ має меншу кількість, одначе всі майже роботоспособні.

Оплата праці працівників МГБ є більша, тому і матеріальне забезпечення є краще. Нач. Збараського РО МВД Пахомов побирає місячно 1600 крб., а нач. РО МГБ Абрамов – 4000 крб. Тут ще більшу роль від[і]грає і його більший стаж роботи, около 15 років. Зараз на його особисте домагання, перенесено на нач. РО МГБ в котрийсь район Східної України. Не хотів тут бути тому, щоб його діти не виховувалися і не вчилися в школі по-українському.

Нач. ББ РО МВД побирає місячно 1300 крб., ст. о/у ББ – 1200 крб., о/у ББ – 1000 крб. Яка платня о/у МГБ – точно не знаю, в кожному разі вища, як у нас. В РО МГБ ступінь даного оперуповноваженого є вищий як в оперуповн. РО МВД. В УМВД оперробітник побирає таку платню як ст. о/у РО МВД.

Харчевий пайок для оперуповн. РО МВД.[:]

700 г (денно) хліба для працюючих. Жінка не одержує на картку жодних продуктів, тому що не працює.

300 г (денно) хліба для дитини.

На місяць для мене[:] 2 кг круп, 1200 г товщу, 1 кг цукру, 600 г тютюну, 400 г мила, 5 кг бараболь. Мануфактуру дуже рідко дають.

Обмундировання для мене безплатне. Чоботи на один рік, кітель і шинель на три роки, зимові штани на один рік, а літні на два роки, шапка на три роки, пас, ковбур і планшет на 5 років.

Загально, під оглядом матеріальним, погано мені живеться. Більшу частину продуктів привож[у] зі села або жінка купує на базарі.

Для начальства є призначений т.зв. “літерний” або “правительственный” пайок. Ця рознарядка приходить з м. Москви. Він є призначений для всіх трьох секретарів райкомпартії, голови райвиконкому, для його заступника, якщо походить зі східних областей, якщо із західних, то ні, для уповмінзаг по даному району, прокурора, народнього судді, нач. РО МВД і його заступника і для нач. РО МГБ і його заступника. Ці товари одержують відразу на базі, щоб ніхто не бачив цього. Одержують все, що потрібно, почавши від голки, нитки до хромових чобіт. Цей “літерний” пайок є безплатний.

Якщо хтось хоче поступати на роботу до якоїсь установи, то відділ кадрів висилає запити до нас, або до УМГБ, чи не маємо на цю особу якихсь компрматеріалів, коли маємо, то недозволяємо на прийняття її. Коли в дану районну установу присланий робітник з області, то ми вже його не перевір[я]ємо, бо цю перевірку він вже там переходив.

Зброя дозволяється носити всім працівникам райкомпартії, крім конюха і уборщиці, начальникам всіх районних установ, судді, прокурору. Загально всім членам і кандидатам партії і комсомольцям, які є активними. В селі зброю може мати голова с/ради, голова кооперативи, директор млина – загально ці особи, що є переслідувані “бандерівцями”. В с. Горах Стрийовецьких голова с/ради Собчак (поляк) має кріса і в с. Красносільцях голова с/ради Ткачук також має кріса. Він дуже сильно тероризує людей, наніч йде до м. Збаража.

За знищення с/о органами СБ, відповідає цей оперуповноважений, з яким був зв’язаний даний с/о. Закидають йому невмілу маскеровку агент[урної] роботи.

В нас в Збаразькому РО МВД є великий брак кваліфікованих людей (сил). Майже всі, більш важні справи до слідчої розробки віддаються до слідчої групи ОББ УМВД. Там вже є кращі сили, майже всі з укінченням юридичного факультету.

В органах МВД дуже строго карається за полові зносини оперуповн. зі своїми с/о або арештованими. Такі випадки вже мали місце. Безсмоллов Саша (пом. Оперуповн. Збараського РО МГБ) мав полові зносини з арештованими дівчатами. За це звільнили його з роботи в органах МГБ. Зараз працює в м. Збаражі в райспоживспілці. Нач. ББ Збараського РО МВД Адріанов мав полові зносини зі своєю с/о. За це його, як ст. оперуповн. перевели в Бережанський РО МВД.

Роботу по розроблюванні осіб контрреволюційного середовища веде зараз РО МВД і РО МГБ. Якщо одна сторона має якусь кількість компматеріалів на особу, яку може заарештувати друга сторона, то зобов'язана ці компматеріали передати до її диспозиції. Одначе, вдійсності при цьому буває ряд непорозумінь, так що майже завжди вирішує справу область – хто повинен розглядати це. Коли РО МВД і РО МГБ має на якийсь об'єкт слідкування, як село, ліс чи поле, мають більші і конкретні дані про перебування контрреволюційного елемента, тоді начальство даних органів договориється про спільну операцію, якою проводить ця сторона, що диспонує більшою кількістю матеріалів.

У випадку, коли РО МГБ запитує нас, чи ми маємо якісь компматеріали на дану особу, а нам відомо, що вона ще на легальній стопі, не є арештована, ми не то, що не дамо, а відповідаємо, що жодних нема і стараємося їх зберігати в тайні. Коли ця особа вже зістане арештована, тоді ми вже зобов'язані віддати всі компматеріали на неї.

Коли ще УМВД поміщалася в м. Чорткові, ми послуговувалися “раціями” (радіовисильня). Зараз УМВД вцілості вже перенеслося до м. Тернополя і послуговуємося тепер тільки телефонами. Для передач деяких важних речей уживаємо шифрованих кодів, що міняються кожного місяця.

Кожний оперуповн. МВД щомісяця пише на адресу начальника РО МВД або нач. ББ РО МВД рапорт про свою місячну роботу. Цей звіт немов розпадається на дві частини. В першій частині подає огляд своєї роботи, а в другій змальовує моральний стан населення свого участку.

(Форма рапорту)

*Начальнику РО МВД
або нач. ББ РО МВД.*

РАПОРТ

30 августа 1946 г.

м. Збараж

*Мною оперуполномоченым ББ РО МВД мл. лейт. Шивандроновым
в течении августа месяца проведена следующая работа:*

1. Было подготовлено и завербовано два с/о в с. Максимовка и в с. Кийданцах. В с. Максимовка мною завербован Дмитриенко И.И. (установочные данные). Звербован на патриотических чувствях под псевдонимом “Знамя”. В с. Кийданцы был мною завербован с/о Творищук К.П. (установочные данные – зам. 15 персоналія). Последний завербован на компрометуючих материалах под псевдонимом “Дунаева” [–] было арестовано два члена “ОУН” Загалюка И.П. и Кройка С.Т. на которых мною было уклонено следственное дело и направлено в 1. спец. отдел УМВД по подсудности. Из показания арестованого Закалюка И.П. в с. Кийданцы проводилась войсковая операция, где розрушено один схрон, из котрого было взято: ручной пулемьот, две вінтовки, чотыры гранаты и писемние материалы. Бандиты (двох), находящиеся в схроне, перестрилялись.

По указани[я]м арестованого Кройко С.Т. проводилась операция в г. Збараже по улиц[е] Пархоменко в гражданина Кисиль Р.К., где на квартире арестовано члена “ОУН” по “Юнацтву” Лычак С.М. по кличке “Ветер”. Следственное дело Лычак С.М. находится в дело-производстве.

Помимо выжей указаной роботы, мною проводил[я] розиск дезертиров КА по селу Охрымовцы (Шумлин Иван, Воробец Василь). Последних места жительства не установленно, розиск продовжуется.

Имеющаяся агентурная сеть на моей связи выявила два члены “ОУН”, находящиеся на нелегальном положении по кличке “Колос” и “Скала”, жители села Новыки, фамилия, имя, отчество ещо не установлена.

2. [З]а отчотный месяц морально-поли[ти]чиское состояние населения на мойом участке – удовлетворительное. Контрреволюционных выпадков на учаске моих сел не было. На агентурно-осведомительной сети находится тепер у меня 26 с/о, одно наблюдательное дело на бандбойовку “Довбуша” по с. Черныховцы. Состав данной группы 6 человек. Розискных дел 2 по с. Охрымовцы. Остальной элемент “ОУН-овского” подполия и банд “УПА” находится у меня на списочном учете моих сел в числе 30 человек.

Оперупол. ББ РО МВД мл. лейт. Шивандронов.

Якщо на мому участку сіл будуть мати місце якісь контрреволюційні випадки, то їх в цьому рапорті треба докладно описати. Напр., убийство рад. людини, роззброєння станиці стрелків, поява контрреволюційних листівок, “бандерівські” збори, зірвання населенням зборів, відмова від начасної доставки контингенту. Крім

цього подається про роботу кожного активну в кожному селі мого участку.

Нач. РО МВД також щомісяця пише до нач. УМВД “Докладную записку”. В ній указує про роботу РО МВД, скільки завербовано агентів в загальному і скільки зараз є на учоті. Подається також докладне число контрреволюційного елементу, а саме: скільки зв’язаних роботою ОУН, УПА, а скільки є ще підпільників-одиночників. Загально також описує роботу кожного оперуповноваженого.

Нач. УМВД пише вже тоді до МВД УРСР “Доклад” по Тернопільській області.

Коли наступить убийство якогось робітника РО МВД, то нач. РО МВД пише спецсообщение.

(форма)

*Спец-сообщение
об убийстве участкового уполномоченного
Червеняк Петра Павловича.*

16 июня 1946 г.

г. Збараж

15 июня 1946 г. в с. С[т]рыйовецкие Горы рейдовой бандой с Карпат был убит участковый уполномоченный Червеняк Петро Павлович (установочные данные).

Убийство произошло при следующих обстоятельствах: 15 июня, приблизительно в 2 часа дня, участковый упол. Червеняк П.П. находился в доме жителя с. Стрыйовецкие Горы Собчак Ивана Степановича. Через окно увидел идущую группу военных, которым вышел на встречу, думая о том, что пришли войска з г. Збаража для проведения операции в с. С[т]рыйовецкие Горы. При подходе к последним участковый упол[л]. Червеняк П.П. был убит очередью из автомата. При убийстве были очевидцы: Собчак І.С. и його жена. Произв[е]дя убийство, бандгруппа пошла к милицейскому участку, что находилс[я] в школе с. С[т]рыйовецкие Горы, где ней был убит часовой по охране участка Петров Николай Василевич (установочные данные). После убийства часового, бандиты поламали замки, ворвались в помещение, отобрали оружие и незадержано ушли в направлении с. Романове Село, где тоже совершили розоружение и розгром милицейского участка.

На место происшествия в с. Стрыйовецкие Горы и в с. Романове Село выехала опергруппа и [з] составом РО МВД и РО МГБ. О результатах операции сообщу дополнительно.

*Нач. РО МВД
(подпис)*

Моя думка про ОУН-івське підпілля і роботу СБ.

Існування ОУН-івського підпілля, – це доказ ворожості українського народу до рад. влади. Бо яке ж може бути [і]накше ставлення, як на кожному кроці за[зна]вати терор, неправд[у] і обман.

Убивства активних комуністів, підпали установ та новозорганізованих колгоспів в часах колективізації, – це яскраво даказує, щоб народ був противний, ворожий цій формі господарювання і вона являється актом примусу, насильства. Відомий “шахтинський” процес є свого рода виявом того невдоволення, протесту мільйонів робітників проти різних видів експл[у]атації, як стахановщина, виконання і перевиконання п’ятирічних планів.

Як тут може прихильно ставитися до рад. влади селянин чи робітник, коли наглядний є обман. Бачить цю “свободу” виборів, вислову і друку.

Нам, як працівникам МВД, відомо, що населення цілою душею горнеться до підпілля, бо в них бачить свій порятунок. Нам є знане, що “бандерівцям” вистарчить зайти до любої хати в селі і відразу селяни подадуть розвідку про село, достарчать харчів, обуви і т.п. Нас сітка с/о дуже слабо інформує. Завжди, кожний с/о, невиконавши дорученого йому завдання, оправдується, що нічого в селі нема, спокійно, “бандерівці” не заходять або говорять, що його вже підозрівають, що вже боїться і т.п. Загально, дуже рідко трапляється, щоб був роботоспосібний с/о. Якщо укажеться такий, то зараз перебирає його начальник ББ РО МВД, а навіть і УМВД.

Про думку начальства Збараського РО МВД про ОУН-івське підпілля тяжко мені сказати, бо все ж таки начальство, що питоменне для нього, держить своїх підвладних в уміркованій віддалі. Ми, оперативники, боїмося начальства, але і воно нас, бо має за собою ряд різних промахів, за котрих дрожить і боїться відвічальності перед УМВД.

Відносно геройської боротьби і смерті членів ОУН-івського підпіл[л]я, начальство є тієї думки, що це люди пройняті сліпим фанатизмом і гинуть в ім[’]я нездійснених ніколи ідей. Говорять, що в

найкоротшому часі, остаточно, дасться вже зліквідувати весь “бандерівський” рух.

Я найкраще є зжитий з ст. о/у РО МВД мл. лейт. Захаровим, що також є переданий з армії до цієї ж роботи, але тому, що в нього вища освіта, скоріше вибився, як я. Ми, перш за все, на кожному кроці подивляємо цю мистецьку конспірацію і чисту роботу членів ОУН. От, напр., в білий день роззброїли станицю стрелків в с. Гори Стрийовецькі, а опісля в Романовому Селі і безслідно зчезли. Ми два дні з опергрупою шукали, одначе надаремно; ніхто з наших с/о навіть точно не поінформував скільки було “бандерівців” і в котру сторону відійшли. Про цей випадок начальство РО МВД і РО МГБ, договорившись разом, ложно позвітували області. Повідомили, що цього доконав рейдовий відділ з силою 50 чоловік, що переходив з Карпат на Волинь. Це зробилося на те, щоб позбутися догани зі сторони УМВД чи УМГБ за слабоведену агентурну роботу.

Коли, одного разу, в райцентрі появилися листівки, до працівників РО МВД і РО МГБ і така була приліплена в ст. о/у Захарова (в мене не було), то я, стрінувшись з ним, сказав: “Видиш Вася ти їх розробтуєш, а вони тебе скоріше розробили”. Коли, тільки, появляються в районі антидержавні листівки, то зараз порівнюється машиновий почерк зі всіма машинами, які тільки є на території району. Ми найбільше стр[и]вожені “бандерівською” пропагандою, яка розоблачує нашу політику і компрометує наш уряд і партію перед масами населення.

Щодо роботи СБ, то ми аж надто здивовані так сильною їх інформативною службою. Знаємо, що органи СБ всюди посідають сильну агентуру, одначе ми нічого конкретного про методіку не знаємо. Тому у нас тепер, саме основне було взнати її. Зараз кожний найменший, здобутий у “бандерівця” папірець, відсилається в 1. “спецотдел” УМВД для розроблення його. Ряд випадків доказує про сильну агентуру в райцентрі, чим ми найбільш стривожені. Про працівників органів СБ знаємо настільки, що рекрутуються зі стійкого та більш грамотного елемента і ведуть боротьбу із внутрішньою агентурою та зовнішньою. Не подобається нам практикована через органи СБ родинна відповідальність за члена родини, що був виявлений агентом рад. органів МВД чи МГБ.

Ціла осінь 1946 р. в Збаразькому районі була спокійна, майже не було жодних антидержавних дій зі сторони контрреволюційного елемента. Агентура слабо доносила і ми були цієї думки, що активність зменшилася тому, бо члени ОУН пішли у глибоке підпілля і додержуються строгих засад конспірації.

Зараз, згідно з директивою від серпня 1946 р., стараємося побільшувати агентурну сітку та ґрунтовно студ[і]ювати та розробляти кожне село (“литерное дело”).

Кінцева замітка слідчого:

Передвиборчий період, дезінформативна розвідка про військові відділи МВД в терені, деконспіративна поведінка арештованого в криївці – це фактори, що зумовили прискішення слідчого процесу, недетальн[е] змалювання деяких питань та непередання арештованого до свого ділового зверхника.

(15)

* * *

IV. ЗОЛОТНИКІВСЬКИЙ РАЙОН

№ 8/IV-1

Протоколи допитів і переслухань у справі Василя Йосиповича Магдія*

Р. 31

СПРАВА ЮДИ
МАГДІЙ ВАСИЛЬ
(ЖАР – ДОЛЯ)
ПРОВОКАТОР УМГБ

* * *

Р.31

Цілій агентурній справі, зв'язаній з ганеб.[ної] п.[ам'яті]
Долею, даємо псевдо ЮДА.

* * *

Р. 31.

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч: 1.

Про смерть сл.[авної] п.[ам'яті] краєв.[ого] реф.[ерента] СБ пр.[овідника] ЄФРЕМА, окр.[ужного] оргреф.[ерента] СУПРУНА, куц.[ового] ЛОЗИ та бoевиків: ПЛАСТУНА, ГОЛЕНКА й ШПАКА**.

---

* За детальнішою інформацією стосовно життя і діяльності колишнього обласного провідника СБ ОУН та провокатора МГБ Василя Магдія див. спомини Петра Кекіша “По свіжих слідах минулого”, розд. 2 – “Діяльність підпільної сітки ОУН у Тернопільщині”, стор. 69–110, в-во “Збруч”, Тернопіль, 1993.

** Згідно інформації, наданої п. Іваном Куждою (колишнім вояком УПА “Лиманом” з сотні “Максима” куреня “Сіроманців” ком. “Яструба”) з с. Купчинці Козівського р-ну, в очереті над Стрипою загинули: Провідник СБ Подільського Краю Мирослав Вовк (“Єфрем”), окружний референт пропаганди Петро Сіно (“Супрун”), хорунжий Михайло Мотиль (“Пластун”), кущовий Ілько Білик (“Лоза”) та зв'язкові Василь Дусановський (“Галенко”) і “Шпак”. Обширніші інформації щодо полеглих внаслідок зради “Долі” повстанців поміщено в т. 11 “Літопису УПА” на стор. 19, 52, 54, 162, 196 та у т. 12 на стор. 284, 305. Щодо “Галенка”, то п. Іван Кужда подає, що Василь Дусановський народився в с. Денисів Козівського р-ну; закінчив педагогічний курс в Бережанах і в роках 1942–1943 учителював на Тернопільщині; згодом зголосився до дивізії “Галичина”, звідки перейшов в УПА, де був зв'язковим та охоронцем пров. “Єфрема”. Правдиве ім'я та ширші дані за “Шпака” невідомі і досі, відомо лише, що походив з Карпат і був охоронцем пров. “Єфрема”.

Дня 25.VI.1947 р. в очереті над рікою Стрипою (між сс. Купчинці Козлівського р-ну, а Ішків і Богатківці (Золотн.[иківського] р-ну заквартирував сл. п. пр. Єфрем, б.[увший] окр.[ужний] реф. СБ Доля (ст.[аре] пс.[евдо] Жар) та боєвики: Пластун (прибув з пр. Єфремом), Сірко, Голенко, Шпак і Місько – зв'язківці, Гак (відомий як Альоша, вуйко Доля), Сум (відомий як Славко, брат Доля) та Чайка (відомий як Дзідзьо) – останні три належали до куща. Тому що їх була завелика гурма, дня 28.VI.1947 р. надвечором пр. Єфрем вислав, в порозумінні з д-гом Долею, Дзідзя, Славка і Альошу квартирувати в інше місце. Згідно з рішенням вони переїхали на південь, в напрямі с. Богатківці. Вечером цього дня пр. Єфрем вислав д-га Пластуна, Сірка, Голенка і Шпака до с. Ішкова, де повинен був прийти на стрічу д-г Крук (з Бережанського надрайону СБ). Крім цього, мали налагодити зв'язок з кур'єрами [кур'єрами] д-га Глинки. В селі вищезгадані довідалися, що в с. Вівсю, Козлівського р-ну та в с. Купчинцях і Денисові Козлівського р-ну заквартирувало баг[а]то війська МВД. В Ішкові заквартирувало також 8 більшовиків. З тієї причини вищезгадані не зв'язалися з Круком, ні з кур'єрами Глинки. Скоро зорганізували харчі і повернулися на місце постою. Повертаючи в очерет, завважили, як до с. Ішкова йшло тр[ь]ох озброєних людей. Друг Пластун сказав, що то напевно Дзідзьо, Славко і Альоша. Прочі погодилися з його думкою.

Про це все позвіт[у]вали пр. Єфремові. Доля сказав, що він не боїться в очереті найкрупнішої облави, мотивуючи тим, що більшовики через багна не перелізуть, а кулі в очереті також нічого не зроблять. Тому що кращого місця не було до квартирування, пр.[овідник] Єфрем постановив дальше квартирувати в очереті.

Надранком на їх місце постою прибув д-г Супрун, Лоза і Сокіл (боєвик окр. пр. Шаха). Вони розказували, що в Купчинцях є багато більшовиків, які попереднього дня (28.VI.) робили стислі ревізії по цілому селі. Цілий день вони пересиділи на городі в кукурудзі. Всіх разом в очереті зібралося знова 10 чоловік, а[і] саме: пр. Єфрем, Доля, Супрун, Пластун, Лоза, Сокіл, Голенко, Шпак, Сірко і Місько.

Ранком 29.VI.1947 р. (неділя) наші почули, що рікою на човнах зближаються до них більшовики. Друг Доля перший почав втікати, а за ним всі інші. На шум, який зчинився між нашими, більшовики відкрили вогонь, висадилися з човнів на беріг і почали йти в погоню стежкою, яку наші залишили в очереті за собою. На запитання пр.[овідника] Єфрема, куди відступаємо, Доля відповів, що до Ішківського лісу. Всі подалися в тому напрямі. Щоб не зблудити в очереті, Доля забрав компас в д-га Пластуна. Більшовики, які йшли в пого-

ню, безнастанно стріляли на відступаючих. Коли наші добігли на край очерету, по них від сторони Ішківського лісу більшовики відкрили також густий вогонь. Це приневолило наших розсіятися по очереті. Тоді більшовики почали проходити очерет розстрільною. До вечора стріли не припинялися. Час від часу було чути вибухи гранат та більшовицьке: “урра!”.

Вночі довкруги очерету (між Ішковом а Купчинцями) були густо розставлені більшовицькі застави. Безпереривно очерет освітлювали ракетами. На найменший рух в очереті відповідали густими стрілами.

На другий день (30.VI.1947 р.) облава дальше тривала. Більшовики знова проходили очерет розстрільною. При[]цьому час від часу стріляли. Цього дня надвечором з очерету проривався д-г Супрун, Голенко і Шпак. Їх окружили більшовики на полях. Наші по-геройськи відстрілювалися, а вкінці самі себе постріляли.

Третього дня (1/VII.1947 р.) облава дальше тривала. З очерету більшовики витягнули трупи: сл. п. пр. Єфрема, Лози і Пластуна. Цього дня надвечір більшовики почали з[-]над Стрипи забиратися. Під час триденної облави вбили сл. п. друзів: пр. Єфрема, Супруна, Пластуна, Лозу, Голенка і Шпака. Трупа Доли не витягнули і що сталося з ним, невідомо. Іншим вдалося втекти: д-г Сокіл втік з очерету вночі з 29 на 30.VI.; д-г Місько вийшов з очерету 1/VII. надвечором, коли більшовики з[-]над Стрипи вже були вибранися; д-г Сірко вийшов з очерету аж 2/VII. – обидва останні перебули цілу облаву в очереті. В перший день облави більшовики говорили, що з очерету витягнули одного живого повстанця, який мав[]би всипати свій штаб.

На другий день облави більшовики показували маринарку Доли й говорили, що вбили Жара. На маринарці не було ні сліду крові. Трупа Доли також ніхто не бачив.

Кілька днів по облаві люди, які були арештовані в Тернополі, розказували, що більшовики показували їм знімки вбитих в очереті, між якими також був труп Доли. Це доказ[у]вало, що Доля міг згинути підчас облави в очереті.

Постій, дня 30/VII.1947 р.

“888”

* * *

ПОВІДОМЛЕННЯ Ч. 2.

Про смерть сл. п. окр. пр. ШАХА, рай. пр. БЕЗКИДА [Бескида], машиністки ОЛІ та бoєвиків: ТИХОГО, СОКОЛА й ТАРАСА*.

Около 25/V.1947 р. прибув до криївки райреф. [ерента] СБ Козлівщини Орлика (на хуторі Драгоманівка) сл. п. пр. Шах з метою лікуватися в літні місяці в очереті на ріці Стрипі. Тому що очерет ще не розрісся, пр. Шах змушений був квартирувати ще деякий час в криївці Орлика. Разом з ним прибув також його оргреф. Супрун, машиністка Оля та бoєвики: Сокіл (ст. пс. Мирон) і Тарас (ст. пс. Качур).

Дня 21.VI.1947 р. до цієї криївки прибув сл. п. Єфрем, який йшов в Бережанську округу, одначе спізнився на один день і не застав зв'язкових, які відійшли на захід. Пр.[овідник] Єфрем постановив монт[у]вати інший зв'язок.

Дня 25/VI.1947 р. до цієї криївки прибув д-г Доля (він часто приходив до д-га Орлика і квартирував у цій криївці), з яким ще тої ночі відійшов пр. Єфрем в очерет на ріку Стрипу.

Дня 26/VI.1947 р. приїхало багато більшовицького війська до с. Купчинець і Денисова (Козлів.[ський] р-н), і Вівся (Козів.[ський] р-н). Цього дня більшовики зробили стислі ревізії в с. Купчинцях.

Дня 29/VI.1947 р. ці війська окружили очерет на ріці Стрипі між селами Купчинці а Ішків (Золотн.[иківський] р-н) і почали робити перевірку: одні йшли розстрільною, а другі плили на човнах середино ріки.

Облава тривала три дні. Довкруги очерету день і ніч стояли більшовицькі застави.

Точніший [точніший] опис і вислід облави подано в повідомленні ч: 1.

---

* Згідно інформації, наданої п. Іваном Куждою, 30.06.1947 р. через зраду "Жара" в криївці на хут. Драгоманівка загинули: окружний провідник Ярослав Бабій ("Шах"), рай. провідник Козлівщини Ярослав Дідик ("Нечай", "Бескид"), рай. провідник СБ Ярослав Ткач ("Тихий"), зв'язковий Петро Паламар ("Качор"), секретарка Ольга Стець ("Оля"). Криївка знаходилася на господарстві Марії Бербець, яка у 1940 р. разом з родиною була виселена в Сибір, а в 1946 р., після смерті чоловіка, разом з донькою повернулася в рідні сторони, і дала згоду на побудову криївки. За додатковими інформаціями стосовно полеглих підпільників див. також том 11 "Літопису УПА", стор. 52, 54, 55; та книгу Володимира Хоми "Герої визвольних змагань на Драгоманівці", СМП "Астон", Тернопіль, 1999.

Там рівнож згадується, що вночі з 29 на 30.VI.1947 р. вирвався з очерету д-г Сокіл. Він повернув до криївки на хуторі Драгоманівка (в Бербець М.), в якій квартирував пр. Шах. Крім провідника в цій криївці тоді квартирував сл. п. д-г Бескид (районовий пров. Козлівщ.[ини], машиністка Оля, Тихий (боевик Орлика) і Тарас. Всіх з другом Соколом було шестеро.

Дня 30/VI.1947 р. (понеділок, другий день облави) на хутір Драгоманівку приїхало кілька машин більшовиків, які оточили господарство Бербець М., виміряли кілька кроків від пивниці і почали розкопувати криївку. В тім моменті наші з криївки кілька разів крикнули: “зрада!”. Заки більшовики розкрили криївку, вони знищили всі матеріали і пострілялися. Більшовики з трупів зняли знімки і від[']їхали, заб[и]раючи трупи зі собою.

Люди розказували, що з більшовиками на авті їхав хтось зав[и]-нений в палатці і який мав[и]би показати криївку.

Цього дня більшовики на точну всипу розкрили ще одну криївку на хуторі Драгоманівка, в якій нікого не знайшли.

Постій, дня 5/VIII.1947 р.

“888”

* * *

Р. 31.

ДО ПОДІЙ, ЯКІ ЗАІСНУВАЛИ НАД СТРИПОЮ 29 і 30/VI.1947 р.

Події, які заіснували останньо над Стрипою (облава на очерет – смерть сл. п. пр. Єфрема і упадок криївки на хуторах Драгоманівка – смерть сл. п. пр. Шаха), прямо приголомшили нас (маю на думці ще мого орг. пр.). В такому короткому часі впало стільки провідних людей. Нашим завданням було дошукатися причини упадку цих людей – розкрити тих, що всипали. Найперше треба було устійнити, чи всипа була з внутра [середини] Організації, чи з агентури зовнішньої.

По всіх даних останніх акцій виходить, що всипа в очереті і на криївки була точна. Точна всипа в тому випадку могла бути тільки з внутра Організації.

Розглянемо всипу на очерет, бо про всипу на криївки будемо говорити окремо – вона виникла в результаті облави на очерет.

Якщо б всипа на очерет була з агентури зовнішньої, то більшовики робили[и]б облаву в цілому масиві трощі над Стрипою. Чейже в

той час підпільники квартирували в усіх місцях очерету вздовж Стрипи. В день облави трохи на південь від місця, де квартирував сл. п. пр. Єфрем, квартирував кущевий Кум з групою, а ще трохи на південь – Альоша, Славко і Дзідзьо. Облава була тільки на цей масив, в якому квартирував сл. п. пр. Єфрем. Отжеж всипа мусіла бути зі сторони агентури внутрішньої. Підозріння падало на багатьох людей: хтось з тих міг всипати, що їх вислав сл. п. пр. Єфрем квартирувати в друге місце, хоча зараз це підозріння розвівалося, беручи під увагу, що Доля згинув, який був також в таборі з сл. п. пр. Єфремом, а брат (Славко), (чи вуйко Альоша) хіба не сипали б його; можна ставитися ще з підозрінням до Дзідзя, але цей, хоча б навіть був агентом, неспромігбися на таке велике ризико, тому що всі ми знаємо душу Дзідзя. Останні всипи вказують на агентурну справу більшого масштабу і виконати її (а/роботу) міг агент на вищому організаційному пості.

Можна ставитися з підозрінням до Сірка і Міська, які ціло повиходили з облави. Одначе попереднє їх минул[е] нічого не в[и]казує в них агентурного. Помимо цього знак питання відносно Дзідзя, Сірка й Міська треба поставити, бо – це закони, яких повинен держатися кожний СБ-іст. Під увагу треба брати кожну дрібничку, щоб сумасумарум можна [було] впасти на слід агентури.

Загадочне є зникнення Долі – ніхто не бачи[в] його трупа. Досить підозрілим є те, що більшовики зчиняли багато шуму, нахваляючися, що вбили Жара (Долю). На доказ цього показували людям маринарку. Вона, одначе, була не доказом, а противно – кидала підозріння. Маринарка знята з вбитого, а була без сліду крові чи грязюки.

З оргпрвідником ми прийшли навіть до висновку, що останні всипи могли бути роботою навіть Долі. По ньому можна всього сподіватися. Я навіть заявив, що якби Доля десь показався (живий вийшов з облави в очереті), то я сам забрав[и]би його на слідство, хоча це не належить до моїх комп[е]тенцій.

З другої сторони, беруч[и] під увагу роботу Долі в організації, а найбільше провідний пост СБ-іста, за що йому більшовики ніколи б не простили, його безмірний страх перед більшовиками, амбіцію, те, що йому вже нічого не залишилося, тільки хіба чесно вмерти (туберкульоз легенів, – так він сам часто твердив), батька застрілили більшовики, а господарство спалили, брат при виконанні атентату на явного більшовицького агента (зголошенець, нач. станиці істрибків), якого застрілив, зістав ранений, – я виступив в його обороні, збиваючи всі підозріння.

Якби Доля був агентом скоріше і останні всипи – це його робота, то більшовики його були в залишили в Організації – могли його відповідно замаскувати, бо це в агентурному інтересі МГБ найважливіше – тримати агента якнайдовше в розроблюваному середовищі.

На оборот [на противагу] попередньому твердженні можна припускати, що місце постою, де квартирував сл. п. пр. Єфрем, могли всипати й сексоти, тому що конспірації над Стрипою ніколи не було (вдень купалися в ріці, голосно говорили, всі люди в прилеглих до Стрипи селах знали, що в очереті квар[т]ирують підпільники, а в Ішкові й Богатківцях навіть знали, хто квартирує в очереті. Останньо Долі доставляли харчі аж на місце постою два цивільні хлопці та ін.).

Отже, міг їх хтось підслухати або підглянути.

Легко дошукатися всипи тоді, коли якась групка підпільників добре конспірується (про всі їх місця і тайни знає мало людей), бо тоді не виникає стільки можливостей всип.

В тому випадку тяжко попасти на слід агентури.

Здається легше дошукатися всипи криївки на хуторі Драгоманівка, в якій впав сл. п. пр. Шах.

Першого дня облави (29.VI.1947 р., в неділю) більшовики самі говорили, що зловили в очереті одного живого повстанця, який відтак всипав свій штаб. Знова люди говорили, що бачили, як з більшовиками на авті їхав хтось завинений в палатці й цей хтось показав криївку на хуторі Драгоманівка. Беручи це під увагу, то не тяжко устійнити, хто всипав криївку. Для того треба вичислити всіх тих, що знали про криївку і квартирували в час облави в очереті, а саме: сл. п. пр. Єфрем, д-г Супрун, Доля, Пластун і Сокіл. По зібраних даних від людей (по описах трупів), ми були впевнені, що сл. п. пр. Єфрем і д-г Пластун впали вбиті в очереті. Після зізнання господині, в якій була криївка, стверджено (по описі), що д-г Сокіл прибув до криївки вночі з 29 на 30.VI. – [19]47 р. Він розказував про облаву в очереті і як вирвався звідтам. 30.VI. – [19]47 р. він впав вбитий в криївці разом з іншими. Залишається нам недоказаним, що сталося з Супруном і Долею. Опис (поданий людьми) цього в палатці, що приїжджав на хуторі Драгоманівка з більшовиками, був зовсім подібний до д-га Супруна. Це переконувало нас, що вдійсності міг здатися д-г Супрун і він всипав криївку. Для того брали під увагу, що він зле чувся останньо. З сл. п. пр. Шахом він дуже добре собі жив.

Щойно згодом ми довідалися, що один з трьох, які проривалися з очерету надвечором другого дня облави, був д-г Супрун і

який напевно тоді зг[и]нув. В одному місці (в житі), з відкілля [звідкіля] відстрілювався один з утікаючих, була калюжа крові і кусок матерії (кангар) на кашкет, яку носив зі собою в торбі д-г Супрун. З цього місця більшовики забрали трупа – очевидно що сл. п. д-га Супруна.

Залишається нам Доля, але він відпадає та[к само], як при розсліджуванні всипи на очерет. Не можна також без застереження вірити в чутки, поширювані більшовиками, мовляв зловили живого повстанця і він всипав свій штаб, як і рівнож в те, що криївку показав якийсь зав[и]нений в палатці. Більшовики могли це зробити для “маскіровки”.

Крім цього, виникає ряд причин на всипу криївки ззовні (з зовнішньої агентури).

Згадаю лише про один такий припадок:

Кілька днів перед упадком криївки[] господиня маскувала вхід до криївки (до криївки входилося попід мур з пивниці, а діру забивалося землею) і, коли кінчила маскувати, почула якийсь рух надворі та завважила, що “люфт” до пивниці був відкритий. Вона все його закривала мішком. Зараз господиня повідомила тих, що були в криївці. Сама до дня на двір не виходила. Аж ранком довідалася, що тієї ночі в неї покрали злодії всі кури і підрізали пса.

Отже, злодій міг завважити, як господиня маскувала криївку, а тоді всипати більшовикам (припущення).

Треба згадати ще про розкриття більшовиками другої криївки на хуторі Драгоманівці, в якій нікого не було. Це – криївка куц. Лози. В ній часто квартирував Доля, хоча не була дуже конспіративною, бо була на подвір[']ю одного підпільника, вхід закривався пачкою, а на самі[й] криївці було дуже мало землі.

Це все вкінці кидає найбільше підозріння на Долю. Одначе тут приходиться стати знова в його обороні. Якщо б Доля був агентом ще перед облавою в очереті, то напевно більшовики залишили б його дальше в Організації, а тут противно – немає про нього жодної чутки. З цього виходить, що він таки не живе. Знова, якщо б Доля здався живий підчас облави в очереті і всипав криївки на Драгоманівці, то були б ще більші наслідки. Він же[ж] знав багато більше криївок над Стрипою, в яких в той час квартирували підпільники.

Після цього ми приходимо до висновку, що Доля таки не живе. Не можна погодитися з тим, щоб Доля був по[']більшовицькій стороні й не сипав. Для повної регабілітації перед більшовиками він старався дати з себе макс[и]мум, щоб тим здобути собі довір[']я в більшовиків. Він належав до людей скрайніх і тому хотів[']би був

вибитися в більшовиків на перше місце. Він ніколи не був задоволений другорядним місцем в Організації і такого місця не хотів[би] був зайняти в більшовиків, а він добре хіба знав, що мірилом довір'я в МГБ може бути тільки вірна і повна всипа.

Поведінка родини Долі і його нареченої Лінки вказує, що він не живе. З цього – висновок: якщо б він жив, то може дав[би] знати родині про себе.

Таке розслідування, зібрані до того час[у] відомості, припущення і висн[о]вки збивають нас з правильного підходу до справи і заводять в тупік, але це все – “буяць в поветшу”, – незабутні слова сл. п. пр. Єфрема, – бо тільки невпинною працею при найвищій революційній пильності до дрібничок можна розкрити агентурну справу.

Розслідування [розслідування] всип над Стрипою даліше проводиться.

Постій, дня 21/VIII. 1947 р.

* * *

Даліші наші розслідування не принесли нічого нового. Одначе зона Стрипи стає дедалі загадочнішою. Це можна завважити по поведінці більшовиків та підпільників в околиці сс. Ішків, Богатківці і хутір Драгоманівка. Протягом цього літа в тому секторі не було ні одної засідки, ревізії чи облави, хоча підпільники взагалі не конспірувалися (ходять вдень і п[и]ячать по селі, їздять роверами та ін.). Маю на думці підпільників, що скорійше були в окруженні д-га Долі, а саме: Альоша, Славко, Дзідзьо, Місько, Сірко та Юри (підп.[ільники] з с. Ішкова). Дивне є, що на таку зухвалу поведінку більшовики взагалі не реагують.

В центрі цієї загадки стоїть Богатківський лісок. По ньому постійно вештаються більшовики. До лісу не впускають цивільних людей. Поміж людьми кружляє чутка, що там більшовики щось будують. Час від часу в зоні цього ліса можна почути навіть кулеметні стріли, а вечером бачити ракети. Це, одначе, не дає жодної перестороги тамшнім підпільникам, які даліше живуть на[пів]легально.

Отже, в результаті шукання розв[']язки справи, приходимо до висновку, що в б.[увшому] середовищі Долі треба шукати агента-внутрішника.

Здавалось нам, що ми вже попали на слід агентури, коли довідалися, що в с. Богатківцях о/у РО МГБ Орехов зловив вдень на

вулиці Альошу лише з пістолем (Альоша був п[']яний) і по короткій розмові його пустив. Про це говорили люди в цілому селі.

Одначе, до двох тижнів Альоша впав на засідці на Богатківських хуторах (початок вересня 1947 р.). Свідком цього був Дзідзьо, який щасливо з засідки втік. До трупа Альоші більшовики приводили господиню, з хати якої перед тим вийшов Альоша, і казали їй пізнати трупа. Труп був з кров[']ю, тому господиня не впізнала Альоші, але зате пізнала його рубашку, яку показували їй большевики. Це, однак, не доказує, що Альоша не був агент. На засідку він попав на Богатківських хуторах, а там часто оперують більшовики з Микулинецького р-ну і могли його випадково застрілити. Одне тільки, що більшовики вирвали нам з рук може ключ до розв[']язки справи. Тепер Альоша потягнув за собою шнурок зібраних підозрив[']х і здогадів, а ми далі залишилися на роздоріжжі до розв[']язки справи.

Постій, дня 10/IX.1947 р.

* * *

РОЗВ[']ЯЗКА ЗАГАДКИ – РОЗКРИТТЯ СПРАВИ.

Дня 14/IX. – [19]47 р. на адресу мого оргпрвідника прийшла записка від провідника “343”, в якій повідомляв нас, щоб бути чуйними і обережними, бо Доля (Жар) живий в більшовицьких руках. Покищо він конспірується (ніхто його з цивільних людей не бачив) і наслідків після останніх подій на Стрипі немає жодних по ньому. В скорому часі провідник “343” обіцяв усно поінформувати ширше про цю справу.

Це нас не дуже заскочило, бо до такого ми були вже заздалегідь приготовані. Однак тепер треба було всупереч волі погодитися з сумним фактом: Доля – агент, Доля – з більшовиками. Відразу ясною стала нам ціла справа – останні всипи над Стрипою, поведінка більшовиків та брашки Долі (Альоша, Дзідзьо й Славко), “смерть Альоші” т. ін. Це все робота Долі, бо тільки такому агентові могла відповідати така робота.

Треба було щось діяти. Найперше поробити профілактичні заходи (перестер[е]гти деяких людей, залишити місця, про які знав Доля). Діяти мусіли конспіративно, щоб не наробити шуму. Отже шило з мішка вилізло. Тепер нашим завданням залишилося приложити всіх зусиль, щоб Долю зліквідувати й тим самим запобігти ударам, яких він міг ще нанести Організації. Разом з ним треба було викін-

чити його брашку, яка діяла в зоні Стрипи. Цього вимагала від нас Організація і добро справи.

Покищо мусіли ждати точніших відомостей від провідника “343”.

Постій, дня 15/IX.1947 р.

* * *

ПЕРСОНАЛЬНІ Й КОРОТКІ БІОГРАФІЧНІ ДАНІ ПРО ДОЛЮ².

Магдій Василь, син Йосифа і Анни з Кикішів [Кекішів], народився 19/X.1922 р. в с. Раківці, Золотн.[иківського] р-ну Тернопільської області, українець, освіта – 6 кл.[асів] гімназії ст. типу, з родини рільників (бідняків), нежонатий.

Родичі Василя Магдія були бідні, бо мали лише два морги поля. В родині він є найстаршим сином. Крім нього є ще три брати і сестра: сестра Марія – нар. 1925 р.; брат Славко – нар. 192[7] р. (в підпіллі); Володимир – нар. 19[33] р. і Петро – нар. 1941 р.

Василь почав ходити до школи на сьомому році життя в родинному селі Раківці. П[’]ятий клас закінчив в с. Соснові, тому що в Раківці була лише чотирикласова школа. Дальше Василь вчився приватно в своєму селі, закінчуючи шостий і сьомий клас. З огляду на матеріальні обставини родичі не могли його дальше посилати до школи, тому вступив він до монастиря в Бучачі, де продовжував дальше навчання. З причини незадовільної поведінки його скоро звідтам вигнали.

В 1938 р. його прийняли до сирітської школи Шептицького у Львові, де він дальше безплатно вчився.

За першої більшовицької дійсности перебував на еміграції (в Губернаторстві).

З приходом німців повернув додому (1941 р.) і по двох місяцях пішов в підпілля, тому що за ним почало питати гестапо. В цьому році він з рамени Організації був висланий на Східну Україну (був в Чернігівщині), одначе по короткому часі вернув назад в свій терен. Тут треба згадати про те, що, заки був висланий на Схід, був учас-

ником військового вишколу в Поморянах, після чого сидів один місяць в Тернопільській тюрмі.

По поверненні зі Сходу працював пропагандистом в терені (на якому пості, не можу точно сказати). Відтак працював окр.[ужним] оргрефом в Тернопільській окрузі. З причини деяких негативних потягнень його з цього поста усунули. Після цього він почав працювати в Безпеці (в 1943 р.) як слідчий при окрузі.

З приходом більшовиків 1944 р. він став окр. референтом Безпеки в Тернопільській окрузі. В місяці травні 1945 р. він зістав ранений в очереті над Стрипою (від осколків з бомби) в пахву правої ноги. Від тоді свою роботу в Безпеці перервав. По виліченні весь час перебував в районі Стрипи.

В осені [восени] 1946 р. його зробили відповідальним за пункт зв[']язку на Стрипі. Завдання свого як слід не виконував. В останньому часі він був морально й нервово викінчений (п[и]ячив без міри, поступав аморально, до членів Організації і до населення ставився брутально). Такою поставою негативно впливав на своє оточення, яке також розкладалося морально і духово (ясніше про це описується в зізнанні д-га Сірка, гл.[яди] прикінці справи).

Постій, дня 17/IX. 1947 р.

* * *

ДОЛЯ – ПРОВОКАТОР І ЙОГО ЗАМІРИ.

Дня 19/IX. – [19]47 р. ми стрінулися з провідником “343”, який нас ввів у курс справи Долі.

Вона в[']язалася з д-гом Міськом, якого Доля заангажував до агентурної роботи вже після облави в очереті. Сам Доля здався більшовикам під час облави на очерет 29/VI. 1947 р. Від тоді конспіративно їздив з більшовиками, монтуючи свою агентурну сітку. За завдання поклав собі зловити або застрілити провідника Бурлана “343” і в такий спосіб пімститися, як він казав, за те, що його хотів (тобто Долю) провідник Бурлан застрілити. Це він думав здійснити при помочі агентурної сітки, а головно когось з тих, які працювали на пункті зв[']язку. Цей пункт зв[']язку (на Стрипі) належав безпосередньо до пров. “343” і тому Доля багато розчисляв на нього. Він був впевнений, що пров. “343” буде йти в Тернопільську округу, бо там впавав окр. провідник і тоді мусить квартирувати десь на пункті зв[']язку. В той час він планував його накрити. Виконати своє бандитське

завдання він рішився при допомозі д-га Міська, якому найбільше довіряв. Правда, з д-гом Міськом працював ще на пункті д-г Сірко, з родинного села Долі, одначе до нього він боявся підходити. Скоріше вони зле собі обидва жили.

Та й на Міськові Доля завівся. Дня 12/VIII.1947 р. (на стрічі) д-г Місько розказав пров. “343” все про Долю: його заміри, агентурну сітку та ін. Крім Міська Доля завербував ще до агентурної роботи Славка, Альошу і Дзідзя, одначе найбільше довіреним (сер[й]озним) був в нього Місько і на нього він найбільше розчисляв.

Тепер нам стало ясно, чому зник Альоша. Тепер можна було вже ствердити, що під маскою інсценізованої засідки Доля забрав його до себе і[ ]тим самим не допустив до арештування Альоші Безпекою. На слідстві Альоша міг розкрити перед нами цілу справу.

Міськові пров. “343” порадив дальше контактувати з Долею і чекати ближчих інструкцій в цій справі.

Ширше про це подам, описуючи стрічу з Міськом.

На мене був покладений обов[’]язок дальше покермувати цією справою, яка мала б завершитися ліквідацією Долі і його брашки.

Постій, дня 23/IX.1947 р.

* * *

СТРІЧА З МІСЬКОМ

Дня 30/IX. – [19]47 р. я стрінувся з Міськом, з яким разом заквартирував. Зі мною був ще д-г Т.

Про цю стрічу постараюся подати те, що собі зараз пригадую, тому що по довгому часі трохи призабулося. Тоді я не записував зізнання Міська, бо не було часу і думав це зробити по викінченні справи. Одначе воно інакше сталосся. Сл. п. д-г Місько не залишився в живих. Разом з ним пропало багато тайн цієї справи.

Нижче наводжу в прямій мові лише фрагменти з зізнання д-га Міська.

Я: Розкажіть, друже М.[іську], все, що знаєте про Долю. Починайте розказувати від облави в очереті над Стрипою дня 29/VI. – 2/VII. – [19]47 р.

М.[ісько]: Нас всіх в очереті було 10-ть, а саме: сл. п. пр. Єфрем, Доля, Супрун, Лоза, Пластун, Сірко, Голенко, Шпак, Сокіл і я.

В неділю рано ми ще спали, як рікою над[’]їхали більшовики на човнах. З просоння кожний вхопив свою зброю і почав відступати.

Перший до втечі кинувся Доля, а ми всі за ним. Більшовики, почувши рух, відкрили вогонь в нашому напрямі, висадилися на беріг і почали йти в погоні за нами стежкою, яку ми за собою залишили. На пропозицію Долі ми подалися в напрямі Ішківського лісу. Одначе, тільки ми почали виходити з очерету (до лісу було около 200 метрів), як по нас від сторони лісу більшовики відкрили сильний вогонь. Під обстрілом з одної й другої сторони ми розсіялися в очереті. Це вийшло нам на добре, бо тепер не залишали за собою стежки. Інакше не можна було б відв[']язатися від більшовиків в очереті. Заки я відбився від інших, був свідком смерті сл. п. д-га Пластуна. Я бачив, як він ранений добивався зі свого пістоля. Що сталося з іншими, не знаю, бо я сам відлучився і цілу облаву перебув в очереті. Через три дні більшовики ходили по очереті розстрільною, стріляли і уракали. Через кілька разів чути було вибухи гранат. Коли більшовики переходили коло мене, я залазив під старий сухий очерет і так переховався. Одного разу більшовик став на мене, але я не рухався і він пішов далі. Вночі прориватися з очерету було неможливо, бо довкруги очерету були густо розставлені більшовицькі стійки, місяць світив як вдень, а до того ще раз за разом освітлювали ракетами. Вночі кілька разів обстрілювали певні точки в очереті. Не знаю, чи там хтось рухався (ночі були дуже тихонькі і найменший рух в очереті було дуже далеко чути), чи вони що завважили.

З очерету я виліз аж третього дня облави надвечором, як більшовики з околиці Стрипи вибралися. Я чув і бачив, як вони виїжджали. Зараз в Ішкові я довідався, що в очереті всіх постріляли, а крім цього впала ще криївка на Драгоманівці. Рівнож довідався, що під час облави мали б більшовики злапати когось живого з повстанців, який всипав криївки на Драгоманівці. Я зараз нагадав собі Долю і припустив, що то він міг так зробити. Я до нього ставився з підозрінням ще скоріше (“Точнійше про це згадується в зізнанні д-га Сірка” – зав.[вага] “888”).

На другий вечір я стрінувся зі Сірком, який виліз з очерету аж четвертого дня. Я дуже втішився, що залишився мені хоча один друзяка. Від тоді вже з ним не розставався, хіба часом відходив на день, два дні на ліву сторону Стрипи, щоб дещо розвідати.

Після акції на очерет в[о] околиці Стрипи стало так спокійно, що почало викликати підозріння. Звичайно по кожній акції більшовики ще довго товчуться. Підозріла стала мені поведінка Альоші, Славка й Дзідзя. Скоріше вони були дуже перечулені, а зараз поводитися, немовби більшовиків не було. Альоша не переставав бути п[р]’яний.

Так протягнулося аж до 16/VII. 1947 р.

СТРІЧА З ДОЛЕЮ І “ВЕРБОВКА”

Дня 16/VII. – [19]47 р. вечором мене стрінув Альоша і сказав, що[б] я йшов з ним на стрічу до Долі (Жара). Де він є й з ким, Альоша мені не хотів пояснити. Я подумав, що може Доля вийшов щасливо з облави так, як ми з Сірком, і зараз не хоче нікому показуватися. Такі чутки про нього кружляли й поміж людьми. В такому роздумуванні ми зайшли з Альошою до Богатківського ліска, де стрінулися з Долею. З ним ще було трьох озброєних людей. Згодом я довідався, що це провокатори, які колись були в наших рядах і перейшли до більшовиків. Один з них був більшовик, в ранзі лейтенанта.

По привитанні Доля сказав до мене: “Знаєш, Міську, з ким я є?”

Я: З ким?

Д.[оля]: “З босяками.”

Відтак почав мені розказувати, що він здався більшовикам під час облави в очереті й що більшовики дуже добре відносяться. Впевняв мене, що його більшовики не хотіли вбити, а протинно – бажали, щоб він жив. Причину свого переходу на більшовицьку сторону приписував пров. Бурланові, так вияснючись: “Знаєш, Міську, мене хотів Бурлан застрілити і то задурно. Я був такий добрий супроти нього, допоміг йому в осені 1946 р. в наладнанні зв[']язку, а він хотів мені так віддячитися. Я не з тих людей, щоб чекати, поки не прийшли б мене застрілити. Про це я довідався наперед і тому мусів перейти до більшовиків. Тепер я пімщуся на Бурланові. Його шляк трафить!”

Потім почав мені доказувати безвихідність нашої боротьби, мовляв, війни не буде, всі вартісніші провідники вже погинули, а тих решту більшовики скоро викінчуть. Залишилися такі, як: Орлик (“Райреф СБ Козлівщини” – зав.[вага] “888”), Сулима (“Райреф СБ Золотниківщини” – зав.[вага] “888”), День (“Райпров.[ідник] Золотник.[івщини]” – зав.[вага] “888”) т. ін., які дальше не зможуть Організацією кермувати, бо мало на цьому розуміються.

Щоб рятувати своє життя треба переходити до більшовиків, бо шкода за дурно гинути, а України як не здобули так не здобудемо. Я знаю [як] тяжко є викинути ідею з серця, яку нам вщепили, але воно по якомусь [часі] забуд[е]ться.

В такому сенсі Доля говорив зі мною досить довго. Пригадую собі, як він сказав: “От, Міську, якби ти хотів ще одну зиму критися, де ж тоді вик[о]паєш криївку?, хто погодиться на це?. Ти думаєш, що ... погодиться, чи ...”. Тут Доля перечислив кількох відомих мені господарів, які не погодилибся на викопання криївки. По його думці виходило, що ми не зможемо переховатися ще одної зими.

Дальше Доля говорив, що більшовики все знають про Організацію, бо мають дуже широку агентуру. При цьому вичисляв ряд різних людей з Організації, які є агентами. Пригадую собі, що між ними назвав і Олесья, який, по його словах, є агентом ще від 1940 р. (“Олесь – надр.[айоновий] пров.[ідник] Тернопільського надр.[айону] – зав.[вага] “888”).

Доля ще більше говорив мені, але я зараз собі того не пригадую. (“Крім цього я також трохи призабув з того, що мені розказував Місько” – зав.[ага] “888”).

В кінці Доля запитав, чи я погоджуюся з ним співпрацювати. Якщо ні, то дати йому слово чести, що нікому не скажу і він мене відпустить. Я погодився на першу його пропозицію, заявляючи йому: ви провідник і знаєте, як краще має бути. Я був певний, коли б вибрав був другу його пропозицію, то він напевно був[и] мене з місця арештував або застрілив. Якщо він не жалів стільки визначних людей, яких посипав, то що йому було числитися зі мною.

За постановою Долі ми всі залишилися квартирувати в Богатківському ліску. Це було 1[7]/VII/1947 р. Пригадую собі, що тоді падав дощ. Ми[и] простягнули дві палатки і полягали спати. Стійку на зміну тримали провокатори.

Вдень Доля дальше говорив на подібні теми, як вночі. Найбільше злився на пров. Бурлана. Казав, що він дурний і на Організації не розуміється. Якби не хтось з “вищих богів”, з якими він контактується, то він нічого не міг[и] зробити.

Потім говорив про Радянську Україну, що вона не так виглядає, як нам інтерпретують її “пани” з Організації.

Провокатори розказували різні свої пригоди в боротьбі з повстанцями, в різний спосіб насміхаючися з повстанців. Згадували, як більшовики вбили пров. Ковалю, причому й вони були, як то наші скидали чоботи і мазали, а цей з бородою (“Пр.[овідник] Коваль” – зав.[вага] “888”) не міг втікати і застрілювався.

Цим вони мене не захоплювали, а противно, я чув якусь відразу [до] їх товариства. Всі вони для мене були чужі й не зрозумілі.

Вполудне Доля післав Альошу до Ковалів (хутір в лісі) і приніс для нас обід. Я сподіюся, що Ковалі були поінформовані про Долю, бо він майже цілий час крутився в Богатківському лісі, а Зонька (дочка Ковалю, мужатка) – його коханка, до якої він ще за підпілля ходив. Тепер він напевно перед нею не кри[є]ться.

Пополудні Доля взяв кусок паперу і написав заяву, яку дав мені підписати. Вона була такого змісту:

Заява

Я погоджуюся працювати з органами МГБ та відр[і]каюся назвжди від ОУН і УПА. Я свідомий, що за розкриття повіреної мені тайни підлягаю під засуд воєнного трибуналу.

Осока

Агентурне псевдо визначив мені Доля. За завдання я мав повідомляти його, хто приходить на стрічі по обидвох сторонах нашого пункту, яка і від кого переходить пошта по зв[']язку, подати про пункти стріч й коли відбуваються стрічі. Наші стрічі (між Долею і мною) мали відбуватися після кожної організаційної стрічі, на які я мав приносити Долю всі записки до перечитання. Найголовнішим моїм завданням було негайно і в пору повідомити Долю про пров. Бурлана, якщо б він переходив по зв[']язку.

Доля скоріше питав мене, чи вже функціонує зв[']язок. Я відповідав йому, що зв[']язки піврані й на стрічі ніхто не виходить. Тепер Доля припоручив мені прикласти всіх зусиль, щоб зв[']язок наладнати.

Окремим моїм завданням було вести розвідку, що люди говорять про Долю; чи він впав, чи живе. Я сам мав переконувати всіх, що Доля точно впав в очереті. При цьому мав покликатися на знімку з трупів, між якими був і "труп" Доля. Тут Доля мені сказав, що його більшовики положили між іншими трупами, намазали кров[']ю і так зробили знімку. Вона мала в будучому його маскувати. Перед Сірком, казав мені, конспіруватися, щоб він не догадався про що-небу[д]ь.

Рівнож Доля заявив, що в сс. Ішків, Богатківці, хутір Драгоманівка, Богатківські хутори аж по Весолівку, Мар'янку [Мар'янівку], Серединки (Микулинеччина) на сході і аж до Вівся на заході більшовики не будуть робити жодних акцій ні засідок. В цій зоні ми могли чути безпечними. Помимо цього треба було конспіруватися, щоб не кинути на себе підозріння.

Цього самого дня Альоша також підписав заяву на співпрацю з МГБ. Я сам бачив, як він підписував. Згодом Альоша признався мені, що має агентурне псевдо Око.

Слідуючу стрічу Доля визначив мені на 24/VII.1947 р. на полі недалеко хутора Драгоманівки.

Вечором Доля нас відпустив. Пращаючись, перестерігав нікому про цю справу [не] говорити, бути обережним та бажав успіхів в роботі.

Від Альоші я довідався, що Славко і Дзідзьо ще не завербовані і нічого про агентурну роботу Доля не знають. Крім цього Альоша признався, що йому доручив Доля розвідувати про Дня, Сулиму і Кума, збирати контингент збіжжя (таке доручення також мав Альоша від куц.[ового] Кума по орг.[анізаційній] лінії) нібито для повстанців, а він (Доля) колись приїде машиною і забере це збіжжя собі, залишаючи для Організації невеличку частину. Це саме мали зробити з медом, який мав збирати Альоша з Дзідзьом і Славком.

Коли я залишився сам, почав роздумувати над тим, що зі мною сталося за останню добу. Я підписав заяву і став провокатором. Я погодився видавати своїх друзів, з якими ділив долю і недолю. Я став зрадником українського народу. З цим я не міг погодитися в душі й тому вже тоді постановив розкрити цілу справу перед Організацією, а тоді хай судить мене Організація, як я щось злого зробив. За завдання я поклав собі пімститися перш-за-все на Долю. Я хотів вбити його своєю рукою, щоб бути вповні оправданим перед Організацією.

З другої сторони я чув на собі обов'язок пімстити на зрадникові за тих, яких він видав більшовикам. Я був певний, що криївку на Драгоманівці він всипав, хоча мені говорив, що цю криївку всипав хтось з агентів з Тернопільщини. По моїй думці облава на очерет і смерть сл. п. пр. Єфрема також були викликані його всипою. Йому можна також приписати всипу на пров. Олексу, який згинув на засідці під Ходачковом Вел.[иким], Кізілівського р-ну в квітні 1947 р. Доля знав, якою він буде йти дорогою.

В таких роздумуваннях поминуло [кілька] днів. Я не міг рішитися, кому можна сказати про справу Долю. Я не знав, хто агент, а хто не агент. Ні Сулимі, ні Дневі я нічого не хотів говорити, бо вони могли розконспірувати цілу справу перед загалом. Могли когось перестерігати т. ін.

Перша стріча

Дня 24/VI[I]. – [19]47 р. я пішов на стрічу. На означеному місці стрінувся з Долею. З ним було ще трьох. Один з них був провокатор Арсен. Я чув, як Доля його так кликав, а крім цього я стрічався з ним, коли він був ще в Організації.

Звідсіля ми пішли до с. Йосифівки, Микулинецького р-ну, де зайшли до одної хати на початку села і перед хатою стояли сильні більшовицькі стійки, які нас пропускали. Вікна в хаті були заслонені,

а людей випросили спати до якоїсь іншої хати. В хаті ми застали кількох більшовицьких старшин, які зі мною привиталися. Найни[ж]чий з них був рангою підп. [олковник] Хорсун (про прізвище я пізніше довідався від Доля). Він був середнього росту, грубий, літ ок.[оло] 43, волос[с]я шпаківате, зачесане на щітку догори, говорив грубо по-московськ[и], пагони мав жовті з двома більшими зірками.

Другий з них був капітан, високого росту, чорнявий, літ більше 30-ти, який мені представився, як делегат з Міністерства ГБ з Києва. Він говорив також по-московськ[и].

Третій називався Свердлов (середнього росту, бльондин, пагони мав лейтенанта і говорив чисто по-українськ[и]). Я чув, як його так кликали.

Четвертий був якийсь майор. Крім цих ще були якісь старшини, але їх я собі добре не запам'ятав. Всі були гарно по[в]бирані, в білих ковнірчиках і з медалями. На столі лежало багато пап[і]росів Казбек, якими мене трактували та попросили сід[а]ти.

Доля найперше крутився перед підполковником і тим капітаном та найбільше за всіх говорив. Найперше підполковник запитав Долю, яке моє псевдо. Доля відповів, що Місько. Тоді підполковник запитав, як мені живеться. Я відповів, що добре, а Доля додав: “Та вони нічим не журяться. Поп[']ють водки, накрутять патефон тай свищать на цілий світ.”

Тоді встряг в розмову цей капітан з Києва, який почав мені завдавати питання. Говорив по-московськ[и]. На ці питання відповідав здебільшого Доля, перериваючи мені відповіді.

К.[апітан]: “Я приїхав з Києва спеціально поговорити з вами. Хочу заізнатися зі способом життя бандьорів. От розкажіть мені, як вони живуть в криївках.”

Я не знав від чого по[ч]ати і про що йому ходило якраз, але з цього мене виручив Доля.

Д.[оля]: “Бандьори з криївки виходять вечором. Звичайно вхід відкриває господар, який також подає розвідку, що в селі нового, чи були більшовики і чи зараз є. Якщо нема більшовиків, всі йдуть до хати, миються і їдять гарну вечерю з двох або трьох дань, випивши наперед по чарці водки.”

Його розповідь більшовики деколи переривали матюканням. Наприклад, коли Доля говорив, що господар відкриває [вхід] і подає розвідку про большевиків, то котрийсь більшовик вигукнув: “А мати його й...”, або коли Доля згадував, що при гарній вечері повстанці п[']ють горілку, то один з більшовиків також заматюкав. Та Доля далі розказував.

Д.[оля]: “В село йдуть по різних потребах: на стрічу, на пропаганду, організувати харчі, по білля т. ін.”

К.[апітан]: “А провідник також іде в село?”

Д.[оля]: “Якщо має якісь справи, то також іде: на стрічу, на пропаганду т. ін.”

К.[апітан]: “А як заходять в селі до якоїсь хати?”

Д.[оля]: “Вони заходять в селі до таких хат, де їх знають. Найперше стукують до вікна і, якщо господар когось з них впізнає, то пускає в хату, а як не пізнає, то до хати не пустить. Крім цього бандьори мають домовлені з господарями певні клички. Коли зайдуть в хату, заслонюють вікна і щойно тоді світять. Відтак питають господарів, що чувати в селі, а потім заводять якусь розмову. Бандьори, звичайно, нарікають на більшовиків за те, що здирають контингент, арештують людей, вивозять ня Сибір т. ін. Це саме підчеркують бандьори в своїй пропаганді.

За той час хазяйка готує добру яєшницю, гріє ковбасу та приймають гостей. Господар ставить на стіл водку та п[']є першу чарку, щоб хлопці дочекалися України.”

В тім місці капітан з Києва вигукнув: “Да мать їх й... Іх ещо за пять годів непобедіш.”

К.[апітан]: “А хто стоїть на посту?”

Д.[оля]: “Хтось один з боєвиків цього провідника.”

К.[апітан]: “А як довго він стоїть?”

Д.[оля]: “Як треба, то навіть цілу ніч. Він знає, що це є його обов[']язком.”

Хтось з більшовиків в тім місці додав: “От дурак, я б на його месте вбіл етого проводніка і[ ]бил свободний.”

Д.[оля]: “По полагодженні всіх справ повертають до криївки. В селі ще обов[']язково вступають до секр. с/ради, до голови с/ради, учительки, поштаря (яких вони вважають за своїх людей) за газетою. Вони, рівнож, подають їм (бандьорам) ближчі дані про більшовиків, бо мають змогу ближче їм приглянутися.

До криївки йдуть надранком, заб[и]раючи з собою харчі. Вхід господар забиває землею. В криївці читають газети, пушуть, дискутують, грають на патефоні, в шахи, співають та ін. Відтак лягають спати.”

К.[апітан]: “А що вдень вони їдять?”

Д.[оля]: “Якщо можна (залежить від входу до криївки, як він маскується), а в селі нема більшовиків, то вдень хазяйка подає снідання і обід. Якщо не можна подати їсти до криївки, то вони мають всередині ковбасу, консерву, водку тай свищуть.”

Тут Свердлов встряг в розмову, заявляючи: “От хорошо живут. Я б сам став бандітом. Тільки одне, ті дроти і засади мене лякали б.”

К.[апітан]: “А як бандіти переводять з[б]ірку грошей і що з ними роблять.”

Д.[оля]: “Просто, йдуть до своїх дя[д]ьків, спек[у]лянтів, урядників, куркулів і замовляють наперед, визначаючи кожному певну суму. Дехто з місця дає, а інші по якомусь часі. Грошей не раз дуже багато зберуть. Наприклад, район ст[я]гне 120 тисяч, надр.[айон] – ок.[оло] 700 000, округа – ок.[оло] 2 000 000, а край – від 4 000 000 – 5 000 000 руб. Певна скількість грошей залишається на розходження в районі, надр.[айоні], окр.[узі] і краю (на машини до писання, папір, кальку, взуття, убрання, медикаменти, підпільним родинам т. ін.), а решту висилають за кордон.”

Котрийсь з більшовиків заматюкав і сказав: “От, бандіти, наші деньки за границю шлют.”

К.[апітан]: “І легко їм вдається переводити збірку. Ми стільки маємо адміністрації, війська, просимо в людей, грозимо і караємо та так легко нам не вдається переводити збірки.”

Інший більшовик додав: “Да, правильно, їх ещо за пять годів не усмирім.”

К.[апітан]: “А яка контроль в бандитів приватної власності, хто може мати приватну власність і скільки?”

Д.[оля]: “В Організації ніхто не має приватної власності. Всі є проф[е]сіоналами і працюють задурно.”

К.[апітан]: “А от ми не раз розкриваємо криївку якогось провідника і знаходимо так багато барахла.”

Д.[оля]: “Це не є власністю провідника, а Організації. Найкращим доказом є те, коли хтос[ь] з них впаде вбитий, то його речі не забирає родина, тільки Організація.”

(“На подібні теми ще більше говорилося, але з того багато призабув сам Місько, а крім цього і я – “888”).

Розмова декілька разів переривалася й тоді всі курили. Я майже не брав участі в тій дискусії. Не знаю, чому був її свідком.

Потім Доля питав мене, що люди говорять про нього, як справа зі зв[']язком, де є Сулима, День, як поводить ся Альоша т.ін. Я відповів, що одні вважають його вбитим, а другі говорять, що живе, тільки не хоче нікому показуватися. Відносно зв[']язку Доля ще раз напоминав мене скоро його налагоджувати. Про Сулиму і Дня я не міг нічого сказати, бо вони в цій околиці не перебували. Про Альошу я сказав, що він не конспірується й забагато п[']є горілки. Нашу розмову слухав також підполковник Хорсун. Він майже нічого не від-

зивався, тільки в кінці мене запитав, що мені бракує, а вони мені всього дадуть. Я відповів, що мені здалася б палатка. Підполковник обіцяв мені на другу стрічу принести. Я вичув, що цей підполковник є добрий чоловік. Зі мною говорив дуже прихильно, хоча я більшовикам все не вірю.

Слідуючу стрічу Доля мені визначив на 4/VIII. – [19]47 р. на Драгоманівці. На цьому стріча закінчилася. Я попрацював зі всіма і відійшов. Мене відпроваджав Доля з кількома більшовиками поза Йосифівку два кіл.[ометри.]

Про справу Долі першому я розказав д-ві Букові, якому я може найбільше довіряв. Д-г Бук – це мій товариш з дитячих літ. Зараз він працює коло райреф. Безпеки Сулими. Його я радився, що наші мені зробили б, якби я перед ними признався про цілу справу Долі й про те, що я підписав заяву. Д-г Бук сказав, що напевно мені за зле цього не взяли б.

Разом ми вирішили, що найкраще буде, як я на стрічі розкажу про все пров. Бурланові. Зі своєї сторони Бук не мав нікому говорити про це.

Другим, якого я ввів в курс справи Долі, був д-г Сірко. По різних випадках і штучках я пізнав, що він не є завербований Долею. З ним я хотів порадитися, як зв[']язатися з пров. Бурланом. Крім цього Сірко був все зі мною й мені було не на-руку перед ним маскуватися. Він і так міг завважити щось підозрілого і тоді передвчасно міг наробити непотрібного шуму, що і могло б провалити цілу справу.

Друга стріча.

На означеному пункті ми стрінулися з Долею. Це було 4/VIII. – [19]47 р. Він знова був з невеликою охороною (три більшовики). На місце стрічі все приходив з пістолею в руці й йшов перший. Звідсіля ми пішли до села Купчинець, де в одній хаті чекав на нас підп. Хорс[у]н. Цей раз з ним була також велика охорона (около 30 – 40 більшовиків, на двох машинах). Цього разу Доля розкрив перед мною один спосіб, як[]би можна накрити пров. Бурлана. Він хотів заманути його до криївки Юрів (підпільники з села Ішкова, два брати, псевдо старшого – Юр, ім[']я молодшого – Павло, по прізвищі Войтини). Про криївку Юрів Доля знав, бо квартирував разом з ними зимою 1947 р. Доля сказав, що більшовики будуть робити більшу нажимку в тому терені,

де зараз перебуває пров. Бурлан (Теляче, Кальне), а я на стрічі з його зв[']язківцями мав говорити, що в нас після облоги в очереті дуже спокійно, більшовики не роблять облог ні засідок, що Юри мають добрі криївки, в яких провідник міг[]би якийсь час перебути. Тоді Доля думав його живого зловити. Як він це зреалізував[]би, мені не говорив, тільки сказав, що в Юрів він дасть вже сам собі раду. Наведу його точні слова: “Нам, Міську, щоби найперше зловити Бурлана, а тоді всіх інших половимо живими і до клітки. Я знаю, що День сидить в Рога (кущ. села Раківця), а Сулима – в Бука.

Як Бурлан буде вже в наших руках, тоді й ми, Міську, заживемо. Це не тяжко буде зробити – шарн[е]мо газову гранату до криївки Юрів і готово. Всі будуть живі в наших руках. Тоді Юрів залишимо десь в Тернополі й вони будуть собі там працювати в якомусь відділі адміністрації.”

Отже, моїм завданням булозагітувати пров. Бурлана перейти до Ішкова до Юрів і, якщо він прийде, негайно повідомити його (Долю). Я погодився це завдання виконати, а навіть впевняв Долю, що нам то повинно вдатися зробити.

Щоб точніше довідатися про Юрів, чи вони є нав[']язані до агентурної роботи, я почав до Долі підходити в такий спосіб:

Я: Добре, друже провідник, але на Юрів не можна так багато розчислювати, бо питання, чи до Юрів нам вдасться затягнути пров. Бурлана. Вони зараз не конспірують, а Сірко навіть їх підозріває. Така їх поведінка, то дурному може впасти в око: колись Юри боялися, носа нікуди не показували, а зараз ходять по селі й заправляють [порядк]и.

Д.[оля]: “Ти, Міську, скажи тій заразі Сіркові, що Юри дурні на агентурі, як вовк на зіздах, що вони матеріалісти, хабарники, шкурники і на[]таке ризико, як агентура, не підуть.”

В кінці Доля заляв: “Їх шляк трафить! Я їх навчу, як конспіруватися!” Це для мене вже вистарчало для ствердження, що Юри – агенти.

Коли ми говорили про Юрів, то підполковник був неприсутній, а коли прийшов до хати і почув останні слова Долі, запитав, про що ми говоримо. Доля відповів, що про тих, яких нав[']язав Сергеев (о/у Золотн.[иківського] РО МГБ). Це ще більше підтвердило правильність мого припущення.

Відтак Доля запитав, чи я не знаю, хто перебуває зараз в Орлика і чи нема там Олеся або Ореста. Я відповів, що не знаю. При цьому Доля також нахвалявся, що колись там полапає також всіх живими, бо знає про всі криївки Орлика. Він вичислив кілька господарів, де мали б бути Орликові криївки.

Цілу нашу розмову (за малими виїмками) слухав підп. Хорсун, який лише деколи відзивався.

Доля знав, що 12/VIII. – [19]47 р. я піду на стрічу під Вівся, тому ще раз підчеркнув про моє завдання – заманути пров. Бурлана на Стрипу. На цьому стріча закінчилася. Я попращався з підп. Хорсун, а Доля відвів мене аж за село (як звичайно, з трьома більшовиками, які йшли з-заду). По дорозі Доля говорив про нашу будучність, коли виконаємо свої завдання. Подам точні його слова: “Знає[ш], Міську, як ми вив[’]яжемося зі своїх завдань, тоді безжурно заживемо в котромусь з більших міст Рад.[янської] України. Щойно тоді зможемо поженитися. Грошей будемо мати по шию. Така нас чекає доля, більшовики переможуть в будучій війні з англо-американцями. Війна скоріше не буде, як за 2 – 3 роки. А якщо більшовики програють, то я собі виїду до Уфи і що мені хто зробить. Думаєш хтось буде шукати за мною?” Я нічого йому на це не відповів. В полі ми попращалися і розійшлися.

Мене дивувала прихильність і щирість, які Доля виявляв до мене. Мені аж смішно ставало на згадку про те. Альоші (вуйкові), ні Славкові (братові) він стільки не довіряв, що мені. Я пригадав собі його план зловити пров. Бурлана, який він думав зреалізувати при моїй допомозі. Якби він знав, який я готую для нього план, то він з злості зі шкіри виліз[’]би.

Після цієї стрічі я вже був трохи ближче поінформований про своє довкілля: хто агент, а хто ні. Про Юрів я був зовсім певний, що вони – агенти. Альоша належав до цієї самої пачки. По поведінці Славка можна було зор[і]єнтуватися, що він також є в курсі справи, тільки Дзідзьо нічого не знав, але вони його могли скоро втягнути. Про Сірка я був певний, що він не агент. Мене цікавив ще куц.[овий] Кум, про якого я нічого не знав. Я постановив собі в будучому розвідати про нього в Долі при допомозі якоїсь штучки. Про всі тайни, зв[’]язані зі справою Доля, я розказував д-ві Сіркові.

Дня 12/VIII. – [19]47 р. ми поїхали з д-гом Сірком на стрічу до зв[’]язківців пров. Бурлана. На пункті стрічі вже ждав на нас сам пров. Бурлан. Ми привиталися і тоді я розказав все про Долю (може не так точно, як Вам).

Провідник тим дуже зворушився. Він не сказав мені ні слова, що я щось злого зробив. Вислухавши все, почав говорити трохи з пропаганди. Він хотів нас піддержати на душі. Вкінці так за[я]вив: “Ви,

друже Міську, дальше контактуйте з Долею, а тою справою займаються спеціальні люди, які з вами пов[']язуються.” Від провідника ми довідалися, що зв[']язкові, які до нас все виходили (Піч і Лист), впали в криївці під час облави в Телячому.

Після цього ми попрощалися і розійшлися.

Третя стріча

Дня 14/VIII. – [19]47 р. ми з Долею стрінулися на означеному пункті (на Драгоманівці). З ним було, як кожний раз, трьох більшовиків. Зі мною цей раз був Альоша. Звідсілля ми всі разом пішли на Йосифівку, де ждав на нас підп. Хорсун зі своєю охороною. В розмові з Долею я вичув, що він не має чомусь гумору і чується не добре. Це можна було пізнати по таких його висловах: “Ет, Міську. Най то шляк трафить.” На місці (в одні[й] хаті) з нами привитався підполковник і запитав, що нового. Я розповів, що ми були на стрічах: 10/VIII до Орлика, а 12/VIII до Піча і Листа, але ні з одної, ні з другої сторони ніхто до нас не вийшов. Я рівнож розказав, що люди говорять, що в Телячому була велика облава, підчас якої впало в криївці 5-ох хлопців. До цього я додав свій здогад, що напевно там впав Піч і Лист і тому на стрічу ніхто не вийшов.

Тепер встряг в розмову Доля, заявляючи: “Ми знаємо про те” і звернувся з проханням до підполковника дати йому знімки. Знімки були зроблені з вбитих, між якими я впізнав Піча і Листа. Крім них, ще було двох чужих, і про них запитав Доля, чи я не знаю їх псевд. Я відповів, що таких людей не знаю.

На цій стрічі Альоша передав Долі листа від Лінки (наречена Долі).

Доля, знаючи, що Альоша постійно п[и]ячить і не конспірується, написав заяву і почав примушувати його підписати, що не буде більше пити горілки. Подаю точні слова Долі: “Ти, горбальо, мусиш підписати заяву, що не будеш пити. Інакше, ти нам ще встружиш таку гранду, що ціла наша справа може провалитися і сам пропадеш.” Одначе Альоша не хотів підписати, а до мене сказав так, що Доля не чув: “Що той шкварок в мене хоче і чому то він мене вч[е]пився? Видно, що хтось на мене понаговорював. Як я не слухав провідників з Організації, які мені забороняли пити, то що вони можуть зробити” (шк[в]арком прозива[ли] Долю в його родинному селі). Тоді до Альоші звернувся підполковник, приказуючи йому таки підписати заяву. Альоша відповів: “То я підпишу, але трошки таки буду пити.” Зараз йому дали підписати заяву. Тепер він вже не відмовлявся і підписав.

На цій стрічі Альоша зі своєї сторони настоював, щоб Доля за-вербував Дзідзя і Славка (до цього часу Славко фактично заяви не був підписав), мотивуючи, що вони Альошу підозрівають і зв[']язують руки в виконанні доручень Долі. Наприклад: Альоша кудись ходив по дорученні Долі й, коли вернеться, вони його запитують, де ходив. Він, розуміється, мусить щось збрехати і на такій брехні Альошу не раз ловили. Доля обіцяв цю справу скоро розв[']язати, а крім цього, так заявив: “Ти, горбалью, менш[е] ходи по бабах, менш[е] пий горілки, то вони тебе не будуть підозрівати.”

В дійсності в тому напрямі багато Альоша грішив: все був п[']яний, явно ходив до молодичь в селі, з якими відтак жінка Альоші сварилася, а то і билася; Альоша вдень виходив з криївки і йшов в село і т.п. Така його поведінка в дійсності могла провалити справу.

Доля впевняв мене, що незабаром пров. Бурлан напевно буде йти в Тернопільську округу, бо в тому терені, де він перебував до цього часу, більшовики почали робити більшу нажимку. Дальше наведу його точні слова: “А крім цього він має деякі справи в Тернопільщині: мусить передати комусь округу. Напевно Олесь зробить окружним. Але я їм дам окружних! Я зараз іду в цей терен, де буду робити прочотку. При переході в Тернопільщину Бурлан задержиться якийсь час над Стрипою і тоді ми його накриємо.”

Цей раз Альоша дістав новенький пас і портопе [портупею], а мене обдали пачкою пап[і]росів.

Ще якийсь час шептали щось з Альошою, після чого Доля сказав, що ми вже можемо йти. Слідуючу стрічу мені назначили на 24/VIII. – [19]47 р. на Драгоманівці. Ми попрощалися і відійшли. Доля нас супроводжав аж за село.

По дорозі Доля [Альоша] злився на Альошу [Долю] за те, що примусив його до підписання заяви, щоб не пити горілки. При цьому так висловився: “Я тому шваркови ще колись нароблю таких грандів, що його застрілять, або піду і нашим скажу про нього.”

Відносно Дзідзя і Славка Альоша висловився: “Мені дуже зле, що вони не знають про цілу справу. Одного разу сидимо в криївці і нам не стало повітря. Я беру та[й] вилажу наверх, а дурний Дзідзьо мене тягне до середини. Крім цього вони можуть по мені щось підозріти і ще всиплять перед Сулимою.”

Хоча Альоша підписав заяву не пити горілки, одначе дальше впивався, а може ще ліпше, як перед тим.

Від пров. Бурлана до мене ніхто не зголошувався. Це мене трохи непокоїло. Я хотів вже найскоріше з цим Долею покінчити. Дальше я не міг вже перед ним крутити, надаючи йому жодних матеріалів. Він мене міг колись перевірити і злапати на брехні.

Дня 20/VIII. – [19]47 р. ми були з Сірком на стрічі в Орлика, на якій Орлик розпитував про облаву в очереті та обстановку над Стрипою в околиці Богатковець. Він передав нам дві записки і якийсь пакет на адресу пров. Бурлана.

(“Здається, що 22/VIII. – [19]47 р. вони переслали цю пошту дальше на захід. Точно не можу про це сказати.” зав.[вага] “888”).

Четверта стріча

Дня 24/VIII. – [19]47 р. я стрінувся з Долею на означеному місці й по такому порядку, як все, зайшли до Купчинець, де в одній хаті (близько філії) стрінулися з підп. Хорсуном. В його товаристві все був Свердлов, який багато справ полагоджував за підполковника (його права рука). Кожний раз Хорсун був з охороною 30–40 чоловік.

В хаті Доля запитав, з ким ми мали стрічі і де є пошта. Я відповів, що ми мали стрічу з Орликом. Разом з ним був також Моряк. На цій стрічі Орлик передав мені дві маленькі записки, які я не залишив в криївці, бо Сірко мене просто зі стрічі потягнув до Ішкова. В тому випадку я збрехав перед Долею.

Згідно з умовою, після кожної організаційної стрічі, я мав залишати записки в своїй криївці й слідуючого вечора десь собі йти. В той час Доля мав прийти до криївки і ці записки прочитати. Отже, дня 21/VIII. – [19]47 р. Доля був в криївці, але там нічого не застав.

(“Я не певний, чи це точна дата стрічі з Орликом – 20/VIII. – [19]47 р. чи 21/VIII. – [19]47 р. мав їх Доля прочитати і чи їх 22/VIII. – [19]47 р. Місько з Сірком вислали на захід. Одначе знаю, що Місько тих записок не дав прочитати Долі. Не пригадую собі, рівнож, що Місько сказав Долі про цю стрічу на заході. Пригадую собі тільки, що Місько викручувався перед Долею відносно пункту стрічі, мовляв, він не може його очеркнути, бо був лише два рази.” – зав.[вага] “888”).

Коли я сказав Долі, що записки ми занесли на захід (під Вівся), Доля накинувся на мене [з] такими словами: “Ти думаєш, Міську, що ти маєш до діла з Організацією, з Днем чи Сулимою? Пам[']тай, що ти говориш з МГБ. Я бачу, що ти починаєш мені крутити.”

Та я в тому йому перебив:

Вислухайте до кінця, а тоді будете кричати. Я одержав на цій стрічі записку від Бурлана, в якій він писав нам обидвом з Сірком

вик[о]пати конспіративну криївку, бо він трохи перенесеться до нас. Рівночасно запитував, чи коло нас спокійно, та перестерігав нікому про це [не] говорити. Зі своєї сторони ми переказали зв[']язковим, що коло нас спокійно, більшовики не товчуться.

Доля нараз зовсім змінився і прибрав лагідну мову. Підполковник також зацікавився.

Про записку від пров. Бурлана і такий зміст її я собі видумав ще наперед. В такий спосіб я хотів боронити себе від натиску Долі активніше працювати і подавати матеріали. Видуманим планом я хотів заповнити порожнечу в оргроботі й передачі агентурних матеріалів. Приходом пров. Бурлана на Стрипу думав якийсь час крутити більшовикам голову, поки не одержу остаточних вказівок від пров. Бурлана.

Дальше наведу нашу розмову з Долею в прямій мові.

Д.[оля]: “Ти правду говориш, Міську?”

Я: “Правду, [а] який сенс мені перед вами крутити. Ви[ ]ж маєте мене в руках.”

Д.[оля]: “А де записка?”

Я: Сірко забрав і знищив, бо то була на його адресу.

Д.[оля]: “А ти чому не взяв від нього?”

Я: То було б підозрілим для мене дертися за запискою і забрати з собою.

Хор.[сун]: “Да правильно, Місько правильно говоріт.”

Доля з радості почав затирати руки і сказав: “І сам план нам складається. Тепер Бурлана [пій]маємо живого!”

Відтак звернувся до підполковника і почав йо[му] щось шептати. По якомусь часі дальше почав мене питати.

Д.[оля]: “Ну, і що ви з Сірком ви[п]ланували?”

Я: Та думаємо копати.

Д.[оля]: “А де?”

Я: В господаря Рогальського на Богатківських хуторах, де ми вже мали криївку (навесні її засипали).

Д.[оля]: “То буде зле. Бурлан, як довідається, то скаже, що в невідповідному місці.”

Я: Він не мусить знати, що там вже була криївка, а нам добре в Рогальського копати, бо він скоро погодиться.

Д.[оля]: “То копайте там, але скоро беріться за ту роботу. А землю де будеш носити?”

Я: ?. Трохи до старої криївки, а решту до ями, яка є на городі.

Доля ще довше говорив над цією темою, але зараз собі всего не пригадую.

Тоді Доля запитав мене, де є День, Сулима, що робить Сірко, як я від нього відв[']язався, коли йшов на стрічу, чи Кум далше ходить до своєї Марійки т. ін. Я відповів, що Дня по цей бік Стрипи нема. Сулима – десь на півдні, або коло Бука, а Сірко живе як звичайно. Про те, як відв[']язуюся від Сірка, коли йду на стрічу, то я все Долі говорив, що під маскою відвідання своєї нареченої. Про Кума я так сказав (з метою довідатися, чи він агент, чи ні):

Я недавно стрічався з Кумом і він мені говорив про вас, що все ще колись ставився до вас з застереженням і тепер навіть сумнівається, чи ви вбиті. Найбільше йому була [підозріла] ваша поведінка та гранди, які ви виправляли.

Це Долю вивело з рівноваги і він так відповів мені:

“Ти, так, Міську, зроби: скажи перед Сулимою, що кемпу ніхто інший не всипав, тільки Кум, бо він точно знав, що з нами квартирує пров. Єфрем. Для того треба підчеркнути, що він (Кум) тоді квартирував 150 метр.[ів] від того місця, де нас накрили, а там, де він був, більшовики нічого не робили і вечором дали йому змогу з очерету вийти. Якщо так представиш справу перед Сулимою, то він забере його на слідство і забучує.”

При цьому Доля кілька разів зашлякував Кумові. В такий спосіб мені вдалося перевірити, що Кум напевно неагент. Більше ми нічого інтересного не говорили. При кінці Доля наминав мене, щоб я точно його повідом[л]яв про пров. Бурлана. Про слідуочу стрічу ми не договорювалися, бо я міг з Долею стрінутися при кожній потребі через Альошу. Через Альошу, рівнож, міг Доля також зв[']язатися зі мною.

Цього разу Доля відвозив мене таксівою аж під Богатківський лісок. Переїзджаючи через Драгоманівку, Доля показав мені, де на одному полі є криївка Очайдуха і Буркуна. Він говорив, що вони зараз там напевно сидять і якби він хотів, то міг[ ]би їх зараз половити живими. Під лісом авто стало, я попрощався з Долею і відійшов.

Зав.[вага] “888”: “Я вернуся ще трохи взад. Ще перед стрічою, дня 23/VIII. – [19]47 р. Місько заквартирував з Сірком в Ішкові. Перед полуднем до цієї хати прийшла дівчина К. Зараз за нею прийшла друга і покликала К. додому. Пополудні К. знова прийшла на квартиру [Місь]ка і Сірка. Від неї вони довідалися, що її кликав Юр на край лісу і просив зготовити на 7-ох чол.[овік] обід. Це для М.[іська] і С.[ірка] видалося підозрілим, бо в тому часі коло Іш[к]ова ніхто не перебував з підпільників, з якими могли[ ]би Юри квартирувати. Правда, в Іш-

кові перебував ще куш. Кум, але вечором М.[ісько] і С.[ірко] перевірили і ствердили, що кум в лісі не квартирував. За згодою Міс[ь]ка Юри могли квартирувати з Долею і його охороною.

Згодом Альоша висловився перед М-ом [Міськом], що вони одного разу квартирували з Долею в Ішківському лісі, не мали харчів зі собою, тому мусли посилати більшовика аж на Денисівські хутори. Попередні докази і цей останній випадок вказують, що Доля міг завербувати і Юрів до агентурної роботи.”

Події далі розвивалися. Розкажу про цікавий випадок, який трапився з Альошою. Як я вже згадував, Альоша не переставав впиватися. Здається, що 27/VIII. – [19]47 р. ранком Альоша (п[']яний) йшов селом Богатківцями. Напроти нього над[']їхав о/у Золотн.[иківського] РО МГБ Орехов і, коли завважив озброєного чоловіка (Альоша йшов з пістолем в руці), задержав його (“Орехов, очевидно, нічого не знав про агентуру Доля й його брашки, керовану підп. Хорсуном з УМГБ – зав.[вага] “888”). Альоша підніс руки догори і так підійшов до Орехова. Він настільки ще мав пам[']яті, що скоро поінформував Орехова, в чім справа (го[в]орити перейшли в кукурудзу) і той його змістця пустив. Цю сценку бачила через вікно одна жінка, яка розголосила по селі, що Орехов зловив Альошу і пустив. Про це я довідався від людей в селі і від самого Альоші. Цей припадок з Альошею міг багато пошкодити Доля на дальший хід агентурної розробки. Про це могли довідатися наші й Альошу арештувати. Арештування Альоші могло багато пошкодити і нам. Це перш за все могло насторожити Доля, а тоді ціла справа могла[']б прибрати іншого вигляду. Доля міг припускати, що Альоша на слідстві розкриє перед нашими цілу справу. Я мусів[']би також заняти явно котрусь сторону: перейти до більшовиків або до наших (втекти від Доля й більшовиків). А тоді питання, чи я мав[']би змогу застрілити Доля. Крім цього, до більшовиків були б повтікали й інші з брашки Доля, при помочі яких більшовики були б почали діяти в терені. Внаслідок цього могла багато потерпіти Організація і цивільні люди.

Я знав, що справою Альоші займатиметься тільки Безпека, тому зараз другого дня стрінувся з Буком, який був коло Сулими (про справу Доля він знав) і так йому сказав:

Якщо б Сулима хотів арештувати Альошу, тоді ти коротко поінформуй його про справу і арештування Альоші відложіть.

Тепер розкажу про дуже смішну історію, яка трапилася з Дзідзьом. Правдоподібно, що 27/VIII. – [19]47 р. вечором Альоша привів Дзідзя і Славка на стрічу до Долі (на Богатківському цвинтарі). Тут Доля коротко поговорив зі Славком, якого відпустив з Альошею в село, а до Дзідзя сказав, щоб йшов з ним десь на квартиру, бо він хоче собі з ним вдень поговорити. Розуміється, що скоріше поінформував Дзідзя про свій перехід на більшовицьку сторону і співпрацю з МГБ. Для Дзідзя не було іншої ради, як погодитися йти з Долею квартирувати. А в тім Дзідзя зібрав страх, щоб Доля його не арештував, бо чому ж інших відпустив (Альошу і Славка), а його бере з собою. Тому Дзідзьо постановив при найближчі[й] нагоді втекти. На квартири пішли до західняка Петра на хуторі Драгоманівка, як повстанці (цей західняк Долі не знав). Коли зайшли в хату (цей раз з Долею було ще двох чи трьох більшовиків). Доля сказав заслонити вікна, розпитав, що нового, чи приїзджають більшовики, а тоді запитав за горілкою. Господар горілки не мав. Використавш[и] те, Дзідзьо сказав Долі, що піде до сусіда і дістане горілки. Доля погодився й Дзідзьо, коли опинився на дворі, дав драла. Надурно Доля ждав Дзідзя, а тоді, коли впевнився, що він таки втік, почав робити розшук за ним. Тепер Дзідзьо міг піти до наших і розкрити цілу тайну про Долю. В криївках Доля не знайшов Дзідзя. До розшукування запряг також Альошу і Славка, але вони не могли його також знайти.

Дзідзьо за той час прибіг до своєї сестри, яку повідомив, що Доля – провокатор, що він всипав криївки на Драгоманівці, видав кемпу (всипа на очерет) і зараз ходить з більшовиками. Відтак пішов квартирувати до криївки Міська, про яку Доля, Альоша і Славко не знали. Пополудні виліз з криївки і йшов на хутір. В той час побачив на певній віддалі фіру більшовиків і, думаючи, що то напевно за ним шукають, почав втікати. Я якраз тоді сидів недалеко своєї другої криївки в кукурудзі й побачив, як Дзідзьо чомусь втікав. Це мене зацікавило (я не знав, що він попереднього вечора був на стрічі в Долі) і я почав його доганяти, а вкінці задержав. Дзідзьо, схвилюваний, почав так мені оповідати: “Тікаймо, Міську! Тут – провокація. Жар (Доля) – провокатор, то він всипав кемпу, видав криївки на Драгоманівці й зараз ходить з більшовиками. Він вчора мене зловив, але я втік від нього.” Я почав сміятися з нього і, коли точніше довідався про цілу подію, почав Дзідзя переконувати, що він зле зробив, що Доля йому нічого не зробить, що напевно хотів собі поговорити з ним і був[ ]би пустив. Це трохи Дзідзя успокоїло і вкінці на мою пропозицію погодився разом зі мною повернутися до Долі.

В такий спосіб я вдруге не допустив до передвчасного розшифрування Долі перед Організацією.

Вечором, коли я відшукав Долю, він дуже втішився, що я привів Дзідзя. Цим самим в очах Долі я ставав надійним агентом, що я в[і]дчув по його відношенні до мене. Він мені вповні довіряв.

Стрінувшись з Дзідзьом, Доля сказав: “То ти, дурний Дзідзьо, втік? І ти думав від мене сховатися? Та я тебе був[і]би скоро знайшов, як не в криївці, то в кемпі.”

Дзідзьо оправдувався тим, що, як Доля хотів його завербувати, то хай був[і]би це робив більше конспіративно, наприклад, через його наречену Ольгу (дівчина з Драгоманівки, до якої Дзідзьо ходив, жінка Дзідзя на Сибірі ще від 1940 р.), а [не че]рез Альошу і Славка. Дзідзьо боявся, щоб вони його не розконспірували або колись не всипали. При цьому Дзідзьо витягнув з кишені записку, писану до Долі в тому самому сенсі, як він говорив зараз. Записку до Долі думав переслати через Альошу.

Правдоподібно цього самого вечора Дзідзьо і Славко підписали заяви на співпрацю з МГБ. Які завдання вони дістали, я не міг довідатися. Вважаю, що якісь другорядні.

Тоді саме я розказав Долі про Альошу, що його зловив Орехов в селі й пустив. Доля вже також знав про це, тому дуже злився на Альошу, називаючи його горбалем, п[и]яком і т.п.

Як ми розходилися цього вечора з Долею, він напоминав мене, щоб ми скоро бралися до копання криївки.

Про слідуочу стрічу ми домовилися на 15/ІХ. – [19]47 р.

До того часу я не одержав далі жодної записки від пров. Бурлана і ніякі люди не зголошувалися, які мали за[й]нятися справою Долі. Ця мовчанка почала мене вже дивувати. Я винис враження, що пров. Бурлан може і мене боїться.

З брашкою Долі ми тепер трохи менше стрічалися, бо хотіли вдати перед Долею, що за[й]няті копанням криївки. В дійсності криївки ми не копали, бо нам не хотілося надурно двигати землю.

Тут слід згадати ще про фіктивну смерть Альоші.

На початку вересня (около 7-го) Доля підготував і перевів інсценіровку смері Альоші, щоб забезпечити його перед можливістю арештування Безпекою. Не так йому ходило за Альошу, як про те, щоб Альоша не всипав цілої справи. Згідно з умовою й інструктажем Альоша пішов з Дзідзьом на Богатківські хутори збирати контингент збіжжя і, коли виходили з одного господарства, їх більшовики обстріляли, розуміється, що кулі летіли “Богові в вікна”. При цьому вистрілили кілька ракет (Дзідзьо також був наперед поінформова-

ний про цю штучку). Дзідзьові “вдалося” втекти, а Альошу ніби вбили. Скоро зняли з нього рубашку і чоботи, його заховали, а на це місце підкинули наперед приготовленого, обкровавленого трупа. Здається, що цього трупа привезли з Козівщини (якийсь вбитий повстанець). Рубашку Альоші змазали кров[']ю, довкруги трупа також порозливали кров, а тоді вив[е]ли жінку з цієї хати, щоб впізнала трупа. Крім цього показували ї[й] рубашку Альоші. Жінка не могла впізнати трупа, бо він був весь в крові, зате рубашку Альоші [в]пізнала, однак не призналася до цього. Більшовики її трохи набили й пустили. Підкиненого трупа і Альошу забрали на авто та від'їхали. Дзідзьо за той час по всіх хуторах наробив шуму про засідку та смерть Альоші. Отже, Альоша “загинув”. Пізніше я стрічав його “воскреслого”, але його нікуди більшовики чи Доля не пускали. Альоша міг часом без причини розконспіруватися. Люди про нього говорили як про вбитого. Про цю штучку я довідався зараз від Дзідзя. Жінка Альоші спочатку нічого не знала і вважала Альошу за вбитого. Перед людьми вона дуже плакала. Пізніше вже знала, що він живе, але плакати перед людьми не переставала. Так вона маскувала фіктивність смерті Альоші. Про всі події, які відбувалися в зв[']язку зі справою Долі, я говорив Сіркові.

П[']ята стріча

Дня 15/IX. – [19]47 р. я стрінувся з Долею на означеному місці, звідкіля пішли на хутір Весолівка, Микулинецького р-ну (прилягає до Богатківських хуторів). Підп. Хорсун ждав на нас в с/радї.

(“Які до цього часу мав д-г Місько оргстрічі і що про них сказав Долі, точно собі не пригадую. Мені здається, що Місько сказав Долі про одержану, знова, Сірком записку від пров. Бурлана, в якій запитував їх (С. [ірка] і М. [іська]) про криївку: чи викопана, чи конспіративна, та про більшовицькі акції в цій околиці. Зі своєї сторони Місько і Сірко написали, що криївка вже готова і провідник може вже приходити.” – зав.[вага] “888”).

На запитання Долі, як мається [справа] з криївкою, я відповів, що криївка вже готова (“Що питав Доля більше про криївку і як Місько відповідав, не пригадую собі” – зав.[вага] “888”).

Ще раз Доля розкрив перед мною план, за яким ми мали б зловити пров. Бурлана живим.

Д.[оля]: “Ми, Міську, Бурлана мусимо зловити живим. Якщо він прийде лише сам, то нам вдаст[ь]ся зробити це дуже легко. Тільки він прийде до вас, зараз мусиш повідомити мене. Я дам тобі дві пари

кайданків і фляшку вишняку з домішкою порошку, який дуже сильно діє на спання. Коли людина вип[']є такого вишняку, то спить 10 годин і не пробуджується. Такого чоловіка можна перекидати, переносити, перевозити й, коли він пробудиться, то навіть не буде пам[']ятати, що з ним діялося. Ти мусиш тим вишняком підпоїти в криївці Бурлана і Сірка, а, коли вони заснуть, заложити їм кайданки на руки. Після цього скоро повідомити мене. Я, очевидно, вже буду ждати десь недалеко в означеному місці. Щоб вишняк не викликав підозріння в Сірка, ти мусиш це відповідно замаскувати: наприклад, в якогось дядька своєю дорогою зорганізуєте собі трохи вишняку, який поставите в хаті цього господаря, де є криївка. Ти будеш сам з хати приносити вишняк до криївки. Перший раз будете пити цей вишняк без домішки, а другим або третім разом підставиш наш вишняк. Перед тим зробишся слабим, мовляв, тебе болить голова і затр[ує]ного вишняку пити не будеш. І уяви собі, Міську, Бурлан прокинеться аж в Тернополі на МГБ. А тоді я собі з ним поговорю! Це саме буде з цією заразою Сірком.”

На цім Доля перервав до мене говорити і звернувся до підполковника: “А тоді, пане підполковнику, більша частина провідних кадрів Організації в Тернопільській області – в наших руках. Бурлан тільки пише записки, а ми ловимо на стрічах панів живими. В такий спосіб зловимо Олеся, Глинку, Дня, Сулиму та інших. Воно прекрасне нам складається.”

Підполковник мало говорив. На рожеві плани Долі тільки потакував головою і говорив: “Да, правильно. Правильно.”

Про те, як[']то ми будемо ловити пров. Бурлана і як відтак при його допомозі половимо інших, як вони (провідники) розчаруються, як ми (Доля, я та МГБ-істи) їх всіх позводимо до купи живих, Доля довго ще говорив. “Головно, – він казав, – я хочу собі з Бурланом поговорити. Він хотів мене застрілити, а я тепер буду мати його живого в своїх руках.”

Опісля Доля дав мені таке доручення: “Як будеш, Міську, на стрічі з Орликом, то старайся говорити з Моряком (“Боєвик Орлика” – зав.[вага] “888”) на різні теми: запитай його, як він чується, чи більшовики дуже товчуться коло них, з ким він стрічається і чи нема в них Олеся або Ореста т. ін.” В цім місці я перервав Долі й заявив:

Але[']ж це буде підозріло для мене так випитувати.

Д.[оля]: “Нічого не бійся. З Моряком можна сміло говорити, а навіть можеш з ним наладати агентурний зв[']язок. Він буде вже знати в чому справа і напевно погодиться з тобою говорити на [цю] тему.”

(“Відносно Моряка не ясно висловився Місько. На мої запитання, чи по говоренню Доля він зрозумів, що Моряк вже є пов[']язаний Долею. Місько не міг дати ближчих пояснень. Окремо перевірити Моряка (підходити до нього по інструкції Доля) Місько не мав змоги, бо з ним не стрічався” – зав.[вага] “888”).

Після цього підполковник дав мені новий більшовицький пас та запитав, чи мені не треба грошей і скільки. Я відповів, що мені здалибся гроші, визначаючи суму 5 000 руб. Підполковник погодився мені дати, але проти цього виступив Доля: мовляв, я себе скоро розконсп[і]рую через дурні гроші; можу дати наречені[й], яка комусь похвалиться, або родині, яка не буде вміти їх розходити і всипить себе. Найкраще, казав Доля, почекати ще трохи, а тоді дістану грошей, скільки буде потрібно. Я не так дуже летів на більшовцькі гроші, але тим хотів створити вражіння, що я такий матеріаліст і за гроші хто-зна-що зроблю. З другої сторони не зашкодило б, якби було вдалося витягнути від більшовиків гроші. На цьому ми закінчили говорити. Друга стріча була визначена на 26/IX. – [19]47 р. Перед відходом Доля сказав створити собі якесь алібі, коли [б] Сірко допитувався, де я дістав такий новий пас. Відтак я попрощався і відійшов. Мене, як звичайно, відпроваджував Доля. По дорозі так висловився перед мною: “Знаєш, Міську, якби я тепер був другий раз в Організації, то більшовики мені нічого не зробили б. Більшовицькі райони дуже слабкі й, якби не область, то вони нічого не зробили б.”

Після цього ми попрощалися і розійшлися.

(Зав.[вага] “888”: “Чим Місько даліше розказував, тим менш ясною ставала мені справа. Не хотілося вірити, щоб він так набирав Долю, ну і нач. агентурно-оперативного вогнища при обласному управлінні МГБ (нач. II-го отдела, яким являється підп. Хорсун). Треба було важити кожне слово Міська, щоб бути певним, чи він говорить щиро чи ні. Вкінці прийшов таки до висновку, що Місько щиро говорить. Для того ставив його на місце агента і задавав собі питання, яка б була тоді ціль МГБ йти з ним на гру в отверті карти. Зізнання про Долю (в усіх деталях) вказувало на правдомовність Міська. Це підтверджувалося поведінкою цілої брашки Доля. Отже, ми вже були певні, що Доля живе і готує для Організації новий удар.

Після цього я завдав Міськові кілька запитань.

Я: Чому ви, друже Міську, не копали криївки, щоб бути більш певним себе? Чейже Доля міг якось перевірити цю криївку?

М. [ісько]: “По-перше, я певний того, що Доля не буде перевіряти, бо тим міг[ ]би наробити некорисного для себе руху. По-друге, я бачив, що Доля мені вповні довіряє і на ту довіреність я розчисляв.”

Я: А якби Доля перевірів і на означеному місці не знайшов криївки (нововикопаної)? Що ви тоді відповіли б?

М. [ісько]: “Я навіть не подумав над тим, але я певний, що він перевіряти не буде.”

Я: Що ви відповіли Долі, як він вимагав записок від пров. Бурлана в справі переходу до вас на деякий час?

М. [ісько]: “Він тільки питав мене про першу записку, а про другу не питав, де вона є.”

Я: Ви певні, що до тепер Доля нічого не догадується про ваші махінації.

М. [ісько]: “Так, я певний. Ви думаєте, друже провідник, що більшовики такі хитрі? Ви ж знаєте, що Доля нарваний і перед ним не тяжко крутити. Його можна чим-небудь задовольнити. По моїй думці ці МГБ-істи не дуже ор[і]єнтуються на Організації, кермуванні агентами і їх перевірці.”

По відповідях Міська можна зор[і]єнтуватися, що він взагалі собі легковажив Долю і більшовиків. Одначе, як ми пізніше переконались, то він трохи мав рацію.”

Від пров. Бурлана дальше не було жодної чутки. Я не знав, що дальше робити, одначе постановив собі тягнути справу доти (крутити), поки буде можна, а тоді застрілити Долю і зліквідувати його брашку. Якщо б не було дальше від пров. Бурлана нікого, то я був би це зробив при допомі Сулими і його хлопців.

Шоста стріча

Дня 15/ІХ. – [19]47 р. я стрінувся з Долею на означеному місці. Стрічі Доля визначував мені на певних мертвих пунктах (на Драгоманівці, на Богатківських хуторах, під лісом і т.п.). На цій стрічі з Долею був Альоша (був вбраний в більшовицькій шинелі). Він запитував мене, що люди говорять про нього, що робить жінка і як живе його братія. Між іншим висловився, [що] його більшовики затаскали аж 100 км. на північ від Тернополя (правдоподібно до Крем[']янця), що йому дуже вкучилося, бо перебуває в окруженні самих босяків, які ставляться до нього не по-дружеськи.

Дальше наведу точні його слова:

“Хоча я, Міську, ще недовго з босяками, а мене вже так були воші обсіли, що я хотів намазати до вас. Знаєш, як то ми сиділи в тій криївці під час бльокади... (“Тут Альоша пригадав мені одну криївку, в якій були дуже замножилися воші” – зав.[вага] Міська), але то навіть не можна порівняти до того, як я тепер був завошивлений. Ті босярі такі брудні, що мені вже аж обридли. Я волів би сидіти в кемпі з цибулькою і фляшкою молока, як так жити по-босяцьки. Мені вже вкуч[и]лося за Дзідзьом. Я колись ще намажу від тих босярів назад до Організації.”

Ми йшли окремо, і Доля не чув нашої розмови.

Пізніше Альоша розказував, як то він разом з Долею стрінувся з о/у Ореховим, який так сказав до Долі: “От, ти, вже і в нас, а я за тобою 2 года шукав.” На це Доля в присутності підполковника так йому відповів: “То, ти дурак, хотів мене зловити? Та ж ти не міг зловити Альоші, якому ніколи не хотілося криївки копати. Зимою 1946 р. він сидів в такій ямі, на якій було лише 30 см. землі і ти його не зловив. Альоша дав дядькові 300 руб. і той, як копав яму на бараболі, викопав [на] один метер гл[и]бшу, дав кілька патиків, 30 см. землі, а на верха насипав бараболь. І, ти, дурний Орехов, такої ями не знайшов, то ти думав мене зловити?”

Останні слова Альоші також чув Доля, який сміявся з тих босярів, що є по районах (з о/у, начальників РО МВД і МГБ), називаючи їх дурнями.

Так ми зайшли на Йосипівку, де ждав на нас підполковник.

На цій стрічі я сказав Долі, що пров. Бурлан повідомив, що може прибуде до нас 6/Х. – [19]47 р. і тільки сам, що нам скоротить зв[']язки, що він нікому не буде показуватися над Стрипою, щоб ми zorganizували харчів т. ін. Я це все собі видумав, щоб потішити Долю і підполковника.

(“Не пригадую собі точно, чи Місько говорив Долі, що пров. Бурлан так написав до них, чи переказав через зв[']язкових, чи сам був з ним на стрічі. Також не пригадую собі, які Доля давав запитання відносно цього, як Місько і Сірко мали стрінутися з пров. Бурланом 6/Х. – [19]47 р.” – зав.[вага] “888”).

Тим Доля дуже втішився, кілька разів запитуючи, чи я правду говорю.

Потім порадився щось з підполковником і почав мене поучувати, як дальше маю поступати:

“Тепер, Міську, треба приложити всіх зусиль, щоб виконати завдання. Треба бути дуже обережним і робити так, щоб тебе не

підозріли. Уважай на Сірка, бо він може нам щось встругати. Якщо Бурлан прийде 6/Х., то ми 7/Х. стрінемося і я передам тобі вишняк та кайданки. Отже, (“Тут Доля визначив Міськови точну годину, 7-ма чи 8-ма за старим часом і точний пункт” – зав.[вага] “888”) стрінемося 200 м. від Рогальського (“Господарство, де мала бути видумана криївка” – зав.[вага] Міська). Я вже буду ждати на тебе. Ти вийдеш, як звичайно вечором виходиться полагадити фізіологічні потреби і прийдеш на пункт. На цій стрічі ми договоримось про остаточне завершення роботи і визнач[и]мо собі реченець. Вишняк, який я тобі передам, і кайданки заховаєш добре десь на господарстві. Якщо б тебе запитали, де ти так довго був (то може тривати лише півгодини), то скажеш, що ходив до сусіда за тютюном. Якщо б ти не міг вийти на пункт стрічі: напр., Бурлан може кудись йти і вас забрати з собою, то напишеш записку, в якій повідомиш мене, як мається справа[і] і покладеш під слупок коло в’їздової брами (“Місько і Доля договорилися під котрим: по лівій стороні чи по правій стороні брами” – зав.[вага] “888”). Записку пиши дуже обережно, щоб тебе не підглянули. Я почекаю трохи на пункті й, коли тебе не буде, прийду сам або ще з одним і заберу записку. По прочитанні лишу тобі відповідь, що даліше робити.”

На тім Доля закінчив говорити. Я погодився з цим планом, зап[е]вняючи, що так буде добре. Доля, як висував якусь пропозицію, то все питав мене, чи добре так буде.

Вкінці я висунув таку пропозицію, щоб Доля менше крутився коло Богатковець (не стріляли, не їздили машинами), мовляв, це може викликати підозріння. В останньому часі Доля завеликий рух почав робити з більшовиками: вночі їхали машинами через Драгоманівку, Богатківські хутори, приїжджали до Богатковець по збіжжя і мід, який Дзідзьо і Славко збирали для Організації, стріляли в Богатківському лісі, щоб туди ніхто не йшов з повстанців (там була ціла резиденція Долі) т. ін.

Доля обіцяв мені обережніше поступати. При цьому підполковник похвалив мене за добру думку. Отже, від тепер Доля мав залишати головну силу більшовиків все в Йосифівці, а на Богатківські хутори чи до Богатковець мав приходити з дуже малою охороною і то в більшості з провокаторами, які при стрічі (припадковій) з населенням, могли вдати повстанців. Окремо Доля запевняв мене, що 6/Х. – [19]47 р. прийде до мене на стрічу лише з одним або двома більшовиками чи провокаторами, щоб менше було шуму. По записку до брами, він казав, тільки сам буде підсуватися.

На цій стрічі всі були веселі (Доля, підполковник, Свєрдлов т. ін.). Вони вірили, що план, продуманий Долею, вдасться зреалізувати і пров. Бурлан в скорому часі буде живий в їх руках. До мене не ставилися ні крихітки з підозрінням.

Цей раз підполковник дав мені нову більшовицьку палатку. На цьому стріча закінчилася і я відійшов. Доля ішов трохи зі мною. По дорозі похвалювався, як то його слухає підполковник, добре до нього відноситься, радиться в усіх справах т. ін. З другої сторони на-сміхався, які то між ними є “дзяди” і дураки. Про підполковника я також скажу, що він є добрий чоловік. Про це я вже мав нагоду переконатися.

Роздумуючи над цією справою, мені аж смішно ставало – так довго я їх воджу за ніс і не можуть мене зловити на брехні. Але про дальший хід справи треба було вже серйозно подумати. Дальше крутити я вже не міг і треба було з Долею покінчити. Від пров. Бурлана ніхто дальше не приходив. Аж 29/IX. – [19]47 р. прийшли наші люди, з якими я прийшов до вас.

(“Зав.[вага] “888”: “Д-га Міська відшукав д-г Орлик (райреф СБ Козлівщини), який пов[']язав його з моїми людьми. При стрічі з Міськом Орлик розказував, що коло одного хутора його здержували більшовики, але він почав втікати і вони за ним не стріляли. Більшовики мали дуже добре поле до обстрілу. Цікаво, чому не стріляли? Можна відповісти: Напевно не хотіли робити шуму, бо першою їх метою було зловити в цьому терені живого пров. Бурлана. При помочі його вони мріяли половити інших людей на відповідальних постах також живими.

Але тоді виникає питання: Чому ж більшовики спиняли, коли не думали на нікого стріляти? Це питання буде вияснене пізніше.

Коли пізніше я був з Орликом, він нічого не згадував про це.”)

(“На цьому Місько закінчив розказувати про справу Долі” – зав.[вага] “888”).

(–) Місько

* * *

ПЛАН ЛІКВІДАЦІЇ ДОЛІ Й ЙОГО БРАШКИ

Після зреферування справи Міськом треба було подумати про негайну ліквідацію Долі. Місько свою функцію вже викінчував – в крутістві перед Долею й МГБ доходив до найвищої точки. Дальше не можна було відкладати справу. Отже, при допомозі д-га Міська ми побудували такий план ліквідації Долі:

Застріляти постановили 7/Х. – [19]47 р., як він прийде по записку, яку мав Місько залишити для нього під слупком в'їздової брами в Рогальського (на Богатківських хуторах, де мала б бути видумана Міськом криївка). Дня 6/Х. – [19]47 р. я мав вислати до Міська на стрічу 4-ох людей, з якими він мав заквартирувати на тому хуторі (4 господарства), де мав прийти Доля по записку, але на іншому господарстві. Отже, участь в атентаті мало брати 6-ох людей: 4-ох від мене, Місько і Сірко. Тільки смеркнеться, Місько і ще 2-ох мали за[й]няти догідне становище в корчах при в'їзді на господарство Рогальського (було крайнім на цьому хуторі). По лівій стороні Рогальського (від сторони інших господарств) мав залягти один боєвик, який не допустив би Долю (коли б Доля від перших стрілів не впав) прорватися до інших хат. Двох останніх мало за[й]няти становище з кулеметом направо від Рогальського (від поля), які мали стріляти, коли б Доля намагався відступати на поле (якщо б не впав від перших стрілів), або по охороні, яка могла прийти з Долею. Першою відкрити вогонь мала трійка, в якій був Місько. В той час ночі були місячні і Міськові не важко було б впізнати Долю здалека. Коли б по записку прийшов хтось інший, то, розуміється, стріляти не мали. Беручи під увагу це, Місько наперед мав написати записку і покласти в означене місце. Зміст записки мав бути такий:

Друже Провідник!

Бурлан вже прийшов до нас і сьогодні ми пішли з ним на стрічу на схід. З цієї причини я не міг прийти до Вас на стрічу. Стрінемося на цьому самому пункті 9/Х.

Дня, 7/Х. – [19]47 р.

Осока

Тоді дальші вказівки в цій справі мав дати цей, що очолював би моїх людей. Якщо в сп[р]ава ще більше ускладнилася, то нею був[и]би покермував один провідник, який в тому часі був у цьому терені (я

дальше не міг зайнятися цією справою, бо мав інше завдання). Якщо б атентат вдався, то атентатчики мали забрати від вбитого Долі всі матеріали (портфель, сумка, планшет та всякі інші папери) та на доказ відрубати голову і принести на місце постою. Трупа, якщо б була змога, мали запрятати. Це було завдання першої групи, з якою мав бути д-г Місько.

Друга група, якою мав кермувати д-г С.[улима], мала за завдання в момент виконання атентату (почувши стріли в тому напрямі, де мав виконуватися атентат) арештувати Славка і Дзідзя. Д-г С.[улима] з своїми людьми мав бути заздалегідь в товаристві Дзідзя і Славка. Якщо б стрілів не було 7/Х, то арештування Дзідзя і Славка не мало відбутися. Арештованих, якщо б атентат вдався, д-г С.[улима] мав передати до свого ділового зверхника для переведення слідства.

Якщо б атентат не відбувся, то д-г С.[улима] мав у [найкоротшому часі зв'язатися з Міськом і діяти дальше в порозумінні з ним. Про це все поінформував д-га С.[улиму] запискою, яку передав через Міська.

До 6/Х. – [19]47 р. д-г Місько і Сірко мали викопати на господарстві Рогальського криївку. Це на випадок, якщо б атентат не відбувся 7/Х. – [19]47 р., а Доля хотів перевірити роботу Міська.

Зі своєї сторони Місько впевняв, що Доля перевіряти криївки не буде, на пункт (7/Х. – [19]47 р.) по записку напевно прийде і з дуже малою охороною та що робота (атентат) напевно нам вдасться. Крім цього, Місько вперто висував пропозицію арештувати Дзідзя і Славка один день або два дні наперед (перед атентатом). Таке впевнення і пропозиції Міська не переконали мене не зробити запобігаючих заходів на випадок неможливості виконати атентат 7/Х. – [19]47 р. Передчасне арештування Славка і Дзідзя могло провалити справу.

На цьому ми закінчили говорити з Міськом. Ще домовилися про стрічу 6/Х. – [19]47 р. (місце, годину, кличку) і Місько відійшов.

Дня 6/Х. – [19]47 р. до д-га Міська на стрічу був відправлений д-г О. ще з 3-ма бoєвиками. Він сам на місці мав кермувати виконанням атентату. Перед відходом він дістав відповідний інструктаж в цій справі.

Постій, дня 5/ІІ. – 1948 р.

“888”

* * *

ЩО БУЛО ДАЛЬШЕ

Постараємося коротко зреферувати справу до кінця.

Дня 5/Х. – [19]47 р. Місько стрічався з Долею в Богатківцях.

Дня 6/Х. – [19]47 р. Місько стрінувся другий раз з Долею в Богатківцях. На цій стрічі Доля передав Міськові вишняк і кайданки. Слідуючу стрічу визначили між собою не 7-го Х., як це було умовлено скоріше, а 9/Х. – [19]47 р. З того виходить, що Місько відтягнув видуманий прихід пров.[ідника] Бурлана на пізніше (з 6/Х. на 8/Х. – [19]47 р.). Цікаво, в який спосіб він це зробив? Відповідь залишається Міськові, з якою він загинув.

Дня 6/Х. – [19]47 р. Місько не вийшов на стрічу до д-га О., який був висланий з нашої сторони ще з трьома боєвиками, як відповідальний за виконання атентату на місці. Причиною, мабуть, було те, що Місько несподівано стрінувся з Долею і плани відносно виконання атентату трохи змінилися (Місько заздальгідь одержав вишняк і кайданки [та] перенесення стрічі з 7/Х. на 9-го Х.). Крім того, Доля міг заангажувати Міська ще вночі до якоїсь роботи. На це все міг би відповісти тільки Місько.

Тому що Місько перервав зв'язок з д-гом О., дальше діяв при помочі д-га С.[улими], який також був в курсі справи і[ ]мав виконати друге завдання – у відповідний час арештувати брашку Долі.

Дня 7/Х. я і пров. Бурлан стрінулися з д-гом О. недалеко місця, де мав виконуватися атентат. З нашого доручення він мав негайно відшукати д-га Міська і спільно завершувати намічену роботу.

Відносно завершення роботи Місько виходив з заложення, що атентат нам напевно вдасться і тому все настоював арештувати кумпанію Долі наперед (ще до виконання атентату). Залишившись тепер сам ініціатором у викінченні справи, постановив арештувати Дзідзя і Славка дня 8/Х., а 9/Х. при помочі д-га С.[улими] і його людей виконати атентат на Долю. Перше завдання їм вдалося виконати. Славко і Дзідзьо були заарештовані. Під час арештування Славко вимагав з місця його розстріляти, мовляв, він знає методи роботи СБ і що його чекає. Згодом старався ще оправдуватися, звалюючи вину на брата Василя (Долю). Їх (Дзідзя і Славка) задержано до[, а не] після виконання атентату, щоб відтак передати певним людям для переведення слідства. В порозумінні з Міськом дальше кермував справою д-г С.[улима]. Нижче подаю його зізнання про завершення роботи.

Постій, дня 10/ІІ.1948 р.

“888”

* * *

ЗІЗНАННЯ Д-ГА С. [УЛИМИ]
ПРО ПЕРЕВЕДЕННЯ АТЕНТАТУ НА ДОЛЮ

Р. 31

ЗІЗНАННЯ Д-ГА С. [УЛИМИ] ПРО ПЕРЕВЕДЕННЯ АТЕНТАТУ НА
ДОЛЮ

Згідно [з] уповноваженням, як[е] передав мені відносно справи Долі пров. "888", я включився враз зі своїми людьми до помочі Міськові й Сіркові завершити роботу – застрілити Долю і арештувати його спільників.

Дня 8/Х. – [19]47 р. були арештовані Дзідзьо і Славко.

Невдала спроба виконати атентат дня 9/Х. 1947 р.

Дня 9/Х. – [19]47 р., тільки смерклося, ми почали підсуватися до пункту стрічі Міська з Долею. Я з двома боекми пішов дорогою, а Місько і Сірко пішли другою. Недалеко пункту стрічі з Долею ми стрінулися (коло хутора). Місько сказав, що добре було б піти йому наперед і перевірити, чи вже нема Долі, бо він, звичайно, приходив дуже скоро на пункт стрічі. Коли б він вже був на пункті стрічі і заважив, що на стрічу з Міськом йде більше людей, міг стріляти або втекти. Я з боекми заждав на хуторі, а Місько пішов перевірити пункт стрічі. За 5 хв. повернув назад і сказав, що Долі ще нема. Отже, ми ще раз повторили собі, як маємо перевести атентат. Це тривало ок. [оло] 8 хв. За той час Доля міг вже бути на пункті, тому Місько ще раз пішов перевірити і, якщо б Долі ще не було, мав дати нам легким свистом знак, на який ми мали підсунутися до пункту стрічі. Коли Місько прийшов на пункт стрічі, то на нього вже чекав Доля. Ми всі чули, як вони стрінулися і говорили. По 15-ох. хв. повернув Місько назад і повідомив нас, що був з Долею та договорилися з ним на слідоуючу стрічу на 11/Х. – [19]47 р. Перед Долею Місько сказав, що пров. Бурлан ще не прийшов, але має прийти на 10/Х. – [19]47 р.

Дня 11/Х. – [19]47 р. я задумав арештувати ще Юрів, які в'язалися зі справою Долі. Я зі своїми боекми пішов на вечерю, а Місько з Сірком пішли на стрічу до д-га О., який мав прийти нам на поміч ще з трьома боекми. Около 2-ої год. вночі ми стрінулися з д-гом О., якого я поінформував про змінення обстановки атентату

та свій замір арештувати Юрів. Він погодився з моєю пропозицією і ми спільно створили план про дальший хід роботи. Згідно з постановою ми переїхали до Ішкова й тут заквартирували. Вечором, 10/Х., думали арештувати Юрів. В розвідку за ними пішов в село д-г Місько і Сірко. Одначе, по дорозі вони стрінулися з більшовиками, які почали їх здержувати. Сірко почав втікати і за ним більшовики пустили кілька стрілів з СВТ. Місько не втікав і підійшов до більшовиків з піднесеними руками. На їх запитання, хто він такий, він відповів: “Я є агент, нав’язаний підполковником МГБ з Тернополя.” Відтак Місько почав з тими більшовиками сваритися, чому вони без дозволу роблять рух в Ішкові і стріляють. Більшовики почали оправдуватися, що вони не були поінформовані про обстановку в тому терені, бо приїхали безпосередньо з с. Теляче, Підгаєцького р-ну. Після цього вони Міська скоро відпустили і він повернув до нас. З тієї причини, що в селі були більшовики, ми мусіли відложити арештування Юрів. Звідсіля ми переїхали на другу сторону і заквартирували на хуторі Подорожчина (недалеко пункту стрічі Міська з Долею).

Виконання другого завдання – вдалий атентат на Долю

В день 11/Х. – [19]47 р. ми спільно з д-гом О. і Міськом обговорили порядок атентату. Тому що нас було вже більше, ми розділилися по групам в цей спосіб: Місько, д-г О. з одним боєвиком і я з одним боєвиком мали за[й]няти становище на пункті стрічі Міська з Долею, в корчах; двоє боєвиків мали залягти по правій стороні корчів, де відбувалася стріча, а двох по лівій стороні. Нашим завданням (група, з якою був Місько) було чекати в корчах, аж прийде Доля. Коли він подасть кличку, Місько вийде до нього і підчас говорення вистрілить йому з нагана в груди, а сам відступить набік. В тім моменті ми мали відкрити вогонь по більшовиках (охороні Долі), щоб змусити їх відступити, і забрати труп Долі. На випадок, якщо[б] більшовиків прийшло більше на стрічу і зав’язався бій, то боєвики, які лежали по правій і лівій сторонах, мали обстрілювати більшовиків перехресним вогнем. Рівнож ми умовили собі пункти стрічі, де мали зібратися вразі розпорошення. Один пункт був ближче, а другий далше від пункту стрічі з Долею. Дальший пункт був розрахований на випадок, коли б більшовиків було більше і нас переслідува[л]и вогнем.

Тільки смерклося, ми підсунулися на призначені місця. Перших двох боєвиків, що мали за[й]няти становище по правій стороні корчів, точно за[й]няли своє місце, а двох других на призначене місце не прийшли, і залягли 150 м. від призначеного місця взад. Як пізніше

виявилось, то вони мали дуже відповідальне завдання, тому що по цій стороні відбувалася стріча і вони могли дуже добре обстрілювати більшовиків.

Ми ждали ок. [оло] 20 хв. на пункті та Доля не приходив. Нараз почули звук автомашин, які їхали в нашому напрямі. На віддалі одного кілометр. [етра] машини здержалися, а за півгодини ми почули кроки, які зближались до нас. Це йшов Доля. Ми насторожились. Доля підійшов під корчі і зачікав. Місько йому відповів і обидва почали підходити до себе. Доля, не дійшовши до Міська, стисненим голосом запитав: "Є?" Місько відповів, що є. Тоді Доля запитав: "Сам, чи ще хтось з ним є?" Місько відповів, що є ще бoєвики і в той момент вистрілив з "Нагана" йому в груди. Тоді бoєвик д-га О., який лежав мені по правій стороні, пустив довгу чергу з автомата в сторону, де були більшовики. Рівночасно заграли всі наші ППШ. Я вистрілив ракету та вона не дала жодного світла, тільки посипався з неї вогонь. Зі своєї сторони більшовики відкрили по нас вогонь з автоматів і СВТ. В відповідь ми крикнули кілька разів: "Слава! До переду!". Бoєвики, які були на становищі по правій стороні к[о]рчів, відкрили зі своєї сторони також вогонь по більшовиках. Спаніковані більшовики почали відступати дозад. Як тільки посипались перші стріли, більшовики, що були коло машин, почали пускати ракети в нашу сторону. Крім того, освічували поле обстрілу рефлекторами. По припиненні вогню з нашої сторони, я почав кликати Міська та його коло нас не було і на мої слова не відзивався. Зі сторони хутора Сіножати ми почули в тому часі два стріли в нашому напрямі. Ми подумали, що це стріляють більшовики, які того дня приїхали на хутір Сіножати з с. Богатковець. Відтак ми прибігли на це місце, де Місько стріляв Долю, щоб забрати туп Долі, та трупа Долі не було. Ми мусіли скоро відступати, бо в нашому напрямі посувалося три більшовицькі машини, освічуючи поле рефлекторами. На першому пункті стрічі ми всі зібралися, але без Міська. Ми кликали його, але він не відзивався. Один з моїх бoєвиків оповідав, що під час наших стрілів по більшовиках він перебігав попри нього і кричав не стріляти, бо то він біжить. Що сталося далше з ним, ніхто не міг нічого сказати. З першого пункту д-г О. відійшов зі своїми людьми в своєму напрямі, а я зі своїми бoєвиками і Сірком пішов на другий пункт збірки. По дорозі ми бачили, як більшовицькі машини доїжджали до місця атентату. Час від часу ставали і ос[вічували поле, через]* світла рефлекторів ми бачили постаті більшови[ків, які йшли розстрільною

---

* В оригіналі дописано рукою.

по полях і шукали. На другому пункті* збірки ми також не знайшли Міська. Звідсілля прямо подалися на місце квартирування.

Більшовики ще цієї ночі поїхали до гром. Рогальського і розкопали в нього стару криївку, про яку знав Доля. Перед Долею Місько ввесь час брехав, що в того господаря вони з Сірком викопали криївку, до якої мав би прийти пров. Бурлан.

Другого дня, вран[ці], більшовики зробили розстрільну по полю і знайшли труп сл. п. д-га Міська, який лежав ок.[оло] 300 м. від пункту стрічі з Долею на полудне. То значить – по дорозі на перший пункт збірки. Труп забрали більшовики зі собою.

Того дня більшовики робили облаву в селі Богатківцях, але нічого не знайшли.

Труп Долі знайшов один господар з хутора Подорожчина, який виїхав по бараболянку і знайшов його в бур'яні. Труп так виглядав: зовнішній вигляд Долі, убраний в куфайку з пагонами капітана МГБ, в зелених суконних райтках, в боксових чоботах, з заковченими холявами до середини, без шапки, в правій руці держав пістоль ТТ. Одну рану мав в грудях, а другу в один і другий пульс [скроні]. То значить, що сам себе застрелив.

Згодом цей труп бачило багато цивільних людей, які його закопали на одному полі. Пістоль ТТ дістався до наших рук.

По якомусь часі більшовики приарештували одного господаря (вночі) і цей їм показав, де закопаний труп. Більшовики відкопали і забрали цей труп зі собою.

В висліді цілої роботи ми втратили жертвою сл. п. д-га Міська, який найбільше причинився до ліквідації Долі і його спілки. Як пізніше виявилось, то під час нашої перестрілки з більшовиками Місько зівстав ранений, після чого дострілився.

Докази, що Доля не живе

1. Зараз на другий день по атентаті один господар з хутора Подорожчина знайшов труп Долі. Господар спочатку думав, що це вбитий Славко (брат Долі), тому що він Славка знав, який дуже був подібний до Долі. Про це він зараз повідомив брата пок. Міська, щоб цей взяв собі кількох хлопців і похоронив вбитого на цвинтарі. Коли брат Міська прийшов коло трупа, то відразу впізнав, що то труп Долі. Перед хлопцями брат Міська сказав, щоб цей труп залишити, бо це якийсь більшовик. Зараз брата Міська більшовики вивезли на Сибір і

---

* В оригіналі дописано рукою.

з ним ніхто особисто не говорив з членів Організації. Про те, що він впізнав Долю, говорив перед одним господарем, який відтак розказав це боєвикові СБ д-гові С. Згодом коло трупа Долі була і Міськова сестра, яка впізнавши труп Долі, копнула його і сказала “Так тобі треба голотнику, через тебе впав мій брат.” Міськова сестра особисто знала дуже добре Долю, тому не могла помилитися.

2. Про те, що знайдений труп є трупом Долі, підтверджують такі дані:

а) зовнішній вигляд, поданий господарем, який його знайшов. Він Долі не знав, а знав його брата Славка, який був подібний до Долі. Господар говорив, що то Славко, а Славко не міг бути, бо тоді сидів в нас арештований.

б) Убрання, в якому Доля впав, було це саме, в якім він ходив скоріше. Так описував нам сл. п. д-г Місько.

в) Рана в грудях і пульсах [скронях]. Це також свідчить про те, що Місько стріляв в груди, після чого він дострілювся, щоб не попасти нам живим в руки.

3. Мати Долі, яка зараз живе в Раківці, цілий час ходить поміж люди і допитується, хто вбив її сина. Якщо б він жив, напевно вона була б спокійна. Такі вислови, як: “Нема Василя, не треба і мене. Мені вже все одно, нема моїх дітей, не треба і мені жити” – свідчать, що Доля не живе.

Постій, дня 24/XI.1947 р.

С.[улима]

* * *

АКЦІЇ БІЛЬШОВИКІВ НАД СТРИПОЮ ПІСЛЯ ЛІКВІДАЦІЇ ДОЛІ

Після ліквідації Долі більшовики квартирували в с. Богатківцях до кінця жовтня 1947 р., тероризуючи околиці (Богатківківці, Богатківські хутори, хут. Драгоманівку, Козлівського р-ну). Відтак перевели дві генеральні облави в сс. Ішків і Раковець.

Облава в Ішкові

Дня 1/XI. – [19]47 р. ок.[оло] 300 більшовиків оточили с. Ішків і почали робити ревізії. Найперше розкрили дві старі криївки, в яких

ніхто не квартирував. Про ці криївки знало колись багато підпільників, в тому числі і Доля, Альоша, Юри т. ін. Більшовики навіть не старалися маскувати, що криївки мають всипані, а прямо приїхали на подвір'я таксівою, виміряли місце, після чого прийшли рядові більшовики, які почали розкопувати. Того самого дня більшовики приарештували дуже багато людей. По-одному переводили попри вікно с/ради, через яке хтось (правдоподібно Альоша) дивився і вказував кого арештувати. Таким чином багато людей було заарештовано і відставлено до Тернополя. Згодом деяких звільнили ще, а інших позасуджували.

Вночі 1–2/XI. з села проривався кущ. Кум зі своїми боеківками. На краю села їх завважили більшовики і почали стріляти та бігти. Відтак на поміч більшовикам приїхала танкетка, яка почала їхати в погоні за відступаючими. Нараз Кум зістав ранений, деякий час ще відбивався гранатами і вкінці дострілювався. Обидва його боеківки, відстрілюючись, відступили щасливо. В висліді, по більшовицькій стороні було кількох вбитих і ранених.

Слідуючого дня більшовики розкопали криївку, з якої попереднього дня втік Кум. Про криївку, крім Кума і його двох боеківків, ніхто більше не знав.

Під час дводенної облави більшовики перекопали майже ціле село, але нічого більше не знайшли. З криївок Юрів не впала ні одна. Між іншим про одну криївку Юрів знав Доля (квартирував в ній). Також не були арештовані т. зв. “симпатички Юрів”, які були розконспіровані перед цілим селом. Про них також знав Доля. Вони, звичайно, організ[ов]ували Юрам харчі, вели розвідку, копали криївки та ін.

Облава в Раківці

Дня 3/XI. – [19]47 р. більшовики оточили с. Раковець і почали робити ревізії в подібний спосіб, як і в Ішкові. При тому розкрили 7 старих криївок, більшість яких були вже розвалені або засипані. Про них знав Доля, Славко і багато людей в селі. Крім того, приарештували багато дівчат, яких переслухували на швидку руку в кількох хатах. Ще того самого дня їх всіх позвільняли. Цікаво, що нікого в селі Раківці не арештували, навіть з тих, в яких були знайдені криївки. Після облави в Раківці було далі спокійно.

Зате в Ішкові більшовики не переставали товктися. По якомусь часі більшовики обскочили в одній хаті боеківків пок. Кума Орла і Гая. В висліді Гай ранений відступив, а Орел впав вбитий.

Останньо в Ішкові впали вбиті Юри (Войтина Олекса і його брат Павло). Заскочені більшовиками в криївці, через дві год.[ини] відстрілювалися, а вкінці знищили свої всі матеріали в криївці і пострілялися.

Від грудня 1947 р. почав явно оперувати над Стрипою Альоша з групою більшовиків і провокаторів.

Постій, дня 25/II.1948 р.

“888”

* * *

Р. 31

СПРАВА Ч.: ../47 р.

КАЧУР ІВАН

А/В УМГБ

Р. 31

Справа ч.: .../47 р.

Качур Іван

а/в УМГБ

Р-н Золотники
Дня, 12/X.1947 р.

Протокол допиту

Качур Іван, син Андрія і Євдокії з Гуменюків, нар. 20/VI.1912 р. в с. Богатківцях, Золотниківського р-ну, Тернопільської обл., українець, 3 кл. нар. школи, швець, жонатий (дітей – одна дівчина), півт[о]ра морга землі.

Член ОУН від 1936 р. – “Чайка”.

А/в УМГБ від серпня 1947 р.

Крім мене, в батьків був старший син Петро і два молодших: Яків і Богдан та дочка Анна. Землі було в нас два і півморга.

До сьомого року життя я перебував з родиною на Чехах, яка була там евакуйована. Тут помер мій брат Василь. Коли я мав 8-ім ро-

ків, батьки віддали мене до школи в с. Богатківцях, де я закінчив 3 кл. Далше в школу не міг ходити, тому що треба було пасти корову, а також помагати батькові в господарстві.

Коли мені було 15-ть років, батько післав мене на науку до Голубовського Осипа вчитися шевства. В нього вчився я через дві зим[и], а літом помагав батькам в господарстві.

Від 1929 р. я почав працювати вдома. В 1928 р. я вступив в члени ор[к]естри в с. Богатківцях та їздив грати на Семиківську могилу, на фестини, які відбувалися в місцевому та сусідніх селах.

В 1931 р. помер мій батько, а головою господарства став старший брат Петро.

В 1934 р. я оженився з дівчиною з с. Ішкова Газвою Пелагією. Тому що з братом мені було затісно, я в 1935 р. весною почав будувати окрему хату в с. Ішкові, і пішов на зиму до неї мешкати.

В 1936 р. через цілу зиму працював, а навесні закінчував хату.

В 1936 р. в місяці травні П.Г. втягнув мене до ОУН і приділив до звена І.М. Останній дав мені вивчити вишкільні матеріали: “Декалог”, “12 прикмет”, які я протягом двох тижнів вивчав напам’ять. Час від часу я ходив на орг.[анізаційні] сходи. В тому часі виконував обов’язок зв’язкового від рай.[онового] пров.[оду] до підрайону [в] с. Раковець. Крім того, ходив на зв’язок на хутір Веснівка.

В 1939 р. зимою робив чоботи, а весною і літом займався господаркою. Коли вибухла польсько-німецька війна, поляки забрали в армію дотеперішнього станичного с. Ішкова, і тому, що не було кому виконувати цього обов’язку, д-г Мацейко призначив мене на цей пост. Обов’язки станичного я виконував через три тижні.

Перед приходом ЧА я дістав повідомлення приготувати півкірця сухарів і кожного моменту мати в поготівлі дві фіри. В той час я дістав від Мацейка 30 шт. набоїв до пістоля 7.65 мм. та 4-ри гранати. Як прийшла ЧА, в селі зав’язалася міліція, нач.[альником] якої став Різник Андрух, а його заступником Соловей Степан. Членом цієї міліції був і я. Завданням міліції було охороняти село від нападу поляків. По двох тижнях часу нач.[альник] виключив мене з міліції за те, що вкрав 2-і пачки набоїв до кріса. Від того часу я почав господарити, а у вільні хвилини робив чоботи. На початку лютого 1940 р. голова с/ради Сенишин Осип повідомив мене через джурного, щоб я зголосився в с/раду. Коли я прийшов до с/ради і спитав голову, в якій справі він мене покликав, він відповів, що про цю справу знає міліціонер Чайка, який в той час сидів в с/раді. (літ 28, середнього росту, сухорляви[й], бль[о]ндин, обличчя подовгасте, очі сині, ніс короткий, заріст рудий, убраний в гранатовий уніформ, чоботи,

шапка-“будьонівка”, зброя – наган.) Останній покликав мене до другої кімнати, подав крісло, щоб я сів, дав закурити і почав питати мою біографію. На це я йому дав точну відповідь, але про роботу в ОУН не сказав нічого. Тоді він спитав мене, де я був в часі переходу польської армії через с. Ішків. Я відповів, що був вдома, але польської армії не бачив. Він тоді сказав: “Мені донесено, що в той час, як польська армія відступала, [ви] забрали 2 кріси, пачку набоїв і ровер.” Я йому заперечив, тоді він сказав мені притягнути свій власний ровер, який я ще в 1938 р. купив собі. По звороті військового ровера, я щойно міг би забрати свій ровер. Дальше він почав тягнути мене за зброю, а коли я заперечував, він сказав: “Ти маєш пістоль, який тобі дав Лисий Дмитро.” Цей пістоль я вдійсності мав вдома. Та до нього я також не признався. Вкінці він вислав мене по цей пістоль додому, який я мав принести на 2-гу год. Я поверну[в] додому, взяв цей пістоль, поломив і в такому стані відніс до Лисого, якому сказав: Хочеш, неси його в с/раду, а хочеш, тримай вдома. До с/ради я більше не пішов. При кінці місяця лютого мене знову кликав цей сам міліціонер, але я більше не пішов. Від того часу уникав зустрічі з більшовиками.

Дня 4/III. – [19]40 р. 14 більшовиків обскочили мою хату і хотіли мене зловити та я, попереджений гром. С.О., втік з дому. Від того часу я перейшов в підпілля, скриваючися в своєму селі разом з В.Я. і С.В.

Дня 21/IV. – [19]40 р. більшовики виселили мою жінку на Сибір, а майно зліквідували. В місяці липні 1940 р. я стрінувся з Мацейком в с. Богатківцях, який сказав, що забере мене зі собою. Та я більше з ним не стрічався. В місяці вересні 1940 р. я переходив через хутір Драгоманівку і по дорозі вступив до одної хати, де стрінувся з підпільником Орликом, який мені заповів стрічу дня 16/IX. – [19]40 р. на Семиківському цвинтарі. В останній день я вийшов на стрічу, але тут не стрінувся з ніким. Я трохи почекав, повернув до с. Ішкова і дальше скривався з місцевими підпільниками аж до червня 1941 р.

Вдень 22 червня 1941 р. я був в с. Ішкові.

23/VI. – [19]41 р. повідомив мене станичний с. Ішкова Калина, що[б] я приготовився, бо будемо вивішувати прапор. При тому сказав, що вибухла війна між СРСР і Німеччиною. Того дня ми прапора ще не вивішували, бо ішли великі відділи ЧА. Дня 25/VI. – [19]41 р., коли ЧА почала безладно відступати, за ініціативою місцевих підпільників, в числі яких і я був, вивішено коло читальні “Просвіти” прапор. Рано другого дня о 6-ій год. відбулась демонстрація в селі. Коли відступали останні відділи ЧА, я з іншими підпільниками роззброювали їх, а зброю магазинували.

По відступі більшовиків прийшли на їх місце німці. В селі почали організ[ов]увати міліцію, а також уряд. Я вступив в міліцію, в якій працював через два тижні, а опісля Калина відправив мене до с. Золотник, де поміщувався уряд. Тут д-г Вікно призначив мене як ключника до тюрми.

Дня 27/ІХ. – [19]41 р. мене звільнили додому тому, що тут не було жодної праці.

По місяцеві я виїхав до Німеччини на роботу. В Німеччині попав до копальні вугілля в м. Маргільс (Вестфалія). Тут працював через 3 місяці і з причин поганих харчів та тяжкої праці втік звідсілля та переїхав до м. Фіненбург, де зголосився до праці на залізній дорозі. Тут я працював до місяця квітня 1943 р. Звідсіля я дістав “урльоп-шайн” додому і більше не повертався до Німеччини.

Від цього часу працював в сестри на господарстві.

Десь около 18/І. – [19]44 р. повідомив мене Д.В., щоб приготувитись, бо відійду до УПА. Я, щоб замаскувати свій вихід зі села, повідомив укр. поліцію з с. Семиковець, яка прийшла арештувати мене і вивела за село. Населення думало, що я арештований. На збірному пункті в с. Раківці я застав вже трьох чоловік, які також мали відходити в УПА. Того ж дня вечором я разом з іншими від’їхав фірами до с. Слав’ятин. Тут відбувся лікарський перегляд. По перегляді відправили нас в ліс і приділили до сотні “Бурлаки”.

В половині місяця лютого 1944 р. мене разом з іншими стрільцями з сотні “Бурлаків” переключили до сотні “Холодноярців”. В цій сотні я перейшов стрілецький вишкіл, а в цвітну неділю 1944 р. брав участь в бою з більшовицькими партизанами в лісі під с. Тростянець, Бережанського р-ну. Тому що я по фаху швець, в місяці травні 1944 р. я перейшов до господарчого роя, команд.[иром] якого був чот. Рубан. В місяці червні 1944 р. наша сотня злучилася з сотнями: “Лісовики”, “Чорноморці”, “Риболовці” і під командою ком. Бондаренка відійшли в Карпати. По дорозі кілька разів мали перестрілку з німецькою армією, яка відступала.

В місяці липні в околицях с. Болохова нас наздігнав фронт. Тут ми задержалися доти, поки фронт не перейшов дальше на захід, а відтак завернули назад в Слав’ятинський ліс.

В другій половині місяця серпня 1944 р. наша сотня і сотні: “Лісовики”, “Риболовці” – під ком[ан]д.[уванням] Бондаренка звели в цьому лісі триденний бій з більшовиками, а опісля відступили до ліса під с. Тростянець.

На початку місяця вересня 1944 р. наша сотня разом з іншими сотнями під командою ком[ан]д.[ира] Остапа вийшла в рейд на

Волинь. По дорозі ми зводили кілька боїв з більшовиками. Під м. Почаєвом (на хуторі Іванівка) наш відділ звів великий бій з більшовиками і під натиском переважаючих сил ворога завернув назад. Учасні в цьому бою я не брав, тому що був висланий до села (назви не пригадую) по харчі. Коли повернув на місце постою сотні, то тут не застав нікого. Від місцевих людей довідався, що наші відступили. Я був змушений завернути до села. Тут я переночував і другого дня рано взяв дядька, який показав мені дорогу, і вирушив у напрямі Тернополя, а опісля до с. Богатковець. Першого дня дійшов я до автостради Львів – Тернопіль, яку перейшов і на хуторах, недалеко неї, заночував. Другого дня пішов далше і зайшов до с. Д[о]маморича, Козлівського р-ну. Тут переночував і третього дня на 2-гу год. попол.[удні] пішов на хутір Драгоманівка. Тут зачекав до вечора, а вечором прийшов до с. Богатковець. По дорозі під селом стрінув Жара (Долю), котрий спитав мене, звідки я тут взявся. Я йому все точно розповів. Того ж самого вечора стрінувся зі Стрийком (тодішній рай. СБ Золотниківського р-ну), з яким я почав квартирувати.

Дня 13/XI. – [19]44 р. до с. Богатковець приїхав курінний політвиховник Сум (учасник бою під Почаєвом). Стрінувши мене, сказав залишитися в Богатківцях. Від тоді я долучив до боївки Стрийка, в якій виконував обов'язки боєвика до 30/I. – [19]45 р. В цей час я захворів і перейшов до с. Ішкова лікуватися. Через 7 тижнів лежав хворий, а коли виздоровів, долучив до станичного Калини в с. Ішкові, з яким працював до місяця травня 1945 р.

На початку травня з припоручення Доля я став піклуватися раненим Мироном, який лежав ренений в очереті. Коло нього я перебував до 20 жовтня 1945 р.

В цей день Мирона перебрав д-г Очайдух, а я долучив до станичного в с. Богатківцях Альоші (Гака), з яким копав криївки на зиму 1946 р. Крім того помагав йому в орг. роботі в станиці. Через зиму 1946 р. я квартирував разом з Альошею, Антошею (Заяцем), Славком (Сум, брат Доля), Долею та Івасем (син Альоші) в криївці. В с. Богатківцях квартирував постійно гарнізон.

Навесні, як почалися розтопи, завалилася нам криївка і ми були змушені розлучитися: Доля з своїм братом Славком відійшов на Драгоманівку, а я з Антошею, Альошею і його сином квартирував в Богатківському лісі.

Дня 2/IV. – [19]46 р. прийшов до нас Доля зі Славком і ми разом пішли квартирувати в очерет коло с. Богатковець.

Дня 5/IV. – [19]46 р. вечором ми з Антошею, Славком та Івасем (син Альоші) пішли під Богатківський ліс до одної хати по білля.

Повертаючи назад, Славко з Івасем йшли спереду, а я з Антошею залишився трохи з-заду. В цьому моменті Славко з Івасем попали на більшовицьку засідку, на якій впав вбитий Івась, а Славко втік. Ми з Антошею відступили до лісу, а відтак пішли квартирувати в очерет.

Вечором ми пішли на Драгоманівку і тут стрінулися з Альошею, з яким повернули знову квартирувати на старе місце в очерет.

Дня 8/IV. – [19]46 р. гарнізон з с. Богатковець виїхав і від того часу ми почали трохи частіше заходити до села. Я цілий час був з Альошею і помагав йому в орг. роботі в селі.

Дня 18/IV. – [19]46 р. боївка райСБ карала деяких дівчат в с. Богатківцях за неморальні поступки під час квартирування гарнізону. Я їм в цій роботі також помагав.

Другого дня Великодних Свят впав вбитий ланковий з с. Ішкова і куш. [овий] Кум призначив на цей пост мене. Як ланковий працював я від 5/VI. – [19]46 р. до 20/VIII. – [19]46 р. В тому часі я самовільно покинув цю працю і перейшов знову до Альоші. В цей час сказав мені Доля, що я буду перевізником на ріці Стрипі. Від тоді я постійно квартирував на ріці Стрипі (в очереті).

Дня 6/IX. – [19]46 р. в с. Богатківцях було весілля, на яке я пішов з Альошею і Антошею. На ньому ми задержалися до рана. Ранком нас обскочили більшовики, які почали стріляти. Мені і Альоші вдалось вирватися, а Антошу більшовики застрілили.

В той час в очереті квартирував ранений Славко, якого я того дня вечором забрав до криївки в с. Ішкові. Тут я разом з ним квартирував до 17/XI. – [19]46 р. Цього дня Славка забрав Місько і Голенко до своєї криївки, а я долучив знова до Альоші в с. Богатківцях.

Дня 5/I. – [19]47 р. до нашої криївки перейшов ще Славко.

Дня 10/III. – [19]47 р. ми з криївки вийшли, тому що її зал[л]яла вода, і почали квартирувати в лісі.

Дня 10/IV. – [19]47 р. ми перейшли до нової криївки. У весняний період я дістав доручення від Альоші, щоб зібрати трохи бараболь на харчування. Я зібрав 6 кірців, з яких 2 кірці ми забрали на харчування, а 4 кірці Альоша продав.

Дня 24/VI. – [19]47 р. я разом зі Славком, Альошею, Міськом та Голенком пішли квартирувати в очерет (між Ішковом а Купчинцями). По харчі ми ходили на Драгоманівку.

Дня 25/VI. – [19]47 р. ми довідалися, що в с. Купчинцях є повна машина більшовиків, а дві фіри передвечором поїхали в напрямі Драгоманівки. Ми довго не задержувалися, взяли трохи молока і повернули назад в очерет. Другого дня ми пробудилися і почули недалеко себе в очереті говорення. Ми рішили перевірити. Коли

підсунулися до цього місця, побачили під рікою човен. Голенко зі Славком пішли наперед, а переконавшись, що це свої, сказали, щоб дати човен, яким ми переїхали до табору. Тут застали пров. Єфрема, Долю, Сірка, Шпака та Пластуна. Разом з ними ми квартирували через два дні, а тому, що було нас забагато, пров. Єфрем сказав мені, Альоші і Славкові взяти одно[го] човн[а] і переїхати в інше місце. Ми виїхали. По дорозі рікою стрінули куш. Кума, який їхав на своє місце квартирування. Від нього ми довідалися, що в Ішкові є більшовики. Ми поїхали далше і заквартирували в очереті коло с. Богатковець.

На другий день рано (29/VI. – [19]47 р., неділя), коли я пробудився, почув в напрямі с. Ішкова і Купчинець стріли та вибухи гранат. Я розбудив Альошу і Славка та сказав, що напевно облава на очерет, бо чути стріли. Як смерклося, ми підійшли до крайньої хати в с. Богатківцях спитати, що нового в селі. Господиня сказала нам, що більшовики робили сьогодні облаву на очерет. В очерет ми вже не повернули, а пішли до криївки, в якій сиділи через 4 дні.

Дня 3/VII. – [19]47 р. вночі до нашої криївки прийшов Місько, який розповів нам про перебіг цілої облави, та залишився в нас квартирувати. Згодом прийшов Сірко. В одній криївці не вистачало для нас місця, тому я з Альошею і Славком перейшли до іншої криївки.

Дня 8/VII. – [19]47 р. я з Міськом ходив на хутір Драгоманівку, де зайшли до одного переселенця, який дня 30/VI. – [19]47 р. був на [фі]льварку в с. Купчинцях. По дорозі до Купчинець переходив попри хутір Бербецихи, коло якої стояла машина. На машині сидів якийсь чоловік, зав[и]нений в палатці, й говорив щось з більшовиками. Коли закінчили говорити, більшовики пішли на це подвір'я і почали добувати криївку. Ті, що сиділи в криївці, пострілялися.

В 11-ій год. я сам повернув до криївки, де застав вже Альошу і Славка.

Дня 12/VII. – [19]47 р. я разом з Альошею і Славком ходив на стрічу до куш. Кума. На стрічі Кум припоручив Альоші зібрати контингент меду і означив слідуєчу стрічу на 23/VII. – [19]47 р. Зі стрічі ми повернули назад до криївки. Від того часу почали перепроваджувати збірку меду.

Дня 23/VII. – [19]47 р. Альоша вислав мене і Славка на стрічу до Кума, а сам залишився в селі. З нами пішов ще Сірко. В той вечір Ал[ьоша] ходив кудись з Міськом. На стрічі куш. Кум наказав нам видати 100 кг. меду для Міська, визначив слідуєчу стрічу і ми розійшлися. По опівночі до криївки прийшов Місько і Альоша. Альоша приніс з собою новий пас, який, як казав, купив йому спекулянт. Місько і Сірко відійшли до іншої криївки, а ми залишилися в цій.

Вран[ці] прийшов до нас господар і повідомив, що є більшовики і треба замаскувати криївку. Альоша відповів, що не треба, бо більшовики на поле не прийдуть. Від цього часу Альоша взагалі не придержувався конспірації: серед дня вилазив з криївки, ходив по хуторах і по полю. З цього приводу я почав його підозрівати, що він мусить знатися з більшовиками.

Дня 10/VIII. – [19]47 р. я разом з Славко[м] пішов на хутори Сіножата збирати контингент збіжжя. Тут ми стрінулися з боеквиками СБ, яким я сказав, що хочу стрінутися з пров. Сулимою. Про те, що Альоша не придержується конспірації, я сказав боеквикові СБ С. Він пізніше про те розпитував Альошу. Коли Альоша повернув до криївки, почав сваритися зі мною, чому я його представляю [підставляю] і за те хотів мене застрілити.

Через кілька днів я стягав зі Славком контингент збіжжя. Альоша з нами не ходив і рідко коли квартирував в криївці. Сам ходив по селі та п[и]ячив.

В половині серпня ми йшли зі Славком на стрічу до Кума, але, почувши в с. Богатківцях стріли, завернули назад, бо думали, що це більшовики. Як ми довідалися другого дня, то стріляв Альоша. Другого вечора ми були в селі, де стрічалися з Альошею. Цього вечора він також стріляв з автомата.

При кінці місяця серпня (по дорозі до села) Альоша сказав нам, що сьогодні підемо на одну стрічу. Ми підійшли під село і тут зачекали, а Альоша пішов до гром.[адянина] Л.М., взяв півлітри горілки (це було перед празником), після чого ми пішли на вечерю.

Відтак пішли на стрічу, яка була визначена на Богатківському цвинтарі. По дорозі Альоша нам сказав, що йдемо на стрічу до Долі. Коло могили, яка є на цвинтарі, ми задржалися. Альоша пішов вперед, подав кличку і з корчів вийшов Доля ще з двома озброєними людьми. Доля підійшов до нас, привитався і запитав, як нам живеться і що чувати. Я йому відповів, що коло мене все в порядку. Тоді Доля відкликав Альошу набік, з яким щось говорив ок.[оло] 15 хв. Відтак підійшов до нас і сказав до мене: “Ти знаєш Дзідзю, з ким я є?”. Я відповів, що не знаю. Тоді він сказав: “Я є з більшовиками.” Опісля сказав до Альоші і Славка, щоб йшли квартирувати на своє місце, а мені сказав залишитися. Коли Альоша відійшов, Доля сказав до мене: “Ми сьогодні заквартируємо разом, бо я хочу щось з тобою поговорити.”

Я йому вичислив кілька квартир, але він там не хотів йти, тому що там його знали. Тоді ми зайшли до переселенця П.[етра] на Драгоманівці. В хаті сказав Доля заслонити вікна і засвітити та заявив

господареві, що ми будемо в нього квартирувати. Господар відповів, що в нього буде небезпечно, бо на Йосифівці є більшовики, які можуть прийти до нього за контингентом. Вкінці господар мусів погодитися. Тоді Доля запитав господаря, чи в нього не дістали би горілки. Господар відповів, що в нього нема, але можна дістати в його сусіди. Тоді я сказав до Долі, якщо він хоче горілки, то піду і принесу. Доля відповів: “Добре, бери собі одного бійця, йди і принеси.” Я відповів, що мені нікого не треба, бо це близько і я піду сам. Доля погодився. Я вийшов з хати і більше не повертав до Долі, а прямо пішов до сестри, яку поінформував про Долю. Відтак пішов до Міської криївки на полі, в якій перебував до 4-ої год. пополудні. В криївці я взяв картку паперу і написав записку до Долі такого змісту:

Друже Жар!

*Якщо Ви хотіли зі мною про щось говорити,
треба було відразу говорити, в чому справа. Якщо
Ви хотіли мене нав'язувати, треба було робити це
через Ольгу – мою наречену.*

Дня, 28/VIII. – [19]47 р.

Чайка

Цю записку я думав передати до Долі через Альошу. В 4-ій год. попол. [удні] я виліз з криївки і пішов в кукурудзу, але тому, що були на хуторі більшовики, я пішов в ліс. Тут зачекав трохи і почав повертати назад до хуторів. По дорозі коло другої криївки стрінув Міська, який чистив зброю. В цей час над'їхала якась фіра, я думав, що це більшовики і почав знова втікати до кукурудзи. Та це була цивільна фіра. Тут я розповів Міській про провокацію Долі і свою стрічу з Долею попереднього вечора. Тоді він почав сміятися з мене, чому я втікав від Долі. Я відповів, що боявся, щоб Доля мене не забрав зі собою. Місько переконав мене, що Доля нічого мені не зробить. Після цього я погодився з Міськом повернутися до Долі. Зараз ми пішли на хутір, де стрінулися зі Славком, який сказав мені, щоб я йшов до ліса, бо там чекає на мене Василь – Доля. Тоді ми всі пішли в ліс, де стрінулися з Долею. Доля почав сміятися з мене, що я втікав і сказав: “Та я був[би], Дзідзю, три дні стріляв по очереті і по селі за тобою і в такий спосіб загнав би до криївки, а тоді був би зловив.” Відтак сказав до мене, щоб я на другий раз не втікав, а все буде в порядку. При кінці

сказав повідомити Альошу, щоб він прийшов до нього на старе місце на стрічу. Місько залишився з Долею, а я з Славком відійшов на хутори, zorganizували харчі і повернули до криївки. На вході до криївки побачили картку, на якій було написано: “*Прийдіть до Петра на Драгоманівку*”. Ми зараз пішли туди, де застали Міська, Долю і цих двох більшовиків. Тут Доля написав заяви такого змісту:

Заява

Я, нижчепідписаний, відрікаюся від Організації і від УПА та переходжу на співпрацю з більшовиками.

В кінці цієї заяви Доля сказав мені підписатися. Я підписався. Тоді Доля сказав, коли б я цю тайну зрадив, то буду відповідати перед воєнним трибуналом. Я відповів, що задержу в тайні. При кінці Доля сказав нам, що в с. Богатківцях і на хуторах буде спокійно: більшовики не будуть робити ні облав, ні засідок. Після цього Доля нас відпустив. Разом з Міськом і Славком ми повернули до криївки.

Другого дня вечором я разом з Міськом і Славком пішов до Богатковець. Тут зайшли до родини Міська, де гарно погостилися. Тоді Місько сказав, щоб йти з ним по Альошу. Альошу ми стрінули на подвір'ю Левенець Марії. Місько з Альошею і Славком залишився, а я пішов на хутір Подорожчина до свого брата Петра. Звідсіля в 11-ій год. я повернув до криївки, в якій був Славко.

На початку вересня я ходив зі Славком на стрічу до Кума. На стрічі був Кум, Орел і Гай. Звідсіля ми пішли до Ішкова, де стрінулися з пров. Днем. Останній розпитував мене, де є Альоша і чому він не прийшов на стрічу. Я відповів, що він залишився в селі, бо не мав в що зодягнутися, а надворі паде дощ. Крім цього, пров. День питав, чи ми вже зібрали все збіжжя. Я відповів, що ще ні. Зі стрічі ми повернули до криївки.

Дня 4/ІХ. – [19]47 р. я квартирував в криївці разом з Альошею і Славком. Вран[ці] (8-ій год.) Альошу покликала його жінка до села. До нас він повернув аж в 5-ій год. передвечором, заявляючи: “Вилізть, бо підет[е] до села на вечерю”. Ми вилізли з криївки і пішли до села. По вечері я пішов з Альошею на подвір'я Якимець Стефанії. Тут Альоша сказав мені заждати, а сам пішов до хати. По 10-ох хв. повернув назад і сказав мені йти [з]а ним на город. Тут вже чекав Доля з двома більшовиками, який сказав, що я піду разом з ним. Звідсіля ми пішли в напрямі цвинтаря. По дорозі Альоша від нас відлучився і

долучив на цвинтарі. Відтак ми пішли в напрямі Йосифівки. По дорозі Доля почав мені говорити, що він цього вечора хоче забрати Альошу зі собою. Це мало відбутися в такий спосіб: більшовики зроблять засідку на кінським цвинтарі, який є на роздоріжжі між хуторами Подорожчини. Я з Альошею мав йти коло цього місця, а коли більшовики почнуть стріляти, я мав втікати, а Альоша мав остатися з більшовиками. Спочатку Альоша на це не пододж[ув]ався, відповідаючи: “Я ще можу залишитися на місці в с. Богатківцях.” Та Доля наполягав на тому, щоб Альошу забрати. При тому сказав: “Якщо[б] тебе був Орехов не зловив, то ти ще міг був залишитися, а за ці гринди, що ти наробив, може тебе Сулима зловити і ти розкриєш нашу справу.” Тоді Доля з Альошею і з більшовиками відійшли набік і щось говорили. Відтак приступив до мене Доля і сказав: “Ти підеш разом з Альошею на хутір Подорожчину, збудите дві-три хат[и] під маркою збірки збіжжя, а коли ми надійдемо поміж хати, щоб ви в цей час вийшли з хати. Ми почнемо стріляти, а ти, Дзідзю, втікай. При цьому пустиш дві-три серії вгору. Альоша залишився з нами. Перед Організацією і цивільними людьми говори, що ви з Альошею ходили на Подорожчину по контингент збіжжя і попали на засідку. Більшовики Альошу вбили, а ти втік.” Зі своєї сторони Альоша сказав повідомити його жінку, щоб 8/IX. – [19]47 р. вийшла на стрічу до Богатківського ліса. На хуторі Подорожчина було ще більше більшовиків. На фірі мали трупа, якого привезли з с. Конюх, Козівського р-ну, а в горшку мали кров. Трупа пізніше показували (по “засідці”) людям, мовляв, це вбитий Альоша. На цьому місці також порозливали кров.

Згідно з договореністю, ми зайшли з Альошею до Шеременди Мих., а опісля до Федик Теклі, в якій ми попросили молока. Як ми пили молоко, Альоша сказав голосно, що він сьогодні причува[є] свою смерть. В хаті ми були ок.[оло] 10 хв., після чого Альоша вийшов надвір, а за ним і я. З нами також вийшла дочка господині Марійка. В той час більшовики почали стріляти; я втік, а Альоша залишився з більшовиками. Звідсіля я пішов прямо до села. По дорозі вступив до Бел. І., на полі в якого ми мали криївку, і сказав, що ми попали з Альошею на засідку, з якої я вийшов живий, а Альоша впав. Відтак я вступив до Пасечник Ольги, де спала жінка Альоші, і сказав це саме. Звідсіля я повернув до криївки, де застав вже Славка. Йому я розповів точно, як це було. Незабаром до криївки прийшов Місько, якому я також розповів все. Місько сказав нам: “Тихо, не говоріть нічого, бо тут є Сірко, щоб він не зорієнтувався.”

Вечором Місько кудись пішов, а я з Славком пішов до села. В селі ми zorganizували харчі і повернули до криївки.

Дня 8/ІХ. – [19]47 р. я ходив зі Славком і жінкою Альоші на стрічу до ліса. В означеному місці вже чекав на нас Доля, Альоша і двох більшовиків. Доля і Альоша відкликали жінку Альоші набік і щось разом говорили з нею. Пізніше Альоша сам говорив з нею і дав їй півтора метра полотна (мануфактури). Альоша на цій стрічі питався, що про нього говорять люди. Я відповів, що жалують за ним. Відтак Альоша дав мені закурити пап[і]росів, попращалися і розійшлися. Я разом з Славком і жінкою Альоші (Анною) повернули до села, де залишили жінку Альоші, і повернули до криївки.

Після цього я стрічався в с. Богатківцях з Кумом, який поручив мені замовляти гроші по людях, питав, що нового в селі, як поводить ся молодь т. ін. Я йому давав точні відповіді. Звідсіля ми повернули до криївки.

Около 12/ІХ. – [19]47 р. я був зі Славком на стрічі в Кума, на які[й] одержав БФ-они на гроші. Зі стрічі ми відпровадили Кума над ріку і він поїхав до с. Ішкова, а ми повернули до криївки.

Дня 27/ІХ. – [19]47 р. я стрінувся з Міськом, який сказав мені прийти вечором на стрічу до Долі, яка мала відбутися на цвинтарі. В означеному місці я стрінувся з Долею. Він запитав, чи я вже зібрав збіжжя. Я відповів, що ще не зібрав всего. Тоді Доля сказав: “Якщо збереш, ма[єш] дати мені 4 кірці жита і два кірці пшениці. Для Альоші також треба дати два кірці жита.” Відтак запитав, чи маю зібраний мід. Я відповів, що так. Отже, він сказав приготувати йому 25 клг. меду. Опісля Доля говорив щось зі Славком, а прикінці сказав до нас, щоб ми на другий день (28/ІХ. – [19]47 р.) заквартирували в очереті і звечора пішли до с. Ішкова. Там в Сірої Гані мав чекати на нас Місько, який мав дати нам якесь доручення. Того самого вечора ми мали повернути назад і прийти до нього на стрічу, яка мала відбутися також на цвинтарі. На цьому стріча закінчилася і ми повернули до села. В очерет ми не пішли квартирувати, а залишилися в с. Богатківцях.

Слідуючого дня (28/ІХ. – [19]47 р.) вечором ми стрінулися в одній хаті з Лінкою (наречена Долі), сестрою Долі Марійкою і жінкою Альоші. Цього вечора вони ходили на стрічу до Долі. Про місце стрічі знала жінка Альоші. Півтора год.[ини] пізніше ми зі Славком також пішли на пункт стрічі. Тут застали лише двох більшовиків. Доля говорив десь дальше з Лінкою, Марійкою та жінкою Альоші. Потім прийшов до нас і запитав, чи ми були в Ішкові. Ми відповіли, що не були, бо не було чим переїхати. Він дуже знервувався і приказав нам з місця це завдання виконати.

Ми поїхали до с. Ішкова, зайшли до означеної хати, але тут не застали Міська і з нічим повернули на стрічу до Доля. Одначе тут нікого не застали і ми повернули до криївки.

Дня 4/Х. – [19]47 р. я стрінувся в с. Богатківцях з жінкою Альоші, яка запитала мене, чи я не бачив Міська. Я відповів, що Місько квартирував вдень зі мною, а де зараз, не знаю. На моє запитання [нащо їй Місько]*, вона відповіла, що в селі є Доля і обов'язково хоче бути з Міськом. Дальше я запитав її, де квартирує Доля, але вона не хотіла мені сказати. В селі я стрінув Славка і розказав йому, що в селі є його брат (Доля). Другого дня я квартирував сам в криївці, тому що Славко залишився в селі квартирувати з Долею. Пополудні (в 2-ій год.) я виліз з криївки і пішов до лісу. По дорозі стрінувся з Міськом і разом з ним зайшов до його сестри. Десь за півгодини прийшов ще Сірко з кількома цивільними хлопцями, з якими ми почалися забавляти[ся]. Згодом до нас прийшов Славко і сказав, що Доля квартирує в Левенець Марії та хоче бути з Міськом. Ко[ли] смерклося, я пішов до криївки по палатку, а повернувши назад, застав лише Сірка. Він сказав, що Місько пішов в село. Тоді я також пішов на квартиру до Доля. Його застав я в stodолі, як щось говорив з Міськом. Пізніше Доля сказав до мене, щоб другого дня прийти до нього на стрічу на Богатківському цвинтарі. Того дня Доля мав там квартирувати. На другий день, пополудні, я виліз з криївки і пішов до лісу, а з лісу на цвинтар, де стрінув Долю. Доля запитував мене, як мається справа зі збіжжям і медом. Я відповів, що ще не готовий. Зі своєї сторони Доля перестерігав, щоб я не нал[л]яв до меду води. Вкінці Доля сказав повідомити Міська, щоб він вечором прийшов до нього на цвинтар. Після цього ми розійшлися. Зі мною також був Славко, який пішов по Міська, а я поніс до своєї сестри білля. По дорозі стрінув Міська і Сірка. Міськові я сказав, що до нього пішов Славко. За кілька хвилин до моєї сестри прийшов Місько зі Славком, які сказали мені йти до сестри Міська, де вони залишили Сірка. Щоб перед Сірком замаскувати неприсутність Міська, я мав сказати, що він пішов зі Славком в село за лямпкою. В вище згаданій хаті я стрінувся з Сірком. Він запитав мене, де пішов Місько і Славко. Я відповів, що вони пішли в село за лямпкою. Десь за годину Місько і Славко повернули. Тоді я і Славко пішли в село збирати грошеву збірку, а Місько з Сірком залишилися. Около 2-ї год. ми пішли до криївки спати.

Дня 8/Х. – [19]47 р. я зі Славком пішов до с. Богатковець докінчувати грошеву збірку. Люди не мали грошей приготованих і тому

---

* В оригіналі дописано рукою.

збірку ми залишили. Около 11-ї год. Славко пішов до криївки спати, а я пішов на хутір Глуховську Волю, де в одній хаті стрінувся зі Сулимою та Сірком. Сулима розпитував мене, в який спосіб впав Альоша. Я розказав йому вищезгадану легенду.

Цієї ночі мене на дорозі арештовано.

Зав.[вага] слідч.[ого]: “Об’єкт до часу арештування мав багато нагод, щоб розкрити перед Організацією тайну про Долю. Ще в останньому моменті (перед самим арештуванням) об’єкт старався маскувати агентуру Долі і його кумпанії.”

Постій, дня 15/ІХ. – [19]47 р.

“37/3”

* * *

Р. 31

СПРАВА Ч.: .../47 р.

МАГДІЙ ЯРОСЛАВ

А/В УМГБ

Р. 31

Справа ч.: .../47 р.

Магдій Ярослав

А/в УМГБ

Р-н Золотники
Дня, 12/Х. 1947 р.

Протокол допиту

Магдій Ярослав, син Йосифа і Марії [Анни] з з Кикішів [Кекішів], нар. 26/VI. 1927 р. в с. Раківці, Золотниківського р-ну, Тернопільської області, українець, 5 кл. нар. школи, з родини рільників (бідняків), нежонатий.

Член Юнацтва ОУН від 1943 р., по пс. “Сум”.

А/в УМГБ від серпня 1947 р.

Крім мене, в батьків був ще старший син Василь, дочка Марія та два молодших сини: Влодко і Петро. Батьки мої були бідняки, бо управляли лише 2 морги землі. На 7-му році життя я почав ходити до школи в своєму селі і в 1940 р. закінчив 5 кл. Далше батьки не могли мене посилати, тому, що треба було помагати їм на господарстві.

Перед вибухом війни в 1941 р. до нас додому часто заходили підпільники: Чорний, Сокіл, Горинь т. ін.

За цілий час німецької окупації я працював вдома, помагаючи батькам на господарстві. В 1941 р. я був членом “Січі”, а відтак “Хліборобського гуртка молоді”.

В січні 1943 р. звеновий юнак Яр мене втягнув в Юнацтво ОУН та припоручив вивчити “Декалог” і “12 прикмет укр.[аїнського] на-ц.[іоналіста]”. Час від часу я ходив на сходи, які переводив станичний Сірко і підр.[айоновий] Мур. Згодом мене назначили зв’язковим до с. Богатковець. Крім обов’язків в Юнацтві, вечорами ходи[в] я на самоосвіту, а вдень помагав батькам на господарстві.

В квітні 1943 р. я був учасником п’ятиденного ідеологічного вишколу, яким проводив райвишкільник Бук.

В листопаді 1943 р. я був на триденному військовому вишколі, який відбувся в с. Раківці.

Дня 29/I. – [19]44 р. я брав участь в організованому святі на честь поляглих під Крутами, на якому були присутні юнаки з двох підрайонів. Свято відбулося вночі в Богатківському лісі, де була висипана штучна могила зі снігу. Свято почалось “Молитвою укр.[аїнського] рев.[олюціонера]”, після чого рай. юнак Сак говорив святочну промову. Пізніше були деклямації на вшанування пам’яті Героїв і двохвилинна мовчанка, підчас якої було 2 стріли з кріса. Свято закінчилося “Маршем укр.[аїнського] рев.[олюціонера]”.

В лютому 1944 р. я разом з іншими юнаками підготовлявся до більшовицької дійсності: копали криївки, заховували орг.[анізаційну] літературу, бібліотеку з читальні, інформували населення про копання криївок, заховування збіжжя, убрання т. ін.

Дня 23/III. – [19]44 р. до нас прийшли більшовики. Зараз на другий день (вночі) поляки зі Соснова разом з більшовиками робили ревізію на нашому господарстві, але нічого не знайшли.

По трьох днях в нашій хаті заквартирував якийсь штаб і ми були змушені вибратися до тети Юлії.

Дня 6/IV. – [19]44 р. більшовики під натиском німців відступили за ріку Стрипу. В нашому селі не було нікого, тільки час від часу підходили німецькі і більшовицькі стежі. Тому що більшовики почали ловити мужчин до армії і до копання окопів, всі почали втікати на

німецьку сторону, з якими і я пішов. Родина залишилася в селі. В селі Шкіндерева [Шкіндерівка, *телер* – Сонячне] я стрінувся зі своїм братом Василем. До того часу я нічого не згадував про нього. За Польщі він був в монастирі в Бучачі, а потім вчився у Львові. За першої більшовицької дійсності, спочатку, був вдома, а потім втік на еміграцію. За німців, спочатку, також короткий час був вдома, а потім працював в терені (з рамени Організації). Додому мало коли [на]відувався. Отже, я брата дуже мало знав.

Дня 30/IV. – [19]44 р. за дорученням брата я ще з одним хлопцем (Колісником В.) пішов до с. Раківця довідатися, хто є в селі: більшовики чи німці. По дорозі до с. Раківця нас здержали німці (на мості через Тудинку), але ми викрутилися перед ними, що йдемо за харчами для родини, які евакуювалися до с. Маливод. Вислухавши те, німці нас пустили. На краю села Раківця нас здержали більшовики, яким ми сказали, що ходили зганяти коні з жита. Вони запитували, чи ми бачили германа, а коли ми відповіли, що не бачили, сказали нам йти додому. Вернутися назад цього дня ми не змогли, бо почався бій між більшовиками а німцями.

Другого дня більшовиків в селі не було і я без перешкод вернув на Шкіндереву, але тут брата вже не застав. Після цього один тиждень я перебував на хуторах Поплави. Одного дня ми довідалися, що наше село горить. Я пішов туди, щоб дещо з дому забрати. По дорозі стрінув свою корову, яку запровадив до с. Маловід. Тут вже була моя родина і до с. Раківця не було чого вертатися. Від тепер я вже тримався Раковецьких і Соснівських хлопців. Деякий час ми перебували в с. Новосілці, Підгаєцького р-ну, в Божикові (того ж р-ну), а відтак в Телячому. Тут я стрінувся зі своєю родиною. З Маловід їх німці везли на станцію до Підгаєць (а звідтіля думали відставити на захід, в Німеччину), але по дорозі, в Новосілці, їм вдалося втекти. З Новосілки вони перенеслися до Телячого.

В половині липня 1944 р. фронт пересунувся дальше на захід і я з родиною повернув додому. Вдома ми з батьком почали ремонтувати хату, а потім пішли в поле робити жнива. Від цього часу до місяця листопада 1944 р. я постійно помагав батькам при господарці.

В місяці жовтні 1944 р. бувший райвиховник Юнацтва Бук почав організ[ов]увати сітку Юнацтва. Мене припоручив організувати звено юнаків. Я організував трьох юнаків, відк[о]пав орг.[анізаційну] літературу і почав переводити юнацький вишкіл. Крім цього, я помагав станичному активу Маєві в оргроботі в с. Раківці: магазинував зброю, харчі, відкопував літературу т. ін.

В місяці грудні 1944 р. мій пров. Бук припоручив мені піти в с. Ішків, Богатківці та Росоховатець [Росохуватець] і зорганізувати звено Юнаків, що я виконав.

Від того часу я почав ходити зі зброєю.

Дня 4/І. – [19]45 р. мій пров. Ромко (ст.[аре] пс.[евдо] Бук) повідомив мене, що Юнацтво розв'язане і переходить в актив. Дня 6/І. – [19]45 р. я повернув додому. Вдома даліше помагав батькові в господарстві і час від часу ходив на зв'язок до с. Богатковець.

Дня 16/ІІІ. – [19]45 р. більшовики разом з Маловідськими стрелками робили облаву в с. Раківці. Під час облави зловили мого батька і почали питати його, де син Василь і дочка Марійка (Марійка в той час працювала в УЧХ і додому рідко приходила). Батько відповів, що не знає, де вони є. Тоді більшовики почали бити батька, а коли він не хотів признатися, забрали всі речі з хати і батька 1-ий секретар РК КП(б)У Холявка застрілив, а хату спалили. Від тоді ціла родина почала скриватися, в тому числі і я. Спочатку я перебував в своїй станиці, а опісля долучив до боївки Богуна. По двох тижнях я дійшов до Богатковець, де зв'язався зі станичним Гаком (його всі кликали Альоша, мій вуйко) і від тоді почав разом з ними перебувати.

Дня 8/ІV. – [19]45 р. я стрінувся в с. Богатківцях зі своїм братом Василем, якому розповів про родинну трагедію. В той час він мав від'їжджати в Збаражчину, тому сказав, що забере мене з собою і дасть приміщення, де я буду проживати легально. На це я погодився і ми другого вечора від'їхали до с. Прошови, де заквартирували. Тому що другого дня була тут облава, брат зі своїми боекми втік в ліс на конях, а мене залишили в одній хаті, з якої я також втік до лісу, бо за мною в цій хаті питали більшовики. Вечором я сконтактувався з боекми Окуня і через них зв'язався з братом в с. Середниках, Микулинецького р-ну. В тому часі більшовики почали робити скрі[з]ь сильні облави. Брат розв'язав свою боївку і повернув до с. Богатковець. Три дні пізніше ми квартирували з братом в очереті під с. Богатківцями, де стрінулися з повстанцями: Калиною, Орлом та Дубом. З ними я відійшов до с. Раківця і тут викопали спільну криївку. Від тоді я залишився в Раківці.

Дня 15/VI. – [19]45 р. з доручення Калини я сконтактувався з боекми брата: Русланом і Осою, з якими відійшов до с. Телячого. Тут стрінулися з пров. Мішою, який нас пов'язав з братом Василем в с. Божикові, де він лежав ранений.

Дня 21/VI. – [19]45 р. ми з Русланом ходили до с. Базниківки до пров. Кайдаша, якого пов'язали з братом. По трьох днях пров. Кай-

даш, Руслан, Оса і я вирушили на Стрипу і заквартирували в с. Богатківцях. По двох днях пров. Кайдаш з іншими відійшов, а я остався з Альошею, з яким перебував ціле літо.

Дня 19/XI. – [19]45 р. я разом зі стр. Орлом відійшов до с. Вівся і тут перебував до 20/XII. – [19]45 р. В цей день я попав на Вівсю на засідку, з якої втік щасливо і прибув до с. Ішкова. Тут стрінувся з Альошею, з яким відійшов до с. Богатковець.

Разом з ним я перебував зиму 1946 р. в с. Богатківцях. Часто я помагав йому в організації в станиці. Тому що в с. Богатківцях заквартирував гарнізон, ми весь час сиділи в криївці.

Від 2/IV. – [19]46 р. я разом з братом Василем, Альошею, його сином Івасем, Дзідзьом (Чайкою) і Заяцем квартирували в очереті.

Дня 5/IV. – [19]46 р. ми на хуторах під Богатківським лісом попали на засідку, на якій впав вбитий син Альоші Іван.

Після цього якийсь час я квартирував з Дзідзьом і Заяцем в криївці, тому що на нозі зробилася рож.

Дня 14/IV. – [19]46 р. я з братом Василем, Альошею, Дзідзьом, Заяцем були в с. Богатківцях, де стрінулися з Безпекою Золотниківського р-ну, які карали деяких дівчат і жінок за неморальні поступки під час квартирування гарнізону.

Дня 22/IV. – [19]46 р. за дорученням брата райреф.[ерент] Безпеки Ромко забрав мене до своєї боївки. Ромко приділив мене до кущового інформатора Сірка як помічника, з яким я працював до місяця серпня 1946 р. Тому що Сірко відійшов до іншої праці, тодішній райреф СБ Крук забрав мене до своєї боївки. Від тоді я працював в райреф.[ерента] СБ, виконуючи всякі доручення.

Дня 20/X. – [19]46 р. я разом з боєвику[м] Д. стрінувся в с. Богатківцях з братом Василем (він колись мав псевдо Жар, а відтак – Доля), який вислав нас до с. Беневи застрілити тодішнього начальника істребительного баталіону Мілонького Петра. Ще цього самого вечора ми пішли до Беневи і тут заквартирували. Вечором підійшли під хату Мілонького. В той час він вечеряв в хаті. Як ми підходили до хати, нас завважила через вікно дівчина з цієї хати і сказала йому, що хтось є під хатою. Він зараз згасив світло і хотів вийти надвір. В той момент я пустив чергу з автомата по дверях і ранив його. Помимо цього він вискочив надвір і почав стріляти з пістоля до мене, причому мене ранив в праву руку. Я не міг боронитися, [бо] мені затявся автомат, і мусів відступити. Цієї ночі я стрінувся з братом в Богатківцях та з іншими повстанцями, які зробили мен[і] перев'язку та забрали в очерет. Два тижні я пролежав в очереті, а відтак два тижні з Дзідзьом у криївці, тому що вже було зимно. Після цього шість тиж-

нів пролежав я в криївці з Міськом і Голенком. Тому що Місько і Голенко виконували обов'язки кур'єрів, їм було не вигідно зі мною і я 3/I. – [19]47 р. перейшов до Альоші в с. Богатківці. До кінця березня ми сиділи в криївці, а тоді, коли почалися розтопи, квартирували в Богатківському лісі. На початку квітня ми почали копати нову криївку і до 8/IV. – [19]47 р. викінчили, в якій почали квартирувати. Разом з нами також був Дзідзьо. Навесні я вже краще чувся. Рука вже догоювалась. Тому що весною 1947 р. с. Богатківці дуже переслідували більшовики, ми майже туди не ходили, тільки на хутори.

Дня 23/VI. – [19]47 р. я разом з Альошею, Дзідзьом, Міськом і Голенком пішли квартирувати в очерет. Тому що в с. Богатківцях кварт[и]рували більшовики, ми заходили на вечерю і по харчі тільки на хутори Драгоманівка, Козлівського р-ну. Так ми переквартирували кілька днів.

Дня 26/VI. – [19]47 р. ми сиділи в очереті і почули недалеко нас говорення. Коли підсунулися до цього місця, побачили над рікою човн[а], а по розмові ми пізнали, що там квартирує Шпак, Сірко і мій брат Василь. Ми покликали їх і на наше прохання вони перевезли нас до нашого табору. Крім вищезгаданих, ми застали тут ще пров. Єфрема і Пластуна. Разом з ними ми переквартирували через два дні, а тому що було затісно, пров. Єфрем сказав розділитися на дві групи.

Дня 28/VI. – [19]47 р. передвечором я, Альоша і Дзідзьо переїхали човном в інше місце. По дорозі стрінули куц. Кума, який сказав нам, що в с. Ішкові є більшовики. На місце постою ми вибрали минулорічний табір, де полягали спати.

Другого дня рано (неділя, дня 29/VI. – [19]47 р.) Дзідзьо збудив мене і Альошу та сказав, що в стороні Ішкова, Купчинець та хуторів Драгоманівка чути стріли і вибухи гранат. Стріли не втихали цілий день. Вечором ми прийшли в очерет і прийшли до с. Богатковець. Тут довідалися, що більшовики роблять облаву на очерет. В очерет ми більше не повертали, а заквартирували на полі в криївці. Вечором (понеділок, 30/VI. – [19]47 р.), коли відіткали криївку, почули стріли в напрямі очерету та побачили ракету. Цього вечора ми з криївки не вилазили, а вечерю приніс нам господар, який, рівнож, повідомив, що є дуже багато більшовиків, що облава вже другий день триває на очереті і Богатківський ліс. Слідуючого дня ми з криївки також не виходили.

Аж на п'ятий день (о 10-й год. вечором) прийшов до криївки Місько і почав розказувати про перебіг облави, з якої вийшов живий він і Сірко.

За два дні до криївки прийшов ще Сірко. Я з Дзідзьом мусів йти до іншої криївки. На другий день до нас долучив Альоша. Від того часу я постійно перебував з ними (з Альошею і Дзідзьом).

Дня 8/VII. – [19]47 р. Дзідзьо і Місько пішли на хутори Драгоманівку, а я з Альошею і Сірком залишилися на місці. Потім і Альоша пішов кудись і, повернувши надранком п'яний, почав розмахувати руками і кричати, що то все пропало, бо всі попадали в очереті. Тільки розвиднілося, він виліз з криївки і сказав, що йде до хати, бо тут його кусають блохи. Я з Сірком пересидів в криївці до вечора. Вечором Місько і Сірко відійшли в свою сторону, а я залишився з Альошею і Дзідзьом.

Около 22/VII. – [19]47 р. Дзідзьо пішов на хутір Подорожчина заповідати контингент меду, а я з Альошею пішов до с. Богатковець. Тут зорганізував харчі і я сам вернув до криївки, де застав вже Дзідзя. Альоша цієї ночі не вернув до криївки. Вечором ми з Дзідзьом пішли до села і застали його зв'язаного в одній хаті на ліжку. Ми зорганізували харчі, забрали п'яного Альошу і повернули до криївки.

Дня 29/VII. – [19]47 р. я разом з Альошею пішов до села організувати харчі. В одній хаті нас господар почастував горілкою так, що Альоша впився. Коли ми повертали до криївки, напроти нас над'їхали фіри, які верталися від контингенту з Денисова. Я подумав, що це большевики і сховався на одному подвір'ї, а Альоша пішов даліше і почав здержувати фіри, при чому почав стріляти з автомата. Впевни[в]шиця, що це цивільні фіри, я підступив ближче, розпитав, звідкіля їдуть, забрав п'яного Альошу, і відійшли. По дорозі вступили ще до одної хати, де жила одна молодиця, до якої заходив Альоша. Тут Альоша почав робити різні гранди, а, вийшовши надвір, почав знова стріляти. Тоді я взяв Альошу насилу за руку і запровадив до криївки, де застав вже Міська, Сірка і Дзідзя. Альоша до криївки не ліз і залишився спати в кукурудзі до вечора.

Вечором, коли ми повставали, Альоша сказав мені йти разом з Дзідзьом на стрічу до Кума. З нами пішов ще Сірко. Альоша пішов кудись з Міськом, але куди, нам не сказав. На стрічі я стрінувся з кушовим Кумом, Гаєм і Орлом. Кум розпитував, чи я щось знаю про брата Василя. Я відповів, що не маю жодної відомості. По стрічі ми знова повернули до криївки. Тому що Альоші ще не було, ми чекали на нього на дорозі. Около 4-ої год. надранком від сторони Богатківського ліса надійшов Альоша і Місько. Коли прийшли до нас, Місько забрав Сірка і пішли до своєї криївки, а ми залишилися з Альошею. Я завважив на ньому новий пас і, коли спитав його, де він взяв, він відповів, що його вкупив спекулянт у Тернополі. Другого вечора ми

не ходили нікуди, тому що видавали для Сірка мід. Альоша кудись пішов, куди, я не знаю, і не було його через два дні. Ми пізніше довідалися, що він ходив по селі і пив горілку. На третій день прийшов до нас. До 18/VIII. – [19]47 р. я був постійно з Альошею і Дзідзьом.

Дня 12/VIII. – [19]47 р. Альоша вислав мене і Дзідзя на стрічу до Кума, а сам залишився в селі. Ми повернулися зі стрічі і пішли до криївки. Від того часу Альоша з нами не квартирував, а ходив сам по селі і пив горілку.

При кінці серпня до нас прийшов Альоша і сказав, що сьогодні підемо на стрічу, на яку має хтось прийти. Коли ми прийшли на цвинтар (в Богатківцях), Альоша сказав, що є мій брат Василь і хоче з нами стрінутися. Тоді Альоша нас залишив, а сам пішов коло могили, яка є на цвинтарі, зач[е]кав і з корчів вийшов мій брат Василь з двома більшовиками (перший: літ 45, високий, грубий, і чорнявий, повний на обличчі, чорний, густий заріст, чорні очі, довгий грубий ніс, передній зуб в горішній щоці кривий, убраний в куфайці, в дреліхових райтках, в чоботях, в цивільній шапці, мав автомат і пістоль ТТ, а на плечах сумку; другий: літ 28, середнього росту, сухорлявий, подовгасте обличчя, рижий [рудий] заріст, бльондин, сірі очі, ніс довгий і плоский, зуби рідкі, убраний в зеленій шинелі, в чоботи, в військовій артелерійській шапці, мав СВТ і пістоль ТТ). Брат був вбраний в куфайці, в суконних зелених райтках, в чоботях, в мgb-івській шапці, з ППС-ом і з пістолем ТТ, який мав скоріше. Коли брат підійшов до мене, сказав: “Добрий вечір!”. Я так само відповів. Тоді він запитав, як моя рука і чи не болять мене. Я відповів, що трохи ще болять. Відтак він запитав, що ще більше. Я відповів: “Більше нічого”. Тоді він дав мені закурити і сказав, щоб я йшов з Альошею до своєї криївки, а Дзідзя забрав з собою. Я попрощався з ним і з Альошею відійшли. Тому що в нас не було що курити, ми пішли на хутір Гуральню (Богатківської с/ради) і тут дістали тютюну. Звідсіля я хотів повертатися до криївки, та Альоша сказав, що хоче вступити до однієї хати. Коли ми зайшли до хати, цей господар при[й]няв нас горілкою, від якої Альоша знова впився. Тому що було вже пізно, я сказав до Альоші, щоб вже вертати до криївки, та Альоша не хотів. Тоді я забрав від нього автомата і сам повернув до криївки та ліг спати. Наддосвітком мене збудив брат, який спитав, чи не було тут Дзідзя. Я відповів, що нема нікого, тільки я сам. Тоді він сказав, щоб я зібрався, бо піду з ним квартирувати до лісу. Я зібрався і ми пішли разом до ліса. Десь около 12 год. дня брат збудив мене і сказав, щоб я пішов до хати, яка є під лісом і приніс молока та хліба. Коли я прийшов до господині і запитав, що нового в селі, вона відповіла: “Люди в селі говорять, що

Орехів [Орехов] зловив Альошу.” Я забрав харчі та повернув у ліс до брата і розказав йому, що чув від господині. Брат, почувши те, дуже знервувався, а по хвилині сказав до мене: “Йди до криївки, з якої я тебе забрав, і подивися, чи там є Дзідзьо.” Я запитав: А якщо його там нема? Він відповів: “Чекай доти, доки не прийде, а мусиш його привести.” Я зібрався і пішов. В криївці застав Міська, який грав на патефоні, і запитав його, чи не було Дзідзя. Місько, не питаючи нащо мені його, відповів, що не було. Тоді я повернув до ліса і позвітував братові про це. Брат сказав ще раз йти до криївки і чекати, доки не прийде Дзідзьо. Коли я повертав до криївки, господиня з хутора (який є близько криївки) сказала мені, що в неї був Дзідзьо, але втік до ліса, бо над’їхали большевики. Я ще якийсь час заждав і побачив, як від сусіднього хутора надійшов Дзідзьо з Міськом. Коли вони підійшли до мене, я сказав Дзідзьові, щоб йшов до ліса, бо там же на нього Василь. Тоді Місько Дзідзя відкликав набік, щось з ним поговорив і сказав, що йдемо всі. До ліса прийшли ми вже ввечір. Брат відкликав Дзідзя і Міська набік і щось з ними говорив. Коли скінчили говорити, чекали на Альошу, який мав прийти зі села. Та Альоша не прийшов. Тоді брат щось потихо сказав Міськові, а мене і Дзідзя вислав до криївки. Ми пішли в село повечеряти, зорганізували харчі і повернули до криївки. На вході до криївки ми завважили картку паперу, на якій було написано: “*Прийдіть до Петра*” (цей госп.[одар] мешкає на Драгоманівці, західняк). Ми зараз пішли в означене місце. Тут застали: брата, Міська і двох більшовиків, що були з братом. Тоді брат сказав до мене: “Візьми шинелю і йди на стійку.” Дзідзьо залишився з ним в хаті. В той час брат і інші в хаті вечеряли. По півгодини часу я повернув до хати. Тоді брат покликав мене до себе і сказав: “Підпишись на цій картці”, вказуючи на картку, яка лежала на столі. Я відповів, що не можу підписатися, бо мене болить рука. Тоді він прочитав її, сам підписав і сховав до торби. Зміст картки був такий:

*“Я, нижчепідписаний, відрікаюся від ОУН і від
УПА та годжуся на співпрацю з органами МГБ. Я
свідомий того, що за зраду тайни чекає мене воєн-
ний суд.”*

Десь около півночі брат попрощався з нами і відійшов, а я з Міськом і Дзідзьом повернув до криївки.

Около 2-ї год. попол.[удні] ми всі три вилізли з криївки і пішли до с. Богатковець, до сестри Міська. Тут ми випили трохи горілки, я взяв ровер і поїхав в другий кінець села до Цимбали, де застав п’яно-

го Альошу. Крім нього була ще його жінка і моя сестра Марійка. Тут я побув около півгодини, а відтак сів на ровер і поїхав вулицею через село. По дорозі стрінув гурт дівчат та хлопців, коло яких задержався до вечора. Вечором (около 9-ї год.) сам пішов до криївки. Вночі прийшов Дзідзьо, з яким я переквартирував один день. Другої ночі до криївки прийшов Альоша, з яким ми перебули кілька днів.

Одного дня (на початку вересня) рано в 8-й год. до криївки прийшов господар, на полі якого була криївка, і сказав, що Альошу кличе його жінка, яка чекає на нього в хаті. Альоша виліз з криївки і пішов разом з жінкою до села. Чого ходив, не знаю. Передвечором Альоша повернув до нас і сказав, щоб ми йшли в село. В селі ми повечеряли і Альоша з Дзідзьом кудись пішли, а я пішов сам на толоку кукурудзи. Десь за годину мене викликав надвір Альоша, дав свою шинелю, яку скоріше забрав від одного господаря, і сказав, щоб йому віддати. При відході сказав до мене: “Попращаймося, бо може вже не будемо разом” і відійшов. Около 10-ї год., вночі, я повертався до криївки, по дорозі побачив ракети в напрямі хуторів Подорожчини. Я прийшов до криївки і ляг спати. Около 1-ї год. ночі до криївки прийшов Дзідзьо, який сказав мені, що Альошу Василь вже забрав, а нам сказав говорити перед Організацією і людьми, що Альоша впав вбити[й] на засідці. Цієї самої ночі до криївки прийшов Місько і Сірко. Коли вони залізли до криївки, Місько сказав: “Десь на Подорожчині сьогодні були ракети і стріли. Певно хтось попав на засідку.” На це Дзідзьо сказав: “То стріляли за мною і Альошею. Альоша впав, а я втік.”

В 3-ій год. [ині] попол. [удні] ми всі з криївки повилазили і пішли до хати на сусідньому хуторі, а коли смерклося, пішли до села. Місько і Сірко поїхали до Ішкова, а я з Дзідзьом повечеряли, зорганізували харчів і вернулися до криївки.

Около половини вересня я довідався від Дзідзя, що Альоша має прийти на стрічу. Цього вечора ми стрінулися з жінкою Альоші і з нею пішли на стрічу, яка була визначена під Богатківським лісом у 8-ій год. ввечір. На пункті стрічі вже чекав мій брат Василь, Альоша і двох більшовиків у палатках. Ми привиталися з ними і позакурювали. Тоді брат і Альоша відкликали жінку Альоші набік і щось з нею говорили. Опісля Альоша дав їй півтора метра якоїсь матерії і сказав, що може собі йти додому. При відході брат питався мене, де зараз перебуває День і Сулима, а також, де є кущевий Кум. Я відповів, що не знаю, бо з ними не стрічався. Тоді він дав мені пап[і]росів, попрощався з нами і відійшов разом з Альошею і більшовиками. Я з Дзідзьом і з жінкою Альоші повернули до села. В селі зорганізували харчі і пішли до криївки.

Після цього ми ходили з Дзідзьом на стрічу до куш. Кума, якого відтак самого відпроваджували до човна на Стрипі. Звідсілля Кум поїхав до Ішкова, а [ми] повернули назад до криївки.

Дня 28/IX. – [19]47 р. ми разом з Дзідзьом квартирували постійно в криївці для того, щоб не зрадитися перед Організацією, що ми пов'язані з агентурою. Кожного вечора йшли в село, збирали грошеву збірку і докінчували збірку контингенту збіжжя.

28/IX. – [19]47 р. Місько повідомив мене, що ввечером на цвинтарі в с. Богатківцях буде брат Василь, який хоче зі мною стрінутися. Ввечером я разом з Дзідзьом пішов на означений пункт, де застав брата і двох більшовиків, що були з ним попереднього разу. Брат розпитував мене про нашу родину, а прикінці сказав, щоб я повідомив сестру Марійку і його наречену Лінку прийти слідуєчого дня до нього на стрічу (в Богатківцях під лісом). По дорозі вони мали закликати ще жінку Альоші. На цьому ми попрощалися з Василем і розійшлися. По Марійку і Лінку я вислав жінку Альоші.

Дня 29/IX. – [19]47 р. ввечером ми застали їх вже в одній хаті, де вони чекали на нас. Отже, ми пішли разом на пункт стрічі. Коли ми прийшли, то тут брат ждав вже з Альошею і двома більшовиками. До мене і до Дзідзя брат сказав, що можемо собі йти, а Марійка, Лінка і жінка Альоші залишилися. Того вечора по стрічі я стрінувся з Лінкою в с. Богатківцях. Вона дуже жал[у]валася перед мною і нарікала на брата тому, що він так поступив. Говорила: “Якщо мій брат Богданко впав, Міша, команд.[ир] Бондаренко і інші пострілялися, то і він міг також чесно згинути. Тепер мені жити не треба. Моїх родичів ограбили більшовики, батька арештували, а він так поступив.” Я на це нічого не сказав і відійшов в село, де стрінув Дзідзя і разом з ним пішов до криївки.

Дня 4/X. – [19]47 р. я з Дзідзьом пішов до Богатковець, де стрінувся з жінкою Альоші, яка повідомила мене, що є брат і хоче бути зі мною. Він тоді квартирував у Якимець Стефки. Туди я пішов з жінкою Альоші. Під хатою я зачекав і вона викликала брата надвір. Він привитався зі мною і спитав, де є Місько. Я відповів, що не знаю. Тоді він сказав до мене: “Ти мусиш його відшукати і привести до мене. Але заки підеш за ним, мусиш завести мене десь на квартиру.” Жінка Альоші сказала, щоб я завів його на квартиру до Левенець Марії. Коли ми прийшли під хату, я збудив господиню і сказав, що в неї будуть квартирувати хлопці. Вона на це погодилася. Тоді я сказав дати драбину на стрих і брат з більшовиками пішов на стрих спати, а я пішов шукати Міська. Міська не відшукав вдома, тільки стрінув Дзідзя, якому сказав, що сьогодні буду квартирувати разом з братом.

Звідсілля я повернув на квартиру брата і повідомив, що Міська нема. Брат сказав лягати спати, а Міська мав відшукати на другий день. Другого дня (5/Х. – [19]47 р.), попол.[удні,] брат вислав мене шукати за Міськом. Цей раз я застав Міська вдома, якого повідомив, що на нього чекає брат. Місько зараз прийшов [відійшов], а я остався ще деякий час в нього вдома. Повернувши назад на свою квартиру, я застав брата і Міська, які щось говорили між собою, а більшовики сиділи на стриху. Я пішов до хати. Передвечором (около 6-ї год.) прийшов до нас Дзідзьо. Брат з Міськом вже кінчав розмову і при кінці передав йому щось в торбі, попрощався з нами і пішов разом з більшовиками кудись під беріг (якраз смеркалося). Слідуючу стрічу мені назначив на вечір 6/Х. – [19]47 р. на цвинтарі. Місько кудись відійшов, а я з Дзідзьом відійшов в село.

Дня 6/Х. – [19]47 р. в 2-ій год. попол.[удні] я разом з Дзідзьом пішов до брата, який того дня квартирував на цвинтарі. Тут брат сказав, щоб я повідомив Міська вечором до нього прийти на стрічу. Коло брата ми посиділи з півгодини і пішли в село до Міська. Його ми стрінули вдома разом з Сірком. Я повідомив Міська в чому справа. Тоді Місько сказав мені йти з ним на стрічу, а Дзідзьо залишився з Сірком, щоб цей не зор[і]єнтувався де ми пішли. На цвинтарі брат з Міськом почав щось говорити, а мене післав по рукавиці, які він забув на попередній квартирі. Коли я повертався з рукавицями, по дорозі стрінув Міська, який повертався зі стрічі. Він сказав, що брат відійшов, а рукавиці я мав залишити в себе. По дорозі Місько сказав мені, щоб перед Сірком говорити, що ми в село ходили за лямпкою. Коли ми прийшли до хати, тут чекав на нас Сірко і Дзідзьо. Я з Дзідзьом пішов в село, а Місько з Сірком залишилися в хаті. В селі ми повечеряли і пішли збирати грошеву збірку. Надранком взяли харчі і пішли до криївки.

Дня 8/Х. – [19]47 р. вечором я з Дзідзьом пішов докінчувати грошеву збірку, але тому що люди ще не мали готових грошей, ми збірку залишили. Я пішов до одної хати закурити, а Дзідзьо пішов в село. Стрічу ми умовили собі в кінці села в одній хаті. Коли я повертав до криївки, вступив до хати, де мав чекати Дзідзьо. Тут його ще не було, тому я сам пішов до криївки і ляг спати.

Вночі (около 1-ї год.) до криївки прийшов Місько і боєвики СБ К. і Б. Місько приказав мені збиратися, бо піду в село з К. і Б., мовляв, вони хочуть завтра переїжджати на другу сторону Стрипи і не мають з ким в Богатківцях заквартирувати. Я відповів, що до села не піду, тому що має приїхати Орехов. Тоді Б. подав мені штани, які я затагнув на себе, зібрався і виліз наверх. В той момент мене арештовано.

Крім стріч, які я подав в протоколі, я з братом більше не стрічався, а також брат на стрічах, які мав зі мною, не давав мені жодних інструкцій по агентурній роботі і не вимагав матеріалів.

Зав.[вага] слідчого: “Арештований зізнання складав добровільно.”

Постій, дня 18/Х.1947 р.

“37/3”

* * *

Р. 31

СПРАВА Ч.: .../47 р.

МАГДІЙ МАРІЯ

АГЕНТКА УМГБ

Р. 31

Справа ч.: .../47 р.

Магдій Марія

Агентка УМГБ

Р-н Золотники
Дня, 4/ХІІ.1947 р.

Протокол допиту

Магдій Марія, доч.[ка] Йосифа і Анни з з Кикішів [Кекішів], нар. 1925 р. в с. Раківці, Золотн.[иківського] р-ну, Терноп.[ільської] обл.[асті], українка, 4 кл. нар. школи, з родини рільників, незамужня.

Агентка УМГБ від вересня 1947 р.

Крім мене, було в нашій родині ще чотири брати: Василь, нар. 1922 р.; Ярослав, нар. 1927 р.; Володимир, нар. 1933 р.; і Петро, нар. 1941 р.

На сьомому році життя родичі післали мене до школи в родинному селі і тут я закінчила 4 кл. нар. школи. По закінченні школи я весь час жила коло родичів і помагала їм при господарстві. В нас було лише півтора морга поля. Отже, ми жили зовсім по-бідному. Часто приходилося ходити до других на заробітки.

В 1941 р. я вступила в ряди ОУН і тут під пс. Веселка працювала аж до 1946 р. За німецької окупації я сповняла обов'язки станичної юначок в с. Раківці.

З приходом більшовиків я стала районовою і на цьому пості працювала аж до осені 1945 р. В осені 1945 р. мене забрав до себе пров. Струм і я сповняла зв'язок від нього до машиністки Ліди, яка перебувала в той час в с. Ішкові. По смерті пров. Струма я повернулася до с. Раківця. Від тоді нічого не робила, тільки скривалася.

В грудні 1946 р. більшовики зловили в Шкіндерівці підпільницю, яка довгий час скривалася зі мною і іншими дівчатами в с. Раківці. На слідстві її питали, де є її брат Сулима. Отже, вона, знаючи, що Сулима є на Стрипі і має наречену в с. Раківці Кикіш [Кекіш] Євгенію, приїхала 18/XII. – [19]46 р. до Раківця з більшовиками. В цей час я ночувала в К[е]кіш Євгенії. Около 6 год. рано хату, де ми спали, обступили більшовики. До хати ввійшли два офіцери і приарештували Кекіш Євгенію, її молодшу сестру Надю і мене. Як ми зібралися, ті самі більшовики зробили коло нас ревізію, посписували і віддали рядовим більшовикам, які завели мене і Надю до хати Свинтуха Якіма, а Євгенію забрали окремо.

Перед більшовиками ще в хаті я зложила протокол, що я старша сестра Євгенії К[е]кіш Анна, яка вийшла заміж за Щупляка Гната в Соснові, і що я прийшла попереднього дня до батька, бо ми умовилися їхати до Козови. Заки нас відвели до хати Свинтуха Якіма, мама Євгенії повідомила голову с/ради і деяких інших людей, на яке прізвище я записалася. В хаті, де нас завели, вже були якісь арештовані з Підгаєцького р-ну. З тих людей я знала тільки Посунько Євгенію з хутора Кадовби. Пополудні прийшли знова ті самі більшовики і забрали мене до другої хати. В хаті був голова с/ради К[е]кіш Василь, якого більшовики запитали, що я за одна. Голова підтвердив, що я [ф]актично К[е]кіш Анна, яка вийшла заміж до Соснова, і мене випустили. Крім мене випустили також К[е]кіш Надю. Як опісля я довідалася від Євгенії, нас арештував Ковальов і Гуркін з Підгаєцького РО МГБ,

Зараз по цій події я пішла на хутір Драгоманівку і тут скривалася аж до весни 1947 р. Організаційної роботи жодної не робила. Вільний час я використала, бо ходила до кравчині вчитися кравецтва.

Пит.[ання] слід.[чого]: “Чи на Драгоманівці ви стрічалися зі своїм братом Василем (Жаром, Долею)?”

Відповідь: З Василем я стрічалася досить часто. Він приходив до мене і висилав мене не раз зі записками на Ішків до Юра (Войтини Олекси). Таких записок я носила багато; зараз не пригадую собі точно, скільки разів, може з 12–15-ть.

Пит.[ання] слід.[чого]: “Чи не знаєте, що брат писав в тих записках до Юра?”

Відповідь: Брат ніколи не переказував усно через мене і не казав про що в записках писалось. Знаю, що одного разу я ходила до Юра по шкіру [шкіру] на чоботи, а іншим разом брат переказав через мене, щоб Юр йому приніс то, про що вони говорили, але в чому це була справа, не знаю.

Весною 1947 р. я повернула до Раківця і тут жила аж до мого арештування.

Слідч.[ий]: “Розкажіть мені, що знаєте про облаву на очерет коло с. Ішкова і, як ви довідалися, що брат (Доля) живе.”

Про облаву на очерет ми довідалися від людей ще 29/VI. – [19]47 р. (неділя). Цю вістку привіз з Ішкова дядько, який привозив сметану до молочарні в Соснові. На другий день, 30/VI. – [19]47 р., в розвідку до Ішкова пішла моя мама і К[е]кіш Марія, дочка якої втікла з Підгаєцької тюрми і крилася в Ішкові. До Ішкова вони не зайшли, бо в селі були більшовики, які з села нікого не випускали. Від людей, які пасли худобу, вони довідалися, що на очерет була сильна облава, під час якої мав[и] здатися живим Кум (з с. Раківця), а решта хлопців попадали. Всіх там мало б впасти 6 хлопців, а між ними: Доля, Сірко, Гай, Орел і якісь чужі, яких люди не знали. З такою розвідкою повернулась додому мама і К[е]кіш Марія.

Другого дня я пішла на Драгоманівку, де думала стрінутися з братом Славком або з якими іншими підпільниками і довідатися про облаву в очереті. На Драгоманівці були в той час більшовики. Я зайшла до однієї хати, де згодом прийшло дві мені знайомих жінки. Вони всі оповідали різні подробиці про облаву на очерет, але ніхто не знав точно, що там сталося і хто впав. Розказували, що впало багато хлопців, але скільки і хто, ніхто не м[і]г сказати. Оповідали, що трьох наших вирвалися з очерету, на пасовиську посідали на коні, але більшовики їх побачили і почали стріляти, внаслідок чого двох впало, а один втік. Дальше оповідали, що 30/VI. – [19]47 р. більшовики знайшли на Драгоманівці в Бербецихи криївку, в якій впало 5 хлопців і одна дівчина. Упавших ніхто не знав, тільки говорили, що мав би впасти якийсь пров. Шах і Тихий. З ними мало б впасти багато грошей. Біль-

ше я не могла нічого довідатися, тому що всюди були більшовики і з тим повернула додому.

Дня 6/VII. – [19]47 р. я знова пішла на Драгоманівку в розвідку. Тут зайшла до однієї хати, а жінку з цієї хати вислала до с. Купчинець на розвідку до своїх людей, до яких заходять хлопці. Повернувши, ця жінка розказувала, що вночі зайшли до її тітки підпільники з Тернопільщини, між якими був якийсь провідник, який до хати не заходив, тільки стояв під хатою. Тітка цієї жінки твердила, що то напевно був Доля, бо був сухорлявий, середнього росту і мав ППШ. З такою розвідкою я повернула додому, потішаючи всіх, що брат Василь може живе.

13/VII. – [19]47 р. я була знова на Драгоманівці. Цей раз я стрінулася з Орищак Марією, яка запевняла мене, що Василь живе, бо вона стрічалася з своїм братом (підпільником Очайдухом) Олексою, який стрічався з Василем (Долею) вже по облаві в очереті. Вона, рівнож [казала,] що Василь (Доля) тепер дуже конспірується і не хоче всім показуватися.

В другій половині липня я ходила до с. Ішкова і тут вечором стрінулася в одній хаті з Сірком, який розказав мені точно про цілу облаву в очереті. Отже, дня 29/VI. – [19]47 р. в трощі заквартирували: Доля, Сірко, Супрун і інші, яких він не назвав. Всіх разом було 10. Ще всі спали, як Доля крикнув: “Хлопці! Босяки!” Всі позривалися зі сну і побачили, що рікою їдуть більшовики на човнах. На наказ Долі хлопці засипали більшовиків стрілами і почали відступати. Тим часом очеретом ішли розстрільною другі більшовики. Побачивши їх, хлопці розсипалися, хто куди. Сірко втікав з двома хлопцями і на його очах один впав вбитий, а другий десь відлучився в очереті. Він сам відстрілювався, а відтак залі[з] в bagno і так пересидів цілу облаву. Дальше розказував, що Супрун і більше хлопців попадало (всіх разом впало 7), а братові Василеві вдалося втекти і він зараз напевно живе. Більше про брата Сірко мені нічого не сказав і [я] більше не допитувалася.

Точно, що брат Василь живе в більшовицьких руках, я довідалася в другій половині серпня.

До Богатковець я ходила досить часто: по 2 – 3 рази на тиждень. Два чи три рази на тиждень я ходила до кравчині, або носила братові Славкові білля. Тут часто стрічалася, крім брата, з Альошею і Дзідзьом. Вони всі мене потішали, що Василь живе. Зі своєї сторони я докоряла їм, мовляв, вони мене дурять, щоб тільки нас потішити (мене, маму та Лінку – наречену Василя, яка від весни 1947 р. мешкала з нами).

Одного вечора (дати собі не пригадую) я стрінулася з Альошею, Дзідзьом і Славком на Богатківських хуторах (від Волі Г[л]ух[і]вської). Я почала їм знова дорікати, що брат Василь не живе, а вони лише мене дурять. Тоді Альоша викликав мене надвір і сказав, що Василь живе в більшовицьких руках. Ця вістка мене не потішила, а навпаки, я почала плакати. Щоб мене потішити, Альоша сказав: “Дурна, не гризися, Василь нічого не сипить. Хоча він в більшовиків, але і там помагає нашим. Він знає, що робить і не зробить так, щоб було зле.” По вечері ми всі четверо пішли до Богатковець. Я зайшла на квартиру до Жмуд Марії (сестра Альоші), Дзідзьо і Альоша пішли кудись в село, а Славко залишився зі мною. Він розказував мені, що Василь здався в трощі живим і зараз є в більшовицьких руках. Говорив, що ми не маємося чим боятися більшовиків, бо нас ніхто з більшовиків не вчипить, тільки перед людьми мали вдавати, що ми далше скриваємося і боїмося більшовиків. Така наша поведінка мала б підтверджувати, що Василь дійсно впав і, що він не є провокатором. Перед людьми, казав Славко, плакати і всім говорити, що Василь точно впав в очереті. Далше казав мені вести розвідку про те, що будуть люди говорити про Василя. Якщо б стрінулася з Рогом, Ромком чи з іншими підпільниками, мала їх також запитувати, чи вони не знають щонебудь про Василя. При цьому я мала б вичути думку, що наші думають про Василя. По тім Славко сказав, що[б] ми прислали до Богатковець фіру і він дасть нам матеріал на хату; нехай найскоріше ремонтуємо хату т. ін. Вкінці сказав поздоровити всіх підпільників в Раківці і на цьому ми розійшлися.

Пит.[ання] слід.[чого]: “Чи після того ви стрічалися зі Славком і про що ви з ним говорили?”

Відповідь: Далше я стрічалася зі Славком так, як до того часу. Він розпитував мене, чи я стрічалася з підпільниками і що вони та населення говорять про Василя. Одначе, з підпільниками я майже не стрічалася, крім Гомона. Я сама старалася уникати підпільників, бо мені видавалося, що вже всі знають, що Василь – провокатор і я також, хоч фактично я з більшовиками нічого не мала спільного і нікого не всипала. Про Василя люди говорили ріжно: одні казали, що він вбитий, а другі – що він живе в підпіллі, тільки дуже законспірований. В розмові з Ромком я довідалася, що наші також не знають точно, що є з Василем. Всі ті справи я розказувала Славкові.

Пит.[ання] слід.[чого]: “Коли ви перший раз стрінулися з Долею?”

Відповідь: Перший раз я стрінулася з Василем (з Долею) вечором 29/IX. – [19]47 р.

Від весни 1947 р. в нас жила Василева наречена Костів Лінка з Сільця Божиківського, Підгаєцького р-ну. В говоренні про Василя я бачила, що вона знає також про те, що він живе, хоча ми одна другі[й] не сказали цього. Вона кі[л]ька разів ходила до Ішкова і повертала відтам весела і задоволена. Про Василя старалася якнайменше згадувати, а перед чужими людьми плакала, мовляв, що він не живе.

Дня 29/ІХ. – [19]47 р. (передвечором) до нас прийшла жінка Альоші Пронишин Анна і сказала, що мене і Лінку кличе до Богатковець брат Славко. Ми зібралися і пішли до Богатковець. По дорозі Альоші жінка (моя вуйна) сказала нам, що нас кличе Василь. До села ми прийшли, як вже цілком смерклося, і зайшли до хати Жмуд Марії, де стрінулися з Дзідзьом і Славком. Привитавшись з ними, ми сіли зараз до вечері. По вечері Дзідзьо і Славко пішли в село, а я, Лінка і Пронишин Анна пішли на стрічу до Василя. Нас вела Пронишин Анна. Отже, ми йшли дорогою коло цвинтаря, яка веде в ліс. Напроти нас вийшов Василь. Був вдягнений, як ходив скоріше: руський уніформ, куфайка, кругла військова шапка, з пістолем і ППС-ом. Він привитався з нами, сказав нам зачекати, а сам взяв Лінку і пішли до ліса. Разом вони говорили ок.[оло] трьох годин. Мусіли бути десь трохи дальше в лісі, бо розмови їх не було чути. Вернувшись, Василь почав говорити зі мною. Він розпитав чи здорова мама і молодші брати. Тоді сказав, що нехай мама не береться за ремонт хати, бо весною будуть колгоспи і хати нам не буде треба. Відтак сказав: “Слухай: Мені тебе тут цілком не було треба. Я хотів поговорити з Лінкою. Для маскіровки я закликав і тебе, бо для самої Лінки було б підозріло йти до Богатковець. Кожний знає, що Славко не може мати до неї жодних справ. Як бачиш, я є в більшовицьких руках і, якщо б від вас хтось довідався про мене, то всіх вас шляк трафить!”

На ті слова я почала плакати. Він зляпав мене за рамено і сказав: “Не реви, дурна! України і так скоро не буде, як ви собі думаєте. Ти краще не стрічайся з жодними хлопцями і тримай язик за зубами. Я зроблю так, щоб було добре. Не бійтесь, якщо б і довідалися наші, що я з більшовиками, то вас чіпати не будуть, бо ви не можете за мене відповідати.”

Підчас тої розмови до нас прийшов Славко і Дзідзьо. Василь зразу почав до них кричати: “Ви де мали бути, хамути?!”

Дзідзьо відповів: “В Ішкові.” Василь витягнув пістоль і крикнув: “То йдіть вже на місце, к...ва ваша мать, бо вас зараз шляк трафить!” Славко і Дзідзьо обернулися і без слова пішли назад. Після цього Василь розпращався з нами. Ми пішли до села, а він пішов до ліса. Тої ночі ми всі спали в Жмут Марії. Альошова жінка розказала мені,

що Альоша не вбитий, тільки Василь його забрав до себе і вони зараз є в Тернополі.

Другого дня я з Лінкою пішла до Раківця. По дорозі Лінка дуже тішилася, що Василь живе і сказала: “Василько нічого несипить, а то що він є з більшовиками, то найменша дурниця. Голо[вне,] щоби жив, а опісля якось буде. Він краще зна[є], що він робить, бо для нього іншого виходу не було. В очереті і на Драгоманівці впали самі кращі провідники і лишилися такі, як: Глинка, Крук, День, Сулима, з якими Василько не міг працювати. Отже, Василько, щоб рятувати ситуацію, здався більшовикам і робить на дві руки.”

Коло Семиковець ми обидві розійшлися: я пішла на Семиківський міст, а Лінка на Беневу і Соснів, щоб на нас люди не звертали уваги, що ми йдемо разом.

11/Х. – [19]47 р. Василя вбили. Ми довідалися про те аж 13/Х. – [19]47 р. Я зараз пішла до Богатковець. Тут зайшла до Пронишин Анни (жінка Альоші) і вон[а] розказала мені, що 11/Х. Василь мав [стрічу] з Пасечником Міськом. На стрічу Місько вийшов з хлопцями, а Василь з більшовиками. Отже, хлопці зробили засідку, на якій вбили Василя, а більшовики, утікаючи, відстрілювалися і застрілили Міська. Пронишин Анна розказала, що на засідці були: Сулима, Кум, Сірко, Крук, Бук і Місько. Про цілу справу розказала в Богатківцях переселенка Вента Анна. Крім того, вона розказала, що вищезгадані хлопці арешт[у]вали Дзідзя і Славка та їх розстріляли. З такою розвідкою я повернула додому. Почувши те, Лінка почала дуже плакати і нарікати на хлопців, що вони багато постріляли задурно і так само задурно застрілили Василька.

Около 15/Х. – [19]47 р. вона пішла сама до Богатковець, щоб подивитися хоча на трупа. В Богатківцях Альошова жінка не радила їй іти на хутори, де мав би бути вбитий Василь. Вона розказувала, що їй казав Шеременда (ім'я не пригадую собі) з хуторів, що трупа Василя перекопали і забрали невідомо де. Лінка переказала через жінку Альоші, щоб Альоша приїхав до неї на Сільце і повернулася до Раківця. Вона цілий час плакала, нарікала на хлопців, що вони вбили Василя задурно. Другого дня зібралася і пішла додому. Перед відходом вона ще раз переказала через мене до Альоші, щоб він приїхав до неї на Сільце. Дальше просила, щоб я відвідала її і принесла всі її речі.

28/Х. – [19]47 р. я і мама зібралися до млина до Божикова. При нагоді я забрала зі собою всі Лінчині речі. Приїхавши до млина, я лишила маму молоти, а сама поїхала кінями до Лінки на Сільце. На їх господарстві я застала лише батька, який повернувся з тюрми, і направляв коло хати вікна. Довідавшись від старого, що мама Лінки є в

Ручаковського, я пішла з речами туди, а старий випряг коні і завів до стайні. Від мами Лінки я дізналася, що Лінка перебуває на хуторі Морги. Надвечором прийшов цей господар з Моргів, в якого перебувала Лінка, і з ним я прийшла до Лінки. Вона сиділа сама в другій кімнаті. Побачивши мене, вона кинулася мені на шию і почала плакати за Василем. По цій церемонії я розібралася, а Лінка почала ладити вечерю. Тої ночі ми спали разом з Лінкою. Вночі оповідали собі всі подробиці про смерть Василя. Я розповіла їй, що мені казала Альошова жінка, що Славка і Дзідзя наші розстріляли.

Між іншим, Лінка казала мені, що обов'язково хотіла б стрінутися з Гишкою – (Круком), щоб від нього дізнатися, що наші про неї думають, бо “він такий хлопець, що мені все розкаже”. Одне тільки, що Лінка не знала, де за ним шукати. Таке говорення ми повторювали кілька разів, нарікали на хлопців т. ін. Лінка висловилася, що немає тепер мудрих провідників, щоб розбирали справи. На таких розмовах нам зійшла ціла ніч і частина другого дня.

Другого дня, тобто 29/Х. – [19]47 р., надвечором прийшов до нас батько Лінки. Він розказував, що тої ночі він спав в Ручаковського, до якого в 10-ій год. прийшли 4 озброєні мужчини. Вони викликали його надвір і почали питати, де є Лінка. Спочатку батько думав, що це свої хлопці, але оден з них представився, що він Альоша – брат Стрийка.

На те Лінки батько відповів їм, що Лінки нема вдома. Тоді цей Альоша сказав переказати до Лінки, щоб вона вечором 29/Х. – [19]47 р. була вдома, бо він прийде з Арсеном і Довбнею.

Лінка дуже втішилася Альошею, тільки боялася, щоб він не прийшов з більшовиками. Тоді ми вирішили, що до Альоші на стрічу піду я і мама Лінки. Від себе Лінка переказала до Альоші, що хоче стрінутися з ним, але щоб він прийшов без більшовиків.

Вечором я пішла з мамою до їх дому. Десь ок.[оло] 9-ої год. прийшов Альоша з 4-ма більшовиками. Зараз Альоша викликав мене до сіней і почав питати, де є Лінка. Я сказала, що Лінка хотіла б з ним стрінутися, тільки, щоб він прийшов сам, бо вона боїться більшовиків. Альоша відповів на це: “Яка вона дурна. Вона ж знає, що я сам не прийду, бо мене самого не пустять. А більшовиків вона не має чого боятися, бо її більшовики так само поважають як Василя”.

Дальше питався Альоша, чи я не чула, що сталося зі Славком і Дзідзьом. Я відповіла, що їх наші постріляли. Тоді Альоша сказав: “Ми маємо таку саму розвідку.” Опісля Альоша сказав, що я не маю чого боятися своїх, бо ми не можемо відповідати за Василя, а якщо

б я вчула, що мене також хочуть забрати, то він забере мене до Тернополя.

Як ми так говорили з Альошею, з хати вийшов один більшовик, який приступив до нас і запитав Альоші, що я за одна. Альоша відповів, що це сестра Василя. Тоді цей більшовик запитав, чи я не знаю, де є Лінка. Я відповіла, що з Лінкою стрічалася ще як в Раківці. Більшовик заматюкав і сказав: “От дурачка! Як нам треба буде, то ми її знайдемо, хоч би вона де від нас сховалася.” На цьому ми закінчили говорити і більшовики з Альошею відійшли, куди, не знаю.

Дня 30/X. – [19]47 р., рано я повернула до млина в Божикові, забрала мливи і з мамою повернула додому.

Дня 3/XI. – [19]47 р. до Раківця приїхало багато більшовиків на облаву. Довкруги села стояли застави. Крім ревізій, більшовики зганяли до с/ради всіх дівчат. Я була тої ночі на квартирі в Шкафаровської Александре. Раненько прийшло до хати 2 більш.[овики] і забрали мене до с/ради. Всіх нас позганяли до стодоли, яка є на цьому самому подвір'ї, що с/рада. В дверях нас всіх записували. Я зареєструвалася на ім'я Диган Стефки. Зі стодоли нас по 2–4 покликали на переслухання, які переводили в кількох сусідніх хатах коло с/ради. Мене привели до хати Колісника Стефана. Всіх домашніх з хати повиганяли. В хаті я застала Альошу, який сидів на кріслі за столом. Привитавшись зі мною, він сказав, що бачив, як мене вели до с/ради, і тому сказав мене привести сюди, бо зі мною хоче говорити той сам більшовик, з яким ми говорили в Лінки. Той більшовик називається Свердлов. Десь за 10 хв. ввійшов Свердлов: низький, грубий, блондин, повне кругле лице, грубий короткий ніс, низькострижене волосся, зачесане додолу з малим відхиленням в пра[в]у сторону так, [що] закривало йому півчоло. Ранги його не знаю. Був вбраний в довгому кожусі, так само, як в Лінки. Альоша казав, що Свердлов є командиром обласного гарнізону.

Свердлов подав мені руку і запитав, чи між арештованими дівчатами є Соня. При цьому він так сказав: “Нам треба, щоб вона всипала, де зараз перебуває Ріг.” Між арештованими Соні не було. Отже, я сказала, що Соні між арештованими немає. Відтак він запитав мене, чи родини Сірка, Супруна і Кума є в Раківці. Я відповіла, що є всі на своїх господарствах. Опісля запитав, чи я не знаю, з якого села походила Оришка (“Арештована санітарка, яка стр[у]їлася в Тернопільській тюрмі” – зав.[вага] слідч.[ого]). Я відповіла, що Оришки особисто не знала. Потім Свердлов розложив на столі багато знімок і сказав мені пізнавати, хто є на тих знімках. На знімках були: Кум, Юр, Сірко, День, Богун і Цвітка. Я впізнала всіх і пояснила

Свердлову. Крім мене пояснював також Альоша. Свердлов сказав, що ці знімки вони забрали від Кума, якого 2 дні перед тим вбили в с. Ішкові. Дальше Свердлов запитав, чи я не знаю в селі такої криївки, в якій би зараз сиділи “бандьори”, бо вони хочуть вимінувати в селі кілька криївок для стероризування населення. Я не знала ні одної криївки і тому сказала, що подібних матеріалів дати їм не могу. Крім того, він питав, чи я не знаю, де зараз є Гишка Михайло (Крук), малий Ромко і ті хлопці, які з ними ходили. Я відповіла, що Крук приходив до нас вліті, а де він може бути зараз, мені не відомо. Перед відходом Свердлов сказав мені довідатися, де по облаві буде Соня, і на 12/XI. – [19]47 р. приїхати до Тернополя на квартиру Альоші, при вул. Рівній №2, в директора ліспромгоспу. В Тернополі Свердлов хотів зі мною окремо говорити і обіцяв мені тоді звернути речі брата Василя. Свердлов говорив чисто по-українськи, з малим східним акцентом.

Дня 12/XI. – [19]47 р. я поїхала до Тернополя. Перед сусідами сказала, що їду на ярмарок дещо купити. В Тернополі зайшла на квартиру Альоші. Альоша був вдома. По обіді Альоша почав розпитувати мене, як ми живемо, і чи за нами не питають наші. Я розказала, що люди говорять, що нам то саме належиться, що Жарові. Таке в дійсності чула я від жінки Альоші, якій сказав якийсь чоловік з Беневі на ім'я Роман, що в нього були хлопці і таке говорили. Альоша сказав відносно цього так: “Мама не мають чого боятися, бо ніхто не знає, що вони знали, що Василь – провокатор. Але тебе могли всипати Славко або Дзідзьо. Отже, ти забери всі свої речі до моєї жінки, а як замерзне, щоб можна їхати автом, я заберу тебе і свою родину до себе. За той час ти не спи дома, щоб тебе часом не зловили. За маму не бійся, її чіпати не будуть, бо вона не може за Василя відповідати.” Скоро звечора прийшов до нас Свердлов, без довгої зброї, в тому самому кожусі, що був в Лінки і на облаві в Раківці. Він привитався з нами і почав зі мною говорити. Зразу спитав, як живемо і що робить мама. Я відповіла, що ми господаримо так, як колись, тільки я боюся, щоб мене не забрали наші. Для того мушу скриватися від своїх. Свердлов не дав мені на це відповіді, тільки сказав: “От дураки ваші хлопці, що зараз винищують тих, які були арештовані або зв'язані з більшовиками. Та ж то можна зв'язатися з більшовиками, використати їх, вихитрувати і так зробити багато добра для сп[р]ави.”

Дальше спитав, чи я не стрічала по облаві в Раківці Соню або когось з “бандьорів”. Я відповіла, що хлопців ані Соні не бачила, бо боюся стрічатися. Вкінці Свердлов сказав: “Слухай, завтра, тобто 13/XI, ти поїдеш з нами на Сільце до Лінки і мусиш її там знайти. Я знаю, що вона не хоче з нами стрічатися, що вона від нас криється, але вона не

має чого нас боятися, бо ми її шануємо так, як Василя, і нічого злого ї[й] не зробимо. Тому ти мусиш її віднайти і пов'язати з нами.” Я погодилася на його пропозицію. Пізніше Свердлов питав ще, що я знаю від людей про смерть Міська. Я відповіла, що люди говорять, що його вбили більшовики тоді само, як наші вбили брата Василя. Відтак Свердлов сказав розказати йому, як загинув мій батько. Я розказала, що весною 1945 р. на нашу хату напав Холявка (“1-ий секр.[етар] райпарткому” – зав.[вага] слідч.[ого]) з польськими істребками, я і мама втекли здому, а батька Холявка зловив і застрілив, та спалив хату. На це Свердлов так сказав: “От, дурний Холявка, але він дістав за це 10 годів” (“Вдійсності Холявка арештований і засуджений” – зав.[вага] слідч.[ого]). На цьому ми закінчили говорити. Свердлов попрощався і відійшов. Другого дня перед нашу квартиру заїхала грузова машина. В кабіні сидів Свердлов, а на машині було 10 рядових більшовиків. Ми з Альошею сіли також на машину. Надвечором ми заїхали до Божикова і стали коло с/ради. В с/раді ми переночували і раненько, 14/XI. – [19]47 р. Свердлов вислав мене на Сільце, щоб віднайти Лінку і скоро звечора прибути з нею до її дому. В Лінки вдома я застала лише батька, який сказав мені, що Лінка на старій квартирі. Я пішла до Лінки на Морги. Стрінувшись зі мною, вона почала розпитувати, що коло нас нового. Я розказала, що чула між людьми про те, що нас з мамою мають також забрати наші. Отже, Лінка сказала, щоб я найскоріше вибралася до Альоші, до Тернополя. Відтак я розказала, що я приїхала з більшовиками, і що вечором маємо чекати в її домі на Альошу і Свердлова. При цьому я сказала Лінці, хто такий Свердлов, і що він запевнив недоторканість її особи, тільки хоче собі дещо з нею поговорити.

Пополудні до нас прийшла Лінчина мама. Вона розказала нам, що в лісі квартирують якісь чужі хлопці, з якими є також Польнерко (“Місцевий підпільник” – зав.[вага] слідч.[ого]). Ці хлопці переказували, щоб вона вийшла до них до лісу (тобто Лінчина мама). Лінка сказала, що[б] мама пішла до хлопців довідатися, що вони хочуть, і на вечір злагодила добру вечерю і горілки, бо в них будуть вечором більшовики. Після цього Лінчина мама пішла до ліса, а я з Лінкою почали збиратися на стрічу.

Як тільки смерклося, ми прийшли до Лінчиного дому. Майже рівночасно з нами прийшли більшовики. До хати прийшов Альоша і Свердлов. Крім нас, в хаті ще були: батько і мама Лінки. Мама Лінки зараз подала вечерю: зупу, м'яса і горілку. Свердлов не хотів їсти доти, поки з ним не сіла Лінка. По вечері Свердлов вкрутив світло [і] сів з Лінкою окремо, з якою говорив ок.[оло] 3 год. Під час розмови я

чула, що нераз згадували Василя. Альоша за той час говорив зі старими про господарські справи, а я лежала на бамбетлі, бо мене дуже боліла голова. Рядові більшовики до хати не заходили.

Пізно вночі Свердлов попращався з Лінкою і зі старими, забрав нас (мене і Альошу) і тих більшовиків, що були надворі, і ми пішли до Божикова. Перед відходом Лінка сказала до Свердлова, щоб мене такими поїздками не розконспіровував перед населенням.

Переночувавши в Божикові, раненько ми від'їхали до Тернополя. Тут я побула ще д[о] 2-ї год. і від'їхала додому. Як я зіскакувала з машини, то Свердлов не сказав мені нічого, навіть не попращався.

Повернувшись додому, я почала переноситися до Богатковець. Всі свої речі перенесла до жінки Альоші. Вона розказувала, що за нею також вже питають наші, одного разу приходили, але не застали її вдома.

З Альошею я стрічалася останній раз 18/XI. – [19]47 р. До Богатковець того дня я прийшла вже вечором і зайшла прямо до Богун Стефки. Тут на стриху квартирував Альоша. Коло нього була його жінка. Альоша спішився відходити на гарнізон, який квартирував в Якимець Євдокії. Він сказав мені збиратися якнайскорше до Тернополя. При цьому так сказав: “Вони вчіпилися, самі не знають ко-го. Василь нічого не всипав, то його вбили, а Олесь є провокатором від 1945 р., то він ще живе між ними.” По цій стрічі з Альошею я цілий час спала в Магдія Івана в Соснові і чекала, щоб Альоша дав мені знати про дату виїзду.

Пит.[ання] слідч.[ого]: “Чи до тої стрічі з Долею, на якій ви були, Лінка знала, що Доля провокатор?”

Відповідь: Того я не знаю, бо Лінка зі мною не ділилася думками. Тільки знаю, що по облаві в очереті вона була цілий тиждень в Ішкові. До Ішкова вона ходила пізніше і з Раківця.

Пит.[ання] слідч.[ого]: “Чи Оля – Лінчина сестра, знала, що Доля – провокатор?”

Відповідь: Оля приходила до нас кілька разів і[завсїди] говорили собі з Лінкою окремо. Одного разу, в [час] копання бараболь, прийшла Оля, щось пошептала з Лінкою і від тої розмови Лінка стала дуже весела. Зараз зібралася і пішла до Ішкова. Отже, я припускаю, що вони могли говорити про Василя. Думаю, що Лінка не скривала б перед Олею тайну про Василя, якщо тоді вже знала про нього.

Постій, дня 10/XII.1947 р.

“22/5”

* * *

ПРО ІНШИХ ЧЛЕНІВ РОДИНИ ДОЛІ (ЖАРА)

Коротка автобіографія Магдїй Анни (мама Долі) і компр.[омітуючі] матеріали.

Магдїй Анна, дочка Василя і Марії Кикіш [Кекіш], нар. 1900 р. в с.[елі] Раківці, Золотн.[иківського] р-ну, Терноп.[ільської] обл., укр.[аїнка], неписьменна, рільничка (з бідняків), замужня за Магдїй Йосифа (мала п'ятеро дітей).

На сьомому році життя мене післали до школи, але я походила лише півроку і тому залишилася до сьогодні неписьменною. Мій батько мав лише один морг поля. Всіх дітей було троє: я, Онуфрей і Пелагія. Ми жили цілком бідно.

В 1914 р. батько пішов на війну і там загинув. Я цілий час помагала матері в господарстві.

1919 р. вийшла заміж за Магдія Йосифа, з яким жила до 1945 р. і мала п'ятеро дітей: Василь, нар. 1922 р.; Ярослав, нар. 1927 р.; Марія, нар. 1925 р.; Володимир, нар. 1938 р.; і Петро, нар. 1941 р.

Маючи всього півтора морга поля, ми часто ходили на заробітки. Старшого сина Василя ми віддали у Львові до школи під опіку Митрополита Шептицького, а прочі діти виховувала коло себе.

До громадсько-політичного життя я цілком не мішалася. Так було аж до німецької окупації. В той час мої діти почали брати активну участь в орг.[анізаційній] роботі. Василь, Славко і Марія належали до Організації, тому за німецької окупації в моїй хаті часто перебували підпільники, відбувалися курси і сходина. З приходом більшовиків в 1944 р. Василь, Славко і Марія пішли в підпілля. Навесні 1945 р. більшовики застрілили мого чоловіка і спалили хату. Від того часу я з цілою родиною пішла в підпілля і скривалася аж до цього часу в с. Раківці.

У вересні 1947 р. я довідалася, що мій син Василь здався більшовикам. Про це мене конспіративно повідомила дочка Марія і Василева наречена Костів Лінка. Вони сказали мені нікому про це не говорити і розвідувати між людьми, що люди говорять про Василя.

Довідавшись, що Василь здався більшовикам, я хотіла, щоб поздавалися всі інші хлопці.

У вересні в тій хаті, де я мешкала, квартирував Гомін. Протягом дня я намовляла його, щоб він здався більшовикам, якби його заскочили. Перший раз він мені нічого не відповів.

Десь за тиждень Гомін знова заквартирував в нас. В той час в селі було кількох більшовиків. Я запитала Гомона, що б він справді робив, коли б його заскочили більшовики. Він відповів, що стрілявся до останнього набоя, а опісля розірвав би себе гранатою. Тоді я так сказала до нього: “І що тобі з того прийде. Вас і так вже багато впало з вашої родини. Краще, щоб ти здався, і так жив, як багато інших живе, які поздавалися.” Гомін мені так відповів: “Ви, цьоцю, до мене такого не говоріть, а позбирайте всіх своїх дітей і завезіть більшовикам.” Отже, від цього часу я не старалася з ним говорити на подібні теми.

18/XI. – [19]47 р. я довідалася, що Василя і Славка наші розстріляли. Я почала нарікати перед всіма людьми, з якими тільки стрінулася, що наші не здобудуть нічого, як так будуть себе задурно винищувати.

Постій, дня 4/XI. 1947 р.

* * *

Доповнюючі компр.[омітуючі] матеріали

Перед гром.[адянином] К.Я. Магдїй Анна говорила так: “Моїх дітей постріляли задурно. За те їх Бог не поблагословить в боротьбі. Вони стріляють більше невинних, як винних. А ті всі всипи (на Вівсю і на Стрипі), то не вина мого сина Василя, тільки одного провідника з Телячого, який це все всипав і зараз дальше живе між ними.”

Перед гром.[адянином] К.М. нарікала на підпільників за те, що повбивали її синів. Між іншим вона так сказала: “Василя вбили задурно. Він здався тому, що не бачив виходу. Він знав, що така маленька горстка, як їх є, більшовиків не переможе і України не здобуде. Серед більшовиків він хотів робити на дві руки і якимось на-рід свій рятувати. В Організації він вже не мав з ким працювати, бо кращі люди попадали. Залишилися такі, як: День, Сулима і Ріг. Вони вбили Василя тому, що хотіли його поста.”

Таку протиорганізаційну пропаганду Магдїй Анна вела явно поміж людьми. Стрїнувшись 1/XII. – [19]47 р. з підпільниками Гоміном і Гайдамакою, вона також повторяла наведені вище слова.

На підставі вищенаведених матеріалів Магдїй Анну зліквідовано дня 4/XII. – [19]47 р.

Зліквідовано також її наймолодших синів.

* * *

Короткі персоналії (молодших братів Долі):

Магдїй Володимир, син Йосифа і Анни з Кикішів [Кекішів], нар. 1938 р.[оку] в с. Раківці, Золотн.[иківського] р-ну, Терноп.[ільської] обл., укр.[аїнець], 2 кл. нар. школи.

Магдїй Петро, син Йосифа і Анни з К[е]кішів, нар. 1941. в с. Раківці, Золотн.[иківського] р-ну, Терноп.[ільської] обл., укр.[аїнець], 1 кл. нар. школи.

Постій, дня 10/XII/1947 р.

“22/5”

* * *

Завваги “888” до справи родини Долі:

Органи безпеки не мали в цілі ліквідувати родину Долі до кореня. В цьому випадку ми хотіли, очевидно, поступати згідно інструкції Організації, яка не визнає збірної відповідальності цілої родини за злочин одного її члена. З другої сторони не корисно було Безпеці ліквідувати цілу родину, коли справа брашки Долі була ще не викінчена. Це могло їх тільки насторожити. Одначе обставини склалися так, що ми мусіли поступити проти нашого небажання ліквідувати родину Долі, а крім того і проти інструкції Організації. В тому випадку ми взяли вищу засаду, як інструкція, – добро справи.

Для того постараюся наświetлити причини (про це вже згадував вище частинно слідчий “22/5”), які примусили нас ліквідувати в корені родину Долі.

Населення в сс. Раковець, Соснів, Бенева, Богатківці, Ішків т. ін. само вимагало від Організації повної ліквідації родини Долі. Часто серед людей кружляли такі голоси: “Чому ще і тих не постріляють? Їм належить те саме, що їй синам. Через них впали такі гарні люди. Вони всі – одно і те саме “насіння”. Вони ще і нас посиплять перед більшовиками. Вони знають все про кожен добру українську хату.” Вдійсності Магдій Анна і її дочка Марія знали про всіх наших людей у вищезгаданих селах, про всі опірні пункти Організації в тих селах. Про це вони мали змогу довідатися за три роки свого підпілля: самі квартирували, інші перед ними не конспірувалися, підчас відвідин Славка (Сума) і Василя (Долі), при виконванні різних дрібних доручень зі сторони Організації т. ін.

За життя Долі ця родина поводитися в селі незносно. Будь-якому господареві вони приказували (в кожен пору), а то шантажем заставляли виконувати різні роботи на їх полі.

В психіці цілої родини був спільний первень (ризиканти, наївні, зарозумілі, брутальні). Це можна найкраще усвідомити собі по цілій поведінці Долі.

Явний ворожий виступ цілої родини проти Організації (після ліквідації Долі і Славка), та реакція населення (“Чому їх ще не постріляють”) прискіпили їх ліквідацію. Спаніковані правильним осудом їх злочинів зі сторони населення, вони почали збиратися до втечі в Тернопіль, а це примусило нас діяти в тому напрямі негайно і безоглядно.

Коли б вони були втекли до Тернополя, тоді більшовики щойно були б їх вповні використали проти нашого руху. Вони могли всипати все, що знали, водити більшовиків по селах, вести агентурну розвідку, розкладаючи пропаганду т. ін. Це відноситься в більшості до Магдій Анни і її наймолодших синів, бо дочка Марія вже була пішла на [п]ослуги ворогові (стріча з Альошею і Свердловим під час облави в Раківці, в Тернополі, поїздка до Сільця Божиківського і посередництво в пов’язанні Лінки зі Свердловим т. ін.).

Одного разу Магдій Анна відгрожувалася людям: “Я вас всіх повидаю.”

Наймолодших синів Магдій Анни треба було також поліквідо[ву]вати, бо вони, хоча були ще дітьми, то далеко від інших членів родини не втекли. Їх в будучому більшовики також могли використати в агентурній розвідці. Ними напевно був [ ]би заопікувався Альоша і туди би їх спрямував.

Дня 1/XII. – [19]47 р. старший з них Володимир потягнув за спус[к] (в своїй хаті) і ранив підпільника Гоміна в ногу. Тяжко ствердити, чи

він це зробив навмисне чи через необережність. При слідстві малий твердив, що встрілив через необережність.

Крім того, вони були свідками арештування мами і сестри і знали цих повстанців, які переводили арештування. Могли відтак їх всипати, через що могли б потерпіти їх родини. По ліквідації родини Долі до тепер не було ніяких осудів Організації зі сторони населення, а противно, населення було вдоволене.

Постій, дня 5/II.1948 р.

“888”

* * *

Р. 31

ДО СПРАВИ ДОЛІ

ПОВІДОМЛЕННЯ
(про переслухання Юрів)

Р. 31.

До справи Долі

Золотниківщина
Дня 4/I.1948 р.

Повідомлення

I. Войтина Олекса, син Петра і Анастазії, нар. 15/III.1922 р. в с. Ішків, Золотниківського р-ну, Тернопільської обл., українець, освіта – середня, учитель (з родини рільників), жонатий.

Член ОУН від 1940 р., по пс.[евді] Юр.

II. Войтина Павло, син Петра і Анастазії, нар. 1925 р. в с. Ішків, Золотниківського р-ну, Тернопільської обл., українець, освіта – 7 кл. гімназії, нежонатий.

Член ОУН, пс.[евдо] Павло.

Разом їх в Організації називали Юрами.

В зв'язку зі справою Долі дня 4/І. – [19]48 р. Юрів арештовано Безпекою. Під час десятиденного слідства перевірено, що вони не були завербовані Долею до а/роботи. Не були також завербовані іншими агентурно-оперативними вогнищами органів МГБ – МВД. Отже, Безпека визнала їх невинними і зі слідства звільнила.

З огляду на конспірацію, протоколів не долучується до справи Юди. Своїм змістом протоколи досить цікаві, бо кидають також світло на більшовицьку агентуру, але не з боку справи Долі.*

Постій, дня 14/І. 1948 р.

“888”

* * *

Р. 31

СПРАВА Ч.: 202/48 р.

КОСТІВ МИХАЙЛИНА (ЛІНКА)

АГЕНТКА УМГБ

Р. 31.

Справа ч.: 202/47 р.

Костів Михайлина (Лінка)

Агентка УМГБ

Р-н Підгайці
Дня, 21/І. 1948 р.

Протокол допиту

Костів Михайлина (Єлисавета – друге ім'я, кликали Лінка), дочка Михайла і Анни з Дмитрових, нар. 15/VI. 1925 р. в с. Сільце Божиківське, Підгаєцького р-ну, Терноп.[ільської] обл.[асті], українка, освіта – 7 кл. гім.[назі], з родини рільників, незамужна (наречена Магдія Василя – Жара, Долі).

---

* Див. “Літопис УПА”, том 44, стор. 144-197 – № 107/XV-13 – Протокол допиту Олекси Петровича Войтини.

Член ОУН від 1941 р., пс.[евдо]
Маруся.
Агентка УМГБ від вересня 1947 р.

Моя родина складалася з 5-ти осіб: батька, матері, сестри Ольги (нар. 1926 р.), брата Богдана (нар. 1928 р.) і мене.

Поля в нас було около 25 моргів.

На сьомому році життя я вступила до народної школи в своєму селі, де закінчила 4 кл.[аси.] По закінченні 4 кл. здала іспити (до іспитів підготовлялася приватно, переробляючи 5 кл.) до 6 кл. Р.[ідної] Ш.[коли] в Бережанах.

В 1939 р. я вступила до гімназії в Бережанах.

За першої більшовицької дійсності (від 1939 – 1941 р.) я закінчила в Бережанах 5 і 6 кл. Разом зі мною ходила також до школи сестра Ольга (один клас нижче).

З приходом німців в 1941 р., спочатку я була вдома, тому що через брак приміщення навчання в Бережанській гімназії не відбувалося.

В листопаді 1941 р. одна дівчина з села Божикова (підрайонна) втягнула мене до Юнацтва ОУН та назначила станичною. З її доручення я зорганізувала в своєму селі звено юначок, в числі яких була також моя сестра Ольга. Час від часу я ходила на сходи станичних, які перепроваджувала підрайонна. На сходинах ми вивчали ідеологічні тези, українознавство та читали орг.[анізаційну] літературу. Ці матеріали до вивчення я передавала відтак своїм юначкам.

В тому часі в нашому селі був зорганізований самоосвітній гурток, в якому я брала активну участь, викладаючи українознавство. Крім цього, я кермувала дівчатами, які належали до товариства “Січ”.

На початку 1942 р. в Бережанах відкрили гімназію, до якої я почала ходити разом зі своєю сестрою: я як учениця 5 класу, а сестра – 4-го кл[асу]. Перед відходом до гімназії, в порозумінні з підрайонною, я назначила станичною іншу дівчину (“З огляду на конспірацію не подається прізвищ тих дівчат, які належали до Організації” – зав.[вага] “888”). В селі я працювала під пс. Зоря, а сестра – Вишня.

В 1942 р. одна учениця 8-го кл. втягнула мене до Організації в гімназії. По якомусь часі я стала звеновою. На сходинах також вивчали ідеологічні тези, українознавство, читали орг.[анізаційну] літературу та писали реферати.

По феріях, перед шкільним роком з 1943/44 р., я була на ідеологічному курсі, яким проводила якась провідниця Бистра. На курсі, крім нас (юначок з Бережанської гімназії), були ще юначки з

інших гімназій. Вивчали ідеологію, санітарний і дещо з військового вишколу.

Згодом в гімназії переведено реорганізацію юначок, після чого я вже не була звеновою.

За німецької дійсності я закінчила 7 кл.

В той час, як я була в школі, в нашому домі квартирували підпільники: пров. Юрко, Григор, Джек, Гонта т. ін. До них (в 1943 р.) приходив також Міша і Жар.

Навесні 1944 р., по закінченні 7-го кл., я стала працювати особистою машиністкою пров. Юрка, Квартирували ми тоді в с. Тростянці, Бережанського р-ну. В пров. Юрка я працювала до травня 1944 р.

В цьому часі в нас вдома постійно квартирували: Дік, Міша, Гай, Жар і Уляна. За посередництвом Міші, з яким я була ближче зжита (він залицявся до моєї сестри Ольги), я ближче зв'язалася з Жаром. Пригадую собі дату 4/V. – [19]44 р., як він мені освідчився. Спочатку я навіть не хотіла з ним говорити, але під агітацією Міші я погодилася з ним ходити. Проти того була також моя мама.

В липні 1944 р. мене взяв до праці пров. Струм і назначив окр. [ужною] господарчою жіночої референтури. Моїм завданням було організувати жіночу господарську сітку. В цьому я одержувала інструкції від пров. Струма, а потім від пров. Кита. На цьому пості я працювала недовго, тому що таку жіночу сітку розв'язано.

На початку липня 1944 р. моя сестра Ольга пішла на курс радистів, яким кермував якийсь Андрій. По переході фронту радистів приділили до сотень УПА. Через брак апаратів і невідповідні умовини вони не виконували своєї фахової роботи. Сестра була приділена до відділу Коца ("Орли"). В листопаді 1944 р. її з відділу звільнили. Від тоді вона перебувала вдома.

В осені [восени] 1944 р. я перебувала недалеко дому. Тут часто стрічалася з Мішею і Жаром, з яким дальше любилася. Пізно в осені Жар відійшов у Тернопільщину і від тоді я держала з ним лише листовний зв'язок.

В лютому 1945 р. пров. Юрко сказав, що я буду знова в нього працювати машиністкою. Незабаром після цього мені сказав Гонта, що пров. Юрко тільки так говорив, а в дійсності я буду працювати в пров. Леміша.

Дня 5-го чи 6-го березня до мене прийшла підпільниця Цьоця і сказала, щоб йти з нею, бо мене кличе пров. Юрко. Через неї я пов'язалася з пров. Лемішом, який представився мені як кур'єр пров. Юрка. Я знала, що він говорить це для свого маскування. Він

дав мені матеріали до переписання на машинці, які відтак мала заб[и]рати від мене Цьоця.

Після цієї стрічі я почала перебивати матеріали, які мені передав пров. Леміш. Звичайно я писала в якійсь хаті, а як приїжджали більшовики, то я машинку і матеріали ховала в приготовлений сховок.

При кінці квітня до нас прийшла мама Жара зі запискою від нього, в якій повідомляв, що він ранений, і просив приїхати до нього. В той час я мала докінчувати якісь матеріали, однак роботу залишила і поїхала до Жара. В часі моєї neprисутності від пров. Леміша приходила до мене Цьоця по матеріали, і, незаставши мене вдома, повернула назад без нічого. Пізніше мене оправдував перед пров. Лемішом пров. Юрко.

По виздоровленні (при кінці травня 1945 р.) до нас приїхав Жар з Мішею. В околиці нашого села Жар перебував до вересня 1945 р. В той час я часто з ним стрічалася.

В осені [восени] 1945 р. в наше село приїхав з більшовиками провокатор Бурлака, який шукав по селі за мною. Від того часу я почала вже добре критися і вдома не перебувала.

З пров. Лемішом я стрічалася за весь час три рази.

В листопаді 1945 р. прийшла до мене Цьоця, через яку переказав пров. Леміш, щоб я легалізувалася – йшла десь до школи.

Зараз після цього я вступила в Бережанах до 10-го класу. Перед директором я говорила, що була хвора і не могла почати навчання з початку шкільного року. Сестра Ольга почала ходити до школи від початку шкільного року і була також в 10-му класі. За два тижні я переробила пройдений матеріал і здала все, крім військовості.

При кінці листопада приїхала до школи комісія з області, яка запитала мене, чому не маю оцінки з військовості. Я відповіла, що недавно почала ходити до школи і не мала часу ще надробити всього матеріалу. Один з них сказав: "А може ви добре знаєте воєнне діло? Може ви де інше вчилися? Де ви до цього часу були? Чому не були в школі?" Я відповіла, що була хвора на легені і тому спізнилася. Так порадили мені сказати знайомі учителі.

Слідуючого дня, в неділю, прибігла до мене учениця Дмитрів Емілія (родом з мого села) і сказала, що була арештована. Під час чого питали її про мене і сестру Ольгу. Цієї ночі ми вже не спали на своїй квартирі й на другий день втікли до села.

Від цього часу я перебувала недалеко дому, а сестра вступила у Львові до 10-го класу. Там виробила собі паспорт на власне прізвище.

В лютому 1946 р. я стрінулася з Мішею, який сказав, що хоче мене забрати до Рися вести канцелярію. Я погодилася, тільки хотіла

вилічити собі зуби. По якомусь часі Міша мав когось по мене прислати. В тій цілі я поїхала до Бережан і почала лічити зуби.

В тому часі більшовики робили в нашому селі велику облаву та арештували мого батька. Крім того, зрабували все майно. На слідстві батька питали, де його дочки. Батько все відповідав, що про дочки нічого не знає, бо воми додому не приходять. По тижневі часу батька звільнили, заявляючи йому йти голосувати на вибори, які були призначені на 10-го лютого 1946 р. Від тоді батько дальше мешкав вдома, а мама скривалася.

Останні події вдома мене приневолили довше залишитися в Бережанах.

В половині березня я повернула з Бережан додому і скривалася на хуторах. Звичайно я сиділа в хаті, нікому не показуючись, а як приїжджали більшовики, я втікала до криївки, яка була недалеко в лісі (стара, копана ще 1945 р.).

Тепер скажу дещо про сестру Ольгу. Я вже згадувала, що вона ходила у Львові до 10-го класу.

В червні 1946 р. (одного дня) Оля пішла відвідати свою товаришку Скасків Галину, нічого не знаючи, що Галина в той час була арештована. В її кімнаті постійно хтось дижував з МГБ, які хотіли, мабуть, арештувати ще і всіх знайомих Галини. В такий спосіб була арештована і Оля, яку забрали на МГБ. По переслуханні її звільнили. По кількох днях звільнили і Скасків Галину (з с. Божикова, Підгаєцького р-ну). По двох чи трьох днях, після звільнення Скасків Галини, сестра йшла до склепу по хліб. В той час до неї підступив, по-цивільному вбраний більшовик з Підгаєцького РО МГБ, взяв її під руку і сказав: "Ольга Костів, інакше Вербовська – арештована" (Вербівським кличуть люди мого батька, бо батько походить з Вербова, Бережан. [ського] р-ну). Зі Львова сестру привезли до Потутор на станцію (Бережан. [ський] р-н) і тут чекали два дні, щоб арештувати ще і маму, яка мала їхати до Львова відвідати дочку. За той час написали від Олі листа додому (вони диктували, а Оля мусіла писати), щоб мама негайно приїхала до Львова. Не доч[е]кавшися мами, привезли Олю до Підгаєць на РО МГБ. Тут протоколував її Ковальов і Хілуботченко. На слідстві питали її про курс радистів, відділ Коца, Мішу як її нареченого, від коли стала членом ОУН, орг. псевдо т. ін. Це все знала про Олю Скасків Галина та багато інших її товаришок, які відтак були арештовані і могли її виспати. Оля призналася до всіх, закинутих їй обвинувачень. Після цього її завербували і дали агентурне псевдо Надія. Головним її завданням було видати Мішу в руки МГБ. Відносно того дали їй відповідні вказівки. З майором Хілуботченком (нач.

Підгаєцького РО МГБ) мала контактуватися при допомозі листів і мертвих пунктів. Мертвий пункт мала визначений на нашому господарстві. По звільненні сестра все розказала, включно до підписання заяви і завдання, Міші. Після того Міша вислав її в один район, де вона мала скриватися. З більшовиками заборонив їй контактуватися. Листи, які вона мала писати до майора Хілуботченка, писав Міша (ніби від сестри) і забрав кілька відповідей від Хілуботченка. Пізніше більшовики зор[i]єнтувалися, що їх натягають, і більше листів не писали.

В Зелені свята 1946 р. я стрінулася з Жаром, який тоді вже мав псевдо Доля, і Мішою в с. Базниківці. Доля питав мене, як мені живеться. Я відповіла, що сиджу в криївці сама і нікому з людей не показуюся. Тоді Доля запропонував мені перейти над Стрипу, хоч би і до його села Раківця, де скривалося багато підпільниць, ходили вдень по селі й більшовики за ними не шукали. Я обіцяла колись прийти над Стрипу.

В липні 1946 р. почали за мною питати більшовики і я переїхала на Вівся, а звідсіля сконтактувалася з родиною Долі та перейшла до Раківця. Через сестру Долі Марійку я стрінулася з Долею в с. Богатківцях. Разом з Долею був також тоді Міша. На їх пропозицію я пішла квартирувати з ними в очерет. Тут я переквартирувала з ними два дні. За той час ми багато говорили на приватні та організаційні теми. Міша і Доля твердили, що війни так скоро не буде. Про те вони мали б з кимсь заложитися. Міша казав (розуміється жартом), що як більшовики побудуть ще до 1948 р., то вони разом з ними підуть на Америку і Англію. Пам'ятаю, що Жар тоді мене запитав: "А що]б ти робила, якби я був агентом?" Я відповіла, що сама його застрілила б, коли б ніхто інший не міг цього зробити. Міша сміявся і сказав, що я курки не можу зарізати, не то чоловіка застрілити. Між іншим сказав, що він не знає "в революції ані одної такої потужної баби." Другого дня я поїхала з Мішею човном по ріці. Під час того він мені сказав, що Василько (Доля) має зараз багато клопотів, а саме: якийсь провідник дуже зле про нього думає, каже, що Доля не викінчує добре роботи т. ін. З другої сторони Міша сказав, що Василька боронить пров. Леміш, який добре його знає. Доїжджаючи до табору, Міша сказав переказати це Долі, але я відмовилася, щоб не робити йому прикрасі, мовляв, я знаю про його недомагання в роботі. Міша обіцяв сам йому про це ширше розказати. По двох днях я повернула до Раківця і перебувала разом з мамою і сестрою Долі.

В осені [восени] 1946 р. Доля забрав мене в очерет переписувати протокол Паласюка Володимира (член партії, родом з Золот-

никівського р-ну). В той час я допустилася з ним до полових зносин. По переписанні протоколу Василько (Доля) сказав мені перебувати на хуторі Драгоманівка. Я погодилася і він вислав мене туди з жінкою Альоші (Пронишин Олекси, з с. Богатковець, підпільник, вуйко Василька).

На Драгоманівці я була два чи три дні й знова повернула до Раківця. Незабаром я знова стрічалася з Васильком в Богатківцях.

В листопаді 1946 р. до Раківця приїхали більшовики та арештували К[е]кіш Євгенію і Марійку (сестру Василька). Марійка записалася на старшу сестру К[е]кіш Євгенії і її звільнили. Передвечором я з Марійкою втікла до Богатковець, бо люди говорили, що з більшовиками є провокатор Ох, який мене особисто знав. В Богатківцях ми стрічалися з Васильком. По двох дня[х] ми знова повернули з Марійкою до Раківця.

Около 20 листопада мене покликав Василько до Ішкова і сказав, що зі мною хоче стрінутися Міша, який чекає на Вівсю. На другий день я пішла до Вівся, де стрінулася з Мішею. Він запропонував мені йти разом з ним на зиму до криївки писати на машині. Я погодилася. Отже, ми домовилися про слідуєчу стрічу на 10-го грудня 1946 р. і тоді я мала відійти до криївки. За той час Міша мене вислав з листом до його родичів, що я виконала.

Дня 10/XII. – [19]46 р. я стрінулася з Мішею на Вівсю. Там також прийшов Доля. Він питав, чи я вдійсності рішила йти з Мішею і пропонував мені зі своєї сторони йти на зиму до його криївки. Я не погодилася на його пропозицію. Мені соромно було йти до його криївки, як його наречена. Що могли про мене подумати тоді інші. До Міші я йшла, як працівничка в канцелярії, а це мене не могло компрометувати. Міша потішав мене і Василька, що навесні ми всі зійдемося в очереті над Стрипоєю і там будемо якийсь час перебувати.

11/XII. – [19]46 р. я відійшла з Мішею до криївки і перебувала там до 17 квітня 1947 р. В криївці Міші я чомусь зле чулася. Скоріше Місько (я була з ним дуже близько зжита і тому все кликала його через Місько) впевняв мене, що в нього є криївка і буде дуже гарно і спокійно. Одначе на місці я розчарувалася. Я мусіла бути свідком кількох церемоній, зв'язаних зі слідствами певних об'єктів. Моє невдоволення спричинило ще і змінне відношення Міська до мене (з ліпшого на гірше). До того ще я захворіла на жіночу хворобу. Я почала вже і каятися, чому погодилася йти з Мішею до криївки. Під час перебування в криївці я кілька разів писала записки до Долі, від якого одержувала відповіді.

- - -

Зав. [вага] слідчого: “Нижче подаю виїмок з записки арештованої до Долі і виїмок з записки Міші до Долі, які, до певної міри, характеризують ставлення арештованої до орг. роботи:

Виїмок з записки (від дня 24/I. – [19]47 р.) арештованої до Долі:

“... Васильку, я тепер каюся, що пішла від Тебе. Якщо б були мені сказали правду, куди я йду, яка буде моя робота і в якому буду знаходитися оточенні, нізачо в світі була б не погодилася...”

24/I. 1947 р.

/-/Л.[інка]

Виїмок з записки (від дня 29/XII. – [19]46 р.) Міші до Долі:

“... Як тільки прийде весна, то я її відпущу до тебе. Вона так зле чується, бо ї[ї] до таких умовин, як ракові до кур’єрства...”

29/XII. 1947 р.

/-/М.[іша].

Ці записки разом з іншими передав Доля д-гові Сіркові для заховання, а цей передав нам.”

- - -

Дня 17/IV. – [19]47 р. мене Міша звільнив з роботи.

Дня 25/IV. – [19]47 р. я прийшла до Вівсья. Звідсілля сконтактувалася з мамою Долі і перейшла до Раківця. Тут Доля переказав, щоб я прийшла до нього, до с. Ішкова. Зараз на другий день я пішла до Ішкова і зайшла до своєї бувшої шкільної товаришки С.Г. Тут вечором прийшов Василько з Юром. Я привиталася з ним і він почав мене розпитувати, з ким я сиділа в криївці і чому так зле чулася. Я відповіла, що крім Міська, сидів з нами ще Подолян т. ін. При цьому я передала Василькові поздоровлення від Подоляна. Як причину свого невдоволення з перебування в криївці Міші, я подала свою хворобу і зміну в відношенні Міська до мене. Взаїмно ми оповідали собі різні історії і випадки в часі зимового перебування. Доля хотів довідатися від мене, де ми перебували, але я йому точно не сказала. На

його запитання, чи ми [п]еребували на Трибухівських хуторах, я відповіла, що так, хоча вдійсності ми перебували в іншому місці. Проте, щоб не сказати Долю про наше зимове місце перебування, говорив мені Місько, мовляв, Доля є необережний і може часом виговоритися про те перед іншими. Зі своєї сторони я запитувала, що робить Альоша і його жінка. Доля розказував, що жінка Альоші була арештована, що при цьому її дуже збили, але відтак звільнили. Альоші навіть не в голові це, бо він має інших бабів, а сам може бути навіть агентом. Чому він так думає про Альошу, я не допитувалася його. Про Юра Доля говорив, що він їздив, здається до Львова, що хоче собі виробити через свою жінку документи т. ін. Крім цього, питався, коли Місько приїде до нього. Я відповіла, що Місько має в плані приїхати до нього на ціле літо. Зі своєї сторони я згадувала, що зимою з нами сидів трохи в криївці сотенний Крук. Про Крука Доля сказав, що він дуже гарний хлопець, про що мали б висловлюватися боєвики Крука. Доля розказував, що стрічався з ком[ан]д.[иром] Бондаренком, що пані Дарця застрілилася в криївці, як наскочили на криївку більшовики, що ком[ан]д.[ир] Бондаренко дуже жалував за нею т. ін. Так ми говорили десь до півночі. Відтак Доля завів мене на квартиру і обіцяв прийти другого вечора.

Другого дня я вечеряла, як до хати прийшов Доля і сказав, що кудись йде, але зараз повернеться. Кілька хвилин після цього ми почули в селі стріл. Незабаром через наше подвір[']я перебігав Доля та питав, чи туди не втікали хлопці, й побіг даліше.

Слідуючого дня Доля не прийшов до мене.

Цілий місяць травень я перебувала в Ішкові на квартирі, яку мені давав Юр (підпільник з с. Ішкова, Войтина Олекса, його брат Павло, який також скривається, ходив зі мною до школи за німців).

При кінці місяця травня або на початку червня я прийшла на Вівся довідатися до родини. Тут стрінулася з Мішею і своєю мамою. Мама оповідала Міськові про те, як вона була арештована. На слідстві питали її про Мішу: описати його, звідки походить, коли перший раз прийшов до нас, з якими людьми приходив і перебував, де тепер т. ін. Мама зізнавала так, як скоріше повчив її Місько. Крім того, питали, чи дочка Ольга була арештована, коли останньо була з нею, чому не ходить даліше до школи у Львові т. ін. Мама відповіла, що дочка Ольга не була арештована, бачила її ще у Львові, а тепер взагалі не має про неї чутки. Вкінці мама погодилася на підписання заяви з виконанням завдання відшукати через родину в Підгайцях або Вербові, Береж.[анського] р-ну [нас] і конспіративно пов'язати їх з нами. Другим завданням мами було видати більшовикам в руки Мішу. Один

раз на стрічу мама ходила до Бережан, але матеріалів жодних не дала. Відтак мала одну чи дві стрічі в одній хаті, в нашому селі, на яких також не подала ніяких матеріалів. З більшовиками на стрічу до неї приходив також провокатор Глинський. Відтак мама перестала ходити на стрічі, бо боялася, щоб її не арештували. За якийсь час її знова зловив якийсь більшовик (був скоріше разом з МГБ-истом Андріяновим на стрічі з мамою) і сказав, щоб мама не крилася і була коло дому, бо Андріянов хоче з нею знова стрінутися. Одначе мама дому не приходила і даліше скривалася.

Місько питався, коли я була з Долею і що він зараз робить. Я відповіла, що стрічалася з ним ще в квітні, що він перебуває в череті над Стрипою т. ін. При цьому я передала Міськові записку від Долі. Місько сказав, що він скоро прибуде над Стрипу і буде перебувати разом з Долею. Тоді мав покликати і мене в черет, щоб йому дещо переписати на машині. Крім того, оповідав, що мав недавно когось з більшовиків на слідстві і показав мені знімку якогось більшовицького курсу. Я запитувала Міська, що роблять ці люди, з якими я сиділа в криївці зимою. Місько відповів, що з тих хлопців вже хтось згинув, а Подолян вбитий чи тяжко ранений. Вкінці Місько написав записку до Долі, з якою я відійшла до Раківця. Відтак переслала її до Ішкова.

Першу половину червня 1947 р. я перебувала в Раківці (в Кок Теклі) разом з родиною Долі. З Долею тоді не стрічалася.

16/VI. – [19]47 р. я пішла до Вівся до своєї сестри Ольги, яка в той час там перебувала. Оля сказала мені, що Місько є недалеко Вівся і хоче зі мною обов'язково стрінутися. Я зачекала там до вечора. Ввечір до нас прийшов Місько зі своїм боєвиком Остапом. Ми зі сестрою вийшли до них надвір. Місько відкликав мене набік і сказав, щоб я обов'язково відшукала Долю та сказала йому, щоб чекав на Міська в трощі до 19/VI. – [19]47 р. і не їхав до нікого з провідників. Я відповідала, що Долі, здається, нема, кудись від'їхав, бо Марійка (сестра Долі) шукала за ним і не могла його ніде віднайти. Місько шкодував, що Доля вже відійшов, але все-таки казав мені за ним шукати і задержати його до 19/VI. – [19]47 р. Я обіцяла другого дня йти над Стрипу і шукати за ним. Тому що цей господар, в якого ми були на квартирі, дуже боявся, Місько сказав йти до хати (мені) і сказати, що в селі цього вечора є 40 партизанів і він не має чого боятися. Місько залишився надворі говорити з Олею. По якомусь часі я завважила на дорозі якийсь рух і сказала про це Міськові. Місько сказав до Остапа: "Івась, йди подивися на дорогу, що там є. Там напевно хтось п'яний робить такий рух." Я пішла в хату. Незабаром впав один стріл. Оля

вбігла до хати і сказала, що Місько з Остапом побігли в сторону стрілу. Там також був зчинився крик. Після цього було ще більше стрілів, розрив гранати і ракети. До ранку ми вже не спали.

Досвітком прийшла сусідка і сказала, що наші хлопці попали на засідку, що, здається, вбитий Федько (боевик Рися. Незабаром прийшла жінка Федька і повідомила, що всі хлопці повтікали зі села, ніхто з наших не згинув, лише ранений Рись, але йому зробили перев'язку і він зараз лежить вже в криївці.

Досвітком, 17/VI. – [19]47 р., ми обі з сестрою взяли сусідські корови і з пастухами вигнали в поле. Тут корови залишили, а самі пішли до Раківця. Пополудні люди, які поверталися з поля, говорили, що під селом Маловодами були якісь стріли і, що там погинули хлопці в криївці.

Другого дня, 18/VI. – [19]47 р., ми вислали маму Долі на Вівся в розвідку. По повороті вона розказала, що в криївці на полях коло Вівся згинув Місько разом з іншими хлопцями. Того дня, пополудні, мене і сестру покликав до Соснова Крук і Ромко (належали до Рися) і питали, що сталося на Вівсю. Ми розповіли їм так, як до того часу довідалися. Отже, ми розповіли, що коло Вівся згинув: Міша, ком[ан]д. [ир] Бондаренко, Рись, який попереднього вечора був ранений, Остап і Федько. Всюди на полях в околиці Вівся, Маливод і Ригайлихи більшовики робили сильні облави. Тоді Крук написав записку до Сірка, в якій повідомляв його не йти на стрічу під Вівся, бо там більшовики роблять облави і засідки. Цю записку казав мені віднести до Ішкова. Передвечором я пішла до Ішкова, де стрінулася зі Шпаком і Юром і передала їм цю записку. Крім того, розказала їм про випадок коло Вівся. Їх я запитала, чи не могли б мене пов'язати з Долею. Вони відповіли, що Долі нема, був на хуторі Дворищі і кудись відійшов. Того вечора я також була з Сірком, який передав мені записку до Ромка або Крука. На другий день я повернула до Раківця і віднесла записку до Соснова.

23/VI. – [19]47 р. (в понеділок) прийшла до мене підпільниця Орися і сказала, що вона стрічалася в Ішкові з Гаєм, через якого Доля переказував, щоб я прийшла [у] вівторок до Ішкова, бо як не прийду, то пізніше його не відшукаю.

Дня 24/VI. – [19]47 р. я пішла до Ішкова і зайшла до своєї шкільної товаришки С.Г. Вечором прийшов куц. Кум, який сказав Г. відвести мене на хутір Дворищі, бо там чекає на мене Доля. Ми пішли туди. Надранком прийшов Доля (як ми прийшли на хутір, то нам сказали, що Доля був звечора, але кудись відійшов, а мені казав заждати) з боевиком пров. Єфрема Пластуном (про псевдо мені пізніше сказав

Доля). Ми привиталися і Доля почав розпитувати, хто втік з криївки Рися т. ін. Я розповіла йому так, як сталося. Рівнож сказала, що пок.[ійний] Міша дуже хотів з ним стрінутися, заки він відійде до якогось провідника. Доля запитав, чому хотів зі мною стрінутися і чому казав ждати на нього до 19/VI. – [19]47 р. Я не могла відповісти йому на це питання, бо Місько мені цього не говорив. Тоді Доля запитав, що робить сестра Оля і чи плаче за Міськом. Я відповіла, що плаче. Доля сказав, що напише записку до неї, яку мав мені передати другого дня, якщо б не було в селі більшовиків, а як ні, то аж в четвер. Я передала Долі цей раз матеріал на сорочку. Він відмовився взяти і казав пошити з цього матеріалу хусточки до носа, які відтак він думав роздати хлопцям. Довго ми не мали часу говорити, бо до дня було недалеко. Тоді Доля відпровадив мене на квартиру. Заки господиня постелила на ліжку, ми ще трохи говорили. Наведу цю розмову в прямій мові.

Д.[оля]: “Як ти чуєшся?”

Я: Добре, тільки за Міськом плачемо.

Д.[оля]: “Бо я так, най[ ]то шляк трафить.”

Я: Чому?

Д.[оля]: “Знаєш, Бурлан мене хоче застрілити.”

Я: За що?

Д.[оля]: “за ніщо... От так собі. Я осінню допоміг йому в наладнанні зв'язку, а він так тепер мені відплачується. Називає мене п[и]яком.”

Я: І ти знаєш, що напевно тебе застрілять?

Д.[оля]: “Ні. Тут був пров. Єфрем і вже все полагодив. А ти не дуже то братайся з Юрами (так називав Юра і його брата Павла).”

Я: Чому?

Д.[оля]: “Бо я з ними зараз не контактуюся. Вони понаговорювали дурниць на мене перед Бурланом за якісь гранди і я через це мав від'їздити звідсілля. Але то нічого. Завтра поговор[и]мо, а зараз я вже мушу йти.”

Другого дня (раненько, 25/VI. – [19]47 р.) я пішла до Г. Перед полуднем були в селі більшовики. Ми пішли обі з Г. в село, пошили хусточки і повернули до Г. Вечором ми пішли знова на Дворищі. Там якийсь знакомий Г. хлопець сказав нам, що Доля того вечора до села не прийде. Він переказував, щоб ми прийшли до човна на ріку. Я не погодилася йти над ріку, щоб про мене зле хтось собі не подумав. Крім того, я не хотіла знати, де наші приїжджають човном до ріки. Отже, ми не пішли до ріки, а через того самого хлопця переказали до Долі, що прийдемо в четвер. Хусточки ми також передали через цього хлопця і самі повернули до Г.

В четвер, 26/VI. – [19]47 р., ми були обі з Г. цілий день в полі, а вечором знова прийшли на Дворищі. Незабаром до нас прийшов Сірко і Пластун. Сірко сказав мені, що Доля не прийде того вечора, дав мені записки до Ромка і Крука і сказав, щоб якнайскоріше я ці записки їм доручила. Звідсілля ми з Г. повернули до неї додому. По дорозі я жалувалася перед Г. на Долю, тому що він не вийшов до нас на стрічу.

Дня 27/VI. – [19]47 р. (в п'ятницю) я віднесла записки до Ромка на Соснів, одначе його в Соснові не було.

Дня 28/VI. – [19]47 р. ці записки носила мама Долі на хутір Ригайлиха. Разом з нею ходила також сестра Оля, яка хотіла піти на Вівся точніше довідатися, як загинув Місько. Надвечором вони повернули. Оля розказувала, що Місько ще того самого вечора, як ми з ним останньо стрічалися, написав до мене записку, в якій просив мене принести на Вівся для раненого Рися пронтозіль. Крім того, перестерігав мене нікому над Стрипою не говорити, що Рись ранений. Записок мама Долі не залишила на Ригайлисі, бо там Ромка також не було. Отже, ці записки мама Долі залишила на хуторі Піддвориська (коло с. Раківця) в однієї жінки. Ми з сестрою дальше залишалися в Раківці.

В неділю, 29/VI. – [19]47 р. (надвечором) ми довідалися, що більшовики окружили очерет між сс. Ішків, Купчинці і Богатківці та роблять облаву. Про те люди говорили на вечірні в церкві. Цю вістку приніс до села якийсь чоловік з Денисова. Між іншим, він розказував, що наші билися в очереті з більшовиками. По нашій стороні є вбиті якісь мужчини і жінки.

На другий день мама Долі дала на Службу Божу, яка правилася за наших хлопців. Я також була в церкві. Як повернула з Богослуження, на своїй квартирі застала свою маму, яка говорила з Олею. Вона приїхала довідатися про смерть Міська. Ми разом всі розплакалися.

Того дня мама Долі ходила з К[е]кіш Марією до Ішкова точніше довідатися про облаву в очереті. По дорозі стрінули одну жінку з Ішкова, яка втікала перед більшовиками. Вона розказувала, що облава дальше триває, що наші хлопці вже всі побиті, а Доля ще вбитий в неділю рано, але трупа його ще не витягнули. Про це все мама Долі розказала нам. Моя мама зараз зібралася йти додому. З собою забрала також (ближче дому) Олею. Казала, щоб і я йшла з ними, але я хотіла ще задержатися над Стрипою, щоб точно довідатися, чи Доля живе чи ні. До того часу ми ще не мали точних даних, що він не живе.

Про подію в очереті над Стрипою кружляло багато чуток, бо про те говорили всі люди в кількох селах. Ще того самого дня (понеді-

лок) Марійка (сестра Долі) ходила на Драгоманівку в розвідку. Того дня (понеділок, 30/VI. – [19]47 р.) більшовики відкрили на Драгоманівці криївку, в якій згинуло 5 мужчин і 1-на дівчина. Марійка говорила з одним хлопцем з Драгоманівки, якого більшовики посилали витягати вбитих з криївки. Цей хлопець говорив, що в криївці згинув якийсь в окулярах, але не Доля, бо він Долю знав.

В середу (2/VII) люди говорили, що під час облави, в понеділок, з трощі втікало чотирьох повстанців. Двох втікаючих сіли на одного коня і так втікали, але їх завважили більшовики і постріляли. Один з тих чотирьох також сів на коня і втік, але кінь вернувся обкровавлений. Люди говорили, що на тому коні мав би втікати Доля.

Одного дня в цьому самому тижні прийшла до нас підпільниця Орися і сказала, що вона була вже з повстанцями, які перебули облаву в очереті. Вони оповідали їй, що майже всі повстанці втекли з очерету, а ці побиті – це більшовики побили самі своїх.

Цього тижня Марійка була другий раз в Богатківцях, де стрічалася зі Славцем (брат Долі, також скривався), Альошею та іншими, яких питала про Долю, але вони нічого не знають. Вони розповідали їй, що сиділи разом з Долею в очереті і виїхали з нього, як очерет вже був обступлений. З очерету сказав їм виїхати пров. Єфрем, мовляв, вони там не потрібні. Альоша і Славцьо більше вірили, що Доля не живе, як живе.

Одного дня люди говорили, що в трощі здався живим куц. Кум, який зараз їздить з більшовиками.

Ще під час облави в Ішкові говорили, що здався живим Кум або Сірко. Про Сірка говорили, що він не хотів нічого більшовикам сказати і за те йому підрізали язик. Про це мені розказувала Орися.

На початку місяця липня я сама ходила з Марійкою на Драгоманівку, щоб довідатися щось про Василя (Долю). Ми зайшли до однієї жінки, яка нам сказала, що Василь живе, є десь в Купчинцях, що вона довідалася про це від своєї сусідки. Ми пішли до її сусідки, яка має родину в Купчинцях. Вона розказала нам, що Василь напевно живе і є разом з якимсь Олексою (підпільник). Вони мали б бути в одній хаті в Купчинцях. Тоді Марійка написала записку до цього Олекси, щоб написав нам, чи Доля живе, чи не живе. По кількох днях ми мали прийти по відповідь. Люди на Драгоманівці говорили, що під час облави з очерету хтось втік на коні до Ходачкова Вел.[икого.] Отже, такі чутки нас трохи потішили. З Драгоманівки ми повернули до Богатковець, де стрінулися з жінкою Альоші. Вона не вірила, що Василь живе. Про того, що втівав на коні, вона говорила, що він згинув під Ходачковом В.[еликим], а трупа його забрали до Тернополя.

Тим вона нас знова поставила під сумнів, чи Василь живе, чи ні. З Богатковець Марійка пішла до Раківця, а я до Ішкова. В Ішкові стрінулася з Юром, його братом Павлом, Кумом і Сірком. Від них я довідалася, що в очереті загинув пров. Єфрем, його боевик Пластун, Супрун, Шпак, Голенко і інші, яких я не знала. Юр і його брат Павло старалися переконувати мене, що Доля живе. Того вечора Сірко дав мені записку і просив віднести до Ромка. Другого дня, вран[ці], я пішла до Раківця зі запискою до Ромка і тут стрінулася зі своєю мамою, яка прийшла мене відвідати. День чи два дні перед тим вона стрінулася з Бозом (працівник СБ), який говорив їй, що я мала б впасти в криївці разом з Долею. Мама повірила в це і тому прийшла переконатися.

В слідуочу неділю мама Долі ходила на Богатківські хутори, де її впевняв один хлопець, що Василь живе, бо до нього мав би йти на стрічу Місько з Сірком. В цьому часі Марійка ходила на Драгоманівку по відповідь на свою записку, але відповіді не було. В Богатківцях тоді сказали їй (Славцьо чи Альоша), що Василь живе, але цього не треба нікому говорити, є хтось такий, що сипить більшовикам і тому мусить бути конспірація.

При кінці місяця липня я пішла з Марійкою до Богатковець. Там стрінулася зі Славцем і Сірком. Славцьо сказав мені, що через Богатківці переходили хлопці пров. Ковалю і оповідали про засідку, на яку вони попали, в висліді якої згинув пров. Коваль. Крім того, Славцьо говорив, що за останній час більшовики вибили багато наших провідників і зараз нема кому дальше вести боротьби. Про Василька Славцьо сказав, що він напевно живе, але про це не можна нікому говорити, а противно, говорити, що він не живе. Я зрозуміла Славця так: Василько живе, що він напевно втік з очерету під час облави і зараз конспірується. Відтак я говорила з Сірком, який також впевняв мене, що Доля живе, що він буде 30/VII. або 10/VII. – [19]47 р. на стрічі. Казав написати до нього записку. Я пообіцяла, що напишу і передам йому другого дня. Після цього Альоша і його жінка відпровадили мене на квартиру. Звідсілля Альоша кудись пішов і обіцяв прийти пізніше. Я запитала жінку Альоші, що вона чула останньо про Василька. Вона тільки всміхнулася і сказала, що мен[і] про все розкаже Альоша. Я ще запитала, чи вона часом не стрічалася з Васильком, але вона нічого не хотіла мені сказати, ще раз повторюючи, що мені про все розкаже Альоша. Ми сиділи під хатою. Потім говорили про Василька, як він перебував ще на Драгоманівці. Я обвинувачувала його за зв'язки з різними жінками та про зносини з ними. Альоші жінка все старалася його боронити. Незабаром прийшов Альоша, якого я

спитала, що він знає про Василька. Альоша сказав, що Василько живе, тільки цього не можна нікому говорити. На моє запитання, чому не можна говорити, він відповів, що хтось з важніших [людей] в організації працює з більшовиками і тому треба конспіруватися, бо не можна зараз знати, хто є агент, а хто ні. Тоді Альоша подумав щось, усміхнувся і сказав: “Я вам скажу, але цього ви не повинні нікому сказати. Я був з Васильком.” Я запитала, де і коли. Він не хотів сказати, коли стрічався, тільки сказав, що Василько був ще з чотирма озброєними людьми в Богатківському лісі, оповідав йому (тобто Альоші), що він здався живий в очереті та наказував нікому про це не говорити. Тоді Альоша сказав від себе: “Але Жар такий сукин син, що йому нема що вірити. Він міг бути з нашими або з більшовиками. Міг навіть бути з цим пров. Ковалем, про якого говорять, що він впад вбитий. Я зараз вірю, що він напевно був з більшовиками.” Тоді я запитала Альошу, чому він не запитав Василька, як він здався живим. Альоша відповів, що він питався і Василько йому розповідав, що ніяк не міг застрілитися. Після сутички з більшовиками він забіг до якогось багна під Купчинцями, відкинув від себе записки і зброю, залишаючися лише з одною гранатою. Відтак залі[з] в багно, а гранату взяв в зуби. В багні він так затрудоватів [занімів], що навіть не міг, як надійшли більшовики, розірвати себе гранатою. І так його зловили більшовики. Тоді я запитала, що тепер з Васильком буде, чого він був в Богатківському лісі і чому його не судять. Альоша відповів, що він про це нічого не знає, що мені про все скаже сам Василько, як стрінеться зі мною. Альоша це все мені говорив, переступаючи пересторогу До-лі, який казав навіть мені поки[ ]що нічого не говорити про нього. Я далше питала Альошу, як говорили ці люди, що були з Васильком, і як Василько був вбраний. Альоша відповів, що ці чотири говорили по-нашому, що Василько був вбраний так, як скоріше ходив, що убрання було дуже з болотом, бо так він виліз з очерету. Крім того, Альоша сказав, що Василько кричав на нього в лісі, як він хотів голосно говорити. Тоді я сказала Альоші, що то було б страшно, якщо б Василько дійсно був з більшовиками, та заявила, що ніколи більше не пішла б до нього на стрічу. Відносно цього Альоша сказав: “Якщо ви його любите, то повинні поділитися з ним долею і недолею. А може це якраз не правда все, що Жар крутий. Найкраще буде, як він стрінеться з вами колись і сам про все вам розкаже. Він мені правди не скаже.” Тоді я сказала, що напишу записку до Василька, одначе Альоша відповів, що так буде зле. Василько наказував йому, щоб нікому не говорив, а я своєю запискою тільки можу пошкодити йому (тобто Альоші). Тоді я піддала таку думку, що напишу в записці до Василька,

ніби я довідалася про те, що він живе, від Сірка. Вдійсності Сірко мені говорив, що Доля живе. Відносно того Альоша сказав, що Сірко нічого не знає про Василька, якщо щось говорив, то тільки, щоб мене потішити. Відносно записки Альоша сказав, що так можна буде зробити. Він забере сам записку до Василька, але в ній я обов'язково мушу підчеркнути, що довідалася про Василька від Сірка. Після цього Альоша відійшов. Я пішла в хату, де була вже жінка Альоші, [та] просила її, щоб мені ясніше розказала про Василька. Одначе вона не хотіла мені нічого сказати, заявляючи, що з Васильком не стрічалася. Вона також радила мені написати записку [та] казала, що Василько напевно відпише до мене і напише всю правду про себе.

Другого дня я написала записку до Долі такого змісту:

Дорогий Васильку!

Знаю напевно, що Ти живеш. Сірко сказав мені, що 30/VII. буде з тобою. Не хочу передавати записки Сірком, а передаю Альошею.

Дивує мене, що Ти не спішишся стрінутися зі мною. Я лишилася над Стрипою, щоб довідатися про Тебе. Тепер іду додому.

(Дати не пригадую собі.)

Цілую /-/ Л. [інка]

Останніми словами в записці я хотіла приспішити його стрічу зі мною, яка залежала тільки від нього. Записку я дала жінці Альоші, яка відтак мала передати Альоші. Це бачила Марійка (сестра Долі), але нічого мене не допитувалася. Я винесла вражіння, що вона також вже поінформована про Василька. Зі своєї сторони я нікому не говорила про те, що довідалася про Василька, тільки чекала відповіді. Одначе відповідь не приходила. Тайну про Василька я думала тільки залишити для себе. Я не хотіла, щоб йому щось злого сталося. Я любила його і тому хотіла, щоб він жив. Я свідома була, що за перехід на більшовицьку сторону його чекає строге покарання зі сторони Організації. Це ще більше примушувало мене мовчати. Найголовнішим моїм бажанням (в першу чергу) було стрінутися з Васильком і про все почути з його уст.

Дня 10/VIII. – [19]47 р. Ромко післав Марійку зі запискою до Сірка, до Ішкова. Через Марійку я переказала Альоші, щоб дав мені відповідь, що є з моєю запискою і чому нема відповіді на неї. Марі[й]-

ка повернула і сказала, що була з Альошею, якого питала про відповідь на мою записку, але Альоша нічого не передав. З Марійкою я нічого не говорила про Василька, але по її поведінці й поведінці мами Василька впевнялася, що вони є зор[і]єнтовані відносно справи Василька.

В цьому часі мама Василька збиралася їхати до млина, до Божикова. Я написала листа додому, запитуючи батьків, як зараз обставини кол[о] них і що робить Оля. В нас вдома Василькова мама не застала нікого. Дня 16 чи 17/VIII. – [19]47 р. більшовики арештували мого батька і сконфіскували все майно. На сусідах Василькова мама відшукала мою маму і про це все довідалася. Оля, яка скривалася на хуторах Морги, написала до мене листа, повідомляючи про домашнє нещастя. Між іншим згадувала, що 1/VIII. (перед арештуванням батька) більшовики дали батькові листа, в якому писав якийсь Матвіїв, щоб я зі сестрою зголосилася до більшовиків найдалше до 10-го серпня 1947 р. Батькові загрозили, якщо ми не поголосимося, то вивезуть батька і маму на Сибір. Останні події цілком мене прибили. Нещастя за нещастям спадали на мою голову. Найбільше неспокою мені завдавала справа Василька. Я вже була впевнена, що він є з більшовиками. Непокоїло мене те, що відтак станеться з ним. Для того я часто молилася за нього.

При кінці місяця серпня до нас прийшла жінка Альоші просити на празник. Я запитала її, що вона зараз знає про Василька і що з моєю запискою. Вона не хотіла нічого про це говорити, тільки сказала, щоб прийти на празник 28 серпня і тоді все довідаюся.

Дня 28.VIII. – [19]47 р. я пішла з Марійкою до Богатковець. Вуйна (жінка Альоші) була дуже сумна; говорила, що посварилася з Альошею, який сказав, що застрілить її і дочку. Я пригадала собі вислів Долі, що Альоша може бути агент і сказала вуйні (я рідко коли кликала її вуйно, звичайно зверталася до неї через ви), одначе вона вдала, що не дочула моїх слів.

Надвечором прийшов до нас Славцьо і Альоша. Славцьо запитав мене, коли я їду додому (він довідався, що я вела розвідку про дім, посилаючи туди його маму; одного разу в злому гуморі я навіть сказала, що покину Раківець і піду додому). Я відповіла, що Василько відрікся від мене, не хоче зі мною стрінутися і мені нічого не залишається, як їхати додому. Тоді Славцьо старався мене потішити, впевнюючи, що Василько напевно живе, хоче стрінутися зі мною, але зараз ще не може. Він був трохи п'яний і сказав: "Моя мама дурна, Марійка дурна і ви всі три дурні."

Вечором, як порозходилися гості, Альоша щось говорив зі своєю жінкою на поро[з]і. Я підступила до Альоші і запитала, що є з моєю запискою. Альоша відповів, що він згубив записку, але Василько колись стрінеться зі мною. Тоді я вимагала від Альоші, щоб він мені сказав ясніше про Василька. Альоша спочатку вагався, але відтак на прохання вуйни так мені розказав: “Василько є тут. Він не може прийти сюди, бо то мусить бути конспірація. Він здався живий більшовикам, але нічого не сипить. Він наказував мені, щоб навіть ви про нього не знали. Записки я не згубив, а дав йому. Він тішився, що ви нічого не знаєте про нього, але пізніше мені сказав, що ви може знаєте про нього, а записку тільки так написали. Сірко з Васильком не стрічався і нічого про нього не з[на]є. Мені Василько казав сказати вам, що я записку згубив. Тільки ви, Лінцю, щоб ніколи Василькові того не сказали, що я вам розказував. Про Василька перед ніким нічого не говоріть і не допитуйтеся про нього. Як він стрінеться з вами, то все сам розкаже.” Після того я почала плакати. Мені жаль було, що Доля не хоче зі мною стрінутися, що всі перед мною крутять і щось скривають. Я почала кликати Марійку і хотіла йти додому (до Раківця), однак Марійка не хотіла йти. Тоді Альоша приступив до мене, прося, щоб не плакати і хотів ще щось говорити, але в[т]ім моменті приїхав на коні якийсь хлопець (здається брат Міська) і Альоша пішов з ним. Пізніше я зверталася ще до вуйни, щоб дала мені ближчі пояснення до справи Василька. Вона обіцяла мені розказати пізніше, бо в тому часі вона зібралася і кудись пішла. Повернула аж ранком. Вночі до нас приходив Славцьо і питав за вуйною. В розмові зі мною старався мене потішити, запевняючи, що батька мого напевно пустять, бо йому так Василь говорив. На моє запитання, що він знає про Василька, він відповів, що те саме, про що мені розказував Альоша. Від себе казав нікому про цю справу не говорити. Крім того, переконував мене, що Василько нічого злого не зробив і нікого не всипав. На дальші мої запитання Славцьо не хотів відповідати, мовляв, Василько зі мною стрінеться і все мені розкаже. На нього хтось чекав надворі і він зараз пішов. Вночі приходив ще раз і говорив щось з Марійкою. Пізніше Марійка мені розказувала, що Славцьо питався її, чому я плачу і чому нарікаю на Василя.

Ще ввечір Альоша сказав мені, що Василько мусів здатися більшовикам, бо Бурлан хотів його застрілити. Про те я вже чула від Василька ще перед облавою в очереті. Отже, я повірила в це і вважала, що то мусіло бути якесь непорозуміння. Я була певна, що Василько не винен і не міг підлягати такому строгому покаранні, як кара смерті.

Дня 1/IX. – [19]47 р. я пішла на Вівсю з метою стрінутися там з Круком (Гишкою М.: мій сусід, ще в гімназії пробував до мене залицятися). Я хотіла від нього довідатися, що наші знають про Василька. Він працював в надр. СБ, тому міг щось знати про ту справу. Крім того я хотіла довідатися, чи вдійсності Василько мав за собою якісь провини, що Бурлан хотів його застрілити. Я вірила, що він мені про те скаже, або свідомо, або несвідомо. Одначе на Вівсю я не могла відшукати Крука. Згодом я довідалася від одної підпільниці, що Крук дуже зле про мене висловлювався і тому я покинула думку про стрічу з ним.

Дня 12/IX. – [19]47 р. до нас прийшла жінка Альоші по матеріал на убрання Славцеві. Мама Василька питалася, чи то Василько собі буде шити убрання, чи дасть й Славцеві. По[ ]тім я ор[і]єнтувалася, що про Василька всі поінформовані, тільки зі мною ясно не говорять. Коли я запитувала жінку Альоші щось про Василька, то вона все вміла хитро від цієї справи відв'язатися і нічого мені ніколи не сказала.

Якось одного разу я була в Ішкові, де стрінулася з Кумом. Він викликав мене на подвір'я і сказав, що він стрічався з Сулимою і Днем, які йому говорили, що в очереті напевно хтось здався живий. На моє запитання, хто міг здатися живим, він відповів, що котрийсь з хлопців Супруна. Я спочатку подумала, що може наші вже знають про Василька, але коли він мені так відповів, то я прийшла переконавання, що наші нічого конкретного не знають. Я все боялася, щоб наші не довідалися про Василька. Тоді могла впасти на нас велика неслава. З другої сторони я боялася, щоб йому щось злого не сталося. Вже тоді я постановила намовити Василька, щоб він втік від більшовиків і скривався на власну руку від більшовиків і від своїх, якщо то правда, що Бурлан хоче його застрілити.

Дня 21/IX. – [19]47 р. в Раківці був празник, на якому була також жінка Альоші. Вона сказала мені, щоб я прийшла колись до Богатковець і тоді точніше довідаюся про Василька.

Дня 29/IX. – [19]47 р., надвечором, прийшла до нас жінка Альоші, яка повідомила мене і Марійку, що з нами сьогодні хоче бути Василько. Ми зараз зібралися і пішли до Богатковець. Тут зайшли до братови жінки Альоші, де стрінулися з Славцем і Дзідзьом. Альоші між ними вже не було. Я пропустила розказати про нього. Ще в першій половині вересня до нас прийшла жінка Альоші й повідомила, що Альоша впав вбитий на Богатківських хуторах (на засідці) і трупа його забрали більшовики до Микулинець. По поведінці жінки Альоші я бачила, що тут є якась махінація. Вона, як розказувала, то кілька разів посміхнулася. Одначе мені не хотіла вияснити справи.

По вечері ми всі три (я, Марійка і жінка Альоші) пішли на стрічу з Васильком в Богатківському лісі. Славко і Дзідзьо пішли скоріше кудись в село. Вони також знали, що ми йдемо до Василька на стрічу. По дорозі ми нічого не говорили і йшли дуже конспіративно, щоб нас не завважив хтось з цивільних людей.

Стріча з Долею

На стрічу нас вела жінка Альоші, яка знала точно про пункт стрічі. Недалеко лісу, напроти нас вийшов Василько і привитався з нами. Потім щось поговорив з жінкою Альоші, яка пішла з Марійкою кудись далше, а ми з Васильком пішли в ліс. Зі зворушення я плакала. Для правильного насвітлення наведу нашу розмову в прямій мові.

Перший почав до мене говорити Василько:

– Я знав, що так буде. Не плач, я також зле чуюся. Я знаю, що ти зле чуєшся і часто плачеш. Я співчуваю тобі. Я знав, що ти знаєш про мене. Скажи, хто тобі сказав про мене. Тобі Альоша сказав про мене? Я був з Альошею.

– А де ти, Васильку, був з Альошею і що з ним є?

– Альоша живе, він не згинув. Ми тільки так зробили, бо так треба було.

– Як?

– Більшовики підкинули обкровавленого трупа, а Альошу забрали живим, бо його наші хотіли застрілити. Він міг собі ще ходити по Богатківцях, але як то, він “друг Орехова” і не стрічається з ним.

– Ага, чому ти говорила вуйні, що він агент?

Я пригадала йому, що то він сам (тобто Василько) весною так мені говорив, як тільки я прийшла до нього. Василько сказав, що пригадує собі, і більше про це нічого не говорив.

Відносно того, що він назвав Альошу “другом Орехова”, то так мається справа. При кінці серпня місяця МГБ-ист Орехов зловив в Богатківцях Альошу на вулиці (вдень) і пустив. Про те говорили всі люди в Богатківцях і, щоб врятувати Альошу від наших (могли його наші арештувати), більшовики створили штучну засідку і забрали Альошу до себе. Моє припущення відносно цієї справи здійснилося. Далше я почала питати Василька:

– Васильку, розкажи мені, як з тобою сталося? Чому про тебе раз говорили, що ти ходиш з якимсь Ковалем, а другий раз, що ти з більшовиками?

– Прикра правда, але на жаль так. За те, що я так зробив, треба подякувати Бурланові і ще деяким, які порадилися спільно, що Долю

треба усунути з-над Стрипи, бо то такий терен, що там може укріпитися хтось інший. Мене допровадили до цього наші самі. Бурлан хотів мене застрілити. Мені все сказав пров. Єфрем. Шкода Єфрема.

– Васильку, а може Бурлан хотів тільки тебе тим настрашити, щоб ти не пив горілки.

– Ні, я знаю про все.

Зав.[вага] слідч.[ого]: “Нижче подаю виїмок зі записки пров. Бурлана до Долі, зміст якої міг відбитися на амбіціонерстві Долі.

Друже 555!

... Тепер справа до Вас особисто. Справа доволі дразлива й неприємна, однак для Організації життєва, невідкладна, першої ваги, повз яку пройти, не зачепивши й не поладнавши позитивно, не можна. Це справа Вашої поведінки взагалі, вашої неконспіративної поведінки зокрема.

З терену доходять нарікання на Вашу поведінку. Напр.: часто “заходите до різних сексотів” і всякими своїми “свистав” і т. д. “перекажіть такому-то начальнику чи майору, що я на нього СРСП” і т. п. (цитую записку з терену), розконспіруєте терен свого перебування, чим стягаєте на нього більші репресії і увагу МВД.

Дальше, не конспіруєте криївок, про які знаєте. Напр. зі своєю “гурмою” заходите на подвір’я, знаючи тільки сам, що там є криївка, в якій сидять люди, й вголос до господаря: “а ці варіяти ще не вилізли? Йдіть до них.” І в цей спосіб люди, які з Вами прийшли, довідуються, що там є криївка.

Дальше, пиття горілки, дертя штанів тільки тому, що вони злевшиті й ряд інших дрібниць, про які не хочу розписуватися.

Вам організаційні інструкції відомі, і, думаю, що Вам не треба нагадувати, що вони відносяться до всіх членів ОУН, як низових, так і провідних.

Думаю, що Вас не треба переконувати в тому, що керівний пост накладає ще більші обов’язки, вимагає ще більше внутрі-організаційної дисципліни, вимагає, ще більше такту в поведінці з іншими членами й населенням, вимагає ще більшої виконності кожної орг. інструкції, як рядовий.

Сподіюсь, що та справа полагодиться позитивно, тому не хочу її надмірно роздмухувати. В противному разі буду змушений поступити після орг. вказівок. Ще раз тільки нагадую, що на Вас, як провідного члена Організації – а Вас як такого знають всі, і члени, і

населення – дивляться всі, і члени, і населення. І після Вас судять про всю Організацію.

Слава Україні!

20.2.[19]47.

Щирий привіт

343

Цю записку передав в наші руки д-г Сірко.”

– Як ти здався більшовикам в руки?
– Про це скажу тобі пізніше. Я здався живий, але я нічого злого не зробив і не зроблю. З того положення, на якому я знаходжуся, можу більше доброго зробити для України. І, дивися, я здався живий, але нікуди не воджу. Більшовики цілком інакше думають, як я уявляв собі. Напевно наші могли боротися з ними в інший спосіб. Могли навіть поздаватися живі і були б мали кращі можливості та успіхи в боротьбі з ними. Більшовики самі розуміють, що буде зміна. Кажуть, що мусить бути Самостійна Україна і вони тоді також будуть працювати для її добра. Вони жалують за деякими нашими людьми і кажуть, що з них (тобто більшовиків) вже досить крові. Я добре живу собі з полк. МГБ, з тим, що минулого року писав до мене записку, щоб я здався живий і перейшов на їх сторону, а вони від мене не будуть вимагати матеріалів. Їх бажанням було тільки врятувати мені життя. Я тоді ще сміявся з нього і переказав йому, що я в Радянському Союзі можу жити 100 р.[оків] в підпіллі. Тепер він (полков.[ник]) добре живе собі зі мною. Я всюди їжджу з ним, одначе матеріалів я їм не даю. Я знаю, що ти можеш мені не вірити, але подивися: ані в одному з тих сіл, де я перебував, не впала ані одна криївка.

– А на Драгоманівці впали якісь криївки.
– Ці криївки всипав агент з Тернопільщини.
– То чому там приводили якогось, що зловили в очереті, а в криївці кричали: “Зрада!”?

– То більшовики навмисне перебрали одного більшовика і в такий спосіб маскували агента. Дивися, якби я хотів стріляти своїх людей, то до тепер міг багато постріляти. Одного разу я був з більшовиками на Драгоманівці. Попри цей хутір надійшов Орлик з хлопцями, яких ми почули здалека. Вони йшли і говорили голосно. Я пізнав їх і сказав більшовикам не стріляти (Орлик – райреф СБ Козлівщини – зав.[вага] “888”). Знаєш, як тільки я здався живий, більшовики почали до мене шарпатися, але зараз прийшов Бурлака

(“Провокатор” – зав.[вага] “888”), який впізнав мене. Тоді приїхала машина і ми від’їхали в Тернопіль. Згодом до Тернополя приїхало трьох з Києва говорити зі мною (“Він подав мені прізвища, але я їх забула” – зав.[вага] об’єкта). При цьому був також Компанець. В дискусії ми говорили про все, що відноситься до питання Самостійної України ще від Версальського трактату. Компанець кілька разів виступав проти мене, якому я вперто протиставляв свою думку. Я доказував, що уряд СРСР не справедливий супроти УРСР. Більшовики потім говорили поміж собою про мене, схвалюючи мою позицію в дискусії, що не йду за їх думками. Один з них сказав: “Василь Магдій лучше говорив, як секретар партії.”

– Як більшовики такі добрі, то чому ти прийшов був такий нещасний до Богатковець? (“Я пригадала собі, як Альоша мені оповідав, що Василько перший раз прийшов був до Богатковець дуже з болотом, мабуть ще з тим, як виліз з очерету” – зав.[вага] об’єкта). Васильку, більшовики думають інакше. Вони відгадали твої думки і тепер так перед тобою говорять.

В тім моменті Доля витягнув пістоль і вдавав, що хоче застрілити-ся, але коли побачив, що я не реагую, потримав трохи коло голови і вложив в к[обуру]. Відтак сказав до мене:

– Знаєш, наразі мені ще не хочеться стріляти.

– Васильку, і ти думаєш, що те все, що ти є з більшовиками, довго буде в тайні?

– Але кілька років може так бути. Мені пропонують виїхати в Харків або десь-інде, але я не хочу.

– Васильку, по моїй думці, крім “Сім святих тайн”, більше тайн нема. Те, що ти з більшовиками, будуть знати. Навіть за кілька років, або, як буде Україна чи якась інша держава. Попадуть більшовицькі матеріали і будуть знати. Але це вже пропало. Знаєш, навіть як хтось з наших здасться живим, а нічого не видасть, то про нього так зле наші не думають. Я знаю, як говорять про Гайовського (“Мирослава” – зав.[вага] об’єкта). Васильку, а якби ти вбив того полковника, з яким ти їздиш, втік від більшовиків і крився в якогось нашого дядька так, щоб навіть Бурлан не знав про тебе. Відтак можна написати до пров. Леміша і подати йому все про більшовиків, що ти знаєш (“Я вірила, що Бурлан несправедливо поступив супроти Василька, коли йому (Василькові) сказав про те пров. Єфрем” – зав.[вага] об’єкта).

– Я так зробити не можу. Ти ще інакше думаєш. В тебе все ідеальне: ідеальна релігія, любов, і ще може Організація? Ні, доньцю, так нема. Більшовики всюди мають своїх агентів і все знають про Організацію. Напр., знають, де перебуває пров. Леміш (“Точно не

пригадую собі, як він це сказав, але я зрозуміла, що коло пров. Леміша є якийсь агент” – зав.[вага] об’єкта). Один більшовик з Дніпропетровщини одного разу заматюкав і сказав: “Я знаю, де перебуває Леміш. Він сидить разом з Маруською з мого сусіднього села.” Більшовики знають, де сидить пров. Леміш, але не хочуть його ліквідувати. Вони хочуть, щоб він жив. Більшовики також знають, що в Збаражчині перебуває пров. Кайдаш. Я ніколи не сподівався, що більшовики так багато знають про наше підпілля. Подумай, більшовики знають, кому наші вірять, а кому ні. В Зборівщині наші підозрівають одного районного, що він агент, а це неправда, цей чоловік не є агент. Я також колись вірив, що Юри – агенти, сидів з ними цілу зиму в криївці, мовляв, як вони агенти, то мене не накриють разом з ними. А я був дурак і так mocno помилявся. Вони не є агентами, хоча в криївці мають такі вентилятори, як ведро. Одне тільки скажу, що Юри не є ідейними. Тепер вже ідейних в організації нема.

– А я так не думаю. Напр., якщо б хтось сказав Бозові (дав наказ) піти виконати якийсь атентат, при виконанні якого сам напевно згине, то він пішов би (“Так висловлювався про Боза Міша” – зав.[вага] об’єкта).

– Шкода, що ти більше не знаєш таких ідейних.

Я нічого не сказала на те і він далі почав говорити:

– В Телячому впала криївка і то дуже по-дурному. Її всипали дядьки. Я був підчас облави в Телячому, але не знав, що там перебувають такі люди. Про те, хто там впав, більшовики довідалися пізніше. Там згинув якийсь пров. Арон, кур’ери і ще якийсь. Більшовики кажуть, що ці люди мали б прийти з-за кордону. Або криївку, в якій впав Місько (Міша), більшовикам допомогли віднайти дядьки. Разом з Міськом впали записки і знімки. Більшовики кажуть, що Місько був найбільший дурак, бо вони від нього дістали найбільше знімок. По їх думці, то Місько найбільше зробив знімок від інших членів Організації і це все впало їм в руки. Крім того, коло Міська (коло вбитого) більшовики знайшли записку від мене, в якій я писала, що в червні вже буду сидіти в трощі. В тому допомогли ще більшовикам (всипали) дядьки з Дворищ, після чого більшовики зробили облаву на трощу. Ті дядьки перед нашими вдають найбільших патріотів. Я колись їх (сексотів) ще сам постріляю. Місько розкрив агентуру в Бучаччині. Більшовики зараз мають ті протоколи і кажуть, що вони не годяться з правдою. Він парив (бив) цих бабів і вони так зізнавали.

Тут я стала в обороні Міська і сказала, що це неправда, бо Місько точно розкрив агентуру в Бучаччині. Я не сказала, звідки знаю про це, однак він напевно додумувався, бо не допитувався мене того.

Я знала про агентуру в Бучаччині, бо зимою переписувала в Миська протоколи цих агенток. Доля дальше говорив:

– Я дуже хотів стрінутися з тобою, але скорше не міг. Я хотів, хоча з тобою собі щиро поговорити. Сьогодні тут довго говорити не будемо. Я хочу, щоб ти сьогодні їхала зі мною.

– Де і чим?

– За кілька годин приїде таксівка і ти поїдеш зі мною. Від тепер вже будемо разом. Я міг тебе арештувати і забрати силою, але я так не хочу. Хочу, щоб ти зробила це добровільно. Ми поженимося так, щоб навіть твоя мама не знала, і будемо так жити.

– Я з тобою до ЗАГС-у шлюбу брати не піду. Також не хочу, щоб мене більшовики бачили і про що-небудь питали.

– Більшовики таких матеріалів, як ти можеш подати, не потребують, а шлюбу можемо взяти в священика. Я тепер дуже змінився, не п'ю горілки, всього тільки чотири рази пив, і, крім того, ходжу до церкви на Вечірню. Більшовики самі дивуються, студіюючи мене. Кажуть, що думали про мене як [про] садиста, який ніколи не вагався, стріляючи людей, а тепер переконалися, що я жалую людей.

– Де ти ходиш до церкви? В Тернополі?

– Ні, там, де зараз перебуваю. В Тернополі я нікому не показуюся.

– А де ти зараз перебуваєш?

– На дуже гарній квартирі, в старенької бабусі. Вона дуже гарно варить їсти. Ідь зі мною, а тоді подивишся де. Не хочеш їхати зі мною? То що тоді думаєш робити?

– Знаєш, ти їдь, як тобі кажуть, в Харків, або десь-інде, а я буду критися коло дому. Все, що я знаю про тебе, залишу в тайні. Якщо зміняться обставини, тоді будемо жити разом. Тепер я не можу думати про якесь вигідне життя, і то ще з більшовиками, коли батько мій сидить в тюрмі, господарка зліквідована, а мама і сестра криються так само, як я.

– Твого батька вкоротці звільнять. Кілько мама заплатила адвокатів?

– Здається – 3 000 руб. Адвокат все обіцяв, що батька випустять, але до сьогодні його ще не пустили.

– Ти де тепер перебуваєш?

– В Олександрії (“Василькова рідня” – зав.[вага] об.[’екта]). А ти де тепер перебуваєш? (“Я кілька разів його питала, де він перебуває, одначе він не хотів мені сказати” – зав.[вага] об.[’екта]). Хто тобі пере сорочку? Я хочу подивитися, як випрана? (“Він був у рубашці, яка була розіпнята на кілька гудзиків на грудях” – зав.[вага] об.[’екта]).

В тім моменті він взяв мою руку і сказав:

– Як хочеш подивитися на сорочку, то дивись на рукав. Я знаю, чому ти хочеш подивитися мені на груди. Ти хочеш перевірити, чи я ношу твої медалики на шиї.

– Тобі може перед більшовиками встидно [соромно] носити медалики?

– Зараз я ношу все твої медалики на шиї.

Я злупала рукою за кишню рубашки та він не дав мені перевірити і сказав:

– Там є документи. Поки що не можу тобі їх показати. Пізніше перед тобою не буду мати жодних таємниць. Я таки вірю, що ти колись прийдеш до мене. Ти дуже плакала, як люди говорили, що мене вбили. Я знаю про це. Я спеціально так робив, щоб ти задержалася над Стрипою. Я міг взагалі перед тобою законспіруватися. Я спеціально вів розвідку і студіював твою поведінку.

– Знаєш, як більшовики обступили очерет (про те ми довідалися ще в неділю), то я молилася, щоб ти вийшов звідтам живий, щоб Бог кермував твоїм розумом, щоб ти жив та навіть, якби калікою залишився, то ціле життя доглядала б тебе.

– То хіба краще, щоб я був тоді застрілився, бо тепер по тобі цього співчуття мені не бачу. Що з того, що тоді молилася.

– Я тепер не знаю, як воно краще. Раз (вже після облави в очереті) ворожила мені циганка, що мужчина, про якого я думаю, що він [не] в гробі, живе і є тепер в “казьонному домі” та постійно думає за мене. Крім того вона казала, що мене чекають великі терпіння і хрести, а[ ]по них – і щастя. Я не сподівалася, щоб ти міг бути в “казьонному домі” і всім знакомим про це говорила.

– Ти кому це сказала?

– В той час, як циганка мені ворожила, прийшов Петрусь С. і каже: “Бабцю, та що ви їй говорите про якогось в “казьонному домі”, та це ж моя жінка.” Циганка змішалася і не хотіла більше нічого говорити.

– То добре.

– Ще також ворожила мені циганка, що ти маєш багато бабів (“Це я собі видумала” – зав.[вага] об.[’екта]).

– І ти віриш в це?

– А чому всі говорять, що ти маєш багато бабів.

– Хто?

– Місько і Подолян казали мені, що я бідна невинна жертва.

– Вони так натягали тебе, знаючи, що ти не вмєєш боронитися. Я до такого не почуваюся. Зрештою (“Засміявся” – зав.[вага])

об.[’екта]), я мушу. Ти свята, тебе не можна чіпати, бо ти зараз плач[е]ш, то яке право маєш мені забороняти. Бачиш, тепер я вже покінчив зі всіма бабами і думаю тільки про тебе. Маєш найкращий доказ, що я тебе закликав. Якби тебе не любив, то міг взагалі до тебе тепер не признаватися. Я дав тобі слово честі ще в травні 1944 р. і додержу його. Ти повинна мені вірити. Ще один доказ, що я хочу тепер взяти тебе до себе.

– Васильку, знаєш, мені чомусь здається, що для мене вже все гарне в житті скінчилося. Я люблю тебе, але йти з тобою не можу. Як зміниться, то будемо жити разом.

– Як не хочеш зі мною їхати, то що будеш робити?

– (“Я зажартувала” – зав.[вага] об.[’екта]). Копнуся до Крука.

– Та не будь така певна за Крука. Про нього не можна так дуже добре думати. Він не є якийсь ідеал. Хто знає, що ще за якийсь час може з Круком статися. Я не радив би тобі стрічатися з ким-небудь з революції. Я хочу забрати тебе до себе, бо, як наші довідаються, що я з більшовиками, то навіть нічого не будуть розбирати, візьмуть тебе першу на слідство і застрілять.

– За що?

– Я ставлю себе в їхнє положення. Якщо б я кілька місяців назад мав до діла з подібною справою, то не інакше поступив би.

– До мене наші добре відносяться.

– Якщо б наші над Стрипою довідалися, що я з більшовиками, то зараз “пів Стрипи” (“В тому поняттю він розумів Організацію над Стрипою” – зав.[вага] об.[’екта]) піднесло б руки вгору. Останньо згинувало дуже багато людей в Організації. Більшовики кажуть, що наш провід (Провід Орган.[ізації]) зробив помилку в революційній тактиці й тому гине так багато людей.

– Спитайся їх, як вони поступили б, коли б були в такому положенні, в якому знаходиться Провід Організації.

– Може ти хочеш від мене витягнути цікаві матеріали і написати до Проводу? Ти ще певно думаєш, що всі будуть жити і ти зможеш стрічатися з людьми з Організації? Воно так[к] не є, доньцю. Ті, що зараз залишилися, дуже конспірують.

– (“Я зажартувала” – зав.[вага] об.[’екта]). Я вже маю такі матеріали. Я колись радила про щось Подолянові, а потім Міськові, і вони сказали, що я мушу вдатися до когось вищого (жартом).

– І що ти їм радила?

– Я пропонувала, щоб наші брали на протокол у таке місце, щоб їх звідтам можна було звільнити, дати підписати нашу заяву і

завдання, що він щось добре зробить для України. А тоді, якби більшовики довідалися, то менше вірили б сексотам.

– А Місько що казав?

– Сміявся з мене і казав, що Організація ніколи не може прийняти такої моєї “мудрої ради”.

– Більшовики жалують тепер, що вбили Міська. Вони кажуть, що в[ ]них за той час він був би багато більше підтягнувся і був би гарним чоловіком (“Раптом до мене звернувся з запитанням” – зав.[вага] об.[’екта]). Але ти про мене нікому не скажеш?

– Не скажу. Про когось іншого я сказала б, а про тебе чомусь не можу. Хай тобою Бог керує. Мені про тебе натякнули вже десь місяць тому: я вірила і не вірила в це, але нікому не сказала. Знаєш, Васильку, я була в Ішковій і стрінулася з Павлом (підпільник, брат Юра). Він просив мене, щоб я, як довідаюся щось про тебе, нікому не сказала, тільки йому. Васильку, а якби я тепер сказала Павлові, що ти живеш?

– Не кажи нікому. Павло зараз скаже Юрові, а Юр дуже зрадливий чоловік. Він, як був в школі, був комсомольцем і за свою наречену (тепер його жінку) видав більшовикам котрогось свого шкільного товариша: Запаранюка з Ішкова або Левицького. Юр зараз сказав би Бурланові про мене. Недавно Юра побив палицею якийсь дядько в своєму саді, як він рвав яблука. Але ми відбігли від теми. Я не дуже багато маю часу. Там на мене чекають хлопці.

– Які хлопці?

– (“Василько засміявся” – зав.[вага] об.[’екта]). Босяки.

– Вони думають, що ти з ким так довго говориш?

– З якоюсь агенткою. Або їх то що обходить. Я йду і зараз поверну.

Він пішов, а коло мене лишив свій планшет. Я з цікавості заглянула до середини і взяла одну картку (таких карток було більше, однаково зложених) та сховала в кишеню. На другий день я перевірила, а то була чиста картка паперу. Незабаром Василько прийшов і знова сів коло мене. Я завважила, що він має пагони, злапала рукою за пагон і сказала:

– Васильку, ти чому носиш пагони? Я так не люблю більшовицьких пагонів і медалів. З тебе будуть самі більшовики сміятися. Я раз подерла собі руки за медалі з сотенним Круком: я хотіла скинути на землю, а він не давав.

– Сотен.[ний] Крук зараз – в Копичинеччині. Я знаю про те. А відносно пагонів, то вони не мають жодного значіння. Я так скоріше ходив. Тепер шию собі цивільне убрання.

Тоді подивився, що я в старому убранні і в старих черевиках, і сказав:

– Ти чому так нещасно ходиш вбрана? Ти не маєш в що вбратися? А де твої чоботи?

– Ні, маю.

Я більше про це нічого не говорила. Тоді він дальше питав:

– Чому ти в такій чорній хустці, як стара бабуся?

– То не моя.

Він дивився на хустку, а я запитала його:

– Васильку, скажи мені все про себе: чому більшовики тобі так довіряють, що самого пускають, і що ти робиш для них.

– Пізніше я тобі про це все розкажу, а зараз ще не час на це.

– Васильку, може ти не маєш грошей, або може хочеш їсти? Я маю гроші, які мені передала мама, а від Юрів я дістала 1 л. меду. Я тобі можу дати.

– Дякую. Я сам про себе можу якось вижити.

Подумав щось і дальше говорив:

– Ти коли була зі своєю мамою?

– Давно, ще перед арештуванням тата.

– Оля де тепер?

– Десь близько дому.

– Якщо б ти погодилася їхати зі мною, то Оля могла б ходити до школи. Ти також, якби ми поженилися, можеш ходити ще до якоїсь школи.

– Оля після цього, що пережила останньо, не буде могла вчитися. Але ти Васильку нами не журися. Ми самі дамо собі раду. Я поки що буду перебувати десь близько дому, а колись будемо жити разом.

– А мама твоя де тепер?

– Близько дому. Казала твоїй мамі, що, як не вдасться їй забрати решти збіжжя з господарства, то сама підпалить все. Зараз більшовики гонять за нею, якби подуріли. Якийсь Матвіїв написав листа до мене і Олі, щоб ми поголосилися. Може тому, що ми не поголосилися, арештували батька (“Батька” об’єкта арештували тому, що не сплатив куркульського податку, а не через дочки.” – зав. [вага] “888”).

– Що той Матвіїв писав?

– Не знаю що, бо мені тільки так переказали з дому.

– Я сподіюся котрий це: такий чорний, високий, дивиться догори. Мама хай хати не палить, бо тато незабаром буде вдома. Тата котрий адвокат рятує?

– Я не знаю.

– Тато може вже і є вдома. В них ця справа, як адвокат робить касацію, мусить перейти чотири інстанції. Я інтересувався справою тата, але вже пізніше, бо я спочатку не знав, що тато арештований. Своїй родині поки що не кажи про мене нічого.

– Ти, Васильку, будь спокійний за мене і журися більше про свою родину.

– Моя родина ніколи мною не піклувалася і я нею не буду піклуватися.

Тоді подумав щось, засміявся і сказав:

– Я як схочу, заберу тебе силою. Я і так знаю про всі твої місця, де ти можеш перебувати.

– Васильку! Чого ти смієшся?

– Хватіт. Я вже також плакав.

– Як[ ]би ти думав зі мною жити, як забрав би мене силою?

– Спочатку ти трохи поплакала б, а потім привикла б до мене і до інших обставин. Ні, я тільки так кажу. Я тебе силувати не буду. Я хочу тобі добре зробити. Не хочу, щоб ти коли-небудь нарікала на мене в житті, або сказала, що я був злий для тебе. Тому ти повинна мені більше вірити як кому-небудь іншому. Не вір в ніякі сплетні про мене. Також не вір в якісь баби, мовляв, я з ними воджусь. Я тільки тебе люблю. Дивися, я ношу все коло себе твій ніготь (“Мені одного разу зліз ніготь з пальця на нозі й він забрав його собі” – зав.[вага] об.[’екта]). Не перенимайся тим, що сталося зі мною. Я нічого злого не зроблю. Я ще колись оправдаюся перед людьми. А ти, як не хочеш зі мною йти, нікому не смієш згадати про мене. Не говори того, що я тобі сказав сьогодні, навіть моїй родині. Я колись сам їм розкажу про себе. Коли б тебе хтось питався про мене, то кажи, що я вбитий. Не стрічайся з ніким з революції, щоб про тебе не подумали, що ти хотіла витягнути в них матеріали, якби вони колись довідалися про мене. Я мушу сьогодні їхати кудись.

Тоді подумав щось і відтак запитав мене:

– А до мене прийдеш ще на стрічу?

– Так, до тебе прийду на стрічу, але з тобою не поїду.

– А, якщо б я кудись від’їхав, то ти напевно знайшла б собі раз іншого? (“Це він говорив жартом” – зав.[вага] об.[’екта]).

– Так зле про мене не думай. Я вже нікого більше не буду любити, крім тебе.

На цьому ми закінчили говорити і попрощалися. Відтак пішли на це місце, де чекала на нас Марійка і жінка Альоші. Василько говорив ще трохи з Марійкою про свою родину. Потім наказував, щоб багато не говорили, не тішилися, бо тим можуть викликати підозріння. Вкін-

ці сказав дати за нього на панахиду, але Марійка відповіла, що Бога вчити не можна. Жінка Альоші за той час ходила в ліс, здається по нач[и]ння з вечері. При відході Василько приступив до мене і сказав, що колись покличе мене знова до себе через жінку Альоші. Ми ще раз всі розпрощалися. Марійці наказав ще Василько, щоб вони не затягали верх на хату, бо тим можуть викликати підозріння і наші догадаються, що він живе.

Звідсілля ми всі три повернули до Богатковець. По дорозі жінка Альоші розказувала мені, як Альошу зловив в селі Орехов і як відтак Василь забрав його до себе під маскою того, що він впав на засідці, чого скоріше не хотіла мені сказати. Жінка Альоші була найбільш конспіративна в говоренні про Василька. Ночували ми всі три в одній хаті. Надранком до нас прийшов Славцьо, який питав мене, як я тепер чуюся. Крім того напояв мене і Марійку нікому про Василька [не] говорити, не тішитися, перед іншими людьми вдавати (плакати), що Василько не живе.

Раненько ми обі з Марійкою відійшли до Раківця. Щоб не звертати уваги людей на себе, ми по дорозі з Марійкою розлучилися: вона пішла на Семиківський міст, а я на Соснівський. Вдома запитувала мене мама Василька, що говорив Василько, як виглядає т. ін. Тоді я жартом відповіла: скоріше ви мені не хотіли нічого про нього сказати, а тепер я вам не скажу. Мама Василька заявила, що вона давно знала від Славця, що Василько живе і колись стрінеться зі мною. Від тоді, від коли я стрінулася з Васильком, я почала краще чути. Тепер я вже була певна, що він живе, мені також нічого не грозило, а крім того, незабаром мав вийти мій батько на волю. Василька я не осуджувала за те, що він перейшов до більшовиків. Я вірила, що він в тому не був винен, а якісь посередні люди (Бурлан т. ін.). Крім того, я вірила, що Василько нічого ще не всипав і не всипить. Про те він мене запевняв на стрічі. Одне тільки я побоювалася, що ця справа може скоро розкритися. По поведінці підпільників в Богатківцях (Місько, Сірко, Дзідзьо, Славцьо т. ін.) я ор[і]єнтувалася, що вони всі втямнені в цій справі. Вони вдень ходили по селі й взагалі не конспірувалися. Це могло викликати підозріння серед населення і Організації. Крім того з цією справою була зв'язана і родина Альоші та його жінки (напр., в тій хаті – в братови жінки Альоші, напевно ор[і]єнтувалися про Василька, бо були свідками тоді, як ми збиралися і йшли на стрічу до Василька). З тих всіх міг хтось виговоритися, а це могло донестися до Організації. Я свідома була, що частина неслави була б спала і на мене. Одначе я мусіла погодитися з тим, що вже сталося. Я навіть не думала повідомляти когось з Організації

про Василька. Жити до нього я була б також не перейшла. Я не хотіла, щоб люди про мене або про мою родину зле говорили. Я думала зайняти посереднє становище (поміж Васильком і більшовиками з однієї сторони, а Організацією з другої сторони). Я розчисляла на те, що по якомусь часі наступить якась зміна, і я разом буду могла з Васильком жити (напр.: буде війна і більшовики втечуть, а Василькові наші простять, тому що він нічого не всипав т. ін.). Одначе в більшості я вірила, що воно закінчиться трагічно.

На початку жовтня я була в Ішкові, бо в Раківці більшовики робили ревізії, а я не хотіла, щоб хтось через мене боявся. Сама про себе я не боялася, бо знала, що більшовики мені нічого не зроблять. В Ішкові я стрічалася з Павлом (братом Юра), з яким говорила про Василька. Він казав, що Доля напевно живе, але задля конспірації нікому не показується. Він розумів, що Доля живе по нашій стороні. Я також так само говорила, підчеркаючи, що з ним ще не стрічалася і жодної чутки про нього не маю. Опісля ми поговорили про брата Кума, який був в підпіллі і здався живий більшовикам. Тут я виступила в обороні брата Кума, заявляючи, що можна здатися більшовикам, але нічого не сказати. В такий спосіб можна уникнути також масових саморозстрілів. Згодом ці люди могли б зрештешуватися і ще багато доброго зробити для України. При цьому я так сказала: “Ціль освячує засоби.” Це я говорила, заздалегі[д]ь підготовляючи ґрунт для оправдання Василька.

Коли я повернула до Раківця, довідалася, що до мене приходить сестра Оля і відійшла на Вівся. Того самого дня (неділя) в нас була жінка Альоші, яка принесла поздоровлення для всіх від Василька. Крім того, вона нахвалялася, що знала про Василька вже дуже давно, що Василько весь час цікавився мною, за його старанням я мала перейти на квартиру до Богатковець, але він дуже вагався, як до мене доступити і розказати, що він є з більшовиками т. ін. Одначе тому всьому я небагато вірила, бо жінка Альоші могла багато від себе додати. Вона все дуже хвалила перед мною Василька.

Перед чужими людьми я вдавала, що Василько вбитий. Кілька разів я стрічалася з мамою Рися і, коли вона плакала за сином, я також “плакала” за Васильком. Так само я “плакала” і перед іншими людьми. Це я робила для “маскіровки”.

На другий день я пішла до Вівся, де стрінулася зі сестрою Олею. Їй я розказала про справу Василька і перестерігала, щоб нікому про це не говорила. Рівнож потішила її, що Василько постарався про скорє звільнення нашого батька. Тому що Оля немала де подітися, я обіцяла їй дати на квартиру до Богатковець.

Про Василька Оля нічого злого не висловлювалася, тільки сказала: “Це все – чорна робота.”

Одного дня мені сказала одна жінка зі Соснова, що на Божиківських хуторах б[у]ло весілля, на якому танцював куц. Кум. Коли його здержували від того цивільні люди, він сказав: “Ще не такі пани, як [я], а такі провідники з СБ, що багато все говорять, поступили ще гірше та ніхто нічого не каже.” Я подумала, що він це говорив на адресу Доли. Я зараз пішла до Богатковець і розказала про все жінці Альоші. Вона знова розповіла мені, що в Богатківцях на роздоріжжі хтось підкинув анонімного листа, в якому писалося багато дурниць про якусь Ганю і про Альошу, що він провокатор. Цей лист перевіряв сам Місько (підпільник). Відносно Кума жінка Альоші сказала, що він нічого не знає про Василька, а якщо так говорив, то когось іншого мав на думці. Я хотіла стрінутися ще раз з Васильком і розказати йому про це все, однак жінка Альоші не могла мене тоді пов’язати з ним.

Одного дня до мене (до Раківця) прийшла підпільниця Соня і повідомила, що більшовики зловили санітарку Орису, що вона мала коло себе отрую і намагалась строїтися. На прохання Соні я ходила до Соснова повідомити підпільницю Марійку, щоб вона перестерігла когось з Організації, бо коло Орисі знайшли якісь бандажі. Вона могла знати, де лежить хтось ранений і під примусом могла всипати більшовикам.

Дня 13 жовтня я ходила на Вівся, де мала стрінутися зі сестрою, але її там не застала.

Вістка про смерть Доли

Около 14 жовтня 1947 р. в Раківці почали говорити люди, що на Богатківських хуторах впав вбитий Славцьо (брат Василя). Я не вірила, щоб це було дійсністю і думала, що з Славцем могли так зробити, як з Альошею. Однак могло різно статися: могли більшовики його випадково застрілити.

Дня 16/Х. – [19]47 р. мама Василя пішла до Богатковець в розвідку. Перед вечором повернула назад і, плачучи, розказала, що не годен нічого точно довідатися: одні люди говорять, що то Славцьо впав, а другі – що то Василько.

Дня 17/Х. – [19]47 р. я сама пішла до Богатковець в розвідку. Тут зайшла до жінки Альоші. Спочатку вона нічого не хотіла мені говорити, а потім сказала, що Василь загинув. Вона сказала, що з Васильком був пов’язаний Місько і Дзідзьо, та з них котрийсь всипав Василька. Зараз після цього був Альоша в Богатківцях з більшовиками,

який оповідав, що засідку на Василя зробили Раковецькі підпільники в тім самім місці, де з ним мав стрінутися Місько; що Місько сам стріляв у Василька, а потім його (Міська) самі більшовики застрілили; що більшовики спочатку думали, що то Василь їх сам зрадив і втік від них; що всюди більшовики шукали за трупом Василя і не могли знайти. Крім того, вона ще так мені оповідала про цю справу: “Олекса останньо не був з Василем, а був десь дальше за Тернополем. Зараз після цього, як вбили Василя, більшовики поїхали по нього (по Альошу) і не хотіли йому нічого сказати, аж приїхали до Богатковець. По дорозі сказали йому, що з ним я хочу стрінутися. Разом з Олексою прийшли до мене і запитали, де є Славцьо і Дзідзьо. Я відповіла, що Славця і Дзідзя вже нема кілька днів. Тоді вони сказали, що то напевно забрали Славця наші, а Дзідзьо мусів зрадити. Про Міська говорили, що він сам застрілив Василя або наші застрілили його разом з Василем. Зараз ввечір Альоша ходив десь в село і довідався, що засідку робили самі Раковецькі підпільники; що наші кричали “Слава!”, але до тепер наші ще не знають, чи напевно вбили Василя. Мені казали більшовики говорити перед всіма, що Василь не вбитий.”

Я запитала її, чи це все правда, бо вони (більшовики) могли тільки зробити таку штучку, щоби замаскувати Василька, але жінка Альоші впевняла мене, що то вірна правда. Дальше вона оповідала, що її дочка бачила труп Василька, який зараз десь закопали люди на Богатківських хуторах. Тоді я просила жінку Альоші. Щоб пішла зі мною подивитися на цей труп, одначе вона не хотіла йти. Говорила, що зараз на хуторах товчеться гарнізон і було б підозріло для нас йти між більшовиків. Нас міг хтось завважити з цивільних людей. Це все, що мені розказала жінка Альоші, виста[р]чило мені для ствердження, що Василько дійсно вбитий. Я жалувала за ним і плакала. Я все-таки вважала Василька не винним, а противно, вважала винними тих, що його застрілили. Я була певна, що Василька були б не застрілили, якби хтось був з більших провідників розбирав справу, а не Стрипаки. Я знала, що над Стрипою нема ні одного такого чоловіка, що[б] міг ор[і]єнтуватися на таких справах. Тепер я мусіла подумати про себе. Мені нічого не залишалося, як покинути Стрипу і десь скриватися коло свого села, щоб навіть наші не знали де, або вступити до монастиря. Перед відходом з Богатковець я сказала жінці Альоші, щоб Альоша приїхав до нас на Сільце Божиківське (до мого дому). Я хотіла точніше від Альоші довідатися про смерть Василька. Цього разу жінка Альоші повідомила мене, що мій батько вже є вдома. З Богатковець я повернула до Раківця і про все розвідане розповіла родині Василька. Всі почали плакати і нарікати на наших, в тому числі і я.

Відтак я сказала їм, що на другий день я покидаю Раковець і йду додому. Марійці сказала, щоб постаралася перевез[з]ти трупа до Раківця і похоронити, а крім того, дати на панахиду. Рівнож сказала Марійці, щоб старалася стрінутися з Альошею і про все точно від нього розвідати. Крім того я просила її переказати Альоші, щоб приїхав до мене на Сільце. Заки мав Альоша приїхати до мене, то скоріше повинна була прийти Марійка і повідомити мене про це. Перед Марійкою я весь час нарікала, що наші вбили Василька задурно. На другий д[е]нь я попрощалася з ними і відійшла до свого села.

Вдома я ще не застала батька, а мама і сестра крилися по сусідах. Їм я розказала все про справу Василька. При цьому я старалася все його боронити і доказувати, що він не винен. Спільно ми вирішили, що про справу Василька я дальше не буду нікому з Організації повідомляти, хіба б мене запитали, а я впевнилася, що вони точно про мене знають, що я стрічалася з Васильком. Тоді я вже була б змушена розказати дещо про цю справу. Одне мене непокоїло, чи Славцьо або Дзідзьо сказали щось про мене, як їх взяли наші на слідство. З іншого середовища наші не могли довідатися про мене. Правда, могла Марійка ще мене всипати, але я потішала себе тим, що наші не будуть брати Марійки на слідство.

Після того я знайшла собі квартиру на хуторах Морги, з якої нікуди не виходила і нікому не показувалася.

Два чи три дні пізніше додому повернувся батько з тюрми. При звільненні більшовики говорили до нього, що вони вже вбили Мішу і Жара, що їм вже нашої родини не треба, щоб ми не крилися (жінка і діти) і всі мешкали вдома, вони чіпати нас не будуть т. ін. Крім того, пропонували батькові співпрацювати з ними, але батько не погодився, мотивуючи, що він вже старий, бандьорів коло Сільця нема і до нього не заходять т. ін. Я певна була, що батька звільнили тільки за старанням Василька. Це саме я підчеркала перед цілою родиною, жалуючи за ним.

При кінці жовтня до нас приїхала Марійка. Вона приїхала з мамою до млина в Божикові, де залишила маму молоти, а сама кіньми приїхала до нас. На господарстві в нас вона застала тільки батька, через якого зв'язалася з мамою, а потім зі мною. Хоча батька пустили більшовики, то ми вдома дальше не мешкали. Ми боялися, щоб більшовики котрогось дня нас всіх не арештували. З другої сторони ми скривалися тому, щоб вдати перед населенням і Організацією, що ми дальше боїмося більшовиків і нас ніщо з ними не в'язало.

Як тільки Марійка прийшла до мене і привиталась, я почала плакати. Я пригадала собі Василька і мені стало жалко його і цілої

родини. Зараз я почала розпитувати Марійку, що вона знає ближче про смерть Василька, чи стрічалася з Альошею і що він говорив, де труп Васильків, що робить її мама, що люди говорять т. ін. Марійка оповідала, що про Василька вже знають всі люди над Стрипою; що їм дорікають за нього; що була в Богатківцях і хотіла забрати Василькового трупа, але його вже більшовики забрали; що труп Міська більшовики також забрали, обмили і похоронили; що до них заходять наші хлопці, але їм нічого не кажуть за Василька. Марійка була в мене до вечора і залишилася ночувати. За весь цей час ми говорили тільки про Василька і цілу ту справу. Взаємно ми нарікали на наших, що вбили Василька і Славця задурно.

Вран[ці] прийшов до на с мій батько і сказав, що вночі були якісь більшовики чи наші. Один з них представився, що він Альоша і був в нас з великим Ромком та хоче обов'язково зараз стрінутися з Лінкою. Постараюся нижче подати в прямій мові слова Альоші, які відтак переказав нам батько.

Альоша: “Я знаю, що Лінка є тут. Вона перебувала скоріше над Стрипою, а тепер є тут. Лінка мене добре знає. Вона переказувала мою жінкою, щоб я прийшов до вас додому. Завтра відшукайте дочку і скажіть, що то Альоша був, брат Стрийка, який не раз пив у вас горілку. Отже, скажіть їй, щоб завтра вечером була вдома і чекала на нас. Як ви їй це все скажете, то вона догадається, хто був, і напевно завтра прийде вечером додому.”

Батько обіцяв відшукати мене і це все переказати. Тепер Марійка сказала мені, що недавно в Богатківцях їй говорила дочка Альоші, що Альоша колись приїде до]нас. Від себе Марійка радила мені піти до Альоші на стрічу і про все довідатися. Одначе я не погодилася на це. До Альоші я була б пішла на стрічу, але тільки до нього самого. З більшовиками я не хотіла стрічатися. Отже, спочатку я вирішила вислати до Альоші тільки батька. Він мав сказати, що мене нема в Сільці і тому не прийшла на стрічу. Опісля ми вирішили, що до Альоші піде Марійка на стрічу і про все сама довідається. Або договориться про стрічу лише з самим Альошею, на яку я була б пішла. З Марійкою ма-ла йти ще моя мама.

Зараз Марійка поїхала ще до млина, а передвечором знова приїхала до нас (на господарство) і тут чекала з мамою на Альошу.

Другого дня (досві[т]ком) Марійка прийшла до мене на квартиру і розказала про стрічу з Альошею. Як тільки смерклося, до нас прийшов Альоша, Бурлака і ще кількох (три чи чотири). Альоша зараз відкликав її (тобто Марійку) набік і запитав, чому я не прийшла. Марійка відповіла йому, що я прийшла б на стрічу, але тільки до ньо-

го самого. Тоді Альоша почав переконувати Марійку, що він прийшов, щоб мене забрати до Тернополя, бо наші можуть мене зліквідувати; що більшовики не хочуть від мене матеріалів; що вони хочуть, щоб я жила легально разом з Альошею і його жінкою; що вони мають матеріали про те, що наші хочуть мене знищити т. ін. В розмову також вмішався якийсь більшовик, який сказав, що вони Ліну відшукають, як схочуть. Марійка йому відповіла, що я, здається, перебуваю зараз в Бережанах, в сестер. Тоді цей більшовик сказав, що вони там мене зловлять, бо сестри з ними співпрацюють і донесуть на мене. Отже, вкінці Марійка обіцяла їм відшукати мене і зв'язати з ними через жінку Альоші в Богатківцях. Марійка думала, що в Богатківцях Альоша скоріше буде мати змогу сам зі мною стрінутися. Помимо цього, що Марійка обіцяла привести мене до Богатковець, вони кілька разів її підходили з метою довідатися про моє і Олі місце перебування, але Марійка їм нічого не сказала. Марійці говорили, що покажуть їй колись могилу, де похований Василько, віддадуть всі його знімки і речі, покажуть знімки з вбитого та квартиру, де він останньо мешкав. На цьому Марійка закінчила розказувати. Я погодилася колись прийти до Богатковець, де через жінку Альоші мала стрінутися з Альошею. Ще рано Марійка попрощалася зі мною і від'їхала. Через неї я поздоровила цілу їх родину і родину Альоші. Крім того, дякувала Марійці за те, що привезла мені мої речі.

Пізніше прийшла до мене не квартиру мама, яка також розказувала про цю стрічу. Як Марійка говорила в сінях з Альошею, то з нею (тобто з мамою) говорив Бурлака та ще один якийсь провокатор. Крім них, в хаті був ще якийсь більшовик, який запитав маму, що люди говорять про вивіз. Мама до нього шарпнулася, мовляв, вона поміж люди не ходить і нічого не знає. Він нічого не сказав на це, тільки Бурлака почав коло нього крутитися, називаючи "товариш начальник", щоб тим дати зрозуміти мамі, що він не простий. Бурлака нахвалювався перед мамою, що він все знає про нас, але не хотів нам робити жодних гранд. Також старався переконувати, що ми (я і Оля) не маємо чого боятися більшовиків. Цей другий провокатор дуже грубо поведився, за кожним словом матюкав і говорив: "Я був скорше в банді. Я добре лупив поляків, а тепер прозрів" т. ін. Потім прийшов до хати Альоша і так сказав до мами: "Бачит[е], як ваша дочка зробила. Казала, щоб я прийшов, а тепер кудись втікла." Мама оправдувалася, що мене тут нема і тому не могла прийти на стрічу.

Від коли був у нас Альоша, від тоді батько мешкав вже вдома. Я дальше перебувала на хуторах, на яких також перебувала і моя сестра Оля. Часто перед нею я жалувала за Васильком, доказуючи

їй, що він був добрий для нас, бо врятував батька від певної смерті в тюрмі.

В половині листопада (здається коло 12-го або 13-го), раненько, я ще була в ліжку, як до мене прийшла Марійка. Я здивувалася, що вона так рано прийшла, і запитала її, що сталося, але вона сказала, що про це скаже пізніше. На мої питання вона оповідала про останні події над Стрипою. На початку листопада була дуже велика облава в Ішкові і в Раківці. В Раківці більшовики знайшли багато криївок, але в них ніхто не впав з повстанців. Всі люди над Стрипою говорять, що це все сипить Василь, який їздить з більшовиками. Дехто говорив, що бачив його в Богатківцях, як він їхав на машині. Другі говорять, що криївки в Раківці тільки він посипав. Люди між собою говорять різно, а до них доходить лише дещо. Одначе Марійка твердила, що це все напярвада, що Василь напевно не живе, що більшовиків водить Альоша, і тому люди так говорять.

Відтак Марійка розповіла, що по повороті від мене в них в селі була велика облава, під час якої ловили всіх дівчат, в тому числі й її зловили. В хаті, до якої її привели, був Бурлака (провокатор) і більше більшовиків. Бурлака зараз її впізнав і сказав, що це сестра Василя. Тут я не пригадую собі, щоб Марійка мені оповідала, що Альоша також був на цій обраві. Знаю, що говорила про Бурлаку. Ці більшовики, що були в хаті, зараз почали її питати, де квартирують бандерівці. Вона відповіла, що нікуди не ходить зараз і тому не знає, де можуть квартирувати бандерівці. Крім того, Марійка сказала, що їм люди зараз не довіряють і все криють перед ними. Тоді Бурлака представив Марійці одного більшовика, називаючи його “начальником Свердловим”, який мав би з нею щось поговорити. Тоді Свердлов приступив до неї і сказав, що він хоче з нею стрінутися в Тернополі і щось поговорити; що покаже їй могили Василька і віддасть всі його речі. Тоді Марійка договорилася з ним про стрічу в Тернополі на 12/XI. – [19]47 р.

Після обраві люди ще більше почали нарікати на цілу їх родину, мовляв, вони не інші (Марійка і її мама) від Василя і їх також треба знищити. Тоді я порадила Марійці найскоріше вибратися до Тернополя, бо наші дійсно можуть їх приарештувати. Я боялася, щоб на слідстві Марійка мене не всипала і тому так їй дораджувала. Та Марійка дальше розказувала.

В означений день вона поїхала до Тернополя на стрічу до Свердлова. Здається мені, що вона стрінулася з ним в умовленім місці десь на вулиці, а відтак зайшли до приватного помешкання Альоші (в директора ліспромгоспу). Спочатку Марійка говорила зі Свердловим,

а потім ще прийшов якийсь чорненький. Вони питали її, що знає про бандерівців в с. Раківці. Марійка відповіла, що нічого не знає. Тоді один з цих більшовиків сказав, що “бандьори” вбили її брата Василя і Славка, і, що вона повинна бути щира супроти них. Марійка відповіла, що вона все сказала б, коли б тільки знала. Тоді один з цих більшовиків почав говорити: “Ми все знаємо про Стрипу і останні події над Стрипою. Славка і Дзідзя застрілив День і Сулима на Степах (“Так називають поля і хутори на південь від Богатківських хут.[орів]” – зав.[вага] об.[’екта]). Всі казали, щоб Славка звільнити, тільки Ріг (“Кущевий, родом з Раківця” – зав.[вага] “888”) настоював його застрілити. Тепер ти, Марійко, повинна відплатити Рогові, допомагаючи нам його зліквідувати. Там в Раківці перебуває ще Соня – наречена Рога (“При цьому Марійці подали прізвище і ім’я Соні” – зав.[вага] об.[’екта]). Нам тільки треба її зловити, а вона вже нам допоможе зловити Рога. Ми все знаємо про Соню. Вона лічиться в нашого лікаря і мешкає в однієї жінки з Раківця (в Тернополі).”

Але Марійка не могла їм нічого в тім допомогти, бо сама нічого не знала, а Соні не хотіла видати. Тоді цей більшовик даліше говорив: “Марійка, в тебе добре бандіти впоїли “Декалог”. Одначе ми самі скоро виловимо всіх бандитів. Ми маємо таку машину, яка знаходить криївки. Недавно такою машиною ми знайшли криївку Сулими коло Богатковець. Твоїм обов’язком, Марійко, таки буде видати нам в руки Соню. Нам шкода Василя. При його помочі ми могли багато зробити. Він був більше щирий супроти нас, як ти, Марійко. Він дуже правильно думав про світ і життя. Його всі дуже любили. Василя зрадив Мисько, але він не вбив його. Його вбили ті, що були на засідці.”

Тоді я запитала Марійку, чи не питали про мене. Відносно цього Марійка навела такі слова одного з цих більшовиків:

“Ми знаємо, що Ольга (сестра Ліни) хитріша від Ліни. Ліна дуже боїться більшовиків.” Тоді Марійка відповіла йому, що я дуже боюся і своїх, і більшовиків. На це більшовик сказав: “Чого ж вона більшовиків боїться? Хай вона нас не боїться. Хай прийде до нас, поговорить собі з нами, а ми їй нічого злого не зробимо. Нехай вона визначить нам стрічу, а ми самі прийдемо до неї.” Після цього запитували Марійку:

“Коли Ліна запізналася з Василем? Чи вона любила його? Чи плакала за ним як його вбили? Що вона тепер думає робити? Чи зараз працює в Організації?” На ці питання Марійка відповіла, що я з Василем вже давно запізналася, що дуже любила його, що дуже плакала за ним (тобто за Васильком), останньо в Організації нічого не робила і мешкала разом з ними.

Крім того, ці більшовики оповідали Марійці, що за Васильком слідила якась Катерина в Богатківцях; що в Тернопільщині майже всі підпільниці співпрацюють з більшовиками і щосереді приходять до них на стрічі; що з ними співпрацює цей провідник, в якого я писала (вони мали на думці хіба пров. Леміша); що Бурлан також з ними співпрацює і багато інших провідників; що бувша машиністка Міші Оля також з ними співпрацює і щосереді приходять до них на стрічу.

Після такої пропаганди дали Марійці матеріал, ще з якого Василько думав собі шити убрання і обіцяли показати могилу Василя, якого похоронили між більшовиками. Кілька разів перед Марійкою ці большевики натякували про якогось полковника, що хотів собі з нею поговорити. Вкінці договорилися з Марійкою, що вона поїде з ними і Альошею на Сільце Божиківське, відшукає мене і пов'яже з ними. Перед вечором Марійка приїхала на автомашині з Альошею, Свердловим і охороною (около 12 більшовиків) до Божикова, де переночували, а раненько Свердлов і Альоша вислали її до мене.

Вечором ми мали ждати на них в нашому домі. Про Альошу Марійка так сказала до мене: “Вуйко Альоша хоче тобі щось сказати. Крім того, він розкаже, що про тебе більшовики говорили; все що знає про Василя; дасть тобі щось від Василя.” Тоді я запитала Марійку, чи часом Василько не живе ще, але Марійка відповіла, що Василько точно не живе, бо більшовики обіцяли їй показати його могилу та звернули всі Василькові речі. Найкращим доказом, що Василько не живе, є те, що дочка Альоші бачила його труп.

Над тим всім, що Марійка мені оповідала, я застановилася, вагаючися, чи йти на стрічу, чи не йти. Вкінці я рішилася піти. Я хотіла бути з Альошею і точно довідатися про смерть Василька. По запевненнях Альоші і більшовиків я вірила, що більшовики мене не будуть чіпати.

Згодом до мене на квартиру прийшла мама, якій я розказав, що вечором має бути в нас знова Альоша з більшовиками. Як мама поставилася до цього, наведу нижче точні її слова:

“Я раджу тобі, Лінцю, піти до Альоші на стрічу. Якщо Марійка приїхала з більшовиками аж до Божикова, то вони напевно знають, що ти є десь недалеко дому. Їх може приїхати більше, зробити облаву (якщо б ти не пішла на стрічу) та можуть зловити тебе і Олю. Крім того, ми з батьком будемо наражені знова на небезпеку. Може ті більшовики нічого від тебе не схочуть, раз поговорять собі й відчепляться.” Тоді я сказала мамі приготувати на вечір сильної горілки та зварити гарну вечерю. Після цього мама відійшла.

Марійка все ще була в мене. Один раз я запитала її, чи вона виспала б мене на слідстві перед нашими (про стрічу з Васильком, Альошею і більшовиками). Марійка відповіла, що вона тільки говорила б про себе. Тому що про Марійку всі висловлювалися недобре в її селі, я радила їй найскоріше від'їжджати в Тернопіль до Альоші. Зі своєї сторони я також запевнила Марійку, що нічого не сказала б про неї перед нашими.

Незабаром до цієї хати, де я була на квартирі, прийшов один хлопець з хуторів і питав за мою мамою. Його післали по маму якісь наші хлопці, які квартирують в лісі. Між ними також був підпільник з нашого села Польнерко (Марко). Господиня спровадила цього хлопця за мамою до нашого дому. Ми з Марійкою припускали, хто б то міг бути: міг квартирувати Крук зі своїми хлопцями, Боз або ще хтось інший. Я цікава була, що вони хочуть з мами. Догадувалася, що може хочуть стрінутися зі мною і тому шукають за мамою. Я наперед вже [с]планувала собі, як маю з нашими говорити. Ходило мені найперше вичути думку наших про мене. Я постановила собі нічого про Василька не сказати.

Довго ми не мали часу роздумувати, бо надходив вже вечір і ми почали збиратися на стрічу. Моя сестра Оля також знала, що я йду на стрічу до Альоші і до більшовиків. Вона, звичайно, мало інтересувалася цією справою, кажучи до мене все:

“Це чорна робота і я не хочу бути вмішана в цьому. Ти, Лінцю, навіть не говори мені про це. Я до більшовиків і так на стрічу не піду.”

Стріча з Альошею й Свердловим

Вечором ми обі з Марійкою пішли до нашого дому. Тут була вже мама і батько. Марійка зараз вийшла надвір і пішла в означене місце за нашим господарством, де мали прийти більшовики з Альошею. Марійка мала їх наперед поінформувати, як маєтсья справа. Незабаром Марійка повернула і сказала, що зараз прийде Альоша. На подвір'ю ми почули більше кроків. Перший до хати ввійшов Альоша. Він привитався з батьками, а тоді приступив до мене і хотів поцілувати в голову. Я відступилася і сказала: Ви вже напилися? Альоша почав оправдуватися і відразу почав розказувати про Василька. Нижче наведу нашу розмову в прямій мові:

А. [льоша] – То що, ви так, якби моя дочка. Я дуже хотів з Вами стрінутися. Мені вкучилося. Ви такі самі, як були. Я думав, що ви може змарніли, постарілися. Шкода Василя. Я дуже плакав за ним. Найбільше жаль мені Славця. Його забрав День і Сулима. Василя

зрадив Місько. Василь був мудрий, але по-дурному впав. Місько не сказав правди, як перший раз стрінувся з Василем. Він не хотів Василя застрілити, а вистрілив попри нього. Василь ще оглянувся на Міська, а потім почав утікати. Його ранили ті, що робили засідку. Він пізніше сам застрілювався. Спочатку більшовики не знали, хто зрадив. Думали, що то Василь зрадив. Я був далеко в цей час. По мене приїхали і не хотіли мені спочатку нічого сказати. З Тернополя забрали убрання Василя і ми поїхали до Богатковець.

– Чому більшовики думали, що Василь зрадив?

– Бо вони все казали йому брати багато війська зі собою, а він не хотів. За ним всі дуже жалують. Я в Богатківцях довідався, хто на нього робив засідку. Василь нічого злого не зробив. Одного разу він до мене сказав: “Альоша, уважай! – треба знати більшовиків і наших, але треба мати голову на карку.” Він все говорив: “Як довго я живу, над Стрипою з наших людей ніхто не згине.”

– Ви були на похороні Василя?

– Ні, я на похороні не був. Його похоронили самі більшовики. Мене не брали тому, щоб хтось мене не впізнав і потім не зор[і]єнтувався, де похоронений Василь. Марійці обіцяли показати, і вам також покажуть могилу Василя. Ми спочатку не знали, де лежить труп Василя. Тоді більшовики арештували одного чоловіка з Богатковець, який знав, де закопаний труп, і нас привів на це місце. Ті, що робили засідку, повтікали від Василя і все залишили коло нього. Чоботи зняв хтось з цивільних людей. Планшет, пістоль і документи забрав один дядько з Богатківських хуторів, а відтак передав нашим.

Наші хочуть зараз застрілити мою Гандзю (жінку). Але я її заберу до себе. Марійку також заберу до себе.

До хати більше ніхто не приходив. Всі більшовики були надворі. Тоді я запитала Альошу, чи він дуже голодний. Він відповів, що буде їсти пізніше, і зараз вийшов надвір. Незабаром повернувся, подивився по хаті й сказав:

– В вас так пусто в хаті. Тут дуже страшно, так як на відлюдді. Над Стрипою багато гарніше. Тут таке болото, що ми ледве прийшли. Правда, вам сконфіскували майно, але вам все віддадуть. Колись самі з району привезуть.

В тім моменті до хати ввійшов більшовик, якого Марійка назвала мені Свердловим. Подаю його опис: низького росту, бльондин, волос[с]я спущене вдолину, неповорот[к]ий, ніс малий круглий, обличчя бліде, похила постава, багато курить (як курить, то з уст йому витікає слина), в говоренні багато разів вживає – от. Цей раз був

убраний в довгому білому кожусі, в зимовій шапці, в чоботях. Був озброєний в ППС-а і пістоль.

Як тільки прийшов на поріг хати, почав обгортати болото з ніг і сказав: “Я дуже грязний. Як я зайду в хату.” Я відповіла, що можна йти в хату, бо тепер так всюди болото. Тоді він ввійшов у хату, сів собі коло батька на лавку і запитав, як живеться батькові вдома. За той час я запитала Альошу, що то за один. Він відповів, що то один з наших (тобто з провокаторів). Альоша, очевидно, маскував перед мною цього більшовика. Я добре знала, що Свердлов більшовик, а не провокатор. Марійка пояснювала мені, що Свердлов є “командантом обласного гарнізону”. Мама зараз поставила горілку і вечерю на стіл, а я попросила їх сідати й їсти. Альоша сів коло стола, а Свердлов, спочатку відмовлявся, казав, що не хоче їсти, а відтак сів коло стола, але не їв. Я запитала, може він отруї боїться. Він відповів, що в Західній Україні ще не було такого випадку, щоб когось строїли. За той час Альоша нал[л]яв собі горілки (при цьому Свердлов напімнув його, щоб забагато не пив) і випив до Свердлова. Тоді Свердлов нал[л]яв собі горілки і хотів пити до мене, але я сказала, що горілки не п’ю. Він звернувся до всіх в хаті й сказав “Будьмо здорові!” та випив сам. Після цього він взяв собі закусити кусок м’яса, але вечері не їв. Згодом він звернувся до мене зі словами: “Я б хотів з вами, Ліно, щось поговорити.” Тоді Альоша попросив мене сісти коло Свердлова, вказуючи місце. Я сіла коло нього. Цілу нашу розмову (за дуже малими виїмками, які я, може, забула) подаю в прямій мові:

– Чого ж, Ліно, ви так боїтеся? Ми ж вам нічого не зробимо.

Відтак, показуючи пальцем на Альошу, сказав:

– Цей чоловік з ваших, але ми йому нічого не зробили. Крім того, він добре живе собі зі мною.

Знова Альоша відповів на це:

– Аво, хоча начальник, а навіть по-російськи говорити не вміє.

Я відповіла:

– Якщо начальник, то вміє говорити по-російськ[и].

Дальше ми говорили тільки зі Свердловим. Альоша за той час говорив з батьками так, що нашої розмови (моєї зі Свердл[овим]) не було чути на хату. Марійку боліла голова і вона лежала собі збоку, не беручи участі в розмові. Перший почав мене питати Свердлов:

– Чому ви, Ліно, боїтеся більшовиків? Хіба ж більшовики мають роги?

– Я більшовиків не боялася б, якби вони мали роги.

– В нас є багато ваших людей, які живуть собі мирно, працюють і їм ніхто нічого злого не робить. В нас є Арсен, Довбня, Остап (“Він

перечислив більше, але я позабувала псевда” – зав.[вага] об.[’екта] та багато інших. Поки всі живуть в нас, мають змогу користуватися здобутками культури, ходять в кіно і театри. В нас такий закон: вчора був чорний, а сьогодні – білий і ми з ним добре живемо. Напр., цей (“При цьому ще раз показав пальцем на Альошу” – зав.[вага] об.[’екта]) живе собі в нас безжурно.

Від цього часу, як звільнили батька, ви де перебували?

– Скоріше я мешкала в домі Василька, а після його смерті два чи три дні була коло свого дому (в сусідів) і зараз батько прийшов.

– Ми звільнили вашого батька, бо Василь просив за нього.

– То чому не звільнили скоріше?

– Ми скоріше не знали, що ваш батько арештований. Коли довідалися, тоді Василь почав старатися за нього, але в тім часі він загинув. Отже, вкінці ми самі звільнили батька. Батько напевно думав, що його адвокат звільнив. Щоб мама була ще раз стільки заплатила адвокатові, то не допомгло б. Я сам звільнив вашого батька. Батько був би в тюрмі не видержав. Йому були вже попухли ноги. Я знав про те, що ви дуже любите свого батька. Василь просив, щоб ми його звільнили. Большевик має слово. От, я прийшов до вас сказати, щоб ви не крилися вже перед нами, ми за вами шукати не будемо. Батько і мати хай живуть вдома. Все, що забрали [у] вас вдома, вам звернуть. Вам все самі з району привезуть. Крім того, ми даємо вам тепер змогу жити спокійним і культурним життям. Ваша сестра зможе ходити далше в школу. Ви також – у вас лише перервана наука. Якщо схочете йти в школу, то ми дамо вам працю в якійсь наш[ій] канцелярії при МГБ. Правда, ви вмієте писати на машинці, а нам таких треба. Після смерті Василя ми вважатимемо вас замість нього. В цій справі я хочу з вами поговорити. Крім того, з вами хоче стрінутися наше начальство. Начальство казало мені передати вам прохання, що хоче з вами стрінутися.

– Вашому начальству пощо мене?

– Ми маємо певні матеріали про те, що вас хочуть знищити. Про те, що ви стрічалися з Василем, як він був у нас, ніхто не знає, але про вас ніколи добре думати не будуть. Шкода, якби вас застрілили. Ви молоді, вам ще треба жити. Я хочу з вами говорити про вашу будучність. Що ви думаєте далше робити?

Я не сказала нічого і Свердлов далше говорив:

– Як довго ви думаєте залишатися в підпіллі? Ви думаєте, що ви підпільниця? Василь сміявся з жінок в підпіллі й казав, що Помста, Леська і Спартанка сидять в одному селі, і з них тільки люди сміються. Це самі залишки з жінок в Організації. Ми знаємо, що такі, як: Анна

і Марта можуть бути в підпіллі, але таких багато нема в Організації. Всім іншим безцільно даліше скриватися. Як ви думаєте, що буде війна і зараз буде Україна?

– Василько мені говорив на останні[й] стрічі, що більшовики знають про те, що буде Україна.

– Буде, але не така, як ви думаєте. Організація України не здо-буде. Вона до того часу ще нічого доброго не зробила, хіба то, що постріляла невинних людей.

– Я не чула, щоб стріляли невинних людей.

– Рідного брата вашої матері знищили задурно. Він нічого не був винен. Мотрю, якщо ви знаєте, також знищили задурно.

– Я Мотрі не знала.

– Організація знищила багато невинних дітей під час акцій на поляків.

– Більшовики також помордували багато людей по тюрмах.

– Коли?

– Як втікали звідсілля.

– Коли більшовики втікали звідсілля?

Я забула рік і нічого не відповіла. В цім самім моменті в розмову вмішався Альоша, який сказав: “Ага, я знаю, про що вони (“тобто я”) – зав.[вага] об.[’екта] говорять, про 1941 р., але то жиди мордували.”

Після цього Свердлов даліше питав мене:

– Ви бачили ці трупи? Де їх помордували?

– В Підгайцях, Бережанах, Тернополі.

– Ви бачили?

– Бачила на знімці.

– Ви знаєте, це з німецької пропаганди. Ви з таких знімок знаєте. Я знаю, ви пішли б до нас, але вам Безпека говорить, що наші б’ють, мучать, мордують. Ви напевно так думаєте, як Василько спочатку думав.

– Як Василько думав?

– Василько думав, що як він здасться живий і прийде до нас, то застане якісь машини, при допомозі яких протоколюють. Він застав у нас канцелярії, кімнати і людей, подібних до нього, – без рогів.

– Василько так не думав.

– Я знаю, що він так думав. Він спочатку зле чувся в нас, в нього був поганий настрій. Згодом з ним говорили представники нашого уряду і оцінили його як дуже мудру людину. Він мав дуже прав[и]льні погляди на світ. Ми обидва добре собі жили. Останньо він був дуже змінився: був веселий, любив музику, співав. Він був пережитий вже, але часом думав, як фанатик. Напр., одного разу так сказав: “Я хочу в

Київ, в Москву. Я б дуже хотів Київ оглянути.” За ним дуже жалує наше начальство. Ми, прямо, вивчали його як представника Організації. Шкода, що він загинув. Ми ка[за]ли йому брати багато людей зі собою, але він не хотів. Він згинув, бо забагато повірив своїм людям. От, напр., на його похороні мав промову наш полковник, який сказав: “Василь, ти згинув, бо забагато повірив людям.” Але про це вам точніше розкаже наше начальство. До деяких людей він також не ставився з повним довір[’]ям. Зразу він цьому не вірив (“При тому Свердлов показав пальцем на Альошу” – зав.[вага] об.[’екта]) і одного разу сказав: “Нема, брате, ради, тебе треба забрати. Як більшовики на Урал, то ти з нами.”

Ми мали ор[і]єнтацію на кого іншого, а не на Богатківці (“Я зрозуміла, що вони казали Василькові нав’язувати інших агентів, а не таких, як Місько і Дзідзьо, які його зрадили” – зав.[вага] об.[’екта]), але Василь не хотів нас послухати. І, от, зараз його між живими немає. Хоча його зараз нема в живих, то ми слова йому додержимо. Він просив нас, щоб ми не вивезли вашої родини і родини Міші. Ми родини Міші не висилили і не виселимо. На його прохання ми звільнили вашого батька, а тепер хочемо, щоб ви зі сестрою не крилися і жили спокійно вдома.

Альоша почув останні слова, приступив ближче до нас і сказав: “Вона певно хоче залізти до криївки, взяти історію України і сидіти.” Свердлов відповів: “І що ж вона мудрого зробить, як залізе до криївки. Для мене от що ще цікаве – .” Тоді звернувся до мене з запитанням:

- Ви стрічалися з Василем?
- Стрічалася.
- Коли ви довідалися, що Василь вб[и]тий?
- Кілька днів після його смерті.
- Де ви тоді були?
- В Раківці.
- Від кого ви довідалися, що Василь вбитий?
- Від жінки Альоші.
- Після цього ви з ніким не стрічалися з ваших людей?
- Ні, з наших людей ніхто не знає, що я тут.
- А перед тим, заки стрінулися з Василем, з ніким ви не стрічалися?
- Ні.
- А з Бурланом ви не стрічалися? Ви, здається, стрічалися.
- Ні.
- А коли ви бачили останній раз Бурлана?
- Ще за німців.

– А з Круком як ви собі живете? Він не застрілить вас? Ви ближче знайомі з ним?

– З Круком я ніяк не живу собі. Крука я вже дуже давно бачила.

– (“Всміхнувся” – зав.[вага] об.[’екта]). А може ви любите Крука? Він може більш ідейний, як Василь був.

Я нічого не відзивалася і вдала, що образилася його останніми словами. Свердлов далі говорив:

– Може ви знаєте ще більше ідейних людей в Організації?

– Я тепер вже нікого не знаю. Ці люди, яких я знала, вже всі погинули. Колись до нас додому приходило багато людей, але з них вже нікого нема в живих.

– А Боз який?

Я нічого не відзивалася і тоді Свердлов запитав знова:

– Білий чи чорний?

– Я Боза не знаю.

– Ні, ви Боза знаєте. Ви знаєте, що Боз дуже ідейний.

Якийсь час Свердлов мовчав, а потім запитав:

– От чому, напр., ви казали раз, що Боз дуже ідейний?

– Про Боза так говорять люди.

– Може, Боз ідейний. Якщо б він прийшов до нас і поговорив собі з нами, він не був би ідейний. Ми знаємо, що в Організації були мудрі люди, але зараз їх нема вже. Міша вдавав зі себе “розвідника”, але ним не був. Василь був розвідник і любив розвідку. Він, як питало начальство, що думає робити колись, сказав: “Я повинен остатися працювати в розвідці.”

Я нічого не відзивалася. Він подумав щось, подивився на годинник і сказав:

– От, ми повинні поговорити конкретно. Я передаю вам прохання нашого начальства. Начальство хоче з вами поговорити.

– Де хоче поговорити зі мною? В нас вдома? Коли?

– Ні, у вас вдома буде зле. Начальство не може сюди приїхати. Начальство просило, щоб ви приїхали до нас.

– Чого?

– Начальство хоче показати вам могилу Василя. Начальство скаже вам багато про нього, покаже місце, де він перебуває. Крім того, передадуть вам знімки з вбитого і знімки, які він зробив собі з деякими нашими визначними людьми. От, він має одну знімку з нашим начальником, як подають собі по-дружньому руки. Я маю в себе тільки ту одну знімку, а начальство має більше.

– Тут маєте.

– Ні. Знімки робив не фотограф, а один оперативник, бо Василько дуже конспірувався. Крім знімок, ми маємо інші його речі. Ви не цікаві подивитися?

– Чому ні.

– Я думаю, що не відмовите прохання начальства.

– Може начальство схоче, щоб я співпрацювала з ним?

– Ліна, чому ж ви так думаєте? Наперед нічого не можемо говорити. Побачите самі, як стрінемося. Начальство напевно дозволить вам мешкати дома, а якщо ви погодитеся, то будете працювати в нашій канцелярії. Ми дуже хотіли з вами стрінутися. Думаєте, не цікаво вам було побачити кого Василь любив? Він в нас назавжди лишився в пам'яті і тому начальство хоче ще і вас пізнати. Ви повинні поговорити зі сестрою, щоб вона даліше також не скривалася. Після вашої стрічі з начальством ваша сестра може йти в школу. А де ваша сестра зараз є?

– У Вербові за Бережанами, в родині (“Тут я збрехала, бо сестра була на хуторах коло нашого села” – зав.[вага] об.[’екта]).

– Коли ви можете з нею стрінутися?

– Хіба 21 листопада. Я піду там на празник.

– Я приїду до вас з тим (“Вказуючи пальцем на Альошу” – зав.[вага] об.[’екта]) і поїдете з нами до начальства.

Останні слова почув мій батько і сказав: “Нащо вам її кудись брати зі собою. Ви вже поговорили собі тут з нею. Не кажіть їй кудись їхати, бо вона хвора.” Свердлов подивився на батька і відповів: “Не бійтеся. Нічого злого з нею не станеться. Ми лише з Ліною поговоримо.” Тоді звернувся до мене і почав тихше говорити:

– Найкраще буде, як прийдете в Божиків, а я приїду машиною на гостинець, який йде з Бережан до Підгаєць, і вас заберу. Так буде добре, бо гостинцем часто переїжджають машини. Котрого числа приїхати по вас?

Я нічого не відзивалася. Тоді Свердлов почав даліше питати:

– Чому вам так тяжко рішитися? Скажіть котрого числа приїхати по вас? От, напр., 28-го ц.м. Добре? Прийдете?

Я не мала що йому сказати і сказала, що прийду. Я хотіла ще порадитися батьків. Після цього Свердлов даліше говорив:

– А може краще буде стрінутися на гостинці, який йде з Божикова до Шумлян. Отже, ми стрінемося в тому місці, де виходить дорога з Сільця на гостинець, коло фігури. Там я буду ждати на вас з тим (“Показав пальцем на Альошу” – зав.[вага] об.[’екта]). Ми напевно не спізнимося. Щоб замаскувати перед людьми, ми будемо ніби наб[и]рати воду і підемо по хатах. То ви не забудете: стрічаємося 28-го

цього місяця, передвечором. Після цієї стрічі з начальством ми так зробимо, що Безпека про вас буде краще думати. Ми відповідними потягненнями збільшимо довір'я Організації до вас. Якщо ви не прийдете до нас на стрічу і будете далі скриватися зі сестрою, то ми зробимо так, що вас сама Безпека постріляє разом з родиною. З начальством ви стрінетеся в таких місцях, де вас ніхто не впізнає.

На тому Свердлов перечислив мені райцентри: Бережани, Підгайці й Козова. Я сказала, що в тих міст[е]чках мене може хтось впізнати. Тоді він подав Теробовлю або Бучач. Я погодилася.

Альоша весь час говорив з моїми родичами. Між іншим він раз сказав, що в нас вони мусять вважати, щоб часом Боз не прийшов. Батько запевнив його, що коло нашого села нікого нема з підпільників, хіба місцеві.

Альоша: "Ми знаємо, що тут Боз стріляє сексотів."

Батько: "В нас нікого не застрілили."

Свердлов: "В вас не стріляє, бо сам перебуває тут."

На цьому ми закінчили говорити. Свердлов встав і сказав до Альоші і Марійки, щоб збиралися в дорогу. Надворі падав дощ, тому Альоша дав Марійці свою палатку. Перед відходом Альоша сховав в кишеню (дозволяючись в мамі) решту горілки, яку недопили. Відтак Свердлов попрощався з моїми батьками, приступив до мене і сказав: "Бажаю вам щастя, Ліно." Тоді я попрощалася з Альошею, бажаючи їм всім всього доброго. Марійці я казала, щоб вона довго не крутилася коло свого села і скоро виїжджала до Тернополя. Ми попрощалися і вона пішла з Альошею і Свердловим

По відході більшовиків ми ще трохи говорили в хаті на ту тему. Я розповіла батькам про цілу нашу розмову зі Свердловим. Відносно стрічі на 28/XI. ми ще нічого тоді не вирішили. До 28/XI. ще було далеко і ми мали час порадитися.

Тоді мама розповіла, що в лісі сьогодні стрічалася з Бозом, який питався її, що вона знає про Долю. Мама відповіла йому, що наші вбили його. Про те, що я стрічалася з Долею, мама нічого не згадувала Бозові.

Кілька днів після цієї стрічі зі Свердловим, я стрінулася з Бозом. Він сконтактувався з мамою, яка його привела на мою квартиру. Він запитав, що я знаю про Долю. Я відповіла, що Доля здався живий під час облави на очерет і наші його відтак застрілили. Спочатку я нічого не згадувала Бозові, що стрічалася з Васильком. Я бачила, що він точно не поінформований про цілу справу. Між іншим я боронила Василька перед Бозом, мовляв, він здався більшовикам, але нічого не всипав і в будучому міг ще щось добре зробити для України. Одна-

че Боз заперечив мені це, доказуючи, що Доля посипав криївки над Стрипою, що він сам міг всипати очерет, що міг бути агентом ще скоріше т. ін. Помимо цього, що Боз так обвинувачував Долю, я дальше боронила його і не хотіла погодитися з тим, що він міг бути агентом ще скоріше, або приписувати йому останні всипи. Для більшого підтвердження його невинності я сказала Бозові, що я сама стрічалася з Долею, як він вже був в більшовицьких руках, і говорила з ним. В розмові він кілька разів мені підчеркнув (тобто Доля), що до того часу він нічого не всипав і не всипить, а міг був вже багато зробити для більшовиків (витагнути живого Дня, Сулиму т. ін.). Я говорила, що він мусів перейти до більшовиків, бо його Бурлан хотів застрілити. Крім того, я розказала Бозові побіжно про цілу свою розмову з Долею на стрічі. Я не думала, що це буде мене обвинувачувати (стріча з Долею). Крім того, для мене краще було наперед признатися, чим по якомусь часі мали б мене переслухувати другий раз в цій справі. Тоді могли б мене обвинувачувати, чому я перший раз не сказала про це. Боз казав мені це все списати, але я відмовилася, заявляючи, що про такі дрібнички нема що розписуватися. Я не думала також, щоб цією справою ще хтось цікавився. Я знала, що Міша і Рись, які могли б займатися такими справами, вже не живуть, а перед Бозом я могла що-небудь сказати. Може найголовнішим було те, що я не сказала Бозові про стрічу з Альошею і Свердловим. Я вважала, що це мене найбільше компрометувало б, а крім того, ще і мою родину. Після відходу Боза я тішилася, що так легко викрутилася перед Організацією. Я думала, що на тому закінчиться моя справа.

День 28/XI. (день моєї стрічі зі Свердловим) зближався. Ми порадилися вдома, що на стрічу я не піду, бо на стрічі більшовики могли мене арештувати, випитувати про все, що я знаю, а вкінці завербувати. Отже, згідно з постановою, батько мав сам перед 28/XI. поїхати до Тернополя, відшукати Свердлова (Свердлов сам їздив по батька до лагера в Кременці й звільнив його) і повідомити, що я пішла над Стрипу і там пропала (тобто мене зліквідували наші). Батько забрав з собою трохи ябл[у]к і горілки та поїхав в Тернопіль на МГБ. Довго ходив по всіх канцеляріях (водили його) заки відшукав Свердлова і повідомив його так, як ми умовилися вдома. Свердлов сказав, що Ліна дуже зле зробила, коли йшла над Стрипу. Там її можуть зловити. Питався, де я пішла, до Раківця чи Богатковець. Батько відповів, що не знає. Тоді Свердлов залишив батька самого, а сам пішов до іншої кімнати щось розпитати. Як повернувся, сказав, що Ліна нікого над Стрипою не відшукає і, як повернеться, нехай прийде в це саме місце, що ми домовилися, на 3-го грудня. При цьому під-

черкнув, що йому обов'язково [треба] зі мною бути. Батько хотів дати йому ябл[у]ка і горілку, але він не хотів прийняти, заявляючи, що батько його хоче тим підкупити. Відтак потішав батька, якщо я прийду до них на стрічу, то нам скоро повернуть сконфісковане майно. Вкінці сказав, щоб батько списав все те, що нам забрали. Після цього батько попрощався з ним і повернув додому.

Після цього ми далше не мешкали вдома, за виїмком батька. Ми сподівалися, що більшовики котрогось дня можуть приїхати на перевірку. Одначе більшовики не приїжджали і не питали за мною. Дня 3-го грудня я також на стрічу не пішла.

Дня 9/XII. – [19]47 р. до мене на квартиру прийшов Боз з якимсь чорним. Цей чорний сказав мені ще раз розказати все, що я знаю про Долю. Я розповіла те саме, що Бозові, тільки трохи в більших деталях, замовчуючи про стрічу з Альошею і Свердловим. Я не хотіла тим наражувати свою родину на небезпеку, а крім того, всипати Марійки, яка в'язалася з цією справою Про Марійку я також не сказала, що вона ходила зі мною на стрічу до Василька. Коли запитували мене про Славця, то я сказала, що я нічого не знала, що[ ]б вказувало на його зв'язок з Долею. Противно, я заявляла, що Славцьо нічого не знав про Василя, доки їх не поарештували. Одним словом я всіх їх боронила, мовляв, вони не мали зв'язку з Долею, як він вже був в більшовицьких руках, і тому, за нього не повинні відповідати. Я сподівалася, що Славцьо міг на слідстві між іншим признатися, що мав з братом зв'язок, а заперечуючи це перед нашими, я хотіла створити вражіння про себе, що мовляв, я нічого не мала спільного з ним. Отже, в висліді цьому чорному я сказала лише про стрічу з Долею (не точно), закриваючи стрічу з Альошею і Свердловим та про всіх тих людей, які в'язалися з цією справою. Зі своєї сторони цей чорний говорив, що я не щира і точно не розказую. При цьому вдаряв мені на амбіцію, мовляв, я, як член Організації, повинна була повідомити організацію про справу Доли зараз після цього, як я тільки довідалася. Закидуючи мені в цьому випадку неідейність. Потім звернувся до мене з запитанням, чи повинна я підлягати покаранн[ю]. Я відповіла, що ні, бо я нікого не всипала більшовикам і Василько нічого злого не зробив Організації. Така постава цього чорного мене обурила. Згодом чорний почав говорити в лагідному тоні. Наведу точні його слова:

“Ви, панно Лінцю, безперечно, повинні підлягати покаранню. Ви, як член Організації, повинні були перестерегти Організацію про агентуру Доли. Ви ж свідомі були, що Доля мусів чимсь зрегабілізувати себе перед більшовиками. Чей же він мав за собою провини

перед більшовиками. Він був на провідному пості Безпеки і більшовики йому не могли так кантом пустити. Мусів дати їм якісь цінні матеріали, заки перейшов до них, в часі переходу, або зобов'язався в будучому дати. Найкращим доказом є те, що він свobodно ходив собі по терені без більшовицької сторожі, напр., до вас на стрічу т. ін. Ми розпоряджаємо достовірними матеріалами його зрадницької роботи в Організації на користь більшовиків. Він всипав багато провідних людей. Якщо наші його застрілили, то справедливу кару йому вимір[я]ли. Вам Організація ще може простити, бо ви в будучому можете щось добре зробити для України і ви повинні це зробити. Ви повинні чимсь себе оправдати. Перш за все ви повинні ставитися з повним довір'ям до Організації й не критикувати її за те, що застрілили Долю. Така сама справа з пров. Бурланом. Чи ви думаєте, що в Організації є така засада, що хто-небудь може за особисті порахунки застрілити когось? Кожна провина поодиноких людей перед організацією розбирається Організаційним судом." В такім сенсі він говорив ще більше зі мною. Відтак припоручив мені все списати про справу Долі. Це було моє перше завдання. Другим моїм завданням було поїхати над Стрипу, стрінутися з родиною Долі і переконати їх, що Організація не буде їх карати за синів, щоб нікуди не втікали і мешкали в своєму селі. Це найбільше відносилось до Марійки, бо цей чорний мені сказав, що вона виб[и]рається до Тернополя. Відтак я мала стрінутися з жінкою Альоші й їй переказати це саме. Крім того переконати її, що наші пропонують Альоші застрілити підполковника Хорсуна і повернутися до Організації. Цей чорний дійсно оправдував Альошу, звалюючи всю вину на Долю. Окремо до Альоші я мала написати картку, в якій мала предложити йому пропозицію Організації. Крім того я мала зібрати всі дані (в говоренні з родиною Долі і жінкою Альоші), що Доля не живе. По повороті додому я мала це все списати і в означений день передати Бозові. На цьому цей чорнявий закінчив говорити, попрощалися і відійшли.

Зараз після цієї стрічі я розказала мамі і сестрі, чого цей чорний і Боз приходили та що говорили. При тому я закрила все те, що компрометувало Василька. Я не хотіла, щоб моя родина думала зле про Василька. Разом з мамою і сестрою ми порадилися, що я дальше не буду признаватися про срічу з Свердловим. Ми думали, що на тому може всі мої переслухання вже закінчуться. Одначе мене непокоїв цей острый тон цього чорного в розмові зі мною.

Зараз після цього я дістала кілька зошитів і написала це саме, що говорила перед Бозом і тим чорним.

Дня 17/XII. – [19]47 р. я поїхала на Вівся, а звідсілля до Раківця. Одначе тут я вже не застала родини Василька. В тій хаті, де вони мешкали, мені сказали, що вони втікли до Тернополя разом з жінкою Альоші з Богатковець. Я не мала чого більше задержуватися в Раківці й ще того самого дня вернулася на Вівся. Тут я довідалася, що наші арештували і зліквідували родину Василька. Я трохи вірила в це, а трохи ні. Я знала, що Марійка мала була вже давно вибратися до Тернополя разом з жінкою Альоші. Це саме мені сказали в Раківці. Одначе, я почала вже побоюватися за себе, бо Марійка могла мене всипати (якщо її наші арештували і вона на слідстві сказала про мене).

Повернувши з-над Стрипи, я дальше мешкала на своїй квартирі й нікуди не виходила. Більшовики, ні Альоша, до мене не приїжджали і з ними більше не стрічалася.

Дня 21/XII. – [19]47 р. в мене був Боз зі своїм боєвиком Місяцем. Я передала йому те, що мала написати, і повідомила, що наші знищили родину Долі. Повідомляючи про це, я хотіла довідатися від Боза, чи наші вдійсності забрали родину Василька, і чи Марійка щось сказала про мене. Боз мені відповів, що то напевно неправда, бо родини Долі наші не зліквідували.

Після цієї стрічі з Бозом до мене ніхто більше не приходив.

Більшовики також не питали за мною.

На Свят-Вечір ми всі роудиною були вдома і їли спільну вечерю, а спати порозходилися по своїх квартирах.

Я думала, що до мене вже ніхто більше не прийде і не буде питати про справу Василька.

Аж дня 19/I. – [19]48 р. до мене прийшло чотирьох людей (наших, двох з них знала скоріше), які сказали мені збиратися і йти з ними, бо зі мною хтось хоче поговорити. Я добре розуміла, що вони прийшли мене арештувати. Це я впізнала по їх непривітних поглядах. Я свідомо була, що мене мусіла всипати Марійка і за те, що я крутила перед нашими, мене вже не звільнять. Коли вони пустили мене до другої хати забрати собі деякі речі, я рішилася втікати, відчинила вікно і вискочила надвір. Та тут стояв, заздалегідь поставлений стійковий, який мене зловив.

По дорозі до вас я призналася тому, який відповідав за арештування, що стрічалася вдома з Альошею і Свердловим. В такий спосіб я хотіла частинно себе оправдати.

Постій, дня 27/I. 1948 р.

“888”

* * *

Завваги слідчого до справи Костів Михайлини:

Арештована складала зізнання по-доброму, одначе весь час старалася крутити, закриваючи тих люде[й], які були замішані в справі Долі (її родина і родина Долі). При цьому також старалася боронити і себе, інакше насвітлюючи деякі події.

Після того, як вона була введена в справу Долі, багато разів стрічалася з членами Організації, яких могла повідомити про агентау Долі, одначе цього не зробили. Противно, маскувала зникнення Долі, плачучи перед людьми, які її оточували.

Після ліквідації Долі з арештованою три рази стрічалися працівники Безпеки, які спеціально випитували її про Долю, одначе вона сказала лише дещо, замовчуючи важніше. При цьому її кілька разів напаминали, щоб розказувала щиро і точно. Це, очевидно, не мало жодного впливу на неї. Вона дальше не хотіла розкрити правди перед Організацією.

Під морально-духовим кутом вона була дуже заломана. Вірила, що Організація лише животіє (“всі мудріші провідники вже попадали”) і дальше боротися в наших умовах – безцільно. Кожний раз, коли говорила про Долю, намагалася доказати, що він нічого не всипав і наші його застрілили задурно. При тому вона різно нарікала на Організацію. Серед інших членів Організації вела пропаганду, що здатися живим у більшовицькі руки, але не сипати, не є злочином перед Україною. Між іншим часто вживала такого вислову: “ціль освячує засоби”.

При арештуванні намагалася втікати і в такий спосіб рятувати себе. А тоді напевне була б пішла до більшовиків, подаючи їм ряд важливих матеріалів. Про Організацію вона знала багато і в будучому могла ще багато пошкодити.

“888”

* * *

ЗІЗНАННЯ Д-ГА СІРКА
(Довкруги останніх подій над
Стрипою)

I. Опис періоду до облави в очереті над Стрипою дня 29/VI.1947 р.

Своє зізнання про Долю починаю від того часу, від коли він почав перебувати в околиці Стрипи.

При кінці місяця квітня 1945 р. Доля повернув з Тернопільщини (чи з Збаражчини) і почав квартирувати в очереті над Стрипою між сс. Богатківці, Ішків і Купчинці.

В половині травня 1945 р. він зістав ранений в ногу осколком з бомби, скиненої з літака під час облави на очерет. Спочатку він лічився над Стрипою, а потім його перевезли в Підгаєччину. По виліченні (серпень 1945 р.) він повернув знова над Стрипу і тут вже перебував весь час. Організаційної роботи жодної не робив, мотивуючись, що він хворий на туберкульоз легенів. Часто він перебував в Орлика (райреф СБ Козлівщини) на хуторі Драгоманівка. Крім того до нього належав Альоша (підпільник з села Богатковець, його вуйко), Антоша (підпільник з села Богатковець), Дзідзьо (підпільник з села Ішкова) і його брат Славко.

В літі 1946 р. правдоподібно Долю стягали до якоїсь орг. роботи. В тому часі він сам себе припадково (так він говорив) ранив в палець на нозі, і через те до роботи не відійшов. Потім деякі члени Організації над Стрипою говорили між собою, що він мусів сам себе навмисне ранили, щоб не відійти в терен до роботи. Від того часу він почав симулювати, не виконуючи жодних завдань.

В осені [восени] 1946 р. пров. Бурлан і пров. Єфрем побудували спільну лінію зв'язку, якої один пункт мав бути закріплений над Стрипою. До виконання завдань на цьому пункті пров. Бурлан стягнув мене, Голенка і Шпака, а по якимсь часі до нас долучив ще д-г Місько. Відповідальним за пункт був призначений Голенко. Знова Доли вище-згадані провідники дали право нагляду і контролю над нашим пунктом. Крім того він нас мав ввести в курс виконання нами завдань на лінії зв'язку. Від того часу він інформував нас, куди і яка повинна відійти

пошта, як і де визначити пункти стріч, як переховувати пошту, будувати криївки т. ін.

Дня 16/XI. – 46 р. Доля зробив з нами сходини в Міській хаті. Тоді він до нас говорив:

“Ви є на лінії зв’язку. Цю лінію я сам збудував. Це є дуже важна лінія, бо до неї сходяться зв’язки з Чортківщини, Бережанщини, Зборівщини, Тернопільщини, Збаражчини і Підволочиччини. Ви виконуєте завдання кур’єрів, а я відповідаю за вас всіх і за вашу роботу. Свої завдання мусите виконувати солідно. Це саме і я вимагаю від себе. Від коли я перебуваю над Стрипою, то Стрипа стала кордоном для провокаторів; від коли я над Стрипою, то ні один провокатор не перейшов через Стрипу; скільки не йшло провокаторів, а все собі зломлять голову над Стрипою. Це тільки треба завдячувати мені”. Крім того, він ще більше говорив про свої геройські вчинки. На цьому сходини закінчилися. На сходинах він припоручив нам забрати [до] своєї криївки його брата Славка, який в той час був ранений в руку. Ми не хотіли погодитися на це, заявляючи, що зараз нам криївку розконспірують (Доля і Славко, вони ніколи не конспірували чужих криївок). Тоді Доля почав до нас кричати і загрозив, що, як ми не приймемо до себе Славка, кине нам гранати до криївки. Внаслідок того ми були змушені погодитися забрати Славка до своєї криївки, якому самі робили перев’язки, щоб не розконспірувати криївки перед санітаркою. Доля наполягав протилежно, щоб таки санітарку взяти до криївки. Вкінці вийшло по нашому.

Одного разу з нами також квартирував Доля. Він сказав, що має прийти якийсь чоловік перевірити наші криївки. Проти того ми всі виступили, але Доля сказав, що не допоможуть наші протести, бо справа вже рішена. Згодом відносно цього Місько так говорив: “Я на таке не погоджуся, щоб якісь люди, яких я не знаю, мали перевіряти мені криївки. Якщо Доля до того таки доведе, то я викопаю собі криївку сам один десь під гноем і буду сидіти”. Це все чув Славко, який, як одного разу був Доля в нас, а нас не було в криївці, розказав йому про все. По кількох днях прийшла записка до Міська від Долі, в якій він грозив, що Міська покарає 20-ма буками, а Голенка застрілить. При цьому нас обвинувачував, що ми не підпорядковуємося Організації і йому як провідникові. Від цього часу він почав зле ставитися до нас.

Одного разу ми прийшли до господаря в с. Ішкові, де була наша криївка. Тітка розповіла нам, що попереднього вечора був в неї Доля і ще якихсь трьох. Доля показав тітці якогось високого і сказав, що вона має, коли йому буде треба, переквартирувати в криївці. По описі тих людей ми довідалися, що це був Пластун (бойвик пров. Єфрема),

Моряк (боєвик Орлика) і Олексьо (Очайдух, належав до куща в Козлівщині). Ми обурилися цьому і внесли до Долі протест, що на будуче не дозволимо на такі поступки. Доля розлостився і сказав до нас: “Я колись шарну до цієї криївки гранату і все. Ви ніде не знаєте базуватися, тільки в Ішкові”. Ми відповіли йому, що базуємося там, де відповідають цьому обставини. Він ще трохи з нами посварився і пішов до “Купчинецької гурми” (останні слова Долі, яких він часто вживав).

Коли ми повернули з Ішкова до цієї криївки, в якій лежав Славко, Місько почав сварити на нього, мовляв, він робить доноси на нас до брата, помимо того, що ми ходимо коло нього, перевиваємо рани т. ін. По кількох днях Доля забрав Славка до Альоші.

Доля все мав якісь запасові стрічі на Драгоманивці, на які сам ходив, або нас тягнув зі собою.

Одного разу прийшов до нас Доля з Пластуном, якого приказав нам сконтактувати з пров. Рисем. Ми тоді стріч не мали, тому він казав йти і безпосередньо шукати Рися. Коли ми почали його переконувати, що це не вдасться нам зробити, він роз[з]лостився і сказав: “Вас шляк повитрафляє, як мені не підете”. Тоді окремо почав до Шпака кричати: “То ти, дурню, цілий рік там сидів і не знаєш, де шукати Рися”. Таким чином ми були змушені виконати доручення і подалися в дорогу. Цілу ніч ми ходили по селі і питали за пров. Рисем, аж в одній хаті дядько нам признався, що знає, де перебуває Рись. Тоді Пластун почав його переконувати, і дядько вкінці пов’язав нас з машиністкою Олею, а ця з пров. Рисем. Потім цей дядько представив нас перед провідниками, що ми йому грозили і неповелися так, як треба. Внаслідок того ми дістали догану, а цьому винен був тільки Доля.

Одного разу Доля кудись йшов і передав мені багато записок, які мав коло себе, а не хотів брати з собою. Пізніше він поминався за тими записками, але я сказав, що вони далеко заховані й так скоро їх забрати не можна. Згодом (вже по ліквідації Долі) я ці записки передав одному провідникові з Безпеки.

В місяці травні 1947 р. переходив пров. Бурлан (ми йому безпосередньо підпорядковувалися), якому ми розказали про всі гранди Долі. Крім того, ми розповіли, що Доля казав одному хлопцеві вкрасти коні, продати і частину грошей передати йому; що Доля разом з Альошею продає організаційне збіжжя; про всі його вислови до нас і до цивільних людей т. ін. Провідник, вислухавши це все, сказав до Міська і Голенка: “Від сьогодні ви Долі не знаєте і він не є вашим провідником. Тепер будете мені безпосередньо підпоряд-

ковані і зі мн[о]ю співпрацювати. Доля не сміє знати про дні й місця стріч, куди і до кого йдуть записки, ваших криївок т. ін.”

Отже, від 26/V. – [19]47 р. ми перестали підпорядковуватися Долі.

Наші підозріння відносно Долі

Дня 12/V. – [19]47 р. я був зі Шпаком на стрічі, де стрінулися з пров. Бурланом і ще з якимсь провідником. Вони подавалися на схід, тому зі стрічі пішли з нами і заквартирували в того господаря, де була наша криївка.

Дня 13/V. – [19]47 р. ми перевезли цих провідників через Стрипу до Міська і Голенка.

Дня 14/V. – [19]47 р. Місько і Голенко ходили з вищезгаданими провідниками на стрічу далше на схід. Якраз того дня вибрали собі дорогу, якою ще ніколи не йшли на стрічу. Два чи три дні після стрічі Місько і Голенко довідалися, що 14/V. – [19]47 р. скрізь по всіх дорогах, якими вони ходили на стрічу, були засідки. Про це довідався Місько від кілької господарів і своєї нареченої (на хуторі Драгоманівка). Над тим Місько застановився. Дивувало його: чому якраз по тих дорогах були засідки, якими вони все ходять на стрічі; чому цього вечора не було Долі, який кілька разів скоріше говорив, що хоче стрінутися з пров. Бурланом, а тоді він знав, що пров. Бурлан буде переходити. Місько вже тоді прийшов до висновку, що Доля міг всипати більшовикам про перехід пров. Бурлана на схід і тому всюди були засідки. Про свої застереження відносно Долі тоді Місько ще нікому не говорив.

Дня 26/V. – [19]47 р. Місько і Голенко ходили на стрічу до Орлика, де стрінулися з пров. Бурланом і з цим другим пров., які поверталися назад на захід. Зі стрічі Місько їх забрав до себе. Цього вечора засідок ніде не було. Про стрічу 26/V. і про поворот пров. Бурлана Доля нічого не знав. При відході від Міська пров. Бурлан написав дві записки: до Орлика і до куц. Лози в Козлівщині. Ці записки Голенко заховав в свій молитвенник.

Зараз другого дня по відході пров. Бурлана Доля стрінувся з Міськом і Голенком та разом заквартирували в Міської криївці. Вечором вони вилізли з криївки і Доля почав агітувати Міська йти з ним в Богатківський ліс до Коваля, але Місько не погодився, заявляючи, що коло Коваля більшовики все роблять засідки і тому він не піде. Тоді Доля сам пішов в ліс до Коваля. Це для Міська і Голенка стало підозрілим, а Місько тоді до Голенка так сказав: “Тут щось мусить бути? Чому Доля такий відважний і не боїться сам йти в ліс до

Коваля, помимо того, що там більшовики дуже часто роблять засідки”. Того самого дня Місько з Голенком пішли до села, zorganiz[у]вали харчі, і повернули до криївки. Другого дня пішли на стрічу до Орлика, якому мали передати записку від пров. Бурлана і для кущ. Лози. На стрічі Голенко сказав Міськові, що йому хтось вкрав записку з молитвенника, адресовану для Орлика. За цією запискою він вже скрізь прошукав і не міг знайти. Загубити також її не міг, бо молитвенника з кишені не витягав. Отже, Місько і Голенко разом прийшли до висновку, що записку міг вкрати, ніхто інший, тільки Доля. Найбільшим підтвердженням невинності Голенка в згубленні записки є те, що молитвенник був обв’язаний хусточкою, яку він не розв’язував.

Другого дня вони стрінулися з Долею, який так їх запитав: “То ви підети на 11-го на стрічу?” Голенко і Місько відповіли, що підуть. Це знова їх здивувало, звідки Доля знає про стрічу на 11-го. Відтак пояснили собі, що Доля мусів вкрати записку до Орлика, в якій пров. Бурлан повідомляв про дати нових стріч. Той раз Доля почав іронічно сміятися з Голенка і натягати його. В обороні Голенка виступив Місько і сказав до Доли: “Чого тішетесь, так, якби знайшли корець золота, а то ви заледви взяли записку в Голенка”. Тоді Доля прискочив до Міська і почав кричати: “Яку? Яку записку я взяв? На це Місько так відповів: “Цю записку, яку написав провідник до Орлика. Вона не могла згубитися з Голенкового молитвенника, бо молитвенник був обв’язаний хусточкою. Голенко говорить, що то ви вкрали цю записку”. Тоді Доля прискочив до Голенка і почав кричати: “Застрілю! Застрілю! Ти, хаме, ти бачив, що я вкрав записку? Ти маєш на мене факти що я вкрав в тебе записку? Ти, хаме, хочеш, щоб мене через твою записку, яку ти сам згубив, застрілили? Ти хочеш, щоб мене обернули за провокатора і застрілили? Ти, хаме, хочеш мене втопити? Ти, дураку, ти мені нічого не зробиш, бо я знаюся з Центральним Проводом, я знаюся з Краєвим Проводом”. Тоді підійшов ще ближче до Голенка з витягненим пістолем і сказав: “Ходи, хаме, до криївки, я тобі знайду ту записку, але, як знайду, то буду бити хама”. Зараз вони всі три пішли, zorganizували харчі і повернули до криївки. В криївці Доля сам шукав по кишенях в Голенка за запискою, прошукав весь молитвенник, криївку, але записки не знайшов. Тоді почав знова сміятися (іронічно) і натягати Голенка, що він не вояк, не революціонер і т. п.

На другий день Доля пішов квартирувати до Альоші. Тоді Місько, по деякому ваганню, почав так говорити до Голенка: “Я тобі про щось скажу, тільки про це ніхто не сміє знати. Між нами може часом зайти сварка, але це справа приватна. Про то, про що я тобі буду говорити, крім нас двох, ніхто більше не сміє знати, бо то справа організацій-

на”. Голенко відповів, що він розуміє, яка є справа організаційна, а яка приватна. Тоді Місько почав говорити: “Ти знаєш, що я підозріваю Долю, як провокатора. Я маю на це такі факти: чому на 14/V, як ми переходили з провідником, всюди по дорогах були засідки, якими ми все ходимо на стрічу. Ми маємо щастя, що не йшли в той раз тими самими дорогами, а пішли іншими. В протилежному випадку ми напевне були б з провідником попали на засідку. Цю дорогу мусів хтось всипати, а крім того, мусів всипати, що туди буде переходити пров. Бурлан. Про наші дороги, якими ми ходили на стрічі, не знав ніхто, тільки Доля. Дивує мене, де цього вечора був Доля, що не стрінувся з нами, ні з пров. Бурланом. Скоріше все питав за провідником, а коли провідник прийшов, то його десь не було.

Цю записку з твого молитвенника вкрав тільки Доля, бо звідки ж він знає про дати стріч, коли ми йому не говорили про це.

Тепер дивись: який він відважний, і сам ходить в ліс до Коваля, де більшовики часто роблять засідки. Про це він сам не раз заявляє”. Голенко також сказав, що він не раз над тим застановлявся, але боявся Міськові казати. Зі своєї сторони також підтвердив, що ці факти мають провокативну закрутку. Разом обидва постановили держати це в тайні, бо, як Місько сказав, Доля міг їх постріляти без протоколу. Крім того, постановили собі дальше слідкувати спільно за Долею.

По зібранню більшої кількості таких матеріалів на Долю постановили розкрити всю справу перед пров. Бурланом. При кінці ще раз один другого перестерігали, що перед ніким не зрадять цієї тайни.

При кінці травня і на початку червня я і Шпак викопали собі на полі спільну криївку з Юрами (Войтина Олекса і його брат Павло, підпільники з с. Ішкова). Крім нас 4-ох, про криївку ще знав тільки господар, на полі якого була криївка.

Одного дня, в червні, я пішов з Шпаком на стрічу до Голенка і Міська. Зі стрічі з нами прийшов комд. Бондаренко, який подавався на захід. По дорозі ми стрінули одного хлопця, який приніс нам з весілля (того дня в Ішкові було весілля) трохи бромбасу і закуску. Саме весілля ми обминули, щоб нас не бачили люди. Другого дня ми довідалися, що попереднього вечора всюди в селі були засідки, і на весіллі також були більшовики. Я вважаю, що то також мусіла бути всипа зі сторони Долі (або Юрів, про них я пізніше буду згадувати), бо він знав, що в день стрічі хтось може переходити. Ми заквартирували з командиром в того господаря, де була наша криївка. Врано командир впізнав мене і запитав, чи я не був бундужним в сотні “Холодноярців”, яка входила в склад курія команд. Бондаренка. Я

відповів, що так. Командир казав, що він дуже довго пам'ятає кожного стрільця, який був в його куріні й мав нагоду його бачити. Потім командир розповідав про бій в Поручині з більшовиками, в якому ми розбили більшовиків. Між іншим командир згадав, як він в цьому бою врятував обслугу гранатомета. Гранатометчик через помилку вкладав [с]наряд противним боком, але це якраз завважив командир і перестеріг обслугу. Той сам момент я також бачив, бо тоді якраз я приніс до командира звідомлення від сотенного Овоча. Потім командир розповідав про бій на Волині та про геройські вчинки деяких стрільців. З господарем командир говорив про нашу боротьбу, за що ми боремося т. ін. Вкінці сказав: "Ми боремося за Україну, але і за добробут на Україні. Український повстанець бореться, щоб українці були панами на своїй землі. Ми живемо коротко і за той час нам треба багато зробити, а як прийдеться вмирати, то вмирати голосно". Вечором ми повечеряли і відійшли на поле до криївки, щоб другого дня мати менше дороги на стрічу. Тут командир нам розказував про героїчні вчинки свого боевика Чайки, який вже загинув. Ввечері ми пішли на стрічу до Піча (Піч також був на пункті зв'язку, який належав до пров. Бурлана). На стрічі командир дістав записку і пішов з Пічом в жито читати, накрившись маринарками. Я за той час говорив з Листом. Нараз Шпак почув якийсь шелест. Ми почали наслухувати і також почули шелест, тільки трохи нижче від попереднього місця. В тім самім моменті ми завважили, як попри жито посувалося дві постаті в західному напрямі. Ми залягли і запитали: Хто йде? Одначе звідтам ніхто нам не відповів. В той час ми завважили як ті постаті скоріше почали від нас віддалятися в тому самому напрямі. Тоді ми почали бігти за ними і здержувати, але вони ще скоріше почали втікати. В той час на стрічу надійшов Чорний і Олекса, які приєдналися до нас в погоні за цими постатями. Вони втікали в напрямі хутора Стадниця. За одною горою ці постаті [щ]езли нам з очей і ми повернулися на місце стрічі. Ми різні висували здогади, хто б то міг бути і вкінці прийшли до висновку, що то мусіли бути секоти або більшовики. Правда, міг йти на стрічу ще Андрій і Сойка від пров. Глинки, але вони були б відізвилися. По повороті ми розповіли про це командирові, який сказав, що треба було їх таки зловити. Якщо б був не прийшов на стрічу Чорний і Олекса, то командир бувби повернув з нами назад, бо провідник повідомляв його, що в тому терені, куди командир мав відійти, більшовики робили сильні облави. Отже, по стрічі командир пішов з Чорним і Олексою до пров. Рися, а я зі Шпаком пішли до Ішкова. З Пічом ми собі визначили інший пункт стрічі, тому що на цьому пункті нас бачили ті невідомі постаті. Якийсь час

ми йшли ще разом з командиром, Чорним і Олексою. По дорозі Олекса розказував, що більшовики роблять засідки по полях та підслухи. На тих незнаних, що втікали перед нами, Олекса казав, що то напевно більшовики або сексоти. На одному роздоріжжі ми попрощалися і розійшлися.

Незабаром ми знова ходили на цю стрічу. Цей раз ми мали від Юра якусь пошту для пров. Бурлана і папір. По дорозі на стрічу ми стрінулися з Олексою (боевик Рися) і Івасем (від пров. Міші) і разом пішли на пункт, де мав прийти Піч. Тут ми чекали до 12-ї год., але Піч на стрічу не прийшов. Пошту, яка мала відійти до пров. Бурлана, я передав Олексі, а цей через хлопців пров. Глинки мав передати до пров. Бурлана. Зі стрічі Івась відійшов з якимись людьми в своєму напрямі, Олекса відійшов на свою базу, а я зі Шпаком повернув до Ішкова.

Зараз після цього ми мали стрічу з Голенком і Міськом, але їх також на стрічі не було. Повертаючи зі стрічі, ми думали заквартирувати десь в очереті. В тій цілі ми взяли човн[а] і плили вздовж рікою на це місце, де квартирували попереднього року. Ще здалека ми побачили коло берега човн[а], а в таборі був лише сам Доля, який лежав на сіні. Він запитав, чого ми сюди приїхали. Ми відповіли, що не було стрічі з Міськом і хочемо заквартирувати в очереті. Тоді Доля почав розповідати нам, що в Богатківцях є більшовики, а він сюди приїхав трохи вигрітися, бо вже не міг в криївці витримати. Так сам він квартирував вже три дні. Про Міська і Голенка Доля сказав, що вони не прийшли на стрічу тому, бо там нема права “носа вказати”, так більшовики роблять засідки.

Після того ми з Шпаком принесли собі сіна і полягали спати. Коли ми ранком пробудилися, побачили, як Доля шукав по наших кишенях за тютюном, і курич папіроску за папіроскою. Пополудні Доля запитав мене, де ми квартируємо. Я не хотів точно признатися (тому що пров. Бурлан казав нам конспірувати місця квартирування) і сказав, що квартируємо по стрихах. Почувши це, Доля роз[з]лостився і почав до нас кричати: “Ви, фраєри, квартируєте по стрихах. Ви хочете, щоб вас за дівку і теплий борщ постріляли! Вам ще два роки треба бути в Юнацтві, щоб навчитися конспірації. Ви взагалі не знаєте, що то таке конспірація. От знайшлися фраєри, які хочуть ще в 1947 році фраєрувати по стрихах, але вас колись парнуть і на тому скінчиться. Я раджу вам обов’язково вступити ще до Юнацтва”. Я відповів, що ми в Юнацтві вже були і за кілька років про конспірацію вже добре навчилися. Якщо провідник вимагає конспірації, то мусить сам, перш за все, придержуватися конспірації. Тоді Доля почав до мене

прискакувати і кричати: “Ти хочеш мене переконувати; ти хочеш мене розуму вчити; ти думаєш, що вже всі розуми поїв; ти ще багато того не знаєш, що я знаю”. Відносно цього я так відповів Долі: Я не хочу тебе переконувати (ми обидва родом з одного села і до того ще були собі ровесниками, тому я часом відносився до нього через ти) і не кажу, що я вже все знаю. Я тільки знаю те, що мені потрібно знати. А відносно квартирування і конспірації я так кажу: якщо тобі можна квартирувати в Купчинецького голови с/ради і в інших сексотів, то мені можна квартирувати по стрихах в чесних людей.

Тоді Доля почав ще більше до мене прискакувати та кричати: “Я маю право вам звертати увагу, але ти мені ще довго не будеш приказувати. Місько колись також був такий фраєр і так само фраєрував, але [зараз] він вже з організаціїю. Від тоді, від коли гналися за ним босяки, що він мусів аж чоботи лишити, вже не є фраєром і вже знає, що таке конспірація”. Я відповів, що Міська життя навчило конспірації, але не він. Доля ще трохи покричав на мене і пішов говорити зі Шпаком. Перед ним він нарікав на мене, що я дурачок і хочу його розуму вчити. Шпак не вмішувався в нашу сварку, а до Долі сказав: “Ви обидва з одного села, один одного добре знаєте. Разом ходили до школи, то і сваріться, а мене нічо це не обходить”. Доля даліше нервувався і кричав. Що він не хоче мене знати і навіть нікому не буде признаватися, що ми з одного села. Коли я приступив до них, Доля змінив тему говорення і почав розказувати Шпакові про “елегантські вечери”, які він їв в Орлика (курка печена, чайок, конфітури); який там був порядок; що всі мали свою порцію т. ін. Я також почав зі своєї сторони розказувати; що цієї зими ми мали що їсти; що в нас були відповідні вечери; що в криївці в нас були ковбаси, смалець і консерва. Тоді Доля знова виступив проти мене, заявляючи: “Ви мали, ви мали г...”. Після цього він ще більше насміхався з нас, але я вже не хотів слухати і відійшов до човна. До Шпака він даліше продовжував: “Що-правда, я вдома не їв елегантських потрав, але я був на еміграції, я був за німців в підпіллю, і не раз мав нагоду їсти елегантські обіди. А він – дзяд, де їв такі обіди, хіба то, що йому мама наварила. Його – дзядя вже здалося б випарити по морді. Він мене представив перед пров. Бурланом, що я примусив його пити горілку, як ми були разом в Коваля, в лісі. А то, хам, але я його ще випару”. Останні слова я сам почув. Шпак нічого не відзивався. Згодом Доля почав мантити в Шпака куплю. Спочатку Шпак не мав охоти дати йому, а потім, щоб відчепився, дав йому. Відтак Шпак прийшов до мене і сказав, що вже Доля вимантив в нього куплю. Я запитав, за що Доля буде мене бити. Шпак відповів, що за те, що я представив його перед провідником за

пиття горілки. В тім моменті до нас приступив Доля, а Шпак відійшов набік. Тоді я запитав його, за що буде мене бити. Він засміявся іронічно і сказав: “Зачекай до вечора, то я тобі скажу”. Я знова настоював, щоб він зараз сказав, мовляв, я до вини не почуваюся, а якщо маю якісь провини за собою, то мене покарає мій провідник і Організація. Якщо він має якісь факти на мене, то хай подасть до мого провідника. Доля відповів, що вечером полагодить собі зі мною без провідника. Відтак відійшов до Шпака і почав сварити на нього за те, що перед мною все розказав. Цього дня Доля був якийсь не нормальний, чогось хотів і сам не знав чого. Надвечором він запитав мене, куди ми сьогодні йдемо і чи повернемо в очерет квартирувати. Цього вечора ми умовилися з Юрами їхати за дошками над штреку, якими ми думали оббивати криївку. Про це я Доля не сказав, лише загально, що маємо роботу. Відносно цього Доля так відповів нам: “Я знаю, яку ви маєте роботу. Я повідомлю Орлика і Лозу і вони вам дадуть колгосп рабувати. Їдьте, їдьте, може вас там скоріше парнуть”. Я відповів, що ми туди не йдемо і нас не постріляють. Вечором ми всі три пішли на хутір Дворищі (коло Ішкова). Тут Доля звернувся до Шпака, щоб цей дав йому свою запальничку. Шпак не хотів дати. Тоді Доля взлостився і почав кричати: “Ти мені мусиш дати запальничку, бо я не буду мати чим собі закурити. Ти собі роби, що хочеш, а запальничку мені мусиш дати”. Під примусом Шпак мусів погодитися дати йому запальничку. Звідсілля ми пішли зі Шпаком в своєму напрямі. По дорозі Шпак жалівся, що сьогодні Доля вимантив в нього куплю і силою забрав запальничку.

На означеному місці ми стрінулися з Юрами і разом поїхали за дошками. По дорозі на одному хуторі ми завважили світло і хотіли розпитати в тій хаті, що чувати в тій околиці. Перший пішов стукати до вікна Юр, але господиня не хотіла відчинити. Коли Юр дальше намагався ввійти до хати, ця господиня вилізла на стрих і почала таракати в відро та кричати. На цей крик почали збігатися сусіди з вилами, які думали, що то бандити напали на цю хату. В тому часі було багато випадків грабунку населення зі сторони східняків, які ходили за хлібом. Дядьки, побачивши нас озброєних, втікли до сіней, а ми трохи успокоїли їх і поїхали в своєму напрямі. Недалеко над штрекою набрали дошок і завезли в один військовий бункер на полі (недалеко нашої викопаної криївки). Звідсілля коні відіслали до села, а самі заквартирували в Юровій криївці на полі. Вдень Юр вкладав план, яка то наша буде нова криївка. Він казав, що ми її вибілимо, вималюємо, щоб в ній було гарно, щоб можна було читати і писати, що до нас може прийде колись пров. Бурлан т. ін. Знова Шпак казав, що по викін-

ченні цієї криївки ми обидва приведемо цього сексота, що ставить знаки по стежках в лісі, і будемо протоколувати. На це Юр скривився ніби до плачу, а його брат Павло сказав: “Як ви приведете сексота, то я втечу з криївки, хоч би і вдень. Я не можу дивитися, як б’ють сексота”. Тоді звернувся до Юра і так ніби через плач сказав: “Я тобі казав, що так буде, що вони зараз наведуть собі до криївки секстів”. Юр почав його переконувати, що ми лише жартом говоримо. Знова ми з Шпаком сміялися з нього і казали, що спеціально поручимо йому бити сексота.

Ввечері ми пішли разом до села, повечеряли і пішли організувати харчі. По дорозі стрінули одного хлопця, який вивозив Долю харчі в очерет. Він розповідав, що Доля вже цілий тиждень сам квартирує в очереті. Вечором прийде на хуторі Дворищі, повечеряє і вертає назад в очерет. Цього хлопця він наказував, щоб не виконував наших доручень і не дав нам човна, якби ми хотіли кудись перепливати.

На другий день ми квартирували з Шпаком знова в Юровій криївці. Юр цього дня чомусь не прийшов до криївки. Вдень вговоренні зі Шпаком ми зійшли на тему Доля. Я тоді так сказав до Шпака: Чомусь Доля сам квартирує в очереті, вечором йде на хутір і нічого не боїться. З Юрами тримає тайний зв’язок, а поза очі один з одного сміється. Доля каже на Юрів, що то музики, а не революція. Знова Юри кажуть, що Доля є фанатик і комік. При тому все повт[о]ряють його такі слова: “Олексю, але за мною гонять босяки: я тут, а вони тут, а шлячок би їх трафив, а то ... і т. п.”. Тоді само Шпак сказав до мене так про Юрів: “Люди говорять, коли б Юрову більшовики арештували родину, то він напевно зараз зголосився б”. При тому Шпак запитував мене, чому їх ніде не заб[и]рають з Ішкова, вони вчені і могли б щось робити в Організації. Я відповів, що з них нічого не буде, бо вони дуже хочуть жити. Від організаційної роботи відмовляються, різно сим[у]люючи: через око, ревматизм, болить сліпа кишка т. ін. В ту саму дудку грає і Доля, який все говорить, що він хворий на туберкульоз легенів і мусить над Стрипою вилічитися. Він зараз зробився якийсь смішний і дивний: в Богатківському лісі більшовики все роблять засідки, а він сам один йде в ліс до Коваля, а потім оправдовується, що він знайшов в лісі таку стежку, на якій ніколи більшовики не роблять засідок. Загадочна також є справа смерті пров. Олекси: більшовики були цілий час по тій стороні Стрипи, а як тільки Доля від’їхав з пров. Олексою на Драгоманівку, зараз там більшовики почали робити сильні облави і засідки, аж поки не вбили на засідці пров. Олекси (тільки його самого, а Доля нічого не сталося).

Тоді Шпак сказав, що Долю взагалі не поважають інші провідники. Коли він тільки не прийшов до Рися, а застав там пров. Мішу, то він все питав його: “Що там робить Альошів боювца”. Не раз вони обидва сміялися з Рисем з його дурн[у]ватих висловів.

До того я додав ще, що Доля який був змалку (ще від шкільної лавки), такий до тепер. Прикінці я перестеріг Шпака, щоб нікому не говорив про те, що ми сьогодні згадували про Долю.

Вечором ми пішли на стрічу, де мав вийти Юр. В той час пустився дощ і ми пішли в село, де стрінули Юра. Він оправдувався, що на стрічу не йшов тому, що пустився дощ.

На другий день ми знова заквартирували в криївці на полі, бо думали цього дня відійти на стрічу до Піча. Це було 18/VI. 1947 р. Вполудне до нас вийшов господар, на полі якого була криївка, і подав нам записку від Павла (брата Юра). Він писав, що дня 17/VI. коло Вівся впала криївка, в якій згинув пров. Міша, пров. Рись, комд. Бондаренко, Івась (боєвик Міші) і Олекса (боєвик Рися). Після того по всіх тих полях більшовики роблять облави і засідки. Про це все Павло довідався від Лінки (наречена Долі). Шпак почав дуже жалувати за пров. Рисем і мало не заплакав за ним. Він був дуже зжився з пров. Рисем і все про нього висловлювався, що він був дуже добрий провідник і дбав за своїх боєвиків, як батько за своїми дітьми.

Мені також було дуже жалко за пров. Рисем, бо ми дуже добре собі жили (він родом з мого села). Про комд. Бондаренка ми згадували, що він був би напевне жив, якби був Олекса не вийшов попереднього разу на стрічу. Командир хотів з нами вертати і був би до сьогодні жив. Ми почали собі пригадувати, як він з нами святкував Зелені свята і його останні слова – працювати і славно вмерти. Ми свідомі були, що Організація зазнала великого удару, стративши таких провідників.

Ввечір ми стрінули в селі саніт. Орисю, яка передала мені записку, адресовану на пров. Єфрема. В окремій записці Крук (з надр. СБ) писав до мене скоро вислати цю записку далше на схід. На стрічу цього вечора ми не йшли, бо в тім місці товклися дуже більшовики.

На другий день ми пішли на стрічу до Міська. Над рікою стрінули одного хлопця з Ішкова, який сказав нам, що перед хвилиною приїжджав до берега Доля з двома невідомими. Один з них був: низький, грубий, мав ППШ; другий: високий і мав СВТ. Я відразу вгадав, що то напевно був Супрун і ще якийсь чужий (Супрун родом з мого села). На стрічі ми передали записку Міськові і Голенкові. Вони розказували, що в Богатківцях більшовики дуже роблять засідки. Зі стрічі вони скоро повернули назад, бо мали кінчити криївку, а ми подалися до човна.

Звідсілля ми поїхали до того самого табору, де кілька днів тому стрічали Долю. В таборі ми застали Долю, Супруна і його бовівика Сокола. Супрун, побачивши мене, дуже зрадів і привитався, як з братом. Супрун зараз почав розпитувати, хто впав з нашого села, кого арештували, що роблять його родичі т. ін. Я відповів, що з нашого села впав тільки Байдак. Супрун жалував за Байдаком і сказав, що Байдак був дуже ідейним вояком революції. Останньо Супрун одержав від нього записку такого змісту:

Друже Провідник!

Будьте спокійні, я смерті не боюся. Мені однаково вмерти нині чи завтра, але знайте, що я не сплямлю своєї честі і Своєї Нації.

Байдак.

Тоді я розповів Супрунові, як він впав. З криївки він довго відстрілювався і кричав: “Слава Україні!”, а вкінці розірвав себе гранатою.

Відтак я розповів Супрунові, що недавно згинув також Рись, пров. Міша, комд. Бондаренко, Івась та Олекса. Всі згинули в криївці коло с. Вівся (на полі). До того часу Супрун не чув про це. Він дуже зворушився, зняв шапку і сказав: “То Рися вже нема в живих. Я таке маю щастя: коли хочу когось відвідати, то не застану його в живих. Так було з Грицем (родом з нашого села, райреф СБ), так само сталося і з Рисем. Ах, Рись, Рись, ще мав його найкращого з товаришів, але запізно я прийшов. Я так хотів ще з ним стрінутися. Так один за одним покидають мене мої товариші і колись вже прийде черга на мене”. Супрун говорив це майже через плач. Тоді пішов до буди збудив Долю і розповів йому те саме. Доля запитав мене, звідки я довідався про це. Я відповів, що таку чутку принесла Лінка з Вівся, а крім того, повідомляв мене Крук. До Супруна Доля сказав: “Видиш, я мав там також впасти. 11/VI. я мав туди йти, але я не пішов і добре зробив, що не пішов. Хоча б я навіть був пішов, то довго був би там не бавився: обнюхав чим пахне і давай з повротем. Але шкода таки Рися, Міші і командира. Цікаво, хто їх розшифрував. Я вже давно Рисеві говорив, щоб заб[и]рався з тих піль, бо колись його розшифрують і забігують. Але я маю щастя. То знак, що я маю жити. Я не дурний був там йти. Мені дурний босяк над Стрипою нічого не зробить і я тут

найкраще чуюся. Як буде дурний босяк лізти через очерет, то йому порну, а сам в трощу. Хай тоді шукає! Дулю мені зробиць”. Відтак звернувся до Супруна і сказав: “Дай, закуримо. Не турбуйся, його нині, тебе завтра. Такий тепер час настав. Я їм говорив, щоб заб[и]-ралися, бо їх побігують, а вони з мене сміялися. Я все маю предчуття наперед... А ти (“до Супруна” – зав. С.[ірка]) бери і лягай спати, що pomoже твоє думання”. Супрун відповів, що він вже сьогодні не буде спати і кілька разів повторив: “Чому той Рись дійсно не перенісся в інше місце...”. Після цього він кури папіроску за папіроскою і нічого до нікого не говорив. Доля спав та хропів. Ми зі Шпаком постелили собі і полягали спати. Я також чомусь не міг заснути. По якомусь часі до мене прийшов Супрун і почав розпитувати, що нового в селі, що роблять його родичі т. ін. Я розповідав йому то, що знав. Вкінці я сказав, що 28/VI. піду до свого села. Супрун написав записку до своїх родичів і казав їх поздоровити від нього. Мене перестерігав, щоб я вважав на себе і більше конспірувався. Спільно ми пригадували собі ті часи, як то ми ще були в своєму селі і кермували ним. Згодом до нас підійшов Доля, випив 4-ри “ячка” (слово Доля), закурив і потягнув Супруна до човна, де вони щось говорили.

Ввечері ми всі посідали на човна і поїхали на хуторі Дворищі, а звідтам пішли до с. Ішкова. Тут стрічалися з куц. Кумом, Орлом і Гаєм. Пізніше зорганізували харчі і всі повернули назад до табору.

Другого дня ми всі грілися на сонці і розповідали собі пережиті пригоди. Надвечором Доля почав радитися Супруна, куди того дня їм їхати. Між іншим Доля сказав: “Я знаю, що в Купчинцях є босярі, бо я чув стріли, але я відчуваю, що в Коваля не буде засідки (в Богатківському лісі). Отже, йдемо до Коваля. В них сьогодні празник (“того дня був празник в Купчинцях” – зав. С.[ірка])”. Супрун погодився і ввечері туди поїхали, заб[и]раючи з собою ще Сокола. Торби свої залишили в таборі.

Ми зі Шпаком поїхали до Ішкова, зорганізували харчі і повернули назад в очерет. Тут застали ми вже Долю, пров. Єфрема і Пластуну. Супруна і Сокола не було. Вони кудись відійшли, а торби мали їм переслати. Ми зараз полягали зі Шпаком спати. Коли пробудилися, то пров. Єфрем, Доля і Пластун вже були повставали і милися над рікою. Пополудні ми зі Шпаком сиділи в човні, як до нас підступив пров. Єфрем і запитав, куди ми ввечір підемо. Ми відповіли, що до Ішкова. Тоді провідник так сказав до нас: “Я маю до вас прохання, щоб ви залишилися зі мною кілька днів, доки я не відійду дальше на зв’язок. Я знаю, що Доля вже не є вашим провідником і ви йому не підпорядковані. Я звертаюся до вас з проханням від себе і думаю, що

пров. Бурлан не буде цьому противний, як я залишу вас кілька днів коло себе". Потім провідник питав нас, чи ми не маємо зв'язку до хлопців Рися. Я відповів, що не маємо зв'язку від тоді, від коли впав пров. Рись. На цих полях, де ми стрічалися, більшовики постійно роблять перевірки та засідки. Відтак провідник запитав, чи ми знали ту криївку, в якій впав Рись. Шпак відповів, що він одну знав криївку, яку копав минулого року, але цієї нової не знав, в якій впав пров. Рись і ін. Тоді пров. запитав, чи нам не відомо, хто міг би всипати цю криївку. Ми відповіли, що про це нічого не знаємо і сказали, що Крук і Ромко напевно мають якісь матеріали, бо вони знали всі обставини довкруги цієї криївки. При кінці провідник сказав, щоб ми не перенималися тим, що він нас питав, бо він тільки думав, що ми можемо щось ближче розказати про цю справу.

Надвеч[о]ром провідник сказав нам поїхати до Ішкова і організувати харчі, бо він в селі не хоче показуватися. Ввечір перед від'їздом до села пров. Єфрем дав нам записку до Крука і сказав переслати її до Соснова через саніт. Орісю. Якщо б саніт. Орісі не було, то записку ми мали переслати через Лінку, яка в той час була в Ішкові. Про це вже говорив з нами Доля. Якщо б Крука не було в Соснові, то записку мали доручити Ромковій мамі або мамі Долі, а ці мали віднести на Ригайлиху. При передачі записки ми мали підчеркнути, що то дуже важна справа. Відтак Доля дав мені другу записку для Лінки, а крім того я мав переказати, щоб другого дня вона була на хуторі Дворищі. Після цього ми від'їхали до села. Тут стрінулися з Юром, який повідомив нас, що того дня більшовики шукали за нашою новою криївкою на полі. В цій криївці ми не сиділи ні одного дня. З собою більшовики мали якийсь план і по ньому прийшли були вже недалеко криївки (були на 3-ому полі), але криївки не знайшли і від'їхали. Юр розказував, що це все бачила одна жінка, яка брала недалеко коноплі. Цієї жінки я не знав і тому сам не перевіряв цієї справи. Одначе мене дуже здивувало, хто міг би так скоро всипати ту криївку. Ми в ній взагалі ще не квартирували. Мимоволі я почав підозрівати, що криївку могли всипати Юри, з якими ми вже кілька днів не стрічалися. Вони могли подумати, що ми сидимо в тій криївці, і всипали нас. Більшовики могли знайти криївку, але коли побачили, що в ній нікого нема, могли вдати, що вони криївки не завважили. Тепер можуть вони тільки слідкувати за нами і, коли ми заліземо, накрити нас. Інший ніхто не міг всипати криївки, бо ніхто не знав. Правда, міг ще всипати господар, на полі якого була криївка, але за нього ми були певні. Отже, підозріння падало тільки на Юрів. Від цього часу я Юрам перестав вірити і почав слідкувати за кожним їх рухом.

Саніт.[арки] Орісі ми не відшукали і записку до Крука переслали через Лінку, яка була на квартирі в С.Г. Їй, рівнож, ми передали записку від Долі. Відтак повчили, як вона повинна доручити записку Крукові. Після цього ми зорганізували харчі і повернули на місце постою.

Другого дня з нами на хутір Дворищі ходив також Доля, де ми стрінулися з Лінкою. Вона ходила на Соснів, але там не відшукала Крука. Тоді записку дала Ромковій мамі, яка пішла на Ригаїлиху, але не знати чи і там відшукає Крука. Доля ще трохи поговорив з нею, а ми за той час зорганізували харчі і повернули на місце постою.

Слідуючого дня падав дощ. Ми зі Шпаком перевернули човн[а] і сховалися під нього. Пров. Єфрем з Долею і Пластуном був у буді. Звідтам доходив до нас голос пров. Єфрема. Він допитував про щось Долю і при тому ганьбив його. Ми чули, як Доля оправдувався, що то не він крав організаційне збіжжя, а Альоша і Дзідзьо. Так вони говорили досить довго (від рана аж до 1-ї год. попол.[удні]). В тому часі ми почули, як хтось чікав до нас з противного боку ріки. Ми підійшли ближче і впізнали Голенка і Славка. З ними ще був Місько, Дзідзьо і Альоша. На їх прохання ми перевезли їх човном до свого табору. Вони були дуже голодні й ми зараз їх нагодували. Вони розповідали, що в Богатківцях заквартирувало 15-ть більшовиків, які дуже роблять засідки в Богатківцях і на хуторах. Попереднього дня вони були на Драгоманівці, але тому що там більшовики також поробили засідки, вони скоро вернулися в очерет. Між іншим також довідалися, що до Богатковець приїхало ще 15-ть більшовиків. Місько і Голенко розказували, що вже викопали собі нову криївку з дуже практичним входом. Альоша знав, що Місько і Голенко копають криївку і старався весь час за ними слідкувати, аж одного разу таки вліз на них з Дзідзьом. Перед Міськом і Голенком оправдувався, що вони припадково влізли на криївку. Альоша все тримався такого порядку: сам ніколи криївки не копав, а тільки слідкував за чужою. Коли вислідив таку криївку, то його вже мусіли прийняти мешкати в ній. Так само було і цей раз з криївкою Міська і Голенка. Найбільшу нестачу Місько і Голенко мали в харчах. Господарі самі не мали хліба і не могли їм дати. Кожного вечора треба було йти організувати кусок хліба і фляшку молока. Тоді ми обдумали всі 4-ри (я, Шпак, Голенко і Місько), що поїдемо до Денисова на колгосп і зорганізуємо 3 свинки. Про це я вже мав розвідку. План цей ми думали зреалізувати, як відійде від нас пров. Єфрем.

Як ми так говорили, до нас підійшов Доля, який вийшов з буди від пров. Єфрема. Він був блідий, як стіна і дуже поденервований. Я знав, що його збирав від самого ранку пров. Єфрем за всі гранди.

Тоді пров. Єфрем покликав до себе Альошу. Доля питався Славка, як вони довідалися, що ми тут квартируємо. Славко відповів, що почули якийсь голос і на цей голос прийшли. По годині повернув від провідника Єфрема Альоша, який також був дуже блідий. Я запитав, чому він такий блідий. Альоша відповів, що його хтось представив перед пров. Єфремом, мовляв, він крав і продавав організаційне збіжжя, не конспірується і робить гранди. Альоша оправдувався перед провідником, що він збіжжя організаційного не крав. Для того він передав провідникові список, де і скільки стоїть організаційного збіжжя. До мене Альоша сказав: “Хай тепер йдуть собі і перевіряють. Я все збіжжя маю описане і воно стоїть по дядьках. Я продавав збіжжя, але своє власне, яке жінка збрала з мого поля. Я провідникові сказав, що хай мене застрілить, а я інакше жити не буду”. Цим мене Альоша не переконав, бо я добре знав, що він продавав організаційне збіжжя. За ці гроші вбрав свою жінку і діти, а решту пороздавав молодицям, до яких він ходив. Одній молодиці він так сказав: “На, маєш 200 крб. На цукор, але знай, що ці гроші тобі дав Синиця (його так прозивали в селі) – зав. С.[ірка]”. Одного хлопця Альоша намовив вкрасти в одного господаря 9 кірців збіжжя і пару коней. Це все вони попродали і грішми поділилися. Частина грошей взяв також Доля. В той момент, як ми говорили з Альошею, до нас приступив Доля і сказав до Альоші: “Що Альошо, вже тебе вигнали з Богатковець. Вже нема самостійної ані печених курок і аж тепер вас побігують”. Альоша відповів: “Не бійся, не побігують. Я, щоб тільки дістався до Богатковець, зараз зроблю собі базу і буду їсти теплу зупу, як їв тамтого року. Я знаю, що зараз до мене посходиться багато гостей”. Але Доля не вірив в слова Альоші і сміявся з нього: “Ви тепер дулю будети мати. Аво, ходити всі разом, як божі бички і нічого не маєте, навіть наїстися не можете. Сюди прийшли, як голодні вовки і Сірко мусить вас годувати. Діди! От, дивіться на Сірка і Шпака. Вони мають для себе їжу і ще вас нагодували. Я знаю, що Сірко і Шпак – це Організація, а ви останні діди”.

Тоді Доля взяв Міськові чоботи, почав оглядати і сказав, що вони зле зроблені і нездалий ремінь. Відтак почав натягати Дзідзя за його наречену Ольгу. Дзідзьо не міг боронитися і жалівся, що він хворий і має гарячку. Доля тоді почав сміятися і з нього: “Ти тому маєш гарячку, що вчора був коло Ольги”. Місько став в обороні Дзідзя, підтверджуючи, що дійсно хворий. Доля зараз витягнув термометер зі своєї торби, зміряв Дзідзьові гарячку і сказав, що він дійсно хворий, бо має 39° гарячки.

В той час до нас прийшов Пластун і покликав Долю знова до пров. Єфрема. Незабаром ми знова чули, як пров. Єфрем сварив

Долю. Надвечором пров. Єфрем покликав мене і дав дві записки, які вечором я мав вислати на зв'язок. Одна записка була адресована на Дня, а друга на Крука. Пізніше до нас прийшов Доля і дав таке розпорядження (розуміється від пров. Єфрема): “Отже, сьогодні до села іде зі мною Шпак, Пластун і Сірко. Прочі залишаються на місці тому, щоб не розконспірувати перед людьми, скільки нас квартирує в кемпі. Якби тут (в Ішкові) нам показався Альоша, то зараз всі босярі переїхали б з Богатковець на Ішків і Дворищі. Тоді ми носа не показали б на беріг. Ми мусимо конспірувати і свій табор, бо тут є перша кляса місце – можна вигрітися на сонці та викупатися”.

Ввечорі ми всі 4-ри сіли в човн[а] і поїхали на Дворищі. В одній хаті чекала на Долю його наречена Лінка. З нею він щось говорив в другій хаті, а потім ми пішли в село, zorganizували харчі і зайшли в одну хату вечеряти. Коло хати Шпак залишився на стійці. Незабаром він повідомив нас, що з долини йде Юр. Доля, як це вчув, вскочив до сіней, а відтак на другі двері і втік за хату. Нам сказав не признаватися перед Юром, що він також є в селі. За якийсь час прийшов Юр в хату і запитав, де є Доля. Ми відповіли, що його нема в селі, але він, здається, мало в це повірив. Як виходив з хати, то спеціально чомусь заглядав за двері. Коли Доля повернув до хати, написав записку до Юра і сказав ще того самого вечора передати йому, тільки не признаватися, що він був в селі. Мені стало дивно, чому Доля так нараз почав конспіруватися перед Юрами. Скоріше вони дуже добре собі жили, а тепер називав їх дурноватими. Пізніше я ще раз стрічав Юра на вулиці і передав йому записку від Доля. Коли Юр забрав записку, сказав: “І чого той Доля криється перед мною, як мала дитина. Він думав, що я не знаю, що він сьогодні є в селі. Мені так потрібно було з ним стрінутися, щоб полагодити деякі справи”.

В означеному місці ми всі стрінулися, забрали харчі і відійшли до свого місця постою. По дорозі Доля спер[е]чався з Пластуном, заявляючи, що він знає, хто його представив перед пров. Єфремом. На запитання Пластуна він відповів, що його представив комд. Бондаренко. Пластун заперечив тому. Тоді Доля сказав: “Що ти мені будеш заливати. Я знаю, що ніхто більше мене не представив, тільки командир, бо я любив нераз поговорити собі з ним так по ширості, а він мене всипав”. При цьому Доля підчеркнув, що з таких маленьких дрібничок, хтозна-що понаговорювали на нього. Так вони спер[е]чалися через цілу дорогу. Коли ми прийшли до табору, дали всім повечеряти і полягали спати.

Другого дня пров. Єфрем, Доля і Пластун від'їхали човном трохи даліше і там щось говорили. Пополудні пров. Єфрем робив нам

знимки, а потім Доля зробив кілька знімок провідникові. Сам Доля не хотів ставати до знимки. Після цього з пров. Єфремом щось говорив Пластун окремо. Відтак провідник покликав Долю і запитав, хто йому говорив про комд. Бондаренка. Доля засміявся злісно і так сказав: “Звідки я довідався, – це моя справа. Я вчора поділився думкою з Пластуном, а він вже так скоро вам доніс. Від сьогодні він від мене нічого не довідається”. Що більше вони говорили, я не міг почути, бо вони стояли трохи далеко і говорили притишино. Коли пров. Єфрем закінчив говорити з Долею, пішов купатися, а Доля підійшов до Пластуна і почав з ним сваритись, мовля, він так скоро вже доніс провідникові про їх вчорашню розмову. Пластун відп[и]рався, що то не він сказав провідникові. Нижче наводжу його точні слова: “А то перекінчик. Ти не мусів так скоро про все розказати провідникові. Від сьогодні я тобі вже більше нічого не скажу”. Пластун не хотів відзиватися до нього взяв вутку і пішов ловити рибу. Доля даліше почав з нього сміятися і сказав: “Тобі лапати жаби, а не рибу. Або ти що коли лапав, чи видів рибу?” Тоді Пластун покинув ловити рибу і пішов до провідника.

Годину пізніше мене покликав провідник і сказав, що я поїду ввечером з Пластуном до села, бо там має прийти в означене місце Крук зі своїми хлопцями. З Круком ми мали прийти аж до табору в очерет.

Згодом пров. Єфрем звернувся до Долі, якому припоручив відіслати Альошу, Дзідзя і Славка квартирувати в інше місце, бо тут було нас забагато. Для такої великої гурми не конспіративно було організувати харчі, зчинявся великий шум в таборі, а це все могло спричинитися до розконспірування нашого місця перебування. Крім того, пров. Єфрем сказав до Долі, що він мусить (тобто провідник) шукати якогось іншого зв’язку на захід, якщо б Крук не прийшов того дня на стрічу. Між іншим провідник висловився, що він тут задовго вже крутиться. Я сказав, що в куц. Кума є кур’ер від пров. Глинки, з яким можна відійти даліше на захід і зв’язатися з пров. Глинкою. До Долі провідник звернувся з запитанням, чи через цього кур’ера і Глинку можна зв’язатися з пров. Бурланом. Доля відповів, що може б сконтактувався, але тамтуди зараз небезпечно подаватися, бо там більшовики роблять дуже сильні облави і засідки. Внаслідок того зв’язки всі пірвалися. Одначе провідник даліше настоював, щоб ладнати якийсь другий зв’язок. На це Доля відповів: “А вам що тут зле. Побутьте ще трохи в нас. Тут дуже гарно зараз: можна випектися на сонці і викупатися. Стрипа – це курорт для бандьорів”. На ці слова Долі провідник сказав, що він розуміє і бачить, що тут є здорово і

гарно, але він мусить йти далі по завданнях. Вкінці Доля так заявив провідникові: “Я б ва[м] не радив, провіднику, тамтуди йти, бо то велике ризико. Крім того, я не певню, чи ви сконтактуєтеся через того кур’ера з провідником Бурланом. Але коли вже так, то нехай Пластун піде зі мною до цього кур’ера, домовориться з ним про зв’язок, а відтак поверне сюди і забере вас. По-що вам дурно йти кудись, не маючи певності щодо зв’язку. Якщо буде наладний зв’язок, тоді можете пускатися в дорогу. Може Пластун з цим кур’ером зайти аж на місце, наладнає зв’язок аж до пров. Бурлана і повернеться. Тоді ви щойно будете певні відносно зв’язку”. Провідник погодився з думкою Долі і рішив вечором вислати Пластуна до цього кур’ера розпитати все потрібне відносно зв’язку і дороги.

Надвечором на припоручення Долі Альоша, Дзідзьо і Славко посідали в човн[а] і відплили в напрямі Богатковець. Голенко і Мисько залишилися з нами. Отже, нас всіх вже було 7 чол[овік].

Це було 28/VI.-[19]47 р. Ввечір Пластун, Шпак, Голенко і я сіли на човн[а] і поїхали на хутір Дворищі, а звідтам пішли в с.Ішків. Ми обидва з Пластуном пішли на цей пункт (хата), де мав прийти Крук. Ми трохи почекали, але Крук не прийшов. За той час Шпак і Голенко мали зорганізувати харчі й чекати на нас прикінці села. Відтак ми з Пластуном відшукали Кума і цього кур’ера від пров. Глинки. Пластун говорив щось з кур’ером, а Кум розказував мені, що попереднього дня (27/VI.) була облава в с. Раківці й там зараз дуже товчуться більшовики. Коли Пластун закінчив говорити з кур’ером, ми попрощалися і відійшли. По дорозі ми вступили до одної хати повечеряти і тут довідалися, що в Купчинцях, в Денисові і на Вівсю є багато більшовиків. Ми скоро повечеряли і відійшли. На дорозі знова стрінули Кума, який нам сказав, що надвечором до Ішкова приїхало 8 більшовиків і заквартирували в с/радї. Крім того, він повідомив нас також про заквартирування більшої кількості війська в Купчинцях, Денисові і на Вівсю. Звідсілля ми пішли скоро на пункт, де мали стрінутися з Голенком і Шпаком, і переказали, щоб тамті (Голенко і Шпак), як прийдуть, скоро повертали на місце постою. Самі ми подалися на хутір Дворищі, щоб звідтам дістатися в очерет. По дорозі, під лісом, ми завважили 3-ох людей, які стрілецьким рядом йшли з хутора Дворищі до Ішкова. Ми зараз залягли в корчах і підпустили їх досить близько. Тоді я запитав: Хто йде?! Вони нічого нам не відповіли, тільки вскочили в корчі й зникли. Я почав твердити, що то напевно більшовики, бо з наших ніхто туди не міг йти. Пластун знова твердив, що то напевно наші, бо більшовики стріляли б. До хутора ми вже почали обережно підсуватися. Нараз за собою почули кроки, але ми

скоро впізнали, що то йшов Голенко і Шпак. В той час місячні ночі [були дуже] і при світлі місяця нам не тяжко розпізнати було, хто йде. Трохи нижче від Голенка і Шпака ми бачили, як до села доходили тих 3-ох, які скрилися від нас в лісі. Голенко і Шпак нікого по дорозі не стрічали і не бачили. В селі це саме розвідали, що і ми. Звідсілля ми разом почали обережно підходити до човна. Коли ми вже були на середині ріки, на хуторі Дворищі почали дуже гавкати собаки. Там напевно хтось мусів прийти. На місці ми позвітували про все пров. Єфремові. Відносно цього Доля сказав: “То напевно буде крупна облава, але мені в кемпі нічого не зроблять. Нехай лізе дурний босяк, то може скоріше втопиться в багні, а крім того парну йому серію і більше не полізе”. Пров. Єфрем запитав Долю, чи тут є гл[и]бокі багна. Доля відповів, що тут є дуже безпечно, бо від сторони Ішкова нас відгороджує дві гл[и]боких річки, а з другої сторони – багно, через яке більшовики не перелізуть. Отже, пров. Єфрем рішився дальше квартирувати в очереті, бо кращого місця заквартирувати не було.

* * *

Зав. “888”: “На основі вищесказаного можемо ствердити: По дорозі на захід, з причини перервання зв’язку, сл. п. пров. Єфрем був змушений задержатися якийсь час над Стрипою і квартирувати разом з Долею в очереті. В тому часі провідник полагоджував справу з грандами, до яких допустився Доля і його брашка. Рівночасно провідник прикладав всіх зусиль, щоб наладрати собі зв’язок на захід. Облави, які в той час більшовики перепроводжували на захід від Стрипи, були причиною того, що провідник не міг скоро пов’язатися з потрібними йому людьми. На адресу Крука з надр. СБ провідник вислав кілька записок, але не міг з ним зв’язатися. Записки, які провідник вислав, писав Доля, тому що провідник не хотів розконспіровувати своєї присутності над Стрипою. Нижче подаю копії цих записок, які згодом були передані в мої руки Круком.

Копії згідні з оригіналом. Найперше вміщую загадочну змістом записку Доля до Крука відносно смерті сл. п. Міші, комд. Бондаренка і Рися. Записку передав в мої руки д-г Крук. При цьому він сказав, що не розуміє змісту цієї записки і не може догадатися, чому Доля мав би так написати до нього. Записку передав мені д-г Крук вже після смерті Доля.

Д. Крук!

Записку від Вас одержав, дуже дякую. Було б добре, щоби Ви точніше повідомили мене про

смерть сл. п. командира, Міші і Рися. Я чув що хтось впав, але думав, що це Глинка. Хто ще більше був з вищезгаданих в криївці? По Вашій думці хто міг виспати криївку – чи це а/в чи сексоти? Думаю що напевно агентура, бо більшовики мабуть таки цього дня говорили, що йдуть до “Крука на стрічу”.

Наразі мусите залишитись десь біля дг. Сулими – зв’язок Ромко знає, а також заопікуйтеся своїми людьми, які були біля сл. п. дг.Рися.

Про смерть вищезгаданих негайно повідомлю 635. Протокол впавших вишліть цим самим зв’язком найдалше до 24.VI.[19]47 – Орися через Сірка, а цей доручить мені.

Здоровлю щиро щиро – С У.

21.VI.[19]47.

Тепер подаю дві записки, писані Долею, в зв’язку з стягненням Крука над Стрипу.

Дг. Крук!

Прошу негайно прибути до мене на 1 –

Справа дуже поважна.

З Вами хоче хтось говорити – (635).

Зв’язок через Орисю до Кума або Сірка.

Здоровлю –

(дата віддерта)

Доля

* * *

Дг. Крук!

До Вас я вислав кілька записок і чомусь не годен сконтактуватися – Якщо одержит[е] цю записку, то негайно прибудьте до мене.

Справа дуже важна – Будемо квартирувати разом. Чекаю на Вас на 1.

Зв’язок через Кума або Сірка. Думаю що їх віднайдете через когось на 1.

При допомозі Орисі також можна їх відшукати.

25.VI.47.

Здоровлю –

С У.

Доля

Це все доказує, що провідник хотів скоро відійти з-над Стрипи. Зі своєї сторони Доля прикладав всіх старань, щоб провідника задержати довше над Стрипою. Чи це з певною ціллю Доля це робив? Останнє відношення до нього пров. Бурлана і сл. п. пров. Єфрема (переслухання в справі крадежі, пиття горілки т. ін.) могло спричинити те, що Доля рішився піти на все – навіть до більшовиків”.

II. Перебіг облави в очереті над Стрипою від 29/VI. (включно) – 3/VII. – [19]47 р.

1). Неділя (29/VI. – [19]47 р.) – перший день облави.

В неділю, рано (насвітанку), ми ще спали, як нараз ми почули чікання з другого берега ріки. По голосі ми впізнали, що то Супрун. З ним ще був Сокіл і кущ. Лоза (з Козлівщини). Я зараз перевіз їх човном до табору. Тут Супрун почав розказувати, що попереднього дня (28/VI.) вони перебули цілий день облаву в Купчинцях. Як тільки їх повідомили про облаву, вони зараз сховалися на городі в кукурудзу і так перебули до вечора. На кожному господарстві більшовики робили стислі ревізії: копали ями і рови, валили печі, зривали підлоги, перевіряли стрихи і соломи, дротами шпигали в кожному місці т. ін. Спеціально заквартирували чомусь вздовж ріки. Вдень вилазили на дерева і через далековиди дивилися на очерет. Вечором село було обставлене стійками. Вони (Супрун, Лоза і Сокіл) мусіли по-пластунськи повзти через двоє гоней і так втікли з села. Супрун припускав, що більшовики можуть робити також облаву на очерет. Після цього ми замаскували очеретом свій табір, щоб не було видно його з літака. Супрун сів коло мене і ми собі спільно нагадували про різні події в нашому селі. Супрун говорив, що з нашого села всі студенти пішли на шлях революції. Юнаки, одні погинули, як герої, а другі зараз виконують різну, дов[і]рену їм роботу. Всі ідейні і добре виховані. Ще не було випадку, щоб з нашого села хтось здався живий і водив більшовиків. Всі, кого заскочили, гинули по-геройки, самі стріляючись. Згадував Супрун ще про одного студента з нашого села, який колись працював в Організації на керівному пості, але відтак пішов в ЧА і зараз живе легально. Його називав Супрун зрадником революції. Порівнюючи його з Байдаком, сказав: “Різниця в освіті між ними д[у]-же велика, але Байдак – ідейний, характерний і згинув по-геройськи, а цей – тільки сплямив чес[т]ь Організації і революціонера. Ідейний революціонер може багато більше зробити від неідейного, хоча він має більшу освіту”. Згодом я положився спати, а Супрун чомусь не хотів лягати.

Около 8-ї год., врано [вранці], нас всіх побудив Супрун і сказав, що рікою від сторони Купчинець до нас зближаються більшовики на човнах. Вдійсності ми почули стукіт дручками до човнів і говорення більшовиків. Вони були вже досить близько. Ми всі скоро кинули на плечі торби і вхопили зброю в руки. Тоді пров. Єфрем запитав Долю, куди відступаємо. Доля відповів, що тих більшовиків треба парнути. Сам був дуже схвильований і перестрашений. Коли говорив до провідника, в той момент дивився, куди б йому втікати. Відтак він перший кинувся до втечі. За ним почав відступати провідник і Пластун, а відтак ми всі гусаком. Вже в очереті провідник запитав Долю, в котрий напрям подаємося. Доля відпові, що до Ішківського лісу. Тоді Доля забрав в Пластуна компас і ми попрямували в напрямі Ішківського лісу. Нашою стежкою вже йшли слідом більшовики, які кричали і стріляли з автоматів та СВТ. Першою перешкодою, яку ми стрінули в очереті, була річка. Доля кинувся перший у воду, а за ним провідник, Пластун, і ми. Річка була гл[и]бок[ою] нам по шию. Заки ми перелізли річку, то більшовики ззаду вже були близько нас. Ми почали скоріше бігти в сторону лісу. Від очерету до лісу була дуже маленька віддаль, яку ми хотіли пробігти розстрільною. Не встигли ми ще вийти з очерету, як по нас посипалися кулеметні стріли від сторони лісу. Ми були змушені завернути назад. Та ззаду також були більшовики. Ми знайшлися в дуже критичному положенні. До лісу дістатися було не можливо. Це кожний з нас бачив. На мою пропозицію ми почали знова відступати до ріки, залишаючи вбоці тих більшовиків, які бігли за нами. Слідом за нами знова почали бігти більшовики і кричати: “Здайсь, бандіт! Здайсь!” Перший біг Доля. Його все тримався пров. Єфрем, та Доля ввесь час старався відв’язатися від нас всіх. Він сказав, то вліво, то вправо і, вкінці відлучився від провідника. Тоді я перейшов наперед і почав всіх вести. При тому я став і наслухував. Недалеко почув шелест в очереті і подався в тому напрямі. В тім місці я застав Долю, як вже сидів на землі. Коли я підбіг до нього, він дуже зблід, зірвався на ноги і почав дальше втікати (так само, як попередньо), але я його добре тримався. Нараз ми вибігли на якусь полянку в очереті, по якій більшовики відкрили сильний вогонь. Тут Доля змився мені з очей. Ми подалися вправо, в сторону Купчинець. Тепер нас всіх бігло тільки 5-ть, а прочі порозбігалися, хто куди міг. Пров. Єфрема також не було. Більшовики не переставали за нами бігти. Стріляли розривними кулями, які тріскали між нами. Дальше нас бігло вже тільки 3-ох: я, Пластун і Сокіл. Нараз впав ранений Пластун. Я бачив, як він витягнув пістоль і дострілився. Ми з Соколом дальше бігли. Позаду себе ми чули більшовицькі крики: “Єсть! Єсть! І вибухи

гранат. Більшовики довго не здержувалися коло вбитого Пластуна і бігли далше за нами. При тому безнастанно стріляли і кричали: “Здайсь, бандіт! Здайсь!” Ми вже були дуже помучилися, але далше перелазили багно за багном. Деякі багна були гл[и]бокі нам по пояс. Більшовики далше непереставали бігти і зближалися все ближче нас. Нараз вже близько нас ми почули команду якогось більшовицького старшини. Він кричав захриплим голосом: “Впер[ь]о[д], ребята! Впер[ь]о[д]!” . Тут ми з Соколом порадилися розбігтися, щоб не лишати за собою стежки. Більшовики за Соколом не бігли, тільки за мною. Я дуже знемігся і вже йшов помало. Розривні кулі ввесь час тріскали мені над головою. Я був вже свідомий, що незабаром перерветься нитка мого життя. Нараз я вліз в дуже гл[и]боке багно, з якого не міг вилізти. Більшовики підійшли до мене на віддалі 4-ох кроків, не бачучи мене. Тоді я дав по них три черги з автомата. Між ними зч[и]нівся страшенний вереск: “Перев’язку! Перев’язку! За родіну! За родіну!”. Я наоборот почав кричати: Ходи, я тобі дам перев’яз-ку... Ходи, дам перев’язку! Я вам дам родіну.”

Я був майже без пам’яті і навіть сам не знав, що я кричу. Перед мною лежало вже 3-ох вбитих більшовиків, а один ранений намагався ще кинути в моєму напрямі гранату. Я його випередив, даючи дві черги з автомата по ньому. Після цього він вже більше не рухався. Інші більшовики, які успіли відступити на далшу віддаль від мене, кинули до мене гранату. Вона вибухла трохи далше за мною, а мене лише оббряскала болотом. В тім моменті ще один ранений хотів стріляти до мене з автомата, але я також пустив в його напрямі дві черги з автомата і він замовк. Інші більшовики безнастанно кричали: “Кругом! Кругом!”. Нараз недалеко мене в воді знова вибухла граната, але мені нічого не зробила. Тоді я кинув свою гранату в сторону більшовиків, по вибусі якої зчинився крик між більшовиками. Вони кричали: “Давай допомощ[ь]! Помощ[ь] давай!”. В тій хвилині я глянув до гори і побачив молодого яструба (біленький, був лише в шишках), який сидів на очереті, роззявив дз[ь]б і сичав до мене. Не знаю чому я уявив собі його своєю смертю. Я ви[й]няв пістоль і вже хотів застрілитися, але в тім моменті опам’ятався, що більшовиків нема близько і можу ще відступити. Відтак я кинув в напрямі більшовиків другу гранату, яка викликала серед них паніку і крик. До того я почав ще стріляти з автомата. Більшовики безнастанно кричали: “Давай допомощ[ь]!”. Наоборот я до них кричав: “Хлопці, їх багато нема! Їх є тільки 4-ох!”. Тоді я ще кинув одну гранату і знова пустив кілька серій в їх напрямі. При тому я кричав: “Ходіть сюди, сучі сини! Я маю для вас ще гранати! Хлопці, до переду! До переду! Їх багато нема!”. По вибу-

сі моїх гранат більшовики боялися до мене підступати, тільки кричали: “Кругом! Кругом!”. Використавши це, я виліз з багна і доповз до річки. Річка була мені гл[и]бока тільки по пахи і я почав йти нею на південь. На другий беріг я не хотів відразу перелазити, бо тоді далше був би залишив за собою стежку і в такий спосіб був би не відв’язався від більшовиків. Річкою я йшов около 50 м. В тім часі я побачив, що в моєму автоматі нема ні одного набоя.

Нараз я вліз в ріці в якусь яму і вода мені тепер була по шию. Тому що я був дуже змучений, тепер почав майже топитися і заледв[е] мені вдалося добитися до берега. При цьому мені заваджав автомат і я його залишив при березі в багні. Сам я виліз на берег і відійшов 30 м. в напрямі Купчинець та сів в очереті. Тут я чекав, що далше буде, наслухуючи. Ті більшовики з якими я вів бій, прийшли аж до річки і там за мною шукали. Не знайшовши жодного мого сліда, вони говорили між собою, що я напевно втопився. Одні з них вернули назад, а другі човнами поїхали рікою до нашого табору. Я сам був недалеко табору, але по другій стороні ріки (від Купчинець). З табору до мене доходили їх голоси: “Хорошо нам дело пашло. Ех, много ми их здесь набілі.” Я чув як вони викалатували нашими посудинами і говорили: “Есть молочко! І хлеб есть! Ех, бандіти!”. Час від часу вони реготалися дикими голосами. Один якийсь сказав: “От, один бандіт втопілся, понимаете.” Другий відповів: “Да, верно, утопілся”. На ті слова інші почали реготатися. Мені аж смішно ставало на згадку, що вони вже пирують “по моїй смерті”, а я недалеко них сиджу собі в очереті. Випивши наше молоко, вони посідали на човна і поїхали на хутір Дворища. В той час стріли почали затихати. Вибухів гранат також не було чути. Вздовж очерету чути було їх галакання і це переконувало мене, що очерет довкруги обложений. Нараз я почув шелест в очереті і крики більшовиків по тій самій стороні ріки, де я сидів. Я переконався, що більшовики йдуть розстрільною і аж тепер мені прийдеться загинути. Я взяв в руки останню гранату і пістоль та приготувався до оборони. Я хотів ще хоча одного більшовика застрілити і тоді покінчити зі собою. Одначе більшовики перейшли коло мене на віддалі яких 15 м. І мене не завважили. То було вже десь ок. 2-ої год. пополудні. Я хотів тільки до вечора щасливо перебути, а вночі якось прориватися поміж більшовиків. І дійсно, до вечора я просидів спокійно. Як тільки почало смеркатися, я почав помаленько підсуватися до краю очерету (від сторони Драгоманівки). Так я підліз досить далеко, але почув на віддалі 30–40 м. якийсь шелест і став наслухувати. Це була більшовицька застава. Отже, в тім місці було не можливо прорватися. Я пересунувся яких 20 м. в другу сторону і приліг за корчем. Нараз по

тому місці, де я скоріше був, більшовики відкрили з кулемета вогонь та почали освічувати ракетами. Виднося було, як вдень. До того більшовикам допомагав ще місяць, який доходив тоді до повна. Після стрілів більшовики побігли перевіряти це місце і я був змушений відступити далі в очерет. При цьому я впав в якесь багно і застряг по шию. Заледв[е] мені вдалося з нього вилізти. Я тоді собі подумав, чому я не застрілив себе тоді, як бився з більшовиками, а так мушу ще трохи мучитися. Про прорив цієї ночі треба було забути. Стіжки були так густо обставлені, що поміж них годі було одному чоловікові проповзти. Я сидів мокрий в воді, бо сухого місця ніде не було. В голові мені снувалися різні думки: що сталося з іншими; що сталося з Супруном і чому він прийшов в очерет по свою смерть; що сталося з пров. Єфремом; чому він не відійшов скоріше на захід; чому той Доля задержував його. Мені пригадалися слова Доли: “Стрипа – це курорт для бандьорів”. Тепер я сказав: Стрипа – це кровавий курорт. Про Пластуна я був певний, що він не живе, бо я сам бачив, як він дострілювався. Мене почали кусати дуже комарі і я скинув свою мокру маринарку, якою накрив собі голову і руки. Так сидючи, я задрімав трохи. Коли прокинувся, то надворі вже був день. Я трясся, як в пропасниці, тому почав рухати руками і ногами, щоб трохи розігрітися.

- - -

2) Понеділок (30/VI. – [19]47 р.) – другий день облави.

Раненько в лісі почала кувати з[о]зуля. Мені смішно було і плакати хотіло[ся], порівнюючи своє положення з радістю дівчорі, яка почує кукання з[о]зулі. Я ввесь був з болотом і опухлий, тому що мене дуже покусали комарі. З лісу доносився до мене сміх дітей та дзеленькання дзвінків, які вчіпали коровам пастухи. Я подумав собі, який то гарний світ, а для нас місця на ньому нема і жити не хочеться.

По якомусь часі я почув гудіння авт, які їхали зі сторони Купчинець. Я закрив себе зеленим очеретом і піднявся трохи вище. По одному і другому березі я бачив більшовицькі застави, які стояли одна від одної на віддалі 30–40 м. З Купчинець їхало кілька авт з більшовиками, які висаджувалися вздовж ріки. Я прийшов до висновку, що вони сьогодні знова будуть проходити очерет розстрільною і почав шукати місця, де б можна сховатися. На віддалі 10 м. від свого місця я завважив багно, в яке пробував сховатися. Хоча я заліз аж по шию, то все одно більшовики могли мене завважити. Під водою довго також не годен було бути. Тоді я нарвав папороті, наломив галузок лозини, якими думав замаскуватися, коли б більшовики йшли на мене. Коло 11-ої год. передпол.[уднем] я почув недалеко шелест і крики більшовиків. Скоро я вліз в багно аж по шию, голову впхав під сухий

шувар і прикрив ще папороттю. Незабаром більшовики перейшли попри мене в віддалі 7–8 м. Вони йшли від сторони Богатковець в сторону Купчинець. По їх переході я виліз з багна, трясучись, як риба, але скоро почав обсихати. Після цього було деякий час спокійно.

Около 5-ої год., попол. [удні], я почув густу стрілянину в стороні Купчинець. В тому напрямі (Купчинці – Драгоманівка) зараз почали їхати більшовики на автах з хутора Дворищі. Стрілянина тривала ок. 20 хв., а відтак затихла. Пізніше я довідався (по облаві), що в той час проривався з очерету Голенко, Шпак і правдоподібно Сокіл. До вечора в очереті було спокійно. Ввечір я не думав прориватися, бо більшовицькі застави дальше стояли на місці. Вже пізно ввечір я почув, як рікою плили більшовики на човнах. По говоренні (дуже притишенім) я зор[і]єнтувався, що вони були на 4-ох човнах. На віддалі 50–60 м. вони розмістилися на ріці і так наслухували. Я мусів дуже тихо сидіти і уважати, щоб не заснути. Я чув навіть, як більшовик курив папіроску.

Около 10-ої год., вночі, я почув густу стрілянину недалеко себе на березі. По якомусь часі ці стріли трохи притихли, а потім знова посилюлися. До ранку вже не було спокійно. Навіть стріляли ті більшовики, які були на човнах. Ракетами безнастанно освічували очерет. Надранком я заснув і спав може з годину.

- - -

3) Вівторок (1/VII. – [19]47 р.) – третій день облави.

Раненько я почув великий рух довкруги очерету. Більшовики автами переїжджали з Купчинець на Ішків, Драгоманівку і Богатківці. На човнах також їздили серединою ріки. Я відразу зорієнтувався, що сьогодні вони приготуються до генеральної перевірки очерету. І справді, ок. 11-ої год. довкруги я почув шум в очереті і крики більшовиків: “Впер[ь]од, ребята! Впер[ь]од, ребята!”. Крім того, вони спеціально зч[и]няли страшенний вереск для паніки. Я заздалегі[д]ь сховався в свій сховок – багно. Пістоль тримав в правій руці, яким думав дострілитися, якби мене знайшли. Голову прикрив папороттю і лише одним оком дивився на світ. Нараз більшовики зблизилися вже недалеко мене. Вони йшли дуже близько один другого (два-три кроки). Недалеко мене було друге багно, в яке застряг один більшовик. На його крик прибігли інші й його витягнули. При цьому дуже реготалися з нього. Відтак пішли дальше, поминаючи мене. Якщо б був цей більшовик не впав в багно, то може мене були б знайли. Коли вони віддалилися від мене, я виліз з багна і почав трохи обсушуватися. Тоді щойно я пригадав собі, що вже третя доба, як я їв. Я був зовсім вже безсилий. В тому часі більшовики знова почали стріляти десь в очереті і кричати. Потім стихло і до вечора вже було спокійно.

Надвечором я почув гуркіт машин. Коли я підніс трохи вище голову, то побачив, як з Дворищ виїжджали більшовики на автах. Всіх машин я нарахував 36. Цього вечора я ще не відважився вилазити з очерету. Я сподівався, що більшовики можуть ще поробити засідки. Я постановив собі ще один день перебути в очереті. Без їди я ще міг витримати один день. Від комарів я накрив себе маринаркою і так трохи задрімав.

Слідуючого дня (2/VII.[19]47 р.) падав дощ. Крім дощу, мені дошкулював холод і голод. Пополудні я почав підлазити до берега (від сторони Купчинець), але почув говорення більшовиків, і знова повернувся в очерет. Дощ перестав і я почав сушитися. Надвечором я перейшов ріку, очерет і почав підлазити до хутора Дворищі. Коло хутора я трохи обсервував, а, не завваживши нічого підозрілого, підліз до одної хати. Тут я довідався, що більшовики всі виїхали ще попереднього дня і зараз в Ішкові нема нікого. Один знакомий хлопець приніс мені білля, сухе убрання, в яке я перебрався і з цим хлопцем пішов в село. По дорозі я його розпитував про облаву. Він сказав мені, що з очерету вийшов живий ще Місько, який ще попереднього дня виліз з очерету. В селі ми стрінули на дорозі Юра, який стояв з кількома цивільними хлопцями. Між ними також був Місько, якого я не міг впізнати. Він був босий, в подертому цивільному убранні й іншому кашкеті. Я почав сміятися з такого його умундування, а він з мене, бо я так само виглядав. В таких мундурах нас навіть не пізнали б рідні батьки. Я дуже втішився Міськом, як братом, бо з близьких друзів він тільки сам залишився в живих. Він розповідав мені, як перебув цілу облаву в очереті, а я розповідав йому про себе. Тоді ми вислали цивільних хлопців співати понад край очерету, щоб в такий спосіб викликати з очерету тих, які залишилися ще в живих. Відтак ми обидва пішли на свою квартиру, де була наша криївка. Господарі, як з нами стрінулися, плакали зі зворушення і питали за Голенком і Шпаком. Про них ми ще нічого конкретного не знали. Могли ще вилізти з очерету, або прорвалися на другу сторону і зараздесь є на Драгоманівці. Відтак господарі також нам розказували про перебіг облави. Тоді ми оба з Міськом пішли до криївки, де він точно розказав мені, як пережив цілу облаву. Спочатку він тікав разом з нами. По переході річки він не міг долучити до нас, бо був босий і не міг скоро йти по очереті. Більшовики, які йшли по наших слідах, його вже доганяли. Тоді він скрутив вбік. Більшовики пішли далше по наших слідах, а він залишився ззаду. Він заліз в густий очерет і так просидів два дні. Більшовики в це місце навіть не заходили. Аж третього дня

облави в його напрямі почали йти більшовики розстрільною. Тоді він вліз під зісохлий очерет, який нанесла навесні вода, добре примаскувався і так чекав більшовиків. Нараз більшовики почали доходити до нього і один з них став йому на руку, але він не рухався і більшовик пішов далі. Між собою більшовики перекликалися, як переходили через багно. Місько чув, як одного кликали Болотін. По переході розстрільної він виліз з-під очерету і обсервував кожний рух більшовиків. Він бачив, як надвечором більшовики почали збиратися, сідали в машини і від'їжджали. Коли від'їхала остання машина, він перебіг до Ішківського лісу і лісом зайшов на хутір Дворищі. Тут розвідав все, перебрався і пішов в село. Слідуючого дня стрінувся зі мною.

Вдень тітка повідомила нас, що Голенко і Шпак побиті. Вони проривалися з очерету на Драгоманівку і там їх більшовики постріляли. При цьому вона дуже плакала, але ми почали її переконувати, що то неправда, люди собі тільки так говорять і вона трохи успокоїлася.

Згодом ми з Міськом обрадилися, що маємо далі робити. Вкінці ми вирішили, що я залишусь в Ішкові, а він поїде до Богатковець. За завдання ми мали вести розвідку про наслідки облави – хто впав, а хто залишився в живих. Якщо б хтось ще вийшов живий з цієї облави, то ми один одного мали повідомити. Вечором Місько пішов на другу сторону, а я залишився на своїй квартирі і відпочивав.

III. Як я довідався що Доля – провокатор.

Кілька днів я зі своєї квартири ніде не виходив. Дня 10/VII. я стрінувся з Юрами. Того вечора Павло (брат Юра) ходив зі мною на стрічу до Крука і Ромка. На стрічі я договорився з Круком про нові пункти стріч та зв'язок і розійшлися. Коли ми прийшли з Павлом до Ішкова, я почув гавкання собак в одному кінці села. Ми зараз з Павлом попрощалися і розійшлися. Я подався на свою квартиру. Недалеко криївки я почув якийсь підозрілий рух і не пішов на це господарство. Зайшов до одної тітки і заквартирував на стриху. Около 3-ої год., попол.[удні], я почув стріли в селі. Тітка повідомила мене, що в селі було 3-ох більшовиків, які збирали сіно, і зараз від'їхали на Росоховатець. Від'їжджачи з села, вони стріляли. Півгодини пізніше я почув гудіння авта, яке стало недалеко моєї квартири. Зараз прибігла до мене тітка і повідомила, що коло с/ради приїхало авто, на якому є повно більшовиків. Я сказав тітці вести розвідку, що ті більшовики будуть робити. Тітка трохи покрутилася по подвір'ю, а відтак втікла з дитиною з господарства. По 15-ох хвилинах мене повідомив якийсь

дядько (сусід), щоб я тікав до ліса, бо більшовики роблять вже в 4-ій хаті від мене ревізію. Дядько мене ще настрашив, що вони всюди шукають і по стрихах також. Тоді я зліз зі стриху і, оглядаючись на всі сторони, втік у кукурудзу на городі, а звідтілля до лісу. Лісом я зайшов на хутір Дворищі і вислав звідтам одного хлопця в село на розвідку. За півгодини він повернув назад і розказав, що більшовики перешукали на кількох господарствах і від'їхали. Надвечором я з цим хлопцем їздив шукати свого автомата, який я залишив при втечі від більшовиків. Найперше ми приїхали до нашого старого табору, але він був спалений. На тому місці, де я заховав свій автомат, ми не знайшли його. В тім місці більшовики дуже шукали за мною і напевно знайшли його. Тоді ми пішли на це місце, де я пострілив більшовиків, але застали лише столочене місце і засохлу кров на очереті. Цей хлопець знайшов собі того самого молодого яструба, який тоді сичав до мене, і забрав його собі додому. Вже добре було смерклося, як ми повернули на хутір. Тут я повечеряв і повернув назад до човна та поїхав на другу сторону до Міська. В Міській криївці я застав, крім Міська, ще Альошу, Дзідзя і Славка. Дзідзьо і Славко зараз перейшли до своєї криївки. Від Міська я довідався, що з очерету нас вийшло тільки двох живих, а всі інші попадали. Крім того, впала ще криївка на Драгоманівці, в якій згинув окр. пров. Шах, його машиністка Оля і ще трьох. Між ними також був Сокіл, який втік з очерету і заліз до цієї криївки. Люди говорили, що більшовиків привів до криївки хтось з повстанців, який здався більшовикам в очереті.

Дня 12/VII. – [19]47 р. ми були з Міськом на стрічі, де стрінулися з Пічом і Листом. Піч відкликав мене набік і попросив розказати йому точно про перебіг облави в очереті. Він відтак мав переказати пров. Бурланові. Я розповів все так, як було. Знова Піч розказував мені, що пров. [ідник] також перебув одну велику облаву на стриху, на якому не було ні трошки соломи. Більшовики всюди прошукали на тім господарстві, а на стрих не лізли. На стрічі Піч передав мені пошту, яка мала відійти на схід, книжки, які я мав передати до Юра і записку, яку писав до мене пров. Бурлан. По дорозі зі стрічі ми з Міськом говорили між собою все про одну і ту саму тему – облаву в очереті. Ми дошукувалися всипи. Місько сказав, що нас в очереті міг хтось всипати з цивільних людей, але криївку на Драгоманівці мусів всипати якийсь провокатор, бо більшовики приїхали з готовим планом і почали зверху розкопувати. Знова люди говорили, що бачили якогось нашого, зав[и]н[е]ного в палатці, який показав ту криївку. Вкінці Місько підчеркнув, що тут мусить бути якась провокація. Потім мене запитав, як я думаю про Долю. Я відповів, що Долю вважав все підлим

елементом. Ціле своє життя він жив тільки брехнею та підлизуванням. Він не був стійкого характеру. Навіть одна хвилинка змінювала його думки. Тоді Місько до мене сказав: “Я тобі щось скажу, але про це ніхто не сміє знати. Я 100% певний, що Доля, якщо він вийшов з облави живий, – провокатор і останні всипи – це його робота. Ще перед облавою я мав багато фактів, які вказували, що він агент. Тільки вважай, Сірку, нікому поки що не говори.” При цьому Місько ще раз перерахував всі матеріа[ли] підозріння на Долю. Я підтвердив його думку. Під увагу ми брали також поведінку Доля між населенням, його вульгарне відношення до членів Організації й до населення, крадіж, пиття горілки і т. п. Мама його небагато відрізнялася від нього. Прийде не раз до голови с/ради і приказує йому: “Ви мені мусите позвонити снопи, бо знаєте, де мої діти.” Прийде до будь-якого господаря і це саме: “Ви мусите мені зорати, бо знаєте, що мої діти роблять.” Перед будь-якою жінкою хвалиться і розповідає про своїх дітей. Наведу одну з таких її розмов: “Ти знаєш, за мною сексоти ходять за ногами. Але ти певно не розумієш, що таке сексот. Мені мій Василь все розказав і хто навіть є сексотом в нашому селі”. При тому обвинувачує різних людей, називаючи їх сексотами. Або: “Мій Василько [є] дуже високим провідником. Можна так порівняти: тві[й] є на вищому пості від Гом.[она] (підпільник), а мій ще на вищому пості від твого.”

На другий день ми поїхали з Міськом до Богатковець і на тій стороні перебували кілька днів.

Около 15/VII. – [19]47 р. до Міської криївки прийшов надранком Альоша. В говоренні з нами він почав переконувати нас, що вже все пропало, вже погинули всі провідники і тепер ми самі не зможемо нічого зробити. Я запитав, чому він так думає. Він відповів, що точно вже переконався, хто впав в очереті. Отже, він перерахував таких людей, які погинули в очереті: пров. Єфрем, Доля, Супрун, Лоза, Пластун, Сокіл, Шпак і Голенко. Про це все мала довідатися жінка Альоші від Ковальової Надьки (з Богатківського ліса), яка була під час облави в Купчинцях і бачила трупів. Тоді я почав Альошеві доказувати, що ще все не пропало і всі провідники не попадали. Організація ще буде довго існувати, бо її буде доповняти молоде покоління. Боротьба за Українську Державу тривала від початків її існування і буде продовжатися далі, поки не здобудемо держави і не закріп[и]мо своєї влади. Боротьба є вічною. Альоша не погодж[ув]ався з моїми думками і все виступав проти. Мені аж дивно ставало, чому він так нагло заломився.

Около 9-ої год., передпол.[уднем], Альоша виліз з криївки наверх і пішов на хутір. Я хотів його здержати, але він вже був далеко.

Тоді я почав сваритися з Міськом, чому в них такий пор'ядок і нема дисципліни. Таке ще ніколи не бувало, щоб вдень вилазити з криївки і йти собі на хутір. Місько оправдувався тим, що Альоша останньо дуже зд[е]моралізувався і нічого йому не помагає. Вечором Місько обіцяв йому дати останнє опімнення з загрозою розстрілу. Ввечір ми стрінули Альошу і я почав сам на нього сварити. Альоша обіцяв другий раз такого не робити. Потім відкликав Міська набік, щось поговорили і кудись пішли. До мене Місько сказав, що йдуть разом з Альошею квартирувати окремо. Одначе я в це не повірив. Я догадувався, що вони могли піти десь на кавалірку, або по гроші до одного господаря, який мав би знайти в ріці ще 1945 р. Ці гроші затопила Ліда, як переправлялася через ріку.

Того вечора я з Дзідзьом і Славком ходив в село, зорганізували харчі і повернули до криївки. Славко був ще наверху, як Дзідзьо так сказав до мене на Альошу: "А то дурний горбаль, він думає, що я не знаю, куди він пішов. Вони пішли з Міськом знов щось шнирити, а потім нароблять грандів і зіпхають на мене. Вони все того тримаються". Тоді я почав Дзідзя хвалити, що він справедливий чоловік і чесний, а через Альошу не раз мусить набратися сорому. Я говорив так для того, щоб здобути собі в Дзідзя більше довір[']я і довідатися про всі махінації Альоші. Дзідзя я неначе помастив тими словами і він почав більше розговорюватися. Розповідав, що Альоша крав Організаційне збіжжя, гроші, забрав гроші з крадених коней і т.п. Про Міська говорив, що він дуже впертий і також любить гранди. З метою довідатися, як вони думають про Міська, я почав також на нього нарікати. Мовляв, він зарозумілий, любить когось обманювати і т.п. В той час в криївці вже був Славко. Вони обидва почали нарікати на Міська, що то він і Голенко представили їх перед пров. Бурланом. При тому перечеисляли, що Місько і Голенко говорили перед провідником на них. Я запитав, від кого вони довідалися про це. Вони відповіли, що від того господаря, де була Міськова криївка (Рогальський Роман з Богатківських хуторів, його прозивають Боца). Це все мав би цей господар підслухати через вентилятор. З Міськом ми стрінулися аж другого вечора і я йому розказав все те, що про нього говорив Дзідзьо і Славко. Про Боцу Місько сказав, що він є "су[ч]ий син і його треба вибити по морді, якщо він підслухував."

Другого вечора ми поїхали по мід до одного господаря на Богатківських хуторах. Тут стрінулися з Сулимою і його хлопцями. Разом ми вечеряли, а Сулима щось говорив з Альошею набоці. Повертаючи з хуторів, Альоша цілу дорогу співав і кричав. Не допомогли йому наші опімнення. Нам казав, що він тут не має чого боятися, бо

більшовики знають, що він перебуває на Драгоманівці: там за ним товчуться.

Другого дня ми квартирували обидва з Міськом в його криївці. Тут я запитав Міська, чому Альша так неконспіративно поводить себе і нічого не боїться. Місько відповів, що Альша дурний і тому так поступає. Над ним все треба тримати сильну руку.

Дня 21/VII. – [19]47 р. ми вийшли обидва з Міськом з криївки [і] пішли до Альоші. Альоша відкликав Міська набік і щось з ним шептав. Тоді Місько сказав до мене, що вони обидва з Альошею йдуть на хутір до одного господаря забрати польське збіжжя, яке вони думали продати і повбиратися.

Я з Дзідзьом і Славком ходив на стрічу до Кума. По дорозі я думав собі про Міська, чому він мішається до інтересів Альоші, за які колись можуть їх обидвох постріляти. На стрічі ми чекали з Дзідзьом на Кума, а Славко пішов організувати харчі. Тоді я запитав Дзідзя, куди пішов Альоша і Місько. Дзідзьо відповів, що Альоша йому нічого не говорить про свої інтереси, але він перед ним (перед Дзідзьом) нічого не скриє. Дальше наводжу точні слова Дзідзя: “Я не боюся нічого, бо я в Організації ще від 1936 р., але за собою не маю ні одної історії з крадіжкою. Я не хочу, щоб мене за крадіж застрілили. Інша справа з Альошею. Він за Польщі був піяком і злодієм та тепер дальше краде. Я вже більше з ним не видержу. Недавно питаю його, де ділося збіжжя, від голови с/ради, а він каже, що дав його змолоти, чого вдійсності не було. Коли я почав заперечувати це, він прискочив до мене і почав кричати, що я не маю права вмішуватися до його збіжжя, назвав мене хамом, мовляв, я доношу на нього до пров. Дня і т.п. Вкінці вдарив мене два рази по писку і загрозив, що застрілить. Він був тоді трохи п’яний. Я був би йому віддав, бо такого горбала не хочу ще боятися, але по п’яному він міг мене застрілити. Він до мене вже кілька разів наставляв автомата, щоб застрілити.”

Я порадив Дзідзьові про це все донести пров. Дневі, але він сказав, що не раз вже про це говорив пров. Дневі й він так нічого не полагодив. Тоді я обіцяв Дзідзьові про ту справу поговорити з іншим провідником. При тому я жалував Дзідзя і визнавав його невинним. Це заохотило Дзідзя дальше розказувати про Альошу. Передаю це точними словами Дзідзя: “Альоша роздає організаційні гроші проституткам, до яких він заходить. За орг. гроші він вбрав цілу свою родину, посправляв по дві пари чобіт, а жінка його ходить так, як жінка якогось граб’ї [графа]. Коло Альоші ще і Славко розпустився, який дуже вульгарно відноситься до людей”. Вкінці я сказав Дзідзьові це все описати на картці, а я передам одному провідникові. Дзідзя обі-

цяв я зробити станичним в Богатківцях, чим він дуже втішився. Потім я перестеріг Дзідзя, щоб нікому про це не говорив, бо то могло б йому пошкодити. Дзідзьо обіцяв держати це все поки що втайні. Коли до нас підійшов Славко, я також його запитав, де пішов Місько і Альоша. Славко відповів, що не знає. В тому часі надійшов Кум зі своїми хлопцями. Ми скоро полагодили орг. справи і розійшлися. Ми повернули до криївки. По 2-ох чи 3-ох годинах до криївки прийшов Місько і Альоша. Правдоподібно тоді Альоша прийшов з новим пасом і портопе. Я запитав, де він взяв такого паса. Альоша відповів, що йому вкупив один дядько, який працює в Тернополі при якомусь магазині. Місько трактував нас, як він казав, “найкращими паперосами в Радянському Союзі – Казбек”. Ці папіроси їм також мав би вкупити цей сам господар. Ми курили, жартували і натягали Дзідзя за його коханку Ольгу. Надранком ми оба зі Міськом пішли до своєї криївки. Тут я дорікав Міськові за його контакти з Альошею та якісь інтереси. Я радив йому це все покинути, бо, коли б хтось довідався з провідників, то його можуть застрілити разом з Альошею. Місько нічого мені не відповів, тільки засміявся, а відтак сказав: “Якщо ти, Сірку, нікому не скажеш, то ніхто не довідається”. Я відповів, що мені також не пасувало б таїти перед Організацією їх чорної роботи. Місько тільки усміхнувся і сказав, щоб я не боявся, бо ні мене, ні його ніхто не буде стріляти. Мене дивувала зміна в поведінці Міська. Він ставав якийсь загадочний. Часом задумувався або усміхався сам до себе. Колись він часто співав, а тепер все ходив сумний. Крім того, став якимсь впертим. Напр., одного разу, ми дискутували про існування політичних організацій на Україні після 1920 р. В дискусії він виступав весь час проти мене, чого скоріше ніколи не було. Спав мало, їсти також не міг, а зате багато курив. Це все спричинилося до того, що він дуже змарнів.

Ввечір ми постановили з Міськом йти на Ішків і там вико[па]ти собі криївку. По дорозі стрінулися з Альошею і Дзідзьом. Разом з ними ми йшли до пункту, де мав чекати на нас Кум, з яким ми мали човном переплисти до Ішкова. Втому часі нас дігнав один хлопець, який повідомив Альошу, що на нього чекає його жінка. Крім того, він сказав, що до Богатковець приїхало авто більшовиків. Альоша зараз з Дзідзьом повернувся. На пункті стрічі ми вже не застали Кума. Тоді ми постановили самі йти на Ішків. Місько вперся, щоб йти через Богатківці. Я був проти того, бо в Богатківцях були більшовики і я чув їх стріли. Я пропонував йти через Семиківці. Тоді Місько запитав мене: “А ти знаєш, що в Семиківцях нема більшовиків?” Там також може бути засідка”. Я відповів, що ліпше йти на Семиківці, хоча не знаємо,

чи там є більшовики, а ніж маємо йти прямо більшовикам в руки в Богатківцях. Тоді Місько почав сміятися з мене, що я став тепер боягузом. Вкінці я сказав до Міська, що він може собі йти через Богатківці, а я таки піду через Семиківці. По тих словах я пустився йти в напрямі Семиковець, а Місько пішов в напрямі Богатковець. Нараз Місько мене догнав і вже йшов зі мною через Семиківці. Коли ми перелізли ріку, я почав йти впереді дуже обережно з натягненим автоматом. В тому місці більшовики часом робили засідки. Місько йшов на віддалі 7-ох м. за мною. Нараз злопотавав крилами сполоханий птах і я, в цей момент заліг. Я спочатку не міг зор[і]єнтуватися, що то злопотіло. З мене почав дуже сміятися Місько. Він казав, що я тепер цілковито перестрашений.

В Ішкові ми зайшли до одної хати, повечеряли і відійшли на поле до криївки. Зараз спати ми не лягали і говорили собі на різні теми. Вкінці ми перейшли на тему сексотів та їх роботи. Місько запитав мене, яка є різниця між сексотом а провокатором. Отже, я почав так Міськові розказувати:

Сексот – це по-більшовицьки “секретний сотрудник.” Отже, сексот – це така людина, яка підписала заяву на співпрацю з більшовиками. Завданням сексота є слідкувати за повстанцями: до яких вони заходять хат, якими ходять дорогами, слідкувати за криївками і т. п. Такі завдання дає сексотіві о/у органів МВД, якому відтак цей сексот подає матеріали. Є різні сексоти: такі, що роблять цю роботу з ідеї; такі, що працюють під примусом; такі, які працюють за гроші, або щоб не піти в армію, на Донбас і т. п. Під примусом працюють ті, яким загрожувало арештування і своєю працею хоче викупитися від більшовиків. До того його більшовики самі заставляють.

Є такі сексоти, що працюють на дві сторони. Напр., всипить когось перед більшовиками, а потім повідомить того чоловіка, щоб вважав, бо за ним питають більшовики. В такий спосіб він хоче себе рятувати перед більшовиками і в наших бути добрим.

Ідейні сексоти дійсно працюють зі своєї охоти. Такий буде висловлюватися: “Щоби вже раз тих бандитів вибити, то вже люди мали б спокій, а то все дай та дай.”

Провокатор багато відрізняється від сексота. Він є найгіршим ворогом Організації, а то тому, що він працює в нутрі Організації і навіть є членом Організації. Він разом ходить з повстанцями, полагджує зв'язки, збирає різні збірки, спить разом і навіть ділиться думками з повстанцями, дає свої пропозиції і т. п. Відтак те все, що довідається, доносить більшовикам. Більшовики тоді на всипу роблять засідки, як має переходити якийсь провідник, розкривають

криївку і ніхто не може дошукатися всипи. Отже, провокатор працює дуже скрито і трудно не раз його розкрити. Сексотів 30–40 не зробить стільки, що один провокатор.

Потім я почав говорити Миськові, що зрадник ніколи не має певного місця: ні в своїх, ні в більшовиків. Більшовики тільки використовують його, а тоді самі посадять в тюрму або розстрілять. На ту тему я довго говорив з Миськом. Відтак ми почали говорити про тих, що впали в очереті. Мисько розказував, що він довідався від Доськи на Драгоманівці таке:

Першого дня облоги, пополудні, з очерету проривалися Шпак, Голенко і ще один. За ними почали бігти більшовики і стріляти. Наші щокілька хвилин ставали, залягали і відстрілювалися. Тоді Шпак і Голенко посідали на якісь коні і так почали тікати. Більшовики далі за ними бігли і стріляли. Нараз Голенко дістав кулю в голову і впав вбитий. Кінь, на якому їхав Шпак, змучився і не хотів далі бігти. Тоді Шпак заліг і стріляв доти, поки не вистріляв всіх набоїв, а відтак застрілювався. Цей третій також сів на коня і йому вдалося втекти. То мав бути, правдоподібно, Сокіл, який ввечері втік до криївки на Драгоманівці і зараз на другий день впав.

Згодом ми перейшли говорити про Долю. Ми наслудували його вислови і з того сміялися. Тоді я сказав до Миська, що тепер вже так не будуть більшовики товктися над Стрипою, бо Доля вже не живе, а Юри так поголосяється.

По якомусь часі ми заспівали з Миськом пісню:

*Гей, бурлака молоденький
На чужу чужину
Гей, вийшов слави здобувати
Та[й] ліг в домовину.*

По закінченні цієї пісні я хотів вже лягати спати і гасити лямпу, але Мисько мене здержав. Далі наведу діалог нашої розмови.

М. [ісько]: “Почекай, Сірку, я тобі щось скажу.”

Я: Ну, то говори, як маєш щось сказати.

М. [ісько]: “Почекай трохи.”

При цьому він задумався і мовчав. Відтак засміявся з чогось.

Я: З чого ти смієшся?

М. [ісько]: “Я пригадав собі, як то ти вчора, ввечір, під Семи-ківцями скоро впав на землю і мені стало смішно.”

Я: Але ти казав, що маєш щось мені сказати. Чому не говориш?

М. [ісько]: “Зараз, зараз скажу.”

По короткому надуманні так сказав до мене:

М.[ісько]: “Сірку, якби ти мав жінку або дівчину і дуже її любив. Нараз її арештували і тобі предложили погодитися на співпрацю з ворогом, то її звільнять. Як[и]би ти поступив в тому випадку?”

Я: Що має спільного дівчина з Організацією.

М.[ісько]: “Або, наприклад, ти маєш батьків і братів і нараз більшовики вивозять їх на Сибір. Тобі кажуть погодитися на співпрацю, то їх не вивезуть. Що ти зробив би?”

Я: Що ти здурів, Міську, що до мене таке говориш? Чи ти мене не знаєш? Я ж не від сьогодні в Організації і, як вступав, то ще тоді проміняв долю родини за Україну. Дівчину, родичів і братів я ставлю на друге місце. Ти можеш думати про мене, як хочеш, але я ніколи не погодився б на співпрацю з ворогом. Я знаю тільки, що я не перший гину за Україну, і не останній. Коли впало стільки людей навіть з вищою освітою, то що я супроти них. Я знаю з історії, що боротьба за Українську Державу вже довго ведеться і ще трохи потр[и]ває. В цій боротьбі весь час падали найкращі люди Української Нації, то чому ж нам не бути вписаними до тих Героїв. Життя, тимчасове щастя, матеріальні здобутки – це все коротке і тимчасове. Вони зникають зі смертю людини. Честь, добра згадка і слава ніколи не вм[и]рають. Я вибрав собі це друге.

М.[ісько]: “А, наприклад, якби тебе несподівано втягнули до провокативної роботи?”

Я: Зі мною таке не повинно статися. Я все ношу зі собою пістоль і автомат і настільки мені стане часу застрілитися.”

Я вкінці всердився на Міська, чому він дає такі запитання. В тім моменті я глянув на нього. Його очі світилися щирістю. Мене цей погляд зворушив.

М.[ісько]: “Ти знаєш, Сірку, з ким ти сидиш? Я провокатор!...”

Я видивився на нього здивований і сказав:

Я: Що ти, Міську, здурів чи що? До тебе щось сьогодні приступило. Ти хочеш хіба мене підходити. Та ж я з тобою вже цілий рік перебуваю і ти мав вже нагоду мене пізнати.

Місько нічого не відзивався, тільки усміхнувся, але цей усміх був болісний, гіркий. Раптом Місько до мене заговорив.

М.[ісько]: “Сірку, брате, ти не віриш, що я провокатор; Не віриш мені?”

Я подивився на нього. Він говорив зі зворушенням. Очі в нього блищали слезами. Це мене переконало, що Місько серйозно говорить.

М.[ісько]: “Ти не віриш, що коло тебе сидить провокатор. Я провокатор. Направду тобі кажу, що я провокатор. Але видиш, брате Сірку,

я не хочу бути хамом. Не хочу бути ним. Вони думали, що мене можна купити за гроші чи дівчину. Дурні вони, хами! Кажуть до мене: “Оженишся і будеш жити собі з жінкою.” Дурні хами, я відрікаюся всього: дівчини, родини, грошей і всего-всього, бо я не хочу бути хамом. Ти знаєш, Сірку, Жар є провокатором. Він здався більшовикам в очереті”.

Я з того всього мало зрозумів, але коли згадав про Долю (Жара), мені помало ставало ясно. Доля здався більшовикам. Доля провокатор. Значить, Доля всипав нас, криївку на Драгоманівці. Через нього впав пров. Єфрем, Супрун, а може і Рись т. ін. Відтак Місько почав дальше продовжувати, розповідати і роз’яснювати. Найперше взяв лямпу і подивився під ліжком, чи там кого нема.

М. [ісько]: “Але знай, Сірку, що про ту справу ніхто не сміє довідатися, бо це дуже серйозна справа. Доля здався більшовикам ще першого дня облави (неділя, 29/VI. –[19] 47 р.). Відтак він напевно всипав криївку на Драгоманівці, бо він про неї знав. Облава на очерет – це також його робота. Через нього впали такі люди, як: пров. Єфрем, Супрун, пров. Шах та всі, всі інші. Хто знає, чи то не він всипав криївку пров. Рися коло Вівсія. Отже, сталося так, як ми наперед передбачували. Пригадуєш собі, як ми йшли зі стрічі і говорили про це. Я тоді сказав: якщо Доля вийде живий з цієї облави, то він напевно провокатор. І так сталося. Доля мусів бути скоріше нав’язаний більшовиками ще перед облавою. По облаві я нічого про нього не знав так, як ти. Частинно вірив сплетням, що він з очерету втік і тепер конспірується та перебуває десь в Орлика на Драгоманівці. Аж одного дня, пригадуєш собі, як Альоша мене відкликав набік, він сказав мені, що зі мною хоче бути Доля. Я зрозумів, що Доля десь є з нашими, але для конспірації нікому не показується. Тоді Альоша мені не сказав, що Доля є з більшовиками. Зате сказав мені Альоша нічого перед тобою не говорити, куди ми йдемо. Ми тоді збрехали перед тобою, що йдемо забрати польське збіжжя. З Альошею ми зайшли в Богатківський ліс. Нараз я дивлюся, виходить Доля в МГБ-івському кашкеті, шинелі а з ним ще 3-ох. Доля виступив наперед, привитався з нами і сказав до мене: “Ну, що Міську, як живеш?” Я відповів: як звичайно. Тоді мене запитав: “То мене хотів Бурлан застрілити? Але він дулю мені зробиць. Ти знаєш, Міську, з ким я є?” Я відповів, що не знаю. Тоді Доля сказав, що він з більшовиками і покликав мене сюди тому, щоб запитати, чи я погоджуся з ним співпрацювати, розуміється, з більшовиками. Якщо не схочу погодитися на співпрацю, то дати йому слово чести, що нікому не скажу про нього. Я мусів вибрати першу його пропозицію, бо коли б був вибрав

другу, то він напевно був би мене застрілив, щоб бути певним, що я його не розконспірую. Що йому я. Як він не вагався всипати таких провідників, то зі мною міг поступити так само. Відтак я сказав до нього: ви провідник і знаєте, як буде краще. Це його, як я побачив, задоволило, бо він почав дуже широко розговорюватися. Найбільше нарікав на пров. Бурлана, мовляв, він хотів його застрілити. Потім говорив з пропаганди, що більшовики сильні і Організацію вже викінчують. Війни так скоро не буде. Співпрацюючи з ним, я мав би чутися безпечним. Більшовики ніде не мали робити засідок. Потішав мене, що я тепер спокійно можу ходити собі до нареченої і навіть оженитися. Я тоді подумав собі: от дурний, за що він хоче мене вкупити. Другого дня ми квартирували разом з Долею в Богатківському лісі. Вдень Доля даліше говорив з пропаганди, щоб мене загітувати до співпраці з більшовиками. На його пропозицію цього дня я був змушений підписати заяву. Альоша також з нами квартирував і весь час говорив з тими провокаторами, які були з Долею. По відношенню до них я орієнтувався, що він вже мусів давніше знатися з ними. Сміявся перед ними з о/у Орехова, який ходив шукати за ним з дротами в півтора метра довгими і не міг його знайти. На криївці Альошовій було лише 60 см. землі, в якій він сидів, пив горілку і смівся з Орехова.

При підписанні заяви я завагався. Тоді Доля сказав, що я може боюся, щоб більшовицькі матеріали разом з моєю заявою не впали нашим в руки. Повторю точні слова Долі: “Не бійся, твоя заява буде зберігатися в області, а якби почало б заводитися на війну, то всі архіви більшовики вивезуть аж за Урал і там їх ніхто не здобуде. Можемо зробити так, що по виконанні завдання, яке стоїть перед мною і тобою, Міську, ти сам подреш своїми руками свою заяву”. Відтак Доля сказав мені, що він тільки на мене розчисляв і я поможу йому зловити пров. Бурлана живого. Я відразу собі подумав, що він розчисляв на мене, але перечислився. Більшовики ще будуть дуріти з того, що я їм вистрою. Вони планують при моїй допомозі зловити пров. Бурлана, а відтак вдарити по інших провідниках і Організації. Ми тут, Сірку, мусимо щось робити, бо Доля може завдати Організації великий удар. Як ми розходилися з ним, то він сказав до мене: “Це все, Міську, треба задержати в тайні, бо справа мається не з СБ чи з Сулимою, а найвищими органами МГБ.” Отже, Сірку, я можу свobodно ходити по Ішкові, Богатківцях, Богатківських хуторах, Драгоманівці і аж по Вівся. В тих селах ніколи засідок не буде. Зате я не маю пхатися до Семиковець, Купчинець, Беневи чи де інде.

Знаєш, Сірку, коли я говорив з Долею, то він ані разу мені не подивився в очі, а все дивився кудись вбік так, як зрадник. Більшовики думають, що я якийсь дїтвак і мене можна чим-небудь заманути. Але чекайте, сукі сини, я вам покажу, хто такий Місько. Доля думає, що я такий дурак, як він. Коло більшовиків бігає, як песик. Я так ніколи не поступив би.

Місько розказував, а мені це все крутилося в голові. Я почав застановлятися, що даліше буде. Доля напевно завербував собі багато агентів і при їх помочі буде робити роботу. То добре, що Місько признався, але є такі, що не признаються і підуть за Долею. Тоді я почав Міська даліше розпитувати.

Я: Чому ти, Міську, рішився мені це все розказати? Ти не боїшся мене?

М. [ісько]: “Я ввесь час старався тебе обсервувати, чи тебе Доля також не нав’язав. По багатьох фактах я впевнився, що ти з ним нічого не маєш до діла. Напр., вчора я навмисне впирався йти через Богатківці. Я хотів побачити, як ти поставишся до цього. Якщо б ти був агент, то ти не боявся б йти зі мною через Богатківці, знаючи, що в Богатківцях засідки не буде. Або, я переконався ще по тому, як ти скоро впав на землю під Семиківцями від сполоханого птаха. Я бачив, що ти готовий вже був стріляти. Провокатор ніколи не заняв би такої постави. Решту я тебе переконав в нашій дискусії ще перед тим, заки я почав тобі розказувати про Долю. Я тобі мусів признатися, бо ти мусиш мені допомогти, як даліше поступати відносно тої справи. Найперше ми мусимо зв’язатися з пров. Бурланом і про все йому розказати. Він дасть нам даліші інструкції. Долю не тяжко застрілити, бо він мені вповні довіряє. На другу стрічу він до мене вийшов лише з двома провокаторами, які від одної серії дали б драла, а Долю можна застрілити. Відтак ми мусіли б накрити його шайку (Альошу, Славка, і може Дзідзя та Юрів). Мені сам Доля казав, що на слідуочу стрічу вийде до мене також з двома-тьрьома провокаторами чи більшовиками, щоб не робити шуму.”

Я: А чи не вдалося б зловити Долю живим?

М. [ісько]: “Це може не вдатися, бо він є обережний. Як говорить зі мною, то все тримає в правій руці пістоль. І, здається, довіряє мені, але обережний є сукий син. Коли б ми намагалися його зловити, то він міг би ще когось з нас застрілити і втекти. А тоді все пропало б. Він шалів би, каз[и]вся б, тероризував би населення, що тільки знав би, то все всипав би більшовикам. А якби тим заломив населення на дусі. Тоді люди про нас всіх так думали б. Одинокий вихід – якнайскоріше його застрілити, бо шкода жертв, яких він потягне за собою.

Він може позавербовувати ще більше людей в Організації, а тоді всіх треба б стріляти.”

Я: А що Доля питав про те, як довідався, що ми живі вийшли з очерету?

М.[ісько]: “Зразу більшовики не знали, що з нами сталося: чи ми потопилися, чи пострілялися десь в багні. В тій цілі вони вели розвідку. Кілька днів по облаві сам підполковник (здається – Хорсун) приїжджав з більшовиками до Ішкова ніби на ревізію. То було тоді, як ти втівав до ліса. Ті більшовики робили ревізії тільки для “маскіровки”. В одній з тих хат підполковник стрічався зі сексотом і той йому точно сказав, що ми вийшли живі з облави. Тому ті більшовики так скоро від’їхали”.

Я: А чому більшовики не накривають тих криївок, які знає Доля? Наприклад, Кумову або Юрів?

М.[ісько]: “Який ти смішний, Сірку, вони свищуть на Кума або Юрів. Вони хочуть найперше зловити пров. Бурлана, а тоді собі дадуть раду з тими. Хто знає, як мається справа ще з Юрами? Я буду старатися на стрічі з Долею про них щось розвідати.

Я: І як би ти Міську ловив пров. Бурлана?

М.[ісько]: “Ти, може, Сірку, не віриш мені, але за такого, як пров. Бурлан, я життя свого не жалів би, не то помагав би його ловити. За таких людей, як: пров. Єфрем, пров. Міша, пров. Рись, Супрун, я все був би віддавав своє життя.”

Я: В який спосіб ми повідомимо провідника Бурлана? Нам треба б з ним стрінутися особисто і усно йому розказати.

М.[ісько]: “Опишемо коротко в записці і передамо її Пічові на стрічі. Але, те також буде зле. Піча можуть більшовики вбити на засідці і забрати записку. А, тоді все пропало б.”

Я: Найкраще написати записку такого змісту:

Друже Провідник!

*Ми хочемо з Вами за всяку ціну
стрінутися і поговорити усно, бо ми
маємо в руках важну справу, головню
– провокації.*

Але, як провідник прочитає таку записку, настрашиться і не прийде на стрічу?

М.[ісько]: “Ти добре говориш, Сірку, можуть про нас подумати різно: були в очереті разом з іншими, всі попадали, а вони вийшли

живі й зараз мають до діла з якоюсь провокацією. Можуть подумати, що ми провокатори. Але хай думають про нас, що хочуть, а ми мусимо так поступити, бо іншого виходу нема. Пічові не можемо нічого говорити про цю справу. Навіть Дневі ні Сулимі не будемо нічого говорити про цю справу, поки не стрінемося з провідником. Довго чекати до стрічі – 12/VIII. – [19]47 р., а з Долею треба скоро покінчувати. При допомозі Альоші він зараз організує провокативну сітку ОУН, яка може дуже поширитися, а тоді було б багато непотрібних жертв. Та інакше нічого не зробимо. Я сам боюся брати на себе відповідальність. Мусимо ждати до 12/VIII.”

На ту тему ми ще довше говорили з Міськом. Після цього він мене інформував про кожний свій крок, зроблений в зв'язку зі справою Доли. До 12/VIII. Міськ ще був на одній стрічі з Долею, про яку відтак мені точно розказав.

Дня 12/VIII. – [19]47 р. ми стрінулися з пров. Бурланом і Міськом про все розказав. Провідник нам не дав остаточних рішень відносно цієї справи. Казав ждати, поки з нами не зв'яжуться спеціальні люди, які займуться цією справою.

Постій, дня 5/I. 1948 р.

/-/СІРКО

* * *

Зав. [ваги] “888” до зізнання Сірка

Дальше зізнання Сірка зводиться до зізнання Міська про справу Доли. Про це ми описували вище.

Зізнання Сірка є досить цікаве, бо доповняє про справу Доли під деякими кутами в деталях. Вповні Сірко характеризує нам психіку Доли й його кумпанії ще до облоги в очереті дня 29/VI. – [19]47 р. Можемо тепер уявити собі Долю, як типа, і не дивно нам буде погодитися з його останнім поступком. Під кожним кутом він був вже викінченою людиною. Собою він розложив також і своє середовище, розуміється, що не всіх. Одні – слабкі (Альоша, Славко, Дзідзьо, Лінка) пішли за ним, а другі – сильні (Місько, Сірко) виступили до боротьби з ним. На тих сильних не мало впливу навіть те, що він колись був їх провідником. Вони (морально, духово, ідейно) стояли вище від нього і тому не заломилися.

Зізнання Сірка, як з однієї сторони виявляє негативні сторони брашки Доли, так з другої сторони – позитивні моменти, беручи під увагу поставу Міська і Сірка.

Зізнання Сірка послужить цінним матеріалом для характеристики психіки людей, які знайшлися в розложеному агентурою середовищі; для висвітлення певних причин, з яких зародилася агентура; для оцінки морально-духових вартостей низових членів ОУН (в четвертому році більшовицького підпілля) т. ін.

З того для Організації буде наука, як поступати в будучому в таких випадках.

Постій, дня 15/II.1948 р.

“888”

* * *

Р. 31

КІНЦЕВІ ЗАВВАГИ “888” ДО СПРАВИ ЮДИ

Наприкінці хочу дати короткі завваги до справи Юди.

В центрі цілої справи стояв Доля, про ліквідацію якого нам найбільше ходило. З хвилиною переходу на більшовицьку сторону, він цілковито впряг себе в МГБ-івські шори і активно почав допомагати більшовикам в ліквідації ОУН. В особі Долі МГБ мало дуже вартісного агента, бо подібного ще не мали в своїх руках на нашому терені (окр. реф. СБ). Недурно до нього приїжджали на стрічу представники з Києва (ЦК партії й уряду). Ніхто інший не міг вірніше від Долі зор[і]єнтувати МГБ про морально-духову рівновагу кадрів ОУН (в 1947 р., в четвертому році підбільшовицького підпілля) взагалі, і подати окремі характеристики керівних членів ОУН зокрема. Крім того, він міг в цілому розкрити перед МГБ нашу підпільно-революційну тактику та окремі тактики провідних людей на нашому терені, виходячи з точки зор[і]єнтованості про психіку, підприємчивість і т. п. кожного провідного члена. Помагаючи більшовикам в агентурній розробці ОУН, він знав на котру струну вдарити кожному, частинно заломленому в духовій рівновазі, членові Організації, щоб таким чином включити його в більшовицьку агентуру. Доля знав менш-більш місця перебування (район, села, ліс чи поле) поодиноких провідників, куди напевно спрямував увагу МГБ. І так при помочі Долі МГБ почало впахати свій ніж в живе тіло Організації (агентурна розробка), а це найбільша загроза для підпільної організації. Зі своєї сторони ввесь час переконував МГБ, що не загальними акціями і облавами чи терором, а агентурною розробкою Організації з внутра можна скоро викінчити Організацію. По[і]діях МГБ на нашому терені можна було відчути, що там сидить Доля. Перейшовши спробу на власній шкурі,

Доля в товаристві нач. обл. опер. відділу МГБ підп. Хорсуна і його “чекістів” почав направляти на адресу деяких членів ОУН (мужчин і жінок) листи, в яких закликали адресатів погоджуватися на співпрацю з МГБ, або цілковито перейти на їх сторону. Якщо б даний об’єкт погодився на співпрацю з МГБ, то мав конспіративно (через родину) сконтактуватися з Хорсуном. При тому гарантували недоторканість даної особи. Часто в таких листах згадувалося про останні події над Стрипою, де, мовляв, згинуло багато провідників, про перехід ОУН на рейки СБ, що означає її слабкість і т. п.

Зараз по переході Долі до більшовиків змінили більшовики і свою тактику, заст[о]совувану під час акцій проти нас. Головно можна було побачити це під час шукання за криївками. Маючи розроблене якесь село, більшовики бльокували його продовж 3–5 днів. За той час мали змогу старанно обшукати всі місця, де могла б знаходитися криївка. Розвалювання фундаментів в пивницях, копання ровів вздовж фундаментів, по подвір’ях, здовж будинків, викидування снопів і солом[и] зі stodіл цілковито виводило з рівноваги тих людей, на господарстві в яких дійсно знаходилася криївка. Схарактеризувавши більшовикам (Доля) поведінку даних людей в такому моменті, їм не тяжко було зор[и]єнтуватися, що там знаходиться криївка.

Мусимо підчеркнути, що Доля хотів здобути собі повне довір[’]я в більшовиків, щоб не знайтися на останньому становищі. Він знав, що такі можуть скоро попасти в неласку, помимо своїх перших прислуг для МГБ. Між іншим це було основною цією його характеру – бути серед перших, щоб звертати на себе увагу всіх. З повищеподаних матеріалів можемо ствердити, що першою і, може, найважливішою ціллю Долі було зловити живим пров. Бурлана, а при його допомочі й інших. В цьому він прикладав дуже багато своїх зусиль і разом зусиль цілого обласного оперативного відділу МГБ. Сам Хорсун приїжджав на кожну стрічу до Міська. Та Доля завів себе і Хорсуна враз з його шайкою “чекістів”, про тонкості роботи яких, останньо сама розписувалася більшовицька преса. На скільки тонкою є робота МГБ, може сказати кожний, хто прочитає справу Юди. Сл. п. Місько сміявся (він, може, занадто недо[о]цінював) з тупості Хорсуна і його оперативників, не включаючи в тому нарваності самого Долі.

Отже, Доля не дочекався здійснити своїх рожевих планів. Тяжко ранений своїм “найнадійнішим” агентом, сам дострілився, щоб не попасти живим в наші руки, або не стати перед судом МГБ, яких він завів в сліпий кут.

Другим нашим завданням було зліквідувати брашку Долі по агентурі. В висліді нашої роботи з внутрішньої агентури залишився в

живих лише Альоша, який останньо явно оперує над Стрипою з групою провокаторів. Виходячи з заложення дурноватості Альоші, то він багато більшовикам не допоможе.

Правда, до справи Юди були вмішані ще Юри, але під час слідства виказалось, що вони в дійсності не мали нічого спільного з агентурною сіткою Долі. Згодом вони себе виправдали. Заскочені більшовиками в криївці, якийсь час відбивалися і вкінці пострілялися.

По ганебній пам'яті Долі залишилися ще деякі агенти, завербовані ним серед цивільного населення. Опирався на них він при помочі шантажу, тому такі люди не підлягають строгому покаранні. В найближчому часі Безпека розв'яже справу з цією агентурою.

А тепер, хочу сказати в загальному про передання справи Юди на папері. Небезперечно, що тут нема багато розбіжностей та неточностей. З огляду на обставини, до роботи в цій справі було включено кількох працівників СБ, які діяли індивідуально, маючи до того лише компетенції і короткі інструкції, подані наперед. Наслідком переведення такої роботи все будуть деякі неточності. Другою причиною того була реорганізація, яка в той час заіснувала в органах Безпеки.

Справу Юди вважаємо не закінченою. В будучому будуть надсилатися матеріали, які доповнюватимуть справу.

Наприкінці просимо пробачення за не справне технічне виконання і помилки.

Постій, дня 28/II. 1948 р.

“888”

* * *

ЗМІСТ *

I. ПОВІДОМЛЕННЯ Ч.: I	стор.
II. ПОВІДОМЛЕННЯ Ч.: II	
III. ДО ПОДІЙ, ЯКІ ЗАПАНУВАЛИ НАД СТРИПОЮ 29 і 30/VI. 1947 р.	
1. Розв'язка загадки – розкриття справи.....	4
2. Персональні і короткі біографічні дані про Долю.	
3. Доля – провокатор і його заміри.....	5
4. Стріча з Міськом.....	6

---

* Нумерація сторінок в змісті відповідає пагінації оригіналу.

5. Стріча Міська з Долею і “вербовка”	7
6. План ліквідації Долі і його брашки.....	24
7. Що було даліше.....	26

IV. ЗІЗНАННЯ Д-ГА С. [УЛИМИ] ПРО ПЕРЕВЕДЕННЯ АТЕНТАТУ НА ДОЛЮ

1. Невдала спроба виконати атентат дня 9/Х.1947 р.....	1
2. Виконання другого завдання – вдалий атентат на Долю.....	1
3. Докази, що Доля не живе.....	3

V. АКЦІЇ БІЛЬШОВИКІВ НАД СТРИПОЮ ПІСЛЯ ЛІКВІДАЦІЇ ДОЛІ

VI. СПРАВА КАЧУРА ІВАНА

VII. СПРАВА МАГДІЯ ЯРОСЛАВА

VIII. СПРАВА МАГДІЙ МАРІЇ

1. Про інших членів родини Долі.....	3
--------------------------------------	---

IX. ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПЕРЕСЛУХАННЯ ЮРІВ

X. СПРАВА КОСТІВ МИХАЙЛИНИ (ЛІНКИ)

XI. ЗІЗНАННЯ Д-ГА СІРКА

XII. КІНЦЕВІ ЗАВВАГИ “888”

* * *

V. КРЕМЕНЕЦЬКИЙ РАЙОН

№ 9/V-1

Протокол зізнання Олександра Івановича Олексюка

Р. 31

Справа ч. 1/48

Олексюк Олександр

Р-н Крем'янець
Дня, 26.1.1948 р.

ПРОТОКОЛ ЗІЗНАННЯ

Олексюк Олександр, син Івана, народжений 24.8.1911 р. в с. Гаї (хутір Олексюки), Крем'янецького р-ну, Тернопільської області, українець, освіта 3 кл. нар. шк., рільник, швець, військовий, нежонатий.

Олексюк Олександр Іванович, народж.[ений] 24.8.1911 р. в с. Гаї (хутір Олексюки), Крем'янецького р-ну, Тернопільської обл.

Вдома крім мене був ще брат, народж.[ений] 1907 р., Григорій (зараз живе на хуторі Олексюки) і брат Федір, народж.[ений] 1921 р., який пішов в ЧА, а відтак згинув на фронті. Землі в нас було 17 га. Маючи 7 років почав я ходити до школи в родинному селі, де й закінчив 3 кл. По закінченні школи я помагав родичам в праці на ріллі, а рівночасно учився шевства.

В 1933 р. я зістав покликаний в польську армію. При війську служив у Гарволіні, в першому полку кавалерії. Там перебув 2 роки, а перейшовши підстаршинський вишкіл, одержав чин капрала. В армії я запізнався з бувшим офіцером петлюрівської армії, який при польському війську мав ступень підполковника. Цей підполковник (Квітка) одного разу запросив мене до себе. Коли я прийшов до нього, там вже застав ще 4-ох зі свого полку, рядових стрільців. Він попросив нас сідати (говорив по-українськи) і почав розпитувати, що то за портрети висять в нього на стінах. Це були портрети Шевченка, Івана Франка, Богдана Хмельницького, Мазепи. Ми йому розказували, тим

більше, що ми були національно досить свідомі (я з 1930 був членом “Просвіти” і досить докладно ор[і]єнтувався в тих справах). Підполковник ходив по кімнаті, закинувши блюзу на плечі, і доповнював наші пояснення. Після цього заявив, що він має право взяти на підстаршинський вишкіл 5-ох українців з полка і саме на цей вишкіл хоче післати нас. Ціль – мати своїх командирів, які в разі організації укр. армії, могли б повести її в бій за Самостійну Державу. В часі розмови він нас наминав, щоб добре вчитися, щоб не посоромити ім’я українця. Це було поштовхом до того, що я почав добре засвоювати військову справу, дістаючи у висліді ступень капрала.

Після цього підполк. Квітка ще нераз стрічався з нами разом і поодинокі й говорив на виховні теми, про Великих Людей України, українську історію, військову справу, нашу підготовку до дальшої боротьби за Самостійність.

Вернувши з війська додому, я почав далі працювати при господарстві. В 1937 р. я одружився в с. Хотівка з Олексюк Катериною. Ми почали господарити самостійно, маючи 12 га землі і 60 [в]уликів б[д]жіл. Так працював аж до польсько-німецької війни 1939 р. Крім того я був членом “Просвіти”, кожного вільного дня я ходив до читальні і вів балачки з більш читаними людьми на різні теми, загально-освітні і політичні. В бібліотеці визичав книжки і в цей спосіб ввесь час старався підвищувати рівень свого знання. Такий тісний зв’язок з “Просвітою” та бібліотекою був також ще й добрим порадиником в веденні господарства, базуючись на різних порадах сільського господарства я дійшов до того, що моє господарство стало зразковим в селі. Крім цього я особисто передплатував газету “Народня справа” та читав “Громадський Голос”, “Новий час” і інші українські часописи. З вибухом польсько-німецької війни мене до війська не взяли, тому що не мали часу, бо скоро на наші землі прийшли большевики.

Під час большевицької окупації в нашому селі вибрали управу села, в склад якої ввійшли: голова с/ради Олексюк Трохим, заступник Ткачук Степан (з Королівського [М]оста), секретар Баляцька Н., кооперативу охопили Грабовський Кирило та Чумак[е]вич Оля. В селі не помічалось большевицького натиску на жодній ділянці, лише в пропаганді та організ[у]ванні клубів. Пропагандою захоплювались лише ті, що нічого не мали, надіючись, що большевики їм незнати що дадуть. Всі інші почали більше інтересуватися життям в ССРСР і почали приходити до висновку, що колгоспи (а це була в той час найважливіша справа) – це ярмо для селян, це панщина в новій формі. Поведінка

більшевиків дуже скоро змінилася в відношенні до населення. Вже напередодні весни 1940 р. повели вони агітацію за організування колгоспів. Довго велася боротьба, щоб не допустити до колективізації, однак більшовики перемогли і заклали колгосп в нашому селі.

Для в'яснення цього треба ще згадати про таке:

Ще за часів польської окупації в нашому селі почався комуністичний рух. Активними пропагандистами його були Кашуба Михайло (1941 р. пішов в ЧА і нема про нього чутки), Кашуба Іван (рівнож пішов 1941 р. в ЧА і немає вістки про нього). З ними симпатизував Олексюк Трохим (інвалід з першої світової війни, зараз є вдома, господарить). При їх допомозі уповноважений з Крем'янецького р-ну Денисенко (зараз його в р-ні нема) почав організ[ов]увати колгосп. Після довгого натиску їм вдалося різними способами втягнути до колгоспу 15 родин. По більшій часті це були самі бідняки і в такому стані колгосп не міг розгорнути своєї роботи, а більше ніхто до нього не вписувався.

В той час прийшов до мене Денисенко і сказав, щоб я пустив людей в колгосп, бо я їх всіх держу, вони дивляться на мене і тому не хочуть вступати до новозорганізованого колгоспу. При цьому він грозив мені, що змете мене з лиця землі, разом з родиною, знищить господарство, а мене з ріднею вивезе на Сибір. Я після цього порадився з господарями зі свого кутка (5 господарів) і ми вирішили вступити в колгосп. Однак і після цього крім нас ніхто більше не вписався. Одного разу, під час зборів, які проводив Денисенко, мене вибрано головою колгоспу. Коли я відмовлявся, Денисенко сказав: "нічого, працював для себе добре, попрацюй і для всіх разом". Тоді ж секретарем вибрали Грабовського Кирила, бригадиром вибрано Штуку Дмитра (в колгоспі була лише одна бригада). Ввесь господарський реманент і коні стягнуто до Руманевича Павла (його в 1947 р. вивезено на Сибір).

Цей колгосп проіснував аж до приходу німців 1941 р.

Хоч я і був в колгоспі, однак я більшовиків не любив, а тим самим і роботи не вів як треба. У мене було радійо, яке я купив ще за Польщі, і я часто слухав закордонні повідомлення, з яких не тяжко було зор[і]єнтуватися, що більшовиків тут не буде. Користаючи з цих звідомлень, я ширив ворожу більшовикам пропаганду. Це я робив дуже обережно і тільки з певними людьми.

З приходом німців колгосп розлетівся. Всі господарі знова почали господарити на своїх господарствах. Я рівнож почав господарити вдома, але особливої уваги до цієї господарки я не

прикладав. Це був час, коли почався в більшому розмірі сильний революційно-визвольний рух. В зв'язку з тим, що по передбачувалось організування більших військових з'єднань, голова громади Грушицький Олекса призначив мене, як обізнаного з військовою справою, на військовий курс в селі Бережця [Бережці]. Там я був 3 тижні, весь час проводив військовий вишкіл. Всіх курсантів було около 100 чол. (сотня). Вишкіл переводив Марчук (ім'я його не знаю і незнаю звідкіля він, тепер чув що він перебуває в Теслугові коло Бережечь).

Після вишколу вернувся додому і зразу взявся до перевишколу людей. Спочатку перевів вишкіл з ройовими і чотовими, яких сам призначував, опісля перевишколював всіх здібних до віськової служби. В селі я був сотенним. Цей вишкіл тривав до півтора місяця, поки його німці не заборонили.

В цей час я довідався про існування ОУН. Я рівнож довідався, що існує два табори[:] Бандерівці і Мельниківці (про це мені сказав мій свояк, який пізніше був рай. рефом пропаганди і згинув в бою з большевиками, псев. Гречаний). Він дав мені читати різну революційну літературу. Про Бандеру і Мельника говорив так: "Коли зістав вбитий в Ротердамі керівник ОУН сл. п. полк. Е. Коновалець, оказалось з невідомих джерел, що Мельник був заступником Коновальця. З бігом часу оказалось, що польська поліція знає про тайни, які говорилося в дуже тісному колі проводу. Виказалось, що Мельник співпрацює з органами польської поліції. Тоді відбувся збір краєвих провідників, які вибирають провідником ОУН Степана Бандеру. Мельник не хотів з тим погодитися і тому повстав розкол". Я це все роздумав і постановив, пока ведеться боротьба двох таборів, стояти на боці. Я був симпатиком ОУН і зв'язаний був з Гречаним, від якого часто одержував різні доручення. По якомусь часі Гречаний доручив мені дальше продовжувати військовий вишкіл, який я проводив окремо в кожній хаті, аж до зближення фронту.

З приходом большевиків 1944 р. я до ЧА не пішов, а почав скриватися. Скриватись, однак, я довго не міг, тому що було дуже важко, всюди большевики, підготовленого місця я не мав. Я постановив якомсь злегалізуватися. В цьому мені допоміг [під Гапон]* (тепер сидить в тюрмі, засуджений на 10 років). Він, не знаю в який спосіб, дістав для мене невиповнену "повістку" (за це я йому добре заплатив медом), я її виповнив, написав своє прізвище і написав, що на воєнкомат маю зголоситися 25.6. Однак мені не вдалось довго крутити з тією посвідкою, в м. [ісяці] травні мене переловили і казали

---

* В оригіналі слова "під Гапон" дописано рукою.

зголоситися в Борочок (хутір належить до с. Сатанова [Сапанів]). Там правдоподібно уміщувався якийсь штаб. Офіцери цього штабу мали зелені “процвети”. На слідство мене покликав ст. лейтенант (прізвища не знаю, мав зелені нашивки) і ще один офіцер. Ст. лейтенант запитав мене хто мені видав справку, на що я відповів, що райвоєнкомат, тому що я хворий. Відтак питав мене чи я проводив військові вишколи, та на чие доручення. Я відповів, що переводити вишкіл мене назначив голова громади, але я цього не робив, лише зійшлися деколи, випили літру горілки і на тому кінець. Відтак він ще запитав [ч]ому якраз мене назначив голова на це, я відказав, що певно на те, щоб я тепер перед вами відповідав. На цьому слідство закінчилося й мене відпустили, з тим, щоб 25.6.[19]44 р. явитися у райвоєнкоматі.

Тоді придержані і випущені разом зі мною були ще: Богун (тепер при райрефові СБ Юркові), Олексюк Степан (на Сибірі), Лавринюк Федір, Олексюк Іван, Олексюк Василь, Підмурний Василь, Олексюк Тимко, Олексюк Петро, Олексюк Павло (цей сказав, щоб я признався що робив вишкіл, бо вони призналися, і цим мене врятував).

Однак я до ЧА не хотів іти і почав шукати роботи на місці. Мені вдалося залишитися працювати в Крем'янецьких вугільних шахтах, за що я добре заплатив керівникові хабарем. До роботи став я 24.6.44 р. по двох тижнях роботи в шахтах мене арештували знову. Арештованого мене привели до РО НКВД і замкнули в першу келію, де я застав Циганюка Олексу, Мокринського Олексу і Валяцького Мішу з Коравського [Королівського?] Моста та Бориса з Гряди [Града].

На слідство покликали мене першого дня. Допитував капітан Сілон. Він питав чи я за німців збирав в селі кожухи, чи розпоряджав підводами, чи належав до ОУН, чи в селі були бандерівці. Я відповів, що жодних кожухів не збирав, з підводами не мав нічого до діла, до організації не належав, але чи в селі були бандерівці, не знаю. Було якесь військо в німецьких уніформах, по-руськи говорили, збирали для себе харчі і коні, але хто це був – не знаю. На цьому слідство закінчилося, лише капітан сказав, що доведе мені це все пізніше. Як я довідався опісля, це все сипала Хмель Євка з Гаїв, однак мені наочно свідчити відмовилась. Я вдійсності цього не робив, що мені закидували.

Після 12 днів мене покликали підписати постанову, що я є обвинувачений по статті 54, 1а і 54, 11. Я, не думаючи, підписав. За добу після цього мене звільнили.

По 4-ох місяцях роботи в шахтах мене арештували знову. Тим разом арештували 17 осіб – працівників. Нас не протоколували, лише

розбронірували і відставили на воєнкомат. Я побачив, що відішлють в армію, отже почав старатися, щоби залишитись. В цій справі я вдався до секретаря воєнкомату Савлюшка, якого я знав ще з німецької окупації (вів з ним спекуляцію). Він мені сказав, що краще брати торбу хліба і йти в армію, пока ще не сиджу в тюрмі. Почувши таке, я дав спокій. З Крем'янця мене з іншими відіслали в Чор[т]ків, призначених до першої роти стройових, над якими була сильна варта. По якомусь часі за 1 літру горілки мені вдалося перейти до нестроевих, які ходили вже на роботу і такій стислій охороні не підлягали. По якомусь часі я в числі нестроевих разом з іншими виїхав з Чорткова в напрямі Проскурова. Так заїхали ми до Жмиренки [Жмеринки]. Нас транспортували в Куз-Бас [Кузбас] до роботи (так було написано на вагонах). В Жмиренці [Жмеринці] на станції, як тільки поїзд рушив, (була ніч) я, коли вартовий спав у кутку, скочив з вагона і втік. Це бачив Нистикевич Омелян, який втік з роботи пізніше. Втікши з вагона я почав прямувати на захід, ор[і]єнтувався по вітрові, який тоді віяв з заходу. Подорозі натрапив на втікачів: Ромасюка зі Студінки і Куклу з Сарнів. Разом ми дійшли аж до Зазулинець Б[а]залійського р-ну. Тут вже нам вийшов запас харчів і ми зайшли до хати наїстися. Ще ми не встигли наїстися, як нас вже переловили “стребки”. Зі с/ради нас відпровадили до Б[а]залії в НКВД. На слідство покликав мене нач. мл. лейтенант (прізвища не пригадую). Він питав чого я тут, які відомості збираю, де міститься бандерівський штаб. Я розказав, що їхав на роботу і відстав від ешелона в Проскурові на станції, де збирав дрова, а в райвоєнкоматі говорили, що хто останеться, то вертати в свій р-н. Він цьому не повірив і покликав двох енкаведистів з киями. Один з них називався Кривеча, другий якийсь жид. Вони мене так збили, що непритомного занесли до келії, де я просидів 3 тижні. По трьох тижнях нас всіх трьох знову пігнали на Проскурів. Около 3 кілометри від Проскурова нас захопила ніч і ми заквартирували в якомусь селі (назви не знаю). Увечері двох конвоїрів пішло пити, а на стійці коло нас залишився один “стребок”. Ми використали цю нагоду і знова всі три втікли. Тим разом ми вже були більш обережні і не заходили ніде. Одиноким кормом була цибуля, яку ми знаходили на стрихах. Так разом ми дісталися до Білозірки, а відтак до Маслянівки (Лановецький р-н) через Думанинку, Передмірку, Вікнини, Шпиколосівку [Шпиколоси], Млинівці я дістався додому. Вдома я почав скриватися і скривався півтора року, тобто від свят Богоявлення аж до вересня 1946 р. За цей час я не робив нічого, лише скривався, контактувався з повстанцями, читав літературу.

В м.[ісяці] вересні чи жовтні 1946 р. [я] злегалізувався. Це сталося в цей спосіб: Олексюк Степан вчиться у Львові в лісотехнічному інституті (на третьому курсі), він має можливість виробляти документи (в який спосіб я не знаю). Він виробив мені документи, що я був на роботі в Донбасі і звільнений по-хворобі. З тими документами я зареєструвався в р-ні. Для провізористичності я все ж таки записався до праці в УШОСДОР, але на роботу не ходив. Це робив в порозумінні з завідуючим дорожнього відділу, якому платив хабаря. В місяці грудні чи на початку січня 1947 р. до мене додому прийшов Чумакевич Василь, син Павла з Хотівки, народж. 1929 р., учителював. Він сказав, що має псевдо Богун і зі мною хоче хтось говорити. При цьому сказав, що організується мельниківська організація, до якої належить вже багато людей: Шеремета Максим з с. Туріїв (Вербський р-н), Шеремета Сергій (дво[ю]рідний брат Максима), його псевдо Орел, при цьому висловився, що цю організацію організує Шеремета Максим (тепер в тюрмі в Крем'янці, сидить уже 8 місяців, це мій дво[ю]рідний брат, народж. 1923 р.). Я відповів, що з жодною організацією нехочу мати нічого до діла й більше на ту тему нічого не говорив. Псевдо має в мельниківській організації Богун, одначе про нього я довідався від Чумакевича Василя – Орла, [що] воно накинене йому згори.

В м.[ісяці] січні чи лютому 1947 р. я був на весіллі у с. Гаї (тоді женився мій свояк), на яке прийшов також Шеремета Максим. Він, випивши чарку, перед всіма присутніми говорив, щоби вступали в організацію під проводом Мельника. На це ніхто нічого не відповів і він замовк. Це була друга нагода, коли я чув про мельниківську організацію. Більше в тій справі з ним я не говорив і нічого не знаю. З тими “пацанами” я нічого не хотів мати, бо бачив, що з цього нічого не вийде, а тільки буде біда. І дійсно, зараз після цього виступу Шеремети на весіллі, його арештували большевики і він сидить зараз в тюрмі.

В місяці липні большевики на наших хуторах побили повстанців Шелеста і Славка, яких тут застали досвіта. Після цього Козлов мене арештував, питав, як організувалася ОУН в Хотівці. Я відповів, що не знаю. Дальше ставив питання, на які я відповідав.

пит.[:] Ти ж був начальником – ти не обучав?

відп.[:] Я мусів, бо хотів жити.

пит.[:] Хто приходив у село, яке військо?

відп.[:] За німців було у селі 50 верхівців у німецьких уніформах.

пит. Хто це?

відп.[:] Я не знаю, говорили по-руськи.

п[ит]. Ти Орла знаєш?

в[ідп]. Ні, не знаю. (Хорчанівський[.] за німців учителював у Хотівці).

Опісля питав чи дочка Олексюка грамотна, чи туди заходять бандерівці, де сини Миколи, скільки меду з'їли повстанці у мене. Я відповів, що наскільки грамотна дочка Миколи не знаю, бо ніколи не бачив, щоб щось читала, чи туди заходили повстанці, не бачив, сини його є в ЧА, а меду я повстанцям не давав. Тоді він ще запитав, хто у мойому садку курив папіроси і залишив мун[д]штуки. Я відповів, що я сам. Вдійсності я сам курив і часом хлопці там сиділи і курили, він колись це завважив, але не тоді як арештував. Коли я відповів, що я сам курив, він сказав, що перевірити. На цьому слідство закінчилося. Він віддав мені документи і відпустив додому. Слідство тривало 2–2,5 год. Відбувалося воно на хуторі. Що він хотів тим доказати, що питав, чи знаю Богуна, не знаю. Про це більше мови не було.

Восен[и] 1947 р. (5-го вересня) я знову записався до роботи в УШОСДОР, але не працюю, даю хабар, а там мені пишуть дні робочими. Так робить багато працівників.

Замітка:

Об'єкт підозрілий, але агентурної роботи не помітно. Дуже тісно пов'язаний з революційним рухом. Є досить свідомий і очитаний. Коли і навіть заангажований, то не доносить. Крім цього має авторитет між населенням та велике родинне пов'язання. Ліквідувати не можна.

Дг. Юрко з ним на тему мельниківської організації ніколи нічого не говорив.

26.I.1948 р.

506

* * *

ПОВІДОМЛЕННЯ

23-го січня 1947 р. в лісі б. с. Жуків, Бережанського р-ну, Тернопільської обл., оточений військами МВД, геройською смертю загинув член Проводу Організації Українських Націоналістів, Референт Служби Безпеки при Проводі ОУН, Лицар Золотого Хреста Заслуги

СЛ. П. МИКОЛА АРСЕНИЧ – МИХАЙЛО

член УВО, кількарізний в'язень польських тюрем, провідник Українських Політичних В'язнів-Націоналістів у львівських Бригідках у рр. 1937/38, учасник II-го ВЗОУН, член Проводу ОУН від 1941 р., учасник III-го НВЗОУН, член Головної Ради ОУН.

Як Керівник Служби Безпеки при Проводі ОУН сл. п. МИХАЙЛО поклав величезні заслуги на відтинку боротьби українського визвольного руху проти агентури МВД і МГБ. Він розкрив злочинні прийоми[,] стосовані МВД і МГБ, у скрайньо несприятливих умовах підпілля, знайшов успішні методи поборювання большевицького поліцейного апарату, виховав і підготував для боротьби проти большевицької агентури численні кадри. Завдяки всій цій, проведеній ним роботі, український національно-визвольний революційний рух вийшов переможно з дотеперішньої боротьби з МВД і МГБ.

Працьовитість аж до самозречення, всебічність розуму і глибина думки, скромність, рішучість і безоглядність у боротьбі з ворогами – ось головні прикмети його характеру.

Вишколені і виховані Ним кадри Служби Безпеки і всієї Організації, зберігаючи у своїх серцях Світлу Пам'ять Великого Борця-Революціонера, вірно йтимуть шляхом свого Керівника до Великої Мети та пильно оберігатимуть український визвольно-революційний рух від підступних ударів ворога.

ВІЧНА СЛАВА ГЕРОЄВИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.

**ПРОВІД
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ**

* * *

ПОВІДОМЛЕННЯ

Дня 17 червня 1947 р. на полях біля с. Вівся, Козівського р-ну, Тернопільської області, в бою з большевицькими окупантами поляг геройською смертю Сл. П. Друг

ВОЛОДИМИР ЯКУБОВСЬКИЙ (БОНДАРЕНКО – СТРИЙСЬКИЙ)

Шеф Штабу Групи 3 Поділля, майор УПА

Поляг Сл. П. Друг БОНДАРЕНКО разом з Друзями: Сл. П. “МІШЕЮ” (Кріль Михайло) – окружний референт Служби Безпеки, Сл. П. “РИСЕМ” (Кикіш [Кекіш] Остап) – надрайоновий референт Служби Безпеки, Сл. П. “ОСТАПОМ” (Мороз Іван) – бойовик СБ, Сл. П. “ЛІЩИНОЮ” (Бернатович Теодор) – бойовик СБ. Всі вони перебували в криївці на полі біля вищезгаданого села. Коли стійковий повідомив про наступ большевиків, всі повискакували і почали відбиватися. По півгодинному бою впали всі, крім Сл. П. Друга БОНДАРЕНКА, який прорвався з оточення і відступав в напрямі с. Вівся. Недалеко села наткнувся Сл. П. БОНДАРЕНКО на ворожу розстрільну і вистрілявши всі набої, останнім покінчив зі собою.

Сл. П. Друг БОНДАРЕНКО народився 1915 р. в м. Залізці, Тернопільської області, в родині міщан-зарібняків. По закінченні 7-класової народної школи в м. Залізці перейшов учитися до польської школи кадетів у Варшаві, яку закінчив зі ступнем підхорунжого і перейшов учитися до школи пілотів. Школу пілотів закінчив зі ступнем підпоручника-пілота і був приділений до летунського полку у Львові. По однорічній службі його як українця, який не хотів змінити національності, усунуто з полку.

Активну участь у визвольно-революційній боротьбі українського народу Сл. П. Друг БОНДАРЕНКО почав брати за німецької окупації 1942 р. спочатку як член ПВК Зборівського повіту, а опісля в 1943 р. як окружний військовий референт Бережанської округи. В грудні 1943 року Сл. П. Друг БОНДАРЕНКО був назначений Шефом Штабу ВОЗ. В лютому 1944 року був назначений командиром підстаршинської школи ВОЗ, де вишколив одну сотню підстаршин, якими очолено кілька сотень УПА.

Продовж 1944 р. Сл. П. БОНДАРЕНКО, в німецькій і большевицькій дійсностях, крім обов'язків Шефа Штабу ВОЗ, командував тактичним куренем УПА і керував боями з обома окупантами України. Від 1945 р. до кінця свого життя виконував обов'язки Шефа Штабу Групи 3.

Продовж своєї п'ятирічної діяльності в лавах УПА Сл. П. Друг БОНДАРЕНКО зорганізував, виховав і вишколив десятки старшин і підстаршин та кілька сотень повстанців. Переможні бої сотень УПА в лісах біля с. Слов'ятин, Підгаєцького р-ну, біля с. Поручин, Березанського р-ну, біля с. Лопушна, Почаївського р-ну, біля с. Альбанівка, Зборівського р-ну, назавжди ввійдуть в історію Української Визвольної-революційної боротьби з ім'ям командира БОНДАРЕНКА.

* * *

ПОВІДОМЛЕННЯ

Дня 30 червня 1947 р. згинув під час облави на трощу біля села Ішків, Золотниківського р-ну, Тернопільської обл.

Сл. П. Друг

ВОВК МИРОСЛАВ (ЄФРЕМ – КОРНИЛО)

Член Крайового Проводу, Референт Служби Безпеки

Сл. П. Друг Єфрем народився 1920 року в Чехії, звідкіля разом з ріднею перейшов жити в рідне село батька – Ступки, Великоборківського р-ну, на Тернопільщині. Тут він закінчив народну школу й перейшов учитися у Тернопільську гімназію “Рідна Школа”, а відтак у Виленський університет.

Вже в 16-ому році життя поступив Сл. П. Друг Єфрем у ряди Юнацтва ОУН, і з того часу починається його революційний шлях. В юних і пізніших студентських роках доводилося йому зазнавати переслідувань польської поліції, кількарізкових арештувань і побоїв. Та важкі умовини боротьби не могли завернути його із вибраного шляху. Він даліше вів підпільну роботу, приймаючи рівночасно активну участь у всьому організованому легальному житті українського студентства. Весною 1939 року, під час студентського З’їзду у Львові, Сл. П. Друг Єфрем разом з іншими учасниками був арештований і просидів у львівських Бригідках а[ж] до вересневих днів.

У час першої большевицької окупації ЗУЗ Сл. П. Друг Єфрем перебував на еміграції, продовжуючи там революційну роботу.

При відступі большевиків з України, в червні 1941 року, Організація вислала Сл. П. Друга Єфрема в одній із похідних груп на СУЗ для організування революційно-визвольної боротьби на цих теренах. По повороті в Галичину Він, будучи студентом медицини у Львові, проводив з доручення організації підпільну роботу на міському терені аж до переходу на професійну працю при Службі Безпеки. Цій ділянці роботи в Організації присвятив Сл. П. Друг Єфрем усе даліше своє життя.

Спочатку, в червні 1944 року, Він був призначений обласним референтом Служби Безпеки при Дрогобицькому Обласному Проводові, а даліше, з липня 1946 року – Крайовим Референтом Служби Безпеки в Подільському Краю.

Революційний шлях Сл. П. Друга Єфрема, повний праці, незламності й заповзятості, – перервала нечайна смерть. Окружений сотнями військ МВД у трощі над річкою Стрипою[,] знайшов разом із Сл. П. Друзями: Супруном – окружним організаційним референтом, Пластуном – працівником при Крайовому Осередку Служби Безпеки, Лозою – кущовим провідником, Галенком і Шпаком – зв’язковими, – геройську смерть.

В особі Сл. П. Друга Єфрема втратила Організація відданого революціонера й талановитого знавця своєї роботи. Пильною працею і вмілістю він успішно охороняв Організацію перед найпідступнішою зброєю ворога – провокацією і агентурою.

Перед його Постаттю схиляють чоло кадри революційного підпілля і весь народ, за справу якого Він з посвятою боровся.

ВІЧНА СЛАВА ГЕРОЄВИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ.

КРАЙОВИЙ ПРОВІД
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
НА Поділл[і]

* * *

**ВИТЯГ З ІНФОРМАЦІЇ ЗАСТУПНИКА НАЧАЛЬНИКА
УПРАВЛІННЯ 2–Н МГБ УРСР ПІДПОЛКОВНИКА ПАСТЕЛЬНЯКА *
ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ АГЕНТУРНО-ПРОВОКАТИВНОЇ МЕРЕЖІ
В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ
ЗА 1947 РІК**

[...]

8. –

В июне 1947 года УМГБ Тернопольской области был завербован в качестве агента под псевдонимом “КРАМАРЧЕНКО” бывший руководитель СБ окружного “Провода” ОУН, имевший бандитскую кличку “ЖАР”.

По данным “КРАМАРЧЕНКО” нашими органами были ликвидированы 13 руководящих участников ОУН, в том числе руководитель СБ краевого “Провода” ОУН “ПОДИЛЛЯ” по кличке “Е[Ф]РЕМ” ** и руководитель Тернопольского окружного “Провода” ОУН по кличке “ШАХ”.

После ликвидации перечисленных бандитов, через “КРАМАРЧЕНКО” были проведены мероприятия по захвату организационно-го руководителя краевого “Провода” ОУН “БУРЛАНА”.

В ходе проведения этих мероприятий “КРАМАРЧЕНКО” создал агентурно-боевую группу из числа 3-х лично ему известных участников ОУН.

Один из них – МИСЬКО – своим пов[е]дением вызвал со стороны бандитов подозрение, был схвачен ими[,] допрошен и разоблачен.

По данным МИСЬКО бандиты устроили засаду против “КРАМАРЧЕНКО”, который, будучи ими ранен и не желая сдаваться, застрелился.

---

* В іншому ж документі він фігурує теж як заступник начальника УББ МВД УРСР.

** Див. також “Літопис УПА”, Нова Серія, том 5, документ №85 “Звіт Тернопільського обкому партії ЦК КП(б)У про хід виконання постанови ЦК КП(б)У від 5 квітня 1947 р. “Про посилення боротьби із залишками банд українсько-німецьких націоналістів у західних областях УРСР” на території області за квітень – червень 1947 р. (№ 988/с від 15 липня 1947 р.)”, стор. 385. В примітці 90 (стор. 514) упом’януто, що деякі люди тому не правильно подали ім’я окр. пров. “Шаха”, ідентифікуючи його як Богдана Пасіку, насправді, правдиве ім’я пров. “Шаха” є Ярослав Бабій (див. “Літопис УПА”, том 11, “Тернопільщина. Список упавших героїв Української революції в боротьбі з московсько-більшовицьким окупантом за час від 13.3.1944 р. до 31.12.1948 р. Підпільний збірник життєписів полеглих Тернопільської округи, 1949”, стор. 54–55, 184)

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ	МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ ДІЛ	Л. № _____ НА № _____ ОТ _____ <small>При отсылке сообщается на №, дату и место</small>	1947 г.
УПРАВЛЕНИЕ ПО БОРЬБЕ С БАНДИТИЗМОМ		Совершенно секретно	
45 24 № 84/114 январь 1947 г. г. Киев.		Серия "СК"	
ЗАМЕСТИТЕЛЬ СЕКРЕТАРЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА К П /6/ Украины			
Тов. <u>СТОЯНЧЕВУ А.А.</u>			
здесь			
<p>При этом представляю справку о членах краевого провода ОУН "ПОДІЛЛЯ" по состоянию на 5 января 1947 года..</p> <p>План агентурно-оперативных мероприятий УМВД и УМГБ по Тернопольской области по розыску и ликвидации членов краевого провода ОУН на январь месяца 1947 года. -</p>			
ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ МВД УОСР ПО БОРЬБЕ С БАНДИТИЗМОМ			
- ПАСТЕЛЬНЯК -			
21/10 61 № 71 25710 Подается поверенно за тайной частью			

Титульний аркуш інформації заст. нач. УББ МВД УРСР підп. Пастельняка до ЦК КП(б)У від 23/24.01.1947 р., в якій подається довідка щодо керівного складу українського збройного підпілля в Тернопільщині та план ліквідації КП ОУН "Поділля" шляхом агентурно-провокативних заходів (ЦДАГО, ф.1, оп. 23, спр. 4964).

В Рогатинском РО МГБ Станиславской области, состояла на связи агент “СМЕЛАЯ”.

За время своего сотрудничества с органами МГБ “СМЕЛАЯ” представила ряд ценных материалов, по которым была ликвидирована группа бандитов.

“СМЕЛАЯ” за успешное выполнение оперативных заданий была поощрена деньгами, на которые купила себе новые сапоги и другие носильные вещи.

Появление у “СМЕЛОЙ” этих вещей вызвало со стороны бандитов подозрение, она была захвачена бандитами, допрошена СБ и разоблачена, как наш агент.

Судьба “СМЕЛОЙ” неизвестна.

Оуновским подпольем, действующим в Поморянском районе, Львовской области, был выявлен осведомитель РО МГБ, житель села Вишневич – БЕЛИНСКИЙ Павел Григорьевич.

21 августа 1947 года БЕЛИНСКИЙ бандитами убит.

В результате нарушения работниками Гусятинского РО МГБ, Тернопольской области правил конспирации при приеме агентуры (вызывались в помещение истребительного батальона), оуновцами расшифрована и 16 января с.г. убита осведомитель “РОЗА”.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ 2–Н МГБ УССР
ПОДПОЛКОВНИК [власноручний підпис] – ПАСТЕЛЬНЯК –

ЦДАГО, ф. 1, оп. 23, спр. 5041, арк. 105–106.

* * *

SUMMARY

1/1-1. Braslavs'ka, Anna, daughter of Kyrylo and Fedora, b. 1922 in the village of Tyliavka, Velyki Dederkaly raion, Ternopil' oblast. UPA medical orderly in "Bystryi's" battalion, known as "Katia"; wounded in battle. After the battalion was disbanded, she hid illegally from the Bolsheviks for two years. As a result of treachery, she fell into the clutches of MGB provocateurs acting under the guise of insurgents. Placing her trust in them, she told them about herself. She was then arrested and after being confronted with proof of her clandestine activity, she agreed to become a secret collaborator (seksot) of the MGB on 17 July 1947. Later she escaped and turned herself in to the SB OUN. The report of her interrogation is connected to Petro Smykurzhevs'kyi and the materials "To the Case of P-O," which illustrate the MGB's efforts to create a fictitious OUN(M) leadership in territories adjacent to Ternopil' and Rivne regions.

2/1-2. Dovhaliuk, Prokhor, son of Ievhen and Ahafiia, b. 30 January 1911 in the village of Villia, Velyki Dederkaly raion, Ternopil' oblast. Joined the OUN in 1943, worked in the underground as a stanytsia leader and raion leader responsible for supplies and materiel under the pseudonym "Bohun." Duped by provocateurs, he was arrested by the MGB. He agreed to cooperate with the enemy, and from 20 December 1947 he was active as an MGB internal agent under the pseudonym "Voron." Together with the Petro Smykurzhevs'kyi case and the materials contained in "To the Case of P-O," this interrogation report comprises a single entity.

3/1-3. Smykurzhevs'kyi, Petro, son of Vasyl' and Anna (née Zavydiuk), b. 15 October 1920 in the city of Kremenets', Ternopil' oblast. During the war he served in the German auxiliary police. With the arrival of the Bolsheviks he went into hiding. Betrayed, he was arrested by the MGB and became a collaborator. From 3 August 1946 he operated as an MGB agent under the pseudonym "Kravets'." Like his brother Volodymyr ("Troian"), at one time he was the leading member of the OUN(M) in the Kremenets' area and later, an officer in the propaganda section of the Ukrainian Self-Defence Legion (ULS). The MGB developed a scenario for the creation of a fictitious OUN(M) leadership and sought to make Petro Smykurzhevs'kyi its head.

4/1-4. The materials entitled "To the Case of P-O" include 18 announcements that provide detailed information on the MGB's efforts

to create a provocateur OUN(M) leadership with the goal of splitting and defeating the Ukrainian liberation movement. Announcement no. 12 contains a report of the interrogation of Vavrysiuk, Ananii Pylypovych, b. 1920 in the village of Shumbar, Velyki Dederkaly raion, Ternopil' oblast. A former bookkeeper assigned to "Maksym", oblast leader responsible for supplies and materiel. In August 1944 Vavrysiuk was arrested by the NKGB and recruited as a secret collaborator. Pretending to be an employee of a Village Consumer Society (SST) and a speculator, he traveled around to various areas gathering intelligence for the NKGB–MGB.

5/I-5. Patiomkin, Aleksandr, son of Nikita and Kseniia Denisova, b. 29 August 1886 in the city of Kronstadt, Leningrad oblast. Headed a medical section in the village of Matviivtsi, Velyki Dederkaly raion, Ternopil' oblast. An agent of the MGB USSR from April 1948. His interrogation report vividly reflects Soviet reality of the times, when an individual's professional qualities were derogated in favor of servile devotion to the communist system and its repressive apparatus.

6/II-1. Lytvynenko, Pavlo, son of Karpo and Tetiana Muzyka, b. 8 August 1915 in the village of Vyrva, Malyn raion, Zhytomyr oblast. After the war, when the famine was raging in eastern Ukraine, he frequently traveled to Western Ukraine for grain. Eventually, he completed training in the Vinnytsia and Kyiv UMVD and was dispatched as a district police officer to the Vyshnivets' Raion Division of the MVD in Ternopil' region. His toadying was noted by the Raion Division of the MGB, which then assigned him to agentura activity under the cover of a financial agent. During his interrogation Lytvynenko tried his utmost to muddle the investigation by providing contradictory testimony.

7/III-1. Shivandronov, Dmitrii, son of Ivan and Marfa (née Grishkova), b. 3 November 1919 in the village of Mokeevsk, Zoreisk raion, Moscow oblast. Member of the All-Union Communist Party (VKP(b)) since May 1943. On 15 April 1944, he began working as a junior lieutenant in the criminal investigation department at the OBB NKVD in the Kremenets' area. In September 1945 he was transferred to the city of Zbarazh, where he headed a filtration commission examining repatriants' cases. During his interrogations by the SB, he gave a detailed account—interwoven with disinformation—of the structure of the Soviet repressive organs, the recruitment procedure and methods, and agentura-provocateur activity in Ternopil' region.

8/IV-1. The "Iuda" case is both crucial and instructive. It focuses on the provocateur activity of "Dolia," the former okruha responsible leader of the SB. Mahdii, Vasyi' (pseudonyms: "Zhar", "Dolia"), son of

Iosyf and Anna Kekish, b. 19 October 1922 in the village of Rakovets', Zolotnyky raion, Ternopil' oblast. In 1941 he was sent to Eastern Ukraine as a member of OUN expeditionary groups. After his return he worked as a propagandist and okruha responsible leader for organizational affairs in Ternopil' region. In 1943 he became an SB OUN investigator, and in 1944—the okruha responsible leader of the SB in Ternopil' okruha. In the fall of 1946 he was assigned to head the liaison point on the Strypa River. Leader "Burlan" noted his demoralizing conduct. It is quite likely that "Zhar"—"Dolia" was recruited to agentura activity with the NKGB and the MGB at the beginning of the second Bolshevik occupation of the Western Ukrainian Lands (ZUZ). As an agent provocateur, he was very scrupulous in his work and therefore all attempts to expose his treacherous actions ended in failure. Many leaders of the armed underground in Ternopil' region were killed as a result of his provocateur activity. In June 1947 the MGB faked his death and assigned him to lead a fighting group of MGB agents provocateurs. In expanding the agentura net with the goal of helping MGB provocateurs further penetrate the underground liaison network and completely destroying the Ukrainian liberation movement in Ternopil' region, the MGB sought to recruit insurgents known to "Dolia." To a certain extent these efforts were successful. A declaration on cooperating with the MGB was also signed, in bad faith, by Mykhailo Pasichnyk ("Mis'ko"), who somehow miraculously survived after being betrayed by "Dolia" at the liaison point at the Strypa River. Resolving to destroy the provocateur Mahdii, Pasichnyk reported everything to the SB OUN and on 11 October 1947, as a result of a special operation, "Zhar"—"Dolia" was liquidated.

The "Iuda" agentura case also contains reports of interrogations of people connected to the provocateur activity of Vasyl' Mahdii:

Kachur, Ivan, son of Andrii and Ievdokiia (née Humeniuk), b. 20 May 1912 in the village of Bohatkivtsi, Zolotnyky raion, Ternopil' oblast. Member of the OUN since 1936; pseudonym "Chaika." In 1940–41 he hid from the Bolsheviks, and his family was deported to Siberia. In 1941–43 he worked in Germany at various jobs and eventually returned home. In 1944 he joined "Burlaka's" company and was later transferred to Kholodnoiartsy Company. He took part in battles against German troops and Soviet partisans in the Carpathians and Volyn. In 1945–47 he was a liaison known under the pseudonym "Dzidz'o". Recruited by "Dolia," he became an MGB internal agent in August 1947. After his arrest and interrogation by the SB he was liquidated.

Mahdii, Iaroslav, son of Iosyf and Anna (née Kekish), b. 26 June 1927 in the village of Rakovets', Zolotnyky raion, Ternopil' oblast, brother of "Zhar"—"Dolia". Member of the OUN Youth Wing since 1943; pseudonym "Sum." Kholiavka, First Secretary of the RK KP(b)U, shot his father without cause, and NKVD agents burned down the family home. He was a member of SB fighting groups led by "Bohun", "Romko", and "Kruk". Recruited by "Dolia," he became a UMGB internal agent in August 1947. After his arrest and interrogation by the SB he was liquidated.

Mahdii, Mariia, daughter of Iosyf and Anna (née Kekish), b. 1925 in the village of Rakovets', Zolotnyky raion, Ternopil' oblast, sister of "Zhar"—"Dolia." She joined the OUN in 1941 and adopted the pseudonym "Veselka." During the German occupation she was the stanytsia leader of the OUN Youth Wing (Women) in the village of Rakovets'. In 1944–1945 she was the raion leader of the OUN Youth Wing (Women). She was not involved in organizational work in 1946–47. She became a UMGB agent in September 1947. After the SB liquidated her brothers Vasyl' and Iaroslav, the MGB sought to assign her to broader provocateur activities. Following her arrest and interrogation by the SB, she was liquidated together with other members of the Mahdii family.

Kostiv, Mykhailyna Ielysaveta, daughter of Mykhailo and Anna (née Dmytriv), b. 15 June 1925 in the village of Sil'tse Bozhykivs'ke, Pidhaitsi raion, Ternopil' oblast. After joining the OUN in 1941, she adopted the pseudonym "Marusia." In 1944–46 she was the okruha leader responsible for organizational affairs in the Women's Section and later, the secretary of such leaders as "Iurko", "Lemish", and "Misha", okruha responsible leader of the SB. Fiancée of Vasyl' Mahdii. For a considerable period of time the SB met with her for talks in the vain hope that she would provide information on "Dolia's" treachery. After exhausting every possible avenue, the SB arrested her and she was liquidated after her interrogation.

In general, the interrogation reports paint a tragic picture of the fate of Western Ukrainian families in the Soviet Union during the post-war period.

9/V-1. Oleksiuk, Oleksandr, son of Ivan, b. 24 August 1911 in the village of Hai (hamlet of Oleksiuk), Kremenets' raion, Ternopil' oblast. A nationally conscious villager, during the war he conducted military training for the Ukrainian insurgents. When the Red Army arrived, he began evading the draft and went into hiding. The report of his interrogation is connected to the Petro Smykurzhevs'kyi case and the materials "To the Case of P-O".

The chapter entitled **“Addenda”** contains three announcements listing information about the death of such key leaders of the UPA and the OUN armed underground as Mykola Arsenych (“Mykhailo”), Volodymyr Iakubovs’kyi (“Bondarenko”), Myroslav Vovk (“Iefrem”) and their comrades in arms, who were killed directly or indirectly as a result of Vasyl’ Mahdii’s treachery. This chapter also features an excerpt from a Soviet document confirming that Vasyl’ Mahdii (“Zhar”–“Dolia”) was a provocateur.

* * *

Микола Арсенич (“Арсен”, “Григор”, “Березовський”, “Михайло”) – (1910–1947) – головний референт СБ ОУН в 1941–1947 рр. Фото з німецького документу.

Ганна Гунько (“Віра”) – дружина Миколи Арсенича, зв’язкова ЦП, б. пров. УЧХ Тернопільщини. Загинула разом з чоловіком 21.01.1947 р. Фото з німець. документу.

Володимир Якубовський (“Бондаренко”, “Стрийський”) – (1915–1947) – шеф штабу ВОЗ “Лисоня”. Фото з часів служби у польськомувійську (1930-і роки).

Мирослав Вовк (“Єфрем”, “Корнило”) – (1920–1947) – крайовий референт СБ ОУН Подільського Краю. Фото з довоєнного періоду.

Невідомі повстанці зі Зборівщини. Фото з архіву музею "Зборівська битва".

Слідчі надрайонової референтури СБ ОУН з Бережанщини:
Михайло Гишка ("Крук"), Зиновій Бондарець ("Ромко" - малий), НН. 1947 рік.

Ілько Білик ("Лоза")
– 1920–1947 –
кущовий провідник с. Купчинці
Козівського р-ну Тернопільської обл.

Михайло Мотиль ("Пластун")
– 1924–1947 –
хорунжий УПА

Петро Сіно ("Супрун")
– 1922–1947 –
окружний референт пропаганди

Василь Дусановський ("Галенко")
– 1924–1947 –
зв'язковий КП, охоронець "ЄFREMA"

Михайло Кондрась ("Великан", "Міша")
– 1912–1948 –
командир з'єднання "Холодний Яр"

Ольга Горошко ("Троянда"),
розвідниця і зв'язкова УПА,
дружина Михайла Кондрася

Ілля Смачила ("В'юн")
– 1919–1948 –
районовий провідник
Козівського р-ну Тернопільської обл.

Богдан Качунь ("Боркун", "Орел")
– 1912–1951 –
станичний і кущовий с. Купчинці
Козівського р-ну Тернопільської обл.

Районова боївка СБ ОУН з Бережанщини. 1948 р.
Сидять зліва направо: Микола Лехняк, Григорій Ціхун (“Скала”) – рай. реф. СБ,
Антін Лаврів. Стоять зліва направо: НН, Степан Набережний, НН, НН.

Зв’язківці ЦП ОУН.
Другий зліва Михайло Заєць (“Зенко”), четвертий (правдоподібно) ком. “Байда” .

Лотоцький Мирон Іванович (“Іскра”), Ковальчук Іван Іванович (“Гомін”) – рай. пров.,
Городецький Василь (“Тополя”). с. Саранчуки (Бережанщина).

Надрайоновий пров. “Глинка” (Бандура
Дмитро) та зв’язковий “Андрій” на пості
в с. Літятин (Бережанщина).

Бойвка СБ ОУН “Яра” з Чортківщини .
Сидять зліва направо: Манорик Петро Якимович (“Яр”),
Манорик Іван Якимович (“Юр”). Стоять зліва направо: Сроцький Михайло Андрійович,
Побаранюк Петро (“Веселий”), Міщій Антон Іванович (“Тихий”).

ПОВСТАНСЬКІ ЛИСТІВКИ*

До сексотів, донощиків, міліціантів, істребітелів та інших зрадників українського народу

Ви, сексоти, донощики, зрадниці та зрадники українського народу! Ви, Юди, що за щербаті срібняки продаєте свого брата і насолоджуєтеся тоді, коли його мордують дикі большевицькі орди – пам'ятайте про останній день своєї ганебної, злочинної, каїнової роботи, коли станете перед своїм народом і зробите підсумки та іспит своєї служби. За Ваші учинки каратиме Вас справедлива рука народного правосуддя.

Кров Вами запроданих жертв не піде на дармо, а впаде важким прокляттям на Вас і на Ваші діти, покоління. Перед справедливою караючою рукою Вам не скритися ніде. Вашій проклятій каїновій роботі вже почислені дні так, як пекельній тюрмі народів – ССРСР.

Що ж почнете Ви тепер, коли на Вашого кровожадного молоха, якому служите, сьогодні готується цілий “хрестоносний” похід, а завтра розчавлять його хамське зміїне кубло.

Як тоді поглянете своїми зрадницькими очима на бл[и]ск і велич воскреслої України.

Опам'ятайтеся, бо не знаєте, що робите!

“Схаменіться, будьте люди,

Бо лихо Вам буде!

Розкуються незабаром заковані люди.

Настане суд...”

Негайно порвіть з проклятим ворогом!

Знищуйте катів народу, більшовицько-сталінських агентів з МВД та МГБ! Вони використовують Вас проти рідних Ваших братів.

Героїчними вчинками докажіть своє навернення до рідного народу!

Тільки ворожою кров'ю змиєте зі себе п'ятно зради!

Українські повстанці та весь народ слідять за кожним Вашим рухом навіть там, де Ви цього найменш сподіваєтеся, та ждуть Вашого покаяння, щоб Вам простити.

Якщо не завернетесь з пагубної дороги перед викидами совісти та народною справедливістю, – не знайти Вам місця на землі. П'ястук революції твердий, знищимо Вас – бандитів, якщо не покинете каїнового ремесла.

Вас вб'є народня кривда, Ваше смердяче стерво розшарпають злосливі собаки!

Смерть сталінським агентам!

Смерть тиранії!

Хай живе воля народам і людині!

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ.

---

* Усі листівки походять з приватного архіву п. Віталія Манзуренка (м. Львів).

**За Українську Самостійну
Себорну Державу!**

**Воля народам!
Воля людині!**

**БАТЬКИ, МАТЕРІ,
ЖІНКИ, ДІВЧАТА, ДІТИ,
СИНИ, ЧОЛОВІКИ, БАТЬКИ ЯНИХ ЗНАХОДЯТЬСЯ В
„СТРЕБКАХ“!**

Впливайте на них, намовляйте їх, вимагайте від них, щоб вони якомога швидше пірвали зі „стрєбками“. Не потішайте себе тим, що вони, вступаючи в „стрєбки“, не будуть виступати проти народу, залишиться біля вас, не підуть в армію, чи ФЗО. Ви ж знаєте, що більшовики не знають жалю ні милосердя. Це ж кати, яким доля народу байдужа. Ви ж знаєте, що Москва від сліз не зворушується. Адже вона ціла купається в крові і в сльозах народних. І ці кати не жалують вас. Вони у „стрєбках“ хочуть примусити ваших чоловіків, батьків, наречених стати зрадниками. Вони силою поженуть їх грабити, вивозити, стріляти ваших односельчан, ваших близьких, вас самих.

Що ж тоді буде? Скільки ганьби, горя і біди звалиться тоді на вас. Як перенесете ви це все? Що більше коли ваші рідні будуть у „стрєбках“ вислугуватися більшовикам, коли будуть знущатися над народом, їх кожної хвилини може стрінути куля. Чи ж хочете ви, щоб так ганебно вмирала ваша близькі? Чи хочете бути вдовами і сиротами? Якщо ні, то якомога швидше спаятайте своїх синів, чоловіків, батьків, наречених. Хай покидають „стрєбків“.

Послухайте нас, повстанців, щоб ви пізніше не нарікали самі на себе.

1950 рік.

Українські Повстанці

„СТРЕБКИ“, ЯКІ ВЖЕ ПРОГРІШИЛИСЯ ПЕРЕД НАРОДОМ!

Якщо ви ще тепер пірвете зі своєю вислужницькою роботою і покинете „стрєбків“, ви можете розраховувати на прощення. Коли ж ви будете продовжувати допикати народові, коли ви далі будете вірно служити більшовицьким катом, куля чи мотуз знайдуть вас, так, як вже знайшли не одного! Будьте певні цього!

ГЕТЬ „СТРЕБКИ“!

СМЕРТЬ ЕМГЕБІВСЬКО-ЕМВЕДІВСЬКИМ КАТАМ!

СМЕРТЬ СТАЛІНУ!

ХАЙ ЖИВЕ ЄДНІСТЬ ВСЬОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ!

1950 рік.

Українські Повстанці

Фотокопія оригінальних повстанських листівок зі зверненням до „стрєбків“ та членів їх родин. 1950 рік

ПЕРЕСТЕРІГАЄМО

Тих, які записалися і записуються в „стребки“ для того, щоб не піти в армію, чи не поїхати в Донбас. Не робить дурницю, бо не віджалуєте її ні ви, ні інші рідні. Ви комбінуйте, щоб залишитися дома, коло батьків, жінки, дівчини, дехто з вас навіть носить хабарі емгевівським п'явкам, а не подумаете над тим, що стаете на шлях зради. Не на те вас звільнюють большевики від армії чи Донбасу, щоб ви спокійно жили дома. Не такі вони добрі. Звільнюють вас на те, щоб у „стребках“ зробити з вас зрадників. То ж не обманюйте себе ніякими надіями на спокійне життя дома, не комбінуйте, бо можете викомбінувати самі для себе могилу. Краще йти в армію, іхати в Донбас, ніж вступати у „стребки“. Могли йти в армію інші, чому не можете піти ви? Ми, повстанці, зияляємо вам відкрито, що для вас, які пішли в „стребки“ тому, щоб уникнути армії, чи уникнути Донбасу, ми не знайдемо виправдання, коли ви не привете зі своєю роботою. Ви ж не пішли під примусом, а добровільно!

1950 рік.

Українські Повстанці

„СТРЕБКИ“!

Порозумівайтесь з повстанцями і допомагайте нам розброювати ваші станиці! В цей спосіб ви можете також повстати зі „стребками“.

Не ставте ніякого спротиву в часі розброювання вас, бо можете запубити голову. В тих, які будуть оборонятися, будемо стріляти. То ж подумайте про своїх батьків, жінок, дітей. Не доводьте до того, щоб вони залишилися вдовами і сиротами.

Знищуйте самі і допомагайте знищувати нам сталінських бандитів з району. Цим шляхом ви також можете виправдати себе перед народом.

ГЕТЬ „СТРЕБКИ“!

СМЕРТЬ ЕМГЕВІВЬКО-ЕМВЕДІВСЬКИМ КАТАМ!

СМЕРТЬ СТАЛІНУ!

ХАЙ ЖИВЕ ЄДНІСТЬ ВСЬОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ!

1950 рік.

Українські Повстанці

Фотокопія оригінальних повстанських листівок зі зверненням до „стребків“. 1950 рік

*За Українську Самостійну
Соборну Державу!*

*Воля народам!
Воля людині!*

БРАТИ, НАСИЛЬНО ЗАГНАНІ В „СТРЕБКИ“!

Не слухайте большевицької брехні про те, що є якась різниця між „стрєбками“ і „охоронами колгоспів“! Не обдурюйте самих себе, що ви ніколи не будете виступати проти власного народу! Не заспокоюйте самі свої совісті, що ви чейже не взяли зброї добровільно, що вам її насильно вихнули. Большевики знають, що роблять. І не на те вони заставили вас взяти зброю, щоб ви носили її для паради. Так само як примусили вас взяти зброю, так само примусять вас виступати з нею проти ваших братів. До вас придуть бандіти з району і заставлять вас разом з ними здирати з ваших односельчан, з ваших близьких і рідних останню копійку на позики і податки, заставлять вимітати хліб на поставки, примусять гонити людей на колгоспні роботи, пильнувати колгоспних полів, щоб навіть ваша рідна мати не могла колючків зрвати. Вас примусять брати участь у вивозах на Сибір невинних жінок, стариків і дітей, вас будуть водити емгебисти на засідки і примусять стріляти з своїх братів-повстанців. З вас хочуть зробити зрадників і закрити вам шлях повороту до народу.

Невже ж ви хочете стати зрадниками свого народу? Невже ж ви хочете, щоб на вас і дітей ваших спало прокляття тих матерей і дітей, від яких ви забираєте хліб, яких будете вивозити на Сибір? Невже ж ви хочете сплямити свої руки кров'ю своїх братів? Якщо ви допустетеся до цього, то знайте, що скорше чи пізніше заслужена кара вас не мине.

Подумайте над цим, доки ще не пізно. Ворота повороту до народу для вас ще не закриті. Скористайте з них, доки ще час.

Єдиний вихід для вас — це якнайскоріше зложити зброю і назавжди пірвати з „стрєбками“. Радимо вам це з найщирішого серця. Радимо вам це, бо розуміємо наше становище, бо боліємо за вашу долю, бо хочемо, щоб ви не ловели до біди і себе, і ваших рідних.

Не виправдуйте себе тим, що за складення зброї вас вивезуть на Сибір. Усіх на Сибір не вивезуть. Большевики свідомо вивозять декого в Сибір, щоб залякати вас усіх. Не піддавайтеся цьому застрашуванню.

1950 рік.

Українські Повстанці

Фотокопія оригінальної повстанської листівки зі зверненням до „стрєбків“. 1950 рік

Фотокопії оригінальної повстанської листівки та бофону ОУН з архіву "Калини", віднайденого в квітні 2007 р. поблизу с. Петриків.

ПОКАЖЧИК

“15”, сл. СБ 537, 600
“22/5”, сл. СБ 685, 688
“343”, пров. *Див.* “Бурлан”, кр.
пров.
“37/3”, сл. СБ 662, 674
“505”, сл. СБ 118, 140, 173, 179,
186
“506”, сл. СБ 176, 177, 248,
485, 497, 800
“53”, аг. МВД 547
“55”, сл. СБ 505
“555”, сл. СБ. *Див.* Магдій Василь
Йосифович
“635”, пров. 767
“77”, сл. СБ 532
“888”, сл. СБ 8, 13, 603, 605, 614-
616, 621, 627, 629, 630, 633-
635, 637-639, 641-643, 649,
688, 690-692, 713, 714, 720,
730, 745, 766, 788, 789, 791,
792
“98”, сл. СБ 31, 52, 184

А

“А – с”, сл. СБ 177, 178
“А – т”, сл. СБ 178
Аакурлянська, р. 195
Абрамов, МГБ-іст 168, 505, 562,
593
Австрія 267, 293, 294
Агарков (Аґарков) Іван 509, 510
Агафін (Аґафін) Василь, МВД-ист
531
Агафін (Аґафін), лейт. ЧА 508
Агеев (Аґеев), секр. РПК 466
Адамов Василь 185
Адамович Петро 157
Адріанов (Адріанов), МВД-ист.
Див. Андріанов (Андріанов)

Азія 272
Азовське, море 196
АК (Армія Крайова) 566
Александрівка, хут. 151, 162
Алма-Ата, м. *Див.* Алмати, м.
Алмати, м. 498, 507
Альбанівка, хут. 805
“Альоша”, б-к. *Див.* Пронишин
Олекса
Америка 185, 275, 292, 298,
299, 339, 579, 696
Англія 185, 275, 292, 298, 299,
301, 579, 696
Андрій, аг. МГБ 107, 108, 151
Андрій, з с. Тетильківці 102, 164
“Андрій”, зв. 752, 821
“Андрій”, кер. курсу радистів 693
Андріянов, МГБ-іст 700
Андріянов (Андріанов), НКВД
(МВД)-ист 520, 521, 590,
595
Андрощук Митрофан Петрович
479
Андруга, с. 187
Андруга Велика, с. 176
Андруга Мала, с. 176
Андрусин Степан 7, 12
Анна, з с. Синягівка 504
“Анна”, підп. 735
Антонівці, с. 151, 168
Антонов, НКВД-ист 508
“Антоша”, б-к. *Див.* Заяць Антон
Аня, з с. Синягівка 587
Аня, НКГБ-істка 522
“Арон”, пров. 715
“Арсен”, провокатор МГБ 618,
681, 734
“Арсен”, реф. СБ. *Див.* Арсенич
Микола

Арсенич Микола (“Арсен”, “Григор”, “Березовський”, “Михайло”) 32, 53, 173, 815, 816
“Артем”, повст. 184
Асаула Наталія Василівна 479

Б

“Б.”, б-к СБ 673
Бабій Павло 253, 258
Бабій Ярослав (“Шах”) 602, 604, 605, 607, 676, 776, 784, 808
Базалійський, р-н 798
Базалія, м. 798
Базниківка, с. 665, 696
“Байда”, ком. 820
“Байдак”, підп. 758, 768
Бакалець Петро 103
Балтійське, побережжя 191
Балтян Яків 270
Баляцька Н. 794
Бандера Степан, пр. 28, 105, 796
Бандура Дмитро (“Глинка”) 602, 634, 680, 752, 753, 764, 765, 767, 821
Баран Григорій 7, 11
Баран Іван Андрієвич 480
Барва Текля Юхимівна 464
Барладян Ксеня Яківна 361
Барладян Марія Іванівна 363, 364, 370-372, 383, 384
Барнай Боніфат 72, 109, 166
Басюк Ганна Іванівна 335, 411
Басюк Іван 335, 411
Бачищевський Іван 262
Башківці, с. 56
Башковеччина, ліс 56
Безсмолов Саша, МГБ-іст 595
Бекін, м. 532
Бел. І. 659
Бендесюк. *Див.* Бендисюк
Бендисюк Микола 517

Бендисюк Олена (Гелена) 499, 517
Бендисюк Пилип 499, 516, 517
Бендисюки (Биндисюки, Бендесюки), з Кременця 499
Бенева, с. 666, 680, 683, 689, 785
Бербецихи, хут. 655
Бербець Марія 604, 605, 676
Бердичів, м. 148
Бережани, м. 520, 601, 692, 694, 695, 700, 728, 736, 739, 740
Бережани, р-н. *Див.* Бережанський, р-н
Бережанська, округа 604, 804
Бережанський, надр. 602
Бережанський, р-н 7, 11, 12
Бережанський, р-н 8, 11, 12, 557, 652, 693, 695, 699, 803, 805
Бережанщина 747, 817, 820, 821
Бережці, с. 796
Берездів, с. 251, 252
Березина, передм. 86, 101, 104, 106, 162
Березівський, р-н 197, 199, 228
Березне, м. 56
Березовиця, с. 505
“Березовський”, реф. СБ. *Див.* Арсенич Микола
Берія Лаврентій Павлович 209, 512
Беркета (Берекета?), з с. Будин 482
Беркут, фінагент 478
Бернатович Теодор (“Ліщина”) 804
“Бескид”, рай. пров. *Див.* Дідик Ярослав
Белікова Валентина 246
Бельци, м. 266
Биківці, с. 151
Биндисюк. *Див.* Бендисюк
“Бистра”, пров. 692
“Бистрий”, сот. 18
“Бистрого”, вд. 134, 811

Біла Церква, м. 257, 337
Біла, с. 260, 263, 270, 277, 331, 332
Білик Ілько Федорович (“Лоза”) 601-603, 608, 613, 749, 750, 755, 768, 777, 807, 818
Білінський Павло Григорович, с/о МГБ 810
Білобожницький р-н 17, 249, 498, 601, 793
Біловусова (Белоусова), зав. лік. дільн. 235-237
Білозірка, с. 798
Білокриниця, с. 87, 92, 155, 162, 176, 184, 186
Біломорсько-Балтійський, канал 195
Білянський, ліс 263
Бірки, с. 19, 167, 182
Блашкевич, з хут. Сабашиха 586
Блюхер В. К. 512
Блява Іван 262
Блява Фросина 447
Богатківський, ліс 609, 615, 616, 629, 638, 653, 659, 663, 666, 667, 668, 671, 706, 711, 749, 756, 759, 777, 784, 785
Богатківські, хут. 610, 617, 628, 632, 633, 636, 638, 640, 647, 678, 705, 710, 724, 725, 730, 733, 778, 785
Богатківці, с. 602, 609, 617, 627, 630, 631, 638, 642, 645-647, 649-651, 653-655, 658-661, 663, 665-670, 672, 673, 677-680, 685, 689, 696, 697, 703-705, 708, 710, 711, 714, 722-724, 727, 728, 730, 731, 733, 737, 741, 744, 746, 753, 757, 761-763, 765, 773, 775, 777, 780, 781, 785, 786, 813
Богун Стефка 685
“Богун”, ком. б-ки СБ. Див. Кузів Василь
“Богун”, чл. мельн. орг. Див. Чумакевич Василь Павлович
“Богун”, чл. ОУН. Див. Довгалюк Прохор Євгенович
“Богуна”, б-ка СБ 665, 814
Богуславський Борис, комс. 372
Богуславський, з м. Кременця 189
Бодаки, с. 269, 329, 330, 332-336, 348, 371, 389, 400, 403, 407, 408, 410, 411-413, 417, 418, 420, 422-424, 426, 428-431, 433, 437, 438, 440, 441, 443, 444, 446, 447, 449, 450-452, 454-457, 468, 469, 471, 477, 478, 481, 484
Бодасюк Василь Михайлович 480
Бодасюк Олекса Михайлович 480
Божемський Іван Іванович 323
Божиків, с. 664, 665, 680, 682, 684, 685, 692, 695, 708, 726, 731, 739
Божиківські, хут. 724
Божкевич Люба 105, 164
“Боз”, прац. СБ 705, 715, 732, 738, 740-744
Бойко Василь (“Омелько”) 34-38, 41, 42, 57-73, 88, 96, 134, 138, 152, 156-158
Бойчук Юрко (“Зірка”) 178, 179, 181
Боков, МГБ-іст 464, 477, 478, 482
Болгарія 275, 291
“Болеслав”, аг. пол. спецсл. Див. Дідович Володимир

- Болотін, большевик 775
 Болохів, с. 652
 Бондар Андрій Васильович (“То-
 поля”) 87-90, 96, 98, 162
 “Бондаренко”, шеф шт. ВОЗ. *Див.*
 Якубовський Володимир
 Бондарець Зиновій (“Ромко” -
 малий) 678, 683, 701, 703,
 705, 707, 760, 761, 767, 775,
 817
 Бонівка, с. (передм.) 37, 45, 66,
 68, 71, 82, 89, 132, 133, 158,
 159, 165
 “Бора”, стан. госп. 45
 Борис, з с. Града 797
 Борисевич Іларіон Тимофійович
 474
 Борки, с. *Див.* Бірки, с.
 “Боркун”, стан. *Див.* Качунь Бог-
 дан Миколайович
 Боровець Тарас (“Тарас Бульба”)
 13, 56
 “Боровик”, рай. реф. СБ 157
 Бородін, НКВД (МВД)-ист 501,
 520, 588
 Борочок, хут. 797
 Борщинський Віктор 24
 Борщівка, с. 240
 “Боца”. *Див.* Рогальський Роман
 Браславська Анна Кирилівна
 8, 12, 17, 20, 23, 24, 28, 29,
 53, 83, 87, 114, 116, 134,
 136-143, 147, 153, 154, 161,
 173, 186, 811
 Браславська Федора 17, 811
 Браславський Кирило 17, 811
 Братшевський (старий), з Він-
 ничини 262
 Брацлавська Анна. *Див.* Браслав-
 ська Анна Кирилівна
 Брацлавський, р-н 287
 Брегін Михайло 505, 587
 Бригадир (“Чорний”), бургом.
 146, 147
 Бригадир, з с. М. Глубічок 571
 Бригідки, тюрма 803
 Брик Петро 502, 583, 584
 Бриків, с. 147
 Броди, м. 509
 “Бувалий”, шеф шевськ. арт.
 УПА. *Див.* Краснодемський
 Василь
 Будапешт, м. 267
 Будник Іван 253
 “Бук”, рай. вишк. 622, 623, 629,
 630, 663-665, 680
 “Букет”, рой. 36, 70, 71, 160, 168
 Булат Петро 262
 Булига, НКВД (МВД)-ист 522,
 570, 556, 591, 592
 “Бульба Тарас”, от. *Див.* Боровець
 Тарас
 “Бульба”, чл. мельн. орг. *Див.*
 Шеремета Сергій
 Буняк Софія Олександрівна 182
 “Буревій”, чл. мельн. орг. 79, 85
 “Буркун”, стан. *Див.* Качунь Бог-
 дан Миколайович
 “Бурлака”, провок. МГБ 694,
 713, 727, 729
 “Бурлаки”, вд. 813
 “Бурлаки”, сотня з Тернопільщини
 652
 “Бурлан” (“343”), край. пров.
 610-613, 615-617, 622-624,
 626-628, 632-634, 636, 638-
 640, 642, 643, 646, 702, 709-
 714, 719, 722, 731, 737, 741,
 743, 746, 748-755, 760, 764,
 765, 768, 776, 778, 784-788,
 790, 808, 813
 “Бурлаченко”, повст. 158

Бурхат Віра Йосипівна 251
Бурчинський Віктор Сазонович
79, 81, 103, 139, 161
Бутин, с. 344, 403, 404, 440,
474, 475, 478, 479, 482, 483
Бучач, м. 611, 664, 740
Бучаччина 715, 716

В

В.Я. з с. Ішків 651
Вавренюк (Вавринюк), гол. РВК
458, 459, 462, 467
Ваврисяк Ананій Пилипович 181,
812
Валахівка (тепер Травневе, с.),
хут. 501, 502, 505, 523, 587
Валік, міліціонер 523
Валя, з Чорткова 500
Валяцький Міша 797
Вапнярка, станція 253, 258, 328,
329, 332
Варатік Кирило 253
Варшава, м. 9, 14, 804
Василюк, з с. Сапанів 86, 93, 94,
96-99, 162
Ватулін, НКВД (МВД)-ист 501,
585
Вашковецький, ліс 157
Вашковеччина 157
“Великан”, ком. з’єдн. УПА. *Див.*
Кондрась Михайло
“Великана”, вд. 183
Великий Кунинець, с. 344, 408,
416, 419, 433, 463, 477, 478,
482, 485
Великий Раковець, с. *Див.* Рако-
вець, с.
Великий Ходачків, с. 618, 704
Великі Вікнини, с. 30, 335, 798
Великі Дедеркали, р-н. *Див.* Вели-
кодедеркальський, р-н

Великі Дедеркали, с. 113, 117,
121, 123, 150, 156, 166, 167,
177, 184, 234, , 237
Великі Загайці, с. 30
Великі Фільварки, с. 19, 24, 45, 46,
114, 131, 140, 158, 175, 189
Великоборківський, р-н 806
Великодедеркальський, р-н 8,
12, 17-19, 32, 54, 74, 102,
106, 110, 144, 150, 151, 156,
158, 161, 164, 166, 167, 174-
176, 178, 179, 181, 184, 186,
189, 190, 228, 231, 335, 811,
812
“Вено”, повст. *Див.* Яцик (“Вено”)
Вента Анна 680
Верба, м. 55, 77
Вербів, с. 695, 699, 739
Вербівський Михайло. *Див.* Кос-
тів Михайло
Вербівський, р-н. *Див.* Вербсь-
кий, р-н
Вербовська Ольга. *Див.* Костів
Ольга Михайлівна
Вербський, р-н 83, 84, 154, 160,
189, 799
Вересюк Міхал 558
Верняки, с. 501, 522
“Веселий”, б-к СБ. *Див.* Побара-
нюк Петро
“Веселий”, рай. СБ 180
“Веселка”, стан. “Юнацтва”. *Див.*
Магдій Марія Йосифівна
Веснівка, хут. 650
Весолівка, хут. 617, 633
Вестфалія, фед. зем. 652
Веземская (Вяземская?), ст. 506
“Ветровский”, с/о МВД. *Див.* Кри-
соватий Василь
“Вир”, кущ. *Див.* Томчук Олек-
сандер

Вирва, с. 250, 325, 326, 812
 “Витровський”, аг. НКВД. *Див.*
 Крисоватий Василь
 Вишенька, с. 256
 Вишневецький, р-н. *Див.* Вишні-
 вецький, р-н
 Вишневецьчина (Вишнівецьчина)
 176
 Вишнівець, р-н. *Див.* Вишнівець-
 кий, р-н
 Вишнівець, смт. 142, 180, 188,
 249, 250, 333, 335, 336, 338,
 340, 345, 347, 350, 355, 357,
 360, 363, 371, 372, 383, 387,
 388, 391, 392, 395, 396, 401,
 405, 410, 413, 439, 440, 441,
 449, 455, 457, 463, 471, 472,
 478, 480, 481
 Вишнівецький, р-н 8, 12, 174,
 176, 178, 180, 182, 188, 250,
 329, 330, 363, 380, 381, 383,
 418, 431, 509, 812
 Вишнівчик, с. 810
 “Вишня”, чл. Юнацтва. *Див.* Костів
 Ольга Михайлівна
 Вівся, с. 602, 604, 617, 624,
 627, 666, 687, 696-701, 703,
 710, 723, 724, 744, 757, 758,
 765, 784, 785, 804
 Відень, м. 267
 Вікнини, с. *Див.* Великі Вікнини, с.
 “Вікно”, д-г 652
 Віктор Б., з с. Тетильківці 30
 Віленський, ліс 166
 Вілія, с. 19, 25, 32-34, 37-39, 44-
 46, 89, 100, 103, 107, 108, 112,
 115, 123, 125-127, 131-133,
 155, 158, 164-167, 811
 Вілов Саша 509
 Вінницька, обл. 160, 252, 282,
 286, 287, 326, 330, 360
 Вінницький, р-н 286
 Вінниця, м. 249, 253, 255-258,
 266, 272, 273, 287, 315, 327,
 812
 Вінніково, с. 533
 Віра, вчит. з с. Заруддя 523
 Віра, ревіз. облфінвід. 484
 “Віра”, зв. ЦП. *Див.* Гунько Ганна
 “Вітер”, чл. Юнацтва ОУН. *Див.*
 Личак С. М. (“Вітер”)
 Вітково, с. 506
 Вітюк Андрій 445, 473-475, 483
 Вітюк Захар 471, 473, 474
 Вітюк Пестина 473-475, 483
 Вітюк Прокоп 473, 474, 483
 Вітюки, брати 445, 473, 475, 478
 Владивосток, м. 148, 191, 193
 Вовк Володя 335
 Вовк Ганя 260, 335
 Вовк Захар 259-263, 265
 Вовк Мирослав (“Єфрем”, “Кор-
 нило”) 601-603, 605-607,
 609, 613, 618, 629, 655, 667,
 701, 702, 704, 705, 712, 714,
 746, 747, 757, 759-764, 766,
 768, 769, 772, 777, 784, 787,
 806-808, 815, 816
 Вовк Оля 261, 269, 335
 “Вовк”. *Див.* Каркоць Михайло
 Возний Микола П. 463
 Войтина Анастасія 690
 Войтина Олекса Петрович (“Юр”)
 8, 12, 622, 629, 649, 676,
 682, 690, 691, 698, 699, 701,
 702, 705, 719, 723, 751, 753,
 755-757, 760, 763, 774-776
 Войтина Павло Петрович (“Пав-
 ло”) 8, 12, 622, 649, 690,
 699, 702, 705, 719, 723, 751,
 756, 757, 775
 Войтина Петро 690

Войтина, брати 609, 622-624, 629, 630, 643, 644, 648, 649, 690, 691, 702, 715, 720, 751, 755, 756, 760, 763, 775, 782, 786, 787, 791, 792
Войтюк, НКГБ (МГБ)-іст 505, 522, 568, 571, 588
Войтюк, СМЕРШ-івець. *Див.* Войтюк, НКГБ (МГБ)-іст
Войціцка, з Кременця 499, 517
Волинець Анна Іванівна 163
Волинець Іван 133
Волинець Іван Леонтійович 102, 103, 105, 163
Волинець Матвій Леонтійович 163
Волинець Надія Іванівна 102, 163
Волинець Олена Матвіївна 102, 105, 164
Волинець Сянька Іванівна 103
Волинець, з с. Тетильківці 105
Волинці, з Тетильковець 82, 83, 160
Волинь 184, 599, 653, 752, 813
Волков, НКГБ-іст 501
Володька, з с. Сапанів 86, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 101, 162
Володя, з с. Гальжбіївки 424
Володя, з с. Матвіївці 240-242
Воля Глухівська, с. 678
Воляннюк Степан 403, 404
Воробець Василь 596
“Ворон”, аг. МГБ. *Див.* Довгалоу Прохор Євгенович
“Ворон”, повст. 184
“Ворона”, підп. *Див.* Горобець (“Ворона”)
Вороніж, м. 9, 13, 54
Ворошилов К. Є., рад. маршал 533
Врангель П. М., рос. ген. 294

“В’юн”, рай. пров. *Див.* Смачила Ілля Степанович
Вюнік (В’юнік), МГБ-іст 588

Г

Гаврилюк Неля 118, 119, 167
“Гаврилюк”, с/о МВД. *Див.* Гевко Тарас
“Гавриш”, аг. МГБ. *Див.* Сукенник Юрко
“Гавриш”, аг. НКВД. *Див.* Огоновський Лука Петрович
“Гаврош”, с/о МВД. *Див.* Огоновський Лука Петрович
Газва Пелагія 650
Гаї, с. 160, 793, 797, 799, 814
Гаївка, с. 103
“Гай”, підп. 648, 658, 668, 676, 693, 701, 759
“Гайдамака”, підп. 688
Гайовський (“Мирослав”) 714
Гайсинський, р-н 287
“Гак”, стан. *Див.* Пронишин Олекса
Галагіда Ігор 9, 14
“Галенко”, зв. *Див.* Дусановський Василь Іванович
Галина Петрівна, вчит. 402
Галичина 99, 145, 163, 806
Гальжбіївка, с. 252, 268, 270, 323, 326, 329, 334, 406, 414, 417, 447
“Галя”, аг. МВД 577
Гамарнік Ян Борисович 512
Гановер, м. 9, 13, 54
Ганя, вчит. 366
Ганя, з с. Великі Фільварки 24
Ганя, з Челябінська 240, 242
Ганя, провокаторка 724
Гапон, піп 796
“Гарасим”, сот. 46, 48, 121-123, 130, 131, 167

“Гарасимчук”, аг. НКВД. *Див.*
 Гонта Павло
 Гарволін, м. 793
 Гафін Василь, НКВД-ист 509
 Гевко Тарас 587
 Гевко, з с. Нижчі Луб’янки 504
 Генеральне Губернаторство 611
 “Герасимчук”, с/о МВД. *Див.* Гонта
 Павло
 Герасімов (Герасімов), нач. рай-
 фінвід. 457-459, 462, 464-
 468, 478, 482-485
 Гершов (Гершов), заст. обл. прок.
 562
 Германія. *Див.* Німеччина
 Гишка Михайло Павлович (“Крук”)
 680, 681, 683, 701, 703, 710,
 718, 732, 738, 757, 758, 760,
 761, 763, 764-767, 775, 817
 “Гірняк”, підп. 57, 58, 158
 Гірчиця Микола 538, 548
 Гірчиця Михайло Миколайович
 528, 529
 Гірчиця Н. [іколай]. *Див.* Гірчиця
 Микола
 Гітлер Адольф 278
 Глибокий Яр, яр 261-263
 “Глинка”, підп. 141
 “Глинка”, надр. пров. *Див.* Банду-
 ра Дмитро
 Глинський, провокатор МГБ 700
 Гловатюк Кирило. *Див.* Головатюк
 Кирило Трохимович
 Гловацький Борис. *Див.* Голова-
 цький Борис
 “Глуха”, з с. Сапанова 90, 93, 162
 Глухівська Воля, хут. 662
 Гнатюк І. І. 581
 Гнидава, с. 269, 418, 434, 463
 “Голенко”, б-к. *Див.* Дусановський
 Василь Іванович
 Голибіси, с. 34, 155
 Головатюк Данило 390
 Головатюк Денис Прокопович 385
 Головатюк Кирило Трохимович
 367, 374, 382, 383, 385, 389
 Головатюк, з с. В. Рогівець 376
 Головацький Борис 259, 260, 265
 Головацький Микола 157
 Головацький Петро 157
 Голод Арсен 247
 Голод Петро 247
 “Голуб”, аг. НКВД (с/о МВД). *Див.*
 Гураль Василь Семенович
 “Голуб”, сл. СБ 186
 “Голубенко”, підп. 35
 Голуби, с. 183
 Голубовський Осип 650
 Гоменюк Василь 58
 Гоменюк Федора Антонівна
 (“Мамця”) 34-37, 57, 58, 59,
 61, 73, 75, 158, 159
 Гомзяк Ігор, д-р 10, 14
 “Гомін”, б-к 678, 687-689, 777
 “Гомін”, підп. 133
 “Гомін”, рай. пров. *Див.* Ковальчук
 Іван Іванович
 Гоновський Лука Петрович. *Див.*
 Огоновський Лука Петрович
 Гонта Павло, с/о 504, 586
 “Гонта”, аг. МВД 566
 “Гонта”, підп. *Див.* Лозинський Іван
 “Гонта”, рай. реф. СБ 24, 34, 46,
 117, 166, 185
 Гончарук Антон Іванович 473
 Гончарук Антоніна 475
 Гончарук Іван 538
 Горанка, с. 34, 35, 37, 44, 45, 88,
 90, 92, 162
 Горанщина, хут. 37
 Горбатов (Горбатов), МГБ-іст
 117-120

Гордійчук Данило Захарович 392-395
 Гордійчук Захар 396
 Гордійчук Іван Прокопович 392-395
 Гордійчук Прокоп 396
 Гордійчуки, з с. В. Раківець 393, 394
 “Горинь”, підп. 663
 Гори-Стрийовецькі, с. 502, 523, 539, 581, 594, 597-599
 Горіх Василь, НКВД-ист 514
 Горковчук Єва 26
 “Горобець” (“Ворона”), підп. 83, 84, 86, 87, 158, 161
 Городецький Василь (“Тополя”) 821
 Горошко Ольга Юхимівна (“Троянда”) 182, 183, 819
 Горшков (Горшков), НКВД-ист 591
 Господарисько Андрій Петр. 480
 Господарисько Іван 433, 478
 Господарисько Яків 419
 “Готка”, баба. *Див.* Мотря (“Готка”)
 Грабовський Кирило 794, 795
 Граждан Ксенька 259
 Граждан Олекса 262
 Гранкіна (Гранкіна) Віра 481
 Греція 275, 292
 “Гречаний”, рай. реф. проп. 796
 “Грибенко”, чл. мельн. орг. *Див.* Фещук Гриць
 “Григор”, підп. 693
 Григор, ветеринар 25
 “Григор”, реф. СБ. *Див.* Арсенич Микола
 Григоров (Грігоров) Антон Федорович, МВД-ист 282
 Григорчук Кирило Данилович 385, 389, 390
 Гриньківці, с. 118, 120, 167, 247
 Грицівці, с. 502, 503, 523, 581
 “Гриць”, рай. реф. СБ 758
 Гриць, з с. Гальжбіївка 332
 Грицюк Анатолій 188, 189
 “Грізний”, аг. НКВД. *Див.* Гумен Володимир Олексійович
 Грішка, арештант 256
 Грішкова (Грішкова) Марта. *Див.* Шивандронова-Грішкова Марта
 “Грозний”, с/о МВД. *Див.* Гумен Володимир Олексійович
 Грубіян (Груб’як?) Семен 502
 Грубіян Василь Семенович. *Див.* Груб’як Василь Семенович
 Груб’як Василь Семенович 502, 584
 Грузин Міша 18
 Грушицький Олекса 796
 Грушка, с. 360
 Гук Григорій Іванович 480
 Гук Ольга Трохимівна 481, 482
 Гуляй Поле, хут. 502, 503, 523
 Гумен Володимир Олексійович 502, 582
 Гумен Олекса 502
 Гуменний Павло Петрович 479
 Гуменюк Євдокія. *Див.* Качур-Гуменюк Євдокія
 Гуменюк Іван (“Сум”) 653
 Гунько Ганна (“Віра”) 816
 Гураль (Гураль) Василь Семенович 502, 539, 548, 584
 Гураль (Гураль) Семен 502, 529, 590
 Гуральня (Гуральня), хут. 669
 Гуркін (Гуркін), МГБ-іст 675
 Гусак Гриць 262
 Гусятинський, р-н 557, 588, 810

Д

Д., б-к СБ 666

Д.В. 652
Давиденко, істребок 423
Давидяк Саша 368
Давидяк Юхим Захарович 357,
363, 373, 380, 381, 384
Далекий Схід 148, 191, 297, 298,
300, 557
“Данилів”, аг. НКВД. *Див.* Яциков-
ський Василь Данилович
“Данилівна”, аг. НКВД. *Див.* Ми-
рончук Анна
“Данилов”, с/о МВД. *Див.* Яци-
ковський Василь Данило-
вич
“Данилова”, с/о МВД. *Див.* Ми-
рончук Анна
Данилюк Іван 373
Данилюк Кирило 368
Данилюк Леська 121, 122
Данилюк Петро Іванович 359
“Дарка”, сексотка 28
“Дарця”, підп. 699
Дворище, хут. (с.) 701-703, 715,
755, 756, 759, 760, 761, 763,
765, 766, 771, 773-776
Дебальцево, м. 507, 514
Дедеркали, р-н. *Див.* Великоде-
деркальський, р-н
Дедеркали, с. *Див.* Великі Дедер-
кали, с.
Дедеркальський, р-н. *Див.* Вели-
кодедеркальський, р-н
Дедеркальщина 25
Демчан Гриць 349, 404
Демчан Давид 390
Демчан Іван Петрович 349, 354,
357-359, 367, 394
Демчан Маруся 457
Демчан Яків Савович 367-369,
370, 378
Демчина Петро 432
Демчук, МВД-ист 340, 398, 400,
401, 403, 407, 411, 413, 419,
421, 422
Денисевич Микола (“Ленін”) 50,
133, 168
Денисенко, НКВД-ист 795
Денисів, с. 601, 602, 604, 668,
703, 761, 765
Денисівські, хут. 630
Денисова Ксенія 190
Денисович Микола. *Див.* Дени-
севич Микола
Денікін А. І., рос. ген. 294
“День”, рай. пров. 615, 618,
621, 623, 627, 629, 634, 658,
671, 680, 682, 688, 710, 730,
732, 741, 763, 779, 788
Деркач, шофер МВД 339, 406
Дехніч, МГБ-іст 387, 456
Дехтяров, кап. 508
Дєдів Роман 502
Дєдів Теодор Романович 502,
582
“Джек”, підп. 693
Джугалі, с. 37
Джультета, о. 191
Дзвиняча, с.
344, 400, 403, 405, 406, 410,
458, 469
“Дзвін”, підп. 96
Дзержинський Фелікс С. 209,
293, 512
Дзигівка, с. 258, 270, 271, 277
“Дзідзьо”. *Див.* Качур Іван Андрі-
йович
Дзюба Данило Федорович 353,
354, 356, 357
Диган Стефка. *Див.* Магдій Марія
Йосифівна
Динесюк Ілля Федорович 481
Діброва, с. 463

Дідик Єфим (Єфім) 348, 351-356, 358, 365, 372, 376, 378, 379, 382, 386, 388, 389, 391
Дідик Іван Фомович 363, 476, 477, 481, 483
Дідик Трохим 408
Дідик Яким Герасимович 357
Дідик Ярослав (“Нечай”, “Бескид”) 604, 605
Дідик, з с. Чеснівський Раківець 404
Дідович Володимир (“Шелест”) 9, 13, 14
“Дік”, підп. 693
“Діло”, газета 141
“Дімка, з с. Матвіївці. *Див.* Корнійчук Максим
“Дмитрий Донской”, рос. крейсер 191
Дмитрів Анна. *Див.* Костів-Дмитрів Анна
Дмитрів Емілія 694
Дмитрієнко І. І. 596
“Дмитрій”, аг. НКВД (с/о МВД).
Див. Телевяк Микола Дмитрович
Дмитро, з Кременця 499, 516
Дмитров Іван Якович 323
Дніпро, р. 218, 321
Дніпропетровськ, м. 179
Дніпропетровська, обл. 184, 470
Дніпропетровщина 715
Дністер, р. 265, 266
Добриводи, с. *Див.* Доброводи, с.
Доброводи, с. 505
Добровольський Іван Петрович 366
Добровольський, з Вишнівця 180
Добровольський, з с. Охримівці 524
Довбилов, упов. РПК 485
“Довбня”, провокатор МГБ 681, 734
“Довбуш”, ком. б-ки. *Див.* Мечкин Василь
“Довбуша”, боївка 537, 538, 596
Довгаль Іван 109, 166
Довгалюк Агафія 32, 811
Довгалюк Євген (Євген) 32, 811
Довгалюк Ольга 107, 108, 115, 124, 131
Довгалюк Прохор Євгенович (“Богун”, “Ворон”) 8, 12, 20, 32, 36, 39, 40, 43, 44, 47, 53, 58, 59, 61-65, 67-70, 75, 96, 100, 102-104, 106, 107, 108, 111, 113-117, 123-130, 132-134, 145, 158, 165, 171, 173, 176, 811
Довгалюк Устим 46
Довгалюк-Кондратюк Ольга Вікторівна 32, 165
“Довгий”, повст. 31
Довженко Ніна Петрівна 360
Довжок, с. 157
“Док”. *Див.* Яськевич Федір
Долгов, гол. КООП 103, 164
“Долішній”, підп. 586
“Доля”, окр. пров. СБ. *Див.* Магдій Василь Йосифович
Домаморич, с. 653
Домбровський Вячеслав 262
Донатій Яків Григорович 359
Донбас 153, 244, 246, 412, 781, 799
Дорошенко, МГБ-іст 372
Доська, з хут. Драгоманівки 782
Дощик Сергій Сергійович 464
Драгоманівка, хут. 604, 605, 607-609, 614, 617, 618, 622, 625, 626, 629, 631, 632, 636, 638, 651, 653, 654-656, 658, 667,

- 668, 670, 675, 676, 677, 680, 697, 704, 705, 713, 746, 748, 749, 756, 761, 771, 773-776, 779, 782, 784, 785
- Дробик Ігнатій Лаврович 479
- Дробочський Григорій Павлович 366
- Дрогобицька, обл. 219
- Дрогобицький, обл. провід 806
- Дрозд Сила, МВД-ист 270
- Дроздовський Микола Омелянович 502, 584
- Дроздовський Омелян 502
- Дроздовський Омелян Миколайович. *Див.* Дроздовський Микола Омелянович
- Дротик (Дробик?) Олекса 480
- “Дуб”, б-к. *Див.* Пасічник Михайло “Дуб”, госп. 539
- Дубенщина 187
- Дубно, с. 499
- Дубок Оля 457
- Дудар Василь Григорович 7, 11
- Дудар Григорій 7, 11
- Дудар Стефанія. *Див.* Килин-Дудар Стефанія Григорівна
- Дудар, родина з с. Пліхів 7, 11
- Дудик Василь 539
- Дудик Степан 548
- Думанинка, с. 798
- “Дунаев”, с/о МВД. *Див.* Творищук Кость П., с/о
- “Дунай”, сл. СБ 174, 175, 186
- Дусановський Василь Іванович (“Галенко”, “Голенко”) 601-603, 613, 654, 655, 667, 705, 746-751, 753, 757, 761, 765, 766, 773-775, 777, 778, 782, 807, 818
- Дячина Маркіян Михайлович 464, 476
- Дячина Петро 335-337, 340, 406, 408, 411, 413-415, 420, 421, 423-426, 428-433, 438, 439, 441-443, 447-450, 452, 454-456, 469, 477, 481, 484
- Дячина Семен 336, 337, 340, 424-426, 429, 431, 438, 449, 450, 452, 454
- Дячини, з с. Бодаки 452
- Е**
- Езембет, перестанок 508
- Еспанія. *Див.* Іспанія
- Європа 177, 272, 338
- Є**
- Євреї 51, 56, 149, 185, 229, 252, 253, 349, 736, 798
- Європа. *Див.* Європа
- Єгоров (Єгоров) А. І., рад. маршал 512
- Єгоров (Єгоров), інж. 55
- Ежов Н. І., нарком 512
- Єйськ, м. 196
- Єрмолаєв Григорій, МГБ-іст 149
- Єрукаєв, МВД-ист 556, 592
- Єстегнеев (Єстегнеев, Євстегнеев?), нач. КПЗ 426, 427, 436
- Єфанов, МВД-ист 348, 349
- “Єфрем”, кр. пров. СБ. *Див.* Вовк Мирослав
- Єфремов, інж. 55
- Ж**
- “Жар”, окр. пров. СБ. *Див.* Магдій Василь Йосифович
- Жданов А. А. 42
- Жиди (євреї) 51, 56, 149, 185, 229, 252, 253, 349, 736, 798
- Жила Єфим 401, 457, 482, 485

Жилюк Ксеня Іванівна 479
 Житомир, м. 508
 Житомирська, обл. 250, 258,
 325, 326, 812
 Жмеринка, м. 253, 258, 332,
 374, 376, 377, 798
 Жмеринський, р-н 286
 Жмуд Марія 678, 679
 Жмут Марія. *Див.* Жмуд Марія
 Жолобецькі, хут. 30
 Жолоби, с. 499
 ЖСУ 18, 74
 “Жук”, аг. НКВД (с/о МВД). *Див.*
 Музика Микола Петрович
 “Жук”, б-к 35
 “Жук”, стан. госп. *Див.* Ковальчук
 Апат
 Жуків, с. 803
 Жуков Г. К., рад. марш. 499, 509
 Жуков Іван, аг. МГБ 59, 65, 153,
 159
 “Жуков”, с/о МВД. *Див.* Рибак Іван
 Степанович
 Жуков, лейт. ЧА 524
 “Жуков”, аг. МВД. *Див.* Петрів Іван
 Іванович
 Жукова Катя, фінагентка 457,
 463, 464, 476, 484, 485
 Жукова-Омельчук Зіна 59, 65,
 152, 153, 159
 Жуковський Іван, МВД-ист 337-
 340, 387, 406, 408, 410, 411,
 413, 422, 426-428, 430, 434,
 480-482
 “Журик”, аг. МГБ 151

З

Заболотна Марія Кіндратівна
 362, 364-367, 369, 372, 374,
 375, 382
 Заболотний Мітька 259

Завалля, хут. 35, 45, 46, 114,
 158, 159
 Завидюк Анна. *Див.* Смикуржев-
 ська-Завидюк Анна
 Завидюк Константина 55
 Завидюк Леонтина 55
 Завидюк Люся 20, 57, 59, 134,
 137, 138, 140, 152, 157
 Завидюк Ніна, аг. МГБ. *Див.* Ше-
 ремета-Завидюк Ніна
 Загадзей Федох Харитонович
 472
 Загайдук Петро 374, 376, 377, 384
 Загайці, с. 235
 Загалюк І.П. 596
 Загороддя, с. 344, 399-401,
 403, 404, 440, 463, 469-471,
 479-482
 Загорянський-Кисіль, кап. царс.
 флоту 195
 Заєць Михайло (“Зенко”) 820
 Зазулинці, с. 798
 “Зазуля”, стан. госп. 45
 Заікін, нач. ІБ 589
 Закалець Петро 164
 Закаржевський Володимир 105,
 155
 Залізці, смт. 804
 Залужжя, с. Збараського р-ну 566
 Залужжя, част. с. 411, 442,
 443, 454, 455, 456, 468
 Запаранюк Роман (“Ріг”) 623,
 678, 682, 688, 730
 Запаранюк, з с. Ішків 719
 Запольський Микола 157
 “Запорожець”, архів 7, 11
 Зарубецька Степанія Олексіївна.
Див. Зарубинська Стефанія
 Олексіївна
 Зарубинська Стефанія Олексіївна
 502, 581

- Зарубинський Олекса 502
 Зарубинці, с. 504, 505
 Заруддя, с. Збараського р-ну
 400, 402, 403, 408, 410, 411,
 419, 423, 433, 501, 502, 523,
 566, 582
 Затулін, МВД-ист 584
 Захарій, о. *Див.* Трофимлюк За-
 харій, о.
 Захаров Вася, НКВД (МВД)-ист
 501, 502, 504, 505, 520, 537,
 580-583, 585-588, 599
 Захарчук Іван Дмитрович 499
 Захід 56, 102, 500, 521, 566
 Західна Україна. *Див.* Україна,
 Західна
 Заяць Антон ("Антоша") 653, 654,
 666, 746
 Заяць Кирило Савкович 392-394
 Заяць Прокіп Данилович 366,
 367
 Заяць Уляна Григорівна 364-
 367, 369, 375, 377, 378, 382,
 383, 386, 395
 Заяць Филімон 372
 Заяць Христя Данилівна 392-394
 Заяць Христя Денисівна. *Див.*
 Заяць Христя Данилівна
 Збараж, м. 332, 338, 340, 470,
 498, 501, 504, 505, 509, 515,
 520-523, 529, 531, 543, 544,
 547-549, 556, 557, 581, 584,
 586, 592, 593, 595-597, 812
 Збараж, р-н. *Див.* Збараський, р-н
 Збаражчина 665, 715, 746, 747
 Збараський, р-н 8, 12, 470,
 498, 500, 501, 504, 521, 524,
 528-530, 539, 543, 556, 566,
 568, 570, 571, 589, 599
 Збараські Чагарі, с. *Див.* Чагарі-
 Збараські, с.
 "Зборівська Битва", муз. 7, 11, 817
 "Зборівська Дзвіниця", газ. 7, 11
 Зборівський, пов. 804
 Зборівський, р-н 805
 Зборівщина 715, 747, 817
 Звалінський, лісн. *Див.* Зволінсь-
 кий, з хут. Сабашиха
 Зволінський, з хут. Сабашиха
 524, 586
 "Зейка". *Див.* Краснодемський
 Василь
 "Зенко", зв. *Див.* Заєць Михайло
 "Зенко", сл. СБ 186
 Зенов'єв, МГБ-іст. *Див.* Зінов'єв,
 МГБ-іст
 "Зенон", провокатор. *Див.* Лапін-
 ський Леонід
 Зіков Володимир, МВД-ист 509,
 510, 557
 Зіна, вчит. з с. Заруддя 523
 Зінов'єв, МГБ-іст 125, 126, 145
 Зінченко, секр. ГК КП(б)У 500
 "Зірка", аг. НКВД. *Див.* Сарматюк
 Зузанна Семенівна
 "Зірка", рай. реф. СБ. *Див.* Бойчук
 Юрко
 "Знамя", с/о МВД. *Див.* Дмитрі-
 енко І. І.
 "Золотий Ріг", бухта 194
 Золотники, р-н. *Див.* Золотни-
 ківський, р-н
 Золотники, с. 652
 Золотниківський, р-н 8, 12, 601,
 602, 604, 611, 649, 653, 662,
 666, 674, 686, 688, 696, 806,
 813, 814
 Золотниківщина 615, 690, 746
 Зорейський, р-н 498, 812, 505
 "Зорка", с/о НКВД (МВД). *Див.*
 Сарматюк Зузанна Семенівна

“Зоря”, стан. Юнацтва. *Див.* Кос-
тів Михайлина-Єлисавета
Михайлівна

Зотов, МГБ-іст 426, 427, 431,
435, 436, 440, 497

ЗУЗ 175, 185, 318, 424, 806, 813

Зюганов (Зюганов), МВД-ист
557

Зюзін Петро 457, 463, 464, 474,
475, 484, 485

Зюзіна Марія 457

I

I.M., з с. Ішків 650

Іван, з с. Кривчики 474, 475, 483

“Іван”, с/о МВД. *Див.* Степанюк
Микола Іванович

Іванівка, хут. 653

Іванківці, с. 30, 45

Іванов Іван Іванович, гром. 282,
530, 531

Івановська, обл. 148

Іванчани, с. 505

Іванчук Петро 165

“Івась”, б-к СБ. *Див.* Мороз Іван

“Івась”. *Див.* Пронишин Іван Олек-
сійович

Івасюк, прокурор 435

Івашківці, с. 505

Ізвекова Сузанна 345

Ізмаїльська, обл. 219

Ільницький Іван 259, 266

Ільчук Мішка 86-88, 92-94, 96,
97, 99-101, 104, 106, 162,
163, 187

Ільчук Сергій 93, 94, 163

Іокогама (Йокогама), м. 193

Ірша, станція 326, 250

Ісаков Іван 262

“Іскра”, б-к. *Див.* Лотоцький Ми-
рон Іванович

“Іскра”, с/о 28

Іспанія (Еспанія) 300, 302, 514

Італія 275

Ішків, с. 602-604, 607, 609,
614, 617, 622, 623, 627, 629,
644, 647, 649-651, 653-655,
658, 660, 661, 665-667, 671,
672, 675-677, 679, 683, 685,
689, 690, 697-700, 703, 705,
707, 710, 719, 723, 729, 746-
748, 751-753, 755, 759, 763,
765, 773, 774, 780, 785, 787,
806

Ішківський, ліс 602, 603, 614,
630, 769, 775

Ї

“Їжак” 46

Й

Йосип, з с. В. Раківець 346, 359, 368

Йосип, з с. Кінахівці 350

Йосипівка, хут. 637

Йосифівка, с. 618, 622, 625,
638, 657, 659

К

К., з с. Ішків 629

“К.”, б-к СБ 673

К.М., гр. 687

К.Я., гр. 687

Каганович (Кагановіч) Лазар
205, 209, 290

Кадовби, хут. 675

Казновецька Марта Романівна 479

Казновецький Борис Корнійович
479

“Кайдаш”, пров. 665, 666, 715

Калина Петро Данилович 373-
376, 395, 396

“Калина”, стр. 134

- “Калина”, підп. *Див.* Шкільний Микола
- “Калина”, стан. 651, 652, 653
- “Калини”, архів 10, 14, 826
- “Калинка”. *Див.* Мельник Наталка Касьянівна
- “Калинка”. *Див.* Скибіцька (“Калинка”)
- Калінін М. І., рад. діяч 205, 290
- Кальне, с. Козівського р-ну 623
- “Камень”, провокатор МГБ 153
- “Камінь”, надр. ком. СБ 44
- “Камінь”. *Див.* Яськевич Лев
- “Каміня”, пров. група МГБ 151
- Кам’янець-Подільська, обл. 56, 251, 366
- Канаєв, НКГБ (МГБ)-іст 501, 545, 588
- Канюк Арсеній М. 481
- Капелюшник Лейба 252
- “Капустіна”, с/о МВД. *Див.* Когут Катерина Пилипівна
- “Капустяна”, аг. НКВД. *Див.* Когут Катерина Пилипівна
- Карандашов, НКВД-ист 509, 568
- Каранковський Сергій, аг. МГБ 152
- Каркоць Михайло (“Вовк”) 9, 13, 54
- “Кармелюк”, чл. мельн. орг. *Див.* Смикуржевський Петро Васильович
- “Кармелюка”, сотня 56
- Карпати, г. 50, 106, 597, 599, 652, 813
- “Карпо”, с/о МВД 580
- Касінчук Петро 7, 10, 12, 14
- “Кассуга”, япон. крейсер 192
- Катербург, с. *Див.* Катеринівка, с. Катерина, з с. Богатківці 731
- Катеринівка, с. 30, 45, 102
- Катя, з передм. Ляшуки 182, 183
- “Катя”, сан. УПА. *Див.* Браславська Анна Кирилівна
- “Качор”, зв. *Див.* Паламар Петро
- “Качор”, с/о МВД. *Див.* Степанів І. І.
- Качунь Богдан Миколайович (“Боркун”, “Орел”) 629, 648, 658, 665, 666, 668, 676, 759, 819
- Качур Андрій 649, 813
- Качур Анна Андріївна 649
- Качур Богдан Андрійович 649
- Качур Василь Андрійович 649
- Качур Іван Андрійович (“Чайка”, “Дзідзьо”) 606, 609, 610, 613, 614, 618, 624, 626, 631-633, 637, 638, 641-643, 649, 657, 659, 666-673, 677-681, 683, 710, 711, 722, 724-726, 730, 737, 746, 761, 762, 764-776, 778-780, 786, 788, 792, 813
- Качур Петро Андрійович 649, 650, 658
- Качур Яків Андрійович 649
- “Качур”, зв. *Див.* Паламар Петро
- Качур-Гуменюк Євдокія 649, 813
- Кашуба Іван 795
- Кашуба Михайло 795
- Кашеев, МВД-ист 361, 401, 404, 406, 408, 415, 434, 436, 441, 468, 477, 481, 496
- Квітка, підполк. ВП 793, 794
- Квіткове, с. *Див.* Сільце Божиківське (тепер Квіткове), с.
- Кекіш Анна Василівна. *Див.* Магдій-Кекіш Анна Василівна
- Кекіш Анна. *Див.* Щупляк-Кекіш Анна
- Кекіш Василь 675

Кекіш Володимир (“Кум”) 606, 618, 624, 629, 630, 648, 654-656, 658, 660, 667-669, 671, 672, 676, 680, 682, 683, 701, 704, 705, 710, 723, 724, 759, 764, 765, 767, 779, 780, 787
Кекіш Євгенія 675, 697
Кекіш Марія, бабця 686
Кекіш Марія. *Див.* Магдій-Кекіш Марія
Кекіш Надя 675
Кекіш Онуфрій Васильович 686
Кекіш Остап (“Рись”) 694, 701-703, 723, 741, 748, 752, 753, 757-760, 766, 767, 784, 787, 804
Кекіш Пелагія Василівна 686
Кекіш Петро 601
Кенігсберг (Кенігсберг), м. 570
Киданці, с. 502, 523, 530, 538, 570, 580, 581, 589, 590, 596
Київ, м. 9, 14, 55, 147, 148, 151, 182, 206, 207, 214-217, 227, 229, 230, 232-234, 249, 284-287, 304, 315, 320, 327, 343, 365, 366, 369, 374-376, 382, 383, 488, 508, 516, 550, 556, 589, 619, 620, 714, 737, 789, 812
Київська, обл. 365, 499
“Кий”, стан. госп. 45
Кийданці, с. *Див.* Киданці, с.
Кикіш *Див.* Кекіш
Килин Ярослав Семенович 7, 11
Килин-Дудар Стефанія Григорівна 6, 7, 11
Кирилюк Петро 188, 189
Кириченко, МГБ-іст 155, 156
Кириченко, упов. 243-245, 247
Киселева (Кісельова) Наталія Семеновна 148
Кисіль Р. К. 596
Кисниця, с. 253
“Кит”, пров. 693
Китай 275, 298, 299, 300
Кишинів, м. 266
Кізлівський, р-н. *Див.* Козлівський, р-н
Кїйданці, с. *Див.* Киданці, с.
Кінахівці, с. 344, 345, 348, 349, 354, 389, 391, 408, 410, 440, 474, 478, 482, 483
Кіпібїда Д. 548
Кіріченко, МГБ-іст 121, 122
“Клен”. *Див.* Остапчук Михайло
“Клим”, повст. 31
Климова, передм. 158, 159
Климчук Марфа Іванівна 464
Ключ Анна Антонівна 153
Ключ Антон Микитович 54, 153
Ключ Галина Антонівна 153
Ключ Ігор Антонович 153
Ключ Микола Антонович 153
Ключка Микола 499
Ключ-Смикуржевська Марія Василівна 54, 60, 153
Коб’є, фортеця 192
Кобазів Володимир Іванович 146
Кобазів Іван Дорофєєвич, МГБ-іст 43, 44, 76-78, 82-90, 92-100, 104, 106, 112, 113, 123, 129, 130, 132, 138, 139, 146, 147, 168
Кобазів Марія 146
Кобилівський, кущ 501
Кобилія, с. *Див.* Кобилля, с.
Кобилля, с. 505, 582
Ковалі, хут. 616
Коваль Зонька 616
Коваль Іван Кирилович 479
Коваль Надька 777
Коваль, з хут. Ковалі 616

- “Коваль”, пров., заст. кр. реф. СБ.
Див. Пелих Степан
 Ковальов, МГБ-іст 675, 695
 “Ковальські Владислав”, аг. пол.
 спецсл. *Див.* Дідович Воло-
 димир
 Ковальчук Апат (“Жук”) 45
 Ковальчук Дора Наумівна 149
 Ковальчук Іван Іванов. (“Гомін”) 821
 Ковальчук Сава 185
 Ковира Іван 391
 Ковпак Сидір 531
 Ковпака, рад. парт. заг. 589
 Когут Катерина Пилип. 502, 583
 Козак Данило 404
 Козак Петро 270, 348, 351-355,
 358, 365, 370, 372, 376, 378,
 379, 382, 386, 388, 391
 Козира Іван Герасимович 368,
 371-374, 376, 380, 381, 385-
 387, 389, 395, 396
 Козира Петро Вікторович 472
 Козівський, р-н 8, 10, 12, 14,
 601, 604, 659, 804, 818, 819
 Козівщина 633
 Козлів, р-н. *Див.* Козлівський, р-н
 Козлівський, р-н 8, 12, 602, 604,
 618, 653, 667
 Козлівщина 604, 605, 615, 639,
 713, 746, 748, 749, 768
 Козлов, НКВД (МГБ)-іст 150,
 168, 799
 Козова, р-н. *Див.* Козівський, р-н
 Козова, смт. 675, 740
 Кок Текля 700
 Кокорін, СМЕРШ-івець 504
 Колісник В. 664
 Колісник Стефан 682
 Колобов Микола 189
 Колодне, с. 338, 400, 401, 404,
 405, 409, 412, 413, 419, 482
 Коломиєць, МГБ-іст 91, 92, 144
 “Колос”, лік. 56
 “Колос”, чл. ОУН 596
 Колосов, МВД-ист 504, 588
 Колчак А. В., рос. ген. 294
 Коля, з с. Бодаки 334, 408, 416
 Комаров Борис Іванович 148
 Комаров Іван Васильович, МГБ-
 іст 43-51, 65, 66, 68, 70-72,
 74-78, 82, 83, 90, 91, 99-
 116, 123-133, 136-139, 141-
 156, 162, 165, 168
 Компанець І., секр. ОК КП(б)У
 714
 Кондогоя, станція 508
 Кондрась Ігор Михайлович 183
 Кондрась Михайло (“Великан”,
 “Міша”) 182-184, 819
 Кондратенко, МВД-ист 340, 387,
 397, 398, 400, 401, 403, 406,
 408, 409, 411, 413, 416, 422,
 424, 426, 428, 452, 454
 Кондратюк Гриць 57
 Кондратюк Олександр (Олекса)
 Євгенович 39-41, 114-116,
 123-127, 132, 166
 Кондратюк Ольга. *Див.* Довга-
 люк-Кондратюк Ольга Вікто-
 рівна
 Кондратюк Семен 46
 Коновалець Євген, полк. 796
 Кононенко, МВД-ист 415, 434,
 441, 468, 477
 Кононов, МГБ-іст 588
 Конопльов, МГБ-іст 105, 110,
 144
 Конюхи, с. 659
 Копайгород, смт. 273
 Копайгородський, р-н 286
 Копичинецький, р-н 588
 Копичинеччина 719

Користовський, фінаг. 468, 469
“Корінь”, повст. 93, 162
Корначівка, с. 332, 269, 329
“Корнило”, обл. пров. СБ. Див.
Вовк Мирослав
Корнії, с. (передм.) 35, 37, 38,
123-125, 165
Корній, з с. М. Раківець 372
Корнійчук Ілля 247
Корнійчук Максим 247
Корнілов, МГБ-іст 90, 151, 168
Королівський Міст, хут. (с.) 163,
794, 797
Корчик, фінагент 346
Косарчук Іван 346, 347, 350,
351, 353-360, 363-368, 370-
373, 375-377, 379, 380, 384-
387, 389, 392, 393, 395, 396,
404
Косенко Семен 184
Костенко, май. ЧА 56
Костик А. Р. 545
Костів Богдан Михайлович 672,
692
Костів Михайлина-Єлисавета
Михайлівна (“Зоря”, “Мару-
ся”, “Лінка”) 609, 625, 660,
672, 677, 679-683, 685, 686,
689, 691, 698, 707, 709, 727,
728, 730-732, 734, 739, 740-
742, 745, 757, 758, 760, 761,
763, 788, 792, 814
Костів Михайло 691, 695, 814
Костів Ольга Михайлівна 685,
692-695, 699, 700, 702, 703,
708, 720, 723, 724, 728, 730-
732
Костів, ст. лейт. ЧА 499
Костів-Дмитрів Анна 691, 814
Костромін, МВД-ист 336-338,
340-345, 361, 388-392, 397,
398, 400-402, 404, 406, 408,
409, 413, 416, 422, 428, 468,
496, 497
“Кость”, підп. 180
Косун Василь 413
Котов, нач. пасп. ст. 245
“Коть”, спецкур. 9, 14
Котюжини, с. 335, 340, 440,
445, 449, 463, 464, 471-475,
478, 481, 483
Котюк Григорій Сергійович (Пат-
риків) 23, 139, 140, 168
Коханівка, с. 463
“Коца”, вд. 693, 695
Кошак Давид 416
Кошак Максим 478
Кравець Григорій Іванович 479,
480, 482
“Кравець”, аг. МГБ. Див. Смикур-
жевський Петро Васильович
Кравець-Ткачук Данило Зіно-
війович 41, 115, 116, 127,
166
Кравцов, дир. школи, с/о 523
“Кравцова”, аг. (с/о) НКВД
(МВД). Див. Краєвська Алек-
сандра Львівна
Кравченко Валентин Васильович
146
Кравченко Василь Юхимович,
НКГБ (МГБ)-іст 28, 29, 62-
72, 78, 80, 81, 88, 90, 92, 94,
96-98, 104, 106, 117, 118,
129, 130, 138-142, 146, 147,
152, 168, 172, 588
Кравченко, нач. ВК ГО МГБ
86, 91, 99, 147, 148, 151,
152, 156, 168
Кравчики, с. 471, 483
Краєвецька, с/о. Див. Краєвська
Александра Львівна

- Краєвська Александра Львівна 502, 523, 582
- Краєвський Лев 502
- “Крамарченко”, аг. МГБ. *Див.* Магдій Василь Йосифович
- Красевич Грицько 72
- Красногірка, передм. 35, 54, 62, 153, 156, 159
- Краснодемський Василь (“Буваллий”, “Зейка”) 50, 133, 167
- Краснопуща, с. 7, 11
- Красносільці, с. 594
- Кременець, м. 21, 22, 38, 49, 53-57, 59, 66, 73, 78-83, 85, 86, 88, 90, 93, 101, 103, 104, 106-109, 112-116, 122, 123, 125, 127, 132-138, 140-148, 150-153, 155-162, 164-166, 168-170, 172, 174, 176, 177, 181-183, 185, 187-189, 335, 405, 406, 499, 509, 510, 512, 514-518, 520, 531, 592, 636, 741, 798, 799, 811.
- Кременець, р-н. *Див.* Кременецький, р-н
- Кременецьке, передмістя 60
- Кременецький, р-н 8, 12, 32, 54, 55, 109, 157, 160, 176, 186, 187, 499, 528, 550, 557, 592, 793, 795, 814
- Кременеччина 9, 13, 54, 812
- Крем’янець, м. *Див.* Кременець, м.
- Крем’янець, р-н. *Див.* Кременецький, р-н
- Крем’янецький, пов. 499
- Крем’янецький, р-н. *Див.* Кременецький, р-н
- Крем’янецькі, ліси 174
- Крем’яначчина. *Див.* Кременеччина
- Креси Виходне (східні терени) 32
- Кресоватий, з с. Охримівці. *Див.* Крисоватий Василь
- Кретівці, с. 502, 523, 581
- Кривеча, НКВД-ист 798
- Кривошиєв (Кривошеев), НКВД (МВД)-ист 500, 509, 520, 521, 557
- Кривуля, хут. 51, 133, 174
- Кривчики, с. 335, 440, 445, 463, 473, 474, 475, 478, 481, 483
- Крим, п/о 196, 533, 506, 507
- “Криниця”. *Див.* Шпортун Григор
- Крисоватий Василь, аг. НКВД 502, 586
- Кричинська Надя 184
- Кріль Михайло (“Міша”) 665, 672 693-695, 697-703, 715-719, 726, 731, 737, 738, 741, 753, 757, 758, 766, 767, 787, 804, 814
- Кройко С. Т. 596
- Кронштадт, м. 190, 210, 812
- “Крук”, надр. СБ. *Див.* Гишка Михайло Павлович
- “Крук”, пр. СБ. *Див.* Куфель Петро
- “Крук”, сот. 699, 719
- “Крука”, б-ка 814
- Крути, смт. 663
- Кручко С.П. 570
- Ксеня, з Завалля 35
- Кубоцька Анастасія Миколаївна 464
- Кубоцький Кирило Федорович 463
- Кудлаївка, с. 45
- Кужда Іван Тимофійович (“Лиман”) 10, 14, 601, 604
- Кузбас 798
- Кузів Василь (“Богун”) 682
- Кузніцов (Кузнецов) Федір В. 480

Кузьменко Віктор, НКВД-ист
 508, 509, 514, 521, 568
 Куйбишев, м. 507, 508
 Куйбишевська, обл. 567
 Кукарін, СМЕРШ-івець 556
 Кукла, з м. Сарни 798
 Кукуріка Матвій. *Див.* Овчарук-
 Кукуріка Матвій
 Кулаков, МГБ-іст 233, 247
 Кулик Микола, головн. адмін.
 10, 14
 Кулина Євгенія Василівна 481
 Куліков, нач. ОРС 268
 “Кум”, кущ. *Див.* Кекіш Володи-
 мир
 Купчинці, с. 10, 14, 601-604, 622,
 627, 654, 655, 667, 677, 703,
 704, 706, 746, 759, 765, 768,
 769, 771-774, 777, 785, 818,
 819
 “Курган”, кущ. СБ 187
 Курники, с. 501, 504, 505, 523
 Курошенко, НКВД (МВД)-ист
 501, 520
 Курська, обл. 246
 Кутрань Грагорій Миколаєвич
 464, 476
 Кутровський Степан Йосип. 472
 Куфель Петро (“Крук”) 602
 Кухоль, аг. МГБ 157
 Кушлин, с. 45
 Кушнір Степан (“Моряк”) 627,
 634, 635, 748

Л

Л.М. 656
 Лавринюк Федір 797
 Лаврів Антін 820
 Лаврук Васька 414, 416, 417,
 423, 426, 441, 442, 447, 452,
 456
 Лаврук Володимир Іванович
 414, 438, 441, 443, 447, 449,
 450, 452, 455
 Лаврук Іван 414
 Ланівеччина 164
 Ланівці, смт. 72, 148, 248, 270
 Лановецький, р-н 144, 184, 240,
 329, 556, 798
 Ланц, м. 570
 Лапінський Леонід (“Зенон”), про-
 вокатор 9, 14
 Лачук Йосип 236, 244
 Лебеденко Дмитро 514
 Лебеденко Клавдія Дмитрівна
 498, 514
 Лебеденко Михайло Дмитрович
 514
 Лебеденко Петро Дмитрович 514
 Левенець Марія 658, 661, 672
 Левинець Василь Дем’янович
 401, 402, 404, 481
 Левинець Гива Андрійович 475
 Левинець Кирикей Афанасійович
 464
 Левинець Ксеня Петрівна 464,
 476
 Левинець Микола Якимович 481
 Левинець Пилип Якимович 479
 Левинець, інсп. держстраху 457
 Левинець, фінагент 485
 Левицький, з Бережанської гім-
 назії 719
 “Леміш”, пров. 693, 694, 696,
 714, 715, 731, 814.
 Ленін В. І. 204, 209, 294, 304, 590
 “Ленін”, підп. *Див.* Денисевич
 Микола
 Ленінград, м. 194-197, 199, 200,
 202, 203, 205, 210, 211, 218,
 221, 223, 227, 232-234, 236,
 243, 293, 507, 550

Ленінградська, обл. 190, 202, 212, 225, 812
“Лесик”, спецкур’єр. *Див.* Фурманець Дмитро
“Леська”, підп. 735
“Летивітер”, кущ. 177
Лехняк Микола 820
Лещишин Василь 502
Лещишин Михайло Васильович (“Річка”, “Речка”, “Речка”), с/о 502, 523, 582
Лемов Василь 470
Лена, з с. Бірки 19
“Лиман”, стр. *Див.* Кужда Іван Тимофійович
Линко Володимир 538
Липки, с. 188, 189
Липовець, с. 499
Липовецький, р-н 287
Липовиця, передм. 35, 36, 66, 70, 71
Лисий Дмитро 651
Лисиця, з с. Федьківці 470
“Лисоня”, братство ветеранів ОУН і УПА 7, 12
“Лисоня”, ВОЗ 816
“Лист”, зв. 625, 752, 776
Листовський Франко 406, 468
Литвиненко Валя Павлівна 403
Литвиненко Карпо 250, 812
Литвиненко Люба Павл. 265, 326
Литвиненко Наталія Константи-нівна 326
Литвиненко Павло Карпович, МВД-ист 8, 13, 249, 250, 261, 270, 323, 325, 326, 330, 341, 345, 357, 358, 361, 364, 365, 370, 373, 378, 381, 383, 384, 388, 391, 392, 394, 397, 398, 410, 419, 420, 433, 434, 437, 439, 448, 484, 485, 812
Литвиненко Петро Карпович 250
Литвиненко Світлана Павлівна 326
Литвиненко Тетяна Карпівна 250
Литвиненко-Музика Тетяна 812
Литвинчук, гол. міськради 521
Личак С. М. (“Вітер”) 596
Лібау, м. 191
Лівар Петро 46
“Ліда”, підп. 675, 778
Лінецький, р-н 287
“Лінка”. *Див.* Костів Михайлина-Єлисавета Михайлівна
Ліпівський (Ліпецький), полк. 508
Лісний Павло 262
Лісник Гриць 262
Лісовики, хут. 340, 445, 471-473, 483, 484
“Лісовики”, сотня 652
Лісовиччина, с. 400, 405, 413, 419
Літинський, р-н 287
Літятин, с. 821
Ліфляндська, губернія 195
Лішня, с. 176
“Ліщина”, б-к СБ. *Див.* Берна-тович Теодор
Лобасюк, МВД-ист 333, 336, 361, 363, 364, 368, 370, 383, 402-405, 408, 410, 416, 419, 422, 433, 497
“Лоза”, кущ. *Див.* Білик Ілько Фе-дорович
Лози, с. 182, 335, 400, 440, 441, 467, 468, 469, 477
Лозинський Іван (“Гонта”) 693
Локоть, МВД-ист 340, 377, 379, 403, 408, 416
Лопушна, с. 805
Лотоцький Мирон Іванович (“Іск-ра”) 821
Лохнев, МВД-ист 588
Луб’янецький, кущ 501

Луб'янки, с. 587
Лукашук Гаріон (Іларіон) 23, 40,
79, 105, 111, 112, 113, 114,
115, 125, 154, 160
Лукашук Михайло Андрійович 480
Лукашук Фома Олександрович
477
Луцик Олександр Антонович 464
Луцьк, м. 33, 177
Львів, м. 8, 12, 55, 82, 101, 152,
158, 183, 374, 375, 514, 516,
589, 611, 653, 664, 686, 694,
695, 699, 799, 806, 822
Львівська, обл. 219, 509, 514,
520, 810
Львівщина 7, 11
“Льотчик”, з Передмірки 180
Люба, з с. Матвіївці 235
“Люба”, сан. УПА. *Див.* Синюк
Гафія
Любасюк, МВД-ист. *Див.* Лоба-
сюк, МВД-ист
Любянецька Оля 457
Людвипіль, м. 56
Людвище, с. 102, 107, 112, 116,
121, 122, 134, 147, 166
Людмила Василівна, вчит. 402
Люся, бухгалтер 457
Люся, підп. *Див.* Завидюк Люся
Лятін, МГБ-іст 151, 163
Ляшуки, передм. 35, 181

М

Магдій Василь Йосифович
 (“Жар”, “Доля”, “Крамарчен-
ко”), аг. МГБ 8, 10, 12-14,
601-604, 606, 607-633, 635-
648, 653-672, 674, 676-691,
693, 694, 696, 697-702, 704-
712, 714, 719-733, 735-751,
753, 755-758, 760-766, 768,

769, 772, 775-777, 782, 784
-792, 808, 812-815
Магдій Василь, дідо 686
Магдій Володимир Йосифович
611, 674, 663, 686, 688, 689
Магдій Іван, з с. Соснів 685
Магдій Йосиф Васильович 611,
662, 674, 686, 688, 813, 814
Магдій Марія Йосифівна 611,
660, 663, 665, 671, 672, 674,
675, 682, 686, 689, 696, 697,
700, 704, 705, 707-711, 721,
722, 726-734, 740, 742-744,
792, 814
Магдій Петро Йосифович 611,
663, 674, 686, 688
Магдій Ярослав Йосифович
 (“Сум”, “Славко”) 602, 606,
609, 610, 611, 613, 614, 618,
624, 626, 631, 632, 638, 641,
642, 643, 646-648, 653-662,
674, 676, 678-681, 683, 686,
687, 689, 704, 705, 708-711,
722, 724-727, 730, 732, 742,
746-748, 761, 762, 764, 765,
776, 778-780, 786, 788, 792,
814
Магдій, родина з с. Раковець 814
Магдій-Кекіш Анна Василівна
611, 662, 674, 686, 687, 688,
689, 813, 814
Магдій-Кекіш Марія 676, 703
Мадрид, м. 514
Мадярщина. *Див.* Угорщина
Мазепа Іван, гетьм. 793
Мазниця Гриць 259, 263
Мазур Василь 262
Мазур Григорій Олександр. 334
“Май”, стан. 664
“Макар”, підп. 180
Макиївські Висьолкі, с. 505

“Максим”, обл. госп. 182, 812
“Максим”, сл. СБ 174
“Максима”, сотня 601
Максимівка, с. 502, 503, 523, 525, 596
Максимівський, куц 501
Максимчук Володимир Спиридонович 118, 156
Максимчук Галя Спирид. 126, 167
Максимюк, з с. Матвіївці 239
Макуїда Василь 414, 420, 443, 447-452, 454, 456
Макушін, НКВД (МГБ)-іст 150, 168, 531, 587
Мале Поле 185
Малий Глубічок, с. 571
Малий Кунинець, с. 344, 405, 409, 463, 464, 482, 484, 485
Малий Раковець, с. *Див.* Раковець, с.
Малинський, р-н 250, 325, 326, 812
Малі Вікнини, с. 30
Малі Загайці, с. 185
Малі Фільварки, с. 26, 27, 29, 30, 45, 46, 140, 142, 153, 161, 184
Маловоди, с. 664, 701
“Мама”, кур’єр. 9, 14
“Мамця”. *Див.* Гоменюк Федора Антонівна
Манджурія 506, 534
Маневе, с. 335, 440, 469
Манзуренко Віталій 822
Манорик Іван Якимов. (“Юр”) 821
Манорик Петро Яким. (“Яр”) 821
Маргільс, м. 652
Марися, з Вінниччини 259
Мариуца Микола 269, 331
Мариуца Трифон 259
“Марійка”, підп. з с. Соснова 724
Марійка, нареч. “Кума” 629
Марінченко, нач. міліції 531, 532
Маріченко, МВД-ист. *Див.* Марінченко, нач. міліції
Марія Іванівна, секретарка 457
Марія, аг. НКВД з Збаража 501
Марія, з с. В. Раківець 346
Марія, з Флорешту 265
Маріянка, з хут. Кривуля 51, 133, 134, 141, 168
Маріянка, с. *Див.* Мар’янівка, с. Маркуца Ганя 332
Маркуч Михайло. *Див.* Марчук Михайло
“Марта”, підп. 736
Мартинюк, з с. Колодно 409
Мартошка. *Див.* Ткачук Мартоха Степанівна
“Маруська”, друж. “Леміша” 715
“Маруська”. *Див.* Заболотна Марія Кіндратівна
Маруся, з с. Матвіївці 247
“Маруся”, чл. ОУН. *Див.* Костів Михайлина-Єлисавета Михайлівна
Марчук Михайло 97, 163, 164
Марчук, вишкільник 796
Мар’янівка, с. 617
Маслянівка, с. 798
Матвеев, МВД-ист 552, 556
Матвіїв (Матвеев?), МГБ-іст 708, 720
Матвіївський, ліс 119, 120
Матвіївці, с. 119, 167, 190, 228, 231, 235, 237, 245, 248, 812
Махначов, МВД-ист 557
Махно Нестор, от. 294
Мацейко, рай. пров. 650, 651
Мацуяма, м. 192
Мацюк Іван Степанович 475
Мащій Антон Іванов. (“Тихий”) 821
Медвецький Микола 55, 72, 83, 109, 166

Межиріцький, р-н 188, 189
Мельник Андрій, полк. 28, 174, 796, 799
Мельник Арсен 333, 420
Мельник Василь 155
Мельник Касіян 155
Мельник Максим Касьянович 103, 108, 115, 164
Мельник Наталка Касьянівна (“Калинка”) 38, 39, 107-109, 113-116, 127, 155
Мельник Фросина 333
Мельніков (Мельніков), НКВД-ист 508
Меренчук Анна. *Див.* Мирончук Анна
Мечкин Василь (“Довбуш”) 537, 538
“Микітка”, с/о МВД. *Див.* Анна, з с. Синягівка
Микола (“Мішка”), НКВД-ист 514
Микола (“Седой”), НКВД-ист 509, 514
Микола, з с. Матвіївці 243
“Микола”, підр. пров. 164
Миколаєва Валентина. *Див.* Ніколаєва Валентина
Миколай, нач. жанд. 264
Миколайчук Якилина Федорівна 353, 464
Микомела Григорій 23
Микомела Юрко 23
Микулинецький, р-н 610, 618, 633, 665
Микулинеччина 617
Микулинці, смт. 710
Миромир Петро 631, 656, 658, 670
“Мирон”, підп. *Див.* Пивоварчук Василь
Миронівка, с. 259, 260, 265, 270
Мирончук Анна 504, 586
“Мирослав”. *Див.* Гайовський (“Мирослав”)
Михайлівка, с. 55, 270
“Михайло”, гол. реф. СБ. *Див.* Арсенич Микола
Михальчук Василь 9, 14
Мишківці, с. 344, 345, 348, 349, 354, 372, 409, 440, 474, 478, 482, 483
Мізюринці, с. 30
Мілерово, м. 508
Мілонький Петро 666
Мінзорський Василь М. 480
Мірошніков, зав. облздоровід. 201
“Місько”. *Див.* Пасічник Михайло
“Місяць”, б-к СБ 744
Мітька, з Олевського р-ну 258
“Міша”, підп. 26
Міша, вакцинатор 235
“Міша”, ком. з’єдн. УПА. *Див.* Кондрась Михайло
“Міша”, окр. реф. СБ. *Див.* Кріль Михайло
“Мішка”, чл. мельн. орг. *Див.* Ільчук Михайло
Міщенко, МВД-истка 557
Міщенко, МГБ-іст 95, 96, 99, 100, 102, 105-114, 116-118, 120, 121, 123, 125, 126, 129, 132, 145, 154, 156, 167
Млинівці, с. 163, 798
Могилевський (Могілевській), МГБ-іст 123, 124, 129, 150, 168
Могилів-Подільський, р-н 286, 322
Могилівський Філько 277, 329
Могилівський, р-н 282, 360
Мокеєвськ, с. 498

- Мокринський Олекса 797
 Мокуїда Василь. *Див.* Макуїда Василь
- Молдаванов Петро, НКВД-ист 509
 Молотов (Скрябін) В. М. 42, 205, 209, 290, 301, 304
 Молочанов, МВД-ист. *Див.* Молчанов, МВД-ист
 Молчанов, МВД-ист 237, 245
 Морги, хут. 681, 684, 708, 726
 Мороз Іван 403
 Мороз Іван (“Івась”, “Остап”) 700, 701, 753, 757, 758, 804
 Мороз Йосип Степанович 481
 Мороз, з с. Загороддя 469, 472
 “Мороз”, кур’єр 9, 14
 “Морозенка”, група 145
 “Моряк”, б-к СБ. *Див.* Кушнір Степан
- Москва, м. 194, 196, 199-201, 203, 204, 211, 215, 216, 218-224, 229, 232-234, 274, 299, 498, 506, 507, 514, 515, 521, 522, 532, 550, 563, 589, 590, 594, 737
- Московська, обл. 498, 505, 567, 812
- Мотика Гжегож 9, 14
 Мотиль Михайло (“Пластун”) 601-603, 607, 613, 614, 655, 667, 701, 703, 705, 747, 748, 759, 761-765, 769, 770, 772, 777, 807, 818
- Мотрона, з с. Біла 264
 Мотря (“Готка”) 329, 414, 450, 447
 “Мотря” 736
 Мохначов, МВД-ист 526
 Мочула, з с. Стегниківці 504
 “Мручко”, зв. *Див.* Фидун (“Мручко”), зв.
- Музика Іван Теодорович 499
 Музика Микола Петрович, с/о 502, 538, 539, 583
 Музика Павло Ісакович 326
 Музика Петро 502
 Музика Теодор 499
 Музика Тетяна 250
 Музиченко Іван Федор. 517, 518
 Музиченко Федір 517
 “Мур”, підрай. “Юнацтва” 663
 Мусько Христя Йосипівна 475
 “Муха”, підп. 117-120
 Мухавець, с. 440, 467, 469
 Мухавка, с. 413, 446, 468
 Мюнхен, м. 9, 14

Н

- Набережний Степан 820
 Нагасакі (Нагасакі), м. 192, 193
 Нагірняк Василь 9, 14
 “Надія”, аг. МГБ. *Див.* Костів Ольга Михайлівна
 Надя, аг. МГБ 118, 119
 Надя, з с. Бірки 167
 Надя, з с. Великі Фільварки 24
 Наконешний, з с. Кобилля 505
 Нанієв Йосип 270, 272, 277, 286, 289, 290, 321, 329, 331
 Нароган Гриць 262, 270
 Нарожний, МВД-ист 272-274, 330, 494
 Настя, з с. Кінахівці 350
 Натуринський Артем 329, 334, 447
 Натуринський Дем’ян 263, 329, 447
 Натуринський Ол 447
 Науменко, МГБ-іст 117-120, 167, 238-248
 Наумович Мойша 253
 Невідомський Ілля 445, 463

- “Неділя”, газета 141
Немирівський, р-н 287
“Неситий”, б-к СБ 36, 70, 158,
160
Несторов Олекса 505
Несторова Марія Олександрівна
505, 572
Несторова Марія Олексіївна.
Див. Несторова Марія Олек-
сандрівна
“Нечай”, рай. пров. *Див.* Дідик
Ярослав
Немішаїв, м. 304
Нижчі Луб’янки, с. 504
Нистикевич Омелян 798
Ніколаєв, ст. лейт. 508
Ніколаєва Валентина 501, 586
Ніколаєва Варвара, с/о 504
Німець Григорій Степанович 479
Німець Павло Іванович 349, 353,
354, 357-359, 365, 368, 371-
373, 380-382, 387, 386, 391,
395
Німецька армія 73, 257, 560, 567,
652
Німеччина 9, 13, 14, 54, 256,
272, 274, 278, 289, 293, 294,
297, 300, 301, 499, 501, 503,
521, 523, 524, 567-570, 651,
652, 664, 813
Німці 17, 33, 45, 51, 55, 56, 102,
152-161, 163-165, 167, 168,
181, 183, 189, 211, 236, 257-
259, 278, 283, 499, 501, 508,
509, 513, 514, 517, 518, 525,
541, 559, 561, 564, 567, 611,
652, 663, 664, 692, 699, 737,
754, 795-797, 799, 800
Ніна, асистентка 515
Ніна, вчит. 366
Ніна, з с. В. Раківець 351
“Ніна”, аг. НКВД (с/о МВД). *Див.*
Ніколаєва Валентина
“Ніна”, с/о 27
НН 817, 820
Новаковський Микола 157
Новгород, м. 195
Новики, с. 505, 596
Новоград-Волинський, м. 508
Новосілка, с. Підгаєцького р-ну
664
Новосілка, с. Сумської обл. 530
Новосілка, с. Шумського р-ну 45,
71, 165
Новосільський, р-н 556
- О**
О. 643-645
“О.”, д-г 641, 642
Обори, хут. 166
“Овоч”, сот. 752
Овчарук-Кукуріка Матвій (“Ро-
ман”, “Ярослав”) 46, 47, 50,
51, 108, 113, 131-134, 165,
168
Огарков (Оґарков), НКВД-ист 588
Огоновський Лука Петрович
 (“Гаврош”, “Гавриш”), с/о
503, 581
Огородник Андрій 505
Огородник, з с. Кобилля 505
Одеса, м. 197, 199, 253, 295, 589
Одеська, обл. 197, 223, 228,
268, 470
“Озернянський”, архів 7, 11
“Око”, аг. МГБ. *Див.* Пронишин
Олекса
“Окунь”, б-к 665
Олевський, р-н 258
“Олекса”, пров. 618, 756
“Олекса”, б-к СБ 752, 753, 757,
758

- “Олекса”, підп. 704
 Олександр, з с. Раківця 716
 Олексіїв Іван 259
 Олексюк Василь 797
 Олексюк Григорій Іванович 793
 Олексюк Іван 793, 814
 Олексюк Іван, інш. 797
 Олексюк Катерина 794
 Олексюк Микола 800
 Олексюк Олександр Іванович
 (“Богун”) 8, 12, 76, 105, 160,
 793, 814
 Олексюк Павло 797
 Олексюк Петро 797
 Олексюк Степан 797, 799
 Олексюк Тимко 797
 Олексюк Трохим 794, 795
 Олексюк Федір Іванович 793
 Олексюк, уч. 105
 Олексюки, хут. 160, 793, 814
 “Олень”, надр. пров. 616
 “Олень”, підп. 623, 626, 634
 “Олень”, провокатор МГБ 685
 “Олень”, рай. проп. 165
 Олива, секр. ВЛКСМУ 245, 247
 Олійник Іван Трохимович
 350, 351, 352, 404
 Олійник Петро 45
 Олійник, МГБ-іст 434, 452
 Олімов, лейт. 533
 Ольга, з Драгоманивки 632, 657,
 762, 780
 Оля, з с. Лози 182
 “Оля”, маш. 731, 748, 776
 “Оля”, секр. *Див.* Стець Ольга
 (“Оля”)
 “Омелько”, підр. реф. СБ. *Див.*
 Бойко Василь
 Омельчук Віра. *Див.*
 Смикуржевська-Омельчук
 Віра
 Омельчук Зіна. *Див.* Жукова-
 Омельчук Зіна
 Омельчук Соня, аг. МГБ 58-
 60, 74, 139-141, 152, 159
 Онищук Кирило Петрович 350,
 351
 “Опара”, пвх. 183
 Оприлівці, с. 505
 Орджонікідзе Г. К. (Серго) 293
 “Орел”, а/в МВД 580
 “Орел”, чл. мельн. орг. *Див.*
 Чумакевич Василь
 “Орел”, куц. *Див.* Качунь Богдан
 Миколайович
 “Орел”. *Див.* Хорчанівський
 (“Орел”)
 Оренбург, м. 508
 “Орест”, підп. 623, 634
 Орехов Жорж, НКВД-іст 514
 Орехов, МГБ-іст
~~609,630,632,637,639,670,673,711,722,785~~
 “Орися”, підп. 701, 704, 724,
 757, 760, 761, 767
 “Оришка”, сан. УЧХ 682
 Орищак Марія 677
 Орищак Олекса (“Очайдух”) 629,
 653, 677, 748
 “Орли”, вд. 693
 “Орлик”, підп. 651
 “Орлик”, рай. реф. СБ
 604, 605, 615, 623, 625,
 627, 634, 639, 713, 746,
 748-750, 754, 755, 784
 Орлов. ком. рос. флоту 196
 “Оса”, б-к СБ 665, 666
 “Оса”, підп. 180
 Осадчук, з с. Чернихівці 529
 Осіпов Ігнат 157
 “Осока”, аг. МГБ. *Див.* Пасічник
 Михайло
 “Остап”, б-к СБ. *Див.* Мороз Іван

- “Остап”, ком. ВОЗ. *Див.* Польовий Омелян
- “Остап”, провокатор МГБ 734
- “Остап”, спецкур. 9, 14
- Остапов Альоша Олексійович 408, 411, 415, 418
- Остапчук Михайло (“Клен”) 9, 14
- ОУН(б) (бандерівці) 9, 13, 50, 73, 74, 76-85, 91, 95, 96, 101, 103, 106-108, 111, 120, 131, 132, 176, 178, 200, 202, 206, 211, 212, 223-226, 229, 231-233, 243, 368, 271, 278, 282, 283, 315, 342, 343, 356, 377, 380, 382, 386, 392, 395, 404, 405, 411, 412, 418, 421, 426, 429, 433, 435, 438, 450, 451, 462, 473, 503, 510, 513, 524, 539, 540, 556, 566, 582, 584, 586, 587, 591, 594, 596, 598, 599, 729, 730, 797, 798, 800
- ОУН(м) (мельниківці) 9, 13, 14, 36, 38, 73-75, 79, 81, 83, 85, 92, 95, 96, 100, 102-104, 116, 154, 160, 162, 163, 174, 178, 187, 189, 799, 811, 812
- “Ох”, провокатор МГБ 697
- “Охотник” (“Охотник”), аг. НКВД (с/о МВД). *Див.* Дроздовський Микола Омелянович
- Охримівці, с. 501, 502, 522, 523, 524, 583, 586, 596
- “Очайдух”, підп. *Див.* Орищак Олекса
- П**
- П – О”, агентурна справа 8, 9, 13, 161, 162, 174-179, 181, 184, 186-188, 811, 814
- П.Г., з с. Ішків 650
- Павлік Сидір 38-40
- “Павло”, підп. *Див.* Войтина Павло Петрович
- Павловський Степан Іванович 323
- Павловський, інж. 438, 443
- Павлюк Гапка 26
- “Павуки”, спецоп. комун. спецсл. 9, 14
- Пазін, МВД-ист 556
- Палажка, з с. Бодаки 403
- Паламар Петро (“Качор”, “Тарас”) 604, 605
- Паласюк Володимир 696
- “Палій”, надр. реф. СБ 157
- Пальчук Калина 473, 475
- Панфіл, з с. Матвіївці 239-241, 246
- Панфілов, технік 55
- Панчук Ахтем Степанович 463
- Панчук Олекса Карпович 463
- Панчук, з с. Котюжини 445, 449
- Паращук, МГБ-іст 453, 463, 464, 468, 471-473, 475-478
- Парій Марія Дмитрівна 479
- Пасечник Місько. *Див.* Пасічник Михайло
- Пасечник Ольга. *Див.* Пасічник Ольга
- Пасіка Богдан 808
- Пасічник Михайло (“Дуб”, “Місько”) 602, 603, 606, 609, 612, 613, 615, 616, 619, 621, 623-625, 627-631, 633-644, 646, 647, 654, 655, 657-661, 665, 667, 668, 670-673, 680, 684, 705, 709, 722, 724, 725, 727, 730, 733, 737, 746-751, 753, 754, 757, 761, 762, 765, 774, 776-784, 786-788, 790-792, 808, 813
- Паславський Олекса 259

Пастельняк, МГБ-іст 808-810
Пастернак І. С. 538, 539
Патемкін А. Н. *Див.* Патьомкін
Олександр Микитович
Патриків Григорко. *Див.* Котюк
Григор Сергійович
Патьомкін Іван 509
Патьомкін Микита 190, 812
Патьомкін (Потьомкін) Микола
Микитович 191
Патьомкін (Потьомкін) Михайло
Микитович 191
Патьомкін (Потьомкін) Олек-
сандр Микитович, аг. МГБ
8, 13, 190, 214, 812
Патьомкін (Потьомкін) Тавріче-
ській, рос. князь 222
Патьомкін (Потьомкін), МВД-іст
539, 580
Патьомкін (Потьомкін), НКВД-іст
509
Патьомкін (Потьомкін), НКГБ-іст
588
Патьомкіна (Потьомкіна) Марія
Микитівна 191
Патьомкіна (Потьомкіна)-Денісо-
ва Ксенія 812
Пахомов, НКВД (МВД)-іст 500,
502, 505, 520, 521-523, 528,
529, 568, 584-586, 588, 590,
591, 593
Пашан Олександра (Саша) 237,
238, 246
Пащан Саша. *Див.* Пашан Олек-
сандра
Пелих Степан ("Коваль") 616,
705, 706, 711, 749-751, 754,
756, 759
Пеньоньчко Кость 457, 482, 485
Передмірка, с. 180, 798
Переліски, с. (передм.) 83, 161
Перепелиця Ольга 403
Перещатинський, р-н 530
Петербург, м. *Див.* Ленінград, м.
Петлюра Симон, от. 294
Петриків, с. 10, 14, 826
Петрів Іван Іванович, с/о 542-
544, 545, 548, 549
Петрівка, с. 270
Петрівське, с. 260, 265
Петро Григорович, МВД-іст 338
Петро Самоїлович, з с. Гальж-
біївка. *Див.* Самойлович
Петро
Петров Микола Васильович 597
Петровський Г. І. 293
Петровський Микола 109, 166
Петроград, м. *Див.* Ленінград, м.
Петрозаводськ, м. 195
Петрусь Іван Юліянович 503, 581
Петрусь Іван Юрієвич. *Див.* Пет-
русь Іван Юліянович
Петрусь С. 717
Петрусь Юліян 503
"Петрусь", стан. госп. 45
Петрушічкін (Петрушечкін), ст.
лейт. 508
Пивоваров (Півоваров), МВД-іст
504
Пивоварчук Василь ("Мирон")
653
Питель Богдан Миронович 10, 14
Пищатинські, хут. 245
Півоваров, МГБ-іст 588
Підволочиська, м. 269, 329, 330
Підволочиський, р-н 148
Підволочищина 747
Підгаєцька, тюрма 676
Підгаєцький, р-н 8, 12, 520, 644,
664, 675, 679, 691, 695, 805,
814
Підгаєччина 746

Підгайці, м. 588, 664, 695, 699,
736, 739, 740
Підгайці, р-н. *Див.* Підгаєцький,
р-н
Підгайці, с. Шумського р-ну 45
Підгірський, з с. Киданці 590
Піддвориська, хут. 703
Підирський. *Див.* Підгірський, з
с. Киданці
Підкамінь, с. 163
Підкарпаття 107, 151, 168
Підмурний Василь 797
“Піка” 185
Пінські, болота 145
Піфаниха, з хут. Кривуля 51
“Піч”, підп. 625, 752, 753, 757,
776, 787, 788
“Пластун”, хор. *Див.* Мотиль Ми-
хайло
Плевачук Катерина Михайлівна
464, 473, 475
Пліхів, с. 7, 11
Плоєшті, м. 267
Плонська Ганя 238, 244-246
Плонський, МГБ-іст 117, 121,
150, 183
Побаранюк Петро (“Веселий”) 821
Побережний Афанасій 259
Побережний Олександр (Олек-
са) 259-261
Поділля 804, 807
“Поділля”, КПОУН 806, 808, 809,
816
Подмазов, МГБ-іст 431, 440,
442-448, 450, 452-454, 456,
457, 462, 465, 466, 469, 471,
474, 477, 478, 483, 484, 497
“Подолян”, прац. СБ 698, 700,
717, 718
Подорожчина, хут. 644, 646, 658,
659, 668, 671
Полісся 56
Поліщук Анна Афанасівна 464, 475
Поліщук Сашка 125
Полонський, МГБ-іст. *Див.* Плон-
ський, МГБ-іст
Полтава, м. 144
Полтавщина 145, 146, 235
Полушкін, д-р 105, 164
Польнерко (Марко), підп. 684,
732
Польовий Омелян (“Остап”) 652
Польська армія (ВП) 156, 406,
651, 793
Польща 9, 14, 55, 77, 153-161,
163-167, 224, 236, 241, 275,
281, 291, 309, 310, 349, 358,
359, 424, 449, 470, 500, 517,
521, 525, 542, 549, 561, 566,
664, 795
Поляки 32, 56, 182, 211, 500,
501, 521, 541, 566, 594, 650,
663, 728, 736
“Поляков”, аг. НКВД (с/о МВД).
Див. Петрусь Іван Юліанович
Поморяни, смт. 612
Поморянський, р-н 810
“Помста”, підп. 735
Поплави, хут. 664
Попов Василь, МВД-ист 340,
344, 345, 347, 360-362, 400,
402, 403, 405, 406, 408-410,
416, 419, 433, 436, 437, 457,
462, 465, 467-469, 482, 484,
485
Попов, фінінспектор. *Див.* Попов
Василь, МВД-ист
Поручин, с. 752, 805.
Посунько Євгенія 675
Потічний Петро Й., проф. 10, 14
Потутори, с. Бережанського р-ну
695

- Потурорів, с. Шумського р-ну 18
 Потьомкін. *Див.* Патьомкін
 Почаїв, м. 28, 114, 135, 142, 349,
 653
 Почаїв, р-н. *Див.* Почаївський,
 р-н
 Почаївський, р-н 8, 12, 55, 163,
 167, 177, 404, 509, 520, 591,
 805
 Почаївщина 25, 85
 “П-п”, сл. СБ. *Див.* Прокіп”, сл. СБ
 “Притула”, підп. 20, 25, 137
 Притуляк Мішка 322
 “Прокіп”, сл. СБ 175, 186-189
 “Прометей”, куц. 24, 25, 33
 Пронишин Анна (Гандзя) 660,
 679-681, 683, 685, 704, 705,
 707, 708, 710, 711, 721-724,
 728, 733, 737, 743, 744, 777
 Пронишин Іван Олексійович
 (“Івась”) 653, 654, 666
 Пронишин Олекса (“Гак”, “Альо-
 ша”) 417, 422, 423, 426,
 429, 430, 432, 438, 441-443,
 446, 447, 450, 452, 454-456,
 468, 469, 472, 474, 481, 484,
 602, 606, 609, 610, 613-618,
 621, 624-626, 629-632, 633,
 636, 637, 648, 653-662, 665-
 670, 677, 678, 680-685, 689,
 697, 699, 704-711, 721, 722,
 724-729, 731, 732, 734-737,
 739, 741-744, 746, 748, 750,
 757, 761-765, 776-778, 780,
 784-786, 788, 791
 “Просвіта”, орг. 32, 651, 794
 Проскурів, м. 798
 Прохорчик (“Ясен”) 45
 Прошова, с. 665
 ПУН 9, 14
 Пусто-Іваня, с. 55
- Пчелінков (Пчелінков) Іван, МГБ-
 іст 150
 Пшеперкевич Петро 262
 Пянтковський, фінагент 404,
 408, 419, 430, 478
- Р**
 Рабінович Гершко 253
 Радеково, м. 532
 Радивилів, м. 77
 Радянська Україна. *Див.* Україна,
 Радянська
 Радянський Союз. *Див.* ССРСР
 Раковець, с. 344, 346, 347, 351,
 352, 356-358, 361-364, 366,
 369, 371-374, 378, 380, 382-
 384, 388-392, 394, 399, 403-
 405, 407, 408, 430, 611, 623,
 647, 648, 650, 652, 663-665,
 674-676, 680, 682, 683, 685,
 686, 688, 689, 696-698, 700,
 701, 703, 705, 708-710, 722-
 726, 729, 730, 737, 741, 744,
 765, 813
 Ракуш Дмитро (“Сокіл”) 602-
 605, 607, 613, 663, 758, 759,
 768, 769, 770, 773, 776, 777
 Рапак Петро (“Сулима”) 615,
 618, 621-623, 626, 627, 629,
 630, 634, 636, 641, 642, 647,
 656, 659, 662, 671, 675, 680,
 688, 710, 730, 732, 741, 767,
 778, 785, 788, 792
 Ратушний Микола Михайлович,
 с/о 502, 524, 585
 Ратушний Михайло 502
 “Рен” (“Рец”?), рай. реф. СБ. *Див.*
 “Сич” (“Рен”, “Христя”), рай.
 реф. СБ
 “Рец”, рай. реф. СБ. *Див.* “Сич”
 (“Рен”, “Христя”)

“Речка” (“Речка”, “Річка”) с/о НКВД (МВД). *Див.* Лещишин Михайло Васильович
Рибак Іван Степанович 580
“Риболовці”, сотня 652
Рибрина Надя 238
Ригаїлиха, хут. 701, 703, 760, 761
Рижевська Лена 119, 120, 167
“Рижов”, аг. НКВД (с/о МВД). *Див.* Ратушний Микола Михайлович
“Рись”, надр. реф. СБ. *Див.* Кекіш Остап
Ришнівка, с. 329, 330, 463
Рівенська, обл. *Див.* Рівненська, обл.
Рівне, м. 9, 13, 54, 77, 177, 508
Рівненська, обл. 55, 77, 154, 160, 188, 189
Рівненщина 9, 13, 811
“Ріг”, куц. *Див.* Запаранюк Роман
“Рідна Школа”, гімназія 806
Різник Андрух 650
“Річка”, аг. НКВД (МВД). *Див.* Лещишин Михайло Васильович
“Робітник” (“Роботнік”), аг. НКВД (с/о МВД). *Див.* Груб'як Василь Семенович
Рогальський Борис 147
Рогальський Роман 628, 638, 640, 641, 646, 778
Рогальський Юрко 147
Рождественський, адм. царс. флоту 191
“Роза”, с/о РО МГБ 810
Розбицька, фінінспектор 463
Розбицький, з с. Заруддя 410
Розношинці, с. 505
“Розов”, аг. НКВД (с/о МВД). *Див.* Дєдів Теодор Романович
Роман, з с. Бенева 683
Роман, з с. Матвіївці 237
“Роман”. *Див.* Овчарук-Кукуріка Матвій
Романів Іван Федорович 482
Романів Степан 480, 482
Романове Село, с. 502, 503, 523, 586, 597, 598, 599
Романовська Поліна Андріївна 234, 235, 248
Романюк Іван 463, 481
Романюк Іван Іванович 476, 477
Романюк, з Завалля 159
Ромасюк, з с. Студінка 798
“Ромка”, б-ка СБ 814
“Ромко” (“Бук”), пров. Юнацтва 665
“Ромко” (великий), провокатор 727
“Ромко” (малий), ком. б-ки СБ. *Див.* Бондарець Зиновій
Росіцький Степан 270
Росія 156, 159, 191, 193, 194, 224, 293
Росіяни (руські) 8, 55, 164, 256, 569
Росохуватець, с. 665, 775
Роттердам, м. 796
Рохманів, с. 147
РСФСР 148
“Рубан”, чот. 652
“Руденко”, рай. пров. 24, 34, 35, 37, 46, 117, 120, 137, 166, 189
Рудий Андрій 259, 263
Рудков, інж. 55
Руманевич Павло 795
Румуни 259, 262-266

Румунія 265, 275, 291
“Руслан”, б-к СБ 665, 666
Руська Гута, с. 33
Ручаковський, з с. Сільце Божи-
ківське 681
Рябушенко Остап Григорович
227, 229, 233

С

“С.”, б-к СБ 647, 656
С. В., з с. Ішків 651
С. Г., з с. Ішків 698, 701-703, 761
С. О., з с. Ішків 651
“С-1”, аг. спецопер. МБП 9, 14
Сабашиха, хут. 501, 502, 522,
523, 524, 585
Сабельніков (Сабельніков), МВД-
ист 340, 344, 346, 347, 360,
362, 401, 404, 406, 409, 412,
419, 430, 441
Сабурін Степан, МГБ-ист 70, 149,
168
Савич Олександра Павлівна
464
Савич Уляна Павлівна 463
“Савич”, підп. 46, 96
Савлюшко, прац. РВК 798
Савула Марта Олексівна 479
Савучинський Дмитро 55, 77, 78
Савчук Анна 19, 20, 136-138,
145, 168
Савчук Ліда Федорівна 482
Савчук Олександр Петрович
 (“Яворенко”) 38, 67, 73-83,
85-92, 95-99, 101-106,
109, 110, 112, 160, 163-165
Сакогнін (Сакогнін), нач. пошти
501
Салайда Єфросінія Іванівна 480
Самборський Гриць 474, 475,
483
Самборський Олександр Петро-
вич 463
Самоїлович Петро. *Див.* Самої-
лович Петро
Самоїлович Петро 411, 414-417,
422-425, 428, 432, 433, 438,
441-443, 447, 448, 450, 452,
454, 456, 468
Самостійна Україна. *Див.* УССД
Сапанів, с. 72, 83, 84, 86, 88, 93,
94, 96, 97, 99-101, 104, 106,
160-163, 186, 187, 797
Сапіга Петро Никифорович 57,
58, 158, 159
Сапіга Рая Никифорівна 58,
159
Сараєв, НКВД (МВД)-ист 509,
510, 524, 541, 549, 556, 588,
591
Саратов, м. 507, 508
Саранчуки, с. 821
Сарматюк Зузанна Семенівна,
с/о 503, 523, 586
Сарматюк Семен 503
Сарни, м. 268, 331, 798
Сасебо, м. 192
“Саша”, підп. 180
Сашко, з Томашпільського р-ну
259, 306, 321
“Сашко”, стан. госп. 34, 45
СБ ОУН 7, 8, 10, 14, 15, 18, 29,
34, 44, 45, 47, 49, 51, 71, 79,
118, 119, 131, 153, 157-159,
166, 167, 171, 174, 178, 180,
186, 187, 576, 577, 580, 594,
598, 599, 601, 602, 604, 606,
615, 639, 642, 647, 653, 654,
656, 666, 673, 705, 710, 713,
724, 746, 757, 758, 766, 785,
789-791, 797, 804, 808, 810,
813, 816, 817, 820, 821

- Свентоховський Сергій 72
 Свердлов (Свердлов), МГБ-іст
 95, 145, 619, 621, 627, 639,
 682-685, 689, 729, 731-734,
 736-738, 740-744
 “Светляна”, аг. НКВД. *Див.* За-
 рубинська Стефанія Олексі-
 ївна
 Свинтух Яким 675
 “Свинячий перелаз”. *Див.* Трачук
 (“Свинячий перелаз”)
 Світловіцький Антон Максимович
 46, 165
 “Світляна”, с/о МВД. *Див.* За-
 рубинська Стефанія Олексі-
 ївна
 Севастополь, м. 196, 197
 “Седой” (“Седой”), НКВД-ист.
Див. Микола (“Седой”),
 НКВД-ист
 Селиська, с. 400, 401, 404, 412,
 482
 Семиківська, могила 650
 Семиківці, с. 651, 652, 680, 780-
 782, 785, 786
 Семьонов, полк. 537
 Сендецька Наталія Василівна
 464, 476
 Сендецький Антін Михайлович
 463
 Сенишин Осип 650
 Сень, з с. Зарубинці 504
 Сергеев (Серґеев), МГБ-іст 106,
 149, 168, 623
 Сергієв, МГБ-іст. *Див.* Серґеев
 (Серґеев), МГБ-іст
 Сергій, о. *Див.* Каранковський
 Сергій, аг. МГБ
 Сердюк Яків (“Степовий”) 78, 83,
 84, 86-90, 92, 93, 101, 161,
 186, 187
 Сердюк, МВД-ист 361, 377-380,
 390, 391, 394, 395, 404, 406,
 408, 410, 428, 479-481, 496
 Серединки, с. 617, 665
 Середники, с. *Див.* Серединки, с.
 Середюк Яків. *Див.* Сердюк Яків
 (“Степовий”)
 Семенков, МВД-ист 531
 Семьонов, полк. 507
 Сибір 39, 40, 42, 44, 77, 81,
 124, 127, 130, 131, 165, 168,
 184, 187, 247, 272, 283, 295,
 314, 401, 449, 510, 525, 578,
 583, 604, 620, 632, 646, 651,
 708, 783, 795, 797, 813
 Сидоренко, НКВД (МВД)-ист
 557, 568, 570
 Сидорчук Анастасія К. 479
 Сильвеструк Федір 83, 161
 “Синиця”. *Див.* Пронишин Олекса
 Синюк Гафія (Гапка, “Люба”) 19,
 30, 53, 83, 114, 116, 134-
 137, 141, 161, 171
 Синява, с. 501
 Синягівка, с. 501, 505, 587
 Сиско (Сисько) Семен Григо-
 рович 503, 581
 Сиско Григорій 503
 “Сич” (“Рен”, “Христя”), рай. реф.
 СБ 47, 131, 167
 Сідловецький Антон 107, 108
 Сікорський, з с. Залужжя 566
 Сілін, НКВД-ист. *Див.* Сінін,
 НКВД-ист
 Сілон, НКВД-ист 797
 Сільце Божиківське (тепер Квіт-
 кове), с. 679, 680, 683, 684,
 689, 691, 725, 726, 727, 731,
 739, 814
 Сільце, с. *Див.* Сільце Божиків-
 ське (тепер Квіткове), с.

- Сінін, НКВД-ист 499, 512, 516-520, 531
- Сініцький Григор 37, 45
- Сіно Петро (“Супрун”) 601-604, 607, 608, 613, 677, 682, 705, 710, 757-759, 768, 769, 772, 777, 784, 787, 807, 818
- Сіножаті, хут. 645, 656
- Сіра Ганя 660
- “Сірий”, підп. 180
- Сіріченко, МГБ-іст 88, 89, 146
- “Сірко”, підп. *Див.* Якимець Богдан Андрійович
- “Сірко”, рай. реф. СБ 157
- “Сірко”, стан. “Юнацтва” 663
- “Сіроманці”, курінь 601
- “Скала”, рай. реф. СБ. *Див.* Цихун Григорій
- “Скала”, чл. ОУН 596
- Скаржевський, вчит. 515
- Скасків Галина 695
- “Скеля”, рай. реф. СБ 33, 45
- Скибіцька (“Калинка”) 34, 58, 59, 155
- Скибіцький Лукаш 155
- Скобінецький, вчит. 500, 515
- Скоробогатий Григорій Григорович 464, 475, 476
- Скоробогатий Дмитро 478
- Скрипка, НКВД-ист 506, 533
- Слав’ятин, с. *Див.* Слов’ятин, с.
- Слав’ятинський, ліс 652
- “Славко” 26
- “Славко”, кущ. 117, 118
- “Славко”, повст. 799
- “Славко”. *Див.* Кравченко Василь Юхимович, НКГБ (МГБ)-іст
- “Славко”. *Див.* Магдій Ярослав Йосифович
- “Славута” 175
- Сливка А. З. 545
- Слободянюк Маруся 237
- Словаччина 522
- Слов’ятин, с. 652, 805
- Служенко, МВД-ист 583, 585
- Слюсарчук Захар Кирилович 367, 374, 375, 377, 390
- Смакуржевський Володимир. *Див.* Смикуржевський Володимир Васильович
- Смачила Ілля Степан. (“В’юн”) 819
- “Смелая”, аг. РО МГБ 810
- Смикуржевська Зоя Василівна 36, 42, 54, 58-60, 62, 63, 65-70, 153
- Смикуржевська Марія Василівна. *Див.* Ключ-Смикуржевська Марія Василівна
- Смикуржевська-Завидюк Анна 54, 811
- Смикуржевська-Омельчук Віра 58, 59, 68, 152
- Смикуржевський Василь 54, 153, 811
- Смикуржевський Володимир Васильович (“Троян”) 9, 13, 54, 811
- Смикуржевський Петро Васильович 8, 9, 12, 13, 34-43, 45-54, 62, 63, 65, 66, 68-71, 76, 82, 88, 94, 95, 98, 102, 111, 136, 156, 158-162, 164, 167, 168, 171-173, 811, 814
- Смикуржевський Федір Васильович 54
- Смикуровський Петро. *Див.* Смикуржевський Петро Васильов.
- “Смілий”, аг. НКВД (МВД). *Див.* Сисько Семен Григорович
- Смокуровський Петро. *Див.* Смикуржевський Петро Васильович

Смоленська, обл. 501
Смолярчук, стр. бат. 56
Снігурівка, с. 335, 440, 469
Собко Наталія Константинівна 252
Собко Семен 260-263, 266, 329-332
Собко, МВД-ист 494
Соболев П.І., зав. буд. контор. 438, 439, 442, 444, 455
Собчак Іван Степанович 594, 597
Советский Союз (Советський Союз). *Див.* СССР
Созонов, МВД-ист 557
“Сойка”, б-к СБ 752
“Сойка”, підп. 35
“Сокіл”, підп. 410, 412
“Сокіл”, рай. пров. СБ. *Див.* Ра-куш Дмитро
Соколов, заст. гол. міськради 531
Соколов, МВД-ист 557
Соколовський, МВД-ист 247, 340, 361, 387, 398, 400, 406, 408, 413, 422
Соловей Мифодій Іванович 464, 476
Соловей Степан 650
Соловій, з Тетильковець 78, 81
Соловки, о. 195
Соломія, з с. Матвіївці 237, 238, 246
Соня, з с. Раківця 682, 683, 724, 730
Сонячне, с. 664, 675
Сороки, м. 266, 267, 334, 335
Сорокін, МГБ-іст 28, 43, 113, 117-120, 129, 156, 158, 168, 182, 184
Сороков, МВД-ист 531
Соснів, с. 611, 663, 675, 676, 680, 685, 689, 701, 703, 724, 760, 761
Соснівецька Гапка 139
Соснівка, с. 19, 26, 30, 139
Союз ССР. *Див.* СССР
“Спартанка”, підп. 735
Справник Захарій 259
СРСР. *Див.* СССР
Сроцький Михайло Андр. 821
СССР 28, 148, 190, 202, 203, 205, 206, 211-215, 220, 224, 226, 232, 256, 257, 272, 274, 275, 290-295, 297-299, 301, 302, 316, 339, 380, 381, 459, 501, 504, 507, 510, 513, 515, 522, 527, 534, 542, 544, 549, 550, 563, 564, 566-569, 574, 575, 587, 591, 592, 651, 712-714, 780, 794, 814, 822
Стадниця, хут. 752
Стадницька Анна Іллівна 35, 59, 60, 67, 90, 158, 159
Стадницький Роман 90
Сталін Й. В. 22, 85, 164, 177, 189, 205, 209, 211, 290, 293-295, 304, 414, 504
Сталінград, м. 499, 507, 514
Сталінградська, обл. 508, 514
Станіславівська, обл. 219, 231, 810
Станіславська (Станіславівська), обл. *Див.* Станіславівська, обл.
Старий Вишнівець, с. 335, 344, 363, 371, 387, 440, 470
Старк, контрадм. царс. флоту 194
Стахурський Дмитро Іванович 464, 475
Стахурський Дмитро Ігнатович. *Див.* Стахурський Дмитро Іванович

- Стахурський Іван Демидович 729, 730, 733, 741, 743, 744,
 464, 475 746, 747, 749, 756, 758, 764,
 Стегниківці, с. 504 766-768, 782, 790-792, 807,
 “Степан”, аг. МВД 577 813
 “Степан”, сл. СБ 186
 Степанець Іван 184
 Степанів А. М. 545
 Степанів І. І. 546, 547
 Степанович Микола 521
 Степанович Орест Миколайович
 521
 Степанюк Микола Іванович 525,
 526
 Степанюк, з Кременця 499
 Степи, поля 730
 “Степовий”, підп. *Див.* Сердюк
 Яків
 Стець Ольга (“Оля”) 604, 605
 Стінка, с. 175
 Стовбець, с. 80
 Столбовая, станція 196
 Столипін, лейт. 508
 Сторож, лік. 336
 Сторож, МВД-ист 336, 340, 377,
 379, 399, 403-406, 408-410,
 413, 416, 437, 447
 Сторожук Максим Васильович
 235, 239, 243, 244
 Стриївка, с. 502, 523, 582
 “Стрийка”, б-ка СБ 653
 “Стрийко”, рай. реф. СБ 653,
 681, 727
 Стрийовецькі Гори, с. *Див.* Гори-
 Стрийовецькі, с.
 “Стрийський”. *Див.* Якубовський
 Володимир
 Стрипа, р. 144, 601, 602, 604-
 614, 624, 626-629, 637, 647,
 649, 654, 663, 666, 672, 673,
 675, 687, 696, 697, 700, 703,
 707, 712, 717, 718, 725, 727,
 729, 730, 733, 741, 743, 744,
 746, 747, 749, 756, 758, 764,
 766-768, 782, 790-792, 807,
 813
 Струкало Омелько 57, 157
 “Струм”, пров. 675, 693
 Студінка, с. 798
 Ступки, с. 806
 Стьопа, з с. Сапанів 93, 97, 163
 “Стьопа”, підп. 26
 Субота, фельдш. 235
 СУЗ 175, 182, 318, 424, 806
 Сузанна, МВД-истка 387, 405,
 406, 437
 Сукенник Толок 115
 Сукенник Юрко Андрійович 36-
 38, 41, 48, 50, 59, 60, 64, 67, 68,
 70, 72-75, 77-81, 85-90, 92-
 94, 96-99, 101-121, 123-128,
 131, 133-142, 151-153, 155,
 156, 161, 165, 167, 174
 “Сулима”, рай. реф. СБ. *Див.*
 Рапак Петро
 “Сум”, кур. пвх. *Див.* Гуменюк Іван
 “Сум”, чл. “Юнацтва”. *Див.* Магдій
 Ярослав Йосифович
 Суматохін, НКВД (МВД)-ист 520,
 522, 571, 588
 Сумська, обл. 530, 531
 “Супрун”, окр. реф. проп. *Див.*
 Сіно Петро
 Супрунов, НКВД (МВД)-ист 499,
 510, 512, 514, 515, 518, 520,
 557-561
 Сурков, МГБ-іст 92, 98, 151, 155
 Сурнін, МВД-ист 83-85, 87, 187,
 588
 Сурнінко, МВД-ист. *Див.* Сурнін,
 МВД-ист
 Суханов, політрук 517
 Схід 188, 592, 611, 612

Східна Україна. *Див.* Україна,
Східна
США 301
“Сянько”, стан. госп. 45
Сяня, з с. Великі Фільварки 24,
26, 47
Сяня. *Див.* Томчук Олександра
Олексіївна

Т
“Т.”, д-г 613
Таня Гуляєва, НКВД-истка 522
“Тарас”, зв. *Див.* Паламар Петро
Тарнавський Семен 57, 157
Тарновський Семен. *Див.* Тар-
навський Семен
Тася, фінагентка 457, 485
Ташкент, м. 150
Ташченко, обл. прокур. 562
Творищук Кость П., с/о 502, 523,
581, 582, 596
Телевяк Дмитро 502
Телевяк Микола Дмитр. 502, 585
Теляче, с. 623, 625, 644, 664,
665, 687, 715
Темногайці, с. 246
Теребовля, м. 740
“Тернини”, архів 10, 14
Тернопіль, м. 7, 10, 12, 14, 107,
144, 226, 227, 229, 233, 234,
247, 248, 269, 329, 332, 337,
338, 499, 508, 550, 571, 595,
601, 603, 604, 623, 634, 636,
644, 648, 653, 668, 680, 682-
685, 689, 714, 716, 725, 728-
730, 732, 733, 736, 740, 741,
743, 744, 780
Тернопільська, обл. 7, 10, 11, 17,
32, 54, 144, 148, 151, 155, 157,
181, 190, 219, 249, 268, 269,
329, 363, 380, 381, 383, 431,
470, 500, 509, 530, 531, 544,
548, 570, 592, 597, 611, 634,
649, 674, 686, 688, 690, 691,
793, 803, 804, 806, 808, 810-
814, 818, 819
Тернопільська, округа 612, 626,
808, 813
Тернопільська, тюрма 612, 682
Тернопільський, надр. 616
Тернопільський, р-н 10, 14
Тернопільщина 7-11, 13, 14,
601, 618, 626, 677, 693, 713,
731, 746, 747, 806, 808, 809,
811-813, 816
Теслугів, с. 796
Тетилівецькі, хут. *Див.* Тетилько-
вевцькі, хут.
Тетильківці, с. 30, 32, 36, 40, 45,
51, 73, 78-82, 85, 97, 99,
100, 102, 107, 111, 112, 114-
116, 123, 124, 126, 131-133,
139, 140, 143, 154, 156, 160-
164, 168, 174, 186
Тетильковецькі, хут. 39, 51, 107,
151
Тилявка, с. 17, 161, 811
Тимошенко, серж. 533
Тимчук Григорій Данил. 463, 476
Тимчук Павло Макарович 475
Тиники, передм. 35
“Тихий”, б-к СБ. *Див.* Мащій Антон
Іванович
“Тихий”, рай. пров. СБ. *Див.* Ткач
Ярослав
Тіхонов, НКГБ-іст 501
Тіхоньов, МГБ-іст. *Див.* Тіхонов,
НКГБ-іст
Ткач Ванька Васильович 262
Ткач Василь 266
Ткач Ярослав (“Тихий”) 604, 605,
676

- “Ткач”, с/о НКВД. *Див.* Творищук Кость П., с/о
- Ткачук Марія Андріївна 479
- Ткачук Мартоха Степанівна 19, 21, 31, 39-41, 51, 52, 89, 102, 103, 105, 107-109, 111-116, 123-127, 132-138, 140, 143, 156, 168, 162
- Ткачук Олександр Євген. 464, 475
- Ткачук Петро Матвійович 479
- Ткачук Степан 794
- Ткачук, з с. Красносільці 594
- “Ткачук”, аг. НКВД (с/о МВД). *Див.* Творищук Кость П., с/о
- Товпа, МВД-ист 437
- Тодорка, з с. Бодаки 335
- Токіо, м. 193
- Томашевський Гринько 157
- Томашпільський, р-н 286, 306, 320, 321
- Томчук Олександр (Олекса, “Вир”) 19, 24-27, 45-48, 50, 81, 131, 139, 140, 142, 143, 153, 161
- Томчук Олександра (Сяня) Олексіївна 71, 131, 140, 142, 143, 147, 153, 184
- Тонкопій Михайло 253, 255, 258, 260
- “Тополя”, б-к. *Див.* Городецький Василь
- “Тополя”, чл. мельн. орг. *Див.* Бондар Андрій Васильович
- Топор, МВД-ист 588
- Топорков, МВД-ист 340, 344, 345, 347, 348, 360-363, 377, 378, 380, 387, 389, 390, 404, 409, 410, 419, 430, 465, 478, 479, 480, 482
- Торішний (Торішний), МГБ-іст 108, 109, 126, 145
- Трачук (“Свинячий Перелаз”) 132, 133
- Трачук Андрій 464
- Трачук Василь Миколайович 479, 480, 482
- Трачук Лікерія Єфремівна 479
- Трачук Марія 482
- Трачук Олександр Євгенович. *Див.* Ткачук Олександр Євгенович
- Трачук Павло Іванович 479
- Третьяков (Третьяков), МВД-ист 502, 504, 505, 523, 529, 581-588
- Трибухівські, хут. 699
- Тродик Олекса Григорович 479
- Тростянець, м. Вінницької обл. 260
- Тростянець, с. Бережанського р-ну 652, 693
- Трофимлюк Захарій, о. 79, 81, 82, 103, 154
- Трофимлюк Рая Захарівна 154
- Трофімчук, МГБ-іст 501, 588
- Трохимчук, НКГБ-іст. *Див.* Трофімчук, МГБ-іст
- “Троян”, хор. *Див.* Смикуржевський Володимир Васильович
- “Троянда”, розв. УПА. *Див.* Горошко Ольга Юхимівна
- Тудинка, р. 664
- Тульчинський, р-н 286
- Туники, передм. 152
- Туніцький Володимир 86, 88, 92, 96, 97, 101, 104, 106, 162
- Туреччина 301
- Тури, с. 799
- Турик Іван 514
- Турик Степан Іванович 514, 515

Турія, с. 154, 160
Турчин Іван 506
Тухачевський М. Н. 512
“Тюлік”, з с. Тетильківці 102

У

Угорщина 275, 291
Україна 50, 113, 148, 172, 181,
183, 185, 189, 203, 211, 212,
219, 223, 224, 232, 250, 270-
272, 275, 277, 278, 501, 504,
527, 561, 592, 615, 620, 679,
687, 713, 714, 719, 723, 736,
737, 740, 743, 745, 752, 758,
780, 783, 794, 805, 806, 812,
822
Україна, Західна 9, 13, 200,
202, 203, 205-208, 210, 211,
214, 216, 218, 219, 223-225,
268-272, 278, 306, 307, 322,
328-331, 333, 335, 414, 509,
511, 527, 734, 812
Україна, Радянська. *Див.* УССР
Україна, Східна 593, 611, 813
Українська Держава. *Див.* УССД
Українська ССР. *Див.* УССР
УЛС 9, 13, 54, 811
“Уляна”, підп. 693
Урал, г. 737, 785
Урсол Ванька 270
УРСР. *Див.* УССР
Усанов, МГБ-іст 588
УСС 7, 11
УССД 7, 11, 28, 173, 189, 202
211, 223, 224, 560, 561, 579,
713, 714, 777, 783, 822
УССР 144, 202, 203, 206, 207,
215, 220, 221, 226, 363, 380,
381, 383, 509, 510, 515, 528,
530, 542, 544, 549, 565, 589,
597, 616, 624, 714, 808, 809

Уссурі (Усурі), р. 533, 534
Уфа, м. 514, 624
УЧХ 153, 156, 665, 816

Ф

Фалтус, з с. Людвище 147
Федик Марійка 659
Федик Текля 659
Федишин Іван 270
Федишин Мотрона Костянти-
нівна 260, 329, 331
Федорова (Фйодорова) Євдокія
195
Федорова (Фйодорова), рад.
партиз. заг. 145
Федьківці, с. 337, 344, 399-404,
440, 463, 469-471, 474,
480-482
“Федько”, б-к СБ 701
Фещук Гриць (“Грибенко”) 86-94,
96-98, 101, 104, 106, 161-
163, 186, 187
Фидун (“Мручко”), зв. 178-180
Філик Володимир Андрійович 480
Філик Давид 478
Філик Іван Танасович 402
Філик Танас 371, 387, 389, 402
Філіпов, МГБ-іст 149, 168
Фільварки, с. *Див.* Великі Філь-
варки, с.; Малі Фільварки, с.
Фільварочки, с. 71
Фіненбург, м. 652
Фінляндія 275, 292
Флеменди, с. 270
Флорешту, м. 265
Франко Іван Якович 793
Франко, інж. 521
Франко, Франціско 302
Франція 275, 302
Фунтіков, полк. 508
Фурманець Дмитро (“Лесик”) 9, 14

Фурсевич Антін (Тонько) 45, 157
Фьодоров, МВД-ист 557
Фьодорова, рад. парт. заг. 589

Х

Хабаровськ, м. 498, 506, 532,
536

Хабаровський, край 506

Халхінгол (Халхін-Гол), р. 506,
508

Харбін, м. 537

Харків, м. 714, 716

Харківська, обл. 413

Харківщина 146, 150

Харламов, МВД-ист 337-341,
347, 348, 396, 399, 401, 402,
406-413, 416, 419, 421-424,
426-428, 430, 433-442, 444-
448, 451-457, 462, 465, 469,
471, 474, 477, 482, 497

Харчук Олександра 481

Хасан, оз. 298, 506, 508, 532

“Хвиля”, рай. пров. 34

Хворостян Кость 262

Хворостян Павло 262

Хілуботченко, МГБ-іст 695, 696

Хмель Євка 797

Хмельницький Богдан, гет. 793

Хмельницький, р-н 287

Ходаковський, загот. 524

Ходачків Великий, с. *Див.* Вели-
кий Ходачків, с.

“Холодний Яр”, з’єдн. УПА 819

“Холоднярці”, вд. (сотня) 652,
751, 813

Холявка, секр. РК КП(б)У 665,
684, 814

Хоменко, з Миронівки 259

Хомічов (Хомичев, Хомичов),
МГБ-іст 43, 102, 103, 150,
155, 156, 164

Хорсун, МГБ-іст 43, 44, 47, 82,
83, 89-92, 129, 130, 132,
144, 145, 619, 621, 622, 624,
625, 627, 628, 630, 633, 635,
743, 787, 790

Хорчанівський (“Орел”) 800

Хотівка, с. 75, 76, 78, 79, 81,
160, 161, 794, 799, 800

“Христя”, рай. реф. СБ. *Див.*
“Сич” (“Рен”, “Христя”)

Хрущов Нікіта Сергєєвич 148, 304

Ц

Цветков, лісопарк 319, 323

“Цвітка”, підп. 682

Цебринський Ярослав 583

Цеценівка, с. 30, 38, 45, 46, 164,
184, 185

Цибринський Василь 502

Цибринський Яків Васильович
502, 585

Цибух Іван Іванович 475

Цигани 717

Циганюк Олекса 797

Цикін, упов. РПК 470, 472

Цимбала, з с. Богатковець 670

Цимбалюк Василь Кіндратович
475

Цимбалюк Марта 479

Цимбровський Григорій Степа-
нович 479

Ціхун Григорій (“Скала”) 820

Цусімський, пролив 191

“Цьоця”, підп. 693, 694

Ч

ЧА (Советська армія) 33, 56, 57,
72, 148, 152, 153, 155-159,
161, 165, 166, 189, 212, 231,
239, 240, 242, 250-252, 257-
259, 266, 291, 294, 298, 301,

317, 344, 349, 354, 367, 372,
417, 445, 449, 473, 476, 498,
499, 504, 506, 513, 514, 524,
531, 532, 540, 541, 553, 555,
585, 587, 591, 592, 650, 651,
768, 793, 795-797, 800

Чагарі-Збаразькі, с. 502, 503,
523

Чайка, міліціонер 650

“Чайка”, б-к СБ 752

“Чайка”, підп. *Див.* Качур Іван
Андрійович

Чайчинці, с. 463

“Чалий” 9, 14

“Час”, сл. СБ 186

Челябінськ, м. 240

Челябінська, обл. 239

Чемерис Іван 420-423, 426, 428,
429, 432, 434, 436, 438, 442,
443, 446, 447, 449, 450, 452-
456, 468, 472, 474, 481

Червеняк Петро Павлович 597

Червона, хут. 477

Черепії, передм. 416

Чернецька Віра Петрівна 480

Чернецький Степан Якубович 480

“Чернешов”, аг. НКВД. *Див.* Чор-
ний Михайло Васильович

Черніхівський, кущ 501

Черніхівський, ліс 586

Черніхівці, с. 501, 502, 504, 522-
524, 528, 529, 539, 543, 544,
548, 549, 572, 583, 584, 586,
590, 596

“Чернишов”, с/о НКВД (МВД).
Див. Чорний Михайло Васи-
льович

Чернівці, м. 268

Чернігівщина 611

Чернявський Микола 406

Чернявський Федько 406.

Чернявські, хут. 371, 387, 447

Чеснівський Раковець, с. 404,
405

Чехи 46, 61, 70, 147

Чехія 46, 334, 567, 649, 806

Чехословаччина 9, 14, 275, 290,
291

Чкалов, м. *Див.* Оренбург, м.

Чкаловськ, м. 153

Чкаловська, обл. 471

Чорне, море 197

Чорний Василь 503

Чорний Іван Прокопович 464

Чорний Михайло Васильович,
с/о 503, 523, 586

“Чорний”, підп. 663, 752, 753

“Чорний”. *Див.* Бригадир (“Чор-
ний”)

Чорноліський, кущ 501

“Чорноморець”, чл. мельників.
орг. *Див.* Шеремета Максим

“Чорноморці”, сотня 652

Чортків, м. 500, 520, 521, 568,
570, 586, 590, 592, 595, 798

Чортківський, р-н 528

Чортківщина 747, 821

Чубик Кирило Григорович 463

“Чубко”, підп. 24, 25, 36, 46,
47, 48, 50, 66, 70, 160, 113,
131, 158

Чугалі, с. Кременецького р-ну
153, 157, 187

Чумакевич Анна 79, 161

Чумакевич Василь Павлович
 (“Богун”) 75, 76, 79, 80,
160, 161, 797, 799, 800

Чумакевич Оля 794

Чумакевич Павло 799

Чумаков, нач. ліспромгоспу 268

Чумалі, с. Збаразького р-ну 505

Чуш Роман 123

Ш

- Шаганов (Шаганов), МВД-ист 531, 532, 556
“Шалапут”, аг. МГБ 156
Шандрук Іван 420, 421, 423, 428-433, 439, 443, 447, 452, 454, 468
Шаньків, част. с. 262, 263, 331
Шаповалов, МВД-ист 402, 406
Шаповалова Катя 366
Шаргород, м. 273
Шаргородський, р-н 286
Шарун, фінагент 478
“Шах”, окр. пров. *Див.* Бабій Ярослав
Шаховал Анна 59, 159
Швейкін. полк. царс. флоту 210
Шевченко Тарас Григорович 793
Шевчук Гордій 45, 92, 93, 158
Шевчук Степан 87, 105, 155
Шексінський, р-н 195
“Шелест”, повст. 799
“Шелест”, спецкур’єр. *Див.* Дідович Володимир
Шепетівка, м. 234, 508
Шептицький Андрей, митр. 611, 686
Шеременда Михайло 659, 680
Шеремета Максим (“Чорноморець”) 76-80, 83, 84, 86, 87, 89, 90, 95- 99, 101, 105, 160, 799
Шеремета Микола 152
Шеремета Сергій (“Бульба”), аг. МГБ 77-80, 83, 84, 86, 87, 92, 93, 95, 98, 101, 105, 154, 799
Шеремета-Завидюк Ніна, с/о МГБ 35-38, 41, 43, 57-67, 70-72, 85, 87, 98, 139, 140, 152
Шивандронов Дмитро Дмитрович 498, 515
Шивандронов Дмитро Іванович, МВД-ист 8, 13, 498, 505, 522, 528-530, 532, 538, 539, 543, 544, 546-549, 571, 587, 588, 595, 596, 812
Шивандронов Іван 498, 505, 812
Шивандронов Константин Іванович 506
Шивандронова Александра Іванівна 506
Шивандронова Галина Іванівна 506
Шивандронова Марія Іванівна 506
Шивандронова Ніна Іванівна 506
Шивандронова-Грішкова (Грішкова) Марта 498, 812
Шимківці, с. 401, 463
Шимуда Василь 446, 447
Шимуда Володимир Степанович 477
Шишін, о/у 112, 113
Шишкевич Настя 366
Шкарбелюк, МВД-ист 589
Шкафаровська Александра 682
Шкільний Микола (“Калина”) 665
Шкіндерівка, с. *Див.* Сонячне, с.
Шмільов, ген.-май. ЧА 592
Шнури, хут. 127, 132
Шпага Сергій 123
Шпак Василь Степанович 480-482
“Шпак”, зв. 601-603, 613, 655, 667, 701, 705, 746, 748, 749, 751-757, 759-763, 765, 766, 773, 774, 775, 777, 782, 807
Шпиколоси, с. 25, 30, 157, 798
Шпортун Григор Гнатович 46, 127, 132, 167

Штойко Роман 470, 471, 472
Штука Дмитро 795
Штука Філько 101, 163
Шубович Володимир 250
“Шум”, рай. пров. 537
Шумбар, с. 176, 181, 182, 185,
812
Шумлин Іван 596
Шумляни, с. 739
Шумськ, м. 112, 113, 121-123,
126, 142, 157, 245
Шумський, р-н 8, 12, 19, 33, 46,
56, 109, 147, 151, 155, 157,
167, 168, 175, 184, 188, 510,
557, 591
Шумщина 26, 155
Шутка Філько. *Див.* Штука Філько
Шушкевич Іван Теодорович 499
Шушкевич Іван Федорович 158,
517, 518
Шушкевич Теодор 499
Шушкевич Федір 517

Щ

Щабель. *Див.* Щаблев, МВД-ист
Щаблев, МВД-ист 347, 348, 357,
358, 362, 379, 385, 388, 390,
394, 399, 401, 403, 404, 405,
408-410, 412, 413, 416, 419,
422, 430, 433-435, 496
Щепцов (Щепцов), політрук 533
Щербатий, з с. Котюжини 471-
477, 481, 483, 484
Щербатюк, з с. Бутин 403
Щупляк Гнат 675
Щупляк-Кекіш Анна 675

Ю

Югославія 275, 291.
“Юда”, аґент. справа 8, 12, 691,
789, 790, 791, 812, 813

“Юда”, провок. МГБ. *Див.* Магдій
Василь Йосипович
Юлія, тета Магдіїв 663
“Юнацтво ОУН” 590, 596, 662-
665, 692, 753, 768, 806
“Юр”, підп. *Див.* Войтина Олекса
Петрович
Юр’єв, м. 195
“Юр”, б-к СБ. *Див.* Манорик Іван
Якимович
“Юри”, підп. *Див.* Войтина, бра-
ти
Юрієв, МВД-ист 563
“Юрко”, пров. 693, 694, 814
“Юрко”, рай. реф. СБ 24, 25, 79,
89, 797, 800
Юрчик, студ. 23, 174
Юстина, з Вінниччини 264, 265
Юстина, з с. М. Раківець 372
Юцик Іван 23

Я

“Яблоков”, с/о МВД. *Див.* Брик
Петро
Яблонський, нім. пол. 72
“Яблуков”, аґ. НКВД. *Див.* Брик
Петро
“Яворенко”, нач. шт. мельн. орг.
Див. Савчук Олександр Пет-
рович
“Яворина”, б-к СБ 71, 160
Ягода Г. Г., нарком 512
Яким, з с. В. Рогівець 371
Якимець Богдан Андрійович
 (“Бук”, “Сірко”) 602, 603,
606, 609, 612-615, 617, 622-
624, 627-630, 633-635, 637,
638, 640, 641, 643-646, 655,
659, 661, 662, 667-669, 671,
673, 676, 677, 680, 682, 698,
701, 703-705, 707, 709, 713,

- 722, 746, 759, 762, 763, 767, 777, 780, 782-789, 792
- Якимець Євдокія 685
- Якимець Стефанія 658, 672
- Якимович Анна Григорівна 360
- “Якір”, підп. 85, 86, 89, 91, 93, 94, 96, 100, 101, 104, 106, 113, 129, 163, 187
- Якубовський Володимир (“Бондаренко”, “Стрийський”) 652, 672, 699, 701, 751, 757, 758, 763, 764, 766, 804, 805, 815, 816
- Яловський Тимко 157
- Яловський Федір 59, 158, 159
- Ямпіль, м. 234, 251-253, 259-261, 266, 270, 272, 277, 328-332, 334, 353, 508
- Ямпільський, р-н 252, 260, 286, 320, 326, 330
- Янківці, с. *Див.* Іванківці, с.
- Янковський Фенька 263, 265
- Янчинська Ксеня Гордіївна 158
- Японія 191, 272, 274, 297-300
- Японське, море 191
- “Яр”, зв. “Юнацтва” 663
- “Яр”, ком. б-ки СБ. *Див.* Манорик Петро Якимович
- Ярина, з с. Бодаки 333, 334
- Ярмолаїв Григорій, МГБ-іст. *Див.* Єрмолаєв Григорій, МГБ-іст
- Ярмоленко Марія 457, 474, 475
- “Ярослав”. *Див.* Овчарук-Кукуріка Матвій
- Яруга, с. 282, 360
- “Ясен”, стан. госп. *Див.* Прохорчик (“Ясен”)
- Ясси, м. 266, 267
- “Яструб”, аг. НКВД (с/о МВД). *Див.* Цибринський Яків Васильович
- “Яструб”, ком. 601
- Яськевич Дан 64-66
- Яськевич Лев (“Камінь”) 55, 72
- Яськевич Петро 65
- Яськевич Федір (“Док”) 35, 59, 61, 158, 159
- Яцек. *Див.* Яцик (“Вено”)
- Яцик (“Вено”) 35-37, 46, 61-65, 67, 70
- Яциковський Василь Данилович 502, 585
- Яциковський Данило 502
- Яцишин, галичанин 56
- Яцковський Василь Данилович. *Див.* Яциковський Василь Данилович
- Яшан Іван 262

* * *

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

- а/в** – аґент/внутреннік
а/м – аґент/маршрутник
а/пс. – аґентурне псевдо
а/р – аґент/резидент
АК – Армія Крайова
б. – бувший (- і), біля
ББ – боротьба с бандітизмом (спецвідділ НКВД/МВД)
БФ – Бойовий Фонд
В. – Велик-ий (- і)
вен. – венеричний (- і)
ВЗОУН – Великий Збір Організації Українських Націоналістів
ВКП(б) – Всесоюзна Комуністична партія (більшовиків)
ВЛКСМУ – Всесоюзна Ленінська Комуністична Спілка Молоді (молодіжна комуністична організація в СРСР)
ВНО – відділ народної освіти
ВО – Военна Округа
ВП – Войско Польске (Польське Військо)
вул. – вулиця
ВЧК – Всероссийская Чрезвычайная Комісія (Всеросійська Надзвичайна Комісія) – Радянський репресивно-каральний орган
г. (гр.) – грам
га. – гектар
ГБ – государственная безопасность (державна безпека) – Радянський репресивно-каральний орган
ГО – городской отдел (міський відділ)
гр. (гром.) – громадянин
губ. – губернія
ГУГБ – Главное Управление Государственной Безопасности (Головне Управління Державної Безпеки) – Радянський репресивно-каральний орган
д.л. – доверенное лицо (довірена особа)
дг. (д-г, д.) – друг
др. – других (інших)
ЖСУ – Жіноча Служба України
зав. – завідующий (- а)
ЗАГС – запись актів громадянського стану
ЗУЗ – західно-українські землі
ИБ(ІБ) – істребительный батальон (радянський винищувальний підрозділ в структурі МВД)
ИТР – ісправительно-трудовые работы (виправно-трудова робота)
ім. – імені
ІТК (ИТК) – ісправительно-трудовая колонія (виправно-трудова колонія)
КА – Красная Армия (Червона Армія)
кап. – капітан
кг. (ккг.) – кілограм
кл. – клас
км (ккм.) – кілометр
ком. – командир, командант
команд. (комд.) – командир
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
КПЗ – камера попереднього затримання

КПС – камера попереднього утримання (камера попереднього утримання)

крб. (карб.) – карбованець

куб. – кубічний

кущ. – кущовий

л. – літр

лт. (лейт.) – лейтенант

М. – Малий (- і)

м. – місто, місяць, метр

МГБ – Міністерство Государственной Безопасности (Міністерство Державної Безпеки) – Радянський репресивно-каральний орган

мл. – младший (молодший)

МП (MP) – (maschinen pistole) німецький автомат

МТС – машино-тракторна станція

м-ць – місяць

надр. – надрайон (- овий)

напр. – наприклад

нар. – народний (-а)

нач. – начальник

НВЗОУН – Надзвичайний Великий Збір Організації Українських Націоналістів

НЕП – нова економічна політика

нім. – німецький (- і)

НКВД – Народний Комісаріат Внутренніх Дел (Народний Комісаріат Внутрішніх Справ) – Радянський репресивно-каральний орган

НКГБ – Народний Комісаріат Государственной Безопасности (Народний Комісаріат Державної Безпеки) – Радянський репресивно-каральний орган

НСШ – неповно-середня школа

НШ – народна школа

о. – озеро, острів

о/у – оперуповноважений

обл. – область, обласний

ОБХСС – отдел по борьбе с хищениями социалистической собственности (відділ по боротьбі з розкраданням соціалістичної власності)

ОГПУ – Об'єдінюнное Государственное Политическое Управление (Об'єднане Державне Політичне Управління) – Радянський репресивно-каральний орган

ок. – около (близько)

ОП – Окружной Провід

ОРС – отдел рабочего снабжения (відділ робітничого постачання)

ОУН – Організація Українських Націоналістів

ОУР – отдел уголовного розыска (відділ кримінального розшуку)

ОШОСДОР – отдел шоссейных дорог НКВД (відділ шосейних доріг НКВД)

ПВК – Повітова Військова Команда

ПВХО – противовоздушная і протівохіміческая оборона СССР (протиповітряна та протихімічна оборона СРСР)

підп. – підполковник

полк. – полковник

ППС – пистолет-пулемёт Стечкина (радянська автоматична зброя)

ППШ – пистолет-пулемёт Шпагіна (радянська автоматична зброя)

пров. – провідник

пс. – псевдо
р. – рік
Р.Ш. – рідна школа
рад. – радянський (- і)
рай. – районний, районний
РВК – райвиконком (районний виконавчий комітет)
рев. – революційний (- і)
р-н – район
РО – районний отдел (районний відділ)
р-он – район
РПК – райпартком (районний комітет партії / комуністичної)
с. – село
с.– г. – сільсько-господарський
с.г. – сего́ года (цього року)
с/о – секретний осведомитель (сексот)
с/р – сільська рада
СБ – Служба Безпеки
СВТ – самозарядная винтовка Токарева (радянська зброя)
СД (SD) – Sicherheitsdienst (служба безпеки Третього Рейху)
сл. п. – славної пам'яті
СМЕРШ – “Смерть шпіонам”, спец. підрозділ радянської контррозвідки
сов. – советський
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
СССР – Союз Советських Соціалістических Республік (укр. – СРСР)
ССТ – сільське споживче товариство

СУЗ – Східні Українські Землі
СУС – Союз Українських Студентів
т.зв. – так званий
Т/О – Тернопільська область
тов. – товариш
ТТ – Тульський Токарева (пістолет)
УК – уголовний кодекс (кримінальний кодекс)
УЛС – Український Легіон Самооборони
УПА – Українська Повстанська Армія
УПК – уголовно-процесуальний кодекс (кримінально-процесуальний кодекс)
ур. – уродився (уроджений, - а)
УЧХ – Український Червоний Хрест
УШОСДОР – управління шосейних дорог НКВД (управління шосейних доріг НКВД)
ФЗО – фабрично-заводское обучение (ремісничі училища в кол. СРСР)
х. (хут.) – хутір
хв. – хвилина (- и)
ц. – центнер
ц.м. – цього місяця
ц.р. – цього року
ЦК – центральний комітет
ч. – число
ЧА – Червона Армія
ЧК – чрезвычайная комиссия (надзвичайна комісія) – Радянський репресивно-каральний орган

* * *

СПИСОК ФОТОІЛЮСТРАЦІЙ

1. Килин-Дудар Стефанія Григоровна.....	6
2. План приміщення (партер) ГО МГБ в м. Кременці.....	169
3. План приміщення (поверх) ГО МГБ в м. Кременці.....	170
4. План Ямпільського РО МВД.....	486
5. План Вінницького РО МВД.....	487
6. План республіканського МВД в Києві.....	488
7. План Тернопільського УМВД (партер).....	489
8. План Тернопільського УМВД (1-й поверх).....	490
9. План Вишнівецького РО МВД (партер).....	491
10. План Вишнівецького РО МВД (1-й поверх).....	492
11. План Вишнівецького РО МГБ.....	493
12. Титульний аркуш інформації заст. нач. УББ МВД УРСР підп. Пастельняка до ЦК КП(б)У від 23/24.01.1947 р., в якій подається довідка щодо керівного складу українського збройного підпілля в Тернопільщині та план ліквідації КП ОУН “Поділля” шляхом агентурно-провокатив- них заходів (ЦДАГО, ф. 1, оп. 23, спр. 4964).	809
13. Микола Арсенич (“Арсен”, “Григор”, “Березовський”, “Михайло”) – (1910–1947) – головний референт СБ ОУН в 1941–1947 рр. Фото з німецького документу.....	816
14. Ганна Гунько (“Віра”) – дружина Миколи Арсенича, зв’язкова ЦП, б. пров. УЧХ Тернопільщини. Загинула разом з чоловіком 21.01.1947 р. Фото з німец. документу.....	816
15. Володимир Якубовський (“Бондаренко”, “Стрийський”) – (1915–1947) – шеф штабу ВОЗ “Лисоня”. Фото з часів служби у поль-ському війську (1930-і роки).....	816
16. Мирослав Вовк (“Єфрем”, “Корнило”) – (1920–1947) – крайовий референт СБ ОУН Подільського Краю. Фото з довоєнного періоду.....	816
17. Невідомі повстанці зі Зборівщини. Фото з архіву музею “Зборівська битва”.....	817
18. Слідчі надрайонової референтури СБ ОУН з Бережанщини: Михайло Гишка (“Крук”), Зиновій Бондарець (“Ромко” - малий), НН. 1947 рік.....	818
19. Ілько Білик (“Лоза”) – 1920–1947 – кущовий провідник с. Купчинці Козівського р-ну Тернопільської обл.	818

20. Михайло Мотиль (“Пластун”) – 1924–1947 – хорунжий УПА.....	818
21. Петро Сіно (“Супрун”) – 1922–1947 – окружний референт пропаганди.....	818
22. Василь Дусановський (“Галенко”) – 1924–1947 – зв’язковий КП, охоронець “Єфрема”.....	818
23. Михайло Кондрась (“Великан”, “Міша”) – 1912–1948 – командир з’єднання “Холодний Яр”.....	819
24. Ольга Горошко (“Троянда”), розвідниця і зв’язкова УПА, дружина Михайла Кондрася.....	819
25. Богдан Качунь (“Боркун”, “Орел”) – 1912–1951 – станичний і кущовий с. Купчинці Козівського р-ну Тернопільської обл.	819
26. Ілля Смачила (“В’юн”) – 1912–1951 – кущовий провідник Козівського р-ну Тернопільської обл.	819
27. Районова боївка СБ ОУН з Бережанщини. 1948 р. Сидять зліва направо: Микола Лехняк, Григорій Ціхун (“Скала”) – рай. реф. СБ, Антін Лаврів. Стоять зліва направо: НН, Степан Набережний, НН, НН.....	820
28. Зв’язківці ЦП ОУН. Другий зліва Михайло Заєць (“Зенко”), четвертий (правдоподібно) ком. “Байда”.....	820
29. Лотоцький Мирон Іванович (“Іскра”), Ковальчук Іван Іванович (“Гомін”) – рай. пров., Городецький Василь (“Тополя”). с. Саранчуки (Бережанщина).....	821
30. Надрайоновий пров. Бандура Дмитро (“Глинка”) та зв’язковий “Андрій” на постої в с. Літятин (Бережанщина).....	821
31. Боївка СБ ОУН “Яра” з Чортківщини . Сидять зліва направо: Манорик Петро Якимович (“Яр”), Манорик Іван Якимович (“Юр”). Стоять зліва направо: Сроцький Михайло Андрійович, Побаранюк Петро (“Веселий”), Міщій Антон Іванович (“Тихий”).....	821
32. Фотокопії оригінальних повстанських листівок.....	823–826

* * *

ЗМІСТ

Вступ	7
Introduction	11
Протоколи допитів СБ ОУН:	15
..	
I. Великодедеркальський район:	17
1/1-1. Протокол допиту Анни Кирилівної Браславської.....	17
2/1-2 Протокол допиту Прохора Євгеновича Довгалоюка.....	32
3/1-3 Протокол допиту Петра Васильовича Смикуржевського.....	53
I. Почва агентурної роботи.....	57
II. Вербовка і початки агентурної роботи.....	62
III. “Мельниківська” організація і її розробка.....	73
IV. Справа Богуна.....	106
V. Справа Гапки Синюк і Анни Брацлавської.....	134
VI. Працівники органів МГБ.....	144
VII. Співробітники МГБ.....	151
VIII. Ближчі пояснення до поодиноких осіб.....	157
IX. Плани приміщень Крем’янецького ГО МГБ.....	168
X. Завваги слідчого.....	171
4/1-4 До справи П – О:.....	174
1. Повідомлення Ч: 1.....	174
2. Повідомлення Ч: 2.....	174
3. Повідомлення Ч: 3.....	175
4. Повідомлення Ч: 4.....	175
5. Повідомлення Ч: 5.....	176
6. Повідомлення Ч: 6.....	176
7. Повідомлення Ч: 7.....	177
8. Повідомлення Ч: 8.....	177
9. Повідомлення Ч: 9.....	178
10. Повідомлення Ч: 10.....	178
11. Повідомлення Ч: 11.....	179
12. Повідомлення Ч: 12.....	181
Протокол зізнання Ананія Пилиповича Ваврисяка	181
13. Повідомлення Ч: 13.....	184
14. Повідомлення Ч: 14.....	186
15. Повідомлення Ч: 15.....	186
16. Повідомлення Ч: 16.....	187
17. Повідомлення Ч: 17	188
18. Повідомлення Ч: 18	188
5/1-5 Протокол допиту Олександра Микитовича Патьомкіна	190

II. Вишнівецький район:	249
6/II-1 Протокол допиту Павла Карповича Литвиненка:	249
1. Триденний вишкіл у Вінниці.....	273
2. Вишкіл у Києві.....	287
3. Виклади по політзаняттю.....	290
4. Виклади по веденні роботи в органах МВД	304
5. Виклади по повненні служби в органах МВД.....	316
6. Практичні заняття.....	319
7. Праця у Вишнівецькому РО МВД Тернопільської області та початок агентурної роботи.....	328
8. Звільнення з роботи в РО МВД, праця в стройконторі і даліше ведення агентурної роботи.....	434
9. Праця в райфінвідділі і агентурна робота.....	457
10. Плани приміщень органів МВД і МГБ.....	486
III. Збаразький район:	498
7/III-1 Протокол допиту Дмитра Івановича Шивандронова	498
IV. Золотниківський район:	601
8/IV-1 Протоколи допитів і переслухань у справі Василя Йосиповича Магдія (Справа Юди):	601
I. Повідомлення Ч.: I.....	601
II. Повідомлення Ч.: II.....	604
III. До подій, які запанували над Стрипою 29 і 30/VI. 1947 р.	605
1. Розв'язка загадки – розкриття справи.....	610
2. Персональні і короткі біографічні дані про Долю	611
3. Доля – провокатор і його заміри.....	612
4. Стріча з Міськом.....	613
5. Стріча Міська з Долею і “вербовка”	615
6. План ліквідації Долі і його брашки.....	640
7. Що було даліше.....	642
IV. Зізнання д-га С. [улими] про переведення атентату на Долю.....	643
1. Невдала спроба виконати атентат дня 9/Х. 1947 р.	643
2. Виконання другого завдання – вдалий атентат на Долю.....	644
3. Докази, що Доля не живе.....	646
V. Акції більшовиків над Стрипою після ліквідації Долі.....	647
VI. Справа Качура Івана.....	649
VII. Справа Магдія Ярослава.....	662
VIII. Справа Магдій Марії.....	674
1. Про інших членів родини Долі.....	686
IX. Повідомлення про переслухання Юрів.....	690

X. Справа Костів Михайлини (Лінки)	691
XI. Зізнання д-га Сірка.....	746
XII. Кінцеві завваги “888”	789
V. Кременецький район:	793
9/V-1 Протокол допиту Олександра Івановича Олексюка.....	793
Додатки	801
1) Повідомлення про загибель сл. п. Миколи Арсенича (“Михайла”)	803
2) Повідомлення про загибель Володимира Якубовського (“Бондаренка”, “Стрийського”)	804
3) Повідомлення про загибель Мирослава Вовка (“Єфрема”, “Корнила”)	806
4) Витяг з інформації заст. нач. управління 2–Н МГБ УРСР підп. Пастельняка щодо діяльності агентурно-провокаційної мережі в Західній Україні за 1947 рік.....	808
Summary	811
Фотоілюстрації	816
Повстанські листівки	822
Показчик	827
Список скорочень та абревіатур	873
Список фотоілюстрацій	876

* * *

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Літопис УПА – це серійне книжкове видання. Його завдання – опублікувати, з дотриманням джерельної точності, документи й матеріали до історії УПА, а також стимулювати й видавати праці про діяльність УПА та історію України того періоду взагалі. Кожний том або група томів Літопису присвячені окремим темам і мають назву. Частина томів охоплює історію УПА за певний період на більших територіях, як, наприклад, на Волині, в Галичині, на українських землях під Польщею тощо. Кожна з цих територій може мати два-три, а то й більше томів. Додаткова серія книжок буде присвячена загальним темам, або збірникам спогадів, праць, або може бути книжкою одного автора на якусь тему. Збірники появляються не періодично, а в залежності від підготовки й опрацювання наступного тому. Нумерація книжок Літопису може йти інакше, ніж за оголошеним територіальним планом чи хронологією подій. Документи передруковуються з дотриманням джерельної точності, зі збереженням загальної форми оригіналу. Конечні виправлення чи відтворення пошкоджених місць відзначаються квадратними дужками або – де потрібно – пояснені в примітках. Так само відзначаються додані редакцією слова, пояснення чи заголовки в тексті. Інші підпільні матеріали – мемуари, меморандуми, публіцистика тощо – передруковуються без пропусків, проте мовні й правописні виправлення детально не відзначаються, хіба в особливих випадках. Як правило, передруки беруться з оригіналів, але при відсутності оригіналу до уваги береться найвірогідніша копія чи передрук. В усіх випадках точно подається джерело, а у випадку передрукованих архівних матеріалів – теж місце збереження даного матеріалу. Кожний том має довідник осіб та місцевостей і словник неясних слів, скорочень та маловживаних чи незрозумілих слів.

LITOPYS UPA – CHRONICLE OF THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY

Litopys UPA is a series of books, produced with the aim of publishing source documents and materials relating to the history of the UPA, as well as stimulating and publishing works about the activities of the UPA and, in a more general way, the history of Ukraine of that period. Each volume or group of volumes of Litopys UPA is devoted to a specific theme and has a separate title. Some of the volumes deal with the history of the UPA in a given period of time or in a given region – for example, in Volyn', in Halychyna, in the regions of Ukraine held by Poland and so on. Two, three, or even more volumes may be devoted to general themes, to collections of memories, or to single books by individual authors dealing with particular questions. The appearance of Litopys UPA is not periodic, and depends on the pace at which successive volumes are compiled and prepared for print. The volumes may appear in an order other than that indicated above, based on a territorial and chronological principle. In reprinting documents, we adhere strictly to their sources and preserve the general form, language and orthography of the originals. Places in the text where corrections have had to be made, or where the original documents have been damaged or had to be reconstituted, are designated with square brackets, or, if necessary, provided with explanatory footnotes. Words, explanations, or titles inside the texts that have been added by the editors are indicated in a similar manner. Other underground materials – memories, memoranda, works of publicists and the like – are also reprinted without omissions, but only in exceptional cases are linguistic and orthographic corrections indicated. Reprints are based on original texts. In cases where the original text is not available, the reprint is based on the most reliable copy of reprint. The sources of all materials used are clearly indicated and in the case of reprinted archival material, their present locations are also given. Each volume is provided with an index of names of persons and places and a glossary listing names that may not be clear, abbreviations and rarely-used or incomprehensible words.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Серійне книжкове видання документів,
матеріалів і наукових праць до історії
Української Повстанської Армії

Досі появилися такі томи Літопису УПА основної серії:

Том 1. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга перша: Початки УПА; документи і матеріали. Книга містить політичні й організаційні документи та матеріали до історії УПА на Волині та Поліссі. Третє, виправлене видання, 1989 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 2. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга друга. Книга містить підпільні документи і матеріали про бойові дії УПА на Волині й Поліссі. Друге, виправлене видання, 1985 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Томи 3-4. Чорний ліс: видання команди Станиславівського тактичного відтинка УПА, 1947 – 1950 роки. Книга перша і друга. Книги містять меморіяли, біографічні нариси й документи про дії відділів УПА Станиславівського ТВ УПА. Частина матеріалів – оповідання, новели й вірші.

Том 3, книга перша: 1947 – 1948. Друге, виправлене видання, 1987 р., 272 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 4, книга друга: 1948 – 1950 (продовження). Друге, виправлене видання, 1989 р., 288 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 5. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга третя: спомини учасників. Книга містить спогади, рецензії і додаткові підпільні матеріали про дії УПА. Між мемуарами – повідомлення про договір про ненапад між ГК УПА й угорською армією. 1983 р., 312 стор., мапи, ілюстрації.

Том 6. УПА в світлі німецьких документів, 1942-1945; книга перша: 1942 – липень 1944. Книга містить аналізи, меморандуми, повідомлення, звіти, а також переклади українських документів для центральних політичних, військових і поліцейських установ. 1983 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 7. УПА в світлі німецьких документів; 1942-1945; книга друга: Серпень 1944-1945 (продовження шостого тому). 1983 р., 272 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 8. Українська Головна Визвольна Рада; документи, офіційні публікації, матеріали; книга перша: 1944-1945. Книга містить основні документи Першого Великого Збору УГВР, передрук органу Президії УГВР *Вісник* (ч. 4 (7), серпень 1945) і статті та матеріали з 1944-45 рр., які стосуються цілоти визвольного руху. 1980р., 320 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 9. Українська Головна Визвольна Рада; книга друга: 1946-1948. Книга містить видання УГВР *Самостійність* і *Бюро інформації УГВР* та інші матеріали. 1982 р., 520 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 10. Українська Головна Визвольна Рада; книга третя: 1949-1952. Збірник містить документи, офіційні повідомлення, публікації й матеріали УГВР в Україні, між ними *Бюро інформації УГВР*, вип. 4-6 і 9. 1984 р., 424 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 11. Тернопільщина: список впадших героїв української революції в боротьбі з московсько-більшовицьким окупантом за час від 13 березня 1944 до 31 грудня 1948 року. Це підпільне видання містить біографії 725 осіб, які загинули на території Тернопільської округи. Крім того, подає нові дані про смерть близько 100 невідомих повстанців, які загинули на території округи. 1985 р., XXXII – 248 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 12. Третя подільська воєнна округа УПА («Лисоня»): містить видані командою воєнної округи короткі описи боїв відділів УПА – «Лисоня» від листопада 1943 до серпня 1945 року, збірник підпільних пісень *Повстанський стяг* – виданий з приводу п'ятиріччя УПА, в 1947 році, – та інші документи й матеріали групи УПА «Лисоня». 1989 р., 352 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 13. Перемищина – Перемиський курінь; книга перша: Денник відділу «Бурлаки» (Володимира Щигельського) – містить денник цього відділу («Ударники»-4, 94а) за час від жовтня 1946 до 24 жовтня 1947 року, ведений бунчужним «Буркуном», з епілогом Богдана Гука («Скали»). Книга має також різні документи сотні – списки вояків, господарські документи тощо. 1986 р., 370 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 14. Перемищина – Перемиський курінь; книга друга: Денники й документи – містить денники сотенного «Крилача» (Ярослава Коцьолка) з 1944 і 1947 років, продовжувані по його смерті сотенним «Бурлакою» (Володимиром Щигельським), денник сотні «Крилача» (ведений бунчужним «Орестом») і документи обох сотень. 1987 р., 262 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 15. Костянтин Гімбельрайх: Спогади командира відділу особливого призначення «УПА-Схід»; спогади. Автор – киянин – оповідає про

свої переживання від вибуху війни 1941 року до «звільнення» з УПА і рейду на Захід в 1945 році: мобілізація до ЧА, німецький полон, окупований Київ, участь у підпіллі ОУНм, к-р вд. УПА (ОУНм) в Карпатах, старшинська школа УПА, мандри по Поділлі й к-р вд. особливого призначення «УПА-Схід». 1987 р., 266 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 16. Підпільні журнали закерзонської України, 1945-1947.

Збірник містить передруки таких підпільних журналів: *Тижневі вісті*, *Лісовик*, *Інформативні вісті*, *Інформатор* і *Перемога*. Всі числа цих журналів супроводяться англомовним резюме. Збірник має статтю про історію підпільної видавничої діяльності на Закарпатті та Акт оскарження О. Лебедович. 1987 р., 608 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 17. Англомовні видання українського підпілля, 1946-1947.

Збірник містить передруки підпільних видань: *Нові Лідіце*, *Виселення єпископа Коциловського*, *Вибори в СРСР*, *Нова голодова катастрофа в Україні*, *Фашистське страшило*, *До братніх чеського і словацького народів*. 1988 р., 192 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 18. Карпатська група УПА «Говерля»; книга перша: Документи, звіти та офіційні публікації. Містить передрук підпільного видання командування групи *Шлях перемоги*, звіти команд тактичних відтинків УПА й звіти командирів відділів та підвідділів УПА, 24 ТВ УПА «Маківка». 1990 рік, 328 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 19. Карпатська група УПА «Говерля»; книга друга: Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру. Включає збірку нарисів і споминів, друканих у підпіллі. Майже всі спомини написані старшинами і вояками УПА ще на Україні або відразу після переходу на еміграцію. 1992, 357 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 20. Показчик до «Літопису УПА»; книга перша: 1-19 томи. Книга містить показчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, поазбучні списки авторів та надрукованих матеріалів й інші дані про перших 19 томів «Літопису УПА». 1994, 528 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 21. УПА в світлі німецьких документів, 1941-1943; Книга третя: Червень 1941 – травень 1943. Книга містить звіти, меморандуми, а також переклади українських документів для центральних політичних і поліцейських установ. 1991, 271 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 22. УПА в світлі польських документів; книга перша: Військовий Суд Оперативної Групи «Вісла». Містить вироки, звіти та кореспонденцію Військового суду Оперативної групи «Вісла» за період від травня до вересня 1947 р. 1992, 627 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 23. Медична опіка в УПА: документи, матеріали і спогади. Більша частина книги – це спомини санітарів, медиків, лікарів й

інших працівників санітарної служби й Українського Червоного Хреста (УЧХ). В книзі теж поміщені підпільні документи й біографії працівників УЧХ. 1992, 480 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 24. Ідея і чин: орган Проводу ОУН, 1942-1946. У цій книзі передруковано головний політично-інформативний журнал Проводу ОУН на Українських Землях, що видавався в роках 1942-1946. Журнал містив важливі інформації про боротьбу УПА, німецьку та російську окупаційну політику, розвиток української політичної думки. 1995, 592 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 25. Пісні УПА. Збірка пісень, тематично пов'язаних з боротьбою УПА. Збірник включає не тільки властиві пісні вояків УПА, але й укладені пізніше в тюрмах і концтаборах, чи уложені народом. Збірник містить тексти пісень, їх варіанти, мелодію і варіанти, а також дані про саму пісню, її авторів й оспівуваних у піснях героїв чи події. Збірник містить понад 600 пісень чи їх варіантів. 1997, ХХІV+556 стор., тверда обкладинка, ноти.

Том 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. Збірник містить протокол ВЗ УГВР, доповідь на цьому зборі й інші документи: вибір з листування президента УГВР Кирила Осьмака, переговори з польським підпіллям, Угорщиною й Румунією, слідчу справу Миколи та Петра Дужих й інші документи. У книзі також спогади членів УГВР й інших осіб про утворення та діяльність УГВР 2001, 658 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 27. Роман Петренко: За Україну, за її волю; спогади. Автор – волиняк – оповідає про свою діяльність від вибуху війни у 1939 до відходу на Захід у 1945. Спочатку автор був діячем ОУН Сарненської округи (від січня 1942 в підпіллі), згодом – шефом господарського відділу ШВО УПА «Заграва», від літа 1943 – ГВШ (потім КВШ УПА-Північ, командир Дм. Клячківський) і від літа 1944 – старшиною для особливих доручень при ГСЗС УГВР під керівництвом М. Лебеда. 1997, 279 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 28. Марія Савчин: Тисяча доріг; спомини. Автор оповідає про свої переживання від вибуху війни (від 1944 до 1953 – в підпіллі) до свого приходу на еміграцію у 1954. Від 1945 була дружиною В. Галаси, заступника пров. ОУН Закерзонського краю, від 1947 співробітника ГОСП в Карпатах, і від 1948 – пров. ОУН ПЗУЗ. Авторка перебувала разом з ним на Закерзонні, в Карпатах, на Волині а також – у тюрмі КГБ у Києві. 1995, 600 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 29. Іван Гарасимів («Палій»): 3 юнацьких мрій – у ряди УПА, це розповідь учасника підстаршинської школи УПА в Карпатах

та ройового в сотні У-І (94), про його бойовий шлях в УПА від осені 1943 до осені 1947 в Карпатах та на Лемківщині. Спогади дають цікаву картину із щоденного життя повстанців та їхніх командирів, як теж про важке становище українського населення на цих теренах. 1999, 336 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 30. Степан Хрін (Степан Стебельський): Кризь сміх заліза; спогади. Книга містить два спогади Степана Стебельського («Хріна»), к-ра ТВ УПА 24 «Маківка» – «Кризь сміх заліза», «Зимом в бункері» та спогади Олекси Конопядського («Острроверха») – «Спомини чотого УПА Острроверха». Автори оповідають про свої дії в УПА від 1944 до 1949 року на Лемківщині та Дрогобиччині. 2000, 552 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 31. УПА на Львівщині і Ярославщині. Спогади і документи вояків УПА ТВ «Розточчя», 1943 – 1947. Книга містить спогади «Сої», «Спартака», «Зенона Семеніва» та інших членів відділу УПА к-ра «Бриля». Також подаються оперативні звіти к-ра «Бриля» та к-ра «Гамалії» («Переяслави І» та «Переяслави ІІ») з Тактичного Відтинку УПА «Розточчя». 2000, 324 стор., тверда обкладинка, схеми, ілюстрації.

Том 32. Медична опіка в УПА: документи, матеріяли і спогади. Книга друга. Велика частина книги – це спомини санітарів, медсестер, медиків, лікарів і інших працівників санітарної служби й Українського Червоного Хреста (УЧХ). 2001, 581 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 33. Тактичний Відтинок УПА 26-ий «Лемко»: Лемківщина і Перемищина (Документи і матеріяли). Книга містить документи і матеріяли, що відносяться до історії та діяльності відділів УПА ТВ-«Лемко» в рр. 1944-1947, оперативні звіти, накази інструкції та вказівки, рейди УПА, та документи Підстаршинської школи ім. полк. «Коники». 2001, 900 стор., тверда обкладинка, мапи, організаційні схеми, ілюстрації.

Том 34. Лемківщина і Перемищина – «Холодний Яр», «Бескид», «Верховина»: Політичні звіти. Книга містить організаційний розподіл підпільної мережі Лемківщини і Перемищини, кадрову обсаду підпільної сітки та політичні й інформативні звіти з терену за роки 1944-1947, 2001, 974 стор., тверда обкладинка, організаційні схеми, ілюстрації.

Том 35. Покажчик до «Літопису УПА»; книга 2: томи 21-34, томи 1-3 Нової Серії та томи 1-3 серії «Бібліотека». Книга містить покажчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, поазбучні списки авторів та надрукованих матеріялів й інші дані про томи «Літопису УПА» Основної та Нової Серій, як також книги «Повстанські могили» т.1 за ред. Євгена Місила. 2002 р., 870 стор., тв. обкл.

Том 36. «Книга полеглих членів ОУН і вояків УПА Львівщини». Книга містить взяті з радянських архівів короткі біографії членів ОУН і УПА, які загинули на Львівщині. 2002, 1058 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 37. Іван Лико, «На грані мрії і дійсності: спогади підпільника. 1945-1955». Книга містить спогади Івана Лика («Скали», «Богдана») – «На грані мрії і дійсності» та спогади Миколи Терепенка («Медведя») – «На грані двох світів». Автори оповідають про пережиті ними в підпіллі на Лемківщині та в польських тюрмах. 2002 р., 644 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 38. Петро Й. Потічний, «Архітектура резистансу: криївки і бункри УПА в світлі радянських документів». Книга містить схеми та описи різних криївок УПА й заплілля, та перелік з'єднань Червоної Армії та Внутрішніх Військ НКВД, які були залучені до боротьби проти підпілля, зібраних в Архіві Внутрішніх військ Українського Округу за рр. 1944-1954, який знаходиться в Колекції ім. Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2002, 430 стор., тверда обкладинка, схеми, ілюстрації.

Том 39. Тактичний відтинок УПА 28-й «Данилів»: Холмщина і Підляшшя. Документи і матеріали. Містить огляди й документи про дії УПА на Холмщині й Підляшші в 1945 – 1948 роках. Між документами – звіти Холмського ТВ УПА, хроніки (денники) сотень УПА, звіти зі зустрічей представників УПА з представниками польського резистансу з ВіН-у («Вольносьць і Незавіслюсьць»), звіт із зустрічі з англійським кореспондентом, та інше. Більшість документів походить з Колекції Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2003, 1058 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 40. Тактичний Відтинок УПА 27-й «Бастіон»: Любачівщина, Ярославщина, Томашівщина. Документи і матеріали. Містить огляди й документи про дії УПА в 1945–1948 роках. Серед документів – звіти Команди Тактичного Відтинку, хроніки відділів куреня УПА «Месники», звіти й огляди керівництва II Округу ОУН «Батурин», господарські звіти тощо. Більшість документів походить з Колекції Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2004, 600 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 41. Президент УГВР Кирило Осьмак. Книга містить документи та матеріали про Президента УГВР Кирила Осьмака, його життя, наукову діяльність і смерть. 2004, 880 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 42. Петро Й. Потічний. Літопис УПА – Історія: Документи і Матеріали. Вояки УПА, які в 1947-1949 роках пробилися рейдом у Західню Європу, вважали своїм обов'язком залишити для історії та майбутніх поколінь пам'ять про визвольні змагання в часі Другої світової війни та після її закінчення. Це стало реальністю в 1974 р., коли було засновано ви-

давництво “Літопис УПА”. Книга містить документи та матеріали про нелегкі будні становлення та діяльності видавництва “Літопис УПА” за 30-літній період існування, короткі біографії членів видавничого комітету, адміністрації видавництва, редакторів, авторів, упорядників і фундаторів томів. 2005, 658 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Томи 43-44. Боротьба з агентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946-1948. Книги містять протоколи переслухань працівниками Служби Безпеки (СБ) ОУН Тернопільської області осіб, підозрілих у співпраці з органами державної безпеки СРСР. Матеріали походять з підпільного архіву, віднайденого у 2004 р. в селі Озерна Зборівського р-ну Тернопільської обл., завдяки с. п. Софрону Кутному. На їх базі можна вивчати організацію, обсяг та дії підпільних структур щонайменше в межах однієї області у 1946–1948 рр., коли тиск на підпілля радянських силових структур був надзвичайно потужний. Також матеріали протоколів яскраво відображають жорстокість, нелюддяність та брутальність радянських репресивних органів, які шляхом терору та насилля снували павутину імперії зла на теренах Західної України.

Том 43, книга 1: В першій книзі поміщено 85 з 193 наявних протоколів допитів, що охоплюють 13 районів Тернопільщини, зокрема: Бережанський, Білобожницький, Борщівський, Буцацький, Великобірківський, Великоглибочоцький, Великодедеркальський, Вишнівецький, Заліщицький, Залозецький, Збаразький і Зборівський райони. 2006, 1332 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, схеми.

Том 44, книга 2: Книга є продовженням 43 тому та містить 108 протоколів переслухань СБ ОУН, зокрема, з теренів таких районів, як: Золотопотіцький, Золотниківський, Козівський, Козлівський, Коропецький, Кременецький, Ланівецький, Микулинецький, Новосільський, Підволочиський, Підгаєцький, Почаївський, Пробіжнянський, Скала-Подільський, Скалатський, Теребовлянський, Товстецький, Чортківський, Шумський, як теж з Рогатинського району Станіславівської області. Тут також поміщені Протоколи ГОС-у, Протоколи смерті, Лист підпільників на Далекий Схід, Протокол однієї події, список функціонерів МВД і МГБ, та список слідчих СБ. Вступна стаття до обох книг поміщена в т. 43. 2006, 1288 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 45. Генерал Роман Шухевич – “Тарас Чупринка” Головний Командир УПА. Книга містить спогади про ген. Романа Шухевича – Тараса Чупринку, його життя, підпільну діяльність і смерть. 2006, 572 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Томи 46. Боротьба з агентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946-1948. Книга 3. Книга є важливим доповнен-

ням і продовженням тт. 43-44 та містить протоколи переслухань СБ ОУН з 5-ти районів Тернопільської обл., зокрема: Великодержкальського, Вишнівецького, Збаразького, Золотниківського та Кременецького. Документи походять з повстанських архівів, віднайдених в околицях сіл Пліхів, Краснопуца Бережанського р-ну та Петриків, Тернопільського р-ну. 2007, 896 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

У новій серії, т. зв. Київській, у співпраці з Інститутом української археографії та джерелознавства Національної Академії Наук України Державним комітетом архівів України та Центральним державним архівом громадських об'єднань (ЦДАГО) України появились такі томи «Літопису УПА»:

1. Видання Головного Командування УПА. Книга містить такі видання: *До зброї, № 16, 1943, Повстанець, № 1-6, 1944-1945, Український перець, № 1-3, 1943-1945 та Бойовий правильник піхоти.* Київ – Торонто, 1995, 482 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

2. Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943 – 1944. Документи і матеріали. Книга містить документи Головної Команди УПА-Північ та документи Військових Округ «Заграва», «Богун», «Турів» та «Тютюнник». Київ – Торонто, 1999, 724 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943-1959. Збірник містить найповніше зібрання документів ЦК КП(б)У – постанови з'їздів, пленумів політбюро, оргбюро, секретаріату, які супроводжуються інформативними записками, повідомленнями та довідками. У книзі також представлені листи, стенограми засідань та виступів членів ЦК КП(б)У. Київ-Торонто, 2001, 652 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943-1959). кн. 1, (1943-1945). У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно-визвольного руху протягом 1943-1945 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно-звітний характер. Київ-Торонто, 2002, 597 стор., тверда обкладинка.

5. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ. (1943-1959). Книга друга: 1946-1947. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно-визвольного руху протягом 1946-1947 рр. Усі подані мате-

ріали мають інформаційно-звітний характер. Київ–Торонто, 2002, 574 стор., тверда обкладинка.

6. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга третя: 1948. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно-визвольного руху протягом 1948 р. Усі подані матеріали мають інформаційно-звітний характер. Київ–Торонто, 2003, 523 стор., тверда обкладинка.

7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно-визвольного руху протягом 1949–1959 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно-звітний характер. Київ–Торонто, 2003, 716 стор., тверда обкладинка.

8. Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944-1946. Документи і матеріали. Збірник містить документи керівництва УПА-Північ і УПА – Південь, Краєвого проводу ОУН ПЗУЗ і НВРО та груп (Воєнних Округ) «Заграва», «Богун», «Тютюнник» і з'єднань груп «33» (ПЗК «Москва»), «44» (ПСК «Одеса»). Київ–Торонто, 2006, 1620 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944-1945. Книга містить архівні документи з переслухань радянськими репресивними органами таких осіб, як: Михайло Степаняк, Євген Басюк, Мирослав Гайдук, Ярослав Білинський, Артемізія Галицька, Олександр Луцький, Юрій Стельмашук, Петро Дужий, Микола Дужий, Володимир Павлик, Омелян Польовий, Федір Воробець, Дмитро Вітовський, Василь Левкович. Київ–Торонто, 2007, 912 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Готуються до друку томи НС:

Воєнна Округа УПА «Буг» 1944-1948. Документи і матеріали. Збірник містить документи керівництва і окремих підрозділів ВО та пресові видання УПА, теренові керівні і звітно-інформативні документи ОУН.

Генерал Роман Шухевич – “Тарас Чупринка” Головний Командир УПА. Книга містить документи й матеріали про ген. Романа Шухевича – “Тараса Чупринку”, його життя, підпільну діяльність і смерть.

Серія «Літопис УПА» – Бібліотека

1. Юрій Ступницький. Спогади про пережите. Автор – волиняк – оповідає про свою родину та переживання від юнацьких років (кінець 30-х) до виходу з ув'язнення в середині 50-х років. Автор є сином начальника штабу УПА полк. Леоніда Ступницького, разом з яким у 1943 р. пішов до УПА, де навчався у старшинській школі «Дружинники». Після арешту в 1944 р. поневірявся по тюрмах і таборах Радянського Союзу. Київ, 2000, 128 стор., м'яка обкладинка, мапи, ілюстрації.

2. Володимир В'ятрович. Рейди УПА теренами Чехословаччини. Монографію присвячено одному з маловідомих аспектів історії українського національно-визвольного руху 1940-1950 років – рейдам УПА чехословацькими теренами. Обрана тема дозволяє авторові показати розмах національно-визвольної боротьби в Україні, її вплив на події у післявоєнній Європі, без чого неможливе правильне і об'єктивне тлумачення суспільних процесів того часу. Львів, 2001, 208 стор., м'яка обкладинка, мапи, ілюстрації.

3. Ярослав Грицай – «Чорнота», Параскевія Грицай. А рани не гоїлися: Спомини «Чорноти». У книзі описані спогади чотового командира УПА «Чорноти» про події, що відбувалися в 1943-1945 роках на Закерзонні, та про його страдницьке життя в більшовицьких тюрмах і концтаборах Сибіру. Мемуари підготовлені до друку дружиною автора Параскою Грицай (з дому Ротко), яка протягом довгих років відтворювала розповіді свого чоловіка, уточнювала, доповнювала та систематизувала їх. Львів, 2001, 332 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

4. Спогади вояків УПА та учасників збройного підпілля Львівщини і Любачівщини. Книга містить спогади Василя Левковича («Вороного»), його дружини Ярослави, сотенного Миколи Тарабана («Тучі»), вояків УПА Івана Філя («Шеремети»), Івана Василевського-Путко («Вуса»), оргмоба Костя Міхалика («Думи») та зв'язкової Катерини Когут-Лялюк («Грізної»). В книзі подана коротка згадка про Якова І. Чорнія («Кулю», «Мушку», «Ударника»), командира Перемиської 6 ВО УПА, авторства Федора Лопадчака. Львів, 2003, 448 стор., тверда палітурка в суперобкладинці, ілюстрації.

5. Мирослав Горбаль. Довідник-пошуківець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Львівщини (без Дрогобиччини). 1944-1947 (за архівними документами). Книга є підсумком опрацювання архівних документів з фондів Державного архіву Львівської області за 1944-1947 роки. Ці документи мають інформаційно-звітний характер (також плани заходів, стенограми нарад, протоколи засідань та допитів, підпільні документи, прокурорські аналізи,

агентурні справи тощо) й викривають суть боротьби комуністичного режиму проти національно-визвольного руху на вказаних теренах. У довіднику подані ключові ідентифікаційні дані про осіб, які були пов'язані з тим рухом, та джерела інформації цих даних. Львів, 2003, 416 стор., м'яка палітурка.

6. Мирослав Горбаль. Довідник-пошуківець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобиччини. 1939-1950 (за архівними документами). У цій праці зібрана трагічна інформація про особи та події, що, безпосередньо чи опосередковано, у позитивному чи негативному плані, були пов'язані з визвольною боротьбою на території тодішньої Дрогобицької області в 1939–50 роках. Основна інформація – результат опрацювання документів архівних справ Державного архіву Львівської області (ДАЛО) та інших архівів, а також видань, публікацій і машинописів з цієї тематики; дописів, свідчень, спогадів та листів. Львів, 2005, 1312 стор., ілюстрації, тверда палітурка.

7. Володимир Ковальчук. Діяльність ОУН (б) та Запілля УПА на Волині та південному Поліссі (1941-1944 рр.). В книзі досліджується інформативний потенціал джерел з історії діяльності мережі ОУН і запілля УПА на ПЗУЗ. Обговорюється формування первісної джерельної бази, особливості фондоутворення, діловодство, проводиться класифікація документального масиву джерел та з'ясовуються особливості діяльності референтур ОУН(б) і запілля УПА. Львів, 2006, 512 стор., тверда палітурка.

Готуються до друку томи серії «Літопис УПА» – Бібліотека:

Онишко Леся. «Нам сонце всміхалось крізь колючі ґрати». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. В даній монографії на основі архівних документів та матеріалів, спогадів учасників подій досліджено етапи становлення світогляду Катерини Зарицької, її участь в формуванні Українського Червоного Хреста; діяльність в референтурі пропаганди ОУН (б) та налагодження зв'язків головнокомандувача УПА Романа Шухевича; показано її життєвий шлях в тюрмах і таборах ССРСР, а потім на волі.

“ЛІТОПИС УПА” В МЕРЕЖІ INTERNET

Заходами Адміністрації видавництва “Літопис УПА” детальну інформацію українською та англійською мовами про видання та споріднені матеріали можна знайти в мережі Internet за адресою:

<http://www.litopysupa.com>

Ця інформація складається з чотирьох груп.

1. Вступ до серій (*Introduction to the Series*), який дає загальні інформації про “Літопис УПА” та цілі видавництва.

2. Інформації про замовлення (*Ordering information*), які дають короткі інформації про кожний том серій та як їх замовляти.

3. Книги “Літопис УПА” (*Litopys UPA volumes*), де про кожний том подається не тільки повна бібліографічна інформація (титульна сторінка, дата і місце публікації, число ISBN, ціна та редактор книги), але також повний текст вступної статті та резюме матеріалів тому. Текст ілюстрований знімками, які знаходяться в книзі.

4. Споріднені матеріали (*Related Materials*). У цій групі подані публікації інших видавництв, що відносяться до теми УПА та збройного підпілля в Україні.

Аналогічну інформацію англійською мовою можна знайти також на web-сторінці за адресою:

<http://www.infoukes.com/commercial/litopys-upa/index.html>

*Про подальші інформації можна звертатися на адресу
Адміністрації:*

— Микола Кулик — **upa@sympatico.ca**

або Редакції:

— Петро Й. Потічний — **potichp@sympatico.ca**

Адміністрація в Україні — **litopys@bs.lviv.ua**

Будемо вдячні за відгуки читачів на наше видання.

Пишіть на подані адреси або також на

www.litopysupa.com

ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА В США Й КАНАДІ
та
ТОВАРИСТВА КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА
ім. ГЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ В США Й КАНАДІ
ВИДАВНИЧИЙ КОМІТЕТ "ЛІТОПІСУ УПА"

М. Бохно, І. Василевський-Путко, О. Дольницький, О. Жигар, Ірина Камінська, Б. Ковалик, М. Ковальчин, Ю. Котляр, М. Кошик, М. Кулик, Р. Кулик, М. Луцак, Н. Май, М. Мігус, П. Мицак, Емілія Нагірна-Зінько, Б. Пасічник, Р. Петренко, Марія Пискір, П. Потічний, І. Росіл, В. Сорочак, Ярослава Філь, Л. Футала, О. Цілюпа, С. Шпак, Є. Штендера.

Адміністрація:

М. Кулик, Р. Кулик, М. Мігус, Емілія Нагірна-Зінько, І. Росіл

Адреса:

LITOPYS U.P.A.
P.O. Box 97, Station "C"
Toronto, Ontario, M6J 3M7, Canada
E-mail: upa@sympatico.ca

Адміністрація в Україні:

Ігор Гомзяк, Богдан Столяр

Благодійний Громадський Фонд "Літопис УПА"
ім. Володимира Макара

Микола Посівнич

Адреса: "Літопис УПА"

пл. Міцкевича, 6/7, Львів, 79000, Україна
тел.(380-322) 72-40-64 e-mail: litopys@bs.lviv.ua

Наукове видання

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Том 46

**Боротьба з аґентурою:
Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН
в Тернопільщині
1946-1948**

Книга 3

Підписано до друку 15.06.2007. Формат 64x96 ¹/₁₆
Папір офсетний. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 47,35. Обл.-видавн. арк. 36,24.
Наклад 3000. Зам. № 06-15/07

ЛІТОПИС
УКРАЇНСЬКОЇ
ПОВСТАНСЬКОЇ
АРМІЇ

46